

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

EDGAR ALLAN POE

Bütün Öyküleri / CİLT 2

ÇEVİREN

Hasan Fehmi Nemli

LEO SPITZER'İN SONSÖZÜYLE

İLETİŞİM KLASİKLERİ

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi: <https://ranney.org>

EDGAR ALLAN POE
Bütün Öyküleri
CİLT 2

© Sonsöz: Leo Spitzer, "A Reinterpretation of 'The Fall of House of Usher'",
Comparative Literature, cilt 4, sayı 4, Ağustos 1952.
Duke University Press tarafından yayımlanmaktadır.

İletişim Yayınları 2175 • İletişim Klasikleri 87
ISBN-13: 978-975-05-1782-2 • ISBN-13: 978-975-05-1780-8 (Tk. No.)
© 2015 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2015, İstanbul

DİZİ YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge
YAYINA HAZIRLAYANLAR Güneş Akkor, Ümran Küçükislamoglu, Emrah Serdan
KAPAK Suat Aysu
KAPAK FOTOĞRAFI Caspar David Friedrich, "Kış", yaklaşık 1826
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Ayla Karadağ, Merve Öztürk
BASKI ve CİLT Sena Ofset • SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

EDGAR ALLAN POE

Bütün Öyküleri

CİLT 2

ÇEVİREN *Hasan Fehmi Nemli*

LEO SPITZER'İN SONSÖZÜYLE

iletişim

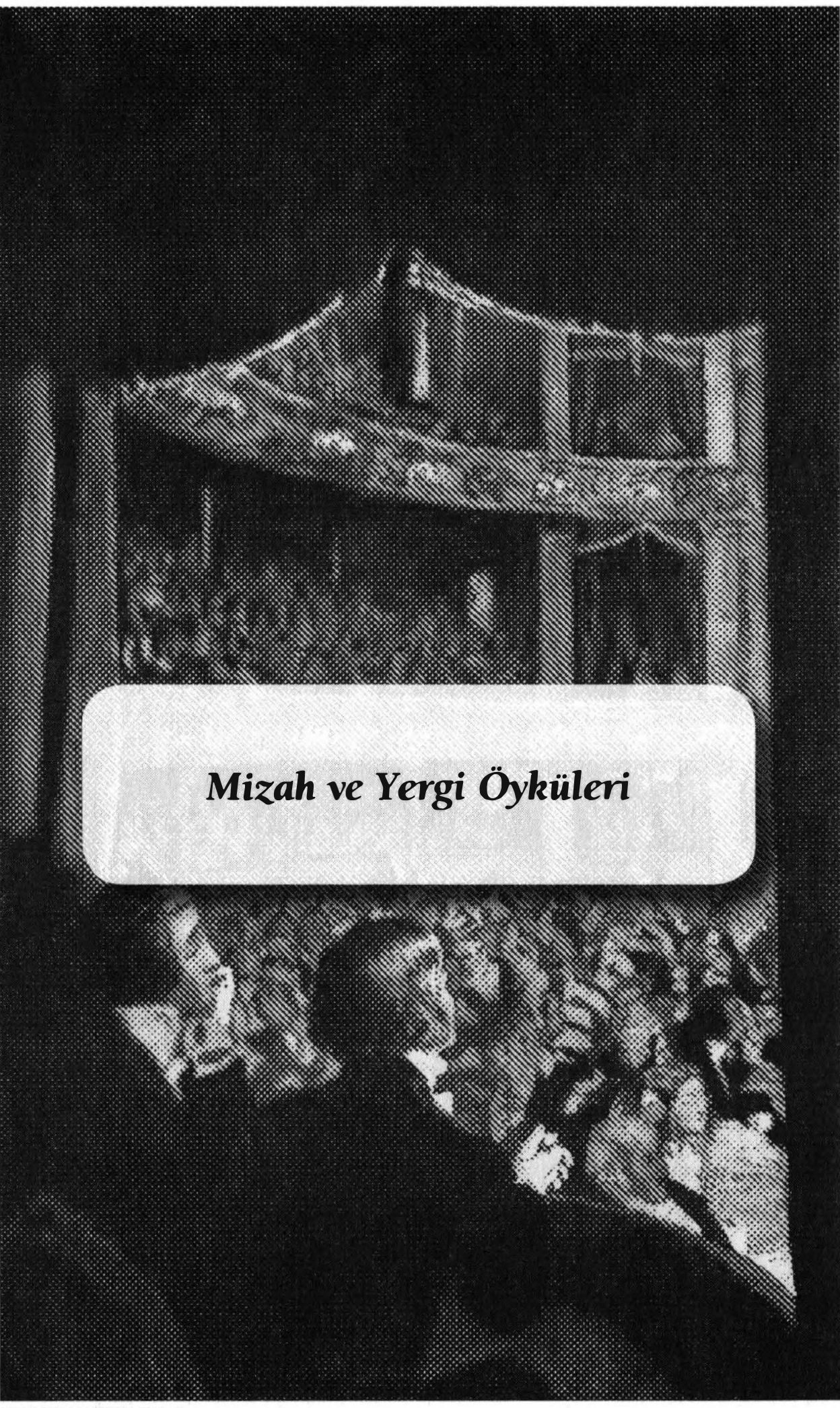
EDGAR ALLAN POE 19 Ocak 1809'da oyuncu olan Elizabeth Arnold Hopkins Poe ve David Poe, Jr. çiftinin ikinci oğulları olarak Boston'da dünyaya geldi. Annesi, 8 Aralık 1811'de Richmond, Virginia'da öldü. Babası annesinin ölümünden önce evi terk ettiği için Edgar, kardeşleri William Henry ve Rosalie çeşitli bakıcı ailelere verildi. İskoç tüccar John Allan ve eşi Frances, Edgar'ı ailelerine kabul ettiler ama evlat edinmediler. 1815'te aile Londra'ya yerleşti. 1816'da Edgar Chelsea'de bir yatılı okula, 1818'de ise daha sonra "William Wilson" öyküsündeki okula esin kaynağı olacak, Stoke Newington'daki Manor House School'a yatılı olarak yazıldı. 1820'de aile Richmond, Virginia'ya geri döndü. Poe burada Joseph H. Clarke'ın okuluna kaydoldu. 1823'te ise bir Richmond okuluna yazıldı. 1826'nın Şubat ayında Virginia Üniversitesi'nde Klasik ve Modern Diller bölümüne girdi. John Allan, Edgar'ın biriken kumar borcunu karşılamayı reddetti. Poe Aralık ayında okuldan ayrılarak Richmond'a döndü. 1827'de John Allan'la yaşadığı anlaşmazlıklar nedeniyle Boston'a yerleşen Poe, ilk şiir kitabı olan *Tamerlane and Other Poems*'i (Timurlenk ve Diğer Şiirler) yayımladı. Aynı sene Edgar A. Perry ismini kullanarak orduya yazıldı. 1828'de başçavuşluğa yükselen Poe, West Point'teki ABD Harp Okulu'na atanmak istediği için John Allan'la barıştı ve onun yardımlarıyla ataması çıktı. 1829'da ikinci şiir derlemesi olan *Al Aaraaf, Tamerlane, and Minor Poems* (Al Aaraaf, Timurlenk ve Kısa Şiirler) yayımlandı. 1830'un Mayıs ayında West Point'te görevine başladı. Harp okulundaki hayatından mutsuz olan Poe, verilen emirlere karşı geldiğinden 1831'de askerî mahkemeye çıkartıldı ve West Point'ten uzaklaştırıldı. Baltimore'a dönen Poe halası Maria Clemm ve kuzeni Virginia'nın yanına yerleşti. Clemmlerin yanında kalan kardeşi Henry 1 Ağustos 1831'de öldü. 1832'de Philadelphia'daki *Saturday Courier*'in destekçiliğini üstlendiği bir yarışmaya beş öyküsünü gönderdi. "Yitirilen Pazarlık" ("Bon-Bon"), "Kesin Bir Kayıp" ("Nefesini Yitirmek"), "Duc de L'Omelette", "Metzen-gerstein" ve "Bir Kudüs Öyküsü" adlı öykülerin tamamı bu yıl yayımlandı. 1833 Ekim ayında *Baltimore Saturday Visiter* dergisinin edebiyat yarışmasında birinci oldu. John Allan 27 Mart 1834'te hayatını kaybetti, Poe'ya mal varlığından hiçbir şey bırakmadı. 1835'te ahababı John Pendleton Kennedy *Southern Literary Messenger* dergisinin sahibine bir tavsiye mektubu yazarak Poe'nun editör olarak alınmasını önerdi. Ağustos ayında Poe dergiye editör oldu ve Richmond'a yerleşti. 16 Mayıs 1836'da Virginia Clemm ile evlendi. 1837'nin Ocak ayında *Messenger* dergisinden ayrıldı ve ailesiyle birlikte önce New York'a, 1838'deyse Philadelphia'ya gitti. Temmuz ayında "Arthur Gordon Pym'in Öyküsü" yayımlandı. 1839'da *Burton's Gentleman's Magazine*'de editör oldu ve ilk öykü derlemesi olan *Tales of the Grotesque and Arabesque* (Grotesk ve Arabesk Öyküler) yayımlandı. 1841'de kapanan *Burton's*'in yerine yayımlanan *Graham's* dergisinde editörlüğe geçti. *Graham's* için "Oval Portre" ve "Kızıl Ölümün Maskesi"ni yazan Poe, 1842'de dergiden istifa etti. 1843'te "Altın Böcek" öyküsü *Dollar Newspaper*'in düzenlediği bir edebiyat yarışmasında ödül kazandı. 1844 Nisan ayında Virginia'yla birlikte New York'a taşındı. Ekim ayında *New York Evening Mirror*'a girdi. 1845'te *Brodway Journal*'a yazılar yazan Poe, Temmuz ayında derginin editörü, sonra da ödünç aldığı parayla derginin sahibi oldu. Karısı Virginia 30 Ocak 1847'de öldü. 1848'in Şubat ayında verdiği konferanstaki düşüncelerini "Eureka" adında bir kozmoloji makalesinde topladı. 1849'da da konferans vermeye devam eden Poe, bu yıl Richmond'a yaptığı bir ziyarette kendisi gibi dul kalan çocukluk aşkı Elmira Royster Shelton'la nişanlandı. 3 Ekim günü bilinci yarı kapalı bir halde bulundu. 7 Ekim 1849'da öldü. "Annabel Lee" şiiri ve "Deniz Feneri" öyküsü ölümünden sonra yayımlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

Bütün Öyküleri

Mizah ve Yergi Öyküleri	7
Kandırmaca.....	9
Dolandırıcılık.....	19
İşadamı.....	31
Gözlük.....	43
Şehrazat'ın Bin İkinci Gece Masalı.....	69
Bir Mumya ile Küçük Bir Tartışma.....	91
Doktor Katran ile Profesör Tüy'ün Sistemi.....	111
Fantezi ve Uçuş Öyküleri	131
Nefesini Yitirmek.....	133
Gölge.....	149
Kral Veba.....	153
Hans Pfaall Diye Birinin Benzersiz Serüveni.....	167
Sessizlik.....	223
Eiros ile Charmion'un Sohbeti.....	227
Bir Haftada Üç Pazar.....	235

Eleonora	243
Monos ile Una Arasında Karşılıklı Konuşma	251
Balon Şakası	261
Bir Uyanık-Uyurla Sohbet	275
Engabeli Dağların Öyküsü	287
Tuhaflik Meleği	299
Sözcüklerin Gücü	311
M. Valdemar Olayındaki Gerçekler	317
Sfenks	327
Mellonta Tauta	333
Von Kempelen ve Buluşu	351
Deniz Feneri	361
<i>Keşif ve Serüven Öyküleri</i>	365
Arthur Gordon Pym'in Öyküsü	367
Julius Rodman'ın Günlüğü	533
Astoria	601
<i>Büyülü Doğa</i>	629
İç Mekân Döşeme Felsefesi	631
Arnheim Mülkü	639
Landor'un Kır Evi	655
Peri Adası	669
Wissahiccon'da Sabah	675
ÖYKÜLERE DAİR BİLGİLER	681
SONSÖZ	
"USHER MALİKÂNESİNİN ÇÖKÜŞÜ" NÜN YENİDEN YORUMLANMASI / LEO SPITZER	705

Mizah ve Yergi Öyküleri

Kandırmaca

Vay canına, bunlarsa eğer “passado”ların ve “montante”lerin, istemem eksik olsun.

– NED KNOWLES¹

Baron Ritzner Von Jung,² soylu bir Macar ailesinden geliyordu; ailenin bütün üyeleri, şöyle ya da böyle, (en azından güvenilebilir kayıtların ulaşmamıza izin verdiği eski çağlara kadar), evlatlarından biri olan Tieck’in³ en çarpıcı olmasa bile epeyce çarpıcı bir örneğini verdiği *groteskliğin* aralarında önemli bir yer tuttuğu yeteneklerle ünlüydü. Ritzner’le tanışıklığım, açıklanmasını gerekli görmediğim bir dizi tuhaf serüvenin 18... yılının yaz aylarında be-

1 Edward Nowell, Ben Jonson’un (1572-1637) *Every Man in his Humor* (1598) adlı eserinin kahramanı. V. sahnede, düşmanı tarafından silahı elinden alınıp temiz bir sopa atılan aptal Babadill’i haşlarken Edward Nowell Jr.’ın söylediği sözler. “Passado”, eskrimde, ileri doğru bir adım atarken yapılan hamle, “montanto” yukarı doğru yapılan hamledir. Bu alıntıyla dile getirilmek istenen düellonun aptalca bir şey olduğudur.

2 “Ritz” Almancada “çatlak”, “Jung” ise “genç, taze, yeni” anlamına gelir. İsim, genç adamın “şaka yapmaya” düşkün olduğunu düşündürüyor.

3 Johann Ludwig Tieck (1773-1853): *Mavi Sakal* ve *Çizmeli Kedi* gibi masallara dayanan Aydınlanma dönemi Usçuluğunun bir dizi oyununu Volksmärchen (Halk Masalları) adlı kitapta yayımlayan ve en önemli eseri *Der Blonde Eckbert* (Sarışın Eckbert) adlı fantastik öykü olan tanınmış Alman yazarı. Yaşarken Goethe’den sonraki en büyük edebiyat otoritesi kabul edilmekteydi.

ni sürüklediği muhteşem Jung şatosunda başladı. Gözünde değer kazanmam burada oldu, daha zor da olsa yine burada kafa yapısını kısmen tanıdım. Sonraki günlerde, aramızdaki dostluk bağları pekiştikçe onu daha iyi tanıdım ve üç yıllık bir ayrılıktan sonra G...n'de⁴ yeniden karşılaştığımızda Baron Ritzner Von Jung'un karakteri hakkında bilinmesi gereken her şeyi biliyordum.

Gelişinin, yirmi beş Haziran gecesi üniversite çevresinde uyandırdığı meraklı dedikoduları anımsıyorum. Onu görür görmez herkesin ağız birliğiyle “dünyanın en dikkate değer insanı” demesine karşın bir tek Tanrı'nın kulunun çıkıp da fikrini açıklamaya kalkışmamış olduğunu ise daha da net anımsıyorum. Öylesine eşsiz bir görünüşü vardı ki, bu eşsizliğin nereden kaynaklandığını sorgulamak münasebetsizlik sayıldı. Ama bu meseleyi şimdilik bir yana bırakıp, Ritzner'in üniversite sınırları içine adımını attığı andan itibaren, etrafını saran herkesin alışkanlıkları, tavırları, kişilikleri, cüzdanları ve eğilimleri üzerinde son derece yoğun ve despotça, ama yine de son derece belirsiz ve açıklanamaz bir etki yaratmış olduğunu belirteceğim sadece. Böylece üniversitede kaldığı kısacık süre, üniversite yıllıklarına bambaşka bir dönem olarak geçmiş ve üniversiteye mensup her sınıftan insan tarafından “Baron Ritzner Von Jung'un egemenliği altındaki olağanüstü dönem” olarak nitelendirilmiştir.

Ritzner, G...n'e gelir gelmez, nerede oturduğunu öğrenerek ziyaretime geldi. O zaman belirli bir yaşı yoktu; bundan kastım, beden ve yüz hatlarına bakarak gerçek yaşını kestirme olanağının olmadığıydı. On altısında da olabilirdi altmışında da, oysa gerçekte yirmi bir yaşını yedi ay geçmişti. Yakışıklı olduğu söylenemezdi, belki tersi daha doğruydı. Yüzü biraz köşeli, hatları sertti. Alnı yüksek ve biçimliydi; burnu küçük ve kalkık; iri gözleri, uykulu donuk ve anlamdan yoksundu. Ağzı çok daha ilginç özellikler sergiliyordu. Hafif dışarı çıkık dudaklarından biri diğerinin üzerine öyle bir tarzla biniyordu ki, en karmaşığından yüz hatları bileşiminin bile bu kadar tam, eşsiz ve katışıksız bir ciddiyet, heybet ve sükûnet ifade edebileceği dünyada düşünülemezdi.

4 Göttingen. Öğrencilerinin sınır tanımaz, dizginsiz davranışlarıyla ve yapılan sayısız düelloyla ünlü üniversite. *Blackwood* yazarları dehşet verici ve grotesk öykülere mekân olarak burayı seçiyorlardı.

Şimdiye kadar anlattıklarımın Baron'un *kandırmaca* bilimini hayatının amacı ve işi haline getirmiş, nadir rastlanan anormal insanlardan olduğu anlaşılmış olmalıdır. Özel bir yetenek sahibi olması onu içgüdüsel olarak bu bilime yatkın kılarken, fiziksel özellikleri tasarılarını görülmedik bir rahatlıkla gerçekleştirmesine olanak veriyordu. Garip bir şekilde Baron Ritzner Von Jung'un egemenliği altındaki dönem olarak adlandırılan o dillere destan dönemde G...n'deki hiçbir öğrencinin onun karakterini saran esrarı aralayamamış olduğunu adım gibi biliyorum. Kesinlikle inanıyorum ki, üniversitede benim dışımda hiç kimse onun söz ya da el şakası yapabileceğini düşünmemiştir; herkes bahçe kapısını bekleyen yaşlı buldoğu –Herakleitos'un⁵ hayaletini– ya da emekli teoloji profesörünün peruğunu suçlamayı yeğlerdi. Düşünülebilecek en feci, en bağışlanmaz oyunların, acayıplıkların ve şaklabanlıkların doğrudan faili olmasa da, bunların onun aracılığı veya suç ortaklığıyla yapıldığının ortaya çıkmasından sonra bile böyleydi bu. Onun *kandırmaca sanatının* –bu terimi kullanmam caizse– güzelliği, (insan doğasını neredeyse sezgisel olarak tanımasının ve hayranlık uyandıran bir özdenetimin meyvesi olan) yetkin bir yeteneğe sahip olmasında yatıyordu. Bu yeteneği sayesinde kısmen şakaları engellemek ve Alma Mater'in⁶ düzenini ve saygınlığını korumak için harcadığı övgüye değer çabalara rağmen, kısmen de bu çabaların sonucu olarak söz konusu şakaların yapılmakta olduğu hususunda insanları ikna etmekte hiçbir zaman başarısızlığa uğramıyordu. Övülesi çabalarında ne zaman başarısızlığa uğrasa, yüzünde beliren derin acı ve bungen ifade en kuşkucu arkadaşlarının bile aklında kuşkuya yer bırakmıyordu. Ve gülünçlük duygusunu yaratıcıdan yaratısına –kendi şahsından sebep olduğu saçmalıklara– aktarmadaki becerisine de diyecek yoktu doğrusu. Anlatmakta olduğum olaydan önce kaşarlanmış dalaverecinin çevirdiği manevranın doğal sonuçlarından –yüzüne ve hareketlerine yapı-

5 Herakleitos [Efesli] (M.Ö. 540-475): “Aynı nehirde iki defa yıkanılmaz” sözüyle ünlü Yunan filozof. Yaşadığı toplumun yerleşik yargılarını ve ünlülerini hedef almıştır. “Anlaşılmamak” üzerine kurduğu sözlerden oluşan yapıtından günümüze küçük bir bölüm kalmıştır.

6 Latince, “sütana”, kişinin devam etmiş olduğu üniversite ve aynı zamanda Eski Roma'da Kibele ve Ceres de dahil birçok tanrıçanın unvanı.

şıp kalan gülünçlükten— kurtulduğuna hiç tanık olmamıştım. Sürekli olarak bir fantezi atmosferiyle çevrelenmiş olan dostum adeta toplumun kasvetli, ciddi yanları için yaşıyordu; kendi soyundan gelen insanlar bile Baron Ritzner Von Jung’u hep sert ve aziz biri olarak anımsarlar.

Ritzner’in G...n’de kaldığı süre içerisinde *dolce far niente*⁷ şeytanının bir *incubus*⁸ gibi üniversitenin üzerine çullandığı ortaya çıktı. En azından yiyip içmek ve eğlenmekten başka bir şey yapıldığı yoktu. Öğrenci odaları birer meyhaneye dönüşmüştü ve bunların içinde en ünlüsü, en fazla ziyaret edileni Baron’unkiydi. Burada çok sık âlem yapıyorduk, çok şamatalı geçen bu âlemler, uzun sürüyor ve mutlaka bir olay çıkıyordu.

Bir defasında neredeyse şafak sökünceye dek oturmuş ve alışılmadık miktarda şarap içmiştik. Baron’la benim dışımda yedi-sekiz kişi daha vardı. Bunların çoğunluğu varlıklı, iyi ailelerden gençlerdi; aileleriyle gurur duyuyorlardı ve şereflerine çok düşkündüler. *Düello* konusunda kafaları en aşırı Alman fikirleriyle doluydu. Bu Donkişotvari fikirlere, son zamanlarda Paris’te çıkan bazı yayınlarla, G...n’de yapılan ve ölümle sonuçlanan üç-dört karşılaşma yepyeni bir güç vermişti, böylece gecenin büyük bir bölümünde zamanın zihinleri en çok meşgul eden konusundan konuştuk kendimizi kaybedercesine. Akşamın ilk saatlerinde alışılmadık derecede sessiz ve dalgın görünen Baron nihayet uyuşukluğundan sıyrılır gibi oldu, sohbete etkin bir şekilde katıldı ve düello adabıyla ilgili yerleşik kuralların yararları ve özellikle de güzellikleri üzerine öyle hararet, zarafet ve etkileyicilikle, öyle sevecen bir tonla konuştu ki, dinleyicilerinde büyük bir heyecan uyandırdı, ileri sürdüğü savları nasıl gülünç bulduğunu ve özellikle düello konusundaki tüm o *farfaralıkları* hak ettikleri gibi nasıl küçümsediğini adı gibi bilen beni bile tam bir şaşkınlık içerisinde bıraktı.

Baron’un nutuk atarken (Coleridge’in ateşli, ahenkli, tekdüze yine de müzikal vaazlarını andırdığını söylersem okurlarım bu konuşmanın neye benzediği hakkında az da olsa bir fikir edin-

7 (It.) “Hiçbir şey yapmamanın keyfi.” Tümcenin izi Genç Plinius’un (M.Ö. 61/62-113) *Epistolae*’sına (Mektuplar) kadar uzanmaktadır.

8 Geceleri uykuda kadınların koynuna girdiğine inanılan erkek şeytan.

miş olurlar) bir ara susmasından yararlanıp etrafıma bakındığımda gruptakilerden birinin yüzünde herkesinkini kat be kat aşan bir ilginin emarelerini gördüm. Adına Hermann diyeceğim bu genç adam –belki sıfır numara aptal olması dışında– her bakımdan orijinal biriydi. Buna rağmen, üniversitede belirli bir çevrede derin bir metafizikçi düşünür ve yanılmıyorsa usta bir mantıkçı olarak tanınmanın yolunu bulmuştu. Sadece yâran arasında değil, G...n’de bile usta bir düellocu olarak ünlenmişti. Darbeleri altında can veren kurbanların sayısını tam olarak hatırlamıyorum, ama çoktular. Mangal yürekli olduğu su götürmez. Ama en fazla, *düello* adabını en ince ayrıntılarına kadar bilmekle ve *şeref* duygusunun yüksekliğiyle övünürdü. Bunlar için seve seve ölümü göze alırdı. Onun bu özellikleri acayiplikler peşinde koşan Ritzner’e yapacağı kandırmaca için uzun zamandan beri iyi bir malzeme oluşturmaktaydı. Ancak benim bundan haberim yoktu, yine de arkadaşımın o sırada tuhaf bir şeyler *kotarmakta* olduğunu ve bunun hedefinin de Hermann olduğunu açıkça görüyordum.

Ritzner konuşur, daha doğrusu monoloğunu sürdürürken Hermann’ın heyecanının gitgide yükselmekte olduğunu fark ettim. Sonunda ağzını açıp R.’in özellikle üzerinde durduğu bir konuda itirazını dile getirdi ve karşı çıkma nedenlerini ayrıntılarıyla anlattı. Sonunda Baron (o aşırı duygusallığını elden bırakmadan) bu söylenenlere yanıt verdi ve sözlerine hiç hazzetmediğim bir alaycılık ve küçümsemeyle noktayı koydu. Bunun üzerine Hermann ağzına sakız ettiği bu konuda gemi azıya aldı. Bunu, önceden üzerinde düşünülmüş, kılı kırk yaran ayrıntılara boğduğu *aşureyi* andırır karmakarışık yanıtıtan anlayabiliyordum. Son sözlerini çok net olarak anımsıyorum. “Baron Von Jung, savunduğunuz fikirler temelde doğru olsalar bile bazı nazik ayrıntılarda, izninizle söylemeliyim ki, hem kendi adınıza hem de mensubu olduğunuz üniversite adına utanç vericidir. Hatta bazı bakımlardan çürütülmeye bile değmezler. Sizi gücendirmekten korkmasaydım, bayım, daha ileri gider, (burada konuşmacı tatlı tatlı gülümsedi), fikirlerinizin bir centilmenden beklenecek fikirler olmadığını söyledim.”

Hermann anlamı çok açık olmayan bu cümleyle konuşmasını bitirdiğinde bütün gözler Baron’a çevrildi. Ritzner’in önce benzi

attı, ardından mosmor oldu, sonra mendilini yere düşürdü, almak için eğildiğinde yüzünde, masadaki hiç kimsenin fark etmediği bir ifade yakaladım. Doğal karakterini yansıtan, ancak baş başa olduğumuzda ve kendini koyuverdiğinde gördüğüm garip bir ifadeyle ışıldıyordu yüzü. Bir saniye sonra ayağa dikilip Hermann'ın karşısına geçti. Bir insanın yüzündeki ifadenin bu kadar kısa bir sürede böylesine köklü bir şekilde değiştiğine daha önce hiç tanık olmamıştım. Bir an için onu yanlış anladığımı, aslında çok ciddi olduğunu düşündüm. Öfkeden boğuluyordu, suratı bir ceset gibi bembeyazdı. Kısa bir süre sesi soluğu çıkmadı, besbelli heyecanını yenmeye çalışıyordu. Neden sonra, bunu başarır gibi olunca yakınında duran bir sürahiye uzandı, sürahiyi sımsıkı kavrarken şöyle dedi: “Bana hitap ederken kullanmayı uygun bulduğunuz dile, Mynheer⁹ Hermann, birçok bakımdan itirazım var, ancak bunları saymaya ne zamanım var ne de havam. Ancak fikirlerimin bir centilmenden beklenecek türden fikirler olmadığı yolundaki sözleriniz, bana başka türlü hareket olanağı bırakmayan son derece yakışık almaz sözler. Bununla birlikte bu beylerin burada bulunmaları ve sizin de şu anda konuğum olmanız nezaket kurallarına uymamı zorunlu kılıyor. Bu yüzden böylesi kişisel hakaret durumlarında centilmenler arasında izlenmesi âdet olan yollardan bu düşünceyle biraz saparsam beni bağışlayın. Hayal gücünüzü biraz zorlamanızı ve şurada duran aynadaki yansımanızı bir an için etli kanlı Mynheer Hermann'ın kendisi yerine koymanızı istediğim için beni mazur görün. Böyle yaptığınızda ortada hiçbir güçlük kalmayacak. Elimdeki şu şarap dolu sürahiyi ilerideki aynada görünen yansımanıza fırlatacağım, böylece hakaretinize vermem gereken karşılık hakiki manada olmasa bile verilmiş olacak ve size karşı fiziksel şiddete başvurmamın da gereği kalmayacak.”

Bu sözlerle şarap dolu sürahiyi Hermann'ın karşısında asılı duran aynaya fırlattı; tam olarak Hermann'ın görüntüsüne isabet eden sürahi aynayı paramparça etti elbette. Herkes anında ayağa fırladı ve benimle Ritzner'i baş başa bırakarak odayı terk etti. Hermann çıkarken, Baron fısıltıyla kulağıma onu takip ederek hizmet teklifinde bulunmamı söyledi. Bu kadar gülünç bir meseleye ne

9 Felemenkçe, Mijnheer: Almanca “mein Herr”in karşılığı, Türkçesi, “Bayım”.

anlam vereceğimi tam olarak bilmeksizin, söylenen şeyi yapmaya razı oldum.

Düellocu yardım teklifimi her zamanki gergin ve *ultra recherche*¹⁰ bir havayla kabul etti ve koluma girerek beni dairesine götürdü. O, uğradığı hakaretin “son derece incelikle yapılmış garip” bir hakaret olduğunu çok büyük bir ciddiyetle anlatadursun, ben yüzüne karşı gülmemek için kendimi zor tutuyordum. Her zamanki bezdirici üslubuyla tatsız tuzsuz bir nutuk çektikten sonra kütüphanesinin raflarından düello konusunda yazılmış bazı küflü kitaplar indirdi ve içerikleri hakkında bana bilgi vermeye girişti; yüksek sesle okuyor ve arada bir durup ciddi ciddi yorumlar yapıyordu. Aklımda sadece bu kitaplardan bazılarının adları kalmış. Güzel Philip’in *Teke Tek Dövüş Kaideleri*,¹¹ Favyn’in *Şeref Tiyatrosu* ve Audigier’nin *Düellonun Yasallığı Hakkında* adlı bir inceleme kitabı vardı. Büyük bir çalımla, Brantôme’un 1666’da Köln’de Elzevir karakteriyle basılmış –Derôme tarafından ciltlenmiş, tirşe taklidi kâğıda basılı, sayfa düzeni çok güzel, değerli ve eşsiz bir kitaptı bu– *Düello Anıları* adlı kitabını gösterdi.¹² Ama Hédelin adlı bir Fransız tarafından klasik olmayan Latince ile yazılmış, on altışar sayfalık formalar halinde ciltlenmiş ve *Duelli Lex scripta, et non, aliterque*¹³ gibi garip bir adı olan kalın bir kitaba özellikle dikkat etmemi gizemli bir bilgelik havasında rica etti. Bu kitaptan “Injuriae per applicationem, per constructionem, et per se”¹⁴ ile ilgili dünyadaki en garip pasajlardan birini okuyup bunun yarısının kendi “çok garip” durumuna tıpatıp uyduğunu söylediye de başım hakkı için ben

10 (Fr.) Çok zarif, aşırı yapmacıklı.

11 Güzel Philip IV (1268-1314): Philip III ile Aragonlu Isabella’nın oğlu. Savaşçı, gaddar bir kraldı, Tapınak Şövalyelerine eziyet etti ve Papa sarayının 1308’de Avignon’a taşınmasına sebep oldu.

12 Poe, André Favyn’in (1550 ile 1590 yılları arasında doğduğu sanılıyor) 1620’de, Vital d’Audigier’nin (1570-1625 veya 1630) 1617’de Paris’te basılan kitaplarının adlarını oldukça serbest bir çeviriyle vermektedir. Abbé Pierre de de Brantôme (1540-1614) Fransız tarihçi, asker ve dedikodu tarzi uzun bir anı kitabının yazarıdır. Fransız Derôme ailesi (18. yüzyıl) yaptıkları ciltlerle, Hollandalı Elzevir ailesi (17. yüzyıl) bastıkları kitaplar ve kendi adlarını verdikleri yazı karakteriyle ünlüdür. Elzevir baskısı kitaplar çok değerlidir.

13 Düello Kanunu, Yazılı Olan ve Olmayan ve Daha Başkaları. Aubignac Papazı Hédelin (1604-1676) her ne kadar gerçek biriye de böyle bir kitabı bulunmamaktadır.

14 Uygulamaları Bakımından, Yapıları Bakımından ve Kendileri Olarak Hakaret.

bundan bir şey anlamadım. Bu bölümü okuduktan sonra kitabı kapayıp ne yapması gerektiğini düşündüğümü sordu. Ona duygularının gelişmişliğine güvenimin tam olduğu ve istediği her konuda yardıma hazır olduğum karşılığını verdim. Bu yanıt gururunu okşamıştı, oturup Baron’a bir not yazdı. Şöyle diyordu:

“Baron Ritzner Von Jung’a
18 Ağustos 18...

Bayım, arkadaşım M.P. size bu notu ulaştıracaktır. Bu akşam odanızda cereyan eden olayların bir açıklamasını uygun bulduğunuz en kısa zamanda yapmanızı sizden istemeyi görev telakki ediyorum. Bu isteğimi geri çevirmeniz durumunda, Mr. P. uygun göreceğiniz herhangi bir arkadaşla birlikte bir karşılaşma için gerekli ön hazırlıkları yapmaktan mutluluk duyacaktır.

En halis duygularımla,

Naçiz kulunuz
JOHAN HERMANN”

Yapacak daha iyi bir şey bulamadığımdan mektubu alıp Ritzner’e gittim. Mektubu uzattığımda eğilerek selam verdi ve büyük bir ciddiyetle oturmam için yer gösterdi. Düello davetini büyük bir dikkatle okuduktan sonra aşağıdaki yanıtı kaleme aldı, onu da Hermann’a götürdüm:

“Herr Johan Hermann,
18 Ağustos 18...

Bayım, müşterek arkadaşımız Mr. P. aracılığıyla bu akşam göndermiş olduğunuz notunuzu aldım. Düşününce, yapmamı istediğiniz açıklamanın çok yerinde olduğuna hükmettim. Bunun gereğini kabul etmekle birlikte (anlaşmazlığımızın *son derece garip* niteliği ve şahsım tarafından yapılan hakaret yüzünden) durumun nezaketine uygun özür sözcüklerini bulmakta güçlük çekiyorum. Ancak uzun zamandan beri en seçkin uzmanlarından biri olduğunuz yerleşik davranış kurallarına ilişkin konulardaki son derece gelişkin sağduyunuza olan güvenim tamdır. Bu yüzden anla-

şılmış olduğuma duyduğum kesin güvenle, duygularımı ifade etmek yerine sizden, *Sieur*¹⁵ Hédelin'in *Duelli Lex scripta, et non, aliterque* adlı eserinin 'Injuriæ per applicationem, per constructionem, et per se' adlı bölümünün dokuzuncu paragrafına bir göz atmanızı istememe izin vermenizi rica ediyorum. Orada sözü edilen bütün konulardaki hâkimiyetiniz, eminim ki, sizden salt o takdir şayan paragrafı okumanızı istemiş olmakla şerefli bir insan olarak benden talep ettiğiniz açıklamayı yapmış olduğum hususunda sizi tatmin edecektir.

En derin saygılarımla,

En itaatkâr hizmetkârınız
VON JUNG”

Hermann mektubu somurtuk bir suratla dikkatle okumaya başladı, ama yüzündeki bu ifade “Injuriæ per applicationem, per constructionem, et per se” konusundaki deli saçması bölüme gelince yerini kendinden hoşnut, gülünç bir gülümsemeye bıraktı. Okumasını bitirdiğinde, kendisi söz konusu kitaba göz atarken, benden oturmamı rica etti, yüzünde gülücüklerin en tatlısıyla. Belirtilen pasajı bulup dikkatle okudu, sonra kitabı kapatıp, güvenilir bir dost olmam hasebiyle, Baron Von Jung’a gösterdiği şövalyece davranışı takdirle karşılamış olduğunu ifade etmemi ve düello tanığı olmam hasebiyle de yaptığı açıklamanın eksiksiz, onurlu ve hiçbir kuşkuyla yer bırakmayan nitelikte olduğu hususunda onu temin etmemi istedi benden.

Bütün bu olanlardan şaşkınlığa uğramış halde Baron’u görmeye gittim. Hermann’ın dostça mektubunu alırken hiçbir şaşkınlık belirtisi göstermedi ve şuradan buradan biraz lafladıktan sonra bitişik odaya gidip o ölümsüz *Duelli Lex scripta, et non, aliterque* adlı eseri getirdi. Kitabı bana uzatıp birkaç sayfasını incelememi istedi. Dediğini yaptımsa da pek işe yaramadı, okuduklarımdan zerrece bir şey anlamadım. O zaman kitabı elimden alıp, yüksek sesle bir bölüm okudu. Büyük bir şaşkınlıkla, okuduğu şeyin iki Habeş maymunu arasındaki bir düelloyu anlatan saçma mı saçma bir

15 (Fr.) Bay, sayın bay, (alaylı) beyefendi.

yazı olduğunu gördüm. O zaman, kitabın *prima facie*¹⁶ anlaşıldığı gibi Du Bartas'ın¹⁷ anlamsız dizeleri tarzında tertiplenmiş olduğunu göstererek işin sırrını açıkladı; yani dile öyle ustaca şekil verilmişti ki, okunanlar kulağa anlaşılır, hatta derin anlamları varmış görünürken haddi zatında anlamın zerresini barındırmıyordu. Bütün bu esrarın anahtarı sırasıyla her ikinci ve üçüncü sözcüğü atmaktan ibaretti; o zaman modern zamanlarda yapılmış bir teke tek kavga üzerine gülünç bir dizi eğlenceli metin çıkıyordu ortaya.

Baron bundan sonra, kitabı bu serüvenden iki-üç hafta önce kasten Hermann'ın önüne çıkarmış olduğunu anlattı; Hermann'ın konuşmalarının genel havası, kitabı büyük bir dikkatle incelemiş ve kesinlikle eşsiz değerinde bir kitap olduğuna inanmış olduğunu göstermişti. Von Jung bu ipucundan hareketle işe girişmişti. Hermann, bu dünyada *düello* hakkında yazılmış bir kitabı anlayamadığını kabul etmektense binlerce defa ölmeyi yeğlerdi.

16 (Lat.) İlk bakışta, görünüşte.

17 Guillaume de Salluste du Bartas (1544-1590): Epik şiirleriyle tanınan bir Fransız şair, bir Huguenot asker. Şiirlerinin saçma olduğunu hiçbir eleştirmen ileri sürmemiştir. Poe, D'Israeli'nin *Curiosities of Literature* (Edebiyatın İlginçlikleri) adlı eserindeki bir bölümü yanlış okumuş olmalıdır.

Dolandırıcılık

*Kandır, bakalım, kandır
Kedi ve keman[mış].¹*

Dünya kurulalı beri iki Jeremy olmuştur. Bunlardan biri, tefecilik hakkında bir yakınma yazısı² yazmıştı ve adı Jeremy Bentham'dı.³ Mr. John Neal⁴ tarafından çok takdir edilirdi ve küçük ölçüde büyük bir insandı. Diğer, Pozitif Bilimlerin en önemlisi-ne adını vermişti ve *büyük* ölçüde –hatta en büyük ölçüde demeliyim– büyük bir insandı.

Dolandırıcılık –ya da dolandırmak fiilinin ifade ettiği soyut kavram– herkes tarafından yeterince bilinir. Yine de eylemin kendisini,olguyu, *dolandırıcılık* denilen şeyi tanımlamak hiç de kolay değildir. Bununla birlikte olguyu, yani dolandırıcılığın kendisini değil de insanı tanımlar ve “insan, dolandıran hayvandır” dersek şu anda uğraştığımız mesele hakkında oldukça kabul edilebilir bir fi-

1 Charles Perrault'nun (1628-1703) ünlü “Kaz Anamın Öyküleri”nden.

2 Yakınma: Jeremiad.

3 İngiliz filozof (1748-1832). Faydacı kuramları Poe'nun idealizmine çok ters düşüyordu.

4 Haziran 1829'da, o zaman Poe'yla ilişkisi olan John Neal, *The Yankee*'de kendisini İngiltere'de aylarca konuk eden Bentham'ın felsefesini göklere çıkaran bir yazı yayımlamıştı.

kir edinmiş oluruz. Platon bunu bulmuş olsaydı yolunmuş tavuk meselesinde küçük düşmekten kurtulurdu.

Platon'a bir gün çok yerinde bir soru sorulmuştur: Tam tamına “tüysüz bir iki ayaklı” olan yolunmuş bir tavuk niçin onun kendi tanımına göre insan sayılmaz?⁵ Ama kimse böyle münasebetsiz bir soruyla benim canımı sıkamayacak. İnsan, dolandırıcı bir hayvandır ve insandan *başka* dolandırıcı hiçbir hayvan yoktur. Bir kümes dolusu yolunmuş tavuk benim bu tanımımı çürütemez.

Dolandırıcılığın özünü, tabiatını, esasını oluşturan şey gerçekte ceket ve pantolon giyen yaratıklar sınıfına hastır. Karga araklar, tilki oyun eder, gelincik kurnazlıkla alt eder, insan dolandırır. Dolandırmak onun yazgısıdır. “İnsan gözyaşı dökmek için yaratılmıştır,” der şair.⁶ Hiç de değil, insan dolandırmak için yaratılmıştır. Bu onun amacı, hedefi, ereğidir. Bu yüzden bir insan dolandırdığında “iş bitmiştir,” deriz.

Dolandırıcılık, iyi düşünülürse, bileşenleri çapsizlik, çıkar, sebat, marifet, gözü peklik, umursamazlık, özgünlük, densizlik ve pis pis gülmek olan bir bileşiktir.

Çapsizlik: Dolandırıcınız kılı kırk yarar. Küçük çapta işler yapar. İş ayrıntırlardır, nakitle veya hamiline yazılı çekle çalışır. Büyük çapta bir spekülasyona kalkışacak olsa, derhal ayırt edici özelliklerinin yitirir, “yatırımcı” dediklerimizden olur. Bu sözcük yatırımcının büyük işler yapması dışında dolandırıcı kavramının tüm nüanslarını kapsar. Bu nedenle bir dolandırıcıya *in petto*⁷ bir banker, bir “mali operasyon”a Brobdingnag⁸ bir dalavere gözüyle bakılabilir. Bu sonuncusuyla dolandırıcıyı karşılaştırmak Homeros’u “Flaccus”la,⁹ mastodonu fareyle, bir kuyrukluyıldızın kuyruğunu domuzunkıyla karşılaştırmaya benzer.

Çıkar: Dolandırıcınızın rehberi kişisel çıkarıdır. Sırf dolandır-

5 Platon, *Politicus*’unda “İnsan, iki ayaklıların tüysüz türü, kuşlar tüylü türüdür,” der.

6 Robert Burns’ün (1759-1796) bir şiirinden.

7 (İt.) Yüreğinde, kafasında, içinden, ağzıyla söylemeksizin.

8 Swift’in *Gulliver’in Seyahatleri* adlı eserindeki devler adası.

9 Thomas Ward’ın (1807-1873) takma adı.

miş olmak hatırına dolandırmaktan nefret eder. Onun bir amacı vardır: Cebi – ve tabii sizin cebiniz. Her zaman garantiye oynar. Seçimi Bir Numara’dan yanadır. Siz İki Numara’ysanız, kendi işinize bakmalısınız.

Sebat: Dolandırıcınız azimlidir. Kolay kolay cesareti kırılmaz. Dünya batsa umurunda olmaz. Hedefinden asla sapmaz ve *ut canis a corio nunquam absterrebitur uncto*,¹⁰ avını bırakmaz.

Marifet: Dolandırıcınız marifetlidir. Yaratıcı bir kafaya sahiptir. Entrika çevirmek yabancısı olduğu bir şey değildir. Atmada ve atlatmakta üstüne yoktur. Iskender olmasaydı Diyojen olurdu. Dolandırıcı olmasaydı patent sahibi bir fare kapanı imalatçısı olurdu veya oltayla alabalık tutardı.

Gözü peklik: Dolandırıcınız gözü pektir. Yürekli bir insandır. Dünyayı ateşe verir. Her şeyi saldırarak fetheder. Frey Herren’in¹¹ hançerlerinden korkmaz. Biraz daha sakınlı olsa Dick Turpin,¹² biraz daha az yağcı olsa Daniel O’Connel,¹³ kafasında birkaç yüz gram daha beyin olsa XII. Charles¹⁴ iyi bir dolandırıcı olabilirdi.

Umursamazlık: Dolandırıcınız kayıtsızdır. Hiç asabi değildir. Asla öfkelenmez. Hiçbir zaman kendini heyecana kaptırmaz. Kapı dışarı edilebilir, ama asla kendini kaybetmez. Serinkanlıdır, bir hıyar kadar serinkanlıdır. Sakindir, “Lady Bury’nin gülümseyişi kadar sakın”dır.¹⁵ Rahattır, eski bir eldiven kadar ya da eski Baiæ’lı¹⁶ küçükhanımlar kadar rahat.

10 Horatius’tan (M.Ö. 65-M.S. 8). “Tıpkı bir köpeğin yağlı bir deri parçasından vazgeçmemesi gibi.”

11 José Francisco de Isla’nın (1703-1781) *Historia del famoso predicador Fray Gerundio de Campazas, alias Zotes* (1758) adlı eğlenceli kitabındaki son derece aptal papaz Frey Gerund olabilir. Ünlü bir katil olan Friar Gerund ya da pek önemli olmayan gizli bir Alman örgütü Frei Herren da kastediliyor olabilir.

12 Richard Turpin (1706-1739): İngiliz eşkıya.

13 İrlandalı devlet adamı ve milliyetçi hareketin önderlerinden (1775-1846). Köleciliğe karşı çıkması Poe’yu muhtemelen çok sinirlendiriyordu.

14 XII. Charles (1682-1718): Güçlü ve becerikli İsveç kralı. Poe’nun kralın zekâsına atıf yapmasının nedeni onun 1709’da giriştiği Rusya’nın istilas planının başarısızlıkla sonuçlanması olabilir.

15 Lady Charlotte Susan Marion Bury (1775-1861): Güzelliğiyle ünlü, başarılı romancı.

16 Adını Odysseus’un dümencisi Baios’tan alan ve hafifmeşrep kabul edilen tavırlarıyla adı çıkmış olan ve İtalyan antik sahil kasabası Baia.

Özgünlük: Dolandırıcınız özgündür, bilinçli olarak özgündür. Fikirleri kendine aittir. Bir başkasının fikirlerinden yararlanmayı hor görür. Bayat bir numara onu tiksindirir. Bir cüzdanı sıradan bir dolandırıcılıkla elde ettiğini keşfettiğinde, eminim onu geri verir.

Densizlik: Dolandırıcınız densizdir. Havalara girer. Yumruk yaptığı ellerini kalçalarının üzerine koyar. Ellerini pantolon ceplerine sokar. Yüzünüze karşı bıyık altından güler. Nasırınıza basar. Ekmeğinizden yer, suyunuzdan içer, sizden borç alır, ensenize tokat atar, köpeğinizi tekmeler ve karınızı öper.

Pis pis gülmek: Gerçek dolandırıcınız bütün işlerini pis pis gülerek tamamlar. Ama bunu gören tek kişi kendisidir. Günlük görevini tamamladığında –o günün işi bittiğinde– geceleyin çalışma odasında tek başınayken ve sırf kendi kendine eğlenmek için *pis pis güler*. Evine gider, kapısını kilitler. Soyunur. Mumu söndürür. Yatağa uzanır. Başını yastığa koyar. Bütün bunlardan sonra dolandırıcınız *pis pis güler*. Bu bir varsayım değil. Gerçeğin ta kendisi. *A priori* akıl yürütüyorum ve diyorum ki bir dolandırıcı *pis pis gülmeksizin* asla bir dolandırıcı olamaz.

Dolandırıcılığın başlangıcı insan ırkının çocukluğuna kadar gider. Belki de ilk dolandırıcı Âdem'di. Her halükârda bu zanaatın izlerini antikitenin çok uzak dönemlerine kadar sürebiliriz. Bununla birlikte günümüz insanı bu zanaatı kalın kafalı atalarımızın düşlerinde bile göremeyecekleri kadar yetkinleştirmiştir. Bu yüzden “eski hikâyeler”le zaman yitirmeden daha yakın zamanlara ilişkin birkaç vakayı kısaca anlatmakla yetineceğim.

İşte size güzel bir dolandırıcılık. Kanepe satın almak isteyen bir ev kadınının çeşitli mağazaları dolaştığı görülür. Kadın sonunda bol çeşit bulunan bir mağazaya gelir. Yaklaştığında kapıda duran kibar ve ağzı iyi laf yapan bir kişi tarafından içeri buyur edilir. Tam istediği gibi bir kanepe bulur, fiyatını sorduğunda istenen tutarın beklediğinden en az yüzde yirmi daha düşük olduğunu görerek çok şaşırır ve sevinir. Alelacele satışı tamamlar, faturasını ve makbuzunu alır, adresini bırakır, kanepenin olabildiğince çabuk evine gönderilmesini rica ederek çıkar; mağaza sahibi kadını yerlere kadar eğilerek uğurlar. Gece olur, kanepe gelmez. Ertesi gün de ses seda çıkmaz. Gecikmenin nedenini öğrenmek için bir uşak

gönderilir. Kimsenin bundan haberi yoktur. Hiç kanepa satılmamış, hiç kimse para almamıştır, o an için mağaza sahibi rolünü oynayan dolandırıcıdan başka.

Mobilya mağazalarımızda genellikle kimse bulunmaz, gelip geçenin insafına bırakılmışlardır; bu da bu tür numaralar çevirmek isteyenler için büyük bir fırsat yaratır. Ziyaretçiler içeri girer, mobilyalara bakar ve kimsenin dikkatini çekmeden, kimse tarafından görülmeden çıkarlar. Birisi alışveriş yapmak veya bir malın fiyatını sormak isterse, bunu haber vermek için kullanacağı çan elinin altında bulunmaktadır; bu önlem fazlasıyla yeterli görülmüştür.

İşte size saygıdeğer bir dolandırıcılık daha. İyi giyimli bir şahıs bir dükkâna girer, bir dolarlık alışveriş yapar. Ama büyük bir üzüntüyle cüzdanını bir başka ceketinin cebinde unutmuş olduğunu fark eder. Dükkân sahibine:

“Neyse, bunun önemi yok, bayım,” der, “zahmet olmazsa paketi evime gönderir misiniz? Ama durun! Öyle sanıyorum ki cüzdanımda beş dolardan küçük para yok. Ayrıca para üstü olarak da dört dolar gönderir misiniz?”

“Elbette, efendim,” der, müşterisinin dürüst davranışını takdirle karşılayan dükkân sahibi. Kendi kendine, “Benim bildiğim,” der, “müşterilerin çoğu malı koltuğunun altına sıkıştırıp, parasını öğleden sonra gelip ödeyeceğini söyleyerek çıkıp gider.”

Paket ve bozuk para bir çocukla gönderilir. Tesadüfe bakın ki çocuk yolda müşteriyle karşılaşır, adam,

“Hey, bu benim paket mi?” diye sorar, “çoktan eve gönderilmiş tir sanıyordum. Neyse, hadi git! Karım, Bayan Trotter sana beş doları verecek, ona haber bıraktım. Ama bozuklukları bana verebilirsin, postanede bozuk paraya ihtiyacım olacak. Çok güzel! Bir, iki, bu çeyrek dolar biraz yırtık mı ne? Üç, dört, tamam! Bayan Trotter’e bana rastladığını söyle, yolda da oyalanayım deme sakın.”

Çocuk yolda hiç oyalanmaz, ama gönderildiği işten geri dönmesi epey zaman alır, çünkü adı Bayan Trotter olan kimseyi bulamaz. Parayı almadan paketi bırakmak gibi bir aptallık etmediğini düşünerek avunur, kendinden hoşnut bir havayla dükkâna geri döner, patronu bozuk paraya ne olduğunu sorduğunda çok bozulur ve içerler.

İşte size gerçekten çok basit bir dolandırıcılık. Yola çıkmak üzere olan bir geminin kaptanının huzuruna kılık kıyafetinden me-
mur olduğu anlaşılan biri çıkar ve liman hizmetleri için alışılma-
dık derecede düşük bir fatura sunar. Bu kadar ucuz kurtulduğu-
na çok sevinen ve kendisini bekleyen onca işin hangi birini yapa-
cağını bilmeyen kaptan istenen tutarı derhal öder. On beş dakika
kadar sonra elinde daha az makul bir faturayla çıkagelen ikinci bir
tahsildar kısa sürede ilkinin bir dolandırıcı, ilk faturanın da sahte
olduğunun anlaşılmasını sağlar.

Alın size çok benzer bir tane daha. Bir vapur iskeleden ayrılmak
üzere. Yolcunun birinin elinde bavuluyla iskele tarafından var
gücüyle koşmakta olduğu görülür. Adam ansızın durur, eğilip yer-
den heyecanla bir şey alır. Bu bir cüzdandır, “Cüzdan kaybeden
var mı?” diye bağırır adam. Cüzdanını kaybettiğini söyleyen kimse
çıkamaz, ama buluntunun değerli olduğu anlaşılınca büyük bir he-
yecan yaşanır. Ne var ki vapurun beklemesi söz konusu değildir.

“Zaman da gelgit de kimseyi beklemez,” der kaptan.

“Tanrı aşkına birkaç dakika sabredin,” der cüzdanı bulan kişi;
“cüzdanın sahibi her an ortaya çıkabilir.”

“Bekleyemeyiz!” diye karşılık verir kaptan, “halatları laçka edin!
Duyuyor musunuz?”

“Ne yapmalıyım, bilmem ki?” diye sorar cüzdanı bulan kişi sı-
kıntıyla. “Yurt dışına çıkmak üzereyim, senelerce geri dönmeyece-
ğim. Bu kadar yüklü bir miktarı yanımda götürmeye vicdanım el-
vermez. Affedersiniz, efendim,” diye seslenir kıyıdaki bir beyefen-
diye, “dürüst birine benziyorsunuz. Bu cüzdanın sorumluluğunu
üstünüze alarak bana bir iyilikte bulunur musunuz? Size güvene-
bileceğimi biliyorum, bir buluntu ilanı verirsiniz, değil mi? Bura-
da, gördüğünüz gibi, çok fazla para var. Sahibi, hiç kuşkusuz, bu
zahmetinize karşılık sizi ödüllendirecektir.”

“Beni mi? Yo, ödül sizin olmalıdır! Cüzdanı bulan sizsiniz.”

“Pekâlâ, madem öyle içiniz rahat olsun diye küçük bir ödülü ka-
bul edebilirim. Bir bakalım, ama bunların hepsi yüzlük, Tanrı hak-
kı için, yüz dolar alamam, bu çok olur. Sanırım bir ellilik fazlasıy-
la yeter!”

“Halatlar laçka!” diye emir verir kaptan.

“Ama bende yüzlüğün üstünü verecek para yok, en iyisi siz...”

“Halatlar laçka!” diye emir verir kaptan.

“Önemi yok!” diye bağırır, birkaç dakikadır kendi cüzdanını yoklayan kıyıdaki adam, “ben halledebilirim, işte elli Amerikan doları, cüzdanı bana atın.”

Cüzdanı bulmuş olan aşırı vicdan sahibi yolcu elli doları belirgin bir gönülsüzlükle alır ve vapur buhar çıkarıp düdüğünü öttürerek sarsıntılarla hareket ederken cüzdanı kendisinden istendiği gibi kıyıdaki adama fırlatır. Vapurun hareketinden yarım saat kadar sonra paraların tamamının sahte, yapılan işin tam bir dolandırıcılık olduğu anlaşılır.

İşte gözü pek bir dolandırıcılık. Dinsel veya benzeri bir toplantı ancak bir köprüden geçilerek ulaşılabilen bir yerde yapılacaktır. Köprüden geçiş bedavadır. Dolandırıcının biri bu köprüünün başına dikilir ve saygılı bir tavırla gelip geçenleri yayalardan bir cent, at ve eşeklerden iki cent, vb. geçiş ücreti alınmasını emreden yeni eyalet yasasından haberdar eder. Bazıları homurdanır, ancak hepsi boyun eğer ve dolandırıcı evine elli-altmış dolar daha zenginleşmiş olarak döner, bu parayı hakkıyla kazanmıştır. Kalabalık bir insan grubundan geçiş ücreti toplamak az buz iş değildir.

İşte eli yüzü düzgün bir dolandırıcılık. Dolandırıcının biri, bir arkadaşına usulüne uygun bir şekilde kırmızı mürekkeple doldurup imzaladığı bir borç senedi verir. Dolandırıcı bir iki düzine boş senet satın alır ve her gün senetlerden birini çorbasına banıp, köpeğini üzerine atlamaya zorlar, sonunda da bir *bonne bouche*¹⁷ olarak yemesi için ona verir. Senedin vadesi geldiğinde, dolandırıcı yanında köpeğiyle arkadaşını ziyarete gider; senet aralarında tartışma konusu olur. Arkadaşı senedi yazı masasından çıkarır, dolandırıcıya uzatırken dolandırıcının köpeği bir atılıştan senedi kapıldığı gibi yutar. Dolandırıcı köpeğinin bu tuhaf ve anlamsız davranışına kızmakla kalmaz, çok da sinirlenir ve borcunu kanıtlayan bir belge gösterilir gösterilmez yükümlülüğünü yerine getireceğini söyleyerek çıkar gider.

Şu da sıradan bir dolandırıcılık. Bir hanımefendiye bir dolandırıcının suç ortağı tarafından hakaret edilir. Dolandırıcı kadının

17 (Fr.) İyi ve lezzetli lokma, sona saklanan nefis parça.

yardımına koşar, arkadaşını bir güzel patakladıktan sonra kadına evine kadar eşlik etmekte ısrar eder. Orada eğilir, elini göğsünün üzerine koyarak çok saygılı bir tavırla veda eder. Kadın, kurtarıcısına içeri girmesini rica eder, onu ağabeyine ve babasına tanıştırmak istediğini söyler. Dolandırıcı iç çekerek daveti reddeder. “Sizze minnettarlığımı göstermenin,” diye mırıldanır kadın, “hiç yolu yok mu?”

“Olmaz olur mu, hanımefendi? Birkaç şilin borç verebilirsiniz, mesela.”

Kadın ilk anın heyecanıyla düşüp bayılacağını sanır. Ancak biraz düşününce çantasını açar ve çıkarıp parayı verir. Dedğim gibi, bu ufak çapta bir dolandırıcılıktır, çünkü paranın yarısı kadına hakaret eden ve eli kolu bağlı durarak pataklanan suç ortağına ödenecektir.

Şu da biraz daha önemsiz, ama bilimsel bir dolandırıcılık. Dolandırıcı bir meyhanenin barına yaklaşıp birkaç puro ister. Purolar kendisine verilir, onları azıcık inceler ve,

“Bu puroyu sevmiyorum,” der, “bunu geri alın, yerine bir bardak konyakla su verin.”

İstedığı içki verilir, dolandırıcı içer ve kapıya yönelir. Ama meyhanecinin sesi onu durdur:

“Sanırım, konyağın parasını vermeyi unuttunuz, bayım.”

“Konyağın parasını mı? Konyağın yerine puro verdim ya! Daha ne istiyorsun?”

“Affedersiniz, ama puronun parasını ödediğinizi de hatırlamıyorum.”

“Bununla ne demek istiyorsun, sefil yaratık? Purolarını geri vermedim mi? Şu ileride duranlar senin puroların değil mi? Almadığım bir şeyin parasını vermemi mi bekliyorsun benden?”

“Ama, ama...” der, artık ne söyleyeceğini bilemeyen meyhaneci, “ama, bayım...”

“Ama, ama diyip durmayın,” diye sözünü keser çok öfkелendiği görülen dolandırıcı, “gelip geçen müşterilere yaptığınız numaralar bana sökmez.” Kapıyı çarparak kapar ve kaçmaya başlar.

İşte şimdi de basitliği en önemli yanı olmayan beceriklice yapılmış bir dolandırıcılık. Bir cüzdan gerçekten kaybedilmiştir; kay-

beden kişi büyük bir kentin günlük gazetelerinden birine ayrıntılı bir ilan verir.

Bunun üzerine dolandırıcımız ilanın başlığını, genel söyleyiş tarzını ve adresi değiştirerek benzer bir ilan verir. Orijinal ilan sözgelimi uzundur ve laf kalabalığına boğulmuştur, başlığı “Kayıp Cüzdan” şeklindedir ve bulunduğunda cüzdanın Falan Sokak No 1’e getirilmesini istemektedir. Sahtesi kısadır, başlığı sadece “Kayıp” olup, cüzdan sahibinin bulunacağı adres olarak Filan Sokak No 2 veya Fişmekan Sokak No 3 belirtilmektedir. Dahası, ilan günlük gazetelerin beş altısına birden verilir ve orijinal ilanın çıkmasından sadece birkaç saat sonra yayımlanır. Cüzdanı kaybeden şahıs bu ilanı okusa bile, bununla kendi talihsizliği arasında bir bağlantı kuracağı hayli kuşkuludur. Cüzdanı bulan kişinin onu dolandırıcının verdiği adrese götürme olasılığı doğal olarak gerçek sahibinin verdiği adrese götürme olasılığından beş altı kat fazladır. Dolandırıcı ödölü verip cüzdanı cebe indirdikten sonra sırra kadem basar.

Alın size çok benzer bir dolandırıcılık. Yüksek tabakadan bir kadın sokağın birinde olağanüstü değerli bir elmas yüzük düşürmüştür. Getirene kırk-elli dolar ödöl vaat eder. Verdiği ilanda yüzüğün kaşı dahil mücevheri en ince ayrıntısına kadar betimler ve falan cadde, filan numaraya getirecek olan kişiye ödölü tek soru sormaksızın *anında* ödeyeceğini belirtir. Birkaç gün sonra, kadının evde bulunmadığı bir sırada falan cadde, filan numaranın kapısı çalınır, kapıyı açan uşağa ziyaretçi evin hanımını sorar, evde bulunmadığı yanıtını alınca buna şaşır ve üzüldüğünü ifade eder. Evin hanımını şahsen ilgilendiren önemli bir iş için gelmiştir. Aslını söylemek gerekirse, elmas yüzüğü bulan şanslı kişidir o. Herhalde daha sonra gelmesi yerinde olacaktır. “Kesinlikle olmaz!” der uşak, derhal çağrılan evin hanımının kız kardeşiyle görümcesi de “kesinlikle olmaz!” derler bir ağızdan. Yüzüğü bağırış çağırışlarla tanıyıp, vaat edilen ödölü verirler ve adamı alelacele yolcu ederler. Geri dönen evin hanımı kız kardeşi ve görümcesine biraz çıkışır, çünkü yüzüğünün –altın taklidi bir metalle sahte bir taştan yapılmış– sahtesi için kırk elli dolar ödemişlerdir.

Dolandırıcılığın gerçekten bir sonu olmadığından, bu bilimden etkilenen dalavere çeşitlemelerinin yarısına bile değinecek olsam bu yazının sonu gelmez. Ancak bu yazıyı ister istemez bitirmek zorundayım, bunun için de kısa bir süre önce kentimizde sahneye konulan ve daha sonra Birleşik Devletler'in daha avanak diğer kentlerinde başarıyla tekrarlanan çok şık ve incelikli bir dolandırıcılığı kısaca anlatmaktan iyi bir yol düşünemiyorum. Kente orta yaşlı bir adam bilinmeyen bir yerden gelir. Son derece titiz, dikkatli, ağırbaşlı ve ölçülü tavırları vardır. Giyimi kuşamı çok özenli, ancak sade ve gösteriştan uzaktır. Beyaz bir kravat takmıştır, sadece rahatlığı gözetilmiş geniş bir yelek, kalın tabanlı rahat ayakkabılar ve askısız bir pantolon giymektedir. *Par excellence* bir "işadamı" görünüşüne sahiptir: hali vakti yerinde, ciddi, iş bilir ve saygın. Hani şu birinci sınıf oyunlarda görülen dış görünüşü sert, yüreği yumuşak, sözü senet sayılan, hayır işlerinde bonkör, iş ticaretinde geldi mi bir *mecidiyenin* hesabını yapan cinsten.¹⁸

Zevkine uygun bir pansiyon ararken epey mızızızlanır. Çocuklardan hoşlanmaz. Sessizliğe alışkındır. Alışkanlıkları sistemlidir, bu yüzden dindar eğilimli, küçük ve saygın bir ailenin yanında kalmayı tercih ederdi. Hiçbir şart dert değildir, ancak kira faturasının her ayın birinde (o sırada ayın ikisidir) kendisine getirilmesinde ısrarlıdır ve sonunda zevkine uygun bir pansiyon bulduğunda pansiyon sahibi kadından bu konudaki talimatını hiçbir şekilde unutmamasını, kirayı ve alındı makbuzunu her ayın birinde tam olarak saat onda göndermesini, bunu hiçbir bahaneyle katiyen ayın ikisine bırakmamasını rica eder.

Bütün bu düzenlemelerden sonra işadamımız kentin en rağbet edilen semtinde değilse de en çok uğranılan bir semtinde bir büro tutar. Gösteriştan nefret ettiğı kadar hiçbir şeyden nefret etmez. "Bir yerde gösterecek çok şey varsa," der, "içerisinde nadiren esaslı bir şey bulunur." Bu söz pansiyon sahibi kadının imgelemi üzerinde o denli büyük etki yapar ki kadın hemen bir kurşun kalem olarak bu özlü sözü büyük aile İncili'ne, Süleyman'ın Darbimeselleri'nin yanındaki geniş boşluğa yazar.

18 "O Adam Sensin" adlı öykünün kahramanlarından Charles Goodfellow'la karşılaştırabiliriz.

Bir sonraki adım, kentin altı penilik belli başlı gazetelerine –bir penilik gazeteler “saygın” olmadıkları gibi ilanının parasını da peşin istediklerinden– aşağıda görülecek tarzda ilan vermektir. İşadamımızın temel ilkesiyse iş tamamlanmadan asla para ödenmemesidir.

“ARANIYOR – Aşağıda imzaları bulunan ilan sahipleri bu kentte büyük çapta ticari faaliyetlere başlamak üzeredir. Zeki ve işinde uzman üç-dört sekretere ihtiyaç duyulmaktadır; dolgun ücret ödenecektir. Bonservislerinde yetenekten çok dürüstlüğü öne çıkan adaylar tercih edilecektir. Yapılacak iş büyük sorumluluk istediğinden ve işe alınanların ellerinden büyük miktarlarda paralar geçeceğinden, işe alınan kişilerden ellişer dolar depozit alınması uygun görülmüştür. Bu yüzden bu tutarı ödeyemeyecek olanların ve ahlâkı konusunda iyi bonservisi olmayanların başvurmasına gerek yoktur. Dindar gençler tercih edilecektir. Başvurular öğleden önce saat on, on bir, öğleden sonra dört, beş arasında aşağıdaki adrese ve şahıslara yapılacaktır:

Bogs, Hogs, Logs, Frogs ve Arkadaşları.,
No. 110 Dog Street”¹⁹

Ayın otuz birine kadar bu ilan Mr. Bogs, Mr. Hogs, Mr. Logs, Mr. Frogs ve Arkadaşları’nın bürosuna dinsel eğilimli on beş yirmi kadar gencin başvurmasını sağlar. Lakin işadamımız kimseyle sözleşme imzalamakta acele etmez –bir işadamı işi asla acele-ye getirmez– başvuran gençlerin dinsel eğilimleri çok ciddi bir şekilde araştırıldıktan sonradır ki sözleşme imzalanacaktır; bu arada başvuranların ellişer doları salt bir önlem olarak Mr. Bogs, Mr. Hogs, Mr. Logs, Mr. Frogs ve Arkadaşları’nın saygıdeğer firmaları tarafından alınır. Bir sonraki ayın ilk günü pansiyon sahibi kadın söz verdiği gibi kira faturasını işadamına sunmaz; adları ogs’la biten bayların şirketinin saygıdeğer başkanı olan işadamı bu ihmalden dolayı onu hiç kuşku yok ki fena halde paylardı, tabii kentte bir iki gün daha kalmış olsaydı.

Durum böyle olunca, polislerin oraya buraya koşturmaktan

19 Yine “O Adam Sensin” öyküsündeki şarap gönderen şirketin ismiyle benzerlik dikkat çekici.

canları çıkar, bütün yapabildikleri, işadınının kesinlikle sırra kadem basmış olduğunu bildirmekten ibaret kalır. Bu arada dindar delikanlılar istisnasız kendilerini eskisinden daha az dindar hissederken pansiyon sahibi, büyük aile İncili'nde Süleyman'ın Darbimeselleri'nin yanındaki geniş boşluğa salağın birinin yazdığı notu silmek için bir şiline kıyarak kaliteli bir silgi satın alır.

İşadamı

Yöntem işin ruhudur.

– Eski deyiş¹

Ben bir işadamıyım. Yöntemli bir insanım. Yöntem her şeyin üzerindedir. Hiçbir şey anlamaksızın yöntem üzerine gevezelik eden, şekline sıkı sıkıya sarılıp da özünü çiğneyen eksantrik aptallar kadar yürekten nefret ettiğim kimse yoktur. Bu insanlar, kendi dediklerine göre, kuralına uygun yöntemlerle aptallığın daniskasını yapmaktan geri durmazlar. Burada, benim fikrime göre, tartışılmaz bir paradoks var. Doğru yöntem sıradan ve olağan şeylere uygulanabilir sadece, hiçbir şekilde olağanüstüne ve *outré* durumlara uygulanamaz. İnsan “yöntemli bir züppe” ya da “sistemli bir saman alevi” gibi ifadelerle tam olarak nasıl bir anlam yükleyebilir?

Bu konudaki düşüncelerim, küçük bir yumurcakken geçirdiğim mutlu bir kaza olmasaydı, bu kadar net olmayabilirdi. İrlandalı iyi yürekli, yaşlı dadı (vasiyetimde onu unutmayacağım) gereğinden fazla gürültü yaptığım bir gün beni topuklarımdan yakaladığı gibi, çığlık atmayı öğrenmem için, havada iki-üç defa döndürdükten sonra, kafamı güm diye karyolanın direğine çarptı. Ben derim ki

1 “Gönderi işin ruhudur,” Lord Chesterfield’in bir mektubundan. Ayrıca “Kısalık zekânın ruhudur,” diyen Hamlet’e de gönderme (II, ii).

bu olay kaderimi çizdi ve bana servet kazandırdı. Alnımın ön kısmında bir yumru oluştu ve bu yumru bir yaz günü görüleceği gibi sevimli bir *düzen* organına² dönüştü. Beni bugünkü seçkin işadamı yapan sistem ve düzene duyduğum mutlak tutku buradan kaynaklanmaktadır.

Bu dünyada nefret ettiğim bir şey varsa o da bir dâhidir. Sizin bu dâhilerinizin hepsi semer vurulmuş koca birer eşektir; eşekliklerinin³ boyutu dehaları ile doğru orantılıdır ve bu kuralın da hiç mi hiç istisnası yoktur. Kesin olan bir şey var ki, bir dâhiden bir işadamı çıkarmak bir Yahudinin sırtından para kazanmaktan ya da çam kozalağından hindistancevizi elde etmekten zordur. Bu yaratıklar her zaman asıl yapılması gereken işi bırakıp hayalî bir işe ya da gülünç bir spekülasyona dalar, “eşyanın tabiatı”na uymayan, iş demeye bin şahit ister işler yaparlar. Bu tip adamları yaptıkları işe bakarak anında çıkarırsınız. Sözelimi, adamın birinin tüccar veya fabrikatör olduğunu ya da diyelim ki tütün ya da pamuk ticaretiyle uğraştığını veya buna benzer garip işler peşinde koştuğunu veya zahire, sabun ve benzeri şeyler sattığını veya diyelim ki avukat, nalbant veya hekim olduğunu –sıradan olmayan herhangi bir iş yaptığını– görürseniz hiç çekinmeden bu adamı bir dâhi olarak sınıflandırabilirsiniz ve üç kuralına⁴ göre o eşeğin biridir.

Bana gelince, ben hiçbir bakımdan dâhi değilim, fakat adam gibi bir işadamıyım. Günlüğüm ve hesap defterim bunu dakkasında gösterecektir. Bu kayıtlar, söylemek bana düşmez ama çok iyi tutulmuştur ve genel alışkanlıklarım bakımından titizlik ve dakiklikte saatten geri kalır tarafım yoktur. Bundan başka, meşgalelerimi her zaman hemşerilerimin alışkanlıklarına uyarlamayı bilmişimdir. Son derece kıt düşünceli anne babama bu hususta kendimi şuncacık minnettar hissetmiyorum, koruyucu meleğim beni kurtarmak için zamanında yardımına koşmasaydı, onların beni en azından fermanlı bir dâhi yapacakları muhakkaktı. Biyografi-

2 Frenolojiye satirik bir gönderme. Anlatıcının başına aldığı darbe alnında bir yumru oluşturarak yeteneklerinin değişmesine yol açmıştır.

3 “Ass” kelimesi hem “eşek” hem de “kış” anlamına gelir. Burada kelimenin iki anlamı da kullanılarak bir kelime oyunu yapılmaktadır.

4 Matematiksel bir terim. Bir orantının üç terimi biliniyorsa “kural” uygulanarak dördüncü terim bulunur.

de gerçek her şeydir, otobiyografide ise daha da fazlasıdır; bununla birlikte, zavallı babacığımın beni daha on beşime basmadan, “para kesen, saygıdeğer bir hırdavatçı ve komisyoncu” diye nitelediği bir ticari yazıhaneye yerleştirdiğini söylediğimde, buna inanılacağından pek ümitli değilim. Para kesen bir palavra! Bu çılgınlığın sonucu şu oldu: İki-üç gün sonra yüksek bir ateşle ve alnımın ön kısmında, tam düzen organımın etrafında şiddetli ve tehlikeli bir sancıyla, beni kalın kafalı aileme geri göndermek zorunda kaldılar. Bundan sonra altı hafta süreyle hayatla ölüm arasında gittim gittim geldim, doktorlar benden umudu mumudu hepten kesmişlerdi. Çok acı çektimse de, minnet duymasını bilen bir çocuktum özünde. “Para kesen, saygıdeğer bir hırdavatçı ve komisyoncu” olmaktan kurtulmuştum; kurtuluş sebebim olan alnımdaki yumruya ve bu aracı bana temin etmiş olan iyi kalpli kadına minnet duydum.

Çocukların çoğu evden on, bilemedin on iki yaşında kaçar, ama ben on altıma kadar bekledim. Beni kendi hesabıma çalışan bir bakkal yapmak isteyen yaşlı annemi konuşurken tesadüfen işitmemiş olsaydım, bilmem ki o zaman bile kaçar mıydım? *Bir bakkal!* Düşünebiliyor musunuz? Bu yaşlı delilerin kaprislerine daha fazla bağlı kalmamak ve sonunda bir dâhi olma riskinden kurtulmak için vakit yitirmeden tüymeye ve kendime daha *nezih* bir iş kurmanın yollarını aramaya karar verdim. Bu planımda daha ilk girişimde başarıya ulaştım; on sekizime bastığımda terziler için gezgin tanıtımcılık işinde bol kazançlı epey tecrübe edinmiş bulunuyordum.

Bu mesleğin omuzlarıma yüklediği ağır sorumluluğun altından, sadece ve sadece zihnimin başat özelliğini oluşturan sistem duygusuna sıkı sıkıya bağlılığım sayesinde kalkabildim. Titizlikle uyulan bir yöntemlilik hareketlerimi olduğu kadar hesaplarımı da karakterize etmekteydi. Benim için, insanı –en azından ondaki, hizmetinde olduğum terziye bağlı olmayan her şeyi– yaratan para değil, yöntemdi. Saat dokuzda, her sabah, günün kostümünü alacağım şahsın dükkânına gidiyordum. Saat onda şık insanların gezinmeyi âdet edindikleri bir yörede veya halkın eğlendiği başka bir yerde buluyordum kendimi. Sırtımdaki giysinin her yanını birbiri ardı sıra gözler önüne sererek bütün yakışıklılığımınla arzı endam etmekteki düzenliliğim ve dakikliğim meslek erbabında hayran-

lık uyandırıyor. Öğlene patronlarım Cut & Comeagain'in⁵ dükkânına muhakkak bir müşteri götürüyordum. Bunu gururla, ama gözlerimde yaşlarla söylüyorum, zira bu firma bana karşı nankörlüğün daniskasını yaptı. Hakkında tartıştığımız ve ayrılmamıza sebep olan küçük hesabın hiçbir kalemi, mesleğin inceliklerini gerçekten bilen hiç kimseye aşırı gözükemez. Bununla birlikte bu konudaki hükmü okurun kendisine bırakmaktan büyük bir memnuniyet ve gurur duyacağım. Faturam şöyleydi:

M. Cut & M. Comeagain
Tüccar terziler

	Gezgin Tanıtıcı Peter Profitt'e ödenecek	Dolar
10 Temmuz	Günlük gezinti ve dükkâna müşteri gönderme	00 25
11 Temmuz	Aynısı	25
12 Temmuz	İkinci sınıf bir yalan; defolu siyah takım gözle seçilemez yeşil olarak satıldı	25
13 Temmuz	Birinci sınıf, ekstra kalite ve boyutta bir yalan; saten taklidi bir kumaş çuha niyetine yutturuldu	75
20 Temmuz	Gri kaşmir paltoyu süslü göstermek için kâğıttan yepyeni bir takma yaka veya göğüslük satın alma	2
15 Ağustos	Çift vatkalı bir frak giyme (sıcaklık gölgede 41°)	25
16 Ağustos	Yeni tarz şeritli bir pantolonu göstermek için ayak başına saatte 12½ centten üç saat tek ayak üstünde bekleme	37,5
17 Ağustos	Günlük gezinti ve dükkâna iriyan bir müşteri gönderme (şişko adam)	50
18 Ağustos	Aynı, (orta boy biri)	25
19 Ağustos	Aynı, (ufak tefek biri ve kötü ödeme)	6
		295½

5 Kes ve Yine Gel anlamına gelen "Cut and Comeagain" in okunuşunu çok andıran Dr. Kutankumagen diye biri Dickens'ın *Mudfrog Papers* (1838) adlı eserinde görülür.

Bu faturada en çok tartışılan kalem, göğüslük için yapılan 2 penilik çok çok mütevazı ödemeydi. Şerefim üzerine söylüyorum, bu miktar söz konusu göğüslük için hiç de fazla değildi. Hayatımda gördüğüm en temiz, en şirin küçük göğüslüklerden biriydi ve üç adet kaşmir paltonun satışını etkilediğine öyle tayyareden inanıyor değildim. Gelin görün ki, firma ortaklarından yaşlı olanı bana bir peniden fazla vermeye yanaşmıyordu ve işi 33 cm'ye 40 cm'lik bir yapraktan aynı boyutta nasıl dört adet göğüslük çıkacağını göstermeye kadar vardırırdı. Ama *ilkelerden* taviz vermediğimi söylememin hiç gereği yok. İş iştir ve bir iş gibi yapılmalıdır. Beni bir peni dolandırmanın –temizinden yüzde ellilik bir soygun– hiçbir yolu ve yöntemi yoktu. Cut & Comeagain beylerin hizmetinden derhal ayrıldım ve sıradan işlerin en kazançlısı, en saygını ve en bağımsızı olan Gözüne-Sokma mesleğine başladım kendi hesabıma.

Doğruluğum, tutumluluğum ve iş konusunda sistemli alışkanlıklarımın olması burada da işe yaradı. Kısa sürede kendimi bol kazançlı bir ticaretin içinde buldum ve “Borsa”da itibar edilen bir adam oldum. Gerçek şu ki, asla şaşaalı işlere bulaşmadım, –çok sıradan işlemlerinden birini icra ederken başıma küçük bir kaza gelmemiş olsaydı, hiç kuşkusuz bugün hâlâ sürdürüyor olacağım– mesleğin alışlageldik, bilgelik dolu yollarında ihtiyatla yürüdüm.

Ters, huysuz ihtiyarın biri veya müsrif bir mirasçı ya da borcunu ödeyemeyen bir şirket ne zaman bir saray dikmeyi kafaya koyarsa bu girişimi engellemek gibisi dünyada bulunmaz, akıl ve izan sahibi herkes bilir bunu. Söz konusu gerçek, Gözüne-Sokma ticaretinin temelini oluşturur. Yukarıda sayılanlardan birisi tarafından başlatılan bir inşaat projesi şöyle böyle ilerledi mi, biz diğer işadamları bu yerin bitişiğinde veya tam karşısında küçük bir arazi ediniriz. Bundan sonra saray inşaatı yarısına gelinceye kadar bekler, sonra zevk sahibi bir mimarı bize çamurdan süslü bir kulübecik veya Aşağı-Doğu ya da Hollanda⁶ tarzı bir pagoda ya da bir domuz ağılı ya da Eskimo, Kickapoo veya Hotento tarzı bir fan-

6 Aşağı-Doğu: New England sahili, özellikle Main. Hollanda ise burada New York'a gönderme olabilir.

tastik mimari harikası yapması için tutarız. Ee, doğal olarak araziye ve inşaaata yaptığımız harcamanın yüzde beş yüzü bir kâr elde etmeden bu binaların yıkılmasına rıza gösteremeyiz. *Gösterebilir miyiz?* Soruyorum. İşadamlarına soruyorum bunu. Rıza gösterebileceğimizi düşünmek saçma olurdu. Bununla birlikte benden tam da bunu yapmamı –*böyle büyük bir hata işlememi*– isteyen alçağın alçağı bir şirket bulunmaktaydı. Onların bu saçma önerisine cevap vermedim pek tabii, ama aynı gece gidip bu alçakların sarayını baştan aşağı kandil isiyle boyamayı görev bildim. Aptaloğlu aptallar bunun için beni hapse tıktılar, dışarı çıktığımdaysa Gözüne-Sokma ticaretindeki beyzadeler benimle selamı sabahı kesmekte tereddüt etmediler.

Bunun üzerine hayatımı kazanmak için yapmak zorunda kaldığım Saldır-Pestilini Çıkarsınlar işi benim kırılğan mizacıma pek o kadar uygun değildi, ama hüsnüniyetle işe giriştim ve evvelce olduğu gibi, o harikulade kadının, o yaşlı dadının beynime gömdüğü dakiklik ve yöntemlilik gibi alışkanlıklarım sayesinde burada da yolumu buldum – onu vasiyetimde unutursam insanların en adisiyim. Dediğim gibi, tüm uğraşılarımda yönleme sıkı sıkıya bağlı kaldığımdan ve hesabımı düzenli bir şekilde tuttuğumdan birçok ciddi güçlüğü üstesinden gelmeyi ve sonunda meslekte kendime saygın bir yer edinmeyi başardım. Aslını sorarsanız, hangi meslekte olursa olsun, çok az insanın benimki kadar rahat ve hoş bir işi vardı. Günlüğümden birkaç sayfayı buraya almakla yetineceğim; böylece kendimi övmek –kendine saygısı olan hiç kimsenin gönül indirmeyeceği kadar alçakça bir iş– zahmetinden kurtulmuş olacağım. Hem sonra, bir günlük asla yalan söylemez.

“1 Ocak – Yeni yılın ilk günü. Sokakta Snap’e rastladım, çakırkeyifti. Not: Bundan iş çıkar. Bundan hemen sonra Gruff’a rastladım, körkütük sarhoştı. Not: O da uygun. Bu bayların her ikisini de defterime kaydettim ve onlara birer hesap açtım.

2 Ocak – Snap’i borsada gördüm, gidip ayak parmağına bastım. Yumruğunu sıkıdığı gibi bir vuruşta beni yere indirdi. Güzel! Tekrar ayağa kalktım. Avukatım Bag ile önemsiz bir atışma. Ben bin kâat tazminat talep ediyorum, o, bu kadar basit bir nakavt için en

fazla beş yüz koparabileceğimizi söylüyor. Not: Bag'den kurtulma-
lıyım. Adamda yöntem diye bir şey hak getire.⁷

3 Ocak – Gruffa bakmaya tiyatroya gittim. Yan localardan ikinci sırada şişman bir hanımla cılız bir hanımın arasında oturmakta olduğunu gördüm. Şişman hanımın kıpkırmızı kesilip G.'nin kulağına fısıltıyla bir şeyler söylemeye başladığını görünceye kadar opera dürbünüyle üçlüyü uzun uzun dikizledim. Dolanıp locaya gittim ve burnumu elinin menziline soktum. Burnumu çekmez miydi? Hayır, git işine. Tekrar denedim, tokatlamaz mıydı? Git işine. Bunun üzerine oturup zayıf hanıma kaş göz işareti yapmaya başladım, o zaman büyük bir memnuniyetle Gruff'ın yerinden kalktığını gördüm; beni ensemden yakaladığı gibi tepetaklak parterin ortasına savurdu. Boynum çıktı ve sağ bacağım ciddi surette yarıldı. Eve şen şakrak döndüm, bir şişe şampanya içtim ve genç adamın hesabına beş bin kâat yazdım. Bag bunun münasip olduğunu söyledi.

15 Şubat – Mr. Snap için anlaşmaya varıldı. Verilen tutar –elli sent– günlüğe kaydedildi.

16 Şubat – Bana beş dolarlık bir bağışta bulunan şu Gruff haydudu tarafından geri çevrildim. Yargı masrafı dört dolar yirmi beş sent. Net kâr –günlüğe bakın– yetmiş beş sent.”

İşte gördüğünüz gibi, kısa günün kârı temiz tarafından bir dolar yirmi beş sent ve üstelik sadece Snap ve Gruff davalarından. Ayrıca bu alıntıların günlüğümden rastgele yapılmış olduğuna okuru bütün ciddiyetimle temin ederim.

Eski, eski olduğu kadar da isabetli bir deyiş vardır; “sağlığın yanında paranın lafı mı olur?” Mesleğin gereklerinin benim kırılğan sağlığıma iyi gelmediğini anladım ve sonunda farkına vardım ki, aldığım darbeler şeklimi şemailimi o derece değiştiriyordu ki dostlarım sokakta bana rastladıklarında Peter Proffit'i tanıyamıyorlardı. Yapabileceğim en iyi şeyin meslek sahamı değiştirmek olduğu kafama dank etti. Bunun üzerine bütün dikkatimi Çamur işine çevirdim ve yıllarca bu işi sürdürdüm.

7 Snap, Pozitif Bilimlerden Biri Olarak Dolandırıcılık'ın sözde yazarıdır. Gruff, huy-suz; Bag, çuval demektir.

Bu meşgalenin en berbat tarafı heveslisinin çok olmasıydı, sonuç olarak rekabet müthişti. Gezgin tanıtıcı, gözüne-sokucu veya saldır-dayak-yeci olmaya yeterli beyni olmadığını gören her kendini bilmez Çamur işinde çalışmayı pekâlâ becerebileceğini düşünüyor. Ama Çamur işinin hiç beyin gerektirmediğini düşünmek kadar hatalı bir şey olamaz. Bu meslekte özellikle *yöntemsiz* olarak hiçbir yere varılamaz. Sadece perakende işi yaptım, ama sisteme olan eski düşkünlüğüm işimi kolaylaştırdı. Her şeyden önce iki kaldırım arasında uzanan geçidimi büyük bir dikkatle seçtim ve şehirde *buradan başka* hiçbir yere asla süpürge vurmadım. Bundan başka el altında her an kullanılmaya hazır küçük şirin bir su birikintisi bulundurmaya da özen gösterdim. Bu önlemler sayesinde güvenilir bir adam olarak tanındım; izniniz olursa söylemeliyim ki, ticarete başarının yarısıdır bu. *Bana* bir peni sökülme-yen hiç kimse asla *sokağımdan* pantolonu temiz geçemedi. Ve bu konudaki iş alışkanlıklarım yeterince anlaşılmış olduğundan kimse bana madik atmaya kalkışmadı. Kalkışan olsaydı, buna katlanamazdım. Ben hiç kimseyi aldatmadığımdan, birisinin bana oyun oynamasına izin veremezdim. Bankaların sahtekârlığı konusundaysa elbette elimden bir şey gelmez. Faaliyetlerini geçici olarak durdurmaları beni perişan etti.⁸ Ne var ki bankalar şahıs olmayıp birer şirkettir. Şirketlerin de, herkes bilir ki, ne tekmeleri hissedecek bir bedenleri ne de cehennemde yanacak bir ruhları vardır.

Bu işte para yapıyordum, ancak kötü bir esinle İt-Sürtme işine girdim, aslında oldukça benzer bir iş, ama pek o kadar saygın bir meslek değil. Yerim, merkezî olması hasebiyle mükemmeldi ve boyalarım la fırçalarım sa birinci sınıftı. Küçük köpeğim epey semizdi ve kurnazlığın her çeşidinde anasının gözüydü. Çoktandır bu ticaretin içindeydi ve diyebilirim ki, işin ıcığını cıcığını biliyordu. Genel hareket tarzımız şöyleydi: Pompey⁹ bir güzel çamura yatıp yuvarlandıktan sonra dükkânın kapısında, pırıl pırıl çizmeli bir

8 Jackson ve Van Buren'in başkanlıkları sırasında sık sık yaşanan banka iflaslarına gönderme. Poe'nun kendisi de bu iflasların kurbanı olmuş, bütün parasını batırmıştır.

9 Pompey, "Blackwood Tarzı Bir Makale Nasıl Yazılır"daki ve "Bir Aksilik"teki zenci hizmetkârın adı.

züppenin geçmesini beklerdi. Sonra koşup Wellingtonlara¹⁰ bir iki sürterdi tüylerini. Bunun üzerine züppe sövüp sayar ve etrafta bir ayakkabı boyacısı bakınırdı. Ben boya ve fırçalarımıyla orada göz önünde olurdum. Bi dakkada altı peniyi cebe indirirdim. Bu iş bir süre gayet iyi yürüdü, gerçekte ben açgözlü değildim, ama köpeğim açgözlüydü. Kârın üçte birini ona bırakıyordum, ama yüzde ellide ısrar etmesini öğütleyenler olmuş. Buna dayanamazdım, bu yüzden atıştık ve ayrıldık.

Bunun ardından şansımı bir süre Org-Tıngırdatma işinde dene-dim ve diyebilirim ki bayağı da becerdim. Hiçbir karmaşıklığı olmayan, basit bir iş bu ve belirli bir yetenek istemiyor. Tek bir hava çalan bir müzik aleti yapıp çalışır hale getirmek için yapmanız gereken tek şey orgun kapağını açıp mekanizmasının üzerine çekiçle üç beş zarif darbe indirmek. Bu işlem aletin tınısını ve ahengini, mesleki açıdan, hayal bile edemeyeceğiniz kadar iyileştiriyor. Bunu yaptıktan sonra, geriye sadece aleti sırtınıza vurup, dövülmüş ağaç kabuğu kaplı bir sokak ve güderiye sarılı bir kapı tokmağı buluncaya kadar dolaşmaya başlamanız kalır. Sonra kıyamete kadar orada durup akort yapacakmışsınız gibi bir havayla başlarsınız orgunuzu tıngırdatmaya. Çok geçmeden bir pencere açılır ve birisi “ses etmeyip, uzaklaşmanız, vs.” ricasıyla altı peni atar size. Bazı tıngırdatıcıların gitmek için bu miktarı yeterli bulduklarını biliyorum, ama ben şahsen en azından bir şilin verilmedikçe “çekip gitmeyi” uygun bulmam.

Bu meslekte bir hayli sebat gösterdim, ama şu veya bu sebeple yeterince tatminkâr bulmadığımdan sonunda terk ettim. İşin aslı şu ki, bir maymuna sahip olmamak gibi bir dezavantajım vardı ve Amerika'nın sokakları *o kadar* çamurlu, Demokratik ayaktakımı *o kadar* müdahaleci ve yumurcaklar öylesine baş belasıydı ki!

Bundan sonra birkaç ay işsiz kaldım, ama sonunda ihtiyacın zorlamasıyla Sahte-Posta işine kapağı attım.¹¹ Bu mesleğin gerekleri-

10 Ön taraftan dize kadar çıkan ve arkası kesik bir çizme. Napoléon'u Waterloo'da yenilgiye uğratan Dük Wellington'un (1769-1852) adından.

11 Birleşik Devletler'de posta pulunun kullanılmaya başlamasının tarihi 1847'dir. 1867'ye kadar da posta merkezleri yoktu. Bu yüzden özel firmalarca ulaştırılan mektupların taşıma ücretlerini alıcısı öderdi. 1842 Kasım'ında *Saturday Evening Post*'ta bu konuda dolandırıcılıklar yapıldığına ilişkin haberler çıkmıştır. Öykünün

ni yerine getirmekten daha kolay bir şey olamaz, üstelik kâr getirmedeği de söylenemez. Sözelimi, sabahın köründe sahte mektup paketimi hazırlamam gerekiyordu. Bu mektuplardan her birine –bana yeterince esrarengiz görünen herhangi bir konuda– birkaç satır karalıyor, hepsini Tom Dobson veya Bobby Tomkins ya da bu türden bir adla imzalıyordum. Mektupları katlayıp, zarflara yerleştirdikten, ağızlarını kapatıp sahte pullar yapıştırdıktan –New Orleans, Bengal, Botany Körfezi¹² veya uzak başka bir yer– sonra, sanki çok büyük bir acelem varmışçasına derhal günlük turuma başlardım. Mektupları teslim etmek ve taşıma ücretini almak için her zaman büyük konaklara uğrardım. Hiç kimse bir mektubun –hele bir de acil bir mektupsa bu– taşıma ücretini ödemekte tereddüt etmezdi –insanlar öyle aptal ki– onlar mektubu açmaya kalmadan köşeyi dönüp toz olmaksa çocuk oyuncağıydı. Bu mesleğin en kötü tarafı çok ve hızlı yürümek, sık sık da yolumu değiştirmek zorunda kalmamdı. Üstelik ciddi bir vicdan azabı duyuyordum. Masum insanlara sövülüp sayıldığını duymaya dayanamıyordum, bütün şehrin Tom Dobson’a ve Bobby Tomkins’e nasıl beddualar okuduğunu işitmek korkunç bir şeydi. İşten tiksintiyle elimi eteğimi çektim.

Sekizinci ve son mesleğim Kedi-Yetiştirme işi oldu. Bu işi çok hoş ve kârlı buldum; bir zorluğu da yoktu. Ülke, herkesin bildiği gibi, kedi kaynıyordu, öyle ki onlardan kurtulmak için, yakın zamanlarda çok sayıda saygın insan tarafından imzalanmış bir dilekçe yasama meclisinin son ve unutulmaz oturumuna sunuldu. Meclis, bu dönemde, alışılmadık derecede doğru bilgi sahibiydi, daha başka bir yığın bilgece ve sağlıklı yasa çıkardıktan sonra, hepsini Kedi-Yasası ile taçlandırdı. İlk sunulan şekliyle yasa *kedi başına* bir prim (dört peni) veriyordu, ama Senato yasanın bu önemli maddesindeki “baş” kelimesini “kuyruk” olarak değiştirdi.¹³ Bu düzeltme

1840’ta yayımlanan versiyonunda bulunmayan bu bölümü muhtemelen Poe bu haberleri okuduktan sonra öyküye ilave etmiştir.

12 Botany Körfezi, Avustralya’da Sidney yakınlarındaki bir körfezin adıdır, aynı zamanda da ülkenin ilk ceza kolonisidir.

13 Poe burada kelime oyunu yapmaktadır. “Kedi/Cat”, 19. yüzyıl başlarının argosunda “fahişe” anlamına kullanılmaktaydı. “Kedi başı/Cathead” griva metaforası, yani geminin ön kısmından ileriye doğru uzanan ve demir alınmasında kullanılan ki-

o kadar yerindeydi ki Kabine düzeltmeye *nem con*¹⁴ uydu.

Vali yasa tasarısını imzalar imzalamaz elimde avcumda ne varsa hepsini tekir ve pisi satın almaya yatırdım. Başlangıçta onları sadece fare ile besleyebiliyordum (fare ucuzdu), ama Kutsal Kitap'ın emrini öylesine hayranlık uyandıracak tarzda yerine getirdiler ki, sonunda cömertliğin en doğru tutum olacağına hükmettim ve onlara istiridye ve deniz kaplumbağası verdim. Kuyrukları, yasanın saptadığı fiyatla, şimdi bana sağlam bir gelir getiriyor; çünkü Macassar yağı¹⁵ kullanarak yılda üç mahsul alabildiğim bir usul keşfettim. Hayvanların çok geçmeden bu şeye alıştıklarını ve uzantılarının kesilmemesindense kesilmesini yeğlediklerini görmekten de büyük bir memnuniyet duyuyorum. Bu yüzden kendimi amacına ulaşmış bir adam olarak görüyorum ve Hudson'da bir yer¹⁶ satın almak üzere pazarlık etmeye gidiyorum.

riştir. Gemiciler dilinde kadın göğsü anlamında kullanılır. “Kuyruk” kelimesi kadının cinsel organları ve aynı zamanda arka anlamına gelir ve gemiciler yukarıda sözü edilen kirisin iç tarafına “kedi kuyruğu/cat's tail” derler.

14 (İt.) İtirazsız.

15 O günlerde yoğun bir reklam kampanyasıyla tanıtılan, saç bakımında kullanılan bir merhem.

16 19. yüzyılda Washington Irving'inki dahil birçok zarif evin yer aldığı, Hudson Nehri kıyısında bir yerleşim bölgesi.

Gözlük

Yıllar önce “yıldırım aşkı” fikrini alaya almak modaydı, ama düşünmesini bilenler, en az derinden hissedenler kadar bu aşkın varlığını savunagelmışlerdir. Gerçekte etik manyetizma veya manyetoestetik¹ diye adlandırabileceğimiz alanda yakın zamanlarda yapılan keşifler, insanlar arasındaki en doğal, dolayısıyla da en hakiki ve en yoğun sevginin, elektriksel sempatinin etkisiyle kalpte doğan sevgi olmasının –tek kelimeyle, en güçlü ve en dayanıklı ruhsal bağların ilk bakışta kurulan bağlar olmasının– pekâlâ mümkün olduğunu göstermiştir. Şimdi yapacağım itiraf, bu kuramı doğrulayan daha önceki neredeyse sonsuz sayıda kanıtın yer aldığı listeye katılan yeni bir kanıt olmaktan öteye geçmeyecektir.

Öyküm biraz ayrıntılara girmemi gerektiriyor. Henüz çok gençim, daha yirmi ikisinde bile değilim. Şimdiki soyadım oldukça sıradan ve bayağı: Simpson. “Şimdiki” diyorum, çünkü insanlar beni böyle çağırmaya başlayalı çok olmadı, uzak bir akrabam olan Adolphus Simpson Esq.’dan kalan yüklüce mirası alabilmek için soyadımı geçen yıl mahkeme kararıyla değiştirmek zorunda kal-

1 Her iki ifade de yaygın olarak kullanılan ansiklopedi ve sözlüklerde yer almamaktadır. Terimler Anton Mesmer tarafından önerilen manyetik etkiden türetilmiş benziyor.

dım da ondan. Mirasa konabilmek için vasiyet sahibinin adını –vaftiz adını değil, soyadını– almam şart koşulmuştu; benim vaf-tiz adım Napoléon Bonaparte’tır, daha doğru söylemek gerekirse, bunlar benim ilk adımla göbek adımdır.

Simpson adını biraz gönülsüz aldım, zira –soyumun izini *Chronicles*’ın ölümsüz yazarına kadar sürebileceğim inancıyla– asıl so-yadım olan Froissart’tan² mazur görülebilir bir gurur duymak-taydım. Ad konusu açılmışken hazır, yakın atalarımın adlarında-ki olağanüstü benzerliklerden de söz edeyim biraz. Babam Parisli Mösyö Froissart diye biriydi. Karısı –babamla on beşindeyken ev-lenen annem– banker Croissart’ın en büyük kızı Matmazel Crois-sart diye biri. Banker Croissart’ın kendisiyle henüz on altıınday-ken evlenmiş olan karısı da Victor Voissart diye birinin en büyük kızıydı. Mösyö Voissart da, çok tuhaftır, benzer bir adı olan bir kadınla, Matmazel Moissart diye biriyle evlenmişti. Evlendiğinde Matmazel Moissart henüz bir çocukmuş ve onun annesi Madam Moissart da evlendiğinde topu topu on dört yaşındaymış. Genç yaşta evlilik Fransa’da yaygındır. Ama buradaki Moissart, Voissart, Croissart ve Froissart’ların hepsi aynı soydan geliyorlardı. Benim adımsa, dediğim gibi, mahkeme kararıyla Simpson oldu, ama bu-nu kabul etmeyi öylesine canım istemiyordu ki, bu kadar anlam-sız ve münasebetsiz bir şart koşan mirası kabul edip etmemekte bir süre kararsız kaldım.

Tanrı vergisi görünüşüme gelince, pek eksiğim olduğu söyle-nemez. Tam tersine, yakışıklı olduğuma ve insanların onda doku-zunun yüzümü güzel bulacağına inanıyorum. Boyum bir seksen. Saçlarım simsiyah ve kıvrır kıvrır. Burnum düzgün sayılır. Gri renk-li iri gözlerim var, gerçi ileri derecede bozuklar ama dışarıdan ba-kınca bu pek anlaşılmıyor. Gözlerimin bozuk olması öteden be-ri canımı sıkmıştır ve bu kusuru düzeltmek için her çareye baş-vurmuşumdur, gözlük takmak dışında tabii ki. Genç ve yakışık-lı olduğumdan doğal olarak gözlükten hoşlanmıyordum ve tak-mayı büyük bir kararlılıkla reddediyordum. Genç bir insanın gö-rünüşünü bu kadar bozan, yüzünün her çizgisine sofu ve yaşlı de-

2 Jean Froissart (1337?-1410?): Fransız vakanüvis. Poe, “Aksak Kurbaga”da Frois-sart’ın *The Chronicles*’ını kaynak olarak kullanır. Froissart hiç evlenmemiştir.

meyelim de aşırı bir ağırbaşlılık havası veren başka bir şey bilmiyorum. Öte yandan bir monokl ise, büsbütün züppece ve yapmacıklı bir hava verir insana. Bugüne kadar bunların ikisi de olmaksızın pekâlâ idare etmiştim. Ama bunları boş verelim! Bunlar neticede pek önemi olmayan, tamamen kişisel nitelikte şeyler. Bunlara ilaveten yaratılış olarak çabuk öfkelenen, aceleci, ateşli, heyecanlı biri –ve hayatım boyunca kadınların ateşli bir hayranı– olduğumu söylemekle yetineceğim.

Geçen kış bir gece arkadaşım Mr. Talbot’la P. Tiyatrosu’nda bir locaya girmiştik. Bir opera gecesi idi ve afişler öylesine çekiciydi ki, tiyatro tıklım tıklım dolmuştu. Ama bize ayrılan ön sıradaki yerlerimize biraz zor da olsa dirseklerimizle yol açarak ulaşmak için vaktinde gitmiştik tiyatroya.

Bir müzik *fanatico*’su olan arkadaşım iki saat boyunca bütün dikkatini sahneye verdi, bense bu arada esas olarak şehrin *élite* tabakasından olan seyircileri seyrederek eğlendim. Yeterince eğlendiğime kanaat getirerek tam gözlerimi *prima donna*’ya çevirecektim ki, locaların birinde oturan, daha önce fark etmemiş olduğum bir figüre takılıp kaldı bakışlarım.

Bin yıl daha yaşasam, onu gördüğüm an duyduğum yoğun heyecanı unutamam. Bu, hayatımda gördüğüm en güzel kadındı. Yüzü fazlasıyla sahneye dönük olduğundan, dakikalarca göremedim, ama vücudu *ilahi* güzellikteydi. Başka hiçbir sözcük muhteşem orantılarını yeterince ifade edemez ve şimdi bunları yazarken “ila-hi” sözcüğü bile bana gülünç derecede zayıf geliyor.

Tapılası bir kadın bedeninin büyüğü –kadın zarafetinin sihri– benim için hiçbir zaman karşı koyamadığım bir güç olmuştur; ama şimdi karşımdaki ete kemiğe bürünmüş zarafetin ta kendisiydi, en çılgın, en heyecan verici hayallerimin *beau idéal*’iydi.³ Boyu, loca mimarisinin görmeme izin verdiği kadıyla ortanın biraz üzerindeydi; tam olarak haşmetli olmamakla birlikte ona yakındı. Hatlarının dolgunluğu ve *tournure*’ü⁴ nefisti. Sadece arka kısmı görünen başının hatları Yunan Psyche’ninkiyle yarışırdı; aklıma Apuleius’un *ventum textilem*’ini getiren *gaze aérienne*’den zarif bir baş-

3 (Fr.) İdeal güzellik.

4 (Fr.) Görünüm, biçim.

lık bu başı örtmekten çok gösteriyordu.⁵ Locanın parmaklığı üzerine koymuş olduğu sağ kolunun mükemmel simetrisi varlığının her zerresinde titreşimler yaratıyordu. Kolunun üst tarafını günün modasına göre kesilmiş, dirseğin azıcık altına kadar inen bol bir giysi kolu örtüyordu. Bunun altına giydiği, kolunu sıkı sıkıya saran, ince bir kumaştan bir giysi elinin üzerine zarafetle düşen ve sadece narin parmaklarını açıkta bırakan zengin dantelli bir manşetle bitiyordu; bu parmaklardan birinin üzerinde son derece değerli olduğunu bir bakışta anladığım bir elmas yüzük parlıyordu. Bileğinin hayranlık uyandıran yuvarlaklığı göz kamaştırıcı bir mücevher *aigrette*'iyle⁶ donatılmış bir bilezik süslüyordu, sahibinin zenginliğinden ve güç beğenirliğinden kuşku duyulamazdı.

Bir kraliçeyi andıran bu kadını yarım saat boyunca, ansızın taş kesilmişim gibi seyrettim ve bu süre boyunca “ilk bakışta aşk”la ilgili söylenen sözlerin ve şarkıların gerçekliğini ta derinden hissettim. Duygularım, kadın güzelliğinin en ünlü örnekleri karşısında bile o güne kadar içimde uyanan duygulardan tamamen farklıydı. Açıklayamadığım ve *manyetik* olduğunu kabul etmek zorunda kaldığım ruhtan ruha bir sempati sadece bakışlarımı değil tüm düşünce gücümü ve duygularımı da karşımdaki tapılası varlığa çivilemiş gibiydi. Daha yüzünü bile görmediğim bu kadına derinden, çılgınca ve geri dönüşü olmayacak şekilde âşık olduğumu görüyordum, hissediyordum, biliyordum. Beni yiyip bitiren tutku öyle yoğundu ki, henüz görmediğim yüzün sıradan bir yüz çıkması bile, içtenlikle inanıyorum ki, bu tutkuda en ufak bir azalmaya yol açmazdı; hakiki aşk –ilk bakışta aşk– öylesine olağandışıdır ki kendisini yarattığı ve denetlediği sanılan dış koşullardan neredeyse bağımsızdır.

Ben hayranlıkla bu büyüleyici görüntüye dalıp gitmişken, seyirciler arasında ansızın baş gösteren bir karışıklık kadının yüzünü biraz benden yana dönmesine yol açtı, böylece yüzünü yandan görebildim. Beklediğimden güzeldi, ama ne olduğunu tam olarak söylemeyeceğim bir şey beni hayal kırıklığına uğratıyordu. “Hayal

5 Psyche ve Apuleius için “Blackwood Tarzı Bir Makale Nasıl Yazılır”ın İkinci dipnotuna bakılabilir. “Gaze aérienne” ipek, keten, vb’den ince, saydam kumaş. *Ventum textileme* (şeffaf kumaş) Petronius’un *Satyricon*’unda sözü edilen kumaş; D’Israeli’nin *Curiosities of Literature*’ı yüzünden Apuleius’a da atfedilmiştir.

6 (Fr.) Mücevherlerden dal ve yaprak şeklinde düzenlenmiş süs.

kırıklığı” dedim, ama doğru sözcük bu değil. Hem yatışmış hem de sevince gark olmuşum. İçimdeki taşkın duygular son bulmuş, dingin bir heyecana kapılmışım. Bu tür duygular, belki de, yüzünün Meryem Ana’yı anımsatmasından, bir anaya yakışır ağırbaşlılığından kaynaklanıyordu, ama sadece bundan kaynaklanmayabileceğini de hemen anladım. Başka bir şey –çözemediğim bir sıryüzünde ilgimi fazlasıyla çekmesine karşın beni hafif rahatsız eden bir şey vardı. Gerçekte genç ve duyarlı insanlara her türlü çılgınlığı yaptıracak bir ruh halindeydim. Kadın yalnız olsaydı, hiç kuşku yok ki, locasına girer, ne pahasına olursa olsun yanına yanaşırdım, neyse ki iki arkadaşıyla birlikteydi: Bir erkek ve kendisinden birkaç yaş daha genç gözüken son derece güzel bir kadın.

Kadınlardan büyük olaniyla ileride tanıştırmak ya da şu anda güzelliğini daha yakından seyretmek için binlerce fikri kafamda evirip çevirdim. Yerimi değiştirip bir sıra ona yaklaşabilirdim, ama seyirci kalabalığı bunu olanaksız kılıyordu; son zamanların moda kurallarıysa böyle durumlarda opera dürbünü kullanılmasını katiyetle yasaklıyordu, hani bir dürbünüm olsaydı bile –ki yoktu– kullanamazdım; öylesine umutsuzdu durumum.

Sonunda arkadaşşıma seslenmeyi akıl ettim.

“Talbot,” dedim, “sizde bir opera dürbünü olacaktı. Versenize onu.”

“Opera dürbünü mü? Yok öyle bir şey! Hem bir opera dürbünüyle benim ne işim olabilir ki?” Bunu söyledikten sonra, başını sabırsızlıkla sahneye çevirdi.

“Ama Talbot,” dedim omzundan çekiştirerek, “beni dinler misiniz? Şu locayı görüyor musunuz? Şuradaki, yo, yo, yanındaki. Hiç bu kadar güzel bir kadın gördünüz mü?”

“Gerçekten, çok güzel,” dedi.

“Acaba kim bu kadın?”

“Daha neler? Üstüme iyilik sağlık! Onu *tanımıyor musunuz?* ‘Onu tanımamak, sizin kendinizin tanınmadığınızı kanıtlar.’⁷ O kadın, ünlü Madam Lalande’dır.⁸ Günümüzün *par excellence* gü-

7 Poe, Milton’un *Kayıp Cennet*’inden değiştirerek alıntılıyor: “Beni tanımamak sizin kendinizi tanımadığınızı kanıtlar” IV, s. 80.

8 Henriette Lalande (1797-1867): Ünlü bir opera yıldızı.

zeli, bütün şehrin dilinde. Müthiş zengin –bir dul– tam evlenilecek biri, Paris’ten yeni geldi.”

“Onu tanıyor musunuz?”

“Evet, bu şerefe erdim.”

“Beni tanıtırır mısınız?”

“Elbette, büyük bir zevkle, sizin için ne zaman uygun?”

“Yarın, birde sizi görmeye B... Oteli’ne gelirim.”

“Güzel, şimdi mümkünse, lütfen susun.”

Bu son konuda Talbot’un tavsiyesine uymak zorunda kaldım, çünkü bundan sonraki sorularıma ve yorumlarıma ısrarla sağır kaldı ve gecenin geri kalan bölümünde sadece sahnede cereyan eden olaylarla ilgilendi.

Bu arada ben de gözlerimi Madam Lalande’dan alamıyordum, sonunda yaver giden şansım bana yüzünü tam karşıdan görme fırsatını verdi. Nefis bir güzelliğe sahipti: Talbot bu konuda bilgi vermeden önce bile yüreğim bunu bana söylemişti zaten, ama açıklamadığım bir şey beni rahatsız etmeye devam ediyordu hâlâ. Sonunda genç ve taze görünüşünün biraz zararına olmakla birlikte kendisine meleksi bir sevecenlik ve ihtişam veren yüzündeki ciddi, hüznü, daha doğru bir deyişle bezgin havanın duygularımı böyle etkileyerek onu benim heyecanlı ve romantik yaratılışım için on kat ilginç kıldığına karar verdim.

Gözlerime böyle ziyafet çekerken, sonunda, kadının belli belirsiz irkilmesinden üzerine dikilen bakışlarımdan birden haberdar olduğumu dehşetle fark ettim. Yine de öyle büyülenmişim ki, bir an olsun bakışlarımı ondan alamıyordum. Yüzünü öte yana döndü; başının arka kısmının heykeltıraş kalemile oyulmuş hatlarını gördüm yeniden. Birkaç dakika sonra, hâlâ bakıp bakmadığımı görme merakıyla olsa gerek, yüzünü yavaş yavaş benden yana döndürdü ve alev alev yanan bakışlarımla karşılaştı. İri, kara gözlerini hemen yere indirdi; yanaklarına dalga dalga bir pembeleşme yayıldı. Ama beni şaşırtan şey yüzünü bir kez daha öte yana çevirmek şöyle dursun, kuşağından çıkardığı bir kelebek gözlüğünü gözüne götürüp –ayarlayarak– dakikalarca büyük bir dikkatle beni incelemesi oldu.

Ayaklarımın dibine yıldırım düşseydi daha fazla şaşırmazdım

–sadece şaşırmıştım– şuncacık yaralanmış ya da şoke olmuş değildim; oysa bir başka kadının bu denli cüretkâr bir davranışı muhtemelen yaralar veya şoke ederdi. Ama bu hareket o kadar doğal, o kadar soğukkanlı, o kadar dingin, o kadar terbiye sınırları içindeydi ki, bunda en ufak küstahlık hissedilmiyordu, tek hissettiğim hayranlık ve şaşkınlık oldu.

Gözlükleri gözüne ilk kez götürdüğünde kısa bir süre beni incelemekle yetinip gözlüğü gözünden indireceği sırada fikir değiştirerek dikkatle dakikalarca –en az beş dakika, bundan eminim– incelediğini fark ettim.

Bir Amerikan tiyatrosunda son derece tuhaf karşılanan böylesi bir hareket herkesin dikkatini çekti, bir an için benim aklımı karıştıran, ancak Madam Lalande’ın üzerinde görünür hiçbir etkisi olmayan bir kıpırdanış görüldü seyirciler arasında, uğultular yükseldi.

Madam Lalande merakını giderdikten sonra –durum böyleyse eğer– gözlükleri gözünden çekti ve önceki gibi bana sadece profilini göstererek dikkatini yeniden sahneye çevirdi sakın bir tavırla. Yaptığımın kabalık olduğunun tamamen bilincinde olmakla birlikte hiç ara vermeksizin onu seyretmeye devam ettim. Çok geçmeden başını yavaş yavaş ve belli belirsiz çevirdiğini gördüm ve kadının sahneye bakar gibi yaparken aslında dikkatle beni gözetlediğini anladım. Böylesine büyüleyici bir kadının bu davranışının benim gibi kolay heyecanlanan birinin üzerinde nasıl bir etki yaratmış olabileceğini söylemeye gerek var mı?

Beni bu şekilde belki bir çeyrek saat dikkatle inceledikten sonra, tutkumun güzel nesnesi yanındaki erkekle konuşmaya başladı; bakışlarından konuşmanın benim hakkımda olduğunu anladım.

Konuşmaları bitince Madam Lalande yeniden sahneye doğru döndü; birkaç dakika boyunca tüm dikkatini temsile vermiş gibi göründü. Ancak bu sürenin sonunda, yanında asılı duran kelebek gözlüğünü ikinci defa açıp seyircilerden yükselen uğultuya aldırmadan önceki gibi ruhumu okşayan ve aklımı karıştıran aynı mucizevi yüz ifadesiyle beni tepeden tırnağa incelediğini görünce ruhumda fırtınalar esti.

Bu olağandışı davranış, ruhumda heyecanların en fırtınalısını

–aşkların en çılgınını– yaratarak, keyfimi bozmak şöyle dursun bana cesaret verdi. Çılgınlık boyutlarındaki tutkumun şiddetiyle, gözlerim kendini bakışlarıma sunan görüntünün olağanüstü güzelliğinden başka hiçbir şeyi görmüyordu. Fırsat kollayarak bekledim ve herkes dikkatini operaya yöneltmişken, Madam Lalande’ın bakışlarını yakaladığım anda yanlış anlaşılmaya yer vermeyecek şekilde, hafifçe başımı eğerek selam verdim.

Madam Lalande kıpkırmızı kesildi, sonra gözlerini kaçırdı, sonra besbelli düşüncesiz hareketimin fark edilip edilmediğini anlamak için yavaşça ve ihtiyatla çevreyi taradı ve ardından yanında oturan erkeğe doğru eğildi.

Yaptığım münasebetsizlikten fena halde pişman olmuştum, şimdi en azından bir skandal çıkmasını beklerken beynimde ertesi gün için tabancalarla dolu rahatsız edici düşünceler uçuşuyordu. Ancak kadının tek kelime etmeden elindeki tiyatro programını erkeğe uzattığı görünce çok rahatladım, ama hemen ardından etrafına kaçamak bir bakış attıktan sonra ısıltılı gözlerini benden yana çevirip sabit bakışlarla beni izlemeye başladığını, sonra inci gibi dişlerini açığa çıkaran hafif bir gülümsemeyle iki defa açıkça, olumlu ve hiçbir yanlış anlamaya yer vermeyecek tarzda başını eğdiğini gördüğümü söylersem, okur nasıl şaşırdığım, nasıl aptallaştığım, nasıl allak bullak olduğum hakkında yetersiz de olsa bir fikir edinebilir.

Nasıl sevindiğimi, nasıl coştuğumu, nasıl kendimden geçtiğimi uzun uzadıya anlatmaya gerek var mı? Eğer mutluluktan aklını kaçırmış biri varsa, bu ben olmalıydım. Seviyordum. Bu benim *ilk* aşkımdı, duygularım böyleydi. Yüce bir aşktı bu, tarif edilemez bir aşk. “İlk bakışta aşk”tı ve ilk bakışta değer verilip *karşılık* görmüştü.

Evet, aşkım karşılık görmüştü. Bundan bir an için bile nasıl ve neden kuşku duyabilirdim ki? Bu kadar güzel, bu kadar varsıl, bu kadar eksiksiz, bu kadar iyi yetişmiş, bu kadar yüksek sınıftan bir hanımın –saygınlığından emin olduğum Madam Lalande gibi birinin– bu davranışına başka nasıl bir anlam verebilirdim? Evet, beni seviyordu; ben onu nasıl bir tutkuyla seviyorsam, o da beni aynı tutkuyla seviyordu. Onun da benim gibi gözü bir şey görmüyordu;

önünü ardını düşünmeden, çekinmeden, sakınmadan, hiçbir sınır tanımadan, bütün benliğiyle seviyordu beni. Bu çok hoş düşünceler ve hayaller perdenin inmesiyle kesintiye uğradı. Seyirciler ayağa kalktı ve ortalığı o alışıldık hayhuy kapladı. Alélacele Talbot'tan ayrıldım ve Madam Lalande'e yaklaşabilmek için bütün gayretimle kalabalığı yarmaya çalıştım. Aşırı kalabalık yüzünden bunda başarılı olamayınca vazgeçip eve dönmeye karar verdim; giysisinin eteğine bile dokunamadığım için hayal kırıklığına uğramıştım, ama Talbot'un ertesi gün beni usulünce tanıştıracacağı düşüncesiyle kendimi avutuyordum.

Ertesi gün nihayet geldi, yani sabırsızlıktan insanın sinirlerini harap eden uzun bir geceden sonra nihayet gün ağardı, sonra saatler "bir" e kadar sabrımı tüketerek adeta salyangoz hızıyla ağır ağır ilerledi. Hani, İstanbul'un bile bir gün sonunun geleceği söylenir ya, bu uzun bekleyişin de nihayet sonu geldi. Saat biri vurdu. Son yankının titreşimleri dinerken B... Oteli'ne dalıp Talbot'u sordum.

"Yok," dedi, Talbot'un hizmetine bakan üniformalı uşak.

"Yok mu?" dedim sendeleyerek beş-altı adım geri çekilirken "Bak arkadaş, bu olacak şey değil, Mr. Talbot gitmiş olamaz. Ne demek istiyorsun sen?"

"Hiçbir şey, efendim, sadece Mr. Talbot içeride değil. Hepsi bu. Kahvaltıdan hemen sonra atına atlayıp S... 'ye doğru yola çıktı, giderken de bir haftadan önce kente dönmeyeceğini söyledi."

Dehşet ve hiddetten donakaldım. Yanıt vermeye çalıştım, ama dilim isteğimi yerine getirmeyi reddetti. Sonunda içimden Talbotların yedi sülalesinin Erebus'un⁹ en derinine kadar yolları olduğunu söyleyerek öfkeden alı al moru mor geri döndüm. Belli ki düşünceli dostum, *il fanatico* benimle olan randevusunu unutmuştu, hem de daha kararlaştırdığımız anda. Zaten verdiği sözleri kendine dert ettiği ne zaman görülmüş ki? Yapacak bir şey yoktu; öfke mi bastırmaya çalışarak, asık bir suratla cadde yukarı yürümeye başladım; karşılaştığım her erkek tanışma Madam Lalande hakkında boş sorular soruyordum. Anladığım kadarıyla herkes ondan haberdardı, birçoğu da onu görmüştü. Ama Madam Lalande sadece birkaç haftadır kentteydi, bu yüzden de onunla şahsen tanışmış

9 Yunan mitolojisinde Hades, cehennemle dünya arasındaki karanlık yer.

olduğunu söyleyen pek fazla insan yoktu. Bu kişiler de henüz bir yabancı sayılacaklarından, bir sabah kapısını çalıp beni tanıştıracak kadar içli dışlı değillerdi. Böylece umutsuzluk içerisinde durmuş, aklımdan hiç çıkmayan konu üzerinde üç arkadaşım ile konuşurken konunun kendisi şahsen oradan geçmesin mi?

“Bu, o değilse ne olayım!” diye haykırdı biri.

“Eşsiz bir güzel!” diye çığlık kopardı ikincisi.

“Yeryüzüne inmiş bir melek!” diye bağırdı üçüncüsü.

Baktım; cadde aşağı yavaş yavaş bize doğru yaklaşan açık bir kupa arabasında operadaki büyüleyici varlığın oturmakta olduğunu gördüm, locayı kendisiyle paylaşan daha genç hanım vardı yanında.

“Arkadaşı da güzelliğinden pek bir şey kaybetmemiş!” dedi, üçlüden ilk konuşmuş olanı.

“Çok şaşırtıcı,” dedi ikincisi, “hâlâ göz kamaştırıcı; tuvalet sanatı ne harikalar yaratıyor! Yemin olsun beş yıl önce Paris’te görüldüğünden daha güzel görünüyor. Hâlâ güzel bir kadın, siz de katılıyor musunuz Froissart? Yani Simpson demek istiyorum.”

“Hâlâ mı?” dedim, “neden olmayacakmış ki? Ancak arkadaşına kıyasla, akşam yıldızının yanındaki bir mum, Antares’in¹⁰ yanındaki bir ateş böceği gibi kalıyor.

“Ha! ha! ha! ne ömür adamsınız Simpson? İcat yapmakta şaşırtıcı bir yeteneğiniz var, orijinal laflar icat etmekte, yani.” Bundan sonra ayrıldık; içlerinden biri neşeli bir vodvil mırıldanmaya başlamıştı; sadece şu kadarını duyabildim:

*Ninon, Ninon, Ninon á bas –
A bas Ninon De L’Enclos!*¹¹

Bu küçük olay sırasında bir şey, beni yiyip bitiren tutkuyu önemli ölçüde beslemekle birlikte içimi de epey ferahlattı. Arabası grubumuzun yanından geçip giderken, Madam Lalande’in beni

10 Birinci kadirde kırmızı bir yıldız.

11 “Ninon, Ninon, Ninon kahrolsun! / Kahrolsun L’Enclos’lu Ninon!” Anne de Ninon de Lenclos (1620-1715): Müşterileri arasında seçkin insanlar bulunan, çekiciliğiyle olduğu kadar zekâsıyla da ünlü bir Fransız kibar fahişe. Paris’teki salonuna tanınmış edebi şahsiyetleri toplardı; doksanını geçmişken bile erkeklerin ayaklarına kaptığı söylenirdi.

tanıdığını fark ettim, daha da önemlisi hayal edilebilecek en me-
leksi gülümsemeyle hiçbir kuşkuyla yer vermeyecek şekilde açık-
ça selamladı beni.

Tanıştırılmaya gelince, bütün umutlarımı Talbot'un köyden
dönmeyi münasip bulacağı zamana kadar ertelemek zorundaydım.
Bu arada bütün saygın eğlence yerlerini sebatla gezip duruyordum;
sonunda onu ilk defa gördüğüm tiyatrodan yeniden karşılaşma ve
bir kez daha onunla bakışma mutluluğuna erdim. Ancak bu dedi-
ğim oluncaya kadar aradan iki hafta geçmişti. Bu aradaki zaman-
da her gün oteline gidip Talbot'u sormuş ve her seferinde öfkeden
mideme sancılar saplanmasına sebep olan "Henüz gelmedi," yanı-
tını almıştım uşağından.

Sözünü ettiğim akşam delirmenin eşiğindeydim. Madam Lalan-
de'in Parisli olduğu söylenmişti bana, Paris'ten bu yakınlarda gel-
mişti, ansızın geri dönemez miydi? Talbot geri gelmeden o Paris'e
dönemez miydi? O zaman onu sonsuza kadar yitirmez miydim?
Bu düşünce dayanılamayacak kadar korkunçtu. Gelecekteki mut-
luluğum söz konusu olduğundan erkekçe davranmaya karar ver-
dim. Uzun sözün kısası, temsilin bitmesinden sonra kadını evine
kadar takip ettim, adresini kaydettim ve ertesi sabah içimi döktü-
ğüm uzun ve ayrıntılı bir mektup gönderdim.

Her şeyi yüreklilikle, açık açık dile getirdim, sözün kısası tam
bir tutkuyla söz ettim her şeyden. Hiçbir şeyi gizlemedim –hiçbir
şeyi– hatta zayıflıklarımı bile. İlk karşılaşmamızın, hatta bakışma-
larımızın ne kadar romantik olduğunu anımsattım. Onun da be-
ni sevdiğinden emin olduğumu söyleyecek kadar ileri gittim; beni
sevdiğine dair inancımı ve benim kendisine taparcasına bağlılığı-
mı, başka türlü bağışlanamaz davranışına iki mazeret olarak gös-
terdim. Üçüncü olarak kendisiyle resmen tanıştırılma fırsatı bula-
madan onun kentten ayrılmasından duyduğum korkudan söz et-
tim. Bugüne kadar kaleme alınmış mektupların en çılgınını ve en
heyecanlısını ona içtenlikle dünyalığımın –servetimden– söz
ederek, kalbimi sunarak ve onunla evlenmeye talip olduğumu söy-
leyerek bitirdim.

Yanıtı sabırsızlıkla ve ıstırapla bekledim. Bana yüzyıl gibi gelen
bir süreden sonra yanıt geldi.

Evet, evet, *gerçekten geldi*. Ne kadar romantik görünürse görünsün, Madam Lalande'dan, güzel, varsıl ve herkesin taptığı Madam Lalande'dan gerçekten bir mektup aldım. Gözleri –o muhteşem gözleri– soylu yüreğini yalanlamadı. Gerçek bir Fransız kadını olarak namusluluk taslamaya kalkışmadan mantığının sesine –içinden gelen itkilere– kulak vermişti. Teklifimi *hor* görmemişti. Sessizliğe sığınmamıştı. Mektubumu açmadan geri göndermemişti. Hatta o narin parmaklarıyla bizzat kaleme aldığı bir yanıt bile gönderdi bana. Mektup şöyleydi:

“Mösyö Simpson ülkesinin dilini gerektii kadar iyi kullanamadım için beni baaşlasın, geleli daa çok olmadı ve henüz şeye –*l'étudier*'ye–¹² fırsat bulamadım.

Böylece özür diledikten soora, şimdi de diyeceğim ki *hélas!*¹³ Mösyö Simpson gerçeği anlamış olmalıdır. Daa ne söyleyim, *hélas!* Söyleyeceemi fazlasıyla söylemedim mi?

EUGÉNIE LALANDE”

Asil bir ruha işaret eden bu mektubu milyonlarca defa öptüm ve şimdi aklımdan çıkmış olan binlerce lüzumsuz şey yapmış olduğuma hiç kuşku yok. Talbot bir türlü dönmek bilmiyordu. Yokluğunun arkadaşına nasıl acılar çektirdiğini ah bir bilseydi, hemen koşup gelmez miydi yardımına? Gelin görün ki hâlâ gelmemişti. Yazdım. Yanıtladı. Acil işleri onu gelmekten alıkoyuyordu, ama çok yakında dönecekti. Sabırsızlık göstermememi, taşkınlık etmememi, yatıştırıcı kitaplar okumamı, beyaz Ren şarabından daha sert içkiler içmememi ve felsefenin avutuculuğuna sığınmamı istedi benden. Aptal! Madem gelemiyordu, bana bir takdim mektubu göndermeyi de mi akıl edemiyordu? Ona tekrar yazıp hemen bir tane göndermesi için yalvardım. Mektubum uşağı tarafından kurşun kalemle üzerine aşağıdaki not karalanmış olarak geri gönderildi. Alçak adam köye, efendisinin yanına gitmişti.

“Dün bilinmeyen bir yere gitmek üzere S...’den ayrıldı; nereye gideceğini, ne zaman döneceğini söylemedi. Yazınızı tanıdığım

12 (Fr.) Onu öğrenmeye.

13 (Fr.) Heyhat, ne yazık ki.

ve her zaman az çok aceleniz olduğunu bildiğimden, mektubu geri göndermenin yerinde olacağını düşündüm.

Saygılarımla, STUBBS”

Bunun üzerine efendisine de uşağına da canınız cehenneme diye verip veriştirdiğimi söylemeye bilmem gerek var mı? Ama öfkelenmek neye yarardı ki? Hem sonra sızlanmak insanı avutmuyordu.

Ama doğuştan gelen ataklığım, hâlâ başvuracağım bir yol vardı. Daha önce pekâlâ işime yaramıştı, şimdi ondan sonuna kadar yararlanmaya karar verdim. Zaten aramızdaki yazışmalardan sonra, sınırı aşmaksızın yapacağım hangi teklifsizlik Madam Lalande tarafından edebe aykırı bulunabilirdi ki? Mektup işinden bu yana, evini gözetlemeyi alışkanlık edinmiş ve her akşam alacakaranlık çökerken Madam Lalande’in resmî uşak kıyafeti içerisindeki bir zenciye yanına alarak pencerelerinin baktığı bir alanda gezinti yapmayı âdet edindiğini keşfetmiştim. Burada, bol ve koyu gölgeli koruda, tatlı bir yaz akşamı hava kararırken fırsat kollayıp yanına gittim.

Yanındaki uşağını kandırabilmek için eski ve yakın bir dostmuş gibi kendimden emin bir havayla yanaşmışım. Parislilere has bir soğukkanlılıkla Madam Lalande niyetimi hemen anladı ve beni selamlamak üzere o büyüleyici minik elini uzattı. Uşak hemen geri durdu ve biz dolup taşan kalplerimizle uzun uzun ve sakınmadan aşkımızdan konuştuk.

Madam Lalande İngilizceyi yazdığı kadar bile konuşamadığından sohbeti ister istemez Fransızca yapıyorduk. Tutkuları ifade etmeye son derece uygun bu tatlı dilde, doğuştan sahip olduğum tez canlı heyecanımın dizginlerini başıboş bıraktım ve güzel konuşma sanatının inceliklerini elimden geldiğince kullanarak benimle hemen evlenmeye razı olması için yalvardım.

Benim bu sabırsızlığım karşısında gülümsedi. Her şeyin bir yeri ve zamanı olduğuna ilişkin o eski hikâyeyi ileri sürdü, acele işe şeytan karışmış. Kendisiyle tanıştırmayı arzu ettiğimi arkadaşlarıma söylemekle çok büyük bir düşüncesizlik ettiğimi söyledi –böylece henüz tanıştırılmadığımızı açık etmiştim– şimdi artık ilk defa ne zaman karşılaştığımızı gizlemenin olanağı kalmamıştı. Sonra yanaklarına yayılan bir pembelikle bu tanışıklığın he-

nüz çok yakın bir tarihte gerçekleşmiş olduğunu ima etti. Hemen evlenmek yakışksız, uygunsuz, *outré* olurdu. Bütün bunları beni üzüp, ikna ederken aynı zamanda da mest eden çok sevimli bir *naïveté*¹⁴ havasında söyledi. Gülerek beni hafiflikle, düşüncesizlikle suçlayacak kadar ileri gitti. Unutmamalıymışım ki, gerçekte onun kim olduğunu, beklentilerini, bağlantılarını, toplumdaki yerini bilmiyormuşum. İçini çekerek teklifimi yeniden düşünmemi rica etti ve aşkımı bir sevdalanma, gerçekleşmeyecek bir umut, bir hayal ya da anlık bir fantezi, yüreğimden çok hayal gücümün temelsiz ve dayanıksız bir yarattısı olarak niteledi. Bunları alacakaranlığın gölgeleri giderek koyulaşır, karanlık bizi sarmalarken söyledi ve sonra bir perininkini andıran elinin hafif bir dokunuşuyla onca özenle kurduğu söylemi bir an içinde yerle bir etti.

Elimden geldiğince –ancak gerçek bir âşığın yapabileceği gibi– yanıt verdim. Ona olan düşkünlüğümden, tutkumdan, olağanüstü güzelliğinden, ona beslediğim ateşli hayranlıktan sebatla, uzun uzun söz ettim. Sözlerimi, sevda yollarındaki tehlikeleri, gerçek aşkın yolunun asla engebesiz olamayacağını ikna edici bir şevkle dile getirerek ve bu yolu gereksiz yere uzatmanın tehlikelerine işaret ederek bitirdim.

Bu son savım nihayet kararlılığını biraz sarsmışa benziyordu. Yumuşadı, ama henüz yeterince düşünmediğimden emin olduğu bir engelin var olduğunu söyledi. Bu son derece hassas bir noktaydı, özellikle de bir kadın için böyleydi. Bundan söz etmek için, gördüğü kadarıyla duygularından fedakârlık yapması gerekiyordu; yine de *benim* için her fedakârlığı yapmaya razıydı. Yaş meselesinden söz etmek istiyordu. Bundan haberdar mıydım, aramızdaki yaş farkından tam olarak haberdar mıydım? Kocanın karısından birkaç yaş –hatta on beş yirmi yaş– büyük olmasını toplum kabul edilebilir, hatta uygun buluyordu, ama o her zaman bir kadının asla kocasından yaşça büyük olmaması gerektiğine inanmıştı. Böyle doğal olmayan yaş farkı, ne yazık ki çoğu kez hayat boyu mutsuzluğa yol açıyordu. O benim yirmi iki yaşında olduğumu biliyordu, peki ama ben Eugénie'min benden kaç yaş büyük olduğunu biliyor muydum bakalım?

14 (Fr.) Doğallık, açık yüreklilik, saflık.

Bütün bunları söyleyişinde beni büyüleyen, kendimden geçiren, sonsuza kadar beni zincire vuracak öyle bir ruh asaleti, öyle açık yürekli bir vakar vardı ki. Sevinçten kabıma sığamıyordum.

“Benim dünya tatlısı Eugénie’*m*,” diye haykırdım, “neler söylüyorsun böyle? Yaşın benimkinden biraz fazla olabilir. Ne çıkar bundan? Dünyanın gelenekleri alışlagelmiş aptallıklardan başka nedir ki! Bizim gibi sevenler için yıl da bir, saat de. Yirmi iki yaşında olduğumu söylüyorsun ki doğru, ama yirmi üç de diyebilirsin. Şimdi, sana gelince tatlı Eugénie’*m*, sen benden hadi olsun olsun, olsun olsun, olsun olsun ...”

Burada, Madam Lalande’*ın* araya girip gerçek yaşını söyleyeceği beklentisiyle bir an sustum. Ama bir Fransız kadını nadiren doğrudan yanıt verir, sıkıcı bir soruyu atlatmanın her zaman kendine has bir yolunu bulur. İçinde bulunduğumuz o anda, bir süredir göğsünde bir şeyler aranıyor gibi görünen Eugénie sonunda çimenlerin üzerine bir minyatür düşürdü; derhal alıp kendisine uzattım.

“Sizde kalsın,” dedi, yüzünde en büyüleyici gülümsemelerinden biriyle. “Benim hatırıma, fazlasıyla pohpohlanarak resmedilmiş olanın hatırına sizde kalsın. Ayrıca öğrenmeye can attığınız sorunun yanıtını da arkasında bulabilirsiniz. Şimdi hava epeyce karardı, ama sabahleyin canınızın istediği gibi inceleyebilirsiniz onu. Bu arada bu gece evimde bana eşlik etmenizi istiyorum. Dostlarım bu gece müzikli küçük bir *levée*¹⁵ vermeye hazırlanıyorlar. Çok güzel şarkılar dinleyeceğinize size garanti veririm. Biz Fransızlar siz Amerikalılar kadar teşrifat meraklısı değilizdir, sizi eski bir tanışım olarak içeri sokmakta pek güçlük çekmem.”

Bu sözlerden sonra koluma girdi, evine kadar ona eşlik ettim. Konak oldukça güzeldi ve inanıyorum ki, büyük bir zevkle döşenmişti. Gerçi bu son konuyu tam olarak değerlendirecek durumda değildim, çünkü konağa vardığımızda hava henüz karar-mıştı ve bu sıcak yaz günlerinde kibar Amerikan konaklarında günün bu en hoş saatlerinde ışıklar nadiren yakılır. Eve gelişimizden yaklaşık bir saat kadar sonra, ancak bundan sonra, büyük salonda tek siperli bir gaz lambası yakıldı; gördüm ki salon alışılmadık bir

15 (Fr.) Suare. Parti.

zevkle, hatta ihtişamla döşenmişti, ama herkesin oturduğu süitin diğer iki odası gece boyu hoş bir karanlık içinde kaldı. Bu çok iyi düşünülmüş bir uygulamaydı, böylece insanlara gölgeyle aydınlık arasında seçim yapma şansı bırakılmış oluyordu hiç değilse; suyun öte yanındaki dostlarımızın yapacakları en iyi şey derhal bu âdeti benimsemek olacaktır.

O akşam tartışmasız hayatımın en nefis akşamıydı. Madam Lalande dostlarının müzik yeteneklerini abartmamıştı; burada dinlediğim şarkılar, Viyana dışındaki özel toplantılarda dinlediğim şarkıların hepsinden güzeldi. Enstrüman çalan çok sayıda insan vardı, hepsi de üstün yetenekliydi. Vokalistler esas olarak kadındı ve hiçbirinin bir diğerinden aşağı kalır yanı yoktu. Sonunda itiraz kabul etmez genel istek üzerine Madam Lalande oturmakta olduğu yanı başımdaki *chaise longue*'dan nazlanmadan ve tereddüt etmeden kalktı, birkaç erkeğin ve operadaki kadın arkadaşının eşliğinde büyük salondaki piyanonun başına gitti. Ona ben kendim eşlik ederdim, ama eve ne şartlar altında girdiğimi düşününce, oturduğum yerde dikkati çekmeden oturmamın daha iyi olacağını hissettim. Böylece onu dinlemenin değilse bile görmenin zevkinden mahrum kaldım.

Orada bulunan herkesi elektrik çarpmış gibi etkilemişti, benim üzerimdeki etkisi ise bundan da fazla oldu. Tam olarak nasıl tarif edeceğimi bilemiyorum. Bu etkinin kısmen ona sıırılsıklam âşık olmamdan kaynaklandığı doğru pek tabii ki, ama esas olarak şarkıcının olağanüstü hassasiyetine inanmış olmamdı sebep. Bir aryaya veya resitatife onun verdiği tutkulu *ifadeyi* vermek sanatın olanaklarını aşar. Otello'daki romansı nasıl yorumladığı, Capuletti'deki "*Sul mio sasso*" sözcüklerini nasıl bir tonla okuduğu hâlâ belleğimde çınlıyor.¹⁶ Pes tonları kesinlikle mucizeviydi. Sesi kontralto Re'den alto soprano Re'ye kadar tam üç oktavı kapsıyordu ve San Carlos'u¹⁷ dolduracak kadar güçlü bir sesi olmasına karşın bir şarkının tüm inceliklerinin –çıkıcı gam, inici gam, kadanslar veya *fio-*

16 Otello: Rossini'nin 1816'da yazdığı opera (Verdi'nin aynı adlı operası 1877'de yazılacaktır.); Capuletti: Bellini tarafından Shakespeare'in *Romeo ve Juliet*'i üzerine 1830'da yazılan opera "*Sul mio sasso*" (Mezar taşım üzerinde) eserin son düetinde Romeo tarafından söylenen şarkı.

17 Napoli'de bir opera binası.

riture'ün– tam manasıyla hakkını veriyordu. Somnambula'nın¹⁸ finalinde aşağıdaki kelimelerle olağanüstü bir etki yarattı:

*Ah! Non giunge uman pensiero
Al contento ond 'io son piena.*¹⁹

Burada Malibran'ı²⁰ taklit ederek Bellini'nin orijinal cümlesini değiştirdi, böylece sesi tenor sol'a kadar indi, sonra ani bir geçişle iki oktavlık bir aralığı atlayarak portede üç perde yukarıdaki sol'a ulaştı.

Bu mucizevi şan gösterisinden sonra Madam Lalande piyanodan kalkarak yanımdaki yerini aldı; o zaman performansına duyduğum hayranlığı ona büyük bir heyecanla ifade ettim. Şaşırmış olduğumdan söz etmedim, ama gerçekten çok şaşırmıştım; çünkü konuşmalarımız sırasında sesinde fark ettiğim bir zayıflık, daha doğrusu karasız bir titreyiş bana şarkı söylerken pek başarılı olmayacağını düşündürmüştü.

Şimdi uzun, hararetli, kesintisiz ve sakınımsız bir sohbete başlamıştık. Bana hayatımın daha önceki evrelerini anlattırdı ve anlattıklarımın her kelimesini nefesini tutarak can kulağıyla dinledi. Bana güven duyan sevgisinden hiçbir şey gizlemedim, buna hakkım olmadığını hissediyordum. Şu nazik yaş meselesindeki açık sözlülüğünden cesaret alarak tam bir içtenlikle sadece ufak tefek kusurlarımı değil, dile getirilmesi hayli cesaret isteyen ve böylece aşkın kesin bir delilini oluşturan ahlâkî ve hatta fiziksel kusurlarımı da itiraf ettim. Üniversitedeki ahlâksızlıklarına, taşkınlıklarına, içki âlemlerime, borçlarıma, flörtlerime değindim. Hatta daha ileri giderek bir zamanlar mustarip olduğum hafif veremsi öksürükten, kronik romatizmamdan, kalıtsal gut sancılarımdan, son olarak da şimdiye kadar ustalıkla gizlemiş olduğum tatsız, can sıkıcı kusurumdan, gözlerimin bozukluğundan söz ettim.

“Bu son noktayı,” dedi Madam Lalande, “itiraf etmekle doğrusu düşüncesizlik ettiniz, çünkü söylemeseydiniz, sizi temin ederim, hiç kimse sizi bununla suçlayamazdı. Bu arada aklıma gelmiş-

18 Bellini'nin 1831'de bestelediği opera.

19 (It.) “Yüreğimi dolduran mutluluk dalgasına hiçbir insan düşüncesi ulaşamaz.”

20 Maria Felicite Malibran (1808-1836): Çok ünlü bir şarkıcı.

ken,” diye sözlerine devam etti, “şeyi anımsıyor musunuz...” Burada odanın karanlığına rağmen açıkça seçilen bir kızartının yanaklarına yayıldığını hayal ettim. “Şeyi *mon cher ami*,²¹ şu anda boynumdan sarkan şu küçük gözlüğü anımsıyor musunuz?”

Konuşurken, bir yandan da operada aklımı karmakarışık eden kelebek gözlüğünün aynısını parmakları arasında çevirip duruyordu.

“Çok iyi anımsıyorum,” diye haykırdım, incelemem için gözlüğü bana uzatan zarif elini tutkuyla sıkarak. Fazlasıyla süslü, telkâri çerçeveli, karmaşık ve muhteşem bir oyuncaktı bu; çerçevesine kakılmış mücevherlerin değeri, ışığın yetersizliğine rağmen anlaşılmayacak gibi değildi.

“*Eh bien! mon ami*,” diye devam etti, beni oldukça şaşırtan belli bir *empressement*²² ile “benden ciddi ciddi bir lütufta bulunmamı istediniz, paha biçilmez diye nitelemekten hoşlandığınız bir lütufta. Yarın sizinle evlenmemi istediniz. Sizin yalvarmalarınıza ve ilave etmeliyim, içimden gelen sese boyun eğersen, buna karşılık benim de sizden küçük, çok, çok küçük bir iyilik istemeye hakkım olmaz mı?”

“Söyleyin!” diye öyle yüksek sesle haykırdım ki, az daha herkesin dikkatini üzerimize çekecektim; zaten onlar olmasaydı hiç düşünmeden ayaklarına kapanırdım. “Söyleyin, aşkım, Eugénie’m, benim! İsteddiğiniz her neyse şimdiden yapılmış bilin!”

“Öyleyse, *mon ami*,” dedi, “sevdiğiniz Eugénie’nin hatırı için, sonunda itiraf etmiş olduğunuz şu küçük zayıflığı, fiziksel olmaktan çok zihinsel olan ve sizi temin ederim ki soylu yaratılışınıza hiç yakışmayan, açık yürekliliğinizle hiç uyuşmayan ve ilerlemesine izin verilecek olursa er geç başınıza iş açacağı kesin olan şu zayıflığı yenin. Sizin kendinizin de kabul ettiğiniz gibi, sizi üstü kapalı veya örtük bir şekilde gözünüzün bozukluğunu inkâra yönelten bu yapmacıklığı benim hatırım için yenin. Çünkü bu kusuru tanımamakla ondan kurtulma yollarını da reddetmiş oluyorsunuz. Ne demek istediğimi anlıyorsunuz, değil mi? Gözlük takmanızı istiyorum, –oh! şşş!– zaten benim hatırım için gözlük takmaya razı

21 (Fr.) Sevgili dostum.

22 (Fr.) İvecenlik, acelecilik.

oldunuz. Elimde tuttuğum şu oyuncacı kabul edeceksiniz; görme konusunda hayran olunacak bir yardım sağlıyorsa da bir mücevher olarak pek fazla değeri yok. Gördüğünüz gibi böyle ya da şöyle küçük bir ayarlamayla bir gözlük gibi kullanabilirsiniz ya da isterseniz bir kelebek gözlük gibi yelek cebinizden sarkıtabilirsiniz. Ama birinci şekilde kullanacağınıza *benim hatırım için* razı olmuş bulunuyorsunuz.”

Bu ricaya –itiraf etmeme gerekir var mı?– biraz bozulmadım diyemem. Ama içinde bulunduğumuz şartlarda tereddüdün lafı mı olurdu?

“Tamam!” diye bağırdım, elimden geldiğince heyecanlanmış görünmeye çalışarak. “Tamam! Seve seve kabul ediyorum. Bütün hisler size feda olsun! Bu akşam bu değerli kelebek gözlüğü bir kelebek gözlük *olarak* kalbimin üzerinde taşıyacağım, ama sizi karım olarak çağırmak zevkini tattığım ilk şafakta onu burnumun –evet burnumun üzerine– yerleştireceğim ve bundan böyle pek romantik ve pek şık olmasa da sizin arzularınıza daha iyi hizmet edeceği o yerde tutacağım hep.”

Bundan sonra sohbetimiz ertesi gün yapacağımız hazırlıklara yöneldi. Talbot, nişanlımdan öğrendim, kente henüz dönmüştü. Hemen onu görmeli ve bir araba temin etmeliydim. *Soirée* saat iki- den önce dağılmazdı; bu saate kadar araba kapının önünde olmalıydı; partiden ayrılanların neden olduğu karışıklıktan yararlanarak Madam L. dikkatleri çekmeden arabaya binebilirdi. Sonra bizi bekleyen bir papazın evine uğrar, orada evlenir, Talbot’u otele bırakır ve Doğu’ya kısa bir yolculuğa çıkardık; bırakırdık kibarlar âlemi arkamızdan canları nasıl istiyorsa öyle konuşsundu.

Her şeyi böylece planladıktan sonra, derhal izin alıp Talbot’u aramaya çıktım, ama yolda, bir otele girip minyatürü inceleme arzusuna karşı koyamadım ve bunu yapmak için gözlüğün muhteşem gücünden yararlandım. Karşımda eşsiz güzellikte bir yüz duruyordu! O parıltılı kocaman gözler! O mağrur Grek burnu! O kapkara, sevimli bukleler! “Ah!” dedim coşkuyla, kendi kendime, “sevdiceğim neredeyse capcanlı karşımda duruyor!” Minyatürün arkasını çevirdim ve şu sözcükleri okudum: “Eugénie Lalande. Yaş: yirmi yedi yıl yedi ay.”

Talbot'u evinde buldum ve hemen yüzüme gülen bahtımı anlatmaya koyuldum. Son derece şaşırdığını söyledi tabii, ama yürekten kutladı beni ve elinden gelen yardımı esirgemeyeceğine söz verdi. Sözün kısası, planımızı harfiyen uyguladık. Sabahın ikisinde, merasimden on dakika sonra kapalı bir faytonda Madam Lalande'la –Mrs. Simpson demeliydim– yan yana oturuyordum ve büyük bir hızla kent dışına çıkıyorduk, kuzeydoğu-kuzey, yarım kuzey yönünde.

Talbot bütün gece ayakta kalmış olmamızı dikkate alarak, ilk molayı kentten yirmi mil uzaklıktaki C. köyünde vermemizi salık vermişti; yola devam etmeden önce orada kahvaltı yapıp biraz dinlenecektik. Saat tam olarak dörtte faytonumuz köyün biricik hanının kapısına yanaştı. Taptığım karının arabadan inmesine yardım ettim ve derhal kahvaltı siparişini verdim. Bu arada oturmamız için küçük bir salona alınmıştık.

Tam olarak gün ışımamış olmakla birlikte eli kulağındaydı; kendimden geçmişçesine yanımdaki meleği seyrederken birden bir düşünce geçti kafamdan; Madam Lalande'ın dillere destan güzelliğiyle ilk tanıştığım andan bu yana bu güzelliği gün ışığında ilk defa yakından görüyordum.

“Ve şimdi, *mon ami*,” dedi, elimi tutup düşüncelerimin gidişatını kesintiye uğratarak “ve şimdi, *mon cher ami*, mademki artık ayrılmaz şekilde birleştik, mademki tutkulu yakarışlarınıza boyun eğdim ve anlaşmamızdan payıma düşen kısmını yerine getirdim, umarım siz de yapacağınız küçük bir lütuf, tutmak niyetinde olduğunuz küçük bir söz bulunduğunu unutmamışsınızdır. Durun bir düşüneyim! Hatırlayalım, bakalım! Evet, dün gece Eugénie'ye verdiğiniz değerli sözü kelimesi kelimesine hatırlamakta zorlanmadım. Dinleyin! Şöyle demiştiniz: ‘Tamam! Seve seve kabul ediyorum. Bütün hisler size feda olsun! Bu akşam bu değerli kelebek gözlüğü bir kelebek gözlük *olarak* kalbimin üzerinde taşıyacağım, ama sizi karım olarak çağırmak ayrıcalığına erdiğim ilk şafakta onu burnumun –evet burnumun üzerine– yerleştireceğim ve bundan böyle pek romantik ve pek şık olmasa da sizin arzularınıza daha iyi hizmet edeceği o yerde tutacağım hep.’ Tam olarak böyle demiştiniz, sevgili kocacığım, değil mi?”

“Tastamam öyle,” dedim, “mükemmel bir belleğiniz var, benim güzel Eugénie’m. Bu sözün gereğini yerine getirmekten kaçınmak gibi bir niyetim yok. İşte! Bakın! Oldukça yakıştı, değil mi, ne dersiniz?” Madam Simpson başlığını düzelterek, kollarını kavuşturarak koltuğunda biraz gergin ve ciddi, pek vakur denilmeyecek bir pozisyonda dimdik otururken, mercekleri bir gözlük haline getirerek tam olması gereken yere ihtiyatla yerleştirdim.

“Aman Tanrım!” diye haykırdım, daha gözlüğün çerçevesi burnuma değdiği anda. “Aman tanrım! Nesi var bu gözlüğün, böyle?” Ve gözlüğü çabucak çıkarıp ipek bir mendille dikkatle sildikten sonra yeniden burnumun üstüne yerleştirdim.

İlk seferinde karşılaştığım şey bir sürpriz idiyse, ikinci seferinde bu sürpriz tam bir şaşkınlığa dönüşmüştü ve bu şaşkınlık öyle ileri boyutta, öyle aşın derecedeydi ki dehşet verici olduğunu söyleyebilirim. Bu da ne demek oluyordu dinine yandığımın? Gözlerim beni yanıltıyor muydu? *İnanabilir miydim* gözlerime? Sorulması gereken soru buydu. Şu şey, şu şey, şu yüzündeki *allık* mıydı? Şunlar ve şunlar, Eugénie Lalande’in yüzündeki *kırıksıklıklar* mıydı? Yüce Tanrım! Irili ufaklı bütün tanrılar ve tanrıçalar adına! Di– diş dişlerine ne olmuş? Gözlüğü hırsıyla yere çarptım ve ayağa fırlayıp ellerim belimde Mrs. Simpson’un karşısına dikildim; yüzüm seğiriyor, kuduruyordum, ama aynı zamanda da öfkeden dilim tutulmuştu.

Madam Lalande’in –Simpson demek istiyorum– İngilizceyi yazdığından da kötü konuştuğunu daha önce söylemiştim; bu yüzden de sıradan durumlarda haklı olarak İngilizce konuşmaya kalkışmazdı. Ama öfke bir kadına ne yaptırır ki? İçinde bulunduğu durumda da Mrs. Simpson’u doğru dürüst anlamadığı bir dilde konuşmaya kalkışmak gibi bir aşırılığa itti.

“Evet, Mösyö,” dedi, yüzünden okunan bir şaşkınlıkla beni dakikalarca inceledikten sonra “evet, Mösyö! Ne var yani? Mesele ne? Kore hastalına²³ yakalanmış gibi ne oranızı buranızı oynatıp duruyosunuz boyuna? Beenmiyorsanız beni, ne demeye gözü kapalı aldınız?”

23 “St. Vitus’s dance”: Bir merkezî sinir sistemi hastalığı. Diğer adı kore. Kurbanın yüzünde, kollarında ve bacaklarında istem dışı kasılmalar meydana gelir.

“Seni sefil yaratık!” dedim, soluğumu tutarak, “seni... seni... seni aşağılık ihtiyar büyücü!”

“Büyücü! İtiyar! Hiç de bile itiyar deilim! Seksen iki yaşını bi tek gün bile geçmedim.”

“Seksen iki mi?” diye haykırdım, duvara kadar sendeleye sendeleye gerilerken, “Hay seksen iki bin maymun götüresi! Minyatür, yirmi yedi yaş, yedi ay diyordu.”

“Elbette öyle diyecek! Çok dooru! O portre boyanali elli beş yıl oluyor. İkinci kocam Mösyö Lalande’la evlendiimde o portreyi ilk kocam Mösyö Moissart’dan olan kızım için ben yaptırtmışım.”

“Moissart mı?” dedim.

“Evet, Moissart,” dedi benim telaffuzumu taklit ederek, doğrusunu söylemek gerekirse, ben de pek iyi telaffuz edememiştim; “n’olmuş peki? Moissart hakkında ne biliyorsunuz?”

“Hiçbir şey, seni yaşlı bostan korkuluğu! Onun hakkında hiçbir şey bilmiyorum, sadece bir zamanlar bu adı taşıyan bir atam olduğunu biliyorum, o kadar.”

“Bu ad! Peki, bu ada siz ne diyorsunuz? Çok iyi bir ad; Voissart da öyle. Kızım Matmazel Moissart, Mösyö Voissart adında biri ile evlendi; her iki ad da çok saygıdeer adlar.

“Moissart! “diye haykırdım “ve de Voissart! Derdin ne senin? Ne demeye çalışıyorsun?”

“Ne mi demeye çalışıyorum? Moissart ve Voissart diyorum; bir de Croissart ve Froissart var tabii. Kızımın kızı Mösyö Voissart, o Mösyö Croissart adında biri ile evlendi ve yine kızımın torunu Matmazel Croissart, o da Mösyö Froissart adında biri ile evlendi; şimdi sanırım sen bunun pek saygıdeer bir ad olmadını söyleyeceksin.”

“Froissart!” dedim, “sen şimdi gerçekten Moissart, Voissart, Croissard ve Froissard mı diyorsun?”

“Evet,” dedi, koltuğunda geriye yaslanıp bacaklarını gergin bir vaziyette ileri doğru uzatarak, “evet, Moissart, Voissart, Croissard ve Froissard diyorum. Ama Mösyö Froissard, *koca bir*, nasıl dersiniz, *koca bir aptaldı*, sizin gibi eşşeen tekiydi, çünkü bu aptal *Amérique*’e gelmek için *la belle France*’i²⁴ terk etti. Buraya geldiinde de

24 (Fr.) Güzelim Fransa.

çok ama *çok çok* aptal bi oolu olmuş diye duydum, ama henüz ne ben ne de arkadaşım Madam Stéphanie Lalande onunla karşılaşmak mutluluuna erdik. Adı Napoléon Bonaparte Froissart; korkarım siz şimdi kalkıp bunun da *çok* saygıdeğer bir ad olmadığını söylersiniz.”

Bu konuşmanın ya uzunluğu ya da niteliği Mrs. Simpson’un üzerinde fena halde öfkelenendirici bir etki yaratmıştı; güçbela konuşmasını tamamladığında cin tutmuş biri gibi fırlayıp kalktı oturduğu yerden; bu arada da eteğinin altına giydiği bütün o kalça yastıklarını falan düşürüverdi. Ayağa kalkınca diş etlerini gıcırdatmaya, elini kolunu sallamaya başladı, kollarını sıvadı, yumruğunu burnuma doğru salladı ve bu gösteriyi sona erdirmek için başının üzerindeki boneyi ve onunla birlikte çok değerli ve çok güzel siyah saçlardan yapılmış muazzam bir peruğu söktüğü gibi haykırarak yere fırlattı. Öfkeden ve ıstıraptan kendinden geçercesine tepinmeye, peruğun üzerinde fandango²⁵ oynamaya başladı.

Bu arada ben ağzım bir karış açık onun boşalttığı sandalyeye çöktüm. O, bir dönüşü tamamlarken düşünceli düşünceli “Moissart ve Voissart!”, sonra diğer bir dönüşü tamamlarken “Croissard ve Froissard!” diyordum “Moissard, Voissard, Croissard ve Napoléon Bonaparte Froissard! Seni, iğrenç ihtiyar yılan, bu benim, bu benim, işitiyor musun?” Burada avazım çıktığı kadar haykırarak, “Bu *beniiim!* Ben Napoléon Bonaparte Froissard’ım! Ve nine-min ninesiyle evlenmişim! Tanrı bin defa kahretsin beni!”

Madam Eugénie Lalande, *yarı* Simpson –eskiden Moissard– açıktı ki benim ninemin ninesi idi. Gençliğinde çok güzelmiş, hat-ta seksen ikisindeyken bile haşmetinden, başının bir heykelin hatlarına sahip biçimliliğinden, güzel gözlerinden ve genç kızlığının Grek burnundan pek bir şey kaybetmiş değildi. Bunların yanı sıra, beyaz ve kırmızı farların, takma saçların, takma dişlerin, *tourneur*’lerin²⁶ ve Paris’in en usta modacılarının sayesinde Fransız metropolünün un peu passé²⁷ güzelleri arasında saygın bir yer edin-

25 Oynak bir İspanyol dansı.

26 (Fr.) Eskiden kadınların eteklerini kabartmak için kullandıkları yastık, kalça yastığı.

27 (Fr.) Biraz geçkin.

meyi başarmıştı. Bu bakımdan denebilir ki ünlü Ninon de L'Enclos ile boy ölçüşebilirdi.

Çok büyük bir servete sahipti; çocuksuz olarak ikinci defa dul kalınca benim Amerika'daki varlığımı hatırlamış, beni kendine varis yapmak amacıyla, ikinci kocasının uzaktan akrabası ve son derece güzel bir kadın olan Madam Stéphanie Lalande'ı yanına alarak Birleşik Devletler'e bir ziyarette bulunmuştu.

Operada, benim kendisine bakmakta olduğum ninemin ninesinin dikkatini çekmiş, opera durbünüyle beni incelediğinde kendisine benzediğimi görerek şaşırmış. Böylece dikkatini çektiğimde, varisinin de bu kentte olduğunu bildiğinden, yanındakilerden beni soruşturmuş. Yanındaki bey beni şahsen tanıyormuş, ona kim olduğumu söylemiş. Elde ettiği bu bilgi üzerine beni yeniden dikkatle incelemişti; bu inceleme, beni cesaretlendiren ve ayrıntılı bir şekilde anlattığım saçma davranışlarda bulunmaya iten incelemeydi. Ben ona eğilip selam verdiğimde, tuhaf bir rastlantı eseri kim olduğunu anladığım zannıyla selamıma karşılık vermişti. Gözlerimin bozukluğu ve tuvalet sanatı meçhul kadının yaşı ve güzelliği konusunda beni yanılttığında, heyecanla Talbot'a onun kim olduğunu sormuştum; Talbot, doğal olarak genç kadını işaret ettiğime hükmetmiş ve gerçeğe uygun olarak "ünlü dul, Madam Lalande," demişti.

Ertesi sabah, yolda, ninemin ninesi Paris'ten tanışı Talbot'a rastlamış ve doğal olarak söz dönüp dolaşıp bana gelmişti. Herkesin bildiği –ancak ben bundan tamamıyla bihaberdim– gözlerimin bozukluğundan söz edilmiş ve benim iyi kalpli yaşlı akrabam kendisini tanımış olduğumu sanmakla yanılmış olduğunu ve tanımadığım yaşlı bir kadına bir tiyatroda açıkça kur yaparak kendimi komik duruma düşürdüğümü büyük bir üzüntüyle anlamış. Bu düşüncesizliğimi cezalandırmak için Talbot'un yardımıyla bir plan yapmıştı. Talbot beni onunla tanıştırmaktan kaçınmak için mahsus yolumdan uzak durmuştu. "Güzel dul Madam Lalande" hakkında sokakta yaptığım soruşturma, tabii ki genç kadına yorulmuştu; böylece Talbot'un otelinden ayrıldıktan hemen sonra karşılaştığım üç beyle yaptığım konuşma da onların Ninon de L'Enclos'a yaptıkları gönderme de açıklanmış oluyordu. Madam Lalan-

de'ı hiç gün ışıgında yakından görme fırsatım olmamıştı ve müzik *soire*'sinde gözlük kullanmayı aptalca reddedişim onun yaşını anlamamı engellemişti. Madam Lalande şarkı söylemeye davet edildiğinde, aslında kastedilen genç kadındı ve şarkı söylemek için kalkan da oydu; ninemin ninesi ise oyunu sürdürmek için onunla aynı zamanda kalkmış ve büyük salondaki piyanoya kadar ona eşlik etmişti. Oraya kadar ona eşlik etmeye kalksaymışım, niyeti oturduğum yerde kalmamın uygun olacağını bana sylemekmiş, ama benim sakınlımlı davranmam buna gerek bırakmamıştı. O kadar hayran kaldığım ve sevgilimin genç olduğu yolundaki izlenimimi pekiştiren şarkılar Madam Stphanie Lalande tarafından söylenmişti. Bana gözlük hediye edilmesinin sebebi yapılan şakaya bir azar –bir iğneleme– katmaktı. Onları bana vermek iliklerime işlemiş yapmacık tavırlarım konusunda bana bir ders verilmesine olanak sağlıyordu. Yaşlı kadının kullandığı gözlük camlarının yaşıma uygun camlarla değiştirilmiş olduğunu söylememe herhalde gerek yok. Hani gzlkye gidip kendim alsam bu kadar olurdu ancak.

Sözde bizi evlendiren din adamı Talbot'un çok yakın bir ahbabıydı ve rahiplikle falan bir ilgisi yoktu. Ama araba srclğne diyecek yoktu, papaz cüppesini çıkardıktan sonra sırtına bir palto atıp “mutlu çifti” şehir dışına çıkaran kiralık arabayı sürmüştü. Talbot da onun yanına oturmuştu. Bu iki alçak işi sonuna kadar takip etmiş, hanın oturma odasının yarı açık arka penceresinden dramanın *dnouement*'ını sırita sırita eğlenerek seyretmişti. Sanırım her ikisini de düelloya davet etmek zorundayım.

Neyse, ninemin ninesinin kocası *değilim* ve bu düşünce bana sonsuz bir rahatlama veriyor, ama Madam Lalande'in *kocasıyım*, Madam Stphanie Lalande'ın. Benim iyi yürekli yaşlı akrabam ölümü halinde –böyle bir şey olursa tabii– beni tek varisi yapmakla kalmadı, güçbela da olsa bizi birleştirmenin bir yolunu buldu. Sonuç olarak *billets doux*²⁸ ile ebediyen işim kalmadı ve bundan böyle kimse beni GÖZLÜKSÜZ göremeyecek.

Şehrazat'ın Bin İkinci Gece Masalı

Gerçek, kurmacadan daha tuhaftır.¹

– Eski bir deyiş

Doğu üzerine araştırmalarım sırasında bu yakınlarda bir fırsat bulup da, Simeon Jochaides'in "Zohar"² gibi Avrupa'da bile neredeyse hemen hemen hiç bilinmeyen, bilebildiğim kadarıyla –"Amerikan Edebiyatındaki Tuhaflıklar" adlı yapıtın³ yazarı dışında– hiçbir Amerikalının bugüne kadar bir satırla olsun sözünü etmediği bir yapıt olan "Tellmenow Isitsöornot"⁴ başvurduğumda, bu son derece dikkat çekici kitabın şöyle birkaç sayfasını çevirince, edebiyat dünyasının bugüne kadar vezirin kızı Şehrazat'ın *Binbir Gece Masalları*'nda betimlenen yazgısı konusunda tuhaf bir yanılgı içinde olduğunu görerek bayağı şaşırdım; *Binbir Gece Masalları*'nda verilen *dénouement*⁵ anlatıldığı noktaya kadar tamamen hata-

1 "Von Kempelen ve Buluşu" ile "Engelibeli Dağların Öyküsü"nde de Poe bu alıntıyı kullanır.

2 Haham Simenon ben Johaim'e (1. yüzyıl) ait olduğu sanılan, Kabala'nın kaynaklarından biri, gerçekten var olan bir eser.

3 Rufus Griswold, *Curiosities of American Literature*'ı (Amerikan Edebiyatın İlginçlikleri) yayımlarken (1844) muhtemelen Isaac D'Israeli'nin *Curiosities of Literature* adlı yapıtını göz önünde tutmuştu.

4 Uydurma bir başlık: "Tell me now, is it so or not – Söyle şimdi bana, öyle mi değil mi?"

5 (Fr.) Netice, âkibet, son, sonuç; çözüm, çözme. Öykü, roman vs.'de olay örgüsü-

lı değilse de, en azından öykünün sonunu getirmemek gibi bir kusura sahipti.

Bu ilginç konuda daha fazla bilgi edinmek isteyen meraklı okur “Isitsöornot”ın kendisini okumalı; ancak bu arada, yaptığım keşfin bir özetini verdiğim için okurlarım beni bağışlasınlar.

Masalların bilinen versiyonunda, kraliçeyi kıskanması için haklı nedenleri olan bir hükümdarın, yalnızca onu öldürmekle kalmayıp, her gece, hükümranlığı altındaki topraklarda yaşayan en güzel genç kızla evlenip, ertesi sabah onu cellada teslim etmeye sakalı ve peygamber üzerine ant içtiği anımsanacaktır.⁶

Kral, duygularında içten ve son derece kararlı bir insan olarak saygınlığına saygınlık katarak, bu andını yıllar yılı dindar bir titizlikle ve usulünce harfiyen yerine getirdikten sonra, kızının aklına bir fikir gelen baş veziri tarafından bir öğleden sonra (kuşkusuz, ibadet ederken) ziyaret edildi.

Baş vezirin kızının adı Şehrazat’tı, aklına gelen fikir de, ya güzellerinin sayısını azaltan bu vergiden ülkeyi kurtarmak ya da bu sevrüven sırasında bütün kadın kahramanları geleneksel olarak bekleyen ölümle tanışmaktı.

Sonuç olarak her ne kadar o yılın artık yıl olup olmadığını bilmiyorsak da⁷ (bu, yapılan fedakârlığı daha da değerli kılmaktadır) Şehrazat, bu düşünceyle, babası baş veziri elçi göndererek krala evlenme teklifinde bulunur. Bu teklifi kral büyük bir şevkle kabul eder (kral, bu evliliği çoktan kafasına koymuştu, ama baş vezirinden çekindiği için durmadan kararını erteliyordu) ama şimdi bu teklifi kabul etmekle, andından dönmeye ya da ayrıcalıklarından vazgeçmeye zerrece niyeti olmadığını, ister baş vezir olsun ister olmasın herkesin açık seçik anlamasını sağlamış olmaktadır. Böylece güzel Şehrazat, babasının karşı çıkmasına rağmen kralla evlenme kararında ısrarını sürdürdü ve kimin ne diyeceğine aldırmadan kralla evlendi; bunu yaparken güzel kara gözleri işin doğasının izin verdiği ölçüde açıktı.

nün gizinin çözüldüğü, anlaşıldığı nokta; olay.

6 Sakal özellikle önemli. Haremdeki köleler, köleliklerinin bir belirtisi olarak sakallarını keserler.

7 Artık yıl, geleneklere göre kadınların alışlagelen davranışları tersine çevirerek erkeklere evlenme teklifinde bulunabildikleri zaman dilimidir. Aziz Patrick’in bu âdeti başlattığı (1228) yolunda bir söylence bulunmaktadır.

Bununla birlikte öyle gözüküyor ki, (Machiavelli'yi okumuş olduğundan hiç kuşku duyulamayacak) bu kurnaz hanımın kafasında çok ustaca kotarılmış küçük bir plan vardı. Zifaf gecesi, şimdi anımsayamadığım yanıltıcı bir bahaneyle, kız kardeşini kraliyet çiftiyle yataktan yatağa kolayca sohbet etmesine yetecek uzaklıkta bir sedirde yatırmanın yolunu buldu ve horozlar ötmeye başlamadan kısa bir süre önce, (sabahleyin boynunu burdurma niyetine rağmen bu yaptığına hiç gücenmeyen) kocası hükümdarı uyandırmaya özen gösterdi. Dedğim gibi kız kardeşine anlattığı (hep fısıldayarak, elbette) bir öyküye (bir sıçanla bir kara kedi hakkındaydı, sanırım) duyduğu derin ilgi sayesinde (vicdanının rahat olması ve yediklerini iyi hazmetmiş olması nedeniyle iyi bir uyku çekmiş olan) kocasını uyandırmayı başardı. Şafak söktüğünde, bu öykü henüz bitmemişti ama Şehrazat'ın kalkıp yay kirişiyle boğulmaya –asılmaktan biraz daha nahoş olmakla birlikte azıcık daha asil bir şey– gitmesinin zamanı gelmişti.

Bununla birlikte, söylemekten dolayı üzgünüm ama sıkı sıkıya bağlı olduğu dinsel ilkelerine baskın çıkan merakı yüzünden kral, o gece kara kedi (kara kediydi, sanırım) ile sıçana sonunda ne olduğunu öğrenebilmek amacı ve umuduyla, bu seferlik andının gereğinin yerine getirilmesini ertesi sabaha kadar erteledi.

Gece olduğunda, Kraliçe Şehrazat sadece kara kediyle sıçanın (sıçan maviydi) hikâyesine son noktayı koymakla kalmadı, daha ne yaptığını kendisi de tam anlamadan, (yanılmıyorsam) çivit rengi bir anahtarla kurulan bir mekanizmayla çok hızlı bir şekilde hareket eden (yeşil kanatlı) pembe bir atla ilgili karmakarışık bir öykü anlatırken buldu kendini. Bu öyküyle, kral diğeriyle olduğundan daha fazla ilgilendi – ve (Kraliçe'nin boğulmaya vaktinde yetişebilmek için gösterdiği bütün çabaya karşın) öykü bir sonuca ermeden şafak söktü; bu sefer de merasimi önceki gibi bir yirmi dört saat daha ertelemekten başka çare yoktu. Bir sonraki gece yine benzer bir kaza ve benzer bir sonuç ortaya çıktı ve sonraki gece ve daha sonraki gece de; öyle ki sonunda en az bin bir gece boyunca andının gereğini yerine getirme fırsatından kaçınılmaz olarak yoksun kalan iyi kalpli hükümdar, bu sürenin sonunda ya andını büsbütün unuttu ya yavaş yavaş kendini bu yükümlülük-

ten affetti ya da (bu daha olası) andını bozdu ve itirafta bulunduğu din adamının boynunu vurdurdu. Bir Havva'nın kızı olan ve Havva anamızın Cennet bahçesindeki ağaçların altından aldığını hepimizin bildiği yedi konuşma sepetinin belki de tamamını miras almış olan Şehrazat sonunda başarıya ulaştı ve güzellik üzerine konulan vergi kaldırıldı.

Şimdi, bu sonuç (okuyabildiğimiz öykü böyle sona eriyor) hiç kuşku yok ki, çok münasip ve hoş ama ne yazık ki, hoş giden çoğu şey gibi, gerçeklikten uzak ve ben bu hatayı düzeltme araçlarını tamamen "Isitsöornot"a borçluyum. "*Le mieux*" der bir Fransız atasözü "*est l'ennemi du bien*"⁸ ve Şehrazat'ın yedi konuşma sepeti miras aldığını söylerken, ilave etmeliydim ki, o bunları yetmiş yedi sepete çıkıncaya kadar bileşik faize koymuştur.

"Sevgili kardeşim," dedi bin ikinci gece Şehrazat (bu noktada "Isitsöornot"ın metnini kelimesi kelimesine aktarıyorum), "sevgili kardeşim," dedi, "şu yay kirişiyle boğulma meselesini artık savuşturmuş bulunuyoruz, çok şükür bu iğrenç vergi kalktı, ama gemici Sindbat'ın öyküsünün sonunu size ve (bunu söylemekten dolayı üzgünüm ama horlamakta olan – kibar bir insanın asla yapmaması gereken bir şey) krala anlatmadığım için kendimi suçlu hissediyorum. Bu şahıs, size anlattığımdan çok daha ilginç yığınla serüven yaşadı; ancak o öyküyü anlattığım gece çok uykum geldiğinden, öyküyü kısa kesme arzusuna karşı koyamadım. Bu çirkin davranışından dolayı umarım Allah beni bağışlar. Ama şimdi bile, bu büyük ihmalimi düzeltmek için çok geç değil –ve bu müthiş gürültüyü kesmesi için krala iki çimdik atıp uyandırdıktan sonra daha geç olmadan, bu olağanüstü öykünün sonunu anlatarak seni (ve lütfedip de dinlerse onu) eğlendireceğim."

Bunun üzerine Şehrazat'ın kız kardeşi, "Isitsöornot"tan öğrendiğime göre, öyle aşırı bir sevinç göstermediyse de, epeyce çimdiklenen kral nihayet horlamayı kesti ve sonunda, önce "hım!", sonra "ha!" dedi. Kraliçe (kuşkusuz Arapça olan bu sözlerden) kralın tümünden dikkat kesildiği ve artık horlamamak için elinden geleni yapacağı anlamını çıkardı ve her şeyi böyle istediğince düzen-

8 En iyi, iyinin düşmanıdır. Voltaire'in *Contes Moreaux*'sundan (Kontes Moreaux) "Ahlâk Öyküleri" (1772).

ledikten sonra, hemen gemici Sindbat'ın öyküsüne kaldığı yerden başladı:

“‘En sonunda yaşlandığımda,’ (bunlar Sindbat'ın Şehrazat tarafından aktarılan kendi sözleridir) ‘en sonunda yaşlandığımda, evimde geçirdiğim huzur dolu uzun yıllardan sonra, bir kere daha yabancı ülkeleri ziyaret etme arzusuna kapıldım ve bir gün, ailemden hiç kimseye niyetimden söz etmeksizin, yükte hafif, pahada ağır mallardan kendime birkaç çıkın yaptım ve onları taşıyacak bir hamal tutarak beni ülke dışına, dünyanın henüz keşfetmediğim bölgelerine götürecek herhangi bir geminin gelmesini beklemek üzere hamalla birlikte deniz kıyısına indim.

Çıkınları kumlar üzerine bırakarak ağaçların altında oturduk ve bir gemi görebilmek umuduyla gözlerimizi okyanusa diktik, ama saatlerce hiçbir gemi görünmedi. En sonunda tuhaf bir uğultu veya vınlı sesi duymakta olduğum kuruntusuna kapıldım – ve hamal da, bir süre dinledikten sonra sesi seçebildiğini söyledi. Ses gittikçe artıyordu, bu yüzden bu sesi çıkaran şeyin bize doğru gelmekte olduğuna hiç kuşku olmadığına hükmettik. En sonunda ufukta kara bir leke fark ettik, bunun, gövdesinin büyük bölümü su üzerinde olmak üzere yüzen kocaman bir canavar olduğunu çıkarıncaya kadar leke hızla büyüdü. Canavar, göğsü etrafında kocaman köpük dalgaları oluşturarak ve ardı sıra ta gerilere kadar uzanan alevden upuzun bir kuyrukla geçtiği yerleri aydınlatarak inanılmaz bir hızla bize doğru geliyordu.

Bu şey yaklaştıkça onu daha net görmeye başladık. Uzunluğu en ulu ağaçların üçünün boyuna eşit, eni ise, ey halifelerin en yücesi ve en cömerdi, sizin sarayınızdaki büyük kabul salonu kaddı. Sıradan balıklarinkine benzemeyen gövdesi, bir kaya kadar sağlam ve su üzerindeki bölümü, kan kırmızısı çepeçevre dar bir çizgi dışında simsiyahtı. Deniz yüzeyinin altında kalan ve canavar dalgalar üzerinde inip çıktıkça arada bir gördüğümüz karnı, puslu havalardaki ayın rengine metalik pullarla kaplıydı tamamen. Sırtı düz ve hemen hemen beyazdı; sırttan yukarı doğru gövde uzunluğunun yaklaşık yarısı yükseklikte altı omurga kemiği uzanıyordu.

Bu korkunç yaratığın görebildiğimiz kadarıyla ağzı yoktu, ama sanki bu eksikliği gidermek için adeta bir kaş görevi gören kan kırmızı çizgiye paralel ve gövdesi boyunca üst üste iki sıra halinde sıralanmış, yusufluğun gözleri gibi pörtlek en az seksen gözü vardı. Bu korkunç gözlerin iki üç tanesi diğerlerinden daha büyüktü ve som altındanmış gibi gözüküyordu.

Bu hayvan, daha önce söylediğim gibi, büyük bir hızla bize yaklaşmış olmasına karşın, büyüyle⁹ hareket ediyor olmalıydı, çünkü ne balığın yüzgeçlerine ne ördeğin perdeli ayaklarına ne gemi misali rüzgârın önünde sürüklenen deniz kabuğunun kanatlarına sahipti ne de yılan balığı gibi kıvrılarak ilerliyordu. Baş da kuyruğu da tam olarak aynı biçimdeydi, yalnız kuyruğundan çok uzak olmayan bir noktada burun deliği görevi yapan iki küçük delik vardı ve buradan dumanlı soluğunu müthiş bir şiddetle ve tiz, nahos bir gürültüyle dışarı sahiyordu.

Bu iğrenç şeyi seyretmekten duyduğumuz dehşet çok büyüktü, ama canavar daha yakına geldiğinde, sırtında yaklaşık olarak insan büyüklüğünde ve biçiminde, daha doğrusu hiçbir giysi giymemele-ri dışında (insanlar giyinirler) insana çok fazla benzeyen çok sayıda hayvan olduğunu görmekle yaşadığımız şaşkınlık daha da büyük oldu; kumaşa çok benzeyen (doğal olduğu şüphesiz) ve vücutlarını sıkı sıkıya sararak onları çok gülünç, zavallı yaratıklar haline getiren ve belli ki büyük acılar veren çirkin bir örtü vücutlarını örtüyordu. Başlarının üzerinde kare biçimli sandıklar vardı; ilkin bunların sarık yerine geçtiğini sandım, ama çok geçmeden bunların çok daha ağır ve sağlam olduğunu anladım ve dolayısıyla büyük ağırlıklarıyla söz konusu hayvanların boyunlarını omuzları üzerinde düzgün ve güvenli tutmak amacıyla tasarlanmış oldukları sonucuna vardım. Yaratıkların boyunlarına, tıpkı bizim köpeklerle taktığımız gibi, ama daha geniş ve çok daha sert siyah tasmalar (kuşkusuz, kölelik alameti) bağlanmıştı, bu yüzden zavallı kurbanlar aynı zamanda gövdelerini de döndürmeden başlarını hiçbir tarafa döndüremiyorlardı, sürekli olarak –şaşılacak derecede kısa, küt ve yukarı kalkık– burunlarını seyretmeye mahkûmdular.

9 Necromancy: Aslında ölümlerle iletişim kurarak geleceğin olaylarını açıklama sanatı anlamına gelen sözcük burada büyü yapma anlamında kullanılmıştır.

Canavar bizim durmakta olduğumuz kıyıya iyice yaklaştığında gözlerinden birini aniden aşırı ölçüde dışarı çıkardı ve buradan ancak gök gürlemesiyle karşılaştırılabileceğim bir gürültüyle müt-hiş bir alev ve duman bulutu püskürttü. Dumanlar dağıldığında, tuhaf insan-hayvanlardan birinin elinde bir boru ile kocaman hayvanın başına yakın bir yerde durmakta olduğunu gördük; boruyu ağzına götürerek, kaba, sert ve çirkin vurgulu bir sesle bize bir şeyler söyledi. Tamamen burnundan çıkmasaydı, pekâlâ konuşma sanabilirdik bunu.

Bana hitaben yapılan bu konuşmaya ne cevap vereceğimi bilemedim, çünkü söylenenlerden tek kelime anlamamıştım; korkudan bayılmak üzere olan hamala dönerek canavar konusunda düşüncesini sordum; ne tür bir canavardı, ne istiyordu, sırtında kaynaşan yaratıklar ne çeşit yaratıklardı? Bu soruma hamal, titremesini elinden geldiğince bastırmaya çalışarak yanıt verdi. Dediklerine göre, daha önce bir defa bu deniz canavarından söz edildiğini duymuşmuş, insanogluna felaket getirsin diye kötü cinler tarafından yaratılmış, bağırsakları kükürt, kanı ateş dolu, zalim bir şeytanmış; sırtındakiler, kedi ve köpeklerle hastalık bulaştıran haşarat kabilinden, ancak birazcık daha büyük ve daha vahşi şeylermiş; ne kadar kötü olursa olsun bu haşaratın yine de bir görevi varmış, çünkü habis cinlerin kin dolu kötü emellerine ulaşabilmesi için hayvanın gürlemesini ve kötülük yapmasını sağlamak üzere ısırp sokarak hayvana işkence ediyor, onu öfkeliendirinceye kadar dürtüklüyorlarmış.

Bu açıklama üzerine tabana kuvvet kaçmaya karar verdim ve arkama bakmadan tepeye kadar var gücümle koştum; hamala gelince, o da benimle aynı hızda, ama ters yönde koştu ve böylelikle gereken özeni gösterdiğinden –gerçi onu bir daha hiç görmediğim için bu konudan tam olarak emin değilsem de– hiç kuşku duymadığım çıkınlarımla birlikte kaçıp kurtuldu.

Bana gelince, kayıklarla kıyıya çıkmış olan bir insan-haşarat sürüsü tarafından öyle hararetle takip edildim ki, çok geçmeden beni yakalayıp ellerimi ve ayaklarımı bağlayarak hayvana götürdüler. Ben üzerine biner binmez hayvan yeniden denize açıldı.

Rahat evimden ayrıлып böylesine çılgın serüvenlerle hayatımı

tehlikeye attığım için şimdi ölesiye pişmanlık duyuyordum, ama pişmanlık fayda etmediğinden elimden geldiğince, elinde boru bulunan ve arkadaşlarına söz geçirdiği gözlemlenen insan-hayvanın dostluğunu kazanmaya çalıştım. Bu çabamda öylesine başarı gösterdim ki, birkaç gün içerisinde yaratık bana karşı yakınlık duyduğunun işaretlerini vermeye başladı ve sonunda dil demeye bin şahit ister dilinin ilk esaslarını bana öğretme zahmetine bile girişti; böylece en sonunda onunla rahatça sohbet etmeye başladım ve beni yakan dünyayı dolaşma arzumu ona anlatabildim.

Bir gün yemekten sonra bana ‘*Washish squashish squeak, Sindbat, hey-diddle diddle, grunt unt grumble, hiss, fiss, whiss,*’ dedi¹⁰ ama binlerce kez özür dilerim, majestelerinin Cock-neighs¹¹ (sarımsı dillerinin at diliyle horoz dili arasında bir bağlantı halkası oluşturması nedeniyle insan-hayvanlara böyle deniliyordu) dilini bilmediğini unutmuşum. İzninizle, ‘*Washish squashish*’ ve sonrasını çevireyim. Bu, şu demek oluyordu: “Sizin gerçekten çok mükemmel biri olduğunuzu görmekten büyük bir mutluluk duydum, azizim Sindbat; biz şu anda dünyanın etrafını dolaşmaktayız; mademki dünyayı görmeye böylesine can atıyorsunuz, öyleyse size özel muamele yapacağım ve hayvanın sırtında bedava seyahat etmenize izin vereceğim.”

Kraliçe Şehrazat, öyküsünün bu noktasına geldiğinde, “İsitsöor-not” a göre, kral solundan sağına dönerek şöyle dedi:

“Sindbat’ın bu son serüvenlerini anlatmayı bugüne kadar unutmuş olmanız, sevgili Kraliçem, gerçekten şaşılacak bir şey. Bunları son derece eğlenceli ve tuhaf bulduğumu biliyor musunuz?”

Kral’ın duygularını bu şekilde ifade etmesinden sonra, bize anlatıldığına göre, Şehrazat öyküsünü kaldığı yerden şu sözlerle sürdürdü:

“Sindbat öyküsüne şu şekilde devam etti: ‘Kibarlığından dolayı insan-hayvana teşekkür ettim ve çok geçmeden okyanusta muazzam bir hızla yüzmekte olan hayvanın sırtında evimdeymiş gibi ra-

10 Tamamen uydurma, anlamsız sözler.

11 *Cockney*: Londra’nın doğusundaki semtlerde oturan halk tabakasından insanların konuştuğu kaba ve bazı sesleri değişik ağız, daha genel olarak Londralı. *Cock-neighs*, “kişneyen horoz” olarak çevrilebilir.

hattım; oysaki okyanus, dünyanın bu taraflarında düz olmayıp bir nar gibi yuvarlaktı, bu yüzden sürekli olarak –deyim yerindeyse– yokuş yukarı veya bayır aşağı gidiyorduk.’ ”

“Bu, sanırım, çok tuhaf” diye Kral araya girdi.

“Bununla birlikte tamamen doğru” diye yanıtladı Şehrazat.

“Benim kuşkularım var,” diye karşılık verdi Kral, “ama lütfen öyküyü anlatmaya devam eder misiniz?”

“Elbette” dedi Kraliçe. “‘Hayvan,’ diye devam etti Sindbat, ‘anlattığım gibi yokuş yukarı ve bayır aşağı yüzerek sonunda bizi, tırtıl gibi ufak şeylerden bir koloninin denizin ortasında oluşturduğu, çevresi yüzlerce mil gelen bir adaya getirdi.’”¹²

“Hımm!” dedi Kral.

“‘Bu adadan ayrılarak,’ dedi Sindbat (çünkü anlaşılabilceği gibi Şehrazat kocasının hiç de hayra alamet olmayan ünlemine pek dikkat etmemiştii) ‘bu adadan ayrılarak ormanları taştan bir başka adaya geldik, taştan ağaçlar öylesine serttiler ki, onları kesmeye kalkıştığımızda en iyi su verilmiş baltalar bile paramparça oldu.’”¹³

12 “Koralitler.” Koralit, bir araya gelerek denizlerin ortasında mercan kayalıkları oluşturan mercan polibinin iskeleti – Poe’nun notu.

13 ‘Texas’taki en dikkat çekici doğa harikalarından birisi, Pasigono Nehri’nin kaynağına yakın bir yerde bulunan taşlaşmış ormandır. Bu orman, hepsi de ayakta duran, taşa kesmiş birkaç yüz ağaçtan oluşur. Hâlâ büyümesini sürdüren bazı ağaçlar kısmen taşlaşmıştır. Bilim adamlarının taşlaşma kuramlarını yeniden gözden geçirmelerini gerekli kılan şaşırtıcı bir durum vardır ortada’ – Kennedy.

“Başlangıçta kuşkuyla karşılanan bu açıklamayı, Kayalık Dağlar zincirinin Black Hills bölgesinden kaynaklanan Cheyenne ya da Chienne Nehri yakınlarındaki tamamıyla taşlaşmış ormanın keşfedilmesi desteklemektedir.”

“Kahire yakınlarındaki taşlaşmış orman kadar dikkat çekici bir görüntü jeolojik açıdan olsun, görünüş bakımından olsun belki de dünyada yoktur. Seyyah, kent kapılarının hemen dışındaki halife mezarlarını geçtikten sonra, güneye doğru yönelerek Süveyş Çölü’ne giden yol boyunca, deniz daha dün çekilmişçesine taptaze deniz kabuklarıyla, kum ve çakılla kaplı çıplak ve alçak bir vadi boyunca on mil kadar ilerledikten sonra yola paralel olarak uzanan, yüksekliği pek fazla olmayan bir dizi kum tepesiyle karşılaşır. Şimdi seyyahın önünde aklın alamayacağı kadar ıssız ve benzersiz bir manzara uzanmaktadır. Atının toynakları çarptıkça dökme demir gibi ses veren tümenden taşa kesmiş ağaç parçaları çürüyerek yere serilmiş kütlelerden oluşan bir orman halinde her yönde millerce uzanmaktadır. Koyu kahverengi ağaçlar biçimlerini olduğu gibi korumuşlardır; boyları bir ayakla on beş ayak, kalınlıkları yarım ayakla üç ayak arasında değişmektedir; göz alabildiğine öylesine sık uzanmaktadır ki, bir Mısır eşeği aralarından güçlkle geçebilir. Ayrıca görüntü o kadar doğaldır ki, eğer İskoçya ya da İrlanda da olsa, rahatlıkla üzerini güneşte çürüten yarı gömülü ağaçların örttüğü kurumuş koca bir bataklık sanılabilir.

“Hımm!” dedi, yeniden Kral, ama ona hiç dikkat etmeyen Şeh-razat, Sindbat’ın ağzından öyküsüne devam etti.

“Bu son adanın yanından geçerek bir başka ülkeye geldik; burada öyle bir mağara vardı ki, bu mağara toprağın bağrında otuz-kırk mil gidiyordu ve içerisinde Şam ve Bağdat’taki bütün saraylardan daha kocaman ve daha görkemli çok sayıda saray vardı. Bu sarayların damlarından elmas gibi ama insan büyüklüğünde binlerce mücevher sarkıyordu; kuleler, piramitler ve tapınaklar arasındaki caddelerden, gözü olmayan balıklarla kaynaşan abanoz gibi simsiyah koca koca nehirler akıyordu.”¹⁴

“Hımm!” dedi Kral.

“Sonra okyanusun bir başka bölgesine ulaştık; burada ulu bir dağ vardı. Bu dağın yamaçlarından aşağı bazılarının genişliği on iki mil, uzunluğu altmış mil olan ergimiş metal selleri akıyordu;¹⁵ dağın zirvesindeki derin bir uçurumdan öyle çok miktarda kül çıkıyordu ki, bu küller bütün gökyüzünü kapayıp ortalığı en karanlık geceden daha karanlık yapıyordu; öyle ki, dağdan yüz elli mil uzaklaştığımızda bile, en beyaz bir nesneyi yüzümüze ne kadar yakın tutarsak tutalım göremiyorduk.”¹⁶

lirdi. Birçok ağacın kök ve dalları neredeyse mükemmel durumdadır, bazılarında-ya kabuğun altındaki kurt delikleri açıkça görülmektedir. En ince özsu- yu damarları ve ağacın merkezindeki en ince bölgelerin bütünlüğü hiç bozulmamıştır, büyü- teçle kolayca incelenebilecek durumdadır. Ağacın tamamı öylesine taşlaşmıştır ki, camı çizebilir ve çok ileri derecede cilalanabilir – *Asiatic Magazine* – Poe’nun notu.

İlk paragraf, *St. Louis Weekly Reveille*’de yayımlanan ve William Kennedy’nin *The Rise, Progress, and Prospects of the Republic of Texas*’ına (Teksas Cumhuriyeti’nin Yükselişi, İlerleyişi ve Başarıları, Londra, 1841, s. 220) gönderme yapan bir makaleden alınmıştır. İkinci paragraf, öykünün 1844 yılındaki basımına aynı kaynaktan ilave edilmiştir. Üçüncü paragraf ise daha sonraki bir basıma *Asiatic Journal*’de (Ağustos, 1844) yayımlanan “Petrified Forest near Cairo” adlı makaleden aktarılmıştır.

14 Kentucky Mamut Mağarası – Poe’nun notu.

Dünya’da bilinen en büyük mağara olan Mamut Mağarası Kızılderililerce daha önceden bilinmekle beraber, beyaz adam tarafından 1799 yılında keşfedilmiştir. 1812 savaşı-ndan önce buradan güherçile çıkarılmıştır. Mağaranın tamamı henüz keşfedil- memişse de, bilinen geçitler yüz elli mil ötelere kadar uzanmaktadır. Bu mağarada gözsüz balıklar, yarasalar ve böcekler yaşamaktadır ve bugün bir milli parktır.

15 1783’te İzlanda’da – Poe’nun notu.

16 “1766’da Hecla’nın patlaması sırasında bu türden bulutlar öyle kararttı ki ortalığı, dağdan elli fersah ötedeki Glaumba’da insanlar yollarını el yordamıyla bulabildiler. 1794’te Vezüv Yanardağının patlaması sırasında dört fersah uzaklıktaki Caserta’da insanlar ancak meşaleleri yakarak yürüyebildiler. 1812 yılının 1 Mayıs’ında St. Vin-

“Hımm!” dedi Kral.

“Bu kıyıdan ayrıldıktan sonra, şeylerin niteliğinin tersine dönüşmüş gözüktüğü bir diyara gelinceye kadar canavar yolculuğuna devam etti. Burada büyük bir göle rastladık, bu gölün dibinde, su yüzeyinden en az yüz ayak kadar aşağıda tümenden yaprağa kesmiş, sık ve uzun ağaçlardan bir orman vardı.”¹⁷

“Haa!” dedi Kral.

“Birkaç yüz mil ileride karşılaştığımız iklimde atmosfer öyle yoğundu ki, demir veya çelik tıpkı bizim atmosferimizde bir tüyün durduğu gibi havada duruyordu.”¹⁸

“Zırvanın daniskası,” dedi kral.

“Aynı yönde ilerlemeye devam ederek dünyanın en harikulade bölgesine geldik. Burada binlerce mil uzunluğunda görkemli bir nehir menderesler çizerek akıyordu. Nehrin derinliğini ifade etmeye sözcükler yetmez, saydamlığı ise amberin saydamlığını geride bırakırdı. Genişliği üç mil ile altı mil arasında değişiyordu; her iki yanda dimdik yükselen kıyıların yüksekliği bin iki yüz ayak ve üst kısımlarını bütün bölgeyi görkemli bir bahçeye dönüştüren her zaman-yeşil ağaçlar, devamlı tatlı kokular saçan çiçekler süslüyordu; ama bu bereket ülkesinin adı Dehşet Krallığı idi ve buraya girmek kaçınılmaz olarak ölüm anlamına geliyordu.”¹⁹

cent Adası'ndaki bir adadan gelen volkanik küller ve tozlar Barbados adalarının üzerine kaplayarak öylesine koyu bir karanlık yarattı ki öğlen vakti, açık havada kişi yakınındaki ağaçları, daha başka nesneleri ve hatta gözlerinden bir karış uzakta tutulan beyaz bir mendili bile göremiyordu.” – Murray, s.215 *Phil. Edit* – Poe'nun notu.

Hugh Murray'ın (1779-1846) Thomas G. Bradford tarafından gözden geçirilerek 1843'te Philadelphia'da yayımlanan *Encyclopedia of Geography*'sine (Coğrafya Ansiklopedisi, Londra, 1834) gönderme yapıyor.

- 17 “1790 yılında Caraccas'ta bir yer sarsıntısı sırasında granit zeminli bir bölge çökerek çapı yaklaşık sekiz yüz metre, derinliği yirmi beş otuz metre olan bir göl oluştu. Batan bölge Aripao Ormanı'nın bir bölümüydü ve ağaçlar aylar boyunca suyun altında yeşilliğini korudu.” Murray, s. 221 – Poe'nun notu.

Bu pasajda sözü edilen yer Venezuela'da olmalı; çünkü Venezuela'da Aripao adlı küçük bir yerleşim birimi bulunmaktadır.

- 18 Bugüne kadar üretilmiş en sert çelik bile bir hamlaçla atmosferde kolayca yüzebilecek çok ince bir toza dönüştürülebilir – Poe'nun notu.

- 19 Niger bölgesi. Bkz. *Simmond's 'Colonial Magazine* – Poe'nun notu.

Niger, iki bin altı yüz mil uzunluktadır. Poe'nun kaynağı Richard Mouat'ın '*Simmond's Colonial Magazine*'de yayımlanan 'A Narrative of Niger Expedition' adlı makalesidir (Haziran-Eylül 1844).

“Yaa!” dedi Kral.

“Aceleyle bu ülkeden ayrıldık ve bir süre sonra başka bir ülkeye vardık; burada başlarının üzerinde tırpana benzer boynuzları olan binlerce canavar gibi hayvan bulunduğunu görmekten büyük bir şaşkınlığa düştük. Bu iğrenç hayvanlar toprak içerisine huni biçimi mağaralar kazıyorlar ve kıyılarına kayaları üst üste öyle diziyorlardı ki, bunlara basan diğer hayvanlar bu canavarların inine yuvarlanıyordu. Burada derhal kanları emiliyor ve leşleri, ölüm mağaralarından uzak bir yere tiksintiyle atılıyordu.”²⁰

“Pöh!” dedi Kral.

“Yolumuza devam ederek sebzelerin toprakta değil de havada büyüdüğü bir bölgeye geldik.²¹ Sebzelerden bazıları özlerini daha başka sebzelerden,²² bazı sebzelerse yaşayan hayvanların bedenlerinden alıyordu;²³ hararetli bir alevle parıl parıl parlayan-

20 “*Myrmeleon* – Aslan-karınca. “Canavar” terimi küçük anormal şeyler için de pekâlâ kullanılabilir; böylesi sıfatlar “büyük ölçüde” karşılaştırma amaçlıdır. *Myrmeleon*’un mağarası diğer kırmızı karıncaların mağaralarına göre çok büyüktür. Bir silis zerreciği de bir ‘kaya’dır” – Poe’nun notu.

21 “*Orchideæ* familyasından *Epidendron*, *Flos aeris*, kökleriyle hiçbir besin sağlamadığı bir ağaç ya da başka bir yüzey üzerinde tutunarak yaşar; bütün besinini havadan elde eder” – Poe’nun notu.

Epifitik (asalak olmadığı halde başka bitkilerin üzerinde büyüyen) olarak bilinen bu orkidelerin gövdesinin alt kısımları besin depolamak için şişerek yumurru şeklini almıştır, havada sallanan kökleriyle su (nem) sağlar ve bazı durumlarda da klorofil üretirler.

22 *Rafflesia Arnoldi* gibi hayranlık uyandıran parazitler – Poe’nun notu. Bu parazit bitkinin sap ya da yaprakları yoktur; boyu üç ayak kadar gelir. 1860’larda Sumatra’da keşfedilmiştir.

23 “*Schouw*, *Plantae Epizoæ* sınıfından bazı bitkilerin, hayvanlar üzerinde yaşadığını ileri sürmektedir. *Fuci* ve *Algae* bu sınıftandır – Poe’nun notu.

Joachim Frederik Schouw (1789-1852): Danimarkalı bir botanikçiydi, ama Poe’nun kaynağı Murray’ın *Encyclopedia*’sıdır. Poe bu kaynaktan ilgili pasajı kelimesi kelimesine almıştır.

Yukarıdaki sınıflandırma bugün kabul edilmemektedir. *Fucus* bir algdir (deniz yosunu).

Salem, Mass’dan Mr. J.B. Willians, “National Institute”a Yeni Zelanda’dan tavrifi aşağıda verilen bir böcek sunmuştur: Başının üzerinde bir bitki büyüyen, bir tırtıl ya da kurt olduğu su götürmez “*Hotte*” adlı böcek *Rata* ağacının dibinde yaşamaktadır. Bu çok olağanüstü ve çok tuhaf böcek *Rata* ve *Perriri* ağaçlarında dolaşır. Ağacın tepesinden bir delik açıp içine giren böcek, yiye yiye kendine yol açarak ağacın dibine kadar ulaşır ve orada ölür ya da uyuya kalır ve başının üzerinden bir bitki büyümeye başlar; böceğin gövdesi parçalanmadan olduğu gibi kalır, hatta canlı olduğu zamankinden daha sağlam bir durumda-

lar,²⁴ canının istediği gibi oradan oraya gidenler vardı,²⁵ daha şaşırtıcı olanıysa, gönüllerince yaşayıp soluk alan, kol ve bacaklarını kullanan çiçeklerin varlığını keşfetmiş olmamızdı; üstüne üstlük bunlar, başka yaratıkları tutsak etme ve kararlaştırılmış amaç yerine getirilinceye kadar onlara korkunç ve yalnız bir mahpusluk hayatı yaşatma konusunda insanların o iğrenç tutkularına sahiptiler.”²⁶

“Öff!” dedi Kral.

“Bu ülkeden ayrılarak, kısa bir süre sonra, arıların ve kuşların çok bilgili, dâhi matematikçiler olduğu, imparatorluğun akıllı insanlarına geometri bilimi öğrettiği bir başka ülkeye geldik. Yöre kralının çok güç iki problemin çözümü için ödül koymasına üzerine, problemlerden biri arılar diğeri kuşlar tarafından hemen oracık-

dır. Bu böcekten, yerliler dövme yapmada kullandıkları bir renk elde ederler – Poe’nun notu.

Bu pasaj, *Bulletin of the National Institute*’nin üçüncü bülteninden (1845) alınmıştır. John B. Willians, Auckland’da Amerikan konsolosuydu. “Perriri”, *puriri* olmalıdır.

- 24 Madenlerde ve doğal mağaralarda şiddetli bir ışık yayan bir tür *criptogamus fungus* buluruz – Poe’nun notu.

Cryptogamia, yosun ve eğreltiotu gibi gerçek çiçek ve tohum üretmeyen grupları içeren eski bir sınıflandırmadır.

- 25 *Orchis*, *scabius* ve *vallisneria* – Poe’nun notu. Öykünün kitap basımına eklenmiştir ve orkide, uyuzotu (tarakotu familyası) ve *Vallisneria* ya da *zosteraotuna* gönderme yapmaktadır. Bunlardan birincisi ağaç üzerinde büyür (ama parazit değildir), ikincisi hızlı yayılma yeteneğiyle ünlüdür, üçüncüsü ise yeraltı akıntılarıyla yayılır.

- 26 “Bu çiçeğin (*Aristolochia Clematitis*) boru şeklinde olan, ama yukarı doğru dil şeklinde bir organla biten taç yaprakları tabanda küre şeklinde şişkindir. Boru şeklindeki bölümün iç tarafı, uçları aşağı bakan kıllarla bezelidir. Küresel bölümde, sadece bir boyuncuk ve stigmadan oluşan pistiller (dişilik organı) ile çevresindeki stamenler (erkeklik organı) bulunur. Ama stamenler, boyuncuktan bile daha kısadır ve döllenme sonrasına kadar çiçek hep dik durduğundan polenleri stigma (tepecik) üzerine atamazlar. Bu yüzden, ilave ve özel bir yardım olmadan polen, çiçeğin dibine düşmek zorunda kalır. Şimdi burada doğa bu yardımı sağlar: *Tippula Pennicornis* adlı küçük bir böcek bal aramak için taç yapraklardan içeri girer ve en aşağıya kadar inerek her tarafı polene bulaşınca kadar oraları altüst ederek araştırır; ama, kılların bir fare kapanındaki teller gibi aşağı dönük konumları nedeniyle yeniden yol bulup yukarı tırmanamaz; kapalı kalmaktan telaşa kapılarak kendini oraya buraya atar ve stigma üzerinden birçok defalar geçerek döllenme için gerekli miktarda polen taşır oraya; döllenme sonunda çiçek sarkmaya başlar ve borunun çeperlerine doğru büzülen kıllar böceğin kolayca kaçıp gidebileceği bir geçit oluşturur.” –Rev. P. Keith– “*System of Physiological Botany*” – Poe’nun notu. Patrick Keith, *Physiological Biology* (Londra, 1816).

ta çözülmüştü. Ama kral çözümleri açıklamamış; insan-matematikçiler ancak yıllar yılı süren derin araştırmalar, çok yoğun çabalar, sonsuz sayıda kalın kalın ciltler dolusu yazılardan sonra arılarla kuşların hemen oracıkta buldukları aynı sonuçlara ulaşmışlardı.”²⁷

“Hayret!” dedi Kral.

“Bu imparatorluğu daha yeni gözden yitirmiştik ki, kendimizi bir başka imparatorluğun yakınlarında bulduk; kıyıya yanaştığımızda başımızın üzerinden bir mil genişliğinde iki yüz kırk mil uzunluğunda bir kuş sürüsü geçti; dakikada bir mil hızla uçmasına karşın bütün sürünün başımızın üzerinden geçip gitmesi tam dört saat sürdü; sürüde milyonlarca kuş olmalıydı.”²⁸

“Vay canına!” dedi Kral.

“Bizi kaygılara salan bu kuşlardan daha yeni kurtulmuştuk ki, ilk seyahatimde karşılaştığım Anka kuşlarından bile çok daha kocaman başka türden bir kuşu görmekle dehşete düştük;²⁹ çünkü

27 Arılar, var olduklarından bu yana, petek gözlerinin kenar, sayı ve eğimlerini öyle yapmışlardır ki, (en derin matematiksel ilkeleri içeren bir problemde gösterildiği gibi), bunlar hayvana en sağlam yapıyla en fazla yer sağlayacak kenar sayılarının ve açılarının ta kendisi olmuştur.

Geçen yüzyılın sonlarında matematikçiler arasında şöyle bir problem ortaya atıldı: “Yel değirmeni kanatlarından ve dönme merkezinden değişik uzaklıklarda yel değirmeni yelpazelerinin alabilecekleri en iyi biçimi belirlemek.” Bu son derece karmaşık bir problem, çünkü bu, bir başka deyişle, yel değirmeni kolu üzerindeki sonsuz sayıda noktanın sonsuz değişik konumda alabilecekleri en iyi formu bulma sorunuydu. En ünlü matematikçiler hiçbir sonuca ulaşmadan binlerce defa problemi çözmeye giriştiler ve en sonunda bir kuşun kanatlarının, ilk kuşun havada uçmasından bu yana kesin ve mükemmel biçimine kavuşmuş olduğu anlaşıldığında, karşı çıkılmaz bir yanıt bulunmuş oldu – Poe’nun notu.

28 (o) Frankfort ile Indiana arasında genişliği bir mil olan bir güvercin sürüsünün geçişini gözlemlenmiştir; dakikada bir mil hızla bu geçişin dört saat sürmesi, sürünün uzunluğunun 240 mil olması anlamına gelir ki, bu da metre karede üç güvercin hesabıyla sürüde 2.230.272.000 güvercin olduğunu gösterir. *Travels in Canada and the United States*, (Kanada ve Amerika Seyahatleri) Yazan Kaptan F. Hall – Poe’nun notu.

Francis Hall (1793-1868), gazeteci, editör ve New York *Commercial Advertiser*’ın hissedarı. Kanada’daki Kızılderili misyonlarına yaptığı yolculukları *Travels in Canada and the United States, in 1816 and 1817* (Kanada ve Amerika Seyahatleri, 1816 ve 1817) adlı kitapta anlatmıştır (1818).

Amerikan göçebe güvercinleri gelişigüzel katledilmiş ve bir zamanlar uçuşları ve göçleri sırasında kelimenin tam anlamıyla gökyüzünü kapayan güvercin sürülerinin son temsilcisi 1914 yılında bir hayvanat bahçesinde ölünce nesilleri tükenmiştir.

29 Anka kuşu, Arap mitolojisinin dev kuşudur. “Gemici Sindbat’ın İkinci Seyahati”nde, Sindbat ıssız bir adaya çıkar. “...sağa sola daha iyi bakabileceğim yüksek bir ağaca tırmandım; ama gök, toprak, deniz, ağaçlar kuşlar, kumlar ve kayalardan

ey halifelerin en cömerdi, bu kuş sizin sarayınızdaki kubbelerin³⁰ en büyüğünden daha büyüktü. Bu korkunç kuşun görebildiğimiz kadarıyla başı yoktu; sırf karından ibaretti; korkunç büyüklükte, yuvarlak, yumuşak görünüşlü bir maddeden, çeşit çeşit renklerde çizgili, parlak bir karından. Pençeleri arasında, gökyüzündeki yuvasına götürmekte olduğu bir ev taşıyordu; evin çatısını vurup uçurmuştu, evin içindeyse kendilerini bekleyen korkunç sonu düşünerek büyük bir umutsuzluk içinde olduklarından kuşku duyulamayacak insanlar olduğunu açık seçik gördük. Avını bırakması için kuşu korkutmak umuduyla bütün gücümüzle haykırdık; ama kuş, sanki kızmış gibi homurtuyla dumanlar saldı ve kumla dolu olduğunu gördüğümüz bir torbayı başımızın üzerine bıraktı.”³¹

“Boş laf!” dedi Kral.

“Bu serüvenden hemen sonra şaşırtıcı derecede büyük ve müthiş sağlam ama en az dört yüz boynuzu olan gök mavi bir öküzün üzerinde duran bir kıtayla karşılaştık.”³²

başka bir şey göremedim. Bununla birlikte ufukta bir noktayı daha da dikkatle incelediğimde, beyaz renkli dev gibi bir hayalet gördüğüme inandım. ... Bu beyazlığa oldukça yaklaştığımda bunun göz kamaştıran bir beyazlıkta altı geniş, boyu yüksek büyük bir kümbet olduğunu keşfettim. Daha da yaklaşarak yöresini dolaştım; ama epeyce araştırdımsa da, hiçbir giriş kapısı bulamadım. [...] Birdenbire güneşin gözden kaybolduğunu ve gündüzün yerini geceye terk etmekte olduğunu fark ettim. ...şaşılası genişlikte kanatlarıyla güneşi örterek ve böylece adayı karanlığa boğarak uçan bir kuş olduğunu gördüm. ...gençliğimde gezginlerin ve gemicilerin ‘rnh’ adını verdikleri bir kuştan söz ettiklerini hatırladım: Bu kuş uzak bir adada yaşıyor ve pençeleri bir fili havalandıracak kadar güçlü bulunuyormuş. O zaman bu gördüğüm kuşun, rnh olabileceği kanısına vardım ve dibinde bulunduğum kümbetin bu rnh’nin yumurtalarından biri olduğuna iman ettim.” *Binbir Gece Masalları*, çev. Alim Şerif Onaran, Afa Yayınları, İstanbul, 1992, cilt 6, s. 79-80.

30 Harem.

31 Poe bir balonu tarif ediyor. Çatısız “ev”, gondol (sepet); kum torbasıysa safradır.

32 “Dünya dört yüz boynuzlu mavi bir öküzün üzerinde durmaktadır” – *Sale’in Kur’anı* – Poe’nun notu.

Sale, 1734 yılında açıklamalı bir Kur’an çevirisi yayımlayan İngiliz Doğubilimcisi *George Sale*’dir. Orta ve Yakındoğu mitolojilerinde rastlanılan bu inanış Kuran’da yer almamaktadır. Eski Mısır masallarında Tanrıça Hathor, boynuzlarının arasında Güneş Kursu bulunan (Tanrıçanın kutsal hayvanı) bir inek olarak temsil edilmekteydi. Yunanların Pallas Athene ile bir tuttukları Neith (Neit), tezgâhında dünyayı bir kadının kumaş dokuduğu gibi dokuyan en büyük dokumacıydı ve Mehueret adıyla, hiçbir şey mevcut değilken göğü doğuran Semavi İnekti.

Metinde “inek”, ancak okurun bildiği gibi “öküz” olarak çevrilmesini uygun buldum.

“İşte *buna* inanırım,” dedi Kral, “çünkü daha önce bir kitapta buna benzer bir şeyler okumuştum.”

“Derhal (öküzün bacakları arasından yüzerek) bu kıtanın altından geçtik ve birkaç saat içinde kendimizi harikulade bir ülkede bulduk; insan-hayvanın bana dediğine göre, burası kendi türünden varlıkların yaşadığı kendi ülkesiydi. Bu, insan-hayvanların gözümdeki değerini artırdı ve onları küçük gören senli benli tavırlarımdan gerçekten utandım, çünkü bu insan-hayvanlar genel olarak beyinlerinde, kuşkusuz acı veren kıvrılıp kıvranmalarıyla düşünülebilecek en mucizevi çabalara girişmelerine neden olan kurtlarla yaşayan en güçlü büyücülerden bir ulustu.”³³

“Saçma!” dedi Kral.

Bu büyücüler arasında evcilleştirilmiş birçok benzersiz hayvan yaşıyordu; örneğin kemikleri demir, kanı kaynar su olan kocaman bir at vardı. Mısır yerine siyah taşlar yiyordu genellikle ve yine de böyle sıkı bir beslenme rejimine karşın öylesine güçlü ve hızlıydı ki, bu kentin en büyük tapınağından çok daha ağır yükleri çoğu kuşun uçuşundan daha hızlı çekip götürebiliyordu.”³⁴

“Zırva!” dedi Kral.

“Ayrıca bu insanlar arasında tüysüz ama deveden büyük bir tavuk gördüm; et ve kemik yerine demir ve tuğladandı; kanı atınki gibi (onunla çok yakından akraba olmalıydı) kaynar su idi ve onun gibi yalnızca ağaç veya taş yiyordu. Bu tavuk sık sık günde yüz kadar civciv dünyaya getiriyor ve doğumdan sonra haftalarca onları karnında saklıyordu.”³⁵

33 *Entozoa*’nın ya da barsak kurdunun insanın kasları arasında ya da beyin maddecığının içinde olmasına birçok kereler rastlanmıştır. – Bkz. *Wyattt’s Physiology*, s. 143 – Poe’nun notu.

34 Büyük Batı Demiryolu üzerinde Londra ile Exeter arasında saate 71 millik hıza ulaşılmıştır. 90 ton çeken bir tren Paddington’dan Didcot’a (53 mil) 51 dakikada uçmuştur – Poe’nun notu.

Bu pasaj 4 Eylül 1841’de *Philadelphia*’da *Saturday Evening Post*’ta yayımlanan, bir İngilizin bir Türke Manchester ile Liverpool arasındaki trenlerin hızından söz ettiği bir yazıyla paralellik göstermektedir: “Yalan bu,” der, Türk. İngiliz trenlerin bu kadar hızlı gittiğini bizzat kendisinin görmüş olduğunu söyler, Türk hiç heyecanlanmadan “tek kelimesine bile inanmıyorum,” diye yanıt verir.

35 *Eccaleobion* – Poe’nun notu.

Buharla ısıtılan ve Yunanca “hayata çağırın” anlamına gelen “Eccaleobion”, New York’ta 1844’te sergilenen ama beş yıl kadar önce Londra’da icat edilen ilk ya-

“Uyduruk!” dedi Kral.

“Bu güçlü sihirbazlar ulusundan birisi pirinç, ağaç ve deriden bir adam yaratarak ona satrançta ulu Halife Harun Reşid dışında tüm insanoğlunu yenecek bir deha vermişti.³⁶ Bu büyücülerden³⁷ bir başkası (yine aynı malzemeden) dehasıyla kendisini yaratana bile utanca sürükleyen bir yaratık yapmıştı; çünkü bu yaratığın akıl yürütme gücü öylesine yüksekti ki, bir tek saniyede yaptığı hesaplamalar için etten kemikten elli bin kişinin bir arada bütün bir yıl uğraşması gerekiyordu.³⁸ Ama daha hayret verici bir sihirbaz, katran gibi siyah bir maddeyle karışık, kurşundan beyni olan, inanılmaz bir çabukluk ve ustalıkla kullandığı parmaklarıyla bir saat içerisinde birbirlerinden kıl kadar farklı olmayan, mükemmel yirmi bin adet Kuran’ı zorlanmadan yazacak, ne insan ne de hayvan olan güçlü bir şey yapmıştı kendine. Bu şey öylesine muazzam bir güce sahipti ki, bir solukta en güçlü imparatorlukları kurabilir veya yerle bir edebilirdi; ama gücü iyi ve kötü için eşit bir şekilde kullanılıyordu.”³⁹

“Gülünç!” dedi Kral.

“Bu büyücü ulustan biri vardı ki damarlarında semender⁴⁰ kanı dolaşıyordu; bu adam yemeği fırının zemininde iyice pişene kadar kıpkızıl olmuş fırının içerisinde oturup çubuğunu⁴¹ tüttürmekte hiç tereddüt etmiyordu.⁴² Bir başkası, sıradan metalleri işlemler sı-

pay ısılı kuluçka makinesi.

36 Maelzel’in otomatik satranç makinesi – Poe’nun notu. Harun Reşid *Binbir Gece Masalları*’nın çok iyi tanınan ünlü halifesidir (766). Poe’nun notu, üzerinde bir makale yazdığı ünlü bir dolandırıcılık olayıyla ilgilidir. Otomatik satranç makinesi, içerisinde bir insanın gizlenmiş olduğu bir makineydi.

37 Magi. Magiler Perslerin rahip sınıfını oluşturuyordu, ancak kelime zamanla büyücülük, gözbağcılık ve astrolojide ustalaşmış kişi anlamına gelmeye başlamıştır.

38 Babbage’ın Hesap Makinesi – Poe’nun notu. Charles Babbage (1790-1871), sekiz yıllık bir çalışmadan sonra dört işlem yapan ve logaritma alan bir hesap makinesi icat eden (1834) ama hükümetin projeye mali desteğini durdurması yüzünden makinenin inşasını tamamlayamayan bir İngiliz matematikçisi.

39 Poe, baskı makinesini tarif ediyor. Kurşun: hurufat; katran gibi siyah madde: mürekkep.

40 Semender (salamander), mitolojide ateş içinde yaşayabilen bir canavar.

41 Pipo, nargile.

42 Chabert ve ondan sonra daha başka yüzlercesi – Poe’nun notu. John Xavier Chabert, “Londralı bir şarlatan”. *Noctes Ambrosianæ*’deki (1822-1835) bir pasaj, Chabert ile ısı arasındaki bağı açıklamaktadır.

rasında onlara bir göz bile atmadan altına çeviriyordu.⁴³ Bir başkasının o kadar hünerli elleri vardı ki, nerdeyse görünmez denilebilecek incelikte tel yapıyordu.⁴⁴ Bir başkası o kadar çabuk kavırıyordu ki, saniyede dokuz yüz milyon defa ileri geri s ırayan elastik bir cismin bütün hareketlerini tek tek sayabiliyordu.”⁴⁵

“İmkânsız!” dedi Kral.

“Bu büyücülerden bir başkası, bugüne dek henüz hiç kimse-
nin görmediği bir akışkanla canının istediği gibi, dostlarının  l 
bedenlerinin kollarını sallatıyor, tekmeler attırıyor, d v şt r -
yor, hatta ayağa kaldırıp dans ettiriyordu.⁴⁶ Bir başkası sesini  y-
lesine terbiye etmişti ki, dünyanın bir ucundan öteki ucuna duyuy-
rabilirdi.⁴⁷ Bir başkasının öyle uzun kolu vardı ki, şam’da otu-
rup Bağdat’ta –veya ne kadar uzakta olursa olsun başka bir yerde-
mektup yazabiliyordu.⁴⁸ Bir başkası yıldırıma, gökyüzünden ken-
disine gelmesini emrediyor; yıldırım buemre uyarak gelip onun
oyuncağı oluyordu.⁴⁹ Bir başkası iki yüksek sesi alıp bunlardan
sessizlik yapıyordu. Bir başkası iki parlak ışıktan koyu bir karan-
lık oluşturuyordu.”⁵⁰ Bir başkası kıpkırmızı kesilmiş fırında buz ya-

43 Elektrotip (elektrikle yapılan klişe) – Poe’nun notu.

44 Wollaston, teleskopta kullanmak üzere platinden bir inçin on sekiz binde biri kalınlığında bir tel yaptı. Bu tel ancak bir mikroskopla görülebiliyordu – Poe’nun notu.

William Hyde Wollaston (1776-1828):  nemli bir İngiliz kimyacı ve fizikçisi. Poe’nun sözünü ettiği tel, Wollaston’un platine dövülebilme özelliği vermeye çalışırken elde ettiği bir yan üründür.

45 Newton, tayfın mor ışını altında gözün retina tabakasının saniyede 900.000.000 defa titreşti ini göstermiştir – Poe’nun notu.

Poe’nun bu rakamı hangi kaynaktan aldığı bilinmiyor, okuduklarından çıkar-samış olabilir.

46 Volta pili – Poe’nun notu.

47 Elektro Telgraf Baskı Makinesi – Poe’nun notu. Morse’un telgraftan önce tasarladığı bir makine. Morse 153 mil uzunlukta bir tel üzerinden mesaj göndermeyi başarmıştır.

48 Elektro telgraf, haberleri, dünya üzerinde hangi noktaya olursa olsun anında ulaştırır – Poe’nun notu. Morse, Baltimore’dan Washington’a o çok bilinen mesaj ileti-mini 1844 Mayıs’ında gerçekleştirmişti.

49 Franklin’in uçurtma deneyi. Elektriğin ilgisini fazlasıyla çekmeye başlaması üzeri-ne Franklin, hayatını bilime adanmak üzere basımcılık işini 1748’de ustabaşına devretti. Kendisi bilmesede diğer deneyler gibi hayatına mal olabilecek olan fırtınalı bir havada uçurtma uçurma deneyi, yıldırımla elektriğin aynılı ını kanıtlayarak onu en saygın bilim adamları arasına soktu.

50 Çok yaygın olarak yapılan bir bilimsel deney. Işıklı iki noktadan gelen iki kırmızı ışın

piyordu.⁵¹ Bir başkası portresini boyamayı güneşe emrediyor güneş de bunu yapıyordu.⁵² Bir başkası ay ve gezegenler gibi gök ci-

karanlık bir odada beyaz bir zemin üzerine düşürüldüğünde, iki ışının uzunluk farkı bir inçin 0,0000258’de biri kadarsa ışığın şiddeti iki katına çıkar. Bu değerin tamsayı katlarında da aynı durum ortaya çıkar. Bu değerin $2 \frac{1}{4}$, $3 \frac{1}{4}$, vb. katlarında ışığın şiddeti tek ışının şiddetine iner; ama $2 \frac{1}{2}$, $3 \frac{1}{2}$, vb. katlarında ise sonuç tam bir karanlıktır. Mor ışınla yapılan deneylerde ise bu uzunluğun bir inçin 0,000157’de biri olması durumunda benzer sonuçlar ortaya çıkar. Tüm diğer ışınlarda da –fark mor- dan kırmızıya kadar düzenli bir şekilde artmak üzere– benzer sonuçlar elde edilir. Sesle yapılan benzer deneyler de benzer sonuçlar verir – Poe’nun notu.

Poe’nun fizik bilgisi pek fazla sağlam gözüküyor. “Girişim” olayını açıklamaya çalışıyor ama bazı kavramları iyi bilmediğinden bunda yeterince başarılı olmuyor. Girişim, Poe’nun ima ettiğinden çok daha karmaşıktır. “İki ışın” iki ayrı kaynaktan değil, aynı kaynaktan gelmeli, ikiye bölünmeli ve bir aynayla bir ekran (“beyaz yüzey”) üzerinde yeniden birleştirilmelidir. “Uzunluk”tan “dalga boyu” değil, ışınların kaynaktan ekrana kadar aldıkları yollar arasındaki fark anlaşılmalıdır. Eğer alınan yollar arasında dalga boyunun belirli bir kesri kadar fark olursa Poe’nun sözünü ettiği girişim meydana gelir. Şöyle ki, alınan yollar eşitse, ışının ekrandaki şiddeti, iki ışınının toplam şiddetinin dört katı olur. Alınan yollar arasındaki fark (sözelimi kırmızı ışık için) 0,0000258 inç olursa ekrana hiç ışık düşmez (0 şiddet). Bu değerin $1 \frac{1}{2}$, $2 \frac{1}{2}$, $3 \frac{1}{2}$, vb. katları için de bu geçerlidir. Bu değerin 2, 3, 4, vb. katları için ışık şiddeti iki ışının şiddetlerinin toplamına eşit olur. Fark $\frac{1}{4}$, $\frac{3}{4}$, $1 \frac{1}{4}$, $1 \frac{3}{4}$, $2 \frac{1}{4}$, vb. misli ise ekrandaki ışığın şiddeti tek bir ışının şiddeti kadar olur.

- 51 Bir ispiro lambası üzerine platin bir kroze yerleştiriniz ve kızıl ısıya kadar kızdırınız; krozenin içine bir miktar sülfürik asit koyunuz, normal sıcaklıklarda çok uçucu olmasına karşın kızgın krozenin içinden tek damlasının bile buharlaşmadığını göreceksiniz; asit, kendi buharıyla çevrili olduğundan gerçekte krozenin çeperlerine temas etmemektedir. Şimdi krozeye birkaç damla su ilave edilecek olursa, su krozenin ısınmış kenarlarıyla hemen temas ederek anında sülfürik asit buharlarını uçurur; bu işlem o kadar hızlı olur ki, bütün kalorisi sülfürik asit buharlarıyla uçup giden su buz parçalarına dönüşerek krozenin dibine düşer; yeniden erimesine fırsat tanımadan krozeden alınacak olursa kızıl-ısıdaki bir kaptan buz parçaları elde edilmiş olur – Poe’nun notu.

Bu pasaj, kelimesi kelimesine 18 Kasım 1844’te *Weekly Reveille*’de yayımlanan “Production of Ice in a Red-Hot Crucible” (Kızıl-sıcaklıktaki bir Krozede Buz Üretimi) adlı makaleden alınmıştır.

Sülfürik asit aslında suya emdirilmiş SO_3 buharıdır; gazların su içindeki çözünürlükleri ısıyla ters orantılı olduğundan normal sıcaklıklarda sülfürik asitten yoğun bir kükürt trioksit gazı çıkışı olur. Isının artmasıyla gaz çıkışı hızlanır, ancak yukarıda anlatıldığı gibi asit kütlesinin kendi buharlarıyla çevrili olması durumunda gaz çıkışı kesilir.

- 52 Dagerotip – Poe’nun notu. Gümüş kaplanmış levha üzerine çekilmiş fotoğraf.

Louis Jacques Mandé Daguerre (1787-1851) tarafından yapılan bu icat ilk olarak 1839’da duyuruldu. Gümüş kaplanmış bakır bir levhanın güneş ışığında iyot buharlarıyla muamele edilmesi sonucu elde edilen fotoğraf. Amerika’ya J.W. Draper ve Samuel Morse tarafından getirilmiştir.

simlerini ilkin kılı kırk yaran bir titizlikle tartıyor sonra derinliklerini araştırarak yapıldıkları maddenin yoğunluğunu buluyordu. Ama ulusun tamamının öylesine şaşırtıcı bir efsunculuk yeteneği vardı ki, sadece çocukları değil sokaktaki kedileri ve köpekleri bile hiç var olmamış veya ulusun doğuşundan milyonlarca yıl önce hiçliğe karışmış şeyleri görmekte hiç mi hiç zorlanmıyorlardı.”⁵³

“Akıl alır şey değil!” dedi Kral.

“Bu kıyas kabul etmez derecede büyük ve akıllı büyücülerin eşleri ve kızları,” diye devam etti, kocasının sık sık ve hiç de kibar olmayan tarzda araya girmesinden rahatsız olmayan Şehrazat, “bu seçkin sihirbazların eşleri ve kızları son derece hünerli ve zariftiler; kendilerini kuşatan ve kocalarıyla babalarının mucizevi güçlerinin bile bugüne kadar önlemede yetersiz kaldığı mutsuz bir felaket olmasaydı ilginç ve güzel de olabilirlerdi. Bazı felaketler belirli biçimlerde, bazıları da başka biçimlerde gelir – sözünü ettiğim felaket ise bir takıntı şeklinde geldi.”

“Bir ne?” diye sordu Kral.

“Bir takıntı,” dedi Şehrazat. “Gözü sürekli kötülük yapmakta olan kötü cinlerden biri, güzellik diye tanımladığımız şeyin, sırtın ince yerinin çok fazla altında olmayan bölgenin çıkıntılı olmasında yattığını bu hünerli hanımların kafalarına sokmuştu. Güzelliğin mükemmelliği, diyorlardı, bu kabarıklığın boyutuyla doğru orantılıdır. Uzun zamandır kafayı bu fikre taktıklarından ve bu ülkede yastıklar ucuz olduğundan çok geçmeden bir kadını bir hecin devesinden ayırt etmenin olanağı kalmadı...”

“Yeter!” dedi Kral “Yeter artık, tahammülüm kalmadı. Yalanlarla başımı fena halde ağrıttın. Gördüğüm kadarıyla gün de ağarmaya başlamış. Ne kadar zamandır evliyiz? Vicdanımın sesi ye-

53 Işığın hızının saniyede 167.000 mil olmasına karşın, Cygni 61 (uzaklığı kesin olarak bilinen tek yıldız) öylesine akıl almaz bir uzaklıktadır ki, ışığının Dünya'ya ulaşması on yıldan fazla bir zaman alır. Onun ötesindeki yıldızlar için bu süre, mütevazı bir hesapla 20 hatta 1000 yıldır. Bu yüzden onlar 20 ya da 1000 yıl önce ortadan kalkmış olsalar bile 20 ya da 1000 yıl önce yüzeylerinden çıkan ışıkla onları görmeye devam ederiz. Bugün görmekte olduğumuz birçok yıldızın çoktan sönmüş olması imkânsız –ya da ihtimal dışı– değildir – Poe'nun notu)

Astronomi bilimindeki gelişmeleri izleyerek Poe öykünün daha sonraki basımlarında bu notta sürekli değişiklikler yapmıştır. İlk baskıda ışığın hızı saniyede 200.000 mil, en yakın yıldız “Siriüs”, “on yıldan fazla” ifadesi ise “en az üç yıl” idi.

niden rahatsızlık vermeye başlıyor. Şu hecin devesi de neyin nesi oluyor? Sen beni aptal mı sanıyorsun? Neyse, kalk da boğulmaya hazırlan.”

Bu sözler, “Isitsöornot”tan öğrendiğime göre, Şehrazat’ı hem üzdü hem şaşırttı, ama kralın tutarlı olma konusundaki titizliğini ve sözünden asla dönmeyeceğini bildiğinden zarafetle yazgısına boyun eğdi. Bununla birlikte (yay kirişiyle boğazı sıkılırken) hikâyenin büyük bölümünün hâlâ anlatılmamış olduğunu, kocası olacak hayvanın huysuzluğu yüzünden kendini tasavvur olunamayacak birçok serüvenden mahrum bırakarak müstahak olduğu ödülle ödüllendirmiş olduğunu düşünmekten büyük bir teselli duydu.

Bir Mumya ile Küçük Bir Tartışma

Önceki akşamki içki âlemi sinirlerime biraz fazla gelmişti. Başım fena halde ağrıyor, gözlerimden uyku akıyordu. Bu yüzden önceden niyetlendiğim gibi gece dışarı çıkmaktansa, birkaç lokma atıştırıp erkenden yatmanın daha iyi olacağını düşündüm.

Gal-tavşanı'na¹ bayılırım. Bir defada bir libreden² fazla yemesi her zaman pek tavsiye edilmeyebilir. Ama yine de, ikiye çok ciddi bir şekilde karşı çıkılamaz. Ve gerçekten iki ile üç arasında sadece bir birimlik fark vardır. Belki dördü bile yemeye kalkışmışımdır. Karım bunun beş olduğunu iddia edecektir, ama onun iki farklı şeyi birbirine karıştırdığı çok açık. Soyut beş rakamını kabul etmeye hazırım, lakin somut olarak bu rakam Broun Stout³ şişeleriyle ilişkilidir ki yanında meze olarak Gal-tavşanı olmadan bu içkinin içilmesinden kaçınmak gerekir.

Böylesine sade bir yemeği bitirdikten sonra, gece başlığımı gi-

1 Kızarmış ekmeğe sürülen eritilmiş peynir. Birçok zengin İngilizin sofrasını süsleyen tavşan etini bulamayan, Gallerin nispeten yoksul insanların et yerine yediği hazmı güç olan bu yiyeceğin geceleri kâbus görmeye neden olduğu ileri sürülür. Sözcük, zamanla “Welsh-rabbit”e dönüşmüş ve içerisinde tavşan bulunmayan şeklinde yorumlanır olmuştur (*Rare*: Nadir, az bulunur).

2 Yaklaşık yarım kilo (454 gram).

3 Normal siyah biradan daha fazla malt içeren daha koyu renkli yüzde altı-yedi alkolü sert ve keskin kokulu bir bira.

yindim, ertesi gün öğleye kadar uyumak niyetiyle başımı yastığa koydum ve vicdanımın rahat olması sayesinde derhal derin bir uykuya daldım.

Ama insanın umutları ne zaman gerçekleşmiştir ki? Sokak kapısının zilinin acı acı çalınması ve kapı tokmağının sabırsızlıkla vurulması sonucunda sıçrayıp uyandığımda henüz üçüncü horlamamı tamamlamamıştım. Bundan bir dakika sonra, ben hâlâ gözlerimi ovuştururken eski bir dostum, Doktor Ponnonner'dan⁴ gelen bir notu karım burnuma doğru uzatıyordu. Notta şöyle yazıyordu:

“Sevgili dostum bu notu alır almaz, ne pahasına olursa olsun derhal bana geliniz. Gelip sevincimizi paylaşınız. Büyük bir kararlılıkla yürüttüğüm diplomatça çabalar sayesinde en sonunda mumyayı –hangi mumyayı kastettiğimi bilirsiniz– incelemek için Kent Müzesi yöneticilerinin iznini elde edebildim. İstersem mumyanın sargılarını çözmeme ve açmama izin verdiler. Sadece birkaç dostumu –ve bu arada elbette sizi– çağırdım. Mumya şu anda benim evimde; bu gece saat on birde sargılarını açmaya başlayacağız.

Her zaman dostunuz
PONNONNER”

Daha yazının altındaki imzaya gelmeden, bir insanın olmak isteyebileceği kadar uyanık olduğumun ayırdına vardım. Deli gibi yatağımdan fırladım, yoluma çıkan her şeyi sağa sola savurarak inanılmaz bir çabuklukla giyindim ve doktorun evine gitmek üzere büyük bir hızla yola koyuldum.

Orada toplanmış coşkulu bir grup insan buldum. Büyük bir sabırsızlıkla beni beklemekteydiler; mumya yemek masasının üzerine yatırılmıştı; ben içeri girer girmez mumyanın incelenmesine başlandı.

Bu mumya, Nil Nehri üzerindeki Teb kentinden oldukça uzaklardaki Libya tepelerinde bulunan Eleithias⁵ yakınlarındaki bir

4 Ponnonner, pon honor, upon honor: Şerefim üzerine. Durmadan şerefi üzerine yemin eden birinin kastedildiği düşünülmekte. Burton Pollin, Dr. Ponnonner'ın tıpkı “Dr. Swaim” ve “Dr. Brandreth” gibi adları insanın aklına ikiyüzlülük ve alçaklığı getiren bir kahraman olduğunu ileri sürmektedir.

5 Eleithias ya da Eileithyia: Mısırlıların Nuben diye adlandırdıkları eski bir Mısır kenti. Libya Dağları Teb kenti yakınlarındadır.

mezardan Ponnonner'in amca çocuklarından Kaptan Arthur Sabretash⁶ tarafından birkaç yıl önce getirilmiş iki mumyadan birisiydi. Buradaki mağaralar, Teb mezarlıklarından daha görkemli olmamakla birlikte, Eski Mısır'ın özel yaşamına ilişkin çok daha fazla resim bulunması nedeniyle daha çok ilgi çekmekteydi. Bizim mumyanın alındığı odanın bu tür resimler bakımından oldukça zengin olduğu söylenmekteydi; duvarlar boydan boya fresklerle, yarım kabartmalarla kaplıydı; heykeller, vazolar, zengin desenli mozaik işleri ölünün servetinin büyüklüğünü göstermekteydi.

Bu değerli hazine müzede, tam olarak Kaptan Sabretash'ın onu bulduğu konumda bırakılmıştı, yani tabutun kapağı açılmamıştı. Sekiz yıl süreyle halkın yalnızca dışından görmesine izin verilmişti. Bu sayede, şimdi mumya bir bütün olarak emrimize amadeydi; yağmalanmamış bir eski eserin bizlere ulaşmasının ne kadar az rastlanır bir olay olduğunu bilenler, bu büyük şanstı dolay kendimizi kutlamakta ne denli haklı olduğumuzu derhal anlardı.

Masaya yaklaştığımda, üzerinde yaklaşık yedi ayak uzunluğunda, üç ayak genişliğinde ve iki buçuk ayak derinliğinde büyük bir kutu ya da sandık gördüm. Tabut şeklinde değil, dikdörtgen bir sandıktı. Sandığın malzemesini önce frenk inciri (*platanus*) tahtası zannettik, ama kestiğimiz zaman karton olduğunu ya da daha doğru bir deyişle papirüsten oluşan *papier maché*⁷ olduğunu anladık. Sandık cenaze merasimlerini ve daha başka kasvetli konuları betimleyen çok sayıda resimle bezenmişti; resimlerin arasına, şüphesiz ölünün adını oluşturan bir dizi hiyeroglif her yönde serpiştirilmişti. Allahtan aramızda bulunan Bay Gliddon, tamamen fonetik⁸ olan bu harfleri tercüme etmekte hiç zorluk çekmedi. Ortaya çıkan sözcük şuydu: *Allamistakeo*.⁹

6 Sabretash (sabretache) süvari subayının kılıç kayışına asılan deri el çantası. Bu adın *Fraser Magazine*'de "Oliver York"a (William Maginn'in takma adı) mektuplar yazan "Kaptan Orlando Sabertash"tan (uyduruk bir ad) alındığı sanılıyor.

7 (Fr.) Sıkıştırılmış kâğıt.

8 Georges Robins Gliddon (1809-1857): Hayatının büyük bir bölümünü Mısır'da geçirdi ve Poe'nun öyküsünden birkaç yıl önce *Ancient Egypt* (Eski Mısır) adlı bir kitap yayımladı (1843).

Eski Mısırlılar pictogramlardan (resimyazı) hiçbir zaman vazgeçmemiş olmakla birlikte, fonetik semboller de kullanırlardı.

9 Allamistakeo (All a mistake): Her şey bir hata.

Zarar vermeden sandığın kapağını açmakta biraz zorlandık, ama bu işi başardığımızda dıştaki kutudan çok daha küçük ama her bakımdan tamamen ona benzeyen tabut biçimi ikinci bir sandıkla karşılaştık. İkisi arasındaki boşluk, içerideki sandığın rengini bir dereceye kadar bozan reçineyle doldurulmuştu.

Bu ikinci sandığı açtığımızda (bunu çok kolaylıkla yaptık), yine tabut biçiminde üçüncü bir sandıkla karşılaştık; sedir ağacından yapılmış ve bu ağaca has güzel kokuyu hâlâ yaymakta olan bu sandık, malzemesi dışında hiçbir bakımdan ikinci sandıktan farklı değildi.¹⁰ İkinci sandıkla üçüncü sandık arasında hiç boşluk yoktu, biri diğerine tam olarak uyuyordu.

Üçüncü sandığı açarak içinde bulduğumuz gövdeyi dışarı çıkardık. Her zamanki gibi ketenden sıkı sıkıya sarılmış bant ve şeritlerle karşılaşmayı umuyorduk, ama bunların yerine papirüsten yapılmış bir tür kılıf bulduk; bu kılıfın üzeri yaldızlanmış ve resimlerle bezenmiş bir alçı tabakasıyla kaplanmıştı. Resimler büyük bir olasılıkla mumyalanmış kişilerin portreleri olan çok sayıda insan figürü ile ruhun sözde görevleri ve çeşitli tanrılara sunulmasına ilişkin konuları temsil ediyordu. Mumyanın başından ayağına kadar sütun halinde ya da yukarıdan aşağıya yazılmış fonetik hiyeroglif bir yazı yine ölünün adını, unvanlarını, akrabalarının adlarını ve unvanlarını veriyordu.

Kınından sıyırdığımız boynun etrafında çeşitli renklerde silindirik cam boncuklardan bir kolye vardı; boncuklar kanatlı disklerle¹¹ tanrı, bokböceği,¹² vb. imgeleri oluşturacak şekilde dizilmişti. Belin en ince yerinin etrafında da benzer bir kuşak ya da kemer vardı.

Papirüsü soyup çıkardığımızda etin son derece iyi korunmuş olduğunu gördük; hissedilir bir koku yoktu. Rengi kırmızıya çalıyordu. Cildi sert, pürüzsüz ve parlaktı. Dişleri ve saçları iyi durumdaydı. Gözleri (öyle gözüküyor ki) çıkarılmıştı ve yerine çok fazla sabit nazarlarla bakması dışında tıpkı canlı gibi gözükten son dere-

10 Gövde genel olarak sedir yağı, kimyon, parafin, doğal sodyum karbonat (su gidermede kullanılan bir bileşik) sakız ve muhtemelen süt ve şarap karışımıyla ovulur, sonra üzerine baharat serpilirdi.

11 Güneşi temsil eden bir Mısır motifi.

12 Eski Mısırlılar tarafından dirilmenin sembolü olarak kabul edilen ve kutsal sayılan hayvan.

ce güzel cam gözler yerleştirilmişti. El ve ayak tırnakları parlak bir yaldızla boyanmıştı.

Üst derinin renginden dolayı, Bay Gliddon mumyalamanın tamamen maden ziftiyle yapıldığını düşünüyordu; ama yüzeyi çelik bir aletle kazıyıp elde edilen tozu aleve attığında, kâfur ve daha başka hoş kokulu sakızların kokusu kendini belli etti.

Bağırsakların çıkarıldığı kesik yerini bulmak için bedeni dikkatle araştırdık, ama büyük bir şaşkınlıkla böyle bir yer bulamadık. İçimizden hiç kimse, o zaman, böyle tam ya da kesilerek açılmamış mumyalara kolay kolay rastlanmadığını bilmiyordu. Beyin, alışlageldiği üzere burundan, bağırsaklar böğürde açılan bir yarıktan boşaltılır; sonra gövde tıraş edilir, yıkanır, tuzlanır; birkaç hafta bekletilir ve gerçek anlamda mumyalama işlemi bundan sonra başlardı.

Hiçbir kesik izi bulamadığımızdan, Doktor Ponnonner aletlerini teşrih için hazırlamaya başlıyordu ki o sırada saatin ikiyi geçtiğini fark ettim. Bunun üzerine gövdenin içinin incelenmesini ertesi akşama ertelemeye karar verdik ve tam dağılıyorduk ki, birisi Volta pili ile bir-iki deney yapmamızı önerdi.

Üç-dört bin yıllık bir mumyaya elektrik verilmesinin çok bilgece olmasa da oldukça orijinal bir düşünce olduğunu hepimiz derhal anladık. Onda bir oranında ciddiye alarak, onda dokuz şakayla Doktor'un çalışma odasında bir pil hazırladık ve Mısırlıyı oraya taşıdık.

Epeyce uğraştıktan sonra, vücudun geri kalan kısmına göre daha az sertleşmiş gözüken şakak kasının bir bölümünün üstünü açmayı başarabildik, ancak, tahmin ettiğimiz gibi, teli bu kasa değdirdiğimizde elektriğe karşı bir tepki vermediğini gördük. Bu ilk denememizin sonucu bize kesin gözüktüğünden, saçmalığımıza kahkahalarla gülerek birbirimize iyi geceler diliyorduk ki, tesadüfen mumyanın yüzüne çevrilen bakışlarım şaşkınlıkla gözlerine çakılı kaldı. Başlangıçta yabanıl bakışlarıyla dikkatimizi çeken ve hepimizin cam sandığımız göz kürelerini şimdi göz kapakları sıkı sıkıya örtmüştü, öyle ki *tunica albuginea*'nın¹³ sadece küçük bir bölümü görülebiliyordu.

13 Göz akı.

Bir ıgılık atarak dikkatleri olaya çektim ve hemen herkes durumu gördü.

Bu olayın beni kaygılandırıldığını söylemeyeceğim, çünkü “kaygılanmak” benim durumumu tam olarak anlatacak sözcük değil. Brown Stout içmemiş olsaydım belki biraz heyecanlanabilirdim. Grubumuzun geri kalan üyelerine gelince, pençesine düştükleri büyük korkuyu gizlemek için hiçbir çabaya girişmediler. Doktor Ponnonner acınacak bir hale gelmişti. Bay Gliddon kendine has birtakım usullerle görünmez olmuştu. Bay Silk Buckingham,¹⁴ sanırım, dört ayak üzerinde masanın altına kaçmış olduğunu inkâra kalkışmayacaktır.

Bununla birlikte şaşkınlığın ilk sarsıntısını atlattıktan sonra, doğal olarak, derhal deneylere devam etmeye karar verdik. Bu defa deneyimizi sağ ayağın başparmağına yönelttik. *Os sesamoideum pollicis pedis*’in dış tarafını yarararak *abductor* kasın köküne ulaştık. Bataryayı yeniden ayarlayarak açığa ıkmiş sinire akım verdik. O zaman mumya sanki canlıymış gibi sağ dizini büküp iyice karnına doğru çekti, sonra ayağını yeniden ileri uzatarak Doktor Ponnonner’a öyle bir tekme attı ki, bu tekmenin etkisiyle zavallı adam mancınıktan fırlatılan bir ok gibi pencereden sokağa uçtu.

Kurbanın ezilmiş vücudunu getirmek için *en masse*¹⁵ dışarı koştuk, ama inanılmaz bir aceleyle merdivenleri tırmanırken rastladık ona; deneylerimize daha büyük bir coşku ve gayretle devam etme istek ve kararlılığıyla doluydu.

Onun nerilerine uyarak hemen mumyanın burnunun ucunda derin bir yarık attık ve Doktor hızla hareket eden ellerini mumyanın üzerine koyarak telin ucunu sert bir hareketle kesilmiş yere değdirdi.

Bu hareket, maddi ve manevi olarak –gerçek ve mecazi anlamda– tam bir elektrik etkisi yarattı. İlk olarak, kadavra gözlerini açtı ve birkaç dakika süreyle Bay Barnes’in¹⁶ pandomim yapması gi-

14 James Silk Buckingham (1786-1855): Gezi kitapları yazarı. Özellikle Doğu’ya yapılan gezilerle ilgili kitaplarıyla nl. Birleşik Devletler’le ilgili bir dizi kitabı köleliğin ve Güney’in eleştirisi niteliğindeydi ve Poe ona karşı çıkmaktaydı.

15 (Fr.) Hep birden, birlikte.

16 New Yorklu nl bir tiyatro oyuncusu.

bi gözlerini hızlı hızlı kırıştırdı; ikinci olarak, hapşırdı; üçüncü olarak, dikelip oturdu; dördüncü olarak, yumruğunu Doktor Ponnonner'ın yüzüne doğru salladı ve beşinci olarak, Bay Gliddon ve Bay Buckingham'a dönerek kusursuz bir Mısır diliyle onlara şöyle dedi:

“Şunu söylemeliyim ki baylar, davranışınıza kırıldığım kadar şaşırdım da. Doktor Ponnonner'dan zaten daha iyisini beklemiyordum. O, hiçbir şey *bilmeyen* küçük, zavallı, şişman bir budaladır. Ona acıyor ve onu bağışlıyorum. Ama siz Bay Gliddon – ve siz Silk, Mısır'da doğmuş sanılacak kadar ülkemizde seyahat etmiş ve oturmuş olan, Mısır dilini, sanırım, ana diliniz ölçüsünde iyi okuyup yazmanıza yetecek kadar aramızda yaşamış olan ve benim her zaman mumyaların yakın dostu olarak görme eğiliminde olduğum sizler, gerçekten de daha kibar davranışlar beklerdim sizden. Bana böyle kaba davranılırken sizlerin kenarda durup seyretmenize ne diyeyim? Bu berbat soğuk iklimde şunun bunun beni tabutlarımdan çıkarmasına, giysilerimi soymasına izin vermenizi neye yorayım? Uzun lafın kısası, bu sefil, küçük, alçak Doktor Ponnonner'ı burnumdan çekmek için yüreklendirmenize ve ona yardım etmenize hangi gözle bakayım?”

Bu koşullar altında bu sözleri duyunca hepimizin kapıya doğru atılmış veya şiddetli bir isteri nöbetine yakalanmış ya da bayılıp yere yığılmış olduğumuza kesin gözüyle bakılacağına hiç kuşku yoktur. Dediğim gibi, bu üç şeyden biri beklenmeliydi. Elbette bu üç davranış biçiminin hepsinin veya bunlardan herhangi birinin izlenmesi akla uygun olurdu. Nasıl olup da bu üç davranış biçiminden birini ya da diğerini göstermedik, yemin ederim bilmiyorum. Ama belki de bunun gerçek nedeni, bugün bütün paradoksların ve olanaksızlıkların çözümü olarak kabul edilen zıtlıklar yasasına göre hareket eden bu çağın ruhunda aranmalıdır. Ya da belki de mumyanın son derece doğal ve senli benli tavırları sözlerindeki dehşeti ortadan kaldırıyordu. Nedeni her ne olursa olsun içimizden hiç kimsenin korkmamış olduğu ya da bir şeylerin son derece yanlış gitmekte olduğunu düşünmediği gün gibi ortadaydı.

Ben şahsen her şeyin doğal olduğu kanısındaydım, sadece Mısırlı'nın yumruğunun erişemeyeceği bir uzaklığa çekildim. Doktor

Ponnonner ellerini pantolon cebine soktu, Mumya'ya dik dik baktı ve kıpkırmızı kesildi. Bay Gliddon favorilerini sıvazladı ve gömleğinin yakasını yukarı kaldırdı. Bay Buckingham başını önüne eğdi ve sağ elinin başparmağını ağzının sol köşesine soktu.

Mısırlı, yüzünde sert bir ifadeyle birkaç dakika Bay Buckingham'a baktı ve sonra küçümseyerek:

“Niçin sesiniz soluğunuz çıkmıyor, Bay Buckingham?” dedi. “Size ne sorduğumu duymadınız mı? Başparmağınızı ağzınızdan çeker misiniz?”

Bunun üzerine, Bay Buckingham hafif irkildi, sağ elinin başparmağını ağzının sol kenarından çekti ve bunu telafi etmek ister gibi sol elinin başparmağını yukarda sözü edilen açıklığın sağ kenarına soktu.

Bay B.'den yanıt alamayınca Mumya hırçın bir ifadeyle Bay Gliddon'a döndü ve otoriter bir tavırla, kendisinden ne istediğimizi sordu.

Bay Gliddon fonetik olarak uzun uzun yanıtladı; Amerikan basımcılığında hiyeroglif karakterler olsaydı bu mükemmel konuşmanın tamamını orijinal diliyle buraya aktarmaktan büyük bir zevk duyardım.

Bu arada şuna da işaret etmem sanırım yerinde olacak: Mumya'nın katıldığı bundan sonraki tüm konuşmalar (grubun, benim gibi seyahat etmemiş üyelerinin olması nedeniyle) tercüman olarak Bay Gliddon ve Bay Buckingham'ın aracılığıyla Eski Mısır dilinde yapıldı. Bu beyler Mumya'nın anadilini eşsiz bir akıcılık ve zarafetle konuşuyorlardı; ama (hiç kuşku yok ki, tamamen modern imgelerin dile girmiş olması ve bu imgelerin yabancı için doğal olarak tamamen yeni olması yüzünden) bu iki seyyahın zaman zaman belirli bir anlamı ifade etmek amacıyla elle tutulur biçimleri kullanmak zorunda kaldıklarını gözlemlemekten geri kalmadım. Bay Gliddon, örneğin, konuşmasının bir yerinde, hatip kürsüsünde sol bacağını geriye atmış, sıkılı yumruğuyla sağ kolunu ileri uzatmış, gözlerini gökyüzüne dikmiş ve ağzı doksan derece açık, sivilceli burunlu, kılıksız ufak tefek bir adam resmini, bir kömür parçasıyla duvara çizinceye kadar, Mısırlı'ya “politika” terimini anlatamadı. Aynı şekilde, Bay Buckingham da, (Doktor Pon-

nonner'in önerisiyle) beti benzi atarak kendi başındaki perukayı çıkarmaya razı oluncaya kadar kesinlikle çağdaş bir kavram olan "peruka"yı anlatamadı.¹⁷

Bay Gliddon'un söylevinin esas olarak mumyaların sargılarının açılmasından ve bağırsaklarının dışarı çıkarılmasından bilimin sağlayacağı yararları sayıp dökmeye dönüştüğü kolayca anlaşılabilecektir; bu arada özellikle ona, yani Allamistakeo adlı mumyaya her hangi bir zarar verilmişse, bundan dolayı özür diledi ve artık bütün bu küçük meseleler açıklık kazandığına göre, niyetlenilen araştırmaya devam edilebileceğini ima (evet, buna imadan başka bir şey denemez) etti. Konuşmanın burasında Doktor Ponnonner aletlerini hazırladı.

Hatibin son önerisi üzerine, niteliğini tam olarak anlayamadım ama Allamistakeo kendi kendisiyle hesaplaşır gibi bir an tereddüt geçirdi, sonra dilenen özürlerden tatmin olduğunu ifade ederek, masadan aşağı indi ve orada bulunan herkesin elini sıktı.

Bu tören sona erdiğinde, cerrah bıçağının deneğimiz üzerinde yaptığı tahribatı onarmaya giriştik. Şakağını diktik, ayağını bantladık ve burnunun ucuna bir parmak eninde ve bir parmak boyunda siyah yakı yapıştırdık.

Tam o sırada Kont'un (Allamistakeo'nun ünvanı kontmuş) hafifçe titremeye başladığını gördük, kuşku yok ki soğuktan titriyordu. Doktor hemen gardırobuna koştu ve çok geçmeden Jennings'in makasından çıkmış gayet şık siyah bir ceket, gök mavisi damalı ve yanı şeritli bir pantolon, çizgili keten kumaştan bir chemise,¹⁸ işlemeli bir yelek, beyaz bir palto, kıvrık saplı bir baston, kenarsız bir şapka, bir çift rugan çizme, oğlak derisinden sa-

17 Peruka: Wig. Poe'nun kendi yayımladığı metinde "wig" olan bu sözcük, Griswold'un yayımladığı basımda da ondan sonraki basımlarda da "whig" olarak geçmektedir. Whig, İngiltere'de 18. yüzyılda kurulan ve şimdi Liberal Parti olan siyasi parti üyesi. Bir önceki cümlede geçen "politika" sözcüğü Griswold'a Poe'nun sözcük oyunu yaptığını düşündürmüş olabilir.

21 Aralık 1841 tarihli *New York Tribune*'de yayımlanan (ve bir Londra gazetesinde yeniden yayımlanan) bir makale, Bir İngiliz müzesinde bulunan Teb Şehrinden getirilmiş "11. Charles zamanında modaya düşkün salon adamlarının ya da günümüzün allame yargıçlarının kocaman perukaları" kadar büyük bir perukadan söz etmektedir.

18 (Fr.) Gömlek.

man rengi bir çift eldiven, bir gözlük, bir çift favori ve bir kravatla döndü. Kont’la Doktor’un boyları eşit olmadığı için (biri diğerinin iki katıydı) bu giysileri Mısırlı’nın üstüne uydurmakta biraz güçlük çektik; ama sonunda bu işi tamamladığımızda, Mısırlı giyinmiş sayılabilirdi. Bay Gliddon, bundan sonra Mısırlı’nın koluna girerek onu ateşin yanı başındaki koltuğa götürürken, Doktor hemen zili çalarak sigara ve şarap getirilmesini emretti.

Sohbet kısa sürede canlandı. Allamistakeo’nun hâlâ canlı kalmış olması gibi oldukça olağanüstü bir olgu karşısında duyulan hayret dile getirildi, elbette.

“Çoktan ölmüşsünüzdür, diye düşünüyordum,” dedi Bay Buckingham.

“Neden?” diye yanıtladı, çok şaşırان Kont, “yedi yüz yaşımı daha yeni geçtim! Babam bin yıl yaşadı ve öldüğünde hiç de bunamamıştı.”¹⁹

Bunu bir dizi hararetli soru ve hesaplamalar izledi ve sonuç olarak anlaşıldı ki, Mumya’nın eskiliği konusunda büyük ölçüde yanılıyorduk. Mumya Eleithias katakombuna indirileli beş bin elli yıl ve şu kadar ay olmuştu.²⁰

“Ama benim işaret etmek istediğim nokta,” diye konuşmasını kaldığı yerden sürdürdü Bay Buckingham, “sizin mezara konulduğunuz zamanki yaşıınızla ilgili değildi (gerçekte hâlâ genç bir adam olduğunuzu kabul etmeye hazırım); sizin de açıkladığınız gibi, maden ziftine²¹ sarılı olarak çok uzun bir zaman geçirmiş olduğunuzu söylemek istiyordum.”

“Neye sarılı olarak?” dedi, Kont.

“Maden zifti,” diyerek yanıtını tekrarladı Bay B.

“Ah! Evet! Ne demek istediğinizi anlar gibi oluyorum; kuşkusuz bu da işe yarayabilirdi, ama biz kendi zamanımızda cıva biklorürden başka bir şeyi pek kullanmazdık.”

“Ama bizim anlamakta özellikle zorlandığımız şey şu ki,” dedi

19 Poe, Eski Ahit’teki uzun yaşayan kişiliklere gönderme yapıyor.

20 Bu durumda, öykü 1845’te yazıldığına göre mumyanın mezara indirilme tarihi M.Ö. 3203 yılı oluyor.

21 Doğada petrolün buharlaştığı yerlerde bulunan kahverengi-siyah bir madde. Katransı özü koruyucu nitelikte olabilir, ama Mısırlılar genel olarak karasakız ve reçi- ne kullanırlardı.

Doktor Ponnonner, “beş bin yıl önce Mısır’da ölmüş ve gömülmüş olmanıza rağmen, nasıl oluyor da bugün burada canlı bulunuyor ve üstelik çok da sağlıklı görünüyorsunuz?”

“Dediğiniz gibi, o tarihte ölmüş olsaydım,” diye yanıt verdi Kont, “şu anda da hâlâ ölü olmam neredeyse kesindi, çünkü gördüğüm kadarıyla galvanizmde²² hâlâ çok acemisiniz ve bizim zamanımızda çok sıradan kabul edilen şeyleri bile onunla becerecek durumda değilsiniz. Gerçek şu ki, katalepsiye²³ tutuldum ve en yakın dostlarım da öldüğümü ya da ölmüş olmam gerektiğini düşünerek derhal beni mumyaladılar; sanırım mumyalama işleminin temel ilke-lerini biliyorsunuzdur?”

“Tam olarak değil.”

“Anlıyorum, acınacak bir cehalet! Pekâlâ, şu anda ayrıntılara giremem, ancak şu kadarını açıklamalıyım ki Mısır’da mumyalama, işleme tâbi tutulan *bütün* yaşam fonksiyonlarının (kelimenin tam anlamıyla) sonsuza kadar durdurulması anlamına geliyordu. ‘Yaşam fonksiyonları’nı maddi ve *manevi* varlıktan başka bir şey olmayan fiziksel varlığı da kapsayacak şekilde en geniş anlamıyla kullanıyorum. Tekrar ediyorum, bizde mumyalamanın temel ilkesi *bütün* yaşam fonksiyonlarının derhal durdurulması ve sürekli olarak *askıda* tutulmasıydı. Kısacası kişi mumyalandığında ne durumdaysa, hep o durumda kalırdı. Şimdi, ben bokböceği kanından olmak mutluluğu bahşedilmiş biri olarak, şu anda beni gördüğünüz durumda, *canlı* olarak mumyalandım.”

“Bokböceği kanından mı?” diye haykırdı Doktor Ponnonner.

“Evet. Bokböceği, çok az sayıda üyesi bulunan, seçkin ve soylu bir ailenin *amblemi* ya da ‘arması’ idi. ‘Bokböceği kanından olmak’ *amblemi* bokböceği olan aileden biri olmaktan başka bir anlama gelmez. Elbette mecaz olarak söylüyorum.”²⁴

22 Kimyasal etkiyle oluşturulan elektrik; galvanik elektrikle tedavi. Elektrikleme, harekete geçirme, canlandırma.

23 Kasların donmasıyla irade ve hissin birdenbire kaybolması hastalığı.

24 Bokböceğinin küre biçimindeki küçük gübre parçalarını yuvarlayarak yuvasına götürme huyu, Mısırlılarca Güneş Tanrısı Khepri’nin Güneş’i gökyüzünde çekip götürmesine benzetilmiştir. O zamanki adlandırılışı *kheper* böceği olan bu hayvan Güneş Tanrısı’nın adı için hiyeroglifik esin kaynağı olmuş ve taştan yapılmış suretleri muska olarak kullanılmıştır.

“Ama bunun şu anda sağ olmanızla ne ilgisi var?”

“Ne ilgisi mi var? Mısır’da bir bedeni mumyalamadan önce onun beynini ve bağırsaklarını çıkarmak adettendir; yalnızca bokböceği kanından olanlara bu adet uygulanmazdı. Dolayısıyla ben bir bokböceği olmasaydım, şimdi ne beynim ne de bağırsaklarım olurdu ki, bunlarsız da yaşamak müşkül olurdu.”

“Anlıyorum,” dedi Bay Buckingham, “ve sanırım organları çıkarılmamış durumda *eksiksiz* olarak bize ulaşan mumyaların hepsi bokböceği soyundan olmalı.”

“Buna ne şüphe!”

“Ben düşünüyordum ki,” dedi çekingen bir tavırla Bay Gliddon, “bokböceği Mısır tanrılarında biridir.”

Ayağa sıçrayan Mumya, “Mısır *nelerinden* biri?” diye haykırdı.

“Tanrılarında!” diye tekrarladi, seyyah.

“Bay Gliddon, sizin böyle konuştuğunuzu duymak beni gerçekten şaşırttı,” dedi yeniden sandalyesine oturan Kont. “Yeryüzünde hiçbir ulus *birden fazla Tanrı’yı* kabul etmemiştir.²⁵ Bokböceği, ibis²⁶ ve daha başka birçok yaratık bizim için (tıpkı daha başka yaratıkların başka uluslar için olduğu gibi), doğrudan yaklaşılamayacak kadar yüce Yaratıcı’ya tapınmanın sembolleri ya da *aracılarıdır*.”

Bir süre hiç kimse konuşmadı. Sonunda Doktor Ponnonner konuşmayı yeniden başlattı:

25 Başlangıçta Mısırlılar bölgesel Tanrılara taparlardı: Busiris’te Osiris, Emphis’te Ptah, Teb’de Amon-Re (veya Ra) ve On’da Atum-Re (veya Ra). Atum-Re bir Güneş Tanrısıydı ve Orta Krallık’ın başlangıcında (M.Ö. 2445) birçok bölgesel Tanrıyla özdeşleşti. Böylece ülke tektanncı bir sisteme doğru gitti. Bununla birlikte tek Tann’ya tapınmanın devlet dini olarak kabulü, ancak Amenophis IV’ün M.Ö. 1375’te tahta çıkmasıyla oldu. Bu Tanrı, Güneş Kursu *Re-horakthe* idi. Amenophis IV’ün iktidarının beşinci yılında adını *Akhenaten* (“Güneş Kursuna yararlı”) olarak değiştirildi ve Karnak’taki Amon-Ra tapınağının kapatılarak bu Tann’nın adının ortadan kaldırılması emredildi.

Mısır’ın tektanncı dönemi sadece otuz yıl kadar sürdü. Tutankamon’un (“Amon’un yaşayan imgesi”, M.Ö. 1357-1347) ölümünden sonra, Horemheb’in (M.Ö. 1344-1315) iktidarı sırasında ülke yeniden Amon-Ra’ya ve onun yöresel benzerlerine tapınmaya geri döndü. Akhenaten’in Güneş Tanrısı tapınakları sistemli bir şekilde bir kenara itilerek yeryüzünden silindi.

Poe’nun yaşadığı dönemde bu bilgilerin çoğu bilinmiyordu. Bu bilgilerin büyük bir bölümü ancak 1970’lerde öğrenildi.

26 Balıkçıl familyasından bir kuş, çeltik kargası.

“Sizin açıklamalarınıza bakılırsa,” dedi, “Nil Nehri yakınlarındaki katakomblarda, bokböceği kabilesinden canlı durumda daha başka mumyaların da bulunması hiç de olanaksız değil.”

“Bu da sorulur mu?” diye yanıtladı Kont, “canlıyken kazayla mumyalanmış bütün bokböcekleri canlıdırlar. Hatta *kasten* böyle mumyalanmış olanların bazıları, vasiyetlerini yerine getirecek kişilerin görevlerini savsaklamaları yüzünden hâlâ mezarda kalmış olabilir.”

“‘Kasten böyle mumyalanmış’ derken ne demek istediğinizi biraz açıklamak lütfunda bulunur muydunuz?” dedim.

Gözlüğünün arkasından beni uzun uzun süzdükten sonra –çünkü ilk defa ona doğrudan bir soru yöneltmek cesaretini göstermiştim– “Memnuniyetle,” diye yanıtladı Mumya.

“Memnuniyetle,” dedi Mumya. “Benim zamanımda insan ömrü genellikle ortalama sekiz yüz yıl kadardı. Olağandışı bir kazaya uğramadıkça çok az insan altı yüz yaşın altında ölürdü; az sayıda insan da on yüzyıldan daha uzun yaşardı, ama sekiz yüzyıl normal bir süre kabul edilirdi. Size daha önce anlattığım gibi, mumyalama tekniğinin bulunmasından sonra, bu doğal sürenin taksitler halinde yaşanmasıyla çok fazla merak edilen hususlarda bu merakın giderilebileceği ve aynı zamanda da çok ilerleyecek bilimden yararlanılabileceği geldi filozoflarımızın aklına. Tarih bilimi açısından, bunun bir zorunluluk olduğu deneyle sabitti. Örneğin beş yüz yaşına gelmiş bir tarihçi, büyük emeklerle bir kitap yazar ve sonra da vasiyetini yerine getirecek olanlara, belirli bir süre sonunda –sözgelimi beş altı yüz yıl sonra– uyandırılmasını isteyen *pro tem*²⁷ bir talimat bırakarak kendini özenle mumyalatırdı. Bu sürenin sonunda yeniden hayata döndürüldüğünde, şaşmaz bir şekilde her seferinde, büyük emeklerle yazdığı eserini rastgele tutulmuş bir not defterine –bir başka deyişle, öfkeli bir yorumcu güruhunun birbiriyle çelişen tahminlerinin, anlaşılmaz yorum ve kişisel çekişmelerinin yazınsal oyun alanına– dönüştürülmüş olarak bulurdu. Açıklayıcı notlar veya düzeltmeler adı altında yapılan bu tahminler, bu yorumlar, vb. metni öylesine örtmüş, çarpıtmış ve boğmuş olurdu ki, yazar kendi kitabını bulabilmek için elinde bir fenerle

27 (Lat.) Geçici olarak.

dolaşmak zorunda kalırdı.²⁸ Bulduğunda ise, bulunan kitap aramanın zahmetine değmezdi. Kitabı baştan aşağı yeniden yazdıktan sonra, yerine getirilmesi zorunlu bir başka görev daha kalırdı tarihçinin önünde: Daha önce yaşadığı döneme ilişkin bilgileri kendi kişisel bilgi ve tecrübesine dayanarak düzeltmek. Ve böylece çeşitli bilgelerce zaman zaman uygulanan bu yeniden yazma ve kişisel düzeltme süreci, sonuçta tarihimizin yozlaşarak bir masala dönüşmesini önledi.”

Bu noktada, Doktor Ponnonner elini yavaşça Mısırlı'nın kolu üzerine koyarak “Affınızla, efendim” dedi, “bir an için sözünüzü kesebilir miydim?”

“Elbette,” diye yanıt verdi Kont, hafif geri çekilerek.

Doktor, “Ben, sadece bir soru sormak istiyordum,” dedi. “Tarihçilerin kendi dönemlerine ilişkin *bilgiler* konusundaki kişisel düzeltmelerden söz ettiniz. Lütfen söyler misiniz, efendim, bu Kabbala²⁹ ortalama olarak ne oranda doğru kabul edilebilir?”

“Çok yerinde bir terimle ifade ettiğiniz gibi Kabbala'nın genellikle yeniden-yazılmamış tarihlerdeki kayıtların tam eşdeğeri olduğu görülmüştür; yani her ikisinde de bir tek harf yoktur ki her durumda tepeden tırnağa yanlış olmasın.”

“Ama,” diye sözlerine devam etti Doktor, “mezara konulmanızdan bu yana en azından beş bin yıl geçtiği belli olduğuna göre, söz konusu tarihten sadece bin yıl kadar önce meydana gelen ve sizin de bildiğinizi sandığım, evrensel bir ilgi uyandıran Yaratılış³⁰ hakkında o dönemdeki yıllıklarınızda ya da tarihlerinizde kesin bilgiler bulunduğuna muhakkak gözüyle bakıyorum.”

“Efendim?” dedi Kont Allamistakeo.

Doktor sözlerini tekrarladı, ama ancak birçok ek açıklama yapıl-

28 Lamba, elinde fenerle dürüst bir adam, daha doğrusu “adam” diyebileceği birini arayan Diyojen'e gönderme yapıyor olabilir.

29 Kabbala ya da Kabala, İbrahim'den geldiğini savlayan, ama gerçekte hahamların biçimcilğine bir tepki olarak ortaçağlarda üretilen esoterik bir Kitab-ı Mukaddes yorum sistemi. 12. yüzyılda popüleritesinin zirvesine ulaşan bu sistem, her harfin, her sayının, hatta her fonetik işaretin sadece sırnı bilen kişilerce yorumlanabilecek gizler içerdiği inancına dayanmaktaydı.

30 Piskopos Ussher'in (1581-1656) M.Ö. 4004 yılını yaratılış tarihi olarak göstermesine atıf yapılıyor. Yüzlerce yıl revaçta kalan bu inanış ancak Mısır'da yapılan keşiflerle sarsılmaya başlamıştır.

dıktan sonradır ki yabancı bunları anlayabildi. Mısırlı sonunda te-reddütle şöyle konuştu:

“İleri sürdüğünüz düşünceler, itiraf ederim ki, benim için ta-mamen yenidir. Benim zamanımda hiç kimsenin evrenin (ya da isterseniz dünyanın diyebilirsiniz) başlangıcı gibi tuhaf bir dü-şünce taşıdığını bilmiyorum. Bir defasında, evet sadece bir de-fasında, bir düşünürün *insan ırkının* yaratılışıyla ilgili olarak bir şeyler söylediğini hayal meyal anımsıyorum; bu kişi sizin de kul-landığınız *Âdem*³¹ (ya da balçık) sözcüğünü kullanıyordu. Ger-çi o, sözcüğü genel anlamda, dünyanın beş ayrı ve birbirine he-men hemen eşit uzaklıktaki bölgesinde, aynı anda çamurdan kendi kendine –tıpkı gözle görülemeyen binlerce küçük canlı-nın üremesi gibi– beş büyük insan sürüsünün oluşması anlamın-da kullanıyordu.”³²

Burada gruptakiler genel olarak omuz silkti ve içimizden birkaç kişi anlamlı bir şekilde elleriyle alınlarına dokundu. Bay Silk Buc-kingham, Kont Allamistakeo’nun önce başının arka, sonra üst kıs-mına bir göz attıktan sonra yeniden söze başladı.

“Açıkladığınız gibi zaman zaman taksitler halinde yaşama uygu-lamasıyla birlikte, sizin zamanınızdaki insan hayatının uzunluğu, genel olarak bilimin ilerlemesine ve bilgi birikimine büyük katkı-lar sağlamış olmalıydı. Bu durumda Eski Mısır biliminin her ba-kımdan günümüz biliminden, özellikle de Yankee biliminden ge-ri olmasını Mısırlıların kafatasının olağanüstü kalınlığına vermek zorundayız.”

31 Asur dilinde Tanrı tarafından yaratılmış çocuk anlamına gelen “*admu*” sözcüğün-den gelen “*Âdem*”, İbranicede ilk insan ve kırmızı toprak (ya da balçık) anlamına gelir.

32 Kendiliğinden üreme veya abiogenesis (cansızdan canlı oluşumu) fikrinin tarihi, mikroskopsuz olarak bazı hayat biçimleri için başka bir açıklama bulamayan Es-ki Yunan’a kadar gider. Bundan çok sonraları bile, insanlar farelerin zahireden ve-ya karanlık bir kutuda bırakılmış kirli bir gömlekten; kurtçukların çürümekte olan etten; hamamböceklerinin bozuk yiyeceklerden anasız-babasız ürediklerine inanı-yorlardı. Pasteur mikropların bile daha önceden mevcut mikroplar olmadan üreye-medigini göstererek soruna son noktayı koydu.

Bugün Dünya’nın başlangıcındaki atmosferinde yıldırımın etkisiyle inorganik maddelerin organik bileşiklere dönüşmesi ve uzun bir süreç sonunda organik bile-şiklerden oluşan ilkel hayat kuramı tek olanaklı “kendiliğinden üreme” olarak gö-rülmektedir.

Kont son derece kibar bir tavırla: “Yine itiraf ederim ki,” diye yanıtladı, “sizi anlamakta oldukça güçlük çekiyorum. Lütfen, söyler misiniz hangi bakımlardan?”

Bunun üzerine, hep bir ağızdan frenolojinin varsayımlarından ve vücut manyetizmasının mucizelerinden ayrıntılarıyla ve uzun uzadıya söz ettik.

Kont, bizi sonuna kadar dinledikten sonra, Gall ve Spurzheim kuramlarının ilk örneklerinin neredeyse anımsanmayacak kadar uzun bir zaman önce Mısır’da gelişip yok olduklarını ve Messmer’in çevirdiği dolapların, bit ve buna benzer birçok şey yaratan Tebli *bilginlerin* gerçek mucizeleriyle karşılaştırıldığında ne kadar acınacak hileler olduğunu ortaya koyan bazı anekdotlar anlatmaya koyuldu.³³

Burada Kont’a, halkının güneş ve ay tutulmalarını hesaplayıp hesaplayamadıklarını sordum. Oldukça tepeden bakan bir tavırla gülümseyerek hesaplayabildiklerini söyledi.

Bu beni biraz rahatsız etti, ama yine de astronomi konusundaki bilgisiyle ilgili daha başka sorular sormaya devam ettim; o sırada, o ana kadar hiç ağzını açmamış biri, bu konuda bilgi edinmek istiyorsam Batlamyus’a (her kim ise bu Batlamyus)³⁴ ve Plutarkos diye birinin *de facia lunæ*³⁵ adlı yapıtına bakmamın daha iyi olacağını kulağıma fısıldadı.

Sonra Mumya’ya büyüteç ve mercek camlarıyla ve genel olarak cam üretimiyle ilgili sorular sordum. Sorularımı daha bitirmemiştim ki, ağzını hiç açmayan üyemiz yeniden sessizce dirseğime do-

33 Gall ve Spurzheim frenolog, Messmer ipnotizma ile hastalığın tedavi edilebileceğini ileri süren ve adından mesmerizm sözcüğü türetilen şahıs.

“Bit yaratan Tebli bilginler”le dolaylı olarak “bit yaratmaya çalışıp başaramayan” Mısırlı büyücülere gönderme yapılmaktadır (Exodus 8:18): “Aaron asasını hızla toprağa vurdu ve insanda ve hayvanda bit oluştu; bütün Mısır toprağı bite kesti.”

34 Batlamyus (Ptolemaios): 2. yüzyılda Mısır’da yaşamış ve İskenderiye’de gözlemler yapmış Yunan matematikçi, coğrafyacı ve astronom. Kopernik’in öğretisi kabul edilene kadar Batlamyus’un eserleri standart ders kitaplarıydı. Batlamyus sisteminde Güneş ve diğer gök cisimleri Dünya’nın etrafında dönerler. Batlamyus bir astrolab (usturlap, gök cisimlerinin yüksekliğini belirlemede kullanılan bir cihaz) yapmış, ay ve güneş tutulmalarını hesaplamıştır.

35 Plutarkos (46-120): Romalı tarihçi. *De facia lunæ*, Ay’ın fazları üzerine. Eserin Plutarkos’a ait olduğu kuşkuludur.

kunarak benden Tanrı aşkına Diodorus Siculus'a³⁶ bir göz atma-mı rica etti. Kont'a gelince yanıt yerine, bana sadece biz çağdaşla-rın akik taşını Mısırlıların kestiği tarzda kesmemize olanak verecek bir mikroskobumuzun olup olmadığını sordu. Bu soruya nasıl yanıt vereceğimi düşünürken, ufak tefek Doktor Ponnonner, fev-kalade tuhaf bir ses tonuyla:

“Mimarimize bakınız!” diye haykırdı ve iki seyyahın son derece sinirlenerek kendisini hiçbir sonuç elde edemeden morartana ka-dar çimdiklemelerine aldırış etmeden, heyecanla devam etti:

“New York'taki Bowling Green Fountain'a bakın! Yok eğer bu seyir sizi ezecekse, o zaman bir an için Washington'daki Capitol'ü görmeye gidin!” Ve bu ufak tefek tıp adamı en ince ayrıntılarına kadar söz konusu binaları anlatmaya girişti. Sadece binanın reva-kında birbirinden onar ayak uzaklıkta beşer ayak çapında yirmi dört adet sütun olduğunu açıkladı.

Kont, temelleri zamanın karanlık bir döneminde atılmış ol-makla birlikte, kalıntıları kendisinin mezara konulduğu dönem-de Teb kentinin batısına doğru uzanan geniş kum ovasında hâlâ durmakta olan Aznac³⁷ kentinin belli başlı binalarının boyutları-nı o an için tam olarak anımsayamadığı için üzgün olduğunu söy-ledi. Yine de, revaklardan bahsedilince, Karnak³⁸ denilen bir tür varoшта ikinci dereceden bir sarayın, birbirinden yirmi beşer ayak aralıklarla yerleştirilmiş, çevresi otuz yedişer ayak gelen yüz kırk dört sütundan oluşmuş bir revakı olduğunu anımsamıştı. Nil'den bu revaka her iki yanı sfenksler, heykeller ve yirmi, altmış, yüz ayak yüksekliğinde dikilitaşlarla bezenmiş iki mil uzunluğunda bir cadde ile ulaşılıyordu. Sarayın kendisinin bir yöndeki uzunlu-ğu, anımsayabildiği kadarıyla, iki mil; çevresi ise toplam yedi mil kadardı. Duvarların içi ve dışı baştan aşağı hiyerogliflerle süslen-mişti. Bu duvarların içerisine Doktor'un Capitol'ünden elli ya da altmış tanesinin inşa edilebileceğini *ileri sürecekt* değildi, ama iki

36 Diodorus Siculus, (ölüm tarihi M.Ö. 21): Bugün güvenilirmez kabul edilen kırk ciltlik bir dünya tarihi yazmış olan Sicilyalı tarihçi.

37 Uydurma bir isim.

38 Karnak, Luxor'un bir mil doğusunda bulunmaktadır ve Teb kentinin bir bölümü üzerine kurulmuştur. Firavunlarla ilgili birçok kalıntı bulunmaktadır; kalıntıların en ünlüsü Büyük Amon Tapınağı'dır.

yüz-üç yüz tanesinin biraz zahmetle sıkıştırılamayacağından hiçbir şekilde emin değildi. Karnak'taki bu saray, ne de olsa önemsiz küçük bir binaydı. Bununla birlikte, Doktor'un anlattığı Bowling Green'deki çeşmenin görkemini, üstünlüğünü ve yapılışındaki ustalığı yadsımaya Kont'un vicdanı elvermiyordu. Ne Mısır'da ne de başka bir yerde bir benzerini daha görmemiş olduğunu kabul etmek zorundaydı.

Bu noktada, Kont'a demiryollarımıza ne diyeceğini sordum.

“Söyleyeceğim özel bir şey yok,” diye yanıtladı. Demiryolları oldukça zayıftı, kötü tasarlanmış ve beceriksizce döşenmişti. Mısırlıların üzerinde koca koca tapınakları, yüz elli ayak yüksekliğindeki dikilitaşları taşıdıkları demir oluklu, geniş, düz, dosdoğru uzanan yollarıyla karşılaştırılamazlardı.

Dev mekanik kuvvetlerimizden söz ettim.

Bu bakımdan bir şeyler bildiğimizi kabul ediyordu, ama Karnak'taki küçük bir sarayın bile üst sövesi üzerindeki üzengi taşı nasıl yerine koyabileceğimi bana sordu.

Bu soruyu duymazlıktan gelmenin yerinde olacağına hükmederek artezyen kuyuları hakkında bir fikri olup olmadığını sordum; Bay Gliddon açık bir şekilde bana göz kırparak Büyük Sahra'da kuyu açma işinde çalışan mühendislerin yakın zamanlarda bir artezyen kuyusu keşfetmiş olduklarını alçak bir ses tonuyla söylerken o sadece kaşlarını yukarı kaldırdı.

Bunun üzerine ona çeliğimizden söz ettim, ama yabancı burun kıvırdı ve dikilitaşları süsleyen ve tamamen bakır aletlerle yapılmış oymaları çeliğimizle yapıp yapamayacağımızı sordu bana.

Bu bizi o kadar rahatsız etti ki, sözü metafiziğe getirmenin uygun olacağına hükmettik. *Dial*³⁹ adlı kitaptan bir tane getirmeye birini gönderdik ve anlamı pek açık olmayan ama Bostonluların Büyük İlerleme Hareketi dedikleri bir şey hakkında bir-iki bölüm okuduk.

Kont, kendi zamanında “Büyük Hareketler”in müthiş sıradan şeyler olduğunu, “İlerleme”ye gelince, belli bir dönemde baş belası olduğunu ama asla ilerlemediğini söylemekle yetindi.

Sonra demokrasinin güzelliğinden ve öneminden söz ettik, ama

39 Poe'nun edebi bir savaş açtığı New Englandlı aşkınsalcıların yayın organı.

oy kullanma hakkının *ad libitum*⁴⁰ olduğu, kralın bulunmadığı bir ülkede yaşamının üstünlüğü konusunda Kont'u ikna etmede çok zorlandık.

Kont bizi belirgin bir ilgiyle dinledi, görünüşe bakılırsa epey eğleniyor gibiydi. Sözümüzü bitirdiğimizde, buna çok benzer bir olayın oldukça uzun bir zaman önce Mısır'da da yaşanmış olduğunu anlattı. On üç Mısır eyaleti birden bağımsız olmaya ve insanlığın geri kalanı için muhteşem bir örnek oluşturmaya karar vermiş.⁴¹ Bütün bilginlerini bir araya toplayarak düşünülebilecek en usta işi anayasayı yapmışlar. Bir süre işler oldukça iyi gitmiş, yalnız yüksekten atma huyları müthişmiş. Ama bu on üç devletin on beş-yirmi kadar başka devletle birleşmesinden sonra, yeryüzünde görülen en iğrenç ve dayanılmaz bir despotizmle sona ermiş iş.

İktidarı zorla ele geçiren despotun adını sordum.

Kont'un anımsayabildiği kadarıyla bu despotun adı Ayaktakımı'ydı.

Buna ne diyeceğimi bilemediğimden sesimi yükselterek Mısırlıların buhar konusundaki bilgisizliklerine teessüf ettim.

Kont büyük bir şaşkınlıkla bana baktı ama bir yanıt vermedi. Öte yandan bizim sessiz arkadaş dirseğiyle kaburgalarımı şiddetle dürttü ve –bu sefer kendimi fena halde ele verdiğimi söyleyerek– modern buharlı makinelerin Hero'nun⁴² icadından hareketle Solomon de Caus⁴³ vasıtasıyla icat edildiğini bilmeyecek kadar gerçekten aptal olup olmadığımı sordu.

Artık neredeyse bozguna uğramak üzereydik ki, şans yüzümüze güldü de, kendini toparlamış olan Doktor Ponnonner imdadımıza koştu ve Mısır halkının kılık kıyafetle ilgili bütün önemli hususlarda gerçekten çağımız insanına rakip olmak iddiasında bulunup bulunmadığını sordu.

Bu soru üzerine Kont pantolonunun şeritlerine bir bakış at-

40 (Lat.) İstenildiği kadar.

41 On üç Amerikan Eyaleti Bağımsızlık Savaşı'na girişmişti.

42 Hero (ya da Heron), Iskenderiyeli. Yaşadığı tarih tam olarak bilinmiyor. Büyük bir olasılıkla M.Ö. 2. ve 3. yüzyıllar arasında. Buharlı bir makine yapmış olduğu varsayılıyor.

43 Solomon de Caus (1576-1626): Buhar kuvveti üzerine öncü çalışmalar yapmış Normandiyalı mühendis.

tı, sonra ceketinin kuyruklarından birinin ucunu tutup gözlerine yaklaştırarak birkaç dakika dikkatle inceledi. En sonunda ceketin eteğini elinden bıraktığında, yavaş yavaş yüzüne yayılan bir gülümsemeye ağız kulaklarına vardı, ama yanıt olarak bir şey söyleyip söylemediğini anımsamıyorum.

Bunun üzerine aklımız başımıza geldi ve Doktor Ponnonner büyük bir ağırbaşlılıkla Mumya'ya yaklaşarak Mısırlıların *herhangi bir dönemde Ponnonner pastilleriyle Brandreth haplarının*⁴⁴ nasıl imal edildiğini anlayıp anlamadıklarını bir centilmen olarak şerefi üzerine içtenlikle söylemesini rica etti.

Derin bir endişeyle verilecek yanıtı bekledik, ama boşuna. Bu sorunun yanıtı verilmedi. Mısırlı mahcubiyetle kızardı ve başını önüne eğdi. Zafer hiçbir zaman bu kadar tam, yenilgi hiçbir zaman bu denli güce gidici olmamıştır. Mumya'nın küçük düşmesine bakmaya daha fazla dayanamadım. Şapkamı aldım, hafif bir baş eğişiyle Mumya'yı selamlayarak oradan ayrıldım.

Eve vardığımda saatin dördü geçmiş olduğunu gördüm ve hemen yattım. Şu anda saat sabahın onu ve ben yediden beri ayaktaym; ailemin ve insanlığın yararlanması için bu anıları kaleme almaktayım. Ailemi bir daha görmeyeceğim. Karım cadının teki. Gerçek şu ki, bu hayattan ve genel olarak 19. yüzyıldan içtenlikle bıktım. Her şeyin ters gittiğine inanıyorum. Bundan başka, 2045 yılında kimin Amerikan Devlet Başkanı olacağını çok merak ediyorum. Bu yüzden tıraş olup birkaç fincan kahve içer içmez Ponnonner'in evine gideceğim ve kendimi birkaç yüzyıl için mumyalatacağım.

44 Çok bilinen ve kullanılan yumuşatıcı bir ilaç (müshil).

Doktor Katran ile Profesör Tüy'ün Sistemi

18... yılının sonbaharında Fransa'nın en güneyindeki eyaletleri¹ gezerken yolum Paris'teki doktor arkadaşlarımın sıkça sözünü ettikleri bir *Maison de Santé'nin*² ya da özel bir deliler evinin birkaç mil yakınından geçti. Daha önce hiç böyle bir yeri ziyaret etmemiş olduğumdan, bunun kaçırılmaması gereken bir fırsat olduğu düşüncesiyle yol arkadaşıma (birkaç gün önce tesadüfen tanıştığım biri) birkaç saat ayırarak kurumu gezmek için yolumuzu hastaneye kadar uzatmak önerisinde bulundum.³ Bu önerime arkadaşım karşı çıktı – birincisi, acelesi varmış, ikincisi delilerin görüntüsü genellikle onu korkuturmuş. Bununla birlikte, kendisine kabalık etmemek düşüncesiyle merakımı giderme arzumdan vazgeçmememi rica ederek atını yavaş süreceğini ve böylece aynı gün, bilemedin ertesi gün kendisine yetişebileceğimi söyledi. Arkadaşım bana veda ederken, söz konusu yerlere girmekte zorlukla karşılaşılabileceğim aklıma geldi; bu konudaki kaygıla-

-
- 1 Provence. Roma İmparatorluğu'nun *Provincia*'sından adını alan bu bölgenin başlıca kentleri Marseille, Toulon, Avignon, Arles ve Aix-en-Provence'dır (tarihi başkent).
 - 2 (Fr.) Sözcük anlamı sağlık evi olan bu ifade özel bir hastane (sanatoryum) ya da deliler evi anlamına gelir.
 - 3 Bir zamanlar, delilerin seyredilmesi oldukça tutulan bir zaman geçirme yoluydu. Bununla birlikte, buradaki anlatıcı daha bilimsel yaklaşımlı bir tavır içinde gözüküyor.

rımdan ona söz ettim. Bu tür özel evlerin yönetmeliklerinin devlet hastanelerinden daha sıkı olması nedeniyle, hastane yöneticisi Bay Maillard'ı⁴ şahsen tanımadıkça ya da elimde bir tanıtma mektubu olmadıkça gerçekten de içeri girmekte zorlanabileceğimi söyledim. Kendisinin birkaç yıl önce Bay Maillard ile tanışmış olduğunu, bu yüzden delilik hakkındaki duyguları içeri girmesini engellese de bana yardım etmek ve beni tanıştırmak için kapıya kadar geleceğini ilave etti.

Kendisine teşekkür ettim ve ana yoldan ayrılarak bir dağın eteğini kaplayan ormanda yarım saat içerisinde neredeyse seçilmez hale gelen ot bürümüş bir patikaya saptık. Bu rutubetli ve kasvetli orman içerisinde iki mil kadar yol aldıktan sonra *Maison de Santé* göründü. Bakımsızlıktan dökülen tuhaf bir *château*'ydu burası, öylesine eskiydi ve öylesine ihmal edilmişti ki, oturulacak hali kalmamıştı. Şatonun görüntüsü içimi büyük bir korkuyla doldurdu, atımı birden durdurdum, neredeyse geri dönüyordum. Ama çabucak kendimi toparladım, gösterdiğim zayıflıktan utanarak yoluma devam ettim.

Atlarımızı ana kapıya doğru sürerken, kapının hafif aralık olduğunu ve bir adamın aralıktan bizi gözetlediğini fark ettim. Hemen sonra adam ileri çıktı, adıyla seslenerek arkadaşşıma yaklaştı ve dostça elini sıkarak atından inmesini istedi. Bu adam Bay Maillard'dı. İnsanı çok etkileyen kibar tavırları, belli bir ciddiyeti, ağırbaşlılığı ve otoritesi olan eski ekolden iri yapılı, yakışıklı bir adamdı.

Arkadaşı beni ona tanıştırmak hastaneyi gezme arzumdan söz etti ve Bay Maillard'dan bana ilgi göstereceği sözünü aldıktan sonra iznimizi isteyerek gitti; onu bir daha görmedim.

O gittikten sonra hastane yöneticisi, ince bir zevki gösteren bir yığın şeyin yanı sıra birçok kitap, resim, çiçek saksıları ve müzik aletleriyle dolu küçük ama düzenli bir kabul salonuna aldı beni. Şöminede keyifli bir ateş yanıyordu. Genç ve çok güzel bir kadın piyanonun başına oturmuş Bellini'den⁵ bir aria söylüyordu, ben içeri girince şarkısına ara verdi, büyük bir nezaketle beni karşıla-

4 Fransızcadaki anlamı ilmik, düğüm, halka.

5 Vincenzo Bellini (1801-1835): Sicilyalı müzisyen. Bianca e Fernando (1826), *Norma*, *La Somnambula* ve *I Puritani* adlı eserleriyle tanınır.

dı. Alçak bir ses tonuyla konuşuyordu ve bütün tavırlarında kırılmış bir insan havası vardı. Beğenmediğimi söyleyemeyeceğim aşırı derecede solgun bu yüzde hüznün izlerini gördüğümü düşündüm. Yas giysileri içindeydi; yüreğimde saygı, ilgi ve hayranlık karışımı duygular uyandırdı.

Paris'teyken, Bay Maillard'ın hastanesinin halkın deyişiyle “rahatlatma sistemiyle”⁶ idare edildiğini –cezalandırmadan kesinlikle kaçınıldığını– bir yere kapatmaya bile nadiren başvurulduğunu, gizlice gözetlenen hastaların görünüşte tam serbest bırakıldıklarını ve çoğunluğunun akıl sağlığı yerinde kişilerin kılık ve kıyafetiyle hastanenin içinde ve bahçesinde istedikleri gibi dolaşmalarına izin verildiğini duymuştum.

Tüm bu söylenenleri aklımda tutarak, genç kadının karşısında ağzımdan çıkana çok dikkat ediyordum, çünkü akli başında olup olmadığından emin olamazdım; gerçekten de gözlerinde, akıl sağlığının yerinde olmadığından beni kuşkulandıran huzursuz bir parıltı vardı. Bu yüzden konuşmalarımı bir deliyi bile kızdırıp heyecanlandırmayacağını düşündüğüm havadan sudan konularla sınırlandırdım. Bütün söylediklerime çok mantıklı yanıtlar verdi, hatta kişisel gözlemleri son derece sağduyulu biri olduğunu gösteriyordu, ancak *mania*⁷ metafiziğiyle çok uzun zamandır tanışıyor olmam, böylesine sağlık göstergelerine inanmamayı bana öğretmişti; bu nedenle konuşmamı başlangıçta olduğu gibi dikkatle sürdürdüm.

O sırada üniformalı şık bir uşak içeri girdi ve bir tepsi ile şarap, meyve ve daha başka yemişler getirdi; bunlardan payıma düşeni almayı ihmal etmedim; çok kısa bir süre sonra da genç kadın odadan

6 “Rahatlama sistemi”nin öncesi, Paris'teki La Bicêtre Hastanesi'nin başhekimisi Philippe Pinel'in (1745-1826) çalışmalarına kadar gitmektedir. Pinel, hastalarıyla konuşmakta ve sonraki vakalar için onların ayrıntılı geçmişlerini kaydetmekteydi. Hastalarına karşı kibar ve saygılı olması sayesinde önemli başarılar elde etti. Hastaların zincirleri çözülerek serbestçe hastanede dolaşmalarına izin verildi. Öğrencisi Esquirol (1772-1840) aynı yoldan yürüyerek Fransız akıl hastanelerinde yeni bir sistem kurdu. İngiltere'de Quaker William Tuke (1732-1840) akıl hastalarına anlayışla davranılan özel bir hastane York Retreat'i kurdu. Pinel'in, Esquirol'un ve Tuke'un çalışmalarına ve aldıkları sonuçlara karşın akıl hastalarına ilişkin genel davranışlarda önemli bir değişiklik olmadı ve bu kurumlarda hastalara karşı insanca yaklaşımlar 20. yüzyıla kadar bir düş olarak kaldı.

7 Fazla telaş, aşırı kuruntu ve yanılsama, ileri aşamalarında şiddete başvurma şekline nitelenen akli dengesizlik.

çıktı. O odadan çıkınca sorgulayıcı bir ifadeyle gözlerimi ev sahibime çevirdim.

“Hayır,” dedi ev sahibim “hayır, hayır –o, benim ailemden biridir– yeğenim ve çok hünerli bir hanımdır.”

“Kuşkulandığım için binlerce defa özür dilerim,” diye yanıtladım, “ama eminim ki beni bağışlarsınız. Paris’te burayı yönetmede gösterdiğiniz başarı çok büyük bir takdirle karşılanıyor; düşündüm ki, belki de... bilirsiniz işte...”

“Evet, evet –daha fazla söze gerek yok– aslında gösterdiğiniz övgüye layık özen için benim size teşekkür etmem gerekir. Düşünceli bir gence pek sık rastlamıyoruz ve bazen ziyaretçilerimizin düşüncesizlikleri yüzünden üzücü *contre-temps*’larla⁸ karşılaşırız. Eski sistemim uygulanırken, yani hastalar canlarının istediği gibi ortalıkta dolaşırlarken, hastanemizi ziyaret eden tedbirsiz kişiler yüzünden sık sık tehlikeli delilik nöbetlerine yakalandılar. Bu yüzden katı bir ziyaretçi politikası izlemek sorunda kaldım ve ağzının sıkılığından kesinlikle emin olmadığım hiç kimseyi hastaneye almamaya başladım.

Onun sözlerini yineleyerek sordum: “Eski sistemim uygulanırken mi dediniz? Sizi yanlış anlamıyorsam, onca övgüsünü duyduğum ‘rahatlatma’ sistemi artık yürürlükten kalktı mı?”

“O sistemden ilelebet vazgeçme kararı almamızdan bu yana haftalar geçti.”

“Sahi mi? Beni çok şaşırttınız!”

“Eski yöntemlere dönmek bizim için bir zorunluluk olmuştu,” dedi içini çekerek. “Rahatlatma sisteminin *tehlikesi* her zaman çok büyüktü, yararlarına gelince, biraz fazla abartılmıştı. İnanıyorum ki, bayım, bu yöntem eğer bir yerde gerektiğince denenmişse, o da bu hastanededir. İnsan aklının gereği olan her şeyi yaptık. Daha önce ziyaretimize gelerek bunu kendi gözlerinizle görüp değerlendiremediğiniz için üzgünüm. Ama rahatlatma uygulamasını, sanırım, yakından –ayrıntılarıyla– biliyorsunuz.”

“Tam olarak değil. Bilgilerim üçüncü ya da dördüncü kişilerden duyduklarıma dayanıyor.”

“O zaman sistemi genel terimlerle, hastanın *aileden sayıldığı*, su-

8 (Fr.) Aksilik.

yuna gidildiği bir sistem olarak tanımlayacağım. Delilerin akıllarından geçen hiçbir kaprise karşı çıkmadık. Tam tersine, bunlara hoşgörü göstermekle kalmadık, yüreklendirdik de; birçok kalıcı iyileşmeyi böyle sağladık. Bir delinin zayıf aklını *reductio ad absurdum*⁹ kadar etkileyen başka bir akıl yürütme yolu yoktur. Kendilerini, örneğin tavuk olarak düşünen hastalarımız vardı. Tedavi, bu durumda, olayı gerçek kabul etmek ve –hastayı durumunun gerçekliğini yeterince kavrayamayacak kadar aptal olmakla suçlayarak– bir hafta süreyle tavuk yeminden başka hiçbir yiyecek vermemekten ibaretti. Bu yöntem sayesinde biraz mısırla biraz çakıl mucizeler yaratmaya yetiyordu.”

“Yani bütün yöntem hastanın kaptislerine boyun eğmekten mi ibaretti?”

“Hiç de değil. Müzik, dans, beden eğitimi, iskambil oyunları, belirli türde kitaplar gibi basit eğlencelerin yararına çok inanıyorduk. Her hastayı, sanki sıradan bir fiziksel rahatsızlığı varmış gibi tedavi ediyor ve ‘deli’¹⁰ sözcüğünü asla ağzımıza almıyorduk. Çok önemli bir husus, her deliyi diğerlerinin davranışlarını gözetlemekle görevlendirmiş olmamızdı. Bir delinin anlayışına veya kişisel karar verebilme yeteneğine güvenmekle onu maddi ve manevi olarak kazanabilirsiniz. Böylece bize çok pahalıya gelen gardiyanlara yol verme imkânına kavuştuk.”

“Peki, herhangi bir cezaya başvurmadınız mı?”

“Hayır.”

“Hastalarınızı hiç kapattığınız da mı olmadı?”

“Çok nadiren. Ara sıra biri nöbet geçirdiğinde veya ani bir öfkeye kapıldığında, rahatsızlığı başkalarına bulaşmasın diye onu gizli bir hücreye götürür ve yakınlarına teslim edinceye kadar orada tutardık, çünkü azgın deliler için elimizden bir şey gelmez. Bunlar genellikle devlet hastanelerine kaldırılırdı.”

“Şimdi bütün bunları değiştirmekle isabetli davrandığınızı düşünüyorsunuz, öyle mi?”

9 Absürde, saçmaya indirgemek; yani yanlışlığını göstermek amacıyla bir fikri mantıksal bakımdan en aşırı noktasına kadar götürmek.

10 Orijinal metinde “lunatic” şeklinde geçiyor. Latince’de *Luna* ay anlamına gelir. Yunanlar ve Romalılar ayın insan zihnini etkilediğine ve dolunaya yaklaşılmaması ölçüsünde “lunatic”lerin çılgınlığının arttığına inanırlardı.

“Kesinlikle. Sistemin bazı zayıf noktaları, hatta tehlikeleri vardı. Çok şükür, artık Fransa’nın bütün *Maison de Santé*’leri sistemin yanlışlığını anlamış bulunuyor.”

“Anlattıklarınız beni çok şaşırttı,” dedim, “çünkü şu anda Fransa’nın hiçbir yerinde deliliğin bundan başka tedavi yöntemi olmadığına inanıyordum.”

“Henüz çok gençsiniz, dostum,” diye yanıt verdi ev sahibim, “ama zamanla, dünyada olup bitenleri, başkalarının dedikodularına inanmadan, kendiniz değerlendirmeyi öğreneceksiniz. Duyduğunuz hiçbir şeye, gördüklerinizin de yarısına inanmayın. Şimdi gelelim bizim *Maison de Santé*’ye, cahilin teki sizi yanıltmış olmalı. Ama yemekten sonra, yol yorgunluğunu üstünüzden attığınızda size hastaneyi gezdirmekten ve bugüne dek düşünülmüş sistemlerin en etkilisi olduğuna inandığım (işleyişine tanık olan herkes de bunu kabul ediyor) sistemi size tanıtmaktan büyük mutluluk duyacağım.”

“Bu sizin kendi sisteminiz mi?” diye sordum, “Siz kendiniz mi buldunuz?”

“Bunun kendi buluşum olduğunu söylemekten gurur duyuyorum,” diye yanıtladı, “hiç değilse bir ölçüde.”

Bay Maillard ile bu şekilde bir-iki saat konuştum, bu arada bana hastanenin bahçelerini ve seralarını gezdirdi.

“Hastalarımı görmenize,” dedi, “şimdilik izin veremem. Böylesi şeyleri görmek duyarlı bir insanı az veya çok sarsabilir, iştahınızın kaçmasını istemiyorum. Birazdan yemek yiyeceğiz. Size, *velouté*¹¹ soslu karnabaharlı *à la St. Menehoult*¹² dana eti, sonra da, bir bardak *Clos de Vougeôt*¹³ şarabı ikram edeceğim, o zaman sinirleriniz yeterince sağlamlaşır.”

Saat altıda yemeğin hazır olduğu bildirildi; ev sahibim beni oldukça büyük bir kalabalığın –sanırım yirmi beş-otuz kişinin– top-

11 Kıvam vermek amacıyla un ve sarı tereyağı kullanılan ve dana eti, balık veya tavuk suyu ilave edilen beyaz bir sos.

12 Saint Menehoult usulü. Etin tereyağı ve ekmek kırıntılarıyla kaplandıktan sonra ızgara edilerek hazırlandığı bir pişirme usulü. Sainte-Menehould, Marne’in domuz ürünleriyle ünlü bir semtidir.

13 Leziz bir beyaz şarap. Diğer Burgonya Clos şaraplarıyla birlikte uzun süre bütün Fransa’nın en aranan şaraplarından kabul edilmiştir.

landığı geniş bir *salle à manger*'ye¹⁴ götürdü. Kılık kıyafetleri bana aşırı ölçüde zengin ve *vieille cour*'un¹⁵ gösterişli süslülüğünden izler taşıyor gibi gözükse de, besbelli ki bunlar yüksek tabakadan, çok iyi eğitim görmüş insanlardı. Konuklardan en az üçte ikisinin kadın ve çoğunun da hiçbir Parisli kadının bugün için şık sayamayacağı kılıklar içerisinde olduğunu fark ettim. Sözelimi, yaşı yetmişin altında olmayan birçok kadın yüzük, bilezik, küpe gibi mücevherat takmış takıştırmış, göğüs ve kollarını utanç verecek ölçüde çıplak bırakan giysiler giyinmişti. Ayrıca giysilerin çok azının iyi dikilmiş olduğunu –ya da çok azının giyenin bedenine uyduğunu– fark ettim. Etrafıma bakınırken Bay Maillard'ın küçük kabul salonunda tanıştırdığı ilgi çekici kız gözüme çarptı; çemberli etek, yüksek topuklu ayakkabılar, kendisine çok büyük gelen ve yüzünü gülünç derecede küçük gösteren Brüksel dantelinden kirli bir bone giyinmiş olduğunu görmek beni çok şaşırttı. Onu ilk gördüğümde, kendisine çok yakışan yas giysileri içindeydi. Kısacası herkesin giyiminde kuşamında bir tuhaflık vardı. Bu durum başlangıçtaki “rahatlatma sistemi” düşüncesini getirdi aklıma; delillerle birlikte yemek yemenin beni rahatsız etmemesi için Bay Maillard'ın yemek sonuna kadar beni aldatmak niyetinde olduğunu düşündüm, ama Paris'teyken Güneylilerin çok antika fikirli, son derece tuhaf insanlar olduğunu duymuştum; konukların birkaçıyla konuştuktan sonra bütün kaygılarım uçup gitti.

Yemek salonu belki yeterince rahat ve genişti, ama çok da zarif olduğu söylenemezdi. Sözelimi, tabanda halı yoktu; gerçi, Fransa'da halıdan vazgeçilmesi az rastlanan bir şey değildir ama. Aynı şekilde pencerelerde de perde yoktu; sıkı sıkıya kapatılmış panjurlar, tıpkı dükkân kepenkleri tarzında demir çubuklarla çaprazlamasına tutturulmuştu. Salon, gördüğüm kadarıyla, tek başına *château*'nun bir kanadını oluşturuyordu; böylece kapı bu paralel kenarın bir kenarında, pencereler de diğer üç kenarında bulunuyordu. En az on penceresi vardı.

Mükemmel bir sofra kurulmuştu. Türlü türlü lezzetli yiyeceklerle dolu tabaklarla donatılmıştı bütün masa. Bu bolluk kesin-

14 (Fr.) Yemek salonu.

15 (Fr.) Eski Saray, yani XIV-XVI. Louis dönemi.

likle barbarcaydı. Bütün *Anakim'e*¹⁶ ziyafet verecek kadar çok et vardı. Dünya nimetlerinin böylesine dökülüp saçıldığını, böylesine israf edildiğini ömrümde görmedim. Ama düzenleme pek zevkli yapılmamıştı; hafif ışığa alışkın gözlerim masanın ve salonun neresinde boş bir yer bulunmuşsa oraya konulmuş çok sayıdaki gümüş şamdanın parlak mum ışığından son derece rahatsız oluyordu. Hizmete koşuşturan bir sürü uşak vardı ve salonun en uzak köşesine yerleştirilmiş büyük bir masada keman, fife, trombon ve davullarıyla yedi-sekiz kişi oturuyordu. Bu insanlar, yemek boyunca, benden başka herkesi eğlendirdiği görülen müzik niyetine her biri bir telden gürültülerle zaman zaman canımı çok sıktilar.

Kısacası, gördüğüm her şeyde büyük bir *tuhaflik* olduğunu düşünmeden edemiyordum, ama dünyada çok farklı düşüncelere sahip, çok farklı gelenekleri olan her türden insan yok mudur? Hem sonra, o kadar çok yolculuk yapmıştım ki artık *nil admirari*'nin¹⁷ ustası olmuşum; bu yüzden ev sahibimin sağ yanında kayıtsızca oturarak önüme konan nefis yiyeceklerin hakkını büyük bir iştahla verdim.

Yemek sırasında yapılan hararetli konuşmalara hemen herkes katılıyordu. Hanımlar her zamanki gibi çok konuşuyorlardı. Çok geçmeden, hemen herkesin çok iyi eğitim almış kişiler olduğunu anladım; ev sahibimse tam bir fıkra küpüydü. Bir *Maison de Santé*'nin yöneticisi olduğunu her fırsatta söylemekten hoşlanıyor gibiydi; bütün konukların en fazla yeğlediği konuşma konusunun delilik olmasından şaşkınlık duyuyordum. Hastaların *kaprislerine* ilişkin epeyce eğlenceli çok sayıda öykü anlatıldı.

“Burada bir zamanlar,” dedi, sağımda oturan kısa boylu şişman bir adam, “kendini çaydanlık sanan bir hasta vardı, bu arada yeri gelmişken şunu da sorayım, bu çaydanlık takıntısının deliler arasında çok yaygın olması pek garip değil mi? Fransa’da insan çaydanlığı olmayan nerdeyse bir tek akıl-sağlık evi yoktur. *Bizimki İn-*

16 Anak: Eski Ahit’te adı geçen Filistinli bir dev. Soyundan gelenler de iri yapılydılar. İbrani casuslar onların yanında kendilerini birer çekirge kadar gördüklerini söylemişlerdir. “Ve orada devler gördük, Anak’ın oğullarıydı bunlar” (13:33).

17 (Lat.) Hiçbir şeye şaşmama. Horace’ın *Epistolea* l’inden alınan bu söz, o zamanlar çok tutulan ve birçok kitapta, dergide karşılaşılan bir alıntıydı.

giliz malı¹⁸ bir çaydanlıktı ve her sabah büyük bir dikkatle kendini bir güderi ve tebeşir tozuyla parlatırdı.”

“Bir süre önce de,” dedi tam karşısında oturan uzun boylu adam, “eşek olduğunu kafasına takmış biri vardı, sözcüğün mecazi anlamıyla çok da haklıydı. Baş belasının biriydi; zaptedebilmek için az uğraşmazdık. Çok uzun süre, devedikeninden başka bir şey yemedi, ama biz de yemesi için devedikeninden başka hiçbir şey vermeyerek çok geçmeden onu bu fikirden kurtardık. Sonra durmadan çifte atardı, işte şöyle, şöyle.”

“Kendinize hâkim olmanızı rica edebilir miyim Bay De Kock?”¹⁹ diye araya girdi yanında oturan yaşlı hanım. “Lütfen ayaklarınıza sahip olun! Brokarımı berbat ettiniz. Hem, rica ederim canım, her sözü böyle uygulamalı anlatmanın bir gereği var mı? Bütün bunları yapmasanız da, buradaki dostumuz sizi anlayabilir. Vallahi, sizin de eşeklikte, kendini eşek sanan o zavallı bahtsız deliden geri kalır bir yanınız yok. Gördüğüm kadarıyla çifteleriniz o kadar *doğal* ki.”

“*Mille pardons! Ma’m’selle!*”²⁰ diye karşılık verdi kendisine böyle hitap edilen Bay De Kock, “Binlerce defa özür dilerim. Sizi gücendirmek gibi bir niyetim yoktu. Bayan Laplace,²¹ Bay De Kock sizinle birlikte kadeh kaldırmaktan onur duyacaktır.”

Sözün burasında Bay De Kock yerlere kadar eğildi, bir tören havasında kendi elini öptü ve Bayan Laplace ile kadeh kaldırdı.

Bu noktada, Bay Maillard bana doğru seslenerek, “İzninizle *mon ami*”²² dedi, “*Sainte-Menehould* usulü pişirilmiş bu dana etinden bir parça size göndereyim, çok nefis bulacaksınız.”

O sırada, güçlü kuvvetli üç garson, içerisinde “*monstrum, horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum*”²³ olduğunu san-

18 “İngiliz malı” ile Charles Dickens’a gönderme yapıldığını düşünen araştırmacılar vardır.

19 Paul de Kock (1794-1871): Paris yaşamı üzerine sansasyonel romanlar yazmış bir yazar.

20 (Fr.) Binlerce özür dilerim hamfendi.

21 Muhtemelen Poe’nun birkaç yazısında sözünü ettiği Pierre Antoine de la Place (1749-1827), bir başka Fransız yazarı.

22 (Fr.) Dostum.

23 Virgilius’un Aeneid III’ünden “korkunç, biçimsiz, gözsüz, dev bir canavar”. Kikloplara gönderme yapılmaktadır.

dığım koca bir tepsiyi kazasız belasız masaya koymayı başardılar. Daha yakından bakınca, bunun, İngilizlerin ada tavşanı hazırladıkları gibi bir bütün olarak pişirilmiş ve ağzında bir elmayla dizleri üzerine konulmuş küçük bir buzağı olduğunu gördüm.

“Teşekkür ederim, istemem,” diye karşılık verdim, “gerçeği söylemek gerekirse St. bilmem ne usulü pişirilmiş dana etinden pek hoşlanmam; bana pek yaramıyor da, ama tabağımı değiştirip biraz tavşan alayım.”

Masada asıl yemeğin yanı sıra birçok tabak içerisinde Fransız usulü pişirilmiş tavşana benzeyen –herkese salık verebileceğim ağzınıza layık– ikinci bir yemek daha vardı.

“Pierre,” diye haykırdı ev sahibi, “beyefendinin tabağını değiştir ve ona bir parça *au-chat*²⁴ tavşan ver.”

“Nasıl tavşan?” diye sordum.

“*Au-chat* tavşan.”

“Teşekkür ederim, bir daha düşününce vazgeçtim. En iyisi ben biraz jambon alayım.”

Bu taşralıların sofrasında insan ne yediğini bilemiyor diye kendi kendime düşündüm. Onların ne *au-chat* tavşanlarını yerim ne de *tavşanlı kedilerini*.

“Bir de,” dedi, masanın ayakucuna yakın bir yerde oturan canlı cenaze gibi bir adam, konuşmaya kaldığı yerden devam ederek, “diğer tuhaflıkların yanı sıra, bir zamanlar, Kurtuba peyniri olduğunu ısrarla ileri süren biri vardı; elinde bir bıçakla ortalıkta dolaşıp, baldırından küçük bir dilim kesip tadına bakmalarını isterdi herkesten.”

“Zırdeli olduğuna ne şüphe,” diye araya girdi birisi, “ancak yabancı beyefendi dışında hepimizin bildiği birinin yanında solda sıfır kalırdı. Kendisini bir şişe şampanya sanan ve her zaman ‘pat, fişşş’ diye sesler çıkararak dolaşan adamı kastediyorum.”

Sözün burasında konuşmacı çok kaba bulduğum bir tarzda sağ elinin başparmağını sol avurduna soktu ve birdenbire çekerek şampanya patlatılmasına benzer bir ses çıkardı, ardından da dilini dişleri üzerinde ustaca gezdirerek köpüren bir şampanya gibi daki-

24 (Fr.) Kedi usulü, kedili. Kedi etinin tadı tavşan etine benzer ve kuşatma altında ya da kıtlık dönemlerinde sıklıkla tavşan yerine pişirilmiştir.

kalarca fışırdadı. Bay Maillard'ın onun bu davranışından pek hoşlanmamakla birlikte bir şey demediğini fark ettim. Sözü kocaman peruklu çok zayıf, ufak tefek biri aldı.

“Bir de kendini kurbağa sanan o aptal vardı,” dedi, “söz aramızda, benzerlik de az buz değildi. Onu görmeyi isterdim, bayım.” Bana doğru söylemişti bunu. “Öyle doğal bir havası vardı ki, görseydiniz yüreğinize su serpilirdi. Bu adamın dünyaya bir kurbağa olarak *gelmemiş* olmasına, bayım, ancak acınır.”²⁵ Dünyanın en tatlı sesiyle V-r-a-k! V-r-a-k! diye si bemol vıraklardı; bir-iki bardak şarap içtikten sonra dirseklerini böyle masaya dayar ve ağzını şöyle kocaman açar; sonra gözlerini öyle hızla döndürüp şöyle çabuk çabuk kırpardı ki, bayım, bir görseydiniz dehası karşısında hayretler içinde kalırdınız.”

“Ona ne şüphe,” dedim.

“Ve bir de,” dedi birisi, “kendini bir çimdik enfiye sanan bir Petit Gaillard²⁶ vardı; kendini başparmağı ile işaret parmağı arasına alamadığına yanar dururdu.”

“Bir de gerçekten eşsiz bir deha olan Jules Desoulières vardı, balkabağı olduğu fikrini kafasına takarak delirdi gitti adamcağız. Kendisini turta yapması için aşçıyı sıkıştırır dururdu, tabii aşçı bunu öfkeyle reddederdi. Ben şahsen balkabağından *Desoulières* usulü pişirilmiş turtanın²⁷ nefis bir yiyecek olacağına eminim.”

“Beni şaşırtıyorsunuz!” dedim ve soran gözlerle Bay Maillard’a baktım.

“Ha! ha! ha!” diye güldü Bay Maillard, “He! he! he! Hi! hi! hi! Ho! ho! ho! Hu! hu! hu! Gerçekten çok güzel! Şaşırmamalısınız, *mon ami*; bu arkadaşımız çok şakacıdır – birazcık *drôle*’dur”²⁸ söylediği her sözü harfi harfine anlamayın.”

25 *Frog* (kurbağa) ve *todd* (kara kurbağası) sözcükleri, 18. yüzyıldan itibaren argo sözlüklerine Fransız, daha çok da Parisli anlamında girmiştir. Bu kullanımın kaynağı Paris’in bir bataklık olduğu ve adının *Lutetia* (çamur ülkesi) olduğu günlere kadar gider. Parisliler bu çamurun ortasında kurbağalar gibi yaşıyorlardı. Poe, sözcüğü “Küçük Fransız Neden Eli Askıda Dolaşıyor” adlı öyküsünde de kullanır.

26 (Fr.) Açık saçık şakalar yapan, şen şakrak, hayat dolu bir adam.

27 Fransızcada *Soulier* ayakkabı; *dessouler*, ayıltmak, ayılmak anlamına gelir. Jules Desoulières, Poe’nun uydurduğu bir isim olmalı.

28 (Fr.) Tuhaf, gülünç, eğlenceli, hoş.

“Sonra bir de *Bouffon Le Grand*²⁹ vardı,” dedi konuklardan birisi, “kendine özgü, olağanüstü biriydi. Aşkla kafayı bozmuştu ve iki başı olduğunu düşünüyordu. Bu başlardan birinin Cicero’nun³⁰ başı olduğunu ileri sürüyordu; ikinci başınsa alından ağza kadar Demosthenes’in,³¹ ağızdan çeneye kadar Lord Brougham’ın³² başı olmak üzere bileşik bir baş olduğu düşüncesindeydi. Yanılmış olması büsbütün olanaksız değilse de, haklı olduğuna sizi inandırırды, çünkü güzel konuşmada üstüne yoktu. Güzel söz söylemeye tutku derecesinde düşkündü ve bu konuda hiçbir fırsatı kaçırmazdı. Sözgelimi bir sıçrayışta şöyle yemek masasının üzerine çıkar ve...”

Bu sırada yanında oturan arkadaşı elini konuşmacının omzuna koyarak kulağına birkaç söz fısıldadı. Bunun üzerine adamcağız birdenbire suskunluğa gömülerek sandalyesine çöktü.

“Bir de Topaç Boullard³³ vardı,” dedi biraz önce fısıltıyla konuşan adam, “Ona topaç diyorum, çünkü çok tuhaf olsa da hiç de akla aykırı olmayan bir takıntıyla topaca dönüşmüş olduğunu sanıyordu. Onu fır dönerken görseydiniz, gülmekten katılırdınız. Saatlerce bir topuğu üzerinde dönerdi, işte şöyle...”

O sırada biraz önce kulağına fısıldayarak müdahale ettiği arkadaşı, kendi yaptığı hizmetin aynısını ona yaptı.

“O zaman demek oluyor ki,” diye bağırdı yaşlı bir kadın var gücüyle, “sizin bu Bay Boullard’ınız delinin biriymiş, aptal bir deli, hem de en âlâsından. Çünkü sorarım size kim bir topaç-insandan söz edildiğini duymuştur? Çok saçma bir şey bu. Bayan Joyeuse,³⁴ bildiğiniz gibi çok daha akıllı bir insandı. Onun da bir takıntısı vardı, ama bu sağduyu dolu bir takıntıydı ve kendisini tanımak

29 Sözcük anlamı Fransızcada büyük soytarı; muhtemelen yaşamını kırk dört ciltlik *Histoire Natural* adlı eserine adayan Fransız natüralisti Georges Leclerc de Buffon’a (1707-1788) gönderme yapılmaktadır.

30 Marcus Tullius Cicero (M.Ö. 100-43): Büyük Romalı hatip ve devlet adamı.

31 Demosthenes (M.Ö. 384?-322): Ağına çakıl taşları doldurarak denizin gürültüsüne rağmen sesini işittirmeye çalışan ünlü Yunan hatip.

32 Henry Peter Brougham (1778-1868), Avam Kamarası’ndaki liberallerin önderlerinden biri, *Edinburgh Review*’un kurucusu ve günün büyük hatiplerinden.

33 Boul (Fr.) Top, ard, küçümseyici bir sonek.

34 (Fr.) Neşeli. Charles Lever’in (1806-1872) Charles O’Malley (1826) adlı eserinde, genç bir adam bilmeden, tavırları Bayan Joyeuse’ünkine benzeyen deli bir kadına aşık olur.

onuruna erişen herkese keyif verirdi. Enine boyuna düşünüp taşındıktan sonra, kaza eseri genç bir horoza dönüşmüş olduğunu anlamıştı. Ama bir horoz olarak çok yol yordam bilirdi. Kanatlarını müthiş bir çabayla şöyle, şöyle, şöyle çırpardı; ötüşüne gelince, nefisti: Ü-ürü-üüü! Ü-ürü-üüü! Ü-ürü-üüü! Ü-ürü-üüü!”

“Bayan Joyeuse, rica ederim kendinize geliniz!” diye araya girdi ev sahibimiz öfkeyle. “Ya bir hanımefendinin davranması gerektiği gibi davranın ya da derhal sofrayı terk edin, artık size kalmış.”

Yaşlı kadın (biraz önce yaptığı Bayan Joyeuse tanımından sonra kendisine Bayan Joyeuse diye hitap edilmesine çok şaşırmıştı) kaşlarına kadar kızardı, böylesine azarlanmaktan çok utanmıştı. Başını önüne eğdi ve hiç karşılık vermedi. Ama daha genç bir başka kadın aynı konuda konuşmaya devam etti. Küçük kabul salonunda tanıdığım güzel kadındı bu.

“Bayan Joyeuse bir *deliydi!*” diye bağırdı, “Eugénie Salsafette’in³⁵ düşüncelerinde, her şeye rağmen, çok daha fazla sağduyu vardı. Sıradan giyimi son derece uygunsuz bulan ve her zaman giysilerin dışında olmayı içinde olmaya yeğleyen, çok güzel ve çok alçakgönüllü bir kızcağızdı kendisi. Hem zaten, çok kolay bir işti bunu yapmak. Sadece şunu yapıyordunuz, sonra şunu, sonra şunu, bir de şunuuu...”

“*Mon dieu!*³⁶ Ma’m’selle Salsafette!” diye hep bir ağızdan haykırdı on-on iki kişi, “ne yapıyorsunuz? Durun yapmayın! Bu kadar yeter. Nasıl yapıldığını hepimiz anladık! *Durun! Durun!*” Bayan Salsafette’in Médici Venüsü³⁷ kılığına girmesini engellemek için yedi-sekiz kişi sandalyelerinden fırlamışlardı ki, *château*’nun içinden bir yerlerden gelen çığlık ve haykırışlarla sorun kesinlikle ve şıp diye çözüldü.

Bu çığlıklar sinirlerimi fena halde bozmuştu; diğer konuklara gelince, doğrusu çok acıdım onlara. Hayatımda hiç bu kadar korkmuş aklı başında insanlar görmemiştim. Ölü gibi sapsarı suratlarla, sandalyelerine büzülmüş dehşet içinde titreyerek ve anlaşılmaz şeyler mırıldanarak çığlıkların yeniden yükselmesini bekliyorlar-

35 Ad, yenilebilir bir kök olan tekesakalından (*salsify*) geliyor.

36 (Fr.) Aman Tanrım.

37 Floransa’da Uffizi’de sergilenmekte olan en ünlü çıplak heykellerden biri.

dı. Sonra ıgıllıklar yeniden yükseldi –bu defa daha tizdi ve daha yakından geliyor gibiydi– daha sonra nc defa *daha yüksek* olarak, ardından da Şiddeti azalarak dördüncü defa yükseldi. Grl-tnn kesildiğinin anlaŐılmasıyla herkesin neşesi geri geldi; herkes canlanıp yeniden öyküler anlatmaya koyuldu. O zaman bu karışıklığın nedenini sormaya cesaret edebildim.

“*Bagatelle*,”³⁸ dedi Bay Maillard. “Böylesi Şeylere alıştık, umursamıyoruz artık. Deliler zaman zaman hep bir ağızdan ulurlar; bazı geceler bir köpek sürüsündeki gibi biri susar, diğeri başlar. Bazen bu toplu halde ulumanın ardından kaçma çabasına girifirler ki, bu elbette biraz endişeye neden oluyor.”

“Gözetim altında kaç kişi var?”

“Şu an için ondan fazla değil.”

“oğ sanırım kadındır.”

“Yo, hepsi erkek; hepsinin de güçlü kuvvetli erkekler olduğnu söyleyebilirim.”

“Demek yle! Bense delilerin oğnluğnun cinsi latiften olduğnu sanıyordum.”

“Genellikle öyledir, ama her zaman değil. Bir süre önce burada yirmi yedi hasta vardı ve bunların on sekizi kadındı; ama son zamanlarda, gördüğünüz gibi, durum oldukça değifiti.”

“Evet, gördüğünüz gibi durum oldukça değifiti,” diye araya girdi, daha önce Bayan Laplace’ın incik kemiğine ifte atan adam.

“Evet, gördüğünüz gibi durum oldukça değifiti,” diye herkes koro halinde ahenkle haykırdı.

“Hepiniz dilinizi tutun,” diye büyük bir öfkeyle bağırdı ev sahibim. Bunun zerine herkes neredeyse bir dakika kadar bir ölüm sessizliğine gömüldü. Kadınlardan biri de Bay Maillard’ın emrine harfiyen uymak için son derece uzun dilini çıkarıp büyük bir uysallıkla ziyafetin sonuna kadar iki eliyle tuttu.

“Şu hanımefendi,” dedim Bay Maillard’a doğru eğilerek ve fısıltıyla, “Şu biraz önce konuşan ve bize -r- yapan hanım, sanırım o zararsızdır?”

“Zararsız mı?” diye haykırdı hiç de yapmacık olmayan bir Şaşkınlıkla, “Bununla ne demek istiyorsunuz?”

38 (Fr.) nemsiz Şey, kıvrır zıvrır.

Elimle alnıma dokunarak, “Yani azıcık kafayı oynatmış,” dedim, “tehlikeli olmadığına kesin gözüyle bakabilirim değil mi?”

“*Mon Dieu!* Neler de düşünüyorsunuz? Bayan Joyeuse benim çok eski bir dostumdur ve en az benim kadar akıllı başındadır. Gerçi bazı ufak tefek tuhaflıkları yok değildir ama –bilirsiniz işte, bütün yaşlı kadınların– bütün çok yaşlı kadınların hangisi tuhaf değildir ki?”

“Elbette, elbette,” dedim, “peki ya bütün şu hanımlar, beyler?”

“Hepsi de dostlarım ve hastabakıcılarımdır,” diye sözümü kesti *kurumla* dikelen Bay Maillard, “çok yakın dostlarım ve yardımcılarımdır.”

“Ne! Hepsi mi?” diye sordum, “İstisnasız bütün kadınlar da mı?”

“Elbette,” diye yanıtladı, “kadınlar olmasa hiçbir şey yapamazdık; onlar dünyanın en iyi deli hastabakıcılarıdır; bilirsiniz, onların kendilerine has usulleri vardır; parlak gözleriyle mucizeler yaratırlar, tıpkı yılanın avını büyülemesi gibi.”

“Tabii,” dedim, “ama biraz acayip davranmıyorlar mı? Azıcık tuhaflıkları yok mu? Ne dersiniz, ha?”

“Acayip! Tuhaf! *Gerçekten* böyle mi düşünüyorsunuz? Biz Güneyliler pek fazla iffet taslamayız –canımızın çektiğini yaparız– hayatın tadını çıkarırız, anlarsınız ya.”

“Tabii,” dedim, “tabii.”

“Belki de,” dedi, “şu *Clos de Vougeôt* başınıza vurdu sizin – biraz serttir– anlarsınız ya–”

“Elbette, elbette,” dedim, “Ha, bu arada, yanlış anlamadımsa, ünlü rahatlatma sistemi yerine uygulamaya koyduğunuz sistemin çok katı bir sistem olduğunu söylemiştiniz, değil mi?”

“Hiç de değil. Hapsederken ister istemez biraz sert davranıyoruz, ama tedaviye gelince –tıbbi tedavi demek istiyorum– hastalar eski tedaviden çok, bu yenisinden hoşlanıyorlar.”

“Bu yeni sistem sizin kendi buluşunuzdu değil mi?”

“Tam olarak değil. Bir kısmı, adını mutlaka duymuşsunuzdur, Profesör Katran’ındır ve yanılmıyorsam, sizin de yakın tanışı olmaktan şeref duyduğunuz ünlü Tüy’e ait olduğunu söylemekten gurur duyacağım bazı değişiklikler yaptım planımda.”

“İtiraf etmekten büyük utanç duyuyorum ama,” dedim, “bu beylerin daha önce adlarını bile duymadım.”

“Aman Tanrım!” diye haykırdı ev sahibim sandalyesini ani bir hareketle geriye çekip ellerini havaya kaldırarak, “Sanırım sizi doğru duyamadım! Herhalde bilge Doktor Katran’ın ve ünlü Profesör Tüy’ün adlarını duymadığınızı söylemek istemiyorsunuz değil mi?”

“Bilgisizliğimi kabul etmek zorundayım,” diye yanıtladım, “ama gerçek her şeyin üzerinde tutulmalıdır. Bu olağanüstü insanların (bundan kuşku duyulamaz) eserlerinden habersiz olduğum için yerin dibine geçiyorum. Hiç zaman yitirmeden eserlerini arayıp bulacak ve onları büyük bir özenle inceleyeceğim. Bay Maillard, beni gerçekten –evet, itiraf etmeliyim– beni gerçekten çok utandırdınız.”

Doğruydu, gerçekten çok utanmıştım.

“Tamam, bırakalım artık bu konuyu, sevgili genç dostum,” dedi kibarca ve hafifçe elimi sıkarak, “şimdi, birlikte birer bardak Sauterne³⁹ içelim.”

İçtik. Tüm konuklar kayıtsız şartsız bizi taklit etti. Herkes konuşuyor, şakalar yapıyor, kahkahalarla gülüyor, bin bir saçmalık yapıyordu; kemanlar çığlık atıyor, davullar güm güm vuruyor, trombonlar Phalaris’in azgın boğaları gibi böğürüyordu.⁴⁰ Kaldırılan kadeh sayısının artmasıyla her şey giderek daha kötüye gitti ve sonunda tam bir curcunaya⁴¹ dönüştü. Bu arada Bay Maillard’la ben, aramızda bir sürü Sauterne ve Vougeôt şişesi, var gücümüzle bağırarak konuşmamızı sürdürüyorduk. Normal ses tonuyla söylenen bir sözcüğün işitilme şansı, Niagara Şelalesi’nin dibindeki bir balığın sesinin işitilme şansından daha fazla değildi.

Kulağına doğru bağırarak “Efendim,” dedim, “yemekten önce, eski rahatlatma sisteminin tehlikeleri hakkında bir şey söylemiştiniz. Neydi bu?”

39 Güney Fransa’da bir bölge ve bu bölgenin beyaz ve genellikle tatlı üzümlerinden yapılan şarap.

40 Phalaris (M.Ö. 570-554): Sicilya’da Agrigentum Tiranı. Zalimliğiyle ünlüdür. Rivayete göre, Atinalı tunç ustası Perillos, Agrigentum tiranına yeni bir cezalandırma usulü önerisinde bulunmuştur. Önerisinin kabul edilmesi üzerine Perillos yan tarafında bir kapısı bulunan bronz bir boğa dökmüştür. Kurban boğanın içine kapatılacak ve ölünceye kadar kızartılacaktı. Boğanın gırtlığı öyle yapılmıştı ki, zavallı kurbanın çığlıkları ve inlemeleri boğanın ağzından böğürtü şeklinde çıkacaktı. Bu fikirden çok hoşlanan Phalaris ilk olarak bunun Perillos üzerinde denenmesini emretti.

41 Medinde Pandemonium deniyor. Milton’un *Kayıp Cennet*’inde şeytanın cehennemdeki sarayı. Yunanca *pan daimon*’dan (bütün şeytanlar).

“Evet,” diye yanıtladı, “Zaman zaman büyük tehlikeler doğuyordu. Delilerin aklına ne eseceği bilinemez ve hem benim fikrime göre hem de Dr. Katran’la Profesör Tüy’ün fikirlerine göre, onların gözetimden uzak, serbestçe dolaşmalarına izin vermek kesinlikle *akıl kârı* değildir. Deli, bir süre, denildiği gibi “yatıştırılabilir,” ama eninde sonunda ele avuca sığmaz olur. Dillere destan kurnazlığına diyecek yoktur. Kafasına bir şey koymuşsa, niyetini çok akıllıca gizler; akli başındaymış gibi davranmada gösterdiği ustalık, metafizikçinin zihin konusundaki incelemelerinde karşılaştığı sorunların en benzersizini oluşturur. Deli *tamamen akli başında* gözük­tüğünde, bu demektir ki, ona deli gömleği giydirme zamanı geldi de geçiyor bile.”

“Peki, ya şu sözünü ettiğiniz –bu hastaneyi yönetirken– kendi gözlerinizle gördüğünüz *tehlikeler*? Bir delinin serbest bırakılmasının tehlikeli olduğunu düşünmeniz için geçerli bir nedeni­niz var mı?”

“Burada kendi gözlerimle gördüğüm? Elbette, elbette. Sözge­li­mi, *çok kısa* bir süre önce, bu hastanede çok tuhaf bir olay meydana geldi. O zamanlar, bildiğiniz gibi, rahatlatma yöntemi yürürlükteydi ve hastalar serbestçe ortalıkta geziyorlardı. Dikkati çekecek derecede iyi davranışlar sergiliyorlardı, öyle ki, akıllı biri, bunların bu kadar iyi davranışlar içinde olmasından şeytanca bir plan hazırlamakta olduklarını çıkarabilirdi. Derken günün birinde gardiyanlar, elleri kolları bağlanmış olarak kendilerini hücrede buluverdiler; gardiyanların yerini alan deliler tarafından, sanki *kendile­ri* deliymiş gibi gözetim altında tutuluyorlardı.”

“Deme! Hayatımda bu kadar saçma bir şey duymadım!”

“Ama gerçek. Bütün bunlar, şimdiye kadar bilinen bütün yönetim sistemlerinden daha iyi bir yönetim sistemi –delilerin yönetimini kastediyorum– bulduğunu nasılsa aklına koymuş aptal biri –bir deli– yüzünden başımıza geldi. Bu adam, sanırım, buluşu­nu denemek istedi ve hastaların geri kalanını egemen güçleri de­virmek için bir komploya katılmaya ikna etti.”

“Peki, sahiden başardı mı?”

“Buna ne şüphe? Çok geçmeden gözetenlerle gözetilenler yer değiştirdi. Tam da böyle denemez ya, çünkü deliler serbestti, oysa

gardiyanlar hemen hapsedildi ve söylemekten üzüntü duyuyorum ama oldukça kötü davranıldı kendilerine.”

“Ama sanırım çok geçmeden bir karşı devrim yapılmıştır. Bu durum uzun sürmüş olamaz. Çevredeki insanlar –hastaneyi görmeye gelen konuklar– alarm vermiş olmalıdırlar.”

“İşte bunda yanılıyorsunuz. Ayaklanmanın elebaşı çok kurnazdı. Hastaneye hiç ziyaretçi kabul etmiyordu, bu kuralı sadece bir defa bozdu: Bir gün, korkmak için hiçbir neden görmediği çok aptal görünümlü bir delikanlıyı kabul etti. Sırf değişiklik olsun diye, onunla biraz eğlenmek için girip hastaneyi gezmesine izin verdi. Onunla yeterince dalgasını geçtikten sonra da sepetledi.”

“Peki, öyleyse delilerin egemenliği *ne kadar* sürdü?”

“Oldukça uzun bir süre; bir kere kesin olarak bir ayı var, daha da ne kadar fazlası var, tam olarak söyleyemeyeceğim. Bu arada deliler çok hoş vakit geçirdiler, bundan hiç kuşkunuz olmasın. Kendi eski püskü giysilerini çıkarıp attılar ve elbise dolabıyla mücevherlerden gönüllerince yararlandılar. *Château*’nun mahzeni ağzına kadar şarapla doluydu; deliler ise, doğrusu bu ya, şarap içmeyi çok iyi bilirler. Çok iyi yaşadıklarını söyleyebilirim.”

“Peki ya tedavi? Ayaklanma önderinin uygulamaya koyduğu tedavinin özellikleri neydi?”

“Tedaviye gelince, daha önce de gözlemlediğim gibi, delinin ille de aptal olması gerekmez ve benim düşüncem samimiyetle şudur ki, onun tedavi yöntemi yerini aldığı yöntemden çok daha iyiydi. Çok kusursuz bir sistemdi basit, temiz, hiç sorun yaratmayan, gerçekten nefis, çok...”

Burada ev sahibimin sözleri, bizi daha önce rahatsız eden haykırışlara benzer haykırışlarla kesildi. Ama bu sefer, hızla bize doğru yaklaşan kişilerden geliyordu.

“Aman Tanrım!” diye haykırdım, “herhalde deliler kaçmış olmalı.”

“Korkarım haklısınız,” diye yanıtladı beti benzi atan Bay Mailard. Daha lafını bitirmemişti ki, pencerelerin altından bağırışlar, sövgüler duyuldu; ardından dışarıdakilerin zorla odaya girmeye çalıştıkları anlaşıldı. Kapı bir balyozla dövülüyor, panjurlar müt-hiş bir şiddetle sarsılıp zorlanıyordu.

Bunu korkunç bir karışıklık izledi. Bay Maillard beni çok şaşırtan bir davranışla, kendini büfenin altına attı. Daha serinkanlı davranmasını beklerdim ondan. Son on beş dakikadır görev yapamayacak kadar sarhoş gözüken orkestra üyeleri, birden ayağa fırladılar, sazlarını kaparak masalarına tırmandılar ve hep bir akorttan “Yankee Doodle”ı⁴² çalmaya koyuldular; bütün bu şamata boyunca doğru çalmadıysa da insanüstü bir enerjiyle çaldılar.

Bu arada yemek masası üzerindeki şişelerin ve bardakların arasına, biraz önce oraya çıkması güçbela önlenen biri sıçrayarak çıktı. Şöyle bir yerleşir yerleşmez de hemen nutuk atmaya başladı; kuşkusuz çok mükemmel bir nutuktan bu, bir de işitilebilseydi. Aynı anda, topaç olmaya özenen adam büyük bir enerjiyle ve kollarını gövdesiyle dik açı yapacak şekilde uzatarak ortada fır dönmeye başladı, tam bir topaca benziyordu, yoluna çıkanı vurup deviriyordu. Yine bu sırada, müthiş bir mantar patlaması ve köpüren şampanya sesi duyarak dönüp baktığımda, bu seslerin yemek sırasında bu şahane içkiyi taklit eden adamdan geldiğini gördüm. Kurbağa-adam ise sanki ruhunun kurtuluşu ağzından çıkacak notalara bağlıymışçasına vıraklayıp duruyordu. Bütün bunların arasında, sürekli bir eşek anırması bütün gürültülerin üzerine çıktı. Yaşlı dostum Bayan Joyeuse’a gelince, zavallı kadıncağız için gerçekten ağlayabilirdim, ne yapacağını şaşırmıştı. Bununla birlikte, şöminenin yanında bir köşede dikilmiş hiç durmamacasına avazı çıktığı kadar “ü-ürü-üüü” diye bağııyordu.

Ve sonunda olaylar doruk noktasına ulaştı. Dışarıdakilerin saldırılarına karşı, bağııp çağırarak, çığlık atmak ve horoz gibi ötmek dışında bir direnç gösterilmediğinden on pencere çabucak ve hemen hemen aynı anda kırıldı. Bu pencerelerden *pêle mêle*⁴³ üzerimize atlayan, saldıran, insanları ayakları altında ezen, tırmalayan, uluyan şempanzelerden, orangutanlardan ve kocaman kara Ümit Burnu babunlarından⁴⁴ oluşmuş olduğunu düşündüğüm sürüyü gördüğümde duyduğum heyecan ve dehşeti asla unutamam.

42 Amerikan Devrimi sırasında popüler olan bir şarkı.

43 (Fr.) Karmakarışık, darmadağın.

44 Babun, kara olmayıp genellikle sarımtırak ve kahverengidir ve Ümit Burnu civarında yaşamaz.

Müthiş bir dayak yedikten sonra bir sedirin altına yuvarlanıp hareketsiz kaldım. Odada ne olup bittiğini anlamak için kulak keşilerek beklediğim on beş dakika içinde her şeyi yeterince kavradım. Bay Maillard görünüşte arkadaşlarını ayaklanmaya kıskırtan delinin öyküsünü anlatırken gerçekte kendi işlerini anlatıyormuş. Kendisi gerçekten de iki-üç yıl kadar önce hastanenin yöneticisiymiş, ama delirdiği için hastaların arasına katılmış. Beni kendisiyle tanıştıran yol arkadaşım bu gerçeği bilmiyormuş. Birdenbire saldırılıp etkisiz hale getirilen on gardiyan önce katrana batırılmış, ardından bir güzel tüye bulanmış,⁴⁵ sonra da yeraltındaki hücrelere kapatılmış. Böylece bir aydan fazla orada hapis tutulmuşlar; bu süre boyunca Bay Maillard onlara yalnızca (“sistem”inin esasını oluşturan) katran ve tüy değil, biraz ekmekle bol bol da su vermiş. Her gün hücrelere su pompalanıyormuş. En sonunda lağımdan kaçan biri, geri kalanları da kurtarmış.

“Rahatlatma sistemi” bazı önemli değişikliklerle *château*’da yeniden uygulamaya konuldu, ancak Bay Maillard’ın “tedavi” yönteminin kendi türünde çok kusursuz bir yöntem olduğunu düşünmekten kendimi alamıyorum. Kendisinin de haklı olarak ifade ettiği gibi “basit, temiz, hiç sorun yaratmayan, en ufak sorun yaratmayan” bir yöntemdi bu.

Yalnız şunu da belirtmeliyim ki, Doktor *Katran* ile Profesör *Tüy*’ün eserlerini Avrupa’nın bütün kütüphanelerinde aramama karşın bugüne dek elde etme başarısını gösteremedim.

45 Katranlayıp tüye bulamak genellikle Güney’in Abolitionistlerine (Köleliğin kaldırılması taraftarları) uygulanan bir ceza olmakla birlikte, tarihi ta Haçlı Seferleri’ne kadar gider ve her türlü uygunsuz kişiye uygulanırdı.

Fantezi ve Uçuş Öyküleri

Nefesini Yitirmek

“BLACKWOOD” TARZININ NE İÇİNDE NE DE DIŞINDA OLAN BİR ÖYKÜ

Anma onun adını, vs.

– MOORE Melodileri¹

Şanssızlıkların en koyusu bile, eninde sonunda felsefenin yorulma bilmez cesaretine boyun eğer; tıpkı en inatçı kentin bile düşmanın bitip tükenmez uyanıklığına boyun eğmesi gibi. Salmanazer,² kutsal kitaplarda yazdığına göre, Samaria'nın önünde üç yıl beklemiş, ama sonunda kent düşmüştür. Sardanapalus –bkz. Diodorus– Ninova'da yedi yıl direnmiştir, ama boşuna.³ Troya ikinci beş yılın

1 Thomas Moore'un (1779-1852) *Irish Melodies*'inden (İrlanda Melodileri, 1820). *İrlanda Melodileri* Poe'nun da çok beğendiği güzel lirik şiirlerle doludur. Moore, ölmek üzere olan Byron'un ricası üzerine şairin eserlerini yayımlamış, bu arada Byron'ın anılarının yok edilmesi isteğine de boyun eğmiştir.

2 Asur kralı. Filistin kenti Samaria'yı kuşattı. Kuşatma sırasında öldüyse de yerine geçen Sargon üç yılın sonunda kenti aldı (M.Ö. 722).

3 Sardanapalus: Ninova ve Asur kralı. Ninova'nın düşüşü ve Sardanapalus'un ölümü üzerine çeşitli söylenceler oluşmuştur. Bunlardan bir tanesine göre iki yıllık bir kuşatmanın ardından kral sarayı içindekilerle birlikte ateşe vermiştir. Byron bu tema üzerine bir trajedi yazmıştır. Sardanapalus'un kimliği bugüne kadar bir sır olarak kalmıştır. Onu Asurbanipal (ö.: M.Ö. 626) ile özdeşleştirenler de çıkmıştır. Sardanapalus'un hükümrانlığı sırasında (668-626) kentin düşmediği, oğlunun hükümrانlığında 608 veya 606 yılına kadar dayandığı da ileri sürülmüştür. Hakkındaki çok az bilgimiz esas olarak Yunan tarihçi Ctesiaslı Persica'dan gelmektedir. Diodorus Siculus (ö. 27): Sicilyalı tarihçi. Sezar'ın Galya savaşlarıyla biten kırk ciltlik Yunan dünyası tarihinin yazarı.

sonuna doğru teslim olmuştur. Ve Azoth kapılarını Psammiticus'a, Aristæus'un şerefi üzerine yeminle söylediğine göre, bir yüzyılın beşte biri kadar bir süre savunduktan sonra açmıştır.⁴

* * *

“Seni sefil! Seni huysuz! Seni şirret kadın!” dedim karıma, evlendiğimiz günü izleyen sabah. “Seni cadı! Seni acuze! Seni beş para etmez! Seni ahlâk düşkünü! Tüm iğrençliklerin alev yüzlü özü! Seni, seni...” burada parmak uçlarımda yükselip boğazını kavradım ve ağzımı kulağına yaklaştırarak, söyleyebilseydim onu değersizliğine kesinlikle ikna edecek, yeni ve çok ayıp bir sıfat söylemeye hazırlanıyordum ki *nefesimi yitirmiş* olduğumu fark ettim dehşet içerisinde.⁵

“Nefesim kesildi,” “nefesimi yitirdim,” vb. tümceler günlük konuşmalarda oldukça sık kullanılır, ama sözünü ettiğim korkunç kazanın *bona fide*⁶ ve gerçekten meydana gelebileceği hiç aklıma gelmemişti. Şaşkınlığımı, üzüntümü, umutsuzluğumu bir düşünün, hayal gücünüz varsa tabii.

Ama büsbütün boşlamadığım iyi bir yanımda var benim. Öfkeden kan beynime sıçrasa da edep erkân gözetmeyi bilirim *et le chemin des passions me conduit*, –Lord Edouard’ın “Julie”de kendi kendine dediği gibi– *à la philosophie véritable*.⁷

Her ne kadar bu olayın beni ne derecede etkilediğini başlangıçta kestiremediysem de, başıma gelen bu işitilmedik felaketin gerçek boyutlarını daha sonraki deneylerle tespit edinceye kadar mesele-

4 Azoth veya Azotus ya da Ashdod: Filistin konfederasyonunun Yafa ile Gazze arasındaki beş kentinden biri. Tarihi kayıtlar Psammetichus’un Asya’nın fethine girişmek için Ashdod’u M.Ö.: 666 yılından başlayarak yirmi dokuz yıl kuşattığını kaydetmektedir. Aristæus (veya Aristetas): Aristetas to Philocrates adlı belgenin yazarı olduğu kabul edilen şair (M.Ö. 3. yüzyıl).

5 Freudcuların, öykünün cinsel gücü yitirme ve kastrasyon korkusu olarak okunması gerektiği yolundaki iddiaları esas olarak bu paragraftan kaynaklanmaktadır. Bu hakaretlerin düğünün ertesi günü olması ve gelinin kulağına söylenmek istenen son hakaret cümlesinde söylemek fiili olarak “ejaculate”in (birdenbire söyleyivermek, atmak, fışkırtmak) kullanılması iddialarının temel dayanağıdır.

6 (Lat.) Hilesiz, hakiki, gerçek olan.

7 (Fr.) Ve tutkuların yolu beni gerçek felsefeye ulaştırır. Jean-Jacques Rousseau’nun “Julie veya Yeni Héloïse”ından.

yi karımdan her halükârda gizlemeye karar verdim. Bu yüzden puf böreği gibi kabarıp çarpılmış yüz ifademi bir anda değiştirip çapkınca, yaramaz ve sevimli bir havaya büründüm. Eşimin bir yanına küçük bir fiske vurup, diğerini öptüm ve tuhaflıklarımın onu şaşkınlık içinde bırakarak tek kelime söylemeden (Tanrılar aşkına, sanki söyleyebilirmişim de!) ayak parmaklarım üzerinde topaç gibi dönerek bir *pas de zéphyr*⁸ ile odadan çıkıp gittim.

İşte, çabucak sinirlenmenin doğurduğu kötü sonuçların bir örneği olarak emniyetle kapağı özel *boudoire*'ma atmış bulunuyorum; ölüye has niteliklerle canlı, canlıya has eğilimlerle ölü, yeryüzündeki bir anormallik, fazlasıyla sakın, ama nefessiz.

Evet! Nefessiz. Tümüyle nefessiz kaldığımı söylerken ciddiyim. Ne pahasına olursa olsun onunla bir tüyü kıpırdatamaz, bir aynanın yüzünü lekeleyemezdim. Kara bahtım, kör talihim! Yine de duyduğum üzüntüyle ilk anda kapıldığım aşırı galeyanı hafifletecek bir şey vardı. Birkaç deneme yapınca gördüm ki karımla konuşmayı sürdüremez olunca tamamen tahrip olduğuna hükmettiğim söz söyleme yetim sadece kısmen tahrip olmuştu; eğer o ilginç kriz anında sesimi alçaltıp tuhaf bir şekilde derin gırtlaksı bir tona düşürseymişim ona duygularımı iletmeyi sürdürebilirmişim. Bu ses tonunun (gırtlaksı) nefes akımına değil gırtlak kaslarının belirli bir kasılma hareketine bağlı olduğunu anladım.

Kendimi bir sandalyenin üstüne atarak bir süre derin düşünceler içinde oturdum. Düşüncelerim, pek de teselli edici cinsten şeyler değildi. Binlerce belirsiz ve göz yaşartıcı hayal gözlerimin önünden gelip geçiyordu, hatta intihar etmek düşüncesi bile geçti aklımdan. Ama uzak ve belirsiz şeyler uğruna açık ve kabul edilebilir şeyleri reddetmek insanın sapkın doğasının özelliklerinden biridir. Böylece tekir kedi halının üzerinde şevkle mırıldayarak, karabaş masanın altında gayretle hırıldayarak gururla ciğerlerinin gücünü gösterir ve belli ki benim ciğerlerimin yetersizliğiyle alay ederlerken kendimi öldürmek düşüncesi bana canavarlıkların en berbatı gibi göründü, dehşetle titredim.

8 Aslında bir dans adımı. Ancak “zephyr” aynı zamanda bir rüzgâr adı (Karayel Tanrısı Zephyrus’un adından) adım anlamına gelen “pas” da olumsuzluk eki olarak okunacak olursa “pas de zéphyr” “esinti, nefes yok” şeklinde de okunabilir.

Karmakarışık bir yığın belirsiz umut ve korkunun baskısı altında bunalmışken, sonunda merdivenlerden inmekte olan karımın ayak seslerini işittim. Artık evde olmadığından emin, pır pır eden bir yürekle felaketin başıma geldiği yere döndüm.

Kapıyı içeriden dikkatle kilitledikten sonra sıkı bir araştırmaya giriştim. Aradığım kayıp şey, diye düşünüyordum, karanlık bir köşede veya bir çekmece ya da dolabın içinde olabilir. Bu şey, anlaşılması güç bir şey de olabilirdi, elle tutulur bir şey de. Filozofların çoğu, birçok felsefi konuda pek de felsefi yaklaşım sergilemez. Ama William Godwin,⁹ “Mandeville” adlı yapıtında “görünmez şeyler tek gerçekliklerdir,” der. Ve bu, herkes kabul edecektir ki, benim durumuma tastamam uymaktadır. Akli başında okurların, bu ifadeleri fazlasıyla ipe sapa gelmez diye suçlamadan önce biraz durup düşünmesini isterdim. Anaxagoras, hatırlanacağı gibi, karın siyah olduğunu ileri sürmüştü¹⁰ ve ben de bunun böyle olduğunu gördüm.

Uzun süre, gayretle araştırmamı sürdürdüm, ama çalışkanlığımın ve azmimin rezil ödülü bir takım takma diş, bir çift kalça, bir göz ve Mr. Windenough’tan karıma yazılmış çok sayıda *billets-doux*.¹¹ Burada şunu da belirtmeliyim ki, karımın Mr. W.’ye duyduğu yakınlığın bu kanıtları beni hiç rahatsız etmedi. Mrs. Lacko’breath’in¹² benden bu denli farklı bir şeye hayranlık duyması doğal ve zorunlu bir kötülüktü. Ben, çok iyi bilindiği gibi, güçlü kuvvetli, şişman bir görünüşe sahibim, boydan yana da biraz fukarayım. Bu yüzden tanışımın değnek gibi zayıf endamının ve dillere destan boyunun Mrs. Lacko’breath’in gözünde saygın bir yeri-

9 William Godwin (1756-1836): İngiliz yazar ve politik düşünür Şaşırtıcı düşüncelerle dolu *Political Justice* (Politik Adalet, 1793) adlı kitabın ve çok tanınan *Caleb Williams* (1794) adlı romanın yazarı. *Mandeville* 1817’de yayımlandı. Godwin, *Frankenstein*’in yazarı ve şair Shelley’in eşi olan Mary Wollstonecraft’ın da babasıdır.

10 Anaxagoras (M.Ö. 500-428): Ayın dünyanın bir parçası olduğu ve güneşin ışınlarını yansıttığı şeklindeki görüşleri dinsizlik olarak kabul edilmiş ve Atina’dan kaçmak zorunda kalmıştır. Anaxagoras aslında karın siyah olduğunu söylememiş, siyah suya dönüştüğüne göre karda bir siyahlık özelliği bulunması gerektiğini, beyazlıkla birlikte siyahlık, soğuklukla birlikte sıcaklık da olduğunu söylemiştir.

11 Windenough: “Wind enough”, yeterince rüzgâr ya da nefes. Billets-doux: Aşk mektupları.

12 “Lack of breath”, nefessiz, cansız.

nin olmasında şaşacak bir şey olmasa gerek. Neyse, biz konumuza dönelim.

Çabalarım, dediğim gibi, bir sonuç vermedi. Bütün dolapları, çekmeceleri didik didik etmiş, bakılmadık köşe bırakmamıştım, ama sonuç sıfırdı. Yalnız, bir ara bir tuvalet çantasının altını üstüne getirirken kazayla bir Grandjean Archangels parfümü şişesini kırdığımda ödülüne kavuştuğumu sandım, bu arada bu parfümü çok hoş bulduğumu ve herkese tavsiye ettiğimi söylemeliyim.

Ülkeyi terk etmek için –bunda kesin kararlıyım– hazırlıklarımı tamamlayıncaya kadar karım durumu anlamasın diye bir yol düşünmek üzere yüreğimde bir sıkıntıyla *boudoire*'ıma döndüm. Yabancı bir diyarda, kimse tarafından tanınmadığımdan, başıma gelen talihsiz felaketi –çoğunluğun sevgisini dilencilikten bile daha çok kendinden uzaklaştıracak, erdemli ve mutlu kişilerin kızgınlığını haklı olarak kurbana çekecek olan felaketi– gizleme çabalarım da başarılı olabiliydim. Uzun süre tereddüt geçirmedim. Çok çabuk harekete geçen bir yaradılıştı olduğum için “Metamora”¹³ tragedyasını baştan sona aklımdan geçirmeye koyuldum. Bu oyundaki konuşmalarda, hiç değilse kahramanın konuşmasında bende eksik olduğunu gördüğüm ses tonlarının büsbütün lüzumsuz olduğunu ve derinden gelen gırtlaksı seslerin oyuna baştan sona egemen olacağını varsayıldığını anımsayacak kadar şanslıyım.

Geleni gideni bol bir bataklığın kıyısında bir süre alıştırma yaptım, ama bunu yaparken Demosthenes'in yöntemini¹⁴ taklit ediyor değilim; tamamen kendime has, kendi geliştirdiğim bir yol izledim. Böylece silahlandıktan sonra, ansızın sahne aşkıyla yanıp tutuşmaya başladığıma karımı ikna etmeye karar verdim. Bunda, mucize denilecek denli başarılı oldum; her sorusuna veya önerisine bir kurbağaninkini andıran mezardan geliyormuş gibi boğuk

13 John Augustus Stone'un (1800-1834) aktör Edwin Forrest için yazdığı, Kral Philip adıyla bilinen Amerikalı Kızılderili şefi hakkındaki oyun. Poe, Forrest'in sahnedeki performansı, özellikle kızılderilileri taklit için “gırtlaktan” konuşmasıyla alay etmektedir.

14 Hatip Demosthenes'in (M.Ö. 384-322) ağzına çakıl taşları doldurup denizin güm-bürtüsüne karşı konuşma alıştırma yaptığı söylenir. Aktör Forrest'in da Kentucky'de Covington ormanının kuytu bir köşesinde oyunun provalarını yaptığı bilinmektedir.

bir sesle trajediden bir tirad okuyarak yanıt vermekte hiç zorlanmadım, bu trajedinin her pasajının hangi konu olursa olsun, bütün konulara pekâlâ uyduğunu gözlemlemekten büyük bir keyif aldım. Bununla birlikte, bu pasajları okurken şaşı şaşı bakmaktan, dişlerimi göstermekten, dizlerimi titretmekten, ayaklarımı sürüklemekten veya bugün çok yerinde olarak başarılı bir aktörün ayırt edici özelliği kabul edilen o adlandırılmaz inceliklerden herhangi birini sergilemekten geri kaldığım sanılmasın. Bana deli gömleği¹⁵ giydirmeyi düşünenler çıktı, ama Tanrı'ya şükür, nefesimi yitirmiş olduğumdan kimse kuşkulandı.

Nihayet işlerimi yoluna koyduktan sonra, bir sabah erkenden G.'ye giden posta arabasında yerimi aldım; eşe dosta son derece önemli bir işin derhal bu kente gitmemi gerektirdiğini söylemiştim.

Posta arabası tıka basa doluydu, ama alacakaranlığın güvenilirmez ışığında yol arkadaşlarımdan yüzleri seçilmiyordu. Fazlasıyla iriyarı iki beyefendinin arasına sesimi çıkarmadan sıkışırken daha cüsseli bir üçüncüsü yapacağı şey için özür dileyerek boylu boyunca üzerime uzandı ve derhal uykuya dalarak Phalaris Boğası'nın böğürtülerini gölgede bırakacak horultularla gırtlaksı imdat çağrılarımı boğdu. Bereket versin solunum organlarımdan durumu nefes alamamak yüzünden boğulmak gibi bir kazayı tümüyle olanaksız kılıyordu.

Kentin varoşlarına yaklaştığımızda tan ağarmaya başlamıştı; bu sırada işkencecim doğrulup yakasını düzeltti ve gösterdiğim nezaketten dolayı çok dostane bir tavırla teşekkür etti. Hiç kıpırdamadığımı görünce (kol ve bacaklarım yerinden çıkmış, başım bir yana dönmüştü) tedirginlik duymaya başladı ve diğer yolcuları uyandırarak kararlı bir tavırla onları durumdan haberdar etti; düşüncesine göre geceleyin canlı ve sorumluluklarını bilen bir yolcu yerine bir kadavra konulmuştu aralarına. Bu noktada sözlerinin doğrulunu kanıtlamak için sağ gözüme bir yumruk vurdu.

15 Deli gömleği İngilizcede "strait-jacket"dir. Poe burada "straight-jacket" diyor. "Strait" sözcüğü "dar" anlamına gelirken, "straight" sözcüğü "doğru, düz" anlamına gelir. Sözcüğün yanlış yazılmış olduğuna işaret eden editörler olduğu gibi, hiç yorum yapmayan editörler de bulunmaktadır. Fransızcaya da "la camisole de force" diye, yani "deli gömleği" olarak çevrilmiştir. Ancak Poe'nun burada bir sözcük oyunu yapıyor olması kuvvetle muhtemeldir.

Bunun üzerine, bütün yolcular birbiri ardı sıra (hepsi dokuz kişiydiler) kulağımı tutup çekmeyi görev bildiler. Genç bir pratisyen doktor ağzıma bir cep aynası tuttu ve nefes alıp vermediğimi görünce işkencecimin sözlerinin doğru olduğunu beyan etti. Bütün yolcular gelecekte böyle yutturmacalara kuzu kuzu katlanmayacakları ve şimdi de böyle bir cesetle yola devam etmeyecekleri hususunda kararlılıklarını dile getirdiler.

Böylece “Karga” tabelasının (arabanın önünden geçmekte olduğu meyhane) önüne atıldım; bu, arabanın sol arka tekerinin altında kalan iki kolumun kırılması dışında, başka bir kazaya yol açmadı. Sürücünün bavullarımdan en büyüğünü atmayı unutmadığını söyleyelim de hakkını yemiş olmayalım, bu bavul ne yazık ki başıma isabet ederek kafatasımda son derece ilginç ve sıra dışı bir çatlağa neden oldu.

Konuksever bir insan olan “Karga”nın sahibi, bavulumun, benim için katlanacağı zahmeti fazlasıyla karşılayacak öteberiyle dolu olduğunu görünce, tanıdığı bir cerrahı çağırttı ve on dolarlık bir fatura ve alındı makbuzuyla beni onun ellerine teslim etti.

Beni satın alan cerrah dairesine götürür götürmez bedenimi kesip biçmeye başladı. Ancak kulaklarımı kestiğinde yaşam belirtilerini fark etti. O zaman zili çalarak, bu zor durumu görüşmek üzere komşularından bir eczacıyı çağırttı. Bu arada yaşayıp yaşamadığım hususundaki kuşkularını doğrulamak için karnımı yardı ve iç organlarımdan birçoğunu daha sonra kesip biçmek üzere çıkardı.

Eczacı bal gibi de ölmüş olduğum fikrindeydi. Bu fikri çürütmek için tekmeler savurmaya, bütün gücümle çırpınmaya çalıştım – çünkü cerrahın kesip biçmeleriyle yetilerimi bir ölçüde geri kazanmıştım. Ne çare, bütün çabalarım, gerçekten bilgili bir adam olan eczacının, üzerimde –şahsen benim de derinden derine ilgi duymaktan kendimi alamadığım– birçok garip deney yapmakta kullandığı yeni bir galvanik pilin etkisine yoruldu. Ama konuşmayı defalarca denememe karşın, konuşma yeteneğimi büsbütün yitirmiş olduğumu, ağzımı bile açamadığımı, hele hele başka koşullarda olsaydık, Hipokratçı patoloji¹⁶ konusundaki derin bilgimle ra-

16 Hipokrat'ın (M.Ö. 460-377) her hastalığın doğal bir sebebi vardır şeklindeki tanı sistemi.

hatça çürütebileceğim bazı ustalıklı ama hayalci kuramlarına yanıt veremediğimi görmek beni fena halde incitiyordu.

Bir sonuca ulaşamayan pratisyenler, incelenmemi bir sonraki oturuma bırakmaya karar verdiler. Bir tavan arasına taşındım; cerrahın karısı bana donla çorap giydirdi; cerrahın kendisiyse ellerimi bağlayıp, çenemi bir mendille sıkıladı, sonra kapıyı dışarıdan sürmeledi ve yemeğe koşturdu; daldığım derin düşüncelerle ve sessizlikle baş başa kaldım.

O zaman, çenem mendille bağlanmamış olsaydı konuşabilecek durumda olduğumu görmekten son derece mutluluk duydum. Bu düşünceyle kendimi teselli ederek, âdetim olduğu üzere, uykuya dalmadan önce *Tanrı Her Yerde*'den¹⁷ bazı bölümleri aklımdan geçiriyordum ki açgözlü ve kudurgan yaradılışlı iki kedi, bir delikten içeri girdi ve *à la Catalani*¹⁸ bir zıplayışla yüzümün iki yanına konup benim beş para etmez burnum için yersiz bir kavgaya tutuştu.

Ama nasıl ki Pers Mecusisi'nin ya da Mige-Gush'un kulaklarını kaybetmesi Kyrus'un tahtına çıkmasının aracı olduysa, nasıl ki burnunun kesilmesi Zopyrus'un Babil'i ele geçirmesini sağladıysa¹⁹ benim de suratımdan beş on gram kaybetmem kurtuluşuma vesile oldu. Acının ve öfkenin verdiği güçle bir hamlede bağlarımı ve sargılarımı koparıp attım. Odayı bir baştan diğerine katederken kavgacı kedilere nefret dolu bakışlarla baktım, pencere kanatlarını sonuna kadar açıp, kedileri büyük bir dehşet ve hayal kırıklığı içerisinde bırakarak kendimi ustalıkla boşluğa bıraktım.

Kendisine çok fazla benzediğim posta arabası soyguncusu W. tam o anda ceza evinden alınmış, kenar mahallelerden birinde

17 Bkz. "Tuhaflık Meleği" dipnot. 12.

18 Catalani usulü. Angelica Catalani (1782-1849): Günün tanınmış opera yıldızı, aynı zamanda Paris'teki İtalyan Operası'nın yöneticisi.

19 Kyrus'un oğlu Cambyzes zalim bir Pers kralıydı, kardeşi Smerdis'ten kuşkulanınca onu gizlice öldürttü, kendisi de bir kazada ölünce Mecusi rahipleri aralarından, Smerdis'e çok benzeyen Gaumata adlı birini (Mige-Gush değil) tahta çıkardılar. Rahibin kulakları yoktu, bu durum ortaya çıkınca öldürüldü. Poe öyküyü tersten anlatıyor: Kulaklarının olmayışı Mecusiye tahtı kaybettirdi.

Zopyrus, Herodot tarihine göre, Babil kuşatması sırasında Darius'un subaylarından biriydi. Burnunu ve kulaklarını kestikten sonra, bundan dolayı Darius'u suçlayarak Babillilerin güvenini kazandı ve Babil ordusunun başına geçtikten sonra kendi Darius'a teslim etti.

kendisi için kurulmuş olan darağacına götürülmekteydi. Son derece zayıf ve uzun süreden beri hasta olması nedeniyle ellerine kelepçe vurulmaması ayrıcalığı tanımışlardı ve uyuklamakta olan sü-rücüsüyle altıncı piyade birliğinden sarhoş iki kura neferi dışında hiçbir gardiyanı olmaksızın (tam benim kendimi pencereden boş-luğa bıraktığım sırada cerrahın evinin penceresinin altından geç-mekte olan) cellat arabasının dibinde –benimkine çok benzeyen– idam giysisiyle boylu boyunca uzanmış yatmaktaydı.

Kötü şans bu ya, ayaküstü arabanın içine düştüm. Açıkgoz biri olan W. ayağına gelen fırsatı kaçırmadı. Hemen ayağa kalkıp, ara-banın arkasından ok gibi fırladı, bir ara sokağa dalarak göz açıp ka-payıncaya kadar kayıplara karıştı. Gürültü patırtıya uyanan kura neferleri ne olup bittiğini anlayamadılar. Ama suçlunun tıpatıp ay-nısı bir adamın gözlerinin önünde arabanın içinde dikelmekte ol-duğunu görünce alçağın (yani W.’nin) kaçmaya çalıştığını düşün-düler (bunu böyle ifade ettiler) ve karşılıklı fikir alışverişinde bu-lunup içkilerinden birer fırt çektikten sonra tüfeklerinin dipçikle-riyle beni yere serdiler.

Çok geçmeden hedefimiz olan yere vardık. Kendimi savunmak için, elbette, hiçbir şey söyleyemedim. Asılmak kaçınılmaz yaz-gımdı. Bu yüzden şaşkınlık ve acı karışımı duygularla yazgıma tes-lim oldum. Biraz kinik olduğumdan bir köpeğin tüm duygularına sahiptim. Cellat boynuma geçirdiği ilmiği ayarladı. Altımdaki ka-pak açıldı.

Darağacındaki duygularımı, tam yetkiyle konuşacak durumda olmama ve bu konuyla ilgili yerinde söylenmiş hiçbir şey olmama-sına karşı anlatmıyorum. Aslında bu tema üzerinde yazmak için asılmış olmak şarttır. Her yazar kendini deneyimleriyle sınırlama-lıdır. Marcus Antonius sarhoşluk üzerine incelemesini böyle yaz-mıştır.²⁰

Bununla birlikte, ölmemiş olduğum gerçeğinden söz edebilirim. Bedenimi asmış olsalar da nefesim yoktu ve sol kulağımın altında-

20 “Bir Kudüs Öyküsü”nün de kaynaklarından olan Horace Smith’in *Zillah*’ında An-tonius “Sarhoşluk üzerine bir inceleme yazdım,” der. Ancak bu satırları yazarken Poe’nun aklında Shakespeare’in *Julius Caesar*’ındaki Antonius’un olması da müm-kündür.

ki düğümü (asker kökenli olduğu duygusunu uyandırıyor) saymazsak, diyebilirim ki pek rahatsızlık duymuyordum. Altımdaki kapağın açılmasının boynumda yarattığı ani sarsılmaya gelince, tek etkisi arabadaki şişman beyefendinin boynumda neden olduğu burulmayı düzeltmek oldu.

Ama çok yerinde sebeplerle, kalabalığa zahmetinin karşılığını vermek için elimden geleni yaptım. Kasılmalarımın olağanüstü olduğu söylenebilir. Geçirdiğim spazmların sanmıyorum ki bir eşi daha bulunsun. Kalabalık “*bir daha, bir daha!*” diye tempo tuttu. Bayılan birçok insan oldu, isteri krizi geçiren çok sayıda hanımefendiyi evlerine götürdüler. Pinxit²¹ fırsattan istifade o hayranlık uyandıran Derisi Diri Diri Yüzülen Marsyas²² tablosunun yerinde yapılan eskizine rötuş yaptı.

Halkı yeterince eğlendirdiğimde, cesedimin darağacından indirilmesinin yerinde olacağı düşünüldü, bunun nedeni daha çok, gerçek suçlunun bu arada ele geçirilmiş ve tanınmış olmasıydı, ama ne yazık ki benim bundan haberim olmadı.

Pek tabii olarak bana epeyce acıma ve yakınlık duyuldu; cesedimi almak isteyen çıkmadığından, bir tabut içerisinde, halka ait cesetlerin konulduğu bir mahzene kaldırılmam emredildi.

Makul bir süre sonra buraya bırakıldım. Kilisenin ufak tefek işlerine bakan görevli gitti, yalnız kaldım. Marston’un “Malcontent”inden²³ şu aşağıdaki dize bana o anda koskocaman bir yalan göründü:

“Ölüm iyi biridir ve kapısı her daim açıktır.”

Ama tabutumun kapağını vura vura açıp dışarı çıktım. Mahzen korkunç derecede kasvetli ve rutubetliydi, çok geçmeden *canım sı-*

21 Bir tabloda ressamın imzasından önce veya sonra yer alan ve Latince “o boyadı, o resmetti” anlamına gelen deyim. Poe, sahici bir isim olduğuna inanmış gibi yapıyor. Aslında *Blackwood*’un bilgiçliğiyle dalga geçmektedir.

22 Efsaneye göre Marsyas, Frigyalı bir flütçüydü. Uсталıkta Apollon’a meydan okudu ve Apollon’a yenilince bu iddiasından dolayı diri diri derisi yüzüldü. Marsyas nehri onun kanından doğdu. Ressam Raphael (1483-1520) Marsyas’ın derisinin yüzülmesini resmetmiştir.

23 John Marston (1576-1634): “The Malcontent” (Hoşnutsuz) gibi eğlenceli oyunlarıyla tanınan yergici ve drama yazarı. Ancak buradaki alıntı “The Malcontent”den değil, “Antonio and Mellida” dandır.

kılmaya başladı. Biraz eğlence olsun diye, çevremde sıra sıra dizili sayısız tabut arasında dolaşmaya başladım. Tabutları birer birer yere indirip kapaklarını kırarak açtım ve içindeki ölümler üzerinde derin düşüncelere daldım.

“Bu adam,” dedim kendi kendime, şişmiş, kabarmış, tombalak bir cesede takılıp üzerine yıkılırken, “bu adam, hiç kuşku yok ki, kelimenin tam anlamıyla mutsuz, talihsiz bir adamdı. Garibanın bahtına yürümek değil, sarsak sarsak gitmek düşmüş; hayatı bir insan gibi değil, bir fil gibi –adam gibi değil, gergedan gibi– yaşamak düşmüş.

İlerleme çabaları hep boşa çıkmış, dönüş hareketleri apaçık bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İleri doğru bir adım atmaya kalkıştığında iki adım sağa, üç adım sola gitmek bahtsızlığına uğramıştır. İncelemeleri Crabbe’in²⁴ şiirleriyle sınırlı kalmıştır. *Pirouette*’in büyüleyiciliği hakkında hiçbir fikri yoktur. Onun için *pas de papillon* hep soyut bir kavram olarak kalmıştır.²⁵ Asla bir tepenin zirvesine kadar çıkmamıştır. Asla bir çan kulesinden büyük bir kentin ihtişamını seyre dalmamıştır. Sıcak havalar onun ölümcül düşmanı olmuştur. Eyyamı bahurda hayatının bir köpeğin hayatından farkı kalmamıştır.²⁶ O günlerde düşlerinde alevleri ve havasızlıktan boğulmayı – üst üste binmiş dağları, Ossa üstüne binmiş Pelion’u görmüştür.²⁷ Nefessiz kalmıştır. Evet, tek kelimeyle söyleyecek olursak, nefessiz kalmıştır. Nefesli çalgı çalmanın lüzumsuzluk olduğunu düşünmüştür. Otomatik yelpazeleri, hava borularını ve vantilatörleri icat etmiştir. Körük yapımcısı Du Pont’un müşterisi olmuştur ve puro içmeye çalışırken acınası bir ölümle hayatı son bulmuştur.” Böyle bir vakaya derin bir ilgi duydum, böyle bir talihe içtenlikle acıdım.

24 İngilizcede yengeç anlamına gelen “crab” kastediliyor. Gerçek George Crabbe’e (1754-1832) atıf yapılmamaktadır.

25 *Pirouette*: Ayak parmakları ucunda fır dönmek. *Pas de papillon*: Kelime anlamı “kelebek adımı” olan bir dans adımı.

26 Eyyamı bahur: 22 Temmuz’dan 23 Ağustos’a kadar olan sıcak günler. İngilizcesi ‘köpek günleri’ anlamına gelen “dog-days”. Latincesi Canicula’dır. Sirius yıldızının diğer adı olan “küçük köpek” anlamına gelir.

27 Ossa Dağı ve Pelion Dağı, her ikisi de Teselya’dadır. “Ossa üzerine Pelion’u yığmak” deyimini, “dert dert üstüne, sıkıntı sıkıntı üstüne eklemek” anlamına gelir.

“Ama işte,” dedim –nahoş bir tanıdıklık duygusu uyandıran sıska, uzun ve tuhaf görünüşlü birini hınçla tabutundan çekip çıkarırken– “işte bu dünyada merhameti hiç mi hiç hak etmeyen sefil bir yaratık.” Bu sözleri söyledikten sonra cesedi daha yakından görebilmek için burnunu başparmağımla işaret parmağım arasına sıkıştırarak çekip yerde oturur konuma getirdim ve kol erimi mesafede bu vaziyette tutarak kendi kendime konuşmayı sürdürdüm.

“Bu dünyada merhameti hiç hak etmeyen biri,” diye tekrarladım. “Zaten bir gölgeye merhamet etmeyi kim düşünür ki? Üstelik insani mutluluktan payına düşeni fazlasıyla almamış mıydı? Yüksek anıtların, av saçması döküm kulelerinin, paratonerlerin, karakavakların öncüsüydü. ‘Hayaller ve Gölgeler’ üzerine incelemesi onu ölümsüz kılmıştır. Takdire şayan bir yetkinlikle ‘Kemikler Üzerindeki Güney’in²⁸ son baskısını yayımladı. Erken yaşta üniversiteye gitti ve pnömomatik eğitimi gördü. Sonra evine döndü, dur durak bilmeden konuştu ve armonik korno çaldı. Gaydaya gönül indirdi. Zamana karşı yürüyen Yüzbaşı Barclay²⁹ ona karşı yürüyemezdi. Windham ve Allbreath³⁰ en sevdiği yazarlar, Phiz³¹ en sevdiği sanatçıydı. İçine gaz çekerken muhteşem bir ölümle hayata veda etti; Hieronymus’daki *fama pudicitiae* gibi *levique flatu corrumpitur*.³² Şüphesiz o bir...”

28 John Flint South’un “A Short Description of the Bones”una (Kemiklerin Kısa Bir Betimlemesi, 1825) alternatif bir başlık.

29 1809’da saatte bir mil olmak üzere bin saatte bin mil yürüyen Robert Barclay-Alardyce.

30 Windham’in İngiliz devlet adamı William Windham (1750-1810) olabileceği ile ri sürülmüşse de “wind” (rüzgâr) sözcüğü üzerine bir oyun da olabilir. Allbreath adında kimse bulunamamıştır. “Tamamen Nefes” diye çevrilebilecek bu isim de bir sözcük oyununa benzemektedir.

31 Dickens’in *Mister Pickwick’in Serüvenleri*’ni resimleyen Hablot Knight Browne’in (1815-82) takma adı.

32 “*Tenera res in feminis fama pudicitiae, et quasi flos pulcherrimus, cito ad levem marcescit auram, levique flatu corrumpitur, maxime, etc. – Hieronymus ad Salvinam.*” – Poe’nun notu. Uzmanlar Poe’nun bu notu yanlış alınıldığını, ancak yaptığı yanlışların anlamı değiştirmediklerini belirtmektedirler. Alıntının anlamı şöyledir: “Kadınların iffet hususundaki ünleri nazik bir şeydir ve tıpkı güzel bir çiçek gibi en hafif esintide solar, rüzgârda kurur gider.” Sophronius Eusebius Hieronymus ya da St. Jerome (347-420): Seküler din adamlarını eleştirmiş ve St. Augustine ile zaman zaman tartışmış olan bir Hristiyan din bilgini.

“Nasıl yapabilirsiniz bunu, ha nasıl?” diye sözümü kesti suçlamalarımın hedefi olan şey, nefes almaya ve umutsuz bir çabayla çenesinin altındaki sargıyı yırtmaya çalışırken. “Burnumu böyle sıkıştırarak kadar nasıl zalim olabilirsiniz, Mr. Lacko’breath? Ağzımı ne kadar sıkı sıkıya kapatmış olduklarını görmediniz mi? Eğer herhangi bir şey biliyorsanız, kurtulmam gereken nefes bolluğunu da biliyor olmalısınız! Ama *bilmiyorsanız*, oturun da görün nasıl olduğunu. Benim durumumdaki biri için ağzını açabilmek, canının istediğini söyleyebilmek, bir centilmenin sözünü her an kesmek için gelmiş olduğunu düşünmeyen sizin gibi biriyle iletişim kurabilmek çok rahatlatıcı. İnsanın sözünün kesilmesi çok can sıkıcı bir şey, sizce de kesinlikle yürürlükten kaldırılmalı değil midir? Yanıt vermeyin, lütfen, bir anda bir kişinin konuşması yeterlidir. Ben bitirdiğimde, siz başlayabilirsiniz. Nasıl düştünüz buraya? Tek kelime söylemeyin, yalvarırım; ben, bir süredir buradayım, korkunç bir kaza! Sanırım, duymuşsunuzdur! Büyük bir felaket! Kısa bir süre önce –aşağı yukarı sahne hevesine kapıldığınız sıralarda– sizin pencerenizin altından geçiyordum; korkunç bir şey oldu! ‘Nefesini yakalamak’ ifadesini duymuşsunuzdur, herhalde; dilinizi tutun diyorum, size! Ben bir başkasınınkini yakaladım! Benimkisi zaten başımdan aşıyordu, sokağın köşesinde Blab’a³³ rastladım. Bana tek kelime ettirmedi, araya tek hece sokamadım. Sonuçta sara nöbeti geçirdim; Blab kırıltı kıldı, kahrolası aptallar! Beni öldü sanıp buraya getirdiler, iyi halt ettiler! Hakkımda söylediklerinizi işittim. Her kelimesi yalandı. Korkunç! Hayret verici! Çok çirkin! İğrenç! Anlaşılmaz! Ve saire ve saire ve saire ve saire...”

Böylesine beklenmedik bir konuşma karşısında ne kadar şaşırılmış olduğumu ya da (çok geçmeden komşum Windenough olduğunu tanıdığım) bu beyefendinin şans eseri yakaladığı nefesin, karımla konuşurken kaybetmiş olduğum benim kendi nefesim olduğu yavaş yavaş kafama dank etmeye başladığında duyduğum sevinci imkânı yok anlayamazsınız. Zaman, mekân ve ayrıntılar şüpheye yer bırakmıyordu. Ama yine de Mr. W.’nin burnunu hemen bırakmadım, hiç değilse karakavakların mucidinin açıklamalarıyla beni onurlandırmaya devam ettiği o uzun zaman boyunca.

33 Çalçene, geveze.

Bu konuda, her zaman başat özelliklerimden biri olan sakınlı davranma alışkanlığıyla hareket etmişim. Kurtuluşum için katedilmesi gereken yolun üzerinde hâlâ çok büyük çabalarla aşabileceğim engeller bulunabileceğini düşündüm. “Çoğu kimse”, dedim kendi kendime, “sahibi için o sırada ne kadar değersiz olursa olsun, ne kadar dert veya sıkıntı yaratırsa yaratsın, sahip olduğu malları, başkalarının o malı elde etmekle veya kendilerini onu kaybetmekle sağlayacakları yararlar doğru orantılı olarak değerlendirmeye eğilimindedir. Mr. Windenough için de bu böyle olamaz mıydı? Hemen o anda seve seve kurtulmak istediği nefesi arzuladığımı belli edecek olursam, onun açgözlülüğünün zorlamalarına karşı kendimi savunmasız bırakmaz mıydım? Şu dünyada fırsatını buldu mu hiç vicdanı sızlamadan kapı komşusunu soymaya kalkışacak alçaklar bulunduğunu ve (bu söz Epictetus’tandır)³⁴ insanların kendi dert ve sıkıntılarından kurtulmaya can attıkları zamanların, başkalarını rahatlatmaya en az istek duydukları zaman olduğunu iç çekerek hatırladım.

Bu çeşit düşüncelerle ve hâlâ Mr. W.’nin burnunu bırakmadan, bir yanıt vermemin uygun olacağına hükmettim.

“Canavar!” dedim çok kızgın bir ses tonuyla, “Canavar! çift nefesli budala! Sen, günahları yüzünden yüce rabbimin çift nefesle lanetlediği sen... sen, benimle eski bir tanış gibi konuşmaya nasıl cüret edersin? Hakikaten ‘yalan söylüyorum’ ve kesinlikle ‘dili mi tutuyorum’; gerçekten de tek nefesli bir beyefendiyle yapılacak çok güzel bir konuşma! Üstelik bütün bunları ne zaman söylüyorsun? Fazlasıyla hak etmiş olduğun bu dertten seni kurtarmak, başına bela olan nefes fazlalığını azaltmak elimdeyken!”

Yanıt vermesi için, Brutus gibi durup bekledim. Mr. Windenough bir kasırğa gibi yanıt vermeye girişti. İtiraz üzerine itiraz, özür üzerine özür yağdırdı. Razi olmayacağı hiçbir şart yoktu; ben de bunlardan sonuna kadar yararlanmayı ihmal etmedim.

Sonunda hazırlıklar tamamlanınca, tanışım bana nefesimi verdi ve ben de (titiz bir incelemeden sonra) buna karşılık bir makbuz verdim.

34 Epictatus (60-120): Stoacı Yunan filozof. Alıntının nereden yapıldığı bulunamamıştır.

Böylesine zor kavranılır bir anlaşımdan bu kadar yüzeysel bir şekilde söz ettiğim için çoğu kimse tarafından suçlanacağımı bilmez değilim. Doğa bilimlerinin hayli ilginç bir dalını yeni bir ışıkla aydınlayabilecek böylesi bir olayın –bu gerçekten de doğru– ayrıntılarına daha fazla girmem gerektiği düşünülecektir.

Bütün bunlara, ne yazık ki yanıt veremeyeceğim. Yanıt niyetine üstü kapalı olarak sadece şu kadarını söyleyebilirim: Yakıcı kızgınlığına muhatap olmayı şu an hiç mi hiç arzulamadığım üçüncü bir şahsın çıkarlarını ilgilendiren *çok nazik durumlar* –ama bir daha düşününce bu kadar nazik bir konuda mümkün olduğunca az konuşmanın daha emniyetli olduğuna inanıyorum– tekrar ediyorum, *çok nazik durumlar* söz konusuydu.

Yapılması zorunlu bu anlaşmayı sonuçlandırdıktan sonra, mezar hapishanesinden kurtulmakta gecikmedik. Eski gücüne kavuşan seslerimizle ağız ağza verip öyle bağırdık ki çok geçmeden sesimiz dışarıdan işitildi. Whig editör Scissors³⁵ “yeraltı seslerinin niteliği ve kökeni” üzerine bir incelemeyi ikinci defa yayımladı. Demokratlara ait bir gazetenin sütunlarında yanıt, yanıtın yanıtı, tekzip ve mazur gösterme yazıları yayımlandı art arda. Ancak çekişmeyi sona erdirmek için mahzen kapısının açılmasıyla Mr. Windenough’la benim ortaya çıkışımız her iki tarafın da kesinlikle yanlış olduğunu kanıtladı.

Her zaman çok hareketli geçmiş bir yaşamın bu çok tuhaf olaylarına ilişkin ayrıntıları, bir kez daha okurun dikkatini görülmeyen, hissedilmeyen ve tam olarak anlaşılamayan felaketlere karşı korunmanın en etkili kalkanı olan genel felsefenin erdemlerine çekmeden bitiremem. İster günahkâr, ister aziz olsun iman kuvvetiyle ve ciğerlerinin bütün gücüyle “Âmin!” diye bağırان kişiye cennetin kapılarının açılacağı yolundaki inancı eski İbranilere esinleyen bilgeliğin ruhunda bu vardır. Yine aynı bilgeliğin ruhudur ki korkunç bir veba salgını Atina’yı kasıp kavurur ve hiçbir çare kâr etmezken Epimenides’e,³⁶ Diogenes Laertius’un bu filozofu

35 Whig: Liberal parti üyesi. Scissor: Makas anlamına gelen bu isimle “Blackwood Tarzı Bir Makale Nasıl Yazılır”da betimlenen, intihalcı eleştirmenlere gönderme yapılıyor.

36 M.Ö. 7. veya 6. yüzyılda yaşamış Giritli bir şair ve peygamber. Bir çocukken uyuya kaldığı mağarada elli yedi yıl uyumuştur.

ele alan ikinci kitabında anlattığı gibi, “uygun Tanrı’ya” bir türbe ve tapınak inşasını tavsiye etmesini esinlemiştir.

LYTTLETON BARRY³⁷

37 Lyttleton Barry: Şarkı yazarı Bryan Waller Procter’in takma adı olan “Barry Cornwall” ile J.P. Kennedy’nin *Horse-Shoe Robinson* (Nalbant Robinson, 1835) adlı romanında kullandığı takma ad olan “Mark Littleton”dan türetilmiş bir ad.

Gölge

BİR MESEL

Evet! Gölgeler vadisinden geçsemde.

– DAVUD'un Mezmuru¹

Bu satırları okuyan sizler henüz yaşayanlar arasındayken, bu satırları yazan ben çoktan gölgeler diyarına göçmüş olacağım. Çünkü bu notlar insanlar tarafından görülünceye kadar gerçekten de çok tuhaf şeyler olacak, çok gizli şeyler ortaya çıkacak. Gördükleri zaman da kimileri inanmayacak, kimileri kuşku duyacak, bunlar arasından çok azı, bu tabletler üzerine sivri uçlu bir demirle kazıdığım harflerde düşünmeye değer şeyler bulacak.

Yıl, bir dehşet yılı ve bu dünyada henüz adı konmamış dehşet duygusundan daha yoğun duyguların yılı olmuştu. Çünkü çok şaşırtıcı şeyler olmuş, çok emareler belirmişti; vebanın kapkara kanatlarının gölgesi karada ve denizde her yere düşmüştü. Öte yandan yıldızlardan anlayanlar göğün uğursuz bir görünüm aldığını bilmiyor değillerdi ve diğerleri gibi benim için, ben Yunan Oinos için de Koç burcuna girildiğinde Jüpiter'in korkunç Satürn'ün kızıl halkasıyla buluşması için geçmesi gereken yedi yüz doksan dört yılın² tamamlanacağı apaçıktı. Göklerin kendine özgü ruhu, çok yanıltı-

1 23. Mezmurda şunları okuruz: “Evet, ölüm gölgeleri vadisinden geçsem de kötülükten korkmam: Çünkü sen benimlesin; değneğin ve asân güven verir bana.”

2 Jüpiter ile Satürn her 794 yılda bir Güneş'e göre aynı konuma gelirler. Bu gezegenlerin kavuşması uğursuzluk işareti sayılmıştır.

yorsam, sadece dünyanın fiziksel küresinde değil, insanoğlunun ruhunda, imgeleminde ve düşüncelerinde de kendini gösterdi.³

Bir gece, yedi kişi, Ptolemais⁴ adlı kasvetli bir kentteki asil bir sarayın duvarları arasında kırmızı Khios⁵ şaraplarıyla dolu birkaç şişenin etrafında oturuyorduk. Odamıza tunçtan yapılmış yüksek bir kapıdan başka giriş yoktu; kapı zanaatçı Corinnos⁶ tarafından yapılmış ve içeriden kapatılmıştı. Siyah perdeler, aynı şekilde, iç karartıcı odada ayı, korkutucu yıldızları ve insansız sokakları gözlerimizden saklıyordu, ama Bela'nın önsezi ve anıları böyle kolaylıkla dışarıda tutulamıyordu. Çevremizde ne olduğunu tam olarak ifade edemeyeceğim şeyler vardı, maddi ve manevi şeyler: Havada bir ağırlık, bir boğuculuk, bir tedirginlik ve hepsinin üzerinde, bütün duygularının ayakta, düşünme gücünün uykuda olduğu anlarda sinirli insanların hissettiği cinsten bir varoluş durumu. Ölümcül bir ağırlık altında eziliyorduk. Ağırlık kol ve bacaklarımızın üzerine, ev eşyalarının üzerine, içerisinden şarap içtiğimiz kadehlerin üzerine çökmüştü ve bu bunaltıcı atmosferde her şey iç karartıcı, her şey hüznün vericiydi, cümbüşümüzü aydınlatan yedi adet demir lambanın ışığı dışında her şey. Lambalar uzun, ince ışınlar yayarak soluk ve kıpırtısız bir alevle yanıyordu; verdikleri aydınlığın etrafında oturduğumuz yuvarlak abanoz masanın üzerinde oluşturduğu aynada her birimiz kendi çehremizin solgunluğunu ve arkadaşlarımızın aşağı çevrilmiş gözlerindeki huzursuz parıltıyı görüyorduk. Yine de kendimizce –isterik bir şekilde– gülüp eğleniyorduk, Anacreon'un⁷ –çılgınlıktan başka bir şey olma-

3 Eskiler dünyayı canlı bir varlık olarak düşünürlerdi; Güneş ve Ay iki gözü, yerküre bedeni, esir ruhu ve gökyüzü kanadıydı. İnsan dünyanın minyatürü olarak görülürdü, bu yüzden insanla dünyanın hareketlerinin birbirine uyduğunu varsaymak çok doğaldı. Birisi anlaşılabilirse bunu diğeri izlerdi. Astrolojinin temelinde de bu düşünce yatar.

4 Ptolemais Theron, Kızıldeniz'in batı kıyısında bir kent. Bugünkü adı Acre.

5 Khios veya Chios, Ege Denizi'nde bir ada, Homeros'un doğum yeri olduğu iddia edilir. Şaraplarıyla ünlüdür.

6 Bu isimde bilinen ünlü bir sanatçı bulunmamaktadır. Muhtemelen tunç işçiliğinin bir sanat haline getirildiği ve tunçlarının içinde altın ve gümüş bulunan Corinth'li bir sanatçı kastedilmektedir.

7 Teos kentinde doğmuş, şarap ve aşk üzerine yazdığı şiirlerle ünlü şair (M.Ö. 563-478). Ünlü İrlandalı şair Thomas Moore'un (1779-1852) lakabı da Anacreon'dur.

yan- şarkılarını söylüyorduk ve mor renkli şarabın bize kanı anımsatmasına karşın boyuna içiyorduk. Çünkü odamızda sekizinci bir kişi daha vardı: Genç Zoilus. Ölüydü; kefene sarılı olarak boylu boyunca uzanmış yatıyordu, sahnenin cini ve şeytaniydi. Yazık! Eğlencemize katılamıyordu, sadece vebanın çarpıttığı bir suratla ve Ölüm'ün veba ateşini yarı yarıya söndürdüğü gözlerle, bir ölünün ölmeye yazgılı kişilerin eğlencelerine gösterebileceği kadar ilgi gösteriyordu eğlencemize. Ama ben Oinos, ölünün gözlerini üzerimde hissetmekle birlikte, bu gözlerdeki acı ifadeyi anlamazdan gelmeye kendimi zorladım ve ısrarla abanoz aynanın derinliklerine bakmayı sürdürerek bağıra çağıra Teos'un oğlunun şarkılarını söyledim. Ama yavaş yavaş şarkılarımın arkası kesildi, odanın simsiyah perdeleri arasından uzaklara doğru yayılan yankıları zayıfladı, seçilmez oldu ve nihayet tamamen söndü. İşte tam o anda şarkının seslerinin kaybolduğu siyah perdelerin arasından karanlık, belirsiz bir gölge çıktı! Batmak üzere olan ayın bir insan gövdesi üzerine düşen ışığının oluşturduğu gölgeye benzer bir gölge: Ama bu ne bir insanın, ne Tanrı'nın, ne de bildik herhangi bir şeyin gölgesiydi. Bir süre odanın perdeleri üzerinde titreştikten sonra nihayet gelip tunç kapının yüzünde durdu. Ama gölge belli belirsizdi, şekilden ve netlikten yoksundu; ne insan ne Tanrı gölgesiydi; ne bir Yunan Tanrısı'na, ne bir Kalde Tanrısı'na ne de herhangi bir Mısır Tanrısı'na aitti bu gölge. Ve gölge bronz kapının üzerinde kapının saçaklığı altında duruyordu, ne kıpırdıyor ne tek kelime ediyor, öylece hareketsiz bekliyordu. Ve gölgenin üzerinde durduğu kapı, doğru hatırlıyorsam, kefene sarılı genç Zoilus'un ayaklarının tam karşısındaydı. Ama gölgenin perdelerin arasından çıkmış olduğunu gören biz yedi arkadaş sabit gözlerle ona bakmaya cesaret edemeyip gözlerimizi abanoz aynanın derinliklerine diktik. En sonunda ben Oinos, alçak bir sesle konuşarak gölgeye yerini yurdunu ve adını sorma cesaretini gösterdim. Ve gölge yanıt verdi: "Ben GÖLGEYİM, yerim yurdum Ptolemais katakomp-larının yakınında ve iğrenç Kharon kanalına sınırdaş olan karanlık Helusion ovalarının yanı başındadır."⁸ O zaman yedimiz birden

8 Helusion: Yunanca Elysium (ölüler diyarı). Kharon, Styx Irmağı'ndan ruhları geçiren kayıkçı.

dehşetle, tir tir titreyerek ayağa fırladık, büyük bir şaşkınlık içindeydik, çünkü gölgenin ses tonu bir tek kişinin değil birçok varlığın ses tonuydu ve heceden heceye ahengi değişerek dünyadan göçüp gitmiş binlerce dostumuzun o çok iyi anımsadığımız ve bildiğimiz ses tonuyla karmakarışık ulaşıyordu kulaklarımıza.

Kral Veba

ALEGORİ İÇEREN BİR ÖYKÜ

*Tanrılar hoş görür ve ses çıkarmazlar kralların
Hor gördükleri rezillikleri yapmasına*

– BUCKHURST, Ferrex ve Porrex¹

Üçüncü Edward'ın yiğitçe hükümranlığı sırasında bir ekim ayının gece yarısına doğru, Sluys'la Thames arasında sefer yapan ve o sırada söz konusu nehirde demirlemiş olan “Free and Easy” adlı ticari uskunanın tayfasından iki denizci kendilerini Londra'nın St. Andrew bucağında –tabelasına bir “Şen Denizci” resmedilmiş– bir birahanenin salonunda oturur bulunca çok şaşırdılar.²

Salon kötü döşenmiş, dumandan kararmış, basık tavanlı ve her bakımdan böylesi yerlerin o çağdaki genel görünümüne sahip ol-

1 Buckhurst aslında Lord Buckhurst olarak bilinen Charles Sackville'dir (1637-1706). Ancak *Tragedy of Ferrex and Porrex*'in (Ferrex ve Porrex'in Trajedisi) yazarı Thomas Sackville'dir (1536-1608). Yukarıdaki alıntı ise Thomas Norton'un (1532-1584) “*Gorboduc*”undandır (1561). Efsanevi İngiliz kralı Gorboduc ülkeyi oğulları Porrex ile Ferrex arasında pay eder. Porrex kardeşini, annesi de onu öldürür.

2 III. Edward (1312-77): Krallığı sırasında ülke birçok defa veba salgınına uğradı. Sluys (Sluis) Hollanda'nın güneybatısında bir kent. Thames, Taymis Nehri anlamına gelmekle birlikte Poe'nun, 1813 yılında Kanada'da cereyan eden Thames Muharebesinde ünlenen ve o sırada Başkan Yardımcısı olan Richard M. Johnson'a atıfla bu adı kullandığı sanılmaktadır. “Free and Easy” (Serbest ve Kolay) Jackson'un politikalarına bir dokundurma olmalıdır. St. Andrew, yine Andrew Jackson'a gönderme.

makla birlikte, şurada burada oturmuş içmekte olan tuhaf grupların nazarında amaca yeterince uygundu.

Bu gruplar içerisinde bizim iki denizcimizin oluşturduğu grup en dikkat çekici değilse bile, sanırım, en ilginçiydi.

Daha yaşlıca olan ve arkadaşının “Sırık” diye hitap ettiği tayfa daha uzun boyluydu. Boyu rahat bir doksan sekiz vardı ve bu kadar uzun boylu olmanın doğal sonucu olmalı, kamburunu çıkarak oturuyordu. Boyunun fazlasıyla uzun olmasına karşın başka birçok bakımdan eksikliği vardı. Bir defa aşırı ölçüde zayıftı ve arkadaşının dediği gibi sarhoşken pruva direğinde flama olabilir, ayıkken de büyük baston görevi görebilirdi. Ancak bu şakaların da, benzerlerinin de deniz kurdunun gülme kaslarını hiçbir zaman etkilediği görülmüyordu. Çıkık elmacık kemikleri, iri gaga burnu, içeri göçmüş çenesi, aşağı düşmüş alt çene kemiği ve pörtleyip akı çıkmış kocaman gözleriyle suratının, her şeye karşı takındığı mutlak kayıtsızlığa rağmen ne ağırbaşlı ne de ciddi bir görünüşü vardı; taklit edilmesi de betimlenmesi de söz konusu olmazdı.

Denizcilerden daha genç olanıysa dış görünüş bakımından arkadaşının tam zıddıydı. Boyu taş çatlasın bir yirmiydi. Bodur, hantal gövdesini bir çift kütük gibi kalın ve çarpık bacak taşırken, uçlarında normalden çok büyük birer el bulunan, görülmedik derecede kısa ve kalın kolları bir deniz kaplumbağasının yüzgeçleri gibi her iki yanından sarkıyordu. Belirgin bir rengi olmayan ufacık gözleri başının derinliklerinde bir yerlerde parıldıyordu. Burnu, yuvarlak, dolgun ve mosmor yüzünü kaplayan et kütlesinin içine gömülü duruyor ve kalın üst dudağı, daha da kalın olan alt dudağının üzerinde kendinden hoşnut bir havayla biniyordu, sahibinin onları ara sıra yalamayı alışkanlık edinmiş olması bu izlenimi daha da güçlendiriyordu. Uzun boylu arkadaşına karşı yarı şaşkın, yarı alaycı duygular beslediği aşikârdı ve zaman zaman arkadaşının yüzüne batmak üzere olan kıpkırmızı güneşin Ben Nevis’in³ yalçın kayalıklarına baktığı gibi bakıyordu.

Bu değerli çiftin akşamın erken saatlerinde çevredeki birahaneler arasında yaptıkları gezinti epey maceralı olmuştu. İnsanın para-

3 İngiltere’nin en yüksek dağı.

sı, ne kadar çok olursa olsun, tükenmez değildir. Bizim ahbap çavuşlar da söz konusu meyhaneye cepleri boş düşmüşlerdi.

Tam olarak bu öykünün başladığı sırada Sırık'la arkadaşı Hugh Tarpaulin⁴ salonun orta yerindeki meşeden kocaman bir masaya dirseklerini dayamış, yüzleri avuçlarının arasında oturmaktaydılar. Parası ödenmemiş kocaman bir şişe içkinin arkasından, kapının üzerine tebeşirle –yeryüzünden yok olmasını bütün kalple-riyle diledikleri o münasebetsiz tebeşirle– yazılmış olduğunu öfke ve şaşkınlık içinde gördükleri uğursuz “veresiye yok” yazısını süzmekteydiler. İki denizci çırağının yazılı harfleri tanıma yeteneğine –o devirde halktan kişiler arasında yazı yazma sanatından biraz daha az gizemli sayılan bir yetenek– sahip olmadıkları için suçlanmaları hakkaniyete sığmaz, ama gerçeği söylemek gerekirse, harflerin kıvrılıp bükülüşleri –anlaşılmaz bir şekilde bir o tarafa bir bu tarafa meyletmeleri– çok geçmeden havanın fena halde bozacağını denizcilerin sezmesine yetti ve Sırık'ın kendi kendine söylediği alegorik sözlerle, “suyu dışarı pompalayıp, bütün yelkenleri hisa ederek pupa yelken kaçmaya” karar verdiler.

Bu karar üzerine biranın geri kalanını da kafaya diktiler ve kısa yeleklerinin düğmelerini ilikledikten sonra ok gibi fırlayıp kendilerini sokağa attılar. Her ne kadar Tarpaulin kapı zannettiği ocağın içine iki defa yuvarlandıysa da, sonunda kaçma girişimleri mutlu sona ulaştı ve saat yarımında kahramanlarımız yeni bir çılgınlığa hazır, canlarını kurtarmak için St. Andrew merdivenleri yönünde karanlık bir ara sokakta, “Şen Denizci”nin sahibesinin sıcak takibi altında koşturmaktaydılar.

Bu dramatik öykünün geçtiği devirde ve ondan önceki ve sonraki devirlerde bütün İngiltere ama özellikle de Londra belirli aralıklarla “Veba! Veba!” çılgınlıklarıyla çınılıyordu. Kent nüfusu hatırı sayılır ölçüde azalmıştı ve Thames'a komşu bu korkunç bölgelerde, Hastalık Şeytanı'nın doğum yeri olduğu kabul edilen karanlık, dar ve pis sokaklar arasında kol gezen Korku, Dehşet ve Batıl İnanç'tan başka bir şey yoktu.

Kralın emriyle buralar yasak bölge ilan edilmiş ve korkunç ıssızlığını ihlal edecek herkesin ölümle cezalandırılacağı duyurulmuş-

4 Katranlı muşamba.

tu. Bununla birlikte ne kralın fermanı, ne sokakların girişine diki-
len dev bariyerler, ne de hiç şakası olmayan iğrenç ölüm, oturul-
mayan, eşyasız evlerin, demir, pirinç, kurşun gibi paraya çevrilebi-
lecek malzemelerinin, hiçbir tehlikenin maceraya atılmaktan cay-
dıramayacağı sefil insanlar tarafından geceleyin yağmalanmasını
engelleyebilirdi.

Hepsinden önemlisi, her kış bariyerlerin yıllık açılışında, o ci-
varda dükkânı bulunan çok sayıda tüccarın, taşıma tehlike ve sı-
kıntısını göze alamayarak sürgünlükleri sırasında istemeye iste-
meye geride bırakmaya razı oldukları zengin içki stoklarını kilit-
lerin, sürgülerin ve gizli mahzenlerin pek de korumadıkları görü-
lüyordu genellikle.

Ama dehşete düşmüş insanlar arasında bu işleri insanoğlunun
yaptığını düşünenlerin sayısı çok azdı. Veba ruhları, veba cinleri
ve humma ifritleri zarar ve ziyandan en çok sorumlu tutulan şey-
tanlardı; her saat başı insanın iliklerini donduran öyle hikâyeler
anlatılıyordu ki sonunda dehşet bütün yasaklanmış binaları bir ke-
fen gibi sarıp sarmaladı ve yağmacının kendisi çoğu kez kendi tah-
ribatının yarattığı dehşetten korkuya kapılıp kaçarak bütün o ya-
saklanmış bölgeyi kasvet, sessizlik, hastalık ve ölümle baş başa bı-
raktı.

Sırık'la değerli Hugh Tarpaulin'in dar bir sokaktan aşağı apar to-
par koştururken, yukarıda sözü edilen ve ötesindeki bölgenin ve-
ba yüzünden yasaklı olduğunu gösteren o korkunç bariyerlerden
biriyle burun buruna geldiler ansızın. Kovalayanların soluklarını
enselerinde hissediyor oldukları için geri dönmeleri söz konusu
olamazdı, kaybedecek saniyeleri bile yoktu. Safkan denizciler için,
kaba saba çatılmış tahta perdeye tırmanmak çocuk oyuncağıydı;
idmanın ve içkinin iki katına çıkardığı heyecanın verdiği güçle du-
raksamadan bariyerin öbür tarafına atladılar ve sarhoş naralarıyla
bağıra çağıra koşmaya devam ederek kısa sürede pis kokulu, kar-
maşık sokaklar ağının derinliklerinde kayboldular.

Doğruyu yanlıştan ayırt edemeyecek denli sarhoş olmasalardı
hiç kuşku yok ki içinde bulundukları durumun dehşetiyle sende-
leyen bacaklarına felç inerdi. Hava soğuktu ve sisliydi. Yerlerinden
çıkılmış kaldırım taşları, bileklerine kadar gelen uzun ve sık otların

arasında tam bir dağınıklık içerisinde yatıyordu. Yıkılmış evler sokakları tıkamıştı. Her tarafı iğrenç, zehirli bir koku sarmıştı; puslu, hastalıklı atmosferlerde gece yarısı bile eksik olmayan soluk aydınlıkta, giriştikleri soygun veba yüzünden yarım kalmış çok sayıda gece kuşunun cesedinin sokak aralarında yattığı veya penceresiz konutlarda çürüdüğü seçiliyordu.

Ama bu tür görüntülerin, duyguların veya engellerin doğuştan cesur insanları, hele bir de o geceki gibi tepeden tırnağa cesaret ve alkol dolu iseler, gözlerini kırpmadan, durumlarının elverdiğince dosdoğru Ölüm'ün kucağına atılmaktan alıkoyması mümkün değildi. Suratsız Sırık, ağırbaşlı ıssızlığı Kızılderili savaş çığlıklarını andıran dehşet verici haykırışlarla çın çın öttürerek kocaman adımlarla ileriye, hep ileriye doğru yürüyordu; bodur Tarpaulin de daha aktif olan arkadaşının ceketinin eteğine asılmış, adımlarını ona uydurmaya çalışıyor ve arkadaşının vokal müzikteki üstün gayretini bastırmak için güçlü ciğerlerinin derinliklerinden kopup gelen pes bir sesle boğa gibi böğürüyordu.

Şimdi artık vebanın kalesine ulaşmış olmalıydılar. Her adımda veya ileri atılışta yol daha iğrenç, daha korkunç, daha dar ve daha dolambaçlı bir hal alıyordu. Harap çatılardan zaman zaman düşen kocaman taşlar ve kirişler, ağır ve uğursuz düşüşleriyle, çevredeki evlerin ne kadar yüksek olduğunu gösteriyordu; sık sık önlerine çıkan çerçöp yığınları arasından kendilerine bir yol açmak için ellerini kullanmak zorunda kaldıklarında ikide bir elleri bir iskelete veya biraz daha etli bir cesede değiyordu.

Denizciler uğursuz görünüşlü büyük bir binanın önünden geçerken heyecan içindeki Sırık'ın hançeresinden çıkan her zamankinden tiz çığlığa, binanın derinliklerinden, vahşi bir kahkaha sağanağını andıran şeytani çığlıkların yanıt verdiği işitildi birden. Yüreği daha zayıf bir alevle tutuşmuş kişilerin böyle bir yerde ve böyle bir zamanda işitmeleri halinde kanlarını donduracak nitelikteki bu seslerden zerrece korkmayan bizim sarhoş ikili önünü ardını düşünmeden kapıya doğru hamle etti ve sövüp sayarak, sarsak adımlarla içeri daldı.

Denizcilerin içine daldıkları oda bir cenaze levazımcısının dükkânıydı, ama kapıya yakın bir köşede, zeminde bulunan açık bir

kapak aşığıda bir dizi şarap mahzeni bulunduğunu gösteriyordu ve ara sıra işitilen mantar patlama seslerinden burada hatırı sayılır miktarda içki depolandığı anlaşıyordu. Odanın ortasında bir masa ve masanın tam ortasında punç dolu olduğu anlaşılan kocaman bir fıçı bulunuyordu. Çeşit çeşit şarap ve likör şişelerinin yanı sıra her tür ve kalitede sürahi, testi ve maşrapa karmakarışık dolduruyordu masanın üstünü. Üzerine tabut konulan tahta desteklere oturmuş altı kişi masayı çevrelemişti. Bu altı kişiyi tek tek betimlemeye çalışacağım.

Kapının tam karşısında, arkadaşlarından daha yüksekçe bir yerde başkanları olduğu anlaşılan bir şahıs oturuyordu. Çok sıska ve uzun boyluydu; Sırık kendisinden daha cılız birini görmekten büyük bir şaşkınlığa düştü. Benzi safran gibi sapsarıydı, ama yüzünün hiçbir özelliği, bir tanesi dışında, özellikle betimlenmeyi hak edecek denli belirgin değildi. Bu biricik özellik, doğal başının üzerine eklenmiş etten bir bere ya da taç gibi görünen anormal ve iğrenç derecede geniş alnıydı. Sırıtkan ağzı tiksiniç bir nezaketle kırış kırış, gözleriye, masanın etrafına oturmuş diğerlerinininki gibi, sarhoşluğun etkisiyle çakmak çakmaktı. Bu beyefendi siyah ipekli kadifeden bol işlemeli bir tabut örtüsünü, bir İspanyol pelerini giyiniyormuş edasıyla, pek de özenmeden tepeden tırnağa sarınmıştı. Başına cenaze çelenginden aldığı çok sayıda siyah renkli telek iliştirmişti, bunları fütursuzca ve çokbilmiş bir havayla öne arkaya sallıyordu ve sağ elinde tuttuğu iri bir insan uyluk kemiğiyle masadakilerden birini eğlence olsun diye dürtüklemekteydi tam o sırada.

Başkanın tam karşısında, sırtı kapıya dönük olarak, acayıplikte hiç de kendisinden aşağı kalmayan bir kadın oturuyordu. Biraz önce betimlediğimiz şahıs kadar uzun boylu olmakla birlikte, onun anormal cılızlığından şikâyet etmeye hakkı yoktu. Vücudunun su toplaması belli ki son aşamasına ulaşmıştı ve üst kapağı kırılmış olarak, odanın bir köşesinde, hemen yakınında duran, Ekim birasıyla dolu büyük fıçıya benziyordu aynen. Suratı aşırı derecede yuvarlak, kırmızı ve dolgundu; başkanla ilgili olarak yukarıda sözünü ettiğim aynı özelliklere sahipti, daha doğru bir deyişle, özellikten yoksundu, yani yüzünün sadece bir özelliği özellikle betim-

lenmeyi hak edecek denli belirgindi. Gözünden bir şey kaçmayan Tarpaulin, topluluktaki herkes için aynı durumun geçerli olduğunu hemen gördü; sanki her birisi fizyonominin belirli bir bölümünü tekelinde bulunduruyordu. Söz konusu hatun için bu bölüm ağızdı. Bu ağız bir kulaktan başlayıp diğerine kadar korkunç bir yarık şeklinde uzanıyor, kulaklarından sarkan kısa küpeler sürekli olarak bu yarığa girip çıkıyordu. Bununla birlikte, patiska muslin-den plili dantelasıyla, yeni kolalanmış ve ütülenmiş kefenden yapılmış, çenesine kadar gelen giysisi içinde ağzını kapalı tutmak ve ciddi görünmek için elinden gelen çabayı sarf ediyordu.

Sağ tarafında, sanki koruması altındaymış gibi görünen ufak tefek, genç bir kadın oturuyordu. Bu narin, minik yaratığın çöp gibi kalmış parmaklarının titremesinde, dudaklarının morartısında ve külrengi çehresine renk veren hafif kızarıklıklarda gemi aزیaya almış bir veremin emareleri görülüyordu. Bununla birlikte çok asil bir havası vardı; Halis Hint keteninden bol ve güzel bir kefeni zarif ve *dégagé*⁵ bir tavırla taşıyordu üstünde. Saçı bukle bukle boyuna düşüyor, dudaklarında hoş bir gülümseme oynayıyordu, ama son derece uzun, ince, dalgalı, bükülgen ve sivilceli burnu alt dudasının çok aşağılarına kadar uzanıyordu ve diliyle ara sıra nazikçe sağa veya sola iteliyor olmasına karşın yüzüne biraz kuşkulu bir ifade veriyordu.

Bu ufak tefek kadının karşısında ve vücudu su toplamış hatunun solunda puf böreği gibi şişmiş, hırıltılı ve gutlu, ufak tefek, yaşlı bir adam oturuyordu; yanakları Oporto şarabı dolu iki kocaman tulum gibi sahibinin omuzları üzerinde dinleniyordu. Kavuşturmuş olduğu kolları ve masanın üzerine uzattığı sargılı bacağıyla kendine bir önem vehmediyor gibiydi. Tepeden tırnağa tüm görünüşünden gurur duyduğu belliydi, ama dikkatleri özellikle göz alıcı bir renkteki paltosuna çekmekten hoşlanıyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse, palto ona oldukça pahalıya mal olmuş olmalıydı ve üstüne gayet iyi oturmaktaydı; İngiltere’de ve daha başka yerlerde ölen soyluların konutlarında göze çarpan bir yere asılması âdet haline gelmiş olan muhteşem armalarda kullanılan ilginç işlemeli ipek örtülerden birinden yapılmıştı.

5 (Fr.) Rahat, sıkıntısız, serbest.

Onun yanında ve başkanın sağında uzun beyaz çoraplar ve pamuklu bir don giymiş biri vardı. Bütün bedeni, Tarpaulin'in "içki buhranı" diye nitelediği bir tikle gülünç bir şekilde titremekteydi. Yeni tıraş edilmiş çenesi muslin bir sargıyla sıkı sıkıya sarılmıştı; kollarının da aynı şekilde bileklerinden bağlanmış olması masadaki içkileri rahat rahat içmesini engelliyordu; ayyaşlara has suratı düşünülürse, Sırık'ın çok yerinde bulduğu bir önlemdi bu. Kapatılması herhalde olanaksız bulunmuş kocaman iki kulaksa odanın atmosferine doğru birer kule gibi yükseliyor ve patlatılan her şişe mantarının sesiyle kasılarak dikeliyordu.

Onun önünde bulunan, felçten mustarip, son derece kaskatı görünüşlü, altıncı ve sonuncu kişi, ciddi konuşmak gerekirse, rahatsızlık verici kıyafeti içerisinde kendini çok kötü hissediyor olmalıydı. Güzel görünüşlü, yeni bir maun tabut (kendi türünde bir eşi daha olmayan acayip bir giysi) giyinmişti. Tabutun baş kısmı, onu giyinmiş olan şahsın kafatası üzerine baskı yapıyor, başının üzerinde bir kukuleta gibi uzanarak yüzüne tarifi olanaksız ilginç bir görünüm veriyordu. Her iki yanına zarafet kaygısından çok, içindekinin rahatı düşünülerek kol delikleri açılmıştı, bununla birlikte giysi, sahibinin arkadaşları gibi dik oturmasını engelliyordu ve adamcağız kırk beş derecelik açıyla dayandığı yerde yatarken iri, patlak gözleri kendi aşırı çirkinliğinin verdiği şaşkınlıkla iğrenç aklarını göstererek tavana doğru bakıyordu.

Masadaki herkesin önünde kadeh olarak kullandığı birer kafatası parçası vardı. Başlarının üstünde, bacaklarından birine bağlanmış bir halatla tavandaki bir halkaya tutturulmuş bir insan iskeleti asılı durmaktaydı. Aynı şekilde bağlanmamış olan diğer bacak gövdesiyle dik açı yapıyor, gevşekçe duran iskeletin, bir yolunu bulup odaya dolan her esintiyle takırdayarak sallanmasına ve dönmesine yol açıyordu. Bu iğrenç şeyin kafatasının içinde, odaya titrek ama güçlü bir aydınlık veren tutuşturulmuş bir miktar kömür vardı; tabutlarla bir levazım dükkânında bulunan bütün diğer öteberiler, dışarıya ışık sızmasını engelleyecek şekilde pencerenin önüne yığılmıştı.

Bu olağandışı topluluğu ve daha da olağandışı ıvır zıvırı gören bizim iki denizci hiç de bekleneceği kadar edebe uygun davranma-

dılar. Sırık, yanında durmakta olduğu duvara yaslanarak alt çene kemiğini her zamankinden daha da aşağı sarkıtıp gözlerini yuvalarından uğrayacak denli açarken, Hugh Tarpaulin, burnu masayla bir hizaya gelinceye kadar eğilip, avuç içlerini dizlerine dayayarak zamansız, yersiz, münasebetsiz, şamatacı ve gümbür gümbür bir kahkahayla uzun uzun güldü.

Ama bu fazlasıyla kaba davranış karşısında alınganlık göstermeyen uzun boylu başkan davetsiz konuklara büyük bir nezaketle gülümsedi –siyah renkli telekler iliştirilmiş başını vakarla hafifçe eğerek onları selamladı– ve ayağa kalkıp her ikisinin de birer koluna girerek onları oturmaları için, bu arada topluluktan birilerinin hazırladığı yerlere götürdü. Sırık bütün bunlara hiç karşı koymadan gösterilen yere otururken, çapkın Hugh oturması için masanın başına konulmuş oturağını büyük bir neşeyle, kefen içindeki, veremli, ufak tefek kadının yanına çekti ve bir kafatası dolusu kırmızı şarabı, birbirlerini daha yakından tanımaları dileğiyle, kafasına dikti. Ama bu küstahlık tabut içindeki kaskatı beyefendiyi ziyadesiyle sinirlendirmişe benziyordu; başkan elindeki kalın ve kısa sopayla masanın üzerine vurarak dikkatleri aşağıdaki konuşmaya çekmeseydi, çok ciddi sonuçlar doğurabilirdi:

“Bu mutluluk verici vesileyle görevimiz...”

“Dur hele!” diye araya girdi Sırık, ciddi bir tavırla, “dur biraz! Söyleyin bakalım kimsiniz, böyle şeytani kılıklara bürünmüş, güvenilir arkadaşımız, cenaze levazımcısı Will Wimble’ın kış için depoladığı güzelim içkiyi zıkkımlanarak burada ne işler çeviriyorsunuz?”

Bu bağışlanamaz terbiyesizlik karşısında masanın ilk sakinleri yarı doğrulup denizcilerin daha önce dikkatini çekmiş olan çığlıklara benzer, vahşi, şeytani çığlıklar atmaya başladılar birbiri peşi sıra. Ama kendini ilk toparlayan başkan oldu, sonunda büyük bir ciddiyetle Sırık’a dönerek konuşmaya başladı:

“Davetsiz de olsalar, böylesine namlı konukların merakını seve seve gideririz. O zaman, bilin ki bu toprakların hükümranı benim ve imparatorluğu ‘Kral I. Veba’ unvanıyla tek başıma yönetiyorum.

Hiç kuşkusuz saygısızlık ederek –hiç tanımadığımız ve ayakta-kımına has adı soylu kulaklarımızı daha önce hiç rahatsız etmemiş

olan– cenaze levazımcısı Will Wimple’a ait olduğunu sandığınız bu salon, Sarayımızın krallık konseyi toplantılarına ve daha başka kutsal ve yüce amaçlara tahsis edilmiş Taht Odasıdır.

Karşımızda oturan soylu kadın, Devletlû Zevcemiz, Kraliçe Veba’dır. Gördüğünüz tüm diğer yüce şahsiyetler ailemizdendir ve kraliyet ailesinden geldiklerini gösteren şu ad ve unvanları taşımaktadırlar: ‘Majesteleri Arşidük Veba-Yayan’, ‘Majesteleri Dük Veba-Getiren’, ‘Majesteleri Dük Veba-Estiren’ ve ‘Ekselansları Arşidüşes Veba-Koşuk’.

Burada ne yaptığımız hususundaki sorunuza gelince –diye devam etti– bunun sadece ve sadece bizi ilgilendiren, kişisel ve kraliyet çıkarlarımıza ilişkin bir şey olduğu, bizden başka hiç kimse için önemi olmadığı karşılığını verirsek, sanırım anlayışla karşılanırsınız. Ama bir yabancı ve konuk olarak talep edeceğiniz hakları göz önünde bulundurarak, bu gece, burada, derin araştırmalar ve kılı kırk yaran incelemelerle hazırlanmış, bu mükemmel metropolün paha biçilmez damak, şarap, bira ve likör hazinelerinin dile gelmez ruhunu –anlaşılmaz niteliklerini ve büyüsunü– incelemek, analiz etmek ve kesin olarak belirlemek için bulunduğumuzu; böyle yapmakla kendi amacımıza ulaşmaktan çok, hepimize hükmeden, krallığı sınırsız, adı ‘Ölüm’ olan, dünya dışı hükümdarın amaçlarına hizmet etmiş olacağımızı da açıklayacağız.”

“Onun adı Davy Jones’tur!”⁶ diye bağırdı Tarpaulin, yanındaki hanıma bir kafatası dolusu likör ikram edip bir ikincisini de kendine doldururken.

“Zındık!” dedi, şimdi dikkatini değerli Hugh’a çeviren başkan, “Zındık, melun, sefil! Senin gibi aşağılık birinin bile sahip olduğu ve çiğnemeye niyetli olmadığımız hakları göz önünde bulundurarak kaba ve mantıksız sorularına cevap vermeye tenezzül ettiğimizi söylemiştik. Biz, yine de, saygısızca meclisimizi basmanızın cezemesi olarak seni ve arkadaşını birer galon Black Strap⁷ içme cezasına çarptırmanın görevimiz olduğuna inanıyoruz; krallığımızın refahına dizlerinizin üzerine çökerek – bir seferde içtikten sonra

6 Denizcilerin inanışına göre Denizin Ruhu ya da Deniz Cini. Denizcilik argosunda küfür niyetine kullanılır.

7 Rom ve melas karışımı sert bir içki.

her biriniz isterseniz kendi yolunuza gitmekte veya burada kalıp masamızın ayrıcalıklarından yararlanmakta serbest olacaksınız.”

“Hiç mümkünü yok,” diye karşılık verdi, ayağa kalkıp konuşurken dengesini sağlamak için masanın kenarına tutunan Sırık; belli ki Kral I. Veba’nın havası ve ağırbaşlılığı onda bir saygı duygusu uyandırmıştı; “Majestelerinin sözünü etmiş olduğu içkinin dörtte birini bile ambarıma stoklamamın mümkünü yok. Öğleden önce safra niyetine gemiye yüklenen mallar, akşam değişik limanlarda gemiye alınan çeşitli bira ve likörler bir yana, ‘Şen Denizci’de parasını son kuruşuna kadar ödediğim kargoyla tika basa doluyum. Bu yüzden majesteleri lütfen beni içmiş saysınlar, zira bir damla daha içmem de içmem de; hele ‘Black Strap’ denilen o iğrenç sintine suyundan tek damla içmem.”

“Orda dur,” diye araya girdi, arkadaşının reddedişi kadar konuşmasının uzunluğuna da şaşırmış olan Tarpaulin; “orda dur, seni tatlı su gemicisi! Palavra atmayı bırak, Sırık efendi! Tamam, kabul ediyorum senin teknem biraz ağırca görünüyorsa da *benim* teknem hâlâ hafif ve hır çıkarmaktansa senin payına düşen kargoya da benim ambarda seve seve yer veririm, ama...”

“Bu düzenleme,” diye araya girdi başkan, “tabiatı itibarıyla değiştirilemez, devredilemez ve feshedilemez olan ceza veya hükme hiçbir şekilde uygulanamaz. Verdiğimiz hüküm harfiyen ve derhal yerine getirilmelidir, aksi takdirde isyan suçundan boyun ve ayak bileklerinizden bağlanarak işte şuradaki Ekim birasıyla dolu fıçıda boğulacaksınız!”

“İşte hüküm! İşte hüküm! Doğru ve adil bir hüküm! Muhteşem bir karar! Çok yerinde, çok dürüst ve kutsal bir mahkûmiyet!” diye hep bir ağızdan bağırıştı Veba ailesi. Kral alnındaki sayısız kırışıklığı oynatmaya başladı; gutlu, ufak tefek yaşlı adam körük gibi nefes alıp verdi; kefenli hanım burnunu ileri geri dalgalandırdı; pamuklu donlu beyefendi kulaklarını dikti; vücudu su toplamış, kefenli kadın can çekişen bir balık gibi ağzını açıp kapadı ve tabutta ki adam daha da kasılıp gözlerini tavana doğru çevirdi.

“Hu! hu! hu!” diye kıkırdadı genel heyecana aldırmayan Tarpaulin, “Hu! hu! hu! – hu! hu! hu! Bay Kral Veba kavilyasını masaya vurduğunda,” dedi, “benim gibi tam yüklü olmayan sağlam bir

tekne için iki üç galon Black Strap fazlaymış eksikmiş hiç fark etmez diyordum, ama Şeytanın (Tanrı günahlarını bağışlasın) sağlığına içmeye ve günahkârlığından da, aktör Tim Hurlygurly'den⁸ başka biri olmadığından da adım gibi emin olduğum şu çirkin majestelerinin önünde diz çökmeye gelince, işte bunu benim aklım almaz.”

Tarpaulin'in cümlesini rahat rahat tamamlamasına izin vermediler. Tim Hurlygurly'nin adı geçer geçmez hepsi yerlerinden fırladı.

“İhanet!” diye bağırdı Majesteleri Kral I. Veba.

“İhanet!” dedi gutlu ufak tefek adam.

“İhanet!” diye haykırdı Arşidüşes Veba-Koşuk.

“İhanet!” diye haykırdı Majesteleri Kral I. Veba.

“İhanet!” diye mırıldandı çenesi bağlı beyefendi.

“İhanet!” diye homurdandı tabuttaki adam.

“İhanet! İhanet!” diye çığlık attı koca ağızlı Majesteleri ve tam o sırada kendine bir kafatası likör doldurmakta olan bahtsız Tarpaulin'i pantolonunun arkasından tuttuğu gibi kaldırıp çok sevdiği birayla dolu kocaman fıçının içine bırakıverdi. Tarpaulin birkaç saniye bir bol kâsesi içindeki bir elma gibi batıp çıktıktan sonra, zaten köpüklü olan birada çırpınmalarının kolayca yarattığı köpük girdabı arasında gözden yitti.

Ama uzun boylu denizci, arkadaşının başına gelenleri sakın sakın seyretmedi. Kral Veba'yı mahzenin açık olan kapağından aşağı itip, okkalı bir küfürle kapağı üzerine kapadıktan sonra yiğit Sırık iki adımda odanın ortasına geldi. Burada, masanın üzerinde asılı duran iskeleti çekip gutlu, ufak tefek beyefendinin tepesine öyle kuvvetle indirdi ki oda daha tümüyle karanlığa gömülmeden adamın beynini uçurmuştu bile. Bundan sonra, Ekim birasıyla ve Hugh Tarpaulin'le dolu ölümcül fıçıya doğru bütün gücüyle atılıp bir hamlede devirdi. O kadar çok miktarda bira öylesine şiddetle, öylesine kuvvetle, öylesine karşı konulamaz bir şekilde boşandı ki odayı bir duvardan diğerine sel bastı, üzeri dolu masa devrildi, oturaklar ters döndü punç fıçısı ocağın içine düştü, ve hanım-

8 Hurdy-gurdy laterna ve laternacı anlamına gelir. Öykünün ilk versiyonunda da Kral Veba bir laternacı idi.

lar isteriye kapıldılar. Çok sayıda cenaze malzemesi şurada burada bata çıka yüzmeye başladı. Sürahiler, testiler, damacanalara *kar-makarışık* ortalığa saçıldı, hasır kaplı büyük şişelerle halat kaplı şişeler şiddetle birbirlerine çarptı. İçki buhranına girmiş beyefendi oracıkta boğuldu; ufak tefek, kaskatı beyefendi tabutuyla yüzmeye başladı ve muzaffer Sırık, kefen giymiş şişman hanımı belinden kavrayarak onunla birlikte kendini sokağa attı ve dümeni dosdoğru “Free and Easy”ye kırdı; üç-dört defa aksırdıktan sonra yelkenleri fora eden yiğit Hugh Tarpaulin Arşidüşes Veba-Koşuk’u yanına almış nefes nefese peşinden geliyordu.

Hans Pfaall Diye Birinin Benzersiz Serüveni

*Kumandanı olduğum
Çılgın düşlerle dolu bir yürekle,
Ateşten bir mızrak ve havadan bir atla
Gezer dururum kırlarda.*

– TOM O'BEDLAM'ın Şarkısı¹

Rotterdam'dan alınan en son haberlere göre kent büyük bir düşünsel heyecana kapılmış gibi gözüküyor. Gerçekte burada öylesine yepyeni, öylesine umulmadık, daha önceki düşüncelerle öylesine çelişen bir olay meydana geldi ki, çok geçmeden bütün Avrupa'da büyük bir şamata kopacağından, bütün fizik âleminin galeyana geleceğinden bütün mantık ve astronomi âleminin birbirine gireceğinden hiç kuşkusuz kalmadı.

Anlaşıldığı kadarıyla, ... ayının ... günü (tarihi tam olarak anımsamıyorum) büyük bir kalabalık, belirtilmeyen bir amaçla hali vakti ye-

1 “Tom O'Bedlam” delilik temelinde sadaka toplayan bir dilencidir. “Bedlam”, başlangıçta dört hasta kabul etmek üzere kurulmuş olmakla birlikte 1644'te kırk dört hastasından bir kısmını “yarı iyileştirilmiş” olarak taburcu eden Londra'daki akıl hastanesi Betlehem'in kısaltılmış şeklidir (St. Mary's of Betlehem). “Tahliye-izinli” bu adamlar, insanlarda acıma hissi uyandırmak için tuhaf kıyafetler içerisinde şarkılar söyleyerek sağda solda serserilik ederlerdi. Sokaklarda dolaşan bu serserilerden bir grup çok geçmeden, yoldan gelip geçen uyanık olmayan insanlardan para koparmak için Tom O'Bedlam (Bedlamli Tom) kişiliğine bürünürlerdi.

rinde Rotterdam'ın pazar yerinde toplanmıştı. Gün, mevsime göre alışılmadık derecede sıcaktı, hemen hemen hiç esmiyordu; mavi gök kubbenin her tarafına bol bol serpilmiş büyük beyaz bulut kümelelerinden zaman zaman serpiştiren ve ancak birkaç dakika süren eğlence kabilinden yağmur kalabalığının canını pek sıklıyordu. Bununla birlikte, öğleye doğru toplulukta hafif ama dikkate değer bir dalgalanma görüldü; bunu on bin dilin patırtısı izledi ve hemen ardından on bin çehre gökyüzüne doğru çevrildi, on bin pipo aynı anda on bin ağzın köşesinden çekildi,² Niagara'nın gürlemesinden başka hiçbir şeyle karşılaştırılamayacak bir haykırış bütün kentte ve Rotterdam'ın çevresinde uzun uzun, büyük bir güçle ve öfkeyle yankılandı durdu.

Bu gürültü patırtısının nedeni çok geçmeden ortaya çıktı. Yukarıda sözü edilen dış hatları belirgin bulut kümelerinin arasındaki mavi bir açıklıkta, aşağıda ağzı açık bakan bu kaba saba kentli sürüsünün hiçbir şekilde anlayamayacağı ve yeterince takdir edemeyeceği acayip, benzeşmez öğelerden oluşmuş, tuhaf biçimli, saçma sapan ama katı görünümlü bir nesnenin kocaman bir bulutun arkasından yavaş yavaş çıktığı görüldü. Bu ne olabilirdi? Rotterdam'ın bütün şeytanları adına, neyin belirtisiydi bu? Kimse bilmiyordu; kimse bir tahminde bulunamıyordu; bu sırrı çözmek için kimsenin –hatta Belediye Başkanı Mynheer Superbus Von Underduk'un bile– elinde en ufak bir ipucu yoktu; yapacak daha makul bir şey olmadığından, son bireyine kadar bütün Rotterdamlılar pipolarını dikkatle ağızlarının köşelerine yerleştirdiler, gözlerini bu olağanüstü olaydan ayırmadan pipolarından bir nefes saldılar, kısa bir zaman için durdular, bulundukları yerden biraz öteye badi badi yürüdüler, homur homur homurdandılar, badi badi yürüyerek yeniden eski yerlerine geldiler, homurdandılar, bir an durdular ve sonunda pipolarından yeniden bir nefes saldılar.

Bu arada, bunca merakın konusu ve bu kadar çok dumanın nedeni olan şey koca kente doğru alçalıyordu. Birkaç dakika içinde

2 Hollandalıların pipolarına olan düşkünlüğü Poe zamanında Amerika'da çok tutulan bir şaka konusuydu. Aynı konuya Poe'nun "Çan Kulesindeki Şeytan"ında ve Washington Irving'in "Diedrich Knickerbocker's History of New York"unda (Diedrich Knickerbocker'in New York Tarihi) da rastlanır. Hollandalılar, Poe'nun kent atmosferi anlatırken kullandığı büyük duman bulutları tanımını haklı çıkaracak kadar çok pipo içerlerdi.

tam olarak seçilebilecek kadar yakına geldi. Bu bir, evet, evet hiç kuşku yok, bu bir tür balondur; ama Rotterdam'da daha önce hiç böylesi bir balon görülmediği muhakkaktı. Çünkü kim –sorarım size– kim tamamen kirli gazetelerden yapılmış bir balondan söz edildiğini duymuştur?³ Hollanda'da hiç kimsenin duymamış olduğu muhakkaktır; bununla birlikte burada insanların burunlarının dibinde, daha doğrusu burunlarının epeyce üstünde bir yerde, bu amaçla kullanıldığını daha önce hiç kimsenin duymadığı böylesi bir malzemeden –en yetkili ağızlar bunu doğruladılar– yapılmış, söz konusu nesnenin bir eşi duruyordu. Bu, Rotterdamlıların sağduyusuna fena halde hakaretti. Görüngünün biçimine gelince, daha da akla ziyandı: Altüst edilmiş kocaman bir soytarı külahından⁴ çok farklı değildi. Balonun daha yakından incelenmesiyle, sivri noktasından aşağı sarkan kocaman bir püskülün, koninin çepeçevre üst kenarı ya da tabanındaki koyun çanını andıran ve sürekli Betty Martin⁵ havasında çingırdayan bir dizi küçük enstrümanın görülmesi, kalabalığın benzerlik konusundaki görüşlerini şuncacık olsun değiştirmede. Daha da kötüsü, kenarları fevkalade geniş ve yarım küre şeklindeki tepesi geniş siyah şeritli, gümüş tokalı koyu gri kocaman bir kastor şapka mavi kurdelelerle bu fantastik makinenin ucuna sepet gibi asılı duruyordu. Oldukça dikkat çekici bir başka husus da, birçok Rotterdamlının aynı şapkayı daha önce defalarca görmüş olduklarına yemin etmeleri idi; gerçekten de, herkese tanıdık geliyordu; şapkayı gören Bayan Grettel Pfaall⁶ şaşkınlık dolu bir sevinç çılgılığıyla bunun kendi adamının

3 Gazetelerin uyduruk haberleri gerçek olaylar gibi sunmalarına, halkın deyimiyle “balon uçurmala”larına dolaylı bir gönderme.

4 Soytarı külahı (*fool's cap*), zillerle süslenmiş, genellikle kâğıttan konik bir şapkadır. *Fools cap* ayrıca yaklaşık 33x40 cm boyutlarında bir kâğıttır. Kelimenin birinci anlamıyla kullanılmış olması yalnızca bir şaka olarak görülebilir ama ikinci anlamıyla kullanılmış olması bazı araştırmacılara, ikinci sınıf yazarların uçuş fantezilerinin alaya alındığını düşündürmektedir.

5 Halk dansları yapılırken okunan “High, Betty Martin” adlı geleneksel bir şarkı.

6 Washington Irving'in, karısının dırdırından bıkarak yirmi yıl ortalarda gözükmeyen Rip Van Winkle'nin bir başka yansıması.

Hans ve Grettel adları, öykünün bir peri masalı (Hansel ve Gretel) olduğuna işaret ediyor.

Pfaall soyadı, Pfaal, Phaall şeklinde de geçiyor ki, bu bazılarına (sözgelimi, Marie Bonaparte'a) “phallus” sözcüğüne gönderme yapıldığını düşündürüyor. Yine

şapkasının aynısı olduğunu ilan etti. Pfaall'ın üç arkadaşıyla birlikte beş yıl kadar önce Rotterdam'da birdenbire ve açıklanamaz bir tarzda ortadan kaybolması ve onlardan haber alma yönündeki bütün çabaların şu ana kadar başarısızlığa uğramış olması nedeniyle, durum şimdi daha da önem kazanmıştı. Kentin doğu tarafında şimdi artık oturulmayan bir bölgesinde tuhaf görünüşlü bir dö-küntü yığınyla karışmış halde birtakım insan kemiklerinin bu yakınlarda bulunmuş olduğu doğruydu; bazı insanlar, burada, kurbanları muhtemelen Hans Pfaall ve arkadaşları olan iğrenç bir cinayet işlenmiş olduğunu düşünecek kadar ileri gitmişlerdi. Ama biz konumuza dönelim.

Balon (bunun bir balon olduğuna hiç kuşku yoktu), şimdi yere yüz ayak mesafeye inmişti; içerisindeki insanı aşağıdakiler rahatça seçebiliyorlardı. Gerçekten çok tuhaf biriydi bu. Boyu iki ayak-tan fazla olamazdı, ama çok kısa da olsa bu boy, balonun iplerine tutturulmuş, göğsüne kadar çıkan geniş bir kuşak olmasa, dengesi-bozararak küçük sepetinin kıyısından düşmesine yeterdi. Küçük adamın gövdesinin orantısız enliliği ona son derece saçma bir yuvarlaklık görüntüsü kazandırıyordu. Ayakları elbette gözükmüyordu. Elleri kocaman kocamandı. Saçları kırlaşmış ve başının arkasında bir *atkuyruğu* şeklinde toplanmıştı. Burnu müthiş surette uzun, eğri ve kıpkırmızıydı; kocaman açılmış gözleri parlak, bakışları deliciydi; yaşlılıktan buruşmuş çenesiyle yanakları enli ve şiş, gerdanı katmerliydi; başının her iki tarafında da kulağa benzer herhangi bir şey gözükmüyordu. Bu tuhaf küçük adam, gök mavisi satenden geniş bir palto, gümüş kopçalarla dizlerinden sıkılmış, paltosuna uyan dar bir pantolon giyinmişti. Yeleği parlak sarı bir kumaştandı, beyaz tafta bir başlık afili bir şekilde başının bir yanına konulmuştu; giyim kuşamını tamamlamak üzere, kan kırmızı bir fular boynuna dolanıyor, inanılmaz büyüklükte bir düğümden sonra zarif bir şekilde göğsüne düşüyordu.

Almancadaki *pfahl* (kazık) sözcüğü de aynı Freudcu çağrışımlara sahip. Sözcüğün “fall” (düşüş, düşmek) sözcüğünden geldiğini düşünenler de var ki, bir baloncu için oldukça şanssız bir ad. Latince *follis* sözcüğü körük (bellows) anlamına gelir; bu sözcük zamanla değişerek “windbag”e (çalçene, geveze, körük) dönüşmüş, en sonunda da deli anlamına gelen Fransızcadaki *fou*'ya ve İngilizcedeki “fool”a dönüşmüştür.

Dediğim gibi balon yere yüz ayak yaklaştıktan sonra, küçük yaşlı adam birden ürküntüye kapıldı; *terra firma*'ya⁷ daha fazla yaklaşmak niyetinde gözüküyordu. Bu yüzden çadır bezinden yapılmış, güçlükle kaldırdığı bir torbadan bir miktar kum boşaltarak anında olduğu yerde hareketsiz kaldı. Sonra telaşla ve acele ecele paltosunun cebinden deri kaplı büyük bir defter çıkardı. Defteri elinde şöyle bir kuşkuyla tarttı, sonra hayretle gözlerini deftere dikti, ağırlığından büyük bir şaşkınlığa düşmüş gibiydi.⁸ Sonunda defterin arasından kırmızı mumla mühürlenmiş ve kırmızı bir şeritle dikkatle bağlanmış kocaman bir mektup çıkararak, belediye başkanı Superbus Von Underduk'un⁹ ayakları dibine atıverdi. Ekselansları mektubu almak için yere eğildi. Ama her zaman endişeli gözüken ve anlaşılan artık kendisini Rotterdam'da tutacak başka bir işi kalmamış olan baloncu tam bu anda gitme hazırlıklarına girişti ve yeniden yükselmek için safrasının bir kısmını atması gerektiğinden, içini boşaltmak zahmetine katlanmadan birbiri ardı sıra attığı yarım düzine torbanın her biri büyük bir talihsizlik eseri ardı ardına belediye başkanının sırtına düşerek tüm Rotterdamlıların gözü önünde adamcağızı en az altı defa yere yuvarladı. Ama Yüce Underduk'un küçük yaşlı adamın bu münasebetsizliğini cezasız bıraktığı sanılsın. Tam tersine, bu yarım düzine tepetaklak oluşun her birinde bütün bu süre boyunca sıkı sıkıya sarıldığı ve (Tanrı'nın izniyle) öleceği güne kadar da sıkı sıkıya sarılacağı piposundan en az yarım düzine öfkeli duman üflediği söylenmektedir.

Bu arada balon bir tarla kuşu gibi havalandı, kentin üzerinden süzülerek tıpkı ardından o kadar tuhaf bir surette çıktığı buluta benzer bir bulutun arkasına doğru uzaklaştı ve Rotterdam'ın iyi yurttaşlarının hayret dolu bakışları altında gözden kayboldu. Bunun üzerine, bütün dikkatler, ardından meydana gelen olaylarla birlikte aşağı inişi Ekselansları Von Underduk'un hem vücudu hem de kişisel saygınlığı açısından ölümcül derecede yıkıcı sonuçlar doğuran mektuba yöneldi. Bununla birlikte, bu görevli yerde

7 (It.) Kara, toprak.

8 Yerçekiminin olmadığı uzaydan gelmiş olduğunun ilk işareti.

9 Bu adın anlamı, dalkavukların en iyisidir.

yuvarlanırken şöyle bir göz atmakla en uygun ellere geçtiğini anladığı mektubu emniyete almak gibi önemli bir konuyu düşünmezlik etmedi; Rotterdam Astronomi Koleji'nin başkanı ve ikinci başkanı olduklarına göre, gerçekten de mektup kendisine ve Profesör Rubadub'a¹⁰ yazılmıştı. Bunun üzerine mektup bu önemli kişilerce hemen oracıkta açıldı ve aşağıdaki olağanüstü ve çok önemli bilgileri içerdiği görüldü:

“Von Underduk ve Rubadub Hazretlerine, Rotterdam Kenti Devlet Astronomi Koleji başkan ve ikinci başkanları.

Ekselansları, Rotterdam'da beş yıl kadar önce anlaşılmaz bir şekilde üç kişiyle birlikte ortadan kaybolan körük tamircisi kendi halinde bir zanaatkâr olan Hans Pfaall'ı hatırlarlar belki. Ekselansları bağışlasınlar, bu mektubun yazarı olan ben, Hans Pfaall'ın ta kendisiyim. Hemşerilerimden çoğu ortadan kaybolduğum sırada oturmakta olduğum Sauerkraut Sokağı'nın başındaki tuğladan kare şeklindeki küçük binada kırk yıldır yaşadığımı çok iyi hatırlarlar. Atalarım da çok eski zamanlardan beri aynı yerde oturmakta ve benim gibi onlar da saygın ve kârlı körük tamirciliği mesleğini yürütmekteydiler, çünkü gerçeği söylemek gerekirse, insanların kafalarının siyaset ateşiyle yanıp tutuştuğu şu son yıllara gelinceye kadar dürüst bir Rotterdamlının yapacağı bundan daha iyi bir iş yoktu. Güvenliydi, işsiz kalmak diye bir şey asla söz konusu değildi, ne para ne itibar bakımından bir eksigi vardı. Ama daha önce de söylediğim gibi, özgürlüğün, uzun nutukların, köktenciliğin ve bu türden bir yığın şeyin etkilerini çok geçmeden hissetmeye başladık. Eskiden dünyanın en iyi müşterileri olan insanların şimdi akıllarına bile gelmiyorduk. Devrimleri anlamak ve çağın zihinsel ve ruhsal gelişimini yakalayabilmek için çabalayıp duruyorlardı. Bir ateşin yelpazelenmesi gerekiyorsa, bir gazeteyle kolayca yapılabilirdi bu; hükümetin zayıfladığı oranda deri ve demirin dayanıklılığının artmış olduğundan hiç kuşkusuz yok; neden dersiniz, çok kısa bir süre içerisinde bütün Rotterdam'da dikilmesi gereken ya da bir çekicinin yardımına ihtiyaç duyan tek bir körük kalmamış-

10 Ağlayan çocukları susturmak için söylenen “dandini dandini dastana...” türünden bir tekerlemeden; “Rub-a-dub-dub, Three Man in a Tub...”

tı. Durum dayanılabilecek gibi değildi. Kısa bir sürede bir sıçan kadar yoksul düştüm; bakmam gereken karımla çocuklarım olduğundan, çok geçmeden borçlarım bir dağ gibi arttı ve artık her gün saatlerce hayatıma son vermenin uygun bir yolunu düşünür oldum. Bu arada alacaklılarım bana rahatça düşünecek zaman bırakmıyorlardı. Evim, sabahtan akşama kadar kelimenin tam anlamıyla kuşatma altındaydı. Özellikle üç alacaklım vardı ki, beni tahammül sınırlarının ötesinde üzüyor, sürekli kapımı gözetliyor ve yasalarla tehdit ediyorlardı. Elime geçirme mutluluğuna erişebilirimse bu üçünden en acı intikamı almaya yemin ettim ve beynimi bir alaybozan tüfeğiyle dağıtarak derhal intihar etmekten beni sanırım yalnızca bu beklenti alıkoydu. Bu yüzden talih bana öç alma fırsatı verinceye kadar öfkemi gizlemenin, onları vaatler ve tatlı sözlerle oyalamanın en iyisi olacağını düşündüm.

Bir gün onları atlatarak, her zamankinden daha büyük bir üzüntü içinde, kentin en bilinmedik sokaklarında, tesadüfen küçük bir kitapçı dükkânına rastlayıncaya kadar uzun süre amaçsızca dolaşıp durdum. Dükkânda müşteriler için konulmuş bir koltuk bularak kararlılıkla kendimi üzerine bırakıverdim ve bilmem neden elime gelen ilk kitabın sayfalarını çevirmeye başladım. Bu, Berlinli Profesör Encke¹¹ ya da adı buna benzer bir Fransız tarafından yazılmış spekülâtif astronomi üzerine küçük bir broşürdü. Bu konularda az da olsa bilgim vardı, çok geçmeden kitapta yazılı olanlara kendimi öyle kaptırdım ki, ancak broşürü iki defa baştan sonra okuduktan sonra etrafımda ne olup bittiğinin ayırdına varabildim. Bu arada hava kararmaya başlamıştı, dükkândan çıkıp eve doğru yöneldim. Ama broşür (Nantz'daki bir kuzenim tarafından bu yakınlarda bana önemli bir sır olarak bildirilen pnömâtik bilimindeki bir keşifle birlikte) bilincim üzerinde silinmez bir etkide bulunmuştu; tozlu sokaklarda avare avare yürürken yazarın tuhaf ve zaman zaman anlaşılmaz akıl yürütmelerini dikkatle zihnimde evirip çevirmekteydim. Hayal gücümü olağanüstü etkileyen bazı

11 John Franz Encke (1791-1865): Seeberg, sonra da Berlin gözlemevlerinin yöneticisi olan Alman astronom. 1680'deki bir kuyruklu yıldızın yörüngesine ilişkin hesaplarıyla ünlüdür. Fransız'a gelince, Encke'den sonra kuyruklu yıldızı adlandıran Marseillesli J.L. Pons olabilir.

bölümler vardı. Üzerinde düşündüğüm ölçüde bunlar ilgimi daha da çok çekiyordu. Genel olarak öğrenimimin sınırlı oluşu, özellikle de fizik konusundaki bilgisizliğim okuduklarımı anlama yeteneğim konusunda kuşkuya düşmeme ya da okuduğum şeylerin doğal olarak zihnimde yarattığı birçok anlamı belirsiz kavram konusunda ikircim duymama değil, sadece hayal gücümü kamçılarmaya yaradı. Belli bir düzene ulaşmamış zihinlerde doğan bu ham fikirlerin gerçekte çoğu kez önsezi veya içgüdünün bütün gücüne, gerçekliğine ve doğasında var olan diğer özelliklere sahip olup olamayacağını kendi kendime soramayacak kadar kendini beğenmişin biri idim ya da yeterince mantıklıydım.¹²

Eve vardığımda çok geçti, hemen yattım. Ama uyuyamayacak kadar zihnim meşguldü, geceyi derin düşünceler içerisinde geçirdim. Sabah erkenden kalkarak kitapçı dükkânına koştum ve elimde kalan üç beş kuruşla birkaç mekanik ve uygulamalı astronomi kitabı satın aldım. Bunlarla birlikte sağ salim eve döndükten sonra bütün boş zamanlarımı incelenmelerine adadım ve çok geçmeden şeytanın ya da iyilik meleşimin bana esinlediği bir projeyi uygulamaya koyacak kadar bu konularda ilerleme gösterdim. Bu arada da bana onca eziyet eden üç alacaklımı yatıştırmak için elimden gelen her çabayı gösterdim. Kısmen ev eşyalarımı satarak istedikleri miktarın yarısını karşılamak suretiyle, kısmen de kafamda olan ve yardımlarını gereksindiğim bir projenin gerçekleştirilmesinden sonra borcun geri kalanını ödeyeceğimi söyleyerek sonunda bunu başardım. Bu yolla düşüncelerimi onlara benimsetmekte zorlanmadım (çünkü cahil insanlardı).

İşleri bu şekilde yoluna koyduktan sonra, malımdan mülküm-den ne kalmışsa, karımın yardımıyla ve büyük bir gizlilik içinde ve dikkatle elden çıkarmanın, (bunu söylemeye utanıyorum ama) gelecekte nasıl ödeyeceğimi hiç düşünmeden çeşitli bahanelerle küçük küçük miktarlarda borçlar alarak hatırı sayılır bir nakit parayı denkleştirmenin bir yolunu buldum. Elimdeki paranın artmasıyla, ara ara, her biri on, on ikişer metre uzunlukta çok ince patis-

12 1835'te yayımlanan metin şu şekilde devam ediyordu: "Bir başka deyişle, özü gereği gerçeğin genellikle yüzeysel olduğuna ve birçok durumda bizim onu aradığımız derinliğin çok altında bir derinlikte yattığına inanıyordum ve hâlâ da inanıyorum."

ka benzeri muslin kumaş, sicim, epeyce miktarda vernik ve kauçuk, sipariş üzerine çubuklardan örülmüş geniş ve derin bir sepet ve olağanüstü boyutlarda bir balonu yapmak ve donatmak için gerekli daha birçok malzeme satın aldım. Nasıl bir yol izleyeceği konusunda gerekli bütün bilgileri vererek karımı mümkün olan en kısa zamanda balonu yapmakla görevlendirdim. Ben de bu arada sicimden yeterli büyüklükte bir ağ ördüm; etrafına bir kasnak geçirip gerekli halatlarla donattım; atmosferin üst katmanlarında yapacağım deneylerde kullanacağım sayısız cihaz ve malzeme satın aldım. Sonra beşi yaklaşık ellişer galonluk, biri daha büyük demir kasnaklı fıçıyı, özel bir şekil verilmiş üç parmak çapında, on ayak uzunluğunda altı adet teneke boruyu, adını vermek istemediğim bir miktar *özel bir metal ya da yarı-metal malzemeyi* ve on iki damacana *çok kullanılan asidi* gecenin karanlığından yararlanarak kentin doğu yakasındaki artık oturulmayan bir yere taşıdım. Bu malzemelerden üretilecek olan gaz bugüne kadar benden başka hiç kimse tarafından üretilmedi ya da en azından benzer bir amaçla kullanılmadı. Burada sadece şu kadarını söyleyebilirim; bu gaz, bugüne kadar indirgenemez kabul edilen bir *azot bileşiğidir* ve yoğunluğu hidrojen gazının yoğunluğunun 37,4'te *birinden daha azdır*. Tatsız olmakla birlikte kokusuz değildir; saf haldeyken yeşilimsi bir alevle yanar ve son derece zehirlidir. Bu gazın sırrını açıklamada güçlük çıkarmazdım, ama daha önce de ima ettiğim gibi bu hak, Fransa'nın Nantz kentinden bu bilgileri bana şartlı olarak gönderen birine aittir. Aynı şahıs, benim niyetlerimden habersiz, bir hayvanın membranından balon yapmanın yolunu da bana açıkladı; bu malzemeden gazın kaçması neredeyse olanaksızdı. Ama bunu çok fazla pahalı buldum; ayrıca kauçukla kaplanmış muslinin de onun kadar iyi olup olmadığından emin değildim. Bu ayrıntıdan sadece, söz konusu şahsın günün birinde yeni gazla ve sözünü ettiğim malzemeyle bir balon yolculuğu yapmaya kalkışması olasılığı nedeniyle ve onu bu eşsiz icadın sahibi olma onurundan yoksun bırakmak istemediğim için söz ediyorum.

Balonun şişirilmesi sırasında küçük fıçılardan bulunmalarını istediğim noktalara gizlice birer küçük çukur kazdım; çukurlar bu şekilde yirmi beş ayak çapında bir çember oluşturunca. Büyük

fiçının duracağı yer olarak düşündüğüm çemberin merkezine daha derin bir çukur kazdım. Küçük çukurlara teneke kutular içerisinde ellişer libre, büyük çukura bir fiçıyla yüz elli libre top barutu koydum. Bunları –fiçiyi ve teneke kutuları– yere barut dökerek uygun bir şekilde birbirine bağladım ve yaklaşık dört ayak uzunluğundaki gecikmeli fitilin bir ucunu teneke kutulardan birinin içine sokarak çukuru doldurdum ve fitilin diğer ucunu ancak gözükecek şekilde bir parmak kadar dışarıda bırakarak çukurun üzerine bir fiçi yerleştirdim. Aynı şekilde geri kalan çukurları da doldurdum ve fiçileri olmaları gereken yerlere yerleştirdim.

Yukarda saydığım malzemelerden başka, atmosferik havanın yoğunlaştırılması için Bay Grimm'in¹³ geliştirdiği bir cihazı da *depoma* götürerek orada sakladım. Ancak amacıma uygun olarak kullanılabilmesi için bu makinede oldukça değişiklik yapmak gerektiğini gördüm. Ama büyük bir sebatla ve aralıksız çalışarak sonunda bütün hazırlıklarımı tamamladım. Çok geçmeden balonum tamamlanmıştı. Kırk bin ayak küpten fazla¹⁴ gaz alabilecekti. Hesaplarıma göre, bütün alet edevatımla birlikte beni ve üstüne üstlük, yanlış hesaplamadımsa yüz yetmiş beş libre safrayı kolaylıkla taşıyabilecekti. Üç kat vernik çektiğim muslinin ipek kadar amacıma uygun olduğunu gördüm; onun kadar sağlam ama ondan çok daha ucuzdu.

Artık her şey hazır olduğundan, kitapçı dükkânına gittiğim ilk günden sonraki bütün faaliyetlerimi gizli tutması konusunda karıma yemin ettirdim; durum elverir vermez geri döneceğime söz vererek elimde kalan azıcık parayı ona verdim ve veda edip ayrıldım. Onun için hiç endişe duymuyordum, gerçekten. Becerikli kadındı, ben olmadan da pekâlâ yapabilirdi. Gerçeği söylemek gerekirse, beni her zaman tembel, işe yaramaz, hayalci biri olarak gördüğüne ve benden kurtulduğuna sevindiğine inanıyorum. Karan-

13 Joseph Priestly (1733-1804) tarafından geliştirilen hava pompası o günlerde birçok fizik kitabında yer alıyordu. Bu pompa bir kap içerisindeki havayı dışarı atarak vakum oluşturmada ya da mekanizmayı ters çevirerek kap içindeki basıncın artırılmasında kullanılıyordu. Burada sözü edilen Grimm'in kim olduğu bilinmiyor, ancak Hansel ve Gretel'den söz eden Poe'nun Jakob (1785-1863) ve Wilhelm Grimm (1786-1859) kardeşlerden söz etmiş olması büsbütün olanaksız olmasa gerek.

14 Yaklaşık 1130 metre küp. Demek ki yaklaşık on dört metre çapında bir balon.

lık bir gece, karıma veda ettim ve canımı o kadar çok sıkıan üç alacaklımı *aides-de-camp*¹⁵ sıfatıyla yanıma alarak sepet ve teçhizatla birlikte balonu dolambaçlı yollardan diğer malzemeleri depoladığım yere taşıdık. Malzemeleri bıraktığımız gibi el değmemiş durumda bulduk ve derhal işe giriştim.

Nisanın ilk günüydü.¹⁶ Daha önce de söylediğim gibi, zifiri karanlık bir geceydi; tek yıldız gözüküyordu ve zaman zaman çiseleyen inceden bir yağmur epey sıkıntı veriyordu. Ama benim asıl endişem, vernikle korunmasına karşın rutubetle ağırlaşmaya başlayan balondan yanaydı; barut da zarar görebilirdi. Bu yüzden üç alacaklımı büyük bir gayretle işe koştum, ortadaki büyük fiçinin etrafına buz yığdırttım, diğer fiçilerdeki asitleri karıştırttım. Bütün bu cihazlarla ne yapmayı amaçladığımı sormaktan ve onlara yaptırdığım ağır işlerden duydukları hoşnutsuzluğu ifade etmekten bir an olsun geri durmadılar. Dediklerine göre, iliklerine kadar ıslanarak böyle iğrenç bir büyüye bulaşmanın ne yararı olacağını anlayamıyorlarmış. Endişelenmeye başladım ve bütün gücümle işe asıldım, çünkü bu aptalların, şeytanla işbirliği yaptığını ve şu anda yapmakta olduğum şeylerin pek de iç açıcı şeyler olmadığını düşündüklerine inanıyordum. Bu yüzden beni yüzüstü bırakıp gitmelerinden çok korkuyordum. Ama bu işi bitirir bitirmez borçlarımı son kuruşuna kadar temizleyeceğime söz vererek onları yatıştırmayı başardım. Benim bu sözlerimi elbette kendilerince yorumladılar, herhalde elime çok para geçeceğini, onlara olan borcumdan başka hizmetlerine karşılık üste bir miktar daha ödeme yapacağımı düşünmüşlerdi; ruhuma ya da bedenime ne olacağını pek umursamadıklarını rahatça söyleyebilirim.

Yaklaşık dört buçuk saat sonra balonun yeterince şişmiş olduğunu gördüm. Bunun üzerine sepeti bağladım ve bütün araç gerecimi içine yükledim: Bir teleskop, üzerinde bazı önemli değişiklikler yapılmış bir barometre, bir termometre, bir elektrometre,¹⁷

15 (Fr.) Yaver, emir subayı.

16 Tarih 1 Nisan. "Mellonta Tauta" öyküsündeki üçüncü nota bakınız.

17 Elektriklenmiş bir cisimdeki elektriğin niteliğini ve niceliğini ölçmede kullanılan bir aygıt. Genellikle bir metale tutturulmuş iki altın yapraktan oluşur, elektriğin miktarına göre bu yapraklar açılır.

bir pergel, bir pusula, bir kronometre, bir çan, bir megafon, daha bir sürü şey; ayrıca havası boşaltılıp ağzı sıkıca kapatılmış bir cam küre –kondansatörü de unutmadan– biraz sönmemiş kireç, bir kalıp mühür mumu, bol miktarda su ve hacmine göre besleyiciliği fazla *pemmican*¹⁸ türü erzak. Ayrıca balona bir çift güvercinle bir de kedi aldım.

Artık neredeyse şafak sökmek üzereydi; hareket saatinin geldiğine hükmettim. Yanan bir sigarayı kazaymış gibi yere düşürdüm ve almak için eğildiğimde, daha önce söylediğim gibi küçük fiçılardan birinin alt çemberinin yanından ucunu dışarıda bıraktığım gecikmeli fitili gizlice tutuşturdum. Bu hareketimi üç alacaktım da fark etmedi; sepete atladım, beni yere bağlayan tek halatı kestim ve inanılmaz bir hızla yükseldiğimi büyük bir memnuniyetle gördüm; balon yüz yetmiş beş librelik kurşun safrasını kolayca taşıyordu ve bir o kadarını daha taşıyabilirdi. Havalandığım sırada barometre 30 parmağı¹⁹ gösteriyordu, termometre ise 19° santigradı.²⁰

Daha elli metre yükselmiştim ki, arkamdan müthiş bir güm-bürtü koptu; kopmuş kol ve bacaklarla karışık ateş, çakıl taşı, yanan tahta parçaları, alev alev metaller gökyüzüne savruldu; korkudan bayılacak gibi oldum, dehşet içinde titreyerek sepetin dibine yığıldım. Şimdi çok fazla barut kullanmış olduğumu anlıyordum; şokun asıl sonuçlarını birazdan yaşayacaktım. Gerçekten de bir saniye bile geçmeden bütün kanımın şakaklarıma hücum ettiğini sandım ve hemen sonra birdenbire asla unutmayacağım bir sarsıntı karanlıkları yardı ve gök kubbeyi sanki ikiye böldü. Daha sonra düşünecek zamanım olunca, patlamanın bu kadar şiddetli olmasının –kendime göre– gerçek nedenini buldum: Ben, ma-

18 Kuzey Amerika yerlilerinin kurutulmuş ve dövülmüş ete eritilmiş yağ ve kurutulmuş meyve katarak yaptıkları bir çeşit pastırma. Bir Hollandalının bu sözcüğü kullanması biraz tuhaf.

19 30 inç, yani 760 mm cıva basıncı, 1 atmosfer basınç.

20 Balonla uçmanın tarihi Montgolfier Kardeşlerin dönüştürülmüş kâğıt torbalara sıcak hava doldurarak deneyler yaptığı 1773'e kadar gider. 1783'te yaklaşık 100 fit (33 m) çapında keten bir balonla havalanmayı başardılar. Aynı yıl Pilatre de Rozier insanlı bir uçuşla 84 fit yüksekliğe çıkmayı başardı. Hidrojen gazı balonda ilk olarak 1783'te J.A.C. Charles tarafından kullanıldı ve 75 mil uzağa uçuldu. İlk deniz yolculuğunu Dr. John Jeffries 1785'te yaptı ve Manş Denizini aştı.

yının tam üzerinde, yani patlamanın en kuvvetle hissedildiği yerde bulunuyordum. Ama o sırada hayatta kalmaktan başka bir şey düşünmüyordum. Balon önce söndü, sonra şiddetle şişti, sonunda baş döndürücü bir hızla fır fır dönmeye başladı ve en sonunda bir sarhoş gibi salınıp sendeleyerek beni sepetten dışarı fırlattı; sepetin dibindeki bir yarıktan kazayla aşağıya sarkan ve düşerken mucizevi bir şekilde sol ayağımın dolandığı üç ayak kadar uzunlukta ince bir halatın ucunda baş aşağı, yüzüm dışarı dönük, korkunç bir yükseklikte sallanıp duruyordum şimdi. Ne kadar korkunç bir durumda bulunduğumu imkânı yok anlayamazsınız. Kasılmalar içinde soluk almak için ağzımı açıp kapıyor, sıtma nöbetine yakalanmış gibi tir tir titriyordum, gözlerim sanki yuvalarından fırlamıştı, midem müthiş bulanıyordu – sonunda bayıldım ve bilincimi yitirdim.

Ne kadar bu durumda kaldım, bilemem. Ancak oldukça uzun bir süre olmalı, çünkü az çok kendime geldiğimde şafak sökmüştü, balon muazzam bir yükseklikte engin okyanusun üzerinde uçuyordu; ufukta karadan en ufak bir belirti gözüküyordu. Bununla birlikte, kendime geldiğimde, beklenebileceği kadar acı veren duygular içinde değildim. Durumumu anlamak için sarf ettiğim soğukkanlı çaba, gerçekte oldukça deliceydi. Ellerimi birbirini ardı sıra gözlerime götürdüm, damarlarının şişmesine ve tırnaklarının böylesine korkunç derecede kararmasına nasıl bir kazanın yol açmış olabileceğini merak ettim. Bundan sonra, defalarca sallayarak ve inceden inceye yoklayarak, başlangıçta kuşkulandığım gibi balonumdan daha büyük olmadığından emin oluncaya kadar kafamı inceledim.²¹ Sonra ceplerinde neler olduğunu bilen birinin tavrıyla pantolon ceplerimi yokladım, not defterimle kürdan kutumu yitirmiş olduğumu fark ettim, yok olmalarının nedenini bulmaya çalıştım, bulamayınca da büyük bir üzüntüye kapıldım. O sırada sol ayak bileğimin şiddetle sancımakta olduğunu hissettim ve içerisinde bulunduğum durumun belli belirsiz bilincine

21 “Kuyu ve Sarkaç”ın ve “Maelström’e Düşüş”ün anlatıcıları gibi Hans Pfaall da içinde bulunduğu yeni durumu kavramaya çalışan soğukkanlı ve düşünen biridir. Ama bu öyküde ton biraz daha farklıdır. Pfaall *çok* akli başında, *çok* soğukkanlı, *çok* mantıklıdır ve bu ton dehşetten çok burleskin tonudur.

varmaya başladım. Ama –tuhaf bir şey!– ne şaşırdım ne de dehşete düştüm. Bütün hissettiğim, bu son derece güç durumdan²² kendimi kurtarmakta göstereceğim maharetten duyduğum tatmindir; sonunda kurtulacağımdan bir an olsun kuşkuya düşmedim. Birkaç dakika çok derin düşüncelere daldım. Sık sık dudaklarımı sıkıştırdım, işaret parmağımla burnumun kenarına dokunduğumu ve koltuklarına rahatça oturarak karmaşık ve önemli sorunları düşünen insanların genellikle yaptıkları diğer hareketleri yapıp yüz ifadelerini takındığımı çok net anımsıyorum. Kafamı yeterince topladıktan sonra büyük bir dikkat ve sakınlımla ellerimi sırtıma götürerek pantolon kemerimin büyük demir tokasını çözdüm. Bu tokanın, paslanmış olması nedeniyle ekseni etrafında güçlükle dönen üç dişi vardı. Biraz uğraştıktan sonra bu dişleri tokayla dik açı yapacak bir konuma getirmeyi başardım ve bu konumda sağlamca durduklarını görmekten büyük bir memnuniyet duydum. Böylece elde ettiğim aygıtı dişlerimin arasında tutarak kravatımın düğümünü çözmeye giriştim. Bu işi başarınca kadar birçok kere dinlenmek zorunda kaldım, ama sonunda başardım. Kravatın bir ucunu tokaya tutturdum, daha güvenli olsun diye diğer ucunu bileğime sıkı sıkıya bağladım. Bundan sonra büyük bir kas kuvveti harcayarak gövdeyi yukarı doğru çektim ve daha ilk denemede tokayı sepetin içine atmayı başardım; toka umduğum gibi sepetin kenarına takıldı.

Gövdeyi şimdi sepetin yan tarafıyla kırk beş derecelik açı yapıyordu; ama bundan, düşeyle kırk beş derecelik bir açı yaptığım anlamı çıkarılmamalı. Şimdi, ancak ufuk düzlemine paralel durumdaydım, çünkü elde ettiğim bu yeni pozisyon, sepetin dibinin benden uzaklaşmasına ve sonuç olarak çok tehlikeli bir duruma düşmeme neden olmuştu. Bir de şu var ki, sepetten dışarı düştüğümde, şimdi olduğu gibi yüzüm dışarı doğru gelecek yerde balona dönük olsaydı ya da, ikinci bir şey, ayağımdan ucuna asılı kaldığım halat tesadüfen sepetin tabanına yakın bir yarıktan sarkmak yerine sepetin kanarından aşağı sarkıyor olsaydı, rahatça di-

22 Poe, dilemma (ikilem) sözcüğünü kullanıyor ki, bir ikilemden kurtulmak mümkün değildir; hangi yöntem uygulanırsa uygulansın sonuç aynıdır. Zaten ikilemi ikilem yapan da budur.

yebilirim ki her iki durumda da şu anda başarmış olduğum kadarını da başaramazdım ve yapılan şu açıklamalar hiçbir zaman ileriki kuşaklara ulaşamazdı. Dolayısıyla talihime şükretmemem için bir neden yoktu; ama sonuçta öylesine aptallaşmışım ki, parmağımı kıpırdatamıyordum ve bu olağandışı durumda belki bir on beş dakika kadar yeni bir girişimde bulunamadan büyük bir sükûnet ve ahmakça bir hoşnutluk duygusuyla asılı durdum. Ama bu duygu hızla kaybolmakta gecikmedi; onun yerini dehşet, korku, büyük bir çaresizlik ve yok olma duygusu aldı. Gerçekte, uzun süre baş ve boyun damarlarımda toplanarak beynimde çılgın fikirlerin doğmasına yol açan kan, şimdi normal kanallarına geri dönmeye başlamıştı; tehlikeyi bütün boyutlarıyla görmem, onunla başa çıkmam için gerekli cesarettten ve soğukkanlılıktan beni yoksun bıraktı. Ama bu zaafım, bereket versin çok fazla sürmedi. Umutsuzluğun verdiği enerjiyle, kendimden geçercesine çılgınlık atarak ve korkunç bir çabayla kendimi yukarı fırlattım ve sepetin yakalamayı onca arzuladığım kenarını bir mengene gibi kavrayarak gövde mi üzerinden aşırı titremeler içerisinde tepe üstü sepetin dibine düştüm.

Balonumla uğraşacak kadar kendime gelmem için epeyce bir zaman geçmesi gerekti. Ancak bundan sonra balonu büyük bir dikkatle inceledim ve hiç zarar görmemiş olduğunu görerek bundan büyük bir memnuniyet duydum. Bütün araç gerecim yerli yerinde duruyordu ve bereket versin ne safra ne de erzak kaybetmiştim. Gerçekten onları yerlerine öylesine sağlam yerleştirmiştim ki, böyle bir kazanın başlarına gelmesi tamamen olanaksızdı. Saatime baktığımda altıyı gösterdiğini gördüm. Hâlâ hızla yükseliyordum ve barometre yüksekliğini üç üççeyrek mil²³ kadar gösteriyordu. Tam altımda, okyanusta, domino taşı büyüklüğünde ve her bakımdan bu küçük oyuncaklara benzeyen boyu eninden biraz uzun siyah bir şey gözüküyordu. Teleskopumu üzerine çevirince bunun, burnunu batı-güney-batıya çevirmiş, orsasına seyreden ve ağır denizde şiddetle yalpa vuran doksan dört toplu bir İn-

23 Üç, üç-çeyrek mil 19.800 fit yapar ki, Poe'nun zamanında en fazla 8.000 fite çıkılabilmıştır (Charles Ferson Durant, 1837). 1930'da Auguste ve Jean Piccard 55.000 ve 58.000 fite, 1.960'ta Joseph W. Kittinger 102.000 fite çıkmayı başarmıştır.

giliz savaş gemisi olduğunu açıkça gördüm. Bu geminin dışında, denizden, gökyüzünden ve çoktan yükselmiş olan güneşten başka bir şey görmedim.

Ekselanslarına yolculuğumun amacını açıklamanın artık zamanı geldi. Ekselansları, Rotterdam'da içinde bulunduğum acıklı durumun sonunda beni intihar kararı almaya sürüklediğini anımsarlar. Ama bu kararı almamın nedeni yaşamaya karşı duyduğum tiksinti değil, içine düştüğüm sefalet artık katlanamaz olmamdı. Yaşamaktan bıkmıştım ama ölmeye de gönlüm razı değildi; bu ruh hali içerisinde Nantz'daki kuzenimin tam zamanında ortaya çıkan buluşunun desteklediği, kitapçı dükkânında bulunduğum inceleme hayal gücümün önünde yeni ufuklar açtı. Sonunda kesin kararımı verdim. Gitmeye,²⁴ ama yaşamaya devam etmeye; bu dünyayı ardımda bırakmaya, ama varlığımı sürdürmeye, kısacası –bulmaca gibi konuşmayı bir yana bırakalım– önünü ardını düşünmeden, elimden gelirse Ay'a gitmeye karar verdim.²⁵ Şimdi gerçekte olduğumdan daha deli sayılmamam için, kuşkusuz çok güç ve tehlikelerle dolu olmakla birlikte cesur biri için hiç de olanaksız olmayan böyle bir yolculuğun başarılacağına beni inandıran düşünceleri elimden geldiğince ayrıntılarıyla anlatacağım.

İlk dikkate alınması gereken şey, Ay'ın Dünya'ya gerçek uzaklığı idi. Şimdi, bu iki gezegenin *merkezleri* arasındaki ortalama uzaklık, Dünya'nın ekvatorundan geçen *yarıçapının* 59,9643 katı ya da yaklaşık 237.000 mildir.²⁶ Ortalama uzaklıktan söz ediyorum,

24 İngilizcede "to depart" fiili, hem gitmek hem de ölmek anlamındadır. Hans Pfaall sözcük oyunu yapıyor.

25 İlk Ay'a yolculuk öyküsü *Icaromenippus*, M.S. 165'te Samasotalı Lukianos tarafından yazılmıştır. Bu öyküde Dünya'nın yuvarlak olduğunu kanıtlamak isteyen bir filozof bir kartal teleği ile bir akbaba teleği kullanarak aya yolculuk yapar.

1948'de Marjorie Hope Nicholson *Voyages to the Moon* (Ay'a Yolculuklar) adlı kitabında bu konudaki öyküleri bir araya toplamıştır. Nicholson, kitabında bu konunun yeniden ele alınması için Lukianos'tan sonra on üç yüzyıl beklendiğini yazmaktadır. Bu, Ariosto'nun epik *Orlando Furioso*'su (1532) oldu. Öykünün kahramanı karısını aramak için iki tekerlekli bir savaş arabasıyla aya gider ve gezegende kentler, kasabalar kurulmuş olduğunu görür. Jules Verne'in *Dünya'dan Ay'a* (1865) kitabı aya yolculuk öykülerinin en ünlüsüdür.

26 Yanlışları da dahil, burada verilen bütün hesaplamaları Poe, 1834'te Sir John Herschel'in (1790-1871) Philadelphia'da yayımlanan *Treatise on Astronomy* adlı eserinin

ama ayın yörüngesinin, merkezden kaçıklığı uzun ekseninin en az 0,05484 katı olan bir elips olduğu ve Dünya'nın da bu elipsin iki odağından birinde bulunduğu unutulmamalıdır. Eğer başarabilir de, Dünya'ya en yakın konumunda iken aya ulaşabilirsem, söz konusu mesafe büyük ölçüde kısılacaktı. Neyse, şimdilik bu ihtimalleri bir kenara bırakalım, kesin olan şu ki, 237.000 millik mesafeden Dünya'nın yarıçapını, yani 4.000 mili ve ayın yarıçapını, yani 1.080 mili (toplam 5.080 mil) düştüğümde geriye katedilmesi gereken 231.920 mil kalıyordu. Bence çok uzun bir mesafe değildi. Karada, defalarca başarıyla saate altmış millik hıza ulaşılmıştı ve elbette daha büyük hızlara ulaşılması da beklenebilirdi. Ama bu hızla bile ayın yüzeyine ulaşmam 161 günümü alacaktı. Bununla birlikte, saatteki ortalama hızımın altmış milin çok üzerinde olacağına inanmama yol açan bazı ayrıntılar vardı; bu düşüncelerin beni çok derinden etkilemiş olması nedeniyle, onlardan uzun uzadıya söz edeceğim.

Dikkatimi yöneltmem gereken ikinci nokta çok daha önemliydi. Dünya yüzeyinden 1.000 fit yüksekliğe çıktığımızı barometreden okuduğumuzda, toplam atmosferik havanın otuzda birini ardımızda bırakmışız demektir; 10.600 fitte hemen hemen üçte birini ve neredeyse Cotopaxi'nin²⁷ yüksekliğine eşit bir yükseklik olan 18.000 fitte ise atmosferik maddenin ya da Dünyamızı çevreleyen havanın yarısını geride bırakmışızdır. Ayrıca Dünya çapının yüzde birini –yani 80 mili– aşmayan bir yükseklikte atmosferin, hiçbir yaşama olanak vermeyecek ölçüde seyreleceği ve üstüne üstlük, sahip olduğumuz en hassas cihazların bile bu yükseklikte atmosferin varlığını saptamakta yetersiz kalacağı hesaplanmaktadır. Ama bu son hesaplamaların, deyim yerindeyse Dünya'nın *hemen yanı başındaki* havanın özellikleriyle ilgili deneysel bilgilerimize ve havanın sıkışmasını ve genleşmesini düzenleyen mekanik yasalara dayandığını fark etmede gecikmedim; aynı zamanda, Dünya yüzeyinden ulaşamayacak bir yükseklikte canlıların deği-

den almıştır. Poe, öyküsünü yazma fikrini Herschel'den aldığını söylüyordu; ayrıca Herschel'in kitabından bazı bilgileri, zaman zaman da bazı pasajları olduğu gibi almıştı.

27 Ekvador Andlarındaki dünyanın en yüksek aktif yanardağı.

şikliğe uğrayarak *uyum sağlayamayacağı* da kesin kabul edilmişti. Bu durumda, bu verilerden hareketle yapılan bütün akıl yürütmeler elbette tamamen analogik olmak zorundadır. İnsanoğlu bugüne dek en fazla 25.000 fit yüksekliğe çıkabilmiştir; Bay Gay-Lussac ve Bay Biot'nun²⁸ balonla yaptıkları geziden söz ediyorum. Söz konusu seksen mille karşılaştırıldığında, bu oldukça mütevazı bir yükseklik ve ben bu konunun kuşkuya ve tahminlere çok açık olduğunu düşünmeden edemiyorum.

Ama gerçekte, belirli bir yükseklikten sonra, *daha* yükseğe çıkılması sırasında içinden geçilen hissedilebilir hava miktarı (daha önce söylenenlerden açıkça görülebileceği gibi) çıkılan ilave yükseklikle orantılı olmayıp sürekli azalan bir *orandadır*. Dolayısıyla ne kadar yükseğe çıkarsak çıkalım, ötesine, kelimenin tam anlamıyla *hiç* atmosfer bulunmayan bir sınıra ulaşamayacağımız açıktır. Sonsuz seyreltik de olsa, atmosferin *var olmak* zorunda olduğu sonucuna vardım.

Öte yandan, atmosferin, ötesinde solunabilir hiç hava bulunmayan gerçek ve belirli bir sınırı olduğunu ileri süren görüşlerin eksik olmadığını biliyordum. Ama böylesi bir sınırın varlığını ileri sürenlerin göz ardı ettikleri bir ayrıntı, onların inançlarını kesin olarak çürütmese de, bence ciddi bir incelemeyi hak ediyordu. Gezegenlerin çekiminin yol açtığı yörüngeden saptırıcı etkileri de tam olarak dikkate alarak, Encke Kuyrukluyıldızının *hadide*²⁹ art arda iki defa ulaşması için gereken süreleri karşılaştırdığımızda, bu sürenin giderek azalmakta olduğunu, yani kuyrukluyıldızın eliptik yörüngesinin ana ekseninin yavaş yavaş ama düzenli bir

28 Joseph Louis Gay-Lussac (1778-1850) ve Jean Baptiste Biot (1774-1862). Gerçekte 1804 yılında Gay-Lussac ve Biot birlikte yalnızca 3000 fit yüksekliğe çıkmışlardı, ama aynı yıl Gay-Lussac tek başına 23.000 fitin üzerine çıkmayı başarmıştır. Paris'ten Rouen'e kadar süren yolculuğunda Gay-Lussac, Dünya'nın manyetik alanı ve çeşitli yüksekliklerde atmosferin bileşimi üzerine deneyler yapmıştır. Oksijensiz olarak en büyük yüksekliğe James Glaisher ve Henry Coxwell 1862'de çıkmışlardır: 30.000 fit. Ancak bu yükseklikte bayıldıkları için gerçekte 30.000 fitin ne kadar üzerine çıktıkları bilinmemektedir. Bayılırken umutsuz bir çabayla gaz vanasını açarak dakikada 2.000 fit hızla alçalmaları sonucu ölümden kurtulmuşlardır. Daha sonra kendilerine gelerek gaz vanasını kapatmışlardır.

29 Bir gezegen veya kuyrukluyıldız yörüngesinin güneşe en yakın olan noktası; yerberi.

şekilde kısaldığını görürüz. Kuyrukluyıldızın yörüngesi üzerindeki bölgeleri kaplayan *seyrelik esir ortamının*³⁰ yarattığı direnci göz önüne alacak olursak, olması gereken de tam olarak budur. Çünkü böyle bir ortamın kuyrukluyıldızın hızını düşürerek, merkezkaç kuvveti azaltmak suretiyle merkeze doğru çeken kuvveti artıracığı açıktır. Bir başka deyişle, güneşin çekim gücü sürekli artacak ve kuyrukluyıldız her dönüşte güneşe biraz daha yaklaşacaktı. Gerçekten de söz konusu değişikliği açıklamanın bir başka yolu yoktur. Ama işte bir başka olgu: Aynı kuyrukluyıldızın bulutumsu bölümünün gerçek çapının güneşe yaklaştığı oranda hızla daraldığı ve *afele*³¹ doğru giderken de aynı hızla genişlediği gözlemlenmiştir. Bu hacimsel yoğunlaşmanın kaynağının, daha önce sözünü ettiğim, güneşe yakınlığı oranında yoğunluğu artan aynı esir ortamının sıkışması olduğunu Bay Valz'la³² birlikte varsaymakta haksız mıydım? Zodyak ışığı³³ da denilen, iki tarafı dışbükey mercek şeklindeki görüngü de son derece dikkati çekiciydi. Tropiklerden

30 Esir, bütün evreni ve atomlar arasındaki boşluğu doldurduğu ve ağırlığı olmadığı varsayılan töz.

Rare etherial medium, seyrelik esir ortamı, Poe'nun düzyazı şiir olarak nitelediği uzun makalesi "Eureka"da yarattığı kozmoloji için derin uzayda "esir"in varlığı çok önemlidir. Poe, evrenin, insanın her edimine yanıt veren birleşik (*unified*) bir bütün olduğunu ileri sürmekte ve "esir"in bu tür etkilerin fiziksel temeli olduğunu düşünmektedir. Onun bu çabası, mistik inançlara bilimsel bir temel sağlamak isteyen genel Romantik çabanın bir parçasıdır. Bu düşünce şekli "Sözcüklerin Bilinci"nde ve "Hans Pfaall"da cisimleşmiştir. Öte yandan, Poe için bilimsel inanılabilirlik, esirin varlığının felsefi sonuçlarından çok daha önemlidir.

31 Bir gezegen ya da kuyrukluyıldız yörüngesinin güneşe en uzak olan noktası; evc; yeröte.

32 Jean Exix Benjamin Valz (1787-1867). Poe muhtemelen onun *Essai sur la détermination des densités de l'ether*'ine (Esir Yoğunluklarını Belirleme Üzerine Deneme, 1831) gönderme yapıyor.

33 Zodyak ışığı, muhtemelen eskilerin *Trabes* dedikleri şey olmalıdır. *Emicantet Trabes quos docos vocant*. Pliny lib. 2, s. 26 – Poe'nun notu.

"Emicantet" bir yazılış hatası olmalıdır. Doğrusu, "emicant et". Poe, ayrıca orijinalindeki "benzeri" anlamına gelen "*simili modo*" sözcüklerini atmıştır.

Rees's Cyclopedia'ya (1819) göre, güneşin gökyüzünde izlediği görünür yol bir elips biçimindedir; bu yol geleneksel olarak zodyakın on iki burcuyla tanımlanır. Zodyak yolu 10⁰ genişliktedir ve merkezi ekliptik (Dünya'nın etrafını dolaşan ve tropiklere değen büyük halka) üzerindedir. Merkür'ün yörüngesi ekliptikle 7⁰lik açı yapar, Ay'ın yörüngesi ise 5⁰lik. Bu yüzden hareket halindeki (bu) gök cisimleri hep zodyak kuşağı içinde kalırlar. Zodyak ışığı batıda güneş battıktan sonra, doğuda ise güneş doğmadan önce üçgen şeklinde bir ışık halinde görülür.

açıkça görülen ve herhangi bir meteor ışııyla karıştırılması mümkün olmayan bu ışıma, ufuktan yukarı doğru meylederek yükselir ve genellikle güneş ekvatorunun yönünü izler. Güneşten dışarıya, en azından Venüs'ün yörüngesine kadar uzanan, hatta bana göre sonsuz uzaklara kadar giden çok seyreltik bir atmosferin varlığı kesin gibi görünüyor. Bu ortamın, kuyruklu yıldızın izlediği yörünge veya güneşin hemen yakın çevresiyle sınırlı olduğunu varsayamazdım elbette. Tam tersine, bu ortamın bütün gezegen sistemimizi kaplamış olduğunu, gezegenlerin çevresinde atmosfer halinde yoğunlaştığını ve bazı gezegenlerde salt jeolojik nedenlerle değişiklikler gösterdiğini, yani söz konusu gezegenlerden buharlaşan madde miktarlarıyla orantılı (ya da mutlak) bir değişime uğramış olduğunu düşünmek çok daha kolaydı.

Meseleyi bu gözle gördükten sonra artık tereddüde yer yoktu. Yolculuğum sırasında, *esas itibariyle Dünya'yı saran atmosferle aynı nitelikte bir atmosferle karşılaşacağım varsayımıyla*, Bay Grimm'in dâhiyane aygıtının yardımıyla, kolaylıkla bu atmosferi soluk almama yetecek kadar yoğunlaştırabileceğimi düşündüm. Bu, Ay'a yolculuğun önündeki başlıca engeli ortadan kaldırıyordu. Bu aygıtı amacıma uygun hale getirmek için elbette biraz para ve çok emek sarf etmiştim ve işe yarayacağına güvenim tamdı, yeter ki, yolculuğumu yeterince kısa bir sürede tamamlayabileydim. Böylece *hangi hızla* yolculuk yapabileceğim sorununa geri dönmüş oluyorum.

Balonların yeryüzünden yükselmelerinin ilk aşamasında oldukça yavaş yükseldiğini herkes bilir. Balonu yükselten kuvvet, atmosferik havanın balonun içindeki havaya göre çok daha ağır olması gerçeğinde yatar ve ilk bakışta balonun yükselerek sonuçta atmosferin yoğunluğunun hızla azaldığı yukarı *katmanlarına* ulaştığında başlangıçtaki hızının artması hiç de olası gözüküyor. Öte yandan, kayıtlara geçmiş hiçbir uçuşta, yükselme hızında bir *düşüş* gözlemlendiğini de hatırlamıyorum; oysa başka bir nedenle olmasa bile balonların kötü yapılmış olması ve kalitesiz verniklerle verniklenmiş olmaları yüzünden gaz kaçıışı engellenemediği için yükselme hızı azalmalıydı. Bana öyle geliyor ki, bu gaz kaçışının etkisi, balonun yükselerek yerçekimi merkezinden uzak-

laşmasıyla kazandığı ivmeyi dengelemeye yetecek kadardı ancak. Böylece yolculuğum sırasında düşündüğüm *esir ortamını* bulmam ve bu ortamın, *esas itibariyle* bizim atmosferik hava dediğimiz havayla aynı olması durumunda, bu ortamın ne kadar *seyrelik* olacağının yükselme kuvvetim bakımından pek önemi olmayacağına hükmettim, çünkü balonun içindeki gaz aynı seyrelemeye maruz kalmayacağı gibi (bir patlamayı önlemek için gereken miktarda gaz kaçığına izin verebilirdim), *bileşimi gereği*, her halükârda salt azot ve oksijen karışımı bir atmosferden çok daha hafif olmaya devam edecekti. *Çıkışımın bir döneminde, muazzam büyük balonunun, içindeki inanılmaz seyrelik gazın, sepetin ve içindekilerin toplam ağırlığının, balonun hacmine eşit hacimdeki çevre gazının ağırlığına eşit olması* olasıydı, hem de kuvvetli bir olasılıktı bu. Kolayca anlaşılabilceği gibi, bu durumda yukarı çıkışım dururdu. Ama bu noktaya erişsem bile, neredeyse üç yüz libre yi bulan safra ve diğer ağırlıklardan vazgeçebilirdim. Bu arada, katedilen mesafenin karesiyle orantılı olarak yerçekimi azalacağından, muazzam bir ivme kazanarak sonunda, yerçekiminin, yerini Ay'ın çekimine bıraktığı uzak bölgelere ulaşmış olurdum.

Beni biraz endişelendiren bir zorluk daha vardı. Balonla büyük yüksekliklere çıkıldığında, solunum güçlüğünden başka, çoğu kez burun kanaması ve daha başka korku verici belirtilerin eşlik ettiği ve yüksekliğin artması oranında dayanılmaz olan baş ve beden rahatsızlıkları gözlemlenmişti.³⁴ Bu oldukça ürkütücü bir düşünceydi. Bu semptomların, ölümle sonuçlanıncaya kadar artması olası değil miydi? İyice düşününce, bu soruya olumsuz yanıt verdim. Bu rahatsızlığın nedeni, kanın kalp karıncığında gerektiği gibi yenilenmesi için atmosfer yoğunluğunun *kimyasal bakımdan yeterli olmaması* durumunda çekilen solunum güçlüğünde olduğu gibi vücut sisteminin esaslı bir şekilde altüst olmasında değil, vü-

34 "Hans Pfaall"ın ilk yayımlanışından sonra, Nassau adlı balonun ünlü pilotu Bay Green'in ve daha başka deneycilerin bu konuda Bay Humboldt'un savlarına karşı çıktıklarını ve tam tersine, burada sunulan kuramla tam bir uyum halinde duyulan rahatsızlığın giderek *azaldığını* söylediklerini öğrenmiş bulunmaktayım – Poe'nun notu.

Charles Green bir seferinde 19.335 fite, bir seferinde de 27.146 fite çıkmıştır.

Alexander von Humbolt (1769-1859): Meteoroloji ve atmosfer bilimiyle de ilgilenmiş ünlü bir doğabilimci.

cut yüzeyinin alışkın olduğu atmosfer basıncının giderek azalması ve bunun sonucu olarak yüzeğe yakın kan damarlarının genişlemesinde aranmalıydı. Kanın yenilenememesi durumu dışında, yaşamın *boşlukta* bile sürdürülememesi için bir neden göremiyordum, çünkü herkesin soluma dediğı göğsün genişlemesi ve sıkışması salt kas hareketidir ve solumanın sonucu değil, *nedenidir*. Tek kelimeyle, bedenim atmosfer basıncının yokluğuna alıştıkça, acı duygusunun giderek azalacağını düşünüyordum ve demir gibi sağlam bünyemin bu acılara dayanacağına güvenim tamdı.

Böylece, Ekselansları, Ay'a yolculuk projesi oluşturmama yol açan bazı düşünceleri –tamamını değil elbette– ayrıntılarıyla açıklamış oldum. Şimdi de, Ekselansları'nın izniyle, düşünce olarak bu kadar cüretli ve her halükârda insanlık tarihinde benzeri görülmemiş bir girişimin sonucunu açıklayacağım.

Daha önce sözünü ettiğim yüksekliğe ulaşınca –yani üç, üç-çeyrek mile– sepetten dışarı bir miktar tüy attım ve hâlâ yeterince hızlı yükselmeye devam ettiğimi gördüm; bu yüzden sahra atmama gerek yoktu. Rahatladım, çünkü Ay'ın çekim gücü ve atmosferinin yoğunluğu konularında *kesin verilere* sahip olmadığımından, taşıyabildiğim kadar çok safrayı beraberimde götürmek istiyordum. Hiçbir bedensel rahatsızlık hissetmiyordum; rahatça soluk alıyordum ve en ufak bir baş ağrısı çekmiyordum. Kedi çıkarıp bir kenara koyduğum paltomun üzerinde uslu uslu yatıyor, *umursamaz* havalarda güvercinleri gözetliyordu. Kaçmalarını engellemek için ayaklarından bağlanmış güvercinlerse, yemeleri için sepetin dibine serpiştirilmiş pirinç tanelerini gagalamakla meşguldüler.

Saat altı yirmide, barometre 26.400 fit ya da beş küsur mil yüksekliği gösteriyordu. Gözlerimin önünde uçsuz bucaksız bir manzara uzanıyordu. Küre geometrisi yardımıyla, Dünya yüzeyinin ne kadarını gördüğüm rahatça hesaplanabilirdi elbette. Bir küre parçasının dışbükey yüzey alanının kürenin toplam yüzey alanına oranı, küre parçasının yüksekliğinin küre çapına oranına eşittir. Benim durumumda, küre parçasının giriş yüksekliği –yani tam altımdaki küre parçasının *kalınlığı*– hemen hemen benim yüksekliğime, daha doğrusu gözlem noktasının denizden yüksekliğine eşitti. Bu durumda “beş milin sekiz bin mile oranı” benim

gördüğüm Dünya yüzeyinin oranını ifade edecekti. Bir başka deyişle, yerkürenin toplam yüzeyinin bin altı yüzde birini görüyordum. Teleskopla baktığımda şiddetle çalkalanmakta olduğu anlaşılan deniz, bir ayna yüzeyi gibi kıpırtısız gözüküyordu. Doğuya doğru sürüklenmiş olan savaş gemisi artık gözden yitmişti. Bu arada zaman zaman özellikle kulaklarım civarında şiddetli bir baş ağrısı hissetmeye başlamıştım, ama hâlâ oldukça rahat soluk alabiliyordum. Kedi ve güvercinlerde herhangi bir rahatsızlık belirtisi görülüyordu.

Balonum yediye yirmi kala, kondansatörüne zarar vererek epeyce canımı sıkan ve iliklerime kadar beni ıslatan yoğun bir bulut bölgesine girdi; kuşkusuz çok tuhaf bir rastlantıydı bu, çünkü bu yükseklikte böylesi bir bulutun bulunmasına ihtimal vermiyordum. Yapılacak en iyi şeyin her biri beşer libre gelen iki kum torbasını aşağı atmak olduğunu düşündüm, bu durumda geriye yüz altmış beş libre safram kalıyordu. Bu işlem sayesinde çabucak engeli aştım ve hızımda derhal büyük bir artış olduğunu fark ettim. Buluttan çıkmamdan birkaç saniye sonra göz kamaştırıcı bir şimşek, bulutu boydan boya katetti ve onu korlaşmış bir kömür parçası gibi tutuşturdu. Hem sonra, unutulmamalı ki, bu güpegündüz oldu. Gecenin karanlığında meydana gelecek böyle bir olayın görüntüsünü gözünde canlandırmaya hiçbir hayal gücü yetmezdi. Ancak cehennemin kendisi böyle görülebilirdi. Onu seyrederken saçlarım diken diken oldu. Yine de imgelemimi derinliklerine varılmaz korkunç alevlerin tuhaf kemerli salonlarında, kızıl uçurumlarında, ürkütücü, kırmızı dar boğazlarında dolışmaya bırakarak bakışlarımı onun kuyu gibi açılmış dipsiz uçurumlarına diktim. Hiç kuşkusuz kıl payı kurtulmuştum. Balon bulutun içinde azıcık daha kalsaydı –yani ıslanmaktan duyduğum rahatsızlık bana safra atma kararı verdirmeseydi– büyük bir olasılıkla mahvolmuştum. Böylesi tehlikeler, pek dikkate alınmasa da, belki de balon yolculuklarında karşılaşılabilecek en ciddi tehlikelerdir. Bu arada artık bu konuda endişe duymamı gerektirmeyecek kadar yükseğe çıkmıştım.

Şimdi hızla yükseliyordum; saat yedide barometre en azından dokuz buçuk mile çıkmış olduğumu gösteriyordu. Soluk alma-

da zorlanmaya başlamıştım. Başım çatlayacakmış gibi ağrıyordu; zaman zaman yanaklarımda bir ıslaklık hissediyordum, sonunda bunun kulaklarımın davul boşluklarından sicim gibi sızan kan olduğunu anladım. Gözlerim de büyük bir rahatsızlık vermeye başlamıştı. Ellerimi gözlerimin üzerinden geçirdiğimde yuvalarından epeyce dışarı uğradıklarını anladım; sepetin içindeki her şey, hatta balonun kendisi bile gözüme eğri büğrü gözüküyordu. Bu belirtiler beklediğimden fazlaydı, biraz telaşa kapıldım. Bu kritik anda, tedbirsizce ve pek düşünmeden her biri beşer librelik üç torba safra daha attım. Bu yüzden artan hızım, beni atmosferin son derece seyreltik olduğu bir katmana yavaş yavaş değil de çabucak taşıdı; az kalsın yolculuğun da benim de sonum olacaktı bu. Sonra birden beş dakikadan fazla süren bir kasılma nöbetine yakalandım; bu kasılmalar bir ölçüde durduğunda, uzun aralıklarla ve ancak güçlkle soluyabiliyordum; bütün bu süre boyunca, bol miktarda burnumdan, kulaklarımdan, hatta biraz da gözlerimden kan geldi. Son derece rahatsız olmuşa benzeyen güvercinler kaçmaya çalışıyorlardı. Kedi, zehirlenmiş gibi, dili bir karış dışarıda, acıklı sesler çıkararak sepetin dibinde ileri geri sendeliyordu. O zaman, safra atmaktaki aceleciliğimin ne büyük bir hata olduğunu ve nasıl gereksiz bir telaşa kapılmış olduğumu geç de olsa anladım. Ölüme, hem de birkaç dakika içinde gelecek ölüme kesin gözüyle bakıyordum. Duyduğum fiziksel acılar, hayatımı korumak için herhangi bir çabada bulunmamı engelliyordu. Düşünecek halim kalmamıştı ve başımdaki ağrı giderek artıyordu. Bu durumda çok geçmeden bilincimi yitireceğimi anladım ve aşağı inmek amacıyla supaba kumanda eden halatlardan birini yakaladım, ama üç alacaklıma oynadığım oyunu ve dönecek olursam bu oyunun katlanmak zorunda kalacağım olası sonuçlarını düşünmem, halatı çekmemi engelledi. Sepetin dibine uzanarak kuvvet toplamaya çalıştım. Bunda da, kan alma denemesine girişmeye karar verecek kadar başarılı oldum. Bir neşterim olmadığından, bu operasyonu iyi kötü elimdeki olanaklarla yapmak zorundaydım; en sonunda cep çakımın ağzıyla sol kolumdaki bir damarı açmayı başardım. Daha damarımdan kan akmaya başlar başlamaz belli bir rahatlama hissettirdim ve şöyle orta büyüklükte bir leğenin yarısını dolduracak ka-

dar kan kaybettiğimde ise kötü belirtilerin çoğu yok oldu.³⁵ Ama hemen ayağa kalkmayı uygun bulmadım, elimden geldiğince kolumu sararak çeyrek saat kadar kıpırdamadan yattım. Bu sürenin sonunda ayağa kalktım ve son bir saat on beş dakikadır çektiğim acıların hiçbirini hissetmediğimi gördüm. Ama hâlâ rahat soluk alamıyordum; çok geçmeden kondansatörü kesinlikle kullanmak zorunda kalacağımı anladım. Rahatça yeniden paltomun üzerine yerleşmiş olan kediye baktığımda, rahatsız olduğum süreden yararlanarak üç minik yavru dünyaya getirmiş olduğunu büyük bir şaşkınlıkla gördüm. Yolcu sayısında hiç beklemediğim ama beni çok sevindiren bir artıştı bu. Bu serüvene atılma kararımı en fazla etkilemiş bir tahminin doğru olup olmadığını sınaama şansını verecekti bu durum bana. Dünya yüzeyindeki atmosfer basıncına alışmış olmamızın, basıncın az olduğu yüksekliklerde duyduğumuz acıların asıl nedeni olduğunu düşünmüştüm. Eğer bu yavrular *anneleri kadar acı çekerlerse*, kuramımın yanlış olduğunu, aksi durumdaysa mükemmelen doğrulanmış olduğunu düşünecektim.³⁶

Saat sekizde on yedi mil yüksekliğe ulaşmıştım. Yükselme hızım artmakta devam ediyordu, ama safra atmasaydım bile yine de hissedilir derecede artmış olacağı çok açıktı. Zaman zaman başım ve kulaklarım şiddetle ağrıyor, arada bir de burnum kanıyordu, ama genellikle beklenebileceğinden daha az acı çekiyordum. Bununla birlikte soluk alıp vermede her geçen dakika daha fazla zorlanıyordum; göğsümde kasılmaya benzer rahatsızlık veren bir hareketle soluk alabiliyordum ancak. Bunun üzerine kondansatörü çıkardım ve kullanıma hazır hale getirdim.

Yükselişimin bu aşamasında Dünya'nın görünüşü gerçekten muhteşemdi. Batıya, kuzeye ve güneye doğru çarşaf gibi bir de-

35 Kuramsal olarak kan almak, bedende hapsolünmüş gazların genleşmesi için daha fazla yer sağlar, ama uygulamada kan basıncını ve yaşamsal önemi olan alyuvarların sayısını düşürerek insanı güçsüz bırakır. Ayrıca kan içerisindeki gaz kabarcıkları dar bir damarda sıkışıp kalarak daha öteye oksijen ulaşmasını engeller ve korkunç acılar çekilmesine yol açar.

36 Yüksekliği tolere etme yeteneği büyük ölçüde kalıtsaldır. Sözgelimi, oksijeni daha etkin bir şekilde kullanabilmek için bir And Yerlisi'nin göğüs kafesi daha geniş, gövdesi bodurdur. Bir kedi, yavrularına ancak kendi özelliklerini geçirebilir, dolayısıyla burada anlatıldığı gibi yavru kedilerin doğar doğmaz yüksekliğe uyum sağlaması olası değildir.

niz göz alabildiğine uzanıyor ve her saniye daha da mavileşiyordu. Doğuda, çok uzakta Britanya Adası, Fransa ve İspanya'nın tüm Atlantik kıyıları ve Afrika kıtasının kuzeyinden bazı bölgeler net bir şekilde görülüyordu. Tek tek yapılardan iz bile yoktu; insanlığın gurur duyduğu kentler yeryüzünden silinmişti.

Aşağıdaki manzarada beni en fazla şaşırtan şey, yerkürenin içbükey görünmesiydi. Gerçek dışbükeyliğin, yükseldiğim oranda açıkça görülmesini bekliyordum safça; ama birkaç saniye düşünmek bu çelişkiyi açıklamaya yetti. Bulunduğum yerden aşağı doğru çizilecek düşey bir çizgi, tabanını bu düşeyin denize değdiği noktadan ufka çizilen çizginin, hipotenüsünü ise, ufuktan balonunun bulunduğu noktaya çizilen çizginin oluşturduğu dik üçgenin dik kenarı olurdu. Ama yüksekliğim ufkuma oranla hemen hemen hiçti. Bir başka deyişle bu durumda varsayılan üçgenin tabanı ve hipotenüsü dik kenarına oranla o kadar büyük olacaktır ki, tabanı ile hipotenüsü neredeyse birbirine paralel kabul edilebilir. Böylece balondaki birinin ufku her zaman sepetle aynı seviyede gözükür. Oysa hemen altındaki derinlik, gerçek boyutlarıyla gözükütüğünden tabanı ufkun çok altında kalır ve manzara çukurmuş gibi bir izlenim verir. Bu izlenim, yükseklik ufka oranla önemli bir değere ulaşıncaya ve tabanla hipotenüsün görünüşteki paralelligi ortadan kalkıncaya kadar devam eder.

Bu sırada güvercinlerin çok fazla acı çekmekte olduklarını görerek, onları serbest bırakmaya karar verdim. Önce güzel, gri benekli birini çözerek sepetin kenarına koydum. Son derece huzursuz görünüyordu, endişeyle çevresine bakınarak kanatlarını çırpıyor, yüksek sesle kuğuruyor, ama sepetten ayrılmaya cesaret edemiyordu. Sonunda onu tutup balondan altı metre kadar uzağa fırlattım. Ama umduğum gibi aşağı inmeye kalkışmadı, bunun yerine kulak paralayan acı çığlıklar atarak bütün gayretiyle balona geri dönmeye çabaladı. Sonunda sepetin kıyısındaki eski yerine dönmeyi başardı, ama daha yeni konmuştu ki, başı göğsüne düştü ve ölü olarak sepetin içine yuvarlandı. Bir sonraki onun kadar talih-siz değildi. Arkadaşının örneğini izleyerek balona geri dönmemesi için onu var gücümle aşağı doğru attım ve kanatlarını çok doğal bir şekilde, rahatça kullanarak büyük bir hızla aşağı inmeye de-

vam ettiğini görmekten büyük bir memnuniyet duydum. Kısa bir sürede gözden yitti; sağ salım yuvasına döndüğünden hiç kuşku duymuyorum.³⁷ Rahatsızlığını büyük ölçüde atlatmış gözükken kedi, şimdi ölü kuşla kendine mükellef bir ziyafet çekmekteydi; kuşu afiyetle yedikten sonra kendinden memnun uykuya daldı. Yavru kedilerse oldukça sağlıklıydı ve hiçbir rahatsızlık belirtisi göstermiyorlardı.

Sekizi çeyrek geçe, artık dayanılmaz acılara yol açmadan soluk alamaz hale geldiğimden, hemen kondansatörün ek düzenegini sepetin çevresine kurmaya giriştim. Bu düzenegin biraz açıklanması gerekiyor; Ekselansları da anımsayacaklardır ki, birinci amacım içinde bulunduğum çok seyrelmiş atmosfere karşı sepetin etrafında bir siper oluşturmak ve siperin içine soluk almaya yetecek kadar yoğunlaştırılmış bir miktar aynı atmosferden kondansatörüm yardımıyla almaktı. Bu amaçla, çok esnek, çok sağlam, kesinlikle hava geçirmez kocaman bir kauçuk torba hazırlamıştım.³⁸ Yeteri büyüklükteki bu torba bütün sepeti rahatça içine alıyordu; sepetin altından geçiyor, yanlarından yukarı doğru çıkıyor, halatlar boyunca yükselerek ağın bağlı bulunduğu kasnağa ulaşıyordu. Torbayı bu şekilde çekerek sepetin altını ve yanlarını tamamen kapadıktan sonra, üst tarafını ya da ağzını kasnağın üzerinden, bir başka deyişle, kasnakla ağ arasından geçirerek büzmek gerekiyordu. Ama eğer torbayı geçirmek için ağı kasnaktan ayıracak olursam bu arada sepeti ne tutacaktı? Ağ kasnağa sabit bir şekilde tutturulmayıp bir dizi halka ve ilmikle bağlanmıştı. Bu yüzden her seferinde diğer ilmikler sepeti taşıırken sadece birkaç ilmiği çözdüm. Torbanın ağzını oluşturan kumaşın bir kısmını kasnakla ağın arasına sokarak ilmikleri bu sefer, torbanın ağzından yaklaşık üç ayak kadar aşağıda olan ve aralıkları kasnaktaki halka aralıklarıyla aynı olan bir dizi büyük düğmeye bağladım, çün-

37 Bu yükseklikte atmosferin seyrekliği dikkate alınacak olursa, ilk güvercin taş gibi düşmüş olmalıydı; kuşun kanadını çırparak balona geri dönmesine yetecek kadar bir hava direnci bu yükseklikte bulunamaz. İkinci güvercinin iniş tarzı akla daha uygun.

38 Kauçuk bir torba elbette havayı tutabilir, ama bugün bilinmektedir ki çok küçük meteoritler ve uzayda başıboş dolaşan küçük cisimler bu balonu çok geçmeden parçalardı.

kü kumaşın araya girmesi nedeniyle yeniden kasnağa bağlamanın olanağı yoktu. Bunu yaptıktan sonra, kasnaktan birkaç halkayı daha çözdüm, torbanın ağzından birazını daha araya soktum, halkaları bırakıp karşılık gelen düğmelere ilmikleri bağladım. Böyle böyle torbanın ağzını tamamen kasnakla ağın arasından geçirdim. Şimdi artık serbest kalan kasnağın sepetin içine düşeceği, sepetle içindekilerin bütün yükünü düğmelerin çekeceği açıktı. İlk bakışta, bunun yeterince güvenli olmadığı sanılabilir, ama hiç de böyle değildi, çünkü düğmeler çok sağlam olmakla kalmayıp o kadar sık aralıklarla dikilmişti ki, her biri toplam yükün ancak çok küçük bir bölümünü taşıyordu. Gerçekten de sepetle içindekilerin ağırlığı şimdikinin üç katı bile olsaydı yine de hiç endişeye kapılmazdım. Bundan sonra kasnağı eskiden bulunduğu yüksekliğe kadar kaldırarak bu amaçla hazırlanmış üç hafif sırtla destekledim. Böyle yapmamın amacı, elbette torbanın yukarı kısımlarını gergin, ağın alt bölümlerini de yerli yerinde tutmaktır. Şimdi artık yapmam gereken tek şey torbanın ağzını bağlamaktır; kumaşın kıvrımlarını bir araya toplayıp sıkıca burduktan sonra bir *tourniquet*³⁹ ile bu işi kolayca hallettim.

Sepetin etrafına bu şekilde geçirilmiş örtünün yan taraflarına oldukça kalın ama saydam camdan üç yuvarlak pencere koymuştum; bu pencerelerden yatay yönlerde dört bir yanıma rahatlıkla görebiliyordum. Aynı şekilde, örtünün tabanını oluşturan bölümünde de sepetin dibindeki bir deliğe denk gelen bir dördüncü pencere vardı. Bu pencere, düşey yönde aşağı bakmama olanak sağlıyordu; ama torbanın ağzını kapatma tarzım nedeniyle başımın üzerine bir pencere yerleştirmeme olanak yoktu; bu yüzden tam tepe noktamda yer alan bir nesneyi görmeyi umamazdım. Bunun gerçekte pek fazla önemi de yoktu, çünkü yukarıya bir pencere koyabilseydim bile, balonun kendisi ondan yararlanmamı engelleyecekti.

Yan pencerelerden birinin bir ayak kadar aşağısında üç parmak çapında yuvarlak bir delik bulunuyordu, deliği çevreleyen pirinç halkanın iç kenarı bir vidanın sarmal kanadına uyarlanmıştı. Bu pirinç halkaya kondansatörün büyük borusu vidalanmıştı; ma-

39 (Fr.) Turnike, kanat mandalı, kıskaç.

kinenin gövdesi elbette torba-odanın içindeydi. Dışarıdaki seyreltik atmosferden bir miktarı yaratılan *vakum* yardımıyla bu borudan makinenin içine çekiliyor ve yoğunlaştırılmış halde makinenin dışarı çıkarak odanın seyreltik havasına karışıyordu. Birçok defa tekrarlanan bu işlem, en sonunda, odayı solumaya elverişli atmosferle doldurdu; ama böyle kapalı bir mekânda hava ciğerlerle temas ede ede kısa sürede ister istemez kirlenecek ve artık solumaya uygun olmaktan çıkacaktı. O zaman kirli hava sepetin dibindeki bir vanadan dışarı atılacaktı, çünkü yoğun hava kolayca aşağıdaki seyreltik atmosferin içine çöker.⁴⁰ Oda'nın hiçbir zaman tam havasız kalmaması için arıtma işlemi bir seferde değil –vananın birkaç saniye açılıp kapatılmasından sonra kondansatörün atılan havanın yerine yenisini üretmesine yetecek kadar çalıştırılması suretiyle– aralıklarla yapılmalıydı. Salt deney yapmak için kediyle yavrularını küçük bir sepete koyduktan sonra, dipteki bir düğmeye bağlayarak vananın yakınından dışarı sarkıtmıştım. Gereklikçe bu vanadan onları besleyebiliyordum. Bu manevrayı torbanın ağzını bağlamadan önce yapmıştım ve hiç de kolay olmamıştı, çünkü daha önce sözünü ettiğim, ucuna bir kanca bağlanmış sııklardan biriyle sepetin altına uzanmam gerekmişti. Oda'nın içine yoğun hava dolar dolmaz kasnakla sııklar gereksiz hale gelmişti: Havanın genişlemesi torbayı şişirmişti.

Bütün bu düzenlemeleri yapıp açıkladığım şekilde odayı havayla doldurduğumda dokuza on vardı. Bu işlerle uğraştığım süre boyunca, solunum güçlüğünden dolayı çok büyük rahatsızlıklara katlanmış, böylesine önemli bir işi son ana ertelemek gibi bir ihmâl ya da çılgınca cesaret göstermiş olduğum için acı acı pişmanlık duymuştum. Ama bu işleri tamamladıktan kısa bir süre sonra buluşumun semeresini toplamaya başladım. Yeniden tam bir serbestlikle ve rahatça soluk alıyordum; zaten doğrusunu söylemek gerekirse, neden olmasındı ki? O zamana kadar bana eziyet eden şiddetli ağrılardan büyük ölçüde kurtulmuş olduğumu büyük bir memnuniyet ve şaşkınlıkla gördüm. Şimdi başımdaki hafif bir ağ-

40 Bu yükseklikte, içerdeki basınçlı hava “çökmeyip” büyük bir hızla dışarı kaçar, vananın açılmasıyla “kapsül”, tıpkı delinmiş bir balon gibi büyük bir hızla bütün havasını tüketerek söner.

rının yanı sıra bileklerim, topuklarım ve boğazımdaki şişkinlik duygusundan başka bir şikâyetim kalmamıştı. Atmosfer basıncının kalkmasından ileri gelen rahatsızlıklardan büyük bir bölümünün *yavaş yavaş ortadan kalktığı* ve son iki saat boyunca çektiğim acıların tek nedeninin yetersiz solunum olduğu açıktı.

Dokuza yirmi kala, yani torbanın ağzını bağlamamdan az önce cıva sınır noktasına ulaştı ve barometrenin daha önce sözünü ettiğim kocaman haznesine düştü. Bu, 132.000 fit ya da 25 mil yükseklikte bulunduğum anlamına geliyordu; sonuç olarak bakışlarım bu sırada bütün Dünya yüzeyinin en az üç yüz yirmide birine eşit bir alanı kucaklıyordu. Saat dokuzda, balonun hızla kuzey-kuzeybatı yönünde sürüklenmekte olduğunu anlamadan önce, doğuya doğru yeniden karayı gözden yitirdim. İleri geri yüzen kocaman bulut kütlelerinin görüşümü engellemesine rağmen okyanusun yüzeyi içbükey görüntüsünü hâlâ koruyordu.

Dokuz buçukta, vanadan dışarı bir avuç tüy atarak bir deney yaptım. Tüyler beklediğim gibi havada uçuşmayıp *en masse*, büyük bir hızla kurşun gibi diklemesine düşerek birkaç saniyede gözden kayboldular. İlk bu olağanüstü olayı neye yoracağımı bilemedim; yükselme hızımın birdenbire bu kadar muazzam bir ivme kazanmış olduğuna inanamıyordum. Ama sonra atmosferin artık tüyleri bile taşıyamayacak kadar seyrelmiş olduğunu düşündüm –tüyler, bana gözüktüğü gibi gerçekten büyük bir hızla düşüyorlardı– beni şaşırtan, onların düşme hızıyla benim yükselme hızımın toplamı olan bileşik hızımızın büyüklüğüydü.

Saat onda, ivedilikle uğraşmam gereken pek fazla bir şeyin kalmadığını fark ettim. Her şey yolunda gidiyordu; ivmemdeki artışı hesaplayamıyor olsam da, balonun her an artan bir hızla yükselmekte devam ettiğine inanıyordum. Artık herhangi bir acı ya da rahatsızlık duymuyordum, Rotterdam'dan ayrıldığımdan bu yana kendimi hiç bu kadar iyi hissetmemiştim; aparatlarımı incelemekle ve odanın havasını yenilemekle meşgul oluyordum. Mutlak bir gereklilik olmasından çok sağlığımı korumak amacıyla, odanın havasını kırkar dakikalık aralıklarla düzenli bir şekilde değiştirmeye karar vermiştim. Bu arada düşler görmekten ve tahminlerde bulunmaktan geri kalmıyordum. Hayalimde, Ay'ın bir dü-

şü andıran tuhaf bölgelerinde gezinip duruyordum. Zincirlerinden kurtulduğunu hisseden hayal gücüm, karanlık ve kararsız bir gezegenin her an değişen harikaları arasında gönlünce geziniyordu. Önceleri pamuk gibi ağarmış çok yaşlı ormanlar, sarp kayalıklar ve dipsiz derinliklere büyük bir gürültüyle dökülen çavlanlarda dolaşıyordum; sonra birden, hiçbir rüzgârın uğrak yeri olmayan, gelinciklerin, zambağa benzer narin çiçeklerin ebediyen sessiz ve kıpırtısız, göz alabildiğine uzandığı engin çayırların dingin öğlen yalnızlığına ulaştım. Sonra yeniden yolculuğuma devam ederek ufku bulutlarla kaplı karanlık ve kasvetli bir gölden başka hiçbir şeyin görünmediği bir başka diyara geldim. Ama beynime üşüşen hayaller sadece böylesi hayaller değildi. Sık sık en amansız, en dehşet verici türden korkular zihnimi istila ediyor; bunların gerçek olabilecekleri düşüncesi bile ruhumu derinden sarsıyordu.⁴¹ Bununla birlikte, yolculuğun gerçek ve aşikâr tehlikelerinin bütün dikkatimi üzerinde yoğunlaştırmamı gerektirecek kadar büyük olduğuna hükmederek bu düşünceler üzerinde pek fazla oyalanamazdım.

Öğleden sonra saat beşte, odanın havasını yenilemeye giriştiğimde, bu fırsattan yararlanarak vananın deliğinden kediyle yavrularını gözlemledim. Kedi yeniden çok acı çekmeye başlamış gibiydi; bunu solunum güçlüğüne bağlamakta hiç duraksamadım. Ama yavrularla ilgili gözlemim çok şaşırtıcıydı. Anneleri kadar olmasa bile, doğal olarak onların da acı çekmekte olacaklarını görmeyi bekliyordum ve bu benim atmosfer basıncına dayanımın alışkanlıkla ilgili olduğu yönündeki görüşümü doğrulamaya yeterli olacaktı. Ama yakından bakınca sağlıklı olduklarını, rahatlıkla ve düzenli bir şekilde soluk alıp verdiklerini ve en ufak bir rahatsızlık belirtisi göstermediklerini görmeye hazırlıklı değildim. Ancak kuramımı genişleterek ve son derece seyreltik bir atmosferin kimyasal bakımından benim sandığım gibi yaşama elverişsiz ol-

41 Ay'ın bu gözle görülmesinin tarihi ta Ariosto'ya kadar gider. Richard Adam Locke'un 1835'te yayımlanan *Discoveries in the Moon* (Ay'da Keşifler) adlı eserinde 40.000 büyütmeli bir teleskop yardımıyla Ay'ın yüzeyindeki 18 parmak çapındaki nesnelerin görülebildiği anlatılmaktadır. Ay'da keşfedilen canlılar arasında insana benzer kanatlı yaratıklar, Amerikan buffalosuna benzer hayvanlar vardır. Ayrıca tapınaklar görülmektedir.

madığını, böyle bir *ortamda* doğmuş birinin bu ortamda solumayla ilgili herhangi bir rahatsızlık duymazken, Dünya'ya yakın *daha yoğun atmosfer tabakalarında* benim şu son saatlerde çektiğim acılara benzer acılar çekeceğini varsayarak açıklayabilirdim bütün bunları. Bu sırada küçük kedi ailemi yitirmeme yol açan ve deneylerime devam etmemi ve sorunu aydınlatmamı engelleyen tuhaf bir kazanın meydana gelmiş olmasına o zamandan beri yanarım. Vananın deliğinden yaşlı kedi için bir fincan su uzatırken gömleğimin kolu küçük sepeti taşıyan tokaya takılarak bir anda düğmeden çözdü. Sepet bir anda buharlaşıyor bile, bu kadar çabuk gözden kaybolmazdı. Sepetin yerinden çözülmesi ve içindekilerle birlikte gözden kaybolması arasında saniyenin onda biri kadar bile zaman geçmedi. 'Yolunuz açık olsun,' dileğim onlara yeryüzüne kadar eşlik etti, ama kedinin ve yavruların yaşayacaklarını ve başlarına gelen şanssızlığın öyküsünü anlatabileceklerini hiç sanmıyordum.

Saat altıda, doğuya doğru, Dünya'nın görünür bölgelerinin büyük bir bölümünün hızla ilerleyen koyu bir gölgeyle kaplandığını gördüm; saat yediye beş kala gözlerimin önünde uzanan bütün bölge gecenin karanlığına gömülmüştü. Bundan sonra çok geçmeden, batan güneşin ışınları artık balonum üzerine düşmez oldu; tamamen beklenen bir şey olmasına karşın bu durumdan büyük bir hoşnutluk duydum. Sabahleyin doğan güneşin ışınlarını, benden daha doğuda olmalarına karşın Rotterdamlı hemşerilerimden birkaç saat önce göreceğim açıktı; böylece yükseldiğim oranda her geçen gün güneş ışığını daha fazla görecektim. O zaman, karanlıkta geçen sürelerin uzunluğunu dikkate almadan yirmi dört saati bir gün kabul ederek yolculuğumun güncesini tutmaya karar verdim.

Saat onda, uykum geldiğinden, gecenin geri kalan bölümünü yatarak geçirmeye karar verdim; ama o zaman, göze batacak kadar açık olmasına karşın son ana kadar dikkatimden kaçmış bir güçlük kendini gösterdi. Niyetlendiğim gibi uykuya dalacak olursam *bu arada* odanın havası nasıl yenilenecekti? Odanın havasını bir saat solumak olanaksızdı; bu sürenin bir saat on beş dakikaya çıkması bile çok acı sonuçlar doğurabilirdi. Bu açmaz huzurumu

epeyce kaçırdı; inanması güç ama atlattığım onca tehlikeden sonra bu sorunu o kadar ciddiye aldım ki, tasarımı gerçekleştirmekten umutsuzluğa düşerek sonunda aşağı inmenin gerekliliğine boyun eğdim. Ama bu kararsızlık sadece bir an sürdü. İnsanın, alışkanlıklarının tam bir kölesi olduğunu, yaşamındaki önemli kabul edilen birçok şeyin sırf alışkanlık gereği öyle kabul edildiğini düşündüm. Uykusuz yapamayacağım kesindi, ama dinlenme sürem boyunca birer saatlik aralıklarla uyanmaktan pek rahatsızlık duymayabilirdim. Odanın havasının tam olarak yenilenmesi en fazla beş dakikamı alırdı; bütün mesele bunu yapmak için gereken zamanda uyanmamı sağlayacak bir yol bulmaktı. Ama bu sorunun çözümünü bulmam, itiraf etmeliyim ki, hiç de kolay olmadı. Kitabının üzerinde uyuyakalmasını önlemek için, uykuya yenik düştüğü anlarda bir elindeki bakır bilyenin, sandalyesinin yanındaki yine bakırdan bir leğene düşmesiyle irkilip uyanan öğrencinin öyküsünü duymuştum elbette. Benim durumum, kuşkusuz, tamamen farklıydı; benzer bir düşünce işime yaramazdı, çünkü ben uyanık kalmak değil, düzenli aralıklarla uykumdan uyanmak istiyordum. Sonunda ne kadar basit gözükürse gözüksün, o anda teleskop, lokomotif veya basım sanatının bizzat kendisine eşdeğer bir buluş olarak selamladığım aşağıdaki çareyi buldum.

Artık ulaşmış bulunduğum yükseklikte, balonun çok muntazam bir şekilde çıkışını sürdürdüğünü ve onu izleyen sepette en ufak bir titreşim hissedilmediğini peşinen belirtmeliyim. Bu durum, tasarımı gerçekleştirmemi kolaylaştırıyordu. Su stoğum, her biri beşer galonluk fiçiler içerisinde sepetin yan duvarına sımsıkı bağlanmıştı. Bu fiçilerden birini çözdüm; iki halat alıp bu halatları birbirine paralel olarak sepet örgüsünün karşılıklı iki kenarı arasında bir ayak genişliğinde gergin bir şekilde bağlayarak bir tür raf oluşturdum ve bu rafın üzerine fiçiyi yatay konumda yerleştirdim. Bu halatların yaklaşık sekiz parmak kadar aşağısında ve sepetin tabanından dört ayak yükseklikte, elimdeki tek ağaç malzeme olan ince bir tahtadan ikinci bir raf yaptım. Bu ikinci rafın üzerine ve fiçinin bir kenarının tam altına küçük bir toprak testi koydum. Bundan sonra fiçinin testinin üzerine gelen tabanına bir delik açarak bu deliği konik yontulmuş yumuşak ağaçtan bir tıkaç-

la kapattım. Sonra suyun bu tıkaçtan sızarak alttaki toprak testiye altmış dakikada ağzına kadar doldurması için gereken sıklık derecesini tam olarak tespit etmek için tıkaçı delik içerisinde ileri geri oynatarak birkaç deney yaptım.⁴² Her deneyde, belirli bir sürede testinin ne oranda dolduğunu gözlemleyerek kısa sürede ve kolayca bunu tespit ettim elbette. Bütün bu düzenlemelerden sonra planımın geri kalanını kestirmek zor olmasa gerek. Yatağımı sepetin dibine öyle sermiştım ki, başım testinin ağzının tam altına geliyordu. Bir saatlik sürenin bitiminde suyun testiye doldurarak, (testinin üst kenarının biraz altında yer alan) ağzından akacağı açıktı. Dört ayaktan daha fazla bir yükseklikten, yüzümden başka bir yere damlayamayacak suyun beni dünyadaki en derin uykudan uyandıracığı da bir o kadar açıktı.

Bütün bu düzenlemeleri tamamladığımda saat tam on birdi, buluşumun görevini tam yapacağından emin hemen yattım. Düş kırıklığına da uğramadım. Tam tamına her altmış dakikada bir dakik kronometrem beni uyandırdı; testinin suyunu fıçıya boşalttıktan ve kondansatörle ilgili görevleri yerine getirdikten sonra yeniden yatağıma yattım. Uykumun böyle düzenli aralıklarla bölünmesi, beklediğimden daha az rahatsız etti beni; sonunda ayağa kalktığımda saat sabahın yedisiydi ve güneş, ufukta oldukça yükselmişti.

3 Nisan. Balonumun muazzam bir yüksekliğe çıkmış ve Dünya'nın dışbükey görüntüsünün çok çarpıcı bir şekilde gözler önüne serilmiş olduğunu gördüm. Altımda, okyanusta, ada olduğu su götürmez kara lekeler göz alabildiğine uzanıyordu. Başımın üzerinde katran gibi kapkara gökyüzünde yıldızlar parıl parıl parlıyordu; gerçekte, gökyüzüne doğru yükselmeye başladığım ilk günden beri hep böyle parlamaktaydılar. Kuzeyde çok ötelerde ufukta ince, beyaz ve son derece parlak bir çizgi ya da kuşak gördüm ve bunun kutup denizi buzlarının güney sınırı olduğunu hemen anladım. Merakım son derece artmıştı, çünkü daha kuzeye doğru git-

42 Su saati ya da *clepsydra* suyun damla damla akmasını sağlayan küçük bir deliği olan yirmi dört eşit taksimata ayrılmış topraktan bir kaptır. Zamanı oldukça iyi ölçer; tarihi M.Ö. 2000'lere kadar gider; daha sonraki modellerinde tekerlekler, kasnaklar, dişliler, vb. kullanılmıştır.

meyi ve belki de kutupla aynı hizaya gelmeyi umuyordum. O zaman, bulunduğum yüksekliğin istediğim gibi araştırma yapmamı engelleyecek olmasına hayıflandım. Ama yine de, doğruluğu araştırılacak çok şey vardı. Gün boyunca olağanüstü hiçbir şey olmadı. Bütün aparatlarım tıkır tıkır çalışıyor, balon yoluna sarsıntısız devam ediyordu. Şiddetli soğuk beni sıkı sıkıya paltoma sarınmak zorunda bırakıyordu. Dünya karanlığa gömüldüğünde, gün ışığının daha saatlerce etrafımdan eksilmeyecek olmasına rağmen yattım. Hidrolik saatim görevini mükemmel bir şekilde yerine getirdi ve düzenli aralıklarla uyandırılmam dışında ertesi sabaha kadar derin bir uyku çektim.

4 Nisan. Kalktığımda keyfim yerinde ve çok sağlıklıydım, ama denizin görünüşündeki tuhaf değişikliğe çok şaşıtm. Şimdiye kadar ki koyu mavi rengini yitirerek gri-beyaz bir renge ve göz kamaştıran bir parlaklığa bürünmüştü. Okyanusun dışbükey görünümü o kadar belirgin bir hal almıştı ki, denizin bütün suyu ufuktaki dipsiz uçuruma dökülecek gibi gözüküyordu ve güçlü bir şelaleden gelecek seslere kulak kabarttığımı fark ederek şaşırdım. Adalar artık gözüküyordu; güneydoğu ufkunun ötesinde mi kaldıklarını, yoksa ulaştığım yüksekliğin onları görüş alanımdan mı çıkardığını bilemiyorum. Daha çok ikinci olasılığın doğru olduğunu sanıyorum. Kuzeydeki buzun sınır çizgisi giderek daha belirgin bir hal alıyordu. Soğuk oldukça kırılmıştı; önemli bir olay olmadan günü kitap okuyarak geçirdim; yanıma çok sayıda kitap almayı unutmamıştım.

5 Nisan. Bütün Dünya yüzeyi koyu karanlıklar içinde yüzerken, güneşin doğması gibi eşsiz bir olayı seyrettim. Ama zamanın ilerlemesiyle, güneş ışınları Dünya'nın her tarafına yayıldı ve kuzeydeki buzun sınır çizgisini yeniden gördüm. Şimdi artık çok belirgindi ve okyanus suyundan çok daha koyu gözüküyordu. Ona doğru yaklaşmakta olduğum açıktı, hem de büyük bir hızla. Bir ara doğuda, sonra da batıda karayı görür gibi oldumsa da bundan emin olamadım. Hava ılıktı. Önemli bir şey olmadı. Erken yattım.

6 Nisan. Buzun sınır çizgisine çok yaklaştım olduğumu görmek beni şaşırttı; muazzam büyük bir buz sahası kuzey yönünde ufka doğru uzanıyordu. Balonun şu anki rotasından ayrılmaması durumunda, çok geçmeden Donmuş Okyanus'un üzerinde olacağı açıktı ve sonunda artık kutbu göreceğimden kuşku kalmamıştı. Gün boyu buza yaklaştırmaya devam ettim. Yerküresinin kutuplarda baskı olması ve kuzey kutup dairesinin yakınlarındaki düz bölgelerin üzerine gelmiş olmam nedeniyle geceye doğru ufukum birdenbire hissedilir derecede genişledi. Sonunda karanlık bastırıldığında, yüreğimde, onca merak ettiğim şeyin üzerinden doğru dürüst inceleme fırsatı bulamadan geçip gideceğim korkusuyla yattım.

7 Nisan. Erkenden kalktım ve Kuzey Kutbu olduğuna duraksamadan hükmettiğim bölgeyi büyük bir sevinçle seyretmeye başladım. Kutup orada, hemen ayaklarımın dibindeydi, ama ne yazık ki, artık hiçbir şeyin net bir şekilde görülemeyeceği kadar yükseklerdeydim. Gerçekten de, barometrenin 2 Nisan sabahı saat altı ile aynı günün sabahı saat dokuzaya yirmi kalıncaya (civanın barometre haznesine düştüğü ana) kadar gösterdiği değerlerden, şimdi –7 Nisan sabahı saat dörtte– balonun deniz yüzeyinden *en az* 7.254 mil yükseklikte olduğu çıkarılabilirdi. Bu yükseklik çok fazla gibi gözükebilir, ama bu rakam büyük bir olasılıkla gerçek değer çok altındaydı. Her halükârda, yerkürenin en büyük çapının tamamını seyretmekte olduğum tartışma götürmezdi; tüm kuzey yarımküre ortografik projeksiyonlu bir harita gibi gözlerimin önünde uzanıyor ve büyük ekvator dairesi ufuk çizgimi oluşturuyordu.⁴³ Eksenlari, bu yüzden, kutup dairesi içerisinde kalan ve bugüne değin keşfedilmemiş bölgenin tam altımda yer almasına ve perspektifimi sakatlayacak hiçbir şey bulunmamasına karşın aradaki mesafenin büyüklüğü nedeniyle ayrıntılı bir şekilde inceleyemeyeceğim kadar küçük göründüğünü kolayca anlayacaklardır. Bununla birlikte, görebildiklerim son derece benzersiz ve heyecan uyandırıcı şeylerdi. Daha önce sözünü ettiğim ve rahatlıkla insanoğlunun bu bölgelerdeki keşiflerinin gelip dayandığı sınır diye nitele-

43 İnsan, bir kürenin yarı yüzeyinin tamamının görebileceği “sonlu” bir uzaklık bulunmamaktadır.

nebilecek bu muazzam sınır çizgisinden kuzeye doğru kesintisiz ya da neredeyse kesintisiz bir buz tabakası uzanıyordu. Başlangıçta bu buz denizinin yüzeyi hissedilir derecede düzken, kutup noktasına doğru çökerek iyice düzleşiyor, sonunda *çukurlaşmaya* başlıyor ve tam Kutup noktasında, kenarları çok net seçilebilen, görünür çapı balondan yaklaşık altmış beş saniye olarak ölçülen yuvarlak bir çukurla sona eriyordu; çukurun görünür yarıküredeki her noktadan daha koyu olan ve yer yer değişiklikler gösteren rengi bazı noktalarda kapkaraydı.⁴⁴ Daha fazlası seçilemiyordu. Saat on iki olduğunda, merkezdeki çukurun çevresi önemli ölçüde küçülmüştü; saat yedide çukuru tümünden gözden yitirdim; buzun batı yakasına geçen balon hızla ekvator yönünde uzaklaşıyordu.

8 Nisan. Dünya'nın görünür çapının hissedilir derecede küçülmüş olmasının yanı sıra genel olarak rengi ve görünümünde de önemli değişikliklerin meydana gelmiş olduğunu fark ettim. Görülebilen bütün yüzey açık sarının çeşitli tonlarını almıştı; bazı yerleri o kadar parlaktı ki, insanın gözünü acıtıyordu nerdeyse. Bulutların doldurduğu yoğun atmosfer Dünya'yı net olarak görmemi engelliyordu; bulut yığınları arasından Dünya'nın kendisini ancak zaman zaman görebiliyordum. Son kırk sekiz saattir bu bulutlar Dünya'yı doğrudan görmemi az çok engellemişti, ama şimdi ulaşmış bulunduğum muazzam yükseklik bu yüzer buhar kütlelerini birbirine yaklaştırmış ve yükseldiğim oranda Dünya'yı doğrudan görmem zorlaşmıştı. Bununla birlikte, balonumun şimdi Kuzey Amerika kıtasındaki Büyük Göller Bölgesi'nin üzerinde yükselmekte olduğunu kolayca fark ettim; tam güneye doğru olan rotası çok geçmeden beni tropikal kuşağa ulaştıracaktı. Bu durumu sınırsız bir memnuniyetle sonunda başaracağıma yordum. Gerçekten de şu ana kadarki rotam beni oldukça endişelendirmekteydi, çünkü bu rotayı sürdürecektir olursam yörüngesi ekliptikle 5°8'48"lik açı yapan Ay'a hiçbir zaman ulaşamayacaktım. Size çok tuhaf gelebilir

44 Kutup bölgelerinin göz kamaştıran bir beyazlıkta olacağını umsak bile unutmamalıyız ki Poe döneminde hiç kimse kutupları gerçekten görmemişti. O zamanki yaygın bir inanışa göre okyanuslar, kutuplarda bulunan muazzam büyük şelale ve girdaplardan birinden akarak diğerinden çıkmaktadır. Poe aynı görüşü "Şişede Bulunan Mektup"ta, "Maelström'e Düşüş"te ve "Arthur Gordon Pym'in Öyküsü"nde de dile getirir.

ama Dünya'nın, Ay'ın *eliptik yörünge düzlemi içerisinde kalan* bir noktasından yolculuğuma başlamamış olmakla yaptığım büyük hatayı ancak şimdi anlamaya başlamıştım.⁴⁵

9 Nisan. Bu gün Dünya'nın çapı epeyce küçüldü; her geçen saat rengi sarının daha koyu bir tonuna büründü. Balon güneye doğru rotasından sapmadan ilerledi ve akşam dokuzda Meksika Körfezi'nin kuzey kıyısına ulaştı.

10 Nisan. Bu sabah saat beş sıralarında hiçbir şekilde açıklayamadığım büyük bir gürültü ve korkunç bir çatırtı sesiyle uyukundan sıçrayarak uyandım. Çok kısa sürmüştü ama daha önce duyduğum hiçbir sese benzemiyordu. İlk anda bu sesi balonun yırtılmış olmasına vererek son derece korkmuş olduğumu söylemeye gerek yok. Aygıtlarımı büyük bir özenle inceledimse de herhangi bir zarar saptayamadım. Günün büyük bir bölümünü bu kadar olağandışı bir olayı düşünerek geçirdim, ama doyurucu bir açıklama bulamadım. Tatmin olmamış bir halde, büyük bir heyecan ve endişe içerisinde yattım.

11 Nisan. Dünya'nın görünür çapında şaşırtıcı ölçüde küçülme, dolunaya sadece birkaç günü kalmış olan Ay'ın çapında ise ilk defa gözlemlenebilir bir büyüme gördüm. Odanın içinde hayatı sürdürmeye yetecek kadar hava yoğunlaştırmak için şimdi artık daha uzun ve zorlu bir çaba gerekiyordu.

12 Nisan. Balonun rotası çok tuhaf bir şekilde değişti; bu değişiklik tamamen beklenen bir şey olmasın karşın beni tarifsiz bir sevince boğdu. Balon daha önceki rotasında yirminci güney enlemine vardıktan sonra birdenbire dar bir açıyla doğuya yönelmiş ve gün boyu, tam olarak değilse bile yaklaşık olarak Ay yörüngesinin *eliptik düzlemi içinde* yol almıştı. Bu rota değişikliğinde en dikkat çekici şey sepetin salınmaya başlamış olmasıydı: saatlerce süren, rahatça hissedilebilen bir salınmaydı bu.⁴⁶

45 İnsanlı ya da insansız bütün uzay yolculuklarında yalnızca yörünge üzerindeki hareketin kendisi değil, yörünge'nin şekli de hesaba katılır. Poe, problemi burada doğru bir şekilde ele alıyor.

46 Ay'ın çekim gücünün Yer'in çekim gücüne eşitlendiği nokta.

13 Nisan. Ayın onunda beni dehşete düşüren çatırtı sesinin tekrarlanmasıyla yine çok korktum. Konu üzerinde epeyce kafa yordumsa da doyurucu bir sonuca ulaşamadım. Dünya'nın görünür çapında çok büyük bir küçülme gözlemledim: Dünya çapının iki ucundan balona çizilen çizgilerin oluşturduğu açı yirmi beş derecenin azıcık üstündeydi.⁴⁷ Neredeyse tam tepe noktamda olan Ay hiç görünmüyordu. Hâlâ elips düzlemi içerisinde yol alıyor olmakla birlikte doğuya doğru çok az ilerledim.

14 Nisan. Yerkürenin çapında son derece hızlı bir küçülme. Bugün, balonun hadid noktasına doğru apsisler hattı⁴⁸ üzerinde ilerlediğini –bir başka deyişle, yörüngesinin Dünya'ya en yakın olduğu noktada Ay'a ulaşacak bir yol tutmuş olduğunu– düşünerek heyecanlandım. Ay'ın kendisi tam başımın üzerinde olduğundan görüş alanımın dışında kalıyordu. Atmosferin yoğunlaştırılması için uzun süre çok büyük çaba harcamak gerekiyordu.

15 Nisan. Artık Dünya üzerindeki ana karalarla denizleri birbirinden ayıran çizgileri bile net bir şekilde göremiyordum. Öğleye doğru, daha önce beni şaşırtmış olan o korkunç sesi üçüncü defa işittim. Ama bu defa daha uzunca bir süre devam etti ve bu arada şiddeti giderek arttı. Sonunda korkudan aptallaşmış bir şekilde nasıl olacağını bilmediğim korkunç bir ölümü beklerken, balon şiddetle sallandı ve ne olduğunu anlamaya fırsat bulamadığım ateş topu biçiminde dev bir kütle kulakları sağır eden bir gürültüyle balonun yanından geçip gitti. Korkum ve şaşkınlığım biraz yatıştığında bunun büyük bir hızla yaklaşmakta olduğum dünya-daki güçlü bir volkanik patlamadan fırlayan ve Dünya'ya düştüğünde daha iyi bir ad bulunamadığından göktaşı denilen parçalar olduğunu anlamam pek zor olmadı.⁴⁹

47 Dünya'yı 25 derecelik bir açıyla gören mesafe 18.000 mil kadardır. Dünya'nın çekim kuvvetiyle Ay'ın çekim kuvvetinin eşitlendiği nokta ise Dünya'ya yaklaşık 200.000 mildir.

48 Bir yörünge üzerinde çekim kuvvetinin en az ve en fazla olduğu noktaları (hadid ve afel) birleştiren hat.

49 Göktaşlarının Ay'daki patlamalardan fırlayan kayalar olduğu fikri Poe'nun buluşu olmalı. Biz bugün Ay'ın milyonlarca yıldır aktif olmadığını biliyoruz. Aktif olduğu dönemlerde de böylesi patlamalar sonucunda kayaların yeryüzüne ulaşması, Ay'ın çekim gücü nedeniyle olanaksızdı.

16 Nisan. Bu gün, bir o yan pencereden, bir diğer yan pencereden olabildiğince yukarıya doğru bakarak Ay kursunun balonun çevresinden taşan küçük bir bölümünü görmeyi başararak çok sevindim. Heyecanıma diyecek yoktu, çünkü tehlikeli yolculuğumun yakında sona ereceğinden pek kuşku kalmamıştı.

Kondansatör öylesine çok çalışmayı gerektiriyordu ki, çalışıp çabalamaktan dinlenmeye pek zamanım kalmıyordu. Uyku uymayı nerdeyse unutmuştum. Gerçekten hasta olmaya başlamıştım, bitkinlikten bütün gövdem tir tir titriyordu. İnsan doğasının bu kadar yoğun acılara daha uzun süre dayanması olanaksızdı. Şimdi artık çok kısalmış olan karanlık zaman aralığında yakınım-dan yine bir göktaşı geçti. Bu olayın meydana gelme sıklığı epeyce kaygılanmama yol açtı.

17 Nisan. Bu sabah yolculuğumun unutulmaz anlarından birini yaşadım. Anımsanacağı gibi ayın on üçünde Dünya'nın görünür çapının balonla yaptığı açı yirmi beş derece kadardı. Ay'ın on dördünde bu açı epeyce daraldı; on beşinde daha da küçüldü ve on altısı gecesi yatarken bu açının yedi derece on beş dakikayı geçmediğini fark ettim.⁵⁰ Kısa ve huzursuz bir uykudan sonra on yedisi sabahı uyandığımda altımdaki yüzeyin birdenbire ve bir mucizeyle *büyümüş* olduğunu ve görünür çapının en azından otuz dokuz derecelik bir açı yaptığını gördüğümde içine düştüğüm şaşkınlığın büyüklüğünü bir düşünün! Yıldırım çarpmışa döndüm! İçine düştüğüm, ruhuma egemen olan ve beni ezen mutlak dehşeti ve şaşkınlığı ifade etmeye hiçbir söz yetmez. Dizlerimin bağı çözül-dü –dişlerim takır takır birbirine vurdu – saçlarım diken diken oldu. 'Demek ki, balon gerçekten patlamıştı!' Aklıma, karmakarışık üşüşen ilk düşünceler şunlar oldu: 'Balon kesinlikle patlamış! Düşüyorum; çok büyük, görülmemiş bir hızla düşüyorum! Bu kadar kısa sürede aşılacak mesafenin büyüklüğü dikkate alınacak olursa, Dünya yüzeyine ulaşmam en fazla on dakika alır, on dakika içinde yok olacağım!' Ama sonunda düşünce yardımına koştu. Durup düşününce kuşku duymaya başladım. Böyle bir şey olamazdı. Bu kadar hızlı düşmüş olamazdım. Bundan başka, altımdaki yüzeye

50 Söz konusu açı Dünya'dan 62.000 mil, Ay'dan ise 170.000 mil uzaklık anlamına gelir.

doğru yaklaşmakta olduğum kesin olmakla birlikte, gerçek hızımın başlangıçta düşündüğüm hızla hiçbir ilgisi yoktu. Bu düşünce kafa karışıklığımı büyük ölçüde giderdi ve sonunda soruna doğru bakış açısından bakmayı başarabildim. Gerçekte, içine düştüğüm şaşkınlık, altımda yer alan bu yüzeyle benim ana gezegenimin yüzeyi arasındaki muazzam farkları göremeyeceğim kadar duyularımı köreltmış olmalıydı. Ay –bütün görkemiyle Ay'ın kendisi– aşağıda, ayaklarımın altında uzanırken, Dünya başımın üzerinde, tamamen balonun arkasında kalmıştı.

Olayların gidişatındaki bu olağanüstü değişikliğin zihnimde yarattığı şaşkınlık ve atalet, serüvenimin belki de en az açıklanabilir bölümüydü. Çünkü bu *bouleversement* yalnızca doğal ve kaçınılmaz olmayıp, yolculuğum sırasında tam olarak gezegenin çekim kuvvetinin yerini uydunun çekim kuvvetinin aldığı noktada –ya da daha açık bir ifadeyle, balonu yeryüzüne doğru çeken kuvvet Ay'a doğru çeken kuvvetin altında kaldığında– ortaya çıkması uzun zamandır beklenen bir durumdu. Çok şaşırtıcı bir olayla –bu olayı bekliyordum ama o anda değil– birdenbire karşılaştığımda bütün duyularım karmakarışık bir halde derin bir uykudan uyanmış olduğum doğrudu. Bu dönüşüm çok yavaş ve doğal bir şekilde olmuş olmalıydı; o sırada uyanık olsaydım bile bu altüst oluşun bilincine varabileceğim, bu dönüşümün iç semptomlarını hissedebileceğim, yani bir rahatsızlık duyacağım ya da aygıtlarımda bir düzensizlik görebileceğim pek söylenemezdi.

Durumumu doğru olarak kavradıktan ve bütün yeteneklerimi felç eden korkudan kurtulduktan sonra dikkatimin her şeyden önce Ay'ın genel görünüşüne yöneldiğini söylememe bile gerek yok. Ay altımda bir harita gibi sere serpe uzanıyordu, hâlâ oldukça uzakta olduğuna hükmediyor olmakla birlikte, yüzeydeki girinti çıkıntıları şaşılacak bir netlikle seçebiliyordum. Ay yüzeyinde okyanustan, denizden, herhangi bir göl veya nehirden ya da herhangi bir su kütesinden eser olmaması ilk bakışta beni en fazla etkileyen jeolojik özelliği oldu. Yine de söylemesi tuhaf ama görülebilen yankürenin büyük bölümü doğal olmaktan çok yapay yükseltiler gibi gözüken konik biçimli sayısız volkanik dağlarla kaplıydı ve bunun yanı sıra alüvyonlu olduğundan hiç kuşku duyulamayacak

geniş düz ovalar görüyordum. Bu volkanlardan en yükseklerinin boyu düşey yönde üç, üç-çeyrek mili geçmiyordu, ama volkanik *Campi Phlegræi* bölgesinin⁵¹ bir haritası Ekselansları'na Ay yüzeyinin genel görünümünü hakkında benim yapmayı deneyebileceğim bütün yetersiz tariflerden daha iyi bir fikir verecektir. Volkanların büyük bir bölümü patlar durumdaydı ve birbiri ardı sıra yinelenen korkunç gürültülü patlamalarla öfke ve güçlerini sergiliyor, gittikçe daha korkutucu bir sıklıkla balona doğru fırlayan, yanlışlıkla göktaşı diye adlandırdığım taşlarla içime korku salıyordu.

18 Nisan. Bu gün Ay'ın görünür oylumunun aşırı derecede büyümüş olduğunu gördüm, iniş hızımın artan ivmesi içimi korkuyla doldurdu. Anımsanacağı gibi, Ay'a gitmenin olanaklı olup olmadığı konusunu enine boyuna incelemeye başladığımda benim kuramımın tersine birçok kuramın bulunmasına ve, hadi itiraf edeyim, Ay'ın bir atmosferi olmadığı genel önyargısına karşın, Ay'ın yakın çevresinde hacmiyle orantılı bir atmosferi olduğu düşüncesi hesaplarımda ağırlıklı bir yer tutmaktaydı. Encke Kuyruklu yıldızı ve zodyak ışığı konusunda ileri sürdüklerime ilaveten, Lilienthal'li Bay Schroeter'in⁵² bazı gözlemleri de görüşlerimi güçlendirmişti. Bay Schroeter Ay'ı iki buçuk günlükken, güneşin batışından hemen sonra, karanlık kısmı henüz görünmezken gözlemlemeye başlamış ve karanlık kısım görününceye kadar izlemeye devam etmişti. Karanlık yarıkürenin herhangi bir bölgesi görünmeye başlamadan önce, bitim noktaları güneş ışınlarıyla hafifçe aydınlanmış hilal uçlara doğru hızla incelerek uzamış gibi görünüyordu. Bundan hemen sonra karanlık bölgenin kenarı olduğu gibi aydınlanmıştı. Hilalin uçlarının yarı dairenin dışına doğru uzamış gibi görünmesinin güneş ışınlarının Ay atmosferi tarafından kırılmasından kaynaklandığını düşünmüştüm. Ayrıca 'Kavuşma Konumuna' göre Ay 32°'lik bir yüksekliğe ulaştığında, karanlık yarıküresinde yerküreden yansıyan ışınların yaratabileceğinden daha parlak bir

51 Phlegræe Tarlaları: İtalya'da alçak kraterler, sıcak su kaynakları ve volkanik duman püskürten küçük deliklerle dolu volkanik bir bölge.

52 Johann Hieronymus Schroeter (1745-1816): Amatör astronom. Bremeen yakınındaki Lilienthal'de banyo. William Herschel'in 1781'de Uranüs'ü bulmasından sonra kendini tamamen astronomiye verdi. Ay üzerine iki cilt kitap yayımladı.

yarı karanlık yaratabilecek kadar ışık yansıtabilen atmosferin kalınlığını 1356 Paris fiti⁵³ olarak hesaplamış, buna göre, güneş ışınlarını kırabilecek en fazla atmosfer kalınlığını da 5376 fit tahmin etmiştim. Bu konudaki görüşlerimi *Philosophical Transactions*'un seksen ikinci cildindeki bir pasaj da doğrulamaktaydı⁵⁴; bu pasajda Jüpiter uydularının tutulması gözlemlenirken bir seferinde üçüncü uydunun bir veya iki saniye belli belirsiz gözüksükten sonra gözden yittiği, dördüncü uydunursa Jüpiter diskinin kenarına yaklaşarak seçilemez olduğu belirtilmekteydi.⁵⁵

Ay yüzeyine sağ salım inmem, varsaydığım yoğunluktaki bir atmosferin direncine ya da daha doğru bir deyişle kaldırma gücüne bağlıydı. Ama yanılmışsam, sonuçta Ay'ın engebeli yüzeyine çarparak tuzla buz olmaktan daha iyi bir son düşünemezdim serüvenime. Korkmakta hiç de haksız değildim. Ay'a şimdi çok yaklaşmış olduğum halde, ne kondansatörün gerektirdiği çalışma azalmış ne de atmosfer yoğunluğunun artmakta olduğunu gösteren herhangi bir belirti ortaya çıkmıştı.

53 Paris fiti: 12,8 inç.

54 John Jerome Schröter *Philosophical Transactions of the Royal Society of London*'un seksen ikinci cildinde bu gözlemlerin çoğuyla ilgileniyorsa da burada verilen bilgiler *Rees's Cyclopaedia*'nın "Nature and Furniture of the Moon" makalesinden aktarılmıştır.

55 "Hevelius, altıncı ve yedinci kadirde yıldızların bile açıkça görülebildiği açık ve berrak bir gökyüzünde, Ay'ın yükseklik ve Dünya'ya uzaklığı aynı kalmak üzere aynı mükemmel teleskopla bakıldığında Ay'ın kendisinin ve üzerindeki lekelerin her zaman aynı netlikle görülemediğini yazmaktadır. Bu gözleme göre, bu olgunun nedeni ne bizim atmosferimizde, ne teleskopta, ne Ay'da, ne de gözlem yapan gözde değil, Ay'ın etrafında bulunabilecek bir başka şeyde (bir atmosferde?) aranmalıdır.

Cassini, Ay'ın gölgesinde kaldıklarında Satürn, Jüpiter ve hareketsiz yıldızların birer çember olan şekillerinin değişerek ovalleştiğini sık sık gözlemlemiştir; bazı tutulmalarda ise bu şekil değişikliği görülmemiştir. Buradan, Ay'ın her zaman olmamakla birlikte bazen yıldızlardan gelen ışınları kıran yoğun bir madde ile çevrili olduğu sonucu çıkar – Poe'nun notu.

Poe bu bilgileri *Rees's Cyclopaedia*'dan neredeyse kelimesi kelimesine aktarmıştır.

Johannes Hevelius (1611-1687): Danzig kökenli bir Alman gökbilimcisi. Ay üzerinde değerli gözlemler yapmış, dört kuyruklu yıldız bulmuş ve 1.500'den fazla yıldız üzerine bir katalog hazırlamıştır.

Jean D. Cassini (1625-1712): Jüpiter üzerindeki, Mart 1978'de Mariner'in gönderdiği fotoğrafta görülen lekeye benzer Büyük Kırmızı Leke'yi ilk gözlemleyen Fransız gökbilimcisi. Paris Gözlemevi'ni örgütlemiş, Satürn'ün dört uydusunu ve halkasının bölümlerini bulmuş, Mars'ın Güneş etrafındaki turunu tamamlaması için gereken süreyi belirlemiştir.

19 Nisan. Bu sabah saat dokuz sularında, Ay yüzeyine korkunç derecede yaklaşmış ve kaygılarım son haddine varmışken, kondansatör pistonunun atmosferde bir değişiklik olduğunun işaretlerini vermeye başladığını büyük bir sevinçle gördüm. Saat onda atmosfer yoğunluğunun artık önemli ölçüde artmış olduğuna inanmam için birçok neden vardı. Saat on bir olduğunda, kondansatörün gerektirdiği çalışma çok azalmıştı; saat on ikide biraz tereddüt gösterdikten sonra, torbanın ağzını bağlayan *tourniquet*'yi açma cesaretini gösterdim ve bunu yapmanın hiçbir sıkıntı yaratmadığını görerek torbayı tümden açtım ve sepetten sıyırdım. Böylesine aceleye getirilmiş ve tehlikeli bir deneyin hemen kendini gösteren sonuçları, beklenebileceği gibi kasılmalar ve şiddetli bir baş ağrısı oldu. Ay'ın yakınındaki daha yoğun *katmanlara* yaklaştıkça bu sıkıntıları ardımda bırakacağım düşüncesiyle, hayatıma mal olacak kadar büyük olmayan bu sıkıntılara ve solumayla ilgili daha başka sıkıntılara elimden geldiğince katlanmaya karar verdim. Ama Ay'a yaklaşma hızım hâlâ son derece büyüktü ve uydunun kütlesiyle orantılı yoğunlukta atmosferi olacağı yönündeki beklentimde büyük bir olasılıkla yanılmamış olmakla birlikte, bu yoğunluğun Ay'ın hemen yüzeyinde bile sepetimdeki muazzam ağırlığı kaldırmaya yetebileceğini düşünmekle fena halde yanılmış olduğum çok geçmeden korkutucu bir kesinlikle ortaya çıktı. Gezegenlerin cisimler üzerindeki gerçek çekim güçlerinin atmosfer yoğunluklarıyla orantılı olduğu varsayılacak olursa, tıpkı Dünya yüzeyinde olduğu gibi, burada da atmosfer balonumu *kaldırabilirdi*, ama durum hiç de böyle *değildi*; hızlı bir şekilde düşüşüm bunu yeterince kanıtlıyordu; bunun *neden* böyle olmadığı, daha önce bir hipotez olarak ileri sürdüğüm olası jeolojik düzensizlikler hesaba katılarak açıklanabilirdi ancak. Her halükârda, gezegenin yüzeyine çok yakındım artık ve müthiş bir hızla alçalmaya devam ediyordum. Bu durumda, ilkin saframı, sonra su fiçilerimi, sonra kondansatörümü ve kauçuk torbamı, ardından da sepetteki her şeyi kaldırıp atmakta saniye kaybetmedim. Ama bu hiçbir işe yaramadı. Hâlâ korkunç bir hızla düşüyordum ve yüzeye uzaklığım yarım milden fazla *değildi*. Bu yüzden artık paltom, şapkam ve botlarımdan da kurtulmuş olduğumdan, son çare olarak hiç de

azımsanmayacak bir ağırlığı olan *sepetin kendisini* balondan çözererek iki elimle ağa tutundum ve ağızlarından tek kelime çıkmayan, yardımına koşmak için kollarını kıpırdatmadan, elleri bellerinde komik bir şekilde aptal aptal sırtarak, beni ve balonumu kuşkuyla süzen çirkin ve kısa boylu bir aptallar kalabalığının ortasına, fantastik görünüşlü bir kentin göbeğine paldır küldür düşmeden önce bütün ülkenin mini minnacık konutlarla göz alabildiğine dolu olduğunu görmeye ancak fırsat bulabildim.⁵⁶ Küçümsemeyle onlara sırtımı döndüm ve bakışlarımı yukarıya, daha yeni ama belki de sonsuza kadar terk ettiğim Dünya'ya çevirdim ve iki derecelik çapıyla gökte çakılı gibi sabit duran kocaman, kasvetli bakır bir kalkana benzeyen Dünya'yı seyre koyuldum;⁵⁷ altın gibi parıl parıl parlayan bir hilal kenarının bir bölümünü süslüyordu. Ne denizler ne kıtalar seçilebiliyordu, tropikleri ve ekvator bölgesini bir kuşak gibi saran bulutlarla bütün yüzey benek benekti.

Böylece Ekselansları, endişe verici durumlar, duyulmadık tehlikeler ve eşi benzeri görülmedik kurtuluşlar yaşadktan sonra, bugüne dek bir Dünya yurttaşının başardığı, giriştiği, hatta düşünebildiği en olağanüstü, en önemli yolculuğu en sonunda Rotterdam'dan ayrılışımın on dokuzuncu gününde sağ salım tamamladım.⁵⁸ Ama serüvenlerimle ilgili daha anlatacak çok şeyim var. Sadece kendine has özellikleri nedeniyle değil, insanların yaşadığı bir dünyanın uydusu olarak onunla yakın ilişkileri nedeniyle de son derece ilginç bir gezegende beş yıl yaşadktan sonra, Ulusal Astronomi Koleji'ne, mutlu bir şekilde sona erdirdiğim bu olağanüstü yolculuğun ayrıntılarının ötesinde önemli bilgiler verebileceğimi Ekselansları da pekâlâ tahmin edebilirler. Durum bu merkezde. Size iletmekten mutluluk duyacağım çok –ama gerçekten çok– şey var. Bu gezegenin iklimi üzerine; sıcakla soğğun nasıl şaşırt-

56 Poe, Alman gökbilimcisi Johannes Kepler'in (1571-1630) ölümünden sonra basılan *Somnium*'unu (1634) örnek almış olmalı. *Somnium*'da Ay'a ulaşan iki öykü kahramanı, gündüzleri ve geceleri on beşer Dünya günü süren, havası ve suyu bulunan bir gezegen bulurlar.

57 "Eğer Ay'da yaşayanlar varsa, Dünya'yı 2°'lik açıyla, bizim Ay'ımızın geçtiği evrelerden geçen ama *çakılı gibi gökte sabit duran* olağanüstü bir Ay gibi görüyor olmalıdırlar..." (Herschel, *Treatise on Astronomy*, 1834, s. 220)

58 Bu, saatte 800 km civarında bir hıza karşılık gelir. Uçak hızıyla giden bir balon!

tıcı bir tarzda yer değiştirdiği üzerine; on beş gün boyunca yakıp kavuran güneş ve ardından yine on beş gün süren kutup soğuklugaundaki gece üzerine güneş altındaki bir noktadan en uzak noktaya *in vacuo* distilasyonda⁵⁹ olduğu gibi buharlaşma yoluyla sürekli nem aktarılması üzerine; değişken akarsu bölgesi üzerine; burada yaşayan insanların kendileri üzerine; adetleri, gelenekleri, politik kurumları üzerine; kendilerine has beden yapıları üzerine; çirkinlikleri üzerine; bu kadar değişik bir atmosferde tamamen gereksiz çıkıntılar olan kulaklardan yoksunlukları ve bunun sonucu olarak dili kullanmayı bilmemeleri üzerine; sözün yerini tutan eşsiz i-iletişim yöntemleri üzerine; Ay'daki tek tek her bireyi Dünya'daki belirli bir kişiye bağlayan (gezegenle uydu arasındaki ilişkiye benzer ve ona bağlı olan ve sayesinde bu gök cisimlerinden birinde yaşayanların yaşam ve yazgılarının diğer gök cisminde yaşayanların yaşam ve yazgılarına karıştığı) anlaşılmaz ilişki üzerine; ve her şeyden çok da, Ekselansları, uydunun kendi eksenini etrafında dönmesiyle Dünya etrafındaki dönüşünün mucizevi bir şekilde uyuşması sayesinde hiçbir zaman bizden yana dönmeyen ve Tanrı'ya şükürler olsun ki hiçbir zaman da insanoğlunun teleskoplarını üzerine eviremeyeceği Ay'ın görünmeyen yüzüyle ilgili karanlık ve korkunç sırlar üzerine anlatacağım çok şey var. İşte size bütün bunları ve daha birçok şeyi ayrıntılarıyla anlatmak istiyorum. Ama kısa keselim, karşılığını almak şartıyla. Aileme ve evime dönmeye can atıyorum; Rotterdam'dan ayrılırken alacaklılarımı öldürerek işlediğim suçun cezasının vereceğim değerli bilgiler ve fizik ve metafizik bilimlere tutabileceğim ışık karşılığında siz saygıdeğer efendim aracılığıyla bağışlanmasını talep ediyorum. Elinizde tutmakta olduğunuz mektubun yazılma amacı da budur. Bu mektubu getiren, ulağım olarak Dünya'ya gelmeye razı ettiğim ve gerekli bilgileri verdiğim Aylı, Ekselanslarının emirlerini bekleyecek ve eğer istediğim af bir şekilde verilecek olursa bana getirecektir.

Ekselanslarının mütevazı bir hizmetkârı olmaktan onur duyarım.

HANS PFAALL”

59 Vakum altında (düşük basınçta) damıtma. Bir sıvının üzerindeki basınç kaldırılcak ya da azaltılacak olursa yani, üzerinde vakum yaratılacak olursa sıvı buharlaşmaya başlar.

Bu olağanüstü belgenin okunması bittiğinde, Profesör Rubadub'un şaşkınlıktan piposunu yere düşürdüğü, Mynheer Superbus Von Underduk'un ise gözlüklerini çıkarıp, silip, cebine soktuktan sonra şaşkınlık ve hayranlıktan kendisini ve vakarını unutarak üç defa topukları üzerinde döndüğü söylenmektedir.

Tartışılacak bir şey yoktu, istenilen af verilmeliydi. En azından, Profesör Rubadub okkalı bir küfür savurarak böyle söyledi ve meslektaşının koluna girerek tek kelime etmeden alınacak önlemleri düşünmek üzere evin yolunu tutan anlı şanlı Von Underduk sonunda böyle düşündü. Ama belediye başkanının konutunun kapısına gelindiğinde, Profesör, ulağın ortadan kaybolmayı uygun bulmuş olması nedeniyle –kuşkusuz Rotterdamlıların yabanıl görünüşlerinden ölesiye korkmuştu– verilecek affın pek işe yaramayacağını söyleme cüretini gösterdi, çünkü bu kadar engin bir mesafeyi bir Aylı'dan başka hiç kimse aşmaya cesaret edemezdi. Bu gözlemin doğruluğunu belediye başkanının da kabul etmesiyle konu resmen kapanmış oldu. Ama söylenti ve tahminler aynı şekilde şıp diye kesilmedi. Mektubun yayımlanmış olması çok çeşitli dedikodulara ve türlü türlü fikirlerin ortaya atılmasına yol açtı. Hatta bazı akli evveller bütün bunların bir şakadan başka bir şey olmadığını ileri sürerek kendilerini gülünç duruma düşürdüler. Ama bu tür insanlar için şaka, sanırım, anlayışlarını aşan her şeyi ifade etmek için kullandıkları genel bir terimdir. Ben kendi adıma onların böyle bir suçlamayı neye dayandırdıklarını anlayabilmiş değilim. Ne dediklerine bir bakalım:

*Imprimis.*⁶⁰ Rotterdam'ın şaka yapmayı seven kimi insanların belli bazı belediye başkanlarına ve gökbilimcilerine özel bir anti-patileri vardır.

İkinci olarak. Bazı yanlış davranışları nedeniyle her iki kulağı ta dibinden kesilmiş hokkabaz bir cüce bir süreden beri komşu kent Bruges'de kayıptı.

Üçüncü olarak. Küçük balonun etrafına yapıştırılmış gazetelerin hepsi Hollanda gazetesiydi, dolayısıyla Ay'da üretilmiş olamazlardı. Bunlar kirli, pis kâğıtlardı ve Basımevi sahibi Gluck⁶¹ bunların Rotterdam'da basılmış olduklarına İncil üzerine yemin edebilirdi.

60 (Lat.) İlk olarak.

61 Uydurma bir ad olduğu sanılıyor.

Dördüncü olarak. Cepleri para dolu olarak denizaşırı bir yolcuktan yeni dönmüş olan serseri ve ayyaş Hans Pfaall ile alacaklı oldukları söylenen üç aylak daha iki üç gün önce varoşlarda salaş bir meyhanede görülmüşlerdi.

Son olarak. Bu genel olarak kabul edilen ya da kabul edilmesi gereken bir fikirdir: Rotterdam Kenti Gökbilimciler Koleji de Dünya'nın başka bölgelerindeki kolejler de –genel olarak kolejler ve gökbilimcilerden söz etmiyorum bile– şu kadarını söyleyelim ki, olması gerektiğinden ne daha iyi ne daha büyük ne de daha akıllıdır.

POE'NUN 1840 YILINDA ÖYKÜYE ILAVE ETTİĞİ NOT

Doğruyu söylemek gerekirse, yukarıdaki değersiz karalama ile Bay Locke'un ünlü “Ay Öyküsü” arasında (birinde şakacılık diğesinde ciddiyet ağır basmakla birlikte) her ikisinin de *şaka* niteliğinde olmasına, her iki şakanın konusunun da aynı, yani Ay olmasına –dahası, her ikisinin de bilimsel ayrıntılarla anlatıya inanırlık kazandırmaya çalışmalarına– karşın pek fazla bir benzerlik bulunmamaktadır; yine de “Hans Pfaall”ın yazarı kendi *jeu-d'esprit*'sinin⁶² Bay Locke'ununkinin *New York Sun*'da yayımlanmaya başlamasından aşağı yukarı üç hafta önce *Southern Litterary Messenger*'da yayımlandığını söylemeyi *meşru müdafaa* olarak gerekli görmektedir. Belki de olmayan bir benzerliği düşleyen New York gazeteleeri, “Hans Pfaall”dan yaptıkları alıntıları “Ay-Şakası” ile karşılaştırarak birinin yazarında diğersinin yazarını bulmaya çalışmışlardır.

Gerçekte aldatıldığını kabule yanaşanlardan çok daha fazla sayıda insan, “Ay-Şakası” tarafından aldatılmış olduğundan, öykünün gerçek niteliğini ortaya koymaya yetecek bazı özelliklerine işaret etmek yoluyla, neden kimsenin aldanmaması gerektiğini burada göstermek epeyce eğlenceli olabilir. Gerçekte bu usta işi kurmacada sergilenen hayal gücü çok zengin olmakla birlikte, gerçeklere ve genel karşılaştırmalara biraz daha dikkat etmekle sağlanabilecek güçten yoksundu. Bir an için bile olsa halkın yanıltılabil-

62 (Fr.) Şaka, oyun.

miş olması, astronomi konularındaki genel bilgisizliğin büyüklüğünü kanıtlar.⁶³

Ay'ın Dünya'dan uzaklığı yuvarlak rakamla 240.000 mildir. Bir teleskopun bir uyduyu (ya da herhangi uzak bir gök cismini) ne kadar yakınlaştıracaklarını bilmek istiyorsak, bütün yapmamız gereken aradaki uzaklığı merceğin “büyültmesi”ne ya da daha iyi bir ifade ile uzaya nüfuz gücüne bölmektir. Bay Locke merceğinin büyültme gücünü 42.000 olarak gösteriyor. 240.000 rakamını (Ay'ın gerçek uzaklığı) bu rakama bölecek olursak görünür uzaklığı 5 5,7 mil (10.582 m) olarak buluruz. Bu uzaklıktan, bırakın anlatıda tek tek adları sayılan mini minnacık şeyleri, hiç bir hayvan görülemez. Bay Locke, Sir John Herschel'in (haşhaş, gelincik familyasından) çiçekleri ve hatta küçük kuşların gözlerinin renk ve biçimlerini bile fark ettiğini söylemektedir. Oysa bundan hemen önce, çapı on sekiz parmaktan küçük olan şeyleri merceğinin gösteremediğini söyleyen de yine kendisiydi ki, söylediğim gibi, bu bile merceği fazlasıyla güçlü göstermek anlamına gelir. Bu müthiş merceğin Bay Hartley ve Bay Grant'ın⁶⁴ Dumbarton'daki atölyelerinde döküldüğünün söylendiğini de bu arada belirtelim; gel gelelim Bay H. ve Bay G.'nin şirketi bu şakanın yayımlanmasından çok yıllar önce çalışmalarını durdurmuştu.

Broşürün, bir bizon türünün gözleri önündeki “kılsal yapıdaki bir peçe”den söz edildiği on üçüncü sayfasında, yazar şöyle demektedir: “Dr. Herschel, bunun, ayın bizim yaşadığımız yüzünde yaşayanların düzenli aralıklarla karşılaştığı aşırı karanlıktan aşırını ışığa geçişin yarattığı etkilerden hayvanın gözünü korumak için tanrının bir lütfu olduğunu keskin zekâsıyla hemen anladı.” Ama bunun Doktor tarafından yapılan “zekice” bir gözlem olduğu düşünülemez. Ay'ın bize bakan yüzünde yaşayanlar için karanlık di-

63 Poe başka bir yerde şöyle yazmaktadır: “Ay Öyküsü'nün tamamlanmasından üç dört gün sonra, onun kurmaca niteliğini göstermek için öyküdeki savların incelenmesi üzerine bir yazı kaleme aldım, ama herkes aldatılmaya öyle hevesliydi, bu kadar hantal bir icadı araç olarak kullanan üslup o kadar çekiciydi ki, pek fazla dinleyici bulamadığımı şaşkınlıkla gördüm” (Goodey's, 1846). Olasıdır ki, halkın aldatılmaya yatkınlığı nedeniyle Poe “Balon-Şakası”nda da benzer bir hileden yararlanmıştı.

64 Grant, gökbilimci James William Grant (1788-1871) olmalı, ancak Hartley'nin kim olduğu bilinmiyor.

ye bir şey söz konusu değildir, dolayısıyla da sözü edilen aşırı karanlıktan aşırı aydınlığa (ya da tersi) geçiş yaşanmaz. Güneşi görmedikleri zaman, Dünya'dan yansıyan ve bulutsuz bir havadaki dolunay aydınlığının on üç katına eşit bir ışıkla aydınlanırlar.

Blunt'ın⁶⁵ Ay haritasıyla tam uyum iddia edildiğinde bile topografya, şu ya da bu Ay haritasıyla, hatta büyük ölçüde kendisiyle tutarsızlıklar içermektedir. Pusulanın gösterdiği yönler de içinden çıkılamayacak derecede karmakarışık; yazar, öyle görüyor ki, bir Ay haritasındaki yön işaretlerinin Dünya haritasındakilerle aynı olmadığını bilmiyor; Ay haritasında sözgelimi doğu soldadır.

Belki de, eski gökbilimcilerin Ay yüzeyindeki karanlık noktalara *Mare Nubium*, *Mare Tranquillitatis*, *Mare Fæcunditatis* gibi anlamı belirsiz adlar vermesine aldanarak, Bay L. Ay yüzeyindeki okyanuslar ve daha başka büyük su kütleleriyle ilgili ayrıntılara girmiştir; oysaki astronomi bilimi Ay'da böyle su kütlelerinin bulunmayışından emin olduğu kadar hiçbir konudan emin değildir. Ay hilal ya da yarımay durumunda iken karanlıkla aydınlığı birbirinden ayıran sınır çizgisinin incelenmesinde, bu çizginin karanlık bölgelerden geçerken pürüzlü ve diş diş olduğu görülmüştür; oysa bu karanlık yerler sıvı olsaydı, açıktır ki çizgi son derece düzensiz olurdu.

21. sayfadaki insan-yarasanın kanatlarının tasviri, Peter Wilkins'in⁶⁶ uçan adalılarının kanatlarının tasvirinden kelimesi kelimesine kopya edilmiştir. Bu basit gerçek bile kuşku uyandırmalıydı.

23. sayfada şunları okuyoruz: “Bizim on üç kat büyük küremizin, bu uydu zamanın dölyatağında kimyasal ilginin edilgen öznesi bir embriyonken, üzerinde ne müthiş bir etkisi olmuştur!” Çok güzel; ama dikkat buyrulmalıdır ki, hiçbir gökbilimci, özellikle de bir bilimsel dergiye böyle bir açıklama yapmazdı, çünkü Dünya bu anlamda Ay'dan on üç değil tam kırk dokuz *defa büyüktür*. Benzer bir itiraz, Satürn'deki bazı keşiflerin anlatılmasından sonra bunların felsefi karşılıklarının bir okul çocuğunun gezegeni inceden in-

65 George W. Blunt (1802-1878): Önemli bir haritacı ve harita yayımcısı.

66 “Peter Wilkins” ya da “Uçan Adalılar” adlı iki perdelik melodramatik bir oyunun, oyuna adını veren başkarakteri.

ceye ayrıntılarıyla anlatmasına dönüştüğü son sayfalar için de geçerlidir: Bunlar Edinburgh Journal of Science'a!

Ama özellikle bir nokta var ki, uydurmacayı ele vermiş olmaydı. Ay yüzeyindeki hayvanları görebilecek güce sahip olduğumuzu varsayalım; – Dünya'dan Ay'a bakan birinin dikkatini *ilk* ne çekerdi? Kuşkusuz biçimleri, büyüklükleri ya da buna benzer başka bir özellikleri değil, olağanüstü *durumları* dikkati çekerdi. Tavanda yürüyen sinekler gibi baş aşağı yürüyor görünürlerdi. Gerçek gözlemci, (daha önceki bilgileri nedeniyle buna ne kadar hazırlıklı olsa da) gözlem yaptığı hayvanların benzersiz durumlarına bir hayret çığlığı atardı; *hayal ürünü* gözlemci ise bu konudan hiç söz etmemiş, bu yaratıkların sadece başlarının çapını görebileceği ortadayken o tutmuş bütün gövdelerini gördüğünden söz etmiştir!

Sonuç olarak hayvan ve bitki varlığına ilişkin diğer hayallerin yanı sıra insan-yarasaların boyutlarının ve özellikle de güçlerinin (sözgelimi bu kadar seyreltik bir atmosferde –elbette Ay'ın bir atmosferi varsa– uçabilme yeteneklerinin), karşılaştırmalı akıl yürütmeye bu konularda ulaşılabilecek sonuçlara ters düştüğüne ve karşılaştırmamanın burada neredeyse kesin ispat anlamına geldiğine işaret etmek yerinde olacaktır. Makalenin başında yer alan “yapay ışığın görmenin odak noktası yoluyla aktarımı” türünden Brewster⁶⁷ ve Herschel'e atfedilen bütün savların yerinde bir adlandırmayla zırva denilebilecek süslü yazım türüne girdiğini eklemeye herhalde pek gerek yok.

Yıldızlarla ilgili optik keşiflerin gerçek ve çok kesin bir sınırı vardır; aşağıda anlatılacaklardan bu sınırın niteliği kolayca anlaşılacaktır. Gereksindiğimiz tek şey büyük mercekler dökmek olsaydı, insanoğlunun dehası bu görevin altından rahatlıkla kalkar ve sonuçta istediğimiz her boyutta merceğimiz olurdu. Ama ne yazık ki, mercek boyutundaki ve sonuç olarak uzaya nüfuz etme gücündeki artışa orantılı olarak ışınların dağılması yüzünden gözlemlenen nesneden gelen ışık azalır. Ve bu üzücü duruma karşı insanoğlunun elinden bir şey gelmez, çünkü bir nesne, dolaylı ya da dolaysız ancak kendisinden çıkan ışık yoluyla görülebilir. Bu yüz-

67 Sir David Brewster (1781-1868): İskoçyalı fizikçi.

den Bay Locke'un yararlanabileceği tek "yapay" ışık, "görmenin odak noktasına" değil gözlemlenen gerçek nesneye, yani Ay yüzeyine yönelteceği bir yapay ışık olabilirdi. Bulutsuz ve aysız bir gecede herhangi bir yıldızdan gelen ışık, dağılma yüzünden bütün yıldızlardan gelen doğal ışık kadar zayıfladığında o yıldızın artık görülemeyeceği kolayca kestirilebilir.

Herschel'in teleskopunun aynasının yansıtma yüzeyi sadece 1811 pus kare iken İngiltere'de yakın zamanlarda imal edilen Earl of Ross⁶⁸ teleskopunun aynasının yansıtma yüzeyi 4071 pus karedir. Earl of Ross teleskopunun metal çapı 6 ayak; mercek kalınlığı kenarlarda 5,5 pus, merkezinde 5 pustur. Teleskop 3 ton çekmekte olup odak uzaklığı 50 ayaktır.

Yakın zamanlarda, benzersiz ve oldukça ustaca yazılmış küçük bir kitap okudum; kapak sayfasında şunlar yazılıydı: "*L'homme dans la lune, ou le Voyage Chimérique fait au Monde de la lune, nouvellement decouvert par Dominique Gonzales, Aduanturier Espagnol, autremèt dit le Courier volant. Mis en notre langue par J.B.D.A. Paris, chez Francois Piot, pres la Fontaine de Saint Benoist. Et chez J. Goignard, au premier pilier de la grand' salle du Palais, proche les Consultations, MDCXLVII.*" ss.176.⁶⁹

Yazar, yapıtını Bay D'Avisson (Davidson?) adında birinin İngilizcesinden çevirdiğini söylüyorsa da ifadesinde müthiş bir belirsizlik bulunmaktadır. Şöyle demektedir: "*T'en ai eu l'original de Mr. D'Avisson, medecin des mieux versez qui soient aujord'huy dans la cònoissance des Belles Lettres, et sur tout de la Philosophie Naturelle. Je lui ai cette obligation entre les autres, de m'auoir non seulement mis en main ce Livre en anglois, mais encore le Manuscrit du Sieur Tho-*

68 Rosse Kontu William Parsons (1800-1867): 1839 yılında ünlü 36 pusluk yansıtma-
lı teleskopu tamamlamayı başaran İngiliz gökbilimci.

69 (Fr.) İspanyol Serüvenci Dominique Gonzales ya da bir başka deyişle Uçan Kurye tarafından yeni keşfedilmiş olan Ay'daki Adam ya da Ay Dünyası'na Yapılan Haya-
li Yolculuk. J.B.D.A. tarafından, François Piot'nun Paris'teki Saint Benoist Çeşme-
si yakınında bulunan evinde Ve J. Goignard'ın "Consultations" yakınlarındaki Sa-
ray'ın büyük salonunun birinci sütununda bulunan evinde dilimize çevrilmiştir.

Dominique Gonzales: Domingo Gonzales, Francis Godwin'in (1562-1633) tak-
ma adı. Söz konusu kitabın Poe'nun ileri sürdüğü gibi 1648 baskısı yoktur. J. Bu-
doin tarafından tercüme edilen kitap Godwin'in ölümünden sonra 1638'de basıl-
mıştır.

mas D'Anan, gentilhomme Eccossois, recommandable pour sa vertu, sur la version duquel j'advoue que J'ay tiré le plan de la mienne.”⁷⁰

İlk otuz sayfa boyunca Gil Blas'ınkilere⁷¹ benzer konu dışı serüvenlerden sonra, yazar, bir deniz yolculuğunda hastalandığı için gemi mürettebatının kendisini bir zenci uşakla birlikte St. Helena Adası'na terk ettiğini anlatmaktadır. Yiyecek bulma şanslarını artırmak için ikisi ayrılarak, birbirlerinden olabildiğince uzakta yaşamaya başlarlar. Bu durum, aralarında posta güvercini olarak kullanmak amacıyla kuşların eğitilmesini gerektirir. Zamanla kuşlar belirli ağırlıklarda paketleri taşımaya alıştırılır ve bu ağırlık yavaş yavaş artırılır. Sonunda yazarın kendisini havalandırmak amacıyla çok sayıda kuşun kuvvetlerini birleştirmek fikri akla gelir. Bu amaçla bir makine tasarlanır, sonra, büyük ölçüde çelik oymacılığına dayanan bu makinenin çok ayrıntılı bir tarifini okuruz. Bundan sonra puanlı farbalası ve kocaman perukasıyla süpürge sopasına benzer bir şeyin üzerine ata biner gibi oturan Signor Gonzales'in kuyruklarından birer iple makineye bağlanmış çok sayıda yabani kuğu (*ganza*) tarafından havalandırıldığını görürüz.

Signor'un öyküsünde ayrıntılarıyla anlatılan asıl olay, kitabın neredeyse sonuna kadar okurdan gizlenen çok önemli bir gerçeğe dayanmaktadır. Signor'un o kadar senli benli olduğu *ganzalar* gerçekte St. Helenalı değil, Aylı imişler. Çok çok eski zamanlardan beri her yıl Dünya'da bir bölgeye göç etmeyi âdet edinmişlermiş. Elbette mevsimi gelince geri döneceklermiş ve günlerden bir gün kısa bir yolculuk için onların hizmetine gereksinme duyan yazarımız bir de bakmış ki uyduya götürölüvermiş. Burada yığınla tuhaf şey ve bu arada da halkın son derece mutlu olduğunu, *yasaları* olmadığını, ölürken acı çekmediklerini, boylarının on ayakla otuz ayak arasında değiştiğini, beş bin yıl yaşadıklarını, Irdonozur adın-

70 (Fr.) Güzel Sanatlar, özellikle de Tabiat Bilgisi konularında bugün en bilgili doktorlardan biri olan Bay D'Avisson'un orijinal metni elimdeydi. Ona daha başka şeylerin yanı sıra bu İngilizce kitabı ellerime verdiği için ve ayrıca saygın İskoç centilmen Sir Thomas D'Anan'ın kitabının el yazmalarını da (kendi kitabımın planını bu versiyona göre yaptığımı kabul ediyorum) verdiği için gönül borcu duymaktayım.

Thomas Davison, Byron'un *Don Juan*'ının (1819) ilk iki kantosunun basımcısıydı.

71 Fransız romancı ve oyun yazarı Alain-René Le Sage'in (1668-1747) yapıtı ve onun kahramanı.

da bir imparatorları olduğunu, altmış ayak yüksekliğe sıçradıklarını ve ayçekiminin etkisinden kurtularak pervane gibi döndürdükleri kanatlarıyla uçuşup durduklarını görmüş.

Kitabın genel *felsefesi* üzerine bir örnek vermekten kendimi alamıyorum.

“Şimdi,” diyor Signor Gonzales, “kendimi içinde bulduğum yerin niteliği hakkında size bazı açıklamalarda bulunmalıyım. Bütün bulutlar ayaklarımın altında ya da daha doğru bir deyişle, benimle Dünya arasında yer alıyordu. Yıldızlara gelince, *bulunduğum yerde hiç gece olmadığından, yıldızların görüntüsü her zaman aynıydı; alışıldığı gibi parlak değil, sabah Ay’ı gibi solgun*. Ama yıldızlardan çok azı görülebiliyordu ve bunlar (kestirebildiğim kadarıyla) Dünya’dan görüldüğünün on katı büyüktüler. Dolunay olması için iki günü eksik olan Ay müthiş büyüktü.

Burada, yıldızların yalnızca Dünya’nın Ay’a dönük yüzünde ve ona ne kadar yakınsalar o kadar büyük göründüklerini belirtmeyi unutmamalıyım. Size ayrıca şunu da söylemeliyim ki, hava ister sakın ister fırtınalı olsun, kendimi *her zaman, doğrudan Dünya’yla Ay arasında buluyordum*. İki nedenle bundan emindim, çünkü kuşlarım hep düz bir hat üzerinde uçuyorlardı ve çünkü ne zaman dinlenmeye kalkışsak *belirsizce yerkürenin etrafında sürükleniyorduk*. Sürükleniyorduk diyorum, çünkü Dünya’nın, yaygın olarak yerkürenin kutupları denilen Göksel Ekvator’un kutupları üzerinde değil, Zodyak kutupları üzerinde *doğudan batıya doğru* dönmesine hiç ara vermediğini ileri süren Copernicus’un görüşünü kabul ediyorum; gençken Salamanca’da öğrenip sonra unuttuğum astroloji bilgilerimi anımsayacak kadar boş zaman bulduğumda bu sorun üzerinde uzun uzadıya durmak niyetindeyim.”

İtalikle dizilmiş gaflara rağmen, zamanının geçerli astronomi kavramlarının naif bir örneğini vermesi açısından kitap dikkate değer olmaktan uzak değildir. Bu naifliklerden bir tanesi, “yerçekiminin” Dünya’dan itibaren kısa bir mesafeden sonra etkisinin kalmadığını ileri sürmekteydi ve bu yüzden de yolcumuzu “Dünya’nın etrafında belirsizce sürüklenir” durumunda buluruz. Daha neler, neler.

Daha başka “Ay’a yolculuk” öyküleri de bulunmakla birlikte, hiçbiri şimdi sözünü ettiğimiz kadar değerli değildir. Bunlardan

Bergerac'ın⁷² öyküsü son derece anlamsızdır. “*American Quarterly Review*”un üçüncü cildinde söz konusu türden bir “yolculuk” üzerine ayrıntılı bir eleştiri bulunmaktadır,⁷³ ancak öyle bir eleştiri ki, eleştirmenin kitaptaki aptallıkları mı, yoksa astronomi konusundaki kendi bilgisizliğini mi sergiliyor söylemesi zor. Eserin adını unutmuşum, ama yolculuk *aracı* olarak tasarlanan şey Signor Gonzales dostumuzun *ganza*’larından bile daha acınası bir tasarımdır. Toprağı kazan serüvencimiz, Ay’ın özel olarak çektiği tuhaf bir madde buluverir ve derhal ondan bir kutu yapar; bu kutuyu yere bağlayan bağlar kesilince kutu serüvencimizi de taşıyarak hemencecik uyduya ulaşır. Pek fena bir *jeu d’esprit* olmayan “Thomas O’Rurke’nin Uçuşu” Almancaya çevrilmiştir. Öykünün kahramanı Thomas, gerçekte tuhaflıklarıyla bu serüvenin yaşanmasına yol açan İrlandalı bir soylunun avlak bekçisidir. “Uçuş”, Bantry Körfezi’nin⁷⁴ sonundaki yüce bir dağ olan Hungry Hill’den bir kartalın sırtında yapılır.

Konuları Aylıların yaşam tarzlarının anlatılması ve bizimkilerle karşılaştırılması olan bu *brochure*’lerin hepsi yergi amaçlı. Hiçbirinde yolculuğun kendisini ve ayrıntılarını akla mantığa sığar bir şekilde anlatma çabası yok. Tek tek her birinin yazarı astronomiden habersiz gibi. “Hans Pfaall” da işlenen fikir, bilimsel ilkelerin Ay’la Dünya arasındaki gerçek bir yolculuğa uygulanmasında (konunun ele avuca sığmaz niteliğinin izin verdiği ölçüde) *gerçeklik duygusu* yaratma çabası açısından tamamen yenidir.

72 Savinien Cyrano de Bergerac (1619-1655), “Öteki Dünya, Ay Devletleri ve İmparatorlukların ve Güneş Devletleri ve İmparatorlukları adlı kitapların yazarı. Kitaplar yazarın ölümünden sonra basılmıştır.

73 *American Quarterly Review*’un Poe’nun atıf yaptığı sayısı Mart 1828 tarihli sayısıdır. Bu sayıda Josef Atterley’nin (George Tucker’ın takma adı olduğu sanılıyor) 1827’de New York’ta basılan *A Voyage to the Moon: With Some Account of the Manners and Customs, Science and Philosophy, of the People of Morosophia and other Lunarians*’i tartışılmaktaydı. Derginin bu sayısında ayrıca Sir Morgan O’Doherty’nin (William Maginn’in takma adı) *Dan O’Rurke* adlı bir şiiri yer alıyordu: “Bir kartalın sırtına binerek ulaştı Ay’a.”

74 İrlanda’nın en güneybatı ucundaki körfez.

Sessizlik

BİR MASAL

*Ευδουσιν δορεων κορυφαι τε και παραγγεζ
Πρώονέζ τε και χαράδραι*

– ALKMAN¹

“Dinle *beni*,” dedi Şeytan elini başımın üstüne koyarak, “sözünü ettiğim ülke Libya’da Zaire Nehri² kıyılarında hazin bir ülkedir ve orada ne sükûnet vardır ne de sessizlik.

Nehrin suları safran renginde ve hastalıklı bir görünümde, sular denize doğru akmayıp, güneşin kıpkırmızı gözü altında dalgalı ve çırpıncı hareketlerle hiç durmadan bir nabız gibi atar. Nehrin çamurlu yatağının her iki kıyısı boyunca kilometrelerce solgun dev nilüfer çiçeklerinden birer çöl uzanır. Nilüferler bu yalnızlıkta birbirlerine karşı iç çeker, iğrenç bir sarılıktaki uzun boyunlarını göğe doğru uzatıp sonsuza kadar bozulmadan kalacak olan başlarını öne arkaya sallarlar. Ve bir yeraltı suyunun akışını andıran belirsiz bir mırıltı yükselir aralarından. Ve birbirlerine karşı iç geçirirler.

1 “Dağların dorukları uyukluyor; vadiler, sarp kayalıklar ve mağaralar sessiz.” İspartalı şair. M.Ö. 7. yüzyıl. “Dağların dorukları uyukluyor; vadiler, sarp kayalıklar ve mağaralar sessiz.”

2 Libya, eski Yunanların genel olarak Afrika için kullandıkları addır. Romalılar bu adı bazen Afrika anlamında bazen Kartaca’yı içeren bölge anlamında kullanmışlardır. Zaire, Belçikalıların Kongo adını verecekleri, ama bağımsızlıktan sonra yeniden Afrika dilindeki eski adını alacak olan ülkenin adı.

Ama krallıklarının bir sınırı vardır: Karanlık, korkunç, ulu bir ormanın oluşturduğu bir sınır. Orada Hebridlerin³ etrafındaki dal-galar gibi, ağaç diplerinde biten çalılar sürekli çalkantı halindedir. Ama gökte hiç rüzgâr yoktur. Ve tarih öncesi devirlerden kalma ağaçlar güçlü çatırtılarla bir o yana bir bu yana salınıp dururlar.⁴ Ve yüksek zirvelerinden bitip tükenmek bilmez çiyler damlar birer birer. Ve diplerinde zehirli, acayip çiçekler huzursuz uykularda kıvranırlar. Ve başlarının üzerinde kurşuni bulutlar uğultularla yankılanarak ufkun alev alev yanan duvarından bir şelale halinde dökülecekleri batıya doğru akın akın koştururlar. Ama gökte hiç rüzgâr yoktur. Ve Zaire nehri boylarında ne sükûnet vardır ne de sessizlik.

Geceydi ve yağmur yağıyordu; yağarken yağmurdu, ama düştüğünde kandı. Bataklık arazide kocaman nilüferler arasında duruyordum ve yağmur başımın üzerine yağıyordu ve nilüferler terk edilmişliklerinin ağırbaşlılığı içinde birbirlerine iç geçiriyorlardı.

Ve ansızın hastalıklı, ince sisin arasından ay belirdi, kan kırmızıydı rengi. Ve gözüme nehrin kıyısında duran, ay ışığının aydınlattığı kocaman, gri bir kaya çarptı. Ve kaya griydi, uğursuz bir görünümü vardı ve yüksekti ve kaya griydi. Taşın ön yüzüne bazı harfler kazınmıştı ve taşın üzerindeki yazıyı okuyacak kadar kıyıya yaklaşmak amacıyla nilüfer bataklığı içerisinde yürüdüm. Ama yazıyı sökemedim. Ve bataklığa geri dönüyordum ki ayın kızıl aydınlığı arttı, dönüp yeniden baktım kayaya ve üzerindeki yazıya: TERK EDİLMİŞLİK yazıyordu.

Ve yukarı baktım ve kayanın tepesinde bir adam duruyordu ve adamın hareketlerini gözetlemek için nilüferler arasına saklandım. Ve adam uzun boylu ve heybetliydi ve omzundan ayaklarına kadar eski Roma usulü bir ihrama bürünmüştü. Ve vücut hatları seçilemiyordu, ama yüzü bir Tanrı'nın yüzüydü, bu açıkça görölüyordu

3 Hebridler veya Batı Adaları: İskoçya'nın batı, kuzeybatısına düşen ve ancak beşte birinde oturulan beş yüz kadar ada. Adaların ünlenmesinde Sir Walter Scott epey pay sahibidir. İklimi ılıman olmakla birlikte denizin çalkantılı, kıyıların kayalık olması adaları tehlikeli bir bölge haline getirir.

4 Rüzgârsız bir havada salınan ağaçlar fantastik öykülere ve dehşet öykülerine gizemli bir hava katar. Ama Poe'da ilave bir anlam kazanırlar: Hissetme, algılama yeteneği. Poe bunu "sentience" sözcüğüyle ifade eder ki bizzat kendisi tarafından uydurulmuş 1.178 sözcükten biridir (bunlardan yirmi yedisi sözlüklere geçmiştir).

çünkü gecenin ve sisin ve ayın ve çiyin örtüsü yüzünü açıkta bırakıyordu. Ve düşünceyle kırıışmış alnı yüksekti ve kaygı dolu gözleri çakmak çakmaktı ve yanaklarındaki derin kırışıklarda hüznün ve yorgunluğun ve insanlığa beslenen nefretin ve yalnızlığa duyulan özlemin hikâyelerini okudum.

Ve adam kayanın üzerine oturdu ve başını eline yasladı ve bakışlarını terk edilmişliğin üzerinde dolaştırdı. Aşağıya, huzursuz, kısa çalılara ve yukarıya, tarih öncesi dönemlerden kalma uzun ağaçlara ve daha yukarıya uğuldayan göğ ve kan kırmızı aya baktı. Ve ben nilüferler arasına pustum ve adamın hareketlerini gözetledim. Ve adam ıssızlığın ortasında titredi, ama gece ilerliyor ve o kayanın üzerinde oturmaya devam ediyordu.

Ve adam bakışlarını gökyüzünden ayırdı ve hazin Zaire Nehri'ne ve hastalıklı, sarı sulara ve solgun nilüfer ordusuna baktı. Ve adam nilüferlerin iç çekişlerini ve aralarından yükselen mırıltıları dinledi. Ve ben gizlendiğim yerde iyice pustum ve adamın hareketlerini gözetledim. Ve adam ıssızlığın ortasında titredi, ama gece ilerliyor ve o kayanın üzerinde oturmaya devam ediyordu.

Sonra bataklığın derinliklerine doğru çekildim ve nilüfer ormanları arasında bata çıka uzaklara yürüdüm ve bataklığın derinliklerindeki bataklık çayırıları arasında yaşayan su aygırlarına seslendim. Ve su aygırları seslenişimi duydular ve behemotla⁵ birlikte kayanın dibine geldiler ve ayın altında yüksek sesle ve korku verici bir şekilde böğürdüler. Ve ben gizlendiğim yerde iyice pustum ve adamın hareketlerini gözetledim. Ve adam ıssızlığın ortasında titredi, ama gece ilerliyor ve o kayanın üzerinde oturmaya devam ediyordu.

Sonra doğa güçlerini kargaşanın lanetiyle lanetledim ve daha önce hiçbir esintinin olmadığı gökte korkunç bir fırtına toplandı. Ve fırtınanın şiddetinden gökyüzü kurşuni mor bir renge büründü ve yağmur adamın başını dövmeye başladı ve nehrin suları yükselip bir sel oldu ve çektiği ezadan nehir köpürdü ve nilüfer çiçekleri yataklarında çığlıklar attılar ve orman rüzgârda ufalanıp dağıldı ve gök gürledi ve yıldırım düştü ve kaya temellerine kadar sallan-

5 Su aygırına benzer bir hayvan. Çoğu defa "Fil" olarak çevrilmiştir. *Oxford English Dictionary*'ye göre İbranice "hayvan" sözcüğünün çoğulu.

dı. Ve ben gizlendiğim yerde iyice pustum ve adamın hareketlerini gözetledim. Ve adam ıssızlığın ortasında titredi, ama gece ilerliyor ve o kayanın üzerinde oturmaya devam ediyordu.

Sonra öfkelenip nehri ve nilüferleri ve rüzgârı ve ormanı ve göğü ve gök gürültüsünü ve nilüferlerin iç geçirişini sessizliğin lanetiyle lanetledim. Lanetlendiler ve sesleri sedaları çıkmaz oldu. Ve Ay gökyüzündeki düşe kalka yükselişine son verdi ve gök gürlemez oldu ve şimşek çıkmadı ve bulutlar oldukları yere çakıldılar ve sular eski seviyelerine çekilip orada kaldılar ve ağaçlar sallanmaya son verdiler ve nilüferler artık iç geçirmedi ve artık ne bir mırıltı duyuldu ne de o sınırsız çölden en ufak bir ses yükseldi. Ve kayanın üzerindeki harflere baktım, değişmişlerdi ve şimdi SESSİZLİK sözcüğü oluşmuştu.

Ve bakışlarımı adamın yüzüne çevirdim, korkudan beti benzi atmıştı. Yüzünü aceleyle elinden çekti ve kayaya yaslanıp dinledi. O uçsuz bucaksız çölde en ufak ses yoktu ve kayanın üzerinde SESSİZLİK yazıyordu. Ve adam korkuyla titredi ve dönüp uzaklara kaçtı aceleyle; bir daha da onu görmedim.”

Şimdi, Mecusilerin⁶ kitaplarında –demirle takviye edilmiş, o kasvetli kitaplarda– çok hoş hikâyeler vardır. Orada, dediğim gibi, Gökün ve Yerin ve kudretli denizin ve denizi ve yeri ve yüce gökleri yöneten Cinlerin muhteşem hikâyeleri vardır. Sibiller tarafından söylenmiş sözlerde çok hikmetler bulunur ve Dodona⁷ civarında titreşen kararmış yapraklar eskiden kutsal, kutsal şeyler işitmiştir ve Allah’ın varlığı kadar gerçektir ki Şeytanın bir mezarın gölgesinde yanımda otururken anlattığı bu masal bence hepsinden güzeldir! Ve Şeytan hikâyesini bitirince sırtüstü mezara yuvarlandı ve güldü. Ve ben Şeytanla birlikte gülemedim ve gülemediğim için beni lanetledi. Ve ezelden beri mezarda yaşayan vaşak⁸ oradan çıktı ve Şeytanın ayaklarının dibine uzandı ve gözlerini onun yüzüne dikti.

6 Perslerde ruhban sınıfı, müneccim, sihirbaz.

7 Ormanın, bir rahibin ve rahibenin hışırdayan yapraklara kehanetler okuduğu kutsal bölümü.

8 Yarı köpek yarı panter olan vaşak gözlerinin keskinliğiyle efsanevi bir hayvan kabul edilirdi. Bugün yazarları temsil eden sembolik hayvanlardan biridir.

Eiros ile Charmion'un Sohbeti

Πνρ σ οι προσοισ ω

– EURIPIDES, *Andromache*.¹

EIROS – Neden bana Eiros diyorsun?

CHARMION – Bundan böyle adın bu. Benim dünyadaki *adımı* da unutacak ve bana Charmion diyeceksin.

EIROS – Bu, sahiden de bir düş değil!

CHARMION – Bizim için artık düş diye bir şey yok; ama bu esrarı başka bir zamana bırakalım. Seni canlı gibi ve akli başında görmekten büyük bir sevinç duyuyorum. Gözündeki perde kalkmış.

1 Sana ateşi getireceğim. Eiros ve Charmion adları için Poe'nun kaynağı muhtemelen Jacob Bryant'dır. Bryant şöyle yazıyordu: "Kleopatra'nın iki kadın hizmetçisinin adları... benim Gökkuşuğı ve Güvercin olarak yorumladığım *Eiras* ve *Charmion* idi." Gökkuşuğı ve Güvercin'i Tufan'dan sonra Tanrı'nın mucizeleri olarak tanımlar Bryant. Her ikisi de yeniden doğuşun sembolleridir. Shakespeare'in "Antonius ve Kleopatra"sında da benzer adlı üç kahraman bulunmaktadır. Eros kendini Antonius'a adanmış eski bir köledir. Büyük bir üzüntüye düşen Antonius eski kölesine kendisini öldürmesini emreder; Eros onun yerine kendini öldürür. Iras ve Charmian Kleopatra'nın iki hizmetçisidirler. Oyunun başında Shakespeare, kadın karakterlerinin hiçbirisi için yapmadığı kadar en açık saçık şekilde tanımlar onları, ama oyunun sonunda Iras, teselli bulamayan Kraliçesinin kendisini öpmesiyle kalbi durarak ölür ve Charmian da Kleopatra'nın intiharından sonra kendini engerek yılanına sokturur.

Yürekli ol ve hiçbir şeyden korkma. Derin bir uyuşukluk içinde geçirmene izin verilen günlerin doldu; yarın yeni varoluşunun haz ve mucizelerini sana ben kendim tanıtacağım.

EIROS – Doğru, hiç mi hiç uyuşukluk hissetmiyorum. Tuhaf baş dönmesi ve korkunç gece beni terk etti, “*büyük bir yükseklikten düşen suların sesine*” benzeyen o çılgın, aceleci ve korkunç sesi artık duymuyorum. Bununla birlikte, Charmion, duygularım yeniyi kavrayışındaki keskinlik yüzünden karmakarışık.

CHARMION – Birkaç gün bunların düzelmesine yetecektir – ama seni çok iyi anlıyor ve sana acıyorum. Senin şu anda başına gelenlerin benim başıma gelmesinin üzerinden on dünya yılı geçti, yine de anısı taptaze. Ama sen şu anda Cennette katlanacağın tüm acılara katlanmaktasın.

EIROS – Cennette mi?

CHARMION – Evet, Cennette.

EIROS – Aman Tanrım! Acı bana, Charmion! Bütün bu şeylerin –bilinmezken artık bilinir olan bu şeylerin– yüce ve kesin Şimdide erimiş belirsizliklerle dolu Geleceğin görkemi altında eziliyorum.

CHARMION – Böyle düşünceleri kafana takma. Bunu yarın konuşuruz. Sarsılan ruhun sıradan anıların hatırlanmasıyla huzur bulacaktır. Çevrene ya da ileriye bakma – yalnızca geriye bak. Seni aramıza atan harikulade olayın ayrıntılarını duymaya can atıyorum. Bana onu anlat. Korkunç bir şekilde yok olan dünyanın eski bildik diliyle bildik şeylerden konuşalım.

EIROS – Çok, çok korkunç bir şekilde hem de! Bu, gerçekten de bir düş değil.

CHARMION – Artık düş yok. Arkamdan çok yas tutuldu mu, Eirosun?

EIROS – Yas mı, Charmion? Hem de nasıl! Dünyanın o son saatine kadar, evinin üzerinde yoğun bir kasvet bulutu ve samimi bir hüznü asılıydı.

CHARMION – O son saatten bahset bana. Unutma ki, felaketin meydana gelmiş olması dışında o konuda hiçbir şey bilmiyorum. İnsanların arasından ayrıldıktan sonra Mezar yoluyla Geceye geçtim, bu dönemde, yanlış hatırlamıyorsam, sizi mahveden felaket hiç de beklenen bir şey değildi. Ama elbette o günün spekülâtif felsefesini pek bilmiyordum.

EIROS – Başımıza gelen felaket, senin de dediğin gibi, tam anlamıyla beklenmedik bir şeydi, ama buna benzer felaketler uzun zamandan beri gökbilimciler arasında bir tartışma konusuydu. Daha senin bizden ayrılıp gittiğin dönemde bile, her şeyin sonunda ateşle yok olacağından söz eden kutsal metinlerin, yalnızca yeryüzü küresi ile ilgili olduğu konusunda insanların hemfikir olduklarını söyleme, bilmem gerek var mı? Ama astronomi biliminin kuyruklu yıldızları alevin dehşetinden mahrum bıraktığı dönemden beri, insanlığı yıkımın dolaysız faili bakımından hep yanlış içinde olmuştu. Bu cisimlerin epeyce düşük olan yoğunlukları oldukça doğru bir şekilde belirlenmişti. Kuyruklu yıldızların Jüpiter'in uyduları arasından, bu ikincil gezegenlerin kütlelerinde olsun, yörüngelerinde olsun önemli bir değişikliğe yol açmadan geçtiği gözlemlenmişti. Bu gezginlere, uzun zamandan beri, bizim maddesel küremize temas etse bile ona herhangi bir zarar veremeyecek nitelikte ve inanılmayacak kadar seyrek buhardan yaratıklar gözüyle bakıyorduk. Öte yandan, böylesi bir temastan hiç korkumuz yoktu, çünkü bütün kuyruklu yıldızların tüm elementleri tam olarak biliniyordu. Ateşle gelecek yıkımın failini *bunların* arasında aramak, uzun zamandan beri kabul edilemez nitelikte bir fikir olarak görülüyordu. Ama gökbilimcilerin yeni bir kuyruklu yıldızın görüldüğünü bildirmesi üzerine, son zamanlarda, halk arasında son derece tuhaf bir şekilde mucizelerden, çılgınca tahminlerden söz edilir oldu; her ne kadar bunlar birkaç cahil cühela arasında itibar gören söylentiler olsa da, o güne kadar görmediğim bir heyecan dalgasına ve güvensizliğe yol açtı.

Yabancı küreyi oluşturan elementler derhal tespit edildi ve tüm gözlemciler bu kürenin izlemekte olduğu yörüngenin hadid noktasında,² Dünya'nın çok yakınından geçeceğini hiç duraksamadan kabul ettiler. En ünlü gökbilimciler arasında sayılmayan iki-üç gökbilimci, ısrarla çarpışmanın kaçınılmaz olduğunu ileri sürdü. Bu haberin halk üzerindeki etkisini sana anlatamam. İnsanlar, birkaç gün boyunca, dünyevî fikirlere uzun zamandır alışkın zihinlerinin kavrayamayacağı bir sava inanmayı reddettiler. Ama yaşamsal öneme sahip bir gerçek er veya geç en kalın kafalıların bile zihnine giden bir yol bulur. En sonunda insanlar astronomi biliminin yalan söylemediğini anlayıp kuyrukluyıldızı beklemeye başladılar. Kuyrukluyıldızın yaklaşması önceleri ne gözle görülür derecede hızlıydı ne de alışılmadık bir görünüme sahipti. Donuk kırmızı bir rengi ve zor fark edilebilir küçük bir kuyruğu vardı. Yedi-sekiz gün süreyle görünür çapında hissedilir bir değişme görmedik, sadece rengi biraz değişti. Bu arada herkes işini gücünü bir kenara bırakıp bütün dikkatini, kuyrukluyıldızın niteliği konusunda bilginler arasında çıkan tartışmalara vermişti. En cahil insanlar bile ağır çalışan kafalarını bu işi anlamaya adanmıştı. *O zaman* âlimler bütün zekâlarını –bütün ruhlarını– bir korkunun yatıştırılmasına ya da gözde bir teorinin desteklenmesine vermediler. Oh! Hayır, onlar gerçeği, yalnızca gerçeği araştırdılar, doğru görüşlere ulaşmaya can attılar. Kusursuz bilgi için inlediler. *Hakikat*, gücünün bütün saflığıyla ve olağanüstü görkemiyle yükseldi ve bilge kişiler önünde diz çöküp ona taptilar.

Küremizin ya da üzerinde yaşayan canlıların korkulan çarpışmadan dolayı elle tutulur bir zarara uğrayacağı düşüncesi, bilge kişiler arasında her geçen saat itibar yitiriyordu; bilge kişiler kalabalıkların akıl ve hayal güçlerinin yönetimini artık ellerine geçirmişlerdi. Kuyrukluyıldızın *çekirdeğinin* yoğunluğunun bizdeki en seyreltik gazın yoğunluğundan daha az olduğunu gösterdiler; benzer bir ziyaretçinin Jüpiter'in uyduları arasından zararsızca geçmiş olmasının üzerinde ısrarla durup bundan korkuları yatıştırmada yararlandılar. Teologlar korkunun tutuşturduğu bir gayretkeşlikle İncil'deki kehanetleri ortaya koyuyor ve onları daha önce benze-

2 Bir gezegen veya kuyrukluyıldız yörüngesinin güneşe en yakın olan noktası.

ri görülmemiş bir doğruluk ve basitlikle halka açıklıyorlardı. Dünya'nın sonunun ateşle geleceği, herkesi ikna eden bir şevk ve belagatle ileri sürülüyordu ve kuyrukluyıldızların (artık herkesin bildiği gibi) ateşle ilgilerinin olmaması gerçeği, kıyamet endişesinden insanları büyük ölçüde kurtarıyordu. Salgın hastalıklara ve savaşlara ilişkin halkın önyargılarının ve bayağı hataların –ortaya çıkan her yeni kuyrukluyıldızla birlikte bir alışkanlık haline gelen hataların– bu defa tekrarlanmamış olması dikkat çekici bir durumdu. Sanki akıl birden silkinerek, batıl inanışı tahtından alaşağı etmişti. En zayıf zekâlar bile aşırı ilgiden güç kazanmıştı.

Bu çarpışmadan ne gibi küçük kötülükler gelebileceği, hararetli bir tartışmanın konusu oldu. Bilginler, jeolojik sonuçlardan, iklimdeki ve bunun sonucu olarak da bitki örtüsündeki olası değişikliklerden, manyetik ve elektriksel etkilerden söz ediyorlardı. Çoğu insan hiçbir şekilde görülür veya hissedilir değişiklik olmayacağını ileri sürüyordu. Bu tartışmalar böylece sürüp gidedursun, tartışma konusu olan nesne giderek yaklaşıyordu; kuyrukluyıldızın görünür çapı büyümüş, parlaklığı artmıştı. İyice yakına geldiğinde insanoğlunun beti benzi attı. Herkes işi gücü bir kenara bıraktı.

Kuyrukluyıldızın büyüklüğü, en sonunda, kayıtlara geçmiş bütün daha önceki kuyrukluyıldızların boyutlarını aştığında, duyguların genel seyrinde son derece dikkat çekici bir değişiklik yaşandı. Gökbilimcilerin yanılmış olabilecekleri gibi oyalayıcı umutları bir yana bırakan halk, yaklaşan felaketin kesinliğini iliklerinde hissetti. Artık elle tutulur bir dehşetin pençesinde kıvranıyorlardı. İnsanoğlunun en yiğitlerinin yürekleri göğüslerinde şiddetle çarpıyordu. Bu duyguların en dayanılmaz türden duygulara dönüşmesine sadece birkaç gün yetmişti. Artık yabancı meteora hiçbir alışılmış düşünceyi uygulayamıyorduk. Tarihsel nitelikleri yok olmuştu. Yarattığı heyecanın korkunç yeniliği ile bizi eziyordu. Biz onu göklerdeki astronomik bir olay olarak değil yüreklerimizde bir karabasan, beyinlerimizde bir gölge olarak görüyorduk. Akıl almaz bir hızla, tüm ufku kaplayan ateşten bir örtü görüntüsüne bürünmüştü.

Bir gün daha geçti ve insanoğlu rahat bir soluk aldı. Kuyrukluyıldızın etki alanına çoktan girmiş olduğumuz halde, yine de yaşa-

maya devam ettiğimiz anlaşılmıştı. Bunun üzerine, hal ve hareketlerimize bir zindelik, zihnimize alışılmamış bir canlılık geldiği bile söylenebilir. Korkularımızın nesnesi olan şeyin aşırı ölçüde seyrekliği gün gibi ortadaydı; ötesindeki bütün gök cisimleri rahatça görülebiliyordu. Öte yandan, bitki örtümüz gözle görülür şekilde değişti ve ortaya çıkacağı önceden söylenen bu durum bilgelerin ileri görüşlülüğüne olan inancımızı pekiştirdi. Her türlü bitkinin üzerini o güne dek görülmemiş gürlükte yapraklar kapladı.

Ve bir gün daha geçti, başımıza hiçbir felaket gelmedi. Kuyruklu yıldızın önce çekirdeğinin bize ulaşacağı artık belli olmuştu. İnsanlar tuhaf bir değişikliğin pençesine düştüler ve duyulan ilk acı hissi, herkesin ağlayıp sızlamaya başlaması ve korkuya kapılması için müthiş bir işaret oldu. Duyulan ilk acı hissi, göğüs ve ciğerlerde şiddetli bir sıkışma ve ciltte dayanılmaz bir kuruluk şeklindeydi. Atmosferimizin esaslı bir şekilde değişmiş olduğu yadsınamazdı; bu atmosferin bileşimi ve uğramış olduğu değişiklikler şimdi yeni başlayan tartışmaların esas konusunu oluşturuyordu. Araştırmaların sonucu en yoğun dehşet duygusunun yaratabileceği heyecan ve ürpermeyle insanoğlunun yüreğini hoplattı.

Bizi saran havanın yüzde yirmi bir oranında oksijenle yüzde yetmiş dokuz oranında azot gazlarından oluşan bir karışım olduğu çok uzun zamandan beri bilinmektedir. Yanma olayını sağlayan ve ısıнын taşıyıcısı olan oksijen yaşam için mutlak gerekli bir element ve doğadaki en enerjik, en güçlü unsurdu. Oysa azotun ne yaşam ne de ateş açısından hiçbir önemi yoktu. Olağanüstü oksijen fazlalığı, bizim bu olayda da görüldüğü gibi, bitki örtüsünün olağanüstü canlanması sonucunu verirdi. Bu düşüncenin en ileri noktalarına kadar vardırılması, geliştirilmesiydi insanların yüreğini korkuyla dolduran. *Havanın tamamen azotsuz kalması* nasıl bir sonuca yol açardı? Çok güçlü, her şeyi yalayıp yutan, dolaysız, karşı konulmaz bir yanma; Kutsal Kitap'ın her tarafı ateşe boğan dehşet verici kehanetlerinin en ince, en korkunç ayrıntılarına kadar gerçekleşmesi.

İnsanoğlunun o zamanki zincirlerinden boşanmış çılgınlığını sana betimlememe gerek var mı, Charmion? Kuyruklu yıldızın seyreltik bir kütle oluşu daha önceleri yüreğimizi umutla doldurur-

ken, Şimdi umutsuzluğumuzun kaynağı olmuştu. Onun elle tutulamayan gaz niteliğinde, Yazgımızın tamamlanışını açıkça görüyorduk. Bu arada son umut kırıntılarını da beraberinde götürerek bir gün daha geçti. Hızla değişmekte olan bir havayı soluyorduk. Kırmızı kan, dar kanallarda güröl güröl çağlıyordu. Herkes azgın bir sayıklama nöbetinin pençesine düşmüştü; insanlar korkutucu gökyüzüne doğru kollarını uzatıyor tir tir titreyerek feryat figan ediyorlardı. Ama tüm yaşamı tahrip eden kuyruklu yıldızın çekirdeği Şimdi tam üstümüzdeydi; burada Cennette bile, sözünü ederken korkudan titriyorum. Kısa keseceğim, felaketin kendisi kadar kısa. Yalnızca bir an için her Şeye değen ve her Şeyin içine işleyen tuhaf parlak bir ışık oluştu. Sonra, yüce Tanrı'nın olağanüstü büyüklüğü önünde diz çökelim, Charmion; sonra bizzat ONUN ağızından geliyormuş gibi her tarafı kaplayan bir haykırış duyuldu; içerisinde yaşadığımız bütün esir kütlesi, olağanüstü parlaklığını ve her Şeyi yakıp yıkan hararetini her türlü bilgiye vâkıf meleklerin bile isimlendiremediği, birdenbire parlayan bir alevle patladı. Her Şey böyle sona erdi.

Bir Haftada Üç Pazar

“Seni taş kalpli, kalın kafalı, dik başlı, ahmak, dangalak, aptal, kokuşmuş, bunak!” dedim içimden, bir öğleden sonra büyük amcam Rumgudgeon’a, hayalimde yumruğumu sallayarak.¹

Hayalimde tabii. Gerçek şu ki, o sırada söylediklerimle söylemeye cesaret edemediklerim, yaptıklarımla, yapmayı aklımdan geçirdiklerim arasında küçük bir fark *vardı*.

Oturma odasının kapısını açtığımda ihtiyar fok pençeyi andıran elinde Porto şarabı dolu koca bir kadehle, ayaklarını şömine-nin rafına uzatarak oturmuş büyük bir çabayla şu nakaratı söylemeye çabalıyordu:

Remplis ton verre vide!

*Vide ton verre plein!*²

“Sevgili amcacığım,” dedim kapıyı yavaşça kapatırken, yüzümde gülücüklerin en tatlısıyla yaklaşp, “siz her zaman bana karşı çok sevecen ve düşünceli davrandınız ve iyilikseverliğinizi o kadar çok –hem de çok çok– gösterdiniz ki, rızanızı aldığımdan emin olmak için şu küçük noktayı bir defa daha anımsatmamın yeterli olduğunu hissediyorum.”

1 Gudgeon: Yem olarak kullanılan ufak tatlı su balığı, çabuk aldanın, kolay kandırılan adam. Rum: Rom. Ayrıca argoda “kötü” ya da “kokuşmuş” anlamına da gelir.

2 Boş bardağını doldur! Dolu bardağını boşalt!

“Hımm!” dedi amcam, “Devam et, evladım!”

“Eminim ki sevgili amcacığım [seni kahrolası çakal!] Kate ile evlenmeme gerçekten, ciddi ciddi karşı çıkmak niyetinde değilsiniz. Sadece şaka yapıyorsunuz, bundan eminim, –ha! ha! ha!– bazen ne kadar şakacı oluyorsunuz.”

“Ha! ha! ha!” diye güldü amcam, “inan olsun, öyleyimdir!”

“Elbette öylesiniz, tabii ya! Şaka yaptığınızı biliyordum zaten. Şimdi amcacığım, Kate’le benim şu anda sizden tek isteğimiz, lütfedip de bize şeyin tarihini – söylemeniz, biliyorsunuz işte, amcacığım yani demem o ki, sizce düğün için en münasip tarih ne zamandır?”

“Hadi, oradan serseri! Neler zırvalıyorsun öyle? Evleninceye kadar sabretsene.”

“Ha! ha! ha! He! he! he! Hi! hi! hi! Ho! ho! ho! Hu! hu! hu! Ah, bu çok iyi! Harika! Ne zekâ! Ama şu anda tek bilmek istediğimiz, amcacığım, biliyorsunuz işte, bize kesin tarihi bildirmeniz.”

“Demek kesin tarihi öğrenmek istiyorsunuz?”

“Evet, amcacığım; öyle, eğer sizce de uygunsa tabii.”

“Kesin olarak söylemesem de, sözgelimi bir yıl falan içerisinde desem, Bobby, bu cevap olmuyor mu? İlla kesin tarih mi söylemeliyim?”

“Evet, amcacığım. Lütfen.”

“Peki öyleyse, Bobby, evladım. Sen iyi bir çocuksun, öyle değil mi? Madem kesin tarihi öğrenmekte ayak diriyorsun, bu defalık seni hoşnut edelim bari.”

“Canım amcam benim!”

“Sus bakayım,” dedi amcam [sözümü keserek], “bu defa seni hoşnut edeceğim. Rızamı da – *barbunyayı*³ da alacaksın, evet *barbunyayı* unutmamalıyız, bir bakalım, ne zaman olabilir? Bugün günlerden pazar, değil mi? Kesin olarak söyleyecek olursak, iyice kulağını aç da dinle, kesin tarihi söylüyorum, *bir haftada üç pazar birbirini izlediğinde* kesin olarak evleneceksiniz. Duydun mu beni, bayım? Niye öyle aval aval bakıp duruyorsun? Diyorum ki, üç pazar bir hafta içinde bir araya geldiğinde Kate’e de *barbunyaya* da

3 Erik, iyi lokma, arzulanan şey gibi anlamlara gelen “*the plum*”un argodaki karşılığı 100.000 sterlindir.

sahip olacaksın; ama daha önce değil, seni haylaz seni, ben hayatta olduğum sürece buna asla izin vermem. Beni bilirsin, *sözümün eriyimdir*; şimdi toz ol bakalım!” O, bu sözlerden sonra Porto kadehini kafasına dikerken ben umutsuzluk içinde kendimi dışarı attım.

Büyük amcam Rumgudgeon “eski toprak bir İngiliz centilmeni-ydi”, ama şarkıdaki Rumgudgeon’dan farklı olarak zayıf noktaları vardı. Ufak tefek, tıknefes, gururlu, çabuk heyecana kapılan, yarım dünya bir adamdı; kırmızı bir burnu, kalın kafası, dolgun bir kesesi vardı ve önemli biri olduğuna imanı tamdı. Dünyanın en iyi kalpli insanlarından biri olmasına karşın, karşısındakine durduk yere eza etme, *maraza* çıkarma merakı yüzünden onu şöyle böyle tanıyanların gözünde adı huysuza çıkmıştı. Çoğu iyi kalpli insan gibi insanlara takılmaya bayılırdı ki, bu da çoğu kez yanlışlıkla kötü niyetliliğine yorulurdu. Kendisinden istenen her şeye hiç duraksamadan verdiği cevap kesin bir “Hayır!” olurdu, ama sonunda –bu son öyle kolay kolay gelmezdi tabii– reddettiği istek sayısı son derece azdı. Kendisinden para sızdırma girişimlerine karşı en zorlu savunmayı yapardı, bununla birlikte sonunda kendisinden koparılan paranın miktarı genellikle sürdürülen kuşatmanın uzunluğu ve gösterilen direncin büyüklüğüyle doğru orantılı olurdu. Hayır işlerine gelince, kimse onun kadar cömertçe ve istemeye istemeye bağışta bulunamazdı.

Güzel sanatlara, özellikle edebiyata karşı derin bir küçümseme duyardı. Bu konuda esinini, tuhaf bir telaffuzla tekrarlamayı âdet edindiği ve mantıksal zekânın *ne plus ultra*’sı saydığı o münasebetsiz küçük soruyu, “*A quoi un poète est-il bon?*” sorusunu soran Casimir Périer’den almıştı.⁴ Bu yüzden benim esin perilerine duyduğum eğilim onu fena halde sinirlendiriyordu. Bir gün ondan Horatius’un⁵ yeni bir nüshasını istediğimde “*Poeta nascitur, non fit*”in⁶ “hiçbir halta yaramayan pis bir şair” anlamına geldiğini söyleyerek tepemin tasını attırmıştı. Fiziksel bilim olduğunu

4 Casimir Pierre Périer (1777-1832): Fransız devlet adamı. “*A quoi un poète est-il bon?*”: Bir şair ne işe yarar? “*Plus ultra*”: Zirve. “*Ne plus ultra*”: Daha büyüğü olmayan.

5 Quintus Horatius Flaccus: Romalı şair.

6 “Şair doğulur, olunmaz.” Bu söz aslında Horatius’a değil Florus’a aittir; *De Qualitae Vitae*, 8. fragman.

sandığı bir şeye kazara meyletmesiyle, son zamanlarda Yunan ve Latin dili ve edebiyatına karşı tiksintisi iyice artmıştı. Onu şarlatan hekim Doktor Dubble L. Dee⁷ sanan biri sokakta yanına yanaşmıştı. Bu andan itibaren kafasında başka hiçbir mevzua yer kalmamıştı ve bu öykünün (zira göreceğiniz gibi bir öyküdür söz konusu olan) geçtiği sıralarda büyük amcam Rungudgeon ortaya atılan mevzu yeni hobisine uygunsa yanına yanaşılabilir biri oluyor, ancak o zaman sakın sakın konuşuyordu. Bunun dışında her şeyi kahkahalarla alaya alıyordu. Politik konulardaki fikirlerine gelince, esneklikten uzak ve oldukça basitti. Horsley⁸ gibi o da “yasalar halkın işi değildir; halkın tek yapacağı onlara uymaktır” diye düşünüyordu.

Bütün hayatım bu ihtiyarın yanında geçmişti. Annemle babam ölürken, beni bir servet olarak ona vasiyet etmişlerdi. Hain ihtiyarın beni kendi çocuğu gibi –tam olarak Kate’i sevdiği kadar olmasa da ona yakın– sevdiğinden eminim, ama yine de bana çok sıkıntı çektiriyordu. Bir yaşımdan beş yaşıma kadar sırtımdan sopasını eksik etmedi; beş yaşımdan on beşime kadar saat başı ıslahevine göndermekle tehdit etti. On beş yaşımdan yirmime basıncaya kadar Allah’ın bir tek günü geçmedi ki beni beş parasız bırakacağını söylememiş olsun. Sefil bir hayat sürdüğüm doğru, ama o zamanlar mizacım bunu gerektiriyordu, kitabıma uygundu bu. Öte yandan, Kate’in şahsında sıkı bir dost buldum, bunu biliyordum. Kate iyi bir kızdı ve bana tatlı tatlı, büyük amcam Rungudgeon’dan gerekli izni koparabilirsem benimle evlenebileceğini (ve barbunyaya konabileceğimi) söyledi. Zavallı kızcağız! Daha on beşinde bile değildi; bu izni koparamazsam, onun azıcık parası bitmez tükenmez beş yazı çıkarmamıza dünyada yetmezdi. Öyleyse ne yapmalıydık? On beşinde, hatta yirmi birinde (çünkü ben o sırada yirmimi devirmiş bulunuyordum) insanın önündeki beş yıl da beş yüz yıl da birdir. İhtiyarı sıkı bir kuşatmaya alıp yerli yersiz sıkıştırdık, ama

7 LL. D. Dionysius Lardner (1793-1859): Londra Üniversitesi’nde tabiat ve astronomi profesörüydü. 1840’ta bir dizi konferans vermek üzere Birleşik Devletler’e gelmişti. Poe “Marginalia”sında onu alaya almakla birlikte “Şehrazat”a düştüğü notlarda ondan epeyce yararlanmıştı.

8 Samuel Horsley (1733-1806): Rochester Piskoposu. Yukarıdaki sözü 1795’te Lordlar Kamarası’nda söylemiştir.

nafile. Burada ihtiyarın tersliğe meraklı mizacına tastamam uyan bir (Mösyö Ude ile Mösyö Carême'in söyleyebileceği gibi) *pièce de résistance*⁹ vardı. Bu ihtiyar kedinin bizim gibi iki zavallı küçük fareyle nasıl oynadığını görse Hazreti Eyüp bile öfkeye kapılırdı. Aslında bizim evlendiğimizi görmekten daha büyük bir arzusu yoktu. Buna çoktan karar vermişti. Aslında rıza göstermesini mazur gösterecek bir bahane icat edebilseydi, bu en tabii isteğimizin yerine gelmesi için cebinden on bin İngiliz lirası (Kate'in kendi bar-bunyası vardı) verirdi. Ama konuyu *kendimiz* açmak gibi bir ihtiyatsızlık etmiştik. Bu durumda, artık hiç yolu yok karşı çıkacaktı, samimiyetle inanıyorum ki başka türlü elinden gelmezdi.

Zayıf noktaları olduğunu daha önce söylemiştim; ama bunu söylerken inatçılığını anlatmak istediğim sanılmasın: Bu onun en güçlü yanlarından biriydi; “*assurément ce n'étais pas son faible*”.¹⁰ Zaaf- larından söz ederken, sımsıkı sarıldığı kocakarılar has tuhaf batıl inançlarını kastediyordum. Rüyalara, uğursuzluk alametlerine *et id genus omne*¹¹ zırvalara çok düşkündü. Hiç olmayacak şeyi onur meselesi yapardı ve kendi tarzında sözünün eri olduğuna kuşku yoktu. Aslında bunu ağzına sakız etmişti. Yeminlerinin özünü değil de *lafzını* çiğnemek vicdanını rahatsız ederdi. Onun bu son söylediğim özelliği, oturma odasındaki görüşmemizden çok uzak olmayan bir gün Kate'in kurnazlığı sayesinde bize beklenmedik bir avantaj sağladı; şimdi günümüzün *mukaddime* sıfırı tüketen tüm ozan ve hatipleri tarzında, sanki bütün zamanlar bana verilmiş ve yakın çevremdeki bütün mekânlar emrime amadeymişçesine hikâyenin özünü birkaç kelimeyle özetleyeceğim.

Kader öyle istemiş olmalı ki sözlümün denizci tanışlarından iki centilmen bir yıl kadar süren yurt dışı seyahatlerinden sonra o günlerde İngiltere sahillerine ayak basmışlardı. Umutlarımızı acımasızca yerle bir eden o unutulmaz karardan tam üç hafta sonra 10 Ekim Pazar günü öğleden sonra bu centilmenler, kuzi-

9 Louis-Eustache Ude ve Marie-Antoine Carême dönemin ünlü yemek kitabı yazarlarıydı. *Pièce de résistance*: Bir öğündeki esas yemek, bir şeyin veya olayın en önemli kısmı. *Résistance* kelimesinin anlamı direnç, karşı koyma.

10 (Fr.) Kesinlikle bu onun zaafı değildi.

11 Ve bütün bu tür. Poe İngilizce bir tümceyi uydurarak Latinceye çeviriyor.

nim ve ben önceden kararlaştırdığımız gibi, Rumgudgeon Amca'ya bir ziyarette bulunduk. Yarım saat kadar dereden tepeden konuştuk, derken konuşmayı önceden planladığımız yöne kaydıldık doğal olarak.

Kaptan Pratt – Bir yıldır buralarda yoktum. Bugün tam bir yıl oluyor, dur bakayım, evet! Bugün 10 Ekim. Hatırlıyor musunuz Mr. Rumgudgeon, geçen yıl bugün veda etmek için size uğramıştım. Ha, bu arada, şu tesadüfe bakın ki dostumuz Kaptan Smitherton da tam olarak bir yıldır seyahatteymiş, bugün mü bir yıl oluyordu?

Smitherton – Evet, tastamam bir yıl oluyor. Hatırlarsınız Mr. Rumgudgeon, geçen yıl tam da bu gün gitmeden önce Kaptan Pratt'la birlikte size saygılarımız sunmaya gelmiştik.

Amcam – Evet, evet, çok iyi hatırlıyorum, hakikaten çok tuhaf! İkinciniz de bir yıldır buradan uzaklardasınız. Sahiden çok tuhaf bir tesadüf! Tam da Doktor Dubble L. Dee'nin olağanüstü rastlantısal olaylar dizisi diyeceği cinsten. Doktor Dub-

Kate – [Sözünü keserek.] Hiç şüphe yok ki, babacığım, bu çok tuhaf bir şey. Şurası gerçek ki Kaptan Pratt'ın izlediği yol Kaptan Smitherton'un izlediği yoldan biraz farklı, bu da bildiğiniz gibi çok şeyi açıklar.

Amcam – Böyle bir şey bildiğim yok, seni küçük şıfıntı. Hem, nasıl bilebilirim ki? Bana kalırsa bu durum meseleyi daha da dikkat çekici bir hale getiriyor. Doktor Dubble L. Dee-

Kate – Ama baba, Kaptan Pratt Horn Burnu'nu aştı, Kaptan Smitherton da Ümit Burnu'nu dolaştı.

Amcam – Tamam işte! – biri doğuya gitmiş, diğeri batıya, zilli. Her ikisi de neredeyse dünyayı dolaşmışlar. Bu arada aklıma gelmişken Doktor Dubble L. Dee-

Ben – [Atılıp.] Kaptan Pratt yarın akşam Kaptan Smitherton'la birlikte bize gelsenize, hem seyahatlerinizi anlatırsınız, hem whist oynarız hem de-

Pratt – Whist mi? Azizim. Unuttunuz galiba. Yarın pazar. Başka bir akşam-

Kate – Yok, canım! Robert o kadar unutkan değildir. Bugün pazar.

Amcam – Elbette, elbette.

Pratt – İkinizden de özür dilerim ama bu kadar yanılmış olamam. Yarının pazar olduğunu biliyorum, çünkü–

Smitherton – [Son derece şaşırılmış bir halde.] Siz hepiniz neler diyorsunuz öyle? Söyleyin Tanrı aşkına, pazar *dün* değil miydi?

Hepimiz birden – Dün mü? Yanılıyorsunuz!

Amcam – Bugün pazar, diyorum; bilmem mi canım?

Pratt – Hayır, hayır! Yarın pazar.

Smitherton – Hepiniz çıldırmışsınız, hem de hepiniz. Şu sandalyede oturduğumdan ne kadar eminsem dünün pazar olduğundan da o kadar eminim.

Kate – [Birden ayağa fırlayarak.] Durun, şimdi anladım her şeyi. Babacığım, bu takdiri ilahi, şey hakkında... şey... biliyorsunuz işte. Durun, şimdi size her şeyi açıklayacağım. Aslında çok basit bir şey. Kaptan Smitherton dünün pazar olduğunu söylüyor ki öyleydi, haklı. Kuzen Bobby, babam ve ben bugünün pazar olduğunu söylüyoruz ki öyledir; haklıyız. Kaptan Pratt yarın pazar olacağını ileri sürüyor ki öyle olacak; o da haklı. Gerçek şu ki hepimiz haklıyız; böylece *üç pazar bir hafta içinde bir araya gelmiş oldu*.

Smitherton – [Bir an düşündükten sonra.] Söylesene Pratt, sence de Kate hepimizi alt etmedi mi? Biz ikimiz de ne aptalız! Mr. Rumgudgeon meselenin aslı şu: Dünya'nın çevresi bildiğiniz gibi yirmi dört bin mildir. Şimdi bu yerküre kendi eksenini etrafında bir dönüşü batıdan doğuya doğru hareketle tam tamına yirmi dört saatte tamamlar. Anlıyor musunuz Mr. Rumgudgeon?

Amcam – “Tabii – tabii – Doktor Dub...”

Smitherton – [Onun sesini bastırarak.] Demek oluyor ki Dünya saatte bin mil hızla dönüyor. Şimdi varsayalım ki, bu noktadan yelken açıp doğuya doğru bin mil yol alıyorum. Orada güneş Londra'dakinden bir saat önce doğacaktır. Güneşin doğuşunu sizden bir saat erken göreceğim. Aynı yönde hareketle bin mil daha gidersem güneşin doğuşunu iki saat önce göreceğim, bin mil daha yol alırsam üç saat önce ve böyle böyle Dünya'nın çevresini dönüp de aynı noktaya geri geldiğimde yirmi dört bin mil yapmış olacağım ve Londra'da güneşin doğuşunu tastamam yirmi dört saat ön-

ce göreceğim, bu da demek oluyor ki sizden bir gün *ileride* olacağım, anladınız mı?

Amcam – Ama Dubble L. Dee...

Smitherton – [Sesini iyice yükselterek.] Kaptan Pratt ise, tam tersine bu noktadan bin mil batıya gittiğinde Londra zamanına göre bir saat, yirmi dört bin mil gittiğinde yirmi dört saat, yani bir gün *geride* kaldı. Böylece benim için dün pazardı, sizin için bugün pazar, Pratt içinse yarın pazar olacak. Üstelik Mr. Rungudgeon, hepimiz de *haklıyız*, çünkü hiçbirimizin fikrinin diğerlerine üstünlüğünü gösterecek hiçbir felsefi neden olamaz.

Amcam – Ne garip şey bu böyle, Yarabbi! Pekâlâ, Kate. Pekâlâ, Bobby! Dediğiniz gibi bu bir takdiri ilahi. Ben de sözümün eriyim, *bunu iyice aklınıza sokun!* Ne zaman istersen onunla evlenebilirsin, oğlum (mangırı ve diğer şeyleri de alırsın). Şu işe bakın üç pazar art arda geldi! Bari ben de gidip bu konuda Dubble L. Dee'nin fikrini alayım.

Eleonora

Sub conservatione formæ specifæ salva anima.

– RAYMOND LULLY¹

Hayal gücünün kuvveti ve tutkusunun ateşiyle ünlü bir soydan geliyorum. İnsanlar bana deli dediler, ama deliliğin ileri düzeyde zekâ olup olmadığı, fevkalade olan şeylerin çoğunun, derin olan her şeyin düşünce sayrılığından, genel aklın zararına yüceltilen ruh *hallerinden* kaynaklanıp kaynaklanmadığı sorunu henüz çözülmüş değil.² Gündüz düş görenler, sadece geceleri düş görenlerin ıskaladığı birçok şeyi bilirler. Bulanık düşlerinde sonsuzluğu bir an için görür gibi olurlar ve uyandıklarında büyük sırrı nere-

1 “Belirli bir biçimin koruması altında ruh güvendedir.” Raimond Lulle (1235-1315): Zamanın en büyük kimyacı sayılan mistik, bilgin ve teolog. Poe bu alıntıyı Victor Hugo’nun *Notre Dame’ın Kamburu*’ndan almıştır. Hugo, bunu Henri Sauval’dan almış, Sauval da Lulle’den aldığını söylemiştir. Ama muhtemelen bu alıntı gerçekten Lulle’den değildir.

2 “Dünyanın ‘deha’ diye adlandırdığı şey, zihnin yetilerinden bazılarının diğerleri üzerindeki aşırı üstünlüğünden kaynaklanan bir akıl hastalığı durumudur. Böylesi dehaların işleri kendi içinde asla tutarlı değildir ve her zaman genel olarak cinnetin mevcudiyetini ele verir. (Poe, “Fifty Suggestions” XXIII.) Aynı şekilde Dryden : “Büyük zekâlar deliliğe akrabadırlar.” (*Absalom and Achitopel*, satır 163). Ve Seneca: “İçinde biraz delilik olmayan hiçbir büyük deha yoktur.” (*Ruh Dinginliği Üzerine*, 17.10)

deyse çözmenin kıyısına gelmiş olduklarını görerek heyecanla titrerler. Parçalar halinde, İyilik hikmetinden ve bundan daha da fazla olmak üzere Kötülük hikmetinden bir şeyler öğrenirler. “Anlatılmaz ışığın”³ engin okyanusuna dümensiz ve pusulasız açılırlar ve Nübyeli Coğrafyacının serüvencileri gibi “*agressi sunt mare tenebrarum, quid in eo esset exploraturi.*”⁴

Öyleyse, deliyim diyelim. Ruhsal varoluşumda en azından iki farklı durumun var olduğunu kabul ediyorum: Yaşamımın ilk dönemini oluşturan anılara ilişkin tartışma götürmez ölçüde aklımın başımda olduğu durum ve varoluşumun ikinci büyük dönemini oluşturan anılara ve şimdiye ilişkin kuşkuyla ve karanlıklarla dolu durum. Bu yüzden ilk döneme ilişkin anlattıklarımın inanın; daha sonraki döneme ilişkin anlattıklarımın sadece size makul görünenlere inanın ya da tümünden kuşkulanın, kuşkulanamıyorsanız da Oedipus bulmacası⁵ olarak görün.

Gençliğimde sevdiğim ve kendisiyle ilgili anıları şimdi sakın ve açık seçik bir tarzda kaleme aldığım kız, çoktan ölmüş annemin biricik kız kardeşinin biricik kızıydı. Eleonora⁶ idi kuzinimin adı. Tropik bir güneşin altında Rengârenk Çayırılar Vadisi’nde beraber yaşadık her zaman. Öne düşüp yol gösteren olmadıkça kimse uğramazdı bu vadiye, zira bu vadi çok uzaklardaydı ve etrafında bir duvar gibi yükselerek en tatlı koyaklarını gün ışığına kapatan devasa bir dağ silsilesinin arasında uzanıyordu. Civarında ne bir yol ne bir iz bulunuyordu; bizim mutlu barınağımıza ulaşmak için

3 Milton’un *Kayıp Cennet*’inden: “Kutsal Şimşek, anlatılmaz”.

4 Nübyeli coğrafyacı. “İçerisinde bulunabilecek şeyleri keşfetmek için karanlıklar denizine daldılar.”

5 Üst tarafı kadın, alt tarafı köpek olan, yılan kuyruklu, kuş kanatlı aslan pençeli ve insan sesli bir canavar olan Sfenks, sorduğu bulmacayı bilmeyen Thebailileri yemektedir, ama Oedipus bulmacasını çözdüğünde kendisini öldürür. Bulmaca “Sabahları dört, öğlen iki ve akşam üç ayaklı olan şey nedir?” şeklindedir. Buradaki zamanların insan ömrünün evreleri olduğunu anlayan Oedipus “İnsan” yanıtını verir. Bebeklikte el ve dizleri üzerinde emekleyen, sonra ayakları üzerine kalkan, yaşlılıkta da bastona dayanan insan, bulmacanın yanıtıdır. Poe, Oedipus bulmacasından “Sen O Adamsın” adlı öyküsünde de söz eder.

6 Eleonora, “Kuzgun” adlı şiirdeki Lenore gibi “Helen”’in bir değişkesidir. Her üçü de Poe’nun ideal kadını temsil eder. Öyküden önceki giriş yazısında belirtildiği gibi öykünün otobiyografik ayrıntıları son derece belirgindir. Poe, teyzesi Marie Poe Clemm’in on üç yaşındaki kızı Virginia’ya tutulur ve onunla evlenir.

binlerce ağacın dalları ve yaprakları arasında zorlayarak bir yol açmak ve milyonlarca hoş kokulu çiçeği ezip ihtişamına son vermek gerekiyordu. Bu yüzden bu vadi dışında hiçbir yeri bilmeden, dünyadan habersiz bir başımıza yaşıyorduk: ben, kuzinim ve annesi.

Çepeçevre dağlarla kuşatılmış arazimizin üst yanındaki dağların gerisine düşen karanlık bölgeden doğan ve Eleonora'nın gözleri dışında her şeyden daha berrak bir nehir dar ve derin yatağında sayısız menderesler çizerek yılan gibi kıvrıla kıvrıla sessizce akıyor, sonunda çıktığı yerden daha karanlık tepelerin arasındaki gölgesi bir boğazı aşarak gözden yitiyordu. Biz ona "Sessizlik Nehri" diyorduk, çünkü akışında yatıştırıcı bir etki vardı. Yatağından mırıltılar yükselmiyor ve öyle usul usul akıyordu ki derinlerinde yatan, bakmaya doyamadığımız incileri andıran çakıl taşları kendilerinden hoşnut bir kıpırtısızlıkla yerli yerinde duruyor, her zaman ihtişamla parılıyordu.⁷

Nehrin ve dolambaçlı yollardan usulcacık kayarak nehre ulaşan çok sayıdaki göz kamaştırıcı dereciğin kıyılarıyla nehrin kıyısından çakıl taşlarının yatmakta olduğu tabana kadar uzanan kısımlar, tüm bu noktalar, nehirden vadiyi çevreleyen dağlara kadar uzanan bütün vadi yüzeyinden aşağı kalmayacak derecede sık, kısa, vanilya kokulu yemyeşil otlarla bir halı gibi kaplıydı; otların arasına serpilmiş sarı düğünçiçekleri, beyaz papatyalar, mor menekşeler ve yakut kırmızısı çirişotlarının olağanüstü güzellikleri insanın yüreğine işliyor, yüksek sesle Tanrı'ya övgüler düzüyordu adeta.⁸

Ve sonra, şurada burada, bu çayırların civarında birer düş adacığ gibi yükseliveren korulardaki fantastik görünüşlü ağaçların uzun, ince gövdeleri dimdik göğe uzanmak yerine, öğle vakti vadinin ortalarına uğrayan ışığa doğru zarafetle yönelmişlerdi. Ağaçların, bir

7 Bu satırlar Coleridge'in ünlü "Kubilay Han" şiirindeki kutsal nehir Alph'i ve Milton'ın *Kayıp Cennet*'indeki şu satırları anımsatmaktadır: "Buradan uzaklarda yavaş ve sessiz akıntı / Unutulmuş nehri Lethe akar." Mitolojiye göre ruhlar reenkarnasyondan önce geçmiş yaşamlarını unutmak için Lethe'nin suyundan içerler.

8 Anlatıcı, kendisinin ve Eleonora'nın Âdem'le Havva olduğu bir cennet bahçesi çizmektedir. Çirişotu, Persephone için kutsaldı ve böylece ölü tarlalarıyla ilişkilendirilmiştir. Düğünçiçeği çoğunlukla aşkla ilişkilendirilmiş, menekşe ise alçakgönüllülüğün simgesi sayılagelmıştır.

abanoz bir gümüş rengi beneklerle kaplı kabukları Eleonora'nın yanaklarından gayrı her şeyden daha pürüzsüzdü; ağaçların tepelerinden uzun titrek hatlar halinde fışkıran parlak yeşil, kocaman yapraklar meltemle öylesine dalgalanıyordu ki gören onları, efendileri Güneş'e Tanrı'ya saygılarını sunan devasa Suriye yılanları sanırdı.⁹

Yüreklerimize aşk ateşi düşmeden önce on beş yıl boyunca, Eleonora ile bu vadide el ele dolaştık. O on beşine, ben yirmime yaklaşıırken bir akşam, yılan gibi kıvrılan ağaçların altında kucak kucağa oturarak Sessiz Nehir'deki yansımalarımıza baktık. O tatlı günün geri kalan kısmında tek kelime etmedik, ertesi gün de titreyen bir sesle ancak birkaç kelime konuştuk. Bu dalgadan Tanrı Eros'u¹⁰ çekip çıkarmıştık ve şimdi onun içimizde, atalarımızın ateşli ruhlarını tutuşturduğunu hissediyorduk. Yüzyıllardır soyumuzu başkalarından farklı kılan tutkular, onu bir o kadar ünlü kılan hayallerle birlikte üzerimize üşüşüyor ve Rengârenk Çayırılar Vadisi'ni taşkın bir mutluluğa boğuyordu. Her şeyde bir değişiklik görülüyordu. Daha önce hiç çiçek açmamış olan ağaçlarda yıldız biçiminde acayip parlak çiçekler açtı. Yeşil halının rengi koyulaştı ve beyaz papatyalar birbiri ardı sıra solduğunda yerlerinde onar onar yakut rengi çiriotları açtı. Yürüdüğümüz yollardan hayat fışkırıyordu, diğer parlak renkli kuşlarla birlikte şimdiye kadar hiç görmediğimiz uzun bacaklı flamingolar kızıl tüyleriyle önümüzde gösteriş yapıyorlardı. Altın ve gümüş rengi balıkların doldurduğu nehrin bağrından yavaş yavaş bir mırıltı yükselmeye başladı ve sonunda Aiolos'un¹¹ arından çıkan seslerden daha kutsal, Eleonora'nınki dışında tüm seslerden daha tatlı, yatıştırıcı bir melodiye dönüştü. Uzun zamandır Hesperia¹² dolaylarında olduğunu gözlemlediğimiz muhteşem bir kızılılıkta ve altın rengine kocaman bir bulut oradan hareketle

9 Yılan ile yine Cennet Bahçesi'ne gönderme yapılıyor.

10 Aşk Tanrısı Eros, Kaos'tan doğmuştu, ama daha sonra Aphrodite'in (Venüs'ün) oğlu olarak tanındı.

11 Aiolos, Aeolia Adası'nda (Yunanistan) yaşayan ve rüzgârı oradaki mağaralarda saklayan Rüzgâr Tanrısı. Doğanın doğrudan insanla konuşması olarak görülen Aiolos arpının en mükemmel enstrüman olduğuna inanılmıştır.

12 Günbatımı, Atlas'ın kardeşi, Hesperidlerin (Hera'nın altın elmalarına bekçilik eden dört perinin) babası. Efsaneye göre yıldızları seyretmek için Atlas'ın doruğuna çıkmış ve rüzgâr onu oradan uçurmuştur. Onu yüceltmek için adı en parlak yıldızla verilmiştir: Hesper veya Vesper, yani Venüs.

yavaş yavaş üzerimize doğru geldi ve her geçen gün daha da alçalıp sonunda kenarları dağların tepelerine değerek durdu, dağların karanlığını bir ihtişama dönüştürerek bizi sanki sonsuza dek görkemli, kocaman, büyümlü bir hapishaneye kapattı.

Eleonora'nın güzelliğı bir melek güzelliğıydi; kısacık yaşamını çiçekler arasında geçirdiğinden saf ve masum bir kızdı. Yüreğindeki ateşli aşkı gizlemek için hiçbir kurnazlığa başvurmuyordu, birlikte Rengârenk Çayırlar Vadisi'nde dolaşırken yüreğimin girdisini çıktısını dikkatle inceliyor, orada son zamanlarda meydana gelen büyük değişikliklerden uzun uzun konuşuyordu.

En sonunda bir gün, gözyaşları içerisinde, insanoğlunu bekleyen en son ve en zalim değişiklikten¹³ söz ettikten sonra, bu acıklı konuyu bir daha dilinden düşürmedi; bütün konuşmalarımıza Şirazlı ozanın¹⁴ şiirlerindeki gibi bu konuyu dahil ediyordu, tabirin kullanılışındaki her önemli değişiklikte aynı imgelerin tekrar tekrar canlandığı görölüyordu.

Ölümün elini göğsünde hissetmiş, bir tek günlük ömrü olan bir kelebek misali, sadece ölmek için bu denli güzel yaratılmış olduğunu görmüştü, ama mezardan duyduğu dehşet, bir akşam alacakaranlıkta Sessizlik Nehri'nin kıyılarında dolaşırken bana açıkladığı bir düşüncede yatıyordu sadece. Kendisini Rengârenk Çayırlar Vadisi'nde toprağı verdikten sonra, bu mutlu sığınağı temelli olarak terk edeceğim ve şimdi kendisine duyduğum tutkulu aşkı dış dünyadan bir kıza vereceğim düşüncesi onu perişan ediyordu. Derhal Eleonora'nın ayaklarına kapandım, kendisi ve Tanrı üzerine, hiçbir Yeryüzü kıızıyla evlenmeyeceğime, onun aziz anısına da beni mutluluğı boğan samimi aşkının anısına da ihanet etmeyeceğime yeminler ettim. Evrenin hâkimi, kadiri mutlak Tanrı'yı yeminime sadık kalacağım hususunda şahit gösterdim. Eğer sözümde durmayacak olursam, yazmaya kalemimin gitmediğı korkunç bir cezayla beni kahretmesini Tanrı'dan ve Helusion'daki azizeden diledim. Sözlerim üzerine Eleonora'nın parlak gözleri daha da parladı, göğsün-

13 Ölüm. Yasak meyveyi yiyen Âdem'le Havva cennetten kovularak ölümü tanıdılar.

14 Gazel türünün öncüsü olarak bilinen ve asıl adı Şemseddin Muhammed olan İranlı şair Hâfız (1325/1326-1389/1399). Ya da asıl adı Müşerefeddin Muslihiddin olan ve klasik İran edebiyatının en büyük şairlerinden biri kabul edilen Sadi (1213-1291).

den ölümcül bir yük kalkmış gibi iç geçirdi, titremeler içerisinde acı gözyaşları döktü, ama yeminimi kabul etti (ne de olsa bir çocuk-tan başka bir şey değildi); ölüm döşğinde bu onu rahatlatmıştı. Birkaç gün sonra huzur içerisinde ölürken, ruhunu rahatlatmak için yaptığım şey nedeniyle, ölümünden sonra ruhunun beni gözetleyeceğini, izin verilirse geceleri bana görüneceğini, ama eğer cennetteki ruhlara bu ayrıcalık tanınmıyorsa, hiç değilse akşam yeline soluğunu katarak veya soluduğum havayı sık sık meleklerin buhurdanından kokularla doldurarak varlığına ilişkin işaretler vereceğini söyledi. Ve bu sözler dudaklarından döküldükten sonra benim hayatımın ilk dönemine de son vererek, ruhunu teslim etti.

Buraya kadar her şeyi gerçeğe sadık olarak anlattım. Lakin sevdiğimin ölümünün Zaman yolunda oluşturduğu bu bariyeri aştıktan sonra ve hayatımın ikinci döneminde ilerlerken zihnimde bulutların toplandığını hissediyor ve akıl sağlığımdan kuşkuya düşüyorum. Ama yine de devam edeyim. Yıllar birbiri ardı sıra ağır ağır geçti, ben hâlâ Rengârenk Çayırlar Vadisi'nde yaşıyordum. Ama her şeye ikinci bir değişiklik gelmişti. Yıldız biçimli çiçekler ağaçların gövdelerine batıp bir daha görünmediler. Yeşil halının rengindeki parlaklıktan eser kalmadı, yakut kırmızısı çirişotları birer birer soldu, yerlerine birer gözü andıran, huzursuzca kıvrılmış, her zaman çiğ yüklü, koyu renk menekşeler açtı onar onar. Ve hayat yolumuzdan çekildi: Uzun bacaklı flamingolar artık kızıl tüyle-riyle önümüzde gösteriş yapmıyorlardı, gelişlerine eşlik etmiş olan parlak renkli kuşlarla birlikte dağlara doğru uçtular hüznle. Altın ve gümüş rengi balıklar vadinin alt tarafındaki boğazdan geçip git-tiler ve bir daha da o güzelim nehri süslemediler. Aiolos'un rüzgâr-arpından daha yumuşak ve Eleonora'nın sesi dışında bütün sesler-den daha kutsal olan o yatıştırıcı müzik yavaş yavaş duyulmaz oldu, önce hafif bir mırıltıya dönüştü, sonra da akıntı o eski sessizli-ğine gömülünceye kadar yavaş yavaş azaldı. Ve son olarak da, ko-caman bulut havalandı, dağ başlarını eski karanlığı içerisinde bırakarak yeniden Hesperia bölgesine çekildi¹⁵ ve tüm o altın rengi ih-tişamını Rengârenk Çayırlar Vadisi'nden uzaklara götürdü.

15 Kasvetli ve puslu günbatımında / Hesperus mahmur lambasını iki defa söndürme-den önce. (Shakespeare, *Yeter ki Sonu İyi Bitsin*, II.1)

Bununla birlikte Eleonora verdiği sözleri unutmamıştı, çünkü melek buhurdanlarının sallanışlarını duyuyordum, kutsal bir koku dalga dalga vadiye yayılıyor, yalnız olduğum saatlerde, kalbim hızla çarparken yumuşak iç çekişleriyle dolu rüzgârlar alnımı okşuyor, anlaşılmaz mırıltılar sık sık gece havasını dolduruyordu ve bir defasında –ah, sadece bir defasında!– ölüm uykusuna benzer derin bir uykudan dudaklarıma kondurulan ve maddesel olmayan bir öpücükle uyandım.

Ama kalbimdeki boşluk bütün bunlara karşın dolmadı. Kalbimi daha önce ağzına kadar dolduran aşkı hararetle arzuluyordum. Sonunda, Eleonora'nın anılarıyla bana *acı* veren vadiyi, dünyanın boş ve fırtınalı zaferleri uğruna temelli olarak terk ettim.

* * *

Her şeyin, Rengârenk Çayırılar Vadisi'nde o kadar uzun süre gördüğüm tatlı düşlerin anılarını silmeye hizmet ettiği tuhaf bir şehirde bulunuyordum. Azametli bir sarayın şaşaası ve debdebesi, çılgınca silah takırtıları ve kadınların göz alıcı güzellikleri gözlerimi kamaştırıp, başımı döndürdü. Ama o zamana kadar ruhum yeminine sadık kalmıştı ve gecenin sessiz saatlerinde Eleonora'nın varlığına ilişkin işaretler almaya devam ediyordum hâlâ. Ansızın bu belirtiler kayboldu ve dünyam karardı; üzerimde egemenlik kuran yakıcı düşünceler, rahat yüzü vermeyen müthiş arzular karşısında dehşete düştüm, çünkü uzaklardan, uzak ve bilinmeyen bir diyardan, hizmetinde bulunduğum kralın şen sarayına, güzelliği dönek kalbimi derhal fetheden çok güzel bir kız geldi; en ufak bir direnç göstermeden, en hararetle ve en aşağılık bir aşkla ona boyun eğdim. Vadideki genç kıza karşı duyduğum tutku, gerçekte, semavi Ermengarde'nin¹⁶ ayakları dibinde gözyaşlarına boğularak ruhumu dökmeme yol açan şiddetli arzusunun, hezeyanın, ruhu yücelten esrime ve tapınmanın yanında neydi ki? – Ah, melek Ermenarde ışık saçan bir varlıktı! Bu düşünce kalbimde başka birine yer bırakmıyordu. Ah, ilahi bir varlıktı melek Ermengarde! O unutulmaz gözlerinin derinliklerine baktığımda onlardan... ve *ondan* başka hiçbir şey görmüyordum.

16 Trubadurların koruyucusu bir 12. yüzyıl Kontesi ve ayrıca Poe'nun dostu, N.P. Willis'in birçok şiirinin esin perisi.

Onunla evlendim, ne okuduğum lanetten korktum ne de bu lanete uğradım. Ve bir defa, yine gecenin sessizliğinde, sadece bir defa, o çoktandır duymadığım iç çekişi pencere kafesinden içeri girerek o tanıdığım tatlı sese dönüştü ve bana şöyle dedi:

“Rahat uyu! Zira Aşkın Ruhu hükümrân ve hükümdardır; tutkulu kalbine adı Ermengarde olan kişiyi alarak, cennette öğreneceğin nedenlerle, Eleonora’ya karşı ettiğin yeminlerden bağışlandın.”

Monos ile Una Arasında Karşılıklı Konuşma¹

Μελλοντα ταυτα

– SOPHOCLES, *Antigone*²

Una – Diriliş mi?

Monos. – Evet, benim güzel ve sevgili Unam, “diriliş”. Ölümün bizzat kendisi, benim için esrarı çözülünceye kadar, papazların açıklamalarını reddederek, mistik anlamı üzerinde derin düşüncelere daldığım bu sözcüktü.

Una – Ölüm!

Monos – Tatlı Una, sözlerimi nasıl tuhaf bir tarzda tekrarlıyorsun! Adımlarında bir kararsızlık, gözlerinde de keyifli bir tedirginlik görüyorum. Ebedi Yaşamın muhteşem yeniliği kafanı karıştırıp seni bunaltmış. Evet, Ölümden bahsediyordum. Eskiden bütün yürekleri kaygıyla dolduran –bütün zevkleri berbat eden– bu sözcük, burada kulağa ne kadar tuhaf geliyor!

1 “Monos” ve “Una”, her iki sözcük de “Bir” anlamına gelmektedir. Poe, “Bir” sözcüğünden bir erkek adıyla bir kadın adı yapmıştır.

2 “Bu şeyler yakın gelecekte cereyan etmektedir.” Poe’nun kullanmayı sevdiği bu alıntı bir başka öykünün adıdır da: “Mellonta Tauta”. *Antigone* adlı oyunun 1.334. satırında koro krala gelecek için kaygılanmamasını söyler – “Bunlar gelecekte olacaktır (yani Tanrı’nın elindedir). Şimdi elde olanla ilgilenin. Başkaları gelecekle ilgilenecektir.” Bağlam, Poe’nun ironik olduğunu göstermektedir.

Una – Ah! Ölüm, bütün ziyafetlerde baş köşeye kurulan hayalet! Kaç defa niteliği üzerinde derin düşüncelere dalarak kendimizden geçtik! Bu gizemli denetçi nasıl da insan mutluluğunun karşısına dikilip ona “buraya kadar, daha öteye yol yok!” diyordu. Bağrımızda tutuşan birbirimize karşı duyduğumuz hararetli aşk, Monosum, ilk defa ortaya çıktığında kendimizi boş yere ne kadar mutlu hissetmiş, aşkımızın gücüyle mutluluğumuzun da güçleneceğini sanmıştık! Ama ne yazık ki, aşkımız büyüdü ve onunla birlikte yüreklerimizde, bizi sonsuza kadar birbirimizden ayırmak için acele eden ölüm saatinin dehşeti de büyüdü! Böylece zamanla, sevmek acı verir oldu. Birbirimizden nefret etseydik, o zaman, bu denli acı çekmezdik.

Monos – Bu acılardan burada söz etme, sevgili *Una*, bundan böyle ve sonsuza dek benim *Unam*!

Una – Ama geçmişte kalmış üzüntülerin anısı, içinde bulunulan anın sevinci değil midir? Geçmişte kalmış şeyler üzerinde, uzun uzun konuşmak isterdim. Özellikle, senin Karanlıklar ve Gölgeler Vadisi’nden geçerken karşılaştığın olayları bilmeye can atıyorum.

Monos – Benim sevinç ve mutluluk saçan *Unam* ne zaman *Monosundan* bir şey istemiş de *Monosu* onu yerine getirmemiştir? Hiçbir şeyi atlamadan her şeyi anlatacağım, ama bu tuhaf öyküyü anlatmaya neresinden başlayayım?

Una – Neresinden mi?

Monos – Evet, neresinden?

Una – Seni anlıyorum, *Monos*. Ölüm, her ikimize de insanın tanımlanamaz olanı tanımlama yönündeki eğilimini öğretti. O zaman, hayatın sona erdiği andan başla demeyeceğim, bedenim soğumaya başladığında soluksuz ve hareketsiz bir uyuşukluk içerisine düştüğün ve aşkın tutkulu parmaklarıyla solgun göz kapaklarını kapattığın o hüzünlü andan başla.

Monos – Öncelikle, *Unam*, insanın bu dönemdeki genel durumuna ilişkin bir şey söylemek istiyorum. Atalarımızdan birkaç bilgenin –dünya saygı göstermese de gerçekten bilge insanın– uygarlığımızın gelişmesine “ilerleme” denilmesinin yerinde olup olmadığını sorgulama cüretinde bulunduklarını anımsıyorsundur. Bizim ölümümüzden hemen önceki beş-altı yüzyılın her birinde, bi-

zim bağlarından kurtulmuş usumuza şimdi doğruluğu son derece açık gözükten ilkeler –doğal yasaları denetim altına almaya çalışmaktansa, onların yol göstericiliğine boyun eğmeyi insan ırkına öğreten ilkeler– uğrunda cesaretle mücadele eden bazı güçlü zekâların çıktığı dönemler olmuştur. Uzun zaman aralıklarıyla, uygulamalı bilimlerdeki her ilerlemeyi gerçek fayda sıralamasında gerileme olarak gören bazı üstün zekâlar ortaya çıkmıştır. Zaman zaman şair zekâsı –şimdi yeteneklerin en üstünü olduğunu bildiğimiz bu yetenek– bizim için en fazla önem taşıyan gerçeklere (sadece hayal gücüne hitap eden, tek başına kalmış akla hiçbir şey demeyen) *analoji* yoluyla ulaştığımız için – dediğim gibi şair zekâsı, bulanık felsefî düşünceyi geliştirmede bir adım öne çıkmış ve bilgi ağacından ve onun ölüm getiren yasak meyvesinden söz eden mistik meselde, ruhunun çocukluk döneminde insanın bilgiyle karşılaşmaması gerektiği yolunda açık bir uyarı görmüştür. Ve “faydacılar”ın, sadece hor görülen kişilere uygun bir lakabı gasp etmiş bilgiçlerin horlayıcı davranışları altında yaşayıp ölen bu adamlar, şairler, ihtiyaçlarımızın zevk alma yeteneğimizin gücünden daha basit olmadığı eski günleri –neşe sözcüğünün anlamının bilinmediği, mutluluğun ağırbaşlı, derin anlamlara sahip olduğu– kutsal, yüce, mutlu günleri, mavi nehirlerin barajlarla engellenmeksizin, el değmemiş tepeler arasından, ilkel, kokulu ve keşfedilmemiş uzak ormanların yalnızlığına doğru rahatça aktığı günleri akılsızca olmasa da hasretle düşünürler.

Bununla birlikte, genel saçmalığın bu soylu istisnaları, saçmalığa muhalefet etmekle sadece onu güçlendirmeye hizmet ettiler. Ne yazık! Kötü günlerimizin en berbatlarını yaşıyorduk. Büyük “hareket” –zamanın argosunda adı böyleydi– devam ediyordu: Hem maddi hem manevi açıdan hastalıklı bir kargaşa. Sanat –daha doğrusu edebiyat, fen ve insan bilimleri– en yüksek mertebeye yükseldi ve bir kez tahta kurulduktan sonra, kendisini iktidara yükselten zekâyı zincire vurdu. Doğanın haşmetini kabul etmekten başka elinden bir şey gelmeyen insan, aynı Doğanın unsurları üzerinde elde ettiği, giderek artan egemenliği nedeniyle çocukça bir sevince kapıldı. Hayalinde, kasılarak Tanrı rolü oynarken bile üzerine çocukça bir aptallık çöktü. Hastalığının ta başından beri öngörülebi-

leceği gibi, çok geçmeden ona sistem ve soyutlama bulaştı. Genel-
lemelere saplanıp kaldı. Diğer tuhaf fikirler arasında, evrensel eşit-
lik fikri büyük bir yaygınlık kazandı; analojinin ve Tanrı'nın karşı-
sında –Dünyadaki ve Cennetteki her şeyi kapsadığı açıkça görülen
derecelenme yasasının güçlü uyarıcı sesine rağmen– evrensel bir de-
mokrasi kurmak için çılgınca çabalara girişildi.³ Bu kötülük, elbet-
te ki, baş kötülükten kaynaklanıyordu: Bilgiden. İnsan hem bilip
hem de boyun eğemezdi. Bu arada dumanlar içerisinde çok sayıda
koca koca şehirler ortaya çıktı. Yeşil yapraklar, fırınların sıcak so-
luğu karşısında kuruyup büzüştüler. Doğanın güzelim yüzü iğrenç
bir hastalık tahrip etmiş gibi bozuldu. Ve bana öyle geliyor ki, tat-
lı Unam, zoraki uyutulmuş duygularımız bile bizi bu noktada dur-
durmalıydı. Ama öyle gözüküyor ki, *beğeni duygumuzu* yozlaştırı-
rak, daha doğrusu, okullarda öğretilmesini bilinçsizce ihmal ederek
kendi sonumuzu hazırladık. Çünkü gerçekte, bu bunalımda yalnız-
ca beğeni duygusu –salt zekâ ile etik duygu arasında bir konumda
bulunan bu yetenek, zarar görmeksizin bir yana atılamaz– yalnızca
bu duygu, bizi yavaş yavaş ve tatlılıkla Güzelliğe, Doğaya ve Hayata
götürebilirdi. Ama Platon'un kendi iç dünyasına dalmayı seven ru-
hu ve görkemli sezgisi için eyvah! Ruh için haklı olarak yeterli bir
eğitim olduğu kabul edilen μουσική⁴ için eyvah! Platon için ve mü-
zik için eyvah! Çünkü her ikisi de kendilerine en çok ihtiyaç duyul-
duğu anda herkes tarafından unutuldu ya da hor görüldü.⁵

Her ikimizin de sevdiği bir filozof olan Pascal⁶ “*que tout notre ra-*

3 Poe, demokrasiye sürekli kuşkuyla yaklaşmaktadır.

4 Müzik.

5 “Çağlar boyu edinilen deneylerle keşfedilen eğitim metodundan daha iyi bir me-
tot keşfetmek zordur. Bu metot şöyle özetlenebilir: Beden için jimnastik, ruh için
müzik.” Platon, *Devlet*, 2. Kitap. “Bu nedenle müzik eğitiminin önemi çok fazladır,
çünkü müzik eğitimi Ritim ve Armoninin ruha sızmasını ve yerleşmesini sağlar,
ruhu *güzellikle* doldurarak insanı *güzel-düşünceli* yapar... [İnsan] *güzeli* över ve ona
hayran olur, onu neşeye ruhuna kabul eder, kendini onunla besler ve *kendi duru-*
munu onun içinde eritir.” a.g.e. 3. Kitap. Bununla birlikte müzik (Μουσική) Atinalı-
lar için bizim için olduğundan çok daha önemlidir. Sadece temponun ve nağmenin
armonilerini değil, en geniş anlamlarıyla şiirsel söylemi, duyguları ve yaratıcılığı da
kapsar. Onlar için *müzik* etüdü, gerçekte, yalnızca gerçeğe ilgilenen aklın aksine
genel olarak beğenin terbiyesidir ki bu sayede insan *güzeli* tanır – Poe'nun notu.

6 Blaise Pascal (1623-1662): Fransız bilim adamı, matematikçi, filozof ve yazar. “İn-
san hakikati aramak için aklını kullanmalıdır, Tanrı ona hakikati sezdirecektir”

isonnement se réduit à céder au sentiment”⁷ demişti. Ne kadar doğru! Ve doğal duygunun, zaman izin verseydi, okulların katı matematiksel akıl yürütmesi üzerinde eski üstünlüğünü yeniden kazanması olanaksız değildi. Ama bu olacak şey değildi. Bilimdeki aşırılıklar vaktinden evvel dünyanın sonunun yaklaşmasına neden oldu. Bunu, insanlığın büyük çoğunluğu görmedi ya da mutsuz ama sefih bir hayat sürdürdüğünden görmemiş gibi davrandı. Ama bana gelince, dünya tarihinden, en büyük yıkımın en ileri uygarlığın bedeli olduğunu öğrenmişim. Sade ama ebedi Çin’in, mîmar Asur’la, münecim Mısır’la ve her ikisinden de daha hünerli, bütün Sanatların şamatacı anası Nübye⁸ ile karşılaştırılmasından, yazgımızla ilgili bazı önseziler doğdu içime. Bu ülkelerin tarihinde, gelecekte bir ışık bulmuştum. Bu son üçünün kendine has sanat ve bilimleri dünyanın bölgesel hastalıklarıydı ve her birinin yıkılışında bölgesel çarenin uygulandığını gördük; ama büyük ölçüde hastalık kapmış dünya için ölüm dışında hiçbir yenilenme umudu göremiyordum. Öte yandan, bir ırk olarak ortadan kalkmaması gereken insanın “yeniden doğması” gerektiğini gördüm.

İşte o zaman, benim güzeller güzeli sevgilim, her gün bütün ruhumuzla düşlere gömüldük. O zaman, sabahın alacakaranlığında gelecek günler üzerine konuşmalar yaptık; fen ve bilimlerin yeryüzü kabuğunda açtığı yara izleri, bu dikdörtgen çirkinlikleri silebilecek tek arınma⁹ işlemiyle kapandıktan sonra dünya, yeniden yeşilliklerini, Cennet yamaçlarını ve güler yüzlü sularını kuşanacak ve nihayet insana, ölümle arınmış insana, soylu zekâsı artık bilimde bir zehir bulmayan insana – kurtulmuş, yeniden yaratılmış, kutsanmış, mutlu ve ölümsüz, ama yine de *maddesel* olan insana yaraşır bir yer haline gelecekti.

Una – Bu sohbetleri çok iyi anımsıyorum, sevgili Monos; ama

şeklindeki görüşü Poe’nun düşünce yapısına oldukça yakındır. Hakikati anlamak için *sadece* aklın yeteceği görüşünden Poe gibi Pascal da nefret ediyordu.

7 (Fr.) Bütün akıl yürütmelerimiz eninde sonunda duygularımıza yenilir. Pascal’ın *Düşünceler*’inden. Böl. IV.

8 Nübye (Nubia): Sudan’da bir bölge. Aynı zamanda Eski Mısır zamanında Mısır’a rakip olacak güçte bir uygarlık.

9 Arınma (Purification): Yunancadaki kökü olan πῦρ (pur = ateş) sözcüğüne atıfla kullanılmış gibi görünüyor – Poe’nun notu.

ateşli yıkım dönemi bizim inandığımız ve sözünü ettiğiniz çürümenin düşündürdüğü kadar yakın değildi. İnsanlar bireysel olarak yaşıyor ve bireysel olarak ölüyorlardı. Sen kendin hastalandın ve mezara girdin; senin sadık Unan hiç vakit geçirmeden peşinden geldi. Ve o zamandan beri geçen (ve sonuçta bir kez daha bizi böylece kavuşturan) yüzyıl, uyuşmuş duyularımızı sabırsızlıktan kıvrandırmadıysa da, yine de tam bir yüzyıl geçti aradan.

Monos – Daha doğrusu, belirsiz sonsuzlukta bir nokta. Dünyanın çöküşü sırasında ölmüş olduğum tartışma götürmez. Genel karışıklık ve çürümelerden duyduğum kaygılarla canımdan bezdiğimden şiddetli ateşe yenik düştüm. Acı içinde geçen birkaç günden ve belirtilerini yanlışlıkla acı çekmek şeklinde yorumladığın, çok istememe rağmen seni aydınlatacak gücü kendimde bulamadığım, kendinden geçmiş halde sayıklamalarla dolu düşler içinde geçen birçok günden sonra, günler sonra, üzerime senin de dediğin gibi soluksuz ve hareketsiz bir uyuşukluk durumu çöktü; bu durum etrafımda bulunanlarca *ölüm* olarak adlandırıldı.

Kelimeler müphem şeylerdir. Durumum, etrafımda olup bitenleri hissetmekten alıkoymuyordu beni; bir yaz gününün yakıcı öğlen güneşinden bunalmış, bitkin bir vaziyette uzun süre derin, kıpırtısız bir uyku uyumuş ve dış etkilerle uyandırılmadığı halde, yeterince uyumuş olması nedeniyle yavaş yavaş kendine gelen birinin son derece sakin durumundan pek farklı gözüküyordu gözüme.

Artık soluk almıyordum. Nabzım atmıyor, kalbim çarpmıyordu. İradem büsbütün yok olmamış ama çok zayıflamıştı. Duyularım tuhaf olmakla beraber alışılmadık ölçüde kuvvetlenmişti, rastgele bir şekilde birbirlerinin görevlerini yapıyorlardı. Tat ve koku alma duyuları ayrılmaz derecede birbirine karışmış, anormal ve çok yoğun tek bir duygu olmuştu. Son anımda şefkatle dudaklarımı ıslattığın gül suyu, aklıma tatlı çiçek hayalleri getirdi: Fantastik çiçekler, eski dünyadakilerden çok daha güzel, ilk örnekleri burada etrafımızda açan çiçekler. Saydam ve kansız göz kapaklarım görmemi tam olarak engellemiyordu. İradem askıda kaldığından, göz kürelerim göz çukuru içerisinde dönmüyordu, ama görüş alanım içinde kalan bütün nesneleri az çok açıkça görebiliyordum; dış re-

tina üzerine veya göz kenarlarına düşen ışınlar karşıdan ya da önden gelen ışınlara göre çok daha canlı etkiler yaratıyordu. Bununla birlikte, birinci durumda bu etki öyle anormaldi ki, ben onu yalnızca bir ses olarak değerlendiriyordum: Karşımda duran nesnenin benden tarafa bakan yanının aydınlık mı, karanlık mı, yuvarlak hatlı mı yoksa köşeli mi olduğuna bağlı olarak tatlı ya da ahenksiz bir ses. İşitme duyum da bir dereceye kadar uyarılmış olmakla birlikte, hiçbir şekilde düzenli işlev görmüyordu; gerçek sesleri hassasiyetinden daha az olmayan aşırı bir kesinlikle değerlendiriyordu. Dokunma duyum garip bir değişime uğramıştı. İzlenimleri geç algılıyor, ama algılarını inatla koruyordu; bu da her zaman en ileri derecede fiziksel zevk almamla sonuçlanıyordu. Böylece senin tatlı parmaklarının göz kapaklarıma yaptığı baskıyı, önce sadece görme yoluyla tanıdım, sonunda ellerini göz kapaklarımdan çektikten çok sonra, bütün benliğim tarifsiz bir tensel hazla doldu. Tensel bir hazla diyorum. *Tüm* algılarım salt tenseldi. Pasif beynimi duyularla dolduran malzemelere gelince, anlama yetim bütünüyle öldüğünden, onlara asla şekil veremiyordum. Çok az fiziksel acı, daha çok haz duygusu vardı; manevi acı ya da haz ise söz konusu bile değildi. Böylece iç paralayan hıçkırıkların kulaklarıma perde perde azalıp çoğalan sızlanmalar halinde ulaştı ve hüznünün tonundaki bütün değişimlerin ayırdına vardım; ama bunlar benim için tatlı müziksel seslerden başka bir şey değildi; son bulmuş aklıma, onları doğuran üzüntüyü iletemiyorlardı; oysa yüzüme sürekli dökülen, etrafımızdakiler için kırık bir kalbin işareti olan iri gözyaşları bedenimin her zerresini zevkle titretiyordu yalnızca. Bu seyircilerin saygılıca, fısıltıyla konuştukları ve sen benim tatlı Unam, senin soluğun kesilerek çığlık çığlığa konuştuğun şey hakikatte *Ölümdü*.

Telaşla sağa sola koşuşturan üç-dört karanlık suret beni tabut için giydirdiler. Bunlar doğrudan görüş hattımdan geçerlerken onları *şekil* olarak algılıyordum, ama yan tarafıma geçtiklerinde imgeleri beynime çığlıklar, inlemeler şeklinde, dehşet, korku ve felaket ifade eden diğer korkunç sesler şeklinde yansıyor. Beyaz elbisenle yalnızca sen, ahenkle etrafımda dolaşıp duruyordun.

Gün kararıyordu, ışıklar yavaş yavaş sönerken içime hayal meyal bir rahatsızlık –uykudaki birinin kulağına sürekli hüznün dolu

gerçek sesler (eşit ve uzun aralıklarla, uzaktan belli belirsiz duyulan ve huşu telkin eden, mahzun düşlerle karışık çan sesleri) geldiğinde duyduğu endişeye benzer bir endişe– çöktü. Büyük bir hursuzluk yaratan gölgeleriyle gece oldu. Gece müthiş bir ağırlıkla organlarım üzerinde baskı yapıyordu, elle tutulacak kadar somuttu. Ayrıca kıyıya çarpıp parçalanan köpüklü dalgaların uzaktan uzağa yankılanan sesine benzeyen, ama ondan daha sürekli bir inleme sesi vardı; alacakaranlıkla başlayan bu ses çöken karanlıkla artmıştı. Aniden odaya ışık getirildi ve uzaktan yankılanan bu ses derhal kesildi, aynı sesin sık aralıklarla yinelenen patlamalarına dönüştü, ama daha az korkunç ve daha belirsizdi bu kez. Üzerimdeki ezici baskı büyük ölçüde azaldı; yeknesak ve ahenkli bir şarkının, lambaların alevinden (birçok lamba vardı) çıkarak sürekli bir şekilde kulağıma aktığını hissettim. Ve o zaman, sevgili Una, uzanmış yatmakta olduğum yatağa yaklaşarak yavaşça yanıma oturdun, hoş kokulu soluğunla tatlı dudaklarını alnıma değdirdin, *içimden* bir şeyler koptu, durumun yarattığı salt fiziksel duygularla karışık bir şeyler titreşti, duygulanma gibi bir şey, samimi aşkının ve kederinin kadrini bilen, aynı zamanda da ona karşılık veren bir duygu; ama bu duygu, çarpmayan kalbimde kök salmadı, gerçek olmaktan çok bir gölge gibiydi ve yerini önce büyük bir sükûnete sonra da daha önce olduğu gibi salt tensel bir zevke bırakarak çabukça söndü.

Ve o zaman, içimde, doğal duyuların enkaz ve kaosundan son derece mükemmel bir altıncı duyunun doğduğunu gördüm. Onun varlığından korkunç bir zevk alıyordum; bununla birlikte akılla ilgisi olmayan tamamen fiziksel bir zevkti bu. Bütün bedensel hareketlerim tam olarak durmuştu. Kaslarım seğirmiyor, sinirlerim titremiyor, hiçbir atardamarım zonklamıyordu. Ama bana öyle geliyordu ki, beynimde, kavrayışı en güçlü kişilere bile hiçbir sözcüğün anlatamayacağı *bir şeyler* doğmuştu. İzninle, bunu zihinsel nabız atışı terimiyle tanımlayacağım. Bu, insandaki soyut Zaman fikrinin manevi olarak vücut bulmuş biçimiydi. Bu salınım hareketinin –ya da buna benzer bir hareketin– mutlak eşitlenmesiyle göklerdeki kürelerin bir yörünge üzerinde dönüşleri düzenlenir. Onun yardımıyla şömine rafındaki duvar saatinin ve orada bu-

lunan kişilerin kol saatlerinin yanlış gittiğini hesapladım. Düzenli tik-tak sesleri kulağıma çok ahenkli geliyordu. Doğru oranlardan en küçük bir sapma –bu sapsmalar pek sık görölüyordu– beni tıpkı, soyut gerçekliğin ihlal edilmesinin yaşayan insanların etik duygularını etkilediğı gibi etkiliyordu. Odada, saniyeleri tam olarak aynı anda vuran iki saat olmasa da, saatlerin birbirlerine göre tonlarını ve her birinin zaman ölçmedeki hatalarını aklımda tutmakta hiç zorluk çekmiyordum. Ve bu –bu keskin, mükemmel ve kendi kendine var olan süre duygusu– olayların birbirini izlemesinden bağımsız olarak var olan (muhtemelen insanların var olduğunu kavrayamadıkları) bu duygu, bu fikir, öteki duygularımın küllerinden doğan bu altıncı duygu, zamana bağılı Sonsuzluğun eşiğindeki zamana bağılı olmayan ruhun ilk aşıkâr ve kesin adıımıydı.

Gece yarısı olmuştu, sen hâlâ yanımda oturuyordun. Herkes Ölüm odasından ayrılmıştı. Beni tabuta yatırmışlardı. Lambalar titrek ışıklarla yanıyordu; bunu yeknesak nağmelerin titreşmesinden anlıyordum. Ama birdenbire bu nağmeler daha zor duyulur ve daha zor ayırt edilir oldu. Sonunda tamamen sustular. Burun deliklerimdeki koku kayboldu. Biçimler, görüşüm üzerindeki etkilerini yitirdi. Karanlığın göğsümün üzerindeki baskısı kalktı. Elektrik şoku gibi ağır bir şok bütün bedenimi kapladı, ardından dokunma duygusunu tamamen yitirdim. İnsanın duyu dediğı şeylerden geriye kalanlar tek varlık bilincinde ve tek değişmez süre duygusunda eridi. Ölümlü beden sonunda ölümcül Çürümenin sillesini yedi.

Bununla birlikte duyarlığım tamamen yok olmamıştı, çünkü geriye kalan bilinç ve duygu, duyarlığın işlevlerini atalet halinde bir sezgi yoluyla yerine getiriyordu. Korkunç değişimin et üzerinde ki korkunç etkisini görüyor ve düş gören birinin bazen üzerine eğilen bir bedeni hissetmesi gibi, sevgili Una, senin hâlâ yanımda oturmakta olduğunu belli belirsiz hissediyordum. Ama ikinci günün öğlen vakti geldiğinde, senin yanımdan kalkıp gittiğini, beni tabuta koyduklarını, tabutumu cenaze arabasına yerleştirdiklerini, beni mezara taşıdıklarını, mezarın içine indirdiklerini, üzerime topraktan ağır bir tepecik yığdıklarını, beni karanlığa ve çürümeye, kurtlarla birlikte hüzünlü ve ağırbaşlı bir uykuya terk ettiklerini fark ettim.

Keşfedilecek çok az esrarı bulunan bu hapishane-evde günler haftaları, haftalar ayları kovaladı ve ruhum uçup giden her saniye-yi titizlikle izleyip zahmetsizce –zahmetsizce ve amaçsızca– kaydını tuttu.

Aradan bir yıl geçti. Her geçen saat *varoluş* bilincim bulanıklaştı, mekân bilinci büyük ölçüde onun yerini gasp etti. Varlık fikri yer fikrinin içinde eridi. Eskiden bedenim olan şeyi sıkıca sarıp sarmalayan dar boşluk, şimdi bedenimin kendisi olmaktaydı. En nihayet, uyuyan kişinin başına sık sık geldiği gibi (sadece uyku ve uykunun dünyası ile *Ölüm* betimlenebilir) –bazen dünyada, bir ışığın derin bir uykuya dalmış kişiyi yarı düşler içerisinde bırakarak irkiltmesi gibi en nihayet– sıkı sıkıya *Gölgelerin* kucaklamış olduğu, bana da irkiltme kuvvetine sahip olabilecek tek ışık –ebedi aşkın ışığı– geldi. İnsanlar, karanlığında yatmakta olduğum mezara gelip çalışmaya başladılar. Üstümdeki nemli toprağı attılar. Çürüyüp toz olmuş kemiklerimin üzerine Una'nın tabutunu indirdiler.

Ve sonra her şey bir kez daha hiçliğe gömüldü. O bulutumsu bulanık ışık söndü. O belli belirsiz heyecan yerini tam bir sükûnete terk etti. Onlarca yıl¹⁰ gelip geçti. Toz, toza döndü. Kurtlara yiyecek bir şey kalmadı artık. Varoluş duygusu en sonunda tamamen yok oldu; onun yerinde –her şeyin yerinde– yüce ve ebedi despotlar –*Yer ve Zaman*– hüküm sürmeye başladı. *Olmayan* için, biçimi olmayan için, düşüncesi olmayan için, duygusu olmayan için, ruhu ve hiçbir maddesel yanı olmayan için, bütün bu hiçlik ve bütün bu ölümsüzlük için mezar yine de bir ev, kemirici satlerse yoldaştı.

10 Many lustra. Lustra (lustrumun çoğulu) beş yıllık dönem demektir. Böylece tümce “birçok beş yıl” anlamına geliyor.

Balon Şakası

[Norfolk'tan Özel Ulakla Alınan Şaşırtıcı Haberler! Atlantik üç günde aşıldı! Bay Monck Mason'un Uçan Makinesinin Açık Zafe-ri! Bay Mason, Bay Robert Holland, Bay Henson, Bay Harrison Ainsworth ve daha başka dört kişinin "Victoria" adlı kumanda edile-bilen balonla Kıtadan Kıtaya yaptıkları Yetmiş Beş saatlik bir yolculuktan sonra Charleston, (Güney Carolina) yakınlarındaki Sullivan Adası'na varışı! Yolculuğun bütün ayrıntıları!

Ekteki *jeu d'esprit*, çok büyük harflerle verilen ve aralarına hayranlık ifadeleri serpiştirilmiş yukarıdaki başlıkla, gerçekte ilk olarak *New-York Sun* adlı bir günlük gazetede manşetten yayımlandı ve Charleston'un iki posta gazetesi arasındaki birkaç saatlik zaman diliminde *quidnunc*'lar¹ için sindirilmez türden bir gıda olma amacına hizmet etti tamamen. "Haberı yazan gazete"ye hücum tek kelimeyle korkunç oldu ve gerçekte (birinin ileri sürdüğü gibi) "Victoria" söz konusu yolculuğu kesinlikle yapmadıysa bile, bu uçuşu başarmaktan onu alıkoyacak bir neden bulmak çok zor olacaktır.]

Büyük problem en sonunda çözüldü! Hava da, toprak ve okyanus gibi bilime boyun eğdi; artık insanların çok kullandığı, uygun bir yol olacak. *Atlantik balonla aşıldı!* Ve bu hiç de zor olmadı, önemli bir tehlikeyle karşılaşılmaı, tamamen denetim altında

1 (Lat.) Her şeyi bilme merakında olan kimse.

tutulabilen bir makineyle ve yetmiş beş saat gibi inanılmaz kısa bir sürede bir kıtadan diğerine ulaşıldı! Sir Everard Bringhurst; Lord Bentinck'in yeğenlerinden Bay Osborn; ünlü balon pilotları Bay Monck Mason ve Bay Robert Holland; "Jack Sheppard"ın ve daha bir yığın kitabın yazarı Bay Harrison Ainsworth; bu yakınlarda denen ve başarısız olan bir uçan makinenin tasarımcısı Bay Henson² ve Woolwichli iki denizci, toplam sekiz kişi tarafından ayın altısı Cumartesi sabah saat 11 ile ayın dokuzu Salı günü öğleden sonra saat 2 arasında yapılan bu son derece olağanüstü yolculuğu Charleston'daki temsilcimizin üstün gayreti sayesinde ayrıntılarıyla ilk biz duyuruyoruz. Çok önemsiz istisnalar dışında kelimesi kelimesine Bay Monck Mason'la Bay Harrison Ainsworth'un ortak günlüklerinden alındıkları için aşağıda verilen ayrıntıların her bakımdan doğruluğuna ve gerçekliğine güvenebilirsiniz; temsilcimiz, balonun kendisi, yapısı ve daha birçok ilgi çekici konu hakkındaki sözlü açıklamaları bu bayların kibarlığına borçludur. Bize ulaşan el yazmalarında yaptığımız tek değişiklik, temsilcimiz Bay Forsyth'in aceleyle çırpıştırdığı anlatıyı akıcı ve anlaşılır bir şekle sokmak olmuştur.

BALON

Son zamanlardaki iki kesin başarısızlık –Bay Henson'un ve Sir George Cayley'nin³ başarısızlıkları– halkın hava ulaşımına olan ilgisini azaltmıştır. Bay Henson'un (başlangıçta bilim adamlarınca da uygulanabilir bulunan) planı, eğik bir düzlem üzerinde tepe noktaya çıkarılmış makinenin dışarıdan uygulanan bir kuvvetle

2 Robert Holland, Charles Green'in balon serüvenini destekleyen bir parlamenter. William Samuel Henson 1842'de Aerial Steam Transportation Company'yi kurdu, başarısızlığı üzerine 1849'da Amerika'ya gitti. William Harrison Ainsworth (1805-1882), balonculukla hiçbir ilgisi olmayan bir İngiliz yazar. Poe, adını kullanarak öyküye yazınsal bir tat vermek istemiş olabilir. Bringhurst ve Osborn hayali isimlerdir. Lord William George Bentinck'in (1802-1848) yeğenleri varsa da, adları farklıdır. Thomas Monck Mason (1803-1889) tarihçi William Monck Mason'un (1775-1859) tek oğludur, müzik eğitimi görmüştür, Charles Green ile nasıl bir araya geldiği bilinmemektedir. Charles Green 1836'da havagazı ile doldurduğu Great Nassan adlı balonuyla Londra'daki Wauxhall Gardens'dan Almanya'daki Nassau'ya kadar (770 km.) uçan baloncu.

3 Sir George Cayley (1773-1857): 19. yüzyılın başında yaptığı balon çalışmalarıyla İngiltere'de havacılığın babası olarak bilinir.

harekete geçirilmesinden sonra hareketin, sayı ve şekil bakımından bir yel değirmeninkine benzeyen pervane kanatlarının döndürülmesiyle devam ettirilmesi ilkesine dayanıyordu. Ama *Adelaide Gallery*'de imal edilen modellerle yapılan bütün deneylerde görüldü ki, bu pervanelerin çalışması makineyi ileri doğru harekete geçirmemekle kalmıyor, onun uçuşunu da engelliyordu. Hız kazandıran tek kuvvet, görüldüğü kadarıyla, eğik düzlemden inişin makineye kazandırdığı kuvvetti ve bu kuvvet makineyi, pervaneler dönmezken, döndüğü zamankine göre daha uzağa taşıyordu: Pervanelerin yararsızlığını yeterince kanıtlayan bir gerçek. İleri doğru hareket ettiren ve düşmesini engelleyen bir kuvvet olmayınca da makine ister istemez toprağa çakılıyordu. Bu gözlemler, Sir George Cayley'ye, bağımsız olarak havalanma gücüne sahip bir makineye –yani bir balona– ileriye doğru hareket ettirici bir sistem ilave etme düşüncesini verdi. Sir George'un bu düşüncesi yalnızca uygulama biçimi bakımından yeni ve orijinaldi. Buluşuyla ilgili bir modeli Politeknik Enstitüsü'ne sundu. İleri doğru hareket ettirme ilkesi ya da kuvveti, burada da döndürülen kesikli yüzeylere ya da pervane kanatlarına uygulandı. Bu kanatların sayısı dörttü ve balonu hareket ettirmede ya da kalkış gücüne yardımcı olmada tamamen yararsız olduğu ortaya çıktı. Böylece proje tam bir başarısızlığa uğradı.

İşte tam bu kritik anda ('Nassau' adlı balonla Dover'dan Weilburg'a yaptığı yolculuk 1837'de büyük heyecana yol açan) Bay Monck Mason'un aklına, havada ileri doğru hareket etmek için Arşimet vidası⁴ ilkesinden yararlanmak geldi; Bay Monck, haklı olarak Bay Henson'un ve Sir George Cayley'nin planlarının başarısızlığını, bağımsız pervane kanatlarında yüzeylerin süreksizliğine vermişti. Halka açık ilk deneyini Willis's Rooms'da yaptı, ama daha sonra modelini *Adelaide Gallery*'ye taşıdı.

4 Arşimet (M.Ö. 287-212): Geometri, mekanik, fizik, hidrostatik konularındaki çalışmalarıyla olduğu kadar "Eureka - buldum!" diye haykırmasıyla ve "Bana bir dayanak noktası verin, Dünya'yı kaldırayım," diyerek kaldırma ilkesini ifade etmesiyle ünlüdür. Arşimet vidası, bir silindir içinde başından sonuna kadar uzanan sonsuz bir vidadan ibarettir. Vidanın dönmesiyle hareketli spiral bir bölme oluşur ve silindirin alt ucu suya daldırıldığında, spiral bölme içerisine aldığı suyu yukarıya taşır. Balonu etkileyecek basınçta hava taşınması mümkün olmadığından, havacılıkta kullanılmaya uygun değildir.

Sir George Cayley'nin balonu gibi onun balonu da elipsoidal idi.⁵ Uzunluğu on üç ayak altı parmak, yüksekliği altı ayak sekiz parmaktı. Üç yüz yirmi fit küp kadar gaz alıyordu; bu gaz saf hidrojen, ilk şişirildiğinde, bozulmadan ya da kaçmadan önce yirmi bir libre kaldırabiliyordu. Makinenin ve cihazın ağırlığı on yedi libreydi, böylece geriye dört libre kalıyordu. Balonun tam altında hafif bir ağaçtan yaklaşık dokuz ayak uzunluğunda bir çerçeve vardı ve balona alışlageldiği gibi ağıla tutturulmuştu. Bu çerçeveye dallardan örölmüş bir sepet ya da araba asılmıştı.

Vida pirinç borudan yapılmış on sekiz parmak uzunluğunda bir dingilden ibaretti; bu dingilin başından sonuna kadar bir dizi çelik tel, yarıçapı iki ayak olan on beş derece eğimli bir spiral halinde uzanıyor, böylece her iki yanda birer ayaklık çıkıntı oluştuyordu. Bu teller, yassılatılmış telden iki çemberle dış yüzeylerinden birleştirilmişti; bütün bunlar vidanın çerçevesini oluştuyordu. Bu çerçevenin üzerine, üçgenler halinde kesilmiş yağlı ipekten bir kumaş, düzgün bir yüzey elde edilecek şekilde sıkı sıkıya geçirilmişti. Bu vida, kasnaktan aşağı inen pirinç borudan sütunlarla dingilinin her iki ucundan desteklenmişti. Bu boruların alt uçlarında, içerisinde dingillerin döndüğü delikler bulunuyordu. Dingilin sepete yakın olan ucundan uzanan çelik bir şaft, vidayı, sepete tutturulmuş yaylı bir mekanizmanın pinyon dişlisine bağlıyordu. Bu yayın çalışmasıyla vida büyük bir hızla dönmeye başlıyor ve sistemi ileriye doğru harekete geçiriyordu. Makine bir dümen yekesiyle kolayca istenilen yöne çevrilebiliyordu. Yayın boyutlarına kıyasla çok büyük bir gücü vardı; dört parmak çapında bir silindir etrafında ilk turdan sonra kırk beş libre kaldırabiliyor ve döndükçe kaldırabildiğı yük daha da artıyordu. Mekanizmanın tamamı sekiz libre altı ons çekiyordu. Dümen yekesi ipekle kaplanmış bambudan bir çerçeveydi, az çok bir rakete benziyordu, uzunluğu yaklaşık üç ayak, en geniş yeri ise bir ayaktı. Ağırlığı iki ons kadardı. Düzleştirilebiliyor; yukarıya ve aşağıya olduğu gibi sağa

5 Tasarısı uygulamaya konulmamış olmakla birlikte, elipsoidal balonun babası Teggmen (daha sonra generalliğe kadar yükseldi) Jean Baptiste-Marie Meusnier idi. Elipsoidal balonun avantajı, daha az hava direnciyle karşılaşması ve altına daha uzun, dolayısıyla daha büyük bir sepet konulmasına olanak vermesiydi.

ve sola da çevrilerek pilota, eğik bir konumda hava direncini istediği noktaya yöneltme ve böylece balonu bunun aksi yönüne döndürme olanağı sağlıyordu.

Zamanımız olmadığından yeterince tarif edemediğimiz bu sistem *Adelaide Gallery*'de denendi ve saatte beş millik bir hıza ulaşıldı. Söylemesi tuhaf ama Bay Henson'un önceki karmaşık makinesine göre çok fazla ilgiyle karşılanmadı, basit gibi gözüken şeylere tepeden bakma konusunda dünya öylesine kararlıdır. Genellikle hava ulaşımı büyük *desideratum*'unu⁶ başarmak için dinamik biliminin olağanüstü derin bir ilkesinden hareketle son derece karmaşık uygulamalara başvurulması gerektiği varsayılır.

Bay Mason, buluşunun bu büyük başarısından o kadar hoşnut kalmıştı ki, belirli bir mesafeyi hava yoluyla aşmak –ilk tasarısı, daha önce “Nassau” adlı balonuyla denediği gibi Manş Denizi'ni geçmekti– sorununu test etmek için hemen, mümkünse, yeterli büyüklükte bir balon inşa etmeye karar verdi. Düşüncelerini gerçekleştirebilmek için, bilim dünyasındaki yerleri ve özellikle de havacılığın gelişmesine karşı gösterdikleri büyük ilgiyle tanınan Sir Everard Brighthurst ve Bay Osborn'un koruyuculuğunu istedi ve elde etti. Proje, Bay Osborn'un isteği üzerine halktan sıkı sıkıya gizlendi; Bay Mason, Bay Holland, Sir Everard Brighthurst ve Bay Osborn'un gözetiminde Bay Osborn'un Galler'de Penstruthal⁷ yakınlarındaki malikânesinde, yapımına fiilen katılan insanlar dışında hiç kimseye bu sır açılmadı. Bay Henson'la arkadaşı Bay Ainsworth'un serüvene katılmak için son hazırlıkları tamamlandıktan sonra son cumartesi günü balonu incelemesine izin verildi. İki denizcinin hangi nedenle gruba alındıklarını bilmiyoruz, ama bir-iki gün içerisinde okurlarımızı bu olağanüstü yolculuğun en ince ayrıntılarından haberdar edeceğiz.

Balonun gövdesi sıvı kauçukla verniklenmiş ipektendi. Çok büyük boyutlardaydı; 40.000 fit küpten fazla gaz doldurulabiliyordu, ama daha pahalı olmasına karşın pek kullanışlı olmayan hidrojen gazı yerine hava gazı kullanıldığından, makinenin kaldırma kuvveti, tam olarak şişirildiğinde, şişirmeden hemen sonra 2.500 lib-

6 (Lat.) Arzu edilen şey, eksiklik, ihtiyaç.

7 Hayalî bir yer.

reden fazla değildi. Hava gazı sadece çok daha ucuz olmakla kalmıyor, kolaylıkla üretilabiliyor ve kullanılabiliyordu da.

Hava gazının havacılık amacıyla yaygın bir şekilde kullanılması Bay Charles Green'e borçluyuz. Bay Green'in buluşuna kadar şişirme işlemi sadece pahalı değil, başarı şansı da tesadüfe kalmış bir işlemdi. Bir balonu doldurmaya yetecek kadar hidrojen gazı üretebilmek için çoğu kez başarısız denemelerle birkaç gün yitirilirdi; hidrojen gazı moleküllerinin aşırı küçüklüğü ve çevre atmosfere karışma eğilimi yüzünden kolaylıkla balondan dışarı kaçardı. İçerisindeki hava gazını kalite ya da miktar olarak altı ay sabit tutabilecek nitelikte bir balon, aynı miktarda hidrojen gazını ancak altı hafta aynı saflıkta tutabilir.

Balonun kaldırma kuvveti 2.500 libre olarak hesaplanmaktaydı; mürettebatla birlikte balonun kendi ağırlığı 1.200 libre olduğundan, geriye kullanılabilir 1.300 libre kalıyordu. Bu miktarın 1.200 libresi, ağırlıkları üzerlerine yazılarak gruplar halinde istiflenmiş farklı büyüklüklerde kum torbaları, halatlar, barometreler, dürbünler, içerisinde iki hafta yetecek kadar yiyecek bulunan variller, su fiçileri, paltolar, uyku tulumları ve kullanılmasında bir tehlike olmadığına karar verilirse, ateş kullanmaktan büsbütün kaçınılarak, sönmemiş kireçle⁸ kahve pişirecek bir kahve makinesi de dahil çeşit çeşit zorunlu malzemeler için kullanılmıştı. Kum torbaları ve birkaç önemsiz şey dışında bütün bu malzemeler, başlarının üzerindeki bir kasnağa asılmıştı. Sepet, modele eklenen sepete oranla çok daha küçük ve hafifti. Hafif çubuklardan örülmüştü ve bu kadar zayıf görünümlü bir makine için inanılmaz derecede sağlamdı. Sepetin derinliği dört ayak kadardı. Dümen yekesi, modeldekine oranla çok daha büyük, vida oldukça küçüktü. Balona ayrıca bir borda kancası ve bir de *idare halatı* yüklenmişti ki, bu sonuncusunun önemi çok fazlaydı. Balonculuğun ayrıntılarını pek bilmeyen okurlarımız için burada birkaç sözcükle açıklama yapma gereğini duymaktayız.

Balon havalanır havalanmaz, ağırlığında değişikliğe yol açan ve böylece yükselme gücünü artıran ya da azaltan birçok durumun etkisi altında kalır. Sözelimi ipek üzerinde bazen yüzlerce libre

8 Kireç, suyla temas ettiğinde ısı açığa çıkar.

çiğ toplanabilir; bu durumda safra atmak gerekir, yoksa balon alçalır. Safra atıldıktan sonra havanın açması, çiğin buharlaşmasına ve balon içindeki gazın genişlemesine yol açtığına balon yeniden yükselir. Bu yükselmeyi kontrol altında tutmanın tek yolu vanayı açarak bir miktar gazın dışarı salınmasıdır (daha doğrusu Bay Green'in idare halatını bulmasına kadar, böyle idi). Ama gazın dışarı salınması yükselme gücünde buna orantılı bir güç kaybı demek olduğundan, en iyi yapılmış balon bile oldukça kısa bir zamanda bütün kaynaklarını tüketerek yere inmek zorunda kalıyordu. Uzun yolculukların önünde çok büyük bir engeldi bu durum.

Idare halatı bu güçlüğü, düşünülebilecek en kolay yoldan halletti. Bu, sepetten aşağı sarkıtılan bir halattan başka bir şey değildir; göreviyse, balonun yerden yüksekliğinin değişmeden kalmasını sağlamaktır. Sözgelimi balon üzerinde çiğ birikerek balonun alçalmasına yol açıyorsa, ağırlıktaki artışı dengelemek için safra atmaya artık hiç gerek yoktur, çünkü halatın ucundan yeterince bir uzunluğun yere bırakılması bu fazladan yükü dengeleyecektir. Yok, aksine bazı durumlar balonun hafiflemesine ve bunun sonucu olarak hızlı bir yükselişe yol açıyorsa, bu hafiflik yerden bir miktar halatın yukarı çekilmesiyle derhal dengelenir. Böylece balon çok dar sınırlar dışında yükselip alçalmamakta; kaynakları da gaz olsun, safra olsun, oldukça uzun süre değişmeden kalabilmektedir. Büyük bir su kütlesinin üzerinden geçilirken, içerisinde sudan daha hafif bir sıvı safra doldurulmuş tahta ya da bakır fiçılar kullanma gereği ortaya çıkar. Bu fiçılar suda yüzer ve halatın karada gördüğü işlevi görür. Idare halatının bir başka çok önemli hizmeti de balonun yönünü göstermesidir. Balon havada serbestken, halat karada olsun suda olsun balonun peşi sıra sürüklenir; sonuç olarak herhangi bir ilerleme söz konusu olduğunda balon her zaman halattan daha ileride bulunur, dolayısıyla bu iki noktanın açılma ölçen bir aletle karşılaştırılması her zaman *rotayı* gösterir. Aynı şekilde, balonun düşey eksenleriyle halatın yaptığı açı *hızı* gösterir. Herhangi bir açı oluşmadığında –bir başka deyişle halat düşey konumda sarkıtığında– balon yerinde duruyor demektir; açı ne kadar büyükse, yani balon halatın ucundan ne kadar uzaksa hızı o kadar fazla, açı ne kadar küçükse hızı o kadar azdır.

Yolcularımızın başlangıçtaki niyeti Manş Denizi'ni aşmak ve mümkün olduğunca Paris'e yakın bir yere inmek olduğundan, Avrupa'nın bütün ülkelerinde geçerli olacak, "Nassau" yolculuğunda olduğu gibi gezinin niteliğini belirterek kahraman serüvencilerimizi bürokratik işlemlerden kurtaracak pasaportlar edinmek için gerekli önlemleri aldılar; ama beklenmedik olaylar, bu pasaportları gereksiz kıldı.

Balonun şişirilmesine, Bay Osborn'un Kuzey Galler'de Pens-truthal'den bir mil kadar uzaklıktaki *Wheal-Vor-House*⁹ adlı malikânesinin avlusunda ayın altısında cumartesi sabahı şafak sökerken büyük bir sessizlik içinde başladı ve on biri yedi gece hareket etmek için her şey hazır olduğundan, serbest bırakılan balon hemen hemen güney yönünde yavaş yavaş ama düzenli bir şekilde yükselmeye başladı; ilk yarım saat ne dümen yekesi ne de vida kullanıldı. Bundan sonrasını Bay Monck Mason'la Bay Ainsworth'un ortak güncesinden aktaracağız. Verdiğimiz haliyle günlüğün asıl metni Bay Mason tarafından yazılmış ve her gün Bay Ainsworth tarafından bir dipnot ya da açıklama eklenmiştir. Bay Ainsworth, öykünün daha ayrıntılı ve hiç kuşkusuz son derece heyecan verici ve ilginç ayrıntılarını çok yakında kamuya açıklamaya hazırlanmaktadır.

GÜNLÜK

Cumartesi, 6 Nisan. Sıkıntı yaratabilecek tüm hazırlıklar geceden tamamlandı; bu sabah şafak sökerken şişirme işlemine başladık, ama ipeğin kıvrımları arasında yoğunlaşarak işimizi zorlaştıran yoğun sis nedeniyle neredeyse saat on bire kadar uğraştık. Sonra büyük bir heyecanla halatı çözdük ve kuzeyden eserek bizi Manş Denizi'ne doğru sürükleyen hafif bir rüzgârda yavaş yavaş ama düzenli bir şekilde yükseldik. Yükselme kuvveti umduğumuzdan daha fazlaydı; bütün falezlere yukarıdan bakacak kadar yükseldik ve gün ışığına çıktığımız ölçüde yükselme hızımız da arttı. Daha yolculuğumuzun başında gaz kaybetmek istemedi-

9 Osborn'un kendisinin hayalî olması gibi evi de hayalîdir. "Weal-Vor House", Four-wheel house (dört tekerlekli ev) demektir, yani bir vagon.

ğimden, şimdilik yükselmeye devam etmenin uygun olacağına karar verdim. İdare halatını hemen balona doğru çektik, ama halatın ucunu tamamen yerden kesmemize karşın, hâlâ hızla yükselmeye devam ediyorduk. Balon alışılmadık derecede sallantisız yol alıyor ve çok güzel görünüyordu. Kalkıştan on dakika sonra barometre 15.000 fit yüksekliği gösteriyordu. Hava son derece güzeldi ve ayaklarımızın altında uzanan kırların –her noktada çok romantik– görüntüsü harikuladeydi. Sayısız derin boğaz, içlerini dolduran yoğun sis nedeniyle birer göl görünümündeydi ve güneydeki karmakarışık bir şekilde üst üste yığılmış dağ zirveleri ve kayalık uçurumlar Şark masallarındaki dev kentleri andırıyordu. Hızla güneydeki dağlara doğru yaklaşıyorduk, ama bu dağları emniyetle aşmak için gerekenden daha yüksekteydik. Birkaç dakika sonra üzerlerinden zarafetle süzülüp geçtik; Bay Ainsworth’la denizciler, sepetten bakınca bu dağların ne kadar alçak görüldüğüne çok şaşılar; balonun yüksekliği aşağıdaki yüzeyin yükselti farklarını eşitleyerek bütün yüzeyleri neredeyse aynı hizaya indirgiyordu. Saat on bir buçukta hâlâ güneye doğru sürüklenmeye devam ediyorduk, Manş Denizi ilk olarak o sırada gözükmeye başladı; bundan on beş dakika sonra kıyıda kırılan dalgaların hattı tam altımızdaydı, artık denize çıkmıştık. O zaman ucuna şamandıra bağlanmış idare halatımız denize değinceye kadar gaz salmaya karar verdik. Bu kararımızı derhal uyguladık ve yavaş yavaş alçalmaya başladık; yaklaşık yirmi dakika sonra ilk şamandıramız, bundan kısa bir süre sonra da ikincisi denize daldı ve denizden yüksekliğimiz bundan sonra değişmeden kaldı. Dümenle vidanın ne kadar işe yaradığını görmeye hepimiz can atıyorduk, rotamızı daha doğruya Paris üzerine çevirmek amacıyla her ikisini de hemen kullandık. Dümeni kullanmamızla, gerekli yön değişikliğini anında sağladık; rotamız artık rüzgârın estiği yönle dik açı oluşturuyordu; vidanın yayını harekete geçirdiğimizde hemen istediğimiz gibi ileriye doğru hareket edebildiğimizi büyük bir sevinçle gördük. Bunun üzerine dokuz defa var gücümüzle “yaşa” çektik ve bir kâğıda buluşun ilkesini kısaca yazıp bir şişeye koyarak denize attık. Büyük bir sevinç içerisinde bunu daha yeni yapmıştık ki, beklenmedik bir kaza oldu ve cesaretimizi oldukça kırdı. Yay ı vida sistemi-

ne bağlayan çelik çubuğun sepet tarafındaki ucu ansızın (yanıma za aldığımız gemicilerden birinin bir hareketiyle sepetin bir yana eğilmesi sonucu) yerinden çıktı ve bir anda vida dingilinden uzakta, ulaşamayacağımız bir noktada sallanmaya başladı. Bütün dikkatimizi ona vermiş, ele geçirmeye çalışırken doğudan esen güçlü bir rüzgâra yakalandık; gücü hızla artan bu rüzgâr bizi Atlantik Okyanusu'na doğru sürükledi. Çok geçmeden kendimizi rüzgârın önüne katılmış saatte en az elli ya da altmış mil hızla sürükleniyor bulduk; öyle ki yerinden çıkan çubuğu yeniden yerine yerleştirmeye ve yapmamız gereken şeyi kararlaştırmıncaya kadar kırk mil kadar kuzeyimizdeki *Cape Clear*'in¹⁰ hizasına gelmiştik. O zaman Bay Ainsworth olağanüstü, ama bence hiç de akıl dışı ya da gerçekçilikten uzak olmayan ve derhal Bay Holland'ın desteklediği bir öneride bulundu; önerisine göre, Paris'e geri dönmeye çalışmak yerine, bizi önüne katmış sürüklemekte olan fırtınadan yararlanarak, Kuzey Amerika kıyılarına ulaşmaya çalışmalıydık. Kısa bir an düşündükten sonra (söylemesi tuhaf ama) sadece iki denizcinin karşı çıktığı bu yürekli öneriyi seve seve kabul ettim. Biz çoğunluk olduğumuzdan onların korkularını bastırmayı başardık ve kararlılıkla rotamıza devam ettik. Tam batıya dümen kırdık, ama şamandıraların denizde sürüklenmesi hızımızı kestiğinden ve balonun alçalıp yükselmesini tam olarak kontrol edebiliyor olmamız nedeniyle, ilkin elli librelik safra attık, sonra da halatı, deniz yüzeyinden ayrılıncaya kadar (bir bocurgat yardımıyla) sardık. Bu manevranın etkisini derhal gördük; hızımız çok fazla arttı; bu arada fırtınanın şiddeti de arttığından inanılmaz bir hızla yol alıyorduk; idare halatı bir gemi flaması gibi sepetin ardı sıra uçuyordu. Karanın gözden yitmesi için çok kısa bir sürenin yettiğini söylemeye gerek bile yok. Her türden sayısız geminin üzerinden geçtik; birkaçı fırtınaya karşı yol almaya çalışıyordu, ama çoğunluğu faça edip yatmıştı. Bu gemilerdeki insanların çok büyük bir heyecana kapılmasına neden olduk; yuvarladıkları birkaç yudum cinin etkisiyle her tür korku ve tereddüdü esen yele vermiş iki denizci başta olmak üzere hepimiz bundan çok hoşlandık. Gemilerin çoğu toplarını ateşledi; insanlar (şaşırtıcı bir netlikle seçebildiğimiz)

10 İrlanda'nın en güney ucu ile Bantry Koyu'nun doğusu arasında kalır.

sevinç çılgınlıklarıyla, şapka ve mendillerini sallayarak bizi selamladılar. Hiçbir önemli olay olmadan bütün gün bu şekilde yol aldık ve sular kararmaya başlarken oturup katettiğimiz mesafeyi kabaca hesapladık. Beş yüz milden daha az olamazdı, muhtemelen çok daha fazlaydı. Vida bütün bu süre boyunca çalıştı ve aldığımız yolda kuşkusuz önemli katkısı oldu. Güneş batarken esmekte olan bora gücünü artırarak tam bir kasırgaya dönüştü; altımızdaki okyanus, fosforlu gibi ışıldaması¹¹ nedeniyle açık seçik gözüküyordu. Rüzgâr bütün gece doğudan esti ve içimizdeki başarı umutlarını hep canlı tuttu. Soğuktan, doğrusu az rahatsız olmadık, havanın nem oranı çok fazlaydı, ama sepetin geniş olması sayesinde yere uzanıp, paltolarımızla ve birkaç battaniyeyle epeyce idare ettik.

Bay Ainsworth'un notu: Şu son dokuz saatte, hayatımın tartışmasız en büyük heyecanını yaşadım. Böyle bir maceranın tuhaf tehlikelerinden ve yeniliğinden daha heyecan verici hiçbir şey düşünmüyorum. Allah vere de başarabilelim! Başarıyı sadece kendi değersiz varlığım için değil, insanlığın bilgi sahibi olması ve zaferin büyüklüğü adına istiyorum. Başarı öylesine elle tutulacak kadar yakın ki, insanoğlunun niçin daha önce denemekte tereddüt ettiğine şaşıyorum. Şu anda bize yardımcı olan bora gibi bir tek bora –bırakın bir balonu önüne katıp dört beş gün (bu fırtınalar bazen daha da uzun sürer) sürükleyen bir fırtınayı– bu süre zarfında yolcuları kolaylıkla bir kıtadan diğerine götürebilir. Böylesine bir borada, koca Atlantik bir göle dönüşür. Tam şu anda, altımızda çalkalanıp durmasından başka hiçbir olayın meydana gelmediği denizin olağanüstü sessizliği beni fazlasıyla şaşırttı. Suların sesi gökyüzüne ulaşmıyor. Öfkeden çılgına dönmüş okyanus hiç sızlanmadan kıvranıyor, şekil değiştiriyor. Dağ gibi köpüklü dalgalar, devasa boyutlardaki sonsuz sayıda dilsiz ifritin ölümüne bir kavgaya tutuşmuş olduğunu düşündürüyor insana. Sıradan yaşamın yüzyılına bedel böyle bir geceyi dünyada hiçbir şeye değişmezdim.

11 Fosforlu gibi parlamak (Fosforesans), deniz yüzeyinde toplanan planktonların neden olduğu doğal görünümüdür. Parlamaya neden olan, mikroskobik organizmaların ürettiği, oksitlenince ışık enerjisi yayan lüsiferin adlı maddedir.

Pazar, 7 Nisan [Bay Mason tarafından yazılmıştır]. Bu sabah, saat ona doğru bora yatışarak saatte sekiz-dokuz deniz millik bir esintiye (denizdeki bir tekne için) dönüştü; bize saatte otuz mil yapıtıyordu, belki de daha fazla. Ama esinti büyük ölçüde kuzeye dönmüştü ve şimdi gün batarken, hayran olunacak kadar amacına uygun çalışan vida ve dümen sayesinde tam batıya doğru rotamızda ilerleyebiliyorduk. Girişimin tam bir başarı olduğunu ve havada istenilen yönde ilerlemenin (azgın bir fırtına karşısında aynı şeyi söyleyemem ama) artık bir problem olmadığını düşünüyorum. Dünkü fırtınaya karşı gidemezdik ama gerekirse yükselmek suretiyle etkisinden kurtulabilirdik. Şu kanıya vardım ki, orta şiddette bir fırtınada vidamız sayesinde yol alabilirdik. Bugün öğle üzeri safra atarak 25.000 fite çıktık. Bunu daha uygun bir hava akımı aramak amacıyla yaptık, ama içinde bulunduğumuzdan daha uygununu bulamadık. Bu yolculuk üç hafta sürse bile bu küçük gölü aşmamıza bol bol yetecek kadar gazımız vardı. Sonuçtan en ufacık korkum yok. Böyle bir yolculuğun güçlükleri tuhaf bir şekilde abartılmış ve yanlış anlaşılmıştır. Hava akımımı seçebilirim ve *bütün* hava akımları bana karşı olsa bile vidamla pekâlâ yol alabilirim. Kayda değer hiçbir olay meydana gelmedi. Gece iyi geçecek gibi görünüyor.

Bay Ainsworth'un notu: Cotopaxi'ninkine¹² eş bir yüksekliğe çıkmış olmamıza karşın (bence çok şaşırtıcı bir şey ama) ne aşırı üşüme ne baş ağrısı ne de soluma güçlüğü hissetmiş olmam dışında—sanıyorum Bay Mason, Bay Holland, Sir Everard da benden fazla rahatsızlık hissetmediler—pek fazla kaydedecek şeyim yok. Bay Osborn göğsündeki hafif bir sıkışmadan yakındı, ama çabucak geçti bu. Bütün gün büyük bir hızla uçtuk; Atlantik'in yarısını geçmiş olmalıyız. Çeşitli türlerde yirmi-otuz kadar geminin üzerinden geçtik, hepsi de sevinç dolu bir şaşkınlık gösterdiler. Okyanusu balonla geçmek, yine de başarılması çok zor bir şey değil. *Omne ignotum pro magnifico*.¹³ Not: 25.000 fit yükseklikte, gökyüzü

12 Ekvador Antlarında bulunan ve o zamanlar bilinen en yüksek zirvelerden biri, 19.550 fit (5.959 m). Aktif yanardağların en yüksekği. Poe, "Hans Pfaall"da dağın yüksekliğini 18.000 fit olarak veriyor.

13 (Lat.) Bilinmeyen her şeyin muhteşem olduğu düşünülür. Tacitus, *Agricola*, Bölüm 30.

neredeyse kapkara ve yıldızlar son derece belirgin gözüküyor; öte yandan deniz (sanıldığı gibi) tümsek değil, çukur görünüyor.¹⁴

Pazartesi, 8 Nisan [Bay Mason tarafından yazılmıştır]. Bu sabah yine vida miliyle ilgili bazı problemler ortaya çıktı; ciddi bir kaza olmaması için yeniden tasarlanması gerekiyor – pervane kanatlarından değil, çelik milden söz ediyorum. Pervane kanatlarında yapacak bir şey yok. Rüzgâr bütün gün kuzeydoğudan kararlı ve sert esti durdu; talih kararlılıkla bizden yana gözüküyor. Gün sona ererken, balondan gelen bazı tuhaf gürültüler ve sarsıntıların yanı sıra makinenin çalışmasındaki gözle görülür yavaşlama biraz endişelenmemize yol açtı. Bu olaya, atmosferdeki ısınma sonucu gazın genişmesi yüzünden geceleyin ağır üzerini kaplamış olan buz tabakasının çatlaması neden olmuştu. Gördüğümüz gemilere birkaç şişe attık. Bu şişelerden birinin New York posta gemilerinden biri olduğunu sandığımız büyük bir gemi tarafından denizden çıkarıldığını gördük. Adını okumaya çalıştıysak da okuduğumuz addan pek emin olamadık. Bay Osborn, teleskopundan “Atalanta” gibi bir şey görmüştü. Şu anda saat gecenin on ikisi ve büyük bir hızla hemen hemen batı yönünde ilerliyoruz. Deniz alışılmışın dışında fosforlu gibi ışıltıyor.

Bay Ainsworth’un notu: Şu anda sabahın ikisi ve hava anlayabildiğim kadarıyla neredeyse sakin; havayla birlikte hareket ettiğimizden bunu belirlemek çok zor. *Wheal-Vor*’dan ayrıldığımızdan bu yana hiç uyumadım, ama daha fazla dayanamayacağım, biraz kestirmeliyim. Amerika kıtasının kıyılarından uzak olamayız.

14 Açıklaması oldukça kolay olan bu olayı Bay Ainsworth açıklamaya kalkışmamıştır. 25.000 fit yükseklikten yere (ya da denize) dik olarak indirilen bir çizgi, tabanını, bu dik çizginin denize değdiği noktadan ufka çizilen çizginin, hipotenüsünü ise ufuktan balona uzanan çizginin oluşturduğu bir dik üçgenin dik kenarını oluşturur. Ama 25.000 fit yükseklik, ufka kıyasla hemen hemen hiç denilecek kadar küçüktür. Bir başka deyişle, varsayılan üçgenin tabanı ve hipotenüsü, yüksekliğine kıyasla o kadar büyük olacaktır ki, bu ikisi neredeyse birbirine paralel kabul edilebilir. Böylece ufuk balondaki kişiye, sepetle aynı düzlem üzerindeymiş gibi görünür. Ama balonun tam altında bulunan noktanın sepete olan uzaklığı gerçek boyutuyla gözükmeceğinden, bu nokta doğal olarak ufkun çok altındaymış gibi gözükür. Deniz yüzeyinin çukurmuş izlenimi vermesi, çıkılan yüksekliğin, üçgenin tabanı ile hipotenüsünün artık birbirine paralel gibi gözükmeyeceği bir orana ulaşmasına kadar sürer; ancak bu noktadan sonra Dünya gerçekte olduğu gibi dışbükey gözükür – Poe’nun notu.

Salı, 9 Nisan [Bay Ainsworth tarafından yazılmıştır]. Öğleden sonra, saat bir. Güney Carolina'nın alçak kıyıları göz alabildiğine önümüzde uzanıyor. Büyük problem çözüldü. Atlantik Okyanusu'nu –bir balon içerisinde kolayca ve sağ salım– aştık. Tanrı'ya şükürler olsun! Bundan sonra herhangi bir şeyin olanaksızlığını kim söyleyebilir?

* * *

Günlük burada bitiyor. Ama Bay Ainsworth inişle ilgili bazı ayrıntıları Bay Forsyth'e anlatmıştır. İki denizcinin ve Bay Osborn'un hemen tanıdıkları sahili yolcular ilk gördüklerinde yaprak kımıldamıyordu. Bay Osborn Moultrie Kalesi'ni tanıdığından, hemen o yakınlarda bir yere inmeye karar verildi. Balon plajın üzerine götürüldü; deniz çekilmişti, kumların sert, düzgün yüzeyi inmeye fevkalade uygundu; atılan borda kancası daha ilk seferinde sıkıca yere tutundu. Adalılar ve kaledekiler balonu görmek için başına üşüştüler; ama onları yapılan yolculuğa –*Atlantik Okyanusu'nun geçilmiş olmasına*– inandırmakta çok güçlük çekildi. Öğleden sonra saat ikide demir atılmış, böylece yolculuğun tamamı yetmiş beş saatte ya da kıtadan kıtaya hesaplanacak olursa daha kısa bir sürede tamamlanmıştı. Ciddi hiçbir kaza olmamış, hiçbir zaman gerçek bir tehlikeyle karşılaşılmamıştı. Balonun havası boşaltıldı ve zahmetsizce emniyete alındı; bu anlatının derlendiği yazı Charleston postasıyla gönderildiğinde yolcular hâlâ Moultrie Kalesi'ndeydi. Bundan sonraki niyetlerini bilmiyoruz, ama okurlarımıza pazartesi günü ya da en geç ertesi gün ilave bilgi verme sözünü veriyoruz.

Bunun, insanoğlunun bugüne dek başardığı, hatta kalkıştığı en harikulade, en ilginç ve en önemli girişim olduğuna kuşku yok. Ne görkemli sonuçlar doğuracağını şimdiden belirlemeye kalkışmak gereksiz olmaz mı?

Bir Uyanık-Uyurla Sohbet

İpnotizmanın *temel varsayımlarını* hâlâ koyu bir kuşku bulutu sarmalıyor olsa da, *şaşırtıcı olguları* bugün evrensel olarak kabul edilmektedir. Bu etkilerden kuşku duyanlar, meslekten su katılmamış kuşkucular, işe yaramaz takımından cibilliyetsizlerdir. İnsanın yalnızca irade gücünü kullanarak bir başkasını, neredeyse *ölme* benzer anormal bir duruma ya da en azından bizim bilgi sınırlarımız içinde normal kabul ettiğimiz durumlardan oldukça farklı bir duruma düşürebilecek kadar etkileyebildiğini; böylesine etkilenmiş kişinin bu durumda, dış duyu organlarını ancak büyük bir çabayla, bu yüzden de yetersiz kullanabilmesine karşın, yine de fiziksel organlarla kavranması mümkün olmayan şeyleri, bilinmez olduğu varsayılan kanallardan ve inanılmaz derecede tam olarak kavrayabildiğini; dahası, zihinsel yeteneklerinin muazzam ölçüde yükselip güçlendiğini; kendisini böyle etkileyen kişiye karşı derin bir yakınlık duyduğunu ve son olarak, etkiye duyarlılığın etkilenme sıklığıyla arttığını ve yol açtığı kendine has özellikleri olan olgunun da aynı oranda kapsamlı ve *belirgin* olduğunu *kanıtlamaya* çalışmaktan daha kesin bir zaman israfı olamaz günümüzde.

Bunların –ipnotizma yasalarının genel özelliklerinin– gösterilmesinin fuzuli bir iş olduğunu söylüyorum; böylesine gereksiz bir gösteriyle bugün okurlarımı sıkamak niyetinde de değilim. Şu an-

ki amacım çok farklı elbette. Önyargılı bir dünya karşısında da olsam, bir uyanık-uyur ile aramda birkaç gün önce geçen çok dikkate değer bir sohbeti hiç yorum yapmadan, ama bütün ayrıntılarıyla vermek zorunda hissediyorum kendimi.

Uzun zamandan beri söz konusu kişiyi (Bay Vankirk'ü) ipnotize etme alışkanlığı edinmiştim; giderek hassasiyeti artmış olduğundan onu artık daha çabuk ipnotize ediyordum. Bay Vankirk, aylardan beri ileri derecede veremden mustarıptı, hastalığın fazla rahatsızlık verici etkilerinden benim ipnotik el hareketlerimle kurtulmaktaydı; çarşamba gecesini, yani içinde bulunduğumuz ayın on beşinde hastanın başucuna çağrıldım.

Hastanın, kalp bölgesinde keskin bir sancısı vardı, güçlkle soluk alıp veriyordu ve astımın bilinen bütün belirtilerini sergiliyordu. Böylesi kasılmalarda, sinir merkezlerine hardal sürmek genellikle onu rahatlatıyordu, ama bu gece o da işe yaramamıştı.

Odasına girdiğimde, neşeli bir gülümsemeyle beni selamladı; besbelli ki çok fazla beden ağrısı çekiyordu, buna karşın zihinsel bakımdan çok iyi gözüküyordu.

“Sizi bu akşam,” dedi, “ağrılarımı dindiresiniz diye değil, son zamanlarda bende epeyce endişe ve şaşkınlığa yol açan bazı psişik izlenimler konusunda bana yardımcı olasınız diye çağırttım. Ruhun ölümsüzlüğü konusunu bugüne kadar nasıl kuşkuyla karşıladığımı size anlatmama gerek yok. Şu varlığını kabule yanaşmadığım ruhta, her zaman kendi varlığı konusunda belli belirsiz bir his olduğunu yadsıyacak değilim. Ancak bu his hiçbir zaman tam bir kanıya dönüşmemişti. Bunun aklımla hiçbir ilişkisi yoktu. Tüm mantıksal sorgulama çabalarım, beni eskisinden daha fazla kuşku yaptı. Bana, Cousin'i¹ incelememi önerdiler. Cousin'i hem kendi yapıtlarından hem de Avrupa ve Amerika'daki yankılarından inceledim. Bay Brownson'un² Charles Elwood'u, sözgelimi, elime tutuşturuldu. Bu kitabı büyük bir dikkatle okudum. Bütün

1 Victor Cousin (1792-1867): Sekiz ciltlik felsefe ansiklopedisi *Cours de l'histoire de la philosophie*'ye (Felsefe Tarihi Dersleri) gönderme yapıyor olabilir.

2 Orestes Augustus Brownson (1803-1876): Mistik Amerikan yazarı. Önceleri Presbiteryen, sonra Üniversalist, sonra Üniteryen daha sonra Katolik. Felsefi açıdan ise August Comte ile Victor Cousin'in ılımlı izleyicisi. 1840'ta yayımlanan *Charles Elwood* adlı romanında aşkın (transcendental) öğretileri ele aldı.

itibarıyla mantığa uygun buldum, ancak *tek* mantığa aykırı kısmı ne yazık ki kitabın inançsız kahramanının esas savlarıydı. Yaptığı özetten, ahkâm kesen kahramanımızın kendi kendini bile inandıramadığı anlaşılıyordu. Kitabın sonu, tıpkı Trinculo'nun³ devleti gibi, başını unutuyordu. Kısacası, insan kendi ölümsüzlüğünü zekâsıyla kavrayacaksa, bunun şimdiye kadar İngiltere'nin, Fransa'nın ve Almanya'nın ahlâkçılarının yapageldikleri gibi salt soyutlamalarla olmayacağını kavramam çok fazla uzun zaman almadı. Soyutlamalar insanı eğlendirir ve oyalar ama zihinde yer etmez. En azından bu dünyada, felsefenin, niteliklere şeyler olarak bakmaya bizi her zaman boş yere çağıracağı kanısına vardım. İrade boyun eğebilir; ama ruh, ama akıl, asla.

Tekrar ediyorum, belli belirsiz hissettim, ama hiçbir zaman anlayarak inanmadım. Ama son zamanlarda bende neredeyse akılla kabullenilebilecek belirli bir duygu derinliği oluştu, öyle ki ikisini birbirinden zor ayırt edebiliyorum. Bu sonucu sanırım basitçe ipnotik etkiye bağlayabilirim. Düşüncelerimi en iyi, bir varsayımla açıklayabilirim; şöyle ki ipnoza girmek, anormal durumumda beni ikna eden, ama normal durumuma –sonuçları dışında– ipnotizma olgusuyla tam bir uyum halinde uzanmayan bir dizi akıl yürütmeyi kavramamı sağlıyor. Uyanık-uyurluk durumunda akıl yürütmeye sonuçları –neden ve sonuç– bir arada bulunuyor. Doğal durumumda, neden yok oluyor, geriye sadece sonuç kalıyor, o da kısmen.

Bu düşünceler, ipnotize edildiğimde bana bir dizi akıllıca yöneltilmiş sorunun sorulmasının iyi sonuçlar doğuracağını düşünme yol açtı. Uyanık-uyurların kendi bilinçlerine fazlasıyla vardıklarını sık sık gözlemlemiştinizdir; uyanık-uyurun ipnotik durumun bütün yönleri üzerine sahip olduğu geniş bilgiden ve kendi bilincine varışından, ipnotize edilmiş kişiyi sorgulamada tutulacak yolun ipuçları çıkarılabilir.”

Bu deneyi yapmaya elbette razı oldum. Birkaç el hareketi Bay Vankirk'ün ipnotik uykuya dalmasına yetti. Soluk alıp vermesi

3 Shakespeare'in *Fırtına*'sındaki soytarı. Caliban ve Stefano ile birlikte Prospero'nun adasını ele geçirmek için planlar yapar, ama planı açığa çıkar ve cezalandırılır. *Fırtına*'da aslında Antonio “devletin kuyruğu başını unuttu” sözünü Trinculo'ya değil Gonzalo'ya söylemektedir (*Fırtına*, Çev. Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994, II.Perde, I.Sahne, s. 54).

derhal rahatladı, artık herhangi bir fiziksel rahatsızlıktan acı çekmiyor gibiydi. Bundan sonra aramızda aşağıdaki konuşma geçti: Burada V. hastayı, P. beni temsil etmektedir.

P. – Uyuyor musunuz?

V. – Evet... hayır; daha derin uyumayı yeğlerdim.

P. – [*Birkaç el hareketinden sonra*] Şimdi uyuyor musunuz?

V. – Evet.

P. – Şu anki hastalığınızın nasıl sonuçlanacağını düşünüyorsunuz?

V. – [*Uzun süre durakladıktan sonra ve güçlkle konuşuyormuş gibi*] Ölüp gideceğim.

P. – Ölüm fikri sizi kederlendiriyor mu?

V. – [*Çok çabuk*] Hayır, hayır.

P. – Sizi bekleyen şey hoşunuza gidiyor mu?

V. – Uyanık olsaydım ölmek isterdim, ama şimdi önemi yok. İpnotik durum beni hoşnut edecek kadar ölüme yakın.

P. – Biraz daha açık anlatmanızı isterdim, Bay Vankirk.

V. – Ben de böyle yapmak istiyorum, ama bu zayıf halimle harcayabileceğimden daha fazla çaba gerektiriyor bu. Bana uygun sorular sormuyorsunuz.

P. – O zaman, size ne sormalıyım?

V. – Başından başlamalısınız.

P. – Başından mı? Ama başlangıç neresidir?

V. – Biliyorsunuz ki başlangıç TANRI'dır. [*Bu sözler, alçak ve titreyen bir ses tonuyla ve çok derin bir saygı ifadesiyle söylenmişti.*]

P. – Öyleyse, Tanrı nedir?

V. – [*Dakikalarca duraksadıktan sonra*] Söyleyemem.

P. – Tanrı, ruh değil midir?

V. – Uyanık iken “ruh”la ne demek istediğinizi anlıyordum, ama bu bana şimdi sadece bir sözcük olarak gözüküyor –örneğin gerçeklik gibi, güzellik gibi– yani bir nitelik olarak.

P. – Tanrı, özdeksiz değil midir?

V. – Özdeksizlik diye bir şey yoktur, bu sadece bir sözcüktür. Özdek olmayan şey, mevcut değildir – nitelikler, nesne olmadıkça.

P. – O zaman, Tanrı özdeksel midir?

V. – Hayır. [Yanıt beni çok şaşırttı.]

P. – Peki, öyleyse nedir Tanrı?

V. – [Uzunca bir süre sustuktan sonra, kekeleyerek] Anlıyorum, ama anlatması çok zor. [Yeniden uzun bir suskunluk] Tanrı bir ruh değil, çünkü var. Sizin anladığınız anlamda özdek de değil. Özdeğin, insanın bilmediği derecelenmeleri vardır; yoğun olanı seyrek olanını itip harekete geçirir, seyrek olanı yoğun olanının içini kaplar. Örneğin atmosfer elektriğin ana ögesini harekete geçirirken elektriğin ana ögesi atmosfer içerisinde yayılır. Özdeğin bu derecelenmeleri, az bulunurluk veya seyreklik bakımından azala azala, sonunda parçacıksız özdeğe, parçacığı olmayana, bölünmeze – tek olana ulaşır; ve burada itme ve nüfuz etme yasası değişikliğe uğrar. En son ya da parçacıksız özdek, sadece her şeyin içine nüfuz etmekle kalmaz, aynı zamanda her şeyi de iter ve böylece her şey kendi kendinin içinde olmuş olur. Bu özdek Tanrı’dır. İnsanların “düşünce” sözcüğünde somutlaştırmaya çalıştıkları şey, hareket halindeki bu özdektir.⁴

P. – Metafizikçiler, bütün eylemlerin harekete ve düşünceye indirgenebileceğini ve hareketin kökeninde düşüncenin olduğunu ileri sürerler.

4 Bu, Poe’nun birçok öyküsünde ve denemesinde yer verdiği ve “spiritualite”ye fiziksel bir temel kazandırmaya çalıştığı bir dizi pasajdan biridir. (Örneğin, “Sözcüklerin Gücü” adlı öyküsünde ve kozmolojik denemesi “Eureka”da benzer görüşler yer almaktadır.)

V. – Evet, şimdi kafa karışıklığını görüyorum. Hareket, *zihnin* eylemidir, *düşüncenin* değil. Parçacıksız özdek ya da hareketsiz durumdaki Tanrı (kavrayabildiğimiz kadarıyla) insanların zihin dedikleri şeydir. Kendiliğinden hareketin parçacıksız özdekteki (etkisi bakımından insan iradesine eşdeğer) gücü, onun tekliğinin ve aynı anda her yere yayılmış olmasının bir sonucudur; *nasıl olduğunu* bilmiyorum ve şimdi çok açıkça görüyorum ki hiçbir zaman da bilemeyeceğim, ama kendi içerisinde mevcut bir yasa ya da bir nitelikle harekete geçirilmiş olan parçacıksız özdek düşüncedir.

P. – Parçacıksız özdek derken ne demek istediğinizi daha açık bir şekilde anlatabilir misiniz?

V. – İnsanların bilgisi dahilindeki özdekler, derecelerinin yükselmesi oranında duyu organlarıyla kavranamaz olur. Tut ki elimizde bir metal, bir parça ağaç, bir su damlası, atmosfer, bir gaz, kalorik,⁵ elektrik, ışık saçan esir var. Şimdi biz bunların hepsine özdek diyoruz ve tüm özdekleri genel bir tanımla ifade ediyoruz; ama buna rağmen, metale ilişkin fikrimizle ışık saçan esire ilişkin fikrimiz kadar birbirinden esastan farklı iki fikir olamaz. Bu sonuncusunu alalım, onu bir ruh ya da hiçlik olarak sınıflandırmaya neredeyse karşı konulamaz bir eğilim duyuyoruz. Bizi bunu yapmaktan alıko-yan tek şey, onun atomik yapısına ilişkin görüşümüzdür ve burada bile, sonsuzcasına küçüklük, sağlamlık, elle tutulabilirlik, ağırlık özelliklerine sahip bir şey olarak atom hakkındaki bilgilerimizi yardıma çağırmak zorunda kalırız. Atomun yapısına ilişkin düşüncelerimiz yerle bir edilecek olsa, esire artık bir mevcudiyet olarak ya da en azından bir özdek olarak bakamayız. Daha iyi bir sözcük bulunmadığından, buna ruh diyebiliriz. Şimdi ışık saçan esirin bir adım ötesine geçip, esirden daha seyreltik bir özdek düşünelim; bu esir metalden çok daha seyreltik olduğundan, (bütün okul dogmalarına karşın) hemencecik biricik kütleye, parçacıksız özdeğe ulaşırız. Çünkü atomların kendilerinin sonsuz küçüklüğünü kabul etsek bile, atomlar arasındaki boşlukların sonsuz küçüklüğü bir saçmalaktır. Atomlar yeterince çok sayıdaysa, atomlar arası boşluğun

5 Daha Poe zamanında bir kenara atılmış bilimsel kavram. Yanmanın temelinde yat-tığı *juntify* varsayılan “ısı maddesi”.

yok olacağı ve kütlenin mutlak anlamda birleşip yekvücut olacağı bir nokta, bir azlık derecesi olacaktır. Atomik yapı böylece bir yana bırakılınca, kütlenin niteliği değişerek kaçınılmaz olarak ruh kavramımız alanına kayar. Bununla birlikte açıktır ki, yine eskisi kadar özdektir. Doğrusu şudur, olmayanı hayal etmek olanaksız olduğundan ruh kavranamaz. Onunla ilgili bir kavram oluşturduğumuz hayaline kapıldığımızda, özdeğin sonsuzca seyrelmiş olduğunu düşünerek sadece kendimizi kandırmaktayızdır.

P. – Bana kalırsa, mutlak birleşme fikrine karşı üstesinden gelinemez bir itiraz bulunmaktadır; bu, gök cisimlerinin uzaydaki dönüşleri sırasında karşılaştıkları çok küçük dirençtir; belirli bir dereceye kadar varlığı bugün ortaya çıkarılan bu direnç o denli küçüktür ki, Newton gibi bir bilgenin bile gözünden kaçmıştır. Cisimlerin gösterdiği direncin esas olarak yoğunluklarıyla orantılı olduğunu biliyoruz. Mutlak birleşme, mutlak yoğunluk demektir. Boşluk yoksa geçilecek yer de olamaz. Mutlak yoğunlukta bir esir, bir yıldızın ilerlemesini elmas ya da demirden bir esire göre çok daha etkili bir şekilde durduracaktır.

V. – İtirazınıza, neredeyse görünüşteki yanıtlanamazlığı oranında kolayca yanıt verilebilir. Yıldızın ilerlemesine gelince, yıldızın esir içinden mi geçtiği yoksa *esirin mi onun içinden geçtiği* fark etmez. Kuyruklu yıldızların bilinen yavaşlamalarını onların esir içinden geçtiği fikrine bağlayan hata kadar açıklanamaz başka bir gökbilimsel hata yoktur, çünkü ne kadar seyreltik olduğu varsayılırsa sayılsın, bu esir yine de, anlaşılmasını olanaksız buldukları bir noktayı geçiştirmeye çalışan bu gökbilimcilerin kabul ettiklerinden çok daha kısa bir sürede her türlü yıldız hareketini kesin olarak durdururdu. Öte yandan gerçek gecikme süresi, aşağı yukarı esirin yıldızın bir tarafından öte tarafına geçişi sırasındaki *sürtünmesinden* beklenen kadardır. Bu durumda, yavaşlatma kuvveti anlık ve kendi içinde bütündür; ikinci durumdaysa, sonsuza kadar biriken niteliktedir.

P. – Ama bütün bunlarda –salt özdeğin Tanrı ile özdeşleştirilmesinde– bir saygısızlık yok mu? [*Uyanık-uyur ne demek istediğimi tam olarak anlayıncaya kadar sorumu tekrarlamam gerekti.*]

V. – Özdeğin zihinden niçin daha az saygın olması gerektiğini söyleyebilir misiniz? Ama unutuyorsunuz ki, sözünü ettiğim özdek her bakımdan, özellikle de yüksek nitelikleri bakımından tam olarak okulların “zihni” ya da “ruhudur”, bu okulların “özdeğidir” de aynı zamanda. Tanrı, ruha atfedilen bütün güçleriyle, özdeğin yetkinleşmiş halinden başka bir şey değildir.

P. – Öyleyse, hareket halindeki parçacıksız özdeğin, düşünce olduğunda ısrar ediyorsunuz.

V. – Genel olarak, bu hareket evrensel zihnin evrensel düşüncesidir. Bu düşünce yaratır. Yaratılmış olan her şey Tanrı’nın düşüncelerinden başka bir şey değildir.

P. – “Genel olarak” diyorsunuz.

V. – Evet. Evrensel zihin Tanrı’dır. Yeni bireysellikler için özdek gereklidir.

P. – Ama şimdi “zihinden” ve “özdekten” metafizikçiler gibi söz ediyorsunuz.

V. – Evet, karışıklıktan kaçınmak için. “Zihin” dediğimde, parçacıksız ya da en üstün özdeği kastediyorum; “özdek” ile bütün geri kalanları hedefliyorum.

P. – “Yeni bireysellikler için özdek gereklidir,” diyordunuz.

V. – Evet, çünkü cisimsiz var olan zihin Tanrı’dır. Düşünen bireysel varlıklar yaratmak için kutsal zihnin bir kısmına vücut vermek gerekliydi. Böylece insan bireyselleşmiş olur. Beden giysisi olmasaydı insan Tanrı olurdu. Şimdi parçacıksız maddenin vücut bulmuş kısımlarının özel hareketleri insan düşüncesi olurken, tamamının hareketi Tanrı düşüncesi olur.

P. – Bedeninden kurtulmuş insanın Tanrı mı olacağını söylüyorsunuz?

V. – [Epeyce duraksadıktan sonra] Bunu söylemiş olamam, tam bir saçmalık bu.

P. – [Notlarıma bakarak] “Beden giysisi olmasaydı insan Tanrı olurdu,” dediniz.

V. – Doğru. Bundan yoksun kalan insan Tanrı olurdu, birey olmaktan çıkardı. Ama insan hiçbir zaman bundan yoksun kalmaz –en azından hiçbir zaman yoksun kalmayacaktır– aksi halde, Tanrı’nın kendi üzerine dönen bir eylemini tasavvur etmiş oluruz ki, tamamen yararsız ve amaçsız bir eylem.⁶ İnsan bir yaratıktır. Yaratıklar, Tanrı’nın düşünceleridir. Geri dönüşümsüzlük düşüncesinin doğasıdır.

P. – Anlamıyorum. İnsanın hiçbir zaman bedenini terk edemeyeceğini mi söylüyorsunuz?

V. – İnsanın hiçbir zaman bedensiz olmayacağını söylüyorum.

P. – Açıklayın.

V. – İki beden vardır: Kurtla kelebeğin konumlarına denk gelen yetkinleşmemiş beden ile gelişmesini tamamlamış beden. “Ölüm” dediğimiz şey acılı bir başkalaşımdan başka bir şey değildir. Şu anki bedenimiz yetkinleşmemiş, hazırlık niteliğinde ve geçicidir. Geleceğimiz mükemmel, nihai ve ölümsüzdür. Nihai yaşam en yüce amaçtır.

P. – Ama kurdun başkalaşımını açıkça bilmekteyiz.

V. – Biz, elbette, ama kurt, hayır. Yetkinleşmemiş bedenimizin oluştuğu özdek, bu bedenin organları tarafından algılanır ya da daha açıkçası, yetkinleşmemiş organlarımız, yetkinleşmemiş bedenimizi oluşturan özdeğe uygundur, ama nihai bedeni oluşturan özdeğe uygun değildir. Nihai beden böylece yetkinleşmemiş duyarlarımızla algılanamaz olur ve iç formun kendisini değil, sadece iç formdan çürüyerek düşen kabuğu algılarız; ama bu iç form da, kabuk da nihai yaşamı kazanmış olanlarca algılanabilir.

6 Poe’nun düşüncesi birçok Doğu dininde bulunan “aydınlanmış ruhun amacı dünya ruhuyla (Tanrı’yla) bütünleşmektir” şeklindeki düşünceyle karşılaştırılabilir. Poe’nun düşüncesinin onlardan temel farkı, Poe’nun böyle aşkınlık için maddi temel aramaya çalışması ve düşüncesini Tanrı’yla tam bir bütünleşmeye vardırmasıdır.

P. – Birçok kereler ipnotik durumun ölüme çok benzediğini söylediniz. Nasıl bir şey bu?

V. – İpnotik durumun ölüme benzediğini söylediğimde, onun nihai yaşama benzediğini anlatmak istiyorum, çünkü ipnotize olduğumda yetkinleşmemiş yaşamımın duyuları askıdadır ve dışındaki şeyleri, nihai ya da organik olmayan yaşamda kullanacağım bir ortam aracılığıyla doğrudan organsız algılıyorum.

P. – Organik olmayan mı?

V. – Evet; organlar, insanın, başka sınıf ve biçimler dışında, özdeğin belirli sınıf ve biçimleri ile hissedilebilen ilişkiler kurabildiği mekanizmalardır. İnsanın organları, onun yetkinleşmemiş durumuna, sadece bu durumuna uygundur; nihai durumunda insan inorganik olduğundan bir tek Tanrı iradesinin niteliği, yani parçacıksız maddenin hareketi dışında her şeyi sınırsızca anlayabilir. Nihai bedeni tümünden beyin olarak düşünmek suretiyle, hakkında açık bir fikir edinebilirsiniz. Tam olarak bu *olmasa da*, bu niteliğin kavranması onun ne olduğunu anlamaya sizi yakınlaştıracaktır. Işıklı bir cisim, ışık saçan esire titreşimler verir. Titreşimler, benzerlerini retinada yaratır; bunlar da yine benzer titreşimleri optik sinire iletir. Sinir, benzerlerini beyne taşır, beyin de benzerlerini kendi içini kaplayan parçacıksız özdeğe. Bu sonuncunun hareketi düşünce, düşüncenin ilk titreşimiye algıdır. Bu, yetkinleşmemiş zihnin dış dünyayla iletişim kurma tarzıdır ve bu dış dünya, yetkinleşmemiş yaşamda, organların yapısal özellikleriyle sınırlıdır. Ama inorganik nihai yaşamda, dış dünya, ışık saçan esirden bile sonsuzca seyreltik bir esirin müdahalesinden başka hiçbir müdahaleyle karşılaşmadan –daha önce de söylediğim gibi beyinle benzerlik taşıyan bir özden yaratılmış– bedenin bütününe ulaşır ve beden bu esirle birlikte titreşerek içini kapladığı parçacıksız özdeği harekete geçirir. Dolayısıyla nihai yaşamdaki neredeyse sınırsızca algılama kapasitesini, özel durumlarla ilgili organların bulunmayışına vermeliyiz. Organlar, yetkinleşmemiş varlıklar kanatlanıncaya kadar onları içlerinde tutmaya yarayan kafeslerdir.

P. – Yetkinleşmemiş “varlıklar”dan söz ediyorsunuz. İnsandan başka düşünen yetkinleşmemiş varlık var mıdır?

V. – Nebulalara, güneşlere, gezegenlere ve ne nebula ne güneş ne de gezegen olan daha başka kütlelere seyrilmiş pek çok özdeğin yığılmış olmasının tek amacı, sonsuz çoklukta yetkinleşmemiş varlığın kendine has özellikleri olan organlarına gıda sağlamaktır. Yetkinleşmiş yaşamdan önceki yetkinleşmemiş yaşamın gereksinimi olmasaydı böyle dünyalar olmazdı. Bu dünyaların her birinde ayrı ayrı türlerde, organik, yetkinleşmemiş, düşünen varlıklar vardır. Hepsinde organlar, yaşanan dünyanın özelliklerine göre değişiklikler gösterirler. Ölüm ya da başkalaşım ile nihai yaşama –ölümsüzlüğe– ulaşan ve *biri* dışında bütün sırlara vâkıf olan bu yaratıklar sadece irade gücüyle her tür eylemde bulunur, her yere giderler; bize biricik somut dünyalar olarak gözüken yıldızlarda değil de yıldızların yerleşimi için yaratıldığına körü körüne inandığımız uzayda yaşarlar –ama bu UZAY’ın kendisi– sonsuzluğun gerçekten uçsuz bucaksızlığı, yıldızların gölgelerini yutarak onları meleklerin bakış açısından bir varlık olmaktan çıkarır.

P. – “Yetkinleşmemiş yaşamın gereksinimi olmasaydı yıldızlar olmazdı,” diyorsunuz. Peki, bu gereksinim nereden doğuyor?

V. – Genel olarak inorganik özdekte olduğu gibi inorganik yaşamda da basit ve *biricik* yasanın –Kutsal İradenin– etkide bulunmasını engelleyecek hiçbir şey bulunmaz. Karmaşık, önemli ve çok sayıda yasası olan organik yaşam ve madde engel oluşturmak amacıyla yaratılmıştır.

P. – Peki ama yine soruyorum, bu engelin oluşturulması neden gerekmiştir?

V. – Çiğnenmemiş yasanın sonucu kusursuzluk, adalet, olumsuz mutluluktur. Çiğnenmiş yasanın sonucu kusurluluk, adaletsizlik, olumlu acıdır. Organik yaşamın ve özdeğin yasalarının çokluğu, karmaşıklığı ve öneminin neden olduğu engeller yüzünden, yasanın çiğnenmesi belli bir noktaya kadar olanaklı hale gelir. Böylece inorganik yaşamda olanaklı olmayan acı, organik yaşamda olanaklı olur.

P. – Ama böylece olanaklı olan acı ne işe yarar?

V. – Her şey karşılaştırma yoluyla iyi veya kötüdür. Yeterli bir çözümleme, hazzın her durumda acının zıddı olduğunu gösterir. *Olumlu* haz salt düşüncedir. Herhangi bir noktaya kadar mutlu olmak için aynı oranda da acı çekmiş olmamız gerekir. Hiç acı çekmemiş olmak, asla mutlu olmamış olmak anlamına gelirdi. Ama inorganik yaşamda acının olamayacağı gösterilmiştir, bu yüzden organik yaşam gereklidir. Dünyadaki ilkel yaşamın acıları, Cennetteki nihai yaşamın mutluluğunun biricik temelidir.

P. – Yine de, ifadelerinizden bir tanesi var ki, kesinlikle anlayamıyorum: “sonsuzluğun gerçekten uçsuz bucaksızlığı”.

V. – Bunun nedeni büyük bir olasılıkla sizin “cisim” terimini yeterince kavramamış olmanızdır. Bunu bir nitelik olarak değil de bir duygu olarak görmeliyiz: Özdeğin, düşünen varlıkların organik yapısına uyarlanmasının algılanmasıdır. Dünyada birçok şey vardır ki, Venüslüler için bir hiçtir; Venüs’te gözle görülebilen ve elle tutulabilen birçok şeyin varlığını değerlendirmekten de biz büsbütün uzağızdır. Ama inorganik varlıklar –melekler– için parçacıksız özdeğin tamamı cisimdir, yani bizim “uzay” dediğimiz şeyin tamamı onlar için en gerçek varlıktır. Bu arada, nasıl ki parçacıksız özdeğin bizim tarafımızdan özdeksel kabul edilmeyen nitelikleri yüzünden organik duyularca algılanmıyorsa, yıldızlar da bizim özdeksel kabul ettiğimiz nitelikleri yüzünden meleklerce algılanmaz.

Uyanık-uyurun alçak bir ses tonuyla bu son sözleri söylerken yüzünde beliriveren ve beni endişelendiren tuhaf bir ifade, derhal onu uyandırmama neden oldu. Bunu yapar yapmaz, bütün yüzüne yayılan ısıltılı bir gülümsemeyle yeniden yastığı üzerine düştü ve ruhunu teslim etti. Aradan daha bir dakika geçmemişti ki, taş kadar kaskatı kesilmiş olduğunu gördüm. Buz kesmiş alnından anlaşılabileceği üzere, Azrail’in eli epeydir üzerinde olmalıydı. Uyanık-uyur, sohbetimizin son bölümünde gölgeler diyarından mı seslenmişti bana?

Engabeli Dağların Öyküsü

1827 yılının sonbaharında Virginia'da Charlottesville yakınlarında oturduğum sıralarda, tesadüfen Bay Augustus Bedloe ile tanıştım.¹ Bu genç adam her bakımdan olağanüstüydü ve bende derin bir ilgi ve merak uyandırıyordu. Ne moral ne fiziksel ilişkilerini hiçbir şekilde anlama olanağı bulamadım. Ailesiyle ilgili doyurucu hiçbir bilgi edinemedim. Nereli olduğunu öğrenemedim. Genç adam dememe karşın, yaşı konusunda bile aklımı oldukça karıştıran bir şeyler vardı. Çok genç *gözüküyordu* –konuşurken de gençliğine imalar yapıyordu– yine de zaman zaman onun yüz yaşında olduğunu düşünmeden edemiyordum. Özellikle dış görünüşü çok tuhaftı. Son derece ince ve uzundu. Yürürken fazlasıyla kamburunu çıkarıyordu. Kolları ve bacakları aşırı ölçüde uzun ve zayıftı. Alnı geniş ve basıktı. Suratında damla kan yoktu. Geniş ve uysal bir ağzı vardı; dişleri sağlam olmakla birlikte, bugüne kadar hiçbir insan ağzında görmediğim kadar düzensizdi, yüzüne yabani bir görüntü veriyordu. Bununla birlikte, gülümsemesi hiç de, sanılabileceği gibi, çirkin değildi, ancak hep aynıydı. Bu gülümse-

1 Poe 1826 yılında Charlottesville'deydi ve yakınlarda bulunan Engabeli Dağlar'a (Ragged Mountains) yürüyüşe çıkardı. Bedlo(e) adını, bugün Özgürlük Anıtı'nın bulunduğu adaya adını veren aileden ya da Macaulay'ın Warren Hastings üzerine olan denemesinden almış olabilir.

mede derin bir melankoli, monoton ve kesintisiz bir hüznü okuyordu. Gözleri anormal ölçüde iri ve kedigözü gibi yuvarlaktı. Gözbebekleri de tıpkı kedi familyasındaki gibi ışığın artması ya da azalmasıyla küçülür ya da büyürdü. Heyecanlandığı zamanlar, göz küreleri inanılmayacak derecede parlardı; sanki ışığı yansıtma-lardı da, bir mum ya da güneş gibi kendi ışıklarını yayarlardı; normal durumda ise, insanın aklına uzun zaman önce gömülmüş bir cesedi düşürecek kadar cansız ve donuktular, önlerinde sanki ince bir perde vardı.

Görünüşündeki bu tuhaflıklar epeyce canını sıkıyor gibiydi ve konuşurken sürekli olarak yarı açıklayıcı, yarı savunucu imalarda bulunuyordu; bunları ilk defa duyduğumda çok etkilenmiş ve üzülmüştüm. Ama çok geçmeden bunlara alıştım ve artık rahatsızlık duymaz oldum. Bana kalırsa niyeti, fiziksel bakımdan her zaman böyle olmadığını, bir dizi nevroz krizinin alışılmadık güzelliğini gördüğümüz hale getirdiğini doğrudan söylemek yerine dolaylı olarak anlatmaktı. İlk defa Saratoga'da² karşılaştığı Templeton³ adında –belki yetmiş yaşında– bir hekime gidiyordu yıllardır ve bundan çok fayda görmüş ya da buna inanmıştı. Bunun sonucu olarak, zengin biri olan Bedloe, Dr. Templeton ile bir anlaşma yapmıştı; bu anlaşmaya göre doktor yıllık gelir karşılığında bütün zamanını ve tıbbi bilgisini yalnızca hastasının bakımına adamaya razı olmuştu.

Dr. Templeton gençliğinde çok gezip dolaşmış ve Paris'te Mesmer⁴ öğretisinin ateşli taraftarından biri olmuştu. Doktor, salt manyetizmaya dayanan usullerle hastasının şiddetli ağrılarını hafifletmişti, doğal olarak da bu başarı hastada bu usullerin dayandığı düşüncelere belli bir güvenin doğmasına yol açmıştı. Doktor, bütün aşırı taraftarlar gibi, hastasını tam olarak kendine inandır-

2 New York'ta Albany'nin kuzeyinde bulunan Saratoga kaplıcalarına insanlar Poe zamanında yalnızca tedavi amacıyla giderlerdi.

3 Templeton adı, Nathaniel Middleton'dan uyarlanmış olabileceği gibi, hafızanın yeri kabul edilen *temple*'dan (şakak) türetilmiş bir sözcük oyunu da olabilir.

4 Franz Anton Mesmer (1733-1815): Avusturyalı hekim. Viyana'da eğitim görmüş, "beden manyetizması"nı ipnotizma yoluyla, sonradan mesmerizm adını alacak bir tedavi sistemine dönüştürmüştür. İpnotizmaya dayalı sağaltımla ilgili sırrını açıklamayı reddettiği için çalışmalarına kısıtlama getirilmesi üzerine emekliye ayrılmıştır.

maya o kadar canla başla çalışıp çabalamış ve bunda da o kadar başarılı olmuştu ki, sonunda hastasını, üzerinde birtakım deneyler yapmaya razı etmişti. Bu deneylerin sık sık tekrarlanması ve böylece son zamanlarda çok yaygınlık kazanması nedeniyle dikkati çok az çeken ya da hiç çekmeyen, ancak yazdığım dönemde Amerika'da neredeyse hiç bilinmeyen bir sonuç çıkmıştı ortaya. Yani diyeceğim, Doktor Templeton ile Bedloe arasında yavaş yavaş çok belirgin ve güçlü bir *bağ* ya da ipnotik ilişki gelişmişti. Bu *bağın* basit uyutma gücünün sınırlarını aştığını ileri sürecek değilim, ama bu güç oldukça ileri bir dereceye ulaşmıştı. İpnotizma yoluyla ilk uyutma denemesinde ipnotizmacı tam bir başarısızlığa uğramıştı. Beşinci ve altıncı denemelerde, o da uzun uğraşılardan sonra, kısmen başarılı olmuş, tam başarıya ancak on ikinci denemede ulaşılabilmişti. Bundan sonra hastanın iradesi çabucak hekimin iradesine yenilmişti; öyle ki, bu ikisiyle ilk tanıştığımda hasta, doktorun varlığından haberdar değilken bile, doktor isteyince hemen uykuya dalıyordu. Ancak şimdi, her gün binlerce benzer mucizeye tanık olduğumuz şu 1845 yılında, olanaksızlığı apaçık ortada olan bu olayı bir gerçek olarak ciddiyetle yazmaya cesaret edebiliyorum.

Bedloe son derece hassas yaradılışlı, kolay telaşa kapılan, heyecanlı biriydi. Hayal gücü kimselerde olmadığı kadar güçlü ve yaratıcıydı; onsuz yapamadığı ve her gün büyük miktarlarda yutmayı alışkanlık haline getirdiği morfinin bu güce katkıda bulunduğuna hiç kuşku yoktu. Her sabah hemen kahvaltıdan sonra –daha doğrusu, öğleye kadar bir şey yemediğine göre, içtiği bir fincan koyu kahveden sonra– büyük bir doz morfin alır ve tek başına ya da köpeğiyle birlikte, Charlottesvile'in batısına ve güneyine doğru uzanan ve buralarda Engebeli Dağlar adı verilen yabanıl ve korkunç dağ silsilesinde uzun uzadıya dolaşmak üzere yola koyulurdu.

Kasım ayının sonlarına doğru, pastırma yazı denilen, mevsimlerin tuhaf *interregnum*'u⁵ sırasında loş, ılık ve sisli bir gün, Bay Bedloe her zamanki gibi dağlara doğru yola çıktı. Gün sona erdiğinde henüz geri dönmemişti.

5 Fetret: İki hükümdar arasındaki hükümdarsız devre; hükümetin kanunen çalışmadığı devre.

Akşamın sekizinde, dönüşünün gecikmesi dolayısıyla ciddi olarak endişeye kapıldığımızdan, tam aramak için yola çıkıyorduk ki, umulmadık bir şekilde ortaya çıkıverdi; sağlığı her zamankinden daha kötü değildi, hatta daha da canlanmıştı. Gezisiyle ve kendisini geciktiren olaylarla ilgili olarak anlattıkları gerçekten çok tuhaftı.

“Hatırlayacağınız gibi,” dedi, “Charlottesville’den yola çıktığımda saat yaklaşık olarak sabahın dokuzuydu. Derhal dağlara yöneldim ve saat onda, benim için tamamen yeni olan bir boğaza girdim. Bu geçidin dönemeçlerini büyük bir ilgiyle izledim. Bütün yönlerde gözlerimin önüne serilen manzara, belki çok görkemli değildi, ancak korkunç ıssızlığı içinde benim için tarifsiz ve enfes bir görüntüydü. El değmemiş bir ıssızlıktı söz konusu olan. Üzerine bastığım yeşil çimenlere ve gri kayalara daha önce hiç bir insanoglunun ayağının değmemiş olduğunu düşünmekten kendimi alamıyordum. Gözlerden bu kadar ırak kalmış, gerçekte art arda bir dizi tesadüf üst üste gelmese ulaşılamayacak olan bu kuru dere yatağının girişini ilk olarak benim bulmuş olmam –içeriye giren ilk ve tek serüvenci olmam– hiç de olmayacak bir şey değil.

Pastırma yazının ayırt edici özelliği olan ve şimdi her şeyin üzerine olanca ağırlığıyla çökmüş bulunan pus ya da dumanın bu nesnelerin bende yaratmış olduğu belli belirsiz izlenimlerin etkilerini artırdığına hiç kuşku yok. Bu tatlı sis o kadar yoğunlu ki, hiçbir zaman on metreden ilerisini göremiyordum. İzlediğim patika son derece dolambaçlıydı ve güneş de gözükmediğinden çok geçmeden bütün yön duygusunu yitirdim. Bu arada morfin de alışıldık etkisini göstermişti, yani dış dünyaya karşı çok yoğun bir ilgi duyar olmuştum. Bir yaprağın titreyişinde, bir çimen yaprağının renginde, bir yoncanın şeklinde, bir arının vızıltısında, bir çiğ damlasının parıltısında, rüzgârın fısıltısında, ormandan gelen en hafif kokuda, bütün bir esin evreni; keyifli, rengârenk, heyecan verici ve düzensiz bir düşünce seli ortaya çıkmıştı.

Zihnim bunlarla meşgul, saatlerce yürüdüm; bu arada çevremdeki sis o denli yoğunlaştı ki, en sonunda ancak el yordamıyla yürür hale geldim. O zaman tarifsiz bir huzursuzluk –sinirlerimi tahrip eden bir tür ürkeklik ve titreme– ruhuma egemen oldu. Dip-

siz uçurumlara yuvarlanma korkusuyla adım atamıyordum. Sonra Engebeli Dağlar'la ve bu dağların mağaralarını, kovuklarını mesken tutmuş uygarlaşmamış, vahşi insan ırklarıyla ilgili anlatılan tuhaf öyküleri de anımsamıştım. Belirsiz oldukları için daha da terdihin edici bir hal alan düşünceler beni eziyor, huzursuz ediyordu. Birdenbire bir davulun güçlü sesi dikkatimi çekti.

Şaşkınlığım, elbette, çok büyüktü. Bu dağlarda davul bilinmeyen bir şeydi. İsrail'in suru beni daha fazla şaşırtamazdı. Ama yeni, oldukça şaşırtıcı bir ilgi ve şaşkınlık kaynağı daha ortaya çıktı. Sanki büyük bir anahtar destesi sallanıyormuş gibi bir tıkırtı ya da şingirti duyuldu; aynı anda da koyu esmer suratlı, yarı çıplak bir adam çılgınlık atarak hızla yanımdan geçti. O kadar yakınımdan geçmişti ki, sıcak soluğunu yüzümde duymuştum. Elinde çelik halkalardan oluşan bir alet tutuyor ve koşarken onları şiddetle sallıyordu.⁶ Sis içerisinde daha yeni gözden kaybolmuştu ki, bir karışık açık ağzı ve parıldayan gözleriyle soluk soluğa kocaman bir hayvan, ok gibi peşinden atıldı. Yanılmış olamazdım, bu bir sırtlandı.⁷

Bu vahşi hayvanın gözükmesi, duyduğum dehşeti artırmaktan çok beni rahatlatmıştı, çünkü düş görmüş olduğumdan artık emindim; kendime gelmeye, uyanmaya çalıştım. Cesaretle ve birdenbire ileri atıldım. Gözlerimi ovuşturdum. Avazım çıktığı kadar bağırdım. Kollarımı ve bacaklarımı çimdikledim. Gözüme küçük bir kaynak ilişti; eğilip ellerimi, yüzümü ve boynumu yıkadım. O zamana kadar beni rahatsız eden kuşku dağılır gibi oldu. Ayağa kalktığımda, sanki yepyeni bir adam olmuştum; kendimden hoşnut, kararlılıkla bilinmez yolumda ilerlemeye koyuldum.

En sonunda harcadığım çabadan ve atmosferin ağırlığından yorulup bir ağacın altına oturdum. Bu sırada zayıf bir güneş ışığı ortaya çıktı ve ağaç yapraklarının hafif ama çok belirgin gölgesi çimenler üzerine düştü. Bu gölgelere dakikalarca hayretle baktım. Gölgenin şekline duyduğum şaşkınlıktan aptallaşmıştım. Gözlerimi yukarı kaldırdım. Bu bir palmye ağacıydı.

6 "...yalnız kurye, sırtlanları kaçırmak için elindeki demir halka demetini sallıyordu." (Macaulay'ın Warren Hastings üzerine denemesi, *Edinburg Review*, 1841).

7 Yeni Dünya'da sırtlan bulunmamaktadır. Yukarıda yapılan göndermeye bir kez daha işaret ediliyor.

Heyecanla fırlayıp ayağa kalktım, çünkü düş gördüğüm düşüncesi artık ikna edici gelmiyordu. Duyularıma tamamen egemen olduğumu görüyordum, hissediyordum. Ve bu duyular şimdi ruhuma yeni ve tuhaf duygular dünyasını getiriyordu. Hava sıcaklığı birden dayanılmaz bir hal almıştı. Rüzgâr tuhaf bir kokuyla doluydu. Birçok insan sesinin uğultusuyla karışık, yavaş yavaş akmakta olan kocaman bir nehrin çağılıtısına benzer sürekli bir mırıltı kullaklarıma geldi.

Size tarif etmeye çalışmayacağım büyük bir şaşkınlıkla bu gürültüleri dinlerken, güçlü bir rüzgâr çıktı, bir sihirbazın sopası gibi, toprağa çökmüş sisi dağıttı.

Kendimi görkemli bir nehrin aktığı geniş bir ovaya hâkim yüksek bir dağın eteklerinde buldum. Bu nehrin kıyısında, *Binbir Gece Masalları*’ndaki Doğu kentlerini andıran bir kent bulunuyordu, ama bu kent o masallarda anlatılan tüm kentlerden daha tuhaftı. Bulunduğum yerden (kentten oldukça yüksekteydim) kentin kıyısını köşesini bir harita üzerine çizilmiş gibi görebiliyordum. Sayısız yol her yönden birbirini düzensiz bir şekilde kesiyordu; bunlar birer cadde olmaktan çok dolambaçlı uzun patikalardı ve karınca gibi insan kaynıyordu. Evler çılginca pitoreskti. Her tarafta şaşırtıcı bir balkon, veranda, minare, türbe ve fantastik oymalı cumba bolluğu göze çarpıyordu.⁸ Çok sayıda çarşı, pazar vardı; buralarda görülmemiş çeşit ve bollukta zengin mallar –ipekliler, muslinler, göz kamaştıran çatal bıçak takımları, göz alıcı mücevherler, değerli taşlar– sergileniyordu. Bunlardan başka, her tarafta, içlerinde azametle kurulmuş peçeli kadınlar bulunan tahtirevanlar, sedyeler; gösterişli haşeler örtülmüş filler; tuhaf tarzda yontulmuş mabutlar, davullar, sancaklar, gonklar, mızraklar, yaldızlı gümüş topuzlar görülüyordu. Bu kalabalık arasında, bu şamata ve genel

8 “Çok sayıda türbe, minare, balkon ve yüzlerce kutsal maymunun tırmandığı oymalı cumba bulunan sokakları genellikle yarım milyon insanın doldurduğuna inanılırdı” (Macaulay’ın denemesi). Hanuman maymununun kutsal olduğu Hindistan’ın bu bölgesindeki kentin Müslüman görüntüsü, Tac Mahal’i yaptıran Şah Cihan’ın oğlu Moğol İmparator Evrengzib’in zevkini yansıtmaktadır. Hindistan’da Moğol ya da Müslüman İmparatorluğu 1526’dan 1857’ye kadar sürmüştür. Moğol mimarisi fantastik kuleleri, sivri kuleleri, kemerleri ve kubbeleriyle İran mimarisinden gelişmiştir.

hayhuyda sarıklı, cüppeli, uzun sakallı milyonlarca kara ve sarı adam arasında, sayısız kutsal sığır dinsel anlamlı şeritlerle süslenmiş olarak dolaşıyor; pis ama kutsal maymun sürüleri dişlerini çatırdatarak, çığlık çığlığa camilerin silmelerine tırmanıyor ya da minarelere ve cumbalara asılıyordu. Nehir yakasında üzerinde insanların karınca gibi kaynaştığı caddelerden yıkanma yerlerine sayısız merdiven inerken, nehir bütün yüzeyini kaplayan aşırı yüklü gemi filoları arasında sanki kendisine güçlkle bir yol buluyordu. Kenti çevreleyen surların dışında büyük gruplar halinde sık sık palmiye ve kakao ağaçları, daha başka uzun ömürlü tuhaf dev ağaçlar yükseliyordu; şurada burada pirinç tarlaları, bir köylünün sazla örtülmüş kulübesi, bir sarnıç, tek başına bir tapınak, bir Çingene kampı yahut görkemli nehir kıyısına doğru başının üzerinde bir testiy-le tek başına gitmekte olan zarif bir kız görölüyordu.

Kuşkusuz şimdi bana düş görmüş olduğumu söyleyeceksiniz, ama düş görmedim. Gördüğüm şeylerin, duyduğum şeylerin, hissettiğim şeylerin, düşündüğüm şeylerin düşe benzer hiçbir yanı yoktu. Her şey birbiriyle son derece uyum halindeydi. İlk başta bir düşte olduğumdan kuşkulanarak, sonunda bana düşte olmadığımı gösteren bir dizi deneye giriştim. Şimdi, insan düş görürken düşünde düş görüp görmediğinden kuşkuya düşerse, kuşku *gerçek olduğunu kanıtlamakta asla başarısızlığa uğramaz* ve düş gören kişi genellikle anında uyanır. Novalis, ‘Düşümüzde düş görmekte olduğumuzu gördüğümüzde, uyanmamız yakın demektir,’ derken bir yanılğı içinde değildir.⁹ Eğer bu görüntülerin bir düş olmalarından kuşku duymamış olsaydım, kesinlikle bir düş olabilirlerdi, ancak düş olmalarından kuşkulanıp test ettiğim için onları daha başka olgular sınıfına sokmak durumundayım.”

“Bunda yanıldığınızı sanmıyorum,” diye Dr. Templeton görüşünü bildirdi, “ama devam edin. Ayağa kalktınız ve kente indiniz.”

“Ayağa kalktım,” diye Bedloe devam etti, büyük bir şaşkınlık içinde doktora bakarak, “dediğiniz gibi ayağa kalktım ve kente indim. Yoluma devam ederken bütün cadde ve sokakları dolduran, hepsi de aynı yönde giden ve çılğınca heyecan içinde büyük bir ka-

9 Novalis, Alman şair Georg Friedrich Phillipp von Hardenberg’dir (1772-1801). Alıntı, 1798’de yayımlanan ve bir grup aforizmayı içeren “Blütenstaub” dandır (Polen).

labalığın içine düştüm. Derken, bilmem neden, birdenbire olup bitenlere karşı büyük bir ilgi duymaya başladım. Sanki ne olduğunu tam olarak bilmediğim önemli bir rol oynayacağım içime doğmuştu. Etrafımı saran kalabalığa karşı derin bir düşmanlık duyuyordum. Aralarından sıyrıldım, dolambaçlı yollardan hızla geçerek kente ulaştım ve içeri girdim. Burada çılgınca bir karışıklık ve kıyasıya bir mücadele vardı. İngilizlerinkine benzer üniformalar giyinmiş subayların komutası altında, yarı Hintli, yarı Avrupalı giysiler içinde küçük bir grup insan, sokakları dolduran kendilerinden çok üstün sayıdaki ayaktakımına karşı savaşıyordu. Öldürülmüş bir subayın silahlarıyla silahlanarak zayıf tarafa katıldım ve umutsuzluğun verdiği bir yırtıcılıkla, kim olduğuna bakmadan önüme gelenle dövüşmeye başladım. Çoğunluğun karşısında uzun süre tutunamadık ve bir köşke sığınmak zorunda kaldık. Burada barikatlar kurduk, şimdilik güvendeydik. Köşkün çatısına yakın bir mazgal deliğinden öfke ve heyecan içindeki büyük bir kalabalığın nehir kıyısındaki güzel bir sarayı çevirdiğini ve saldırıya geçtiğini gördüm. O sırada sarayın üst kat pencerelerinden birinden kadınımsı görünümlü biri, uşaklarının sarıklarından yapılmış bir halat yardımıyla aşağı indi. Hazır beklemekte olan bir kayıkla nehrin öte yakasına kaçtı.

O zaman yeni bir amaç ruhuma egemen oldu. Arkadaşlarıma aceleyle birkaç ateşli söz söyleyerek onlardan birkaçını yanıma çekmeyi başardım ve köşkten dışarı çılgınca bir yarma hareketine giriştik. Bizi saran kalabalığın üzerine şiddetle atıldık. Önce önümüzde gerilediler. Sonra toparlanıp çılgınca saldırıya geçtiler ve yeniden geri çekildiler. Bu arada köşkten uzaklaşmış, üzerine yüksek binaların eğilmiş olduğu, kuytularına hiç güneş düşmemiş dar sokaklarda kaybolmuştuk. Ayaktakımı bütün gücüyle üzerimize çullandı, aralıksız olarak kargılarıyla saldırıyor, bizi ok yağmuruna tutuyordu. Son derece dikkat çekici bu oklar, bazı bakımlardan Malayalıların kıvrımlı krislerine¹⁰ benziyordu. Sürünen bir

10 *Kris ya da creese* kurbanı saplanırken ve geri çekilirken en fazla tahribata neden olması için dalgalı olarak imal edilmiş kısa kılıç ya da uzun bıçak. Poe'nun sözünü ettiği ok ucuna ne Macaulay'da ne de Hindistan'la ilgili başka bir kaynakta rastlanmaktadır. Yılanı andıran kıvrımlılık okun zehirli oluşunun altını çizmektedir.

yılanın gövdesine benzetilerek yapılmış bu uzun ve simsiyah okların uçları zehirliydi. Bunlardan biri sağ şakağıma saplandı. Olduğum yerde sallandım ve yere yıkıldım. Birden müthiş bir mide bulantısı hissettim. Debelendim, soluk almaya çabaladım, öldüm.”

“Artık,” dedim gülümseyerek, “serüveninizin bir düş olmadığında, sanırım ısrar etmezsiniz. Herhalde ölü olduğunuzu ileri süreceksiniz.”

Bu sözleri söylerken, Bedloe’nun yanıt olarak şiddetli bir çıkış yapacağını beklemiştim elbette. Ama büyük bir şaşkınlıkla onun duraksadığını, titrediğini, benzinin kül gibi olduğunu ama sessizliğini bozmadığını gördüm. Templeton’a doğru baktım. Sandalyesinde doğrulmuş, hiç kıpırdamadan oturuyordu, dişleri takırdıyordu, gözleri yuvalarından fırlamıştı. En sonunda boğuk bir sesle Bedloe’ya “Devam edin!” dedi.

“Dakikalarca,” diye devam etti sözlerine Bedloe, “hissettiğim tek şey, tek duygu, ölüm bilinciyle karanlık ve hiçlikti. Sonunda ruhumdan birdenbire ve şiddetli bir şok geçti sanki, elektrik şokunu andırır bir şok. Bu sarsıntıyla, yeniden eski bedenime ve ışığa kavuştuğum hissi geri geldi. Bu sonuncusunu hissettim, ama görmedim. Bir anda yerden yükselir gibi oldum. Ama hiçbir maddi, hiçbir görülür, duyulur ya da dokunulur bir varlığım yoktu. Kala-balık gitmişti. Kargaşa sona ermiş, kent nispeten sessizliğe bürünmüştü. Altımda, şakağımda bir okla bedenim yatıyordu; başımın tamamı şişmiş ve şekli bozulmuştu. Ama bütün bunları hissettim, görmedim. Hiçbir şeyle ilgilenmiyordum. Hatta cesedim bile beni ilgilendirmiyor gibiydi. Bir iradem yoktu; harekete geçmiş, kente girerken geçtiğim aynı dolambaçlı yollardan kent dışına doğru bir kuş gibi süzülerek uçuyordum sanki. Dağların sırtlanla karşılaştığım koyağına geldiğimde, yeniden galvanik bir pilin yarattığı şoka benzer bir şok hissettim; ağırlık, irade ve bir cisme sahip olma duyguları geri geldi. Eski kendim oldum ve büyük bir sabırsızlıkla eve doğru yola çıktım; ama geçmiş zaman, gerçeğin canlılığından hiçbir şey yitirmemişti ve şimdi bile, kendimi ne kadar zorlarsam zorlayayım, bir saniye olsun onları bir düş olarak göremiyorum.”

“Zaten düş değildi,” dedi büyük bir ağırbaşlılıkla Templeton, “yine de söz konusu sorunu en iyi hangi terimin ifade edeceğini

söylemek oldukça zor. Günümüz insanının ruhunun harikulade bir ruhsal keşfin eşiğinde olduğunu varsayalım sadece.¹¹ Bu varsayımla yetinelim. Bunun dışında bazı açıklamalar yapacağım. İşte, suluboya bir resim; bunu size daha önce göstermem gerekirdi, ancak tarifsiz bir dehşet duygusu bunu yapmamı bugüne kadar engelledi.”

Bize doğru uzattığı resme baktık. Ben olağanüstü hiçbir şey görmedim, ama resim Bedloe üzerinde müthiş bir etki yarattı. Şöyle bir göz atınca az kalsın bayılacaktı. Oysa bu, olağanüstü çizgilere sahip kendi yüzünün –şaşılacak kadar başarıyla yapılmış– minyatür bir portresinden başka bir şey değildi. En azından resme baktığımda ben böyle düşündüm.

“Resmin yapıldığı tarihi okuyabiliyor musunuz?” diye sordu Templeton, “Şu köşede, zor okunuyor: 1780. Portre o tarihte yapılmış. Ölmüş bir dostun, Warren Hastings’in¹² yönetimi sırasında Kalküta’da yakın bir dostluk kurduğum bir arkadaşımın –Bay Oldeb’in– resmi. O zamanlar ancak yirmi yaşındaydım. Sizi Saratoga’da ilk defa gördüğümde Bay Bedloe, sizinle resim arasındaki mucizevi benzerlik size yaklaşmama, arkadaşlık kurmaya çalışmama ve sizinle sürekli dost olmamızı sağlayan anlaşmayı yapmama yol açtı. Bu şekilde hareket etmemin nedeni kısmen, belki de esas olarak, zavallı ölmüş arkadaşımın üzücü anısı, kısmen de size karşı duyduğum tedirgin edici ve biraz da dehşet dolu meraktı.

Dağlarda size görünen hayali anlatırken Hindistan’daki Kutsal Nehir üzerinde bulunan Benares kentini¹³ en ufak ayrıntısına

11 Kısa bir süre sonra zayıflayıp ortalıktan çekilecek ve ancak 1880’lerde psikolojiyle birlikte yeniden canlanacak olan mesmerizm, o sıralarda bütün şiddetiyle yeniden ortaya çıkmıştı. Alman kimyager Karl Von Reichenbach, maddede ve canlılarda od adını verdiği doğal bir enerjinin varlığını ileri süren kitaplar yayımlıyordu. Bu, Anton Mesmer’in “manyetik akım”ının bir değişkesinden başka bir şey değildi.

12 Hindistan’ın ilk İngiliz genel valisi (1732-1818). 1771’de Bengal valisi, üç yıl sonra da Hindistan genel valisi oldu. Adli ve mali reformlarının sertliği ve haydutluğu ortadan kaldırmasıyla Hindistan’da İngiliz prestijini yeniden kurdu. Ama çok geçmeden yöntemlerine karşı direniş başladı. 1784’te istifa ederek İngiltere’ye döndü. Burada suçlanarak mahkemeye verildi. 1787’den 1795’e kadar süren yargılanması aklanmayla sonuçlandı. Yeniden saygınlığına kavuştu ve 1814’te Devlet Danışma Meclisi üyeliğine getirildi.

13 Ganj Nehri kıyısındaki Benares ya da Banaras kenti Hindistan’ın kutsal kentlerinden biridir. Buddha, M.Ö. 500’lerde burada vaaz vermiştir. Kentte Siva adına tapı-

kadar tanımladınız. Ayaklanma, mücadele, katliam, 1780 yılında meydana gelen ve Hastings'in hayatının büyük bir tehlikeye girdiği Cheyte Sing ayaklanmasının gerçek olaylarıdır. Sarıklardan oluşan halatla kaçan kişi, Cheyte Sing'in¹⁴ kendisiydi. Köşke sığınanlar, Hastings'in kumandasında İngiliz ordusuna mensup Hintli askerlerle İngiliz subaylardı. Ben de onlardan biriydim ve kavgada bir Bengallinin zehirli okuyla¹⁵ vurulup ölen subayın düşüncesiz ve ölümcül çıkışını engellemek için elimden gelen çabayı gösterdim. Bu subay benim en yakın dostumdu. Oldeb'di. Şu el yazmalarında göreceksiniz ki (burada Templeton birçok sayfasının yeni yazıldığı anlaşılan bir defter çıkarıp gösterdi) siz dağda bu şeyleri hayal ederken, ben burada oturmuş onları ayrıntılarıyla yazmakla meşguldüm.”¹⁶

Bu konuşmadan bir hafta kadar sonra bir Charlottesville gazetesinde aşağıdaki yazı yayımlandı:

“Sevimli tavırları ve erdemleri nedeniyle Charlottesville halkının çoktandır büyük değer verdiği Bay AUGUSTUS BEDLO'nun ölümünü haber vermek gibi üzücü bir görevi yerine getiriyoruz.

Bay B. birkaç yıldan beri, sık sık kendisini ölümün eşğine getiren bir nevraljiden mustarıptı; ancak bu, ölümünün dolaylı nedeni olarak görülebilir. Ölümünün asıl nedeniyse son derece tuhaf. Bundan birkaç gün önce Engebeli Dağlar'a yaptığı bir gezide biraz üşütmüş ve ateşi çıkmıştı; bunun sonucu olarak da başına kan

naklar ve Evrengzib Camii bulunmaktadır. Hindular Benares'te ölen kişinin ruhunun kurtulduğuna inanırlar. Her yıl milyonlarca Hintli Ganj'da yıkanmaya buraya gelmektedir.

- 14 Cheyte Sing ya da Chait Sing, İngiliz yönetimi için durmadan para talep eden Hastings'e karşı ayaklanmayı yöneten Benares Racası. Ayaklanma tarihi 1780 değil, 1781'dir.
- 15 Zehirli ok Hindistan'da kullanılmaz; Afrika'da, Güney Amerika'da ve Uzak Doğu'nun bazı bölgelerinde kullanılır.
- 16 Bu, ipnotik etkilemeden çok, Dr. Templeton'un düşüncelerinin telepati yoluyla Bedloe'ya aktarılmasına benzemektedir. Hastayla ipnotizmacı arasındaki bağ yeterince güçlüyse, Mesmer'in “manyetik akım”ının oldukça büyük bir mesafeyi katedebileceği varsayılmaktaydı. Bedloe ilaçların verdiği uyuşuklukla mesmerik etkiye karşı çok duyarlıydı. Bunu, Templeton'un etkisiyle Bedloe'nun ruhunun yaptığı bir zaman yolculuğu olarak da okumak mümkün. Serbest kalan ruh ne Bedloe'nun ne de Oldeb'in ruhu olup, bağımsız bir ruh gibi gözükmemektedir.

çıkmişti. Başından kan alma amacıyla Doktor Templeton hastanın şakaklarına sülük yapıştırdı.¹⁷ İnanılmayacak kadar kısa bir süre içerisinde hasta öldü; o zaman sülük kavanozuna, civar göllerde ara sıra rastlanan zehirli türde solucanımsı bir sülüğün kazayla karışmış olduğu anlaşıldı.¹⁸ Bu sülük sağ şakak üzerinde küçük bir atardamara yapışmış. Tıbbi sülüklere çok fazla benzemesi yüzünden yanlışlık zamanında fark edilememiş.

Not: Charlottesvile zehirli sülüğü, renginin siyahlığıyla, özellikle de yılanın hareketine çok benzeyen solucanımsı kıvrılma hareketleriyle tıbbi sülüklerden her zaman çok kolaylıkla ayırt edilebilir.”

Söz konusu gazetenin yayımcısıyla, bu son derece ilginç kaza üzerine konuşurken, aklıma niçin müteveffanın adının “Bedlo” şeklinde yazılmış olduğunu sormak geldi.

“Sanırım,” dedim, “bu şekilde yazmak için geçerli bir nedeniniz vardır, ancak ben her zaman bu adın sonunda bir ‘e’ harfi ile yazıldığını düşünüyordum.”

“Geçerli neden mi?” diye yanıtladı, “Hayır, bir nedeni yok. Sadece bir dizgi hatası. Bedloe adının sonunda ‘e’ harfi olduğunu herkes bilir; başka türlü yazıldığını hayatta görmedim.”

Dönüp arkamı giderken kendi kendime mırıldandım: “Demek, gerçek, kurmacadan daha tuhaf olabiliyormuş, çünkü ‘e’ harfsiz Bedlo, Oldeb’in tersten okunuşundan başka nedir ki! Bu adamsa, tutmuş bunun bir dizgi hatası olduğunu söylüyor bana.”

17 Sülük, canlı organizmalardan kan emen halkalı bir solucandır. Bir zamanlar hekimlerce hemen hemen her türlü rahatsızlıkta hastadan kan almak amacıyla kullanılırdı, bugün artık sadece bere ve eziklerin tedavisinde kullanılmaktadır. Kan emmenin arkasında yatan fikir, bu yolla hastanın “fazla kanı”nı almak ya da bedenindeki “zehirli elementler”i uzaklaştırmaktı. Kan basıncının düşmesi biraz rahatlama sağlasa da bedenin zayıf düşmesi bazen ölümle sonuçlanıyordu.

18 *Hirudo lethalis* gibi bir adın verilmesine yol açan bir söylenti olmasına karşın zehirli bir sülük bulunmamaktadır.

Tuhaflık Meleği

BİR FANTEZİ

Dondurucu bir kasım gününün akşamüzeriydi. Bir tek kuş sütünün eksik olduğu, hazmı zor *truffe*'nin¹ neredeyse yemeklerin en önemsizlerinden sayılacağı mükellef bir sofradan henüz kalkmıştım. Yemek odasında tek başıma oturuyordum; ayaklarımı ocak siperine dayamış, üzerinde tatlı niyetine birkaç şeyle, çeşitli şarap, cin, *liqueur* şişeleri bulunan küçük bir masayı ateşin önüne, yanı başıma çekmiştim. Sabahleyin Glover'in *Leonidas*'ını, Wilkie'nin *Epigoniad*'ını, Lamartine'in *Pilgrimage*'ını, Barlow'un *Columbiad*'ını, Tuckerman'ın *Sicily*'sini ve Griswold'un *Curiosities*'ini² okumuştum ve dolayısıyla itiraf etmeliyim ki, kendimi biraz sersemlemiş hissediyordum. Kendime gelmek için sık sık La-

1 (Fr.) Domalan, trüf, yer mantarı. Fevkâlâde pahalı olması nedeniyle "kara elmas mantarı" da denir.

2 Richard Glover (1712-1785): Döneminde popülerlik kazanan sonra unutulmuş politik esinli epik şiir *Leonidas*'ın (1737) yazarı. William Wilkie (1721-1772): İngiltere'de eleştirmenlerce beğenilmeyen *Epigoniad* (1757) adlı bir başka epik şiirin yazarı. Alphonse de Lamartine (1790-1869): Fransız romantik şair. Burada sözü edilen eser *Doğuya Yolculuk* olmalıdır. Joel Barlow (1754-1812): Amerikalı şair ve politikacı; "Vision of Columbus"un (Kolombus'un İmgelemi) yazarı. Henry T. Tuckerman (1813-1871): Amerikalı yazar, İtalya'da geçirdiği yedi yılı anlatan kitaplar yazmıştır. Rufus Griswold (1815-1857): Poe'nun yakın çalışma arkadaşı ve baş düşmanı. Poe'nun, eserlerini basma görevini vasiyet ettiği yazar. Ancak "The Curiosities in American Literature"ın Isaac D'Israeli'ye ait olduğunun bilinmesi uzun süre kafaları karıştırmıştır. Sonradan, 1844 baskısının bir D'Israeli-Griswold olduğu görülmüştür.

fitte'in³ yardımına başvurduysam da bir işe yaramadı; elime geçen bir gazeteyi okumaya verdim kendimi umutsuzlukla. “Kiralık ev” sütununu, “kayıp köpek” sütununu, ardından da “kaçak eşler ve çıraklar”a ilişkin iki sütunu dikkatle okuduktan sonra büyük bir kararlılıkla başyazıya saldırdım; baştan sona okuyup da tek kelimesini bile anlamayınca, Çince yazılmış olabileceği düşüncesiyle bir defa da sondan başa okudum, ama sonuç öncekinden farklı olmadı. Tam,

*Eleştirmenlerin bile eleştirmedeği
Dört yapraklı bu şen formayı⁴*

kaldırıp atacaktım ki nasıl olduysa aşağıdaki paragraf dikkatimi çekti:

“Ölüme götüren yollar sayısız ve çok tuhaftır. Bir Londra gazetesi çok tuhaf bir nedenle ölen birinden söz ediyor. Adamın biri, yünlü bir kumaş parçasının içine yerleştirilerek teneke bir borudan hedefe üflenen ‘dart üfleme’ oynuyormuş. İğneyi, borunun ters tarafından yerleştirmiş ve oku kuvvetle üflemek amacıyla kocaman bir nefes alınca iğne boğazına kaçmış. Ciğerlerine saplanan iğne birkaç gün içinde adamı öldürmüştü.”⁵

Bunu görünce nedenini tam olarak bilmediğim büyük bir öfkeye kapıldım. “Bu şey,” diye haykırdım, “iğrenç bir yalan, kötü bir kıştır, beş para etmez bir yazarın, sefil bir Coccaine’in⁶ uydurduğu bir şey. Bu adamlar, çağımız insanların önlerine ne atılırsa yutacağını bildiklerinden olmayacak şeyler –kendi deyişleriyle kazalar– icat etmek için ha babam hayal güçlerini çalıştırıyorlar. Ama akıllı başında biri için (“benim gibi biri için” diye ilave ettim parantez içinde, işaret parmağımı bilincine varmadan burnumun yanına dokundururken), benim gibi düşünme yeteneğine sahip biri için

3 Doğrusu “Château-Lafite,” kaliteli bir kırmızı Bordeaux şarabı.

4 William Cowper’ın (1731-1800) “The Winter Evening” (Kış Akşamı) şiirinden.

5 1844 tarihli bir gazetede yer alan gerçek bir olay.

6 Coccaine: Cockney’nin (Londra’nın Doğu mahallesinde oturan ve kaba bir dille konuşan kişi) edebi başkenti için *Blackwood*’un kullandığı kelime. Burada “cocaine” ile kelime oyunu yapılarak sefil Cockney’nin bu tür hikâyeleri uydurmak için uyuşturucu almış olması gerektiği ima edilmektedir.

‘tuhaf kazalarda’ Şu son günlerdeki olaĒan st  artıŐın bütün kazaların en tuhafı olduĒu apaçık bir Şey. Ben Şahsen ‘tuhaflık’ içeren hiçbir Şeye bundan böyle inanmamak niyetindeyim.”

“Mein Gott, dezenize aptalın tekiziniz ziz!” dedi, ömrümde hiç duymadıĒım kadar garip bir ses. İlkin bunu kulaklarımdaki çınlamaya verdim –içkiyi fazla kaçırınca insanın başına gelir böyle Şeyler– ama bir daha düşününce, daha çok, kocaman bir sopayla vurulan içi boş bir varilden çıkan bir sese benzediĒine karar verdim. Aslında açık Őe ik heceler ve sözcükler duymamış olsaydım, bu sonuca varırdım da. Hiç  rkek yaratılıŐta biri deĒilimdir, yuvarladıĒım birkaç kadeh Lafitte de az buz cesaret vermemiŐti, bu yüzden hiç korku hissetmedim, davetsiz misafiri görmek için yavaşça gözlerimi kaldırıp dikkatle odayı gözden geçirdim. Ama kimseyi göremedim.

“Hımm,” dedi ses, ben araştırmamı sürdürürken, “hemen yanı baŐınızda oturan beni g remediĒinise göre körkütük zarhoş olmalızınıs.”

Bunun  zerine hemen burnumun ucuna bakmayı akıl ettim, gerçekten de orada anlatılması büsbütün olanaksız deĒilse bile oldukça zor biri oturuyordu. Gövdesi bir Şarap veya rom fı ısını ya da bu tür bir Şeyi anımsatıyor ve tıpkı Falstaff’a benziyordu.⁷ Fı ının alt tarafına bacak görevi g rd Ē  anlaşılan iki varil tutturulmuştu. Kol niyetine, gövdenin üst tarafından oldukça uzun iki Şişe sallanıyor, Şişelerin dışarıya bakan boĒazları el yerine geçiyor-du. Canavarda baş namına g rd Ē m tek Şey kapaĒının ortasında bir delik bulunan kocaman bir enfiye kutusunu andıran Şu kaba kendir kumaş kaplı mataralardandı. Tepesindeki huni bir süvarinin kepi gibi gözlerinin üzerine indirilmiş olan bu matara, fıçının bir kıyısında bulunuyor ve deliĒi benden yana bakıyordu. AŐırın nazik ve törensel davranıŐlardan hoşlanan yaşlı bir kızın aĒzı gibi buruşmuş olan bu aĒızdan yaratık belli ki anlaşılır olmasına  alıŐtıĒı birtakım boĒuk homurtular çıkartıyordu.

“Diyorum ki,” dedi, “burada oturduĒumu g remediĒinise göre körkütük zarhoş, ayrıca gazetede okuduklarınısa inanmadıĒınıs

7 Şarap fıçısı 550 litre rom fıçısı 318 litredir. Falstaff: Shakespeare’in oyunlarından Şişman, komik bir karakter.

için de kaz kadar aptal olmanızın. Onlar gerçeğin ta kendisi; her kelimezi doğru.”

“Siz de kimsiniz, söyler misiniz lütfen?” dedim, şaşırmış olma-
ma karşın ağırbaşlılıkla, “Buraya nasıl girdiniz, neden söz ediyor-
sunuz?”

“Buraya nazıl geldiğim zisi ilgilendirmez,” dedi yaratık, “neden
zôs ettiğime gelince, neyi uygun buluyorzam ondan. Kim olduğuma
gelince, bunu zırf kendi gözleriyle görezinis diye buraya geldim.”

“Siz sarhoşun, serserinin tekisiniz,” dedim, “şimdi zili çalıp uşa-
ğıma sizi kapı dışarı etmesini söyleyeceğim.”

“He! he! he!” diye güldü adam, “hu! hu! hu! işte bunu yap-
mazsınız!”

“Yapamaz mıyım? Ne demek istiyorsunuz? Neyi yapamam?”

“Sili çalamazsınız,” diye yanıtladı, küçük, çirkin ağzıyla sırtıma
ya çalışarak.

Bunun üzerine tehdidimi gerçekleştirmek için ayağa kalkmaya
yeltendim, ama vicdansız masanın üzerinden uzanıp o uzun şişe
kollarından birinin boğazıyla alnıma öyle bir darbe indirdi ki ya-
rı yarıya kalktığım koltuğa yıkıldım gerisingeri. Son derece şaşır-
mıştım, bir an ne yapacağımı bilemedim. Bu arada o konuşması-
nı sürdürüyordu.

“Gördünüz ya,” dedi, “en iyizi uzlu uzlu oturmaktır; şimdi öğ-
renecekzinis kim olduğumu. Bakın bana! *Görüyorzunuz, değil mi?*
Ben, Tuhaflık Meleğiyim.”

“Hem de yeterince tuhaf,” deme cüretini gösterdim, “ama ben
hep sanırdım ki meleklerin kanatları olur.”

“Kanat mı?” diye çılgınca bir öfkeyle bağırdı, “Kanatla ne işim
var benim? Mein Gott! Beni tavuk mu zaniyorsunuz?”

“Yo, hayır!” diye yanıt verdim korku içerisinde, “elbette ki ta-
vuk değilsiniz, hiç olur mu öyle şey?”

“Madem öyle, terbiyenizi takınıp uzlu uzlu oturun, yoksa yi-
ne yumruğu yerzisiniz. Tavukların kanadı vardır, baykuşun kana-
dı vardır, şeytanın kanadı vardır, baş-*teuffel*’in⁸ kanadı vardır. Me-
leklerin kanadı olmas ve ben de *Tuhaflık Meleğiyim.*”

“Peki, burada işiniz ne?”

8 (Alm.) Şeytan.

“İşim mi ne?” diye haykırdı yaratık, “Bir beyefendiye, bir Meleğe işini zorduğunusa göre görgüzüsün teki olmalızınis.”

Bir melek tarafından bile söyleniyor olsa bu kadarına katlanamazdım, cesaretimi toplayarak biraz uzağımdaki tuzluğu kaptığım gibi davetsiz misafirin kafasına fırlattım. Ya o yana çekildi ya da ben iyi nişan alamadım, çünkü bütün başarıım şömine rafı üzerindeki saatin kadranını koruyan kristal camı alaşağı etmekten ibaret oldu. Meleğe gelince, saldırıma karşı duyduğu öfkeyi, önceki gibi alnıma üst üste iki üç okkalı yumruk indirerek gösterdi. Hemen yelkenleri indirdim ve utanarak itiraf ediyorum ki, ya duyduğum acıdan ya da küçük düşmüş olmaktan dolayı birkaç damla yaş geldi gözlerimden.

“Mein Gott!” dedi Tuhaflık Meleği, belli ki perişan halimi göerek yumuşamıştı, “Mein Gott, adam ya çok zarhoş ya da çok üzgün. Zek içmemelizinin, şarabınisa zu katmalızınis. Alın, şunu için, hadi akıllı olun ve artık ağlamayın, tamam mı?”

Bunun üzerine Tuhaflık Meleği üçte birine kadar Porto şarabı dolu olan kadehimi şişe ellerinden birinden döktüğü renksiz bir sıvıyla doldurdu. Bu şişelerin boyunlarında birer etiket bulunduğunu fark ettim; üzerlerinde “Kirschenwasser”⁹ yazılıydı.

Meleğin bu düşünceli davranışı ve kibarlığı beni fazlasıyla yatıştırdı ve Porto şarabımı seyreltmek için arada bir kadehime ilave ettiği suyun da yardımıyla sonunda onun o acayip konuşmalarını dinleyebilecek kadar kendime geldim. Bana anlattıklarının hepsini şimdi birer birer tekrarlayabileceğimi ileri süreceğim değilim, ama söylediklerinin özü şuydu ki o, insanlığın başına gelen *contretemps*’lardan¹⁰ sorumlu cin idi ve işi gücü kuşkucuları sürekli olarak şaşırtacak *tuhaf kazalar* meydana getirmektir. Birkaç defa iddialarına hiç mi hiç inanmadığımı söyleyecek oldum, gerçekten çok kızdı, bu yüzden tutulacak en akıllı yolun gıkımı çıkarmadan dinlemek olduğuna karar verdim. O, paşa gönlünce uzun uzun konuşurken, koltuğuma yaslanıp gözlerimi yumdum ve kuru üzüm yiyip saplarını fiskeyle sağa sola fırlatarak eğlendim. Derken, Melek birden bu davranışımı saygısızlığıma yordu. Büyük bir

9 Bir brandy.

10 (Fr.) Aksilik, beklenmedik terslik.

hiddetle ayağa kalktı, hunisini iyice gözlerinin üzerine eğdi, okkalı bir küfür savurdu, tam olarak anlayamadığım bir tehditte bulundu ve bana Gil-Blas'taki başpiskoposun dilinde “*beaucoup de bonheur et en peu plus de bon sens*”¹¹ dileyerek hafifçe eğilip selam verdikten sonra gitti.

Gidişiyle rahat bir nefes aldım. İçmiş olduğum o birkaç bardak-çık Lafitte uykumu getirmişti, akşam yemeklerinden sonra alışkanlık edindiğim gibi on beş yirmi dakika kestirmek niyetindeydim. Saat altıda, kaçırmamam gereken çok önemli bir randevum vardı. Oturduğum evin sigorta poliçesinin süresi önceki gün dolmuştu ve biraz tartıştıktan sonra şirket yöneticileriyle saat altıda buluşarak yeni anlaşmanın şartlarını görüşmeyi kararlaştırmıştık. Şömine rafının üzerindeki saate göz atınca (öylesine uyku bastırmıştı ki cebimdeki saati çıkarmaya üşendim) yirmi beş dakikam olduğunu görüp sevindim. Saat beş buçuktu; sigorta bürosuna rahat beş dakikada yürüyebilirdim ve tıkınma sonrası şekerlemeleirim asla yirmi beş dakikayı geçmezdi. Kendimi yeterince güvende hissettim ve derhal uyumaya hazırlandım.

Uykumu alıp da gözlerimi açınca, yeniden saate göz attığımda her zamanki gibi on beş yirmi dakika yerine sadece üç dakika kestirmiş olduğumu görünce tuhaf kazaların olabilirliğine inanasım geldi, çünkü randevu saatine hâlâ yirmi yedi dakika vardı. Yeniden bıraktım kendimi uykunun kollarına ve ikinci defa uyandım, şaşkınlıkla gördüm ki *hâlâ* altıya yirmi yedi vardı. Saati incelemek için fırlayıp kalktım ve saatin durmuş olduğunu gördüm. Cep saatim yedi buçuğu gösteriyordu, demek ki tastamam iki saat uymuş, randevuyu çoktan kaçırmıştım. “Zararı yok,” dedim, “sabahleyin büroya uğrar, özür dilerim; iyi de bu saatin nesi var?” Saati inceleyince gördüm ki Tuhaflik Meleği'nin verdiği söylev sırasında sağa sola fiskeyle fırlattığım kuru üzüm saplarından bir tanesi saatin kırık camından geçip oldukça garip bir şekilde anahtar de-

11 Fransız roman ve oyun yazarı Alain-René Lesage'in (1668-1747) *Gil Blas* adlı eserinden. Gil Blas Granada Başpiskoposuna üslubunun zayıflığından söz edince Başpiskopos inanmayı reddederek onu kovar: “*Adieu Gil Blas; je vous souhaite toutes sortes de prospérités, avec un peu plus de goût,*” (Yolunuz açık olsun Gil Blas, size bol kazancın yanı sıra biraz da görgü dilerim) derim ben. Yukarıdaki alıntıda yapılan değişikliklerle “sağduyu” dilenmiş oluyor.

liğine sıkışmış ve dışarıda kalan ucu yelkovanın hareketini durdurmuştu.

“Hah,” dedim, “anlaşıldı, her şey gün gibi ortada. Çok tabii bir kaza. Böyle şeyler ara sıra olur.”

Meseleyi daha fazla kurcalamadım ve her zamanki yatma saatim gelince yatağa girdim. Yatağımın başucundaki rafa bir mum koyduktan sonra *Tanrı Her Yerde* adlı romandan¹² birkaç sayfa okumaya çalıştım. Ne yazık ki yirmi saniye geçmeden mumu yanar vaziyette bırakarak uyuyakaldım.

Rüyalarım, Tuhaflik Meleği'nin görüntüleri yüzünden müthiş rahatsızlık vericiydi. Bana öyle geliyordu ki yatağımın ayakucunda duruyor, perdeleri çekiyor ve bir rom fıçısının boğuk, iğrenç sesiyle kendini küçümsediğim için benden intikamını çok acı bir şekilde alacağı tehdidini savuruyordu. Tuhaflik Meleği uzun uzadıya nutuk çektikten sonra, huni-şapkasını çıkardı, borusunu gırtlığıma kadar sokup, kendisi için kol görevi gören o uzun şişelerin birisinden boğazıma bir okyanus dolusu *Kirschenwasser*i oluk oluk akıttı. İstirabım sonunda dayanılmaz bir hal aldı ve bir farenin yanar durumdaki mumu raftan kapıp sıvıştığını görmeme imkân verecek bir zamanda uyandım, ancak mumla birlikte kaçıp deliğine girmesini engellemek için çok geç kalmıştım. Çok geçmeden boğucu keskin bir koku genzimi doldurdu, evin yanmakta olduğunu anladım. Birkaç dakika içerisinde alevler şiddetle parladı ve inanılmayacak kadar kısa bir sürede bütün ev tutuştu. Pencere dışında odamdan bütün çıkış yolları kesilmişti. Bereket versin aşağıda toplanan kalabalık uzun bir merdiven bulup pencereye dayadı. Bu merdiven sayesinde hızla ve görünüşe göre emniyetle aşağı iniyordum ki o ana kadar sessizce çamurun içinde uyumakta olan iri mi iri bir domuzun, kocaman göbeği ve genel görünüşüyle bana Tuhaflik Meleği'ni fazlasıyla anımsatan bir domuzun aklına ansızın sol omzunun kaşınması gerektiği düşüverdi ve sürtünmek için de merdivenin ayağından daha uygun bir yer bulamadı. Bir anda kendimi yerde buldum; ne yazık ki bir kolumu kırmıştım.

Sigortasızken başıma gelen bu kaza ve daha önemlisi saçımı kay-

12 Poe muhtemelen Robert Montgomery'nin (1807-1855) *The Omnipresence of Deity* (Tanrı'nın Her Yerde Bulunması) adlı romanını kastediyor.

betmiş olmam –bütün saçım yangında ütölmüştü– bütün bunlar beni fena halde etkiledi ve sonunda kendime bir eş bulmaya karar verdim. Yitirdiği yedinci kocasının hâlâ yasını tutan zengin bir dul vardı, vaatlerimle onun yaralı ruhuna merhem olmayı önerdim. Yakarışlarıma gönülsüzce de olsa olumlu yanıt verdi. Minnettarlık ve tapınma duygusuyla önünde diz çöktüm. Yüzü kızardı, eğilip gür saç örgülerini, yerinde yeller esen saçlarımın yerini tutsun diye geçici olarak temin ettiğim Grandjean¹³ işi peruğuma dokundurdu. Nasıl oldu bilmiyorum ama saçlarımız birbirine dolandı. Ben pırıl pırıl parlayan peruksuz bir kafayla ayağa kalktım; yüzünün yarısı yabancı bir saçla kapanmış kadınsa küçümseme ve öfkeyle. Böylece beklenmedik, lakin olayların doğal gelişiminin yol açtığı bir kaza sonucunda dulla ilgili umutlarım suya düştü.

Ama hiç umutsuzluğa kapılmadım ve daha az merhametsiz bir kalbi ele geçirmeye çalıştım. Yine bir süre için şansım yaver gitti, ama yine ufak bir kaza her şeyi berbat etti. Kentin *élite* kesiminin doldurduğu kalabalık bir caddede nişanlıma rastladım; en saygın reveranslarımdan biriyle onu selamlamakta acele ediyordum ki gözüme ne olduğunu anlamadığım küçük bir cisim kaçtı ve bir süreligine beni tamamen kör etti. Yeniden görebildiğimde kalbimin kadını gözden yitmişti, kendisini selamlamadan yanından geçmemi kasıtlı kabalığıma yormuş, kalbi onarılmayacak şekildi kırılmıştı. Göz açıp kapayınca kadar meydana gelen (güneş altındaki herkesin başına gelebilecek) bu kazanın verdiği şaşkınlıkla ve henüz tam olarak göremeden orada dururken Tuhaflık Meleği'nin yanıma yanaştığını gördüm; hiç beklemediğim bir nezaketle yardımda bulunmayı teklif etti. Rahatsız gözümü incitmeden, ustalıkla inceledi ve içinde bir damla olduğunu (bu “damla” da nasıl bir şeyse artık) söyledi ve damlayı çıkarıp beni rahatlattı.

O zaman ölme zamanımın geldiğine hükmettim (değil mi ki, alinyazım bana eza etmeye yemin etmişti) ve en yakın nehre yöneldim. Burada bütün giysilerimi çıkarıp (ne de olsa insanın doğduğu gibi ölmemesi için bir neden yok!) balıklama akıntıya atladım. Yazgımın tek tanığı, alkol emmiş mısırları yemenin ayartı-

13 Auguste Grandjean: Dazlaklığın tedavisinde uzmanlaşmış New Yorklu ünlü perukçu.

cılığına kapıldığı için sürüden ayrı düşmüş bir kargaydı. Ben suya dalar dalmaz bu karga kıyafetimin en zorunlu parçasını kapıp kaçmayı aklına koydu. Bu yüzden intihar tasarımı şimdilik erteleyerek, bacaklarımı ceketimin kollarına geçirdim ve durumun gerektirdiği, şartların elverdiği hızla suçlunun peşine düştüm. Ama gel gör ki felek atını nallamış peşime düşmüştü. Malımı kapıp kaçan hırsızdan başka bir şey düşünmeden burnumu havaya dikmiş dörtnala koştururken ayaklarımın artık *terra-firma*'ya¹⁴ basmadığını fark ettim birden. İşin aslı şu ki bir uçurumdan aşağı atlamıştım ve şans eseri oradan geçen bir balondan sarkan halatı yakalamamış olsaydım paramparça olmam kaçınılmazdı.

İçinde bulunduğum, daha doğrusu asılı olduğum korkunç durumu kavrayacak kadar kendimi toparladığımda başımın üzerindeki havacıyı durumumdan haberdar etmek için ciğerlerimin bütün gücüyle bağırmaya başladım. Ama uzun süre boş yere soluk tükettim. Ya aptal beni duymuyordu ya da alçaklığından umursamıyordu. Bu arada balon hızla yükseliyor, benim gücümse ondan da hızla tükeniyordu. Tam alınyazıma boyun eğip, kendimi sessizce denize bırakmak üzereydim ki yukarıdan gelen ve uyuşuk uyuşuk bir arya mırıldanan boğuk bir sesle umutlarım tazelendi. Yukarı baktığımda Tuhaflik Meleği'ni gördüm. Kollarını kavuşturmuş olarak sepetin kenarına yaslanmıştı, sakın sakın tüttürdüğü ağzındaki pipoyla kendinden ve dünyadan son derece hoşnut görünüyordu. Konuşamayacak kadar perişandım, sadece yalvaran gözlerle baktım.

Dosdoğru yüzüme baktığı halde bir süre ağzını açıp tek kelime konuşmadı. Sonunda lületaşı piposunu dikkatle ağzının sağ köşesinden sol köşesine geçirdikten sonra konuşmaya tenezzül buyurdu.

“Zis de kimzinis? Orada ne halt ediyorzunus?”

Bu kadar küstahlığa, zalimliğe ve yapmacıklığa sadece iki hecelik bir haykırıyla yanıt verebildim: “İmdat!”

“İmdat!” diye taklidimi yaptı alçak, “Yo, ben zize yardım edemem. Alın şu şişeyi de başınızın çarezine bakın, şeytanlar götürzün zisi.”

Bunları söyledikten sonra elindeki kocaman *Kirschenwasser* şişesini bırakıverdi. Şişe tam kafama isabet etti, beynim çıktı sandım. Bu düşüncenin etkisiyle elimi bırakıp kendi isteğimle ruhumu teslim etmeye karar verdiğim anda, tutunmamı emreden Meleğin bağırtısıyla durdum.

“Durun!” dedi, “acele etmeyin! Tamam mı? Öteki şişeyi de alacak mızınis, yokza ayıkıp kendinise geldinis mi?”

Bunun üzerine başımı çabuk çabuk iki defa salladım; birincisi olumsuz anlamda, ikinci şişeyi şimdilik istemediğimi göstermek için, ikincisi de olumlu anlamda, *ayık* olduğumu, kesinlikle kendime *geldiğimi* anlatmak için. Bu yolla Meleği biraz olsun yumuşattım.

“Peki artık inanıyor muzunus?” diye sordu, “Zonunda tuhaf şeylerin olabileceğine inandınis mı?”

Başımı yeniden olumlu anlamda salladım.

“Peki, *bana*, Tuhaflik Meleğine inanıyor muzunus?”

Başımla onayladım.

“Peki, körkütük zarhoş ve aptalın teki olduğunuzu kabul ediyor muzunuz?”

Bir kez daha başımla onayladım.

“Öyleyze, Tuhaflik Meleği’ne tam itaat ettiğinizi göztermek için zağ elinizi zol pantolon cebinize zokun.”

Bu şart, çok aşikâr nedenlerle, yerine getirilemez göründü bana. Birincisi, sol kolum merdivenden düştüğümde kırılmıştı, bu yüzden sağ elimi bırakırsam düşerdim. İkincisi, kargaya rastlayınca ya kadar bir pantolonum olmayacaktı. Dolayısıyla hiç istememekle beraber –çok makul olan talebini o anda yerine getirmeyi uygun bulmadığımı Meleğin anlamasını sağlamak amacıyla– başımı olumsuz anlamda salladım. Daha başımı sallamam bitmişti ki...

“Öyleyze, cehenneme kadar yolun var!” diye gürledi Tuhaflik Meleği.

Bu sözleri söylerken, asılı bulunduğum halatı keskin bir bıçakla kesti. O sırada tam da (yolculuklarım sırasında gayet güzel onarılmış olan) kendi evimin üstünden geçiyorduk; ip kesilince bakanın geniş ağzından baş aşağı geçip yemek salonunun şöminesine kondum.

Kendime geldiğimde (çünkü bu düşüş adamakıllı sersemletmişti beni), saatin sabahın dördü olduğunu gördüm. Balondan düştüğüm yerde serilip kalmıştım. Başım, sönmüş bir ateşin külleri arasında sürünürken, ayaklarım çeşitli tatlı kalıntıları, bir gazete, bazı kırık bardaklar, parçalanmış şişeler ve boş bir *Schiedam Kirsc-henwasser* testisi arasında devrilmiş yatan küçük bir masanın üzerinde duruyordu. Tuhaflik Meleği intikamını işte böyle aldı.

Sözcüklerin Gücü

Oinos – Agathos,¹ ölümsüzlüğü yeni kuşanmış bir ruhun zayıflığını bağışla.

Agathos – Bağışlanma dileğinde bulunduğun şey konusunda, azizim Oinos, hiçbir şey demedin. Burada bile, bilgi sezgisel değildir. Bilgelige gelince, onun sana verilmesini hiç çekinmeden meleklerden iste!

Oinos – Ama bu şimdiki varoluşumda, bir anda her şeye vâkıf olacağımı ve böylece her şeyi bilmenin mutluluğuna hemen ulaşacağımı düşlerdim.

Agathos – Ah, mutluluk bilgide değil, bilgiyi edinmededir! Sonuza dek bilmek öncesi ve sonrası olmayan mutluluktur, ama her şeyi bilmek şeytanın lanetidir.

Oinos – Ama Ulu Tanrı her şeyi bilmiyor mu?

Agathos – ONUN bile (mademki o En-Mutludur) bilmediği bir şey olmalıdır.

Oinos – Ama her dakika bilgimiz arttığına göre, sonunda her şeyi bilmemiz kaçınılmaz değil midir?

Agathos – Şu dipsiz uçurumun derinliklerine bak! Biz yavaşça aralarından söyle, söyle ve söyle süzülüp geçerken, bakışların-

1 “Oinos” Yunanca “şarap” ve aynı zamanda da “bir” anlamına geliyor. Agathos, “iyi” demektir.

la bu sayısız yıldız manzarasının derinliklerine nüfuz etmeye çalış! Ruhsal bakış bile, evrenin kesintisiz uzanan altın sarısı duvarlarıyla her noktada engellenmiş değil midir? Bu duvarlar sınırsız büyüklükte bir bütün gibi gözüken sayısız parlak cisimden oluşmamış mıdır?

Oinos – Maddenin sonsuzluğunun bir düş olmadığını açıkça görüyorum.

Agathos – Cennette düş diye bir şey yoktur, ama burada bize açıklandığına göre, maddenin sonsuzluğunun *tek* amacı ruhun içindeki sonsuza dek dinmeyecek olan –çünkü dinecek olursa, ruhun kendisi de yok olur– *bilme* susuzluğunu dindirmesi için ruha sonsuz pınarlar sağlamaktır. Sor bana, azizim Oinos, serbestçe ve hiçbir şeyden çekinmeden. Haydi! Süreyya burcunun yüce uyumunu² solumuzda bırakarak Koltuk Takımyıldızı'ndan ileri doğru atılıp Orion'un ötesindeki menekşe, hercai menekşe ve kalp huzuru için üçlü güneşlerin ve üç renkli güneşlerin yatağı olan yıldızlı çayırlara doğru gideceğiz.

Oinos – Şimdi, Agathos, yolumuza devam ederken aydınlat beni! Benimle dünyanın bilinen diliyle konuş! Ölümlü iken Yaratılış dediğimiz şeyin tarz ve usulleri konusunda biraz önce bana çıtlattığın şeyleri anlayamadım. Yaratıcının Tanrı olmadığını mı söylemek istiyorsun?

Agathos – Demek istiyorum ki, Ulu Tanrı yaratmaz.

Oinos – Açıkla!

Agathos – Tanrı, *yalnızca* başlangıçta yaratmıştır. Bugün evrenin her tarafında hiç durmamacasına varlık buluyor gibi gözüken yaratıklar, Kutsal yaratıcı gücün dolaysız ve doğrudan değil, dolaylı ve doğrudan olmayan sonuçları olarak görülebilir.

Oinos – İnsanlar arasında, azizim Agathos, bu düşünceye son derece büyük bir küfür gözüyle bakılırdı.

Agathos – Melekler arasındaysa, azizim Oinos, gerçeğin ta kendisi kabul edilir.

2 Poe, ortaçağların “kürelerin müziği” düşüncesiyle (evrenin mükemmel matematiği bir tür “müzik”tir) ve ölümden sonra ya da bilincin belli bir yükseklik derecesine ulaşmasından sonra duyuların birleşeceği ya da karışacağı düşüncesiyle oynuyor. Poe, bu fikri birçok öyküsünde kullanır, sözgelimi “Bir Uyanık-Uyurla Sohbet”te.

Oinos – Buraya kadar seni anlayabiliyorum. Bizim doğa ya da doğal yasalar dediğimiz bazı işlemlerin, bazı koşullarda, tam anlamıyla yaratılış *görüntüsüne* sahip şeyler ortaya çıkaracağını söylemek istiyorsun. Kıyametten önce, çok iyi anımsıyorum da, bazı filozofların çocukça bir zayıflıkla, gözle görülemeyecek kadar küçük canlıların yaratılışı olarak adlandırdıkları bazı çok başarılı deneyler yapılmıştı.

Agathos – Sözünü ettiğin vakalar, gerçekte, sadece ikincil yaratılış örnekleridir, ilk sözün ilk yasayı oluşturduğu andan bu yana meydana gelmiş *tek* yaratılış türüdür.

Oinos – Yıldızlı dünyalar, hiçlik uçurumunun derinliklerinden gökyüzüne her an fırlayıp çıkmazlar mı? Bu yıldızlar, Agathos, doğrudan Yüce Efendimizin eseri değil midir?

Agathos – Bırak da, azizim Oinos, görüşlerimi sana adım adım anlatayım. Senin de çok iyi bildiğin gibi, nasıl ki hiçbir fikir yok olmazsa, sonsuza dek etkili olmayan hiçbir eylem de olamaz. Örneğin, dünyada yaşarken ellerimizi hareket ettirir ve bunu yapmakla dünyayı çevreleyen atmosferi titreştirirdik. Bu titreşim, dünya atmosferinin (elimizin bir tek hareketiyle bu andan itibaren *sonsuz* kadar hareket halinde olacak olan) her molekülüne kadar yayılırdı. Bu gerçek gezegenimizin matematikçilerince çok iyi biliniyordu. Belirli itici güçlerle bir akışkan içerisinde yaratılan özel etkiler üzerinde kesin hesaplar yaptılar, böylece belli büyüklükte bir itici gücün dünyayı dolaşması ve onu çevreleyen atmosferin her atomunu (sonsuz kadar) etkilemesi için tam olarak ne kadar süre gerektiğini kolaylıkla belirleyebildiler. Belirli koşullarda belirli bir etkiden hareketle, geriye doğru hesap ederek, ilk itici gücün büyüklüğünü belirlemede güçlük çekmediler. O zaman, itici bir gücün etkilerinin mutlak olarak sonsuz olduğunu, bu etkilerden bir kısmının cebirsel analiz yoluyla tam olarak izlenebildiğini gören ve geriye doğru hesaplamanın kolaylığını anlayan matematikçiler, aynı zamanda bu tür bir analizin de kendi içerisinde muazzam bir ilerleme gücüne sahip olduğunu –onu geliştiren ya da uygulayan kişinin zekâsından başka bu analizin geliştirilmesine ve uygulanabilirliğine kavranabilir bir engel olmadığını– da anladılar. Ama bu noktada matematikçilerimiz durdular.

Oinos – Peki, azizim Agathos, niçin daha ileri gitmeliydiler?

Agathos – Çünkü bunun ötesinde bazı son derece ilginç düşünceler yatıyordu. Bilinenlerden hareketle, sonsuz zekâyâ sahip birinin –cebirsel analizi *en son noktasına götürmüş* birinin– havaya bırakılmış (ve hava yoluyla esire³ aktarılmış) her etkiyi sonsuz uzak bir dönemdeki en ileri sonuçlarına kadar izlemekte hiçbir güçlük çekmeyeceği sonucunu çıkardılar. *Havaya bırakılan* böylesi her etkinin, *sonunda, evrende mevcut olan* her varlığı ayrı ayrı etkilemek zorunda olduğu; sonsuz zekâyâ sahip varlığın –hayal ettiğimiz varlığın– hareketin en uzak dalgalanmalarını, maddenin bütün parçacıkları üzerindeki yukarıya ve ileriye doğru etkilerini, eski biçimlerin yukarıya ve ileriye doğru sonsuz değişimini –ya da bir başka deyişle, *yeninin yaratılışını*– Ulu Tanrı'nın tahtına çarparak kırıldığını, *sonunda* etkisiz kaldığını görünceye dek izleyebileceği kuşkusuz gösterilebilir. Ve böyle bir varlık yalnızca bunu yapmakla kalmaz, herhangi bir çağdaki herhangi bir sonuç ona verilecek olsa, örneğin şu sayısız kuyrukluyıldızdan birisi onun incelemesine sunulduğunda, geriye dönük analizle bu kuyrukluyıldızın, varlığını hangi ilk etkiye borçlu olduğunu belirlemede hiç güçlük çekmezdi. Mükemmelliğe ulaşmış ve eksiksiz haliyle bu geriye dönük analiz gücü –bu, *bütün çağlarda, bütün sonuçların bütün nedenlerine ulaşma yeteneği*– elbette ki yalnızca Ulu Tanrı'ya has bir ayrıcalıktır, ama bu güç, mutlak mükemmelliğin altında çok çeşitli düzeylerde, melek ordusunun tamamı tarafından kullanılır.

Oinos – Ama yalnızca havaya bırakılmış etkilerden söz ediyorsun.

Agathos – Havadan söz ederken sadece dünyayı kastediyordum; ama genel önerme, bütün uzayı dolduran ve böylece *yaratılışın* büyük ortamını oluşturan esir içerisindeki etkileri de kapsar.⁴

3 Atomlar arasındaki boşluğu ve bütün evreni doldurduğu varsayılan, ısı ve ışığı ileten ağırlıksız töz (cevher).

4 “Esir”in var olup olmadığı yüzyıllardan beri süren bir bilimsel tartışmanın konusuydu. Bütün düşünce ve edimlerin fiziksel sonuçları olacaksa, Poe'nun kendi kuramını maddi bir temele oturtabilmek için böylesi bir “taşıyıcı” ortama gereksinimi vardı. Dünya atmosferinin dışında ve düşünceler için atmosferden başka bir “taşıyıcı”nın varlığı zorunluydu; bu yüzden Poe “esir” kavramını kullanmak zorundaydı.

Oinos – Öyleyse, her hareket, niteliği ne olursa olsun, yaratır mı?

Agathos – Yaratmalı: Ama doğru bir felsefe uzun zamandan beri bütün hareketlerin kaynağının düşünce olduğunu öğretmektedir ve bütün düşüncenin kaynağı da...

Oinos – Tanrı'dır.

Agathos – Oinos, sana Dünya atmosferinde yaratılan hareketlerden –yakın zamanlarda yok olan bu güzelim dünyanın bir çocuğuyla konuşurmuşum gibi– söz ettim.

Oinos – Evet, sevgili Agathos.

Agathos – Peki, ben böyle konuşurken, sözcüklerin fiziksel gücü ile ilgili hiçbir düşünce aklından geçmedi mi? Her sözcük havaya bırakılmış bir itici güç değil midir?

Oinos – Ama niçin ağlıyorsun, Agathos? Ama niçin bu güzelim yıldızın –uçuşumuz sırasında karşılaştığımız yıldızların en yeşili, ama yine de en korkuncu olan bu yıldızın– üzerinde yükselirken, niçin kanatların aşağı sarkıyor? Bu yıldızın parlak çiçekleri inanılmaz güzellikte bir düşe, korkunç görünüşlü volkanlarıysa fırtınalı bir yüreğin tutkularına benzemiyor mu?

Agathos – *Benzemiyorlar, öyleler! Onlar baştan aşağı düş ve tutku!* Bu yabanıl yıldıza ben üç yüz yıl önce, sevdiceğimin ayakları dibinde, ellerim ellerine kenetlenmiş, gözlerimden sel gibi gözyaşları boşanırken –birkaç tutkulu tümceyle– konuşarak hayat verdim. Onun parlak çiçekleri, gerçekleşmemiş düşlerin en değerlisi, öfkeyle köpüren volkanları ise en fırtınalı, en günahkâr ruhların tutkularıdır.

M. Valdemar Olayındaki Gerçekler

Olağanüstü M. Valdemar olayının tartışmalara yol açmış olmasına şaşırdığımı ileri süreceğim değilim elbette. Aksi mucize olurdu, özellikle de bu durumda. İlgili bütün tarafların meseleyi hiç değilse şimdilik ya da daha fazla inceleme fırsatı buluncaya kadar – bunu gerçekleştirmek için büyük bir çaba içindeydik– gizli tutma arzusu yüzünden, çarpıtılmış ve abartılı söylentiler yayıldı ortalığa ve birçok tatsız yoruma ve doğal olarak da epeyce kuşkuya yol açtı.

Artık *gerçekleri* –en azından kendi anlayabildiğim kadarıyla– anlatmam kaçınılmaz oldu. Gerçekler kısaca şöyle:

Son üç yıldır kafam durmadan ipnotizma konusuna takılıyordu; yaklaşık dokuz ay kadar önce birdenbire, şimdiye dek yapılan bütün deneyler arasında çok dikkat çekici ve açıklanması zor bir eksiklik olduğunun ayırdına vardım: Henüz hiç kimse *in articulo mortis*¹ ipnotize edilmemişti. Böylesi bir deneyle ilkin hastada ipnotik etkilere karşı bir duyarlılık olup olmadığı; ikinci olarak, eğer yanıt olumluysa böylesi bir durumun duyarlılığı artıracak mı yoksa azaltacak mı; üçüncü olarak, ölüm sınırını aşmanın bu işlemle ne ölçüde veya ne süreyle durdurulabileceği öğrenilecekti. Açıklığa kavuşturulması gereken daha başka noktalar da vardı, ama ya-

1 (Lat.) Ölüm halinde, ölüm döşeginde.

nıtlarını en çok merak ettiğim sorular bunlardı; sonuçlarının çok ciddi olması nedeniyle, özellikle de sonuncusu.

Çevremde, bu noktaları üzerinde deneyebileceğim bir denek ararken aklıma *Bibliotheca Forensica*'nın tanınmış derleyicisi ve *Wallenstein*² ile *Gargantua*'yı³ (Issachar Marx takma adıyla) Lehçeye çeviren arkadaşım M. Ernest Valdemar⁴ geldi. 1839'dan beri esas olarak Harlem'de⁵ (New York) oturmakta olan M. Valdemar, aşırı sıskalığıyla dikkati çeken biriydi, belden aşağısı tıpkı John Randolph'u⁶ andırıyordu ve saçının siyah rengiyle büyük bir karşıtlık oluşturan favorilerinin beyazlığı nedeniyle, saçları genellikle peruk sanılırdı. Son derece sinirli bir mizaca sahip olması onu manyetizma deneyleri için iyi bir denek yapıyordu. İki üç defa, çok fazla zorlanmadan onu uyutmuştum,⁷ ancak bünyesinin kendine has özellikleri nedeniyle doğal olarak beklediğim daha başka sonuçlar açısından hayal kırıklığına uğramıştım. İstenci hiçbir zaman kesin olarak ya da tam olarak benim denetimim altına girmiyordu; *clairvoyance*'a gelince⁸ onunla güvenilebilir hiçbir

-
- 2 Johann Christoph Friedrich von Schiller'in (1759-1805) 1798-1799 yıllarında yazılan, Otuz Yıl Savaşları'nın tarihsel incelemesi üzerine görüşlerini yansıtan dramatik üçlemesidir.
 - 3 *Gargantua* ya da "*Les grandes et inestimables croniques du grand et énorme géant Gargantua*" (1532), François Rabelais'nin (1490-1552) ünlü yapıtı. Yapıtın başarısı o kadar büyük oldu ki Rabelais aynı yıl, kitabın devamı niteliğindeki *Pantagruel*'i (Gargantua'nın oğlu) yazdı.
 - 4 Waldemar (okunuşu Valdemar) Danimarka krallarından bazılarının adı. Ancak Poe burada bir sözcük oyununa da başvurmuş olabilir: *Val de mort* (okunuşu Valdömor, ölüm vadisi). Barthes'a göre de "la vallée de la mer (deniz vadisi)".
 - 5 Harlem, Poe'nun zamanında ayrı ve kırsal bir kentti. 1658'de Peter Stuyvesant tarafından *Nieuw Haarlem* adıyla bir Hollandalı yerleşim merkezi olarak kuruldu.
 - 6 "Raonakeli John Randolph" adıyla bilinen Temsilciler Meclisi üyesi (1773-1833). Florida'nın elde edilmesi konusunda Jefferson'la arasının açılması üzerine liderliğini kaybetti. Felsefesi, en iyi şu sözleriyle özetlenebilir: "Ben bir soyluyum. Özgürlüğü sever, eşitlikten nefret ederim." Poe'nun tam olarak paylaştığı bir duygu. İleri yaşında buna nedeniyle tuhaflıklarıyla tanınan bir insan oldu. Poe onu bu haliyle görmüş olmalı ve Randolph'a yapılan ima Valdemar'ın akıl durumuna ilişkin bir ipucu olabilir.
 - 7 Gergin insanların ipnotizmaya daha yatkın oldukları yolunda genel bir kanı vardı bir zamanlar. Bugün, bu yatkınlığın daha çok hastanın kendini yoğunlaştırabilme yeteneğine ve işlemiden korkarak savunma mekanizmaları geliştirmemesine bağlı olduğu hususunda ortak bir kanaate varılmıştır.
 - 8 (Fr.) Öngörü, ileriye görme, keskin görüşlülük, basiret. Burada daha çok, sıradan insanların göremedikleri şeyleri görebilme yeteneği.

başarıya ulaşamadım. Bu noktalardaki başarısızlığımı onun sağlığının her zaman bozuk oluşuna vermiştim. Onunla tanışmamdan birkaç ay önce, doktorlar ileri derecede vereme yakalanmış olduğunu bildirmişlerdi. M. Valdemar yaklaşan sonundan kaçınılmaz, ancak üzülmeye değmez bir şeymiş gibi soğukkanlılıkla söz etmek alışkanlığındaydı.

Biraz önce sözünü ettiğim fikirler ilk aklıma geldiğinde M. Valdemar'ı düşünmüş olmam elbette çok doğaldı. Adamcağızın sağlam temellere dayanan felsefesini, *ondan* yana herhangi bir kaygı duymayacak kadar iyi biliyordum, ayrıca Amerika'da işimize karışacak hiçbir yakını da yoktu. Onunla açık açık konuştum ve büyük bir şaşkınlıkla ilgisinin uyandığını gördüm. Şaşkınlıkla diyorum, çünkü üzerinde istediğim deneyi yapmama hiç sesini çıkarmadan her zaman razı olmasına karşın, daha önce hiçbir zaman yaptığım şeylere karşı bir yakınlık duyduğunu belli edecek bir davranışta bulunmamıştı. Hastalığı, ölüm anının önceden kesinlikle hesaplanmasına olanak tanıyan türdendi; sonunda doktorlar tarafından bildirilen kesin ölüm tarihinden yirmi dört saat önce M. Valdemar'ın bana haber göndermesini aramızda kararlaştırdık.

M. Valdemar'dan aşağıdaki notu almamdan bu yana yedi aydan fazla oluyor:

SEVGİLİ P...

Artık gelseniz iyi olur. D... ve F... yarın gece yarısını çıkaramayacağımda hemfikirler ve zamanı epeyce doğru saptadıklarını sanıyorum.

VALDEMAR

Bu notu, yazıldıktan yarım saat sonra aldım; on beş dakika sonra ölüm döşegindeki adamın odasındaydım. Onu on gündür görmemiştim; bu kısa sürenin onda yarattığı korkunç değişimden dehşete düştüm. Benzi kül gibi olmuştu; gözlerinin ferisi iyice sönmüş; öylesine zayıflamıştı ki, elmacık kemikleri üzerinde derisi çatlamıştı. Aşırı ölçüde balgam çıkarıyordu. Nabızı belli belirsiz atıyordu. Bununla birlikte, zihinsel ve bir ölçüye kadar fiziksel gücü dikkate değer ölçüde yerindeydi. Anlaşılır şekilde konuşuyor, kimse-nin yardımını olmaksızın bazı ağır kesici ilaçlar alıyordu; ben oda-

ya girdiğimde bir cep defterine kısa notlar yazmakla meşguldü. Yataкта bedeni yastıklarla desteklenmişti. Doktor D... ile Doktor F... hemen yanı başındaydılar.

Valdemar'ın elini sıktıktan sonra bu beyleri bir kenara çekerek onlardan hastanın durumu hakkında kısa ama ayrıntılı bilgi aldım. Sol akciğer on sekiz aydır yarı kemiksi veya kıkırdaksı bir durumdaydı ve elbette işlev görmesi söz konusu değildi. Sağ akciğerin üst bölümü büsbütün değilse bile kısmen kemikleşmişti; alt bölümü bir sürü irinli küçük urla dolu bir kitleden ibaretti. Birçok derin delik oluşmuş ve ciğer bir noktasından kalıcı bir şekilde kaburga kemiğine yapışmıştı. Sağ loptaki bu oluşumlar oldukça yakın zamanlarda ortaya çıkmıştı. Kemikleşme alışılmadık ölçüde hızlı seyretmişti; bir ay önce bunun herhangi bir işareti görülüyordu, ciğerin kemiğe yapışmış olduğu ancak üç gün önce anlaşılmıştı. Veremden başka, hastada aort anevrizmasından da kuşkulaniyordu, ancak bu noktada kemikleşme semptomları kesin bir tanıyı olanaksızlaştırıyordu. M. Valdemar'ın ertesi gün (pazar günü) gece yarısına doğru öleceği iki doktorun da ortak düşüncesi idi. O sırada günlerden cumartesi, vakit akşamın yedisidi.

Doktor D... ve Doktor F... benimle konuşmak için ölmek üzere olan hastanın başucundan ayrılırlarken, hastaya son vedalarını yapmışlardı. Geri dönmek niyetinde değildiler, ama ricam üzerine ertesi gece saat on sularında gelip hastaya bakmayı kabul ettiler.

Doktorlar gidince, M. Valdemar ile yaklaşmakta olan sonu, daha çok da kararlaştırdığımız deney konusunda rahatça konuşmaya başladım. Hâlâ istekli olduğunu ifade etti, hatta deneyin yapılması için can atıyordu ve beni deneye derhal başlamaya zorladı. Refakatçi olarak bir erkekle bir kadın hastabakıcı bulunuyordu; ama beklenmedik bir kaza olması durumunda, tanıklığı bu insanlarınkinden daha güvenilir olabilecek tanıklar olmadan böyle bir işe girişmeye cesaret edemiyordum. Bu yüzden operasyonu, tanıdığım bir tıp öğrencisinin (Bay Theodore L...) geleceği ertesi akşamın sekizine kadar erteledim; Bay L...'nin gelmesi beni epeyce deritten kurtardı. Başlangıçta hekimleri beklemek niyetindeydim, ama derhal işe girişmek zorunda kaldım: İlk M. Valdemar'ın yalvarmaları yüzünden; ikinci olarak da M. Valdemar'ın durumunun hızla kötüleşmekte olması nede-

niyle yitirecek zamanım olmadığı kanısına vardığım için.

Bay L...'den olup biten her şeyi not etmesini rica ettim; beni kırmamak inceliğini gösterdi; şimdi anlatacaklarımın çoğunluğu, özetleyerek veya *kelimesi kelimesine* onun notlarından alınmadır.

Hastanın elini tutarak o anki durumunda bir ipnotizma deneyi yapmamı isteyip istemediğini Bay L...'ye açıkça bildirmesini kendisinden (M. Valdemar'dan) rica ettiğimde saat sekize yaklaşık beş vardı.

M. Valdemar zayıf ama yine de işitilebilir bir sesle: "Evet, ipnotize edilmek istiyorum," dedi. Hemen ardından ilave etti: "Korkarım ki, bu işi çok geciktirdiniz."

O, bu sözleri söylerken onu uyutmada en etkili olduğunu keşfettiğim usullerle ipnotizma işine giriştim. Ellerimle alnının yan taraflarına ilk dokunuşumdan oldukça etkilenmişti; ama bütün gücümü kullanmama karşın, saat onu birkaç dakika geçinceye, Doktor D... ve F... kararlaştırılan buluşmaya gelinceye kadar gözle görülebilir bir ilerleme sağlayamadım. Birkaç kelimeyle onlara niyetimi açıkladım ve hastanın zaten can çekişme aşamasında olduğunu söyleyerek karşı çıkmadıklarını görünce hiç duraksamadan kaldığım yerden işimi sürdürdüm, ancak elimi bu sefer yanlamasına değil yukarıdan aşağı doğru hareket ettirerek gözlerimi tam olarak hastanın sağ gözüne diktim.

Bu arada hastanın nabızı iyice yavaşlamış, her yarın dakikada bir aldığı soluğu hırıltıyla çıkmaya başlamıştı.

Bu durum bir çeyrek saat kadar değişmedi. Bu sürenin sonunda, ölmekte olan hastanın bağrından müthiş derin de olsa tamamen doğal bir iç geçirme sesi koptu ve solumasındaki hırıltı durdu, daha doğrusu hırıltı duyulmaz oldu; solumada zorluk çektiği anlar arasındaki süre azalmamıştı. Hastanın eli ayağı buz gibi olmuştu.

Saat on bire beş kala, ipnotik etkilenmenin su götürmez işaretlerini fark ettim. Gözlerdeki anlamdan yoksun ifadenin yerini uyur uyanıklık durumu dışında asla görülmeyen ve başka bir şeyle karıştırılması neredeyse olanaksız olan *içe dönük* bakışın o tedirgin ifadesi almıştı. Ellerimi hızla gözlerinin önünden geçirerek göz kapaklarını, tıpkı uykuya dalmanın başlangıcındaki gibi hareket ettirdim ve birkaç el hareketinden sonra da tamamen kapattım. Ama

bununla yetinmedim; uyumakta olan adamın kol ve bacaklarını görünüşte rahat bir konuma getirdikten sonra, bütün irademi kullanarak ipnotize etme çabamı kol ve bacakları kaskatı kesilinceye kadar sürdürdüm. Bacakları gepgergin uzanıyordu; her iki yanından biraz uzakta, yatağın üzerinde duran kolları da neredeyse aynı durumdaydı. Başı hafif yüksekti.

Bütün bu anlattıklarımı tamamladığımda vakit tam gece yarısıydı; hazır bulunan beylerden M. Valdemar'ın durumunu incelemelerini rica ettim. Birkaç denemeden sonra, alışılmadık ölçüde mükemmel bir ipnotik trans durumunda olduğunu kabul ettiler. Her iki hekimin de merakı son derece artmıştı. Dr. D... bütün gece hastanın başında kalmaya karar verdi, Dr. F... ise gün ağarırken dönmeye söz vererek izin istedi. Bay L... ile hastabakıcılar kaldılar.

M. Valdemar'ı sabahın üçüne kadar rahat bıraktık; sonra yanına yanaştığımda onu tam olarak Dr. F... giderken bıraktığımız durumda buldum, yani aynı durumda uzanmış yatıyordu; nabızı zar zor hissediliyordu; soluk alıp vermesi çok yavaştı (dudaklarına bir ayna yaklaştırılmadıkça soluk alıp verdiği zor fark ediliyordu); gözleri doğal bir durumda kapalıydı ve kol ve bacakları bir mermer kadar katı ve soğuktu. Yine de genel görünümü kesinlikle bir ölünkine benzemiyordu.

Yanına yaklaşıp kolumu M. Valdemar'ın bedeni üzerinden yavaşça ileri geri geçirerek, sağ kolunun benim kolumu izlemesini sağlamaya çalıştım. Daha önce bu hastada böyle bir deneyi asla tam olarak başaramamıştım ve şimdi de başaracağımı pek sanmıyordum; ama kolunun gösterdiğim her yöne doğru, takatsizce de olsa, kolayca hareket ettiğini büyük bir şaşkınlıkla gördüm. Birkaç kelime konuşmaya karar verdim.

“M. Valdemar,” dedim, “uyuyor musunuz?” Yanıt vermedi, ama dudaklarında bir titreme fark ettim ve bu yüzden sorumu tekrar tekrar sormak zorunda kaldım. Üçüncü tekrarımda bütün bedenini hafif bir titreme aldı; göz kapakları, göz yuvarlarının beyazı ortaya çıkana kadar açıldı; dudakları yavaşça aralandı ve dudaklarının arasından ancak duyulabilir bir fısıltıyla şu sözler döküldü:

“Evet, şu anda uyuyorum. Beni uyandırmayın! Bırakın da öleyim!”

Kol ve bacaklarını yokladığımda hâlâ kaskatı olduklarını gördüm. Sağ kolu, önceki gibi elimin gösterdiği yönde hareket etti. Uyanık-uyur'a yeniden sordum:

“Göğsünüz hâlâ sancıyor mu M. Valdemar?”

Yanıt bu sefer öncekinden daha zor duyulur bir sesle ama hiç gecikmeden geldi:

“Sancım yok. Ölüyorum.”

O an için, onu daha fazla rahatsız etmeyi uygun bulmadım ve Dr. F... gelinceye kadar başka bir şey ne söylendi ne de yapıldı. Güneş doğmadan kısa bir süre önce gelen Dr. F... hastanın hâlâ yaşıyor olmasını görmekten sınırsız bir şaşkınlık duyduğunu ifade etti. Hastanın nabzını ölçmek için bileğini eline alıp dudaklarına bir ayna tuttuktan sonra, Dr. F... uyanık-uyur'la yeniden konuşmamı rica etti.

“M. Valdemar hâlâ uyuyor musunuz?” diye sordum.

Önceki gibi, bir yanıt verilinceye kadar bir sürenin geçmesi gerekti; arada geçen sürede ölmekte olan adam sanki konuşmak için enerjisini toplamaya çalışıyor gibiydi. Sorumu dördüncü defa tekrarlamamdan sonra, çok zayıf, zar zor duyulabilen bir sesle:

“Evet, hâlâ uyuyorum, ölüyorum,” dedi.

O zaman hekimler, M. Valdemar'ın o anki huzur içindeymiş izlenimi veren durumunda ölüm gelinceye kadar rahatsız edilmeden kalması gerektiği düşüncesine vardılar, daha doğrusu bunu istediler ve ölümün birkaç dakika içinde geleceği konusunda herkes hemfikirdi. Bununla birlikte, onunla bir kez daha konuşmaya karar verdim ve önceki sorumu yineledim.

Ben konuşurken uyanık-uyur'un yüz ifadesinde büyük bir değişiklik meydana geldi. Gözleri yuvalarında dönerek yavaşça açıldı, gözbebekleri yukarı doğru kayarak görünmez oldu; teni parşö-menden çok beyaz kâğıda benzeyen bir ceset rengini aldı; yanaklarının tam ortasındaki veremin belirtisi kızıl yuvarlak lekeler anında söndü. Bu ifadeyi, kızıl lekelerin yok oluşundaki çabukluğun, aklıma üflenip söndürülen bir mumdan başka bir şey getirmemesi nedeniyle kullanıyorum. Üst dudağı, biraz önce tamamen örttüğü dişlerini açıkta bırakarak yukarı doğru çekilirken alt çenesi pat diye bir ses çıkararak birden aşağı düştü ve ağzı koskocaman açtı.

larak şişmiş, kararmış dilini gözler önüne serdi. Sanırım orada bulunan herkes ölüm döşeğinin dehşetine alıştı, ancak M. Valdemar'ın o anki görünümü öylesine inanılmaz iğrençlikteydi ki, herkes yatağın civarından geriye doğru çekildi.

Öykümde şimdi, okurlarımın inanmayı isyanla reddedecekleri bir noktaya gelmiş olduğumu hissediyorum. Ama öykümü anlatmayı sürdürmek benim görevim.

Artık M. Valdemar'da en ufak bir hayat belirtisi yoktu; ölmüş olduğu sonucuna vararak onu hastabakıcılara emanet etmek üzereydik ki dilinin güçlü titreşimlerle hareket etmeye başladığını gördük. Bu, belki bir dakika sürdü. Bu sürenin bitiminde, kasılmış ve hareketsiz çeneden bir ses çıktı, öyle bir ses ki, tanımlamaya kalkışmam delilik olur. Yine de bu sesi kısmen nitelemede kullanılabilecek iki üç sıfat var; örneğin sert, kesik kesik ve boşluktan geliyormuşa benzeyen bir ses olduğunu söyleyebilirim; ama bugüne dek hiçbir insan kulağının böylesi sözler işitmemiş olması nedeniyle, tüm iğrençliği ile tanımlamak olanak dışıdır. Bununla birlikte, o zamanki düşünceme göre –hâlâ da öyle düşünüyorum– ses tonunun niteliğini en iyi şekilde ifade edecek ve dünya dışı niteliği hakkında bilgi verecek iki özelliği vardı. Birincisi, kulaklarımıza –en azından benimkine– uzak bir mesafeden veya toprak altındaki derin bir mağaradan geliyor gibiydi. İkinci olarak, jelatinimsi veya yapışkan maddelerin dokunma duyusu üzerinde bıraktığı etkiye benzer (korkarım ki, ne demek istediğimi tam olarak anlatmamın olanağı yok) bir etki bırakmıştı üzerimde.

Hem “ses”ten hem de “söz”den söz ettim. Demek istediğim, hastanın ağzından çıkan söz, belirgin –hatta olağanüstü belirgin– hecelerden oluşuyordu. M. Valdemar, besbelli ki biraz önce kendisine sorduğum soruya yanıt vermek için *konusmuştu*. Anımsanacağı gibi, hâlâ uyuyup uyumadığını sormuştum. Şimdi şöyle diyordu:

“Evet... hayır; *uyuyordum*... şimdiyse... şimdi... *ölüyüm*.”

Odada bulunanlardan hiç kimse, bu şekilde dile getirilen bu birkaç sözcüğün ifade ettiği anlatılmaz, insanın kanını donduran dehşeti yadsımaya ya da bastırmaya yeltenmedi. Bay L... (öğrenci) bayıldı. Hastabakıcılar hemen odayı terk ettiler ve onları geri döndürmek bir daha mümkün olmadı. Benim kişisel izlenimlerime ge-

lince, onları okura anlatabileceğimi ileri sürecektim değilim. Yaklaşık bir saat süreyle sessizce –tek kelime etmeden– Bay L...’yi ayıltmaya uğraştık. Kendine geldiğinde, yeniden M. Valdemar’ın durumunu incelemeye koyulduk.

M. Valdemar’ın durumu, soluğunun aynada buğulanma yaratmaması dışında, her bakımdan tam olarak son defa tanımladığım gibiydi. Kolundan kan alma girişimimiz başarısızlıkla sonuçlandı. Bu kolun artık irademe boyun eğmediğini de belirtmeliyim. Kolunu elimle işaret ettiğim yönde hareket ettirmeye boşuna çabalar yapıp durdum. İpnotik etki altında olduğunun tek belirtisi M. Valdemar’a her soru soruşumda dilinde meydana gelen titremelerdi şimdi. Yanıt vermeye çalışıyor da sanki yeterli irade kuvvetini kendinde bulamıyor gibiydi. Benim dışımda herkesin sorularına son derece duyarsız kalıyor gibiydi, yine de gruptaki herkesin onunla ipnotik bağ kurmasını sağlamaya çalıştım. Uyanık-uyur’un bu dönemde içinde bulunduğu durumun anlaşılması için gerekli her şeyi artık anlatmış olduğuma inanıyorum. Başka hastabakıcılar bulundu ve saat onda iki hekim ve Bay L... ile birlikte evden ayrıldım.

Öğleden sonra, hepimiz yeniden hastayı görmeye gittik. Hemen hemen aynı durumdaydı. O zaman onu uyandırmanın uygun ve olanaklı olup olmadığını tartıştık, ancak bunu yapmanın bir yarar sağlamayacağı hususunda anlaşmakta pek güçlük çekmedik. O ana kadar ölümün (ya da ölüm sözcüğünün genel olarak ifade ettiği şeyin) ipnotik süreçle durdurulmuş olduğu besbelliydi. M. Valdemar’ı uyandırmanın derhal ya da hızla sonunu getireceğini hepimiz açıkça görüyorduk.

O zamandan geçen haftanın sonuna kadar –neredeyse yedi aylık bir süre– zaman zaman doktorların ve daha başka dostların eşliğinde her gün M. Valdemar’ın evine uğradık. Bütün bu süre boyunca, uyanık-uyur *tam olarak* son tanımladığım durumunu korudu. Sürekli olarak hastabakıcı gözetiminde kaldı.

Geçen Cuma, en sonunda onu uyandırmaya veya uyandırmayı denemeye karar verdik ve bazı çevrelerde onca tartışmaya –halk arasında bence yersiz tepkilere– yol açan da zaten bu son denemenin (belki) talihsiz sonucu oldu.

M. Valdemar’ı ipnotik transtan kurtarmak amacıyla alışılmış el

hareketlerinden yararlandım. Bu hareketler bir süre başarılı olmadı. Hayata dönüşün ilk belirtisi irisin aşağı inmesi oldu. Gözbebeklerinin aşağı inmesine (göz kapaklarının altından) sarımtırak, keskin ve oldukça pis kokulu bol miktarda irin akışının eşlik ettiğini hayretle gözlemledik.

O zaman, eskiden olduğu gibi, M. Valdemar'ın kolunu hareket ettirmeye çalışmam istendi. Bunu denedim ama başaramadım. Bunun üzerine, Dr. F... soru sormamı istedi. Bu isteği aşağıdaki gibi yerine getirdim:

“M. Valdemar, şu anda ne hissettiğinizi ya da istediğinizi bize söyleyebilir misiniz?”

Veremin belirtisi olan yanaklarındaki kırmızı noktalar birden geri geldi; (çenesinin ve dudaklarının eskisi gibi kaskatı kalmasına karşın) dili titremeye, daha doğrusu şiddetle hareket etmeye başladı ve en sonunda ağzından daha önce tanımladığım iğrenç ses çıktı:

“Tanrı aşkına, çabuk! Çabuk beni uyutun ya da çabuk beni uyandırın! Çabuk! *Ölüyüm diyorum size!*”

Sinirlerim tamamıyla altüst olmuştu; bir an için ne yapacağımı bilemeden kararsız kaldım. İlk, hastayı sakinleştirmeye çalıştım; ama irademin yeterince güçlü olmaması yüzünden bunu başaramadım; bunun üzerine tam tersi bir yol izleyerek bütün gayretimle onu uyandırmaya çalıştım. Çok geçmeden bu çabamda başarılı olacağımı anladım –ya da çok geçmeden tam başarı sağlayacağımı hayal etmeye başladım– ve eminim odada bulunan herkes hastanın uyanışını görmeye hazırlanmıştı.

Ama gerçekte olanlara gelince, buna hiçbir insanoğlunun hazır olması olanaklı değildi.

Istırap içindeki hastanın dudaklarından değil de kesinlikle dilinden *boşanan* “Ölüyüm! Ölüyüm!” haykırıışları arasında ben hızlı hızlı ipnotizma hareketleri yaparken, onun bütün bedeni birden –bir dakika içinde, belki de daha kısa bir sürede– büzüldü, ufalandı, ellerimin altında *bozulup* dağıldı. Bütün tanıkların gözleri önünde, neredeyse sıvılaşmış tiksindirici ve iğrenç çürümüşlükte bir kütle kaldı yatağın üzerinde.

Koleranın New York'u kasıp kavurduğu sıralarda, bir yakınının Hudson Nehri kıyılarındaki *cottage orné*'sinde¹ iki hafta geçirmem için yaptığı daveti kabul ettim. Orada alışlageldik bütün yaz eğlenceleri elimizin altındaydı; kalabalık kentten her sabah gelen kötü haberler olmasaydı ormanda dolaşarak, resim çizerek, kayıkla gezerek, balık tutarak, yüzerek, müzik dinleyerek ve kitap okuyarak hoşça vakit geçirebilirdik. Bir tek gün geçmiyordu ki bir yakınımızın ölüm haberini almayalım. Sonra kurban sayısı arttıkça, her sabah bir dostun ölüm haberini beklemeğe alıştık. Sonunda kentten haber getiren herkese korkuyla yaklaşır olduk. Güneyden esen yel bile bize ölümle doluymuş gibi görünüyordu.² İliklerimi donduran bu düşünce bütün ruhumu eline geçirmişti. Aklım fikrim onunla doluydu. Ev sahibim daha metindi, kendisi de büyük bir moral çöküntüsü içinde olmakla birlikte toparlanmam için çırpınıp duruyordu. Felsefi kaynaklardan beslenen zekâsı gerçek dışı şeylerden etkilenmesine asla izin vermiyordu. Dehşet duyulması gereken gerçekliğin yete-

1 Cottage orné (daha doğrusu ornée): Serbest ve yarı rustik tarzda küçük villa.

2 Kolera, sarıhumma gibi hastalıklara kötü havanın yol açtığı inancı yaygındır (*malaria* yani sıtma İtalyancada "kötü hava" anlamına gelir). Bazı durumlarda miasmanın (bulaşık veya zehirli havanın) dağılacağı varsayımıyla top atışları da yapılırdı.

rince bilincinde olmakla birlikte, hayal ürünü şeylerden zerrece korkusu yoktu.

İçine yuvarlandığım derin yeisten beni çekip çıkarma çabalarını, kütüphanesinde bulduğum bazı kitaplar büyük ölçüde boşa çıkar-
dı. Bunlar, ruhumun derinliklerinde uyuklayan, yüzyılların mira-
sı batıl inanç tohumlarını yeşertecek nitelikte kitaplardı. Bu kitap-
ları ondan habersiz okuyordum; bu yüzden de hayal gücüme böy-
lesine etki eden şeyi nasıl açıklayacağını çoğunlukla bilemiyordu.

En gözde sohbet konularımdan biri kehanetlerdi; hayatımın o
döneminde ciddi ciddi savunduğum bir inançtı bu. Bu konuda ha-
raretti tartışmalar yapıyorduk uzun uzun; o, bu konulardaki inan-
cın son derece temelsiz olduğunu ileri sürüyor, ben halk arasında
tamamen kendiliğinden ortaya çıkan duygunun –yani durduk ye-
re doğan sezginin– gerçeğin şaşmaz bir unsuru olduğunu söylüyor
ve buna saygı gösterilmesi gerektiğini savunuyordum.

İşin aslı, bu kır evine gelmemden kısa bir süre sonra başıma öy-
le anlaşılmaz ve öyle uğursuz nitelikte bir iş geldi ki bunu bir ke-
hanet saydığım için mazur görülebilirim. Bu olay beni öyle korkut-
muş, şaşırtmış ve aklımı karıştırmıştı ki arkadaşşıma anlatma kara-
rını verinceye kadar günler geçmesi gerekti.

Son derece sıcak bir gün, gün inerken elimde bir kitapla, nehrin
her iki kıyısında geniş bir manzarayı görmeme olanak veren açık
bir pencerenin önünde oturuyordum; uzaklardaki bir tepenin ben-
den yana yamacı, bir heyelan sonucu ağaçlarının büyük bölümün-
den yoksun kalmıştı. Düşüncelerim uzun bir süreden beri elimde-
ki kitaptan komşu kentin kasvet ve perişanlığına kaymıştı. Gözle-
rimi okumakta olduğum sayfadan kaldırıp karşıdaki çıplak tepe-
ye baktığımda tuhaf bir şey –iğrenç görünürlü bir canavar– gözü-
me ilişti; bu şey hızla tepeden aşağı iniyordu, çok geçmeden aşağı-
daki sık ormana dalarak gözden yitti. Bu canavarı ilk gördüğümde
akıl sağlığımdan –ya da en azından doğru gördüğümde– şüphey-
e düştüm, deli olmadığım gibi düş de görmediğime kendimi inandı-
rınca kadar dakikalar geçti. Yine de (açık seçik gördüğüm ve yü-
rüyüşü boyunca soğukkanlılıkla incelediğim) canavarı betimledi-
ğimde, okurlarım korkarın ki buna inanmakta benden fazla zor-
lanacaklardır.

Yaratığın büyüklüğünü yanından geçtiği koca koca ağaçların –ormanın birkaç devasa ağacı heyelanın öfkesinden yakayı sıyırmıştı– çapıyla kıyaslayarak kestirmeye çalıştığımda, mevcut savaş gemilerimizin hepsinden daha büyük olduğu sonucuna vardım. Savaş gemisi diyorum, çünkü yaratığın biçimi akla bunu getiriyordu, yetmiş dört toplu bir savaş gemimiz, canavarın genel görünüşü hakkında yeterince fikir verebilir. Hayvanın ağzı altmış-yetmiş ayak uzunluğunda ve fil kalınlığında bir hortumun ucunda yer alıyordu. Bu hortumun dibi yirmi kadar bizonun postundakine eş miktarda gür, siyah kılla kaplıydı, bu kılların arasından yaban domuzunun dişini andıran, ama ondan çok daha kocaman iki uzun diş aşağıya doğru ve yanlamasına uzanıyordu. Hortumun her iki yanında saf kristal olduğunu sandığım otuz kırk ayak uzunluğunda prizma biçiminde iki gönder, hortuma paralel olarak ileri doğru uzanıyor, batan güneşin ışınlarını olağanüstü güzellikte yansıtıyordu. Gövdesi, sivri noktası yere bakan bir takoz biçimindeydi. Bu gövdeden, her biri yaklaşık yüzer metre uzunluğunda iki çift kanat çıkıyordu, kanat çiftlerinden biri diğerinin üzerine binmişti ve üç-üç buçuk metre çapında metal pullarla sıkı sıkıya kaplıydı. Üst ve alt kanat sıralarının kalın bir zincirle birbirine bağlanmış olduğunu fark ettim. Ama bu korkunç yaratığın asıl tuhaf özelliği kapkara gövdesi üzerinde bembeyaz parlayan ve göğsünün neredeyse tamamını kaplayan bir *kurukafa* resmiydi; bu resim oraya sanki bir sanatçı tarafından dikkatle çizilmiş gibiydi. Bu korkunç hayvana, daha doğrusu göğsü üzerindeki görüntüye dehşet ve korku içerisinde –yaklaşmakta olan felaketin doğurduğu ve sağduyumla bastıramadığım duygularla– bakarken hortumun ucundaki devasa çenelerin ansızın açıldığını fark ettim. Bunlardan öyle yüksek ve acıklı bir ses çıktı ki bir matem çanı gibi sinirlerimi ayağa kaldırdı ve canavar tepenin dibinde gözden yiterken ben bayılıp yere yığıldım.

Kendime gelir gelmez doğal olarak ilk aklımdan geçen şey, görüp işittiklerimden dostuma söz etmek oldu, fakat tanımlayamadığım bir iğrenme duygusu sonunda bundan vazgeçmeme sebep oldu.

Bu olaydan üç-dört gün sonra bir akşam, o canavarı görmüş olduğum odada arkadaşım ile birlikte oturuyorduk; ben yine aynı

pencerenin yanındaki aynı koltukta oturuyordum, o yakındaki bir sedire uzanmıştı. Aynı saatte aynı yerde bulunmak bende arkadaşşıma açılma dürtüsü uyandırdı. Arkadaşım beni sonuna kadar dinledi, önce kahkahalarla güldü, sonra deliliğim su götürmez bir şeymiş gibi ciddileşti. Tam o sırada canavarı yeniden açık seçik gördüm, dehşet içinde çığlık çığlığa ona işaret ettim. Dikkatle baktıysa da hiçbir şey görmediğini söyledi, oysa canavarın tepenin çıplak yamacında aldığı yolu ayrıntılı bir şekilde betimlemekteydim.

O zaman tarifsiz bir korkuya kapıldım, çünkü bu görüntüyü öleceğimin bir işareti ya da daha kötüsü delirmekte olduğumun habercisi olarak yorumladım. Çılgına dönmüş bir vaziyette kendimi koltuğa bıraktım ve dakikalarca başımı ellerime gömdüm. Ellerimi yüzümden çektiğimde görüntü kaybolmuştu.

Ev sahibim yeniden eski dinginliğine kavuşmuştu, gördüğüm hayalin ayrıntıları hakkında beni sıkı bir sorgulamadan geçirdi. Bu konudaki merakını tam olarak giderdiğimde, dayanılmaz bir yükten kurtulmuş gibi derin bir nefes aldı ve şimdiye kadarki tartışmalarımızın konusunu oluşturan nazari felsefenin çeşitli meseleleri üzerinde zalimce bulduğum bir dinginlikle konuşmaya başladı. Daha başka şeylerin yanı sıra özellikle, insanoğlunun araştırmalarındaki temel yanılmanın, salt aradaki mesafenin yanlış ölçülmesi sebebiyle bir nesnenin büyüklüğünün eksik veya fazla değerlendirilmesinde yattığı fikrinin ısrarla altını çizdiğini anımsıyorum. “Örneğin demokrasinin genel bir yaygınlığa ulaşmasının insanlığa etkisini doğru dürüst değerlendirebilmek için,” dedi, “böyle bir yaygınlığa ulaşmanın mümkün olabileceği çağın ne uzaklıkta olduğu mutlaka değerlendirmede bir etken olarak hesaba katılmalıdır. Bununla birlikte, hükümet meselesinde tartışmaya değer bu konuyu ele almış bir tek yazar gösterebilir misin?”

Burada bir an sustu, kitap dolabına giderek Doğa Bilimleri üzerine bir kitap çıkardı. Sonra kitabın küçük harflerini daha iyi seçebilmek için benden kendisiyle yer değiştirmemi rica etti. Pencerenin önündeki koltuğa oturup kitabı açtıktan sonra daha önceki ses tonuyla konuşmasını kaldığı yerden sürdürdü.

“Canavarı bu kadar ayrıntılı olarak tarif etmemiş olsaydın,” dedi, “neyin söz konusu olduğunu asla anlayamazdım. Önce iznin-

le sana *Insecta* –ya da böcekler– sınıfı, *Lepidoptera* takımı, *Crepuscularia* familyasından *Sphinx* cinsinin okullarda okutulan tarifini okuyayım. Kitapta şöyle yazıyor:

‘Metalik görünümlü, küçük, renkli pullarla kaplı dört zarkanat; çenelerin uzamasıyla oluşmuş silindirik hortum biçiminde bir ağız; ağzın her iki yanında alt çene kalıntıları ve tüylü ince dokunaçlar; alt kanat çifti üsttekilere sağlam bir kılla bağlıdır; uzun bir lobutu andıran prizma biçiminde duyargalar; sivri bir karın. Kuru-kafalı Sfenks hüzünlü çığlığı ve göğsü üzerindeki ölüm simgesiyle zaman zaman cahil insanların dehşete düşmesine yol açmıştır.’”

Bunları okuduktan sonra kitabı kapattı, oturduğu yerde öne doğru eğilip benim “canavarı” gördüğüm andaki konumumu aldı.

“İşte buradaymış!” diye bağırdı, çok geçmeden, “yeniden tepeye tırmanıyor; kabul ediyorum ki çok olağanüstü görünümlü bir yaratık bu. Lakin ne senin sandığın kadar uzakta ne de o kadar büyük; işin aslı, bir örümceğin pencere çerçevesine ördüğü ağın bir ipliğinden yukarı tırmanmaya uğraşıyor ve gördüğüm kadarıyla boyu olsun olsun bir buçuk milimetre, gözbebeğimden uzaklığı da bundan fazla değil.”

Mellonta Tauta¹

Lady's Book editörüne

Benden daha iyi anlayacağınızı umduğum bir makaleyi derginiz için size göndermekten onur duyuyorum. Nübyeli Coğrafyacının gayet iyi tanımladığı, ama bugünlerde aşkınsalcılar ve dalma meraklıları dışında pek kimsenin uğramadığı bir deniz olan *Mare Tenebrarum*'da bir yıl kadar önce, ağzı sıkı sıkıya mantarla kapatılmış olarak yüzer halde bulduğum bir çömlek içindeki tuhaf görünüşlü bir el yazmasının (bazen "Toughkeepsie Kâhini" de denilen) arkadaşım Martin Van Buren Mavis tarafından yapılan bir çevirisidir bu.²

Saygılarımla

EDGAR A. POE

-
- 1 Yunanca olan başlık "Bu şeyler gelecekte cereyan etmektedir" anlamına gelmektedir. Poe, "Eureka" adlı makalesinde de bu Yunanca sözü kullanır ve ilave eder: "Geleceğin korkunç eşiğinde bir an için duruyorum."
 - 2 Nübyeli coğrafyacı: *Nuzhat Al-Musthak* adlı derlemesi bulunan 12. yüzyıl Arap bilgini, şair ve gezgin El Idrisi. Bu eser 17. yüzyılda *Geographia Nubiensis* adıyla yeniden basılmıştır (1619). British Museum'da yanlışlıkla "Nubian Geography" adıyla kataloga alınmıştır. *Mare Tenebrarum*, karanlık deniz anlamına gelir. Jacob Bryant'ın *Ancient Mythology*'sinde "Gölgeler denizine gelmişlerdi," diye yazmaktadır. Nübyeli, Atlantik Okyanusu'na "gölgeler denizi" demektedir. Poe'nun sık sık takıldığı Martin Van Buren Amerika'nın 1837-1841 arasında görev yapan 8. başkanı.

Şimdi, sevgili dostum, şimdi, günahlarınız yüzünden uzun ve dedikodu dolu bir mektupla cezalandırılacaksınız. Bütün münasebetsizliklerinizi olabildiğince sıkıcı, olabildiğince tutarsız, olabildiğince abuk sabuk ve olabildiğince sudan olmakla cezalandıracağımı size açıkça bildiriyorum. Burada, hepsi de zevk olsun diye (bazı insanların ne tuhaf bir zevk anlayışı var) seyahate çıkmış birkaç yüz serseri ile pis bir balona hapsolmuş durumdayım ve en azından bir aydan önce toprağa ayak basma umudum yok. Konuşacak kimse yok. Yapacak bir şey yok. İnsanın yapacak bir şeyi olmadığında, dostlarından biriyle mektuplaşmasının zamanı gelmiştir. Bu durumda size bu mektubu yazma nedenimi anlarsınız: Benim *can sıkıntım* ve sizin günahlarınız yüzünden.

Gözlüklerinizi alıp rahatsız edilmeye hazırlanın. Bu iğrenç yolculuk boyunca size her gün yazmak niyetindeyim.

Acaba insanoğlunun aklına ne zaman bir icat gelecek? Sonsuza dek balonun binlerce çeşit rahatsızlığına mahkûm muyuz? Kimse daha hızlı bir ilerleme biçimi icat edemeyecek mi? Tırıs gitmenin, benim düşünceme göre, işkenceden pek bir farkı yok. Yeminle söylüyorum, yola çıktığımızdan bu yana saatte yüz milin üzerine çıkamadık.⁴ Kuşlar bile –en azından bazıları– bizi geçer. Sizi temin ederim ki, şu kadar olsun abartmıyorum. Hareketimiz, kuşkusuz, gerçekte olduğundan daha yavaş gözüküyor; bunun nedeni, çevremizde hızımızı hesaplamamıza yarayacak hiçbir nesnenin bulunmaması ve rüzgârla yol alıyor olmamız. Kuşkusuz bir balonla karşılaştığımızda hızımızı anlama şansına sahip oluyoruz ve o zaman, o kadar da yavaş olmadığımızı görüyoruz. Bu tarz yolculuğa alışmış olmama karşın, ne zaman başımı-

3 Tarih, “Hans Pfaall” adlı öyküdeki gibi 1 Nisan’dır. Balonun adı Percy Bysshe Shelley’in (1792-1822) *To a Skylark* (Bir Tarlakuşuna) adlı yapıtına gönderme olabilir. Sözcük, gemiciler arasında, “gökdele” denilen en yüksek serene çıkıp eğlence olsun diye halattan aşağı kaymak anlamında kullanılır.

4 İlk motorlu balon Poe’nun bu öyküyü yazmasından dört yıl sonra yapıldı; bu, Henri Giffard’ın icadı olan beş beygir gücünde buharlı bir motordu. Benzinli motor ancak 1860’da ve bu motoru kullanan ilk balon 1872’de Paul Haenlein tarafından yapıldı. Saatte yüz mil hızla bir ayda 72.000 mil yapılır (bir de o ana kadar alınan yol var). Toprağa ayak basmak için geçilmesi gereken fazla (!) bir mesafe.

zın üzerindeki hava akımı içerisinde bir balon bizi geçse bir tür baş dönmesinin önüne geçemiyorum. Her seferinde onu, birden üzerimize atılıp pençeleriyle bizi kapıp uzaklara götürecek muazzam büyük bir av kuşu gibi görüyorum. Bu sabah gün doğarken bir tanesi üzerimizden öyle yakın geçti ki, idare halatı, içinde bulunduğumuz sepetin asılı olduğu ağa gerçekten değerek ciddi şekilde kaygılanmamıza yol açtı. Kaptanımızın söylediğine göre, balonun yapıldığı malzeme beş yüz yıl, bin yıl öncesinin değersiz, vernikli “ipeği” olsaymış mahvolmaktan kesinlikle kurtulamazmışız. Bana açıkladığına göre, bu ipek bir tür toprak kurdunun bağırsaklarından dokunmuştu. Bu kurt, dikkatli bir şekilde dut –karpuz benzer bir meyve– üzerinde yetiştiriliyor ve yeterince semirince bir değirmende öğütülüyormuş. Bu şekilde elde edilen hamura bu ham haliyle *papirus* deniliyor ve en sonunda “ipek” oluncaya kadar çok çeşitli işlemlerden geçiriliyormuş. Söylemesi tuhaf ama *kadın elbisesi* yapımında kullanılan malzeme olarak bir zamanlar çok tutuluyormuş. Balonlar da genellikle bu malzemeden yapılıyormuş. Halk arasında *sütleğen* tabir edilen, botanikteki adı süt otu olan bir bitkinin tohum kapçıklarında bulunan daha iyi bir malzeme sonradan onun yerini almış. Çok dayanıklı olması nedeniyle bu tür ipeğe *silk-buckingham*⁵ deniliyor ve kauçuk zambak solüsyonu –bugün yaygın olarak kullanılan *gütaperkaya*⁶ bazı bakımlardan benzeyen bir madde– ile verniklenerek kullanıma hazırlanıyormuş. Kuşkusuz çok çeşitli *mantar* türlerinden biri olan bu kauçuğa bazen Hint lastiği ya da *whist* lastiği⁷ denirmiş. Bir antikite meraklısı ruhuna sahip olmadığımı bir daha asla söylemeyiniz.

Idare halatları diyorduk da, bizim idare halatımız tam bu sırada, altımızdaki okyanusta kaynaşmakta olan manyetik pervane-

5 J. Silk Buckingham (1786-1855): İngiliz gezgin, gezi kitapları yazarı; özellikle Doğu'ya yapılan gezileri anlattığı kitaplarında köleciliği ve Güney'i eleştirmiştir. Poe'nun karşısına aldığı yazarlardan biridir.

6 Uzak Doğu'nun bazı her mevsim yeşil ağaçlarından elde edilen lateks için kullanılan Malaya kökenli sözcük.

7 Indian rubber lastiğe genel olarak verilen addır. *Rubber of whist*, kazananı kesin olarak belirlemek amacıyla kullanılan üç ya da beş oyun kâğıdından oluşan set. Rubber ayrıca bir briç terimidir, whist ise briçin atası kabul edilen bir kâğıt oyunu.

li küçük –altı bin tonluk ve her bakımdan utanç verecek ölçüde kalabalık– filikalardan birindeki bir adama çarparak denize düştü. Bu küçük gemilerin belirli bir sayıdan fazla yolcu taşımaları yasaklanmalıdır. Adamın, elbette, yeniden gemiye çıkmasına izin verilmedi ve çok geçmeden can yeleğiyle birlikte gözden yitip gitti. Birey diye bir şeye inanılmayan aydınlık bir çağda yaşıyor olmaktan, dostum, büyük bir sevinç duyuyorum. Gerçek insanlığın umursadığı şey kitlelerdir. İnsanlık deyince aklıma geldi de, bizim ölümsüz Wiggingsimizin toplumsal durum, vs. ile ilgili görüşleri çağdaşlarının varsaymak eğiliminde oldukları kadar da orijinal değil. Aynı fikirlerin, kedi postu ve daha başka kürkler satan bir perakendeci dükkânı işletmesinden dolayı Furrier⁸ adıyla bilinen İrlandalı bir filozof tarafından, bin yıl kadar önce, hemen hemen aynı şekilde dile getirilmiş olduğu konusunda Pundit⁹ beni temin etmektedir. Bildiğiniz gibi, Pundit ne dediğini *bilir*. Hindu Aries Tottle'ın (Pundit'in aktardığı gibi) “Aynı fikirlerin insanlar arasında bir defa, iki defa ya da birkaç defa değil, hemen hemen sonsuzca yinelenmelerle döne döne ortaya çıktığı” yolundaki derin gözleminin her gün doğrulandığını görmemiz ne hayran olunası bir şey!”¹⁰

2 Nisan. Bugün, yüzer telgraf tellerinin¹¹ orta bölgesinden sorumlu manyetik kotrayla konuştum. Öğrendiğime göre, bu tür telgraf Horse¹² tarafından ilk defa çalıştırıldığında, telgraf tellerini denizden götürmenin olanaksız olduğu düşünülüyormuş; bugün bu zorluğun nereden kaynaklandığını anlamakta zorlanıyoruz. Dün-

8 François Marie Charles Fourier (1772-1837): Mevcut toplumsal kurumları eleştirerek bir tür ütopyik sosyalizm geliştirmiş olan Fransız filozof. Furrier ise kürkçü, kürk dükkanı anlamına gelir.

9 Burada özel ad olarak kullanılan pundit sözcüğü, Sanskritçede, felsefe, hukuk ve din eğitimi görmüş Hindu anlamına gelir.

10 Aristoteles *Meteorologia* I, (Meteoroloji) iii.

11 Telsiz telgraf ancak 1895'te bulunmuştur. O günlerde telgraf telleri okyanus yüzeyinde yüzmektedir. Kablolar ancak 19. yüzyıl sonlarında Atlantik'in dibine döşenmiştir.

12 Samuel Morse (1791-1872): İlk telgraf gösterisini 1844'te yaptı. Ancak gerekli alt-yapı başkalarınca zaten oluşturulmuştu; bu yüzden, Morse'un telgrafın tek mucidi olduğu savını birçok insan kuşkuyla karşılamaktadır. Horse, İngilizce “at” anlamına gelmektedir.

ya dönüyor. *Tempora mutantur*¹³ – Etrüskçe sözler ettiğim için beni bağışlayınız. Atalantik telgrafı olmasaydı ne *yapardık*? (Pundit’e göre bu okyanusa eskiden Atlantik denirmiş.) Kotraya birkaç soru sormak için birkaç dakika durduk ve diğer fevkalade haberlerin yanı sıra Afrika’da iç savaş çıkmış olduğunu ve bu arada vebanın hem Yurop’e’da hem de Ayesher’da¹⁴ bir güzel ortalığı kasıp kavurduğunu öğrendik. Felsefenin muhteşem ışığıyla insanlığı aydınlatmasından önce dünyanın savaş ve salgınlara felaket gözüyle bakmış olması gerçekten tuhaf değil midir? Eski tapınaklarda insanlığın başına bu *belaların* (!) gelmemesi için dualar edildiğini biliyor musunuz? Atalarımızın hangi ilkelere dayanarak böyle hareket ettiklerini anlamak gerçekten zor değil mi? Binlerce bireyin yok olmasının sadece ve sadece kitlenin yararına olduğunu anlayamayacak kadar kör müymüşler?

3 Nisan. İp merdivenle balonun en tepe noktasına tırmanıp oradan çevreyi seyretmek gerçekten çok ama çok eğlenceli. Aşağıdaki sepetten görülebilen manzara, biliyorsunuz, pek öyle ahım şahım değil; düşey yönde çok az şey görülebiliyor. Ama buraya, balonun tepesindeki yastık ve minderlerle rahat bir tarzda döşenmiş açık *piazzaya*¹⁵ (bunları yazdığım yere) oturunca, insan her yönde olup bitenleri görebiliyor. Tam şu anda görüş alanında oldukça büyük bir balon kalabalığı var ve oldukça canlı bir görüntü oluşturuyorlar; havada milyonlarca insan sesinin mırıltısı yankılanıyor. Balon kullanan ilk pilot olduğu varsayılan Yellow ya da (Pundit’in ileri sürdüğü gibi) Violet¹⁶ sadece uygun bir hava akımına rastlanınca ya kadar atmosferde yukarı aşağı inip çıkmakla her yönde yol alı-

13 “*Tempora mutantur, nos et mutamur in illis*” : Zaman değişiyor, biz de onunla birlikte değişiyoruz. Etrüskçe değil de Latince olan bu deyişin aslı “*Omnia mutantur...*” “Her şey değişir...” “şeklinde (Deliciae Poetarum Germanorum, Cilt I).

14 Avrupa ve Asya.

15 (İt.) Meydan, piyasa yeri, veranda. Amerika’da evlerdeki balkon.

16 Charles Green (1785-1870): İlk defa 1821’de IV. George’un tahta çıkması münasebetiyle Green Park’tan balonla havalanmış, 1836’da *Great Nassau* adlı balonu yaparak on sekiz saatte balonla beş yüz mil katedip Almanya’da Nassau’ya inmiştir. Ancak ilk havacılar, 1783’te balon yolculuğu yapan Joseph ve Jacques Étienne Montgolfier kardeşlerdi. Charles Green’in soyadı yeşil olduğu için Poe Yellow (sarı) ve Violet (mor) diyerek dalga geçiyor.

nabileceğini ileri sürdüğünde, dönemin filozoflarının (?) böyle bir şeyin olanaksızlığını bildirmeleri yüzünden, çağdaşlarının ona pek kulak asmadıkları, onu yalnızca hüner sahibi bir çılgın olarak gördükleri kulağıma çalınmıştı. Bu kadar makul bir şeyi eski *bilginlerin* nasıl olup da anlayamadıkları, şu anda bana *oldukça* açıklanamaz bir şey olarak gözüküyor. Ama her çağda sanatın ilerlemesine karşı bütün büyük engeller bilim adamı denilen insanlarca dikilmiştir. Elbette *bizim* bilim adamlarımız eski dönemlerin bilim adamları kadar dar görüşlü değillerdir. Ah, bu konuda size çok tuhaf bir şey anlatacağım. Metafizikçilerin, *gerçeğe ulaşmanın yalnızca iki olası yolu* olduğu şeklindeki tuhaf kuruntudan insanları kurtarmaya razı olmalarından bu yana ancak bin yıl geçtiğini biliyor musunuz? Gel de inan! Öyle gözüküyor ki, çok, çok uzun yıllar önce, pek eski zamanlarda Aries Tottle adında bir Türk (belki de Hindu) filozof yaşıyormuş. Bu şahıs, tümdengelimci ya da *a priori* araştırma yöntemi denilen bir yöntemi öğretiyor ya da her olayda yayıyormuş. *Aksiyomlar* ya da “kanıt gerektirmeyen gerçekler” dediği noktadan hareketle “mantık” yoluyla gerçeğe ulaşıyormuş. En büyük öğrencileri Neuclid diye biriyle Cant¹⁷ diye biriymiş. Lakabı “Ettrick Çobanı” olan ve *a posteriori* ya da tümevarımcı dediği tamamen farklı bir sistem öğütleyen Hog¹⁸ diye biri ortaya çıkıncaya kadar Aries Tottle’ın borusu ötmüş. Hog’un sistemi tamamen duyulara dayanıyormuş. Gözlem yapmak, çözümlemek ve gerçekleri –fiyakalı biçimde *instantiæ naturæ* dedikleri– genel yasalar halinde sınıflandırmak şeklinde bir yol tutturmuşmuş. Aries Tottle’ın sistemi tek kelimeyle *noumena*’ya, Hog’unki *phenomena*’ya¹⁹ dayanı-

17 Öklid (M.Ö. 300): Geometrinin babası kabul edilen Yunan. Immanuel Kant (1724-1804): Alman metafizikçi. Kant, nesnel gerçekliğin yalnızca bilen zihninin bir yaratısı olduğunu ve duyuların dışında hiçbir şey bulunmadığını, var olsa bile uzayın ve zamanın bilinemeyeceğini ileri sürmüştür. Öklid de Aristoteles’in öğrencisi değildi.

18 Sir Francis Bacon (1561-1626): Ortaçağ skolastik düşüncesinin bilimlerdeki *a priori* yöntemine karşılık tümevarımcı yöntemi önermiştir. Her durumda, yeterince veriye dayanmayan kuramlardan kaçınarak enine boyuna araştırma yapılmasını savunmuştur. Poe, Bacon’ı (“Hog”) Selkirshire’da Ettrick ormanında doğan ve çocukluğunda çobanlık yapmış olan şair James Hogg (1772-1835) ile karıştırmaktadır. “Hog”, İngilizce domuz, “bacon” domuz pastırması.

19 Noumenon (çoğulu, noumena): Varlığından emin olmadan kabul edilen şey; yalnızca akılla kavranılan şey; esas, öz. Phenomenon (çoğulu, phenomena): Görün-gü, olgu, olay, fenomen, olağanüstü şey. Phenomenon sözcüğü Yunanca *phainome-*

yormuş. Bu son sistem ilk ileri sürüldüğünde öylesine büyük takdir toplamış ki, Aries Tottle gözden düşmüş; ama sonraları yeniden biraz saygınlık kazanmış ve gerçeklik alanını daha çağdaş rakibi ile paylaşmasına izin verilmiş. *Bilginler* bundan sonra Aristotelesçi ve *Baconcı* usullerin bilgiye ulaştırabilecek biricik ana yollar olduğunu ileri sürmeye başlamışlar. Baconcının Hogcuya eşdeğer olarak icat edilmiş, kulağa daha hoş gelen ve daha ağırbaşlı bir terim olduğunu kuşkusuz biliyorsunuzdur.

Şimdi sevgili dostum, sizi kesinlikle temin ederim ki, bu meseleyi dürüstçe ve en büyük yetkelere dayanarak anlatıyorum; daha bakar bakmaz ne kadar saçma olduğu anlaşılan böylesi bir sanının, gelişimini hemen hemen her zaman içgüdüsel atılımlarla gerçekleştirmiş olan gerçek bilgiyi nasıl engellemiş olduğunu kolayca anlayabilirsiniz. Eski düşünce, araştırmaları *sürünmeye* mahkûm etmiş ve yüzlerce yıl özellikle Hog'a karşı duyulan tutkulu sevgi öylesine büyük olmuştur ki, her türlü düşünceye fiilen son verilmiştir. Hiç kimse, yalnızca kendi *ruhuna* borçlu olduğunu hissettiği tek bir gerçeği bile dile getirmeye cesaret edememiştir. Bu gerçeğin *kanıtlanabilir* türde bir gerçek olup olmadığının pek önemi yoktu, çünkü dönemin kalın kafalı *bilginleri* yalnızca bilgiye hangi *yoldan* ulaşıldığını dikkate alıyorlardı. Sonuca *bakmıyorlardı* bile. "Araçlara bakalım, araçlara!" diye çığlıklar atıyorlardı. Araçların incelenmesi, bunların Aries'in (yani, Ram'in)²⁰ veya Hog'un kategorilerinden birine girmediğini ortaya çıkardığında, bilginler konu üzerinde daha fazla durmayarak "kuramcı"yı aptal olarak niteliyor ve artık ne kendisine ne de gerçeğine ilgi gösteriyorlardı.

Şimdi, sürünerek ilerleyen bir sistemle kaç yüzyıl geçerse geçsin gerçeğe büyük ölçüde ulaşılabilceği ileri sürülemez bile, çünkü *hayal gücünün* bastırılması, eski araştırma biçimlerindeki hiçbir *kesinliğin* telafi edemeyeceği bir kötülüktü. Bu Jurmainlerin, bu Vrinchlerin, bu Ingitchlerin ve bu Amriccanların²¹ (ki bu so-

non (phainein: göstermek) sözcüğünden gelir. Anlatıcı, burada Aristoteles'in felsefesinin görülmeyen adlandırmalara dayanırken Bacon'ın felsefesinin somut, görülebilir şeylere dayandığını ima etmektedir.

20 "Aries" Latince, "Ram" İngilizce "Koç".

21 Alman, Fransız, İngiliz, Amerikalı.

nuncuların atalarımız olduğunu yeri gelmişken belirtmeliyim) hatası, elinde tuttuğu bir nesneyi gözüne yaklaştırdığı ölçüde iyi göreceğini hayal eden ukalanın hatasını andırıyordu. Ayrıntılar bunların gözünü kör etmişti. Hogcu bir yol tutturduklarında ulaştıkları “gerçek” aslında hiç de gerçek değildi; öyle gözüksükleri için onların gerçek olduğunu veya gerçek olmaları gerektiğini varsaymanın bir âlemi yoktu. Ram’ın yolunu izlediklerinde, tuttukları yol pek öyle bir koç boynuzu gibi düz değildi, çünkü aksiyom denmeyi hak eden hiçbir aksiyoma *sahip değillerdi*. Kendi zamanlarında bile bunu göremediklerine göre bir köstebek kadar kör olmalıydılar, çünkü daha kendi zamanlarında bile uzun zamandır “yerleşmiş” aksiyomlar reddedilmişti. Örneğin: “*Ex nihilo nihil fit*”²²; “bir nesne, bulunmadığı yerde etkili olamaz”; “birbirine taban tabana zıt iki şey aynı anda bir arada bulunamaz”; “karanlık ışıktan doğamaz”; daha önce tereddütsüz aksiyom kabul edilmiş bütün bu önermeler ve diğer düzinelerce benzer önerme, sözünü ettiğim dönemde bile savunulmaz görülüyordu. O zaman bu insanların “aksiyomlar”ın gerçeğin değişmez temelleri olduğuna inanmakta ayak diremeleri ne büyük bir saçmalıklıymış! Ama en sağlam akıl yürütenlerinin bile ağzından aksiyomlarının genel olarak yararsızlığını, kavranılmazlığını göstermek kolaydır. En sağlam akıl yürüten mantıkçıları *kimdi*? Dur, bir bakayım! Bu soruyu gidip Pundit’e soracağım. Bir dakikada dönerim. Hah, işte bulduk! İşte yaklaşık olarak bin yıl önce yazılmış ve –yeri gelmişken söyleyeyim– gelişmesini tamamlamamış Amriccancadan başka bir şey olmayan İnglitchçeye çevrilmiş bir kitap. Pundit kitabın bu konudaki, yani Mantık konusundaki eski yapıtların kesinlikle en zekice yazılmışı olduğunu söylüyor. Döneminde çok değer verilmiş yazarı, Miller ya da Mill diye biriymiş ve kayıtlardan Bentham adında bir değirmen atının sahibi olduğunu öğreniyoruz ki, bundan önemli biri olduğu anlaşılıyor.²³ Neyse, biz incelemeye bir göz atalım.

22 Hiçlikten hiçlik doğar. Çok sık alıntılanan bu sözü bilebildiğimiz kadarıyla ilk olarak Yunan şair Alcaeus (M.Ö. 580) söylemiştir.

23 John Stuart Mill (1806-1873): Tümevarımcı yöntemin kurallarını formüle eden ve bilginin kaynağı olarak ampirizmin önemini vurgulayan İngiliz filozof ve ekonomist. Politik ve toplumsal reformları savunmuş, kadının eşit temsilini ve kurtulu-

Ah! “Kavranılabilirlik ya da kavranılmazlık” diyor, çok yerinde olarak Bay Mill, “hiçbir şekilde, kendiliğinden, yadsınamaz gerçekliğin ölçütü kabul edilemez.”²⁴ Akli başında hangi çağdaş insan bu apaçık hakikate karşı çıkar ki? Asıl şaşırtıcı olanı, Bay Mill’in nasıl olup da bu kadar apaçık ortada bir şeye imada bulunduğudur. Buraya kadar mesele yok, fakat bir başka konuya geçelim. Ne görüyoruz burada? “Birbiriyle çelişen iki şeyin ikisi de doğru olamaz, yani doğada bir arada bulunamaz.” Burada, Bay Mill demek istiyor ki, örneğin bir ağaç ya bir ağaçtır ya da değildir. Yani aynı anda hem ağaç hem de ağaçtan başka bir şey olamaz. Pekâlâ, ama soruyorum ona: *Neden?* Buna verdiği tek yanıt şöyle: “Çünkü birbiriyle çelişen iki şeyin ikisinin de doğru olduğunu düşünmek olanaksız.” Ama onun da gösterdiği gibi bu hiç de yanıt sayılmaz, çünkü daha biraz önce kendisi değil miydi “kavranılabilirlik ya da kavranılmazlık *hiçbir durumda* kendiliğinden apaçık gerçekliğin bir ölçütü kabul edilemez,” diyen?

Burada, bu eskilerin mantıklarının, bizzat kendilerinin de gösterdiği gibi, son derece temelsiz, değersiz ve baştan aşağı hayalî olduğundan yakınıyor değilim, benim yakınmamın esas nedeni, *gökyüzüne yükselmekten* çok hiçbir şeyden hoşlanmayan ruhu sokmaya cüret ettikleri akla aykırı iki yol –biri sürünme, diğeri emekleme– dışında hakikate götüren tüm *diğer* yolları, hakikate ulaşmanın tüm *diğer* araçlarını büyük bir tantanayla ve aptalca yasaklamalarıdır.

Ha, bu arada aklıma gelmişken sevgili dostum, bu eski dogmatikler sonunda hakikatlerin en önemlisine ve en yücesine o iki yoldan hangisiyle ulaşıldığını tayin etmeye kalksalar, apışıp kalmazlar mıydı sence? Yerçekimi gerçeğini kastediyorum. Newton bunu Kepler’e²⁵ borçluydu. Kepler, ardında neler yattığını keşfet-

şunu, işçi örgütlenmesini ve kooperatifçiliği desteklemiştir. Sözcük olarak “mill” değirmen, “miller” değirmenci demektir. Jeremy Bentham (1748-1832): Yararcılığın kurucusu. Şiirden hoşlanmaz. Her iki yönüyle de Poe her fırsatta alay eder.

24 Mill’in “System of Logic”inden Kitap II, bölüm 5-7 : *Akl Yürütme Üzerine*.

25 Johannes Kepler (1571-1630): Büyük Alman astronom. Kepler şu üç yasayı formüle etmiştir: 1) Her gezegenin yörüngesi, odaklarından birinde güneş bulunan bir elipstir; 2) Her gezegenin yarıçap vektörü aynı zaman aralığında elipsin eşit yüzeyini tarar; 3) Gezegenin yörüngesini tamamlaması için gereken sürenin karesi, onun güneşe olan ortalama uzaklığının küpüyle orantılıdır. Sir Isaac Newton (1642-

mek istersek Metafizik Krallığına girmek zorunda kalacağımız üç yasaya, yani büyük Inglitch matematikçiyi bütün fiziksel ilkelerin temeline ulaştıran yasaların yasası bu üç yasaya *tahminle ulaştığını* kabul etti: Kepler tahmin etti, yani *hayal etti*. Kepler aslında bir “teorisyendi”, şimdilerde epeyce kutsallık kazanmış olan bu sözcük, eskiden bir küçümseme sıfatıydı. Ya da bir şifre çözme uzmanının görölmedik zorlukta bir şifreyi o iki “yol”dan hangisiyle çözdüğünü veya Champollion’un²⁶ hiyeroglifi çözüp bu sayede insanlığı ebedi ve neredeyse sonsuz sayıda hakikate yöneltirken o iki yoldan hangisini kullandığını açıklamaya kalksalar bu yaşlı köstebekler şaşırıp kalmazlar mıydı?

Bu konuda son bir söz söyledikten sonra canınızı sıkmaya son vereceğim. Bu hoşgörüsüz insanların hakikatin *yolları* üzerine bitip tükenmez gevezeliklere dalarak bugün bizim böylesine açıkça gördüğümüz anayolu –tutarlılık yolunu– gözden kaçırmış olmaları tuhaf *kaçmıyor mu*? Tam tutarlılığın mutlak hakikat olması *gerektiği* yaşamsal gerçeğini Tanrı’nın eserlerinden çıkaramamış olmaları garip gözüküyor mu? Bu önermenin yakın zamanda ortaya atılmasından bu yana ne büyük bir gelişme kaydettik! Araştırmalar köstebeklerin ellerinden alınıp bir görev olarak gerçek, sadece gerçek düşünürlerin, ateşli bir hayal gücüne sahip insanların eline verildi. Bu sonuncular *teori üretirler*. Tasavvur edebiliyor musunuz, mümkün olsaydı da şu anda dediklerimi duyacak olsalardı atalarımız bu sözlerime nasıl da küçümseyici çığlıklar atarlardı? Dedğim gibi, bu insanlar *teori üretirler* ve bu teoriler de yalnızca düzeltilir, basitleştirilir, sistemleştirilir, yavaş yavaş tutarsız-

1727): Yerçekimi yasasını formüle etmiştir. Ancak bu formülasyonu yapması Kepler’in çalışmaları sayesinde mümkün olmuştur.

26 Jean François Champollion (1790-1832): Reşit taşını (Rosetta Stone) kullanarak hiyeroglifi okuyan Fransız Eski Mısır Bilimcisi.

Mısır’da Fransız işgali sırasında, istihkâm subayı Bouchard’ın 1799’da Reşit’te (Rosetta) bulunduğu *stel* çok önemli sonuçlara yol açacaktı. İncelenmek üzere İskenderiye’ye gönderilen stelin üzerine üç değişik yazı ile (hiyeroglif, demotike ve Yunan yazıları) firavun V. Ptolamaios’un bir karnamesi (M.Ö. 196) kazınmıştı. Üç dilde yazılmış belgenin yunanca metni, Mısır dilinden bir çeviriydi. Bu taşın hiyerogliflerin çözülmesinin anahtarı olabileceği sezildiyse de bu umudun gerçekleşmesi için yirmi üç yılın geçmesi ve Champollion’un dehası gerekti. Taş bugün British Museum’dadır. (Büyük Larousse)

lıklarından arındırılır. Ta ki tutarlı olduğu için en vurdumduymazların bile mutlak ve sorgulanamaz bir *hakikat* olduğunu kabul ettiği mükemmel bir tutarlılık apaçık görülünceye kadar.

4 Nisan. Yeni gaz, gütaperkadaki son gelişmelerle birlikte harikalar yaratıyor. Modern balonlarımız ne kadar güvenli, rahat, yönetilmesi kolay ve her bakımdan uygunlar! İşte, çok büyük bir tane-si saatte en azından yüz elli mil hızla bize doğru yaklaşıyor. İçinde büyük bir kalabalık olduğu görülüyor; üç yüz, belki de dört yüz yolcusu var, yine de neredeyse bir mil yukarı yükseliyor ve bir hükümdarın küçük gören tavrıyla bize tepeden bakıyor. Yine de saatte yüz mil, hatta iki yüz mil hızla seyahat etmek pek büyütülecek bir şey değil. Kanadaw kıtasını baştan başa kateden demiryolu üzerindeki uçuşumuzu anımsıyor musunuz? Saatte tam üç yüz mil *seyahat diye ben buna derim*. Lakin bir şey göremiyorduk; kur yapmaktan, bol bol yiyip içmekten ve muhteşem salonlarda dans etmekten başka yapacak bir şey yoktu. Arabalar tam hızla giderken tesadüfen dışarıdaki nesneler şöyle bir gözümüze çarptığında ne kadar tuhaf bir duyguya kapıldığımızı anımsıyor musunuz? Her şey eşsiz –ve yekpare bir kütle halinde– görünüyordu. Ben şahsen, saatte yüz mil hızla yol alan yavaş bir trenden başkasıyla seyahati tercih ettiğimi söyleyemem. Bu trende pencerelerimiz olmasına –hatta onları açmamıza– izin verilirdi ve bir kır manzarasını neredeyse olduğu gibi görebilirdik. Pundit, Kanadaw büyük demiryolu *güzergâhının* dokuz yüz yıl kadar önce çizilmiş olması gerektiğini söylüyor! Aslında bir yolun gerçek izlerinin –sözü edildiği kadar uzak bir döneme atfedilebilecek izlerin– hâlâ fark edilebildiğini iddia edecek kadar ileri gidiyor Pundit. Söz konusu yolda yalnızca *iki* hat varmış; oysa bizimki, bildiğiniz gibi, on iki hatlı, üstelik üç ya da dört yeni hat da yapım halinde. Eski raylar çok zayıflarmış ve bugünün anlayışına göre birbirlerine çok yakın uzanıyorlarmış; son derece tehlikeli değilse bile oldukça gülünç bir görünüşleri varmış. Yolun şimdiki genişliği –elli ayak– güç-bela güvenli kabul edilmektedir. Ben kendi adıma, Pundit’in ileri sürdüğü gibi, çok uzak dönemlerde şöyle veya böyle bir demiryolu bulunması *gerektiğine* inanıyorum; benim düşünceme göre, bir

dönemde –elbette en azından yedi yüz yıl önce– Kuzey ve Güney Kanadaw ülkelerinin *birleşmiş* olmasından daha açık bir şey olmaz. Kanadawlılar, o zaman kıtanın bir tarafından öte tarafına giden büyük bir demiryolu inşa etmeye mecbur kalmış olmalıydılar.

5 Nisan. *Can sıkıntısından* içim içimi yiyor. Pundit, balondaki konuşulabilecek tek insan; o zavalıcık da eski zamanlardan başka bir şeyin sözünü etmiyor. Bütün gün eski Amriccanların *kendi kendilerini yönetmiş* olduklarına beni ikna etmeye çabalıyor! Masallarda sözü edilen “çayır köpeği”²⁷ misali güya herkes kendi başına buyruk bir tür konfederasyon halinde yaşıyormuş, bugüne kadar bu kadar saçma bir şey duyan olmuş mudur acaba? Dediğine göre, “herkes özgür ve eşit doğar” gibisinden, akla gelebilecek en tuhaf fikirle işe başlamışlar, maddi ve manevi dünyada her şeye damgasını vurmuş olan *sınıflara ayrılma* yasalarına rağmen hem de. Herkes kendi deyişleriyle “oy verirmiş”, yani kamu işlerine burnunu sokarmış, ta ki en sonunda herkesin olan işin hiç kimsenin işi olmadığı ve “Cumhuriyet”in (o saçma şeye böyle bir ad veriyorlarmış) tamamen hükümeteşiz olduğu anlaşılınca kadar. Bununla birlikte, “Cumhuriyet”i kuran filozofların kendi kendilerinden duydukları hoşnutluğu ilk sarsan durum, söylendiğine göre evrensel oy hakkının, hile yapmaktan utanmayacak kadar alçak her partinin, önleme hatta farkına varma olanağı bulunmadan, istediği sayıda oy toplayarak entrikalar çevirmesine fırsat tanıdığıнын keşfedilmesi olmuş. Bu keşfin üzerinde biraz düşünülmesi, alçakların üstünlük sağlamalarının kaçınılmaz olduğu, tek sözcükle, bir cumhuriyet hükümetinin ancak bir alçaklar hükümeti olabileceği sonucunu açıkça ortaya koymuş. Filozoflar bu kaçınılmaz kötülükleri önceden düşünemedikleri için aptallıklarından utanarak yeni kuramlar icat etmeye niyetlenirlerken, yanında ünlü Zerros’in²⁸ ve Hellofagabaluse’un²⁹ despotluklarının solda sıfır kalacağı bir despotluk kuran Mob³⁰ adında biri her şeyi eline alarak

27 Çayır köpekleri (*prairie dogs*) koloniler ya da kentler halinde bir araya toplanmış, özenle hazırlanmış kovuklarda yaşarlar.

28 Neron (37-68): Roma imparatoru (54-68).

29 Heliogabalos (205-222): Roma imparatoru (218-222).

30 Mob: Kalabalık, güruh, ayaktakımı, avam, gösterici kalabalığı, çete.

sorunu kesin bir sonuca bağlamış. Bu Mob'un (yeri gelmişken bir yabancı olduğunu da söyleyelim) dünyanın bugüne kadar gördüğü en berbat adam olduğu söylenmektedir. Dev gibi bir cüssesi varmış; küstah, yırtıcı, pismiş; bir boğanın hiddetine, bir sırtlanın yüreğine ve bir tavuskuşunun beynine sahipmiş. En sonunda kendi kendisini yiyip bitiren enerjisi yüzünden ölmüş. Bununla birlikte, ne kadar kötü olursa olsun yine de bir işe yaramış ve insanlığa unutulması imkânsız bir ders vermiş: asla doğal benzetmelere karşı çıkılmaması gereğini. Cumhuriyetçiliğe gelince, yeryüzünde onun için “çayır köpekleri” dışında hiçbir benzetme bulunamaz; demokrasinin en azından köpekler için hayranlık duyulacak bir hükümet biçimi olduğunu gösteren bir benzetme.

6 Nisan. Dün gece, kaptanın küçük dürbününde yarım derecelik bir yer kaplayan ve puslu bir günde güneşin çıplak göze gözüktüğü gibi gözüken Alpha Lyræ³¹ yıldızını çok net bir şekilde gördük. Alpha Lyræ, bizim Güneşimizden *çok büyük* olmasına karşın, üzerindeki lekeleri, atmosferi ve daha başka birçok bakımdan güneşe oldukça benzer. Pundit'in bana anlattığına göre bu iki küre arasındaki ikili ilişkiden kuşkulanılmaya ancak geçen yüz yılda başlanmış. Bizim sistemimizin göklerdeki aşikâr hareketinin (söylemesi tuhaf ama) galaksinin merkezinde bulunan muazzam büyüklükte bir yıldız etrafındaki bir yörünge üzerinde olduğu düşünülüyormuş. Bütün bu kürelerin bu yıldızın etrafında ya da Samanyolunun (Ülker takımyıldızından Alcyon yıldızı yakınlarında olduğu varsayılan) merkezindeki bütün yıldızlar için ortak olan çekim merkezi etrafında dönmekte olduğu varsayılıyor, bizim sistemimizinse dönüşünü 117 milyon yılda tamamladığı sanılıyormuş! Bizler, şu anki bilgilerimizle, teleskoplarımızın ulaştığı gelişmişlik derecesiyle vs. böyle bir fikrin dayandığı *temelleri* anlamakta bugün güçlük çekiyoruz. Bu düşünceyi ilk ortaya atan Mudler³² adında biriy-

“Bu durumlarda her zaman kalabalığın yaptığını yapmak en iyisidir.’ ‘Ya iki ayrı kalabalık varsa? diye sordu, Bay Snodgras. ‘Daha büyük olan kalabalıkla birlikte bağır,’ diye yanıtladı, Bay Pickwick.” (*Mister Pickwick’in Maceraları*, Bölüm 13).

31 Diğer adı Vega. Şilyak takımyıldızında görünür parlaklığı 1,4 olan bir yıldız.

32 Johann Heinrich Mädler (1794-1874): Bir galaksi içerisindeki bütün güneş sistemlerinin ortak bir merkez etrafında döndüklerini ileri süren Alman gökbilimci.

miş. Onun, bu çılgınca varsayıma, başlangıçta sadece analogi yoluyla ulaşmış olduğunu varsayabiliriz; ama durum böyleyse, teorisini geliştirirken de bu analogiye sıkı sıkıya sarılmış olmalıydı. Merkezde, büyük bir kürenin bulunduğunu *ileri sürmüş* olan Mudler buraya kadar tutarlıymış. Ama merkez kürenin kütlesi, dinamik bakış açısından, çevresindeki bütün kürelerin kütlelerinin toplamından büyük olmalıydı. O zaman özellikle kümenin tam orta bölgesinde –en azından, bu kavranılamaz merkezî güneşin bulunması gereken yerin çok *yakınında*– bir yerde bulunan *bizim* “Öyleyse neden onu göremiyoruz?” sorusunu sormamız gerekirdi. Gökbilimci, belki, tam bu noktada, ışık saçmayan cisimler önermesine sığınmış ve böylece analogi düşüncesini birden terk etmiş oluyordu. Ama ışık vermeyen bir merkez kürenin kabul edilmesi durumunda bile, etrafında her yönde parıltılı ışıklar saçan sayısız yıldızın nasıl olup da onu görünür hale getirememiş olmasını nasıl açıklamıştı acaba? Ortaya attığı tez, son tahlilde, bir yörünge çizen bütün küreler için ortak bir çekim merkezinin bulunması gerektiğinden ibaretti, ama burada da analogi düşüncesinden vazgeçilmiş olmalıydı. Bizim sistemimizin ortak bir çekim merkezi etrafında döndüğü doğru olmakla birlikte, sistem bunu, kütlesi sistemin geri kalanının kütlesini dengeleyen maddi bir güneşle ilişki içinde ve bunun bir sonucu olarak yapar. Matematiksel çember sonsuz uzunlukta bir düz çizginin oluşturduğu eğridir, ama bu çember düşüncesi –dünyasal geometri bakımından uygulanabilir değil, matematiksel kabul ettiğimiz bu düşünce– yalın gerçeklikte, sistemimizi benzer sistemlerle birlikte galaksinin merkezindeki bir nokta etrafında dönüyor varsaydığımızda, hiç değilse hayalimizde uğraşmamız gereken Titanik³³ çemberler konusunda göz önünde bulundurmaya hakkımız olan uygulanabilir tek kavramdır. Hayal gücü en geniş insan bile böylesine tarifi mümkünsüz bir yörüngeyi kavramakta yaya kalır. Bu akıl almaz çemberin çevresi üzerinde *sonsuz* dek yol alan bir şimşegin, *sonsuz* dek hep düz bir çizgi üzerinde yol alacağını söy-

33 Titanlar, Yunan mitolojisinde Uranus ve Gaea'nın çocukları olan on iki tanrıdır: Cronus, Iapetus, Hyperion, Oceanus, Coeus, Creus, Theia, Rhea, Mnemosyne, Phoebe, Tethys ve Themis. Cronus'un liderliğinde babalarını tahttan indirerek Zeus önderliğindeki Olimpos tanrılarınca alt edilinceye kadar evreni yönettiler. Titanların çok büyük boyutlu oldukları kabul edilir.

lemek pek paradoksal olmayacaktır. Güneşimizin böyle bir çember üzerinde aldığı yolun –böyle bir yörünge üzerinde sistemimizin izlediği yönün– bir milyon yılda bile düz çizgiden insanın algılayabileceği en ufaklık bir sapma göstermesi üzerinde durulmayacak bir önermedir; yine de bu eski gökbilimcilerin –bir noktadan başka bir şey olmayan– kendi kısacık astronomik dönemleri boyunca, neredeyse hiçlik anlamına gelen iki üç bin yıllık dönemde alınan yolun belli bir kavis oluşturduğuna kesinlikle inandıkları anlaşılıyor. Bu düşüncelerin onlara gerçek durumu –ortak bir çekim merkezi etrafında bizim Güneşimizle Alpha Lyræ'nın çiftli dönüşü– göstermemiş olması ne anlaşılmas bir şey!

7 Nisan. Dün gece gökbilimsel eğlencemize devam ettik. Neptün'ün beş gezegeni son derece güzel görünüyordu³⁴ ve Ay'daki yeni Daphnis³⁵ Tapınağı'nda birkaç üst söve üzerine üzengitaşı konulmasını büyük bir ilgiyle seyrettik. Aylılar gibi mini minnacık ve insana çok az benzeyen yaratıkların, bizimkinden çok üstün bir mekanik ustalığa sahip olduklarını düşünmek eğlenceliydi. Bu yaratıkların büyük bir rahatlıkla indirip kaldırdıkları muazzam kütlelerin, aklımızın bize söylediği gibi gerçekte çok hafif olduğunu kavramak da insan için çok zor.

8 Nisan. Evreka! Pundit'in işi iş. Kanadawlu bir balon bugün bizimle konuştu ve yakın zamanlara ait birçok gazete attı bize; bu gazetelerde Kanadaw ya da daha ziyade Amriccan eski uygarlıklarıyla ilgili son derece ilginç birçok bilgi var. İşçilerin aylardan beri imparatorun has bahçesi Paradise'da yeni bir çeşme için zemin çalışmaları yapmakta olduğunu herhalde biliyorsunuzdur. Paradise, öyle gözüküyor ki, anımsanamayacak kadar eski zamanlardan bu yana *kelimenin tam anlamıyla* bir adaymış, yani kuzey sınırı her zaman (elimizdeki en eski kayıtlara göre de) bir derecik ya da daha doğrusu denizin çok dar bir koluymuş.³⁶ Bu kol bugünkü genişliğine

34 Çıplak gözle görülemeyen Neptün (varlığı önceden tahmin edildikten sonra) 1846'da keşfedildi. Gezegenin keşfinden bir ay sonra Triton adlı uydusu bulundu, ama ikinci uydusu Nereid 1949 yılına kadar bulunamadı.

35 Daphnis, kavalıyla kendisini avutan Chloë adlı bir Naiad'a (su perisine) âşık bir çobandır. Adının anlamı, defneye-benzer'dir.

36 Manhattan Adası.

(bir mil) ulaşınca kadar yavaş yavaş genişlemiş. Adanın uzunluğu dokuz mil olup, genişliği oldukça büyük değişiklikler göstermektedir. Adanın bütün yüzeyi (Pundit'in dediğine göre) sekiz yüz yıl kadar önce, bazıları yirmi katlı evlerle yoğun bir şekilde kaplıymış; toprak tam bu yörede (anlaşılmaz bir nedenle) çok değerli kabul ediliyormuş. Ama 2050 yılının feci depremi kenti (bir köy denilemeyecek kadar büyüktü çünkü) öylesine yerle bir etmiş, taş taş üstünde bırakmamıştı ki, bu adada oturanların yaşam tarzları, gelenekleri vs. hakkında az buçuk teoriye benzer bir şeyler oluşturmak için en yorulma bilmez eski zaman uzmanımız bugüne kadar yöreden yeterince (sikke, madalyon ya da yazıt şeklinde) bilgi elde edemedi. Onlar hakkında bugüne kadar öğrenebildiklerimizin hepsi, bu insanların Altın Post şövalyelerinden Recorder Riker'in³⁷ keşfinden sonra Kıtayı istila eden vahşi Knickerbocker³⁸ kabilesinin bir kolu olduklarından ibaret. Ancak kesinlikle uygarlıktan uzak değillermiş, kendi tarzlarında çeşitli sanatlar ve hatta bilimler geliştirmişler. Bu kabile insanları söylendiğine göre birçok bakımdan zeki olmakla birlikte bir şeye fena halde kafayı takmışlar: Servet ve Moda adlarıyla tanınan iki mabuda tapınmak için eski Amriccan-cada "kilise" denilen bir tür pagoda inşa etmek. Öyle ki sonunda adanın onda dokuzu kilise olmuş. Kadınların biçimi de, öyle anlaşıyor ki, arka taraflarında belin biraz altındaki bölgenin doğal çıkıntısıyla tuhaf bir şekilde bozulmaya uğramış, ancak son derece anlaşılmaz bir şekilde bu kusur, güzellik olarak değerlendiriliyormuş. Bu eşi benzeri bulunmayan kadınlara ait birkaç resim mucize kabilinden bugüne kadar kalmış. Çok tuhaf bir görüntüleri var: Hindiyle hecin devesi arası bir şeye benziyorlar.

İşte eski Knickerbockerlerle ilgili bize kalan birkaç ayrıntı nere-

37 Richard Riker (1773-1842): Yolsuzlukla suçlanmış, aynı zamanda da kendisine Fitz-Greene Halleck adlı şairin *To the Recorder* adlı şiiri ithaf edilmiş olan New Yorklu bir politikacı.

Richard Riker'in kamuyu soyması (fleecing) nedeniyle Poe bir kelime oyunu yaparak Jason ve Argonautlar tarafından aranan Altın Post'a (Golden Fleece) gönderme yapmaktadır.

38 Özellikle, Washington Irving'in *History of New York by Diedrich Knickerbocker* (Diedrich Knickerbocker tarafından yazılan New York Tarihi, 1809) adlı eseri yüzünden 19. yüzyılın başında hemen hemen "Hollandalı" ile eş anlamda kullanılan bir terim.

deyse bundan ibaret. Bununla birlikte, öyle gözüküyor ki, imparatorun bahçesinin (bildiğiniz gibi adanın tamamını kapsıyordu) orta bölümlerinde kazı yaparken bazı işçiler küp şeklinde ve keski ile şekillendirilmiş yüzlerce kiloluk granit bir blok çıkarmışlar. Granit blok çok iyi durumdaymış, kendisini toprağa gömen sarsıntıdan pek zarar görmüşe benzemiyormuş. Blokun bir yüzünde kalın bir mermer levha, levhanın üzerinde de yazılar (düşünebiliyor musunuz?) *okunabilen yazılar* varmış. Pundit sevinçten ne yapacağını şaşırdı. Mermer levha sökülünce altında bir oyuk bulunduğu görülmüş; içerisinde kurşundan bir kutu, kutunun içindeyse çeşitli sikkeler, uzun bir isim listesi, gazeteye benzeyen birçok belge ve eski zaman uzmanlarının yoğun ilgisini çekecek bir yığın malzeme varmış. Bütün bunların Knickerbocker denilen kabileye ait gerçek Amriccan kalıntıları olduğundan hiç kuşku yokmuş. Balonumuza atılan gazeteler, sikkelerin, el yazmalarının, matbaa yazılarının, vs. tıpkı basımlarıyla dolu. Sizi eğlendirmesi amacıyla, mermer levha üzerindeki Knickerbocker yazısını kopya ediyorum:

GEORGE WASHINGTON

Anısına dikilen Anıtın

bu Temel Taşı

M.S. 1781 yılında

Lord Cornwallis'in

Yorktown'da General Washington'a

teslim oluşunun yıldönümünde

Newyork kenti Washington Anıtı Cemiyeti'nin

himayesinde

19 EKİM 1847'de

uygun törenlerle yerine konulmuştur.³⁹

Yukarıdaki metin, Pundit'in bizzat yaptığı aslına sadık bir çeviri, bu yüzden hatalı olması söz konusu *olamaz*. Böylece, bugüne kalmış birkaç sözcükten birçok önemli bilgi elde etmekteyiz; bunlardan oldukça ilginç sayılabilecek bir gerçek öğreniyoruz: Bin yıl önce, insanlar bizim şimdi yaptığımız gibi –çok yerinde olarak– gele-

39 Washington D.C.'deki Washington anıtı değil, New York'ta yapılması önerilen ve 1843-1847 yıllarında hakkında epeyce gürültü yapılan, ancak dikilmeyen anıt.

cekte bir anıt dikme niyetiyle *gerçek* anıtlar dikmekten vazgeçmiş; *niyetlerinin* yüceliğinin kesin bir göstergesi olarak bir temel taşına “tek başına ve yapayalnız”⁴⁰ (Büyük Amriccan şairi Benton’un sözlerini aktardığım için beni bağışlayınız) yerine yerleştirmekle yetinmişler. Bu hayranlık uyandıran yazıttan ayrıca, söz konusu büyük teslimatın nerede, nasıl cereyan ettiğini ve teslim edilen şeyin ne olduğunu da açıkça anlıyoruz. *Nerede*’nin yanıtı, Yorktown (her neyse orası); *ne*’nin yanıtıysa, General Cornwallis (kuşkusuz zengin bir mısır tüccarı).⁴¹ Cornwallis teslim olmuş. Yazıt, neyin teslim oluşunu anıyor? “Lord Cornwallis’in.” Niçin? Vahşiler onun niçin teslim olmasını istemişler, tek sorun bu. Ama bu vahşilerin kuşkusuz yamyam olduklarını anımsadığımızda, onu sucuk yapmak niyetinde oldukları sonucuna varıyoruz. Teslimin *nasıl* olduğuna gelince, hiçbir dil daha açık olamaz. Lord Cornwallis, “Washington Anıt Cemiyetinin –kuşkusuz temel taşı koymak için bir hayır kurumu– himayesi altında” (sucuk olmak için) teslim olmuştu. Aman Tanrım! N’oluyor? Ah! Balon patlamış, cumburlop denize düşüyoruz. Bu yüzden sadece gazetelerin, vs. tıpkıbasımlarının aceleyle gözden geçirilmesi sonucunda, bugünlerde Amriccanlar arasında büyük adam olarak John diye bir demirciyle, Zacchary diye bir terzinin⁴² bulunduğunu öğrendiğimi ilave edecek kadar zamanım var.

Yeniden görüşünceye kadar hoşça kalın. Bu mektubun elinize geçmesinin ya da geçmemesinin pek önemi yok, çünkü tamamen kendi eğlencem için yazdım. Yine de bir şişeye koyup, ağzını kapatarak denize atacağım.

Ebediyen sizin PUNDITAnız.

40 Laurence Stern’in *Sentimental Journey*, 1768 (Hissî Seyahat, 1945, çev. Ali Kâmil Akyüz, Hilmi Kitabevi) adlı kitabından. Ayrıca Missouri’li senatör Thomas Hart Benton (1782-1858) Başkan Jackson’a karşı 1837’deki ünlü konuşmasında kullanmıştır.

41 Charles Cornwallis (1738-1805): Birlikleri Yorktown’da 1781 yılında Amerikalılarca kesin yenilgiye uğratılan İngiliz general. Bu savaşla bağımsızlık savaşı kesin bir sona ulaşmıştır.

Corn, mısır anlamına gelmektedir.

42 Demirci: Smith. “John Smith”, yaygın olarak kullanılan isim. Sokaktaki adam, herhangi biri.

Terzi: Taylor. Zachary Taylor (1784-1850), Amerika’nın on ikinci başkanı.

Von Kempelen ve Buluşu

İkinci Kaptan Maury'nin¹ ayrıntılı yorumuyla birlikte geçenlerde *Silliman's Journal*'da² yayımlanan özet bir yana, Arago'nun³ kılı kırk yaran, özenli incelemesinden sonra Von Kempelen'in⁴ buluşuyla ilgili olarak birkaç küçük noktaya işaret edeceğim diye, konuyu *bilimsel* bakış açısından ele almak gibi bir niyetim olduğu varsayılmayacaktır elbette. Amacım, ilkin, onunla ilgili her şey bu günlerde kesinlikle ilgi çektiği için (yıllar önce şahsen az buçuk tanışmak onuruna eriştiğim) Von Kempelen'in kendisi hakkında birkaç söz söylemek, ikinci olarak da, buluşunun sonuçla-

-
- 1 Matthew Fontaine Maury (1806-1873): *Southern Literary Messenger*'ın yazarlarından ve 1842'den itibaren Washington'daki Depot of Charts and Instruments'ın başkanı. Kuzey Atlantik'te esen rüzgârlara ilişkin haritaları sayesinde New York'tan San Fransisco'ya yolculuk 150 günden 133 güne inmiştir.
 - 2 Benjamin Silliman (1779-1864): Yale Üniversitesi'nde kimya ve tabiat bilgisi profesörü, zamanında dünyanın en önemli bilimsel dergilerinden biri olan *The American Journal of Science and Arts*'ın kurucusu ve editörü.
 - 3 François Arago (1786-1853): Paris Gözlemevi'nin müdürü ve Fransız Bilimler Akademisi'nin sürekli sekreteri, zamanında çok tanınan bir fizikçi ve gökbilimci.
 - 4 Gerçek Baron Von Kempelen otomatik satranç oyuncusunu 1769'da icat etmiş, daha sonra bu icat Bavyeralı bir mekanikçi olan Johan Nepomuk Maelzel tarafından Amerika'da sergilenmiştir. Satranç oyuncusu mekanik bir aletin insanlarla satranç oynayıp onları yenebileceğini göstermek için yapılmıştı. Gerçekte ise bu mekanik alet, içerisine gizlenmiş biri tarafından işletiliyordu. Poe hileyi açığa vuran bir makale yazmış ve böylece Von Kempelen adı bu oyunla özdeşleşmiştir.

rı üzerinde genel hatlarıyla durmak ve birtakım tahminler yürütmekten ibarettir sadece.

Bununla birlikte, sunacağım gelişigüzel gözlemlerime, böylesi durumlarda hep olduğu gibi gazetelerden edinilmiş olduğu anlaşılan genel kanıyı, yani bu buluşun şüphesiz şaşırtıcı olmakla birlikte hiç de *beklenmedik* bir şey olmadığı yolundaki kanıyı kesinlikle reddederek başlamak sanırım yerinde olacaktır.

“Sir Humphrey Davy’nin⁵ Günlüğü”ne (Cottle and Munroe, London, s. 150) göz atıldığında, 53. ve 82. sayfalarda görülecektir ki, bu ünlü kimyager şimdi söz konusu olan fikri sadece akıl etmekle kalmamış, en ufacık bir imada bulunmasa da girişiminin en azından ilk ipucunu *hiç kuşkusuz* “Günlük”e borçlu olan (bunu hiç duraksamadan söylüyorum, gerekirse kanıtlayabilirim de) Von Kempelen’in şimdi büyük bir başarıyla sonuçlandığı *analizde, deneysel olarak yabana atılmaz bir ilerleme* de sağlamıştı. Biraz teknik bir konu olmakla birlikte, Sir Humphrey’nin denklemlerinden birini ve “Günlük”ten iki pasajı aktarmaktan kendimi alamıyorum. [Gereken cebir işaretleri elimizde bulunmadığından ve “Günlük” Halk Kütüphanesi’nde bulunabileceğinden, burada Bay Poe’nun el yazmasından küçük bir bölümü atlıyoruz – Yayımca].

Basın yayın çevrelerinde şimdilerde dolaşmakta olan ve icadı, Brunswick, Maine’den Bay Kissam diye birine mal eden *Courier and Enquirer*’daki paragraf, her ne kadar olanaksız ya da olasılığı düşük görünen hiçbir şey içermiyorsa da, birçok nedenden bana biraz uyduruk geldi. Ayrıntılara girmeme gerek yok. Paragraf hakkındaki düşüncelerim tamamıyla *üslubuna dayanmaktadır*. Doğru gibi *gözüküyor*. Gerçekleri anlatan kişiler gün, tarih ve olayın geçtiği yer konularında nadiren Bay Kissam kadar titizlik gösterirler. Ayrıca eğer Bay Kissam yaptığını söylediği buluşu gerçekten söylenen tarihte –yaklaşık sekiz yıl önce– yapmışsa, nasıl oluyor da, bu buluşun tüm dünyaya olmasa da kendisine sağlayacağı

5 Sir Humphry Davy (1778-1829): Potasyum, sodyum, kalsiyum, baryum, bor, magnezyum ve stronsiyumu ayırtıran İngiliz kimyager. Klorun elementel niteliğini kanıtlamış ve madenci lambasını icat etmiştir. Simya üzerine bir makalesinin sonunda Isaac D’Israeli şöyle der: “Sir Humphry Davy bana bu keşfedilmemiş sanatı olanaksız bir şey olarak görmediğini, ancak keşfedilmesinin yararsız olduğunu anlattı” (*Curiosities of Literature*, 1823).

(en ahmak insanın bile anlayacağı) muazzam kârı devşirmek için hemen girişimde bulunmaya kalkışmamış? Bay Kissam'ın yaptığı-nı söylediği buluşu yapan sıradan zekâ sahibi herhangi birinin bile bundan sonra, Bay Kissam'ın da *kabul* ettiği üzere, böyle çocuk-ça, böyle kaz kafalı biri gibi davranmış olması bana oldukça inanılmaz görünüyor. Bu arada, kimdir bu Bay Kissam? Ve *Courier and Enquirer*'daki paragrafın tamamı “laf” olsun diye uydurulmuş olamaz mı? İtiraf etmek gerekir ki, şaşılacak kadar Ay Şakası'na⁶ benzer bir havası var. Benim mütevazı görüşüme göre, bu yazıya pek güvenilmemelidir, tecrübelerime dayanarak bilim adamlarının kendi alanları dışındaki konularda nasıl kolaylıkla *yanılabildikleri*-ni bu kadar iyi bilmeseydim, Profesör Draper⁷ gibi seçkin bir kim-yagerin Bay Kissam'ın (yoksa Bay Quizzem'in mi?)⁸ sözde buluşu-nu bu kadar ciddi bir tonla tartıştığını görmekten büyük bir şaş-kınlık duyardım.

Ama biz Sir Humphrey Davy'nin “Günlük”üne dönelim. Bu bro-şür, yazarının ölümünden sonra bile yayımlanması amacıyla kale-me alınmamıştır; biraz mürekkep yalamış herkes üsluba şöyle bir göz atar atmaz bunu anlayabilir. Örneğin on üçüncü sayfanın or-talarına yakın bir yerde azot protoksit konusundaki araştırmala-ryla ilgili olarak şunu okuyoruz: “Yarım dakikadan kısa bir süre-de, solunum devam ederken, yavaş yavaş azaldılar ve yerlerini bü-tün kaslar üzerinde hafif bir baskıyı andıran bir şeye bıraktılar.” “Solunum”un “azalmamış” olduğu, sadece cümlemin bağlamın-dan değil, çoğul ekinin kullanılmasından da açıkça anlaşılmakta-dır. Yazar, kuşkusuz şöyle demek istiyordu: “Yarım dakikadan kı-

6 Poe'nun “Hans Pfaall” ve “Balon Şakası” adlı öykülerinde tartıştığı, Richard Adams Locke'un “Ay Şakası”na gönderme yapıyor.

7 New York Üniversitesi profesörlerinden ve zamanının önde gelen bilim adamların-dan John William Draper, fotoğraf levhasında görüntünün gelişme hızını artırmak için yaptığı çalışmalarla ünlüdür.

8 Kissam, Brunswick'te Maine Medical School'da öğrenci olan George W. Eveleth'in adından üretilmiş bir kelime oyunu. Eveleth uzun süre Poe ile yazışmış ve Prof. Draper ile de görüşmüştür. Daha sonra Eveleth kozmolojik kuramlarını yayımla-maya başladığında, Poe, bunların kendi “Eureka”sından çalınma olduğunu gör-müştür. “Quiz”, oyun, hile ya da eşek şakası anlamına gelmektedir. Böylece bu kur-maca isim “Hoaxum” anlamına gelebileceği gibi (Hoax: Oyun, hile, dolap), “Kis-sam” da “kissing up” (Bir yarar elde etmek için yaltaklanma) anlamına gelebilir. Muhtemelen Eveleth'in Prof. Draper'la olan ilişkilerine gönderme yapıyor.

sa bir sürede, solunum devam ederken, [bu duygular] yavaş yavaş azaldı ve yerlerini bütün kaslar üzerinde hafif bir baskıyı andıran [bir duyguya] bıraktı.” Benzeri yüzlerce örnek, böylesine düşüncesizce yayımlanmış olan el yazmasının yazarın sadece kendisi için not tuttuğu bir *karalama defteri* olduğunu kanıtlamaktadır; ama broşürün şöyle bir incelenmesi, düşünmesini bilen hemen herkesi, söylediklerimin doğruluğuna ikna edecektir. Gerçek şu ki, Sir Humphrey Davy, kendini bilimsel konulara *verecek* dünya-daki en son insandı. Sadece şarlatanlıktan çok fazla nefret etmekle kalmayıp, *deneyci* gözükmekten de hastalık derecesinde korkardı; bu yüzden söz konusu meselede doğru yolda olduğuna yüzde yüz inanıyor olsa bile, kesin olarak kanıtlayabileceği bir seviyeye getirmediği, asla *açıklamazdı* bunu. Şuna gerçekten inanıyorum ki, (kaba kurgulamalarla dolu) bu “Günlük”ün yakılması konusundaki isteğinin yerine getirilmeyeceğinden kuşkulansaydı –ki yerine getirilmediği görülmektedir– hayatının bu son deminde çok acı çekirdi. “İstekleri” diyorum, çünkü bu not defterini, “yakılması” talimatını verdiği çeşitli kâğıtların arasına katmak istemişti; sanırım bundan hiçbir şekilde kuşku duyulamaz. Not defterinin alevlerden kurtulmasının şans mı, şanssızlık mı olduğunu zaman gösterecektir. Yukarıda alıntılanan pasajla birlikte atıf yaptığım diğer benzeri pasajlar Von Kempelen’e ilk *ipucunu* vermişti; bundan şu kadar olsun kuşku duymuyorum, ama tekrarlıyorum, bu önemli (her koşulda *önemli*) keşfin kendisinin genel olarak insanlığa yararlı mı yoksa zararlı mı olduğunu zaman gösterecektir. Von Kempelen ve yakın arkadaşlarının zengin bir hasat kaldıracaklarından bir an olsun kuşkulananmak çılgınlık olurdu. *Kendisi bir değer olan* daha başka malların yanı sıra, çok sayıda ev, arsa, vs. satın almayı zamanında *gerçekleştiremeyecek* kadar akılsız olmasalar gerek.

Von Kempelen’in *Home Journal*’da yayımlanan ve o zamandan beri birçok yerde alıntılanan açıklamasının çevirisinde, Almanca aslını *Presburg Schnellpost*’un son sayılarından birinden aldığını söyleyen çevirmen tarafından bazı yanlışlıklar yapılmış gibi görünüyor. “*Viele*” besbelli ki (çok sık yapıldığı gibi) yanlış anlaşılmış ve “*leiden*” sözcüğünün doğru çevirisinin “ıstırap” olması gerekirken çevirmenin “hüzün” olarak çevirmesi, bütün açıklamaya

tamamen farklı bir görünüş vermiştir; tabii bunlar daha çok benim kendi tahminim.

Gerçekte ne olduğunu bilemem ama Von Kempelen hiçbir şekilde, hiç değilse görünüşte, bir “mizantrop”⁹ değildir. Onunla tanışıklığım tamamen tesadüfidir ve onu iyi tanıdığımı söylemeye pek hakkım yok, ama bu kadar büyük bir üne kavuşmuş ya da birkaç güne kadar kavuşacak birini görmüş ve onunla konuşmuş olmak az bir şey olmasa gerek.

The Literary World hiç tereddütsüz (belki de *The Home Journal*’daki açıklamanın yanıltmasıyla) onun Presburg’un yerlilerinden olduğundan söz ediyor, ama anne ve babasının, sanırım, Presburg kökenli olmasına karşın, kendi ağzından işittiğim için, onun New York eyaletinde, Utica’da doğmuş olduğunu kesinlikle söyleyebilecek durumda olmaktan mutluyum. Aile, otomatik satranç makinesinin yapımcısı Maelzel’le bir şekilde bağlantılıydı [Yanılmıyorsak satranç makinesinin mucidinin adı ya Kempelen ya Von Kempelen ya da buna benzer bir şeydi – Yayımıcı]. Von Kempelen kısa boylu, sağlam yapılı, kocaman mavi gözlü, saç ve şakaklarına kırlar düşmüş bir adamdı; kocaman ama hoş bir ağzı, inci gibi dişleri ve sanırım bir Romalı burnu vardı. Ayaklarından biri biraz kusurluydu. Konuşması çok içtenlikliydi, tüm hal ve davranışlarına *bonhomme*¹⁰ hâkimdi. Velhasıl bakışları, konuşması, davranışları bugüne kadar tanıdığım herhangi bir “mizantrop”unkilere pek fazla benzemiyordu. Altı yıl kadar önce bir hafta süreyle birlikte, Providence, Rhode Island’da, Earl’s Hotel’in konuğu olduk ve onunla birçok defalar, sanırım toplam olarak üç-dört saat kadar konuştum. Başlıca konuşma konuları günün gözde konularıydı; ağzından çıkan hiçbir laf bilimsel değerinden kuşkulanma yol açmadı. New York’a, oradan da Bremen’e gitmek niyetiyle benden önce otelden ayrıldı ve büyük keşfini yaptığı ilk olarak Bremen’de ilan edildi, daha doğrusu bu keşfi yaptığından ilk olarak burada kuşkulandı. Bugün artık ölümsüzlüğe ulaşmış bulunan Von Kempelen hakkında bütün bildiklerim bu kadar, ama bu birkaç küçük ayrıntının bile halkın ilgisini çekeceğini düşündüm.

9 İnsanlardan kaçan, nefret eden veya insanlara güvenmeyen kişi.

10 (Fr.) İyi huyluluk. Doğru yazılışı *bonhomie*’dir.

Bu konuda etrafta dolaşan olağanüstü söylentilerin çoğu hiç kuşku yok ki hepten uydurmadır; “Alaaddin’in Lambası” öyküsüne ne kadar itibar ediliyorsa bunlara da ancak o kadar itibar edilebilir. Bununla birlikte, Kaliforniya’da yapılan keşiflerdeki gibi, bu türden vakalarda, açıktır ki, hakikat kurmacadan daha tuhaf *olabilir*.¹¹ En azından aşağıdaki anekdotun doğruluğu o kadar iyi kanıtlanmıştır ki, gönül rahatlığıyla doğru kabul edebiliriz.

Von Kempelen’in, Bremen’de oturduğu süre boyunca, hiçbir zaman hali vakti yerinde olmamıştır ve acınası bir miktarı bir araya getirebilmek için akla karayı seçtiği iyi bilinmektedir. Gutshmut & Co. Müessesesi ile ilgili sahtekârlık büyük bir galeyana yol açtığına, Gasperitch Lane’de¹² geniş mülkler satın almış olması ve bunun için gerekli parayı nereden bulduğu sorulduğunda açıklamayı reddetmesi nedeniyle kuşklar Von Kempelen’e yönelmişti. En sonunda Kempelen tutuklanmış, ancak aleyhinde hiçbir kesin kanıt bulunmaması nedeniyle daha sonra serbest bırakılmıştı. Bununla birlikte bütün hareketleri polisçe yakın takibe alınmış ve sık sık evden ayrılıp, hep aynı yolu tuttuğu ve hemen her seferinde, hırsız argosundaki adıyla “Dondergat”¹³ olarak bilinen dar ve dolambaçlı geçitlerin labirentinde peşindekileri atlattığı görülmüştü. Polis büyük bir sebat göstererek, Kempelen’i Flatzplatz adlı bir ara sokaktaki yedi katlı bir evin tavan arasına kadar izlemeyi başarmış ve tahmin edildiği gibi onu kalpazanlık işlemlerinin tam ortasında basmış. Kempelen o kadar büyük bir telaşa kapılmış ki, görevliler suçluluğundan en ufak bir şüphe duymamışlar. Elleri kelepçeyi vurduktan sonra, odasını, daha doğrusu odalarını –çünkü *çatı katının* tamamını işgal etmiş olduğu görülmüştü– araştırmışlar.

Onu yakaladıkları çatı katının girişinde, amacı bugüne kadar anlaşılamamış birtakım kimyasal cihazlarla dolu, on ayağa sekiz ayak boyutlarında bir dolap varmış. Dolabın bir köşesinde, içinde

11 Tuhaf ama gerçek; çünkü gerçek her zaman tuhaftır; / Kurmacadan da tuhaf.” Byron, *Don Juan*, Kanto XIV, 101.

12 Johann Christoph F. GutsMuths ve Adam Christian Gaspari: Dönemin tanınmış coğrafya kitabı yazarları.

13 Hırsız argosundaki ad: Flash Name. Flash, ayrıca ani ışık, parıltı, şimşek anlamına gelir.

Dondergat: “Thunder god” Norveçlilerin şimşek Tanrısı: Thor.

parıldayan ateşiyle küçük bir fırın, ateşin üzerinde de bir çeşit çifte pota –bir boruyla birbirine bağlanmış iki pota– bulunuyormuş. Bu potalardan birisi ergimiş durumdaki *kurşunla* neredeyse doluymuş, ancak kurşunun seviyesi potanın ağzından başlayan borunun deliğine kadar erişmiyormuş. Diğer potadaysa, görevliler girdiğinde şiddetle buharlaşarak yok olan bir sıvı varmış. Söylediklerine göre, yakalandığını gören Von Kempelen (sonradan asbestli olduğu ortaya çıkan eldivenli) elleriyle çifte potayı tutarak içindekileri fayans kaplı zemine dökmüş. İşte bundan sonra ellerine kelepçe vurmuşlar ve geri kalan odaların altını üstüne getirmeden önce Kempelen'in üzerini aramışlar; ceket cebinde neredeyse eşit oranlarda karıştırılmış *antimon*¹⁴ ve bilinmeyen bir maddeyle dolu olduğu sonradan anlaşılan kâğıt bir paketten başka anormal bir şey çıkmamış. Bilinmeyen maddeyi analiz etme yönündeki bütün çabalar şu ana kadar başarısızlıkla sonuçlandı, ama sonunda analizin yapılacağından kuşku duyulmamalıdır.

Görevliler, tutukluyla birlikte dolaptan geçerek içerisinde önemli hiçbir şey bulunmayan bir tür sofaya, oradan da kimyagerin yatak odasına geçmişler. Bu odada bazı çekmece ve kutuları altüst ederek aramış, ama sadece birkaç önemsiz kâğıtla bir miktar altın ve gümüş sikkeden başka bir şey bulamamışlar. En sonunda yatağın altına baktıklarında kapağı dikkatsizce yanı başına bırakılmış *menteşesi, kilidi, kilit köprüsü olmayan, deri kaplanmış, kaba saba kocaman bir sandık* görmüşler. Bu sandığı yatağın altından çekip çıkarmaya kalkıştıklarında, hepsinin birden (hepsi de güçlü kuvvetli üç kişiymişler) asılmasının bile onu “bir parmak olsun kıpırdatmaya” yetmediğini görmüşler. Buna çok şaşırmışlar, içlerinden biri sürünerek yatağın altına girmiş ve sandığa bir göz attıktan sonra şöyle seslenmiş:

“Onu çekememiş olmamızın şaşılacak bir yanı yok, çünkü ağzına kadar eski pirinç parçalarıyla dolu!”

Bu görevli güç almak için ayaklarını duvara dayayıp sandığa

14 Antimon elementi eskiden de bilinmekle birlikte, simyanın sözde bilim statüsüne indirgenmesinden çok sonraya kadar, 18. yüzyılın sonlarına kadar yeterince tanımlanamamıştır. Bu element hem metal hem de ametal özellikler gösterir, hidrojenle birleşerek stibin adında zehirli bir gaz oluşturur. Alaşım yapmada, lastiğin vulkanize edilmesinde ve tıpta kullanılır.

abanırken arkadaşlarının da bütün güçleriyle çekmeleri sonucunda, sandık zor bela kayarak yatağın altından çıkmış da içindekileri inceleyebilmişler. Sandığı dolduran ve pirinç olduğu varsayılan malzeme, büyüklüğü bir bezelyeden bir dolara kadar değişen küçük, pürüzsüz parçalarmış; şekilleri, az çok yassı ve düzensizmiş, “daha çok, ergimiş kurşunun soğuması için zemine döküldüğünde aldığı şekillere” benziyormuş. Bu görevlilerden hiçbiri o zaman bu metalin *pirinçten* başka bir şey olabileceğinden bir an olsun kuşku lanmamış. Onun *altın* olabileceği fikri asla akıllarından geçmemiş; böylesine çılgınca bir şey *nasıl* hayal edilebilir ki? Ertesi gün bütün Bremen, onların en küçük bir parçasını bile ceplerine atma zahmetine katlanmaksızın o kadar hor görerek polis karakoluna taşıdıkları pirincin sadece altın değil –gerçek altın– para basmada kullanılan altından çok daha saf altın, içerisinde hiç mi hiç alaşım elementi bulunmayan mutlak anlamda saf, el değmemiş hakiki altın olduğunu öğrendiğinde, bu görevlilerin duydukları büyük şaşkınlık kolayca anlaşılabilir!

Von Kempelen’in itiraflarının ve serbest bırakılışının ayrıntılarına girmeme gerek yok, çünkü bunlar herkesçe bilinmektedir. Kempelen’in sonunda kadim filozof taşı¹⁵ hayalini harfi harfine değilse de manen ve fiilen gerçekleştirmiş olduğundan hiçbir akli başında kişi kuşku duyamaz. Arago’nun fikirlerine elbette büyük bir itibar gösterilmektedir; ancak hiç kimse yanılmaz değildir; bu yüzden Akademi’ye verdiği raporda *bizmut* konusunda söyledikleri *cum grano salis*¹⁶ karşılanmalıdır. Yalın gerçek şu ki, şu ana

15 Filozof taşının mutlaka bir taş olması gerekmez, en ufacık zerresi bile büyük miktarlarda başka metalleri altına dönüştürebilen bir maddedir. İlk olarak Çin metinlerinde filozof taşından söz edilmiştir. Hristiyanlığın başlangıç dönemine ait bir belgede şunları okuyoruz: “Han’daki [imparatorluk sarayı] Sarı Kapı’dan bir bay, Cheng Wei Sarı ve Beyaz sanatını [simya] seviyordu. Wei, [Kral Juai-nan’ın] yastığındaki ‘büyük Hazine’ye uygun olarak altın yapmaya çalışıyor ama başaramıyordu. Karısı gelip Wei’yi seyretti. Wei o sırada şişeyi ısıtmak için ateşi yelpazeliyordu. Şişede civa vardı. Karısı o zaman ‘bir şey denemek ve sana göstermek istiyorum,’ dedi. Bunun üzerine bir torbadan bir ilaç aldı ve az bir miktarını [imbige] attı. Derhal gümüş oldu. Wei çok şaşırmıştı, şöyle dedi: ‘Görüyorum ki sen [simya] ilmine vâkıfsın. Peki, neden daha önce bana söylemedin?’ Karısı yanıtladı: ‘Ona vâkıf olmak için kişinin [uygun] bir kadere olması gerekir.’” (Wu and Davis, “The Tsan T’ung Ch’i of Wei Po-yang,” Isis, Cilt XVIII, 2, sayı 53, s. 258).

16 (Lat.) İhtiyatla, kuşkuyla.

kadar yapılan *bütün* analizler başarısızlıkla sonuçlanmıştır ve Von Kempelen kendi muammasının çözüm yolunu öğrenmemize izin verinceye kadar da, büyük bir olasılıkla, bu mesele yıllarca gizemi-
ni korumaya devam edecektir. Şimdilik şu kadarı rahatça söylene-
bilir: “*Saf altın, türü ve miktarı bilinmeyen bir maddenin kurşuna ka-
rıştırılmasıyla istenildiği kadar ve kolaylıkla elde edilebilir.*”

Bu buluşun yakın ve uzun vadede doğuracağı sonuçlar konu-
sunda spekülasyonların bini bir para, Kaliforniya’daki son geliş-
melerden sonra, az çok düşünebilen hemen hiç kimse genel olarak
altına olan ilginin artmasıyla bu buluşu ilişkilendirmede duraksa-
mıyor ve bu düşünce ister istemez aklımıza bir başkasını getiriyor:
Kempelen’in analizinin *münasebetsizliğini*. Kaliforniya’daki ma-
denlerde bol miktarda altın bulunması nedeniyle değerinin önem-
li ölçüde düşeceği endişesiyle, onu aramak için o kadar uzaklara
gitmeye değip değmeyeceğinin kuşkulu bir hale gelmesi yüzünden
birçok kişi bu ülkeye gitme cesaretini kendinde bulamazken, Von
Kempelen’in bu şaşırtıcı buluşunun duyulmasının *şimdi* maden
bölgesine göç etmeye hazırlanan insanlar üzerinde, özellikle de şu
anda orada bulunanların üzerinde nasıl bir etkisi olacak acaba? Bir
yığın laf kalabalığıyla ilan edilen bu buluş sayesinde altın bundan
böyle ya da çok geçmeden (çünkü Von Kempelen’in *uzun süre* sır-
rını kendine saklayabileceği sanılmasın) sanayideki değeri dışında
(bu değer her neyse) bir değer taşımayacak, kurşundan daha *de-
ğerli olmayacak*, gümüşün değerinin altına düşecektir. Bu buluşun
gelecekte doğuracağı sonuçları kestirmek elbette çok zor; ama şu-
rası kesin ki buluş altı ay önce ilan edilmiş olsaydı, Kaliforniya’ya
yerleşme hususunda çok önemli etkileri olurdu.

Avrupa’da daha şimdiden bu buluşun dikkate değer sonuçları
görölmeye başladı: Kurşunun fiyatı yüzde iki yüz, gümüşün fiya-
tı yüzde yirmi beş arttı.

Deniz Feneri

1 Ocak 1796. Bugün deniz fenerindeki ilk günüm. Bunu, DeGrât ile anlaştığımız gibi, günlüğüme yazıyorum. *Elimden geldiğince* düzenli bir şekilde günlük tutmayı sürdüreceğim, ama benim gibi yapayalnız birine ne olacağını kim söyleyebilir ki? Hastalanabilirim, hatta daha kötü şeyler de gelebilir başıma... Şimdiye kadar her şey yolunda gitti. Gerçi kotra az daha batıyordu, ama mademki sağ salim *buraya* ulaştım, o halde bunun üzerinde neden durmalı ki? Hayatımda ilk defa tamamen *yalnız* olduğumu –çünkü Neptune¹ ne kadar kocaman olursa olsun elbette “arkadaş”tan sayılmazdı– sadece düşünmek bile beni heyecanlandırıyor. Ama Tanrı aşkına, hangi “arkadaş”ta bu zavallı köpekteki *bağlılığın* yarısını buldum? Öyle olsaydı ben o “arkadaş”tan bir yıllığına bile ayrılmazdım. ... En çok şaşırdığım şey, DeGrât’ın beni –yörenin soylularından olan beni!– işe koymakta karşılaştığı güçlük oldu. İdare Heyeti, feneri idare edemeyeceğimden kuşku duymuş olamazdı. Bu görevi bundan önce de *bir* kişi yürütmüş ve genellikle üç kişi tarafından yapılan bu işin üstesinden pekâlâ gelmişti. Yapılacak iş son derece basit, yazılı yönergeler olabildiğince açıktı. Orndoff’un birlikte gelmesinin bana bir yararı dokunmazdı. Hadi o hiç ağzından düşürmediği lületaşı piposunu bir yana bırakalım, çekilmez dedikodula-

1 “Julius Rodman’ın Günlüğü”ndeki köpeğin adı da Neptune’dür.

rıyla, yanımda yöremde olması durumunda kitabımda hiçbir ilerleme sağlayamazdım. Ayrıca, *yalnız* olmak istiyorum. ... Bu sözcüğün kulağa ne kadar hazin geldiğine şimdiye dek hiç dikkat etmemiş olmam ne tuhaf! Bu silindirik duvarlar arasında tuhaf bir şekilde yankılandığına inanmaya biraz hazırım galiba –yo, yo!– bunlar saçmalıktan başka bir şey değil. Öyle sanıyorum ki tek başıma kalmak sinirlerimi bozacak. *Bu hiç iyi olmaz.* DeGrât'ın kehanetini unutmuş değilim. Şimdi “ne görebileceğimi görmek”² için bir koşu fenere tırmanıp etrafı bir güzel tarassut etmeliyim. ... Görülebileceği görmek, güzel bir ifade! Pek fazla bir şey görülemez. Sanırım dalgalar biraz küçülmüş gibi, yine de kotranın önünde çetin bir yolculuk var. Norland³ kıyılarını yarın öğleden önce görmesi mümkün değil, oysa taş çatlasın 190-200 millik bir yol.

2 Ocak. Bugünü, imkânı yok tarif edemeyeceğim bir tür vecd içinde geçirdim. Tek başıma olma tutkum bundan daha iyi ödüllendirilemezdi. *Doyurulamazdı* demiyorum, çünkü bugün yaşadığım türden hazlara hiçbir zaman doyacağımı sanmıyorum. Şafağın sökmesinden sonra rüzgâr dindi ve öğleden sonra dalga diye bir şey kalmadı. ... Teleskopla bile okyanusla gökyüzünden ve ara sıra ortaya çıkan martılardan başka bir şey görünmüyor.

3 Ocak. Çok sakin bir gün. Akşama doğru deniz cam gibi saydam bir görünüm aldı. Gözüme birkaç deniz yosunu çarptı; bunun dışında bütün gün hiç ama *hiçbir* şey, hatta ufacık bir bulut bile görünmedi. ... Deniz fenerini keşfetmekle meşgul oldum. ... Fener çok etkileyici bir yüksekliğe sahip, bitmez tükenmez basamaklarını tırmandığımda bunu gayet güzel anladım, suyun karada yükseldiği alt seviyeden tepesine kadar yüksekliği bana kalırsa 160 ayağın biraz altında. Ama kulenin *içinde* zeminden zirveye kadar yükseklik en az 180 ayak. Demek ki, deniz çekildiği zaman bile, zemin deniz seviyesinin 20 ayak altında kalıyor. ... Bana öyle geliyor

2 *Hamlet* III. Perde 1. Sahne'ye gönderme.

3 Norland, genel olarak İskoçya'nın kuzeyi için kullanılıyor olmakla birlikte burada daha genel anlamda Kuzey Avrupa ülkelerinden herhangi birinin kuzeyi anlamında kullanılmıştır.

ki, tabandaki bu boşluk sağlam taşlarla tamamen doldurulmalıydı. Böylece kule daha güvenli olurdu. Ama tutmuş neler düşünüyorum! Böyle bir yapı her koşulda yeterince güvenlidir. Bugüne kadar görülmüş en sert kasırgada bile kendimi emniyette hissetmiyim, ama denizcilerin, güneybatıdan esen rüzgârlarda Macellan Boğazı'nın batı çıkışı dışında hiçbir yerde görülmedik yükseklikte dalgalara burada rastlandığını söylediklerini duymuştum. Böyle olmakla birlikte –suyun karada yükseldiği üst seviyeden itibaren 50 ayak yüksekliğe kadar kalınlığı dört ayaktan, hadi olsun olsun bir parmak eksik olan– bu sağlam demir perçinli duvarlara dalgaların ne zararı olabilir ki! ... Yapının üzerinde durduğu temel bana kireçtaşı gibi gözüküyor...

4 Ocak. [Poe'nun el yazması burada bitiyor.]

Keşif ve Serüven Öyküleri

Arthur Gordon Pym'in Öyküsü

NANTUCKET'LI ARTHUR GORDON PYM'İN ÖYKÜSÜ

**1827 HAZİRANI'NDA GÜNEY DENİZLERİNE DOĞRU YELKEN AÇAN
AMERİKAN GEMİSİ GRAMPUS'TA ÇIKAN
AYAKLANMA VE AYAKLANMAYI İZLEYEN
TÜYLER ÜRPERTİCİ KATLIAMIN AYRINTILARI**

**SAĞ KALANLARIN GEMİYİ YENİDEN ELE GEÇİRMELERİNİN, DENİZ
KAZASINA UĞRAMALARININ, ÇEKTİKLERİ KORKUNÇ AÇLIĞIN,
İNGİLİZ USKUNASI JANE GUY TARAFINDAN KURTARILIŞLARININ,
USKUNANIN GÜNEY KUTUP DENİZİNE YAPTIĞI KISA SEYAHATIN,
SEKSEN DÖRDÜNCÜ GÜNEY ENLEMİNDE BİR ADALAR GRUBUNDA
YAŞAYAN YERLİLER TARAFINDAN GEMİNİN ELE GEÇİRİLMESİNİN
VE MÜRETTEBATININ KATLEDİLMESİNİN ÖYKÜSÜ**

**AYRICA
DAHA GÜNEYDE YAŞANAN VE ACIKLI BİR FELAKETLE
SONUÇLANAN
İNANILMAZ SERÜVENLER
VE KEŞİFLER**

SUNUŞ

Güney denizlerinde ve daha başka yerlerde yaşadığım, aşağıda anlatılacak olan olağanüstü bir dizi serüvenin ardından, birkaç ay önce Birleşik Devletler'e dönüşümde, gezip gördüğüm bölgelere derin ilgi duyan ve başımdan geçenleri halka açıklamanın görevim olduğunu söyleyerek beni sürekli sıkıştıran Richmondlu (Virginia) bazı beylerle karşılaştım. Ama dediklerini yapmaktan kaçınmam için, bazıları pek öyle olmasa da, bazıları tamamen özel ve benden başka kimseyi ilgilendirmeyen birtakım nedenlerim vardı. Başımdan geçenleri anlatmaktan beni alıkoyan şeylerden biri,

burada olmadığım zamanın büyük bir bölümünde günlük tutmamış olmamdı; düş gücünü güçlü bir biçimde uyaran olayların ayrıntılarını anlatırken hepimizin eğilim gösterdiğimiz doğal ve kaçınılmaz abartıya engel olmadıkça, yalnızca belleğime dayanarak, gerçekliğin göz önünde canlanmasını sağlayacak o ince ayrıntıları olduğu gibi yazamayacağımdan korkuyordum. Bir başka nedenle şuydu: Bir tek kişinin, o da yarım kan bir Kızılderilin tanıklığından başka hiçbir kanıtla desteklenmeyen savlarıma dayanan bu olaylar o kadar olağanüstüydü ki bunlara yalnızca doğru sözlülüğümden hiçbir kuşkusu olmayan dostlarımin ve ailemin inanabileceğini umabilirdim. Sokaktaki insanlar büyük bir olasılıkla, bunları arsızca ve ustalıkla uydurulmuş yalanlar olarak görecekti. Bununla birlikte, yazarlık yeteneğime güvenmiyor olmam da, bana yapılan önerilerin gereğini yerine getirmeyişimin temel nedenlerinden biriydi.

Virginia'daki bu beylerden, anlattıklarına, özellikle Antarktika Okyanusu hakkındaki bölümüne en fazla ilgi gösteren, Richmond'da Bay Thomas W. White'in yayımladığı aylık dergi *Southern Literary Messenger*'in son zamanlarda editörlüğünü yapmış olan Bay Poe idi. Diğerleri gibi Bay Poe da, gördüklerimi ve başımdan geçenleri etraflıca anlatan bir yazıyı –yazarlık konusuna gelince, yapılabilecek bazı acemiliklerin kitabımda anlatılanların gerçek kabul edilme şansını artıracaklarını ana hatlarıyla, ama yeterince akla uygun bir şekilde belirterek– hemen hazırlamamı, ayrıca halkın anlayış ve sağduyusuna güvenmemi şiddetle tavsiye etti.

Bu yüreklendirmeye rağmen, önerisini yerine getirme konusunda kararımı vermiş değildim. Bay Poe, bundan sonra (bu konuda harekete geçmeyeceğimi anladığından), benim anlattığım gerçeklere dayanarak, serüvenlerimin ilk bölümlerinin öyküsünü (onun sözleriyle söyleyecek olursak) *kurmaca bir anlatımla* yazmasına ve *Southern Messenger*'da yayımlamasına izin vermemi önerdi. Karşı çıkacak bir şey görmediğimden, gerçek adımı koruması koşuluyla buna razı oldum. Sonuçta *Messenger*'ın Ocak ve Şubat (1837) sayılarında kurmaca gibi görünen bu öykünün iki bölümü yayımlandı ve bir öykü olarak görülebilmesi için Bay Poe'nun adı derginin "İçindekiler" çizelgesine ilave edildi.

Bu *kurnazlığın* nasıl karşılandığını görmek, sonunda beni, söz konusu serüvenleri düzenli bir şekilde derleyip yayımlama işine girişmeye ikna etti, çünkü tam bir açıkyüreklilikle (bir tek gerçek bile değiştirilmeden ve çarpıtılmadan) *Messenger*'da yayımlanan anlatılarımın bir bölümünün bir öykü havası taşımasına karşın, halkın onu öykü olarak kabul etmeye hiç de eğilimli olmadığını görmüştüm. Bay Poe'ya gönderilen birçok mektup, açıkça aksi yöndeki inançları dile getiriyordu. O zaman, anlatımın gerçekliğinin kendi güvenilirliğini yeterince kanıtlar nitelikte olduğu sonucuna vardım, bundan ötürü inanmayan insanların sayısından çok fazla korkmam gerekmiyordu.

Bu *kısa açıklamadan* sonra, aşağıdaki sayfalardan ne kadarının benim kalemimden çıktığı hemen anlaşılacaktır; ayrıca Bay Poe'nun yazdığı ilk birkaç sayfada da, olup biten hiçbir şeyin yanlış yorumlanmamış olduğu görülecektir. *Messenger*'ı okumamış olan okurlar için bile, onun yazdığı bölümün nerede bittiğine, benimkinin nerede başladığına işaret etmek gerekmeyecek, üslup farkı kolayca görülecektir.

A.G. PYM

New York, Temmuz 1838

A. GORDON PYM'İN ÖYKÜSÜ

I. Bölüm

Benim adım Arthur Gordon Pym. Babam, doğduğum yer olan Nantucket'ta denizcilik malzemeleri satan saygın bir tüccardı. Anne tarafımdan dedem iyi iş yapan bir dava vekiliydi. Her işte şanslı yaver gitmişti; eski adı Edgarton¹ New Bank olan bankanın hisse senetlerine başarılı yatırımlar yapmıştı. Bu sayede ve daha başka yollardan hatırı sayılır bir servet yapmayı becermişti. Bana, sanırım dünyadaki başka herkesten daha fazla bağlanmıştı ve öldüğünde servetinin büyük bir kısmının bana miras kalacağını umu-

1 Edgarton: Edgartown (Edgar kenti) sözcüğünden türetilmiş olmalı.

yordum. Altı yaşıma bastığımda beni, New Bedford'u ziyaret eden herkesin çok iyi tanıdığı, tuhaf davranışları olan tek kollu, yaşlı Bay Ricketts'in okuluna gönderdi. On altı yaşıma kadar bu okulda okudum, sonra Bay E. Ronald'ın tepedeki akademisine gitmek üzere oradan ayrıldım. Yeni okulumda, genellikle Lloyd ve Vredenburg'un hizmetinde denizlere yelken açan bir kaptan olan Bay Barnard'ın oğluyla yakın arkadaş oldum. Bay Barnard da New Bedford'da çok iyi tanınırdı ve eminim Edgerton'da birçok yakını vardı. Oğlu Augustus benden iki yaş büyüktü. Augustus, babasıyla birlikte *John Donaldson* adlı balina avlama gemisiyle bir balina avına katılmıştı ve sürekli bana Güney Pasifik Okyanusu'ndaki serüvenlerini anlatıyordu. Onunla birlikte sık sık evlerine gider ve bütün gün, bazen de bütün gece onlarda kalırdım. Aynı yatağa girdik; Augustus, Tinian Adası'nın ve gittiği diğer yerlerdeki yerlilerin öykülerini anlatarak gün ağarana kadar beni uyanık tutacağından hiç kuşku duymazdı. Sonunda söylediklerine ilgi duymazlık edemezdim ve denize açılmak için yavaş yavaş bir arzu duymaya başladım. *Ariel* adında yetmiş beş dolar değerinde yelkenli bir tekne vardı. Yarım güverteli, küçük kamaralı bir tekneydi ve şalopa tarzı donanımı vardı; tonajını unutmuşum, ama rahat rahat on kişi alabiliyordu. Bu tekneyle dünyadaki en çılgın işlere girişmek gibi bir alışkanlığımız vardı; şimdi düşündüğümde, nasıl olup da sağ kalmış olduğuma hayret ediyorum.

Daha uzun ve daha ciddi bir anlatıya giriş niteliğindeki bu serüvenlerden birini anlatacağım. Bir gece, Bay Barnardlarda parti veriliyordu ve parti sona ererken Augustus'la ben tam anlamıyla çakırkeyif olmuştuk. Böylesi durumlarda hep olduğu gibi, eve gitmek yerine onun yatağını paylaşmayı tercih ettim. Augustus her zamanki gözde sohbet konusunda tek laf etmeden hemen uykuya daldı ya da en azından ben öyle sandım (parti dağıldığında saat neredeyse birdi). Yatağa gireli hemen hemen yarım saat olmuştu; tam benim de içim geçmek üzereydi ki Augustus birden doğrulup okkalı bir küfür savurarak bu kadar muhteşem bir güneybatı rüzgârı eserken Hristiyan âleminden hiçbir Arthur Pym'in hatırına uyuyamayacağını söyledi. Hayatımda hiç bu kadar şaşırmamıştım, niyetinin ne olduğunu bilmiyordum; içmiş olduğu şarap ve likörle-

rin aklını başından almış olduğunu düşünüyordum. Büyük bir soğukkanlılıkla konuşmasını sürdürerek kendisini sarhoş sandığını bildiğini, ama hayatında hiç bu kadar ayık olmadığını söyledi. Böylesine güzel bir gecede köpek gibi yatmaktan da bıkip usandığını sözlerine ekledi; kalkıp giyinmeye ve bir tekne keyfi yapmaya karar vermişti. Beni hükmü altına alan şeyin ne olduğunu söyleyemeyeceğim ama sözcükler daha ağızından çıkar çıkmaz, heyecanların ve hazların en büyüğünü hissetmeye ve onun bu çılgınca fikrinin dünyadaki en hoş, en akla yatkın şey olduğunu düşünmeye başladım. Rüzgâr boraya çevirmek üzereydi, havaysa çok soğuktu, Ekim'in sonlarıydı. Buna rağmen cezbeyle tutulmuşçasına yataktan fırladım, en az onun kadar cesur olduğumu, yatakta bir köpek gibi yatmaktan en az onun kadar usanmış olduğumu ve herhangi bir eğlence veya cümbüşe Nantucket'taki herhangi bir Augustus Barnard kadar hazır olduğumu söyledim.

Hiç zaman yitirmeden giysilerimizi sırtımıza geçirip doğru tekneye koştuk. Tekne, Pankey ve Ortakları Şirketi'nin kereste deposunun yakınındaki eski, harap yük iskelesine bağlıydı; yan tarafı güm güm kaba kütüklere vuruyordu. Augustus teknenin içine atladı ve kovayla suyunu boşaltmaya koyuldu, çünkü tekne neredeyse yarısına kadar suyla dolmuştu. Suyu boşalttıktan sonra flok ve mayistra yelkenlerini fora edip pervasızca denize açıldık.

Rüzgâr, daha önce de söylediğim gibi, güneydoğudan yaman esiyordu. Gece çok berrak ve soğuktu. Augustus dümene geçti, ben de yarım güvertede direğin yanına yerleştim. Uçarcasına gidiyorduk, rıhtımdan ayrıldığımızdan beri ikimiz de tek kelime etmemiştik. Arkadaşıma ne yana dümen kırmak niyetinde olduğunu ve ne zaman geri döneceğimizi sordum. Birkaç dakika ıslık çaldı, ardından aksi bir tavırla: "Ben denize açılıyorum, sen istersen eve dönebilirsin," dedi. Gözlerimi ona çevirdiğimde, sözde *kayıtsızlığına* karşın, epeyce heyecanlanmış olduğunu hemen anladım. Ay ışığında onu açıkça görüyordum; yüzü bir mermerden daha solgundu, elleri öylesine titriyordu ki dümen yekesini güçbela tutuyordu. Bir şeylerin yanlış gittiğini anladım ve ciddi ciddi endişeye kapıldım. O günlerde bir teknenin nasıl yönetileceği konusunda çok az bilgim vardı ve o anda yazgım tamamen dostumun denizci-

likteki ustalığına bağlıydı. Rüzgârın hızı birden artmıştı ve karanın rüzgârdan koruduğu bölgeden hızla çıkıyorduk, ben hâlâ korktugumu belli etmekten utanıyordum, neredeyse yarım saat kadar ısrarla sessizliğimi korudum. Ama artık dayanamıyordum, Augustus'a geri dönmenin uygun olacağını söyledim. Önceki gibi bana yanıt vermesi ya da önerimi dikkate alması neredeyse bir dakika aldı. Sonunda: "Birazdan," dedi, "daha zamanı var, birazdan eve döneriz." Böyle bir yanıtı bekliyordum, ama bu sözlerin söyleniş tonunda içimi tarifsiz bir korkuyla dolduran bir şeyler vardı. Ona yeniden dikkatle baktım. Dudakları mosmor olmuştu, dizleri öylesine titriyordu ki ayakta güç duruyordu. "Tanrı aşkına, Augustus," diye haykırdım, artık korkumu gizleyemiyordum, "neyin var? Mesele nedir? Ne yapacaksın? "Büyük bir şaşkınlıkla, "Mesele mi?" diye kekeleydi ve aynı anda dümen yekesini bırakarak teknenin dibine yığıldı, "Ne meselesi? Mesele falan yok, eve dönüyoruz... gö... gö... görmüyor musun?" Birden bütün gerçek kafama dank etti. Atılıp onu yerden kaldırdım. Sarhoştı, körkütük sarhoştı, artık ne ayakta duruyor ne konuşuyor ne de görebiliyordu. Gözleri cam gibi olmuştu; umarsızlığımın son kerteye varmasıyla kollarım çözüldü; onu bırakmamla birlikte, biraz önce içinden kaldırdığım sintine suyunun içine bir kütük gibi yuvarlandı. Akşam boyunca, düşündüğümden çok fazla içmiş olduğu açıktı, yataktaki davranışı çok yoğun bir sarhoşluk durumunun –kurbanın tamamen akli başında bir insan gibi davrandığı, deliliğe benzer bir durumun– sonucuydu. Gece havasının serinliği her zamanki etkisini göstermiş –bu etki altında zihin enerjisi gerilemeye başlamıştı– ve içinde bulunduğu tehlikeyi sezinlemeye başlamasıyla karmakarışık olan akli, felaketi çabuklaştırmıştı. Şimdi kütük gibi yatıyordu; ileriki saatler boyunca da başka türlü olmasına olanak yoktu.

Duyduğum dehşetin büyüklüğü insan havsalasına sığmaz. İçtiğim şarabın buğusu, beni iki misli ürkek ve kararsız bırakarak, uçup gitmişti. Tekneyi yönetebilecek durumda olmadığımı, bizi mahvedecek şiddetli bir fırtınanın ve güçlü bir cezrin hızla yaklaşmakta olduğunu biliyordum. Ardımızda bir fırtınanın toplanmakta olduğu besbelliydi; ne pusulamız ne de yiyecek ve içeceğimiz vardı; gün ışımadan karayı gözden yitireceğimiz açıktı. Bu dü-

şüncenin yanı sıra bunun gibi bir sürü korkunç düşünce, şaşırtıcı bir hızla, şimşek gibi aklımdan gelip geçti ve bir süre için beni felç ederek herhangi bir çaba sarf etmemi olanak dışı bıraktı. Rüzgârın önüne kattığı tekne korkunç bir hızla suları yarıyor –ne flok yelkenine ne de mayistra yelkenine camadan vurulmuştu– pruvası köpüklerin altında tamamen gözden kayboluyordu. Dümen yekesini, daha önce de söylediğim gibi, Augustus’un bırakmış olmasına ve benim de almayı akıl edemeyecek kadar heyecana kapılmış olmama karşın, teknenin birden orsaya gelip fazla yatmamış olması tam bir mucizeydi. Tekne, şans eseri, rüzgârda yan yatmamıştı ve bu arada ben biraz olsun kendimi toplamıştım. Rüzgâr gitgide daha şiddetli esiyordu; daldığımız bir çukurdan ne zaman çıkıp ileri atılacak olsak, deniz ardımızda yükselip kınıyor ve bizi suya boğuyordu. Her tarafım, bütün organlarım öyle uyuşmuştu ki neredeyse hiçbir şey hissetmiyordum. Nihayet can havliyle mayistra yelkenine doğru atıldım ve yelkeni laçka ettim. Bekleneceği gibi, teknenin pruvası üzerinden uçup sulara gömülen yelken su çekip ağırlaşınca, yelken direğini de beraberinde denize sürükledi. Bu son kaza, hemen o anda denizin dibini boylamaktan beni kurtardı. Yalnızca flok yelkeniyle, kabarmış bir denizde son sürat yol alıyordum, zaman zaman arkadan hızla çarpan dalgalara maruz kalsam da o anda ölmek düşüncesinin dehşetinden kurtulmuştum. Dümen başına geçtim, hâlâ bir kurtuluş umudu vardı, bunu bildiğim için daha rahat soluk alıyordum. Augustus hâlâ teknenin dibinde baygın yatıyordu; her an için boğulması söz konusu olduğundan (yattığı yerde neredeyse bir ayak derinliğinde su vardı), biraz yukarı çekmenin bir yolunu aradım ve beline bir ip dolayıp kamaranın güvertesindeki bir mapaya bağlayarak oturur duruma getirdim. Soğuktan donmuş ve heyecan içinde, her şeyi elimden geldiğince düzenledikten sonra, kendimi Tanrı’ya emanet ettim ve ne olursa olsun büyük bir metanetle dayanmaya karar verdim.

Bu kararı daha yeni vermiştim ki, birden, sanki binlerce şeytanın gırtlığından çıkıyormuş gibi uzun ve canhıraş bir çığlık ya da uluma bütün havayı doldurdu. O anda hissettiğim yoğun dehşeti ömrümce unutmayacağım. Saçlarım diken diken oldu –damarlarımda kanımın donduğunu hissettim– yüreğim durayazdı ve be-

ni böylesine dehşete düşüren şeyin ne olduğunu anlamak için gözlerimi bile kaldıramadan, baygın yatan arkadaşımın üzerine tepetaklak yıkıldım.

Ayıldığımda kendimi, Nantucket limanına kayıtlı büyük bir balina gemisinin (Penguen) kamarasında buldum. Üzerime eğilmiş birçok insan vardı; beti benzi atmış Augustus ellerimi ovarak ısıtmaya çalışıyordu. Gözlerimi açtığımı görünce attığı minnet ve sevinç dolu çığlıkları, kamarada bulunan kaba saba görünüşlü insanları kâh güldürdü, kâh ağlattı. Hayatta kalışımızın sırrı çok geçmeden açıklandı. Nantucket'a ulaşmak için göze alabildiği kadar yelkeni fora ederek rüzgâra karşı yol alan ve bunun sonucunda da bizim gittiğimiz yöne neredeyse dik açıyla ilerleyen bu balina gemisi bize çarpmıştı. Pruvada birkaç gözcü varmış, ama çarpışma artık kaçınılmaz oluncaya kadar teknemizi fark etmemişler; bizi gördüklerinde attıkları çığlıklarmış beni birden korkutan. Koca gemi, dediklerine göre, tıpkı bizim küçük teknemizin bir tüyün üzerinden geçmesi gibi, önüne bir engel çıktığının farkına bile varmadan üzerimizden geçivermiş. Biz kurbanların güvertesinden hiçbir çığlık duyulmamış, bizim ceviz kabuğu teknemiz, bir anda celadının omurgası altında ezilip karanlığa gömülürken, rüzgârın ve suyun kükremesine karışan hafif bir gıcırtı duyulmuş, hepsi o kadar. Teknemizin, akıntıya kapılmış bir enkaz olduğunu (direğinin kırılmış olduğu anımsanacaktır) düşünen kaptan (New Londonlı Kaptan E. T. V. Block), bu olayı daha fazla dert etmeyip yoluna devam edecekmiş. Bereket versin, gözcülerden ikisi bizim dümeninde birini gördüklerini yemin billâh söylemiş ve onun hâlâ kurtarılabilceğini ileri sürmüştü. Bunun üzerine bir tartışma çıkmış, bir süre sonra sinirlenen Block, bütün yumurta kabuklarını ebediyen gözetlemenin onun işi olmadığını, böyle saçma bir şey için geminin yolundan alıkonulmaması gerektiğini, eğer birisi geminin altında kalmışsa, bunun o kişinin kendisinden başka kimsenin hatası olmadığını söylemiş, belki de çoktan geberip gitmiştir gibisinden laflar etmiş. Tam bir canavarlık örneği olan bu merhametsiz sözlere bütün mürettebat gibi tepesi atan ikinci kaptan Henderson, bu noktada olaya el koymuş. Dobra dobra konuşmuş, tayfanın da kendisini desteklediğini görerek, kaptana tam darağaçlık olduğu-

nu, karaya çıkar çıkmaz asılacağını bilse bile emirlerini dinlemeyeceğini söylemiş. Beti benzi atan ve tek kelime etmeyen Block'u bir yana iteleyerek uzun adımlarla kıç tarafına yürümüş, dümene geçip sert bir sesle emrini vermiş: "*Orsa alabanda!*" Mürettebat görevlerinin başına koşmuş ve gemiyi maharetle vira etmişler. Bütün bunlar neredeyse beş dakika almışmış ve teknede birisi var idiyse bile artık kurtarılabileceğine pek ihtimal vermiyorlarmış. Yine de, okurun gördüğü gibi, hem Augustus hem de ben kurtulmuştuk ve kurtuluşumuz, görünüşe bakılırsa, bilge ve dindar kişilerin Yara-dan'ın özel bir müdahalesi diye yorumlayacağı akıl almaz iki güzel tesadüf sayesinde olmuştu.

Gemi hâlâ olduğu yerde beklemekteyken, ikinci kaptan kıç filikasını denize indirmiş ve iki yakın adamıyla, sanırım beni dümen-de görmüş olduklarını söyleyenlerle, filikaya atlamış. Geminin rüzgâr altından henüz çıkmışlarmış ki (ay ışığı etrafı hâlâ pırl pırl aydınlatıyormuş) gemi rüzgâr yönünde büyük bir yalpa yapmış, aynı anda oturduğu yerden ayağa fırlayan Henderson, tayfasına "*Siya! Siya!*" diye haykırmış. Başka bir şey demiyor, "*Siya! Siya!*" diye haykırıyormuş. Adamlar ellerinden geldikince çabuk çabuk geriye kürek çekiyorlarmış, ama bu arada, gemideki bütün mürettebatın büyük bir gayretle yelken indirmeye çalışmasına karşın, gemi bir tam dönüş yapmış. Girişimin tüm tehlikesine rağmen, ikinci kaptan, tutabileceği uzaklığa gelir gelmez geminin zincirlerini sıkıca yakalamış. O sırada bir başka dev dalga, geminin sancak tarafının omurgasına kadar suyun dışına çıkmasına yol açmış ve ikinci kaptanın telaşının nedeni açıkça ortaya çıkmış. Bir insan bedeninin, hiç görülmedik bir şekilde, geminin pürüzsüz ve parlak karinasına (Penguen'in karinası bakır levhalarla kaplanmıştı) takılmış olduğu ve geminin her hareketinde gövdenin şiddetle tekneye çarpmakta olduğu görülmüş. Gemi yalpalarken ve filika her an için batma tehlikesi içindeyken yapılan birçok başarısız denemeden sonra, sonunda, bulunduğum tehlikeli durumdan kurtarılarak gemiye alınmışım, zira bu beden bendim. Anlaşılan, gemi kaburgasının yerinden gevşeyerek bakır levhada bir delik açan cıvatalarından biri geminin altından geçip gitmemi engellemiş ve beni olağanüstü bir biçimde geminin dibine raptetmişti. Cıvatanın başı, üs-

tümdeki yeşil muşamba ceketin yakasından girip, ensemden geçerek, sağ kulağımın hemen altından iki tendon arasına girmişti. Her ne kadar en ufak bir yaşam belirtisi göstermesem de hemen yatağa yatırılmışım. Gemide hekim yokmuş. Bununla birlikte kaptan, sanırım serüvenin başlangıcındaki zalim davranışının tayfa üzerindeki etkisini silmek için, canla başla beni tedavi etmeye uğraşmış.

Bu arada rüzgârın artık bir kasırgaya dönüşmüş olmasına karşın, Henderson yine gemiden ayrılmış. Çok geçmeden de teknemizin parçalarına rastlamış ve bundan hemen sonra adamlarından biri, fırtınanın kükremeleri arasında imdat isteyen bir haykırışın zaman zaman kulağına çalındığını iddia etmiş. Dönmeleri için Kaptan Block'un art arda yaptığı işaretlere ve böylesine zayıf bir filikayla suda bulundukları her anın ölüm tehlikesiyle dolu olmasına karşın, gözüpek denizciler bu durum karşısında arayışlarını yarım saatten daha fazla sebatla sürdürmüşler. İçinde bulundukları küçük kık filikasının o sırada nasıl olup da paramparça olmadığını anlamak neredeyse olanaksız. Ama bu sandal, balina avcılığında kullanılmak üzere yapılmıştı ve Galler sahilinde kullanılan cankurtaran sandalları tarzında —o zamandan beri buna inanıyorum— hava dolu bölmeleri olmalıydı.

Sözü edilen süre boyunca boş yere araştırdıktan sonra gemiye dönme kararı alınmış. Bu kararı daha yeni vermişlermiş ki hızla yüzerek yanlarından geçmekte olan karanlık bir cisimden zayıf bir çığlık yükseldiği işitilmiş. Peşine düşüp çok geçmeden cisme yetişmişler. Bu, bizim Ariel'in tek parça olarak kalabilmiş güvertesiymiş. Yakında bir yerde de Augustus ölmek için son bir gayretle çırpınmaktaymış. Onu tuttuklarında, bir kalasa halatla bağlı olduğunu görmüşler. Bu halatı, anımsanacağı gibi, oturur konumda tutabilmek amacıyla ben beline dolamış ve bir halkaya tutturmuşum; bunu yapmış olmam, sonunda hayatını kurtarmıştı. Ariel'in parçaları birbirine pek öyle sıkı sıkıya tutturulmamıştı, dolayısıyla battığı zaman darmadağın olmuştu; kamaranın güvertesi, içeri dolan suyun kuvvetiyle, tahmin edilebileceği gibi, ana kalaslardan koparak (kuşkusuz daha başka parçalarla birlikte) suyun yüzeyinde kalmıştı; Augustus da onunla birlikte yüzmüş, böylece korkunç bir ölümden kurtulmuştu.

Penguen'e alınmasının üzerinden bir saatten fazla bir süre geçtikten sonradır ki Augustus kendisinin ve tekнемizин başına nasıl bir kaza geldiğini anlamaya başlamış. En sonunda iyice kendine gelmiş ve suyun içindeyken neler hissettiğini uzun uzun anlatmış. Bilinci biraz olsun yerine geldiğinde, kendini suyun altında bulmuş; boynunun etrafında üç-dört defa dolanmış bir iple, inanılmaz bir hızla boyuna dönüyormuş. Bundan kısa bir süre sonra hızla yukarı çıkmakta olduğunu hissetmiş, başı sert bir cisme şiddetle çarptığında yeniden kendinden geçmiş. Bir kez daha kendine geldiğinde, son derece bulanık ve karışık da olsa, aklı artık tamamen başındaymış. Şimdi ağzı suyun üstünde ve nispeten rahat soluk alıp veriyor olsa da, bir kazaya uğradığımızı ve denizin içinde olduğunu biliyormuş. Herhalde bu süre içerisinde, güverte onu da sırtüstü peşine katarak rüzgârın önünde büyük bir hızla sürükleniyormuş. Bu konumu koruyabildiği sürece boğulması söz konusu değilmiş kuşkusuz. Birden büyük bir dalga onu enlemesine güvertenin üzerine atmış ve korumaya çabaladığı bu konumda, aralıklarla "imdat!" diye bağırmış. Henderson'un onu bulmasından hemen önce, artık dayanacak gücü kalmadığından, yazgısına boyun eğerek tutunduğu yeri bırakmak zorunda kalmış. Can havliyle çabalayıp durduğu bu süre içerisinde ne Ariel zerrece aklına gelmiş ne de başına gelen felaketin nedeniyle ilgili herhangi bir şey. Bulanık bir dehşet ve umutsuzluk duygusu tüm yetilerini felç etmiş. En sonunda denizden çekilip çıkarıldığında hiçbir şey düşünebilecek durumda değilmiş; daha önce de söylediğim gibi, içinde bulunduğu durumu tam olarak kavrayabilmesi için gemiye alınmasından sonra yaklaşık bir saat geçmesi gerekmiş. Bana gelince, üç buçuk saat boyunca hiçbir sonuç alamadan, her şey denendikten sonra sıcak yağa batırılmış fanilalarla şiddetle ovularak –Augustus'un önerdiği bir yöntem– ölümün kıyısından yaşama geri döndürülmüşüm. Boynumdaki yara, iğrenç görüntüsüne rağmen, pek önemli değildi; bir süre sonra da etkisini hissetmez oldum.

Penguen, Nantucket açıklarında görülen en sert fırtınalardan biriyle karşılaştıktan sonra, sabahın dokuzunda limana girdi. Augustus'la ben –dün geceki parti nedeniyle bereket versin biraz geciken– kahvaltıda Bay Barnardlarda boy göstermeyi başarabildik.

Sanırım masadaki herkes –elbette dikkatle inceleyen birinin gözünden kaçmayacak– perişanlığımızın farkına varamayacak kadar yorgundu. Ama okul çocuklarının aldatmacada üstlerine yoktur; ben, doğrusu, kente inen bazı denizcilerin denizde bir tekneye bindirdikleri ve otuz kırk kadar zavallıyı boğdukları hakkında anlattıkları öykünün Ariel’le, arkadaşım ve benimle ilgili olabileceğinin Nantucket’taki dostlarımızdan hiçbirisinin aklının ucundan bile geçmediğine inanıyorum. Biz ikimiz o zamandan sonra sık sık olay hakkında –korkudan tüylerimizin diken diken olmasının önüne geçmeden– konuştuk. Sohbetlerimizden birinde Augustus, küçük teknemizdeki zilzurna sarhoş olduğu kafasına ilk dank ettiğinde ve bu sarhoşluğun kendisini yavaş yavaş ölüme çektiğini hissettiğinde duyduğu ıstırap verici ürküyü yaşamı boyunca hiç yaşamadığını bana içtenlikle itiraf etti.

II. Bölüm

Lehte ve aleyhte önyargıların işe karıştığı hiçbir durumda, en basit verilerden bile güvenilir sonuçlar çıkaramayız. Biraz önce anlattığım türden bir felaketin bende yeni yeni uyanmaya başlayan deniz tutkusunu adamakıllı yatıştıracağı varsayılacaktır belki. Oysa tam tersine, mucizevi kurtuluşumuzdan bir hafta sonra, bir denizcinin serüven dolu yaşamını tanımayı daha önce hiç olmadığı kadar şiddetle arzuluyordum. Bu kısacık süre, atlattığım o tehlikeli kazanın kötü izlerinin belleğimden silinmesine ve hoşagiden, heyecan uyandıran renkli yanlarının ortaya çıkmasına fazlasıyla yetmişti. Her geçen gün, yoğunluğu artan bir ilgiyle bu konuyu Augustus’la konuşur olmuştuk. Augustus’un, okyanuslarda yaşadığı serüvenleri anlatış tarzı (yarıdan çoğunu uydurmuş olduğuna inanıyorum bugün) benim çabuk heyecana kapılan, düşgücü kuvvetli ama melankolik mizacım üzerinde derin izler bırakıyordu. İşin tuhafı da, en korkunç acılardan ve umutsuzluklarından söz ettiği zamanlarda denizcilerin yaşamına daha bir imreniyordum. Çizdiği resmin parlak yanlarına pek ilgi duymuyordum. Hayalini kurduğum şeyler deniz kazası ve açlık; ölüm veya

barbar sürülerine tutsak düşme; okyanusun ortasında ulaşılmaz, bilinmeyen, kasvetli ve ıssız bir kayalık üzerinde hüznün ve gözyaşı içerisinde yaşanan bir ömür gibi şeylerdi. Böylesi hayaller ve arzular –çünkü bunlar arzu haline gelir– insandaki sayısız melankoli türleri arasında, o zamandan beri iyice kanaat getirdiğim gibi, en yaygın olanlardır. Sözünü ettiğim zamanlarda bu hayalleri yalnızca kaçınılmaz yazgıma değgin kehanetler olarak görüyordum. Augustus da iyiden iyiye benim ruh halime girmişti. Yakın arkadaşlığımız sonucunda huyumuzun suyumuzun birbirine benzemeye başlamış olması olasıydı.

Ariel'in başına gelen büyük felaketten on sekiz ay kadar sonra, Lloyd ve Vredenburg firması (sanırım Liverpoollu Enderbylerle bağlantısı olan bir şirket) Grampus adlı gemiyi balina avına çıkarmak için onarmaya ve donatmaya başladı. Bu, eski ve hurda bir tekneydi ve yapılabilecek her şey yapıldıktan sonra bile pek denize açılabilir bir gemi değildi. Bu geminin, söz konusu firmanın sahip olduğu diğer gemilere niçin yeğlenmiş olduğunu anlayamıyordum, ama yeğlenmişti. Bay Barnard bu gemiye kaptan atanmıştı ve Augustus onunla gidiyordu. Gemi hazırlanırken, Augustus, seyahat arzumu gerçekleştirmek için bunun mükemmel bir fırsat olduğu konusunda başımın etini yedi durdu. Doğrusu bu ya, benim de söylenenlere ilgisiz kaldığım söylenemez, ama mesele öyle kolayca halledilebilecek gibi değildi. Babam doğrudan karşı çıkmadı, ama tasarının yalnızca sözünün edilmesi bile annemin isteri krizleri geçirmesine yol açtı ve en önemlisi, kendisinden büyük beklentilerim olan dedem konuyu bir daha açacak olursam bana tek metelik bırakmayacağına yemin etti. Ama arzularımı söndürmekten çok uzak olan bu güçlükler içimdeki alevi körüklemekten başka bir işe yaramadı. Ne pahasına olursa olsun gitmeye karar verdim ve niyetimi Augustus'a açtığımda, başarı şansı olan bir plan yapmanın yollarını aramaya giriştik. Bu arada yolculuk konusunda akrabalarımınla konuşmaktan kaçındım ve görünüşte her zamanki çalışmalarımınla meşgul olduğumdan, tasarımdan vazgeçtim sandılar. O zamandan beri, ne zaman bu davranışım aklıma gelse hoşnutsuzluk ve şaşkınlık duyarım. Tasarıma yardımcı olması amacıyla başvurduğum yoğun ikiyüzlülük –bu kadar uzun bir zaman dilimi bo-

yunca hayatımdaki her sözcüğü ve eylemi istila eden ikiyüzlülük—ancak gerçekleşmesine can attığım aziz seyahat hayallerimin vahşi ve yakıcı beklentisiyle benim için dayanılabilir olabilmşti.

Aldatma planımı uygulamaya koyarken işin büyük bölümünü, ister istemez, babası adına kamarayı ve kamara ambarını düzenleme işlerine nezaret etmek için günlerini Grampus'ta geçiren Augustus'a bırakmak zorunda kaldım. Ama geceleri mutlaka buluşup umutlarımız hakkında konuşuyorduk. Başarı şansı tanıyabileceğimiz bir plan yapamadan, neredeyse bir ay geçirdikten sonra, sonunda Augustus gereken her şeyi inceden inceye düşünmüş olduğunu söyledi. New Bedford'da yaşayan ve zaman zaman evinde iki-üç hafta kaldığım Bay Ross adında bir yakınımız vardı. Gemi Haziran ayının (1827 Haziranı) ortalarında denize açılacaktı ve bundan birkaç gün önce babam Bay Ross'tan, her zamanki gibi benim Robert'le Emmet'in (oğulları) yanında iki hafta geçirmemi isteyen bir not alacaktı. Augustus bu notun yazılıp gönderilmesi işini üzerine aldı. Sözde New Bedford'a gitmek üzere yola koyulunca, Grampus'ta gizlenecek bir yer ayarlayan arkadaşım ile buluşacaktım. Augustus ortalıkta gözükmeyeceğim bu süre boyunca bana mesken olacak bu gizlenme yerinin yeterince rahat olacağı konusunda güvence verdi. Gemi, geri dönmesi söz konusu edilemeyecek kadar yol aldıktan sonra, rahat bir kamaraya resmen yerleştirilecektim; babasına gelince, o bu şakaya kahkahalarla gülecekti. Bu serüveni anneme ve babama anlatan bir mektubu eve götürecek birçok gemiyle yolda karşılaşılırdı nasıl olsa.

Sonunda Haziran ayının ortası geldi; her şey yolundaydı. Not yazılıp gönderildi ve bir pazartesi sabahı sözüm ona New Bedford posta gemisine binmek üzere evden ayrıldım. Ama doğruca sokağın köşesinde beni beklemekte olan Augustus'un yanına gittim. İlk planımıza göre, karanlık bastırıncaya kadar ortalıkta gözükmeyip sonra gizlice gemiye giriverecektim, ama şimdi koyu bir sis olduğuna göre, gizlenmekle zaman yitirmemeye karar verdik. Augustus yük iskelesine doğru yürüdü; tanınmamam için beraberinde getirdiği bir denizci pelerinine sarınıp ardı sıra yürüdüm. Bay Edmund'un kuyusunu geçtikten sonra, ikinci köşeyi dönmüştük ki, tam karşıma kim çıksa beğenirsiniz? İhtiyar Bay Peterson, yani de-

dem. Dosdoğru yüzüme bakıp uzunca bir süre konuşmadan durduktan sonra, “Bu da ne demek oluyor Gordon?” dedi, “üstündeki bu pis pelerin de *kimin*?” Elimden geldiğince, anın gerektirdiği, hakarete uğramış birinin şaşkın görünüşüne bürünerek ve düşünülebiyecek en aksi konuşma tonuyla: “Efendi,” dedim, “fena halde yanıliyon, her şeyden önce benim adım hiç de Goddin falan de-el, hem sonra yeni pelerinime pis diyeceene küfretsen daha iyiy-di.” Böylesine şiddetli bir azarlama karşısında bizim yaşlı beyefendinin takındığı tuhaf tavırlara kahkahalarla gülmemek için kendimi zor tuttum. İki-üç adım geri sıçradı, önce benzi attı, sonra kıpkırmızı kesildi, gözlüklerini ilkin yukarı itip sonra gözlerine indirdi ve şemsiyesini kaldırıp bütün hızıyla üzerime doğru atıldı. Ama aklına bir şey gelmiş gibi birden durdu; geri dönüp öfkeden tir tir titreyerek ve dişlerinin arasından, “Bir halta yaradığı yok şu yeni gözlüklerin, onun Gordon olduğuna yemin edebilirdim, Tanrı’nın belası, işe yaramaz, serseri bahriyeliler,” diye mırıldanarak sokak aşağı aksaya aksaya gitti.

Bu kıl payı kurtuluştan sonra, yolumuza daha büyük bir ihtiyatla devam edip hedefimize salimen vardık. Gemide yalnızca birkaç tayfa vardı; bunlar da baş kasarasında ne olduğunu bilmediğim birtakım işlerle meşguldüler. Kaptan Barnard’ın Lloyd ve Vredenburg firmasında işleri olduğunu, akşamın geç saatlerine kadar orada kalacağını biliyorduk, bu bakımdan endişelenecek bir şey yoktu. Gemiye ilkin Augustus tırmandı, çalışan işçilere görünmeden çabucak onu takip ettim. Doğruca kamaraya girdik, içeride kimse yoktu. Çok konforlu bir tarzda döşenmişti; bir balina gemisinde pek alışıldık bir şey değildir bu. Geniş, rahat ranzaları olan dört özel odası vardı. Büyük bir sobanın varlığı dikkatimi çekti; kamaranın ve özel odaların tabanı kalın, değerli halılarla kaplanmıştı. Tavanın yüksekliği rahat iki metreden fazlaydı, kısacası her yer umduğumdan daha geniş, daha hoştu. Ama Augustus, ısrarla, bir an önce saklanmam gerektiğini söyleyip bırakmadı ki etrafa daha fazla göz gezdireyim. Önüme düşerek beni geminin sancak tarafında, bölmelere yakın bulunan kendi özel kamarasına götürdü. İçeri girince kapıyı kapatıp sürgüledi. Daha önce hiç bu kadar küçük ama hoş bir oda görmemiştim. Odanın uzunluğu üç metre ka-

dardı ve odadaki tek ranza daha önce de söylediğim gibi geniş ve rahattı. Özel kamaranın bölmelere en yakın tarafında bir yirmiye bir yirmilik kare şeklinde bir alan vardı; burada bir masa, bir sandalye ve genellikle denizcilik ve gezi kitaplarıyla dolu asma raflar bulunuyordu. Odadaki konforu tamamlayan daha başka birçok eşya arasında en dikkat çekicisi, Augustus'un, yiyecek ve içecek bölmelerine ilişkin bir yığın özelliğine dikkatimi çektiği bir çeşit kasa ya da soğutucuydu.

Augustus sözünü ettiğim alanın bir köşesindeki halının belli bir noktasına, parmaklarının eklem yerleriyle bastırarak döşemede kenar uzunluğu kırk santimetre kadar olan kare şeklinde bir kısmın düzgünce kesilmiş ve tekrar yerine oturtulmuş olduğunu gösterdi. Bastırdığı bölüm bir tarafından, parmağını altına sokabileceği kadar yukarı kalktı. Böylece kış ambarına giden geçidin kapağını (halı bu kapak üzerine küçük çivilerle çakılmıştı) araladı. Sonra fosforlu bir kibritle ince bir mum yaktı, mumu bir fenerin içine yerleştirdi ve kendisini izlememi söyleyerek aşağı indi. Dediğini yaptım, sonra Augustus alt tarafındaki bir çividen tutarak kapağı deliğin üzerine çekti; halı, elbette, kamaranın tabanındaki eski haline dönmüş, geçide ilişkin tüm izler yok olmuştu.

Mum o kadar zayıf bir ışık veriyordu ki, karmakarışık yığılmış keresteler arasında el yordamıyla bin bir güçlkle ilerliyordum. Ama yavaş yavaş gözlerim loş ışığa alıştı ve arkadaşımın ceketinin eteğine tutunarak daha kolay yol almaya başladım. Sayısız dar geçitten emekleyerek, dolanarak Augustus sonunda beni, değerli fayans ambalajında kullanılan türden, demir çemberle bağlanmış bir sandığa götürdü. Sandığın yüksekliği bir yirmi, uzunluğu neredeyse iki metreydi, ama çok dardı. Üzerinde büyücek iki boş yağ fıçısı duruyordu, bunların da üzerinde kamaranın zeminine kadar saz hasır yığılıydı. Dört bir yanımda çeşit çeşit gemi eşyası, irili ufaklı sandıklar, sepetler, variller, balyalarla doluydu; bunlar ta tavana kadar düzensiz bir biçimde olabildiğince tıks tıks tepiştilmişti, öyle görünüyordu ki, sandığa ulaşan bir yol bulabilmiş olmamız tam bir mucizeydi. Daha sonra öğrendim ki, bana mükemmel bir sığınak hazırlamak amacıyla, Augustus gemiye binmeyecek olan bir tayfanın da yardımıyla eşyaları kasten böyle istiflemiş.

Arkadaşım sonra, sandığın baş kısımlarından birinin istendiğinde çıkarılabildiğini gösterdi. Kapağı kenara itip sandığın içini gösterdi; gördüklerime son derece memnun oldum. Kamara ranzalarından birinden alınmış bir şilte sandığın tabanını boydan boya kaplıyordu ve sandık böylesine küçük bir hacme sığabilecek hemen her türden eşyayla doluydu; üstelik oturmuş veya boylu boyunca uzanmış halde rahatıma bakmam için bana da yeterince yer kalıyordu. Diğer şeylerin yanı sıra bazı kitaplar, kalem, mürekkep, kâğıt, üç battaniye, su dolu küçük bir testi, bir kutu peksimet, üç dört tane büyük Bologna sosisi, kocaman bir jambon, soğuk bir kızarmış koyun budu, altı şişe kadar kuvvet şurubu ve likör vardı. Yeni sarayına giren bir hükümdarın duyduğundan daha büyük bir memnuniyetle yeni dairemi teslim aldım. Augustus sandığın açık kapağının nasıl kapatılacağını gösterdi, sonra mumu yukarıya, güverteye doğru kaldırarak döşemenin altında uzanmakta olan koyu renkli bir firavun sicimine işaret etti. Bu ipin benim gizlendiğim yerden başlayıp keresteler arasında dolanarak kendi özel kamara-sına açılan kapağın altındaki çiviye kadar uzandığını söyledi. Bu kordon yardımıyla, arkadaşımın yol göstericiliği olmadan da kolaylıkla çıkış yolunu bulabilecektim; hiç hesapta olmayan bir aksilik böyle bir adım atılmasını gerektirebilirdi. Bundan sonra, bol miktarda mum ve fosforlu kibritle birlikte feneri bana bırakarak ve görülmeden gelebilme fırsatını bulabildikçe sık sık ziyaretime geleceğine söz vererek gitti. Haziranın on yedisiydi.

Sığınağımda, hiç dışarı çıkmadan (tahminime göre) üç gün üç gece geçirdim; yalnızca kollarımı ve bacaklarımı germek için giriş deliğinin tam karşısındaki iki sandık arasında ayakta durmak amacıyla iki defa dışarı çıktım. Bu süre içerisinde Augustus hiç görünmedi, ama geminin her an denize açılabileceğini ve bu hay huy arasında aşağıya, yanıma gelme fırsatını bulamayacağını bildiğimden, bundan rahatsızlık duymadım. En sonunda geçit kapağının açılıp kapandığını, Augustus'un fısıltıyla, işlerin yolunda olup olmadığını ve bir şey isteyip istemediğimi sorduğunu duydum. “Hayır,” diye yanıtladım, “rahatım yerinde, gemi ne zaman yelken açıyor?” Augustus “Yarım saate kalmaz demir alırız,” diye yanıtladı, “bunu haber vermek amacıyla ve yokluğumun seni rahatsız edece-

ğinden korktuğum için geldim. Bir süre daha aşağı inme fırsatı bulamayabilirim, belki üç-dört gün. Yukarıda her şey yolunda; ben yukarı çıkıp geçit kapağını kapattıktan sonra, kordona tutunarak çiviye kadar git, saatimi orada bulacaksın, zamanı bilmek için gün ışığın olmadığından işine yarayacaktır. Sanırım kaç gündür burada kapalı kaldığını söyleyemezsin –yalnızca üç gün– bugün ayın yirmisi. Saati sandığa getirirdim, ama yokluğum fark edilir diye korkuyorum.” Augustus bunları söyledikten sonra gitti.

Augustus’un gidişinden bir saat kadar sonra geminin denize açıldığını açıkça hissettim, yolculuğa nihayet gerçekten başlamış olmamızdan dolayı kendi kendimi kutladım. Kafam bu düşünceyle dolu, sandıktan çıkıp daha rahat olmasa bile daha geniş bir kamaraya geçmeme izin verilinceye kadar, olayların gelişimini beklemeye karar verdim. İlk yapmam gereken şey gidip saati almaktı. Mumu yanar durumda bıraktım, karanlıkta kordonu tutarak el yordamıyla yürüdüm, fakat kordon öyle çok yere dolanmıştı ki bazen epey zahmetle uzun bir yol katettikten sonra kendimi bir önceki konumumdan sadece bir-iki adım uzakta buluyordum. En sonunda çiviye ulaştım ve yolculuğumun amacı olan nesneyi alarak emniyet içerisinde geri döndüm. Bundan sonra, büyük bir titizlikle seçilmiş kitapları karıştırdım ve Lewis ve Clarke’ın Kolombiya Körfezi’ne yaptıkları keşif seferini anlatan kitabını seçtim. Bir süre bununla oyalandım, sonra gözlerimin ağırlaştığını hissettim ve ışığı büyük bir dikkatle söndürüp derin bir uykuya daldım.

Uyandığımda aklımın tuhaf bir şekilde karışık olduğunu hissettim, içinde bulunduğum durumu kavrayıncaya kadar bir süre geçti. Ama yavaş yavaş her şeyi anımsadım. Bir ışık yakıp saate baktım, lakin durmuştu; dolayısıyla ne kadar uyumuş olduğumu anlamamanın yolu yoktu. Kollarım ve bacaklarım tutulmuştu, uyuşukluğumu gidermek için sandıklar arasında ayakta durmak zorunda kaldım. O zaman kurt gibi acıkmış olduğumu hissettim ve uyumadan önce bir kısmını yediğim o enfes koyun budu aklıma düştü. Koyun budunun tamamen kokmuş olduğunu büyük bir şaşkınlıkla fark ettim. Bu durum büyük bir huzursuzluk duymama yol açtı, çünkü bunu, uyandığımda hissettiğim kafa karışıklığı ile birleştirdince, oldukça uzun bir süre uyumuş olduğum sonucu çıkıyor-

du. Ambarın kapalı havasının bununla ilgisi olabilir ve sonunda bu, çok ciddi sonuçlar doğurabilirdi. Başım fena halde ağrıyordu; güçlkle soluk alıp veriyor gibiydim; kısacası yoğun bir karabasan çökmüştü üstüme. Yine de geçit kapağını açıp ortalığın karışmasına yol açmaya cesaret edemediğimden, saatimi kurdum ve elimden geldiğince kendimi avutmaya çalıştım.

Bundan sonraki dayanılmaz yirmi dört saat boyunca kimse yardımına gelmedi; Augustus'u düşüncesizlikle suçlamaktan kendimi alamıyordum. Beni en çok endişelendiren şey testimdeki suyun neredeyse çeyrek litreye inmiş olmasıydı; koyun budunun heba olmasından sonra da ha bire Bologna sosisi yediğim için susuzluktan içim kavruluyordu. İyice huzurum kaçtı, kitaplar da ilgimi çekmiyordu artık. Uykuya yenilmek üzereydim, ama ambarın kapalı havası, yanmakta olan kömür gibi bazı zararlı etkiler yaratabilirdi; dolayısıyla bu arzuya teslim olma düşüncesi bile beni korkudan titretiyordu. Bu arada geminin artan yalpalamaları okyanusta epeyce yol almış olduğumuzu gösteriyordu ve çok uzaklardan geliyormuşçasına kulaklarıma ulaşan boğuk uğultu, esmekte olan fırtınanın hiç de sıradan bir fırtına olmadığının işaretiydi. Augustus'un ortaya çıkmayışına bir sebep bulmakta zorlanıyordum. Yukarı çıkmama izin verilmesine yetecek kadar yol almış olmalıydık. Augustus'un başına bir kaza gelmiş olabilirdi, ama ansızın ölmüş veya denize düşmüş olması dışında, beni bu kadar uzun süre hapis tutmasını açıklayabilecek bir neden bulamıyor ve bu düşünceyle gitgide sabırsızlanıyordum. Tam karşıdan esen rüzgârın bizi engellemiş olması ve hâlâ Nantucket yakınlarında olmamız da olasıydı. Ama bu fikri bir yana atmak zorundaydım, çünkü durum böyle olsaydı gemi sık sık tiramola ederdi; oysa geminin sürekli iskele tarafına yatıyor olmasından, geriden ve sancak tarafından aldığı düzenli rüzgâr altında ilerlemekte olduğu kanısına vardım. Ayrıca, hâlâ adanın yakınlarında olsak bile, Augustus beni haberdar etmek için niçin bana uğramamıştı? Yalnız ve iç karartıcı durumunun güçlükleri üzerine böyle kafa patlatarak yirmi dört saat daha beklemeye ve hiçbir yardım gelmezse geçidin ağzına kadar giderek ya arkadaşım ile görüşmenin bir yolunu bulmaya ya da en azından aralıktan birazcık temiz hava almaya ve özel kamaradan bir mik-

tar su temin etmeye karar verdim. Bu düşüncelerle uğraşırken, aksi yöndeki bütün çabalarımın karşın, derin bir uykuya daldım, daha doğrusu kendimden geçtim. Çok korkunç düşler gördüm. Başım gelmedik felaket ve dehşet kalmadı. Bunlardan birinde, görünüşleri dehşet veren iğrenç şeytanlar kocaman kocaman yastıklarla beni boğarak öldürmeye çalıştı. Olağanüstü büyüklükte yılanlar gövdeme sarılarak korkutucu parlak gözlerini suratıma dikti. Sonra korku uyandıran uçsuz bucaksız, ıpıssız çöller çevremi kuşattı. Gri renkli, yapraksız ve çok yüksek ağaçlar göz alabildiğine önüm sıra uzandılar. Ağaçların kökleri kasvetli, kapkara, durgun ve korkunç suları her tarafı kaplamış bataklıklarda kayboluyordu. Ve insan canlılığına sahip tuhaf ağaçlar, iskelet kollarını ileri geri sallayarak, ıstırap ve umutsuzluğun en kulak tırmalayıcı, en tiz sesiyle sessiz sulardan merhamet dileniyordu. Sahne değişti; sahranın alev alev yanan engin çölleri ortasında çırılçıplak ve bir başınaydım. Ayaklarımın dibinde saldırmaya hazır bir aslan çömelmiş duruyordu. Ansızın gözlerini açıp bakışlarını üzerime dikti. Bir sıçrayışta ayaklarının üzerine dikildi ve korkunç dişlerini gösterdi. Ardından kıpkızıl boğazından kopan gök gürültüsü gibi bir sesle kükredi ve ben olanca hızımla yere yuvarlandım. Duyduğum dehşetin neden olduğu felç beni boğuyordu, sonunda biraz kendime gelir gibi oldum. Artık düşte sayılmazdım. Hiç değilse duyularımı kısmen kazanmıştım. Kocaman ve gerçek bir canavarın pençeleri bütün ağırlığıyla göğsüme çöküyordu, sıcak nefesi kulaklarımdaydı, beyaz ve korkunç dişleri karanlıkta parılıyordu.

Hayatım ağzımdan çıkacak tek bir heceye ya da kolumu oynatışımın bağlı olsaydı bile, yine de ne kıpırdayabilir ne de konuşabilirdim. Ben çaresizce yatarken canavar ya da her neyse, hiçbir şiddete başvurmayaya kalkışmadan öylece duruyordu ve onun altında ölüp gideceğimi düşünüyordum. Bedensel ve zihinsel güçlerimin beni terk etmekte olduğunu hissediyordum, tek kelimeyle ölüyordum; sırf korkudan ölüyordum.² Başım dönüyordu, ölüm derecesin-

2 Poe'nun eserlerinin (Ambrose Bierce üzerinde belirleyici bir etkisi olan) temel izleği: "Dünya kendiliğinden dehşet verici değildir, onu öyle algılayan insan zihnidir. İnsan, yoldan sapmış ruhunun yarattığı yanılsamaların kurbanından başka bir şey değildir."

de hastaydım, görme yetim zayıflamıştı, üzerimde parıldayan göz küreleri bile donuklaşmıştı. Son bir çaba göstererek fısıltıyla Tanrı'ya yakardım ve ölüme razı oldum. Sesim hayvanın tüm gizli öfkesini uyandırmışa benziyordu. Boylu boyunca üzerime çullandı, ama beni şaşırtan şey, uzun, hafif bir sızlanma sesi çıkararak yüzümü ve ellerimi şevkle, aşırı bir sevgi ve neşe gösterisiyle yalamaya başlaması oldu. Aklım karışmıştı, tam bir şaşkınlık içindeydim, ama Newfoundland köpeğim Kaplan'ın kendine has sızlanma sesini unutamazdım, onun tuhaf yalama sesini çok iyi biliyordum. Bu oydu. Birden kanın şakaklarıma hücum ettiğini hissettim, kurtuluşun ve yeniden hayata dönüşün baş döndürücü ve ezici duygusuydu bu. Üzerinde yatmakta olduğum şilteden hızla fırlayıp sadık arkadaşımın ve dostumun boynuna atılarak tutkulu bir gözyaşı seli içerisinde, göğsümün üzerindeki baskıdan kurtuldum.

Şilteden kalktığımda düşüncelerim tam bir belirsizlik ve karışıklık içerisindeydi. Uzun süre kafamı toplayamadım; sonra yavaş yavaş düşünme yetimi yeniden kazandım ve başıma gelenleri bir bir anımsadım. Kaplan'ın nasıl yanıma gelebilmiş olduğunu açıklamaya çalıştım, ama boşuna; binlerce varsayımla oyalandıktan sonra, hazin yalnızlığımı paylaşmasından ve dokunuşlarıyla beni rahatlatmasından memnuniyet duymakla yetinmek zorunda kaldım. Çoğu insan köpeğini sever, ama benim Kaplan'a duyduğum sevgi sıradan bir sevginin çok ötesindeydi ve şüphe yok ki başka hiçbir yaratık bunu o kadar hak etmiyordu. Yedi yıl boyunca bana can yoldaşı olmuştu ve hayvanları bizim açımızdan değerli kılan üstün nitelikleri birçok defa kanıtlamıştı. Onu daha küçük bir yavruyken, boynuna geçirilmiş bir ipten çekerek götürüp denize atacak olan bir piç kurusunun elinden kurtarmıştım; o da üç yıl sonra, beni bir sokak soyguncusunun kocaman sopasından kurtararak bana olan borcunu ödemişti.

Saati tutup kulağıma götürdüğümde yine durmuş olduğunu gördüm; duyularımın durumuna bakarak, ne kadar uzun olduğunu söylemek olanaksız da olsa, çok uzun bir süre uyumuş olduğumdan emin olduğum için, buna hiç şaşmadım. Ateşler içinde yanıyordum, susuzluğum dayanılacak gibi değildi. Fenerdeki mum yanıp bitmişti ve fosforlu kibrit kutusu da öyle el uzatın-

ca hemen bulunacak gibi değildi; ışıksız kalmıştım, bu yüzden kalan azıcık suyu el yordamıyla arandım. Testiyi bulduğumda boş olduğunu gördüm, suyu Kaplan'ın içmiş olduğuna şüphe yoktu, ayrıca koyun etinden kalanları da yemişti, iyice sıyrılmış kemikler sandığın ağzında duruyordu. Bozulmuş eti gözden çıkarabilirdim, ama suya içim sızladı. Öyle dermansız düşmüştüm ki en ufak bir hareket veya çabada sıtmaya tutulmuş gibi tir tir titriyordum. Üstüne üstlük gemi büyük bir şiddetle baş ve kıç vuruyordu; sandığın üzerindeki yağ varilleri her an yuvarlanıp tek çıkış yolunu tı kayabilirdi. Ayrıca fena halde deniz tutmuştu beni. Bütün bunları göz önüne aldığımda, tamamen güçten düşmeden önce, ne pahasına olursa olsun, hiç zaman geçirmeden geçidin ağzına gidecek buradan kurtulmaya karar verdim. Bu karara vardıktan sonra, kibrit kutusunu ve mumları el yordamıyla yeniden aradım. Birincisini az bir zahmetle buldum ama mumları umduğum kadar çabuk (çünkü onları nereye koyduğumu çok net anımsıyordum) bulamayınca, aramaktan o an için vazgeçtim ve Kaplan'a sessiz olmasını tembihleyerek hemen kamara zeminindeki kapağa doğru ilerlemeye başladım.

Ne kadar dermansız düşmüş olduğum bu çaba sırasında daha çok belli oldu. Güçlkle kendimi sürüklüyordum, ikide bir ansızın bacaklarım bükülüyor, yüzüstü yere kapaklanıyor ve dakikalarca neredeyse hiçbir şey hissetmeden öylece kalıyordum. Kereseler arasındaki dar ve karmaşık dönemeçlerde her an düşüp bayılmaktan korkarak, ki bu durumda ölüp gitmekten başka bir şey umamazdım, yavaş yavaş yol alıyordum. Sonunda tüm enerjimi toparlayıp ileri doğru atıldığımda alnımı çemberli bir sandığın keskin kenarına şiddetle çarptım. Kaza beni yalnızca bir an için sersemletti, fakat sonrasında geminin hızlı ve sert bir biçimde sağa sola yalpalaması sonucunda sandığın tam da yolumun üstüne fırlayıp geçişi engellemiş olduğunu gördüğümde duyduğum hüznü anlatmak olanaksız. Çevresindeki sandıklar ve gemi malzemeleri arasında öyle sıkışmıştı ki, ne kadar uğraşıysam yerinden bir milim oynatamadım. Çok dermansız düşmüş olduğumdan ya kordonun yol göstericiliğinden vazgeçip yeni bir yol arayacaktım ya da önümdeki engelin üzerinden aşıp öte tarafında yoluma devam

edecektim. Birinci seçenek, korkuyla titremeden düşünülemez-cek kadar çok güçlük ve tehlike arz ediyordu. Kafaca ve beden-ce içinde bulunduğum zayıflık durumunda, böyle bir şeye kalkışa-cak olursam yolumu kaybedeceğim, ambarın kasvetli, iğrenç labi-rentleri arasında mahvolacağım kesindi. Dolayısıyla hiç duraksa-madan, kalan gücümü ve metanetimi toplayarak sandığa tırman-maya karar verdim.

Bu amaçla ayağa kalktığımda, bunun korktuğumdan daha çetin bir iş olduğunu gördüm. Dar geçidin her iki yanında çeşitli boy-lardaki ağır kerestelerden birer duvar yükseliyordu; yapacağım en ufak bir dikkatsizlik duvarları başıma yıkabilirdi ya da böyle bir felaketten kaçınabilsem bile, yıkılan keresteler dönüş yolumu ta-mamen tıkayabilirdi. Sandık kocaman, heyula gibi bir şeydi, ayak basacak bir yeri yoktu. Boş yere, bütün gücümle sandığın üzerine ulaşmaya çalıştım; böylece kendimi yukarı çekebilmeyi umuyor-dum. Sandığın üstüne tutunabilseydim bile böyle bir işin üstesin-den gelmeye gücümün yetmeyeceği kesindi; velhasıl bunu başa-ramamış olmam her bakımdan daha iyi oldu. En sonunda sandığı yerinden kımıldatmak için umutsuz bir çabaya giriştiğimde, yük-lendiğim taraftaki tahtalardan birinin esnediğini hissettim. Tahta-lar arasındaki aralıklarda elimi heyecanla gezdirdiğimde tahtalar-dan enli bir tanesinin oynadığını gördüm. Bereket, cebimde bir ça-kı vardı, onunla, epey çaba harcadıktan sonra tahtayı yerinden sö-küp çıkarmayı başardım; ortaya çıkan aralıktan öte yana geçtiğim-de karşı tarafta tahta olmadığını büyük bir sevinçle keşfettim, baş-ka bir deyişle, sandığın üst kapağı yoktu; kendime yol açtığım ta-raf sandığın dibiydi. Bundan sonra çiviye varıncaya kadar, önemli bir güçlkle karşılaşmadan kordona tutunarak ilerledim. Yüreğim güm güm atarak ayaklarımın üzerine doğruldum ve yavaşça kapa-ğı yukarı ittim. Kapağın hemen açılacağını ummuştum, lakin öy-le olmadı; kamarada Augustus'tan başka birinin olmasından kor-ka korka, bu kez daha kararlı bir şekilde ittim. Ama kapağın yerin-den kımıldamadığını şaşkınlıkla gördüm ve huzursuzluğa kapıl-dım, çünkü evvelce, kapağı kaldırmak için çok az kuvvet gerekti-ğini biliyordum. Biraz daha kuvvetli ittim, yerinden kıpırdamadı; bütün gücümle yüklendim, bana mısın demedi. Hiddetle, öfkeden

köpürerek, umutsuzca yüklendim, kapak bütün bu çırpınıp didinmelerime meydan okumaya devam etti; kapağın gösterdiği dirence bakılırsa, ya geçit keşfedilerek kapağı çivilenmişti ya da üzerine çok büyük bir ağırlık konulmuştu ki bu durumda kapağı kaldırmayı düşünmek boşunaydı.

Büyük bir korku ve dehşet duygusu benliğimi kaplamıştı. Böylesine mezara gömülüşümün olası nedenleri üzerine boş yere akıl yürütmeye çalıştım. Birbiriyle bağlantılı, tutarlı bir düşünce zinciri kuramıyordum, döşemeye yığılıp kalmıştım, susuzluk ve açlıktan ölme, boğulma, diri diri mezara gömülme gibi birbirinden korkunç, ezici düşüncelerin aklıma üşüşmesine engel olamıyordum. Bununla birlikte en sonunda aklımı biraz olsun toparlar gibi oldum. Ayağa kalktım ve parmaklarımla yoklayarak kapakla döşeme arasındaki izi veya çatlağı aradım. Bulunca kamaradan ışık gelip gelmediğini anlamak için büyük bir dikkatle inceledim, fakat zerrece ışık sızılmıyordu. O zaman bıçağımın ağzını, sert bir nesneye çarpıncaya kadar yarığa soktum. Bıçağın ucuyla kazımaya çalışınca, onun bir demir kütlesi olduğunu keşfettim; yarık boyunca bıçağın ağzını gezdirmeye çalışırken elime yansıyan titreşimlerden bunun bir zincir palamarı olduğu kanısına vardım. Bana kalan tek yol, yeniden sandığıma dönmek ve orada ya acınacak yazgıma boyun eğmek ya da bir çıkış planı hazırlamasına fırsat vermek için zihnimi yatıştırmaya çalışmaktı. Hemen bu düşüncemi uygulamaya koyuldum ve sayısız güçlükten sonra geri dönmeyi başardım. Son derece bitkin bir durumda kendimi şiltenin üzerine bıraktığımda, Kaplan da boylu boyunca yanıma uzandı; dokunuşlarıyla sıkıntılarıımı hafifletmeye, onlara sabırla katlanmam için beni yüreklendirmeye can atıyor gibiydi.

Köpeğin davranışlarındaki tuhaflık en sonunda ister istemez dikkatimi çekti. Dakikalarca ellerimi ve yüzümü yaladıktan sonra, birden duruyor ve hafif bir sesle inlemeye koyuluyordu. Elimi ona doğru uzattığımda, pençelerini yukarıya kaldırmış, kıpırdamadan sırtüstü yatmakta olduğunu görüyordum. Sık sık tekrarlanan bu tavır bana tuhaf gözüktü, buna hiçbir anlam veremedim. Köpek acı çekiyor gibi görüldüğü için yaralanmış olduğu sonucuna vardım ve pençelerini ellerimin arasına alarak birer birer ince-

ledim, ama hiçbir yara bere izine rastlamadım. O zaman aç olduğunu düşünerek ona kocaman bir parça jambon verdim, jambonu büyük bir iştahla yalayıp yuttuktan sonra yine aynı hareketleri yapmaya başladı. Bu sefer onun da benim gibi susuzluktan kıvrandığını düşündüm ve tam kendimi buna inandırmıştım ki, yalnızca pençelerini incelemiş olduğum aklıma geldi, başı veya vücudunun başka bir yeri yaralanmış olabilirdi. Ellerimi dikkatle başının üzerinde dolaştırdım, yine bir şey bulamadım. Sirtında ellerimi gezdirdiğimde kılların hafiften havaya kalktığı bir bölgeye rast geldim. Parmağımla yokladığımda gövdesine çepeçevre dolanmış bir ip buldum. Daha dikkatle incelediğimde, mektup kâğıdı olduğu duygusunu uyandıran ince, uzun bir kâğıt parçasına rastladım; kâğıdın arasından bir ip geçirilerek hayvanın tam sol omzunun altına gelecek şekilde sıkıca bağlanmıştı.

III. Bölüm

Aklıma ilk gelen şey, kâğıdın Augustus'un bir notu olabileceği, beni zindanımdan kurtarmaya gelmesini önleyen olağanüstü bir kaza meydana geldiği için beni durumdan haberdar etmek üzere böyle bir yola başvurduğu oldu. Sabırsızlıktan pır pır eden bir yürekle, fosforlu kibritlerimi ve mumlarımı yeniden aramaya başladım. Uykuya dalmadan önce onları bir kenara koymuş olduğumu belli belirsiz anımsıyordum; geçit kapağına son gidişimden önce de onları tam olarak nereye koyduğumu pekâlâ anımsayabiliyordum. Ama şimdi kafamı boşuna yoruyordum; kayıp nesneleri bulmak için tam bir saat sonuçsuz ve sinir bozucu bir araştırmayı sürdürdüm; bundan daha fazla düş kırıklığı yaratan bir endişe ve gerilim duygusu olamazdı. Sandığın açık tarafında, başım safraya yakın, el yordamıyla aranırken kasara altı tarafında zayıf bir parıltı fark ettim. Çok şaşırmıştım, birkaç adım ötemdeki bu parıltıya yöneldim. Ancak ben yerimden kıpırdar kıpırdamaz parıltı gözden kayboldu. Onu yeniden görebilmem için ellerimle sandığı yoklayarak ilk konumuma geri dönmem gerekti. Şimdi başımı dikkatle öne arkaya hareket ettirerek ve ilk yöneldiğim tarafın tam ak-

si yönde yavaş yavaş ilerleyerek gözden yitirmeden parıltıya yaklaşabildiğimi gördüm. Sonra (sayısız dar dönemeçlerden zorla geçerek) ona ulaşmayı başardım ve yan yatmış boş bir fıçı içerisinde dağınık halde birkaç kibrit parçası buldum; parıltı bunlardan fıkıyordu. Kibritlerin bu kadar uzağa nasıl gelebildiğini anlamaya çalışırken elim, belli ki, köpeğin gevelemış olduğu iki  mum parçasına değdi. Bu demekti ki köpek bütün mumlarımı gövdeye indirmişti ve ben Augustus'un notunu hiç okuyamayacaktım. Mumdan geriye kalan az bir şey, fıçı içerisindeki erple öyle yoğrulmuştu ki, artık bir işe yaramazdı; oldukları yerde bıraktım. Fosforlu kibritlerden geriye kalan kırıntılardan toplayabildiğim kadarını toplayıp, büyük bir güçlükle sandığıma geri döndüm; bu arada Kaplan sandıktan hiç ayrılmamıştı.

Bundan sonra ne yapacağımı hiç bilmiyordum. Ambar yle karanlıktı ki, ellerimi yüzüme ne kadar yaklaştırırsam yaklaştırayım göremiyordum. Beyaz kâğıt pusula ise, ancak ona doğrudan bakmayıp, şöyle bir göz ucuyla baktığımda belli belirsiz seçilebiliyordu. Böylece hapishanemin ne kadar karanlık olduğu göz önüne getirilebilir. Dostumun notuysa –elbette ondan gelen bir notsa bu kâğıt– zayıf düşmüş, altüst olmuş zihnimi boş yere, daha da rahatsız etmekten başka bir işe yaramıyordu. Bir ışık elde etmek için –afyon içmiş birinin rahatsız uykusunda bulacağı türden– bir yığın saçma çareyi boş yere zihnimde evirip eviriyordum; bu çarelerin her biri, dş gören kişinin akıl yürütme ve dş görme yetileri sırasıyla birbirine üstünlük sağladıkça, bazen en makul, bazen en akla hayale sığmaz şeyler olarak görünür. Sonunda daha önce niçin akıl edemediğime hayıflandığım bir fikir geldi aklıma. Kâğıt parçasını bir kitabın arkasına yerleştirdim ve fıçıdan getirmiş olduğum fosforlu kibrit parçalarını bir araya toplayarak hepsini kâğıdın üzerine yaydım. Sonra elimin ayası ile hızlı hızlı ve düzenli bir şekilde onları ovaladım. Parlak bir ışık birden bütün yüzeye yayıldı, eğer kâğıdın üzerinde bir yazı olsaydı, okumakta eminim hiçbir güçlük ekmezdim. Ama tek bir hece bile yazılı değildi; insanın hevesini kursağında bırakan, hüzün verici bir boşluktan başka bir şey yoktu; ışık birkaç saniye içinde umutlarımı da beraberinde sürükleyerek söndü.

Düşünme yetimin bir süredir ahmaklık sınırında olduğunu, daha önce birkaç defa belirtmişim. Elbette aklımın tamamen başımda olduğu anlar da vardı, hatta pek sık olmamakla birlikte enerji dolu olduğum anlar da. Günlerdir bir balina gemisinin ambarında, çok sağlıksız bir atmosferi solumakta olduğum ve bu sürenin önemli bir bölümünü bir iki yudum suyla geçirdiğim unutulmamalıdır. Son on dört-on beş saattir hiç suyum kalmamıştı ve bu süre içerisinde hiç uyumamışım. Koyun budunun bozulmasından sonra, başlıca besin stokumu, peksimetleri saymazsak, insanı susatan türden çeşitli tuzlu yiyecekler oluşturunuyordu; bu taş kesilmiş peksimetlerin susuzluktan kavrulmuş ve şişmiş boğazımdan geçmesi olanaksızdı. Ateşim çok yükselmişti ve her bakımdan son derece kötüleşmişim. Bütün bunlar, fosforlu kibrit serüvenimden sonra, kâğıdın yalnızca bir yüzünü incelemiş olduğum düşüncesi aklıma gelinceye kadar derin bir umutsuzluk içinde neden saatlerce kıvrandığımı anlatmaya yeter. İşlediğim korkunç hata birden kafama dank ettiğinde duyduğum öfkeyi (çünkü öfkenin diğer bütün duygulara baskın olduğuna inanıyorum) anlatmaya kalkışmayacağım. Aptallığım ve aceleciliğim bana daha büyük bir hata yaptırmamış olsaydı, bu hatanın kendisi önemli olmayabilirdi, üzerinde yazılı hiçbir şey görmeyince, çocukça bir davranışla kâğıdı parça parça yırtıp atmışım, hem de kim bilir nereye...

İçinde bulunduğum çıkmazın bu en berbat kısmından Kaplan'ın zekâsı sayesinde kurtuldum. Uzun aramalardan sonra notun bir parçasını bulunca, onu köpeğin burnuna tuttum ve geri kalanını getirmesi gerektiğini anlatmaya çalıştım. Amacımı derhal anladığını ve bir süre etrafı altüst ettikten sonra kâğıdın büyükçe bir parçasını bulduğunu şaşkınlıkla (çünkü türünü ünlü yapan marifetlerden hiçbirini ona öğretmemiştim) gördüm. Onu bana getirdiğinde, kısa bir süre durdu ve burnunu elime sürterek adeta yaptığım işi onaylamamı bekledi. Elimle hafif hafif başına vurduğumda işi yapmak üzere derhal savuştu. Yeniden dönmesi için bu defa dakikalar geçmesi gerekti, ama sonunda geldiğinde, kâğıdın son eksik parçasını da getirdi, görünüşe göre, kâğıt sadece üç parçaya bölünmüştü. Neyse ki geriye kalan birkaç fosforlu kibrit kırıntısını –belli belirsiz parıltısının izini sürerek– bulmakta pek güçlük çek-

medim. Yaşadığım güçlükler, bana ihtiyatlı olmam gerektiğini öğretmişti; bir süre oturup ne yapmam gerektiğini düşündüm. Bütün bir olasılıkla diye düşündüm, kâğıdın bakmadığım yüzünde bir şeyler yazılıydı, ama bu yüz hangisiydi? Kâğıt parçalarının yerli yerine yerleştirilmesi, bu konuda bana herhangi ipucu vermiyordu, ama şimdi sözcüklerin tamamı (eğer varsa) yerli yerinde ve kâğıdın aynı yüzünde olmalıydı. Bu seferki girişimimde de başarısız olursam, artakalan fosfor bir üçüncü denemeye yetmeyecekti; bu husustan kesinlikle emin olmalıydım. Kâğıdı önceki gibi kitabın üzerine yerleştirdim ve oturup dakikalarca meseleyi kafamda evirip çevirdim. Sonunda üzerinde yazı bulunan tarafta, zayıf bir olasılık da olsa, hassas bir dokunma duyusunun saptayabileceği bir pürüz olabileceğini düşündüm. Bu denemeyi yapmaya karar verdim ve parmağımı dikkatle kâğıdın o andaki üst yüzünde gezdirdim. Ama hiçbir şey algılayamadım. Kâğıdı çevirerek kitabın üzerine yeniden yerleştirdim. İşaret parmağımı yeniden dikkatle kâğıdın üzerinde dolaştırırken, son derece hafif, ama yine de fark edilebilir bir parıltı dikkatimi çekti. Bunlar ilk denememde kâğıdın üzerine yaydığım fosforlu kibritlerden kalan çok küçük kalıntılar olmalıydı. Demek ki yazının bulunduğu yüz, sonunda varlığı kanıtlanabilirse, öteki ya da alt yüzdü. Kâğıdı yeniden ters çevirdim ve daha önce yaptığım gibi işe koyuldum. Fosforları ovunca, önceki gibi parlak bir ışık yayıldı, ama bu sefer kırmızı mürekkeple ve kocaman harflerle yazılmış bir notun satırları açıkça ortaya çıktı. Işık yeterince parlaktı, fakat çok kısa sürmüştü. Yine de çok fazla heyecanlanmamış olsaydım, önümdeki üç tümceyi –çünkü üç tümce olduğunu görmüştüm– dikkatle okumak için yeteri kadar zamanım olurdu. Lakin hepsini birden okuma heyecanı içerisinde yalnızca notun sonundaki yedi sözcüğü okumayı başarabildim “*kan – hayatta kalman kesinlikle ortaya çıkmamana bağlı.*”

Notun tamamını okuyabilmiş –dostumun bana ulaştırmaya çalıştığı uyarıyı eksiksiz anlayabilmiş– olsaydım ve bu uyarı söze dökülmesi neredeyse olanaksız bir felaketin öyküsünü anlatıyor olsaydı bile, yine de, bundan kesinlikle eminim, bu şekilde aldığım bu uyarı parçasının bende uyandırdığı ürküntünün ve tarife sığmaz dehşetin onda birini bile uyandıramazdı. Ve “*kan*” sözcüğü

–bütün sözcükler içerisinde en fazla esrar, ıstırap ve dehşet dolu olan sözcük– nasıl da kat kat önem kazanmıştı şimdi, zindanının koyu karanlığında, nasıl da ağır ve ürpertici (kendini nitelemek veya farklı kılmak için daha önceki sözcüklerden kopmuş), ruhumun en derin köşelerine işliyordu!

Augustus’un, kuşkusuz, gizli kalmamı istemek için yeterli nedenleri vardı ve bunların neler olabileceği konusunda binlerce tahminde bulunmaya çalıştım, lakin bu esrara doyurucu bir açıklama getiremiyordum. Geçit kapağından geri döndükten hemen sonra, Kaplan’ın tuhaf davranışları dikkatimi çekmeden önce, ne olursa olsun sesimi güvertedekilere duyurmaya, bunu doğrudan başarmayacak olursam, geminin en alt güvertesine ulaşmanın bir yolunu bulmaya karar vermiştim. Son çare olarak, bu iki amaçtan birini gerçekleştirebileceğime duyduğum yarı güven, bana durumuma katlanabilme cesaretini (yoksa böyle bir cesarete sahip olmazdım) veriyordu. Okuyabildiğim o birkaç sözcük, beni bundan da yoksun bırakmıştı ve şimdi ilk defa olarak acıklı yazgımı bütün ağırlığıyla hissediyordum. Umutsuzluktan felç olmuş durumda kendimi yeniden şiltenin üzerine attım ve orada bir gün, bir gece boyunca hemen hemen hiç kalkmadan (aklımı başıma toplayabildiğim ve olanları anımsayabildiğim kısa süren anlar dışında) bir tür baygınlık içinde yattım.

Sonunda bir kez daha kalktım ve beni kuşatan dehşet üzerine bir süre düşündüm. Bir yirmi dört saati daha susuz geçirebilmem mümkün değildi, daha fazla dayanamazdım. Mahpusluğumun ilk zamanlarında, Augustus’un sağladığı likörleri önünü ardını düşünmeden içmiştim, ama bu likörler susuzluğumu hiç kesmemiş, sadece ateşimi yükseltmeye yaramıştı. Şimdi yalnızca bir çay bardağı kadar likörüm kalmıştı, midemi isyan ettiren türden keskin bir şeftali likörü. Sosisler tamamen bitmiş, jambondan küçücük bir tulum parçasından başka bir şey kalmamış, peksimetlerince birkaç kırıntı dışında hepsini Kaplan yemişti. Üstelik baş ağrılarının her geçen dakika artmakta olduğunu ve bu ağrılarla birlikte, ilk uykuya dalışımından beri bana musallat olan hezeyanların da şiddetlendiğini görüyordum. Daha önce güçbela da olsa nefes alabiliyordum, fakat şimdi her nefes alıp verişimde göğsüme müthiş

sancılar saplanıyordu. Ama şimdi yeni ve tamamen farklı türde bir huzursuzluk kaynağı vardı ki, verdiği tedirginlik şilteadaki baygınlığa benzer durumdan sıyrılmaya çalışmamın en büyük nedeniydi. Tedirginliğimin nedeni köpeğimin davranışlarıydı.

Köpeğin tavırlarındaki değişikliği, son denememde fosforları kâğıdın üzerine sürterken gözlemlemiştim ilk olarak. Ben bu işi yaparken, gelip hafif bir hırlamayla burnunu elime sürtmüştü, ama o sırada buna dikkat edemeyecek kadar heyecanlıydım. Bundan sonra, anımsanacağı gibi, kendimi şiltenin üzerine atmış, baygınlığa benzer bir uykuya dalmıştım. Şu anda kulaklarıma tuhaf bir tıslama sesi geliyordu; bu ses, büyük bir hırıltıyla soluyan Kaplan'dan çıkıyordu, köpeğin göz küreleri karanlıkta ısl ısl yanıyordu. Ona seslendiğimde hafif bir hırıltıyla karşılık verip sustu. O arada yine kendimden geçmişim, fakat bir süre sonra aynı şekilde yeniden uyandırıldım. Köpeğin bu davranışı, sonunda bende büyük bir korku uyandırıncaya kadar üç veya dört defa yinelendi; artık tamamen kendime gelmiştim. Kaplan, şimdi alçak bir tonda da olsa aynı korkutucu tarzda hırıldayarak ve kuvvetli spazmlar geçiriyormuş gibi dişlerini gıcırdatarak sandığın ağzına yakın bir yerde yatıyordu. Susuzluğun ya da ambarın kapalı havasının onu çıldırttığından kuşku yoktu, ne yapacağımı bilememenin şaşkınlığı içindeydim. Kendi güvenliğim için kesinlikle gerekli olsa da onu öldürme düşüncesine katlanamıyordum. Aman vermez bir düşmanlık ifadesiyle gözlerini üzerime dikmiş olduğunu açıkça görüyor ve her an üzerime atılmasını bekliyordum. Bu korkunç duruma sonunda daha fazla dayanamaz hale geldim; ne pahasına olursa olsun sandıktan çıkmaya karar verdim, yolumu kesecek olursa da mecburen işini bitirecektim. Dışarı çıkabilmek için doğrudan üzerinden geçmek zorundaydım; köpekse niyetimi çoktan anlamıştı, ön ayakları üzerinde doğrularak (gözlerinin konumunun değişmesinden bunu anladım) kolaylıkla fark edilen beyaz dişlerini gösterdi. Jambon tulumundan kalan küçük parçayla içerisinde likör bulunan şişeyi alıp Augustus'un bırakmış olduğu büyük mutfak bıçağı ile birlikte giysilerimin arasına yerleştirdim, sonra paltoma sıkı sıkıya sarınarak sandığın ağzına doğru hareket ettim. Köpek daha ben harekete geçer geçmez hırlayarak boğazıma doğru

atıldı. Öfkeli hayvan bütün ağırlığıyla sağ omzuma çarpıp üzerimden aşarken ben şiddetle sol tarafa yuvarlandım. Diz üstü düştüm, başım battaniyelerin arasına gömüldü. Bu beni, ikinci kez saldıran köpeğin hışmından korudu; boynumu kapatan yünlü battaniyelerin üzerinden sivri dişlerini bastırmakta olduğunu hissediyordum, bereket versin dişleri bütün katları delip geçemiyordu. Şimdi köpeğin altındaydım, çok geçmeden işimi bitirecekti. Canımı dişime takıp köpekle göğüs göğüse savaştım, onu üzerimden fırlattıktan sonra şiltenin üzerindeki battaniyeleri kaptığım gibi köpeğin üzerine fırlatıp, o bunlardan kurtulamadan sandıktan çıktım ve beni izlememesi için kapağını sıkıca kapattım. Ama bu mücadele sırasında jambon parçasını düşürmüştüm, şimdi bütün erzak stoğum bir bardak likörden ibaretti. Bu düşünce aklımdan geçerken, böylesi bir durumda şımarık bir çocuğun kendisini kaptırabileceği bir huysuzluk nöbetinin beni etkisi altına aldığını hissettim ve şişeyi kafama dikerek son damlasına kadar boşalttıktan sonra öfkeyle döşemeye fırlattım.

Şangırtının yankısı daha yeni kesilmişti ki birisinin kasara altı yönünden alçak sesle ama ısrarla bana seslendiğini duydum. Bu öylesine beklenmedik bir şeydi ve bu sesin bende uyandırdığı heyecan öylesine yoğundu ki yanıt vermeye çabalamam boşuna oldu. Konuşma yetimi tümüyle yitirmiştim; dostum ölmüş olduğumu düşünerek bana ulaşmadan geri dönmessin diye şiddetli bir heyecan içerisinde kasılmalarla titreyerek ve bir şeyler söyleyebilmek çabasıyla ağzımı açıp kapayarak sandıkların arasında ayağa kalktım. Ağzımdan çıkacak bir heceye karşılık, bana dünyaları bağışlayacak olsalardı bile konuşamazdım. Bulunduğum yerin biraz ilerisinde, keresteler arasında bir şeyin yavaşça hareket ettiğini işittim. Sonra bu ses hafifledi, hafifledi ve söndü. O anki duygularımı ömrüm oldukça unutabilir miyim? Gidiyordu, haklı olarak kendisinden çok şey umduğum dostum, arkadaşım gidiyordu, beni terk edecekti ve işte gitti! Zindanların en korkunç ve en iğrencinde beni ölüme, yok olmaya terk ediyor; tek sözcük, bir tek hece beni kurtarabilirdi, ama yine de bu tek hece ağzımdan çıkamıyordu! Ölmekten bin beter duygular içerisindeydim, bundan eminim. Başım döndü ve ölü gibi sandığın yanı başına yığıldım.

Yere yığılırken, pantolonumun kemerindeki mutfak bıçağı sıyrılıp takırtıyla zemine düştü. En güzel melodinin nağmeleri bile kulaklarıma bundan daha tatlı gelemezdi! Gürültünün Augustus üzerindeki –adımı çağıranın ondan başkası olamayacağını biliyordum çünkü– etkisini anlamak için yoğun bir heyecanla dinlemeye koyuldum. Sonunda yeniden “Arthur!” sözcüğünün tereddüt ve alçak bir sesle söylendiğini işittim. Yeniden canlanan umutlarım, anında konuşma yetimi geri kazanmamı sağladı ve var gücümle haykırdım: “Augustus! Ah, Augustus!” Arkadaşım “Şişşt! Tanrı aşkına sessiz ol!” diye yanıtladı, heyecandan titreyen bir sesle. “Ambarda yolumu bulur bulmaz yanına geleceğim.” Uzun süre, keresteler arasında hareket ettiğini duydum ve her saniye bana bir çağ kadar uzun geldi. En sonunda ellerini omzumda hissettim ve aynı anda bir su şişesini dudaklarıma dayadı. Ancak üzerine kapanmakta olan bir mezardan son anda kurtulanlar veya kasvetli zindanımda içinde bulunduğum ağır koşullardaki susuzluğun dayatılmaz işkencesini bilenler, fiziksel lükslerin en zengininden –bu nefis içecekten– alınan kocaman bir yudumun sağlayacağı cinsten dile gelmez coşku konusunda bir fikre sahip olabilirler.

Susuzluğumu az çok giderdiğimde, Augustus cebinden üç-dört tane haşlanmış soğuk patates çıkardı; onları büyük bir açgözlülükle yuttum. Bir hırsız feneri içerisinde ışık getirmişti, fenerin minnetle karşıladığım ışınları bana yiyecek ve içecekten hiç de daha az teselli vermedi. Ama uzun sürmüş yokluğunun nedenini öğrenmek için sabırsızlanıyordum; hapisliğim süresince gemide neler olup bitmişti? Anlatmaya koyuldu.

IV. Bölüm

Gemi, tahmin ettiğim gibi, Augustus’un saati bana bırakmasından bir saat kadar sonra denize açılmış. Haziran’ın yirmisinde. O tarihte benim üç günden beri ambarda bulunduğum anımsanacaktır, bu süre içerisinde gemide, özellikle de kamarada ve özel kamarlarda öylesine bir telaş ve koşuşturma varmış ki geçit kapağının gizinin keşfedilmesi tehlikesini göze almadan beni ziyaret etme şan-

sı yokmuş. Sonunda ziyaretime geldiğinde, iyi kötü idare etmek-te olduğumu belirtmişim, bu yüzden sonraki iki gün benim hesa-bıma pek fazla rahatsızlık hissetmemiş, ama yine de aşağı inmek için fırsat kollamış. *Dördüncü güne kadar* bir fırsat bulamamış. Bu arada, birçok defa babasına serüvenimizden söz etmeye ve beni hemen yukarı çıkarmaya karar vermiş, ama henüz Nantucket'ın menzilinde oluşumuzdan ve Kaptan Barnard'ın birtakım sözlerin-den, benim gemide olduğumu öğrenirse, gemiyi anında geri dön-düreceğinden kuşkulanmış. Bundan başka, bana dediğine göre iyi-ce düşününce, acil bir ihtiyacım olmadığına, olursa, geçit kapağın-dan bunu belirtmekte duraksamayacağıma kanaat getirmiş. Böyle-ce her şeyi inceden inceye hesaba katınca, görülmeden ziyaretime gelinceye kadar yerimde kalmamın en iyisi olacağı sonucuna var-mış. Bu fırsat, daha önce de söylediğim gibi, bana saati getirme-sinden sonraki dördüncü güne, ambara girişimden sonraki yedin-ci güne kadar doğmamış. O gün ise, asıl niyeti bana seslenip geçit kapağının altına çağırmak olduğu için beraberinde su ve erzak ge-tirmemişti; yukarıya, özel kamarasına çıktıktan sonra bana bunla-rı uzatabilirdi. Bu amaçla aşağı indiğinde beni uyur bulmuş, çok yüksek sesle horluyormuşum. Bu konuda yaptığım bütün hesapla-malardan, bunun, geçit kapağından saati alıp döndükten sonra içi-ne düştüğüm ve en azından *üç gün üç gece* süren baygınlık dönemi olduğu sonucu çıkıyor. Hem kendi deneyimimden hem başkaları-nın söylediklerinden, kapalı yerlerdeki eski balık yağlarının saldı-ğı kokunun güçlü bir uyutucu etki yarattığını artık öğrenmiş bu-lunuyorum. İçerisine hapsolunduğum ambarın koşullarını, gemi-nin bir balina gemisi olarak kullanıldığı sürenin uzunluğunu dü-şününce, bir kez uykuya daldıktan sonra zaman zaman uyanmış olmak, söz konusu süre boyunca kesintisiz uyumuş olmaktan da-ha şaşılası geliyor bana.

Augustus kapağı kapatmaksızın, fısıltıyla bana seslenmiş, ama benden yanıt alamamış. Sonra kapağı kapatarak yüksek sesle, so-nunda bağırarak seslenmiş, ben hâlâ horlamaya devam ediyormu-şum. O zaman ne yapacağını şaşırmış. Kerestelerin arasında yol bularak sandığa kadar gelmesi zaman almış, bu arada yokluğu, ondan her fırsatta seferle ilgili yazışmaları düzenlemesini ve kop-

ya etmesini isteyen Kaptan Barnard tarafından fark edilirmiş. Dolayısıyla biraz düşününce, yukarı çıkmaya ve beni yoklamak için bir başka fırsatın çıkmasını beklemeye karar vermiş. Çok rahat, deliksiz bir uyku çekiyor gibi göründüğünden ve hapisliğin bende bir rahatsızlık yaratmış olabileceğini düşünemediğinden bu kararı çok kolay verebilmiş. Tüm bunları kafasında evirip çevirirken, kamaradan gelen alışılmadık koşturma sesleri dikkatini çekmiş. Mümkün olabildiğince hızla geçitten çıkıp kapağı kapatmış ve özel kamarasının kapısına atılmış. Adımını daha eşikten atar atmaz bir tabanca suratına dayanmış; aynı anda da bir manivela darbesiyle yere yıkılmış.

Boğazını sıkı sıkıya kavrayıp sıkı bir el onu kamaranın zeminine çivilemiş, yine de etrafında ne olup bittiğini görebiliyormuş. Babası elleri ve ayakları bağlı olarak kamara iskelesinin basamakları dibinde, alnında derin bir yara ile başı aşağıda yatıyormuş ve alnından oluk oluk kan akıyormuş. Tek kelime konuşmuyormuş, belli ki ölmek üzereymiş. İkinci kaptan, suratında şeytani bir alaycılıkla üzerine eğilmiş rahat rahat ceplerini karıştırıyormuş, o sırada kaptanın cebinden büyük bir cüzdanla bir kronometre çıkarmış. Tayfalardan yedisi (zenci aşçı da aralarında) silah bulmak için iskele tarafındaki kamaraları altüst ediyormuş; çok geçmeden kendilerine tüfekler ve cephane bulmuşlar. Augustus ve Kaptan Barnard'dan başka kamarada tam dokuz kişi varmış ve bunlar gemideki en belalı tayfalarmış. Caniler, ellerini arkadan bağladıktan sonra arkadaşımı da yanlarına alarak güverteye çıkmışlar. Dosdoğru kapısı sürgülenmiş olan baş kasarasına gitmişler, iki isyancı ellerindeki baltalarla kapının yanında, ikisi de ambar kapağının ağzında bekliyormuş. İkinci kaptan yüksek sesle bağırmış: "Hey, siz aşağıdakiler, duyuyor musunuz? Çabuk güverteye çıkın, birer birer, şunu da unutmayın, homurdanmak yok!" Birkaç dakika sonra, biri –miço olarak işe girmiş bir İngiliz– yukarı çıkmış, acı acı ağlayıp sızlayarak hayatının bağışlanması için ikinci kaptana yalvarmış. Aldığı tek yanıt alnının ortasına inen bir balta darbesi olmuş. Zavalıcık inlemeden güverteye yıkılmış ve zenci aşçı onu bir çocuk gibi kollarına alıp denize fırlatmış. Darbenin, ardından da cesedin suya gömülüşünün sesini işiten aşağıdaki adamlardan hiç-

birini artık ne verilen sözlerin ne de savrulan tehditlerin güverteye çıkarması mümkün olmuş, bu arada aşağısını dumana boğma önerisi ortaya atılmış. Bunun üzerine ortalık birbirine girmiş, bir an geminin yeniden ele geçirilmesi ihtimali belirmiş. Ama isyancılar, hasımlarının sadece altısının güverteye çıkmasından sonra baş kasarasının kapısını açılmayacak şekilde kapamayı başarmışlar. Bu silahsız altı kişi, kendilerinden daha kalabalık olan isyancılarla giriştikleri kısa bir mücadeleden sonra teslim olmuşlar. İkinci kaptan onlara iyi davranılacağı sözünü vermiş, kuşkusuz aşağıdakilerin teslim olmalarını sağlamak amacıyla, çünkü güvertede konuşulanlar oradan rahatlıkla işitilebilirmiş. Sonuç, ikinci kaptanın şeytani alçaklığından hiç de aşağı kalmayan akıllılığını kanıtlamış. Baş kasarasındakilerin hepsi teslim olmak istediklerini bildirmişler ve birer birer yukarı alınarak elleri kolları bağlanıp sırtüstü, diğer altı kişinin yanına atılmışlar: İsyana katılmayan toplam yirmi yedi tayfa.

Ardından da korkunç bir katliam başlamış. Eli kolu bağlı denizciler sürüklenerek iskele merdivenine götürülmüş. Burada elinde bir baltayla bekleyen aşçı, isyancıların teknenin yan tarafına doğru ittiği her kurbanın kafasına birer darbe indirmiş. Bu şekilde tayfalardan yirmi ikisi oracıkta can vermiş; Augustus derin bir umutsuzlukla, sıranın her an kendisine gelmesini bekliyormuş. Ama alçaklar artık ya yorulmuş ya da bu kanlı işten bir ölçüde bıkkınlık getirmiş olacaklar ki, kalan dört tayfanın ve onlarla birlikte güvertenin bir köşesine fırlatılmış olan dostumun idamlarına ara vermişler, bu sırada ikinci kaptan mahzenden rom getirtmiş ve bu kan içici yaratıkların hepsi güneş batana kadar âlem yapmış. Sonra birkaç adım ötelerinde yatan ve söylenenlerin tek kelimesini kaçırmayan tayfaları ne yapacaklarını tartışmaya başlamışlar. İçki bazı isyancılar üzerinde yumuşatıcı etki yapmış olmalı ki tutsakların isyana katılmaları ve kârı paylaşmaları koşuluyla hepsinin serbest bırakılması lehinde konuşanlar olduğu işitilmiş. Ama zenci aşçı (ki her bakımdan tam bir iblis ve daha fazla değilse de en az ikinci kaptan kadar etkiliydi bu adam) bu türden önerileri hiç dinlemek istemiyor ve iskele merdivenindeki işini kaldığı yerden sürdürmek için ikide bir yerinden kalkıyormuş. Bereket versin, sarhoşluğa o

kadar yenik düşmüşmüş ki daha az kana susamışlar tarafından kolayca zaptedilebilmiş. Bu ikinciler arasında Dirk Peters adıyla tanınan bir halatçı da varmış. Bu adam Missouri Nehri'nin kaynağına yakın, Kara Dağlar yöresinde yaşayan Upsaroka kabilesi Kızılderililerinden bir kadının oğluydu. Babası, sanırım bir kürk tüccarıydı veya en azından Lewis Nehri yakasındaki Kızılderililere ait alış-veriş yerleriyle bir şekilde bağlantısı vardı. Peters, gördüğüm en vahşi görünümlü insandı. Kısa boyluydu; taş çatlasın bir metre kırk beş santimdi, ama kol ve bacakları Herkül'ünkiler gibiydi. Özellikle elleri, insan eli denilemeyecek kadar kalın ve kocamandı. Bacakları ve kolları, sanki hiçbir esnekliği yokmuş gibi tuhaf bir şekilde *kavisliydi*. Kafası da en az bunlar kadar biçimsizdi, (çoğu zencinin kafasına benzer şekilde) tepesi çarpık çurpuk, kocaman başında hiç saç yoktu. Yaşlılıktan kaynaklanmayan dazlaklığını gizlemek için, genellikle kıllı herhangi bir malzemedен –artık bu Epanyöl türü bir köpeğin postu mu olur, Amerikan boz ayısınınki mi olur– bir peruk takardı. O tarihte başında bu ayı postlarından bir parça vardı ve Peters'in bir Upsaroka kızılderilisi olarak doğuştan vahşi görünümüne bu postun fazladan kattığı bir şey yoktu aslında. Ağzı bir kulağından öbürüne uzanıyordu, dudakları ipinceydi ve vücudunun diğer kısımları gibi, doğal esneklikten yoksun görünüyordu, öyle ki yüzüne egemen ifadeyi hiçbir heyecan değiştiremezdi. Bu yüz ifadesini göz önüne getirmek için, dudakların birazcık bile olsun kapatamadığı, uzun mu uzun, fırlak mı fırlak dişleri de ekleyin. Bu adama şöyle bir bakan kişi, onun gülmekten kasılmış olduğunu sanabilir, ama daha dikkatli bakınca titreyerek anlar ki eğer böyle bir ifade neşenin belirtisiyse, bu neşe ancak şeytanın neşesi olabilirdi. Nantuckethli denizciler arasında bu benzersiz adamla ilgili birçok öykü anlatılmaktaydı. Bu öyküler, heyecanlandığında sergilediği muazzam kuvvet hakkındaydı, bazıları da aklının başında olduğu konusunda kuşklar uyandırıyor. Ama Grampus'taki isyan sırasında ona daha çok alayla bakıyorlar gibiydi. Dirk Peters'tan böyle ayrıntılı bir şekilde söz ettim, çünkü yırtıcı görünse de, Augustus'un hayatta kalmasında çok önemli bir rol oynamıştı, çünkü yaşadıklarımı anlatırken de bundan sonra sık sık ondan söz etmek zorunda kalacağım; izninizle, burada söylemeli-

yim ki, öykümün sonraki bölümlerinde insan tecrübesinin tamamen dışında ve bu yüzden insanın inanma sınırlarının çok uzağında kalan olayların yer aldığı görülecektir; anlatımın en önemli ve inanılması en zor noktalarının gerçekliğinin ortaya çıkarılmasında zamana ve bilimin ilerlemesine güvenmekle birlikte, inanılabilirliklerini sağlama konusunda en ufak bir umut beslemeden öykümü anlatmaya devam ediyorum.

Epeyce kararsızlık geçirilip birkaç defa şiddetli tartışmalar yapıldıktan sonra, en sonunda (Peters'in, memuru olarak alıkoymak isteğini şakayla karışık ısrarla belirttiği Augustus dışında) bütün tutsakların balina sandallarının en küçüklerinden birine bindirilerek akıntıya bırakılmasına karar verilmiş. İkinci kaptan, Kaptan Barnard'ın yaşayıp yaşamadığını görmek için aşağı gitmiş; anımsanacağı gibi, isyancılar yukarı çıkarlarken kaptanı aşağıda bırakmışlardı. Çok geçmeden ikisi birlikte gözükmüşler, kaptan bir ölü gibi solgunmuş, ama yaranın etkisinden bir dereceye kadar kurtulmuş olduğu görülüyormuş. Zor anlaşılan bir sesle, adamlarla konuşmuş, kendisini akıntıya bırakmamalarını, görevlerinin başına dönmelerini istemiş, onları istedikleri yerde karaya çıkaracağına ve dava etmeye kalkışmayacağına söz vermiş. Kaptanın sözlerinin hiçbiri isyancıların kulağına girmemiş. Vicdansızlardan ikisi kaptanı kollarından tutarak, ikinci kaptan aşağıya indiği sırada suya indirilmiş bulunan sandalın içine savurmuş. Sonra güvertede yatmakta olan dört kişinin bağlarını çözmüşler ve kaptanı izlemelerini emretmişler; adamlar hiç direnmeden söyleneni yapmışlar; Augustus babasıyla vedalaşmasına izin verilmesi için çırpınıp yalvarmışsa da kimse oralı olmamış. Sandaldakilere bir avuç peksimetre bir testi su verilmiş ama ne direkleri ne yelkenleri ne kürekleri ne de pusulaları varmış. Sandal isyancıların bir başka görüşme yaptıkları birkaç dakika boyunca yedekte çekilmiş, sonunda akıntıya bırakılmış. O zamana kadar gece çökmüş –ne ay ne de yıldız varmış– çok sert bir rüzgâr olmamasına karşın kaba dalgalı bir deniz çalkalanıp duruyormuş. Sandal anında gözden yitmiş, içindeki bahtsızlar için pek fazla umut görünmüyormuş. Ama bu olay 35° 30' kuzey enleminde 61° 20' batı boylamında ve sonuç olarak Bermuda Adaları'ndan çok uzak olmayan bir yerde meydana gelmişti.

Dolayısıyla Augustus, sandalın ya karaya varmayı başarabileceği ya da kıyı gemilerine rastlayacak kadar karaya yaklaşabileceği düşüncesiyle kendini avutmaya çalışmış.

Bundan sonra bütün yelkenleri açılan gemi güneybatıya doğru ilk rotasında yoluna devam etmiş; anlaşıldığına göre, isyancıların bir korsan seferi yapmaya, Yeşil Burun Adaları'ndan Porto Rico'ya gitmekte olan bir geminin yolunu kesmeye niyetleri varmış. Bağlı olmayan ve kamara iskelesinin ön tarafında canının istediği her yere gitmesine izin verilen Augustus'a kimse dikkat etmiyormuş. Dirk Peters ona oldukça iyi davranmaktaymış; bir seferinde de onu aşçının hışmından kurtarmış. Adamlar sürekli sarhoş olduğundan ve kendisine karşı umursamazlıklarını sürdüreklerinin bir güvencesi bulunmadığından, yaşamı hâlâ tehlikeydeymiş. En çok da benim için endişe duyuyormuş, elbette dostumun içtenliğinden kuşkulanamam için hiçbir neden yoktu. Birçok defa benim gemide olduğumu isyancılara bildirmeye niyetlenmiş ama kısmen tanık olduğu vahşetin anısı, kısmen de beni yakında kurtarabileceği umudu, bunu yapmaktan kendisini alıkoymuş. Bana ulaşmak için sürekli fırsat kolluyormuş; devamlı olarak sıkı gözetim altında tutulmasına karşın, sandalın akıntıya bırakılmasından üç gün sonra bir fırsat belirmiş. O üçüncü günün gecesi doğudan şiddetli bir rüzgâr çıkmış ve bütün tayfalar yelkenleri toplamaya çağırılmış, bunu izleyen karışıklık esnasında, kimseye gözükmeden aşağıya inip kamarasına girmiş. Kamaranın çeşit çeşit erzak ve gemi malzemesi için bir depo haline getirilmiş olduğunu büyük bir üzüntü ve dehşetle görmüş; daha önce iskele merdiveninin altında yığılı duran zincir, bir sandığa yer açmak için kamaraya çekilmiş ve tam da geçit kapağının üzerinde bırakılmış! Fark edilmeden onu oradan kaldırmak olanaksızmış, bu yüzden elinden geldiğince çabuk güverteye dönmüş. Yukarı çıktığında, ikinci kaptan onu boğazından yakalayarak kamarada ne iş çevirdiğini sormuş; iskele küpeştesinden denize fırlatıyormuş ki yine Dirk Peters'in araya girmesiyle hayatı kurtulmuş. Elleri kelepçe (gemide beş-altı çift bulunuyordu) vurmuşlar ve ayaklarını sıkıca birbirine bağlamışlar. Sonra kasara altına götürüp "Gemi, gemi olmaktan çıkmadıkça" asla güverteye adım atamayacağı bildirilerek baş

kasarasına bitişik bir alt ranzaya atmışlar. Bu sözler onu ranzaya atan aşçınındı, bununla tam olarak ne demek istediğini söylemek mümkün değildi. Birazdan görüleceği gibi, bütün bu olup bitenler benim kurtulmama yaradı.

V. Bölüm

Aşçının baş kasarasından ayrılmasından hemen sonra, Augustus ranzadan asla canlı çıkamayacağı düşüncesiyle umutsuzluğa düşmüş. O zaman ambarda susuzluktan geberip gitmemdense –çünkü mahpusluğum on gününü doldurmuştu ve testimdeki su dört gün bile zor yeterdi– isyancılar karşısında şansımı denememin daha iyi olacağını düşünerek durumumdan aşağı inecek ilk kişiyi haberdar etmeye karar vermiş. Bu konu üzerinde düşünürken, birden ana ambar yoluyla benimle ilişki kurabileceği düşüncesi aklına gelmiş. Başka her durumda, böyle bir girişimin güçlüğü ve tehlikeleri, bunu denemekten onu alıkoyardı, ama şimdi nereden bakılırsa bakıl-sın çok az yaşama umudu vardı, dolayısıyla da kaybedecek bir şeyi yoktu; bu yüzden bütün zihnini bu işe yormuş.

İlk düşünmesi gereken şey kelepçeleriydi. İlk, onlardan kurtulmanın bir yolunu bulamamış ve daha başlangıçta yolunun kesildiğinden korkmuş, ama daha yakından inceleyince, çok küçük bir çaba ya da zahmetle, sadece ellerini sıkıştırıp arasından çeke-rek kelepçelerden sıyrabileceğini görmüş; bu tür kelepçeler, ince-cik kemikleri basınç altında kolayca esneyebilen genç insanları ke-lepçelemede son derece yetersizdi. Sonra ayaklarını çözmüş ve ha-latı, bir gelen olması durumunda kolayca ayaklarına dolayabile-ceği şekilde bırakarak ranzaya bitişik bölme tahtasını incelemeye başlamış. Bölme tahtası burada bir parmak kalınlığında yumuşak çamdandı, keserek bir delik açmada çok zorlanmayacağını düşün-müş. O sırada baş kasarası iskelesi tarafından bir ses duyulmuş ve sağ elini kelepçenin içine sokmaya (sol elini çıkarmamıştı) ve ipin ucunu ayak bileğindeki ilmikten geçirmeye ancak zaman bulabil-miş; ardında Kaplan’la Dirk Peters’miş gelen; Kaplan hemen ranza-ya atılıp üzerine uzanıvermiş. Köpeği gemiye, benim hayvana düş-

künlüğümü bilen ve yolculuk boyunca yanımda olmasından hoşlanacağımı düşünen Augustus getirmişti. Beni ambara yerleştirdikten hemen sonra köpeği almak için bizim eve gitmişti, ama saatı getirdiğinde bundan söz etmek aklına gelmemişti. Ayaklanmadan sonra, Dirk Peters'in yanında ortaya çıkıncaya kadar onu görmemiş ve ikinci kaptanın çetesinden bir vicdansızın denize atmış olduğunu düşünerek ondan umudunu kesmişmiş. Daha sonra anlaşıldığına göre, Kaplan bir balina sandalının altındaki bir deliğe sürünerek girmiş, dönebilecek kadar yer olmadığından kendini oradan kurtaramamış. Peters sonunda köpeği delikten kurtararak, dostumun nasıl takdir edeceğini bilemediği bir tür iyicil duyguyla Augustus'a yoldaşlık etsin diye baş kasarasına getirmiş; bu arada da biraz tuzlanmış sığır eti, patates ve bir maşrapa su bırakıp, ertesi gün yine yiyecek getireceğine söz vererek gitmiş.

O gider gitmez, Augustus her iki elini de kelepçeden çıkarmış ve ayağını çözmüş. Sonra üzerinde yatmakta olduğu şiltenin bir ucunu ters çevirerek cep çakısıyla (vicdansızlar üstünü arama lüzumunu duymamışlardı) bölme tahtalarından birini, mümkün olduğunca ranzanın taban tahtasına yakın bir yerden kesmeye koyulmuş. Kesmek için burayı seçmiş, çünkü ansızın biri gelecek olursa, şiltenin ucunu eski yerine çekerek yaptığı işi kolayca gizleyebilecekmış. Günün geri kalan bölümünde kimse onu rahatsız etmemiş ve geceye kadar tahtayı tamamen kesmiş. Burada tayfalardan hiçbirinin uyumak için baş kasarasına gelmediğine dikkat edilmeli; isyandan bu yana, şarap içip Kaptan Barnard'ın erzakıyla kendilerine ziyafet çekerek ve geminin yönetilmesi için kesinlikle gerekli olan işler dışında hiçbir şeye aldırış etmeden, hep birlikte kış kamerasında yaşıyorlarmış. Bu durum hem benim için hem Augustus için hayırlı oldu, çünkü işler başka türlü gelişseydi, Augustus bana ulaşma olanağı bulamazdı. Böylece güven içerisinde tasarısını gerçekleştirmeye devam etmiş. Ama tahtayı ikinci bir yerinden (ilk kesilen yerin yaklaşık otuz santimetre kadar yukarısından) keserek, kolayca alt güverteye geçmesine yetecek genişlikte bir delik açtığında günün ağarması yakınmış. Alt güverteye çıktıktan sonra, neredeyse üst güverteye kadar üst üste yığılmış yağ fiçilerinin üzerine tırmanmak zorunda kalsa da pek fazla zahmet çekmeden ana

ambar kapağına ulaşmış; fiçılarla üst güverte arasındaki boşluk vücudunun zar zor sığabileceği kadarmış. Ambar kapağına vardığında, fiçı sıraları arasındaki dar aralıktan sıkışarak geçen Kaplan'ın kendisini oraya kadar izlemiş olduğunu görmüş. Ama şafaktan önce bana ulaşmaya çalışmak için artık çok geçmiş, çünkü asıl güçlük alt ambardaki düzensiz eşya istifinin arasından geçmekte yatıyormuş. Dolayısıyla geri dönmeye ve geceyi beklemeye karar vermiş. Bu niyetle, bir dahaki gelişinde burada fazla zaman yitirmek için ambar kapağını gevşetmeye girişmiş. Kapağı gevşetir gevşetmez, Kaplan hevesle, beliren aralığa atılmış; bir an kokladıkdan sonra uzun uzun sızlanmış, aynı zamanda da kaldırmak arzusuyla kapağı pençeleriyle tırmalıyormuş. Davranışlarından, benim ambarda olduğumdan haberdar olduğuna hiç kuşku yokmuş ve Augustus, aşağı salarsa, köpeğin bana ulaşabileceğini düşünmüş. Dışarı çıkma girişiminde bulunmamı, hiç değilse mevcut koşullarda, arzu etmediğinden ve niyetlendiği gibi ertesi gün bana ulaşabilmesi kesin olmadığından, bana bir not göndermenin uygun olacağı o zaman aklına gelmiş. Daha sonraki olayların kanıtladığı gibi, aklına bu fikrin gelmesi çok yerinde olmuştu, çünkü o notu almamış olsaydım, birden ortaya çıkarak tayfaları korkutacağımdan hiç kuşku yoktu, böylece sonunda büyük bir olasılıkla ikimiz de canımızdan olacaktık.

Yazma kararını verdikten sonra, iş, bunu yapmak için gerekli malzemeleri bulmaya kalmış. Güverteler arası zifiri karanlık olduğundan, el yordamıyla bulunan eski bir kürdan kaleme dönüşmüş. Yeterli büyüklükte kâğıt, bir mektuptan –sözüm ona Bay Ross'tan gelen mektubun bir müsvettesinden– elde edilmiş. Bu mektup ilk taslaktı, ama Bay Ross'un el yazısını yeterince iyi taklit edemediğinden Augustus bir başkasını yazıp ilkin, bereket versin, ceketinin cebine sokmuştu. Böylece tek eksik mürekkep kalmış ve cep çakısıyla tırnağının hemen üstüne yaptığı küçük bir kesik yoluyla mürekkebin yerini tutacak bir şeyi kolayca temin etmiş; bu bölgedeki yaralardan her zaman çok bol kan akar. Not bu koşullarda ve karanlıkta, yazılabileceği kadar yazılmış. Kısaca isyan çıktığını, Kaptan Barnard'ın sandalla denize bırakıldığını, yakında kurtulmayı ve yiyecek içecek elde etmeyi umabileceğimi, ama bir ka-

rışıklık çıkarmaya kalkışmamam gerektiğini açıklıyormuş. Pusula şu sözlerle bitiyormuş: “*Bunları kanımla yazıyorum – hayatta kalman kesinlikle ortaya çıkmamana bağlı.*”

Kâğıt parçasını köpeğin üzerine bağlayıp, ambar kapağından içeri saldıktan sonra, yokluğunda tayfalardan birinin girmiş olduğunu düşünmesi için hiçbir neden bulunmayan baş kasarasına en kısa yoldan dönmüş. Bölmedeki deliği gizlemek için çakısını deliğin tam üst tarafına saplayıp üzerine, ranzada bulunduğu bir kısa gemici ceketini asmış. Sonra, kelepçeleri takıp ipi ayak bileklerine dolamış.

Augustus bu işleri daha yeni tamamlamışmış ki arkadaşımın günlük tayınını getiren Dirk Peters içeri girmiş, zilzurna sarhoşmuş, ancak keyfi yerindeymiş. Tayın, bir düzine haşlanmış iri patatesle bir maşrapa sudan ibaretmiş. Peters bir süre ranzanın yanındaki bir sandığın üzerinde oturmuş, ikinci kaptan hakkında ileri geri konuşmuş, gemide olup bitenlerle ilgili epey gevezelik etmiş. Davranışları son derece uçuk, hatta bir garipmiş. Augustus bir ara onun bu tavırlarından korkuya kapılmış. Ama sonunda Peters mahpusuna ertesi gün daha iyi bir yemek getireceğini mırıldanarak güverteye çıkmış. Gün içerisinde tayfalardan ikisi (zıpkıncılar) yanlarında aşçıyla gelmişler, her üçü de fitil gibi sarhoşmuş. Peters gibi onlar da planlarından açık açık söz etmekte hiçbir sakınca görmemişler. Öyle anlaşıyormuş ki, Yeşil Burun Adaları’ndan gelmekte olan ve karşılaşmaları saat meselesi olan gemiye saldırmak dışında, nihai rotaları konusunda aralarında çok ciddi görüş ayrılığı çıkmış, hiçbir noktada anlaşamıyorlarmış. Augustus’un çıkarabildiği kadarıyla, ayaklanma sadece yağma uğruna yapılmamış, ikinci kaptanın Kaptan Barnard’a duyduğu husumet, kıskırtmanın asıl nedeniymiş. Tayfanın şimdi başlıca iki gruba bölündüğü görülüyormuş; birinci grubun başını ikinci kaptan, diğerininkini aşçı çekiyormuş. Birinci grup karşılarına çıkacak ilk uygun gemiyi ele geçirip onu Batı Hint Adaları’ndan birinde donattıktan sonra korsanlık yapmaktan yanaymış. Taraftarları arasında Dirk Peters’in de bulunduğu ikinci grupsa, geminin Güney Pasifik’e doğru olan ilk rotasının takip edilmesi ve orada ya balina avlanması ya da şartlar neyi gerektiriyorsa onun yapılması eğilimin-

deymiş. Bu bölgeleri sık sık ziyaret etmiş olan Peters'ın anlattıkları-
nın isyancılar üzerinde büyük bir etkisi olduğu görülüyormuş;
tayfalar çıkar ile haz arasında kararsız kalmışlar. Peters sonsuz sa-
yıdaki Pasifik Adaları'nda görülecek yeni yeni şeylerden, eğlence-
lerden, her çeşit kısıtlamadan uzak, güvenli bir yaşamdan, özellik-
le de iklimin ne kadar nefis olduğundan, yiyecek ve içecek bollu-
ėundan, kadınların şehvetli güzelliklerinden söz ediyormuş. He-
nz hiçbir şeye kesin olarak karar verilmemiş, ama melez halat-
cının çizdiği tabloların denizcilerin tutuşmaya hazır imgelemleri
zerinde öylesine büyük bir etkisi oluyormuş ki sonunda onun is-
teklerinin gerçekleşme olasılığı çok fazlaymış.

Üç adam bir saat kadar sonra gitmiş ve baş kasarasına bütün
gün başka giren olmamış. Augustus neredeyse geceye kadar ses-
sizce yatmış. Sonra kendini kelepçelerden ve ipten kurtararak, gi-
rişeceği işe hazırlanmış. Ranzalardan birinin üzerinde bir şişe bu-
lup, ona Peters'ın bıraktığı maşrapadan su, ceplerine de patates
doldurmuş. Büyük bir sevinçle, içerisinde bir parça mum bulu-
nan bir fenere rastlamış. Fosforlu kibritleri de olduğundan bu fe-
neri her an yakabilirmiş. Hava iyice karardığında, yatak örtüleri-
ni içerisinde biri yatıyormuş gibi düzenledikten sonra, bölmedeki
delikten çıkmış. ıkarken, deliği gizlemek için önceki gibi gemici
ceketini akısına asmış; kesip çıkardığı tahta parçasını, daha son-
ra yerine oturtmadığından bunda bir zorlukla karşılaşmamış. şim-
di alt gvertedeymiş, önceki gibi üst gverteyle yağ fıları arasın-
dan ana ambar ağzına doğru ilerlemiş. Buraya varınca feneri yak-
mış, ambarın karmakarışık istiflenmiş eşyaları arasından el yorda-
mıyla aşağı inmiş. Daha ilk anda, ambar havasının dayanılmaz ko-
kusundan ve ağırlığından içine bir korku düşmüş. Böylesine ağır
bir havayı bu kadar uzun süre soluyarak hayatta kalmış olabilece-
ėime ihtimal vermiyormuş. Defalarca adımı seslenmiş, ama ona
yanıt vermemişim ve böylece kaygılarını doğrulamışım. Gemi şid-
detle dalgalara arpıyormuş, dolayısıyla çok fazla gürültü varmış,
bu yüzden soluma veya horlama gibi zayıf bir sese kulak kabart-
manın yararı yokmuş. Fenerin kapağını açmış ve eğer yaşıyorsam
ışığını görerek yardım gelmekte olduğunu anlayayım diye mm-
kn olduğunca yukarı kaldırmış. Benden hâlâ hiçbir yanıt gelmi-

yormuş ve böylece ölmüş olduğum varsayımı kesinlik kazanmaya başlıyormuş. Yine de en azından dehşet verici kuşkularından tamamen kurtulabilmek için, mümkün olabilirse, sandığa kadar bir yol bulmaya karar vermiş. Yürek burkan endişeler içerisinde bir süre güçlkle yol almış, sonunda geçiş yolunun tamamen kapalı olduğunu ve o yönde bir adım bile atma olanağının kalmadığını görmüş. O zaman duygularına yenilerek umutsuzluk içerisinde kendini kerestelerin arasına atıp, bir çocuk gibi ağlamış. Bu esnada ayaklarımın dibine fırlattığım şişenin kırılma sesini duymuş. İyi ki bu olay olmuştu, çünkü ne kadar önemsiz görünse de, bu olay yazgımın bağlandığı pamuk ipliğiydi. Ama bu gerçeği öğrenmem yıllar aldı. Gösterdiği zayıflık ve kararsızlıktan dolayı kapıldığı utanç ve pişmanlık duygusu Augustus'un o zaman benimle daha içten ve çekinmeksizin konuşmasını engellemişti. Üstesinden gelemeyeceği engellerin yolu tıkamış olduğunu gördüğünden, bana ulaşmaya çalışmaktan vazgeçip, derhal baş kasarasına dönmeye karar vermiş. Onu bu kararından dolayı mahkûm etmeden önce, içerisinde bulunduğu asap bozucu koşullar göz önüne alınmalıdır. Gece hızla tükeniyordu, baş kasarasında olmadığı ortaya çıkabilirdi; gün ağarmadan geri dönemeyecek olursa, böyle olacağına kuşku yoktu. Fenerin içindeki mum tükeniyordu ve karanlıkta ambar ağzına kadar yolunu bulması çok zor olacaktı. Ayrıca benim ölmüş olduğuma inanmak için yeterince nedeni vardı; bu durumda sandığıma ulaşmasının bana hiçbir yararı dokunmayacak, kendisiyse durduk yere bir sürü tehlikeyle karşılaşacaktı. Defalarca adımları seslenmişti, ben hiç yanıt vermemiştim. Bana testiyle bıraktığından başka suyum olmadan on bir gün, on bir gece geçmişti, oradan çabucak çıkacağımı umduğumdan, hapisliğim başlangıcında tasarruflu davranmış olamazdım. Baş kasarasının nispeten temiz havasından gelen Augustus'a ambarın havası da, sandığa ilk yerleştiğimde bana gözüktüğünden çok daha zehirli ve dayanılmaz gözükmüş olmalıydı; ambar ağzı, benim sandığa yerleşmemden önce, aylarca açık kalmıştı. Bütün bu düşüncelere, bir de arkadaşımın kısa süre önce tanık olduğu katliam ve dehşet sahneleri; hapisliği, yoksunluğu ve hâlâ hayatta kalabilmesini sağlayan nazik ve kararsız ayrıcalıkla ölümden birçok defa kıl payı kurtuluşu –insanın düşünme

yetisini yerle bir etmek için böylesine üst üste gelmiş tüm bu koşullar– eklenecek olursa, okur da benim gibi kolaylıkla, onun arkadaşlık ve sadakat konularında görünüşteki gevşekliğine kızmak yerine üzüntü duyacaktır.

Augustus şişenin kırılma sesini işitmişmiş işitmesine ama bu sesin ambardan geldiğinden tam emin değilmiş. Bununla birlikte, içine düşen kuşku, sebatla devam etmesi için yeterli bir neden olmuş. İstiflenmiş eşyalardan yararlanarak neredeyse alt güverteye kadar tırmanmış ve geminin baş kış vurmasının azaldığı bir anı kollayarak ve tayfalar tarafından işitilip işitilmeyeceğine aldırmış etmeden var gücüyle bana seslenmiş. Anımsanacağı gibi, işte bu ses bana ulaşmıştı, ama duyduğum şiddetli heyecan yüzünden yanıt verecek gücü kendimde bulamamıştım. İçine doğan kötü düşüncelerin artık temelsiz olmadığından emin, zaman yitirmeden baş kasarasına dönmek amacıyla yığının üzerinden inmiş. O aceleyle bazı kutuları devirmiş, anımsanacağı gibi bu gürültüleri duymuştum. Bıçağın düşüşü bir kez daha duraksamasına yol açtığında dönüş yolunda epeyce mesafe kat etmişmiş. Hemen geri dönüp, ikinci defa yığının üzerine çıkmış ve gürültünün nispeten azaldığı bir anı kollayıp önceki gibi bağırarak bana seslenmiş. Bu defa yanıt verecek sesi bulmuştum. Benim hâlâ hayatta olduğumu görmekten duyduğu aşırı sevinçle bana ulaşmak için her güçlüğü, her tehlikeye göğüs germeye karar vermiş. İçerisinde bulunduğu kereste labirentinden kendini kurtararak sonunda umut vaat eden bir açıklık bulmuş, bir sürü çabalamadan sonra, son derece bitkin bir halde sandığa ulaşmış.

VI. Bölüm

Sandığın yanındayken Augustus bunları bana ana hatlarıyla anlattı. Ayrıntıları daha sonra öğrendim. O, yokluğunun fark edilebileceğinden korkuyordu, ben de iğrenç hapishanemden çıkmaya can atıyordum. Derhal bölmedeki deliğe doğru yola çıkmaya karar verdik; Augustus delikten geçip etrafı kolaçan ederken ben bölmenin berisinde kalacaktım. Kaplan'ı sandıkta bırakma düşüncesi

ikimize de dayanılmaz geliyordu, ama başka ne yapabiliydik? Me-sele buydu. Köpek şimdi tamamen sakinleşmiş görünüyordu, ku-lağımızı sandığa dayadığımızda nefes alıp verişini bile duyamıyor-duk. Ölmüş olduğu kanaatine vararak kapağı açmaya karar ver-dim. Boylu boyunca uzanmış baygın yatıyordu, henüz ölmemişti. Yitirecek zamanımız yoktu, ama hayatımı kurtarmada iki defa rol almış bu hayvanı hiçbir çaba harcamadan öyle yüzüstü bırakıp git-meye içim elvermiyordu. Bu yüzden bin bir zorlukla ve bitkinlik-ten yığılma pahasına, onu elimizden geldiğince beraberimizde sü-rükledik; Augustus, yolumuz üstündeki engellerin üzerine zaman zaman kucağında kocaman bir köpekle tırmanmak zorunda kaldı, öylesine dermansız düşmüştüm ki ben bu işi hayatta beceremez-dim. En sonunda deliğe ulaşmayı başardık, Augustus delikten geç-tikten sonra, Kaplan'ı da delikten öteki tarafa geçirdik. Bir terslik yoktu; her an burun buruna gelebileceğimiz bir tehlikeden kıl pa-yı kurtulmuş olmaktan dolayı Tanrı'ya şükretmekten geri kalma-dık. Şimdilik deliğin yakınında kalmam gerektiğine karar verdik; böylece arkadaşım günlük tayınının bir kısmını buradan bana ve-rebilecekti ve öncekine oranla çok temiz bir havayı soluma olana-ğı bulabilecektim.

Öykümün, yükü usulünce istiflenmiş bir ambarı görmüş kimi okurlara anlaşılmaz görünecek bir istiflemeden söz ettiğim bazı bölümlerini açıklamak için bu en önemli görevin Grampus'ta yeri-ne getiriliş biçiminin, atandığı görevin doğası gereği taşıdığı risk-leri hesaba katacak denli deneyimli ve dikkatli bir denizci olma-yan Kaptan Barnard adına utanç verici bir ihmalcilik olduğunu be-lirtmeliyim. Doğru istifleme öyle gelişigüzel yapılamaz; birçok fe-ci kaza, bildiğim kadarıyla, bu hususun ihmal edilmesi veya bilin-memesi nedeniyle meydana gelmiştir. Bir telaş ve koşuşturma içe-risinde yük alıp yük boşaltan sahil ticaret gemileri, istiflemeye ge-reken dikkatin gösterilmemesi nedeniyle bu tür aksiliklerle en faz-la karşılaşan gemilerdir. En önemli nokta, geminin en şiddetli yal-palamalarında bile yükün veya safranın yer değiştirmesine olanak vermemektir. Bu yüzden yalnızca yükün miktarına değil niteliği-ne de; geminin tam yüklü mü, kısmen yüklü mü olacağına da çok dikkat edilmelidir. Çoğu yük türünde istifleme tespit civatası vasi-

tasıyla yapılır. Böylece tütün veya un yükü geminin ambarına öyle sıkı sıkıya vidalanır ki yük boşaldığında varillerin ve fiçilerin iyice yassılmış olduğu görülür ve yeniden ilk şekillerine dönmeleri biraz zaman alır. Vidalamaya esas olarak ambarda yer kazanmak amacıyla başvurulur; geminin un veya tütün gibi mallarla *tam yüklü* olması durumunda, yükün kayması tehlikesi, hiç değilse önemli bir sonuç doğurabilecek bir tehlike söz konusu değildir. Elbette bu vidalama yönteminin, yükün kaymasından tamamen farklı bir nedenden kaynaklanan çok acıklı sonuçlar doğurduğu durumlar da olmuştur. Örneğin sıkı sıkıya vidalanmış bir pamuk yükünün, belirli koşullarda, hacim genişlemesi nedeniyle çatlaklara işleyerek tahtaların arasını su alacak şekilde açtığı bilinmektedir. Büyük fiçilerin yuvarlaklığından kaynaklanan boş hacimler olmasa, tütün yükünün de normal mayalanmayla aynı sonucu doğuracağı muhakkaktır.

Kısmi yük alındığında, asıl tehlike yükün kayarak yer değiştirmesidir ve böylesi aksiliklerin olmaması için her zaman gerekli önlemler alınmalıdır. Yalnızca şiddetli bir kasırgayla karşılaşanlar veya fırtınanın ansızın dinmesiyle geminin nasıl yalpa vurduğuna tanık olanlar, geminin baş kış vuruşunun muazzam gücü ve bunun sonucunda gemideki gevşek malların nasıl korkunç bir hızla savrulduğu konularında bir fikir sahibi olabilirler. Kısmi yük olduğunda, dikkatli istifleme yapma gereği açıkça ortaya çıkmaktadır. Pruvası yeterince iyi tasarlanmamış (özellikle pruva yelkeni küçük) bir gemi faça edip yattığında, çoğunlukla neredeyse alabora olacak gibi olur; her on beş yirmi dakikada bir olan bu olay, *istiflemenin doğru yapılmış olması koşuluyla*, ciddi hiçbir sonuç doğurmaz. Ama istifleme usulünce yapılmamışsa, ilk ciddi yan yatışta yükün tamamı geminin suya yatmış olan tarafına devrilir ve böyle bir olay olmamış olsa kolaylıkla yeniden dengesini bulabilecek olan gemi, bu durumda bunu yapamaz, birkaç saniye içinde suyla dolup batar. Şiddetli fırtınalarda su alıp batan gemilerin en az yarısının yükün veya safranın yer değiştirmesi yüzünden battığını söylemek abartı olmaz.

Hangi türden olursa olsun, gemiye alınan kısmi yük, ilkin elden geldiğince sıkı sıkıya istiflenmeli, sonra üzeri ambarın bir yanın-

dan ötekine kadar uzanan sağlam bir tahta perdeyle kapatılmalıdır. Bu tahtaların üzerine ambar tavanına kadar uzanan ve her şeyi yerli yerinde tutan geçici payandalar vurulmalıdır. Zahire ve benzeri malzemelerden oluşan yüklerde ek önlemler alınması gerekir. Limandan ayrılırken zahireyle tamamen dolu bir ambarın varış yerinde dörtte üç oranında dolu olduğu görülür; ama yük, alıcı tarafından kile kile ölçüldüğünde, teslim edilen miktarı (zahirenin şişmesi nedeniyle) epeyce aştığı görülür. Buna, yolculuk esnasında yükün yerleşmesi yol açar; karşılaşılan hava ne kadar sert olursa yerleşme o oranda fazla olur. Zahire gevşek bir şekilde ambara yığılırsa, sonra tahta perdeler ve payandalarla ne kadar emniyete alınıralsa alınsın, uzun bir yolculuk yükün kaymasına yol açarak çok acı felaketler doğurabilir. Bunu önlemek için limandan ayrılmadan önce yükün elden geldiğince yerleşmesi konusunda her yönetime başvurulmalıdır; bu yöntemlerden biri de zahirenin içine kamalar sokulmasıdır. Bütün bunlar yapıldıktan, tahta perde ve payandaları sağlamlaştırmak için alışılmadık zahmetlere girdikten sonra bile, işinin ehli bir denizci, ambarı zahireyle, hele de kısmen dolu bir gemide, şiddetli bir fırtınada kendini emniyette hissetmeyecektir. Bununla birlikte yüzlerce sahil ticaret gemimiz ve Avrupa limanlarından kalkan daha fazla sayıda gemi, her gün en tehlikeli türden kısmi yüklerle, hiçbir önlem almadan denize açılmaktadır. Aslında daha sık kaza olmaması çok şaşılacak bir şey. Bildiğim kadarıyla, bu vurdumduymazlığın neden olduğu çok acıklı bir kaza, 1825 yılında Richmond'dan (Virginia) Madeira'ya gitmek üzere denize açılan mısır yüklü *Fire-fly* adlı uskunanın kaptanı Joël Rice'ın başına geldi. Joël Rice, yükü ne olursa olsun, baştan savma istiflemek gibi bir alışkanlığı olmasına karşın, hiçbir ciddi kazaya uğramadan birçok sefer yapmıştı. Joël daha önce hiç zahire yüküyle denize açılmamıştı ve bu sefer mısırdan ibaret yükünü ambara öylesine yüklemişti, ambar ancak yarısına kadar dolmuştu. Yolculuğun ilk kısmında hafif rüzgârlardan başka bir esintiyle karşılaşmadı, ama Madeira'ya bir günlük mesafeye geldiğinde, kuzeydoğudan esen ve onu orsasına eğlenmeye zorlayan güçlü bir fırtına çıktı. Kaptan yalnızca pruva yelkenini çift camadan vurup küçülttü ve gemi her tekne gibi bir damla su almadan yoluna devam etti. Karanlık çö-

kerken fırtına biraz yatışmış gibiydi; büyük bir yalpa sancak tarafına yatırıncaya kadar gemi öncekinden daha düzensiz de olsa iyi gidiyordu. Birden mısır yükünün tamamının yer değiştirdiği hissedildi, hareketin gücünden ambar kapağı patladı. Tekne kurşun gibi denizin dibini boyladı. Bu olay, tayfalardan birini (kazadan kurtulan tek kişi) denizden çıkaran ve iyi yönetilirse her kış filikasının da yapabileceği gibi, fırtınada tam bir güvenlik içinde yoluna devam eden (Madeira limanına kayıtlı) küçük bir şalopadan seslenilse duyulacak kadar yakın mesafede oldu.

Yağ fıçılarının³ ve gemi malzemelerinin karmakarışık yığının-dan azıcık hallice olan bu yığına istif denebilirse, Grampus'taki istif son derece beceriksizce yapılmıştı. Ambardaki eşyaların durumundan daha önce söz etmiştim. Alt güvertede yağ fıçıları ile üst güverte arasında (daha önce söylediğim gibi) vücudumun sığacağı kadar yer vardı; ambar ana kapağı civarında boş bir alan kalmıştı; istifler arasında da birkaç yerde boş alanlar bulunuyordu. Augustus'un bölmede açtığı delik civarında, bir fıçının sığabileceği kadar bir yer vardı; şimdilik kendimi rahatça buraya yerleştirdim.

Arkadaşım sağ salim ranzasına ulaşip, kelepçeleriyle ayak bağlarını eski haline getirdiğinde, gün iyice ağarmıştı. Hakikaten kıl payı kurtulmuştuk, çünkü Augustus bu işleri daha yeni bitirmişti ki ikinci kaptan, yanında Dirk Peters ve aşçıyla birlikte aşağı geldi. Bir süre, Yeşil Burun Adaları'ndan gelecek olan gemiden söz ettiler, söz konusu geminin yolunu dört gözle bekliyor gibiydiler. En sonunda aşçı, Augustus'un yatmakta olduğu ranzaya gelip baş tarafına oturdu. Gizlendiğim yerden her şeyi görüyor ve duyuyordum, çünkü kesilen tahta parçasını yerine yerleştirmemiştik; zencinin her an, deliği kapatmak için asılmış denizci ceketine yaslanmasını bekliyordum; bu durumda her şey açığa çıkacak ve hiç kuşku yok ki anında canımıza okuyacaklardı. Ama şansımız yaver gitmeye devam etti, gemi yalpaladıkça sık sık cekete dokunmasına karşın, deliği ortaya çıkaracak kadar ona yaslanmadı. Ceketin eteği bölmeye iyice tutturulmuştu, bu yüzden salınarak deliği açığa çıkarması söz konusu değildi. Bütün bu süre boyunca, Kaplan ran-

3 Balina gemilerinde genellikle demirden yapılmış yağ tankları bulunur, Grampus'ta neden bulunmadığını hiçbir zaman öğrenemedim – Poe'nun notu.

zanın ayakucunda yatmaktaydı; biraz kendini toparlamış gibi görünüyordu, çünkü ara sıra gözlerini açtığını ve derin derin nefes aldığını görebiliyordum.

Birkaç dakika sonra ikinci kaptanla aşçı, Dirk Peters'ı kamara da bırakarak yukarı çıktılar, Dirk gelip ikinci kaptanın biraz evvel oturmuş olduğu yere oturdu. Augustus'la arkadaşça konuşmaya başladı, diğer ikisiyle birlikteyken görüldüğü kadar sarhoş olmadığını görebiliyorduk; sarhoşluğu büyük ölçüde numaraydı. Arkadaşımın bütün sorularına çok rahat bir tavırla yanıtlar verdi; ona babasının bir gemi tarafından kurtarılmış olduğundan hiç kuşkusunu olmadığını, çünkü akıntıya bırakılmalarından sonra gün batıncaya kadar en az beş yelkenli görmüş olduklarını anlattı; bende hoşnutluk kadar şaşkınlık da yaratan avutucu bir dil kullandı. Peters'ın yardımıyla gemiyi yeniden ele geçirebileceğimizi umut etmeye başladım ve fırsat bulur bulmaz bu fikrimden Augustus'a söz ettim. Augustus da bu fikrin yabana atılamayacağını düşünüyordu, ama ısrarla böyle bir işe kalkışırken son derece dikkatli olmak gerektiğini söyledi, çünkü melezin sağı solu pek belli değildi, hatta aklının başında olduğunu söylemek bile zordu. Peters aşağı yukarı bir saat sonra güverteye çıktı ve öğleye doğru elinde kocaman bir dilim tuzlanmış sığır eti ve pudingle geri geldi. Yalnız kaldığımızda, içeri girip büyük bir keyifle yemeğe katıldım; gizlendiğim yere dönmeye gerek duymadım. Gün boyu baş kasarasına başka kimse gelmedi; geceleyin Augustus'un ranzasına girdim ve neredeyse şafak sökünceye kadar deliksiz ve tatlı bir uyku çektim; güvertede bir tıkırtı duyan Augustus'un beni uyandırması üzerine çabucak gizlenme yerime geçtim. Gün iyice ısıldığında Kaplan'ın eski gücüne tamamen kavuşmuş olduğunu gördük; sudan korktuğunu gösteren hiçbir belirti yoktu, kendisine verilen bir miktar suyu büyük bir hevesle içti. Günün ilerleyen saatlerinde eski enerjisine ve iştahına yeniden kavuştu. Tuhaf davranışlarına yol açan şey, hiç kuşkusuz, ambarın sağlığa zararlı havasıydı, bunların köpeğin delirmesiyle hiçbir ilgisi yoktu. Onu sandıktan beraberimde getirmekte ısrar etmiş olduğum için ne kadar sevinsem azdı. O gün Haziran'ın otuzuydu ve Grampus'un Nantucket'tan denize açılışının on üçüncü günüydü.

Temmuz'un ikisinde, ikinci kaptan aşağı geldi, her zamanki gibi sarhoştur ve pek keyifliydi. Augustus'un ranzasına gelip, sırtına bir şaplak indirdi ve onu serbest bırakacak olursa, iyi davranmayı düşünüp düşünmeyeceğini ve bir daha kamaraya gitmeyeceğine söz verip vermeyeceğini sordu. Buna arkadaşım elbette olumlu yanıt verdi ve haydut, paltosunun cebinden çıkardığı bir şişeden Augustus'a rom içirdikten sonra onu serbest bıraktı. Sonra ikisi birden güverteye çıktılar ve neredeyse üç saat süreyle Augustus'u görmedim. Daha sonra iyi haberlerle geldi: Grandi direğinin ön tarafında canının istediği her tarafa gitme iznini elde etmişti ve eskiden olduğu gibi baş kasarasında uyuması emredilmişti. Bana iyi bir yemek ve bolca da su getirmişti. Gemi hâlâ Yeşil Burun Adaları'ndan gelmesi beklenen gemi için kol geziyordu ve şimdi bir yelkenli görünmüştü; bunun, yolu gözlenen gemi olduğu sanılıyordu. Bundan sonraki sekiz günün olaylarını pek önemli olmamaları ve öykümün ana olayları ile doğrudan ilişkilerinin bulunmaması nedeniyle, ama tamamen atlamayı da istemediğimden bir günlük şeklinde sunacağım.

3 Temmuz – Augustus bana üç battaniye buldu, onlarla gizlenme yerimi rahat bir hale getirdim. Gün boyunca aşağıya arkadaşımın başka kimse gelmedi. Kaplan ranzada deliğin tam önüne yerleşti ve hastalığın etkilerinden tamamen kurtulmamış gibi derin bir uyku uyudu. Geceye doğru birden çıkan rüzgâr, yelkenlerin toplanmasına fırsat bırakmadan olanca hızıyla gemiye yüklendi, neredeyse alabora oluyorduk. Ama esinti çabucak kesildi ve pruva gabya yelkeninin ortasından ikiye yırtılması dışında gemiye bir zarar vermedi. Dirk Peters bütün gün Augustus'a çok iyi davrandı; onunla Pasifik Okyanusu'yla ve bölgede ziyaret ettiği adalarla ilgili uzun bir sohbeye girişti. Ona, isyancılarla birlikte bu yörede bir tür keşif ve zevk yolculuğuna çıkmaktan hoşlanıp hoşlanmayacağını sordu ve adamların ne yazık ki yavaş yavaş ikinci kaptanın görüşüne yaklaşmakta olduğunu söyledi. Augustus'un buna yanıtı, yapılabilecek daha iyi bir şey olmadığından ve her şey korsan yaşantısına yeğlenebileceğinden, seve seve böyle bir serüvene atılacağı oldu.

4 Temmuz – Yelkenleri görünen geminin Liverpool’dan gelen küçük bir tekne olduğu anlaşıldı ve rahatsız edilmeden geçmesine izin verildi. Augustus isyancıların niyetleri konusunda olabildiğince çok bilgi elde edebilmek amacıyla zamanının çoğunu güvertede geçiriyordu. Tayfalar sık sık şiddetli kavgalara tutuşuyorlardı, bu kavgalardan birinde bir zıpkıncı, Jim Bonner, denize fırlatıldı. İkinci kaptan tarafı güçleniyordu. Jim Bonner Peters’in da taraftarı olduğu aşçının çetesindendi.

5 Temmuz – Gün ağarırken batıdan kopan sert bir rüzgâr öğle vakti fırtınaya dönüştü, öyle ki yan yelkenle veledibarga dışında yelken açma olanağı kalmadı. Pruva gabya yelkenini toplarken, sıradan bir tayfa olan Simms dut gibi sarhoş olduğundan denize düşerek boğuldu, onu kurtarmak için hiçbir şey yapılmadı. Böylece gemideki insanların toplam sayısı on üçe düşmüş oldu. Aşçının çetesi: Dirk Peters, zenci aşçı Seymour’un kendisi, Jones, Greely, Hartmann Rogers ve William Allen; ikinci kaptanın çetesi: Adını hiçbir zaman öğrenemediğim ikinci kaptanın kendisi, Absalom Hicks, Wilson, John Hunt ve Richard Parker; ayrıca Augustus’la ben.

6 Temmuz – Fırtına bütün gün yağmurla karışık esti durdu. Gemi armuzlardan epeyce su aldı, pompalardan birisi sürekli çalıştırıldı ve Augustus da sırasını savmak zorunda kaldı. Karanlık çökerken, seslenilse duyulacak mesafeye gelinceye kadar fark etmediğimiz bir gemi geçti yanımızdan. Gemi isyancıların yolunu gözledikleri gemi olmalıydı. İkinci kaptan gemiye seslendi, ama yanıt fırtınanın güm-bürtüsünde boğuldu. Saat on birde, geminin ortasında patlayan bir dalga iskele küpeştesinin büyük bir bölümünü alıp götürdü ve daha bir sürü ufak tefek hasara yol açtı. Sabaha karşı fırtına yatıştır gibi oldu; güneş doğarken rüzgâr tamamen dindi.

7 Temmuz – Deniz bütün gün kabardı durdu, gemi hafif olduğundan bütün bu süre boyunca şiddetle yalpa vurdu; gizlendiğim yerden ambardaki eşyaların sağa sola çarpmakta olduğunu açıkça işitiyordum. Deniz tutmasından epeyce rahatsız oldum. Peters Au-

gustus'la uzun bir konuşma yaptı ve çetesinden iki kişinin, Greely ile Allen'ın korsanlık yapmaya karar vererek ikinci kaptanın safına geçtiklerini anlattı. Augustus'a o zaman tam olarak anlayamadığım birçok soru sordu. Akşamın bir vakti gemi su sızdırmaya başladı, sızıntı geminin yapısından kaynaklandığından, önlemek için pek fazla şey yapılamıyordu; su armuzlardan giriyordu. Pruvanın şurasına burasına tikiştirilen bir yelkenin epey yararı görüldü, sızıntı azaldı.

8 Temmuz – Güneş doğarken, ikinci kaptan, korsanlık yapmak amacıyla Batı Hint Adaları'na gitmek üzere geminin burnunu güneybatıya çevirdiğinde doğudan hafif bir esinti çıktı. Peters'tan veya aşçıdan hiçbir itiraz gelmedi, en azından Augustus böyle bir karşı çıkışa tanık olmadı. Yeşil Burun Adaları'ndan gelecek gemiyi ele geçirme niyeti tümüyle bir yana bırakılmıştı. Şimdi pompalardan birinin saatte bir üç çeyrek saat çalıştırılmasıyla sızıntı kolaylıkla kontrol altında tutulabiliyordu. Yelken pruvanın altından çıkarıldı. Gün içerisinde iki küçük uskunaya el sallandı.

9 Temmuz – Hava güzel. Elbirliğiyle küpeşte onarıldı. Peters yine Augustus'la uzun bir konuşma yaptı ve şimdiye kadar konuştuğundan daha açık konuştu. Hiçbir şeyin kendisini ikinci kaptanın görüşlerini kabul etmeye ikna edemeyeceğini söyledi, hatta gemiyi onların elinden almayı ima etti. Arkadaşıma böyle bir durumda yardımına güvenip güvenemeyeceğini sordu. Augustus buna duraksamadan “Evet” yanıtını verdi. Peters o zaman diğer yandaşlarını yoklayacağını söyleyerek uzaklaştı. Günün geri kalan kısmında Augustus onunla özel olarak konuşma olanağı bulamadı.

VII. Bölüm

10 Temmuz – Norfolk'a gitmek üzere Rio'dan yelken açmış bir gemiyle karşılaştık. Hava sisli, rüzgâr doğudan kararsız esiyor. Hartman Rogers ayın sekizinde bir bardak grog içtikten sonra başlayan kasılmalar yüzünden bugün çırpına çırpına öldü. Bu adam

aşçının çetesindendi; Peters en çok ona güveniyordu; Augustus'a onu ikinci kaptanın zehirlemiş olduğundan kuşkulandığını söyledi, dikkati elden bırakırsa sıra yakında ona gelecekti. Artık çetelelerinde sadece kendisi, Jones ve aşçı vardı, diğer taraftaysa beş kişi. Peters geminin kumandasını ikinci kaptandan alma tasarısını Jones'a açtı, ama bu tasarı soğuk karşılandı; Peters da meseleyi daha fazla kurcalamaktan ya da aşçıya herhangi bir şey söylemekten vazgeçti. Böyle sakınlı davranmakla iyi de etti, çünkü öğleden sonra aşçı, ikinci kaptanın tarafına geçmeye karar vermiş olduğunu bildirdi ve Jones bir fırsatını bulup Peters'la ağız dalaşına girdi; fesat planından ikinci kaptanı haberdar edeceğini ima ederek resmen karşı tarafa katıldı. Artık kaybedecek zaman yoktu, Peters Augustus'a ne pahasına olursa olsun gemiyi ele geçirmeye kesin kararlı olduğunu söyledi, yeter ki Augustus ona yardım etsindi. Arkadaşım bu amaca ulaşmaya yönelik her tasarıda payına düşeni seve seve yapacağına dair ona güvence verdi ve bunun iyi bir fırsat olduğunu düşünerek benim gemideki varlığımdan onu haberdar etti. Melez bu habere şaşmaktan çok sevindi, çünkü artık ikinci kaptanın tarafına geçmiş olduğuna kesin gözüyle baktığı Jones'a hiç mi hiç güvenmiyordu. Hemen aşağı indiler, Augustus beni adımla çağırdı; biraz sonra Peters'la tanıştık. Jones'u grubumuzun tamamen dışında bırakarak, ilk fırsatta gemiyi geri almak için harekete geçmeyi kararlaştırdık. Başarmamız durumunda gemiyi karşımıza çıkan ilk limana götürüp teslim edecektik. Yandaşlarının Peters'ı terk etmesi, onun Pasifik'e gitme tasarılarını boşa çıkarmıştı, böyle bir serüven tayfasız başarılamazdı. Mahkemede ya cinnet nedeniyle (isyana yardım etmesine yol açan şeyin cinnet olduğunu büyük bir ciddiyetle ileri sürdü) aklanacağına ya da suçlu bulunsa bile Augustus'un ve benim ifadelerimle affa uğrayacağına güveniyordu. Görüşmemiz "Herkes yelkenlere!" haykırılarıyla kesildi ve Peters'la Augustus güverteye koştular.

Her zamanki gibi tayfaların hemen hepsi sarhoştı; yelkenler gerektiği gibi toplanamadan, şiddetli bir bora gemiyi devirecek kadar yan yatırdı. Ama gemi epey su almasına karşın, doğrularak yoluna devam etti. Her şey emniyete alınmıştı ki gemiye ikinci, ardından da üçüncü bir bora dalgası çarptı, hiçbir hasar meydana gelmedi.

Bunların hemen ardından büyük bir öfkeyle kuzeyden ve doğudan esmeye başlayan rüzgâr her bakımdan çok büyük bir fırtınanın habercisiydi. Her şey elden geldiğince sağlamca tutturuldu ve böyle durumlarda yapıldığı gibi trinketa yelkenini çift camadanla küçülterek faça edip yan yattık. Gece ilerledikçe rüzgârın şiddeti arttı ve deniz iyice kabardı. Peters o zaman Augustus’la beraber baş kasa-rasına geldi ve görüşmemize kaldığı yerden devam ettik.

Tasarımızı gerçekleştirmek için bundan daha elverişli fırsat olmayacağına anlaştık, bu şartlarda böylesi bir hareket hiç kimse-nin aklından geçmezdi çünkü. Gemi rahatça faça edip yan yatmak-ta olduğundan, hava düzelineye kadar manevra yapılmasına ihti-yaç duyulmayacaktı. Girişimimizde başarılı olursak, gemiyi lima-na sokmakta bize yardımcı olmaları için bir-iki kişiyi serbest bı-rakacaktık. Asıl zorluk güçlerimiz arasındaki oransızlıktaydı. Biz yalnızca üç kişiydik, kamaradaysa dokuz kişi vardı. Peters’in üze-rinde sakladığı bir çift küçük tabancayla her zaman pantolonunun kemerinde taşıdığı büyük bir gemici bıçağı dışında gemideki bü-tün silahlar da onlardaydı. Bazı göstergelerden –örneğin balta ve-ya manivela gibi şeylerin hiçbirinin yerinde olmayışından– ikinci kaptanın bazı şeylerden, hiç değilse Peters’tan kuşkulandığından ve ondan kurtulmak için eline geçecek fırsatı kaçırmayacağından korkmaya başladık. Yapmaya karar verdiğimiz şeyin hemen yapı-labilecek türden bir iş olmadığı açıktı. Ama denge, ihtiyatsızca işe girişemeyeceğimiz kadar aleyhimizydi henüz.

Peters güverteye çıkıp nöbetçiyle (Allen) çene çalmayı ve bir fir-satını bulup sessizce onu denize attığında Augustus’la benim yu-karı çıkarak, güverteden bulabildiğimiz silahlarla silahlanmamızı ve hep birlikte saldırarak, kimse karşı koymaya fırsat bulamadan, kamara iskelesini ele geçirmemizi önerdi. Ben bu plana karşı çık-tım, çünkü (batıl inançlarıyla ilgili olmayan bütün konularda çok uyanık bir adam olan) ikinci kaptanın kendine böyle kolayca tu-zak kurulmasına izin vereceğine inanmıyordum. Güverteye nöbet-çi konmuş olması bile ikinci kaptanın tetikte olduğunun bir kanı-tıydı, disipline çok önem verilen gemiler dışında, fırtınalı bir ha-vada gemi faça edip yan yattığında, güverteye nöbetçi dikmek çok alışıldık bir uygulama değildi. Bunları esas olarak, hiç denizde bu-

lunmamış kişiler için, böylesi bir durumda bir geminin gerçek durumunu açıklayabilmek amacıyla anlatıyorum. Gemiye “faça edip yatırmak” veya denizcilerin deyişiyle “orsa alabanda eğlenmek” çeşitli amaçlarla başvurulmuş ve çeşitli şekillerde gerçekleştirilen bir önlemdir. Çoğunlukla çok sert olmayan havalarda yalnızca gemiyi olduğu yerde durdurmak, bir başka gemiyi beklemek ya da benzeri amaçlarla yapılır. Faça edip yatırılan geminin bütün yelkenleri açıksa, bu manevra genellikle yelkenlerin bir kısmının brasya edilerek rüzgârı arkadan almalarının sağlanmasıyla yapılır; o zaman gemi yerinde sabit kalır. Ama biz şimdi, geminin fırtına altında faça edilip yatırılmasından söz ediyoruz. Bu genellikle rüzgârın önden alındığı ve alabora olmayı göze almadan yelkenleri açık tutmanın mümkün olmadığı durumlarda yapılır. Eğer bir gemi çalkantılı bir denizde rüzgârın önüne katılıp gitmeye bırakılırsa, genellikle kıç tarafından su alması ve bazen de öne doğru şiddetli dalışlar yapması yüzünden epeyce zarar görür. Bu nedenle böylesi bir durumda, bu manevraya nadiren, ancak kesinlikle gerekiyorsa başvurulur. Gemide sızıntı varsa, en çalkantılı denizde bile gemi çoğunlukla rüzgârın önüne düşer, çünkü faça edip yattığında tahtaların birleşme yerleri aşırı gerilme yüzünden büyük ölçüde açılacaktır, oysa rüzgârın önünde hızla seyrettiğinde bu kadar zorlanmayacaktır. Çoğu zaman da fırtına, geminin burnunu rüzgâra karşı döndürmede kullanılan yelkeni parçalayacak kadar güçlü olduğunda veya geminin çatısının hatalı tasarımlanmış olması yüzünden ya da daha başka nedenlerle bu amaç gerçekleştirilemez.

Fırtınaya yakalanmış gemiler, yapılarına göre farklı biçimlerde faça edip yatarlar. Bazıları en iyi trinketa yelkeni ile faça eder ve sanırım en çok kullanılan yelkendir bu. Büyük dört köşe yelkenli gemilerde, fırtına-istralya yelkeni denilen, özellikle bu amaçla kullanılan yelkenler vardır. Ama ara sıra flok yelkeni tek başına, bazen de flok yelkeni ve trinketa yelkeni birlikte veya çift camadanla küçültülmüş trinketa yelkeni kullanılır; kıç direk yelkenlerinin kullanılması da az rastlanır bir durum değildir. Çok sık olarak da pruva gabya yelkenleri, bütün diğer yelkenlerden daha fazla amaca uygun bulunur. Grampus genellikle trinketa yelkenine çift camadan vurulmuş olarak faça edip yatıyordu.

Bir geminin faça edip yatması gerektiğinde, geminin burnu rüzgâra döndürülür, öyle ki faça etmede kullanılan yelken gemiye göre çapraz bir konuma getirildiğinden neredeyse tamamen rüzgârla dolar. Bu manevra yapıldığında, pruva birkaç derecelik bir farkla rüzgârın esmekte olduğu yönü göstermeye başlar ve pruvanın rüzgârdan yana olan tarafı elbette dalgaların darbelerine maruz kalır. Bu durumda iyi bir gemi çok sert bir fırtınada bile tek damla su almadan ve tayfanın daha fazla dikkat göstermesini gerektirmeden yoluna devam eder. Dümen yekesi genellikle bağlanır, ama bu (gevşek olması durumunda gürültü yapması dışında) tamamen gereksizdir, çünkü faça edip yattığında dümenin gemi üzerinde hiçbir etkisi kalmaz. Yekenin sıkı sıkıya bağlanmasındansa gevşek bırakılması elbette yeğdir, çünkü çok çalkantılı bir denizde, dümen yekesine oynama olanağı bırakılmazsa, dümen parçalanabilir. Yelkenler dayanabildiği sürece, iyi tasarlanmış bir gemi durumunu koruyabilir ve sanki canlıymış da kendi aklı varmışçasına her türlü dalganın üzerinden aşabilir. Ama rüzgârın şiddeti yelkenleri parçalayacak olursa (ki bunu normal şartlarda ancak gerçek bir kasırga yapabilir), o zaman tehlike kapıda demektir. Rüzgâr yüzünden bordası denize degen gemiler artık denizin insafına kalmıştır; bu durumda tek kurtuluş yolu yeni bir yelken hazırlanıncaya kadar rüzgârın önüne düşüp hızla yol almaktır. Bazı gemiler herhangi bir yelken kullanılmadan faça edip yatabilir ama böylesi gemilerle denize açılmaya gelmez.

Ama artık sadede geelim. Bir fırtınada faça edip yatarken güverteye nöbetçi dikmek ikinci kaptanın hiç de âdeti değildi ve şimdi kayıp balta ve manivelalardan bazılarını kuşanmış bir nöbetçi dikilmiş olması, Peters'in önerdiği şekilde baskın verilmesine karşı mürettebatın da tetikte olduğuna bizi tamamen ikna etti. Ama bir şeylerin, hem de mümkün olduğunca çabuk, yapılması gerekiyordu, çünkü Peters'tan kuşku duymaya başladıkları ve ilk fırsatta işi bitirecekleri kesindi; böyle bir fırsat fırtına diner gibi olduğunda kolayca bulunabilir veya yaratılabilirdi.

O zaman Augustus, Peters'in özel kamarasındaki geçit kapağı üzerinde bulunan palamarı bir bahaneyle kaldıracak bir yol bulması halinde, ambardan geçerek onları gafil avlayabileceğimi-

zi ileri sürdü, ama biraz düşününce geminin bu tür bir girişime izin vermeyecek kadar fazla yalpaladığı, baş kış vurduğu kanısına vardık.

Şans eseri, aklıma ikinci kaptanın batıl inançları ve suçlu vicdanı üzerine gitmek fikri geldi. Anımsanacağı gibi tayfalardan biri, Hartman Rogers, iki gün önce güpegündüz bir alkol su karışımı içtikten sonra bu sabah çırpına çırpına ölmüştü. Peters bu adamın ikinci kaptan tarafından zehirlendiği düşüncesinde olduğunu bize söylemişti; buna inanmak için nedenleri vardı; bunlar itiraz kabul etmez şeylerdi, ama bize anlatmayı canı istemiyordu, benzersiz karakterinin daha başka yanlarına uygun inatçı bir reddedişti bu. Ama ikinci kaptandan kuşkulanmak için bize göre daha iyi gerekçeleri olsun ya da olmasın, biz inanmaya hazırdık ve buna göre hareket etmeye karar verdik.

Rogers şiddetli kasılmalarla öğleden önce on bire doğru ölmüştü, ölümünden birkaç dakika sonra ceset, o güne kadar gördüğüm en korkunç ve en iğrenç manzarayı sergiliyordu. Karnı, boğulup haftalarca su altında kalmış birinin karnı gibi şişmiş, kocaman olmuştu. Elleri de aynı durumdaydı, buna karşılık yüzü çekmiş, büzülmüştü; yılancığa benzer birkaç parlak leke dışında kireç beyazlığındaydı; bu lekelerden bir tanesi yüzünün bir tarafından öbür tarafına çaprazlamasına uzanıyor, kırmızı kadife bir bant gibi bir gözünü tamamen kaplıyordu. Ceset bu iğrenç haliyle, öğle vakti denize atılmak üzere, kamaradan güverteye çıkarılmıştı. İkinci kaptan şöyle bir göz attığında (cesedi ilk defa görüyordu) ya işlediği suçtan pişmanlığa kapılmış ya da görüntünün dehşetinden çarpılmış olmalıydı ki adamlarına, cesedi bir brandaya sarmalarını ve usulünce denize atmalarını emretmişti. Bu talimatları verdikten sonra, sanki kurbanı daha fazla görmekten kaçıyormuş gibi aşağı inmişti. Emirlerini yerine getirmek için hazırlıklar yapılırken, fırtına büyük bir öfkeyle patlamış ve tasarıdan şimdilik vazgeçilmişti. Ceset olduğu yerde bırakılmıştı, hâlâ yatmakta olduğu iskele tarafında, geminin öfkeli yalpalamalarıyla birlikte sağa sola savruluyor, frengi deliğinden giren sularla yıkanıyor.

Planımızı yaptıktan sonra, mümkün olduğunca hızlı bir şekilde uygulamaya geçtik. Peters güverteye çıktı ve öngördüğü gibi, da-

ha çok baş kasarasını gözetlemek için oraya dikilmiş gibi görünen Allen hemen yanı başında bitiverdi. Bu caninin yaşamı çabucak ve sessizce noktalandı: Sanki bir şey söyleyecekmiş gibi kayıtsız bir tavırla yaklaşan Peters onu boğazından yakalayarak gık demesine fırsat bırakmadan küpeşteden denize fırlattı. Sonra bize seslendi, yukarı çıktık. İlk işimiz, silah olarak kullanabileceğimiz bir şeyler aranmak oldu, bunu yaparken büyük bir dikkatle hareket ediyorduk, çünkü sıkı sıkıya bir yerlerden tutunmadan güvertede bir an bile ayakta durmanın olanağı yoktu ve geminin her dalışında dalgalar şiddetle üzerinde patlıyordu. Öte yandan elimizi çabuk tutmak zorundaydık, çünkü geminin hızla su almakta olduğu açıktı ve ikinci kaptan her an pompaları çalıştırmaya kalkışabilirdi. Bir süre araştırdıktan sonra, iki pompa kolundan başka bir şey bulamadık; bunlardan birisini Augustus aldı, diğerini de ben. Pompa kollarını emniyete aldıktan sonra, cesedin üzerinden gömleğini sıyrıp çıkardık ve cesedi denize yuvarladık. Augustus'u, daha önce Allen'in durduğu yerde gözcü bırakarak Peters'la ben aşağı indik; Augustus'un sırtı kamara iskelesine dönüktü; böylece ikinci kaptanın çetesinden biri yukarı çıkacak olursa, onu nöbetçi sanacaktı.

Aşağı iner inmez, kendimi Rogers'ın cesedine benzetecek şekilde kılık değiştirmeye başladım. Cesetten aldığımız gömlek çok işimize yaradı, çünkü benzersiz bir biçimi ve kendine has özellikleri vardı; kolayca tanınabilirdi: Rogers'ın hayattayken diğer giysilerinin üzerine giydiği bir tür iş gömleği idi bu. Boydan boya geniş beyaz şeritli, mavi bir jarsedendi. Bunu sırtıma geçirdikten sonra, cesedin şişmiş, korkunç bir şekilde biçimi bozulmuş bedenine benzesin diye kendime sahte bir göbek yapmaya giriştim. Gömleğin altına yatak örtüleri tikiştirilerek bu işi kısa sürede hallettim. Bundan sonra bir çift tek parmaklı yün eldiveni ellerime geçirip, içlerini elime geçen her türden kırpıntıyla doldurarak aynı görünüşü ellerime de verdim. Sonra Peters ilkin yüzümü beyaz bir tebeşirle iyice ovdu, ardından parmağındaki bir kesikten akan kanla lekeler yaptı. Gözün üzerinden geçen çizgiyi de unutmamıştı; böylece insanı dehşete düşüren bir görüntü çıkmıştı ortaya.

VIII. Bölüm

Kamarada asılı bir ayna parçasında, bir tür siperli gemici fenerinin loş ışığında kendimi incelediğimde, belli belirsiz bir ürpertiyle dolarak aynadaki görüntümden ve canlandırmakta olduğum korkunç gerçekliği anımsamaktan öyle etkilendim ki, şiddetli bir titreme nöbetine yakalandım ve kendi payıma, devam etme kararlılığını korumakta zorlandım. Ama kararlılıkla hareket etmek gerekiyordu; Peters’la birlikte güverteye çıktık.

Yukarıda her şey yolundaydı, küpeşteden uzaklaşmadan, üçümüz birlikte kamara iskelesine doğru ihtiyatla ilerledik. Dışarıdan birden itilip de kapı kapatılmasın diye üst basamağa küçük tah-ta takozlar yerleştirilmişti; böylece kamara girişi bir parça aralık kalmıştı. Menteşelerin çakılı olduğu yerin yarıklarından kamara-nın içini olduğu gibi görebiliyorduk. Bereket versin onları gafil avlamaya çalışmamıştık, çünkü tetikte oldukları çok açıktı. Yalnızca biri, yanında bir tüfekte, kamara merdiveninin ayakları dibinde uyuyor, diğerleri ranzalardan alınıp yere atılmış şiltelerin üzerinde oturuyorlardı. Hararetli bir tartışmaya girişmişlerdi; döşeme üzerindeki iki boş sürahi ile teneke bardaklardan anlaşıldığı kadarıyla âlem yapıyorlardı, ama her zamanki kadar sarhoş değillerdi. Hepsinin bıçağı, bir ikisinin tabancası vardı ve çok sayıda tüfek bir ranzanın üzerinde el altında tutuluyordu.

Hücum ettiğimizde Rogers’ın görünmesiyle onları korkudan kıpırdayamaz hale getirmeye çalışmak dışında henüz hiçbir şeyi kesin olarak kararlaştırmadığımızdan, nasıl hareket edeceğimize karar vermek için konuşmalarına bir süre kulak kabarttık. Korsanlık planlarını tartışıyorlardı; açıkça duyabildiğimiz kadarıyla Hor-net adlı uskunanın tayfasıyla birleşeceklerdi ve mümkün olursa, ayrıntılarını hiçbirimizin anlayamadığı daha büyük işlere hazırlık yapmak için uskunayı ele geçireceklerdi.

Adamlardan biri Peters’tan söz etti, ikinci kaptanın buna alçak sesle verdiği yanıt anlaşılamadı, daha sonra ikinci kaptan yüksek sesle “Peters’ın baş kasarasında, kaptanın velediyle bu kadar sıkı fıkı olmasını anlayamadığını, en kısa zamanda her ikisinin de denize atılmasının iyi olacağını düşündüğünü,” ekledi. Buna kimse

karşılık vermedi, ama herkesin, özellikle Jones'un bunu onayladığını kolaylıkla çıkarabiliyorduk. O sırada çok heyecanlanmıştım, Augustus'un da Peters'in de nasıl davranılacağına karar veremediklerini görmek heyecanımı daha da artırıyordu. Ama postu olabildiğince pahalıya satmaya ve hiçbir korku duygusunun beni alt etmesine izin vermemeye karar verdim.

Rüzgârın gümbürtüyle geminin çarmık ve halatlarını dövmesinin ve denizin güverteyi yıkamasının çıkardığı müthiş ses, zaman zaman ortaya çıkan dinginlik anları dışında, söylenenleri anlamamızı engelliyordu. Bu dinginlik anlarından birinde, ikinci kaptanın adamlardan birine "gemide gizli işler çevrilmesinden hoşlanmadığını, gidip o kahrolası çaylakların, göz önünde olacakları kamaraya gelmelerini emretmesini," söylediğini duyduk. Geminin o anda, bu emrin yerine getirilmesine izin vermeyecek kadar çok yalpalaması bizim için bir şanstı. Aşçı bu amaçla şilteden kalktığında direkleri sürükleyecek kadar güçlü olduğunu düşündüğüm bir yalpa onu iskele tarafındaki özel kamaralardan birinin kapısına doğru tepe üstü savurarak kapıyı parçaladı ve daha birçok karışıklığa yol açtı. Neyse ki bizden kimse savrulmamıştı ve ulak ortaya çıkmadan, daha doğrusu kamaradan başını çıkarmadan önce, çabucak baş kasarasına dönerek, alelacele bir eylem planı yapmaya yetecek kadar zamanımız vardı. Aşçı buradan Allen'in yerinde olup olmadığını fark edemezdi; Allen'a söylediğini sanarak, ikinci kaptanın emirlerini bağırarak yineledi. Peters sesini değiştirerek "Tamam, anlaşıldı," diye bağırdı ve aşçı her şeyin yolunda olduğundan en ufak bir kuşku duymadan, hemen geri döndü.

İki arkadaşım bundan sonra cesaretle kış tarafına gidip kamaraya indiler; Peters kapıyı girerken bulduğu şekilde kapattı. İkinci kaptan onları yalandan bir samimiyetle karşıladı ve Augustus'a, son zamanlarda uslu davrandığı için kamaradaki eski yerini alabileceğini, artık kendilerinden biri olduğunu söyledi. Sonra ona yarım bardak rom ikram etti. Arkadaşlarımı kamaraya kadar izleyip kapı kapanır kapanmaz eski gözetleme yerimi aldığım için bütün bunları görüp duydum. İki pompa kolunu beraberimde getirmiş, gerektiğinde kullanmaya hazır olsun diye birini kamara merdivenin yakınlarında bir yere saklamıştım.

İçeride olup bitenleri daha iyi görebilmek için mümkün olduğunca kıpırdamadan durdum ve anlaştığımız gibi, Peters işaret ettiğinde isyancıların arasına inmek için kendi kendime cesaret vermeye çalıştım. Peters şu anda sohbeti kanlı isyanlara çevirmenin bir yolunu bulmuş ve adamları yavaş yavaş, dünyanın her yerinde denizciler arasında yaygın olarak bilinen batıl inançları konuşmaya yöneltmişti. Konuşulanların hepsini duyamıyordum, ama adamların yüzlerinin ifadesinden edilen sözlerin etkilerini görebiliyordum. İkinci kaptanın çok heyecanlanmış olduğu görülüyordu ve birisi Rogers'ın cesedinin korkunç görünümünden söz ettiğinde bayılmak üzere olduğunu sandım. O zaman Peters güverte de debelenip duran cesedi görmenin korkunç bir şey olduğunu, bu yüzden onu denize atmanın daha iyi olacağını düşünüp düşünmediğini sordu. Bunun üzerine canı, zorlukla soluk alarak, sanki birinin gidip bu görevi yerine getirmesi için yalvarıyormuş gibi, yavaşça başını çevirerek bakışlarını arkadaşları üzerinde dolaştırdı. Ama kimse yerinden kıpırdamadı, herkesin heyecanın doruğuna çıktığı çok açıktı. Peters o zaman işaretini verdi. Kamara merdiveninin kapısını ardına kadar açtım, tek kelime etmeden basamakları inip ortalarına dikildim.

İçinde bulunduğumuz durumun ayrıntıları göz önüne alındığında, aniden ortaya çıkmamın yarattığı yoğun etkide, şaşılacak bir yan olmasa gerek. Benzer durumlarda, çoğunlukla, önündeki görüntünün gerçekliğine ilişkin olarak izleyicinin kafasında kimi kuşku bulutları kalır; izleyici bir tezgâhın kurbanı olduğuna ve hayaletin gerçekten de gölgeler âleminden çıkıp gelmediğine az da olsa umut besler. Böylesi olayların hemen hepsinin temelinde bu türden kuşkuların yattığını, kimi zaman da insanın kanını donduran bir dehşetin ve acıların en derininin yaşandığı (konumuza tam bir örnek oluşturan) durumlarda, hayaletin gerçekliğine sarsılmaz bir inanç duymaktan daha çok, onun, *ola ki* gerçek olabileceği düşüncesinden kaynaklanan bir korkunun söz konusu olduğunu söylemek bir abartıymış gibi görülmemelidir. Ama o anki durumda hemen görülecektir ki isyancıların kafalarında, Rogers'ın görüntüsünün, onun dirilmiş iğrenç cesedi ya da hiç değilse hayaleti olduğundan yana zerrece kuşku yoktu. Geminin her yerden uzak

ve fırtına yüzünden erişilmez durumda oluşu, olası aldatma yollarını öylesine dar ve belirli sınırlar içerisine hapsetmişti ki, bir bakışta bu yolların hepsini inceleyebilecek durumda olduklarını düşünmüş olmalıydılar. Birkaç gemiyle konuşma dışında herhangi bir alışveriş olanağı bulamadan yirmi dört gündür denizdeydiler. Üstelik nöbetçi bırakılan Allen dışında gemideki herkes –hiç değilse gemide olmasından kuşkulananabilecekleri herkes– kamaradaydı; gözleri önünde beliriveren görüntünün Allen’la uzaktan yakından alakası yoktu, Rogers bir doksan sekizlik dev gibi cüssesiyle öyle tanıdıktı ki. Bütün bu düşüncelere, fırtınanın ve Peters’in yol açtığı konuşmaların korku yaratan niteliğini, gerçek cesedin iğrençliğinin sabahleyin adamların düş gücü üzerinde bıraktığı güçlü etkiyi, kendimi Rogers’a benzetmemdeki ustalığı ekleyince, şiddetle öne arkaya sallanan kamara fenerinin kesik kesik üzerime düşen ışınlarının kararsız ve değişken aydınlığında, yaptığımız hilenin umduğumuzdan daha büyük bir etki yaratmasına şaşmamak gerekir. İkinci kaptan, üzerinde yatmakta olduğu şilteden doğrulup, tek bir söz söyleyemeden cansız yere serildi ve geminin şiddetle yalpalaması sonucu bir kütük gibi rüzgâr altı yönünde savruldu. Geriye kalan yedi kişiden yalnızca üçünün birazcık akli başındaydı. Diğer dördü, zemine kök salmış gibi oturdukları yerde kaldılar bir süre, bugüne kadar gördüğüm en acınası dehşet ve umutsuzluk abideleriydiler adeta. Gördüğümüz tek direniş aşçıdan, John Hurt’ten ve Richard Parker’dan geldi, ama çok zayıf ve kararsız bir savunma yaptılar. İlk ikisini hemen Peters vurdu, ben de yanımda getirdiğim pompa koluyla başına vurarak Parker’ı yere yıktım. Bu arada Augustus döşemedeki tüfeklerden birini kaparak isyancılardan birini daha (Wilson) göğsünden vurdu. Şimdi geriye sadece üç kişi kalmıştı; o zamana kadar uyuşukluklarından sıyrılmışlar ve belki de aldatıldıklarını fark etmeye başlamışlardı, çünkü büyük bir öfke ve kararlılıkla kavgaya tutuştular; Peters’in muazzam kas gücü olmasa sonunda bizi alt edebilirlerdi. Bu üç kişi, Jones, Greely ve Absalom Hicks’di. Jones, Augustus’u yere yıkmış ve sağ kolunu birçok yerinden bıçaklamıştı; bir dostun hiç ummadığımız anda yetişen yardımı olmasaydı (Peters da ben de hasımlarımızdan hemen kendimizi kurtaramadığımız için) Jones’un Augus-

tus'un işini bitireceğine kuşku yoktu. Bu dost Kaplan'dan başkası değildi. Augustus'un en zor anında boğuk bir hırıltıyla kamara-ya atlamış, Jones'un üzerine atılarak onu anında yere yıkmıştı. Bununla birlikte arkadaşım, yardımımıza koşamayacak kadar ağır yaralanmıştı; sahte kılıgım içinde çok az hareket edebildiğimden benim elimden pek fazla bir şey gelmiyordu. Köpekse, Jones'un gırtlığını bırakmamakta inat ediyordu, yine de Peters geriye kalan iki kişiyle kolaylıkla başa çıkabilirdi; hareket alanının darlığıyla geminin yalpalaması olmasa, kuşkusuz adamların işini çoktan bitirmişti. O arada yere devrilmiş ağır taburelerden birini eline geçirmeyi başardı. Onunla bir tüfeği üzerime boşaltmak üzere olan Greely'nin beynini dağıttı ve hemen ardından, geminin yalpalamasıyla Hicks'in üzerine savrulduğunda, onu boğazından yakaladı ve bütün gücüyle bastırıp hemencecik boğuverdi. Böylece bu olayları anlatmaya harcadığım zamandan daha kısa bir zamanda geminin hâkimi oluverdik.

Hasımlarımızdan tek hayatta kalan Richard Parker'dı, anımsanacağı gibi, saldırıya geçerken bir pompa koluyla bu adamı yere yıkmıştım. Şimdi darmadağın olmuş kamaranın kapısının dibinde hareketsiz yatıyordu, ama Peters'in ayağının ucuyla dürtmesi üzerine konuştu ve merhamet diledi. Başı birazcık yarılmıştı, başkaca bir yarası yoktu, darbenin etkisiyle sersemlemişti. Ayağa kaldırdık, ellerini arkadan sıkıca bağladık. Köpek hâlâ Jones'un üzerinde hırliyordu, ama eğilip baktığımızda ölmüş olduğunu gördük, hayvanın sivri dişlerinin boğazında açtığı derin yaradan oluk oluk kan akıyordu.

Şimdi saat sabahın biriydi ve rüzgâr hâlâ tüm azgınlığıyla esiyordu. Gemi ilerlemekte her zamankinden fazla zorlanıyordu; rahatlamasını sağlayacak bir şeyler yapmak gerekiyordu mutlaka. Tekne rüzgâr altı yönüne doğru her yatışında su alıyordu; aşağı inerken kamara merdiveninin kapısını açık bıraktığımdan, boğuşup didişmemiz sırasında sular kısmen aşağıya, kamaraya kadar gelmişti. Iskele küpeştesi olduğu gibi gitmiş, gemi mutfağıyla kış flikasını da yine dalgalar süpürüp götürmüştü. Grandi direğinin sallantısı ve gıcırdaması neredeyse sökülüp gideceğini gösteriyordu. Kış tarafındaki ambara daha fazla mal istifleyebilmek için, bu dire-

ğın tabanı güverteler arasına oturtulmuştu (iş bilmez gemi yapımcılarının zaman zaman başvurdukları son derece yanlış bir uygulama); neredeyse sökülme üzere olmasının sebebi buydu. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, gemideki suyu iskandil ettiğimizde iki metreden az olmadığını gördük.

Tayfaların cesetlerini kamarada bırakıp hemen pompalara koştuk, Parker'ı bize yardım etmesi için serbest bırakmıştık tabii ki. Augustus'un kolunu becerebildiğimiz kadar sarmıştık, o da elinden gelen gayreti gösteriyordu, ama bize pek bir yararı dokunmuyordu. Bir pompayı sürekli çalıştırarak gemideki su seviyesinin yükselmesini önleyebildiğimizi gördük. Yalnızca dört kişinin üstesinden gelebileceği bir iş değildi bu, ama moralimizi bozmamaya gayret ettik ve dört gözle şafağın sökmesini bekledik, o zaman grandi direğini kesip atarak gemiyi hafifletmeyi umuyorduk.

Bu şekilde korkunç endişelerle dolu yorucu bir gece geçirdik; nihayet gün ağardı, fırtına dinmemişti; dineceğine dair bir işaret de yoktu. Cesetleri sürükleyerek yukarı çıkarıp denize attık. İkinci işimiz grandi direğinden kurtulmak oldu. Gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra, Peters kamarada bulduğu baltalardan biriyle grandi direğini keserken geri kalanlarımız ıstralyaların ve savlaların yanında bekledik. Gemi büyük bir yalpayla rüzgâr altı yönünde yattığından, rüzgâr yönündeki savlaların kesilmesi emri verildi; bu emir yerine getirilince, grandi direği, gemide hiçbir hasara yol açmadan denize uçtu. Artık eskisi kadar yalpa vurmuyorduk, ama durumumuz hâlâ çok tehlikeliydi ve gösterdiğimiz tüm çabaya karşın, her iki pompanın yardımı olmaksızın, gemideki su seviyesinin yükselmesinin önüne geçemiyorduk. Augustus'un çırpınıp durmasına karşın dişe dokunur bir yardımı olmuyordu bize. Sıkıntılarımız yetmezmiş gibi, rüzgâr yönünden gemiye çarpan kocaman bir dalga, yönümüzü rüzgârdan birkaç dakika öteye çevirdi ve gemi eski yönünü bulamadan bir başka dalga üzerimize çullanarak gemiyi neredeyse alabora edecek kadar yana yatırdı. O anda, sahra rüzgâr altı yönüne kaydı (istif edilmiş malzemeler bir süreden beri rastgele sağa sola çarpıp durmaktaydı) ve alabora olmaktan bizi hiçbir şeyin kurtaramayacağını düşündük bir an. Bir ara kısmen doğrulduk, ama sahra hâlâ iskele tarafındaki ye-

rinde duruyordu, öylesine yan yatmıştık ki pompaları çalıştırmaya kalkışmanın bir yararı yoktu, hem zaten ağır işten derileri soyulan ve korkunç bir şekilde kanayan ellerimizle nasıl olsa bu işi pek fazla sürdüremezdik.

Parker'ın önerisine kulak asmayarak pruva direğini kesmeye koyulduk ve geminin yan yatmasının çıkardığı güçlüğü karşın en sonunda işi bitirdik. Direk bizi tam bir hurda halinde bırakarak denize uçarken cıvadrayı da beraberinde götürdü.

Şimdiye kadar gemiye çarpan kocaman dalgaların şalopaya zarar vermemiş olmasından sevinç duyuyorduk. Ama bu sevincimiz uzun sürmedi; pruva direği ve elbette onunla birlikte pruva yelkeni gittiğinden gemi doğrulmuştu; şimdi her dalga üzerimizde kırılıyordu; beş dakika içinde güverte pruvadan kıça kadar süpürülmüştü; şalopa ve sancak küpeşterleri parçalanmış, hatta bocurgat bile paramparça olmuştu. Bundan daha acınası bir durumda olamazdık.

Öğleye doğru fırtınanın yatışır gibi olduğunu görerek biraz umutlandık, ama fena halde düş kırıklığına uğradık, çünkü fırtına iki kat öfkeyle yeniden esmek için birkaç dakikalığına dinmişti. Öğleden sonra dört sularında artık rüzgârın şiddetine dayanmanın imkânı kalmamıştı; gece üzerimize kapanırken, geminin sabaha çıkabileceğinden ümidimi hepten kesmiştim.

Gece yarısı olduğunda gemi alt güvertesine kadar su almıştı. Çok geçmeden dümen de parçalandı; dümeni parçalayan dalga geminin arka kısmını olduğu gibi sudan yukarı kaldırdı ve ancak karaya oturmanın sebep olabileceği şiddette bir sarsıntıyla denize vurdu. Dümenin son ana kadar dayanacağını hesaplamıştık, çünkü son derece sağlamdı; daha önce bu derece donanımlı bir dümen görmediğim gibi bundan sonra da görmedim. Ana gövdesi boyunca bir dizi sağlam demir kanca bulunuyordu, aynı kancalardan kış bodoslamasında da vardı. Bu kancaların arasında dövme demirden kalın bir çubuk uzatılmıştı; böylece kış bodoslamasına tutturulan dümen, çubuk üzerinde serbestçe dönebiliyordu. Dümeni parçalayan denizin korkunç gücü, kış bodoslamasında bir taraftan diğer tarafa kadar uzanan ve uçları içeriden perçinlenmiş olan kancaların ahşap gövdenin içerisinden tamamen sökülmesinden hesaplanabilir.

Bu darbeyi atlattıktan sonra rahat bir nefes almaya hazırlanıyorduk ki o güne kadar gördüğüm dalgaların en korkuncu üstümüzde patlayarak kamara iskelesini süpürüp götürdü, ambar kapaklarını parçaladı ve gemide suyla dolmadık en ufaklık bir boşluk bırakmadı.

IX. Bölüm

Bereket, gece olmadan dördümüz de kendimizi bocurgattan geriye kalan parçalara sıkı sıkıya bağlamıştık ve mümkün olduğunca güverteye yapışmış vaziyette yatıyorduk. Bu önlem sayesinde ölüp gitmekten kurtulduk. Tepemize çullanan ve neredeyse solüğümüz kesilinceye kadar üzerimizden kalkmayan suyun müt-hiş ağırlığı altında hepimiz az çok sersemlemiştik. Soluğumu toplar toplamaz, bağırarak arkadaşlarıma seslendim. Yalnızca Augustus, “İşimiz bitti, Tanrı taksiratımızı affetsin,” diye karşılık verdi. Daha sonra yavaş yavaş konuşabilecek hale geldikçe diğer ikisi de konuştu ve hâlâ kurtuluş ümidi olduğunu söyleyerek cesaretimizi toplamamızı öğütlediler; yükün niteliği dolayısıyla geminin batması mümkün değildi ve fırtınanın sabaha kadar dinmesi ihtimali vardı. Bu sözler bana yeniden hayat verdi, çünkü tuhaf gözükabilir ama boş yağ fıçısı yüklü bir geminin batmayacağını açık bir şey olmasına karşın, o zamana kadar kafam öyle karışık olmalıydı ki bunu hiç aklıma getirmemiş, geminin her an batma tehlikesiyle yüz yüze gelmesini beklemiştim. İçimde yeni bir umut doğduğundan, beni bocurgattan geriye kalanlara bağlayan bağları sıkılaştırmak için her fırsattan yararlandım. Bu işle uğraşırken arkadaşlarımda da aynı işle meşgul olduklarını gördüm. Gece alabildiğine karanlıktı; atmosferi dolduran sağır edici gürültüleri ve kargaşayı anlatmaya kalkışmak boşuna bir çaba olacak. Güvertemiz denizle aynı seviyedeydi artık, daha doğrusu kule gibi yükselen köpükler etrafımızı sarmıştı ve bir kısmı sürekli üzerimizi süpürerek geçiyordu. Başlarımızı, ancak her üç saniyenin birinde suyun dışında tutabiliyorduk dersem abartmış sayılmam. Birbirimize çok yakın yatmamıza karşın, ne birbirimizi ne de şiddetle üzeri-

ne çarpıp durduğumuz geminin herhangi bir kısmını görebiliyorduk. Aralıklarla birbirimize sesleniyor, umudunu en çok yitirmiş olanımızın umudunu canlı tutmaya, ona teselli ve cesaret vermeye çalışıyorduk. Augustus'un dermansız hali hepimizi endişelendiriyordu; yaralı koluyla bağlarını sıkılaştırmasına olanak bulunmadığından her an denize sürüklenebilirdi, ama ona yardım etmenin bir yolu da yoktu. Neyse ki onun bulunduğu yer hepimizinkinden daha güvenliydi; belinden yukarısı parçalanmış bocurgatın hemen altında bulunduğundan, dalgalar üzerine çullanırken şiddetini büyük ölçüde yitiriyordu. Buradan başka bir yerde olsaydı (çok korunmasız bir yere kendini bağladıktan sonra, kazayla buraya savrulmuştu) kesinlikle sabaha çıkamazdı. Geminin çok fazla yatmış olması nedeniyle dalgaların bizi güverteden süpürmesi olasılığı, geminin yatmaması durumuna göre çok daha azdı. Gemi, daha önce de söylediğim gibi, iskele tarafına yatıyordu ve güvertenin yarısı sürekli su altındaydı. Dolayısıyla sancak tarafına çarpan dalgalar kırılıyor ve ancak bir kısmı yüzümüze ulaşıyordu; öte yandan iskele tarafından gelen, konumumuz nedeniyle üzerimizde pek fazla etkisi olmayan ters suların, bizi bağlarımızdan koparıp sürükleyecek kadar gücü yoktu.

Gün bizi kuşatan dehşeti bütün çıplaklığıyla göz önüne sermek üzere ağırincaya kadar bu tehlikeli durumda yattık. Gemi, dalgaların merhametine kalmış oraya buraya sürüklenen bir kütükten başka bir şey değildi; fırtınanın gücü giderek artıyordu; artık tam bir kasırgaya dönüşmüştü ve en ufak bir kurtuluş umudu bile gözüküyordu. Her an bağlarımızın çözülmesini, bocurgat kalıntılarının denize uçmasını, her yönden gelip üzerimizde gürleyen kocaman dalgaların tekneyi iyice derinlere batırmasını ve tekne yeniden su yüzeyine çıkıncaya kadar boğulmayı bekleyerek saatler boyu sessizce yattık. Ama Tanrı bize acıdı da bu tehlikeli durumda yok olup gitmedik; öğle üzeri mukaddes güneşin ışınları bizi neşeye boğdu. Bundan hemen sonra, rüzgârın gücünde hatırı sayılı bir azalma olduğunu hissettik ve Augustus önceki akşamdan beri ilk defa konuşarak, kendine en yakın yerde yatmakta olan Peters'a kurtulma umudumuzun bulunup bulunmadığını sordu. Başta bu soruya bir yanıt gelmeyince hepimiz melezin yattığı yerde boğul-

muş olduğu sonucuna vardık, ama sonra, çok kısık bir sesle de olsa konuştuğunu duyunca sevindik, karnının üzerinden geçen bağların çok sıkı olması yüzünden büyük acı çektiğini söylüyordu; ya onları gevşetmenin bir yolunu bulacak ya da ölüp gidecekti, çünkü bu duruma daha fazla dayanamayacaktı. Bu duruma çok üzöldük, çünkü dalgalar bizi böyle sürekli dövp dururken, herhangi bir şekilde yardımına koşmayı düşünmenin hiçbir yararı yoktu. Ona, acılarına metanetle katlanmasını öğütledik ve çıkacak ilk fırsatta kendisini kurtaracağımıza söz verdik. O, birazdan artık çok geç olacağını, biz kendisine yardım etmeden önce işinin biteceğini söyledi ve birkaç dakika inledikten sonra sesi kesilince öldöğü sonucuna vardık.

Karanlık çökerken, deniz öylesine sakinleşmişti ki ancak beş dakikada bir rüzgâr yönünden bir dalga tekne üzerinde kırılıyordu; fırtına hâlâ devam etmekle birlikte, gücünü epeyce yitirmişti. Arkadaşlarımdan hiçbirinden saatlerdir ses ıkınamıştı, Augustus’a seslendim. Augustus yanıt verdi, ama sesi öyle hafif ıkımişti ki dediklerini seçemedim. Sonra Peters’la Parker’a seslendim, ancak ikisinden de yanıt alamadım.

Bundan hemen sonra, bir yarı baygınlık durumu yaşadım; bu süre içinde hayalimde çok hoş görüntüler birbiri ardı sıra geçip gitti: Yeşil ağaçlar, dolgun başaklarıyla dalgalanan ekinler, dans eden dizi dizi kızlar, gösterişli süvari birlikleri ve daha başka hayaller. Şimdi anımsıyorum da, hayalimden geçen bütün bu şeylerde baskın olan düşünce *hareket*ti. Bir ev, bir dağ veya bu türden durağan hiçbir şey düşünmemiştim, ama yel değirmenleri, gemiler, büyük kuşlar, balonlar, at sırtında insanlar, öfkeyle sürölen arabalar ve benzer hareketli nesneler ardı arkası kesilmeden gözlerimin önünden geçtiler. Kendime geldiğimde, tahmin edebildiğim kadarıyla, güneş doğalı bir saat olmuştu. Nerede olduğumu ve nasıl olup da buraya geldiğimi anımsamakta büyük güçlük çekiyordum; hâlâ geminin ambarında sandığın yanında bulunduğumu, yanımda Parker’ın değil de Kaplan’ın yattığını sanıyordum.

En sonunda aklım tamamen başıma geldiğinde, rüzgârın orta karar bir esintiden başka bir şey olmadığını ve denizin epeyce sakinleşmiş olduğunu gördüm; dalgaların yüksekliği teknenin ancak

ortalarına erişiyordu. Sol kolumu bağlayan bağlar gevşemişti ve dirseğime yakın derin kesikler vardı; sağ tarafım tamamen uyuşmuş, omzumdan aşağı inen ipin baskısıyla elim ve bileğim davul gibi şişmişti. Belimden geçen, dayanılmaz ölçüde gerilmiş bir ip, canımı fena halde yakıyordu. Bakışlarımı arkadaşlarıma çevirdiğimde, Peters'ın, belinin altından geçen gergin ve kalın bir sicimle neredeyse ikiye bölünmüş gibi görünmesine karşın hâlâ yaşadığını gördüm; ben kıpırdayınca, eliyle bana zayıf bir hareket yaparak ipi işaret etti. Augustus'ta hiçbir yaşam belirtisi görülüyordu, bocurgatın bir parçası etrafında iki büküm olmuştu. Kimildadığını gören Parker bana seslenerek kendisini çözmeye gücümün yetip yetmeyeceğini sordu; sözlerine devamlı, toparlanıp bağlarını çözenin bir yolunu bulabilirsem hayatımızın kurtulabileceğini, aksi halde hep birlikte öleceğimizi söyledi. Cesaretini yitirmemesini, kendisini kurtaracağımı söyledim. Pantolonumun cebini yokladım, elime geçen çakımı birkaç başarısız denemeden sonra açmayı başardım. Sonra sol elimle sağ kolumu bağlarından kurtardım ve ardından diğer bağlarımı da kestim. Ama doğrulmaya çalıştığımda, ayaklarımın beni taşımadığını gördüm; ne ayağa kalkabiliyor ne de sağ kolumu herhangi bir yönde hareket ettirebiliyordum. Bunu Parker'a söylediğimde, kan dolaşımını sağlamak için sol kolumla bocurgata tutunarak bir süre sakince yatmamı önerdi. Bunu yaptığımda uyuşukluk azalmaya başladı ve önce bir ayağımı, sonra diğerini, çok kısa bir süre sonra da sağ kolumu bir ölçüde kullanabilir hale geldim. Sonra ayağa kalkmadan büyük bir dikkatle Parker'a doğru süründüm ve bütün bağlarını çözdüm, çok geçmeden o da kol ve bacaklarını kısmen kullanabilir hale geldi. Bundan sonra hiç zaman yitirmeden Peters'ın iplerini gevşettik. Ip pantolonunun beli hizasında derin ve uzun bir yara açmış, iki gömleğini keserek kasıklarına gömülmüştü, ipi almamızla oluk gibi kan aktı. Ama ipi çeker çekmez Peters konuşmaya başladı, birden ferahlamıştı sanki, benden de Parker'dan da daha rahat hareket edebiliyordu, kuşkusuz kanın akmasının doğurduğu bir sonuçtu bu.

Augustus'un kendine geleceğinden pek umudumuz yoktu, hiçbir yaşam belirtisi göstermiyordu, ama yanına gittiğimizde, sadece kan kaybından bayılmış olduğunu gördük, koluna sardığımız

sargıları su parçalamıştı; onu bocurgata bağlayan iplerden hiçbir ölümüne sebep olacak kadar gerilmemişti. Bağlarından kurtarıp bocurgatın kırık parçalarından uzağa çektik, rüzgâr yönünde kuru bir yere başı gövdesinden biraz aşağı gelecek şekilde uzatıp üçümüz birden kol ve bacaklarını ovuşturmaya giriştik. Yarım saat kadar sonra kendine geldiyse de, ertesi sabaha kadar ne herhangi birimizi tanıdığının bir işaretini verdi ne de konuşacak kadar kendinde kuvvet buldu. Biz bağlarımızdan kurtulmaya uğraşırken hava kararmış, bulutlar toplanmaya başlamıştı, rüzgâr yine sert esecek diye enikonu kaygılanıyorduk; bu durumda mahvolmaktan bizi hiçbir şey kurtaramazdı, çünkü bitip tükenmiştik artık. Neyse ki gece boyunca rüzgâr orta şiddette esti, deniz her dakika daha da sakinleşti, bu bize sağ kalacağımız yönünde büyük bir umut verdi. Kuzeybatıdan hafif bir esinti vardı, ama hava hiç de soğuk değildi. Augustus henüz tutunamayacak kadar güçsüz olduğundan, geminin yalpalamalarıyla denize kaymasını önlemek için onu dikkatle yeniden bocurgata bağladık. Bizim için buna gerek yoktu. Bocurgata bağlı kopuk iplerin yardımıyla, birbirimize yaslanarak yan yana oturduk ve bu korkunç durumdan kurtulmanın yolları üzerine kafa patlattık. Giysilerimizi çıkarıp suyunu sıkmak bizi çok rahatlatmıştı. Yeniden sırtımıza geçirdiğimizde giysilerimiz bize sıcakmış gibi geldi, bu da çok hoşumuza gitti, kendimizi biraz daha canlanmış gibi hissettik. Giysilerini çıkarması için Augustus'a yardım ettik; onları sıkıp yeniden giydirdiğimizde Augustus da aynı rahatlığı hissetti.

Şimdi başlıca sıkıntımız açlık ve susuzluktu, yana yakıla bu sıkıntıyı gidermenin yollarını ararken içimize bir kasvet çöktü ve denizin daha az ürkünç sayılabilecek o tehlikelerini atlatıp hayatta kaldığımızı neredeyse pişman olduk. Yine de çok geçmeden bir geminin bizi kurtaracağı umuduyla kendimizi avutmaktan ve başımıza gelecek bütün belalara yüreklice dayanacağımız yolunda birbirimize cesaret vermekten geri durmadık.

Ayın on dördüncü günü şafak söktüğünde hava hâlâ açık ve güzeldi, kuzeybatı yönünden hafif bir meltem esiyordu. Deniz şimdi çarşaf gibiydi ve anlayamadığımız bir nedenle gemi eskisi kadar yan yatmıyordu; güverte nispeten kuruydu ve serbestçe dolaşabili-

yorduk. Tam üç gün üç gecedir aç susuzduk, aşağıdan bir şeyler almaya çalışmamız artık kesin bir zorunluluk haline gelmişti. Gemi tamamen suyla dolmuştu, bu yüzden pek fazla beklentiye kapılmadan yeis içerisinde işe giriştik. Kamara iskelesi kapısının kalınlarından söktüğümüz çivileri iki tahta parçasına çakarak bir tür tırmık yaptık. Bu iki tahtayı birbirine bağlayıp bir halatın ucunda kamaraya fırlattık ve yiyebileceğimiz veya yiyecek elde etmede yararı dokunabilecek bir şeye takılması umuduyla ileri geri sürükledik. Çivilere kolayca takılan birkaç yatak örtüsünden başka bir şey avlayamadan neredeyse bütün bir sabah bu işle uğraştık. Yaptığımız alet öylesine uyduruktu ki onunla büyük bir iş başarmamız beklenemezdi.

Bundan sonra, bir o kadar boş yere, baş kasarasını denedik; tam umutsuzluğa düşmek üzereydik ki Peters, beline bir halat bağlayarak bir şeyler çıkarmak için kamaraya dalmayı önerdi. Umutlarımızı yeniden yeşerten bu öneriyi sevinç ve coşkuyla karşıladık. Peters hemen pantolonu dışında giysilerini çıkarmaya başladı; sağlam bir ip beline sıkıca bağlandı ve kayarak çıkmasına olanak tanımayacak şekilde omuzlarından geçirildi. Girişilen iş çok zor ve tehlikeliydi, çünkü bulmayı çok fazla ummasak da eğer kamarada erzak varsa, dalgıcın suya girdikten sonra sağa dönerek sandık odasına kadar olan üç, üç buçuk metre uzunluğundaki dar bir geçidi su altında geçmesi ve hiç soluk almadan geri dönmesi gerekiyordu.

Her şey hazır olduğunda, Peters kamaraya girdi ve su çenesine gelinceye kadar kamara merdivenlerini indi. Sonra baş aşağı suya daldı, sağa dönerek sandık odasına doğru ilerlemeye çalıştı, ama bu ilk denemesinde tamamen başarısız oldu. Aşağı inmesinden sonra yarım dakika bile geçmemişti ki halat birden birkaç kez şiddetle çekildi; bu, yukarı çekilmesini istediğinde vermesini kararlaştırdığımız işaretti. Bunun üzerine hemen halata asılarak Peters'i yukarı çektik, ama öyle telaşlı davrandık ki merdivenlere çarpıp bir yerini incitebilirdi. Beraberinde hiçbir şey getirememişti ve suyun onu yukarıya güverteye doğru kaldırmasını önlemek için sürekli çaba harcamak zorunda kaldığından, geçitte pek fazla ilerleyememişti. Dışarı çıktığında çok bitkindi; yeniden dalmaya kalkışmadan önce tam on beş dakika dinlenmek zorunda kaldı.

İkinci deneme daha da başarısız oldu; işaret vermeden su altında o kadar uzun süre kaldı ki boğulacağı endişesiyle işaretini beklemeden onu yukarı çektik ve neredeyse son nefesinde bulduk; dediğine göre birçok defa halata asılmış, ama biz hissetmemişiz. Bunun nedeni, büyük bir olasılıkla, halatın merdivenin dibindeki tırabzan parmaklığına dolaşmış olmasıydı. Bu tırabzan bize öyle güçlük çıkarıyordu ki denememizi yinelemeden önce, mümkünse onu oradan kaldırmamız gerekiyordu. Bunu yapmak için de kol gücünden başka bir aracımız olmadığından, inebildiğimiz kadar basamaklardan aşağı indik ve hep birden asılarak tırabzanı kırmayı başardık.

Üçüncü deneme de ilk ikisi gibi başarısız oldu; dalgıcın dengesini bulmasına yarayacak ve kamarada yiyecek bir şeyler ararken ayaklarının yerden kesilmemesini sağlayacak bir ağırlığın yardımı olmadan, bu şekilde artık bir sonuç alınamayacağı ortaya çıkmıştı. Bu amaçla kullanılabilecek bir şeyi uzun süre boş yere arandık, sonunda rüzgâr üstü tarafındaki trinketa zincirinin hiç zorlanmadan burulup koparılacak kadar gevşek olduğunu büyük bir sevinçle gördük. Bu zinciri ayak bileklerinden birine sıkıca saran Peters dördüncü defa kamaraya indi ve bu sefer kamarot odasına kadar ulaşmayı başardı. Ama ne yazık ki kapı kilitliydi, bu onu anlaşılmaz bir kedere boğdu ve ne kadar çabalarsa çabalasın su altında bir dakikadan fazla kalamadığı için odaya girmeyi başaramadan geri dönmek zorunda kaldı. Durumumuz şimdi o kadar umutsuz görünüyordu ki bizi kuşatan bir yığın güçlüğü ve kurtulma olasılığının pek kalmadığını düşününce Augustus da ben de gözyaşlarımızı tutamadık. Ama bu zayıflığımız pek uzun sürmedi. Dizlerimiz üzerinde çökerek bizi kuşatan güçlüklerle karşı Tanrı'dan yardım diledik ve kurtuluşumuz için yapılabilecek daha neler kaldığını düşünmek üzere yenilenmiş bir umut ve enerjiyle ayağa kalktık.

X. Bölüm

Kısa bir süre sonra, daha sonraki dokuz uzun yıl boyunca başıma gelen çoğu havsalaya sığmaz, kavranılmaz türden binlerce şaşırtıcı olaydan çok daha heyecan verici ve korkunç olduğunu düşün-

düğüm öyle bir olay meydana geldi ki, önce sevincin doruklarına çıktık, sonra umutsuzluğun derinliklerine yuvarlandık. Kamara iskelesinin yakınında uzanmış, kamarot odasına girmenin yollarını tartışıyorduk, tam karşımda yatmakta olan Augustus'a bakarken birden benzinin ölü gibi attığını fark ettim, dudakları görülmemiş ve anlatılmaz bir biçimde titriyordu. Birden büyük bir korkuya kapılarak ona seslendim, ama bana yanıt vermedi; ansızın bir nöbete tutulduğunu düşünmeye başlamıştım ki bakışları dikkatimi çekti: Gözlerini arkamdaki bir şeye dikmiş olduğu açıktı. Başımı çevirdim, üzerimize doğru gelmekte olan, birkaç mil uzağımızdaki büyük bir gemiyi fark ettiğimde benliğimin her zerresini heyecanla dolduran ve beni kendimden geçiren sevinci hiçbir zaman unutamam. Yüreğime ansızın bir tüfek mermisi yemiş gibi ayağa fırladım; ellerimi gemiden yana uzatarak tek kelime edemeden hareketsiz kalakaldım. Peters'la Parker da gördükleri şeyden aynı ölçüde etkilenmişlerdi, ama sevinçlerini dışa vurma biçimleri başka başka oldu: Peters keçileri kaçırmışçasına kargışlarla karışık uluyarak güvertede dans ederken, Parker gözyaşlarına boğulup dakikalarca çocuk gibi ağladı.

Görünen gemi, Hollanda yapımı, siyaha boyalı, önünde zevksiz, yaldızlı bir gemi aslanı bulunan, pruva direği kare yelkenli, grandi direği yan yelkenli büyük bir gemiydi. Sert bir fırtına atlatmış olduğu açıktı, bizim de felaketimiz olan fırtınadan çok zarar görmüş olmalıydı, çünkü pruva gabya çubuğu ile sancak küpeştesinin bir kısmı gitmişti. Onu ilk gördüğümde, daha önce söylediğim gibi, rüzgâr yönünde iki mil kadar ötemizdeydi ve üzerimize doğru geliyordu. Rüzgâr çok hafif esiyordu ve bizi en çok hayrete düşüren şey, gemide yalnızca trinketa yelkeni ve kotra flokuyla mayistra yelkeninin açık olmasıydı, bize doğru, ama çok yavaş geliyordu, sabırsızlığımız artık cinnet derecesine yükselmişti. Geminin çok tuhaf bir şekilde seyretmekte olduğu, ne kadar heyecanlanmış olsak da hiçbirimizin dikkatinden kaçmadı. Bize doğru olan rotasından sağa sola öyle çok sapıyordu ki birkaç defa bizi görmüş olamazlar diye düşündük ya da teknenin üzerinde kimsenin olmadığını görünce rotayı değiştirmiş olmalılardı. Geminin her yön değiştirmesinde çığlıklar atıp var gücümüzle haykırdık, ancak o za-

man yabancı gemi rotasını değiştirip bize doğru gelecek gibi oluyordu, bu tuhaf davranış iki-üç defa yinelendi ve sonunda bu tuhaf durumu dümencinin sarhoş olmasına verdik.

Çeyrek mil yakınıma gelinceye kadar geminin güvertesinde kimseyi göremedik. Sonra giysilerinden Hollandalı olduklarını sandığımız üç denizci gördük. Bunlardan ikisi baş kasarasının yakınında bazı eski yelken bezlerinin üzerine uzanmıştı, büyük bir merakla bize bakıyor gibi gözükken üçüncüsü ise cıvadraya yakın bir yerden sancak pruvasına doğru eğilmişti. Bu sonuncu adam esmer tenli, sağlam yapılı, uzun boylu biriydi. Tavırlarıyla sanki bize sabırlı olmamızı öğütlüyordu, başını oldukça tuhaf bir şekilde, neşeyle sallıyor, bembeyaz dişlerini göstererek hep gülümsüyordu. Gemi iyice yakına geldiğinde, adamın başındaki kırmızı flanel şapkanın suya düştüğünü gördük, ama o buna hiç aldırmadan tuhaf gülümsemesini ve hareketlerini sürdürdü. Bütün bunları en ince ayrıntılarına kadar anlatıyorum, daha doğrusu bize *göründükleri* gibi anlatıyorum.

Gemi yavaşça yaklaştı, şimdi eskisinden daha düzenli yol alıyordu –bu olaydan sakın bir şekilde söz edemiyorum– yüreklerimiz göğüs kafeslerimizde deli gibi çarpıyordu, bütün ruhumuzu şen şakrak haykırışlara ve elle tutulacak kadar yakın olan bu kesin, umulmadık ve muhteşem kurtuluştan dolayı Tanrı'ya duyduğumuz şükran duygularına döküyorduk. Sonra birden o esraren-giz gemiden (şimdi daha da yakınlaşmıştı) dünyadaki hiçbir dilde adı sanı olmayan, feci, insanı boğan, tahammül edilemez, tasavvur edilemez bir koku, bir leş kokusu geldi. Soluğum kesildi, arkadaşlarıma döndüğümde bütün kanlarının çekilmiş olduğunu gördüm. Ama şimdi tartışmaya veya akıl yürütmeye vakit yoktu, gemi elli adım kadar uzağımızdaydı ve denize sandal indirmeden borda edebilmemiz için kıcın kavisli bölümüne yanaşmak niyetinde olduğu görölüyordu. Kıç tarafına koştuk, yabancı gemi birden seyretmekte olduğu rotadan beş-altı derece saparak yirmi adım kadar uzağımızdan geçmeye başladığında güvertesini olduğu gibi gördük. Bu görüntünün dehşetini ömrüm oldukça unutulabilir miyim acaba? Aralarında kadınların da bulunduğu iğrenç derecede kokuşmuş yirmi beş otuz insan cesedi kıcın kavisli bölümüyle mut-

fak arasına saçılmıştı. Kaderin ölümüne mahkûm ettiği bu gemide bir tek canlı olmadığını açıkça gördük! Yine de bağırarak ölülerden yardım dilenmekten kendimizi alamadık! Evet, o anın verdiği acıyla bağıra çağıra bu iğrenç görüntülere, bizimle kalmaları için, bizi kendileri gibi olmaya bırakmamaları için, bizi de aralarına almaları için yalvardık! Dehşet ve umutsuzluk içinde çılgınca bağırıp haykırıyorduk, feci düş kırıklığımızın sebep olduğu korkunç ıstıraptan deliye dönmüştük.

İlk dehşet çılgılığımıza, yabancı geminin cıvadrası yakınından, en hassas kulağı bile şaşırtıp aldatacak, insan çılgılığına çok benzer bir yanıt geldi. Aynı anda geminin rotasındaki ani bir değişiklik baş kasarası bölgesini gözler önüne serdi, gözümüzü hemen sesin kaynağına çevirdik. Uzun boylu ve yapılı şahsın hâlâ küpeşte üzerine eğilmekte ve başını ileri geri sallamakta olduğunu gördük, ama bize dönük olmadığı için artık yüzünü göremiyorduk. Kolları tırabzandan aşağı sarkmıştı, avuç içleri dışa dönüktü. Dizleri, cıvadranın tabanından bir griva metaforasına uzanan iyice gerilmiş bir halatın üzerindeydi. Adamın sırtına, yırtılmış gömleğinin açık bıraktığı yere konmuş kocaman bir martı, gagasını ve pençelerini görüntüsü mide bulandıran ete gömmüş, tıkmakla meşguldü, bembeyaz tüyleri kana belenmişti. Gemi bir parça daha dönüp görüntüyü biraz daha bize yaklaştırdığında, kuş kızıla kesmiş kafasını güçlkle dışarı çıkararak afallamış gibi bir an bizi süzdü, ziyafete konduğu gövdeden tembelce kalktı, doğrudan bizim güvertenin üzerine doğru uçu ve gagasında ciğere benzeyen pıhtılaşmış kanlı bir et parçasıyla bir süre üzerimizde süzülüp durdu. En sonunda iğrenç parça uğursuz bir pat sesiyle Parker'ın ayakları dibine düştü. Tanrı beni bağışlasın, ama sözünü etmeyeceğim bir düşünce, ilk defa o anda kafamda şimşek gibi çaktı ve kanlı noktaya doğru adım atmakta olduğumu hissettim. Başımı kaldırıncı Augustus'la göz göze geldim, gözlerinde öylesine suçlayıcı bir ifade vardı ki hemen kendimi toparladım. Bir anda ileri atılıp, tir tir titreyerek o korkunç şeyi kaptığım gibi denize fırlattım.

Bu parçanın alındığı ceset, bir ip üzerinde durmakta olduğu için, etobur kuşun didiklemesiyle kolayca öne arkaya sallanmıştı; onun canlı olduğunu düşünmemizin nedeni bu hareketti. Mar-

tının ağırlığı üzerinden kalkınca gövde dönerek yana doğru yıkıldı, böylece yüzü ortaya çıktı. Hiçbir şey bu kadar korkunç görünmezdi! Gözleri yoktu, ağzı da çepeçevre yok olmuş, dişleri olduğu gibi açığa çıkmıştı. Demek içimizi umutla dolduran gülümseme buydu! Bu ... yo, söyleyemeyeceğim. Dediğim gibi, yabancı gemi bizim geminin kış tarafından geçerek yavaş ama sabit bir hızla rüzgâr altı yönünde ilerledi. Onunla ve o tüyler ürpertici durumdaki tayfalarla birlikte kurtulma umudumuz ve olanca neşemiz de gitmişti. Bütün zihinsel ve bedensel yetilerimizi dumura uğratan o ani düş kırıklığını yaşamamış ve buna eşlik eden o korkunç gerçeği görmemiş olsaydık, ağır ağır yanımızdan geçip giden gemiye borda etmenin bir yolunu bulabilirdik. Görüp hissetmiştik, ama ne yazık ki iş iştenden geçmeden ne düşünebilmiş ne de harekete geçebilmiştik. Bu olayın düşünme yetimizi ne denli körelttiğini, teknesinin ancak yarısını görebileceğimiz bir uzaklığa erişmişken, yüzerek gemiyi yakalama önerisinin ciddi ciddi ortaya atılışından çıkarabilirsiniz.⁴

O zamandan beri, esrarengiz geminin nasıl olup da o akıbette uğradığını açıklamaya yarayacak ipuçları elde etmeye çalışıyorum, ama boşuna. Yapım tarzı ve genel görünüşü, daha önce söylediğim gibi, onun bir Hollanda ticaret gemisi olduğuna bizi inandırmıştı, tayfaların giysileri de bu kanıyı destekliyordu. Arka tarafına yazılı olan adını kolaylıkla okuyabilir ve elbette ne tür bir gemi olduğunu anlamamıza yardımcı olacak daha başka gözlemler de yapabilirdik, ama o anda duyduğumuz yoğun heyecan böylesi şeylere karşı gözümüzü kör etmişti. Henüz tamamen çürümemiş cesetlerin safranımsı renginden, gemideki insanların sarıhum-

4 Boğazlarımız kuru, dudaklarımız kara, / Güç bulamadan gülmeye, feryat etmeye / Kaldık o kuraklıkta sesimiz çıkmadan. / Isırıp kolumu oradan emdim kan / Haykırdım "Gemi geliyor!" diye.

Baktım o çürüyen denize / Ve kaçırdım gözlerimi hemen; / Baktım çürüyen güverteye: / Başka bir şey yoktu ölülerden.

Duruyorlardı birlikte güvertede: / Bir mezarlığa yakışırdı bu görüntü / Ve aydınlatıyordu Ay yukarıdan / Her birinin hareketsiz, soğuk gözünü.

Yatıyordu her ceset, yatıyordu cansız / Ve çarmıh üzerine ederim ki yemin, / Işıktan bir adam, bir melek adam / Duruyordu üstünde her adamın.

Samuel Taylor Coleridge, *Yaşlı Gemici*, çev. Şavkar Altınal, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

ma veya benzeri başka bir amansız hastalıktan ölmüş oldukları sonucuna vardık. Durum böyleyse (ki aklıma başka bir şey gelmiyor), ölüm, cesetlerin konumlarına bakılırsa, –insanlığın bilip tanıdığı en ölümcül salgınlardan tamamen farklı bir tarzda– kahredici bir şiddetle ansızın gelmiş olmalıydı. Elbette yiyeceklerine kazayla karışmış bir zehir hastalığa yol açmış veya bazı bilinmeyen zehirli balık ya da daha başka deniz hayvanı türlerinin veya okyanus kuşlarının yenmiş olması da buna neden olabilirdi, ama her olasılığı kapsayacak tahminler yapmaya çalışmak boşuna olacaktı; ne kadar kapsamlı tahminler yapılırsa yapılsın yine de geriye çok korkunç ve anlaşılmaz bir esrarın kalacağı kesindi.

XI. Bölüm

Günün geri kalan kısmını, uzaklaşmakta olan gemiyi karanlıkta yitip gidene kadar sabit bakışlarla aval aval izlemekle geçirdik, ancak gemiyi artık göremez olduğumuzda biraz toparlanır gibi olduk. O zaman açlık ve susuzluk sancısı, başka her türlü düşüncenin üzerine sünger çekerek geri döndü. Ama sabaha kadar hiçbir şey yapılamazdı, elimizden geldiğince kendimizi emniyete alarak bir parça dinlenmeye çalıştık. Bunda ben, umduğumdan daha başarılı oldum: Gün ağarırken bu kadar şanslı olmayan arkadaşlarım, gemi teknesinden yiyecek elde etme çalışmalarına yeniden başlamak için beni uyandırıncaya kadar uyudum.

Şimdi en ufak bir esinti bile yoktu, böyle çarşaf gibi bir denizi ömrümde görmemiştim, hava ılık ve güzeldi. Esrarengiz gemiden eser yoktu. İşe, bir başka zinciri biraz zahmetle burarak sökmekle başladık ve Peters her ikisini de ayaklarına bağlayarak kamarot odasının kapısına bir defa daha ulaşmaya çalıştı; yeterince çabuk kapıya ulaşabilirse zor kullanarak açabileceğini düşünüyordu; gemi eskisi kadar yalpalamadığından bunu yapabileceğini umuyordu.

Çabucak kapıya ulaşmayı başardı, zincirlerden birisini ayak bileğinden çözdü, onu kullanarak zorla odaya girmek için her çareye başvurdu, ama kapı da kasası da umduğumuzdan daha sağlam-

dı. Peters suyun altında çok uzun süre kalmaktan son derece yorgun düşmüştü; içimizden birisinin onun yerini alması artık zorunlu olmuştu. Parker bu işe hemen gönüllü oldu, ama sonuçsuz üç denemeden sonra kapıya kadar bile gidemediğini gördü. Yaralı koluyla Augustus'un aşağı inmeye çalışmasının anlamı yoktu, kapıya ulaşabilse bile onu zorlayamazdı, dolayısıyla ortak kurtuluşumuz için bu iş şimdi bana düşüyordu.

Peters zincirlerden birini geçitte bırakmıştı, suya daldığımda dipte yeterince dengemi sağlayıp ayaklarımın üzerinde duramadığımı gördüm. Bu nedenle ilk denememde diğer zinciri geri getirmekten başka bir şeye kalkışmadım. Bu amaçla geçidin zeminini elimle yoklarken elime değen sert bir şeyi, ne olduğunu anlamaya çalışmadan kaptığım gibi dönüp sudan çıktım. Bu bir şişeydi ve içinde Porto şarabı olduğunu söylersem, duyduğumuz sevinç kolayca anlaşılabilir. Zamanında yetişen bu hoş yardımı için Tanrı'ya şükürler ederek cep çakımla derhal mantarını çıkardık; her birimiz şişeden mütevazı birer yudum aldık ve bu yudumun verdiği sıcaklık, güç ve cesaretle kendimizi tarifsiz ölçüde rahatlamış hissettik. Sonra dikkatle mantarını kapattık ve herhangi bir nedenle kırılmasına olanak vermeyecek şekilde şişeyi bir mendille askıya aldık.

Bu mutluluk verici keşiften sonra bir süre dinlenip yeniden aşağı indim ve bu defa zinciri buldum, onu alıp hemen yukarı çıktım. Sonra bu zinciri ayak bileğime bağlayarak üçüncü defa aşağı indim ve hiçbir çabanın, bu durumda, kamarot odasının kapısını kırma yetmeyeceğine iyice ikna oldum. Bu yüzden umutsuzluk içerisinde geri döndüm.

Artık boş yere umuda kapılmanın bir manası kalmamıştı; arkadaşlarımın yüzlerindeki ifadeden ölmeyi kabullenmiş olduklarını anlayabiliyordum. Şarap onlarda bir tür hezeyana sebep olmuştu. İçtikten sonra suya daldığım için ben böyle bir krize kapılmaktan kurtulmuş olmalıydım. Durumumuzla alakasız, birbirini tutmayan şeyler söylüyorlardı; Peters beni Nantucket'la ilgili soru yağmuru na tuttu. Augustus da, anımsıyorum, ciddi bir tavırla yaklaşıp taramımı ödünç vermemi rica etti, çünkü saçlarının balık pullarıyla dolu olduğuna inanıyor ve karaya çıkmadan önce onları saçından temiz-

lemek istiyordu. Parker onlardan daha az etkilenmiş görünüyordu, beni rastgele kamaraya dalıp elime ne gelirse getirmeye zorladı. Buna razı oldum ve ilk denememde, su altında bir dakika kaldıktan sonra Kaptan Barnard'ın küçük deri sandığıyla yukarı çıktım. İçinde yiyecek veya içecek bir şeyler bulunmasına pek ihtimal vermeden derhal açtık. Ama bir kutu ustura ile iki keten gömlekten başka bir şey bulamadık. Sonra yine aşağı indim ve hiçbir başarı sağlamadan geri döndüm. Başımı sudan çıkarırken güverteden bir şangırtı işittim ve yukarı çıktığımda nankör arkadaşlarımın, yokluğumdan yararlanarak şarabın dibini getirmiş olduklarını gördüm; ben görmeden şişeyi yerine koymaya çalışırken düşürmüşlerdi. Vicdansızca davrandıkları için onlara serzenişte bulundum. Bunun üzerine Augustus gözyaşlarına boğuldu. Diğer ikisi gülerek işi şakaya vurmaya kalkıştılar, ama umarım bir daha asla bu tür bir kahkaha duymam: Çehrelerindeki çarpılma dehşet vericiydi. Boş midelerine şarabın etkisi çok ani ve şiddetli olmuştu anlaşılan, hepsi de fitil gibi sarhoş olmuşlardı. Büyük bir güçlkle onları yatmaya razı ettim; biraz sonra derin bir uykuya dalmış horul horul uyuyorlardı.

Birden kendimi gemide yapayalnız hissettim, kafama korkunç ve kasvetli düşünceler üşüşüyordu. Açlıktan yavaş yavaş can çekerek ölmekten veya çıkacak ilk fırtınada yok olup gitmekten başka beklentim yoktu, çünkü öylesine tükenmiştik ki bir başka fırtınadan sağ çıkmayı umamazdık.

Midemi kazıyan açlık hissi artık dayanılır gibi değildi ve bu hissi yatıştırmak için her yola başvuracağımı hissediyordum. Cep çakımla deri sandıktan biraz kesip yemeye çalıştım, ama en ufak bir parçasını bile yutmanın son derece imkânsız olduğunu gördüm; yine de onları çiğneyip tükürmenin çektiğim acıyı biraz olsun yatıştırdığını düşünüyordum. Geceye doğru arkadaşlarım birer birer uyandılar. Şarabın etkisi uçup gitmişti, şimdi artık tarifsiz bir zaaf ve korku içindeydiler. Sıtmaya yakalanmış gibi titriyor, su diye inim inim iniliyorlardı. Onların bu hali beni derinden sarstı, bir yandan da, olayların, şaraptan payıma düşeni içmemi, dolaşısıyla da onların içine yuvarlandıkları bu büyük ıstırap ve kederi paylaşmamı engelleyecek şekilde gelişmiş olmasına için için seviyordum. Ama tavırları bende büyük bir rahatsızlık ve korku ya-

rattı, çünkü durumlarında bazı olumlu değişiklikler olmadıkça ortak emniyetimizi sağlamada bana yardımcı olamayacakları açıktı. Aşağıdan bir şeyler çıkarabilme umudunu henüz tamamıyla yitirmiş değildim, ama içlerinden birisi ben aşağıdayken ipin ucunu tutarak bana yardımcı olacak kadar kendini toparlayamadığı sürece, bu işe yeniden girişmeyi göze alamazdım. Parker öbürlerinden biraz daha kendinde görünüyordu, elimden geldiğince her çareye başvurarak onu uyandırmaya çalıştım. Bir deniz banyosunun iyi sonuç vereceğini düşündüm, bir halatın ucunu beline bağladım, kamara merdivenine doğru götürerek (hiçbir şekilde karşı koymamıştı) suya ittim ve hemen geri çıkardım. Bu deneyi yapmış olmaktan dolayı kendi kendimi kutladım, çünkü oldukça canlanmış ve kendine gelmiş görünüyordu, sudan çıktıktan sonra aklı başında bir tavırla, bunu niçin yaptığımı sordu. Amacımı ona açıkladığımda, bana duyduğu minnettarlığı dile getirdi, suya dalmamın kendisine çok iyi geldiğini söyledi ve bundan sonra durumumuz hakkında akıllı uslu laflar etti. Sonra Augustus'la Peters'a da aynısını yapmaya karar verdik ve kararımızı hemen uyguladık; her ikisine de şokun büyük yararı oldu. Bu aniden suya daldırma fikri, *mania a potu*⁵ hastalarına yaptırılan duşun sağaltıcı etkilerinden söz eden bir tıp kitabından aklımda kalmış.

Artık arkadaşlarımla halatın ucunu tutabileceklerine güvenebildim, havanın iyice kararmış olmasına ve kuzey yönünden kakan denizin gemiyi sarsmaya başlamış olmasına karşın kamara-ya üç-dört dalış yaptım. Bu dalışlarda iki mutfak bıçağı, üç galonluk bir testi –boş– ve bir battaniye çıkarmayı başardım, ama yenebilecek hiçbir şey getiremedim. Bu malzemeleri getirdikten sonra da tamamen güçten düşünceye kadar dalmaya devam ettim, lakin başka bir şey çıkaramadım. Gece boyunca Peters'la Parker da sırasıyla dalışlar yaptılar; ama elimize hiçbir şey gelmediği için, kendimizi boşuna tüketmekte olduğumuza karar vererek umutsuzlukla bu işten vazgeçtik.

Gecenin geri kalan bölümünü düşünüleebilecek en müthiş zihinsel ve bedensel ıstıraplar içerisinde geçirdik. Sonunda ayın on altısının şafağı söktü, bir kurtarıcı görme umuduyla ufku gözlerimizle

5 İçkinin neden olduğu delilik, bir tür aşırı delirium tremens.

taradık, ama boşuna. Deniz hâlâ dalgasızdı, kuzey yönünden dünkü gibi bir kabarma vardı yalnızca. Bu, Porto şarabı dışında aç susuz geçirdiğimiz altıncı gündü ve yiyecek bir şeyler bulamazsak daha fazla dayanamayacağımız açıkça görülüyordu. Peters’la Augustus kadar bir deri bir kemik kalmış insanları ne gördüm ne de tekrar görmek isterim; onları bu halde karada görsem, imkânı yok tanıyamazdım. Çehreleri öylesine değişmişti ki birkaç gün önceki arkadaşlarımla aynı kişiler olduklarına kendimi inandırmakta güçlük çekiyordum. Parker fena halde zayıflamış ve başını göğsünden kaldıramayacak kadar güçten düşmüş olmakla birlikte, diğer ikisi kadar çökmemişti. Büyük bir sabırla, hiç yakınmadan çektiği acıya katlanıyor, tasarlayabildiği her çareyi dillendirerek bize umut vermeye çalışıyordu. Bana gelince, yolculuğun başlangıcında sağlığımın bozulmasına ve her zaman bünyemin zayıf olmasına karşın, içimizde en az acı çeken bendim, onlardan çok daha az zayıflamıştım, diğerleri zihnen tamamen çökmüş ve bir tür ikinci çocukluk evresi yaşarlar, aptal aptal sırtıp ipe sapa gelmez laflar ederlerken ben zihinsel yetilerimi şaşılacak derecede koruyordum. Arkadaşlarım zaman zaman canlanıyor, sanki içinde bulunduğumuz durumun bilincine varmış gibi birden ayağa fırlıyor, kısa bir süre, son derece umutsuz da olsa tamamen akla uygun bir tarzda umutlarından söz ediyorlardı. Bununla birlikte, onların kendi durumlarını benim kendi durumumu değerlendirdiğim gibi değerlendirmiş olmaları da pekâlâ mümkündü ve ben de, farkında olmadan, onlar gibi aptallıklar ve saçmalıklar yapmış olabilirdim; doğrulanması olanaksız bir konu.

Öğleye doğru Parker iskele yönünde kara gördüğünü bildirdi; suya atlayıp o tarafa doğru yüzmesini önleyinceye kadar akla kararı seçtim. Peters’la Augustus, kasvetli düşüncelere dalmış olduklarından olmalı, Parker’ın ne dediğine pek aldırış etmediler. İşaret edilen yöne baktığımda kıyı namına hiçbir şey görmedim; hiçbir toprak parçasına, bu türden umutlara kapılacak denli yakın olmadığımızı biliyordum. Parker’ı yanıldığına ikna edebilmem yine de epey zaman aldı. O zaman gözyaşlarına boğuldu, çocuklar gibi içini çeke çeke yüksek sesle iki-üç saat ağladı, iyice bitkin düştüğünde de uyuyakaldı.

Peters'la Augustus deri parçaları yutmak için boşuna bir çabaya giriştiler. Onlara, deri parçalarını çiğneyip tükürmelerini tavsiye ettim, ama tavsiyemi yerine getiremeyecek kadar zayıf düşmüşlerdi. Aralıklarla deri parçalarını çiğnemeye devam ettim, bu beni biraz olsun avutuyordu, asıl derdim suydı; denizden bir yudum içmekten beni alıkoyan şey, geçmişte bizimkine benzer durumlarla karşılaşmış insanların böyle bir şeye yeltendiklerinde başlarına ne korkunç işler açtıklarını anımsamam oldu.

Gün, bu şekilde yavaş yavaş ilerledi, sonra birdenbire iskele tarafımızda, doğu yönünde bir yelken gördüm. Büyük bir gemiye benziyordu, neredeyse bize doğru geliyordu ve muhtemelen on iki, on beş mil kadar uzaklıktaydı. Arkadaşlarımdan hiçbiri henüz fark etmemişti, yeniden düş kırıklığına uğrarız korkusuyla bir süre daha kendimi tutup onlara yelkenliden söz etmedim. En sonunda daha da yakına geldiğinde, küçük yelkenlerini rüzgârla doldurmuş bize doğru yaklaşmakta olduğunu net bir şekilde gördüm. Artık kendimi tutamadım ve büyük ıstıraplar içindeki arkadaşlarıma gemiyi gösterdim. Hemen ayağa fırladılar ve yeniden ağlayarak, aptal aptal gülererek, havalara zıplayıp yerlerde yuvarlanarak, saçlarını başlarını yolarak, kâh şükürler edip kâh küfrederek taşkın mı taşkın bir sevinç gösterisine giriştiler. Arkadaşlarımdan tavırlarından öylesine etkilenmişim ve bu sefer kurtuluşu o kadar kesin görüyordum ki onların çılgınlıklarına katılmaktan kendimi alamadım, delice bir coşku ve minnet duygusuyla ellerimi çırpıp haykırarak, benzeri taşkın hareketlerle güvertede yatıp yuvarlandım; sonra birden geminin kıçının bizden yana dönmüş olduğunu, ilk gördüğüm andaki yönün tam tersi yönde gitmekte olduğunu fark ettiğimde aklım tekrar başıma geldi, bir kez daha umutsuzlukların en derinine yuvarlandım.

Beklentilerimizin tam tersinin gerçekleştiğine zavallı arkadaşlarımızı inandırmam hayli zaman aldı. Söylediğim her şeye, böylesi yalanlara karınlarının tok olduğunu ima eden bakış ve hareketlerle yanıt veriyorlardı. En çok da Augustus'un tavırları içime işledi. Onu tersine ikna etmek için ne dedim, ne yaptım, o ısrarla geminin hızla bize yaklaşmakta olduğunu söyledi ve gemiye çıkmak için hazırlıklara başladı. Geminin yanında yüzmekte olan bazı de-

niz yosunlarının, öteki geminin sandalı olduğunu ileri sürerek yürek paralayıcı haykırış ve çığlıklarla üzerine atlamaya çalıştı, bunu yapmaktan onu zor kullanarak alıkoydum.

Sinirlerimiz biraz olsun yatıştıktan sonra, tamamen gözden yitinceye kadar gemiyi gözetlemeyi sürdürdük; hafif bir esinti çıkmış, ortalığı sis basmıştı. Gemi gözden yiter yitmez, Parker tüylerimi diken diken eden bir bakışla benden yana döndü birden. Yüzünde, o an yeni fark ettiğim, buz gibi bir ifade vardı; daha ağzını açmadan ne söyleyeceği içime doğdu. Birkaç kelimeyle, diğerlerinin hayatta kalması için içimizden birinin ölmesi gerektiğini söyledi.

XII. Bölüm

En sonunda böyle korkunç bir çareye başvurmak zorunda kalabileceğimiz olasılığı üzerinde bir süreden beri zaten düşünmektaydım; böyle bir yola başvurmaktansa her koşulda ve her türlü ölüm katlanmaya karar vermiştim gizlice. O anda çekmekte olduğum açlığın şiddeti bile beni bu kararımdan döndüremezdi. Öneriyi ne Peters ne de Augustus işitmişti. Parker'ı aklına koyduğu bu korkunç düşünceden vazgeçirmek için Tanrı'dan bana onu ikna etme gücünü vermesini dileyerek bir kenara çektim. Uzun uzun dil döktüm, bu düşünceyi aklımdan çıkarması ve diğer ikisine bundan söz etmemesi için kutsal bildiği her şey adına yalvar yakar oldum, aklıma gelen bütün kanıtları sıraladım.

Söylediğim her şeyi, aksini iddia etmeye kalkışmadan dinlediğini görünce onu istediğim gibi davranmaya razı edebileceğimi ummaya başladım. Ama konuşmamı bitirdiğimde, söylediğim her şeyin doğru olduğunu çok iyi bildiğini, böyle bir çareyi akla gelebilecek en dehşet verici seçenek saydığını söyledi. Gelgelelim, daha fazla dayanacak gücü kalmamıştı; bir kişinin ölümüyle geri kalanların kurtulması mümkünken, herkesin ölüp gitmesinin hiç gereği yoktu; ayrıca onu fikrinden caydırmaya çalışmak için boş yere zahmet etmemeliydim, çünkü ortada daha gemi falan yokken bunu kafasına koymuştu, ancak geminin birden görünürvermesi önerisini ertelemesine neden olmuştu.

Bunun üzerine, kararından caymaya razı olmayacaksa, hiç değilse bir gün daha beklemesi için yalvardım, bu arada bizi kurtaracak bir gemi geçebilirdi; aklıma gelen ve onun sert karakterini etkileyebileceğini düşündüğüm bütün savları art arda sıraladım. Bunlara karşılık olarak, mümkün olan en son ana kadar sesini çıkarmadığını, ama herhangi bir şey yemeden daha fazla dayanamayacağını, bu yüzden ertesi günün, hiç değilse kendisi için, çok geç olacağını söyledi.

Tatlılıkla söylediğim hiçbir şeyden etkilenmediğini görünce, tutumumu değiştirdim. Başımıza gelen felaketlerden en az benim etkilenmiş olduğumu, sonuç olarak o an için kendisinden de Peters'la Augustus'tan da çok daha sağlıklı ve kuvvetli olduğumu, kısacası gerekirse zor kullanarak kendi bildiğimi okuyabileceğimi, bu kanlı yamyamlık fikrini herhangi bir şekilde diğerlerine açmaya kalkışacak olursa gözümü kırpmadan kendisini denize fırlatacağımı söyledim. Bunun üzerine hemen boğazıma atıldı ve çektiği bıçağı karnıma saplamaya davrandı birkaç kez; onu bu canavarlığı yapmaktan alıkoyan tek şey son derece güçsüz olmasıydı. Bu arada iyice çileden çıkmıştım; onu denize fırlatmak niyetiyle geminin kıyısına sürükledim. Ama onu bu sondan, yanımıza yansıyan ve çıkan marazanın sebebini sorarak bizi ayıran Peters kurtardı. Ben kendisini engellemenin bir yolunu bulamadan Parker fikrini söyleyiverdi.

Sözlerinin etkisi, beklediğimden de müthiş oldu. İlk olarak Parker'ın ortaya attığı bu korkunç fikri uzun zamandır gizliden gizliye kafalarında tarttıkları anlaşılan Peters'la Augustus da onun bu önerisine katıldılar ve hemen uygulamaya koymak için ısrar ettiler. Augustus'la Parker'dan hiç değilse birinin, böylesine korkunç bir amacın gerçekleştirilmesine karşı koymak için benim tarafımı tutmasına yetecek kadar sağduyu sahibi olacağını ve onun yardımıyla bu işi rahatlıkla engelleyebileceğimi hesaplamıştım. Bu beklentim boşa çıkınca kendi başımın çaresine bakmam şart oldu; onlara daha fazla karşı koymam, korkunç bir durumda bulunan bu adamlarca, çok geçmeden sahneleneceğini bildiğim trajedide üzerime düşen rolü oynamak istemediğim şekilde değerlendirilecekti.

O zaman önerilerini kabul etmeye hazır olduğumu söyleyerek

bana sadece bir saat süre tanımalarını istedim, çevremizi saran sis bu süre içerisinde dağılabilir ve o gemiyi yeniden görebilirdik. Bu bir saatlik ertelemeye onları zorbela razı ettim; beklediğim gibi henüz süre dolmadan (çıkan hafif bir esintiyle) sis dağıldı, lakin görünürde hiçbir gemi yoktu. Biz de kura çekmeye hazırlandık.

Bunu izleyen korkunç sahneyi, daha sonraki hiçbir olayın en küçük ayrıntısını belleğimden silemeyeceği ve zalim anısı gelecekte de hayatımın her anını zehirleyecek olan sahneyi doğrusu bu ya hiç mi hiç anlatmak istemiyorum. İzninizle, öykümün bu bölümünü, böylesi olayların elverdiği ölçüde hızlı anlatmak istiyorum. Hepimizin eşit şansa sahip olacağı bu dehşet verici kura için bulabildiğimiz tek yöntem çöp çekmekti. Çöpleri benim tutmama ve kısa çöpü çekenin kendisini kurban etmesine karar verildi. Arkadaşlarım sırtları bana dönük olarak teknenin bir ucunda sessizce yerlerini alırken, ben geminin diğer ucuna çekildim. Bu korkunç oyun sırasında en büyük azabı çöpleri hazırlamaya çalışırken çektim. İnsan, nadiren de olsa, varlığını sürdürmeye kayıtsız kalacağı durumlara düşebilir; ancak hayatı gerçekten tehlikeye düştüğünde ona dört elle sarılır. Ama şimdi giriştiğim işin (fırtınanın yarattığı tehlikelerden de, aç kalarak yavaş yavaş ölmenin dehşetinden de çok farklı olan) sessiz, kesin ve acımasız niteliği, ölümlerin en korkuncundan –amaçların en iğrenci uğruna ölümden– kurtulma şansım üzerine düşünmeye zorluyordu beni; bugüne kadar umudumu canlı tutan tüm enerjim, beni dünyadaki en iğrenç ve acıklı dehşetin aciz bir avı durumunda bırakarak rüzgârın önündeki tüy gibi uçup gitmişti. Başlangıçta küçük kıymıklar koparmak ve bir arada tutmak için gerekli gücü bile toplayamadım; parmaklarım görevlerini yapmayı kesinlikle reddediyor, dizlerim şiddetle birbirine çarpıyordu. Aklımdan bu korkunç oyunun parçası olmamı engelleyecek binlerce saçma sapan plan geçiyordu hızla. Arkadaşlarımın dizlerine kapanarak beni bu işin dışında tutmaları için yalvarmayı düşündüm; birden üstlerine atılıp içlerinden birini öldürerek kura çekilmesini gereksiz hale getirmeyi düşündüm, kısacası elimdeki işi tamamlamak dışında her şeyi düşündüm. En sonunda, böyle aptalca davranarak epeyce zaman yitirdikten sonra, çektikleri korkunç azaptan kendilerini kurtarmam için beni sıkıştıran

Parker'ın sesiyle kendime geldim. O zaman bile kıymıkları gerektiği gibi düzenlemeye kendimi veremiyor, acı çeken arkadaşlarımdan birinin kısa çöpü çekmesi için yapabileceğim hileleri düşünüyordum, çünkü elimdeki dört çöpten kisasını çekenin, geri kalanların yaşaması için ölmesi kararlaştırılmıştı. Bu, gün gibi açık vicdansızlıktan dolayı beni mahkûm etmeden önce insanın kendini tam olarak benim yerime koyması gerekir.

Artık daha fazla oyalanamazdım; göğsümden neredeyse fırlayıp çıkacakmış gibi çarpan bir yürekle, arkadaşlarımla beni beklemekte oldukları baş kasarasına doğru ilerledim. Çöpleri tuttuğum elimi uzattım; Peters hemen çekti. Kurtulmuştu, *onunki* kısa çöp değildi. Kurtulmak için hâlâ şansım vardı. Bütün gücümü toplayıp çöpleri Augustus'a uzattım. Augustus hiç beklemeden çöpünü çekti; o da kurtulmuştu; şimdi artık ya yaşayacak ya da ölecektim; Parker'la şanslarımız tamamen eşitti. O anda yüreğimde bir kaplanın kıyıcılığını hissettim; benzerime, zavallı arkadaşım Parker'a karşı müthiş, şeytani bir nefret duydum. Ama bu duygu çok sürmedi; sonunda kasılmalar içerisinde titreyerek kalan iki çöpü uzattım. Parker'ın çekmeye karar vermesi rahat beş dakika aldı; umutla korkunun birbirine karıştığı, bana bir asır kadar uzun gelen yürek paralayıcı bu bekleyiş süresince hiç gözümü açmadım. Sonra kalan iki çöpten birisi hızla elimden çekildi. Karar artık verilmişti, ama ben henüz lehime mi, aleyhime mi bilmiyordum. Kimseden ses çıkmıyordu, bense elimde kalan çöpe bakarak merakımı gidermeye cesaret edemiyordum bir türlü. En sonunda Peters elimden tutunca kendimi zorlayarak gözlerimi açtım, Parker'ın yüz ifadesini görür görmez kurtulduğumu ve ölüme mahkûm olanın Parker olduğunu hemen anladım. Nefesim kesildi, güverteye baygın yığılıverdim.

Yaptığı öneriyle yaşanan trajedinin bizzat mimarı ve kendi kendinin katili olan insanın öldürülmesi sahnesinde kendime geldim. Parker hiç karşı koymadı; Peters kendisini sırtından bıçakladığında cansız yere yığıldı. Bunu izleyen korkunç yemek faslı üzerinde uzun boylu durmayacağım. Böylesi şeyleri insan hayalinde canlandırabilir, ama sözcükler gerçekliğin korkunç dehşetini ifade etmekte yetersiz kalır. İçimizi kavuran susuzluğu kurbanın kanıyla

bir ölçüde dindirdikten sonra, ellerini ayaklarını ve başını ayırıp bağırsaklarıyla birlikte denize atmaya oybirliğiyle karar verdiğimizizi, gövdesinin geri kalanını o unutulmaz dört gün, temmuz ayının on yedisi, on sekizi, on dokuzu ve yirmisi boyunca parça parça yediğimizi söylemem yeterlidir.

Ayın on dokuzunda on beş yirmi dakika kadar süren şiddetli bir sağana yakalandık; fırtınadan hemen sonra kamaradan tırmığımızla avlamış olduğumuz bir yelken beziyle bir miktar su tutmayı başardık. Toplayabildiğimiz su miktarı topu topu yarım galdondan biraz fazlaydı, ama bu kadarcık su bile bize oldukça güç ve umut verdi.

Ayın yirmi birinde yeniden her şeye muhtaç duruma düşmüştük. Hava hâlâ sıcak ve güzeldi, zaman zaman sis basıyor, rüzgâr çoğunlukla kuzeybatıdan hafif hafif esiyordu.

Ayın yirmi ikisinde, acınacak durumumuzu kara kara düşünerek birbirimize sokulmuş otururken, birden içimi umutla dolduran bir şimşek çaktı beynimde. Pruva direği kesilirken, rüzgâr tarafındaki zincirin yanında bulunan Peters'in, baltalardan birini bana uzatarak mümkünse emin bir yere kaldırmamı rica ettiğini ve son büyük dalga gemiye çarparak onu suyla doldurmadan bir iki dakika önce baltayı baş kasarasına götürerek iskele tarafındaki ranzalardan birinin üzerine koymuş olduğumu anımsadım. Şimdi bu baltayı ele geçirebilirsek, onunla güverteyi kamarot odasının üzerinden parçalayarak kendimize kolayca yiyecek içecek bulabileceğimizi düşündüm.

Bu tasarımı arkadaşlarıma anlattığımda zayıf bir sevinç çılgılığı attılar ve hep birlikte hemen baş kasarasına doğru koştuk. Girişin çok daha dar olması nedeniyle, baş kasarasına inmek kamaraya inmekten daha zordu, çünkü anımsanacağı gibi, kamaraya inen merdivenlerin tüm çerçevesini dalgalar götürmüşken, baş kasarasına açılan yaklaşık bir metreye bir metrelik kare şeklindeki kapak hiç zarar görmemişti. Bununla birlikte, aşağı inmekte duraksamadım, daha önceki gibi belime bir halat bağlayarak suya çivileme daldım ve çabucak ranzaya giderek ilk denemede baltayı yukarı çıkardım. Balta sevinç ve zafer çılgınlıklarıyla karşılandı ve kolay elde edilmesi nihai kurtuluşumuz yolunda uğurlu bir işaret olarak görüldü.

Sonra Peters’la ben baltayı sırasıyla kullanarak, umutlarımızın yeniden canlanmasının verdiği enerjiyle, güverteyi parçalamaya başladık. Augustus’un yaralı kolu, bize en ufak yardımda bulunmasına izin vermiyordu. Besinsizlik nedeniyle ayakta duramayacak kadar bitkin olduğumuzdan, dinlenmeksizin ancak bir iki dakika çalışabiliyorduk. Çok geçmeden, böyle bir işi başarabilmemizin –yani kamarot odasına geçmemize yetecek büyüklükte bir delik açmamızın– saatler alacağı ortaya çıktı. Ama bu düşünce cesaretimizi kırmadı ve ay ışığında bütün gece çalışarak ayın yirmi üçü sabahı şafak sökerken amacımıza ulaştık.

Peters aşağı inmeye gönüllü oldu; önceki gibi bütün düzenlemeler yapıldıktan sonra aşağı indi ve çok geçmeden küçük bir kavanozla geri döndü; kavanozun zeytinle dolu olduğunu görerek çok sevindik. Zeytinleri aramızda paylaşıp büyük bir açgözlülükle yuttuk ve Peters’ı yeniden aşağı yolladık. Gitmesiyle geri dönmesi bir oldu; bu sefer beklentilerimizi çok aşan bir başarı elde etmişti; elinde kocaman bir domuz buduyla bir şişe Madeira şarabı vardı. Şaraptan her birimiz ölçülü birer yudum aldık; aşırı içmenin bize nasıl pahalıya patlayacağını biliyorduk artık. Domuz budu, kemiğin etrafındaki yaklaşık bir kiloluk kısmı dışında yenecek gibi değildi; deniz suyunun etkisiyle bozulmuştu. Etin yenebilir durumdaki kısmını aramızda bölüştük. Peters’la Augustus, istahlarına gem vuramadıklarından, paylarına düşeni anında yuttular, ama ben daha ihtiyatlıydım, ardından ortaya çıkacağını bildiğim susuzluğun korkusuyla payımın küçük bir bölümünü yedim. Dayanılmaz derecede ağırlaşmış olan işimize ara vererek bir süre dinlendik.

Öğleye doğru, kendimizi biraz daha dinlenmiş ve canlanmış hissettiğimizden, yeniden yiyecek bulma işine giriştik. Gün batıncaya kadar Peters’la ben sırasıyla aşağıya indik ve her seferinde az veya çok bir başarı elde ederek geri döndük. Bu süre içerisinde dört küçük zeytin kavanozu daha, bir başka domuz budu, içinde neredeyse üç galon mükemmel Cape Madeira şarabı bulunan bir damacana ve bizi daha da memnun eden Galapagos türü küçük bir kaplumbağa getirecek kadar şansımız yaver gitti. Bu kaplumbağalardan yedi sekiz tanesini Kaptan Barnard, Grampus limandan çıkar-

ken, Pasifik'te çıktığı ayıbalığı avından dönmekte olan Mary Pitts adlı uskunadan satın almıştı.

Öykümün bundan sonraki kısmında bu kaplumbağa türünden sık sık söz edeceğim. Okurlarımdan çoğunun bildiği gibi bunlar, adını aslında hayvanın kendisinden alan Galapagos adlı bir takımadalar grubunda bulunur; İspanyolca bir sözcük olan Galapago, tatlı su kaplumbağası anlamına gelir. Biçimlerinin ve hareketlerinin acayipliği nedeniyle bunlara bazen fil kaplumbağa da denir. Olağanüstü irilikte olanlarına sıkça rastlanır. Ben şahsen altı yüz, yedi yüz kilo gelebilecek olanlarına rastladım da hiçbir denizcinin dört yüz kilodan daha ağır bir kaplumbağa görmüş olduğundan söz ettiğini anımsamıyorum. Görünümleri çok tuhaf hatta iğrençtir. Adımları çok yavaş, ölçülü ve ağırdır, yürürken gövdelerini yerden otuz santimetre kadar yükseğe kaldırır. Boyunları uzun ve aşırı ölçüde incedir; boyun uzunluğu çoğunlukla kırk beşle altmış santimetre arasında değişir. Benim öldürdüğüm bir tanesinin omzundan başının ucuna kadar olan mesafe bir metreden az değildi. Baş, yılaninkine çarpıcı bir benzerlik gösterir. İnanılmayacak kadar uzun süre yiyeceksiz yaşayabilirler; bir geminin ambarında hiç yiyecek verilmediği halde iki yıl yaşayanlar olduğu bilinmektedir, bu sürenin sonunda bu kaplumbağalar ilk günkü kadar besili ve her bakımdan iyi durumdaydılar. Bu olağanüstü hayvanların bir özellikleri hecin ya da çöl develeri ile büyük bir benzerlik gösterir. Boyunlarının altındaki bir kesede sürekli olarak belirli bir miktarda su bulundururlar. Bazen her türlü besinden uzak geçen bir yıldan sonra öldürüldüklerinde, keselerinde üç galon kadar tatlı ve taze su bulunduğu görülmüştür. Besinleri esas olarak yaban maydanozu, sap kerevizi, semizotu, deniz yosunu ve firavuninciridir, hayvanın büyük bir düşkünlük gösterdiği bu sonuncu bitki, keşfedildikleri kıyılara yakın yamaçlarda bol miktarda yetişir. Son derece besleyici ve önemli bir besin olan bu kaplumbağa, balina avcılığı ve daha başka amaçlarla Pasifik'te bulunan binlerce denizcinin yaşamlarını sürdürmelerinde kuşkusuz çok yardımcı olmuştur.

Kamarot odasından getirme şansına eriştiğimiz kaplumbağa pek büyük değildi, en fazla otuz veya otuz iki kilo gelirdi. Dişiydi ve

çok iyi durumdaydı; son derece besiliydi, kesesinde neredeyse bir litreye yakın berrak, tatlı su vardı. Bunun bir hazine olduğuna hiç kuşku yoktu; sözleşmiş gibi hep birden dizlerimizin üzerine çökerek tam zamanında gelen bu yardımı için bütün kalbimizle Tanrı'ya şükrettik.

Hayvanı delikten yukarı çekmekte çok zorlandık, çünkü delicesine çırpınıyordu ve şaşılacak derecede güçlüydü. Peters'in elinden kurtulup yeniden suya dalmak üzereydi ki Augustus boğazına bir ip atarak ilmekle sıktı ve ben Peters'in yanından suya girip hayvanı kaldırmada ona yardım edinceye kadar öylece tuttu.

Kesesindeki suyu, anımsanacağı gibi, daha önce kamaradan çıkardığımız kavanoza dikkatle çektik. Bunu yaptıktan sonra, bir şişenin boynunu kırıp, ağzını mantarla kapatarak litrenin on altıda birinden daha fazla almayacak bir çeşit bardak yaptık. Sonra her birimiz bu bardağın dolusuyla birer bardak su içtik ve su bitinceye kadar her gün bu ölçüyle yetinmeye karar verdik.

Son iki-üç gündür hava yağmursuz ve güzel geçtiğinden kamaradan çıkardığımız yatak örtüleriyle giysilerimiz tamamen kurumuştur; bu yüzden o geceyi (yirmi üçü gecesini) bolca zeytin ve domuz budu yiyip, azıcık şarap içtikten sonra oldukça rahat geçirdik. Geceleyin çıkacak bir esintinin erzakımızı denize sürükleyebileceği korkusuyla, onları bocurgat parçalarına mümkün olduğunca sıkı sıkıya bağladık. Elimizden geldiğince canlı tutmaya özen gösterdiğimiz kaplumbağamızı da ters çevirip dikkatle bağladık.

XIII. Bölüm

24 Temmuz – Bu sabah gücümüzü ve cesaretimizi adamakıllı toparlamış bulunuyorduk. Durumumuz hâlâ tehlikeliydi: Okyanusun neresinde olduğumuzu bilmiyorduk, ama karadan çok uzakta olduğumuz kesindi; ne kadar idareli kullanırsak kullanalım yiyeceğimiz bize en fazla iki hafta yeterdi, suyumuz yok denecek kadar azdı; dünyadaki en sefil gemi leşinin üzerinde dalgaların ve rüzgârın insafına kalmış oraya buraya sürükleniyorduk; ama çok daha müthiş dert ve tehlikelerden Tanrı'nın lütfuyla son anda kur-

tulmuş olmamız nedeniyle o anki sıkıntılarımız bize çok önemsiz, çok sıradan şeyler gibi geliyordu; iyi ya da kötü nasıl da göreceli!

Güneş doğarken, kamarot odasından bir şeyler çıkarmaya hazırlanıyorduk ki çakan şimşeklerle birlikte şiddetli bir sağanak başladı, bütün dikkatimizi, daha önce aynı amaçla kullandığımız yelken bezini kullanarak su toplama işine yönelttik. Ortasına zincir plakalarından birini koyarak yelken bezini gergin tutmaktan başka bir su toplama olanağımız yoktu. Böylece bezin ortasına yönelen su, kavanozumuzun içine akıyordu. Bu şekilde kavanozu neredeyse doldurmuştuk ki kuzeyden kopan bir kasırga bizi bu işten vazgeçmek zorunda bıraktı, çünkü tekne yeniden öyle şiddetle sallanmaya başlamıştı ki, ayaklarımızın üzerinde zor duruyorduk. Ön tarafa doğru giderek, daha önce olduğu gibi, kendimizi sıkı sıkıya bocurgattan geri kalan parçalara bağladık ve umulmamacak ya da böylesi bir durumda düşünölmeyecek kadar büyük bir sükûnetle bekledik olacakları. Öğleyin esinti, yelkenleri çift camadanla bağlamayı gerektiren bir rüzgâra dönüştü, akşama doğru ise dev gibi dalgalar oluşturan sert bir bora esmeye başladı. Deneyimlerimiz kendimizi nasıl bağlamamız gerektiğini öğretmişti, her dakika sırlıklam ıslanmamıza ve sürekli denize sürüklenme korkusu çekmemize karşın bu korkunç geceyi kazasız belasız savuşturduk. Bereket versin, hava sıcaktı da, suyun temasından bir şikâyetimiz olmadı.

25 Temmuz – Bu sabah rüzgâr hızı on deniz miline düştü ve dalgalar öylesine küçüldü ki güvertede kendimizi kurutma olanağı bulduk. Ama büyük bir üzüntüyle, iki kavanoz zeytinimizle domuz budumuzun tamamının yerinde yeller estiğini gördük, oysa ne kadar dikkatle bağlamıştık. Kaplumbağamızı henüz öldürmeye karar verdik ve şimdilik birkaç zeytinlik bir kahvaltı ve birer ölçü suyla yetindik. Suyu yarı yarıya şarapla karıştırmış ve Porto şarabının neden olduğu sarhoşluğun rahatsızlığı olmadan, bu karışımdan büyük bir keyif ve güç almıştık. Deniz henüz, kamarot odasından erzak çıkartmaya kalkışamayacağımız kadar dalgalıydı. İçinde bulunduğumuz durumda hiçbir işimize yaramayacak birçok malzeme gün boyu delikten yüzerek çıktı ve derhal deni-

ze sürüklendi. Teknenin her zamankinden fazla yan yatmakta olduğunu gördük, öyle ki, kendimizi bağlamadan bir an olsun ayağa kalkamıyorduk. Bu yüzden iç karartıcı ve rahatsız bir gün geçirdik. Öğleyin güneş tam tepemizdeydi, uzun zamandan beri kuzeydoğudan ve kuzeybatıdan birbiri ardı sıra esen rüzgârların bizi ekvator yakınlarına sürüklemiş olduğundan hiç kuşkumuz yoktu. Akşama doğru birçok köpekbalığı gördük ve içlerinden çok büyük bir tanesinin bize yaklaşmakta gösterdiği gözüpeklikten korkuya kapıldık. Bir ara, güvertenin epeyce suya dalmasıyla, canavar üzerimize doğru yüzdü, bir süre iskele merdiveni civarında debelen-dikten sonra, kuyruğunu şiddetle Peters'a çarptı. En sonunda kocaman bir dalga, canavarı denize fırlatarak bize rahat bir nefes aldırdı. Sakin bir havada onu kolayca yakalayabilirdik.

26 Temmuz – Bu sabah rüzgârın iyice yatışmış ve dalgaların küçülmüş olması nedeniyle yeniden kamarot odasına girmeye karar verdik. Bütün gün çalışıp çabaladıktan sonra, artık bu bölmeden çok fazla bir şey elde edemeyeceğimizi anladık; geceleyin odanın bölme tahtaları parçalanmış ve içindekiler ambara sürüklenmişti. Bu keşif, tahmin edilebileceği gibi, bizi büyük bir üzüntüye boğdu.

27 Temmuz – Kuzeyden ve batıdan hâlâ hafif bir rüzgâr esiyordu, deniz neredeyse çarşaf gibiydi. Öğleden sonra güneş ışınlarının yakıcı bir sıcaklığa ulaşması üzerine giysilerimizi kurutma işine giriştik. Denizde banyo yapmak susuzluğumuzu oldukça din-dirip bizi rahatlattı; ama bunu yaparken köpekbalıklarının korkusundan, çok dikkatli davranmak zorunda kaldık, gün boyunca etrafımızda yüzen çok sayıda köpekbalığı görmüştük.

28 Temmuz – Hava hâlâ çok güzel. Gemi artık o kadar fazla yana yatmaya başladı ki, sonunda alabora olmaktan korktuk. Kaplumbağamızı, su kavanozumuzu ve geriye kalan iki zeytin kavanozumuzu rüzgâr tarafına, teknenin dışında ana zincirlerin altına bağladık ve böylece elimizden geldiğince bu ters dönme tehlikesine karşı kendimizi hazırladık. Bütün gün deniz çok sakindi, neredeyse hiç esinti yoktu.

29 Temmuz – Hava durumunda bir değişiklik yok. Augustus’un yaralı kolunda kangren belirtileri baş gösterdi. Yakınması uyuşmaktan ve aşırı susuzluktandı, şiddetli bir acı duymuyordu. Acısını dindirmek için zeytinlerden elde ettiğimiz az miktardaki sirke ile yarasını ovmaktan başka bir şey gelmedi elimizden; bunun ona hiçbir yararı dokunmadı. Onu rahatlatmak için her çareye başvurduk, su payını üç katına çıkardık.

30 Temmuz – Rüzgârsız, son derece sıcak bir gün. Bütün sabah kocaman bir köpekbalgı tekneye yakın yüzüp durdu. Bir ilmik-le yakalamak için başarısızlıkla sonuçlanan birçok deneme yaptık. Augustus daha da kötüleşti, yaraları yüzünden olduğu kadar, yetersiz beslenme yüzünden de iyice halsiz düştü. Sürekli olarak acılarından kurtulmayı diliyor, ölmekten başka bir şey istemiyordu. Akşam son zeytinlerimizi yedik ve kavanozumuzda kalan suyun, içerisine şarap katmadan yutulamayacak kadar bozulmuş olduğunu gördük. Sabahleyin kaplumbağamızı öldürmeye karar verdik.

31 Temmuz – Teknenin yana yatık oluşu nedeniyle son derece endişeli ve yorucu bir gece geçirdikten sonra kaplumbağamızı öldürüp parçalara ayırmaya koyulduk. Eti iyiydi ama umduğumuzdan çok az çıkmıştı, dört beş kilodan fazla değildi. Bu etin bir kısmını mümkün olduğu kadar uzun süre muhafaza edebilmek için ince ince doğradık ve elimizde kalan üç zeytin kavanozuyla şarap şişesine (hiçbirini atmamıştık) doldurup üzerine, zeytinlerden elde ettiğimiz sirkeyi döktük. Bir-bir buçuk kilo kadarını bir kenara ayırdık, niyetimiz etin geri kalanını tüketinceye kadar buna dokunmamaktı. Günde yüzer gramla yetinmeye karar verdik; böylece et bize on üç gün yetebilecekti. Hava kararırken şiddetli gök gürültüleri ve çakan şimşeklerin eşliğinde ani bir sağanak bastırdı, ama o kadar kısa sürdü ki ancak çeyrek litre su toplayabildik. Bu suyun tamamını ortak rızamızla, sıkıntıları had safhaya ulaşmış olan Augustus’a verdik. Augustus yatar durumdayken, suyun ağzına akması için, bezi üstüne tuttuk, çünkü damacanadaki şarabı veya kavanozdaki bayat suyu boşaltmadıkça, su koyabilecek başka

bir kabımız kalmamıştı. Sağanak devam etmiş olsaydı bu çarelerden birine başvurabilirdik.

Bu suyun Augustus'a bir yararı dokunduğu söylenemezdi. Kolu, bileğinden omzuna kadar simsiyahtı ve ayakları buz gibiydi. Her an, son nefesini vermesini bekliyorduk. Çok ama çok zayıflamıştı; öyle ki Nantucket'tan ayrılırken elli yedi kilodan fazla çekmesine karşın şimdi taş çatlasın yirmi kilo gelirdi. Çukura kaçmış gözleri zor seçiliyordu; yanakları, herhangi bir besini çiğnemesini, hat ta büyük bir çaba harcamadan herhangi bir sıvıyı yutmasını engelleyecek biçimde sarkmıştı.

1 Ağustos – Aynı sakın hava, bunaltıcı bir güneş. Kavanozdaki su tam manasıyla kokuştugu, içerisinde kurtçuklar kaynaştığı için dayanılmaz bir susuzluk çekiyoruz. Suyu şarap katarak birazını yutmaya çalıştık, susuzluğumuzu gidermeye pek yararı dokunmadı. Denize girmenin bizi daha fazla rahatlattığını fark ettik, ama sürekli olarak etrafımızda dolaşan köpekbalıkları yüzünden bu yolla çok sık başvuramadık. Artık Augustus'un kurtarılamayacağını açıkça görüyorduk, ölmekte olduğu kesindi. Fazlasıyla artmış olan acılarını dindirmek elimizde değildi. Tek kelime etmeksizin geçen uzun saatler sonunda, saat on iki civarında kuvvetli çırpınışlarla son nefesini verdi. Onun ölümü, yüreğimizi çok kasvetli önsezilerle doldurdu, ruhlarımız üzerinde öyle etkili oldu ki, bütün gün kıpırdamadan cesedin yanında oturduk ve birbirimizle fısıltıyla konuştuk. Ancak karanlık çöktükten saatler sonra ayağa kalkmaya ve cesedi denize atabilmeye cesaret edebildik. Anlatılamayacak kadar iğrençti, öylesine çürümüştü ki Peters kaldırmaya çalışırken bacağının biri elinde kaldı. Kokuşmuş kütle geminin yanından denize gömülürken, gözlerinin fosforlu ışığından yedi sekiz köpekbalığının etrafımızı çevirdiğini anladık, avlarını parçalarken dişlerinin çıkardığı ses bir mil uzaktan işitiliyor olmalıydı. Bu seslerden duyduğumuz dehşetin büyüklüğüyle kendi içimize büzüldük.

2 Ağustos – Aynı korkunç, sakın ve sıcak hava. Şafağı, acınası kederler içerisinde, bedence tükenmiş bir durumda karşıladık. Kavanozdaki su şimdi kesinlikle işe yaramaz durumdaydı, koyu pel-

temsi bir kütleye dönüşmüştü; bu irin gibi kütlenin içerisinde korkunç görünüşlü kurtlar yüzüyordu. Kavanozu döküp içini önce deniz suyuyla, ardından kaplumbağa salamuraımızdan döktüğümüz az miktarda sirkeyle iyice yıkadık. Susuzluğumuz artık dayanılacak gibi değildi; susuzluğumuzu, yangına körükle gitmekten başka bir anlamı olmayan ve bizi fazlasıyla sarhoş eden şarapla gidermeye çalıştık boş yere. Daha sonra şarapla deniz suyunu karıştırarak susuzluğumuza çare aradık ama öylesine içimiz dışımıza çıktı ki bir daha asla denemedik. Bütün gün, endişe içerisinde, denize girme fırsatının doğmasını bekledik, nafile; çünkü gemiyi dört bir yandan köpekbalıkları sarmıştı, bunların önceki gece zavallı arkadaşımızı parçalayıp yutan aynı canavarlar olduğuna ve her an benzer bir ziyafete konmayı beklediklerine hiç kuşku yoktu. Bu durum bizi derin acılara boğuyor, içimizi en bunaltıcı önse-zilerle dolduruyordu. Denize girdiğimizde tarifsiz bir rahatlık hissetmiştik, şimdi bu olanağın da böylesine korkunç bir şekilde elimizden alınmış olmasına dayanamıyorduk. Tehlike burnumuzun dibindeydi, denize kaymamız ya da en küçük bir hareketimiz bizi derhal bu, kendilerini sık sık üzerimize atan ve rüzgâr altı yönüne doğru yüzen doymak bilmez canavarların menziline sokardı. El kol sallamamıza, bağırıp çağırmamıza karşın onları ürkütemiyorduk. Hatta Peters'ın baltayla vurup fena halde yaraladığı kocaman bir köpekbalığı üzerimize doğru gelme çabalarını ısrarla sürdürdü. Hava kararırken bir bulut belirdi, ama yükünü boşaltmaksızın bizi büyük bir kedere boğarak geçip gitti. O anda, susuzluktan ne kadar acı çektiğimizi dünyada anlayamazsınız. Hem susuzluk yüzünden hem de köpekbalıklarının korkusundan uykusuz bir gece geçirdik.

3 Ağustos – Hiçbir kurtuluş umudu gözüküyor, gemi gittikçe daha çok yan yatıyor, öyle ki güvertede ayakta duramıyoruz. Alabora olmamız halinde şarapla kaplumbağa etini yitirmeyelim diye onları sağlama almakla uğraştık. Pruva zincirlerinin plakalarından söktüğümüz sağlam iki büyük çiviye baltayla, rüzgâr üstü yönünde, suyun birkaç ayak yukarısında tekneye çaktık; neredeyse iyice yan yatmış olduğumuzdan burası omurgaya yakındı. Erzakımızı,

zincirlerin altındaki eski yerlerinden daha güvencede olacağı için bu çivilerle bağladık. Susuzluktan gün boyu kavrulduk, etrafımızdan bir an için olsun ayrılmayan köpekbalıkları yüzünden denize girme şansını bulamadık. Uyumanın imkânı yoktu.

4 Ağustos – Gün doğmadan az önce, teknenin ters dönmeye başladığını hissettik ve bu hareketle savrulmamak için yekini kalktık. Başlangıçta teknenin dönüş hızı fazla değildi; erzakı emniyete almak için çakmış olduğumuz çivilere halatlar bağlamayı akıl etmiş olduğumuzdan onlara tutunarak rüzgâr üstü yönünde tırmanmayı bir süre iyi kötü başardık. Ama hareketin ivmesini yeterince iyi hesaplayamadığımızdan, geminin dönüşüne ayak uyduramadık ve daha ne olduğunu anlamaya fırsat kalmadan kendimizi geminin birkaç kulaç altında çırpınıyor bulduk.

Suya gömülürken halatın ucunu bırakmak zorunda kalmıştım; geminin tam altında kaldığımı ve gücümün tamamen tükenmiş olduğunu gördüğümünden, hayatta kalmak için çabalamaktan vazgeçip birkaç saniye içinde ölmeye razı oldum. Ama geminin doğal olarak rüzgâr üstü tarafından doğrulup suyun üstüne çıkacağını hesaba katmadığımdan yine yanılmıştım. Geminin kısmen doğrulması ile yukarı doğru burgaç yapan sular, beni, daldığımdan daha büyük bir hızla suyun dışına çıkardı. Suyun üzerine çıktığımda kendimi, kestirebildiğim kadarıyla, geminin yirmi metre kadar uzağında buldum, gemi, şiddetle iki yana sallanarak omurgası yukarıda yatıyor, her yönden üzerine hücum edip aşan dalgalar güçlü girdaplar oluşturuyordu. Peters'dan en ufak bir iz yoktu. Birkaç ayak ötemde bir yağ fıçısı yüzüyordu, gemiden çıkan çeşitli malzemeler etrafa saçılmıştı.

Şimdi en büyük korkum, yakınlarda olduğunu bildiğim köpekbalıklarıydı. Bunları, mümkünse, benden uzak tutmak için, gemiye doğru yüzerken el ve ayaklarımı suya hızla vurarak suyu köpürtüyordum. Hayatımı, ne kadar basit de olsa, bu çareye başvurmuş olmama borçlu olduğumdan hiç kuşku yok; gemi devrilirken ortalık bu canavarlarla öylesine kaynıyordu ki, gemiye doğru yüzerken onlardan bazılarına rastlamış olmam gerekirdi, mutlaka rastlamışımdır da. Bununla birlikte şans eseri, sapasağlam gemiye

ulaştım, ama harcadığım çabadan öylesine bitkin düşmüştüm ki, tam o sırada –Tanrım ne büyük bir sevinçti o!– Peters ortaya çıkıp (teknenin öbür tarafından tırmanmıştı) büyük çivilere bağlı halatlardan birinin ucunu bana atmasaydı, asla gemiye tırmanamazdım.

Bu tehlikeyi kıl payı atlattıktan sonra, dikkatimiz şimdi daha az korkunç olmayan bir başkasına yönelmişti: Çaresi olmayan açlığa. Bütün yiyecek stoğumuzu, onları yitirmeme yolunda gösterdiğimiz onca özene karşın, dalgalar süpürmüştü; artık yeniden yiyecek bulmanın hiçbir yolu yoktu. İkimiz de umutsuzluğa yenik düşerek çocuklar gibi ağladık ve birbirimizi avutmaya bile kalkışmadık. Böylesine bir zayıflık zor anlaşılır; böyle bir duruma düşmemiş olanlara muhakkak ki bu doğal gözükmeyecektir; ama unutulmamalıdır ki, uzun süredir yaşadığımız yoksunluklar ve dehşet ruhumuzu öyle altüst etmişti ki, o an için bize akli başında varlıklar olarak bakılamazdı doğrusu. En az şimdiye dek yaşadığımız tehlikeler kadar, belki de daha büyük olan sonraki tehlikelere, ne kadar kötü durumda olursam olayım metanetle katlandım; Peters ise, ileride görüleceği gibi, şu andaki çocukça miskinliği ve aptallığı kadar inanılmaz olan vurdumduymaz bir tutum sergiledi, davranışlarımızdaki farkı yaratan ruhsal durumlarımızdı.

O zamana kadar yağmur suyu toplamakta kullandığımız yatak örtüleri ve o suyu doldurduğumuz kavanozları yitirmeseydik, geminin ters dönmesi ve bunun sonucu olarak şarapla kaplumbağa etini yitirmemiz, durumumuzu gerçekte eskisinden daha kötü bir hale getirmeyecekti, çünkü kavisin başladığı yerin iki üç ayak ötesinden omurgaya kadar olan bölüm ve omurganın kendisi dahil geminin dibi, *mükemmel ve çok besleyici olduğu bilinen büyük midyelerden kalın bir tabakayla kaplıydı*. Böylece bizi çok korkutan kaza, iki önemli açıdan zarardan çok yarar sağlamıştı; idareli kullırsak bir ayda bile bitiremeyeceğimiz kadar yiyeceğimiz olmuştu ve konumumuz açısından da büyük oranda düzelme kaydetmiştik; şimdi eskisinden daha rahat bir konumda ve çok daha az tehlikeyle karşı karşıyaydık.

Bununla birlikte, su elde etmenin güçlüğü, durumumuzdaki değişikliğin bize sağladığı yararları görmemizi engelliyordu. Bir yağmur yağacak olursa bundan mümkün olduğunca çok yararlanalım

diye, yatak örtülerini kullandığımız gibi kullanmak üzere gömleklerimizi çıkardık; bu şekilde en elverişli koşullarda bile, bir seferde elli, altmış santimetre küpten fazla su toplamayı ummuyorduk elbette. Bütün gün hiçbir bulut gözükmeydi, susuzluğun verdiği acı dayanılmazdı. Geceleyin Peters bir saat kadar rahatsız bir uyku uyuyabildi, bana gelince çektiğim yoğun ıstırap gözlerimi bir an bile yummmama izin vermedi.

5 Ağustos – Bugün hafif bir meltem çıktı ve bize bol miktarda deniz yosunu getirdi; yosunların arasında bulduğumuz on bir küçük yengeç bize birkaç öğün nefis yemek oldu. Kabukları çok yumuşak olduğundan yengeçleri kabuklarıyla yedik; bu hayvanlar susuzluğumuzu midyeler kadar azdırmadı. Deniz yosunları arasında hiç köpek balığı olmayışını fırsat bilerek denize girdik ve dört beş saat kadar suda kaldık; bu arada susuzluğumuzun hissedilir derecede azaldığını gördük. Büyük ölçüde canlanmıştık, önceki ne oranla çok daha rahat bir gece geçirdik ve biraz uyuma imkânı bulduk.

6 Ağustos – Bugün, öğleden akşama kadar sicim gibi yağan yağmuru yaşama mutluluğuna erdik. Kavanozumuzu ve damacanamızı kaybettiğimize acı acı yandık; çünkü su toplama imkânımızın kıtlığına karşın, ikisini birden olmasa bile, birini doldurabilirdik. Gömleklerimizi yağmurda sıırsıklam olmaya bıraktık, sonra onları burup sularını ağzımıza akıtarak suya olan özlemimizi gidermeye çalıştık. Bütün günü bu uğraşıyla geçirdik.

7 Ağustos – Tam şafak sökerken ikimiz birden doğu yönünden bize doğru gelmekte olan yelkenliyi aynı anda seçtik. Bu muhteşem görüntüyü, kendimizden geçerek uzun ama zayıf haykırışlarla selamladık; geminin en az on beş mil uzağımızda olmasına karşın, hemen gömleklerimizi havada sallayarak, o bitkin halimizin elverdiği ölçüde havalara sıçrayarak, hatta ciğerlerimizin bütün gücüyle bağırarak elimizden gelen her türlü işareti vermeye koyulduk. Gemi hâlâ teknemize doğru yaklaşmaya devam ediyordu, şu andaki rotasını koruyacak olursa sonunda bizi fark edecek kadar yakı-

nımıza geleceğini anlamıştık. Gemiye ilk defa gördüğümüz andan bir saat kadar sonra, güvertesindeki insanları açıkça seçebiliyorduk. Bu, pruva gabya yelkeninde siyah bir top resmi bulunan, gabya yelkeni geriye yatık, yüksekliği pek fazla olmayan, uzun bir uskunaydı ve mürettebatı oldukça kalabalığa benziyordu. Korkmaya başlamıştık; bizi görmemiş olabileceklerini sanmıyorduk, ancak bizi bu halde ölüme terk edebileceklerinden –çok inanılmaz görölse de, bizim durumumuzdaki insanlara, insan türüne ait olduğu kabul edilen yaratıklarca defalarca yapılmış gaddarca bir barbarlık– kaygı duyuyorduk.⁶ Ama Tanrı'nın inayetiyle, yanılmış olduğumuzu görmek mutluluğu nasip oldu bize, çünkü yabancı geminin güvertesinde bir koşuşturma başlamıştı. Bundan hemen sonra, İngiliz flaması çeken gemi alaborina seyrederek doğrudan üzerimize gelmeye başladı. Yarım saat sonra, geminin kamarasındaydık. Bu uskunanın, Güney denizlerine ve Büyük Okyanus'a ayıbalığı avına çıkmış, Liverpool limanından, Kaptan Guy komutasındaki Jane Guy olduğu anlaşıldı.

6 Yazgısı, birçok bakımdan bizim başımıza gelenlere benzeyen, Boston limanına kayıtlı Polly adlı geminin başına gelenleri burada anlatmaktan kendimi alamıyorum. Yüz otuz tonluk bu gemi, kereste ve erzak yüküyle, Kaptan Casneau kumandasında 12 Aralık 1811 tarihinde Santa Croix'ya gitmek üzere Boston limanından yelken açtı. Gemide kaptandan başka sekiz kişi vardı: ikinci kaptan, dört denizci, aşçı ve Bay Hunt adında biriyle onun kölesi olan zenci bir kız. Ayın on beşinde Georges Adası sığılgını sıyrarak geçerken, güneydoğudan esen bir bora yüzünden gemi su almaya başladı ve sonunda alabora oldu; ama direğin gitmesinden sonra gemi yeniden doğruldu. Kaptan Casneau ve Samuel Badger (sadece bu ikisi hayatta kalmıştı) en sonunda Rio de Janerio'dan evine dönmekte olan Hull Limanına kayıtlı Fame adlı geminin kaptanı Featherstone tarafından kurtarılcaya kadar tam yüz doksan bir gün (on beş Aralık'tan yirmi Haziran'a kadar) ateşsiz ve çok az bir yiyeceklerle bu durumda kaldılar. Kurtarıldıklarında 28. kuzey enlemi ve 13. batı boylamında bulunuyorlardı, iki bin milden fazla sürüklenmişlerdi. Temmuz'un dokuzunda karşılaştıkları Kaptan Perkins'in Dromeo adlı gemisi iki kazazedeyi Kennebeck'te karaya çıkardı. Bu ayrıntıları aldığımız anlatı aşağıdaki sözlerle bitiyor:

“Atlas Okyanusu'nun gemilerinin en çok seyrettiği bu kısımda, bütün bu süreç boyunca görülmeden bunca uzun bir mesafeyi nasıl olup da yüzmüş olduklarını sormak çok doğaldır. En az bir düzine gemiyle karşılaştılar, birisi o kadar yakınından geçti ki, güverteden kendilerine bakmakta olan insanları açıkça görebiliyorlardı; açlıktan ve soğuktan ölmek üzere olan insanları tarifsiz bir düş kırıklığı içerisinde bırakarak vicdanlarının sesini bastırıp yelkenleri hisa ettiler ve büyük bir zalimlikle onları yazgılarına terk ettiler.” – Poe'nun notu.

XIV. Bölüm

Jane Guy, yüz seksen ton yük taşıma kapasiteli, gabya yelkenli, zarif görünüşlü bir uskunaydı. Pruvası alışılmadık ölçüde sivriydi; sakın bir deniz ve hafif bir rüzgârda, gördüğüm en hızlı yelkenliydi. Ama sert havalara göre bir gemi değildi ve hedeflediği ticaret için çok fazla su çekiyordu. Bu özel amaç için daha büyük ve su çekişi daha az –örneğin üç yüz-üç yüz elli tonluk– bir gemi arzu edilebilir. Böyle bir geminin üç direkli yelken donanımı ve Güney denizlerinde kullanılan diğer gemilerden her bakımdan farklı bir yapısı olmalıdır. İyi silahlanmış olması mutlak bir zorunluluktur. Örneğin beş kiloluk gülle atan on-on iki adet kısa namlulu topla beş kiloluk uzun demir parçaları atan iki-üç adet kısa namlulu top ve her çanaklık için pirinçten alaybozan tüfekleri ve su geçirmez silah kutuları olması gerekir. Çapaları ve halatları, başka ticaret türleri için gerekenden çok daha dayanıklı, daha da önemlisi mürettebatı kalabalık ve işinin ehli olmalıdır, böyle bir gemi için elli veya altmış güçlü kuvvetli adam gerekir. Jane Guy'un mürettebatı kaptan ve ikinci kaptan dışında tamamı işinin ehli otuz beş denizciden oluşuyordu, ama bu tür bir işin güçlüklerini ve tehlikelerini bilen bir denizcinin gemiyi donatacağı kadar iyi silahlanmış değildi.

Kaptan Guy çok kibar tavırlı bir beyefendiye ve hayatının büyük bir bölümünü adadığı Güney denizlerindeki seyrüseferde epeyce tecrübe sahibiydi. Ama enerjisi ve bunun sonucu olarak da burada kesin bir gereklilik olan girişim ruhu eksikti. Geminin ortaklarındandı ve bulabildiği herhangi bir yükü Güney denizlerine açılma yetkisine sahipti. Gemide, böylesi yolculuklarda âdet olduğu üzere, kolyeler, aynalar, dürbünler, çakmaklar, baltalar, nacaklar, testereler, marangoz keserleri, planyalar, keskiler, oluklu keskiler, burgular, eğeler, parmaklık rendeleri, törpüler, çekiçler, çiviler, bıçaklar, makaslar, usturalar, iğneler, iplik, çanak çömlek, pamuklu bez, düğmeler ve buna benzer başka eşyalar vardı.

Uskuna Liverpool limanından Temmuz'un onunda yelken açmış, yirmi beşinde yirmi derece batı boylamında Yengeç Dönencesi'ni geçmiş, yirmi dokuzunda tuz ve yolculuk için gerekli diğer

malzemeleri almak için Yeşil Burun Adaları'ndan biri olan Sal Adası'na varmıştı. Üç Ağustos'ta Yeşil Burun Adaları'ndan ayrılmış, güneybatıya dümen kırıp, Brezilya kıyıları boyunca ilerleyerek 28 ve 30 derece batı meridyenleri arasından ekvatoru geçmişti. Bu, Avrupa'dan hareket edip Ümit Burnu'na veya bu yolla Doğu Hindistan'a gitmekte olan gemilerin genellikle gittikleri yoldur. Böyle bir yol izlemekle sakın, rüzgârsız bölgelerden ve Gine kıyılarına sürekli egemen olan güçlü ters akıntılardan kaçınılırken, sonunda en kısa yol bulunmuş olur, çünkü bundan sonra Ümit Burnu'na ulaşmak için gerekli olan batı rüzgârları hiç eksik olmaz. Kaptan Guy'un niyeti –nedenini pek bilmiyorum ama– ilk molayı Kerguelen Adaları'nda vermektir. Uskuna tarafından denizden alındığımız gün 31. batı boylamında St. Roque Burnu açıklarındaydık; demek ki kuzeyden güneye doğru *en az yirmi beş derece sürüklenmiştik*.

Jane Guy'da bize perişan durumumuzun gerektirdiği nezaketle davranıldı. Sakin bir havada, hafif meltemlerle güneydoğuya doğru yol aldığımız iki hafta içerisinde hem Peters hem ben son zamanlarda yaptığımız yolculukların ve çektiğimiz korkunç acıların etkilerinden tamamıyla kurtulduk ve olup bitenleri makul ve çıplak gerçeklikte geçen olaylar olmaktan çok, uyanmaktan mutluluk duyduğumuz korkunç bir karabasan olarak anımsamaya başladık. O zamandan beri, sevinçten kedere veya kederden sevince ani geçişlerin bu tür kısmi unutulşlara yol açtığını öğrenmiş bulunuyorum; unutkanlığın derecesi, meydana gelen değişikliğin derecesi ile orantılıdır. Benim kendi durumumda, şimdi anlıyorum ki, teknede geçirdiğimiz günler boyunca katlanmak zorunda kaldığım sefaletin gerçek boyutlarını kavramama olanak yoktu. Olaylar anımsanır, ama o olayların yarattığı duygular anımsanmaz. Bütün bildiğim, o olaylar olurken, insan doğasının bundan daha büyük bir acıya katlanamayacağını düşünmüş olduğumdur.

Zaman zaman balina gemileriyle, daha sık olarak da ispermeçet balinasından ayırt etmek için karabalina ya da gerçek balina denilen balinalarla karşılaşmanın dışında önemli bir olay olmadan yolculuğumuza haftalarca devam ettik. Bu balinalara genellikle 25. paralelin güneyinde rastlanır. Eylül'ün on altısında, Ümit Burnu yakınlarındayken, uskuna Liverpool'dan ayrıldığından beri ilk cid-

di fırtınaya yakalandı. Bu yörede, ama daha sık olarak da burnun güneyinde ve doğusunda (biz batısındaydık) denizciler genellikle kuzey yönünden büyük bir öfkeyle esen fırtınalarla boğuşurlar. Bu fırtınalar, her zaman çok büyük dalgaların oluşmasına yol açar ve en tehlikeli özelliklerinden birisi fırtınanın en güçlü olduğu anlarda rüzgârın ansızın yön değiştirmesidir. Şiddetli bir kasırga kuzeyden veya kuzeydoğudan eserken, birden başka bir yönden estiği hissedilir, aynı anda da hemen hemen inanılmaz bir şiddetle güneydoğudan esmeye başlar. Güney yönünde görülen parlak bir nokta, değişikliğin güvenilir bir habercisidir ve böylece gemiler gerekli önlemleri alma fırsatı bulurlar.

Bora ansızın ve her zamanki gibi kuzeyden esmeye başladığında sabahın altısıydı. Sekize doğru fırtınanın şiddeti çok artmış ve deniz, ömrümde görmediğim kadar büyük dalgalarla çalkalanmaya başlamıştı. Fırtınaya karşı alınması gereken bütün önlemler alınmıştı ama uskuna güçlkle ilerliyordu ve açık denizlere uygun nitelikte olmadığıнын işaretlerini vermeye başlamıştı, her dalışta baş kasarasının altını şiddetle denize çarpıyor, daldığı bir dalğanın içinden çıkıp bir başkasına atılmakta güçlük çekiyordu. Ortaya çıkmasını kaygıyla beklediğimiz parlak nokta günbatımından hemen önce güney yönünde ortaya çıktı ve bundan bir saat kadar sonra, pruva direği önündeki küçük yelkenin, direğin gövdesinde cansızca sarmakta olduğunu fark ettik. İki dakika sonra, bütün hazırlıklara karşın, sanki bir büyüyle, devrilecek kadar yan yattık ve köpüklü sular bir hışımla üzerimize çullandı. Neyse ki, güneybatıdan esen rüzgâr, kısa süreli bir boradan başka bir şey değildi de bir tek seren bile yitirmeden gemiyi doğrultma şansını bulduk. Bundan sonra birkaç saat dalgalı, ters bir deniz bize epeyce sorun yaşattı, ama sabahleyin kendimizi neredeyse fırtınadan önceki kadar iyi durumda bulduk. Kaptan Guy mucize eseri kurtulmuş olduğumuzu düşünüyordu.

Ekim'in on üçünde 46° 53' güney enleminde ve 37° 46' doğu boylamında yer alan Prens Edward Adaları'nı gördük. Bundan iki gün sonra Possession Adası yakınlarındaydık, hemen sonra da 42° 59' güney enlemi, 48° doğu boylamındaki Crozet Adaları'nı geçtik. Ayın on sekinde Güney Hint Okyanusu'ndaki Kerguelen ya da De-

solation Adası'na⁷ ulaştık ve Christmas Limanı'nda dört kulaç derinliğe demir attık.

Bu ada veya adalar grubu, Ümit Burnu'nun güneydoğusunda ve oradan yaklaşık olarak sekiz yüz fersah uzaklıktadır. Ada ilk olarak 1772 yılında Baron de Kergulen veya Kerguelen adında bir Fransız tarafından keşfedildi. Kerguelen, adanın büyük bir güney kıtasının bir bölümünü oluşturduğunu düşünüyordu; bu bilgiyi ülkesine götürdüğünde, haber büyük bir heyecanla karşılandı. Hükümet işe el attı ve ertesi yıl yeni keşfini daha etraflıca araştırması amacıyla baronu yeniden adalara gönderdi, o zaman hata anlaşıldı. 1777 yılında Kaptan Cook aynı adalar grubuna yanaştı ve en büyüğüne, Desolation Adası ismini verdi ki adaya kuşkusuz çok yakışan bir isimdir bu. Bununla birlikte adaya yaklaşan denizciler aksini düşünebilirler, çünkü tepelerinin çoğu eylülde mar-ta kadar parlak bir yeşillikle kaplıdır. Bu aldatıcı görünüşe, yosun üzerinde öbek öbek büyüyen ve kıyılarda bolca bulunan, taşkıran çiçeğine benzer küçük bir bitki neden olmaktadır. Liman yakınındaki bazı sık ve uzun otlar, bazı likenler ve tohuma kaçmış lahana-ya benzeyen, acı, kekre bir tadı olan bazı ağaççıklar dışında adada bitki örtüsüne rastlanmaz.

Adanın dağlık bir görünümü vardır; gerçi bu tepelerin hiçbiri dağ denilmesini hak etmez ya. Dorukları her zaman karla kaplıdır. Birçok liman vardır, bunlardan en elverişli olanı, Christmas Limanı'dır. Adanın kuzey kıyısını oluşturan ve kendine has şekliyle limanı ayırt etmeye yarayan François Burnu'nu dönünce ilk karşılaşılan limandır bu. Limanın en uç noktasında, içerisindeki büyük bir delikle doğal bir kemer oluşturan, kocaman bir kaya vardır. Giriş 48° 40' güney enleminde ve 69° 6' doğu boylamındadır. Buraya girip demir atan gemiler, doğudan esen bütün rüzgârları yeterince perdeleyen birçok küçük adanın koruması altındadırlar. Bu noktadan doğuya doğru gidildiğinde limanın ön tarafındaki Wasp Koyu'na gelinir. Burası tamamen karayla çevrili, dibi sert killi küçük bir havzadır; koyun girişinde derinlik dört kulaçtır, içerisinde üçle on kulaç arasında derinliğe demir atılabilir. Bir gemi, pruvasındaki iki lenger çapadan birini denize atarak, bütün bir yıl en ufak

7 Elem Adası. Türkçe'de Yalnızlık Adası, Çaresizlik Adası gibi adlarla da bilinir.

bir tehlikeyle karşılaşmadan burada yatabilir. Wasp Koyu'nun batısındaki bir dereden kolayca tatlı su sağlanabilir.

Kerguelen Adaları'nda hâlâ bazı kürklü ve tüylü ayıbalığı türleri bulunur, denizfili boldur. Çok sayıda kuş vardır. Penguenler çok boldur ve dört ayrı türü bulunur. Boyutu ve nefis tüyleri nedeniyle imparator penguen adı verilen tür en büyükleridir. Bu türde gövdenin üst kısmı genellikle gri, bazen morumsu, alt kısmıysa kar gibi bembeyazdır. Başı da ayakları gibi parlak siyah renktedir. Tüylerin asıl güzelliği baştan göğse kadar uzanan altın rengi iki geniş şeritten ileri gelir. Gagası uzun olup pembe ya da parlak kıızıdır. Bu kuşlar gösterişli bir tavırla dik yürürler. Yürürken başlarını yukarı kaldırır, kanatları birer kol gibi yanlardan sarkar ve kuyrukları ayaklarının ardı sıra yeri süpürür. İnsan görünüşüne benzerlikleri çok çarpıcıdır ve yeterince dikkatli bakılmadığında veya akşamın alacakaranlığında insan kolayca aldanabilir. Kerguelen Adaları'nda karşılaştığımız imparator penguenleri kazdan oldukça iriydiler. Diğer türler alaca penguen, siyah ayaklı penguen ve *rookery*⁸ penguenidir. Bunlar çok daha küçük, tüyleri o kadar güzel olmayan ve birçok bakımdan farklı penguenlerdir.

Burada penguenlerden başka, birçok kuş türü vardır. Sözgelimi deniztavuğu, mavi fırtınakuşu, çamurcul, ördek, Port Egmont tavuğu, karabatak, Ümit Burnu güvercini, *nelly*, ak kanatlı deniz kırlangıcı, büyük kuyruklu deniz kırlangıcı, yelkovankuşu veya büyük fırtınakuşu ve son olarak da albatros.

Büyük fırtınakuşu, şu her tarafta rastlanan albatros kadar büyük ve etçildir, sık sık kemikkıran fırtınakuşu veya denizkartalı fırtınakuşu diye de adlandırılır. Hiç ürkek değildir ve uygun pişirildiğinde damak zevkini okşayan bir yiyecek olur. Bazen kanatlarını iyice açar, hiç çırpmadan ve en ufak bir çaba harcamadan deniz yüzeyine çok yakın süzülürcesine uçar.

Albatros, Güney denizlerinin en iri ve en vahşi kuşudur. Martı türündendir ve üremek amacı dışında asla karaya uğramadan süre-

8 Karga ve benzeri kuşların ürediği yer; ayıbalıklarının meskeni; çok sefil insanların kalabalık gruplar halinde yaşadıkları yer anlamına gelir. Baudelaire'in olsun, Jules Verne'in olsun Fransızcaya çevirmediği bu sözcüğü biz de aynen korumayı uygun bulduk.

li uçararak avlanır. Bu kuş ile penguen arasında çok tuhaf bir dostluk mevcuttur. Yuvalarını büyük bir düzen içersinde ve iki türün ortaklaşa planına göre yaparlar, albatrosun yuvası, dört penguen yuvasının oluşturduğu küçük karenin ortasında yer alır. Denizciler, böylesi yuvaların topluca bulunduğu yerleşimlere *rookery* denilmesinde hemfikirdirler. Bu *rookery*'ler sık sık betimlenmiştir ama okurlarımın hepsi bu betimlemeleri okumamış olabileceği ve bundan sonra zaman zaman penguenlerden ve albatroslardan söz etmek zorunda kalacağım için onların yuvalarını yapış ve yaşayış tarzları hakkında burada bir şeyler söylemek pek yanlış olmayacaktır.

Kuluçkaya yatma mevsimi geldiğinde çok sayıda kuş bir araya gelir ve adeta nasıl bir yol tutulacağı üzerinde günlerce görüşürler. En sonunda harekete geçerler. Denize mümkün olduğunca yakın ama yine de dalgaların erişemeyeceği uzaklıkta, uygun büyüklükte, on beş-on altı dönüm kadar, düz bir yer seçilir. Yer seçiminde en önemli etken yerin düzlüğüdür ve en taşsız yer tercih edilir. Bu mesele halledildikten sonra kuşlar ahenk içerisinde ve sanki bir tek zihnin idaresindelermiş gibi, seçilen yerin niteliğine karenin mi yoksa paralelkenarın mı uygun düşeceğini ve yalnızca toplanmış olan kuşları rahatça barındırması için yerleşim yerinin büyüklüğünün ne olması gerektiğini matematiksel bir kesinlikle belirleme işine girerler, bu işlere katılmayıp sonradan gelecek olanları engellemeye kararlı olduklarını göstermek ister gibidirler. Yerleşim alanının deniz kıyısına paralel uzanan kenarı giriş çıkışlar için açık bırakılır.

Yerleşimin sınırları belirlendikten sonra koloni, her türlü çerçöpü toplamaya başlar; taşlar bir bir toplanarak götürülüp seçilen alanın karaya bakan üç kenarına, birer duvar oluşturulacak şekilde yan yana dizilir. Bu duvarların hemen iç tarafında, alanı çepeçevre dolanan iki-iki buçuk metre genişliğinde –gezinti için– dümdüz ve pürüzsüz bir yol oluşturulur.

Bir sonraki işlem, alanın eşit büyüklükte küçük karelere bölünmesidir. Bu, bütün *rookery* boyunca birbirini dik olarak kesen düzgün, dar patikalar oluşturularak yapılır. Bu patikaların kesişme noktalarına birer albatros yuvası ve her karenin ortasında da bir penguen yuvası inşa edilir, böylece her pengueni dört albatros ve

her albatrosu aynı sayıda penguen çevrelemiş olur. Penguenin yuvası, tek yumurtasının yuvarlanmasını engellemeye yetecek derinlikte toprağa kazılmış bir çukurdur. Albatros daha az basit bir düzenlemeye başvurur: Yaklaşık bir ayak yüksekliğinde, iki ayak çapında bir tümsek. Bu tümsek, toprak, deniz yosunu ve kabuklardan oluşur. Tümseğin üstüne albatros yuvasını kurar.

Kuluçka mevsimi boyunca, hatta yavru kendi başının çaresine bakacak duruma gelinceye kadar, kuşlar yuvanın bir an olsun boş kalmamasına büyük özen gösterirler. Erkek denizde av peşinde koşarken dişi nöbettedir, ancak erkeğin gelmesinden sonra dişi dışarı gitmeyi düşünür. Yumurtaların üstü hiçbir zaman açık kalmaz, kuşun biri yuvadan ayrılırken, diğeri hemen nöbeti devralıp yumurtanın üstüne yatar. Bu önlem, koloni üyelerinin hırsızlığa düşkünlüğü yüzünden gereklidir; fırsat çıktığında, kuşlar birbirlerinin yumurtalarını aşırmakta hiç sakınca görmezler.

Tek sakinleri albatroslar ve penguenler olan *rookery*'ler varsa da, çoğunluğunda tüm yurttaşlık haklarından yararlanan ve büyük türlerin işgal ettiği noktaları kapmaya çalışmadan yuvalarını boş buldukları her yere yapan bir yığın okyanus kuşuna rastlanır. Böylesi yerleşimlerin uzaktan son derece benzersiz bir görünümü vardır. Yerleşim alanının üstü, sürekli olarak havada süzülen, denize giden veya denizden dönen (daha küçük kuş türleriyle karışık) çok sayıdaki albatrostan ötürü kapkaradır. Aynı zamanda kimisi dar patikalarda ileri geri yürüyen, kimisi *rookery*'yi çevreleyen genel gezinti yolunda, kendilerine has askerî bir azametle gezinen bir yığın penguen görülür. Kısacası hangi açıdan ele alırsak alalım, hiçbir şey bu tüylü yaratıkların sergilediği düşünme gücü kadar şaşırtıcı olamaz ve eminim ki hiçbir şey kafası iyi çalışan insanların planlayıp tasarladıklarıyla bu denli boy ölçüşemez.

Christmas Limanı'na vardığımız günü izleyen sabah, ikinci kaptan Bay Pettersen sandalları aldı ve kaptanla gençten bir yakını, ne olduğunu anlamadığım bir iş için, adanın batı ucundaki çorak bir yere bıraktıktan sonra (av mevsimi için henüz erken olmasına karşın) ayıbalığı avına çıktı. Kaptan Guy, içerisinde bir mektup bulunan ve su sızmayacak şekilde kapatılmış bir şişeyi yanına alarak karaya çıktığı noktadan yöredeki en yüksek zirveye doğru

yürüdü; kendisinden sonra geleceğini umduğu bir gemi için mektubu oraya bırakmak niyetinde olmalıydı. Kaptan gözden kaybolduktan sonra, biz (Peters’la birlikte ikinci kaptanın kayığındaydık) ayıbalığı arayarak kıyı boyunca gezimize devam ettik. Sadece Kerguelen Adaları’nda değil, çevredeki birçok küçük adada da köşe bucak her tarafı araştırarak üç hafta kadar bu işle uğraştık. Ama çabalarımızı önemli bir başarıyla taçlandıramadık. Çok sayıda kürklü ayıbalığı gördük, ama son derece ürkektiler ve çok büyük çabalar sonucu topu topu üç yüz elli post elde edebildik. Özellikle ana adanın batı kıyılarında bol miktarda denizfili vardı; bunlardan güçbela yirmi tanesini öldürebildik. Daha küçük adalarda çok sayıda tüylü ayıbalığı keşfettiysen de onlara dokunamadık. Ayın on birinde uskunaya döndük; daha önce gelmiş olan Kaptan Guy’la yeğeninin dediğine göre, adanın iç kısımları dünyadaki en korkunç ve en çorak topraklarmış. Bir yanlış anlama sonucu ikinci kaptanın, kendilerini almak için bir kış filikası göndermemesi yüzünden adada iki gece geçirmişlerdi.

XV. Bölüm

Ayın on ikisinde Christmas Limanı’ndan yelken açtık, Crozet adalar grubundan Marion Adası’nı iskele tarafında bırakarak batıya doğru yol aldık. Sonra Prens Edward Adası’nı da solumuza alarak yolumuza devam ettik, daha sonra kuzeye dümen kırarak on beş gün sonra 37° 8’ güney enlemi, 12° 8’ batı boylamında bulunan Tristan d’Acunha Adaları’na ulaştık.

Bugün çok iyi bilinen ve üç yuvarlak adadan oluşan bu adalar grubu Portekizlilerce keşfedilmiş, sonra 1643’te Hollandalılar, 1767’de de Fransızlarca ziyaret edilmişti. Bir üçgen oluşturan bu adaların birbirlerine uzaklıkları onar mil kadardır ve aralarından kolayca geçilebilir. Hepsinde de kıyı denizden çok yüksektir, özellikle de ismiyle müsemma Tristan d’Acunha Adası’nda. On beş mli bulan çevre uzunluğuyla bu ada, adaların en büyüğüdür ve öyle yüksektir ki açık bir havada seksen veya doksan mil öteden görülebilir. Kuzey tarafında toprağın bir kısmı denizden dimdik bin

ayaktan fazla yükselir. Bu yükseklikte bir yayla, adanın neredeyse ortasına kadar uzanır ve bu yaylanın üzerinde Teneriffe'ninkine benzer ulu bir koni yükselir. Bu koninin alt yarısı kocaman ağaçlarla kaplıdır, ama üst yarısı çıplak kayalıktır, genellikle bulutlar arasında gözden yiter ve yılın büyük bir bölümünde karla kaplıdır. Adanın yakınlarında sığ yerler ve başka tehlikeler bulunmaz; kıyılarda yamaçlar son derece sarp, su derindir. Kuzeybatı kıyısında, siyah kumlu bir plajı olan ve güneyden esen rüzgârlar olması halinde sandallarla kolayca girilebilen küçük bir koy bulunmaktadır. Buradan, istendiği kadar tatlı su kolaylıkla sağlanabilir; ayrıca morina ve daha başka balıklar oltayla yakalanabilir.

İkinci büyük ada, grubun en batısında yer alan Inaccessible adlı adadır. Bulunduğu yer tam olarak 37° 17' güney enlemi, 12° 24' batı boylamıdır. Çevre uzunluğu yedi sekiz mil kadardır ve her tarafının ürkütücü, sarp bir görünümü vardır. Üstü dümdüzdür, birkaç bodur çalı dışında adada hemen hemen hiçbir şey yetişmez.

Adaların en küçüğü olan ve en güneyde yer alan Nightingale Adası 37° 26' güney enlemi, 12° 12' batı boylamındadır. En güney ucunun açıklarında kayalık adacıklar oluşturan yüksekçe bir resif bulunur; kuzeyinde de benzer birkaç toprak parçası görülür. Arazi engebeli olup üzerinde hiçbir şey yetişmez ve derin bir vadi adayı neredeyse ikiye böler.

Bu adaların kıyıları, mevsiminde, çok sayıda denizaslanı, denizfili, ayıbalıkları ve çeşit çeşit okyanus kuşuyla kaynar. Civarda bol bol da balınaya rastlanır. Bu hayvanların burada daha kolay avlanması nedeniyle, keşfinden sonra adaların sık sık ziyaretçileri olmuştur. Hollandalılar ve Fransızlar başından itibaren sık sık adalara uğramışlardır. 1790 yılında Philadelphia'dan Kaptan Patten, Industry adlı gemisiyle Tristan d'Acunha'ya gelerek ayıbalığı kürkü toplamak için yedi ay (1790 Ağustosundan 1791 Nisanı'na kadar) kalmıştır. Patten bu süre içerisinde en az beş bin altı yüz kürk toplamıştır ve üç hafta içinde kocaman bir gemiyi yağla doldurmakta zorlanmayacağını ifade etmiştir. Adalara geldiğinde birkaç yaban keçisi dışında hiçbir dört ayaklı hayvan bulunmamaktaydı, oysa şimdi ada, daha sonra gelen denizcilerin getirdiği birçok değerli evcil hayvanla kaynamaktadır.

Sanıyorum Kaptan Patten'in adalara yaptığı ziyaretten kısa bir süre sonra, Amerikan gemisi Betsey'in kaptanı Colquhoun, yiyecek içecek sağlamak amacıyla adaların en büyüğüne çıktı. Adaya soğan, patates, lahana ve daha birçok sebze ekti; bugün bunların hepsi adada bol bol bulunmaktadır.

1811'de Kaptan Heywood adında biri Nereus adlı gemisiyle Tristan'a uğradı. Burada ayıbalığı derisi ve yağ hazırlamak amacıyla adaya yerleşmiş üç Amerikalıya rastladı. Bu adamlardan birinin adı Jonathan Lambert idi ve oranın hükümranı olduğu iddiasındaydı. İki yüz altmış dönüm kadar toprağı temizleyip ekmiş ve şimdi de tüm ilgisini, Rio de Janeiro'daki Amerikan orta elçisinin kendisine verdiği kahve bitkisi ve şeker kamışı yetiştirme işine vermişti. Ancak bu yerleşim daha sonraları terk edilmiş ve 1817'de Ümit Burnu'ndan bir müfreze gönderen İngiltere'nin mülkiyetine geçmişti. Ama İngilizler adaları uzun süre ellerinde tutamadılar, adaları boşaltırlarken iki üç aile hükümetten bağımsız olarak orada oturmaya devam etti. 25 Mart 1824'te Londra'dan hareketle Van Diemen topraklarına gitmekte olan Kaptan Jeffry idaresindeki Berwick söz konusu yere vardı ve orada eskiden İngiliz topçu birliğinde onbaşı olan Glass adlı bir İngiliz buldu. Kendini adaların valisi olarak tanıtan Glass idaresi altında yirmi bir adamla üç kadın bulunduğunu öne sürdü. İklimin sağlığa ne kadar uygun ve toprağın ne kadar verimli olduğunu uzun uzun anlattı. Nüfus, esas olarak Glass'ın sahip olduğu küçük bir uskuna sayesinde, Ümit Burnu'na götürüp trampa etmek üzere ayıbalığı derisi ve denizfili yağı toplamayla uğraşıyordu. Adalara geldiğimizde vali hâlâ orada oturuyordu; küçük cemaati büyümüştü: Nightingale Adası'ndaki yedi kişilik küçük yerleşimin yanı sıra, Tristan Adası'nda altmış beş kişi yaşıyordu. Gereksinim duyduğumuz her türlü yiyecek ve içeceği elde etmede hiçbir güçlükle karşılaşmadık: Koyun, domuz, öküz, tavşan, kümes hayvanları, keçi, çeşit çeşit balıklar, sebzeler bol miktarda bulunmaktaydı. En büyük adanın yakınlarında on sekiz kulaca demir attık ve ihtiyacımız olan her şeyi kolayca gemiye yükledik. Guy Glass'dan ayrıca beş yüz ayıbalığı derisi ve bir miktar fildişi süs eşyası satın aldı. Burada bir hafta kaldık, bu süre boyunca rüzgârlar genellikle kuzeyden ve batıdan esti, hava biraz

pusluydu. Kasım'ın beşinde, varlıkları konusunda çok çeşitli fikirler ortaya atılan Auroralar adlı bir grup adayı araştırmak amacıyla güneye ve batıya doğru yelken açtık.

Bu adaların 1762'de Aurora adlı geminin kaptanı tarafından keşfedildiği söylenir. 1790'da Kaptan Manuel de Oyarvido, Filipin Kraliyet Kumpanyası'na ait *Princess* adlı gemiyle adalar arasında dolaşmış olduğunu ileri sürdü. 1794'te Atrevida adlı İspanyol korveti bu adaların kesin konumunu belirlemek amacıyla denize açıldı ve 1809 yılında Madrid Kraliyet Hidrografi Kurumu tarafından yayımlanan bir tebliğde geziyle ilgili şu bilgiler yer aldı: "Atrevida korveti, Ocak ayının yirmi birinden yirmi yedisine kadar adaların etrafında dolaşarak gerekli bütün gözlemleri yapmış ve bu adalarla Manillas'taki Soledad Limanı arasındaki boylam farkını kronometre ile ölçmüştür." Atrevida'dan yapılan gözlemler, her adanın kesin yeriyle ilgili aşağıdaki sonuçları vermektedir: En kuzeydeki ada 52° 37' 23" güney enlemi, 47° 43' 15" batı boylamında; ortadaki ada 53° 2' 40" güney enlemi, 47° 55' 15" batı boylamında; en güneydeki ada 53° 15' 22" güney enlemi, 47° 57' 15" batı boylamında bulunmaktadır.

27 Ocak 1820'de İngiliz donanmasından Kaptan James Weddel de yine Auroraları aramak için Staten topraklarından yelken açtı. Kaptan James Weddel yalnızca Atrevida'nın komutanının bildirdiği noktaları değil, bütün civarı büyük bir gayretle araştırdıktan sonra adaların izine bile rastlamadığını rapor etti. Bu birbiriyle çelişen ifadeler, daha başka denizcileri de adaları araştırmaya yöneltti; tuhaftır, bazıları adaların bulunduğu varsayılan sulan karış karış araştırıp hiçbir şey bulamazlarken, adaları kesinlikle görmüş, hatta kıyılarına yanaşmış olduklarını ileri sürenler de az olmadı. Kaptan Guy'ın niyeti bu kadar tuhaf bir tarzda tartışılan sorunu halletmek için elinden gelen her şeyi yapmaktı.⁹

Rotamızı değişen hava koşullarına göre güneye batı arasında tutarak ayın yirmisine kadar yol aldık ve kendimizi tartışılan bölge-

9 Çeşitli zamanlarda Aurora Adaları'nı görmüş olduğunu ileri süren gemiler arasında üç direkli yelkenli San Miguel (1769), üç direkli yelkenli Aurora (1774), iki direkli yelkenli Pearle (1779) ve üç direkli yelkenli Dolores'ten (1790) söz edilmelidir. Bu gemilerin hepsi, ortalama elli üç derece güney enleminde hemfikirler – Poe'nun notu.

de, 53° 15' güney enlemi ve 47° 58' batı boylamında –yani adalar grubunun en güneyi olarak bildirilen noktanın yakınlarında– bulduk. Hiçbir kara parçası göremediğimizden, 53° güney enlemini izleyerek 50° batı meridyenine kadar gittik. Sonra rotamızı kuzeye çevirerek 52° güney enlemine kadar çıktık, oradan doğuya döndük ve rotamızdan ayrılmadığımızdan emin olmak için sabah akşam kerteriz alıp, gezegenlerin ve ayın yüksekliğini ölçerek Georgia'nın batı kıyılarından geçen meridyene kadar doğuya doğru gittikten sonra, başladığımız enleme kadar bu meridyen boyunca güneye indik. Daha sonra bu rotanın kapsadığı alanı birçok defa çarpazlamasına taradık, direğin tepesine gözcü diktik, havanın son derece güzel olduğu, sis falan görülmediği üç hafta boyunca dikkatli bir şekilde bu araştırmayı yürüttük. Bu civarda eskiden herhangi bir ada var idiyse bile artık ondan hiçbir iz kalmadığından emindik şimdi. Eve dönüşümden sonra o bölgenin 1822'de Amerikan uskunası Henry'nin kaptanı Johnson ve Amerikan uskunası Wasp'ın kaptanı Morrell tarafından da aynı dikkatle taranmış olduğunu öğrendim, her ikisinde de sonuç bizimkinden farksız olmuştu.

XVI. Bölüm

Kaptan Guy'ın başlangıçtaki niyeti, Auroralar konusunda merakını giderdikten sonra Macellan Boğazı'ndan geçerek Patagonya'nın batı kıyıları boyunca yukarı çıkmaktı, ama Tristan d'Acunha'da edindiğimiz bilgilere göre 60° güney paraleli ile 41° 20' batı boylamı civarında olduğu söylenen bazı küçük adalara rastlamak umuyla güneye dümen kırdı. Bu adaları bulamaması halinde, hava koşulları elverirse kutba doğru gitmeyi tasarlıyordu. Sonuç olarak, Aralık'ın on ikisinde söz konusu yöne dümen kırdık. Ayın on sekizinde kendimizi Glass'ın belirttiği bölgede bulduk ve sözünü ettiği adaların izine rastlamadan üç gün boyunca civarda volta vurduk. Havanın son derece güzel olduğu ayın yirmi birinde hedefimize olabildiğince çabuk ulaşmak amacıyla rotayı yeniden güneye çevirdik. Öykümün bu bölümünü anlatmadan önce, bölgedeki ke-

şiflerin seyrini yeterince izlememiş okurları bilgilendirmek amacıyla bugüne kadar Güney Kutbu'na ulaşmak amacıyla girişilen çabaları kısaca anlatmam yerinde olacak.

Ayrıntılarıyla bildiğimiz ilk girişim Kaptan Cook'unkidir. Cook 1772'de Yüzbaşı Ferneaux'nun komutasındaki Adventure'ın eşliğinde, Resolution adlı gemiyle denize açıldı. Aralık ayında kendini 58. güney paralelinde 26° 57' doğu boylamında buldu. Burada kuzeybatı güneydoğu yönünde uzanan yirmi, yirmi beş santimetre kalınlığında bir bankize rastladı. Buz blokları öylesine sıkı yığınlar oluşturmuştu ki gemiler aralarından kendilerine yol açmakta zorlanıyorlardı. Görülen çok sayıdaki kuştan ve daha başka göstergelerden Kaptan Cook karanın yakın olduğu sonucuna vardı. Hava son derece soğuktu. Kaptan Cook 38° 14' doğu boylamını izleyerek 64. paralele kadar güneye inmeye devam etti. Burada yumuşak bir havayla karşılaştı; beş gün boyunca hafif rüzgârlar esti; termometre otuz altıyı¹⁰ gösteriyordu. Ocak 1773'te gemi Güney Kutup Dairesi'ni geçti, ama daha ileri gitmeyi başaramadı, çünkü 67° 15' enlemine ulaştıklarında güney ufku boyunca göz alabildiğine uzanan bir buz duvarının yollarını kestiğini gördüler. Bu buz duvarı çok değişik kütlelerden oluşuyordu, bazıları millerce uzunluktaydı, suyun üzerindeki yükseklikleri de on sekiz-yirmi ayağı buluyordu. Mevsimin ilerlemiş olması ve bu engellerin etrafından dolışmanın imkânsızlığı yüzünden Kaptan Cook istemeye istemeye rotasını kuzeye çevirdi.

Cook bir sonraki Kasım ayında, Güney Kutbu'nu araştırmaya yeniden girişti. 59° 40' enleminde güneye doğru ilerleyen güçlü bir akıntıyla karşılaştı. Aralık ayında, gemiler 67° 31' enlemi, 142° 54' batı boylamındayken, hava son derece soğumuştı, şiddetli bir fırtına ve sis vardı. Burada da çok sayıda kuş görülüyordu; albatros, penguen ve daha çok da fırtınakuşu. 70° 23' enleminde bazı büyük buz adalarıyla karşılaşıldı ve bunların biraz ötesinde güneyde, buz sahasının yakında olduğunun bir işareti olan kar beyazlığında bulutlar görülüyordu. 71° 10' enleminde ve 106° 54' batı boylamında yine güney ufkunun tamamını kaplayan olağanüstü büyüklükte donmuş kütleler gemicilerin yolunu kesti. Bu büyük

10 Sıcaklık °Fahrenheit. 2 °C civarında.

kütlenin kuzey kıyısı, neredeyse bir mil kadar genişlikte, sıkı sıkıya birbirine girmiş, düzensiz, kırık kırık buz bloklarından oluşuyordu; aralarından geçmenin olanağı yoktu. Bu bölgenin ötesinde buzun yüzeyi nispeten düzleşerek millerce uzanıyor, sonra birbirinin üzerinde yükselerek bir amfitiyatro görünümünü alan devasa buz dağlarıyla sona eriyordu. Kaptan Cook bu geniş alanın Güney Kutbu'na veya bir kıtaya bitişik olduğu sonucuna vardı. Çabaları ve azmi sayesinde, en sonunda, bir amacı da bu bölgelerin keşfedilmesi olan resmî bir keşif seferi düzenlenmesini sağlayan Bay J. N. Reynolds, Resolution'un çabalarından şöyle söz etmektedir: "Kaptan Cook'un 71° 10' enleminden öteye geçememiş olmasından çok 106° 54' batı boylamından bu noktaya ulaşabilmiş olmasına hayret ediyoruz. Shetland'ın güneyinde 64° enleminden itibaren, bugüne kadar hiçbir denizcinin daha ilerisine ulaşamamış olduğu Palmer toprakları güneye ve batıya doğru uzanır. Buz kütleleri yolunu kestiğinde ki altı Ocak gibi erken bir zamanda bu noktada durumun hep böyle olduğunu anlıyoruz, Kaptan Cook bu topraklara gidiyordu, söz konusu buzdağlarının Palmer topraklarının veya onun güneybatısında yer alan herhangi bir karanın uzantısı olması bizi hiçbir şekilde şaşırtmazdı."

1803'te Kaptan Kreutzenstern'le Kaptan Lisiausky Rus Çarı Alexander tarafından dünyanın çevresini denizden dolaşmakla görevlendirildiler. Sözü edilen kaptanlar güneye ulaşmaya çalışırken 70° 15' batı boylamında 59° 18' enleminden öteye gidemediler. Burada doğuya doğru akan güçlü akıntılarla karşılaştılar. Balina boldu, ama hiç buz kütlesi görmediler. Bu yolculuk konusunda Bay Reynolds, Kaptan Kreutzenstern'in daha erken bir mevsimde gelmiş olsa –Kreutzenstern söz konusu enleme ulaştığında aylardan marttı– bu noktada buzlarla karşılaşmış olacağı gözleminde bulunur. Genellikle güneyden ve batıdan esen rüzgârlar, akıntıların da yardımıyla, buz kütlelerini güneyini Georgia'nın, doğusunu Sandwich Adaları'yla Güney Orkney'lerin, batısını da Güney Shetland Adaları'nın çevirdiği buzlu bölgeye taşımıştı.

1822'de İngiliz donanmasından Kaptan James Weddel iki küçük gemiyle, olağanüstü zorluklarla karşılaşmadan, daha önce hiçbir gemicinin ulaşamadığı kadar güneye indi. Weddel 72. parale-

le ulaşmadan önce buzların birçok defa yolunu kesmiş olmasına karşın, bu noktanın ötesinde bir tek parça bile buz görmediğini ve $74^{\circ} 15'$ enlemine vardığında, görünürdeki üç buz adasından başka hiçbir buz sahasına rastlamadığını ifade etmektedir. Görülen büyük kuş sürülerine, karanın varlığını gösteren diğer bildik göstergelere ve direkteki gözcünün Shetlandların güneyinde meçhul kıyıları görmüş olmasına karşın, Weddel'in Güney Kutbu bölgesinde kara bulunabileceği fikrine yüz vermemiş olması oldukça dikkat çekicidir.

1823 yılının Ocak ayının on birinde Amerikan bandıralı Wasp adlı uskunanın kaptanı Benjamin Morrell olabildiğince güneye inebilmek amacıyla Kerguelen Adaları'ndan denize açıldı. Şubat'ın birinde $54^{\circ} 52'$ güney enlemi, $118^{\circ} 27'$ doğu boylamındaydı. Aşağıdaki pasaj Morrell'in seyir defterindeki aynı tarihli sayfadan alınmıştır: “Çok geçmeden rüzgâr hızı on bir deniz miline ulaştı; bu fırsattan yararlanarak batıya yöneldik, ama 64° 'den daha güneye indikçe buzlarla karşılaşma olasılığının azaldığına inandığımız için Güney Kutbu Dairesi'ni geçinceye kadar biraz güneye doğru dümen kırarak $69^{\circ} 15'$ güney¹¹ enlemine vardık. Bu enlemde *hiçbir buz sahası* bulunmuyordu, görünürde sadece birkaç buz adası vardı.”

Seyir defterinin on dört Mart tarihli yaprağında şunları okudum: “Denizde şimdi hiçbir buz sahası yoktu, görünürdeki buz adalarının sayısıysa yarının düzineyi bulmuyordu. Aynı zamanda da, havanın ve suyun sıcaklığı 60° 'yle 62° paralelleri arasında rastladığımız sıcaklıklardan en az on üç derece daha yüksekti. Şimdi $70^{\circ} 14'$ güney enlemindeydik ve hava sıcaklığı kırk yedi, su sıcaklığı kırk dört derecedi. Bu durumda azimutta sapmayı¹² $14^{\circ} 27'$ doğu olarak hesapladım... Güney Kutup Dairesi'ni çeşitli meridyenlerden defalarca geçtim ve her seferinde $65.$ güney enleminin altına inildikçe havanın ve suyun sıcaklığının arttığını, varyasyonun da aynı oranda azaldığını gördüm. Bu enlemin kuzeyinde, sözgeli-

11 Metinde “doğu” diye geçiyor. Enlem için doğu/batı'nın kullanılamayacağı açık.

12 Sapma: Varyasyon. Göksel kutuplardan geçen büyük çember üzerinde ölçülen göksel ekvatorla kutup arasındaki açısal uzaklık ya da pusula ibresi ile coğrafi meridyen arasındaki açı.

mi 60. enlemle 65. enlem arasında, olağanüstü büyüklükteki sayısız buz adası –bazılarının çevre uzunluğu bir iki mil arasında değişiyor, sudan yükseklikleri ise beş yüz ayağı geçiyordu– arasında geminin geçebileceği bir yol bulmakta sık sık büyük güçlüklerle karşılaştık.”

Neredeyse yakıtsız, susuz ve uygun aygıtlardan yoksun bulunduklarından, ayrıca mevsimin oldukça geç olması nedeniyle Kaptan Morrell, önünde tamamen açık bir deniz olmasına karşın, daha fazla güneye inmeye cesaret edemedi. Morrell bu göz ardı edilemeyecek güçlükler kendisini geri dönmeye zorlamasaydı, kutba kadar olmasa bile, hiç değilse 85. paralele kadar gidebileceğini düşünmektedir. Kaptanın bu konudaki düşüncelerini ayrıntılı bir şekilde vermemin nedeni, benim daha sonraki tecrübelerimin bunları nasıl doğruladığını okurun görmesine fırsat tanımaktır.

1831’de, Londralı balina gemisi armatörlerinden Enderbylerin emrinde çalışan Kaptan Briscoe,¹³ Tula adlı kotranın eşliğinde, Lively adlı gemiyle Güney Denizleri’ne gitmek üzere denize açıldı. Yirmi sekiz Şubat’ta 66° 30’ güney enlemi ve 47° 13’ doğu boylamındayken uzaktan karayı gördü ve “doğu-güneydoğu yönünde uzanan dağ sıralarının karlar arasındaki kapkara zirvelerini seçti”. Bunu izleyen bütün bir ay boyunca bu yörede kaldı, ama havanın çok sert olması nedeniyle kıyıya on fersahtan daha fazla yaklaşamadı. Bu mevsimde daha fazla keşif yapmanın olanaksız olduğunu gördüğünden, Van Diemen topraklarında kışı geçirmek üzere kuzeye yöneldi.

1832 yılının başında Kaptan Briscoe yeniden güneye yöneldi ve Şubat’ın dördünde 67° 15’ enlemi ve 69° 29’ batı boylamında, güneydoğu yönünde karayı gördü. Kısa sürede bunun, daha önce keşfedilen karanın yakınlarındaki bir ada olduğu anlaşıldı. Ayın yirmi birinde Kaptan Briscoe diğer kara parçasına çıkmayı başardı, IV. William adına adaya el koyarak İngiliz Kraliçesi onuruna adaya Adelaide Adası adını verdi. Bu ayrıntılar Londra Kraliyet Coğrafya Kurumu’na bildirildiğinde, bu kurum “66. ve 67. paraleller arasında 47° 30’ doğu boylamından 69° 29’ batı boylamına kadar uzanan kesintisiz bir toprak parçası bulunduğu” sonucunu çıkardı. Bu so-

13 Doğrusu Briscoe.

nuçla ilgili olarak Bay Reynolds “doğruluğu konusunda hiçbir şekilde hemfikir değiliz; ayrıca Briscoe’nun keşifleri böylesi bir sonuca varmayı haklı çıkarmaz. Weddel’in güneye doğru yaptığı yolculuk Georgia, Sandwich Adaları, Güney Orkney ve Shetland Adaları’nın doğusundan geçen bir meridyen boyunca söz konusu sınırlar içinde kalmaktaydı” gözleminde bulunur. Benim kendi tecrübemin, Kurum’un vardığı sonuçların yanlışlığını açıkça kanıtladığı görülecektir.

Bunlar, en güney enlemlere inmek için yapılan başlıca girişimlerdir ve Jane’in yolculuğundan önce Güney Kutup Dairesi’nin hiç aşılmamış 300°’lik bir enlemi bulunduğu görülmektedir. Keşfedilmeyi bekleyen geniş bir alanın önümüzde uzandığı açıktı; Kaptan Guy’in güneye inmek gibi cesur bir karar aldığını duymak son derece ilgimi çekti.

XVII. Bölüm

Glass Adaları’nı aramaktan vazgeçtikten sonra dört gün boyunca hiç buzla karşılaşmadan güneye doğru yol aldık. Ayın yirmi altısında öğle üzeri 63° 23’ güney, 41° 25’ batı boylamındaydık. Burada birkaç büyük buz adası ve büyük bir bankiz gördük, ama bunlardan hiçbirisi fazlasıyla büyük değildi. Rüzgâr genellikle güneydoğudan veya kuzeydoğudan ama çok hafif esti. Rüzgâr ne zaman batıdan estiyse ki bu çok nadirdi, hemen her seferinde sağanak yağmurları da beraberinde getirdi. Kimileyin az, kimileyin çok, ama her gün kar yağdı. Termometre ayın yirmi yedisinde otuz beşi gösteriyordu.

1 Ocak 1828 – Bugün kendimizi tamamen buzlarla çevrili bulduk; durumumuz hiç iç açıcı değil. Öğleye kadar bütün gün kuzeydoğudan esen ve buz kütlelerini gemiye doğru sürükleyen sert bir fırtına dümene ve kış bodoslamasına öyle sert bir biçimde çarptı ki bunun doğurabileceği sonuçlar hepimizi korkudan titretti. Akşama doğru fırtına hâlâ öfkeyle esmeye devam ediyordu; önümüzde büyük bir bankiz ikiye ayrıldı; rüzgârın elverdiği ölçüde

yelken açarak küçük buz kütleleri arasından kendimize bir yol açmayı ve bankizin ötesindeki nispeten açık sulara ulaşmayı başardık. Bu alana yaklaşıırken, yelkeni yavaş yavaş kısıp en sonunda tamamen topladık ve trinketa yelkenine tek camadan vurup orasına seyrederek açık sulara ulaştık.

2 Ocak – Oldukça güzel bir hava var. Öğleyin Güney Kutup Dairesi'ni geçip kendimizi $69^{\circ} 10'$ güney enlemi, $42^{\circ} 20'$ batı boylamında bulduk. Ardımızda çok büyük bankizler varsa da, güneye doğru çok az buz görülüyordu. Bugün yirmi galonluk demir bir kap ve iki yüz kulaç uzunluğunda bir ip kullanarak kendimize bir tür iskandil aleti yaptık. Akıntı yönünün kuzeye doğru ve saatteki hızının da çeyrek mil olduğunu saptadık. Hava sıcaklığı şimdi otuz üç derece civarındaydı. Azimutta sapmanın doğu yönünde $14^{\circ} 28'$ olduğunu hesapladık.

5 Ocak – Önemli bir engelle karşılaşmadan güneye doğru yolculuğumuzu sürdürdük. Bu sabah $73^{\circ} 15'$ güney¹⁴ enlemi, $42^{\circ} 10'$ batı boylamında olmamıza karşın yolumuz yine dev bir buz kütlesi tarafından kesildi. Ama güneye doğru açık sular olduğunu gördük ve sonunda oraya ulaşabileceğimizden hiç kuşku duymadık. Bankizin kenarı boyunca doğuya doğru giderek en sonunda bir mil kadar genişlikte bir geçit bulduk ve sağa sola zikzaklar çizerek güneş batarken oradan geçmeyi başardık. Şimdi bulunduğumuz sular buz adalarıyla kaplıydı, ama görünürde bankiz yoktu; daha önceki gibi cesaretle yola devam ettik. Çok sık kar ve ara sıra büyük bir şiddetle dolu yağmasına karşın, soğuk artmıyor gibiydi. Bugün güneydoğudan kuzeybatıya doğru gitmekte olan çok büyük bir albatros sürüsü uskunanın üzerinden geçti.

7 Ocak – Deniz hâlâ oldukça açık olduğundan rotamızı izlemekte zorlanmıyorduk. Batı yönünde inanılmaz büyüklükte bazı buzdağları gördük ve öğleden sonra zirvesinin okyanustan yüksekliği dört yüz kulaçtan az olmayan bir buzdağının yanından geçtik. Taban çevresi belki üç çeyrek fersah kadardı ve yamaçlarındaki

14 Metinde “doğu” enlemi.

yarıklardan dereler akıyordu. İki gün sonra sis içerisinde gözden kayboluncaya kadar bu ada görüş sahamız içinde kaldı.

10 Ocak – Bu sabah erken saatlerde adamlarımızdan birini kaybetmek şanssızlığına uğradık. Bu kişi Peter Vredenburg adında bir Amerikalıydı; New York’luydu ve uskunanın en iyi tayfalarından biriydi. Pruvada yürürken ayağı kayınca iki buz kütlesi arasından denize düştü ve bir daha su yüzüne çıkmadı. Öğle üzeri, $78^{\circ} 30'$ enleminde ve $40^{\circ} 15'$ batı boylamındaydık. Şimdi aşırı bir soğuk vardı ve sürekli olarak kuzeydoğudan dolu sağanakları geliyordu. Bu yönde de çok sayıda dev buzdağı gördük; doğuya doğru bütün ufuk birbiri üzerine bir amfitiyatro gibi binmiş sıra sıra buz tabakalarıyla kaplanmıştı. Akşamüzeri yanımızdan bazı ağaç parçaları sürüklenerek geçti ve üzerinden çok sayıda kuş havalandı; aralarında nellyler, fırtınakuşları, albatroslar ve parlak mavi tüylü kocaman bir kuş vardı. Azimutta sapma burada Güney Kutup Dairesi’ni geçtiğimiz zamankinden daha azdı.

12 Ocak – Kutup yönünde, göz alabildiğine uzanan uçsuz bucaksız bir bankiz ve gerisinde üst üste binmiş tehditkâr uçurumlarıyla muazzam bir yüksekliğe ulaşan buzdağlarından başka bir şey görünmediğinden, güneye doğru yolculuğumuz yine tehlikeye girmiş gibi görünüyor. Bir yol bulabilmek umuduyla ayın on dördüne kadar batıya doğru gitmeye devam ettik.

14 Ocak – Bugün yolumuzu tıkayan bankizin batı ucuna ulaştık ve etrafından dönünce bir tek bile buz parçasının gözükmediği açık sulara çıktık. İki yüz kulaç uzunluğunda bir halatla iskandil ettiğimizde burada akıntı yönünün güneye doğru, saatteki hızının yarım mil olduğunu gördük. Hava sıcaklığı kırk yedi, su sıcaklığı otuz dört derecedeydi. Ayın on altısında¹⁵ öğlen vakti $81^{\circ} 21'$ güney enlemi, 42° batı boylamına varıncaya kadar hiçbir engelle karşılaşmadan güneye doğru yol almaya devam ettik. Burada yeniden iskandil ettik ve akıntı yönünün hâlâ güneye doğru ve hızının da

15 Seyir defterine böyle bir şeyin ancak ayın on altısında veya daha sonra yazılabileceği açık.

saatte üç çeyrek mil olduğunu gördük. Azimutta sapma azalmıştı, hava ılık ve güzeldi; termometre elli biri gösteriyordu. Bu dönemde bir tek buz parçasına rastlamadık. Gemideki herkes kutba ulaşacağımızdan emin görünüyordu.

17 Ocak – Bugün olaylarla doluydu. Güneyden çıkagelen sayısız kuş geçti üstümüzden, bazılarını vurduk; bunlardan bir tanesi nefis bir yiyecek olduğu anlaşılan bir tür pelikandı. Öğleye doğru gözcü, iskele pruvası yönünde küçük bir buz kütlesi gördü; üzerinde büyük bir hayvan vardı. Havanın çok güzel, neredeyse sakin olması nedeniyle Kaptan Guy bu hayvanın ne olduğunu anlamak amacıyla iki sandal indirilmesini emretti. Sandallardan büyük olanında ikinci kaptanın yanında Dirk Peters’la ben de yerimizi aldık. Buz kütlesinin yakınına vardığımızda, buranın, kutup ayısı türünden ama bu hayvanların en büyüklerinden bile daha iri, dev bir hayvanın elinde olduğunu gördük. Çok iyi silahlanmış olduğumuzdan hayvana hemen saldırmakta hiçbir sakınca görmedik. Art arda birçok el ateş ettik; kurşunların çoğu hayvanın başına ve gövdesine isabet etti. Ama hiçbir şey hayvanın suya atlayıp Dirk Peters’la benim bulduğum sandala doğru ağzını açarak yüzmesini engelleyemedi. Serüvenin böylesine beklenmedik bir şekilde yön değiştirmesinin yarattığı şaşkınlık yüzünden hiç kimse ikinci defa ateş etmeye hazır değildi ve ayı, onu uzaklaştırmak için etkili bir önlem almaya kalmadan koca gövdesinin neredeyse yarı ağırlığıyla filika küpeştesi üzerine çullanarak adamlardan birini böğründen yakalamayı başardı. Bizi korkunç bir sondan yalnızca Peters’ın mahareti ve çevikliği kurtardı. Peters koca hayvanın sırtına atlayarak bıçağını omuriliğine kadar hayvanın ensesine daldırdı. Hayvan hiç çırpınmadan cansız suya yuvarlandı; dönerek düşerken Peters altında kaldı. Ancak Peters çabucak kendini kurtardı ve sandala tırmanmadan önce, atılan bir iple hayvanın leşini sıkıca bağladı. Sonra ganimeti yedeğimizde çekerek uskunaya zaferle döndük. Ölçtüğümüzde ayının boyunun tam on beş ayak olduğunu gördük. Kıvrık kıvrık kılları bembeyaz ve kalındı. Gözleri kan çanağı gibi kıpkırmızıydı ve kutup ayılarınıninkinden daha büyüktü, burnu da ayrıca daha yuvarlaktı ve daha çok bir buldoğun burnunu andırıyordu.

du. Eti yumuşaktı ama son derece ağır kokuluydu ve balık tadındaydı; yine de adamlar büyük bir istekle yediler ve çok lezzetli bulduklarını ifade ettiler.

Avımızı gemiye daha yeni çıkarmıştık ki direğin tepesindeki gözcü neşeli bir sesle “Sancak tarafında *kara görüldü!*” diye haykırdı. Şimdi bütün tayfalar istim almışlardı; tam zamanında kuzeyden ve doğudan esmeye başlayan bir rüzgârla çok geçmeden karaya yaklaştık. Burası kayalık küçük bir adacıktı, çevresi olsa olsa bir fersah kadardı ve bir tür frenkinciri dışında bitki örtüsünden yoksundu. Kuzey yönünden yaklaşırken, denize doğru bir burun gibi uzanan ve iplerle bağlanmış bir pamuk balyasını andıran çok ilginç bir kaya gözümüze çarpmıştı. Bu kayanın batısında kayıklarımızın rahatça yanaşabileceği küçük bir koy bulunuyordu.

Adanın köşe bucak her tarafını dolaşmamız pek fazla zamanımızı almadı, ama bir istisna dışında üzerinde durmaya değecek bir şey bulamadık. Adanın güney ucunda, denize yakın gevşek bir taş yığınının yarı yarıya gömülmüş bir tahta parçası bulduk; bir kano pruvasına ait bir parçaya benziyordu. Üzerine bir şeyler oyulmaya çalışılmıştı; Kaptan Guy orada bir kaplumbağa figürü seçtiğini düşünüyordu, ama ben pek fazla benzetemedim. Bu pruva parçasından başka –sahiden pruvaysa– buraya herhangi birinin ayak basmış olduğunu gösteren bir işarete rastlamadık. Adanın etrafında şurada burada bazı küçük buz kütleleri görünüyordu, ama bunların sayısı çok azdı. Kaptan Guy’ın uskuna ortağı onuruna Bennet Adası adını verdiği bu yerin tam konumu 82° 50’ güney enlemi, 42° 20’ batı boylamıdır.

Bizden önceki denizcilerin ulaştığı en güneydeki noktadan en aşağı sekiz derece daha güneye inmiştik ve önümüzde hâlâ buzuz deniz uzanıyordu. İlerledikçe varyasyonun düzenli bir şekilde azalmaya devam ettiğini gördük; daha da şaşırtıcı olanıysa havanın ve suyun sıcaklığının artmakta oluşuydu. Havaya güzel bile denebilirdi ve pusulanın kuzey ucunun gösterdiği yönden sürekli, ama hafif bir rüzgâr esiyordu. Gökyüzü genellikle açıktı; zaman zaman güney ufkunda hafif bir buğu gözüküyorsa da, bu oluşum her zaman çok kısa sürüyordu. Ancak iki güçlük baş göstermişti: Yakıtımız tükenmeye yüz tutmuştu ve mürettebatın birçoğunda iskor-

büt belirtileri görünmeye başlamıştı. Bu güçlükler Kaptan Guy'ı etkilemeye başlamış, sık sık geri dönmenin gerekliliğinden söz eder olmuştu. Ben kendi adıma, izlemekte olduğumuz rota üzerinde yakında bir karaya rastlayacağımıza inanıyordum ve o ana kadar ki göstergelere bakarak Güney Kutbu yukarı enlemlerinde bulacağımız toprağın verimsiz olmayacağını düşünüyordum; izlemekte olduğumuz rotada yolculuğumuzu birkaç gün daha sürdürmemizin yerinde olacağını hararetle ileri sürdüm. Güney Kutbu'yla ilgili büyük problemi çözmek gibi akıl çelici bir fırsat bugüne kadar kimseye nasip olmamıştı ve itiraf etmeliyim ki kumandanın bu ürkek ve zamansız önerileri kanımı beynime sıçratıyordu. Bu konuda kendimi tutamayarak söylediklerimin, onu devam etmeye ikna ettiğini sanıyorum. Benim tavsiyelerimin ardından meydana gelen talihsiz ve kanlı olaylara hayıflanmakla birlikte, bilim dünyasının zihnini sürekli meşgul eden en heyecan verici gizlere kapıyı az da olsa aralamaya yardımcı olmaktan gurur duymama izin verin.

XVIII. Bölüm

18 Ocak – Bu sabah¹⁶ güneye doğru yol almaya devam ettik, hava bir gün önceki kadar güzeldi. Deniz çarşaf gibiydi, rüzgâr kuzeydoğudan ılık ılık esiyordu, deniz suyunun sıcaklığıysa elli üç dereceydi. İskandil donanımını yeniden çıkardık ve yüz elli kulaç uzunlukta bir ip kullanarak iskandil ettik; akıntı yönü kutba doğru, hızıysa saatte bir mil kadardı. Rüzgârın ve akıntının sürekli kutup yönünde olması kimi denizcilerin ileri geri konuşmalarına ve korkuya kapılmalarına yol açtı; bunun Kaptan Guy üzerinde pek de azımsanmayacak bir etkisi olduğunu açıkça görüyordum. Bereket versin Kaptan, gülünç bir duruma düşme konusunda çok hassastı da, sonunda işi şakaya vurarak kaygılarını dağıtmayı başar-

16 Öykümde mümkün olabildiğince karışıklıktan kaçınabilmek için kullandığım sabah ve akşam terimleri elbette her zamanki anlamlarında alınmamalıdır. Çünkü uzun süredir hava sürekli aydınlık, hiç gece olmuyor. Tarihler, denizcilik hesaplarına göredir. Burada ayrıca şuna da işaret etmeliyim ki bir günce tutmadığım için verdiğim enlem ve boylamlar kesin değildir. Bunları yazarken çoğu kez yalnızca belleğime güvendim – Poe'nun notu.

dım. Gün içerisinde çeşitli türlerden büyük balinalar ve geminin üzerinden geçen kalabalık albatros sürüleri gördük. Ayrıca üzerinde alıç benzeri kırmızı meyveler bulunan bir çalıyla tuhaf görünüşlü bir kara hayvanının leşini çıkardık denizden. Hayvan bir metre uzunluğunda ve on beş santimetre yüksekliğindeydi; dört kısa bacağı, mercanı andıran kızıl pençeleri vardı. İpek gibi yumuşacık, düz, bembeyaz kıllarla kaplıydı. Sıçan kuyruğuna benzeyen sivri kuyruğunun uzunluğu yaklaşık yarım metreydi. Kulakları dışında başı bir kedininkini andırıyordu, kulakları köpek kulakları gibi aşağı sarkıktı. Dişleri, pençeleri gibi parlak kızıl renkteydi.

19 Ocak – 83° 20' güney enlemi, 43° 5' batı boylamında bulunduğumuz bugün (deniz olağanüstü koyu renkteydi) yine karayı gördük ve yakından inceleyince buranın çok büyük bir adalar grubuna ait bir ada olduğunu anladık. Kıyı sarp uçurumlu, iç kısımlar ormanlıktı; bu durum bizi neşeye boğdu. Adayı ilk görüşümüzden dört saat kadar sonra kıydan bir fersah uzaklıkta, dibi kumlu bir yerde on kulaç derinliğe demir attık, çünkü kıyıda kırılan köpüklü, yüksek dalgalar ve şurada burada görülen ufak dalgalanmalar daha fazla yaklaşmanın uygunluğu konusunda kuşku yaratıyordu. Sandalların en büyüklerinden ikisiyle iyi silahlanmış bir ekip (aralarında Peters'la ben de vardım) adayı çevrelediği anlaşılan resifte bir açıklık olup olmadığını araştırmaya gönderildi. Bir süre araştırdıktan sonra bir giriş yolu bulduk, tam oradan geçeceğimiz sırada silahlı adamlarla dolu dört büyük kanonun kıydan açıldığını gördük. Yaklaşmalarını bekledik, çok hızlı hareket ettiklerinden çok geçmeden ses duyulacak mesafeye geldiler. Kaptan Guy beyaz bir mendili küreklerden birinin ucunda havaya kaldırdığında yabancılar birden durdular ve hemen yüksek sesle hep bir ağızdan bağıra çağıra konuşmaya başladılar; zaman zaman yükselen haykırışlar arasında *Anamoo-moo!* ve *Lama-Lama!* sözcüklerini seçebiliyorduk. En az bir yarım saat kadar buna devam ettiler; bu arada biz de onları gözetleme fırsatını bulduk.

Her biri, uzunluğu on beş metre, genişliği bir buçuk metre kadar görünen dört kanoda toplam olarak yüz on vahşi vardı. Cüsseleri ortalama Avrupalıların cüsseleri kadardı, ama daha adaleliy-

diler; tenleri kehribar gibi kapkara, uzun saçları yapağı gibiydi. Ne olduğunu anlayamadığımız bir hayvanın kaba tüylü, ipek gibi derisinden giysiler vardı üzerlerinde. Derinin boğaz, el ve ayak bilekleri gibi ters döndürüldüğü yerler dışında kılları iç tarafta kalan bu giysiler belli bir ustalıklarla vücuda oturtulmuştu. Silahları esas olarak siyah renkli, çok ağır görünümlü bir ağaçtan yapılmış sopalardı. Çakmaktaşı uçlu birkaç mızrakla birkaç sapan da göze çarpıyordu. Kanoların dipleri yumurta büyüklüğünde siyah taşlarla doluydu.

Bağıra çağıra aralarında sürdürdükleri o uzun tartışmayı sonunda bitirdiklerinde, şefleri olduğu anlaşılan birisi kanonun pruasından bize yaklaşmamızı işaret etti. Ne demek istediğini anlamazlıktan gelerek mümkün olduğunca aramızdaki mesafeyi korumanın daha akıllıca olduğuna hükmettik, çünkü sayıları bizimkinin dört katından fazlaydı. Bunu gören şef öteki üç kanoya oldukları yerde kalmalarını emrederek kendi kanosunu bize yaklaştırdı. Yanımıza gelince, sandallarımızdan büyüğüne sıçrayarak Kaptan Guy'ın yanına oturdu ve aynı anda uskunayı eliyle göstererek *Anamoo-moo!* ve *Lama-Lama!* sözcüklerini yineledi. Bundan sonra, dört kano biraz gerimizden bizi izleyerek gemiye döndük.

Geminin yanına geldiğinde şef son derece büyük şaşkınlık ve memnuniyet belirtileri gösterdi; ellerini çırpıyor, göğsünü ve baldırlarını yumrukluyor, yaygarayla gülüyordu. Adamları da onun bu neşesine katıldılar; bir süre şamata kulakları sağır edecek gibiydi. Sonunda şamata dindiğinde, Kaptan Guy önlem olarak sandalların gemiye alınmasını emretti ve (çok geçmeden adının Too-wit¹⁷ olduğunu öğrendiğimiz) şefe, bir seferinde yirmiden fazla adamını gemiye alamayacağımızı anlattı. Şef, bu düzenlemeyi itirazsız kabul etti; kanolardan biri yanına geldiğinde ona bazı emirler verdi; diğer kanolar elli metre kadar uzakta duruyordu. Vahşilerden yirmisi gemiye çıktı ve geminin orasını burasını karıştırmaya, her şeyi büyük bir merakla incelemeye başladılar.

Daha önce beyaz ırktan kimseyle karşılaşmamış oldukları çok açıktı, bu ten renginin onları irkilttiği görülüyordu. Jane'in canlı olduğunu sanıyor, mızraklarının ucuyla onu yaralamaktan korkarak mızrak uçlarını dikkatle yukarıda tutuyorlardı. Şefin bir davra-

17 Too: Çok; Wit: Akıl, zekâ.

nışı tayfaları çok eğlendirdi. Aşçı mutfağın yanında odun yarıyordu, baltası kazayla güverteye çarparak derince bir yara açtı. Şef hemen oraya koşarak aşçıyı kaba bir şekilde itti ve yarı inleme yarı ulumayla yarayı elleriyle okşadı, sıvazladı ve yakınında duran bir kovadaki suyla yarayı yıkadı. Bu, görmeye alışık olmadığımız bir cehalet örneği idi; bu davranışın biraz yapmacık olduğunu düşünmekten kendimi alamadım.

Ziyaretçiler güvertede meraklarını bir ölçüde giderdikten sonra, onları aşağıya indirdiğimizde şaşkınlıkları tüm sınırların ötesine taşıdı. Duydukları hayret sözcüklerle anlatılacak gibi değildi; zaman zaman attıkları küçük şaşkınlık çılgınlıkları dışında büyük bir sessizlik içerisinde dolaştılar. Silahlar zihinlerini çok çeldi; onları ellerine alıp rahat rahat incelemelerine izin verildi. Silahların gerçek kullanım amaçları konusunda akıllarına en ufak bir kuşkunun geldiğini sanmıyorum; silahlara gösterdiğimiz özene ve onları ellerine aldıkları zaman hareketlerine nasıl dikkat ettiğimize bakarak daha çok birer put sandılar. Toplar şaşkınlıklarını iki kat artırdı. Onlara çok büyük bir saygı ve korku dolu hayranlıkla yaklaştılar, ama onları inceden inceye incelemekten çekindiler. Kamarada iki büyük ayna vardı, burada şaşkınlıkları doruğa çıktı. Aynalara ilk yaklaşan Too-wit oldu; onları fark etmeden önce yüzü aynalardan birine, sırtı diğerine dönük olarak kamaranın ortasına kadar yürümüştü. Gözlerini kaldırıp da aynada kendini gördüğünde vahşinin çıldıracağını sandım; dönüp kaçmak isterken kendini ikinci defa, ama bu sefer öteki tarafta görünce, hemen oracıkta ruhunu teslim edeceğinden korktum. Aynaya yeniden bakmaya hiçbir şekilde onu ikna edemedik. Kendini yere atarak yüzünü ellerinin arasına gömdü ve sürükleyerek güverteye çıkarışımıza kadar öyle kaldı.

Bütün vahşiler bu şekilde yirmişer yirmişer gemiye alındı. Too-wit'in bu arada sürekli olarak gemide kalmasına ses çıkarılmadı. Vahşilerin ne hırsızlığa kalkıştıklarını gördük, ne de onlar gittikten sonra herhangi bir şeyin eksikliğini fark ettik. Ziyaretleri boyunca tamamen dostça tavırlar sergilediler. Bununla birlikte, davranışlarında bir türlü anlayamadığımız bazı yanlar vardı. Örneğin, uskunanın yelkenleri, bir yumurta, açık bir kitap veya bir tava un gibi birçok zararsız maddeye yaklaşmaya onları razı edeme-

dik. Bunlar arasında değiş tokuş yapmada işimize yarayacak bir şeyler olup olmadığını anlamak istedik, ama derdimizi anlatmakta zorlandık. Öte yandan, adanın, bir tanesini Too-wit'in kanosunda gördüğümüz büyük Galapagos kaplumbağalarıyla dolu olduğunu öğrenmek bizi oldukça şaşırttı. Ayrıca vahşilerden birinin elinde bir *biche de mer*¹⁸ gördük; onu büyük bir iştahla, çiğ çiğ gövdeye indiriyordu. Bu olağandışılıklar –bulunduğumuz enlem düşünelecek olursa, bunlar olağandışıydı– Kaptan Guy'da, kâr sağlayabileceği bir şeyler bulmak umuduyla, adayı etraflıca dolaşma isteği uyandırdı. Ben kendi adıma, bu adalar hakkında daha fazla bir şeyler öğrenmeye heves etmekle birlikte, yolculuğu güneye doğru gecikmeden sürdürmekten yanaydım hâlâ. şimdi havalar güzeldi, ama bunun ne kadar süreceği bilinemezdi; 84. paraleldeydik, güneye doğru güçlü akıntıları olan açık bir deniz uzanıyordu önümüzde ve elverişli rüzgârlar vardı. Mürettebatın iyileşmesi ve gemiye yeterince yakıt ve yiyecek içecek yüklemek için gereken süreden daha fazla bekleme önerileri beni çileden çıkarıyordu. Kaptan'ın dikkatini bu adaya dönüşte uğrayabileceğimize ve buzların yolumuzu tıkaması durumunda kışı burada geçirebileceğimize çektim. Sonunda Kaptan da benim düşünceme geldi (bilmiyorum neden, ama üzerinde belli bir etkim vardı) ve bol miktarda *biche de mer* bulacak olsak bile onları toplamak için burada bir haftadan fazla eğlenilmemesine, güneye doğru yola devam edilmesine karar verildi. Buna göre bütün hazırlıkları tamamladık ve Too-wit'in kılavuzluğunda Jane'i resiften emniyetle geçirerek ana adanın güney sahilinde, tamamen karayla çevrili mükemmel bir koyda, kıyıya bir mil kadar uzaklıkta, dibi siyah kumlu bir yerde on kulaç derinliğe demir attık. Bu koyun başında (dendi bize) suyu tatlı üç dere akmaktaydı; civarda da bol miktarda ağaç gördük. Dört kano bizi saygılı bir uzaklıktan takip etti. Too-wit'in kendisi güvertede kaldı ve demir atmamızdan sonra kıyıya çıkarken kendisine eşlik etmemizi ve adanın iç kesiminde bulunan köyünü ziyaret etmemizi istedi. Kaptan Guy buna razı oldu, vahşilerden onu rehine olarak gemide bırakıldı; bizden on iki kişilik bir grup şefe eşlik etmeye hazırlandık. Kuşkulanmayı gerektirecek hiçbir davranışla kar-

18 Denizhiyari. *Bêche-de-mer* şeklinde de söylenir.

şılaşmış olmamakla birlikte, iyi silahlanmaya özen gösterdik. Uskunanın silahları dışarı çevrildi, merdivenler yukarı çekildi ve sürpriz bir baskına karşı her türlü önlem alındı. İkinci kaptana, biz yokken hiç kimseyi gemiye almaması ve on iki saat içinde dönmeyecek olursak, bizi aramak için, her yöne dönebilen topla donatılmış şalopayı adanın etrafında devriye çıkarması talimatı verildi.

Adanın iç bölgelerine doğru attığımız her adımda, bugüne kadar uygar insanın adım attığı bütün topraklardan çok farklı bir yerde bulunduğumuza daha fazla ikna oluyorduk. Gördüğümüz şeylerin hiçbirine aşına değildik. Ağaçlar ne sıcak, ılıman veya dondurucu kuzey bölgelerinin ağaçlarına, ne de bu noktaya kadar geçtiğimiz güney enlemlerindeki ağaçlara benziyordu. Kayaların kütleleri, renkleri ve tabakalanmaları bizim için yepyenyidi; derelerince başka iklimlerde akan derelerle hiçbir ortak yanı yoktu, suyun tadına bakmaya cesaret edemiyor, tamamen doğal nitelikte olduğuna inanmakta güçlük çekiyorduk. Yolumuzun üzerinden geçen (ilk rastladığımız) çaydan su içmek için Too-wit'le adamları durdular. Suyun benzersiz niteliği yüzünden, kirlenmiş olduğunu düşünerek tadına bakmayı reddettik; ancak bir süre sonra, takımadalardaki bütün suların böyle görüldüğünü anladık. Bu sıvının niteliğini nasıl anlatabileceğimi bilemiyorum; öyle az buz sözle anlatılabilecek gibi değil. Bu su eğimli yerlerden herhangi bir suyun aktığı hızla akmasına karşın, bir çağlayandan düştüğü anlar dışında, son derece *duru* bir görünüme sahipti. Gerçekte kireçtaşları arasından çıkan herhangi bir su kadar duruydu, ancak fark görünümündeydi. İlk bakışta, özellikle, eğimin az olduğu yerlerde, kıvamı bakımından içine akasya sakızı karıştırılmış bir suya benziyordu. Ama bu, onun olağanüstü özelliklerinden en az dikkat çeke-niydi. Renksiz *değildi*, ama tek ve belirli bir rengi de yoktu, akar-ken yanardöner bir ipek gibi, morun bütün tonlarına bürünüyor-du. Suyun renginde meydana gelen bu değişiklikler grubumuzda, Too-wit'in ayna karşısında düştüğü şaşkınlığa benzer derin bir şaşkınlık yaratıyordu. Bu sudan bir çanağa doldurup dinlenmeye bıraktığımızda, bütün sıvı kütlelerinin her biri farklı renkte çok sayıda damardan oluştuğunu, bu damarların birbirine karışmadığını ve parçacıkların birbirine yapışma özelliğinin damar içinde mükem-

mel, komşu damarlar arasındaysa zayıf olduğunu gördük. Bir bıçağın ağzını damarlardan enlemesine geçirdiğimizde su, bizde olduğu gibi, hemen bıçağın ardında birleşti; bıçağın geri çekilmesiyle de oluşturduğu bütün izler anında silindi. Ama bıçak iki damar arasından geçirildiğinde, damarlar, yapışma gücünün hemen düzeltemediği tarzda, birbirinden ayrıldı. Bu olağandışı su yaşamak zorunda kalacağım o uzun mucizeler zincirinin görünürdeki ilk halkasını oluşturuyordu.

XIX. Bölüm

Köye ulaşmamız neredeyse üç saatimizi aldı, köyün sahilden uzaklığı dokuz milden fazlaydı ve yolu çok engebeli bir bölgeden geçiyordu. Yola devam ederken, sayısı iki kişiden altı yedi kişiye kadar değişen küçük müfrezelerin tesadüfmüş gibi yolun dönemeçlerinde gruba katılmasıyla Too-wit'in (başlangıçta kanodaki yüz on kişiden oluşan) grubu her geçen an büyüdü. Bu, kuşkulanmazlık edemeyeceğim kadar sistemli gözüküyordu; kaygılarımdan Kaptan Guy'a söz ettim. Ama artık geri dönmek için çok geçti; en güvenli yolun Too-wit'in sadakatine güvenmek olduğuna karar verdik. Buna göre, vahşilerin davranışlarını dikkatle izleyerek ve bizi itekleyip aramıza girmelerine izin vermeden yola devam ettik. Bu şekilde sarp bir dere yatağından geçerek bize adadaki tek yerleşim olduğu söylenen yere en sonunda ulaştık. Köyü görür görmez şef, *Klock-Klock* sözcüğünü haykırarak defalarca tekrarladı; bunun köyün adı olduğunu veya sadece köy anlamına geldiğini düşündük.

Evleri, düşünülebilecek en sefil barınaklardı; vahşi yaşamın en alt basamağındaki ırkların barınakları bile bunlardan çok iyi durumdaydı; hiçbir planları yoktu. Bazıları (bunların, adanın büyük adamları olan *Wampoo*'ların veya *Yampoo*'ların olduğunu öğrendik) dört ayak kadar yükseklikte kesilmiş bir ağaç üzerine atılmış ve gevşek bir şekilde yere sarkan büyük siyah bir posttan ibaretti. Vahşi bunun altında barınıyordu. Bazıları, kırk beş derecelik bir açıyla beş altı ayak yüksekliğe uzatılmış ağaç dalları üzerine serilmiş kuru yapraklar ve onların üzerine gelişigüzel yığılmış bal-

çıktan oluşuyordu. Bir kısmı da yere diklemesine kazılmış ve üzeri yine dallarla örtülmüş çukurlardan ibaretti; içerisine girilirken dallar kaldırılıyor, girdikten sonra tekrar kapatılıyordu. Birkaçı ise ağaçların çatal alt dalları arasında kurulmuştu; üst dallar kısmen kesilip alt dallara degecek şekilde eğilerek bir sığınak oluşturulmuştu. Ama barınaklar, çoğunlukla, köyü üç yönden çevreleyen uçurum gibi sarp, killi kayalığın yüzeyine kazılmış küçük sığ mağaralardan ibaretti. Bu ilkel mağaraların kapısında, sahibinin mağaradan ayrılırken dikkatle girişin önüne yerleştirdiği küçük bir kaya vardı. Bunun amacını bir türlü anlayamadım, çünkü kayalardan her biri girişin, bilemediniz üçte birini ancak kapatıyordu.

Bu köy, köy denebilirse eğer, oldukça derin sayılabilecek bir vadede yer alıyordu, daha önce sözünü ettiğim kaya tabakası bütün diğer yönlerden girişi engellediği için, köye sadece güney yönünden ulaşılabilirdi. Vadinin ortasından, suyu, daha önce anlatılan suyla aynı sihirli görünümüne sahip bir dere gürül gürül akıyordu. Barınakların çevresinde, hepsi de tamamen evcilleştirilmiş gözükten birçok tuhaf hayvan gördük. Bu yaratıkların en irisi, gövde yapısı ve burnu bakımından bildiğimiz domuzu andırıyordu; ama kuyruğu çok daha kıllı, bacakları da bir antilobunki kadar inceydi. Son derece garip ve sakar hareketleri vardı; koşmaya kalkıştığını hiç görmedik. Görünümü yine bu hayvana çok benzeyen ama daha uzun ve siyah bir yünle kaplı birçok hayvanın da varlığı dikkatimizi çekti. Yerlilerin temel besinini oluşturduğu anlaşılan çeşit çeşit evcil kümes hayvanı etrafta koşuşturup duruyordu. Büyük bir şaşkınlıkla, bu kuşlar arasında tamamen evcilleştirilmiş, yiyeceği için belli aralıklarla denize giden, ama köyü hep yuvası olarak bilen ve kuluçkaya yatmak için civardaki bir kumsalı kullanan siyah albatroslar gördük. Orada, her zamanki dostları penguenlerle¹⁹ bir araya geliyorlardı, ama bu sonuncular albatrosları hiçbir zaman vahşilerin barınaklarına kadar izlemiyorlardı. Diğer evcil kuş türleri arasında Kuzey Amerika yaban ördeğinden çok farklı olmayan bir ördek, siyah sümsük kuşu ve görünüşü üsküflü doğanı andıran, ama etçil olmayan büyükçe bir kuş vardı. Balığın çok

19 İngilizce metinde “pelikan” olmakla birlikte, biz de burada Baudelaire gibi düzeltme yapmayı gerekli gördük.

bol olduğu görölüyordu. Ziyaretimiz sırasında bol miktarda kurutulmuş som balığı, kaya morinası, mavi yunus, uskumru, karabalık, tırpana, mığrı, fil balığı, tekir balığı, dilbalığı, papağanbalığı, çoturabalığı, kırlangıçbalığı, barlam, pisibalığı, barakuda ve daha sayısız türde balık gördük. Bunlardan çoğunun 51° güney enleminde yer alan Lord Auckland Adaları civarında bulunan balıklara benzediğini fark ettik. Galapagos kaplumbağaları da çok boldu. Çok az yabani hayvan gördük, hiçbirisi büyük değildi ve bildiğimiz türlere benzemiyordu. Yolumuzun üzerinden korkunç görünüşlü birkaç yılan geçti, ama yerliler bunları önemsemedikleri için zehirli olmadıkları sonucuna vardık.

Too-wit ve adamlarıyla birlikte köye yaklaşırken kalabalık bir insan topluluğu haykırışlarla bizi karşılamaya koştı; bağırışlardan o hep duyulan *Anamoo-moo!* ve *Lama-Lama!*'yı seçebildik yalnızca. Birkaçı dışında yeni gelenlerin hepsinin çıplak olduğunu görmek bizi çok şaşırttı; post sadece kanodakiler tarafından kullanılıyordu. Üstelik bütün silahlar kanodakilerin mülkiyetinde olmaydı; köylülerde silaha benzer hiçbir şey görölmüyordu. Çok sayıda kadın ve çocuk vardı; kadınların güzellik denen şeyden nasiplerini almadıkları söylenemezdi. Dik, uzun, biçimli vücutları vardı ve uygar toplumlarda görölmeyen bir zarafete ve davranış serbestliğine sahiptiler. Dudakları, erkeklerinki gibi kalın ve biçimsizdi, öyle ki gülerken bile dişleri ortaya çıkmıyordu. Saçları erkeklerinkinden daha ince telliydi. Bu çıplak köylüler arasında Too-wit'in adamları gibi siyah post giyinmiş, mızraklarla ve ağır sopalarla silahlanmış on-on iki kişi vardı. Bunların, geri kalanlar üzerinde büyük nüfuzları olduğu görölüyor, *Wampoo* diye hitap edilmeksizin bunlarla asla konuşulmuyordu. Bunlar da siyah postlu barınaklarda oturuyorlardı. Too-wit'in evi köyün ortasındaydı; benzerlerine göre daha büyüktü ve nispeten daha iyi yapılmıştı. Konutuna dayanak olan ağaç on iki ayak kadar yukarıdan kesilmişti ve üzerine atılan örtünün ağacın gövdesine sarılmasını önlemek amacıyla kesilen yerin hemen altındaki birkaç dala dokunulmamıştı. Ağaç şişlerle birbirine tutturulmuş dört adet siyah büyük posttan oluşan örtü, yine ağaç takozlarla yere çivilenmişti. Zemin bol miktarda kuru yaprak halı gibi yayılmıştı.

Bu kulübeye büyük bir ciddiyetle götürüldük ve ardımızdan sıgabilirdi kadar insan içeri doluştu. Too-wit yaprakların üzerine oturarak kendisini taklit etmemiz için bize işaret etti. Dedikini yaptık ve kendimizi, tehlikeli denmese bile, son derece rahatsız bir durumda bulduk. On iki kişi yerde oturuyorduk ve dizleri üzerinde oturan kırk kadar yerli bizi öylesine sıkı sıkıya kuşatmıştı ki bir karışıklık çıkacak olursa silahlarımızı kullanmaya, hatta ayaklarımızın üzerinde doğrulmaya bile fırsat bulamayacaktık. Baskı sadece çadırın içinden değil, muhtemelen adadaki herkesin toplandığı çadırın dışından da geliyordu; kalabalığın bizi çiğneyip ezerek öldürmesini Too-wit'in durmadan haykırması, bağırıp çağırması ön-lüyordu. Güvenliğimiz esas olarak Too-wit'in aramızda olmasında yatıyordu; bu nedenle bu beladan kendimizi kurtarabilmenin en iyi yolu olarak sıkı sıkıya ona sarılmaya ve en ufak düşmanca bir niyetini sezer sezmez işini bitirmeye karar verdik.

Karışıklık bir süre sonra büyük ölçüde dindiğinde, şef kanodaki-ne benzer uzun mu uzun bir söylev verdi bize; *Lama-Lama!*'lardan çok *Anamoo-moo!*'ların vurgulanması dışında, kanodaki söyle-ve çok benziyordu. Uzun ve sıkıcı söylevini tamamlayıncaya ka-dar şefi derin bir sessizlik içinde dinledik; sonra Kaptan Guy ebe-di dostluğunu ve iyi niyetini ifade eden bir konuşma yaptı ve söz-lerini mavi incik boncuktan birkaç kolye ve bir bıçak hediye ede-rek tamamladı. Şef boncuklara burun kıvrarak bizi epey şaşırttıy-sa da bıçağa anlatılmaz derecede memnun oldu ve hemen yemek getirmeleri emrini verdi. Yiyecek, etrafımızı saran insanların baş-ları üzerinden uzatıldı; bilmediğimiz bir hayvanın, belki de köye yaklaşırken gördüğümüz ince ayaklı domuzun hâlâ bir yürek gibi atan bağırsaklarıydı bu. Şef, ne yapacağımızı bilemeden şaşkın şaş-kın durduğumuzu görünce, bu iştah açıcı yemeği metre metre yut-maya başladı; sonunda bu manzaraya daha fazla dayanamaz olduk, midelerimizin bulantısını bastırmakta zorlanıyorduk. Bunu gören Majesteleri ayna karşısında duyduğu şaşkınlıktan hiç de geri kal-mayan bir şaşkınlığa düştü. Kısa bir süre önce kuvvetli bir *déjeu-ner*²⁰ yediğimiz için hiç iştahımız olmadığını anlatmaya çalışarak önümüzdeki lezzetli yiyeceklerden almayı reddettik.

20 (Fr.) Kahvaltı, öğle yemeği, genel anlamda yemek.

Hükümdar yemeğini bitirdiğinde, ülkenin başlıca üretiminin neler olduğunu ve bunlardan herhangi birinin kâra dönüştürülüp dönüştürülemeyeceğini anlamak için bütün maharetimizi kullanarak onu soru yağmuruna tuttuk. Sonunda ne demek istediğimizi anlar gibi oldu ve bol miktarda *biche de mer* bulunduğunu (bu hayvanın bir örneğini işaret ederek) iddia ettiği bir kıyıya kadar bizimle gelmeyi teklif etti. Kalabalığın baskısından böyle çabucak kurtulma fırsatının çıkmasına sevinerek, hemen yola çıkmak için sabırsızlandığımızı işaretlerle anlattık. Çadırdan çıkıp bütün köy halkı peşimizde, gemimizin demir attığı körfezden çok uzakta olmayan adanın güneydoğu ucuna kadar şefi izledik. Birkaç vahşi dört kanoyu bulduğumuz yere getirinceye kadar burada yaklaşık bir saat bekledik. Sonra hepimiz birden bu kanolardan birine doluşarak daha önce sözü edilen resif boyunca, sonra da açıktaki başka bir resif boyunca ağır ağır kürek çektik; burada, aramızdaki en yaşlı denizcinin, güney enlemlerinde bu ticaret maddesi ile ünlü takımadalarda gördüğünden daha fazla miktarda *biche de mer* gördük. Burada, gerekirse bir düzine gemiyi kolayca dolduracak kadar bu hayvandan bulunduğunu anlamamıza yetecek bir süre kaldık, sonra uskunaya döndük ve yirmi dört saat içinde kanolarının alabildiği kadar yaban ördeği ve Galapagos kaplumbağası ile döneceğine dair söz aldıktan sonra Too-wit'ten ayrıldık. Bütün bu serüven boyunca, uskunadan köylerine gidişimiz sırasında sayılarının sistemli bir şekilde durmadan artması dışında yerlilerin kuşku yaratacak hiçbir davranışlarını görmedik.

XX. Bölüm

Şef sözünde durdu; kısa zamanda, gemiyi bol miktarda taze erzakla doldurduk. Kaplumbağalar hiç görmediğimiz kadar iyiydi; yaban ördekleri yumuşak etleri, ağız sulandırıcı, güzel tatlarıyla en iyi yabani kuşlarımızdan da üstündü. Bunlardan başka, zor da olsa meramımızı anlatmayı başarmamız üzerine vahşiler bize bol miktarda kahverengi kereviz ve kaşıkotu²¹ ile bir kano dolusu taze ve

21 Scarvy-grass: Kaşıkotu. Scarvy: Iskorbüt.

kurutulmuş balık getirdiler. Kerevize bayram ettik elbette; kaşıko-tununsa iskorbüt hastalığı belirtileri gösteren adamlarımızın iyi-leşmesine çok yararı dokundu. Kısa bir süre içerisinde, bir tek has-tamız kalmadı. Daha bir yığın taze erzak edindik; bunlar arasında şekli mideye benzeyen, istiridye tadında kabuklu bir deniz hayva-nından söz etmeliyim. Deniz tekesiyle küçük karides de boldu, ay-rıca albatros ve daha başka kuşların koyu renk kabuklu yumurta-ları da. Daha önce sözünü ettiğim domuzun etinden epeyce stokla-dık. Adamların çoğu bu eti lezzetli buldu, ama bana balık kokulu, hatta nahoş geldi. Bu mallara karşılık yerlilere, onları çok memnun eden mavi boncuklar, pirinçten ufak tefek süsler, çiviler, bıçaklar ve bir parça kırmızı kumaş verdik. Kıyıda, uskunanın silahları al-tında bir pazar kurduk; trampa işleri burada iyi niyet çerçevesin-de yapıldı; vahşiler *Klock-Klock* köyündeki davranışlarından sonra onlardan ummadığımız bir düzen ve uyum içinde hareket ettiler.

İşler böyle dostane bir havada beş-on gün yürüdü; bu süre bo-yunca yerliler gruplar halinde defalarca uskunaya çıktılar; adam-larımız gruplar halinde karaya çıkıp hiç rahatsız edilmeden ada-nın içine doğru uzun gezintiler yaptılar. Adalıların dostça tavırla-rı ve *biche de mer* toplamada bize yardıma hazır olmaları nedeni-yile geminin bu hayvanla doldurulmasının kolaylığını gören Kaptan Guy, iyi havalardan yararlanarak kendisi güneye doğru yolculuğu-na devam ederken, hayvanın toplanması ve tuzlanıp kurutulması sırasında Too-wit'in ve kabilenin kullanacağı uygun kulübeler in-şa etmek için Too-wit ile bir anlaşma yapmaya çalıştı. Tasarısından şefe söz açtığı anda, şef böyle bir anlaşmaya dünden hazırды. Böylece her iki tarafı da memnun eden bir anlaşma yapıldı; bu anlaşmaya göre, zeminin hazırlanması, binalardan bir kısmının inşa edilme-si ve mürettebatın tamamının katılmasını gerektiren diğer bazı ha-zırlıkların tamamlanmasından sonra, uskuna, tasarının yerine ge-tirilmesine gözcülük etmeleri ve yerlilere *biche de mer* kurutmayı öğretmeleri için tayfalardan üçünü adada bırakarak yoluna devam edecekti. Anlaşma koşullarına gelince, vahşilerin alacağı karşılık, biz yokken gösterecekleri gayrete bağlı olacaktı. Dönüşümüzde hazır bulduğumuz her pikül (60,5 kg) *biche de mer* için söz verilen miktarlarda mavi boncuk, bıçak, kırmızı kumaş, vb. alacaklardı.

Bu önemli ticaret malının özellikleri ve hazırlama yöntemleri okurlarımızın ilgisini çekebilir ve bunu anlatmak için bundan daha uygun bir yer bulamam. Aşağıdaki kapsamlı açıklama Güney denizlerinde yapılan bir yolculuğun öyküsünden alınmıştır.

“Hint Okyanusu’nun bu yumuşakçası ticarete Fransızca adıyla *bouche de mer* (denizden çıkan güzel lokma) olarak bilinir. Yanılmıyorsam ünlü Cuvier, bu hayvana *gasteropeda pulmonifera* diyordu. Büyük Okyanus adaları sahillerinde, özellikle Çin pazarı için bol miktarda toplanır. *Bouche de mer* Çin’de, o çok sözü edilen yenebilir kuş yuvaları (bu yuvaları, kırlangıçlar söz konusu yumuşakçadan çıkardıkları jelatinimsi bir maddeden yaparlar) kadar yüksek bir fiyata satılmaktadır. Bu hayvanın ne kabuğu, ne ayak benzeri çıkıntılı organları vardır, sadece gövdesinin karşılıklı iki tarafında yer alan *soğurma* ve *boşaltma* organları bulunur. Tırtıl ya da solucan gibi elastik halkalarıyla sığ sularda sürünür; sular çekildiğinde bir kırlangıç türü bunları görerek sivri gagasını yumuşak hayvana daldırır ve kurduğunda yuvalarının katı duvarlarını oluşturacak yapışkan, lifli bir maddeyi çekip alır. *Gasteropeda pulmonifera* adı buradan gelmektedir.

Bu yumuşakça uzuncadır; boyu yedi-sekiz santimetreyle kırk beş santimetre arasında değişir; ben boyu altmış santimetreden fazla olanlarını gördüm. Şekilleri neredeyse yuvarlaktı, deniz dibine bakan tarafları yassıydı, kalınlıkları da iki buçuk santimetreyle yirmi santimetre arasında değişiyordu. Bunlar yılın belirli mevsimlerinde, muhtemelen üreme amacıyla –zira onları burarlarda çiftler halinde görürüz– sığ sulara sürünürler. Güneşin suyu iyice ıltığı zaman kıyıya yaklaşır, bazen öyle sığ yerlere gelirler ki sular çekildiğinde suyun dışında kalıp güneşin ısıyla kururlar. Yavrularını bu sığ sularda dünyaya getirmezler, sığ sularda bir tane olsun yavru görmedik, gördüğümüz tam gelişmiş yavruların hepsi derin sulardaydı. Esas olarak mercan üreten bitkimsi hayvanlarla beslenirler.

Biche de mer genellikle üç-dört ayak derinlikteki sulardan toplanır ve kıyıya çıkarıldıktan sonra bıçakla bir tarafından yarılır. Kesğin boyu yumuşakçanın büyüklüğüne bağlı olarak bir parmak

veya biraz daha fazla olur. Hayvanın gövdesi sıkılarak diğer küçük deniz hayvanlarındakinden pek farklı olmayan iç organları bu delikten dışarı çıkarılır. Sonra hayvan yıkanır ve çok yüksek ya da çok düşük olmayan bir sıcaklıkta kaynatılır.²² Dört saat toprakta gömülü bıraktıktan sonra kısa bir süre daha kaynatılır ve ardından güneşte veya ateşte kurutulur. Güneşte kurutulanlar en makbul olanlarıdır, ama bir pikül böyle kuruyana kadar ateşte otuz pikül kurutulabilir. Gerektiği gibi konserve edildikten sonra, kuru bir yerde gönül rahatlığıyla iki-üç yıl muhafaza edilebilir, ama birkaç ayda bir, örneğin yılda dört defa nemden etkilenip etkilenmediğine bakılmalıdır.

Çinliler, çok besleyici ve cinsel gücü artırıcı olduğuna inandıkları için, daha önce söylendiği gibi, *biche de mer*'i büyük bir lüks sayarlar. Kanton'da birinci kalite malın pikülü doksan dolar gibi çok yüksek bir fiyata, ikinci kalite yetmiş beş, üçüncü kalite elli, dördüncü kalite otuz, beşinci kalite yirmi, altıncı kalite on iki, yedinci kalite sekiz ve sekizinci kalite de dört dolara satılır. Manila, Singapur ve Batavia pazarlarındaysa genellikle daha pahalıya alıcı bulur.”

Bu anlaşmayı yaptıktan sonra toprağı düzeltmek ve binaları inşa etmek için gereken araç gereci vakit yitirmeden karaya çıkardık. Körfezin doğu kıyısına yakın, odunu, suyu bol ve *biche de mer* çıkarılacak resife uygun bir uzaklıkta bulunan genişçe bir düzlük seçtik. Sonra büyük bir hevesle işe girişip çok geçmeden, vahşilerin şaşkın bakışları arasında amacımızı gerçekleştirmeye yetecek miktarda ağacı devirerek binaların iskeletini çatmaya başladık; iki üç gün sonra işler o kadar ilerlemişti ki gerisini gönül rahatlığıyla adada kalacak arkadaşlarımıza bırakabilirdik. Bunlar John Carson, Alfred Harris ve Peterson'dı (sanırım üçü de Londralıydı), adada kalmaya gönüllü olmuşlardı.

Ayın sonunda, yola çıkmak için her şey hazırды. Ama gitmeden önce köye bir veda ziyareti yapacağımıza söz vermiştik ve Too-wit sözümüzü tutmamız için o kadar ısrar etti ki onu reddederek gü-

22 Otoklav kullanmadıkça kaynama sıcaklığını ayarlamak mümkün değildir. Su, belli bir basınçta hep aynı sıcaklıkta kaynar. Burada az veya çok kaynatmak söz konusu olabilir ya da ateşin harlı olup olmadığı.

cendirmeyi göze alamadık. O an için, hiçbirimizin yerlilerin iyi niyetinden en ufak bir kuşkuya kapıldığını sanmıyorum. Her zaman çok terbiyeli davranmışlar, büyük bir şevkle işlerimize yardımcı olmuşlar, çoğu kez karşılık istemeden bize armağanlar vermişler, sahip olduğumuz eşyalara ne kadar değer verdiklerini onlara bir armağan verdiğimizizde sergiledikleri aşırı neşe gösterileriyle açıkça belli etmelerine karşın hiçbir şeyimizi aşırıya asla kalışmamışlardı. Özellikle kadınlar her konuda yardıma hazırdılar, kısacası bize bu kadar iyi davranmış bir halktan bir kalleslik beklemek için hastalık derecesinde kuşkucu olmalıydık. Görünüştteki bu kibarlıklarının, yok edilmemiz için sinsice hazırlanmış bir planın sonucu ve bu kadar içten duygular beslediğimiz adalılardan yüzünün bugüne kadar gördüğü en barbar, en hilekâr, en kana susamış alçaklar olduğunun anlaşılması için sadece kısa bir sürenin geçmesi yeterli olacaktı.

Şubat ayının ilk günü köyü ziyaret etmek amacıyla kıyıya çıktık. Daha önce söylediğim gibi, en ufak bir kuşku duymamamıza karşın, gerekli önlemlerden hiçbirini almayı ihmal etmedik. Biz yokken sürekli güvertede kalmaları ve hangi bahaneyle olursa olsun hiçbir yerliyi gemiye yaklaştırmamaları talimatıyla uskunda altı kişi bırakıldı. İp merdivenler yukarı çekildi, toplar iki misli misketle dolduruldu, taretlere mermiler yerleştirildi. Gemi kıyından bir mil ötede zincir toplamış, alesta bekliyordu; hangi yönden olursa olsun görünmeden ve taret ateşiyle karşılaşmadan hiçbir kano yaklaşamazdı.

Altı kişi gemide kaldığı için, karaya çıkanlar toplam otuz iki kişiydik. Tüfekler, tabancalar, bahriye kılıcı ve uzun denizci bıçaklarının yanı sıra şu sıralar ülkemizin batısında ve güneyinde çok kullanılan uzun ve eğri av bıçaklarına çok benzer bıçaklarla tepeden tırnağa silahlanmıştık. Siyah postlar giyinmiş yüz kadar savaşçı, karaya çıktığımızda, yolda eşlik etmek amacıyla bizi karşıladı. Ama tamamen silahsız olduklarını görünce bayağı şaşırdık; sorduğumuzda Too-wit, sadece, *Mattee non we pa pa si*, yani *Herkesin kardeş olduğu yerde silaha gerek yok* diye yanıtladı. Bunu iyiye yorumup yola koyulduk.

Daha önce sözünü ettiğim pınarı ve küçük dereyi geçtik. Şim-

di ortasında köyün yer aldığı bir dizi sabuntaşı tepe arasında kıvrılarak uzanan dar bir boğazda ilerliyorduk. Bu boğaz çok kayalık ve engebeliydi, *Klock-Klock*'a ilk ziyaretimizde buralara tırmanırken az güçlük çekmemiştik. Kuru dere yatağının bir uçtan diğerine uzunluğu bir buçuk belki de iki mildi. Dere yatağı tepeler arasında düşünülebilecek her yönde kıvrılıyor (çok eski dönemlerde oluşmuş bir sel yatağı olmalıydı), ani bir dönüş yapmadan yirmi metre bile gitmiyordu. Bu kuytu geçidin yan taraflarının yüksekliği, eminim, yirmi-yirmi beş metre vardı ve bazı yerlerde öylesine şaşırtıcı bir yüksekliğe ulaşıyordu ki geçide neredeyse hiç gün ışığı sızamıyordu. Genişliği genellikle on iki-on üç metre civarındaydı, ama zaman zaman beş-altı kişinin yan yana geçemeyeceği kadar daralıyordu. Kısacası pusu kurmak için dünyada bundan daha uygun bir yer bulunamazdı ve bu geçide girdiğimizde dikkatle silahlarımıza göz atmamızdan daha doğal bir şey olamazdı. Bugün bu akıl almaz çılgınlığımızı düşündüğümde, en şaşırtıcı şeyin, bu kuru dere yatağında ilerlerken, haklarında hiçbir şey bilmediğimiz bu vahşilerin önümüzde ve arkamızda yürümelerine izin vermeye cesaret etmemiz olduğunu görüyorum. Ama grubumuzun gücüne, Too-wit'le adamlarının silahsız oluşlarına, etkisini yerlilerin henüz bilmediği silahlarımızın ateş gücüne ve her şeyden çok bu sefil yaratıkların uzun süredir gösterdikleri sözde dostluğa aptalca güvendiğimizden, böylesi bir yürüyüş düzenine körlemesine girmiştik. Vahşilerden beş-altısı, sözde yol göstermek için önden gidiyor, gösterişli tavırlarla büyücek taşları ve çerçöpü yoldan çekiyorlardı. Onların ardından bizim grup yürüyordu. Sadece birbirimizden ayrılmamaya özen göstererek sıkışık bir düzende yürüyorduk. Daha geriden, görmeye alışık olmadığımız bir düzen içinde, vahşilerin büyük bölümü geliyordu.

Dirk Peters, Wilson Allen adında biri ve ben arkadaşlarımızın sağında yürüyor, yanı başımızdan dimdik yükselen duvarların benzersiz tabakalanmalarını inceliyorduk. Yumuşak kaya içerisinde bir yarık dikkatimizi çekti. Bir insanın rahatça girebileceği genişlikteydi; içeriye beş-altı metre kadar dosdoğru uzandıktan sonra birden sola meylediyordu. Bu açıklığın yüksekliği ana dere yatağından görebildiğimiz kadarıyla yirmi metre civarındaydı. Çatlak-

larda birkaç bodur çalı büyü müştü; çalıların üzerinde gördüğüm bir fındık türünü incelemek için garip bir meraka kapıldım ve bu amaçla birden içeri daldım ve bir hamlede beş-altı fındık koparıp çabucak geri çekildim. Arkama döndüğümde Peters’la Allen’in peşimden gelmiş olduklarını gördüm. İki kişinin birden geçmesine yetecek kadar yer olmadığından, fındıklarımın bir kısmını onlara vereceğimi söyleyerek geri dönmelerini istedim. Bunun üzerine geri dönüp yarıktan çıkmaya hazırlandılar; Allen tam yarığın ağzına varmıştı ki daha önce yaşadığım hiçbir şeye benzemeyen, dünyanın temelinden çöktüğünü, kıyametin koptuğunu düşünmeme (tabii o sırada aklıma gelen belli belirsiz şeyler böyle nitelenebilir-se) yol açan müthiş bir sarsıntı hissettim.

XXI. Bölüm

Kendime geldiğimde, boğulmak üzereydim; her yönden üzerime yıkılmaya devam eden gevşek toprağın altında zifiri karanlıkta debeleniyordum, tamamen gömülme tehlikesiyle karşı karşıyaydım. Bu düşünceden dehşete kapılarak ayağa kalkmaya çalıştım ve en sonunda başardım. Sonra başıma gelenleri ve nerede olduğumu kavramaya çalışarak bir süre hareketsiz kaldım. O sırada derinden bir inilti ve Peters’ın Tanrı aşkına beni yardıma çağıran boğuk sesi kulağıma çalındı. İleri doğru güçlkle bir iki adım ilerlediğimde doğrudan arkadaşımın başıyla omuzları üzerine düştüm; gevşek toprak yığını içinde yarı beline kadar gömülmüş, kendini sıkıştıran toprağın baskısından kurtulmaya çalışıyordu umutsuzca. Bütün gücümle çevresindeki toprağı eşeleyerek sonunda onu çıkarmayı başardım.

Mantıklı bir şekilde düşünüp konuşabilecek kadar korku ve şaşkınlığımızdan sıyrılır sıyrılmaz, içerisine girdiğimiz yarığın duvarlarının, doğal bir sarsıntıyla, belki de kendi ağırlığıyla üzerimize göçtüğü ve sonuç olarak bizi diri diri gömdüğü sonucuna vardık, kesinlikle mahvolmuştuk. Böyle bir durumla karşılaşmamış olanların yeterince anlayamayacağı miskin bir umutsuzluk ve hüzn e kaptırdık kendimizi uzunca bir süre. Şuna kesinlikle inanıyorum

ki insanların başına gelen hiçbir şey böyle diri diri gömülmek kadar ruhsal ve bedensel rahatsızlık vermez. Kurbanı saran karanlığın koyuluğu, ciğerleri üzerindeki müthiş basınç ve rutubetli topraktan çıkan boğucu buharlar, durumun umutsuzluğu ve ölümün kaçınılmazlığı gibi dehşet verici düşüncelerle birleşerek insanın yüreğine kavrayamayacağı, dayanılmaz bir korku ve dehşet salar.

Sonunda Peters, başımıza gelen felaketin boyutlarını tam olarak anlayabilmek için hapishanemizi el yordamıyla araştırmamızı önerdi, zira çok düşük bir olasılık da olsa kurtuluşumuzu sağlayacak bir açıklık bulunabilirdi. Büyük bir hevesle bu umuda sarıldım, bütün gücümü toplayarak ayağa fırladım ve gevşek toprağın içinden kendime bir yol açmaya çalıştım. Daha bir adım atmıştım ki çok zayıf bir parıltı ilişti gözüme; evet kabul ediyorum, belli belirsizdi, ama havasızlıktan ölmeyeceğimize ikna olmama yetmişti. Şimdi bir dereceye kadar cesaret bulmuştuk ve her şeyin iyiye gideceği yolunda birbirimizi yüreklendiriyorduk. Işık yönünde daha fazla ilerlememizi engelleyen bir döküntü yığının üzerine tırmandığımızda ciğerlerimizdeki basıncın azaldığını gördük. Şimdi çevremizdeki nesneleri az çok seçebiliyorduk; yarığın dümdüz uzandığı bölümün bitip sola döndüğü yere yakın olduğumuzu gördük. Biraz gayretle dönemece vardık ve dile gelmez bir sevinçle uzun bir çatlağın –yer yer daha dikleşse de– kırk beş derecelik bir eğimle yukarı doğru uzandığını gördük. Nereye kadar uzandığını tam olarak göremiyorduk ama aşağıya epeyce ışık geliyordu; bu nedenle yukarıya kadar tırmanabilirsek açık havaya çıkacağımızdan hiç kuşkumuz yoktu.

O sırada, aklıma yarığın içine üç kişi girmiş olduğumuz ve arkadaşımız Allen'in hâlâ kayıp olduğu geldi; derhal geri dönüp aramaya karar verdik. Üstümüze yeniden toprak yıkılması tehlikesine rağmen, uzun süre aradık, en sonunda Peters seslenip, arkadaşımızın ayağını tutabildiğini, gövdesinin tamamıyla yıkıntı altında olduğunu oradan çıkarmanın mümkün olamayacağını söyledi. Söylediklerinin doğru olduğunu biraz sonra ben de gördüm, Allen çoktan ölmüştü. Dolayısıyla yüreklerimizde büyük bir hüznle, cesedi yazgısına terk edip koridorun dirsek yaptığı yere döndük yeniden.

Çatlak, zar zor sığabileceğimiz genişlikteydi; yukarı tırmanmak için sonuçsuz birkaç deneme yaptıktan sonra yeniden umutsuzluğa kapılmaya başladık. Daha önce söylediğim gibi, ana kanyonu çevreleyen sıra tepeler sabuntaşına benzer bir kayaktan oluşmuştu. Şu anda tırmanmaya çalıştığımız uçurumun yan duvarları da aynı kayacıydı ve ıslak olduğu için de son derece kaygandı; eğimin az olduğu yerlerde bile ayağımızın tutunabileceği bir yer bulmakta zorlanıyorduk; eğimin çok fazla olduğu yerlerde bu güçlük elbette daha da artıyordu; zaman zaman bu güçlüğün üstesinden gelemeyeceğimizi düşündük. Ama cesaretimizi topladık ve av bıçağımızla yumuşak kayalara ayağımızı basacağımız yerler oyarak, daha sert olan arduvaz kayaların orasından burasından fırlayan küçük çıkıntılara, hayatımızı tehlikeye atmak pahasına tutunarak sonunda küçük bir platforma ulaştık; buradan bakınca, ağaçlarla kaplı bir kuru dere yatağının bitiminde mavi bir gökyüzü parçası görünüyordu. Geriye bakıp biraz önce tırmandığımız geçidi rahat rahat incelediğimizde, yan duvarlarının görünüşünden buranın yakın bir zamanda oluşmuş olduğunu anladık ve beklenmedik bir şekilde bizi gömen sarsıntının –ya da her neyse– aynı zamanda da kurtuluş yolunu açtığı sonucuna vardık. Harcadığımız çabadan öyle bitkin düşmüştük ki güçlükle ayakta duruyorduk, ağzımızı açmaya mecalimiz yoktu; Peters hâlâ kemerlerimizde asılı bulunan tabancaları –tüfeklerimiz ve bahriye kılıçlarımız kanyonun dibinde, toprak altında kalmıştı– ateşleyerek arkadaşlarımızı yardıma çağırmamızı önerdi. Daha sonraki olaylar, tabancalarımızı ateşlemiş olsaydık bundan fena halde pişmanlık duyacağımızı gösterdi; bereket versin, o sırada yerlilerin ihanet içerisinde olabileceği aklıma düştü de vahşileri durumumuzdan haberdar edecek bir hareket yapmaktan geri durmuş olduk.

Bir saat kadar dinlendikten sonra, yeniden tırmanmaya başladık; henüz çok fazla ilerlememiştik ki korkunç bağırtilar işittik. En sonunda toprağın yüzeyi denilebilecek bir yere ulaştık; yolumuz platformdan beri başımızın epey yukarılarında bir kemer oluşturan kayalar ve dallar arasında devam ediyordu. Büyük bir dikkatle ve sakınımla dar bir yarıktan baktık; buradan tüm çevreyi rahatça görebiliyorduk; bir bakışta sarsıntının korkunç sırrı anında gözlerimizin önüne serildi.

Baktığımız nokta, sabuntaşı tepeler dizisinin en yüksek zirvesinden çok aşağıda değildi. Otuz iki kişilik grubumuzun girdiği boğaz on beş metre kadar solumuzda uzanıyordu. Ama kanalın ya da dere yatağının en azından yüz metrelik bir bölümü ustalıklarla yaratılmış yapay bir çıkış sonucunda karmakarışık dökülmüş milyonlarca ton kaya ve toprakla tamamen dolmuştu.²³ Bu muazzam toprak kütlesinin boğaza hangi yolla yıkıldığı apaçık görünüyordu; bu meşum çabanın izleri hâlâ ortadaydı. Boğazın doğu yakası boyunca (biz batı tarafında bulunuyorduk) birçok noktada toprağa çakılmış kazıklar görölüyordu. Bu noktalarda toprak yıkılmamıştı, ama toprağın yıkılmış olduğu yerlerde, yaklaşık yüz metrelik bir bölüm boyunca, uçurumun kenarından üç metre kadar geride, birer metre kadar aralıklarla, kayaları uçurmak amacıyla açılan deliklere benzer delikler açılmış ve gördüğümüz diğer kazıklara benzer kazıkların sokulmuş olduğu kalan izlerden anlaşıyordu. Tepenin üzerinde durmakta olan kazıklara sağlam asma halatları bağlanmıştı; diğer kazıklara da benzer halatların bağlanmış olduğu açıktı. Bu sabuntaşı yamaçların benzersiz tabakalarından daha önce söz etmiştim; biraz önce diri diri gömülmekten kurtulmamıza yarayan dar ve derin yarıkla ilgili olarak yaptığım betimlemeler bu tabakaların niteliğinin daha iyi anlaşılmasını sağlamış olmalıdır. Hemen hemen her doğal sarsıntının toprağı birbirine diklemesine paralel birçok katmana böleceği kesindi; orta derecede bir kuvvet uygulanması da aynı sonucu doğurmayaya yeterdi. Vahşiler, hain amaçlarına ulaşmak için bu tabakalardan yararlanmışlardı. Kazıklara bağlı halatlara, arkalarında bekleyen vahşilerin verilen bir işaret üzerine asılmasıyla tepenin yüzünü boydan boya yıkabilecek olağanüstü bir kaldıraç gücü elde ettikleri ve toprağı birkaç ayak derinliğinde yerinden oynatıp aşağıya uçurumun dibine yıkmış oldukları açıkça görölüyordu. Zavallı arkadaşlarımızın yazgıları konusunda kuşkuya yer yoktu. Bu

23 Boğazın her iki yakasından yüzer metre uzunluğunda, üçer metre genişliğinde ve yarımşar metre derinliğinde bir bölümün yıkılması durumunda yıkılan toprak ve kayaların toplam kütlesi 800 ton, uçurumun tüm yüzeyinin yıkılması durumundaysa (uçurumun yüksekliğini ortalama yirmi beş metre kabul edersek) 40.000 ton olur. Burada milyon matematiksel anlamda değil çok, “hesaba kitaba gelmez miktarda” anlamında kullanılmıştır.

karşı konulmaz yıkımın fırtınasından yalnızca biz kurtulmuştuk. Adadaki tek canlı beyaz adam bizlerdik.

XXII. Bölüm

Durumumuz şimdi, sonsuza dek diri diri gömüldüğümüzü anladığımız andakinden çok da iyi görünmüyordu. Vahşiler tarafından öldürülmekten veya tutsakları olarak aralarında sefil bir hayat sürdürmekten başka bir ihtimal göremiyorduk. Elbette dağlarda ve son bir çare olarak içinden yeni çıkmış olduğumuz yarıktaki gizlenerek gözlerinden bir süre kaçabilirdik, ama ya uzun Kutup kışında açlık ve soğuktan ölecektik ya da kurtulmaya çalışırken, sonunda vahşiler tarafından görülecektik.

Çevremizdeki bütün topraklar karınca gibi vahşi kaynıyordu, güneydeki adalardan çok büyük kalabalıkların düz sallar üzerinde, kuşkusuz Jane'in tutsak edilmesi ve yağmalanmasına yardım amacıyla gelmiş olduğunu şimdi kavırıyorduk. Gemi, demir attığı yerde hâlâ sakin sakin yatmaktaydı; içindekiler, kendilerini bekleyen tehlikeyi fark etmişe benzemiyorlardı. Kaçmalarına yardım etmek veya kendimizi savunmaya çalışırken onlarla birlikte ölmek için yanlarında olmayı nasıl da arzuluyorduk. Ama kendi felaketimize yol açmadan onları uyarmanın bir yolu yoktu; üstelik bunun bir işe yaraması çok uzak bir olasılıktı. Bir tabancanın ateşlenmesi, bir şeylerin yanlış gittiğini anlamalarını sağlayabilirdi, ama bu patlama sesi, esenliğe çıkmalarının tek yolunun derhal limandan çıkmakta yattığını, arkadaşları artık yaşamadığına göre onları orada kalmaya zorlayan şeref sözünün artık geçerli olmadığını anlatmazdı. Şu anda gemiye saldırmak üzere olan düşmanı karşılamaya silah sesi duymakla daha hazırlıklı olmazlardı. Dolayısıyla silahı ateşlememizin sonucunda yarar değil sadece sonsuz zarar doğacaktı; iyice ölçüp biçtikten sonra bundan vazgeçtik.

Sonra kıyıya koşup, körfezin ön tarafında beklemekte olan dört kanodan birini ele geçirerek gemiye ulaşmaya çalışmayı düşündük. Ama çok geçmeden, böylesine umutsuz bir işi başarmanın neredeyse olanaksız olduğunu anladık. Daha önce de söyledi-

ğim gibi sözcüğün tam anlamıyla, her taraf, uskunadan görülmemek için çalıların arasına, tepelerin kuytularına gizlenmiş yerlilerle kaynıyordu. Kıyıda ulaşmak istediğimiz uygun noktaya giden tek yolu, başlarında Too-wit'le siyah postlu savaşçıları tutmuş, Jane'e yapacakları saldırıyı başlatmak için biraz daha destek gelmesini bekliyorlardı. Körfezin ağzında beklemekte olan kanolar da vahşilerle doluydu; silahsız oldukları doğruysa da, silahların kolayca ulaşabilecekleri bir yerde olduğuna hiç kuşku yoktu. Dolaşısıyla istemeye istemeye birazdan başlayacak olan çatışmanın sadece seyircisi olarak gizlendiğimiz yerde kalmaya mecbur kaldık.

Yarım saat sonra, vahşilerle dolu altmış yetmiş kadar sal, düz kayak ve pirogun körfezin güney ucunu döndüğünü gördük. Kısa sopalardan ve sallların üzerine yığıdıkları taşlardan başka silahları yoktu. Bundan hemen sonra, karşı yönden, benzer silahlarla donanmış daha kalabalık başka bir grup da yaklaşmaya başladı. Körfezin ağzındaki çalıların arasından çıkan vahşilerin çarçabuk olduğu dört kano da şimdi diğerlerine katılmak için hızla yol alıyordu. Böylece bunları anlatmak için harcadığım zamandan daha kısa bir süre içerisinde ve sanki bir sihirle, Jane, ne pahasına olursa olsun gemiyi ele geçirmek isteyen bir yığın gözü dönmüş haydutla kuşatıldı.

Amaçlarına ulaşabileceklerinden bir an bile kuşku duymadık. Gemideki altı kişi, ne kadar kararlı bir savunma yaparlarsa yap-sınlar, silahları gerektiği gibi kullanmakta yetersiz kalır ve böyle-sine denk olmayan bir mücadeleyi uzun boylu sürdüremezlerdi. En ufacık bir direniş gösterebileceklerini sanmıyordum, ama bunda yanılmışım, çünkü o sırada halatlara atılıp sancak tarafının borda ateşini, artık tabanca menzili içerisine girmiş bulunan kanolara –sallar rüzgâr yönünde yaklaşık çeyrek mil uzaklıktaydı– çevirdiklerini görüyordum. Bilinmeyen bir nedenle, ama büyük bir olasılıkla kendilerini bu kadar umutsuz bir durumda görmekten duydukları heyecan yüzünden, arkadaşlarımızın ilk atışları tam bir başarısızlıkla sonuçlandı. Bir tek kano vurulmamış, bir tek yerli yaralanmamıştı; fırlatılan güller ya kısa düşmüş ya da *sekerek* vahşilerin başları üzerinden aşmıştı. Üzerlerindeki tek etkisi, beklenmedik patlama sesinin ve dumanın yarattığı şaşkınlık oldu. Şaşkınlık-

ları öylesine büyüktü ki, bir süre, tasarılarından tamamen vazgeçerek kıyıya döneceklerini düşündüm. Uskunadakiler borda ateşinin ardından küçük çaplı silahlarla, menzile girmiş olan kanolarla ateş açsalar, hiç değilse daha uzaktakileri caydırmaya yetecek kadar adam öldürebilir, ardından sallara bir borda ateşi açarak saldırıyı bütünüyle püskürtebilirlerdi. Ama bunun yerine, sallara ateş açmaya hazırlanmak için iskele tarafına koşturdular ve kanodakilerin, kendilerini yoklayarak yaralanmadıklarını görmelerine, böylece kapıldıkları panikten sıyrılmasına fırsat verdiler.

Iskele borda ateşinin sonuçları korkunç bir etki yarattı. Bütün topların yıldız ve çift başlı gülleleri yedi-sekiz salı paramparça edip otuz, belki de kırk vahşiyi birden öldürdü ve çoğu yaralı olmak üzere en az yüz vahşiyi suya döktü. Geri kalanların akılları başlarından gitti; haykırarak ve yardım isteyerek sağa sola yüzmekte olan yaralı arkadaşlarını bile almadan hızla yüz geri ettiler. Ama bu büyük başarı, sadık arkadaşlarımızın kurtuluşunu sağlayamayacak kadar geç gelmişti. Kanolardaki yüz elliye aşkın vahşiden çoğu, iskele toplarının fitilleri ateşlenmeden önce zincirlerden ve merdivenlerden tırmanarak uskunaya çıkmıştı bile. Hayvanca öfkelerinin önünde artık hiçbir şey duramazdı. Adamlarımızı hemen alaşağı ettiler, ayaklar altında çiğneyip bir anda parça parça ettiler.

Sallardaki vahşiler bunu görünce korkularını yenip sürüler halinde yağmadan pay almaya koştular. Beş dakika sonra Jane eşi görülmemiş derecede yürek paralayıcı bir yıkımın ve kargaşanın sahnesi durumundaydı: Güverteleri parçalanmış, yarılmış; halatlar, yelkenler, güverte üzerindeki hareketli her şey sanki bir sihirle tahrip edilmişti. Bu sefil yaratıklar arkasından iterek, kanoların yedeğinde çekerek, binlercesi geminin yanı sıra yüzerken yanlarından çekerek, sonunda gemiyi sahile çekip (palamarı suya bırakılmış durumda) Too-wit'in hizmetine teslim ettiler. Bütün çatışma boyunca deneyimli bir general gibi tepelerin arasındaki güvenli karargâhında kalmış olan Too-wit, zafere ulaştıktan sonra siyah postlu savaşçılarıyla birlikte seğirtip kavgaya katılmak lütfunda bulunmuştu.

Too-wit'in dağdan inmesi, bize gizlendiğimiz yerden çıkarak kanyonun etrafındaki tepeleri inceleme fırsatını verdi. Gizlendi-

gimiz deliğin ağzından elli metre kadar uzakta bir pınar görerek içimizi kavuran susuzluğu giderdik. Pınarın hemen yakınlarında, daha önce sözünü ettiğim fındıklı çalılar bulunduğunu keşfet-tik. Fındıklardan ağzımıza attığımızda, bunların bildiğimiz fındı-ğinkini andıran tatlarıyla pek fena olmadığını gördük. Hemen şap-kalarımızı fındıkla doldurup, bunları koyağın içinde bir yere koy-duk ve yeniden fındık toplamaya döndük. Kendimizi iyice bu işe vermişken çalılardan gelen bir hışırtı bizi korkuttu; hemen giz-lendiğimiz yere dönmek üzereydik ki fundalıklardan balabanku-şu türü kocaman, siyah bir kuşun can havliyle yavaş yavaş hava-lanmaya çalıştığını gördük. Ben şaşkınlıktan donakaldım. Ama Pe-ters kuşun kaçmasına fırsat vermeden atılıp boğazından yakalaya-cak kadar kendine hâkimdi. Kuş öyle çırpınıyor, öyle müthiş çığ-lıklar atıyordu ki hâlâ civarda bulunması olası bir yerli sesini duy-masın diye kuşu bırakmayı bile düşündük, ama sonunda, avcı bı-çağıyla bir darbe indirerek kuşu yere serdik ve bize en azından bir hafta yetecek kadar yiyecek bulduğumuz için kendimizi kutlaya-rak onu koyağa sürükledik.

Sonra yeniden etrafa göz atmaya gittik ve tepenin güney yama-cından epeyce aşağılara inme cesareti gösterdiysek de, yenebilir başka bir şey bulamadık. Bol miktarda kuru odun topladık; gemi-den yağmaladıklarını yüklenmiş köye dönmekte olan ve tepenin eteklerinden geçerken bizi görmelerinden endişe ettiğimiz bir iki büyük yerli grubu görerek geri döndük.

Bundan sonraki ilk düşüncemiz saklandığımız yeri elden gel-diğince güvenli bir hale getirmektir; bu amaçla, daha önce sözü-nü ettiğim, kanyondan tırmanırken ulaştığımız platformdan ba-kınca gökyüzünü gördüğümüz deliğin ağzına bazı çalılar yerleştir-dik. Aşağıdan bakanlar tarafından görülmeden bizim körfezi gör-memizi sağlayacak kadar bir delik bıraktık sadece. Bunu yaptıktan sonra, kavuştuğumuz güvenli durum nedeniyle kendimizi kutla-dık; çünkü yarığın içerisinde kalmayı seçtiğimiz, dışarı çıkmadığı-mız sürece bütün gözlerden uzaktık. Yerlilerin şimdiye kadar bu deliğe adım attıklarına dair hiçbir ize rastlamadık, ama biraz dü-şününce, içerisinden çıktığımız yarığın, karşı taraftaki uçurumun yıkılmasıyla yeni oluşmuş olabileceği ve buraya ulaşmanın başka

hiçbir yolu olmayabileceği sonucuna vardık. Buradan hiçbir şekilde inemeyeceğimiz düşüncesinin korkutuculuğu yüzünden kendimizi emniyete almış olmanın keyfini çıkaramadık. Fırsat çıktığında tepenin zirvesini iyice incelemeye karar verdik. Bu arada gözetleme deliğinden vahşilerin hareketlerini izlemeye devam ettik.

Tekneyi tam bir enkaza çevirmişler, şimdi de ateşe vermeye hazırlanıyorlardı. Kısa bir süre sonra lombar ağzından yükselen bol dumanı, hemen ardından da baş kasarasından yükselen yoğun alev kütesini gördük. Donanımdan, direklerden ve yelkenlerden geriye ne kalmışsa hemen tutuştu; alevler güverteler boyunca hızla ilerledi. Hâlâ çok sayıda vahşi geminin etrafındaydı; kocaman taşlarla, baltalarla, top gülleleriyle cıvataları ve diğer bakır ve demir levhaları dövüp duruyorlardı. Uskunanın hemen yakınlarında, sahilde, kanolarda ve sallarda en azından on bin yerli vardı; bir sürüsü de ganimeti yüklenmiş, adanın içine ve civar adalara doğru yola çıkmıştı. O anda bir felaketin oluşmasını bekliyorduk ve bunda düş kırıklığına uğramadık. Önce şiddetli bir sarsıntı oldu (sanki bir elektrik akımı verilmiş gibi bulunduğumuz yerden bunu hissettik) ama gözle görünür bir patlama belirtisi buna eşlik etmedi. Vahşiler irkilmiş, ellerindeki işleri bir an için bırakıp seslerini kesmişlerdi. Yeniden başlamak üzereydiler ki ağır, kapkara bir fırtına bulutunu andıran bir duman kütesi güverteden birdenbire pof diye fışkırdı, sonra sanki geminin bağırsaklarından geliyormuş gibi çok parlak bir alev sütunu çeyrek mil yüksekliğe çıktı, sonra sanki büyüyle, bir anda göğü ahşap, metal, insan kolu bacağı karmakarışık doldurdu ve son olarak, büyük bir öfkeyle sarsıntı geldi; ayaklarımızı şiddetle yerden kesti, gümbürtüsü tepelerde yankılanıp durdu ve tahribatın en küçük parçaları paldır küldür her yönden üzerimize yağdı.

Vahşilerin verdiği kayıp beklentilerimizin çok ötesindeydi ve kuşkusuz ihanetlerinin hasadını biçmişlerdi. Belki binden fazla vahşi patlamayla yok olmuş, bir o kadar da ağır yaralanmıştı. Körfezin bütün yüzeyi sözcüğün tam anlamıyla çırpınan, boğulan sefil yaratıklarla kaplanmıştı; kıyıdaysa durum daha da kötüydü. Birdenbire tam bir hezimete uğramış olmaları nedeniyle büyük bir korkuya kapılmışlardı; birbirlerine yardım etmek için hiçbir çabada bulunmuyorlardı. Sonra davranışlarında büyük bir değişiklik

olduğunu gördük. İçerisine yuvarlandıkları mutlak uyuşukluktan sıyrılıp heyecanların en büyüğüne kapıldılar ve dehşet, öfke, merak karışımı tuhaf bir yüz ifadesiyle avazları çıktığı kadar *Tekeli-li! Tekeli-li!* diye haykırarak kıyıda bir noktaya doğru çılgınlar gibi koşarak gidip gelmeye başladılar.

Kalabalık bir grup vahşinin tepelere doğru gittiğini ve çok geçmeden ağaç kazıklar taşıyarak döndüklerini gördük. Bu kazıkları kalabalığın en yoğun olduğu yere götürdüler; kalabalığın açılmasıyla bunca heyecana sebep olan şeyi görebildik. Yerde yatmakta olan beyaz bir şey vardı, ama ne olduğunu hemen çıkaramadık. En sonunda bunun, uskunanın on sekiz ocakta denizden çıkardığı parlak kırmızı dişli ve parlak kırmızı pençeli tuhaf hayvanın leşi olduğunu anladık. Derisini doldurmak ve İngiltere'ye götürmek amacıyla Kaptan Guy onu gemide alıkoymuştu. Adaya çıkmamızdan hemen önce bu konuda bazı talimatlar vermiş olduğunu ve hayvanın getirilip kilitli dolaplardan birine konulmuş olduğunu anımsıyorum. Şimdi patlama onu kıyıya fırlatmıştı, ama vahşilerin neden bu kadar ilgisini çekmiş olduğunu anlamaktan çok uzaktık. Leşin biraz uzağında toplanmışlardı, ama hiçbiri daha fazla yaklaştırmaya niyetli görünmüyordu. Kazıkları yavaş yavaş ve çepeçevre etrafında toprağa soktular ve bu işi tamamladıktan sonra hep bir ağızdan *Tekeli-li! Tekeli-li!* diye haykırarak adanın içlerine doğru koştular.

XXIII. Bölüm

Bundan sonraki altı veya yedi gün boyunca tepedeki gizlenme yerimizde kaldık ve ancak su ya da fındık için çok nadiren ve büyük bir dikkatle dışarı çıktık. Platformun üzerine bir tür sundurma yapıp, tabanını kuru yapraklarla döşedik ve içerisine ocak ve masa işlevi görsün diye üç adet düz taş yerleştirdik. Biri yumuşak diğeri sert iki kuru odunu birbirine sürterek ateş yakmakta zorlanmadık. Tam zamanında yakalamış olduğumuz kuşun eti biraz sert olmakla birlikte enfesti. Bu, bir okyanus kuşu olmayıp balabankuşu türünden bir kuştı, yer yer griler görünen abanoz gibi siyah tüyleri

vardı ve kanatları gövdesine oranla çok küçüktü. Daha sonra, gizlendiğimiz deliğin yakınlarında, muhtemelen yakaladığımız kuşu aramakta olan aynı cinsten üç kuş daha gördük, ama hiç yere konmadıkları için onları yakalama fırsatı bulamadık.

Kuşun eti idare ettiği sürece, durumumuz pek fena değildi, ama şimdi etin hepsini yemiş bulunuyorduk; yeniden yiyecek bulmak mutlak bir zorunluluk haline gelmişti. Çok yediğimizde karnımızın sancımasına ve başımızın şiddetle ağrımasına sebep olduğundan fındıklar açlığımızı bastırmaya yetmeyecekti. Tepenin doğu tarafında, sahilde birçok iri kaplumbağa gördük ve yerlere yakalanmadan oraya kadar gidebilirsek onları kolayca yakalayabileceğimizi düşündük. Bu nedenle aşağı inmeyi denemeye karar verdik.

En az güçlük çıkaracağına benzeyen güney yamacından inmeye başladık ama daha yüz metre bile gitmeden (doruklarının görünümünden bunun böyle olacağını bekliyorduk), arkadaşlarımızın öldüğü kanyonun bir kolu aşılmaz bir engel olarak karşımıza dikildi. Bu engelin kenarını izleyerek çeyrek mil kadar gittikten sonra yolumuz yine çok derin bir uçurumla kesildi. Buradan aşağı inmemiz olanaksız olduğundan mecburen saklandığımız yere geri döndük.

Sonra doğuya yöneldik, ama burada da bizi aynı yazgı bekliyordu. Boynumuzu kırma pahasına, bir saatlik bir didinmeden sonra indiğimiz yerin, tabanı ince bir toz tabakasıyla kaplı, siyah granitten bir kuyu olduğunu gördük; indiğimiz engebeli yoldan başka çıkışı yoktu. Bu tehlikeli yoldan bin bir zahmetle yeniden yukarı tırmandıktan sonra tepenin kuzey yamacını denedik. Burada çok çok sakınlı davranmak zorundaydık, çünkü en ufak bir dikkatsizliğimiz sonucunda köydeki vahşilerin dikkatini çekebilirdik. Dolayısıyla el ve dizlerimiz üzerinde, zaman zaman da boylu boyunca yere yatarak ve çalılara tutunarak süründük. Böylesine büyük bir dikkatle çok az yol aldıktan sonra doğrudan ana kanyona çıkan ve o ana kadar gördüğümüz bütün uçurumlardan daha derin olan bir uçuruma vardık. Korktuğumuz başımıza gelmişti; aşağıdaki dünyadan tam anlamıyla yalıtılmış bulunuyorduk. Harcadığımız çabalardan iyice bitkin düştüğümüzden, en kısa yoldan plat-

forma geri döndük ve kendimizi yapraklardan oluşmuş yatağın üzerine atarak saatlerce tatlı ve derin bir uyku çektik.

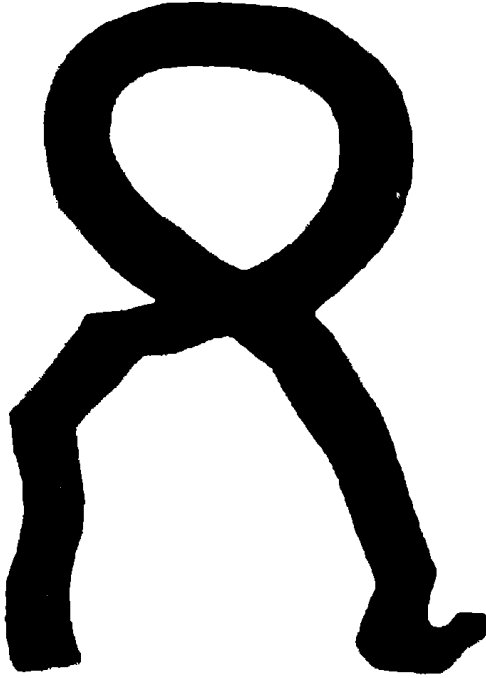
Bu semeresiz araştırmadan sonra yiyecek bir şeyler bulmak umuduyla tepeyi günlerce köşe bucak araştırdık. Bir miktar sağlığa zararlı fındıktan ve birkaç evleklik bir toprak parçasında biten ve çok geçmeden tükenecek olan bir tür kaşıkotundan başka hiçbir yiyecek bulunmadığını gördük. Anımsayabildiğim kadarıyla şubatın on beşinde yiyecek bir tek yaprak bile kalmamış, fındıklar da tükenmeye yüz tutmuştu; bundan daha acıklı bir duruma düşemezdik.²⁴ Ayın on altısında, bir kaçış yolu bulabilmek amacıyla yeniden hapishanemizin duvarları dışına çıkıp dolaştık, ama boşuna. Zayıf da olsa, ana kanyona açılan bir delik bulabilmek umuduyla, üzerimize toprak yıkılan yarığa bile indik. Tüfeğimizi bularak yukarı çıkarmamıza karşın, burada da düş kırıklığına uğradık.

Ayın on yedisinde, ilk araştırmamız sırasında uğradığımız siyah granit kuyuyu daha etraflıca araştırmak kararlılığıyla yola koyulduk. Bu kuyunun yan tarafındaki yarıklardan birine şöyle üstünkörü bakmış olduğumuzu anımsamıştık ve herhangi bir çıkış bulmayı ummamakla birlikte, burayı incelemek için sabırsızlanıyorduk.

Daha önceki gibi, çukurun dibine ulaşmakta büyük bir güçlükle karşılaşmadık; şimdi burayı dikkatle rahat rahat inceleyebilirdik. Buranın dünyanın en tuhaf görünüşlü yerlerinden biri olduğuna kuşku yoktu, tamamen doğanın eseri olduğuna kendimizi inandırmakta bayağı zorlandık. Kuyunun doğu ucundan batı ucuna kadar olan mesafe otuz beş kırk metreden fazla olmamakla birlikte (kesin ölçüm yapmanın olanağı bulunmadığından bir tahmin bu) bütün dönemeçler hesaba katıldığında, uzunluğu dört yüz elli metre kadardı. İnışın başlangıcında, yani ilk otuz metrede, uçurumun yan duvarları birbirine pek fazla benzemiyordu ve anlaşıldığı kadarıyla hiçbir zaman birbirlerine bitişik değillerdi. Yüzeylerden birisi sabuntaşı, diğeri marındı. Bu ikincisinin yüzeyi bilmediğim bir metalik malzemeyle pütür pütürdü. Ortalama genişlik veya uçuru-

24 Güney yönünde, daha önce sözünü ettiğim grimsi buhardan kocaman kocaman kümelerden çok sayıda görmüş olmamız, bu günü dikkate değer bir gün haline getirdi – Poe'nun notu.

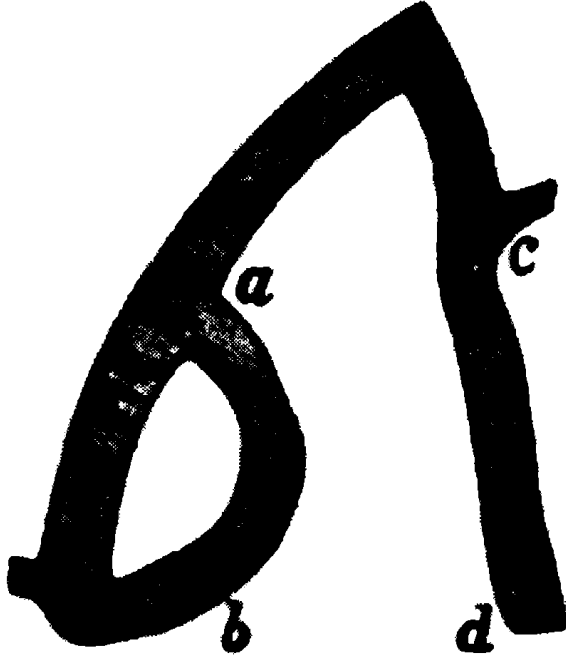
mun iki yüzeyi arasındaki mesafe burada on sekiz-yirmi metre kadar olmalıydı, ama oluşumunda bir düzen göze çarpmıyordu. Bununla birlikte sözü edilen sınırdan aşağı inildikçe, genişlik hızla azalıyor ve yüzeyler birbirine paralel uzanmaya başlıyordu; kayaların cinsleri ve yüzey biçimleri hâlâ birbirinden çok farklıydı. Kuyunun dibine on beş metre kala, oluşumda mükemmel bir düzenlilik başlıyordu. Duvarlar renk, madde ve tabakalaşma yönü açısından her yerde aynıydı. Birbirine paralel olarak uzanan bu duvarlar parlak siyah granittendi ve aralarındaki uzaklık her noktada tastamam on sekiz metreydi. Yarığın gerçek şekli, yerinde çizdiğim bir kroki sayesinde daha iyi anlaşılacaktır. Bereket versin yanımda, daha sonraki serüvenler sırasında büyük bir özenle muhafaza ettiğim ve hatırımdan kolayca siliniverecek birçok ayrıntıyı kaydettiğim bir not defteriyle kalem vardı.

Şekil 1

Bu şekil (Şekil 1), yan yüzeylerdeki çok sayıda küçük girinti ve diğer yüzeydeki bu girintilere karşılık gelen küçük çıkıntılar dışında yarığın temel hatlarını vermektedir. Yarığın dibi, üç-dört parmak derinliğinde çok ince bir tozla kaplıydı; bu tozun altında siyah granitin devam etmekte olduğunu gördük. Sağda, alt uçta küçük bir açıklık fark edilecektir; yukarıda değindiğim ve ikinci ziya-

retimizin nedeni olan şey işte bu açıklıktı. Bu sefer yolumuzu kesen çok sayıda dikenli çalıyı budayarak, bazılarının uçları ok gibi sivri bir yığın çakmaktaşını temizleyerek büyük bir gayretle işe giriştik. İleriden geldiğini gördüğümüz hafif bir ışık, bize çabalarımızı sürdürme cesareti veriyordu. Dikenler arasında güçbela sığacağımız kadar bir yol açarak, on metre kadar ilerledikten sonra söz konusu açıklığın alçak tavanlı muntazam bir kemer olduğunu gördük; tabanda yine aynı ince toz vardı. Buraya vardığımızda üzerimize kuvvetli bir ışık düştü ve bir dirseği dönünce, her bakımından terk ettiğimize benzeyen, ama daha uzun, yüksek tavanlı başka bir bölmede bulduk kendimizi. Bu bölmenin krokisi ana hatlarıyla Şekil 2’de verilmiştir.

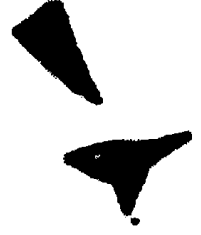

Şekil 2

Bu bölmenin toplam uzunluğu a noktasından başlayıp, b eğrisini dolaşarak d ucuna kadar beş yüz metreydi. C noktasında, bizi diğer bölmeden bu ikincisine getiren yarığa benzer ve aynı şekilde kaba dikenlerle ok-uçlu keskin çakmaktaşlarıyla dolu bir yarık keşfettik. Uzunluğunun on iki metre kadar olduğunu gördüğümüz bu yarığın içinden zorla kendimize yol açtık ve üçüncü bir bölmeye çıktık. Bu bölme de, Şekil 3’te görüldüğü gibi, biçiminin uzunca olması dışında tam olarak ilk bölmeye benziyordu.

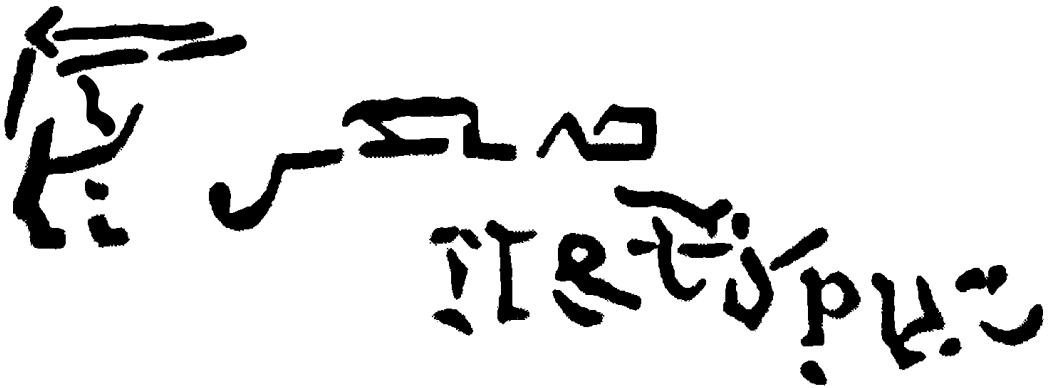

Şekil 3

Şekil 5

Üçüncü bölmenin toplam uzunluğu iki yüz doksan metreydi. A noktasında yaklaşık iki metre genişliğinde bir yarık vardı; kayanın içine doğru beş metre kadar uzanıyor ve bir marn yatağıyla bitiyordu; ardında umduğumuz gibi başka bir bölme yoktu. İçerisine çok az ışık sızan bu yarığı terk etmek üzereydik ki Peters dikkatimi *cul de sac*'ın²⁵ sonu olan marn oluşumunun yüzeyindeki çok tuhaf görünümlü bir dizi kertiğe çekti. Bu kertiklerden soldaki ya da en kuzeyde olanı, düş gücünün biraz zorlanmasıyla, kaba saba da olsa, ayakta durup kollarını ileri uzatmış bir insan figürü olarak görülebilirdi. Geri kalanlarınsa, alfabe harfleriyle azıcık benzerliği vardı ve Peters bu aslı astarı olmayan fikri hemen kabul etmek eğilimindeydi. En sonunda dikkatini yarığın tabanına çekerek, onu hatalı olduğuna ikna ettim; tabandaki ince tozların arasından, tabakalar halinde marn parçaları topladık; bunlar kertiklerin bulunduğu yüzeyden bir sarsıntı sonucunda düşmüş olmalıydı; çıkıntıların girintilere tam olarak uyması, kertiklerin doğanın eseri olduğunu kanıtlıyordu. Şekil 4, bu kertiklerin tam bir kopyasını göstermektedir.

Şekil 4

25 (Fr.) Çıkamaz.

Bu benzersiz mağaraların bize hiçbir kaçış yolu sağlamadığına iyice kanaat getirdikten sonra mahzun ve cesareti kırılmış olarak gerisingeri tepeye çıkan yolu tuttuk. Bundan sonraki yirmi dört saat boyunca, üçüncü mağaranın doğu yönündeki zeminini incelerken, duvarları yine siyah granitten üçgen biçiminde çok derin iki oyuk bulmaktan başka sözünü etmeye değer bir şey olmadı. Çıkışı olmayan doğal çukurlara benzediklerinden, bunları içine inmeye değer bulmadık. Her birinin çevresi on sekizer metre kadardı; biçimleri ve üçüncü çukura göre konumları 522. sayfadaki Şekil 5'te gösterilmiştir.

XXIV. Bölüm

Ayın yirmisinde, yemesi tam bir ıstırap olan fındıkla yaşamaya devam etmenin olanaksızlığını görerek tepenin güney yamacından inmek için umutsuz da olsa bir girişimde bulunmaya karar verdik. Uçurum yüzeyi burada çok yumuşak bir sabuntaşındandı, ama aşağıya kadar (en az kırk beş metre) neredeyse dimdik iniyor ve birçok yerde dışa doğru çıkıntı yapıyordu. Uzun bir araştırmadan sonra uçurumun kenarından altı metre kadar aşağıda, dar ve düz bir çıkıntı keşfettik; mendillerimizi birbirine bağlayarak elde ettiğimiz halat sayesinde Peters bu çıkıntıya sıçramayı başardı. Biraz daha güç olmakla birlikte, ben de oraya ulaşabildim; o zaman tepe üzerimize yıkıldığında yarıktan yukarı çıktığımız yöntemle, yani bıçaklarımızla sabuntaşı yüzeyinde ayaklarımızı basacağımız delikler oyarak inmenin olanaklı olduğunu gördük. Bu iş düşünölemeyecek kadar tehlikeliydi, ama başka çaremiz kalmadığından denemeye karar verdik.

Üzerinde durduğumuz çıkıntıda birkaç fındık çalısı bitmişti; bunlardan birine mendilden yapılma halatımızın bir ucunu sıkıca bağladık. Diğer ucunu Peters'in beline bağlayarak onu, halat iyice gerilene kadar uçurumun kenarından sarkıttım. Peters şimdi bir ayak kadar yukarıda bir yere, tabancasının kabzasıyla oldukça sağlam bir ağaç çivi çakabilmek için sabuntaşı yüzeyinde yirmi-yirmi beş santimetre derinliğinde aşağı meyilli bir delik açmaya girişti. Sonra onu dört ayak kadar yukarı çektim, buraya da aşağıdaki gibi bir delik aç-

tı, içine önceki gibi bir ağaç çivi çakarak hem elleriyle tutunabileceği hem de ayaklarını basabileceği birer yer yapmış oldu. Bunun üzerine ben mendilin ucunu çalıdan Peters'a attım. Peters mendilin bir ucunu üstteki ağaç çiviye bağlayıp kendini, bulunduğu yerden üç ayak aşağıya –yani mendilin uzanabildiği kadar– sarkıttı. Buraya bir başka delik açarak içine yine ağaç bir çivi çaktı. Sonra kendini bir önceki deliğe kadar yukarı çekip ayaklarını yeni açtığı delikteki çiviye basarak en üstteki çividen tutundu. Şimdi mendili ikinci çiviye bağlamak için en üstteki çividen çözmek gerekiyordu; o zaman böyle büyük aralıklarla delik açmanın ne denli yanlış olduğu ortaya çıktı. Ama düğüme ulaşmak için bir iki başarısız ve tehlikeli denemeden sonra (sol eliyle tutunurken sağ eliyle düğümü çözmeye çalışıyordu) en sonunda on beş santimetre kadarını tahta çivi üzerinde bırakarak ipi kesti. Bundan sonra mendili ikinci bir çiviye bağlayıp, çok fazla aşağıya sarkmamaya dikkat ederek üçüncü çivinin altında bir noktaya indi. Zaman zaman kayalardaki çıkıntılardan da yararlanarak benim hiçbir zaman düşünemeyeceğim ve tamamen Peters'ın dehasına ve kararlılığına borçlu olduğumuz bu yolla, arkadaşım sonunda kazasız belasız yere inmeyi başardı.

Onu izleyecek cesareti toplamam epey zamanımı aldı, ama en sonunda inmeye karar verdim. Peters inmeden önce gömleğini çıkarmıştı; bu gömlekle benim kendi gömleğim bu tehlikeli iniş için gerekli ipi oluşturdu. Yarığın dibinde bulduğumuz tüfeği aşağı attıktan sonra bu halatı çalılara bağlayıp, başka türlü yenemeyeceğim korkuyu gayretli hareketlerle bastırmaya çalışarak çabucak kendimi aşağı bıraktım. İlk dört-beş basamak için bu yöntem epeyce işe yaradıysa da, bundan sonra henüz çok az kısmını indigim o haddi hesabı olmayan derinliği ve bütün ağırlığımı taşıyan tahta çivilerin ve sabuntaşı deliklerin yeterince sağlam olmadığını düşününce heyecanımın müthiş arttığını hissettim. Bu düşünceleri kafamdan uzaklaştırmaya ve bakışlarımı uçurumun düz yüzeyine çevrili tutmaya boş yere çalıştım. Ne kadar çok düşünmemeye çalışırsam, algılarım o kadar keskinleşiyor, netleşiyordu. En sonunda, böylesi durumlarda o çok korkulan hayal görme krizleri başladı; bu krizde, düşerken yaşayacağımız duyguları peşinen yaşamaya başlarız: mide bulantısı, baş dönmesi, can havliyle çırpın-

ma, yarı baygınlık ve baş aşağı kurşun gibi düşmenin vereceği dayanılmaz acı. Şimdi bu hayallerin kendi gerçekliklerini yaratmakta olduğunu görüyordum; akla gelebilecek en dehşet verici şeyler kafama üşüşüyordu. Parmaklarım tutundukları yeri yavaş yavaş bırakırken, dizlerimin şiddetle birbirine vurduğunu hissediyordum. Kulaklarım uğulduyordu; “Bu, benim ölümümü haber veren çan sesi!” dedim kendi kendime. Şimdi karşı konulmaz bir aşağı bakma arzusuyla yanıp tutuşuyordum. Bakışlarımı uçuşumun yüzeyine çevrili tutamıyordum, tutamayacaktım; dehşetle karışık üzerimdeki baskıdan kurtulma isteğiyle, yabanıl ve tanımlanamaz bir heyecanla bakışlarımı uçuşumun dibine çevirdim. Nihai kurtuluş umudunun çok zayıf olduğu fikri bir gölge gibi aklımdan geçerken parmaklarım tutundukları yeri titreye titreye bir an için sıkı sıkıya kavrar gibi oldu; hemen ardından dayanılmaz bir düşme isteği – karşı konulamaz bir arzu, yakıcı bir özlem, denetlenemez bir tutku– bütün ruhumu doldurdu. Tahta çiviye kavrayan ellerim gevşedi, uçuşumun yüzeyinden öteye yarı dönerek bir an olduğum yerde sendeledim. Şimdi de başım fırıl fırıl dönmeye başlamıştı; acı ve tiz bir ses kulaklarımda çınliyordu; tam altımda karanlık, şeytani, bulanık bir suret duruyordu; yüreğim çatlayacak gibi oldu ve ah çekerek onun kucağına yuvarlandım.

Bayılmışıtm, ancak tam düşeceğim sırada Peters beni yakalamıştı. Peters uçuşumun dibinde, bulunduğu yerden benim ilerleyişimi gözlemiş, içinde bulunduğum tehlikeyi görmüş, aklına gelen her çareyi söyleyerek bana cesaret vermeye çalışmıştı, ama kafam o kadar karışık ki söylediklerini işitmek şöyle dursun, bana seslendiğinin bile farkına varmamıştım. Sonunda sendelediğimi görerek aceleyle yardımına koşmuş ve düşmeden önce tam zamanında yetişmişti. Düşmüş olsaydım keten halat kuşkusuz kopar ve ben dipsiz uçuşuma yuvarlanırdım. Beni yakalayarak yavaşça aşağı sarkıtmış ve kendime gelinceye kadar tehlikesizce asılı kalmamı sağlamıştı. Bütün bunlar on beş dakika içinde olup bitmişti. Kendime geldiğimde, korkum tamamen geçmişti; kendimi yeniden doğmuş gibi hissediyordum ve arkadaşımın biraz yardım etmesiyle sağ salim yere indim.

Kendimizi, tepenin yıkıldığı noktanın güneyinde, arkadaşları-

mıza mezar olan kanyondan uzak olmayan bir yerde bulmuştuk. Burası çok vahşi bir yerdi ve görünümü insanın aklına, yoldan çıkmış Babil'in kasvetli bölgelerine ilişkin olarak seyyahların yaptığı betimlemeleri getiriyordu. Kuzeyde karmakarışık bir engel oluşturan yarılmış uçurumun kalıntıları bir yana, bütün toprak yüzeyi insan eliyle yapılmışa benzeyen dev yapıların –ancak ayrıntılarına bakılırsa böyle bir şeyin söz konusu olamayacağı anlaşıyordu– kalıntılarına benzer toprak yükseltileriyle kaplıydı. Etrafta bol miktarda püskürük kayaç ve marnla karışık şekilsiz siyah granit²⁶ blok bulunuyordu ve her ikisinin içinde de metalik taneler seçiliyordu. Bu virane topraklarda bitki örtüsü namına hiçbir şey yoktu. Birkaç çok büyük akrep ve yukarı enlemlerde hiçbir yerde bulunmayan çeşitli sürüngenler görülüyordu.

Acilen ihtiyaç duyduğumuz şey yiyecek olduğundan, tepedeki gizlendiğimiz yerden gördüğümüz kaplumbağalardan yakalamak amacıyla, yarım milden uzak olmayan sahile gitmeye karar verdik. İri kayalar ve höyük benzeri toprak yığınları arasında dikkatle ilerleyerek yüz metre kadar yol almıştık ki, bir köşeyi döndüğümüzde, küçük bir mağaradan fırlayan beş vahşi üzerimize çullandı, bir sopa darbesiyle Peters'ı yere serdiler. Peters'ın yuvarlanmasıyla, kurbanlarını tutmak isteyen vahşiler üzerine atıldılar ve bana kendimi toparlamam için gereken zamanı verdiler. Tüfek hâlâ yanımdaydı, ama uçurumdan aşağı fırlattığımda namlusu çok zarar görmüştü; bu yüzden işe yaramaz diye onu bir yana atarak, hep hazır tuttuğum tabancamı çektim. Saldırganların üzerine atılıp kısa aralıklarla peş peşe iki el ateş ettim. İki vahşi yere serildi ve mızrağını Peters'a saplamaya çalışan vahşi amacına ulaşmadan ayağa fırladı. Arkadaşımın böylece serbest kalmasından sonra pek güçlkle karşılaşmadık. Peters'ın da tabancaları vardı, ama sakınlı davranıp onları kullanmadı ve yalnızca bugüne kadar hiç kimsede görmediğim o muazzam gücüyle yetindi. Yere serilmiş vahşilerden birinin sopasını kaptığı gibi geriye kalan üç vahşinin beyinlerini birer vuruşta dağıtarak bizi meydanın tek hâkimi yaptı.

Bu olaylar öyle çabuk olup bitmişti ki gerçek olduklarına inanmakta güçlük çekerek ölülerin başında dikilmiş aptal aptal bakı-

26 Marn da siyahtı; kısacası adada açık renkli hiçbir şey görmemiştik – Poe'nun notu.

nıp dururken, uzaktan gelen bağırtılarla kendimize geldik. Silah seslerini duyan vahşiler harekete geçmiş olmalıydılar, kaçıp saklanma şansımız yok gibiydi. Tekrar uçuruma dönmek istersek seslerin geldiği tarafa doğru gitmemiz gerekecekti; uçurumun dibine ulaşmak mümkün olsaydı bile onlara görünmeden asla yukarı tırmanamazdık. Son derece tehlikeli bir durumdaydık ve hangi yöne doğru kaçacağımızı bilemiyorduk. O sırada benim vurduğum ve öldü sandığım vahşilerden biri sıçrayıp ayağa kalkarak kaçmaya çalıştı. Birkaç adım atmadan onu yeniden yakaladık, tam öldürmek üzereydik ki Peters'ın aklına, kaçarken onu da yanımızda götürmemizin yararlı olabileceği geldi. Bunun üzerine, direnirse kendisini vuracağımızı anlamasını sağlayarak, onu da yanımızda sürükledik. Birkaç dakika sonra tamamen boyun eğmiş, kayaların arasından sahile doğru yanımız sıra koşuyordu.

Şimdiye kadar aralarından geçtiğimiz kayalar, tümsekler denizi görmemizi çoğunlukla engellemişti; denizi açıkça ilk gördüğümüzde iki yüz metre kadar ilerimizdeydi. Açık sahile çıktığımızda, köyden ve adanın her yerinden akın akın gelen çok sayıda vahşinin büyük bir öfke gösterisiyle ellerini kollarını sallayarak ve hayvanlar gibi uluyarak bize doğru koşmakta olduğunu görerek çok korktuk. Hemen geri dönüp kayalar arasında sığınacak bir yer aramaya çalışacağımız sırada, suya doğru uzanan bir kayanın gerisinde iki kanonun pruvalarını fark ettim. Bütün hızımızla kanolara doğru koştuk; yanlarına vardığımızda korumasız olduklarını gördük; üç büyük Galapagos kaplumbağası ve her zamanki altmış kişilik kısa kürek takımından başka bir yükleri yoktu. Tutsağımızı da binmeye zorlayarak hemen birini bütün gücümüzle suya ittik.

Kıyıdan elli metre kadar açılmıştık ki soğukkanlılığımıza biraz kavuşunca diğer kanoyu vahşilere bırakmakla yaptığımız büyük hata kafamıza dank etti, vahşiler şimdi kıyıya bizim kıyıdan uzaklığımızın iki mislinden daha uzakta değillerdi ve büyük bir hızla yaklaşıyorlardı. Yitirilecek zaman yoktu. Durum umutsuzdu, ama başka çaremiz de yoktu. Ne kadar çaba harcarsak harcayalım, onlardan önce kanolara ulaşabileceğimiz kuşkuluydu, ama yine de ulaşma şansımız vardı. Başarabilirsek kurtulabilirdik; bunu denemeye kalkışmamaksa kaçınılmaz bir vahşete boyun eğmek demekti.

Kanonun pruvası ve kıcı aynı biçimde tasarlanmıştı; kanoyu döndürmek yerine sadece kürek çekme konumumuzu değiştirdik. Vahşiler bunu fark edince bağırıltılarını ve hızlarını iki misline çıkardılar, şimdi inanılmaz bir hızla yaklaşıyorlardı. Ama umutsuzluğun verdiği güçle küreklere asıldık ve varılmaya çalışılan noktaya sadece bir yerli ulaşmışken vardık. Bu adam çok çevik oluşunu pahalı ödedi: Peters kıyıya yaklaşırken onu tabancayla alnından vurdu. Kanoyu ele geçirdiğimizde yerlilerin büyük çoğunluğu yirmi otuz adım uzaktaydı. Kanoyu ilkin, vahşilerin ulaşamayacağı derin sulara çekmeyi düşündük, ama karaya çok sağlam oturduğunu gördüğümüzden ve kaybedecek zaman olmadığından Peters tüfeğin dipçigiyle bir iki şiddetli darbe indirerek pruvanın bir kısmını ve bir yanını parçaladı. Bundan sonra kıyidan açılmak için küreklere asıldık. Bu arada iki yerli kayığımıza yapışmış, inatla ilerlemesini engelliyordu; bıçaklayarak işlerini bitirdik. Artık yolumuz temizlenmişti, çabucak kıyidan açıldık. Vahşiler kırık kanoya ulaştıklarında inanılmaz bir öfke ve umutsuzluk içinde korkunç çığlıklar attılar. Doğrusu bu sefil yaratıklarla ilgili olarak görebildiğim her şey, bunların yeryüzündeki en aşağılık, en ikiyüzlü, en kinci, en kana susamış ve en şeytani insan ırkı olduğunu ortaya çıkarmıştı. Ellerine düşmüş olsaydık, bize hiç acımayacakları kesindi. Kırık kanoyla bizi takip etmek gibi bir çılgınlığa kalkıştılar ama bunun işe yaramadığını görerek yeniden çirkin bağırıltılarla öfkelerini açığa vurdular ve dağlara doğru koştular.

İçinde bulunduğumuz tehlikeden şimdilik kurtulmuştuk, ama durumumuz pek fazla iç açıcı değildi. Vahşilerin buna benzer dört kanoları olduğunu biliyorduk; diğer ikisinin Jane Guy'ın patlaması sırasında parçalanmış olduğundan (daha sonra tutsağımız bunu doğruladı) haberimiz yoktu. Dolayısıyla düşmanlarımızın, kanoların bulunduğu körfeze (üç mil kadar uzaktaydı) ulaşır ulaşmaz, bizi takip etmeye başlayacaklarını hesaphıyorduk. Bu korkuyla, adayı bir an önce ardımızda bırakmak için tutsağı da kürek çekmeye zorladık ve elimizden gelen çabayı sarf ederek hızla yol aldık. Yarım saat kadar sonra güneye doğru muhtemelen beş-altı mil yol katettikten sonra, altı düz kanolardan ve sallardan oluşan büyük bir filonun bizi takip etmek amacıyla körfezden çıktı-

ğını gördük. Çok geçmeden bizi yakalamaktan umutlarını keserek geri döndüler.

XXV. Bölüm

Şimdi engin ve ıssız Güney Kutbu Okyanusu'nda, seksen dört derece enleminin ötesinde, eften püften bir kanonun içindeydik ve üç kaplumbağa dışında yiyeceğimiz yoktu. Üstüne üstlük uzun kutup kışı da çok uzakta değildi; tutacağımız rota üzerinde çok iyi düşünmek zorundaydık. Aynı adalar grubundan birbirine beşer altışar fersah uzaklıkta altı-yedi ada gözüküyordu, ama bunlardan hiçbirine çıkma niyetimiz yoktu. Jane Guy'la kuzey yönünden gelirken buzun en çok bulunduğu bölgeleri derece derece ardımızda bırakmıştık; Güney Kutbu'na ilişkin kabullerle pek uyuşmasa da, deneyimlerimiz bu gerçekliği yadsımaya olanak tanımıyordu. Dolayısıyla geri dönmeye kalkışmak çılgınlık olurdu, özellikle de bu kadar geç bir mevsimde. İzlenecek bir tek yol kalıyordu bize. Cesaretle güneye dümen kırdık; bu yönde hiç değilse başka adalar ve daha ılıman bir iklim bulma olasılığı vardı.

Şimdiye kadar Güney Kutbu Okyanusu'nun da Kuzey Kutbu Okyanusu gibi, şiddetli fırtınalardan veya çok büyük dalgalardan uzak bir deniz olduğunu görmüştük, ama kanomuz büyük olmakla birlikte, hadi kötü demeyelim, pek sağlam değildi. Bu nedenle sınırlı olanaklarımızın elverdiği ölçüde onu sağlamlaştırmaya giriştik. Kanonun gövdesi bir ağaç kabuğundan –bilmediğimiz bir ağacın kabuğundan– başka bir şey değildi. Iskarmozlar, kullanım amacına çok uygun sert sorkun ağacındandı. Kanonun pruvasından kışına kadar uzunluğu on beş metreydi, genişliği yüz yirmi, yüz seksen santimetre arasında değişiyordu ve derinliği bir baştan diğerine her yerde bir buçuk metreydi – uygar ulusların ilişki kurabildiği bütün Güney Okyanusu sakinlerinin kayıklarından çok farklı bir biçimi vardı. Kayıkların, onları ellerinde bulunduran bu cahil adalılarca yapılmış olduğuna hiçbir zaman inanmamıştık; birkaç gün sonra tutuklumuzu sorgulayarak, kayıkların güneybatıdaki bir adalar grubunda oturan yerliler tarafından yapılmış ve

tesadüfen bizim barbarların eline geçmiş olduğunu ortaya çıkardık. Kayığımızı daha güvenilir hale getirmek için yapabileceğimiz pek fazla bir şey yoktu aslında. Her iki ucuna yakın bölgelerde birçok büyük yarık görerek bunları yün gömlek parçalarıyla sözüm ona onardık. Gereğinden çok kürek kullanarak –kürekten bol bir şey yoktu– bu yönden bizi tehdit edebilecek büyük dalgaların gücünü kırmak amacıyla pruvaya bir tür çatı yaptık. Ayrıca borda tirizlerine direk niyetine karşılıklı birer kürek diktik; böylece sere ne gereksinme duymayacaktık. Bu direklerle gömleklerimizden yapılma bir yelken bağladık; bunu yapmakta epeyce zorlandık, çünkü tutuklumuz tüm diğer işlerde yardıma son derece istekliyken, bu konuda yardım etmesini hiçbir şekilde sağlayamadık. Ketenin görünüşü onu tuhaf bir şekilde etkiliyor olmalıydı. Değil dokunmak, yanına yaklaşmaya bile razı edemiyorduk; zorlamaya kalkıştığımızda tir tir titreyerek *Tekeli-li* diye çığlıklar atıyordu.

Kanoyu sağlamlaştırmak amacıyla yapabileceğimiz ne varsa hepsini yaptıktan sonra, takımadaların en güneyinde görünen adayı rüzgâr tarafından dolaşmak için dümeni güney-güneydoğuya kırdık. Daha sonra pruvayı tam güneye doğrulttuk. Hava fena sayılmazdı. Sürekli olarak kuzeyden esen hafif bir rüzgâr vardı, deniz dalgasızdı ve hep gündüzdü. Buza benzer hiçbir şeye rastlamadık; *Bennet Adası'nın bulunduğu enlemden sonra tek bir parça bile buz görmemiştim*. Deniz suyunun sıcaklığı, buzların erimeden kalmasına olanak vermeyecek denli yüksekti. Kaplumbağalarımızdan en büyüğünü öldürerek yalnızca yiyecek değil, bol miktarda su da elde ettik ve hiçbir önemli olay olmadan yedi, belki de sekiz gün boyunca rotamızda yol almaya devam ettik. Bu süre içerisinde güneye doğru epeyce büyük bir mesafe katetmiş olmalıyız, çünkü rüzgâr sürekli arkamızdan esiyordu ve izlediğimiz rotada bir akıntı sürekli bize eşlik ediyordu.

*1 Mart*²⁷ – Birçok alışılmadık olay yeni ve şaşırtıcı bir bölgeye girmekte olduğumuzu gösteriyordu. Güney ufkunu sürekli olarak

27 Bilinen nedenlerle, bu tarihlerin kesin ve doğru tarihler olduğunu iddia edecek değilim. Bu tarihler anlatıya açıklık kazandırmak için ve kurşun kalemle tuttuğum notlarda olduğu gibi verilmiştir – Poe'nun notu.

kaplayan açık gri renkte geniş bir buhar bölgesi belirdi; zaman zaman ortaya çıkan ışıklı çizgiler buhar tabakasını bazen doğudan batıya, bazen de batıdan doğuya katediyor, sonra kararlı ve düzenli bir zirve oluşturuyor, kısacası Aurora Borealis'in²⁸ tüm çılgınca değişikliklerini sergiliyordu. Bu buhar tabakasının ortalama yüksekliği bulunduğumuz yerden görüldüğü kadarıyla, yirmi beş derece kadardı. Deniz suyu sıcaklığının her an arttığı görölüyordu; renginde de gözle fark edilebilecek bir değişiklik meydana gelmişti.

2 Mart – Bugün, tutsağımızı üst üste sorgulayarak katliama sahne olan adanın kendisi, sakinleri ve âdetleri hakkında pek çok şey öğrendik, ama bütün bunlarla okuru oyalamanın gereği var mı? Yine de şu kadarını söyleyeyim ki öğrendiğimize göre adalar grubunda sekiz ada vardı; adalar grubu, adaların en küçüğünde oturan *Tsalemon* veya *Psalemoun* adlı bir kral tarafından yönetiliyordu; savaşçıların giysileri olan postlar, yalnızca kralın sarayının bulunduğu vadinin yakınlarında yaşayan çok iri bir hayvandan elde ediliyordu; adalarda yaşayan halk, altı düz sallar yapabiliyordu; sahibi oldukları dört kano, güneydeki büyük bir adadan tesadüfen ele geçirilmişti; tutsağımızın adı Nu-Nu'ydu; Bennet Adaları konusunda hiçbir fikri yoktu ve arkamızda bıraktığımız adanın adı *Tsalal*'di. *Tsalemon* ve *Tsalal* sözcüklerinin ilk hecesi, birçok denemeden sonra bile taklit edemediğimiz, tepede yediğimiz balaban kuşunun çıkardığı sesin aynısı uzun bir ıslık sesiyle söyleniyordu.

3 Mart – Deniz suyunun sıcaklığı dikkati çekecek kadar arttı, rengi önemli bir değişime uğrayarak mat, sütümsü bir görünüme büründü. Hemen yakınlarımızda su sakin olup kanoyu tehlikeye atacak hiçbir dalgalanma bulunmamakla birlikte, sağımızda, solumuzda, farklı uzaklıklarda su yüzeyinde sık sık kocaman çal-

28 Kuzey yarımkürede geceleri görülen renkli ışıklar. Bu ışıklardan güneyde görünenine Aurora Australis denir. Australis (Güneydeki) yerine Borealis (kuzeydeki) denmesinin yanlışlık olduğunu düşünüyorum. Bu ikisinin nitelikleri de nedenleri de aynıdır. Belki de Güney'de insanların yaşadığı bir kara parçası olmadığı ve Aurora Australisi görecekt kadar güneye hiç kimsenin inmemiş olmasına karşın Aurora Borealis'in sözgelimi Norveç'in kuzeyinde yaşayanlar tarafından görülen bir olay olması nedeniyle Aurora Borealis'e benzeterek tarif etmek uygun bulunmuş olabilir.

kantılar oluşuyordu. En sonunda bu çalkantıların, güneydeki buhar bölgesinde meydana gelen şiddetli titremelerin ardından ortaya çıktığını fark ettik.

4 Mart – Bugün, kuzeyden esen rüzgâr hissedilir derecede hafiflediğinden, yelkeni büyötmek amacıyla cebimden beyaz bir mendil çıkardım. Dizimin dibinde oturmakta olan Nu-Nu, keten mendil kazara yüzüne değince şiddetle çırpınmaya ve ardından da yarı uyuklama, yarı baygınlık içerisinde, alçak bir sesle *Tekeli-li! Tekeli-li!* diye mırıldanmaya başladı.

5 Mart – Rüzgâr tümnden kesildi, ama güçlü bir akıntının etkisiyle belli ki hızla güneye doğru sürükleniyorduk. Aslında doğal olarak işlerin gidişatından korku duymamız gerekirdi, ama hiç korkmadık. Zaman zaman Peters’in yüzünde anlayamadığım gizemli bir ifade belirliorsa da, korkudan eser yoktu. Kutup kışı yaklaşmaktaydı, ama dehşetini beraberinde getirmiyordu. Vücudumda ve zihnimde bir uyuşukluk hissediyordum –düş görmeye şaşırtıcı bir eğilim– hepsi bu kadar.

6 Mart – Buhar tabakası şimdi ufkun üzerinde epeyce yükselmişti ve griliği giderek kayboluyordu. Deniz suyunun sıcaklığı çok artmıştı, dokunmak rahatsızlık veriyordu artık; sütümsü görünümüyse her zamankinden daha belirgindi. Bugün deniz kanonun çok yakınlarında şiddetle çalkalandı. Bunu her zamanki gibi buhar tabakasının üst tarafının birden tutuşması ve tabanının kısa bir an için sudan ayrılması izledi. Buharın ısıltılı titreşimi dinip, suyun çalkantısı yatışırken külü andıran –ama kesinlikle kül olmayan– ince beyaz bir toz kanonun üstüne ve çevresindeki büyük bir alana yağdı. Nu-Nu kanonun tabanına yüzükoyun kapandı; hiçbir şekilde onu doğrulmaya ikna edemedik.

7 Mart – Bugün Nu-Nu’ya halkının arkadaşlarımızı öldürme nedenleri hakkında sorular yönelttik, ama bize makul bir cevap veremeyecek kadar korkusuna yenik düşmüştü. Hâlâ inatla sandalın dibinde yatıyordu; biz katliamın nedenleri hakkındaki soru-

muza durmadan tekrarlarken, işaret parmağıyla üst dudağını yukarı kaldırıp üst dişlerini göstermek gibi aptalca hareketler yapıyordu. Dişleri simsiyahtı. Daha önce hiçbir Tsalal yerlisinin dişlerini görmemiştik.

8 Mart – Bugün Tsalal sahilinde görünerek vahşiler arasında büyük bir heyecana yol açan hayvanlardan bir tanesi yakınımızdan geçti. Elimi uzatıp onu yakalayabilirdim, ama birden üzerime büyük bir isteksizlik çöktü, vazgeçtim. Su sıcaklığı artmaya devam ediyor, artık el dayanmıyordu. Peters çok az konuşuyordu; onun bu kayıtsızlığı hakkında ne düşüneceğimi bilmiyordum. Nu-Nu artık soluk alıp vermekten başka bir şey yapmıyordu.

9 Mart – Küle benzer beyaz madde şimdi adeta aralıksız olarak üzerimize yağıyordu. Güneydeki buhar tabakası ufukta olağanüstü yükselmiş, belirgin bir biçime bürünmüştü. Onu, başı bulutlar arasında kaybolan çok yüksek bir kale duvarından sessizce döken uçsuz bucaksız bir çavlandan başka bir şeye benzetemiyordum. Bu dev perde bütün ufku kaplamıştı. Hiç ses yaymıyordu.

21 Mart – Başımızın üzerindeki havayı uğursuz bir karanlık kapladı, ama okyanusun süt beyazı derinliklerinden çıkan parlak bir ışık sandalın küpeştelere kadar yansıyor. Suyu düşer düşmez eriyen, ama kanonun üzerinde ve sırtımızda biriken beyaz kül sağanağının altında neredeyse boğulmuştuk. Çağlayanın doruğu, karanlıklar içinde, uzakta gözden yitmişti. Ama korkunç bir hızla oraya yaklaşıyor olmalıydık. Aralıklarla, buharda bir anlığına kocaman bir gedik açılıyor, karmakarışık bir halde oradan oraya uçan belli belirsiz imgelerle dolu bu gedikten, tutuşmuş okyanusu yırtan güçlü ama sessiz bir rüzgâr çıkıyordu.

22 Mart – Sadece önümüzdeki beyaz perdede yansıyan suyun aydınlığıyla biraz hafifleyen karanlık, artık elle tutulacak denli yoğunlaşmıştı. Perdenin gerisinden çıkan devasa büyüklükteki, soluk beyaz renkli kuş sürüleri o sonu gelmez Tekeli-li çılgınlıklarıyla üzerimizden geçip gidiyordu. Bunun üzerine Nu-Nu sandalın

dibinde kımıldadı, ama dokunduğumuzda son nefesini vermiş olduğunu gördük. Şimdi çağılayanın kollarına doğru büyük bir hızla koşuyorduk, bizi yutmak için orada bir uçurum açıldı. Ama yolumuzun üzerinde, insan olamayacak büyüklükte, kefene sarılmış kocaman bir suret belirdi; teni kar gibi bembeyazdı.

NOT

Bay Pym'in yakın zamanlardaki beklenmedik ve üzücü ölümünün ayrıntıları günlük basın sayesinde herkesçe çok iyi bilinmektedir. Kitabın yukarıdaki bölümleri baskıdayken, Bay Pym'in gözden geçirmek üzere aldığı ve anlatısını tamamlayacak olan son birkaç bölümün ölümüne yol açan kazada kaybolmuş olmasından korkulmaktadır. Ama durum böyle değilse ve kâğıtlar sonunda bulunursa bunlar da yayımlanacaktır.

Bu eksikliği gidermek için denenmedik yol kalmamıştır. Önsözde adı geçen ve eksikliği tamamlayacağı varsayılan şahıs –vereceği ayrıntıların kesinlikten uzak olacağı ve anlatının son bölümlerine inanmadığı gerekçesiyle– bu görevi yerine getirmeye yanaşmamıştır. Bazı bilgiler verebilecek durumda olan Peters hâlâ hayatta olup Illinois'da oturmaktadır, lakin şu ana kadar onu bulmak mümkün olmamıştır. İleride bulunması halinde, ondan Bay Pym'in öyküsünü tamamlayacak bilgiler alınabilir elbette.

Son iki-üç bölümün (daha fazla olamaz) kaybı çok üzücü olmuştur, çünkü bu bölümlerde kutbun kendisiyle veya yakınındaki bölgelerle ilgili bilgiler bulunduğu kesindi. Yazarın bu konuda verdiği bilgilerin, Güney denizlerine bu yakınlarda yapılacak olan ve halen hazırlıkları sürdürülen resmî keşif seferiyle kısa zamanda doğrulanması veya çürütülmesi fırsatını da yitirmiş olduk böylece.

Anlatıdaki bir noktaya dikkati çekmek yerinde olacaktır; burada belirtilen hususlar, elinizde tuttuğunuz bu benzersiz sayfaların itibarını artırır, bu notun yazarı bundan büyük bir memnuniyet duyacaktır. Tsalal Adası'nda bulunan uçurumları ve XXIII. Bölüm'de verilen şekilleri kastediyoruz.

Bay Pym, uçurumda bulunan şekilleri yorum yapmadan vermekte ve bu uçurumların en doğu ucunda bulunan *kertiklerin* şaşılacak denli alfabe harflerine benzediğini, ama bunun kesinlikle

doğru olmadığını söylemektedir. Bu savı öylesine doğal ve ikna edici kanıtlarla (mağaradaki tozlar arasında bulunan parçaların çıkıntılarının kertiklere uyması gibi) ileri sürüyor ki yazara ciddi olarak inanmak zorunda kalıyoruz; akli başında hiçbir okur da aksini düşünemez. Ama bütün şekillerle ilgili gerçekler (özellikle de anlatıdaki ifadelerle birlikte ele alınacak olursa) o kadar ilginç ki hepsiyle ilgili bir iki söz söylemeye degecektir; söz konusu gerçeklerin Bay Poe'nun dikkatinden kaçmış olduğuna kuşku yoktur.

Şekil 1, 2, 3, 4, ve 5, uçurumların karşılaştığı sırayla ve (ana bölmeler arasında geçişi sağlayan ve anımsanacağı gibi tamamen farklı nitelikte olan) yan kollar, küçük girintiler hesaba katılmadan yan yana dizildiğinde –image– bütün çağrışım ve yan anlamlarıyla Habeş dilinde gölge ve karanlığı anlatan “gölgeli olmak” mastarı ortaya çıkıyordu.

Şekil 4'teki kertiklerden “en solda ya da en kuzeyde” olanına gelince, Peters'in düşüncesinin doğru olması, olasılıktan da öteydi ve hiyeroglif benzer görüntü, bir insan biçimini temsil etmesi amacıyla yapılmış bir sanat eseri idi. Şekil okurun önündedir; ileri sürülen benzerliğin bulunup bulunmadığına kendisi karar verebilir, ama kertiklerin geri kalan bölümü şiddetle Peters'in fikrini destekler niteliktedir. Üstteki yazı, (image), bütün çağrışım ve yan anlamlarıyla parlaklık ve beyazlığı anlatan Arapça “beyaz olmak” mastarıydı. Alt dizinin neye benzediği öyle hemencecik görülmüyordu. Karakterler biraz kırılmış ve kopmuştu, ama bozulmamış durumunun Mısır dilindeki “Güney bölgesi” anlamına gelen (image) sözcüğü olduğuna hiç kuşku yoktu. Bu yorumların “en kuzeydeki” şekil konusunda Peters'in fikrini desteklediği kesin. Şeklin kolları güneye doğru uzanmaktadır.

Bu tür sonuçlar heyecan verici kurgulamalara ve tahminlere son derece açıktır. Her ne kadar aralarındaki varlığı su götürmez bağlar açıkça görülemese de, bunlarla anlatıda ayrıntıları en az verilen olaylar arasında bir ilişki kurulabilir. *Tekeli-li*, denizden çıkarılan beyaz hayvanın leşini gören Tsalal yerlilerinin korku dolu çığlığıydı. Bu çığlık aynı zamanda Bay Pym'e ait beyaz nesnelere temas eden Tsalallı tutsağın dehşet dolu çığlıklarıydı. Ayrıca bu çığlık güneydeki büyük beyaz buhar perdesinin gerisinden çıkarak hız-

la uçup giden *beyaz* dev kuşların da ığlığıydı. Tsalal’da *beyaz* hiçbir şey yoktu, Tsalal’dan öteye güneye doğru yapılan yolculuktaysa beyazdan başka bir renkle karşılaşılmamıştı. Uurumların bulunduğu adanın adı olan “Tsalal”ın filolojik yönden dikkatle incelenmesinin, bu sözcüğün, uçurumlarla veya dnemelerine Habeş harfleriyle yazılmış o gizemli metinle bir yakınlığı ortaya çıkarması hiç de olanaksız değildir:

“Onu tepelerin içine, intikamımı da kayaların tozuna kazıdım.”

Julius Rodman'ın Günlüğü

KUZEY AMERİKA KAYALIK DAĞLARI'NIN UYGAR İNSAN TARAFINDAN İLK DEFA AŞILMASI ÜZERİNE RAPOR

BİRİNCİ BÖLÜM GİRİŞ

Bu başlık altında, okurlarımıza, büyük bir şans eseri elimize ulaşan son derece ilginç ve harikulade bir öykü sunuyoruz. Aşağıda okuyacağınız günlük, sadece, kuzeyde Kutup Denizi'nden, güneyde Darien Kıstağı'na kadar uzanan, zirveleri karlarla kaplı, geçit vermez kayalık dağ silsilesinin *ilk* defa aşılmasını hikâye etmekle kalmıyor, daha da önemlisi, bu dağların ötesinde uzanan ve *günümüzde* bile bilinmeyen, bakir topraklar olarak görülen; ulaşabildiğimiz bütün ülke haritalarında “*keşfedilmemiş bölge*” olarak işaretlenmiş topraklarda yapılan uzun bir seyahati ayrıntılarıyla veriyor. Bu bölge, ayrıca, Kuzey Amerika Kıtası sınırları içindeki keşfedilmemiş *tek* bölgedir. Durum böyle olunca, dostlarımız bu günlüğü okura sunmada gösterdiğimiz heyecanı anlayışla karşılayacaklardır. Biz kendi payımıza, günlüğü okuduğumuzda daha önce benzeri *hiçbir* öykünün uyandırmadığı kadar büyük bir heyecan duyduk. Bu öyküyü ilk defa bizim yayımlayacak olmamızın böyle heyecanlanmamızda pek fazla payı olduğunu düşünmüyoruz. Burada anlatılan serüvenleri okurlarımızın da bizim gibi alışılmadık ölçüde eğlenceli ve önemli bulacaklarını-

dan kuşkumuz yok. Keşif seferinin önderi, ruhu ve aynı zamanda da tarihçisi olan şahsın garip karakteri, yazdıklarına, bu tür anıların çoğunda görülen soğuk ve istatistiksel havadan çok farklı olarak oldukça romantik bir sıcaklık vermiştir. El yazması metni bize veren Mister James E. Rodman bu derginin okurlarının büyük bir kısmı tarafından gayet iyi tanınmaktadır. Mister James E. Rodman bu anlatının yazarı olan dedesi Mister Julius E. Rodman'ın hayatının ilk yıllarını acılara boğan mizacı bir dereceye kadar paylaşmaktadır. İma etmeye çalıştığımız şey onun bir hastalık hastası olduğudur. Her şeyden çok bu hastalığın etkisi onu burada anlatılan olağanüstü yolculuğa çıkmaya teşvik etmiştir. Günlüğünün başlangıcında aklından geçirdiği avlanma ve tuzak kurma planları, öyle anlaşıyor ki, girişiminin gözüpekliği ve yeniliği karşısında kendine karşı uydurduğu bahanelerden başka bir şey değil. Onu bu yola iten şeyin, garip huyları yüzünden insanların arasında bulamayacağı huzuru ıssızlığın bağrında arama arzusu olduğundan kuşku duyulamayacağını düşünüyoruz (okurlarımız da bizim bu kanımızı paylaşacaklardır). Bir dostun kollarına atılır gibi kendini çöle attı. Anlatısındaki çoğu noktayı, bundan başka hiçbir yorumla, insan davranışlarına ilişkin bugünkü kavramlarımızla bağdaştıramayız.

El yazmasının Mister R.'nin Missouri'den yukarı doğru yola çıkmadan önceki yaşamını anlattığı iki sayfasını atlamayı uygun gördüğümüzden, burada, Mister R.'nin İngiltere'de doğmuş olduğunu, ailesinin toplum içinde saygın bir yeri olduğunu, iyi bir öğrenim gördüğünü ve 1784'te (aşağı yukarı on sekiz yaşındayken) babası ve iki bekâr kız kardeşiyle birlikte bu ülkeye göç etmiş olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Aile bir süre New York'ta yaşadı; sonra insanlardan uzak bir hayat sürmek üzere Kentucky'ye gidip Mississippi nehri kıyısına, bugünkü Mill's Point'in nehre doğru sokulduğu yerin yakınlarına yerleşti. Yaşlı Mister Rodman burada 1790 yılının sonbaharında öldü ve ertesi kış iki kız kardeş birkaç hafta arayla çiçek hastalığından can verdi. Bundan kısa bir süre sonra (1791 ilkbaharında) oğul Mister Julius Rodman aşağıdaki sayfaların konusunu oluşturan sefere çıktı. Bu yolculuktan 1794'te döndü ve ileriki sayfalarda söz edileceği üzere, evlendiği, üç çocu-

ğunun olduğu ve bugün torunlarının çoğunun yaşadığı Virginia'da Abingdon yakınlarına yerleşti.

Mister James Rodman'dan öğrendiğimize göre, dedesi büyük güçlüklerle karşılaştığı yolculuğu boyunca sadece önemli olayları kaydettiği bir günlük tutmuş, elimize ulaşan el yazmasını bu günlükten hareketle ayrıntılı bir şekilde yazma görevini ancak uzun yıllar sonra botanikçi ve *The Flora Boreali-Americana*'nın ve *the Histoire des Chênes d'Amérique*'in yazarı Mösyö André Michaux'nun¹ zorlamasıyla üstlenmişti. Mister Jefferson Kayalık Dağlar'a ilk defa keşif seferi düzenlemeyi düşündüğünde, Mösyö Michaux, anımsanacağı gibi, devlet adamına hizmetini sunmayı teklif etmişti. Mösyö Michaux'nun yolculuğa katılması kabul edilmiş ve bu amaçla Kentucky'ye kadar gitmişti, ama orada Philadelphia'da bulunan Fransız Orta Elçisinin, tasarısından vazgeçerek hükümetinin kendisine verdiği botanik araştırmalarını başka yerlerde yapmasını isteyen emriyle karşılaşmıştı. Bunun üzerine görev Mister Lewis'la Mister Clarke'a verilmiş, onlar da bu işin üstesinden hakkıyla gelmişlerdi.

Mösyö Michaux'nun incelemesi için kaleme alınan el yazması o sıralarda tamamlanmıştı, ancak bu el yazması Mösyö Michaux'nun eline hiçbir zaman geçmedi; Monticello yakınlarındaki geçici ikametgâhına ulaştırmakla görevlendirilen ulağın onları yolda kaybettiği varsayıldı bugüne kadar. Bu kâğıtları bulmak için neredeyse hiç çaba sarf edilmedi; Mister Rodman'ın garip yaradılışı böyle bir araştırmaya pek fazla ilgi duymasına elvermiyordu. Aslında çok tuhaf görünse de, hakkında anlatılanlar bize, onun olağanüstü yolculuğunun sonuçlarını yayımlatmak için asla bir girişimde bulunmayacağını düşündürüyor; günlüğü tekrar ele almasının tek amacının Mösyö Michaux'nun hatırını kırmamak olduğuna inanıyoruz. Anlatımızın kahramanı, zamanında neredeyse herkesin ilgisini çeken ve büyük bir yenilik olarak kabul edilen Mister Jefferson'un keşif seferi projesi hakkında bile aile üyelerine birkaç ba-

1 Fransız botanikçi (1746-1802). Sözü edilen iki kitabı *Histoire des chênes de l'Amérique Septentrionale* (Kuzey Amerika Meşelerinin Tarihi) 1801'de, *Flora* (Bitki Örtüsü) 1803'te yayımlandı. Jefferson, Michaux'yu Kayalık Dağlar'ın araştırılması görevinin başına atamıştı.

sit yorum yapmaktan ileri gitmedi. Kendi yolculuğunu hiçbir zaman konuşma konusu yapmadı, hatta bundan kaçındığı bile söylenebilir. Lewis'la Clarke'ın dönüşünden önce öldü ve Mösyö Michaux'ya ulaştırılmak üzere bir ulağın ellerine teslim edilen günlük, üç ay kadar önce Mister Julius R.'ye ait bir çalışma masasının gizli bir çekmecesinde bulundu. Onu oraya kimin koymuş olduğunu bilmiyoruz. Mister R.'nin akrabalarından hiçbiri günlüğü onun oraya saklamış olduğunu akıllarından bile geçirmiyor, ancak bu saygıdeğer bayın ve (büyük bir gönül borcu duyduğumuz) Mister James Rodman'ın anısına saygısızlık etmeksizin, anlatıcının paketi bir şekilde ulaktan geri aldığını ve hastalık derecesinde duyarlı karakterine uygun bir davranışla sonradan bulunduğu yere sakladığını varsaymanın mantık dışı olmadığını düşünmekten kendimizi alamıyoruz.

Mister Rodman'ın anlatım tarzını değiştirmeyi hiçbir şekilde istemiyoruz, bu nedenle el yazması üzerinde pek fazla değişiklik yapmadık, yaptıklarımız da birkaç ufak tefek kısaltmadan ibaret. Zaten üslubunu düzeltmek söz konusu olamazdı, üslubu basit ve etkileyici; seyyahın her yeni gün, yolu üzerinde gördüğü görkemli ve yepyeni şeylerden derin bir haz aldığını ortaya koyuyor. En büyük zorlukları ve tehlikeleri anlattığı bölümlerde bile anlatısına sinmiş bir tür *sevecenlik*, adamın huyunu suyunu derhal anlamamızı sağlıyor. Doğaya karşı yakıcı bir aşk duyuyordu; iç karartıcı ve yabanıl görüntülere belki de dingin ve neşeli görüntülerden daha düşküncü. Bu engin, çoğu kez korku verici çölde öylesine hazla kendinden geçerek yürüyordu ki okurken ona gıpta ediyoruz. O tam da betimlemeyi çok sevdiği açıkça anlaşılan bu ıssızlığın ortasında yolculuk yapacak *adamdı*. Görmesini bilen bir ruhu vardı; hissetme yeteneğine sahipti. Bu nedenle el yazmasını kendi türünde eşi benzeri bulunmayan bir hazine olarak görüyoruz.

Burada anlatılan olayların bugüne kadar *perdu*² kalmış olması, Kayalık Dağlar'ın Lewis'la Clarke'ın keşif seferinden önce Mister Rodman tarafından aşılmış olduğu gerçeğinin hiç açıklanmamış ya da Amerikan coğrafyası üzerine yazan hiçbir yazar tarafından bu gerçeğe değinilmemiş olması (hiç söz konusu edilmediğinin-

2 (Fr.) Gizli, kayıp, görünmez.

den kesinlikle eminiz) cidden çok ilginç, hatta ilginçten öte gariptir. Kulağımıza çalındığı kadarıyla bu yolculuğa sadece Mösyö Michaux'nun Virginia, Charlottesville'deki Mister W. Wyatt'ın elinde bulunan yayımlanmamış mektubunda gönderme yapılmaktaymış. Bu mektupta da bundan laf arasında "harikulade bir tarzda gerçekleştirilmiş akıl almaz bir tasarı" şeklinde söz ediliyormuş. Bu yolculuktan başka bir yerde söz edilmişse bile biz bundan haberdar değiliz.

Mister Rodman'ın öyküsünü anlatmaya başlamadan önce kıtamızın kuzeybatı bölgelerini keşfetmek için başkalarının neler yaptığına bir göz atmamak yerinde olmaz. Okur bir Kuzey Amerika haritasını önüne koyacak olursa anlatacaklarımızı daha iyi takip edebilir.

Kıtanın, Kuzey Kutup Denizi'nden ya da 70. kuzey enleminden 9. kuzey enlemine, 56. batı boylamından 168. batı boylamına kadar uzandığı görülecektir. Bu engin coğrafyanın neredeyse tamamına uygar insanın ayağı değmiş ve büyük bir kısmında kalıcı yerleşimler kurulmuştur. Ancak haritalarımızda oldukça büyük bir bölge *keşfedilmemiş* olarak işaretlenmiş ve bugüne kadar da böyle kabul edilegelmiştir. Bu bölge güneyde 60. paralel, kuzeyde Kuzey Kutup Denizi, batıda Kayalık Dağlar, doğuda Rusya'ya ait topraklar arasında yer alır. *Bu son derece yabanıl bölgeyi çeşitli yönlerde ilk defa katetmek onuruysa Mister Rodman'a ait olup şu anda elinizde tuttuğunuz bu anlatının en ilginç ayrıntıları bu bölgede geçen serüvenlere ve yapılan keşiflere ilişkindir.*

Kuzey Amerika'da beyaz insan tarafından yapılan ilk önemli yolculuk belki de 1968'de Hennepin³ ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilen yolculuktur, ancak Hennepin araştırmalarını daha çok güneyde yoğunlaştırmış olduğundan bunlardan uzun uzadıya söz etmeye gerek duymuyoruz.

Mr. Irving, *Astoria*⁴ adlı yapıtında kıtayı ilk defa Atlantik Okyanusu'ndan Pasifik Okyanusu'na kadar katetme girişiminin Yüzba-

3 Louis Hennepin (1640-1700?): O zamanki adı Meschacebé olan, Mississippi Nehri boyunca ilk defa seyahat eden kâşif.

4 *Astoria*'dan (1836) söz ederek Poe, çok şey borçluğu olduğu Washington Irving'e bir selam göndermektedir. *Astoria* kahramanlık çaığında Amerika'da neredeyse efsane olan kürk kralı John Jacob Astor'un biyografisidir.

şı Jonathan Carver'inki⁵ olduğundan söz eder; ancak bunda hatalı olduğu anlaşılmaktadır, zira Sir Alexander Mackenzie'nin⁶ gün-lüklerinden birinde Hudson Körfezi Kürk Şirketi tarafından bu amaçla biri 1749'da diğeri 1758'de olmak üzere iki girişimde daha bulunulduğu yazılıdır; her iki girişim de tamamen başarısız kabul edildiğinden bu seferler hakkında bugün elimizde belge bulunmamaktadır. Yüzbaşı Carver yolculuğuna Kanada'nın İngilizler tarafından ele geçirilmesinden çok kısa bir süre sonra, 1763'te başladı. Niyeti Pasifik Okyanusu kıyılarına kadar ülkeyi 43. ve 46. kuzey enlemleri arasında katetmekti. Amacı, en geniş olduğu yerde kıtanın genişliğini saptamak ve batı sahilinde, hükümetin kuzey-batıya doğru bir yol bulmasını kolaylaştırmak ya da Hudson Körfezi'yle Pasifik Okyanusu arasında bir bağlantı sağlamak üzere ileri karakol kuracağı bir yer seçmekti. O zamanlar Oregon adı verilen Columbia Nehri'nin Annian Geçidi yakınlarında denize döküldüğünü varsaymış ve ileri karakolun bu civarda oluşturulacağını ummuştu. Ayrıca bu yörede kurulacak bir koloninin yeni ticari kaynakların keşfine yol açacağını, Çin'e ve Doğu Hint Adaları'ndaki İngiliz sömürgelerine Ümit Burnu'nu dolaşan eski yola kıyasla çok daha kısa bir yoldan ulaşılabilceğini düşünmüştü. Ne var ki dağları aşma çabası başarısızlığa uğradı.

Amerika'nın kuzey bölgelerine yapılan bir sonraki önemli keşif gezisi, bakır yatakları keşfetmek amacıyla 1769, 1770, 1771 ve 1772 yıllarında Hudson Körfezi'ndeki Gallar Prensi Kalesi'nden yola çıkıp Kuzey Kutup Denizi sahillerine kadar kuzeydoğuya ilerleyen Samuel Hearne'in⁷ keşif seferleri oldu.

Bundan sonra Yüzbaşı Carver'ın 1774'te başlatılan ikinci giri-

5 Amerikalı kâşif (1710-1780): 1778'de Londra'da yayımlanan *Travels Through the Interior Parts of North America in the Years 1766, 1767, 1768* (1766, 1767, 1768 Yıllarında Kuzey Amerika'nın İç Bölgelerinde Yapılan Seyahatler) adlı kitabın yazarı.

6 Amerika kıtasının kuzey bölgelerinde geziler yapmış aristokrat İskoç (1764-1824). Bu yolculuklarını "Voyage from Montréal through the Continent of North America (Montreal'den Kuzey Amerika Kıtasının İç Bölgelerine Seyahat, 1801) adlı yapıtında anlatmıştır. Bugün Kanada'da adını taşıyan bir nehir bulunmaktadır.

7 Hudson Bay Company'nin emrinde çalışan İngiliz kâşif (1745-1792). *A Journey from the Prince of Wales Fort in Hudson Bay to the Northern Ocean* (Hudson Körfezindeki Gallar Prensi Kalesinden Kuzey Okyanusuna Bir Yolculuk, Londra, 1795) adlı kitabın yazarı.

şiminden söz etmeden geçmeyelim; bu girişime Parlamento üyesi ve varsıl biri olan Richard Whitworth da katıldı. Hiçbir zaman gerçekleştirilemeyen bu girişimden söz etmemizin tek nedeni tassarının kapsamının büyüklüğüdür. Bu beyler yanlarına elli-altmış kadar zanaatkâr ve denizci alacaklar, Missouri'nin kollarından biri boyunca yukarı çıkıp dağlarda Oregon'un kaynağını arayacaklar ve bu nehrin Annian Boğazı yakınlarında olduğu varsayılan ağzına kadar nehir aşağı gideceklerdi. Burada bir kale ve keşiflere devam etmek için gemiler inşa edeceklerdi. Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın başlaması bu girişimi suya düşürdü.

1775'ten itibaren kürk ticareti Kanadalı misyonerler tarafından Saskatchewan Nehri'nin kuzey ve batı yakasında 53. kuzey enlemiyle 102. batı boylamında yapılmaya başlandı, 1776'nın başlarında Mister Joseph Frobisher bu yönde 55° kuzey enlemine ve 103° batı boylamına kadar çıktı.

1778'de Mister Peter Bond dört kanoyla Geyik Nehri yukarı ilerleyerek bu nehrin Dağ Gölü'ne döküldüğü yerin otuz mil kadar güneyine ulaştı.

Şimdi de kıtayı bir okyanustan diğerine en geniş yerinden geçmeyi amaçlayan ve daha başında başarısızlığa uğrayan bir girişimden söz etmeliyiz. Bu girişim genel olarak pek bilinmez, sadece Mister Jefferson tarafından şöyle bir değinilir. Mr. Jefferson Paris'te Ledyard'ın kendisine uğradığını ve Kaptan Cook'la yaptığı başarılı yolculuktan sonra yeni bir girişimde bulunmaya can attığını söylediğini, kendisinin de ona kara yoluyla Kamçatka'ya gitmesini, Rus gemilerinden biriyle Nootka Boğazı'na ulaşmasını, Missouri'nin bulunduğu enleme kadar inmesini ve bu nehir yoluyla ülkeyi bir baştan diğerine katederek Birleşik Devletler'e ulaşmasını önerdiğini anlatır. Ledyard Rus hükümetinden izin alınabilmesi şartıyla bu öneriyi kabul eder. Mr. Jefferson bu izni elde etmeyi başarır ve gezginimiz Paris'ten yola koyularak İmparatoriçe'nin kışı Moskova'ya geçirmek üzere kentten ayrılmasından hemen sonra Petersburg'a varır. Mali durumu St. P.'da gereksiz yere beklemesine izin vermeyecek kadar zayıf olduğundan bakanlardan birinden elde ettiği izinle yoluna devam eder ve Kamçatka'ya iki yüz mil kala fikrini değiştirerek yolculuğa devam etmesini yasaklamış olan İmparato-

riçe'nin emriyle bir subay tarafından tutuklanır. Kapalı bir arabaya konur, gece gündüz hiç durmadan yol alınarak Polonya'ya kadar götürülür ve orada arabadan indirilip serbest bırakılır.⁸ Mr. Jefferson, Ledyard'ın girişiminden söz ederken onu yanlışlıkla "kuzey kıtamızın batı kesiminin ilk keşif girişimi" olarak niteler.

Bir sonraki dikkat çekici girişim 1789'da gerçekleştirilen Sir Alexander Mackenzie'nin girişimidir. Mackenzie Montreal'den yola çıktı; Utawas nehrini, Nipissing Gölü'nü, Huron Gölü'nü, Superior Gölü'nün kuzey kıyılarını, Büyük Nakliye Yolu'nu geçti, sonra Yağmur Nehri, Orman Gölü, Bere Gölü, Köpek-Başı Gölü'nün üst kısmı, Winnipeg Gölü'nün güney kıyıları boyunca ilerleyip Sedir Gölü'nü ve Saskatchewan Nehri'nin ağzını geçerek Mersinbalığı Gölü'ne ulaştı; oradan yeniden nakliye yolunu izleyerek Missinipi'ye ulaştı ve Kara Ayı, Primo ve Buffalo göllerini geçerek kuzeydoğu güneybatı yönünde uzanan yüksek sıradağlara ulaştı, buradan Geyik Nehri yoluyla Dağ Gölü'ne vardı, sonra Köle Nehri'ni ve Köle Gölü'nü geçti, bu gölün kuzey kıyılarını dolaşarak Mackenzie Nehri'ne ulaştı ve bu nehirden aşağı inerek sonunda Kutup Denizi'ne ulaştı, sayısız tehlikeyle ve en çetininden güçlüklerle karşılaştığı çok uzun bir yolculuk oldu bu. Mackenzie'nin ağzına kadar nehir aşağı inerken Kayalık Dağlar'ın doğu yamaçlarının eteklerinden geçti, lakin bu sınırı asla aşamadı. Bununla birlikte 1793 ilkbaharında, Montreal'den başlayarak Unjigah ya da Barış Nehri'nin ağzına kadar ilk yolculuğundaki yolu izledi, sonra batıya saptı ve bu nehirden yukarı çıkarak 56. enlemde dağları aştı, Sombalığı adını verdiği (bugünkü adı Frazer Nehri) nehre kadar güneye ilerledi ve bu nehri izleyerek sonunda 40. kuzey enlemi civarında Pasifik'e ulaştı.

Yüzbaşı Lewis'la Yüzbaşı Clarke'ın unutulmaz keşif gezileri 1804, 1805 ve 1806 yılları boyunca devam etti. 1803'te, ticari kurumlar oluşturmak için Yerli kabileleriyle yapılan anlaşma sona ermek üzereydi; 18 Ocak'ta Mr. Jefferson tarafından Meclise gönderilen gizli bir mektupla bu anlaşmada (Missouri Yerlilerini de kapsayacak şekilde) bazı değişiklikler yapılması istendi. Buna zemin hazırlamak için de Missouri'yi kaynağına kadar izleyip, Kayalık

8 Bu paragrafın tamamı Thomas Jefferson'un (1743-1826) kitabının giriş bölümünden kelimesi kelimesine alınmıştır.

Dağlar'ı aşacak ve Pasifik Okyanusu'na ulaşan en iyi su yolunu takip edecek bir ekip gönderilmesi önerildi. Bu proje tastamam gerçekleştirildi, Yüzbaşı Lewis Columbia Nehri'nin yukarı kesimlerini (Mr. Irving'in anlattığı gibi "keşfederek" değil) araştırarak bu nehri denize döküldüğü yere kadar izledi. Columbia'nın kaynağına daha 1793'te Mackenzie tarafından gidilmişti.

Lewis'la Clarke Missouri'den yukarı doğru yaptıkları keşif gezilerini sürdürürlerken, Binbaşı Zebulon M. Pike da Mississippi Nehri boyunca yukarı çıkmaktaydı. Binbaşı Pike Mississippi Nehri'ni, kaynağına, Itasca Gölü'ne kadar izlemeyi başardı. Bu yolculuktan geri dönerken, hükümetin emriyle, Mississippi'nin batısına yöneldi ve 1805, 1806 ve 1807 yıllarında Arkansas nehirlerinin yukarı bölümlerine (40. kuzey enlemindeki Kayalık Dağlar'ın ötesinde) kadar çıktı, Osage ve Kansas nehirleri boyunca ilerleyerek Platte Nehri'nin kaynağına ulaştı.

1810'da Kuzey Batı Kürk Şirketi'nin ortaklarından Mr. David Thompson kıtayı boydan boya katedip Pasifik Okyanusu'na ulaşmak için kuvvetli bir ekiple Montreal'den yola çıktı. Yolun ilk kısmı Mackenzie'nin 1793'te takip ettiği yoldu. Gezinin amacı, daha sonra Mr. John Jacob Astor'un gerçekleştirmeye çalışacağı bir tasarıyla aynıydı, yani Columbia Nehri'nin ağzında bir ticaret merkezi kurmaktı. Adamlarının çoğu onu dağların doğu yamacındayken terk ettiyse de, o, sekiz arkadaşıyla dağ silsilesini aşmayı başardı; Columbia Nehri'nin kuzey koluna rastladı ve nehir kaynağına daha önce beyaz adamın hiç yaklaşmadığı kadar yakın bir noktadan aşağı indi.

1811'de Mr. Astor'un dikkate değer girişimi –hiç değilse, kıtanın baştanbaşa katedilmesi anlamında– gerçekleştirildi. Mr. Irving tüm okurları bu yolculuğun ayrıntılarından haberdar ettiği için, ondan kısaca söz etmemiz yeterli olacaktır. Yolculuğun amacından biraz önce söz etmiştik. Keşif kolu (Mr. Wilson Price Hunt komutasında) Montreal'den yola koyulup Utawas Nehri boyunca yukarı çıkarak Nipissing Gölü'nü, bir dizi küçük göl ve ırmağı aşıp Michilimackinac'a, yani bugünkü Mackinaw'a ulaştı, oradan Green Bay, Fox ve Wisconsin nehirleri yoluyla Prairie du Chien'e vardı, sonra Mississippi aşağı St. Louis'e indi ve Missouri Nehri bo-

yunca yukarı çıkararak Arickara Yerlilerinin nehrin ağzından dört yüz otuz mil yukarıda 46. ve 47. kuzey paralelleri arasında yer alan köyüne ulaştı, sonra güneybatıya doğru yönelerek çölü, sonra da Platte ve Yellowstone nehirlerinin doğduğu yerden dağları aştı ve Columbia Nehri'nin güney kolunu izleyerek denize vardı. Bu keşif seferinden dönen iki küçük grup olağanüstü tehlikelerle ve fevkalade olaylarla dolu bir yolculuk yaptı.

Bir sonraki önemli yolculuk Binbaşı Stephen H. Long'un yolculuklarıdır. Bu beyefendi 1823'te Saint-Peter Nehri'nin kaynağına kadar çıktı, sonra Winnipeg Gölü'ne, Kuru Gölü'ne, vs. ulaştı. Daha yakın zamanlarda yapılan Yüzbaşı Bonneville'in ve daha başkalarının yolculuklarından söz etmenin gereği yok, bunları herkes çok iyi anımsamaktadır. Yüzbaşı B.'nin serüvenleri Mr. Irving tarafından gayet güzel hikâye edilmiştir. Yüzbaşı 1832'de Osage Kalesi'nden yola çıktı, Kayalık Dağlar'ı aştı ve dağların ötesindeki bölgede yaklaşık olarak üç yıl yaşadı. Birleşik Devletler sınırları içinde son yıllarda bilim adamlarının ve serüvencilerin gezip dolaşmadığı neredeyse bir karış toprak kalmamıştır. Ama bizim topraklarımızın kuzeyinde ve Mackenzie Nehri'nin batısında yer alan bu engin, ıssız bölgeye bildiğimiz kadarıyla Mr. Rodman'la birkaç adamının dışında hiçbir uygar insan adım atmamıştır. Kayalık Dağlar'ı *ilk defa* kimin aştığı sorununa gelince, buraya kadar söylediklerimizden bu girişimin onurunun hiçbir şekilde Lewis'la Clarke'a verilmeyeceği açıktır, çünkü Mackenzie bunu 1793'te başarmıştır, aslını sorarsanız bu devasa engelleri ilk aşan kişi Mr. Rodman'dır, bu dağları o 1792'de aşmıştır. Bu yüzden dikkatleri aşağıdaki olağanüstü öyküye çekmemiz hiç de yersiz sayılmaz.

G.M. Editörleri⁹

İKİNCİ BÖLÜM

Babamla iki kız kardeşimin ölümünden sonra Point'teki çiftliğimize artık ilgi duymaz oldum ve onu yok pahasına M. Junôt'ya sattım. Tuzak kurmak amacıyla Missouri Nehri'nin yukarılarına çık-

9 Bu girişin Poe'nun elinden çıktığı su götürmez.

mayı sık sık düşünürdüm; bu durumda nehir yukarı bir keşif gezisine çıkmaya ve Kuzeybatı Kürk Şirketi'nin temsilcilerine *Petite Côte*'da¹⁰ kolayca satabileceğimi bildiğim hayvan derileri elde etmeye karar verdim. Biraz girişimcilik ve cesaretle başka yollara kıyasla bu şekilde daha kolay servet kazanılacağına inanıyordum. Avlanmaya ve tuzak kurmaya, bunları hiçbir zaman iş edinmemiş olsam da, her zaman büyük düşkünlük göstermişimdir hem Pierre Junôt'nun sık sık bana sözünü ettiği ülkenin batı kesimlerini keşfetmeyi çok arzuluyordum. Pierre, bütün malımı mülkümü satın alan komşumun en büyük oğluydu, çok tuhaf tavırları ve garip bir kafa yapısı olmasına karşın dünyanın en iyi kalpli insanların biriydi ve çok güçlü kuvvetli olmasa da kesinlikle yeryüzünün gördüğü en cesur insandı. Kanada kökenliydi ve Kürk Şirketi hesabına *voyageur*¹¹ sıfatıyla birkaç küçük yolculuk yapmıştı; bu sıfatla çağrılmaya ve gezileri hakkında konuşmaya bayılırdı. Babam Pierre'i çok severdi, ben de öyle; küçük kız kardeşim Jane de ondan çok hoşlanıyordu, yaşasaydı eminim onunla evlenirdi.

Pierre babamın ölümünden sonra nasıl bir yol tutacağıma tam olarak karar vermediğimi görünce, nehirde küçük bir keşfe çıkmam hususunda ısrarcı oldu, bu yolculukta kendisi de bana eşlik edecekti; isteklerini kabul ettirmekte pek zorlanmadı. Missouri yukarı çıkabildiğimiz kadar çıkmaya, yol boyunca tuzak kurmaya, avlanmaya ve her ikimiz için de bir servet sayılacak kadar kürk elde etmeden geri dönmemeye karar verdik. Pierre'in babası buna karşı çıkmadı ve ona üç yüz dolar verdi; bunun üzerine araç gereç satın almak ve yolculuk için mümkün olduğunca çok sayıda adam tutmak amacıyla *Petite Côte*'a gittik.

Petite Côte, Missouri'nin batı yakasında nehrin Mississippi'yle birleştiği yerin yaklaşık yirmi mil kuzeyinde küçük bir yerleşimdir. Bir dizi alçak tepenin eteğinde ve haziran taşkınlarının ulaşamayacağı kadar yüksek kayalık bir düzlükte yer alır. Düzlüğün yukarı tarafında hepsi de ahşap olmak üzere beş-altıdan fazla ev yoktur, ama daha doğuda bir şapelle nehre paralel konumda on beş

10 Bugünkü adı Saint-Charles.

11 Kanada kürk ticaretinde nehirlerde sandal işleten gemici. Kelime anlamı yolcu, gezgin.

kadar güzel konut bulunur. Çoğu Kanada kökenli yüz kadar rivayet yaşar burada. Bu insanlar son derece uyuşukturlar, arada sırada biraz bahçe işleriyle uğraşmak dışında etraflarındaki verimli toprağı işlemek için parmaklarını kıpırdatmazlar. Geçimlerini esas olarak yerlilerle yaptıkları deri ticareti ve avcılıkla sağlarlar; yerlilerden elde ettikleri derileri Kuzey Batı Şirketi'nin temsilcilerine satarlar. Burada yolculuğumuz için araç gereç ve adam bulmada zorlanmayacağımızı umuyorduk, ama her ikisinde de düş kırıklığına uğradık, çünkü yerleşim yolculuğumuzu güvenli ve verimli kılmak için gerekli gördüğümüz şeyleri sağlamayacak kadar yoksuldu.

Haklarında belirsiz söylentilerden başka bir şey bilmediğimiz yerli kabileleriyle kaynayan bir bölgenin göbeğine dalmak niyetindeydik, çok haklı nedenlerle bu kabilelerin yırtıcı ve kalleş olduklarını düşünüyorduk. Bu yüzden bol miktarda silah ve cephaneye edinmemiz ve çok sayıda adam tutmamız şarttı; bu yolculuktan kâr sağlayacaksa topladığımız postları eve getirmek için yanımızda yeterince kano götürmemiz gerekiyordu. *Petite Côte*'a vardığımızda Mart ayının ortalarıydı; hazırlıkları Mayıs'ın sonuna kadar tamamlayamadık. Adam ve erzak temin etmek için iki defa nehrin aşağısına, Point'e adam göndermek zorunda kaldık; bunlar da pek ucuza patlamadı. Pierre, Mississippi'nin yukarı kesimlerine yaptıkları bir yolculuktan dönen bir gruba rastlayıp onların en iyi adamlarından altısını tutmasa, bir kano ya da pirogun¹² yanı sıra artan erzak ve cephanelerini satın almasaydı, kesinlikle gerekli olan malzemeleri elde edebileceğimiz yoktu.

Tam zamanında yetişen bu yardım sayesinde Haziran'ın birinden önce yolculuğa neredeyse hazır durumdaydık. Ayın üçünde (1791) *Petite Côte*'daki dostlarımıza veda edip keşif seferimize başladık. Grubumuz toplam on beş kişiydi. Bunlardan beşi *Petite Côte*'lu Kanadalılardı ve daha önce nehir yukarı kısa keşif yolculuklarına çıkmışlardı. İyi kayıkçı ve mükemmel arkadaşları; Fransızca şarkılar söylemeye ve içmeye gelince kimse ellerine su dökemezdi, bununla birlikte sarhoş olup işlerini aksattıkları görülmüş şey değildi. Her zaman keyifleri yerinde, her zaman ça-

12 Oyma kayık.

lışmaya hazırdılar; ama avcılıkta çok iyi olduklarını düşünmüyorum, savaşçı olarak da pek güvenilir olmadıklarını kısa sürede öğrendim. Bu beş Kanadalıdan ikisi nehrin ilk beş-altı yüz millik bölümünde (o kadar yukarı çıkabilirsek tabii) bize tercümanlık yapacaklardı, sonra gerekirse, ara sıra tercüman olarak bir yerli bulmayı umuyorduk, ama mümkün olduğunca yerlilerle karşılaşmaktan kaçınmak ve sayımız bu kadar azken onlarla ticaret yapma riskine girmektense tuzaklarımızı kendimiz kurmak karardıydık. Niyetimiz ihtiyatla ilerlemek, mecbur kalmadıkça varlığımızı belli etmemekti.

Pierre'in Mississippi seferinden dönen tekmeden tuttuğu altı adam Kanadalılardan tahmin edilemeyecek denli farklıydılar. Beşi kardeş olup soyadları Greely idi (John, Robert, Meredith, Frank ve Poindexter) ve bunlardan daha gözüpek ya da daha mükemmel insanlar dünyada bulunmazdı. John Greely kardeşlerin en büyüğü ve en iriyarı olanıydı, ayrıca Kentucky'nin (hepsi Kentuckyliydi) en kuvvetli adamı ve en iyi atıcısı olarak ün yapmıştı. Boyu bir seksenin üzerindeydi, fevkalade geniş omuzlara, güçlü kuvvetli uzuvlara sahipti. Çok güçlü kuvvetli insanların çoğu gibi son derece iyi huyluydu ve bu nedenle hepimiz tarafından çok seviliyordu. John kadar olmasa bile, diğer dört kardeş de güçlü kuvvetli insanlardı. Poindexter de uzun boyluydu, ama çok sıskaydı, son derece vahşi bir görünüşü olmasına karşın ağabeyi gibi yumuşak huyluydu. Hepsi de tecrübeli avcılardı ve çok iyi atıcıydılar. Pierre'in bizimle gelmeleri için yaptığı teklifi memnuniyetle kabul etmişlerdi, bunun üzerine girişimin kârından Pierre'le ve benimle eşit pay almaları için yeni bir düzenleme yaptık; yani kazancımızı üçe bölecektik; bir pay benim, bir pay Pierre'in olacak, bir pay da beş kardeş arasında bölüşülecekti.

Çıktığı seferden dönen tekmeden aldığımız altıncı adam da çok iyi biriydi. Adı Alexander Wormley olan bu Virginialı çok tuhaf bir adamdı. Başlangıçta vaizmiş, daha sonra peygamber olduğu vehmine kapılıp, saç sakal birbirine karışmış vaziyette, yalınayak ülkeyi dolaşmaya çıkmış, önüne gelene uzun uzun vaazlar vermiş. Bu sanrı şimdi başka bir kanala yönelmişti; ülkenin gizemli bir köşesinde altın madenleri bulmaktan başka bir şey düşünmez olmuş-

tu. Bu konuda tam bir deliydi, ama başka şeyler söz konusu olduğunda ne kadar akli başında, hatta derin bir kavrayışa sahip olduğunu gösteriyordu. İyi bir kayıkçı, iyi bir avcıydı, çok yiğit biri olmasının yanı sıra son derece güçlü ve ayağına çabuktu. Gayretli biri olması nedeniyle kendisine çok güveniyordum; bunda da, görüleceği gibi, sonunda hayal kırıklığına uğramadım.

Diğer iki adamımız Pierre Junôt'nun hizmetkârı olan Toby adlı bir zenciyle Mills' Point yakınlarındaki bir ormanda karşılaştığımız ve niyetimizden söz eder etmez bize katılan bir yabancıydı. Adı Andrew Thornton'du, o da Virginialıydı ve yanılmıyorsam iyi bir aileden, eyaletin kuzeyindeki Thorntonlardandı. Üç yıl önce Virginia'dan ayrılmış ve bütün bu süre zarfında, yanında Newfoundland türü iri bir köpekten başka arkadaşı olmadan ülkenin batısını dolaşıp durmuştu. Hiç kürk toplamamıştı, görünüşe bakılırsa serüven peşinde gezip dolaşmaktan başka bir amacı yoktu. Geceleri kamp ateşinin çevresinde oturduğumuzda çölde yaşadığı zorlukları ve serüvenleri anlatarak sık sık bizi eğlendirirdi. Bunları öyle ciddi bir tavırla anlatırdı ki, çoğunun çok hayret verici şeyler olmasına karşın doğruluklarından kuşkulanmak hiç kimsenin aklına gelmezdi. Daha sonraki deneyimlerimiz, yalnız bir avcının yaşadığı tehlikelerin ve güçlüklerin pek abartılamayacağını, asıl maharetin onları dinleyiciye yeterince canlı anlatmak olduğunu bize öğretti. Thornton'u daha ilk gördüğüm andan itibaren çok sevdim.

Toby hakkında sadece bir iki laf ettim, ama bu demek değildi ki Toby grubumuzun en önemsiz kişisiydi. Çok uzun yıllardan beri yaşlı M. Junôt'nun ailesinin hizmetindeydi ve sadık bir zenci olduğunu göstermişti. Bizim çıktığımız türden bir sefere katılmak için oldukça yaşlıydı, gel gör ki Pierre'in onu arkada bırakmaya gönüllü razı gelmiyordu. Hâlâ gücü kuvveti yerindeydi, yorulmak nedir bilmiyordu. Fiziksel güç bakımından Pierre grubumuzun belki de en zayıf olanıydı, ama çok zeki ve cesurdu; hiçbir şey gözünü korkutamazdı. Tavırları bazen aşırı ve şamatacıydı; bu da onun sık sık ağız kavgalarına girmesine yol açıyordu; bir iki defa keşif seferimizin başarısını ciddi olarak tehlikeye soktu. Ama hakiki bir dosttu ve bu bakımdan onu çok değerli buluyordum.

Böylece *Petite Côte*'dan ayrıldığımızda grubumuzda yer alan insanları kısaca tanıtmış oldum.¹³ Kendimizi ve yükümüzü taşımak, elde edeceğimiz kürkleri geri getirmek için iki büyük kayığımız vardı. Bunlardan küçük olanı huş ağacı kabuğundan yapılmış, ladin ağacının köklerinden elde edilen liflerle bağlanmış, ek yerleri çam reçinesiyle kalafatlanmış bir pirogdu ve altı kişinin rahatlıkla taşıyabileceği kadar hafifti. Yirmi ayak uzunluğundaydı; kürekçi sayısı dörtle on iki arasında değişiyordu; filika küpeştesine kadar yüklü olduğunda su çekimi on sekiz parmak, boşken en fazla on parmaktı. Diğer *Petite Côte*'da bizim yaptığımız bir tekneydi (kanoyu Pierre, Mississippi'den dönen gruptan satın almıştı). Tekne otuz ayak uzunluğundaydı, filika küpeştesine kadar yüklü olduğunda su çekimi iki ayaktı. Yirmi ayak uzunluğunda bir güvertesi ve sağlam kapılı bir kamarası vardı; bu kamara hepimizi alabiliyordu, çünkü tekne çok genişti. Kamaranın meşe tahtasından yapılmış çift kat duvarları, arasına üstüüpü doldurulmuş olduğundan kurşungeçirmezdi; duvarların birçok yerine küçük delikler açmıştık, saldırıya uğramamız halinde bu deliklerden ateş açabileceğimiz gibi düşmanın hareketini de izleyebilecektik. Ayrıca bu delikler, kapıyı kapattığımızda bize hava ve ışık sağlıyordu; gerektiğinde delikleri sıkı sıkıya kapatmamıza yarayacak tıplarımız vardı. Teknenin geriye kalan on ayaklık bölümünün üstü açıktı, burada rahat rahat altı kürek kullanabilirdik, ama esas olarak güverte boyunca yer değiştirerek kullandığımız sıriklarla yürütüyorduk tekneyi. Bundan başka pruvanın iki metre kadar berisinde, yelken çekmesi ve indirmesi kolay kısa bir direğimiz vardı, elverişli rüzgâr çıktığında bu direğe kare şeklinde büyük bir yelken çekiyorduk, rüzgâr baş taraftan estiğindeyse yelkeni topluyorduk.

Pruvada, güvertenin altındaki bir bölmeye kalitelisinden on fiçi barut ve yeteri miktarda saçma depolamıştık, saçmaların onda biri tüfek mermisi olarak hazır durumdaydı. Buraya ayrıca, yolculu-

13 Mr. Rodman kendi eşkâlini vermiyor, bir grubun tanıtımı, liderinin portresi verilmeden asla tamamlanmış sayılmaz. Mr. James Rodman'ın şu anda önümüzde duran notunda "Nehir yukarı yolculuğa çıktığında," denmektedir, "Rodman yirmi beş yaşındaydı. Son derece sert ve hareketli bir adamdı, ancak bir altmışın az üzerindeki boyuyla ufak tefek biriydi, sağlam yapılydı, bacakları biraz çarpıktı. Dış görünümü bir Yahudiyi andırıyordu, ince dudaklı, asık yüzlüydü." – G.M. Editörleri.

ğumuz sırasında kullanmak zorunda kalacağımız bir an gelebileceği düşüncesiyle kundaklı küçük bir pirinç topu, fazla yer kaplamasın diye söküp parçalarına ayırarak yerleştirmiştik. Bu top İspanyolların iki yıl evvel Missouri'den aşağı doğru gelirken *Petite Côte*'un beş-on mil yukarısında bir pirogdan düşürerek kaybettikleri üç toptan biriydi. Kanonun alabora olduğu yerde oluşan bir kum birikintisi nehir yatağını öyle değiştirmişti ki toplardan birini bulan bir yerli yardım temin ederek topu nehirden çıkarmış ve yerleşim merkezine getirerek beş galon viskiyle trampa etmişti. *Petite Côte*'lular bunun üzerine gidip diğer iki topu da nehirden çıkarmışlardı. Çok küçük toplardı bunlar, ama malzemeleri çok iyiydi ve işçiliklerine diyecek yoktu, üstlerine bazı Fransız sahra toplarındaki gibi yılan şeklinde süsler oyulmuştu. Topların yanında elli adet demir gülle bulunmuştu; bunların hepsini satın aldık. Bu topu nasıl elde ettiğimizi anlatıyorum, çünkü ileride görüleceği gibi bu top bazı eylemlerimizde önemli bir rol oynamıştır. Bundan başka, sandığa koyup baş taraftaki diğer ağır silahların yanına kaldırdığımız on beş adet yedek tüfeğimiz vardı. Pruvanın suya iyice batması için ağırlıkları buraya koyuyorduk; nehir dibindeki kökler ve kütükler nedeniyle en iyi yöntem budur.

Daha başka tür silahlardan da yeterince edinmiştik; herkesin sağlam birer küçük baltası, bir bıçağı ve tüfeğiyle cephanesi vardı. Her kayıkta bir kazan, üç büyük balta, bir çekme halatı, gerektiğinde eşyaların üstünü örtmek için iki muşamba ve su boşaltmak için iki büyük sünger bulunuyordu. Pirogun ayrıca (sözünü etmeyi unuttuğum) küçük bir direkyle yelkeni vardı ve onarım amacıyla bir miktar zambak, huş ağacı kabuğu ve *watape*¹⁴ taşıyordu. Kanada bundan başka, Mississippi'den dönen tekneden satın aldığımız ve yerlilerin ilgisini çekeceğini düşündüğümüz için getirmeyi uygun bulduğumuz mallar yüklüydü. Yerlilerle ticaret yapmak gibi bir niyetimiz yoktu, ama bu mallar bize çok ucuza teklif edilmiş, biz de belki işimize yarar diye satın almayı uygun bulmuştuk. Bunlar ipek ve pamuklu mendiller, iplik, misina, sicim, şapkalar,

14 Kuzey Amerika yerli dillerinin en önemlilerinden olan Algonkin dilinden Kanada Fransızcasına geçmiş bir sözcük. Yerlilerin kanolarını dikmekte kullandıkları bazı bitkilerin uzun ve dayanıklı kökleri.

ayakkabılar, çoraplar, çatal, bıçaklar, hırdavat, patiskalar, basmalar, pamuklular, pipo tütün ve çiğneme tütün, ucuz battaniyeler, incik boncuk, vb.'den ibaretti. Bütün bunlar, üçü bir adamın taşıyacağı şekilde küçük paketler haline getirilmişti. Yiyecek içecek de aynı şekilde kolayca indirilip kaldırılacak şekilde paketlenmiş, her kayığa bir parçası konulmuştu. Toplam olarak yüz kilo domuz eti, üç yüz kilo bisküvi ve üç yüz kilo *pemmican*ımız vardı. Bunu uzun yolculuklarda, avın bol bulunmayacağından korkulduğunda Kuzey Batı Şirketi'nin kullandığını söyleyen Kanadalıların usulüne göre *Petite Côte*'da hazırlamıştık. Hazırlanışı çok tuhaftı. Büyükbaş bir hayvanın etinin yağsız kısımları ince ince dilimlenip hafif bir ateşin üzerindeki tahta bir ızgaraya yerleştirilir veya (bizim yaptığımız gibi) güneşe ya da bazen ayaza bırakılır. Bu şekilde yeterince kurduğunda iki büyük taş arasında dövülerek yıllarca dayanacak hale getirilir. Bununla birlikte büyük miktarlarda stoklanacak olursa ilkbaharda buzların çözülmesiyle bozunmaya başlar ve iyi havalandırılmazsa çok geçmeden çürür. Kuyruk yağıyla birlikte içyağı eritilir ve kaynar halde dövülmüş etle yarı yarıya karıştırılır, torbalanıp üzerine basınç uygulanır, artık pişirmeye gerek kalmadan yenebilecek durumdadır; tuz veya sebze ilave etmeden de çok lezizdir. En iyi *pemmican* ilik ve kurutulmuş meyve ilavesiyle yapılır ve nefis bir besindir.¹⁵ Viskimiz, her biri beşer galonluk damacanalardaydı ve yirmi damacana, yani toplam yüz galon viskimiz vardı.

Her şey usulünce yüklenip, Thornton'un köpeği dahil bütün ekip kayıklara bindiğimizde, büyük kamara dışında kayıkta boş yer kalmadığını gördük; kötü havalarda burada uyumak istediği-

15 Mr. Rodman tarafından burada tarif edilen *pemmican* bizim için tamamen yeni ve okurlarımızın hiç kuşkusuz Parry, Ross, Back ve diğer kuzey kâşiflerinin günlüklerinden gayet aşina olduklarından çok farklıdır. Bizim bildiğimiz *pemmican*, anımsadığım kadarıyla, yağından tamamen temizlenmiş etin iyice çekip lapa kıvamını alıncaya kadar sürekli olarak kaynatılması yoluyla yapılmaktaydı. Bu lapaya birçok baharat ve çokça tuz ilave ediliyor ve böylece küçük bir hacmin büyük bir besleyicilik kazandığı varsayılıyordu. Ancak bir hastanın midesindeki açık bir yara üzerinde sindirim sürecini gözlemlene ve deneyler yapma fırsatını bulan Amerikalı bir cerrahın deneyimi bu süreçte asıl önemli olanın söz konusu *hacmin* kendisinin olduğunu göstermiştir, sonuç olarak gıdanın besleyici özelliğinin yoğunlaştırılması büyük ölçüde gerçeğe aykırılık içermektedir – G.M. Editörleri.

miz için buraya eşya koymak istememiştik. Kamarada silahlarımız, bir miktar cephane, birkaç kunduz kapanı ve yer örtüsü olarak kullanılan bir ayı postundan başka bir şey yoktu. Yerimizin darlığı bizi ne olursa olsun uygulamaya devam edeceğimiz bir çareye başvurmak zorunda bıraktı: Dört avcı gruptan ayrılıp nehir boyunca ilerleyerek bir yandan avlanacak, bir yandan da keşif kolu görevi yapacak, bizi yaklaşan yerlilere karşı uyaracaktı. Bu amaçla iki at temin ettik ve bunlardan birini nehrin güney kıyısını takip edecek olan Robert ve Meredith Greely'ye, diğerini kuzey yakası boyunca ilerleyecek olan Frank'le Pointdexter'e (Greely) verdik. Atlarla, vurdukları avları getireceklerdi.

Bu düzenleme, sayımızı on bire indirerek kayıklarımızı epey rahatlattı. Küçük kayıkta *Petit Côte*'lu iki adamla, Toby ve Pierre Junôt vardı. Büyüğündeyse Peygamber (onu böyle çağırıyorduk) yani Alexander Wormly, John Greely, Andrew Thornton, *Petite Côte*'lu üç adam, ben ve Thornton'un köpeği.

Genellikle olmasa da bazen kürek çekiyorduk; çoğunlukla kıyıdaki ağaçların dallarına asılarak kendimizi çekiyorduk veya arazinin izin verdiği yerlerde bir çekme halatı kullanıyorduk ki bu en kolay yoldu; kimimiz kıyıya çıkıp kayığı çekerken, kimimiz kayıkta kalıp uzun sıriklarla onu kıyıdan uzak tutuyorduk. Çok sık olarak da hep birlikte sırık kullanıyorduk. Kanadalılar kürek çekmede olduğu gibi bu yöntemde de (dip çok çamurlu, bataklık kumuyla dolu veya çok derin değilse) çok ustaydılar. Demir uçlu, uzun, esnemeyen, hafif sıriklar kullanıyorlar; kayığın ön tarafına gidip her iki yana eşit sayıda diziliyor, sonra yüzlerini kayığın arka tarafına çevirip sıığı nehrin dibine kadar batırıyorlar ve sıığın ucu sağlam bir yere değince baş kısmını bir yastıkla korunan omuzlarına dayayıp iterek küpeşte boyunca geriye doğru yürüyor, kayığın hızla ilerlemesini sağlıyorlar. Sırık kullanırken dümenciye gerek duyulmaz, çünkü sıriklar kayığın tam istenilen yönde ilerlemesini sağlar.

Suda yürüyerek tekneyi elle çekmemiz gerektiğinde, hızlı akıntılarla veya sığ sularla karşılaştığımızda zaman zaman değişik yöntemlere başvurarak Missouri Nehri yukarı serüvenli yolculuğumuza başladık. Bu keşif gezisinin esas amacı olan hayvan derilerini,

büyük çoğunluğu itibariyle hain bir ırk olduğunu ve bizimki gibi küçük grupların emniyetle ilişki kuramayacaklarını uzun zaman önce öğrendiğimiz yerlilerle ticaret yaparak değil, esas olarak avlanarak ve tuzak kurarak elde edecektik. Geçmeyi düşündüğümüz yoldan daha önce geçen serüvencilerin topladıkları kürkler genellikle kunduz, su samuru, sansar, vaşak, vizon, misk sıçanı, ayı, tilki, gri tilki, volverin, rakun, kakım, kurt, bizon, geyik, elk kürklerini içeriyordu, ama biz kendimizi daha pahalı kürklerle sınırlamak niyetindeydik.

Petite Côte'tan yola çıktığımızda son derece nefis bir sabahtı, grubumuzun neşesine diyecek yoktu. Yaz henüz başlıyordu, hareket anında karşıdan esen yel baharın tadına doyulmaz yumuşaklığını taşıyordu. Güneş gökyüzünde pırıl pırıl parlıyordu, ama hava pek sıcak değildi. Nehirde buz diye bir şey kalmamıştı ve gayet hızlı olan akıntı, suların çekildiği zamanlarda Missouri kıyılarının şeklini bozan engebeli, bataklık alüvyonları gözlerden gizliyordu. Nehir şimdi en etkileyici görünümüne bürünmüştü; bir yanda söğüt ve kavaklar arasından akıyor, diğer yanda olanca gücüyle yüklendiği kıyıda derin falezler oluşturuyordu. Nehir yukarı bakıp (bu noktada batıya doğru göz alabildiğine uzanıyor, suları çok uzaklarda gökyüzüyle birleşiyor gibi görünüyordu) bu suların katettiği engin toprakları, beyaz adamın henüz bilmediği ve belki de Tanrı'nın harikalarıyla dolu o toprakları düşündüğümde daha önce hiç hissetmediğim kadar büyük bir heyecan duydum ve bu soylu nehir boyunca daha önce hiçbir serüvencinin çıkamadığı kadar yukarılara çıkmamın önünde dikilecek hiçbir engele boyun eğmemeye karar verdim içimden. O anda sanki insanüstü bir enerjiye sahiptim, öylesine hayat doluydum ki kayığın dar sınırlarına sığmakta zorlanıyordum. Çayırlarda hoplayıp zıplamamı, sağa sola koşturmamı esinleyen duyguların dizginlerini serbest bırakmak için nehrin kıyısında, Greelylerle birlikte olmayı arzuluyordum. Bu duygularımı, keşif seferimize derin bir ilgi duyan ve çevremizdeki manzaranın güzelliğine hayranlık duyan Thornton da büyük ölçüde paylaşıyordu; o andan itibaren Thornton'un gözümdeki değeri daha da büyüdü. Hayatımın hiçbir anında, yanlış anlaşılma tehlikesiyle karşılaşmadan serbestçe konuşabileceğim bir dost ihti-

yacını o andaki kadar yakıcı bir şekilde hissetmemiştim. Yakınları-
mın ansızın ölmesi beni hüzne boğmuş ancak ruhsal bunalıma sü-
rüklememişti; teselliye vahşi doğa manzaralarında arıyordum; ben-
ce aynı duyguları paylaşan birinin arkadaşlığı olmadan bu manza-
raların ve esinlediği düşüncelerin tam olarak tadına varılamazdı.
Thornton, alay edilme korkusuna kapılmadan içimi dökebilece-
ğim, yüreğimi altüst eden tüm duyguları rahatça açıklayabileceğim
biriydi; şahsında benim kadar coşkulu bir dinleyici bulduğumdan
emindim. Ömrümde ne daha evvel ne daha sonra doğal güzellikler
konusundaki fikirleri benimkilerle bu kadar uyuşan birine rastla-
dım, sadece bu durum bile ona derin bir dostluk beslememe yet-
ti. Keşif seferi boyunca iki kardeş gibiydik, ona danışmadan hiçbir
karar almıyordum. Pierre’le de iyi dosttuk, lakin aramızda paylaşı-
lan fikirlerin yarattığı bağlar –insanlar arasındaki bağların en güç-
lüsü– yoktu. Hassas biri olmakla birlikte benim doğaya dinsellik
derecesinde düşkünlüğümü anlayamayacak denli havai idi.

Yolculuğumuzun ilk günü, geceye doğru nehrin güney kıyısın-
daki büyük bir mağaranın ağzını geçerken zorlanmamız dışında
olaysız geçti. Rahat altmış metre yüksekliğinde bir falezin dibin-
de yer alan ve suya doğru biraz çıkıntı yapan bu mağaranın çok
kasvetli bir görünüşü vardı. Mağaranın uzunluğunu açıkça seçe-
miyorduk, ama yüksekliği beş metre civarında, genişliğiye on beş
metreydi.¹⁶ Nehir mağaranın önünden büyük bir hızla akıyordu,

16 Burada sözü edilen mağaraya tüccarlar ve kayıkçılar “Taverna” adını verirler. Fale-
zin yüzeyinde yerlilerin bir zamanlar büyük saygı gösterdiği birtakım garip resim-
ler bulunmaktadır. Bu mağaradan bahsederken Yüzbaşı Lewis mağaranın otuz al-
tı metre genişliğinde, altı metre yüksekliğinde ve on iki metre uzunluğunda oldu-
ğunu ve üzerindeki falezin neredeyse doksan metre yüksekliğe ulaştığını söyler.
Mr. R.’nin anlatısında verilen boyutların her bakımdan Yüzbaşı Lewis’inkilerin ge-
risinde kaldığına dikkati çekmek istiyoruz. Çok aşikâr heyecanına rağmen, gezgini-
miz asla olayları abartmaya kalkışmamıştır. Buna benzer birçok durumda *niceliksel*
değerlendirmeleri (kelimenin tam anlamıyla), daha sonra kanıtlandığı gibi her za-
man gerçeğe uygun olmuştur. Bunu dikkate değer bir kişilik özelliği olarak görü-
yoruz. Bu durum, bu gözlemler dışında hakkında hiçbir şey bilmediğimiz bölgeler
hakkında söylediklerini inanılır kılıyor. *İzlenimlere* gelince, tam tersine, Mr. Rod-
man’ın garip yaradılışı onu *aşırılığa* itiyor. Örneğin, biraz önce sözü edilen mağara-
dan *kasvetli bir görünüşü var* diye söz etmektedir, mağarayı bu şekilde tanımlama-
sının asıl nedeni kayalığın önünden geçtiği sıradaki kendi sıkıntılı ruh halidir. Bu
günlüğü okurken bu ayrıntıları akılda tutmak yerinde olacaktır. Anlattığı olaylar-
da asla bir abartı söz konusu değildir, bu olaylardan edindiği izlenimlerse sıradan

falezin kayıkları çekmemizi engellemesi yüzünden bu noktayı aşmak için çok çaba sarf etmek zorunda kaldık. Sonunda bunu bir kişi dışında hepimiz büyük tekneye geçerek başardık. Pirogda kalan tek kişi mağaranın aşağısında demirledi. Hep birlikte küreklere asılarak tekneyi bu zor geçidin ilerisine geçirmeyi başardık; nehir yukarı yeterince çıktıktan sonra, ilerlerken laçka ettiğimiz bir halat yardımıyla pirogu çektik. Gün içerisinde iki küçük dereyle çok sayıda küçük adayı, Bonhomme ve Osage Femme nehirlerini geçtik. Rüzgârın karşıdan esmesine karşın yaklaşık yirmi beş mil yol aldık ve geceleyin nehrin kuzey yakasında *Diable* adı verilen bir ivinti yerinin ayağında kamp kurduk.

Dört Haziran. Bu sabah erken saatlerde Frank ve Poindexter Greely semiz bir karacayla kampımıza geldiler, bunu kahvaltıda büyük bir neşe içinde yedikten sonra hevesle yeniden yola koyulduk. *Diable* ivintisinde, akıntı büyük bir kuvvetle nehrin güney kıyısındaki çıkıntı yapan kayalara çarpar ve kayık kullanmayı zora sokar. Bu noktanın az yukarısında bize epey sorun çıkaran bazı bataklık kum setlerine rastladık; nehir kıyılarının burada sürekli yıkılması nehir yatağının herhalde zamanla büyük ölçüde değişmesi sonucunu verecektir. Saat sekizde doğudan esmeye başlayan bir rüzgârın yardımıyla hızla ilerleyip karanlık basıncaya kadar otuz mil, belki de daha fazla yol aldık. Kuzey kıyısında Du Bois Nehri'ni, Charité¹⁷ adlı küçük bir dereyi ve birçok küçük adayı geçtik. Geceleyin, yakınlarda kamp kurabileceğimiz başka bir yer olmadığından bir grup kavak ağacının altında kıyıya yanaştığımızda sular hızla yükselmekteydi. Hava çok güzel, bense uyuyamayacak denli heyecanlıydım, bu yüzden Thornton'dan bana eşlik etmesini isteyerek yörede bir gezintiye çıktım ve neredeyse gün ağarıncaya kadar geri dönmedim. Ekibin geri kalanı ilk defa kamarada yattı ve kamaranın rahatça beş-altı kişiyi alabileceğini gördüler. Geceleyin güverteden gelen, kaynağını keşfedemedikleri tuhaf bir sesle uykuları bölündü, birkaçı gürültünün nedenini anlamak için dışa-

bir izlenime göre biraz abartılıdır. Yine de görülen ve betimlenen şeylerin yarattığı duygular dışında bu abartılarda gerçeğe aykırılık yoktur. Düşünme biçimine gelince, bize fazlasıyla süslü görünen bu biçim gerçekten doğru, tek biçimdir – G.M. Editörleri.

17 La Charette? Du Bois hiç kuşku yok ki Wood Nehri'dir – G.M. Editörleri.

rı fırladılsa da davetsiz misafir kayıplara karışmıştı. Gürültüyle ilgili yapılan tariflerden bu sesleri taze yiyeceğimizin (dünkü karanın) kokusunu alan ve bir kısmını kapıp kaçmaya çalışan bir yerli köpeğinin çıkardığı sonucuna vardım. Bundan kuşku yoktu, ama bu olay geceleri nöbet tutmamakla kendimizi ne kadar büyük bir tehlikeye attığımızı gösteriyordu, bundan böyle geceleri nöbet tutmaya karar verdik.

(İlk iki günün olaylarını böylece Mr. Rodman'ın kendi sözleriyle aktardıktan sonra, Missouri yukarı yolculuğunun on Ağustos'ta Platte Nehri'nin ağzına varıncaya kadarki bölümünü atlıyoruz. Nehrin bu bölümü çok iyi bilinmektedir, öyle çok betimlenmiştir ki bu konuda daha fazla şey söylemek gereksizdir. Zaten yolculuğun bu bölümüyle ilgili olarak günlükte bölgenin doğal özellikleriyle sıradan bir kayık yolculuğunda ve av seferinde rastlanılan olaylardan daha fazlası bulunmamaktadır. Grup tuzak kurmak amacıyla üç defa durdu, ama büyük bir başarı elde edemedi ve sonunda deri toplamak için düzenli girişimlerde bulunmadan önce bölgenin derinliklerine daha fazla dalmak gerektiği sonucuna varıldı. Atladığımız iki aylık süre içerisinde sadece iki önemli olay kaydedilmiştir. Bunlardan birisi Jacques Lauzanne adlı bir Kanadalının çingiraklı yılan sokması sonucunda ölmesi, diğeri Eyalet Mülki Amiri'nin emriyle grubun yolunu kesip geri döndürmek için gönderilen bir İspanyol heyetine rastlamalarıydı. Ama birliğin başındaki subay keşif gezisiyle öyle ilgilendi ve Mr. Rodman'dan öyle hoşlandı ki gezginlerimizin yollarına devam etmelerine izin verildi. Osage ve Kanzas Yerlisi birçok küçük grup zaman zaman kayıkların etrafında dolaşılsa da hiçbir düşmanca tavır göstermediler. Bu yüzden sayıları artık on dörde inmiş bulunan yolcularımızı şimdilik 10 Ağustos 1791'de Platte Nehri'nin ağzında bırakıyoruz.)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

(Platte Nehri'nin ağzına vardıktan sonra yolcularımız üç gün kamp kurdular; bu zaman zarfında esas olarak eşyalarını ve erzaklarını havalandırmakla, yeni kürek ve sııklar yapmakla ve ciddi

bir şekilde hasar görmüş olan huş kabuğu kayığı onarmakla uğraşı-
tılar. Avcılar bol miktarda av hayvanıyla döndüler; kayıklar bun-
larla ağzına kadar dolduruldu. İstendiği kadar geyik vardı civarda,
hindinin ve semiz orman tavuklarınınnsa haddi hesabı yoktu. Bun-
dan başka ekip çeşitli türden balıklarla kendine ziyafetler çekti ve
kıyıya yakın bir yerde nefis bir yaban üzümü türü buldu. İki haf-
tayı aşkın bir süre hiç yerli görmediler, çünkü av mevsimiydi, yer-
liler otlaklardaki bizonlarla uğraşıyor olmalıydılar. Eksiklerini gi-
derdikten sonra yolcularımız kamplarını toplayıp Missouri yukarı
yola koyuldular. Yeniden günlüğün sözlerine dönüyoruz.)

14 Ağustos. Güneydoğudan esen uygun bir rüzgârla yola koyul-
duk ve nehrin ortasında akıntının çok güçlü olmasına karşın, kar-
şı akımlardan yararlanarak güney kıyısı boyunca hızla yukarı çık-
tık. Öğlen vakti, bin beş yüz dönüm kadar bir toprak parçasının
epeyce çökmüş gibi görüldüğü bir yerde güneybatı kıyısındaki ba-
zı dikkat çekici yükseltileri incelemek için durduk. Civarda bu çö-
kük alanın suyunu çekiyor gibi görünen büyükçe bir göl bulun-
yordu. Bu gölü en yükseği nehre en yakın olmak üzere hepsi kum
ve çamurdan çeşitli büyüklüklerde ve şekillerde yükselti çevre-
liyordu. Bu küçük tepelerin doğal mı yoksa yapay mı olduklarına
bir türlü karar veremedim. Suyun şiddetle aşındırdığı toprağın ge-
nel görüntüsü olmasa bunların yerliler tarafından yapılmış oldu-
ğunu varsayardım.¹⁸ Toplam yirmi mil yol katetmiş olduğumuz-
dan günün geri kalan bölümünü bu noktada bekleyerek geçirdik.

15 Ağustos. Bugün ön taraftan çok sert ve kaba rüzgârlar esti
durdu, büyük çabalarla ancak on beş mil yol alabildik. Geceleyin
nehrin kuzey yakasındaki bir falezin dibinde kamp kurduk; No-
daway Nehri'ni geçtikten sonra gördüğümüz ilk falezdi bu. Ge-
ce sağanak halinde bir yağmur bastırdı, Greelyler atlarını getirip
kamaraya sığındılar. Robert güney kıyısından atıyla yüzerek neh-
ri geçti, sonra kanoyu alarak Meredith'i getirmeye gitti. Değme ba-
bayığının harcı olmayan bu iki işe de pek önem vermediği görülü-

18 Bu tepelerin bir zamanlar güçlü bir kabile olan Otoların eski köylerinin yerini gös-
terdiği bugün anlaşılmış bulunmaktadır. Sürekli saldırılardan sayıları çok azalmış
olan Otolar Pavnilerin koruması altına girmiş ve Platte Nehri'nin ağzından otuz mil
kadar güneye göç etmişlerdir – G.M. Editörleri.

yordu, oysa hayatımda gördüğüm en karanlık, en fırtınalı geceydi ve sular çok kabarmıştı. Hava oldukça soğuk olduğundan hepimiz kamaraya yerleştik, Thornton'un, Mississippi'de yerlilerle yaşadığı serüvenlere ilişkin anlattığı hikâyeleri dinleyerek uzun süre uyanık kaldık. İri köpeği ağzından çıkan her sözcüğe dikkat kesilmişti adeta. Thornton ne zaman inanılması güç bir şey söyleyecek olsa ciddi ciddi köpeğin tanıklığına başvuruyordu. “Nep,” diyordu, “bunu hatırlıyor musun?” ya da “Nep bunun doğru olduğuna yemin edebilir, değil mi Nep?” O zaman hayvan gözlerini döndürüp, koca dilini sarkıtıyor ve iri kafasını “Evet, her kelimesi doğru,” dercesine yukarı aşağı sallıyordu. Bu numaranın köpeğe öğretilmiş olduğunu hepimiz biliyor olmakla birlikte, Thornton ne zaman ona başvursa kendimizi kahkahalarla gülmekten dünyada alamıyorduk.

16 Ağustos. Bu sabah erkenden bir adayı, on beş metre genişliğinde bir ırmağı ve on iki mil kadar ileride nehrin ortasındaki büyük bir adayı geçtik. Artık yüksek otlaklara ulaşmış bulunuyorduk, kuzeyde ağaçlı tepeler, güneyde kavak ağaçlarıyla kaplı bir ova uzanıyordu. Nehir menderesler çizerek akıyordu, ama akıntı Platte Nehri'nin aşağısındaki kadar hızlı değildi. Öncekinden çok daha az sayıda ağaca rastladık, ağaçlar çoğunlukla karaağaç, kavak, ceviz, biraz da meşeydi. Rüzgâr neredeyse gün boyu sert esti, karşı akıntıların ve rüzgârın yardımıyla gece olmadan yirmi beş mil yol aldık. Kampımızı güney kıyısında uzun otlarla kaplı geniş bir düzlükte kurduk, düzlükte çok sayıda erik ağacı ve frenküzümü çalıları vardı. Arkamızda ağaçlık dik bir bayır yükseliyordu, burayı tırmanınca bir mil kadar uzunluğunda bir başka otlakla karşılaştık, sonra birincisine benzeyen ağaçlık bir bayır, bunun ardında da göz alabildiğine uzanan bir başka otlak gördük. Başımızın üzerindeki kayalıklardan dünyanın en güzel manzarasını seyrettik.¹⁹

17 Ağustos. Bütün gün kampta kalıp çeşitli işlerle uğraştık. Thornton'la köpeğini yanıma alarak güneye doğru bir gezintiye çıktım, manzaranın baş döndürücü güzelliği beni adeta büyüle-

19 Council Yarı – G.M. Editörleri.

di. Otlakların güzelliği *Binbir Gece Masalları*'nda anlatılan tüm güzellikleri fersah fersah geçiyordu. Derelerin kıyısı, canlı renkleri ve fantastik görünümüleriyle doğal olmaktan çok bir sanat eserine benzeyen öbek öbek kır çiçekleriyle kaplıydı. Ağır kokuları neredeyse bunaltıcıydı. Rüzgârda ileri geri sallanan mor, mavi, turuncu ve kırmızı renkli çiçek okyanusunun ortasında şurada burada bir tür yeşil ağaç adalarına rastlıyorduk. Bu adalar esas olarak çok büyük ve görkemli meşelerden oluşmaktaydı, diplerindeki otlar en yumuşağından yeşil kadife bir giysiyi andırıyordu, ağaçların iri gövdelerine olgun meyvelerle yüklü asmalar tırmanmıştı. Uzaklardaki Missouri'nin çok muhteşem bir görünüşü vardı; nehirdeki adaların çoğu, İngiliz bahçelerindeki dar yolları andıran labirentimsi yollar dışında neredeyse tamamen erik ağaçlarıyla ve daha başka türden çalılarla kaplıydı; bu yollarda geyiklerin ve antilopların gezindiği görülüyordu, yolları da belli ki onlar açmıştı. Gün batarken kampa geri döndük, gezintimizden çok hoşnut kalmıştık. Gece ılıktı, sivrisinekler çok sıkıntı verdi.

18 Ağustos. Bugün nehrin iki yüz metreden daha geniş olmayan dar bir yerinden geçtik, suyun hızla aktığı bu dar kanal kütüklerle ve akıntıda sürüklenen ağaçlarla büyük ölçüde tıkanmıştı. Büyük tekne suda yüzen bir ağaca çarptı ve ağacın dallarından kurtuluncaya kadar yarı yarıya suyla doldu. Bunun sonucunda durup öteberimizi gözden geçirmek zorunda kaldık. Peksimetlerin bir kısmı ıslanmışsa da, baruta bir şey olmamıştı. Burayı geçmek bütün günümüzü aldı, sadece beş mil ilerleyebildik.

19 Ağustos. Bu sabah erkenden yola çıkarak epey yol aldık. Hava serin ve kapalıydı, öğleyin bizi iliklerimize dek ıslatan bir sağanağa yakalandık. Nehrin sol yakasında, son derece tuhaf görünümlü büyük bir kum adasının ağzını neredeyse tamamen gizlediği bir dereyi geçtik. Bu noktadan sonra yolumuza on beş mil daha devam ettik. Dağlar burada nehirden uzakta, on belki de yirmi mil ilerideydiler. Kuzeyde çok sayıda güzel ağacın göze çarpmasına karşılık güney oldukça çıplaktı. Nehrin hemen yakınında çok güzel çayırlar uzanıyordu, kıyı boyunca dört-beş farklı türde üzüm topladık,

hepsinin de tadı güzeldi ve oldukça olgundular, hele iri, mor bir türü vardı ki ne kadar övülse azdı. Avcılar geceleyin nehrin her iki yanından kampa döndüler ve ne yapacağımızı bilemediğimiz kadar çok av eti getirdiler bize –orman tavukları, hindiler, iki geyik, bir ceylan ve çok sayıda kanatları siyah çizgili sarı kuş– bu sonuncuların eti çok lezzetli çıktı. Gün boyu yirmi mil civarında yol aldık.

20 Ağustos. Bu sabah kum yığınlarıyla ve daha bir sürü engelle dolu bir nehirde gayretle ilerledik ve karanlık basmadan son kampımızdan yirmi mil mesafedeki oldukça büyük bir derenin ağzına ulaştık. Kuzeyden gelen bu derenin nehre kavuştuğu yerin tam karşısında büyükçe bir ada bulunuyor. Dört-beş gün kalmak niyetiyle kampımızı burada kurduk, çünkü her şey civarda bol miktarda kunduz bulunduğunu gösteriyordu. Bu ada dünyadaki en güzel manzaralardan birine sahipti, yüreğimde tatlı, yepyeni duygular uyandırdı. Gerçek olmaktan çok, çocukken düşlediğim manzaraları andırıyordu. Adanın kıyıları nehre kadar tatlı bir eğimle iniyordu ve üzeri parlak yeşil renkli, yumuşak bir halı gibi kısa bir çimen tabakasıyla kaplıydı, aynı örtünün suyun altında epeyce ileriye, özellikle de berrak dere sularının nehre döküldüğü kuzey tarafına doğru uzandığı görülüyordu. Seksen dönüm kadar yüzey alanı olan bu adanın etrafı çepeçevre kavak ağaçlarıyla çevriliydi; ağaç gövdelerine sarılmış üzüm dolu asmalar öylesine birbirine dolanmıştı ki yaprakların arasından nehri zar zor görebiliyorduk. Bu çitin iç tarafında otlar biraz daha uzun ve kalındı, her çimen yaprağının ortasından aşağı doğru soluk sarı veya beyaz bir çizgi uzanıyor ve bütün atmosferi vanilya kokusuna benzer, ama daha kuvvetli bir kokuyla dolduruyordu. Hoş kokulu İngiliz çimeni de hiç kuşkusuz aynı cinstendir, lakin ne kokuda ne de güzellikte buradakilerin eline su dökebilir. Otların arasında her yönde –mavi, bembeyaz, sapsarı, mor, koyu kırmızı, ateş rengi ve bazıları da lale gibi çizgili yapraklı– çoğu nefis kokulu, capcanlı renkleriyle açılmış binlerce çiçek vardı. Her tarafta küçük kümeler halinde kiraz ve erik ağaçları göze çarpıyor, geyik ve ceylanların açtığı birçok dar ve dolambaçlı patikanın adanın etrafını dolaştığı görülüyordu. Neredeyse adanın tam ortasında, baştan aşağıya yosun ve

çiçekli asmalarla kaplı bir yığın sarp kayanın arasından kaynayan tatlı, berrak sulu bir pınar bulunuyordu. Adanın tamamı yapay bir çiçek bahçesine benziyordu tam anlamıyla, ancak çok daha güzeldi; eski kitaplarda okuduğumuz büyüleyici manzaraları andırıyordu daha çok. Manzaranın güzelliğiyle hepimiz kendimizden geçmiştik, güzel kokularla dolu bu ıssızlığın ortasında büyük bir neşeyle kampımızı kurduk.

(Grup burada bir hafta konakladı, bu süre zarfında arazinin kuzey tarafını birçok yönde keşfe çıktılar ve sözü edilen dere boyunca birçok kürk elde ettiler. Havalarda çok iyi gitti, yolcuların bu yüzü cennetindeki keyiflerine diyecek yoktu. Yine de Mr. Rodman gerekli önlemlerin hiçbirini almayı ihmal etmedi, herkes kampa bir araya gelip eğlenmeye başladığında nöbet düzenli bir şekilde tutulmaya devam etti. Böyle bir ziyafet, böyle bir cümbüş görülmemiştir; Kanadalılar şarkı söyleme ve içki içme konusunda kimsenin ellerine su dökemeyeceğini kanıtladılar. Yiyip içmekten, yemek pişirmekten, dans edip avaz avaz Fransız şarkıları söylemekten başka bir şey yapmadılar. Gündüzleri, grubun daha becerikli üyeleri ava, tuzak kurmaya gittiğinde kampın sorumluluğu onlara emanet ediliyordu. Bu seferlerden birinde Mr. Rodman kunduzların alışkanlıklarını gözlemlemek için mükemmel bir fırsat yakaladı; onun bu şaşırtıcı hayvan hakkında anlattıkları hayli ilginçtir; bazı noktalarda bilinenlerden çok farklı olması bu anlatılanları daha da ilginç kılıyor.

Mr. Rodman, yanında her zamanki gibi Thornton'la köpeği, nehirten ayrılarak küçük bir dereyi dağlardaki kaynağına kadar yaklaşık on mil takip etmişti. Küçük grup sonunda, kunduzların suyun önünü keserek yarattığı büyükçe bir bataklığa ulaştı. Bataklığın bir kıyısında sık bir söğütlük vardı; söğütlerden bazılarının suya doğru sarktığı bir noktada bu hayvanlardan çok sayıda bulunuyordu. Serüvencilerimiz hissettirmeden bu söğütlere doğru süründüler ve Neptune'ü biraz uzakta yere yatırdıktan sonra, büyük kalın bir ağaca görülmeden tırmanmayı başardılar; aşağıda olup biten her şey buradan rahatça gözlemlenebiliyordu.

Kunduzlar barajlarının bir kısmını onarmaktaydılar, yaptıkları her iş açık seçik görülüyordu. Mimarların ağızlarında küçük bir

dal parçası taşıyarak birer birer bataklığın kıyısına yaklaştıklarını gördüler. Bu dalları götürüp barajın yıkılmış olan kısmına uzunlamasına dikkatle yerleştiriyorlardı. Bunu yapan kunduz derhal suya dalıp birkaç saniye sonra bir miktar çamurla yeniden su yüzeyine çıkıyor, önce suyunu akıtmak için çamuru sıkıyor, sonra gediğe biraz önce yerleştirmiş olduğu dalın üzerine bu çamuru ayakları ve (bir mala olarak kullandığı) kuyruğuyla yapııştırıyordu. Sonra ağaçların arasında gözden yitiyor ve yerini tastamam aynı işi yapan bir başka kunduz alıyordu.

Bu şekilde barajın hasarlı kısmı çok geçmeden gayet güzel onarılmıştı. Mr. Rodman'la Mr. Thornton kunduzların çalışmasını iki saati aşkın bir süre izlediler ve zanaatkârların olağanüstü ustalığına tanıklık ettiler.

Ama bir kunduz yeni bir dal aramak için bataklığın kıyısından ayrılır ayrılmaz, söğütler arasında gözden yitiyor, bu durum kunduzun bundan sonra ne yaptığını görmeye can atan gözlemcilerimizi üzüyordu. Ama biraz daha yükseğe tırmanınca her şeyi gördüler. Öyle anlaşıyordu ki küçük bir çınarı devirmişlerdi ve şimdi çınarın neredeyse bütün ince dalları koparılmış bulunuyordu; hâlâ birkaç kunduz geriye kalan az sayıdaki dalı kemirmekle meşguldü, sonra bunları baraja taşıyorlardı. Bu arada daha yaşlı ve kalın bir ağacın etrafını sarmış çok sayıda hayvan büyük bir gayretle ağacı devirmeye girişmişti. Ağacın etrafında bu yaratıklardan eli-altmış tane kadar bulunuyordu; bunlardan altı-yedi tanesi aynı anda çalışıyor, yorulanlar sırayla yerlerini terk ediyor, görevi başkaları devralıyordu. Gezginlerimiz çınarı ilk gördüklerinde büyük ölçüde, ama sadece kıyısında büyüdüğü bataklığa bakan tarafından kesilmişti bile. Kesiğin eni neredeyse bir ayak kadardı ve bir baltayla yapılmış gibi düzgündü; ağacın dibi kemirilmiş, ama yenmemiş saman benzeri ince uzun kırıntılarla doluydu. Anlaşıldığı kadarıyla bu hayvanlar ağaçların sadece kabuğunu yiyorlardı. Bazıları çalışırken sincapların çoğunlukla yaptığı gibi arka ayakları üzerinde oturuyor, ön ayaklarını kesiğin kenarına dayayıp başlarını içine sokarak ağacı kemiriyorlardı. İki tanesiyse tamamen kesiğin içine girip, boylu boyunca uzanarak büyük bir gayretle kısa bir süre çalışıyor, sonra yerlerini arkadaşlarına bırakıyorlardı.

Gezginlerimiz pek rahat bir konumda olmamakla birlikte, cınarın nasıl devrileceğini görmeyi o kadar çok istiyorlardı ki gün batıncaya kadar tam sekiz saat büyük bir sebat göstererek yerlerinde kaldılar. En büyük sıkıntıları, barajı onarmakta olan sıvacıların arasına dalmasını güçlkle engelledikleri Neptune'den yanaydı. Köpeğin çıkardığı sesler ağacın etrafındaki kemirgenleri birçok defa rahatsız etmişti, hayvanlar ara sıra sanki ortak bir refleksle kulaklarını dikip dakikalarca dikkat kesiliyorlardı. Bununla birlikte akşam yaklaşırken köpek kapris yapmaktan vazgeçip sessizce yattı, kunduzlar da rahatça işlerine devam ettiler.

Tam güneş batmaya başlarken, odun kesiciler arasında ani bir hareketlilik görüldü, hepsi çabucak ağaçtan uzaklaşıp kesilmemiş tarafında toplandılar. Bir an sonra kesiğin yüzleri birbirine değinceye kadar ağacın yavaşça kemirilmiş tarafa doğru yan yatmaya başladığı görüldü, ama tam olarak devrilmedi; koparılmamış kabuk buna engel oluyordu. Bundan sonra yerin elverdiği sayıda kunduz kabuğun üzerine üşüşüp büyük bir gayretle kemirmeye koyuldu ve göz açıp kapayıncaya dek kabuğu kesti; o zaman gerekli eğim büyük bir ustalıkla verilmiş olan koca ağaç müt-hiş bir çatırtıyla devrildi ve üst dallarından çoğu bataklığın yüzeyine yayıldı. Bu iş sona erince, bütün kunduzlar bir tatili hak ettiklerine karar vermiş gibi çalışmaya hemen son verip suda birbirlerini kovalamaya, suya dalmaya ve kuyruklarıyla suyu dövmeye başladılar.

Kunduzların ağaç kesme yöntemlerine ilişkin burada anlatılanlar, bugüne kadar okuduklarımızın en ayrıntılı olanı ve öyle görünüyor ki kunduzların bu işleri yaparken kafalarında bir *plan* olup olmadığı konusuna son noktayı koyuyor. Ağacı suya doğru devirme niyetinde oldukları burada apaçık görülüyor. Yüzbaşı Bonneville'in hayvanın akıllı olduğu savlarına itibar etmediği, hayvanın ağacı devirmek dışında hiçbir amacı olmadığını ve ince hesaplar yapmadığını düşündüğü anımsanacaktır. Nehir kıyısında büyüyen ağaçların suya doğru devrilmesinin, ağaçların genellikle o yöne meyletmesine veya en ağır dallarını ılık, hava ve gelişecek alan bulduğu nehre doğru uzatmasına verilebileceğini düşünmektedir. Bonneville kunduzların doğal olarak dere veya göllerin en yakı-

nındaki ağaçlara saldırdığını, bu ağaçların da kesildiklerinde çoğunlukla suya doğru düştüklerini ileri sürer. Bu sav oldukça makul görünmekle birlikte zekâ düzeyi daha aşağı düzeydeki hayvanların zekâlarının altında –karıncanın, arının ve *corralliferi*'nin zekâsının çok altında– olduğu ileri sürülen kunduzun plan yapmadığı hususunda yeterince ikna edici değildir. Kunduz, biri suya doğru eğilmiş, diğeri eğilmemiş iki ağacı devirecek olsaydı büyük bir olasılıkla birincisini devirirken yukarıda tanımlanan önlemleri gereksiz bulur, ikincisindeyse bu önlemlere harfiyen uyardı.

Günlüğün bir başka bölümünde bu tuhaf hayvanın huyuna suyun ve grubun kunduz avlama yöntemine ilişkin daha başka bilgiler verilmektedir; bunları burada bütünlük hatırına veriyoruz. Kunduzların temel besini ağaç kabuğudur; büyük bir özen ve bilinçle seçerek yeterli miktarda ağaç kabuğunu kış için depolarlar. Bazen iki üç-yüz kunduzdan oluşan bir kunduz kabilesi yiyecek temin etmek için hep birlikte sefere çıkar ve amaçlarına uygun bir tanesini buluncaya kadar bütün ağaçları görünüşte birbirine benzeyen birçok koruluktan tereddütsüz geçerler. Bu ağacı kesip en narin dallarını budadıktan sonra eşit uzunlukta ince parçalara bölerler ve bu parçaların kabuğunu sıyrarak köylerine en yakın akarsuya götürürler, oradan da yüzdürerek evlerine taşırlar. Bazen bu parçaların kabukları soyulmadan kış için saklanır; bu durumda kabukları yedikten sonra kalan odununu yaşadıkları yerden belli bir uzaklığa bırakmaya özen gösterirler. Ilkbaharda erkekleri asla köyde kabileyle birlikte bulunmaz, tek başlarına veya ikili üçlü gruplar halinde dolaşmaya çıkarlar, bu zamanlarda o her zamanki akıllarından eser kalmamış gibidir, kolayca avcılarının tuzaklarına yakalanırlar. Yazın evlerine dönüp dişilerle birlikte kış hazırlığıyla meşgul olurlar. Öfkelendiklerinde son derece yırtıcı oldukları söylenir.

Arada sırada kunduzların, özellikle de ilkbaharda yiyecek aramak için sudan uzaklarda dolaşmaya meraklı erkeklerin su dışında yakalandıkları olur. Bu durumda yakalandıklarında bir sopa darbisiyle kolayca öldürülürler, ama onları ele geçirmenin en kesin ve etkili yolu tuzak kurmaktır. Tuzak basitçe hayvanın bacağına yakalayacak şekilde yapılır. Avcı çamura sapladığı bir kazığa kısa

bir zincirle bağladığı kapanını genellikle kıyıya yakın bir yerde su yüzeyinin hemen altına yerleştirir. Kapanın çeneleri arasına küçük bir dalın bir ucu yerleştirilir, su yüzeyine uzanan diğer ucuna yem olarak kunduzlara çekici gelen bir koku sürülür. Hayvan bu kokuyu alır almaz gelip burnunu bu dala sürter, bunu yaparken ayağını kapanın üzerine basar, mekanizmayı harekete geçirir ve böylece kapana yakalanır. Kolay taşınabilmesi için kapan hafif yapılır, öyle ki zincirle kazığa bağlı olmasa –başka hiçbir bağ hayvanın dişlerine dayanamaz– hayvan kapanı da beraberinde götürerek yüzüp kaçabilir. Deneyimli bir avcı herhangi bir akarsu ya da göldeki kunduzların varlığını, deneyimsiz bir gözlemciye hiçbir şey ifade etmeyen binlerce belirtiden hemen fark eder.

Bizim iki gezginin ağacın tepesinden dikkatle seyrettiği birbirinin aynısı çok sayıda odun kesici daha sonra tuzaklara yakalandı ve güzelim kürkleri bataklık sakinlerini kırıp geçiren yağmacıların eline geçti. Civardaki diğer sular da gezginlerimizi epey memnun etti ve bunun sonucu olarak derenin ağzındaki adayı uzun süre “Kunduz Adası” olarak anımsadılar. Bu küçük cennetten ayın yirmi yedisinde neşe içerisinde ayrıldılar ve o zamana kadar epeyce olaysız geçmiş olan yolculuklarını nehir yukarı sürdürerek kayda değer hiçbir olay olmaksızın 1 Eylül’de güney yakasında büyük bir nehrin ağzına ulaştılar; nehrin kıyılarında bol miktarda kuşüzümü bulunması nedeniyle, asıl adı *Quicurre* olan bu nehre “Kuşüzümü Nehri” adını verdiler. Bu süre içerisinde günlükte esas olarak her yönde göz alabildiğine uzanan çayırları dolduran kalabalık bizon sürüleri ve o zamandan beri “Bonhomme Adası” olarak bilinen adanın üst ucunun neredeyse tam karşısında, nehrin güney kıyısında bulunan eski bir kalenin yıkıntıları yer almaktadır. Bu kalıntıların –tüm önemli noktalarda Yüzbaşı Lewis ve Yüzbaşı Clarke’ın yaptığı betimlemelerle tam olarak uyuşan– ayrıntılı bir betimlemesi verilmektedir. Gezginlerimiz kuzeyde *Little Sioux*, *Floyd*, *Great Sioux*, *White-Stone* ve *Jacques* nehirlerini, güneyde *Wawandysenche* Deresi’ni ve *White-Paint* Nehri’ni geçmişlerdi, ancak bu akarsuların hiçbirinde tuzak kurmak için uzun boylu durmadılar. Omaha-ların büyük köyünden de geçmişlerdi, ama günlük bunun hiç sözünü etmiyor. Köy o sıralarda rahat üç yüz haneden oluşuyor ve

kalabalık, güçlü bir kabileyi barındırıyordu, ama köy Missouri'nin hemen kıyısına kurulmamıştı; kayıklar büyük bir ihtimalle yanından gece geçmişlerdi, çünkü grup, Siuların korkusundan artık bu şekilde yol alıyordu. Mr. Rodman'ın öyküsüne 2 Eylül tarihinden itibaren devam ediyoruz.)

2 Eylül. Şimdi nehrin, herkesin dediğine göre, yerlilerin saldırma ihtimalinin yüksek olduğu bir kısmındaydık, bu yüzden son derece ihtiyatla hareket ediyorduk. Burası beyazlara karşı düşmanlıklarını birçok vesileyle göstermiş olan ve komşu kabilelerle sürekli savaş halinde olduğu bilinen savaşçı ve vahşi bir kabilenin, Siuların yaşadığı bölgeydi. Kanadalılar Siuların acımasız âdetleri hakkında yığınla olay anlatıyorlardı; bu korkak yaratıkların fırsatını bulup kaçarak gerisingeri Mississippi'ye döneceklerinden endişe duyuyordum. Kaçma şanslarını azaltmak için onlardan birini pirogdan alıp yerine Poindexter Greely'yi koydum. Bütün Greelyler atlarını serbest bırakarak kayıklarda yerlerini aldılar. Şimdiki düzenimiz şöyleydi: Pirogda Poindexter Greely, Pierre Junôt, Toby ve bir Kanadalı; büyük teknede, benimle ve köpekle birlikte John, Frank, Robert ve Meredith Greely, Thornton, Wormley ve üç Kanadalı. Alacakaranlıkta yola çıktık ve güneyden esen elverişli bir rüzgâr sayesinde hayli ilerledik, ancak gece olunca sığlık yerlerde epeyce sıkıntı çektik. Yine de ara vermeden yolculuğa devam ederek tan ağarmadan kısa bir süre önce bir dere ağzına vardık ve sandallarımızı çalıların arasına sakladık.

3 ve 4 Eylül. Bu iki gün boyunca yağmur yağdı ve rüzgâr çok sert esti, bu yüzden sığınağımızdan ayrılmadık. Hava epeyce keyfimizi kaçırdı, Kanadalıların korkunç Siular hakkında anlattığı öyküler de keyifsizliğimizin üzerine tuz biber oldu. Hepimiz büyük teknenin kamarasında toplanıp gelecekte nasıl bir yol izleyeceğimizi görüştük. Greelyler gezginlerin Siular hakkında anlattıklarının abartılı olduğunu, Siuların biraz mesele çıkarmakla birlikte işi düşmanlığa vardırmayacaklarını düşünüyor, tehlikeli bölgeden cesaretle geçilmesini savunuyorlardı. Ama Wormley ile Thornton ve Pierre (hepsinin de yerlilerin davranışları hususunda tecrübe-

leri vardı) izlemekte olduğumuz yolun, yolculuğumuzu geciktiriyor olmakla birlikte, tutulacak en iyi yol olduğunu düşünüyorlardı. Ben de onların fikrindeydim –şimdiki hareket tarzımızla Siu-larla çatışmaktan kaçınabilirdik– gecikmeysen umurumda değildi.

5 Eylül. Geceleyin yola çıktık ve on mil kadar yol aldık, sonra gün ağarmaya başladı, kayıklarımızı önceki gibi küçük bir dereye sakladık, sık ağaçlarla kaplı bir adacık derenin ağzını gözlerden neredeyse tamamen sakladığı için burası bu amaca çok uygundu. Yeniden şiddetli bir yağmur başladı, gerekli önlemleri alıp da kendimizi kamaraya atıncaya kadar iliklerimize dek ıslandık. Kötü hava canımızı fena halde sıkıyordu, özellikle Kanadalıların keyfini fazlasıyla kaçırmıştı. Şimdi nehirde, akıntının çok kuvvetli olduğu dar bir yere gelmiştik, nehrin her iki yanında dimdik yükselen falezler ıhlamur, meşe, kara ceviz, dişbudak ve kestane ağaçlarıyla kaplıydı. Böyle bir boğazdan geceleyin bile görülmeden geçmenin son derece zor olduğunu biliyor, bu yüzden saldırıya uğramaktan fazlasıyla çekiniyorduk. Yolculuğa yeniden başlamak için gecenin ileri bir saatini beklemeye ve son derece ihtiyatla ilerlemeye karar verdik. Bu arada kıyıya ve piroga birer nöbetçi koyarak geri kalanlarımız silah ve mühimmatı elden geçirmekle ve kendimizi en kötü ihtimale hazırlamakla meşgul olduk.

Saat on civarında yolculuğa başlamaya hazırlanırken köpeğin hırıldamasıyla hepimiz tüfeklerimize doğru atıldık, ama karışıklığın nedeninin tek başına kıyıdaکی nöbetçiye gelip dostça elini uzatan Ponca kabilesinden bir yerli olduğu anlaşıldı. Onu tekneye alıp viski verdik, o zaman dili çözüldü ve nehrin beş-on mil aşağısında yaşayan kabilesinin günlerdir hareketlerimizi izlemekte olduğunu anlattı, ama Poncalar dost olup beyazları rahatsız etmezlerdi ve dönüşümüzde bizimle ticaret yapacaklardı. Tanınmış soyguncular olan ve yirmi mil ilerideki dönemeçte ekibimize pusula kuran Siu-lara karşı beyazları uyarmak üzere göndermişlerdi kendisini. Dediklerine göre bizi bekleyen üç çete vardı ve amaçları, yıllar önce bir Fransız avcının hakaretine uğrayan şeflerinden birinin intikamını almak için bizi öldürmekti.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

(Gezginlerimizi Siuların saldırılarından endişe ettikleri 5 Eylül'de bırakmıştık. Bu kabilenin yırtıcılığı hakkında anlatılan abartılı hikâyeler keşif ekibinde onlarla karşılaşmamak için ellerinden gelen her şeyi yapma düşüncesini doğurmuştu, ama dost Ponca'nın anlattıkları çatışmadan kaçınamayacaklarını göstermekteydi. Bu yüzden bir anlamı kalmadığı düşünülerek gece yolculuğu bir yana bırakıldı, sorunun üzerine cesaretle gitmeye ve kabadayılık gösterisinde bulunarak sonuç almaya çalışılmasına karar verildi. 5 Eylül gecesinin geri kalanı savaş tatbikatıyla geçti. Büyük tekne elden geldiğince çatışmaya hazırlandı, durumun elverdiği ölçüde göz korkutucu bir görünüme kavuşturuldu. Daha başka savunma hazırlıklarının yanı sıra aşağıdaki top, çok miktarda mermiyle birlikte güverteye çıkarıldı. Gündoğumundan hemen önce serüvencilerimiz kuvvetli bir rüzgârı da arkalarına alarak yüksek bir moralle nehir yukarı yola çıktılar. Düşman, korku veya güvensizlik hissettiklerini düşünmesin diye bütün ekip Kanadalılarla birlikte bütün ormanı çın çın çınlatan, bizonların bile dönüp bakmalarına yol açan denizci şarkıları söyledi avaz avaz.

Siuların Mr. Rodman için *par excellence* öcü olduğu anlaşılıyor, zira Siuların ve yiğitliklerinin üzerinde özel bir ısrarla duruyor. Günlük kabilenin ayrıntılı bir anlatısını kapsıyor, biz bunlardan sadece bir yenilik taşıyan ve önemli olan kısımları aktaracağız. Siu (*Sioux*), söz konusu yerlilere Fransızların verdiği addır; İngilizler bu sözcüğü bozarak *Sues* yaptılar. Oysa onların kendilerine *Darkotalar* dediği söylenir. İlk yerleşim yerleri Mississippi üzerindeydi ama yavaş yavaş egemenlik alanlarını genişletmişler ve günlüğün tutulduğu tarihte Mississippi, Saskatchewan, Missouri nehirlerinin, Red River'in ve Winnipeg Gölü'nün çevrelediği bütün o engin topraklara yayılmışlardı. Çok sayıda klana bölünmüşlerdi. *Darkotalar*, daha doğru bir deyişle Winowacantlar Fransızlarca *Gens du Lac* [Göl insanları] diye adlandırılıyorlardı; yaklaşık beş yüz savaşçıdan oluşan kabile Mississippi Nehri'nin her iki yakasında Saint Anthony Şelalesi yakınında yaşıyordu. Winowacantların komşusu olan ve St. Peter Nehri'nin kuzeyinde yaşayan Wappatomieler iki

yüz kişi kadardılar. St. Peter'in daha yukarılarında yaşayan yüz kişilik bir topluluk kendilerine Wappytootieler, Fransızlar *Gens des Feuilles* [yaprak insanları] adını veriyordu. Nehrin daha da yukarısında, kaynağına yakın bölgede yaklaşık iki yüz kişilik bir topluluk olan Sissytoonielar yerleşmişti. Missouri kıyılarında Yanktonlar ve Tetonlar yaşıyordu. Yanktonların kuzey ve güney olmak üzere iki kolu vardı, bunlardan kuzey kolu yaklaşık beş yüz kişilik bir topluluktur ve Siu, Red ve Jacques nehirlerinin doğduğı yaylalarda bir göçebe hayatı yaşıyordu. Güney kolu bir tarafta Des Moines Nehri'yle diğar tarafta Jacques ve Siu nehirleri arasında kalan toprakları elinde tutuyordu. Siuların şiddet eylemleriyle en tanınanları Tetonlardı ve bunlar dört kabileye ayrılıyorlardı: Saonieler, Minnakenozzieler, Okydandieler ve Bois-Bruléler (Yanık Ağaçlar). şimdi pusuya yatmış, gezginlerin yolunu bekleyen bu sonuncular bütün ırkın en vahşi ve en korkunç olanlarıydı, sayıları iki yüz kadardı ve Missouri'nin her iki yakasında, Yüzbaşı Lewis'la Yüzbaşı Clarke'ın White ve Teton adını verdiğı nehirlerin yakınlarında yaşıyorlardı. Chayenne Nehri'nin hemen aşağısında yüz elli kişilik Okydandieler yaşıyordu. Minnackennozzieler –iki yüz elli kişi– Chayenne Nehri'yle Watarhoo Nehri arasındaki toprakları işgal etmişti; üç yüze ulaşan sayılarıyla Tetonların en kalabalık grubu olan Saonieler ise Warreconne civarında bulunuyorlardı.

Gerçek Siuları oluşturan bu dört kolun dışında, Assinoboinler denen ayrılıkçı beş kabile daha bulunuyordu: Assiniboin Nehri'yle Missouri Nehri arasındaki Mouse Nehri kıyılarında yaşayan iki yüz kişilik Menatopae Assinibinler; White Nehri'nin her iki yakasını işgal etmiş olan yüz elli kişilik “*Gens des Feuilles*” Assiniboinler; Porkupine (Kirpi) ve Milk (Süt) nehirlerinin kaynakları civarında dolaşan dört yüz elli kişilik “Big Devils” (Büyük şeytanlar) ve adlarından söz edilmeyen, ancak Saskatchewan boyunca dolaşan ve sayıları toplam yedi yüzü bulan iki kabile daha. Bu ayrılıkçı kabileler sık sık asıl ya da gerçek Siularla savaşa tutuşurdu.

Siular fiziksel bakımdan genel olarak çirkin ve biçimsiz bir ırktır, bizim insan fizyonomisi anlayışımıza göre kol ve bacakları gövdelerine kıyasla çok kısa, elmacık kemikleri yüksek, gözleri patlak ve fersizdir. Erkeklerin kafaları, tam tepelerindeki bir tutam dışın-

da tıraşlıdır, uzatılıp örölerek omuzlara bırakılan bu bir tutam saçta büyük özen gösterirler, ancak zaman zaman büyük bir hüznün ya da yasın göstergesi olarak keserler. Tam giyimli bir Siu şefinin çok etkileyici bir görünüşü vardır. Vücudunun tamamı yağ ve kömürle boyalıdır, bele kadar inen deriden bir gömlek giyer, beline bağlanmış yine deriden, bazen de kumaştan bir parmak eninde bir kuşak bulunur. Bu kuşak uylukları arasına sıkıştırdığı bir örtüyü ya da postu tutar. Omuzlarını sepilenip ağartılmış bizon derisinden bir pelerin örter, pelerinin tüylü kısmı iyi havalarda içeri, yağmurlu havalarda dışarı dönüktür. Bu giysi bütün vücudunu saracak kadar büyüktür ve genellikle (savaşçı hareket ettikçe takırdayan) kirpi dikenleriyle ve pelerini giyen kişinin savaşçı niteliğini simgeleyen kabaca boyanmış çeşit çeşit resimlerle süslüdür. Başının üzerine kirpi dikenleriyle süslenmiş bir şahin teleği tutturulmuştur. Sepilenmiş ceylan derisi tozluklar pantolon görevi görür, pantolonun her iki yanında ikişer parmak genişliğinde dikişler bulunur ve şurasında burasında kafatası avcılığından ganimet küçük saç tutamları göze çarpar. Mokasenleri, tüylü tarafı içe çevrilmiş geyik ya da bizon derisinden yapılmıştır, önemli zamanlarda şefin her topuğunda bir kokarca derisinin sallanmakta olduğu görülür. Siular aslında, derisi tütün kesesi ve benzeri şeyler yapmakta fazlasıyla yeğlenen bu pis kokulu hayvana karşı bir sevgi besler.

Kabile reisinin karısının giysileri de çok dikkat çekicidir. Uzun saçları alnından ikiye ayrılarak sırtından aşağı salınmış veya bir tür file içerisinde toplanmıştır. Mokasenleri kocasınınkilerden pek farklı değildir, ancak tozlukları sadece dizlerine kadar çıkar; omuzlarından geçen bir kordonla üstten tutturulmuş ceylan derisinden kaba saba bir gömlek ayak bileklerine kadar iner. Bu gömlek genellikle bel kısmından bir kuşakla sıkılmış olur ve üzerinde erkeklerinki gibi bizon derisinden bir pelerin bulunur. Teton Siuların sepilenip ağartılmış bizon derilerinin üst üste atılmasıyla yapılan ve sırtlar üzerinde yükselen çadırları görüldüğü kadarıyla çok güzel kurulmuştur.

Söz konusu kabilenin kaynaştığı bölge Missouri'nin iki yakası boyunca yüz elli mil veya daha fazla uzanır ve esas olarak çayırlarla kaplıdır, ancak şurada burada göze çarpan tepeler bir değişiklik

yaratır. Bu tepelerin hepsini boğazların ve derin dere yataklarının böldüğü görülür, bunlar yaz ortasında kupkuru olmakla birlikte yağmur mevsiminde çamurlu, coşkun sellerin aktığı birer kanala dönüşür. Kıyıları en dibinden tepe noktasına kadar sık ağaçlarla kaplıdır, ama arazi genel olarak uzun, sık otlarla kaplı, ağaçsız bir ova görünümündedir. Toprak çok çeşitli minerallerle doludur; diğer birçok mineralin yanı sıra nehir suyuna renk katan ve ona mide bulandırıcı bir koku ve tat veren sodyum sülfat, demir sülfat, kükürt ve şap sayılabilir. En çok rastlanan yaban hayvanlar bizon, geyik ve ceylandır. Sözü yeniden günlüğe bırakıyoruz.)

6 Eylül. Bölge açıldı ve güzel bir gündü; bu yüzden saldırı beklememize karşın hepimizin morali yerindeydi. Şimdiye kadar bir tek yerli bile burnunun ucunu göstermemişti ve onların çok korkulan topraklarında hızla yol alıyorduk. Ancak çok yakından gözetlendiğimizi varsayacak kadar bu vahşilerin taktiklerinden haberdardım; pusu kurmaya elverişli ilk boğazda Tetonların kendilerini göstereceklerini adım gibi biliyordum.

Öğlen civarı Kanadalılardan biri “Siular! Siular!” diye haykırarak dikkatimizi Missouri Nehri’nin kıyısından güneye doğru göz alabildiğine uzanan solumuzdaki çayırılığı kesen uzun ve dar bir akarsu yatağına çekti. Burası bir dereydi, ama şu anda suyu epeyce çekilmişti, her iki yanında kayalar kocaman birer duvar gibi dimdik yükseliyordu. Dürbünle baktığımda bizim Kanadalıyı korkutan şeyin ne olduğunu anında fark ettim. Atlı kalabalık bir yerli grubu, belli ki bizi gafil avlamak niyetiyle, tek sıra halinde aşağı doğru inmekteydi. Varlıklarını ele veren şey uzun tütün çubuklarına taktıkları telekler olmuştu, çünkü izledikleri yolun yerliyi normalden daha yukarıdan gitmeye zorladığı yerlerde bunlardan bazıları dere yatağının kıyısından bir görünüp bir kayboluyordu. Bu teleklerin hareketine bakarak atlı olduklarını söyleyebilirdik. Grup bize büyük bir hızla yaklaşıyordu, bu yüzden onlar ulaşmadan derenin ağzını geçebilmek için herkese bütün güçleriyle kürek çekmeleri emrini verdim. Hızımızı artırdığımızı görünce fark edildiklerini anlayan yerliler savaş çığlıkları atarak boğazdan dışarı fırladılar ve dörtmala üzerimize doğru gelmeye başladılar, sayıları yüz civarındaydı.

Durumumuz oldukça kaygı vericiydi. Gün içerisinde Mississipi'de geçmiş olduğumuz yerlerin hiçbirinde bu haydutlardan bu kadar çekinmezdim, ama tam burada, nehrin her iki yanı tıpkı dere yatağınıniki gibi dimdik yükseliyor, biz onca bel bağladığımız topu onların üzerine doğrultamazken, yerlilerin bize yukarılardan bakmasına olanak veriyordu. Durumu daha berbat yapan bir şey de nehrin ortasında akıntının çok çalkantılı ve kuvvetli olmasıydı, öyle ki silahlarımızı bırakıp var gücümüzle küreklere asılmadıkça ilerlememizin yolu yoktu. Kuzey kıyısına yakın yerde nehir bir pirogun bile yüzemeyeceği kadar sığdı, ilerlemek istiyorsak bunun tek yolu, tamamen Siuların merhametine kalacağımız, buna karşılık sıriklarımızdan yararlanarak, rüzgâr ve ters akıntılar sayesinde rahatça ilerleyeceğimiz sol ya da güney tarafına bir taş atımı mesafeye kadar yaklaşmaktı. Vahşiler bize bu kavşakta saldırmış olsalardı ellerinden nasıl kurtulurduk bilmiyorum. Hepsi ok, yay ve küçük yuvarlak kalkanlarla silahlanmıştı, çok soylu ve pitoresk bir görünüşleri vardı. Şeflerden bazıları ilginç bayraklar bağlanmış mızraklar taşıyor ve gerçekten de çok heybetli görünüyorlardı. Ekteki portre, yolumuzu kesen gruba kumanda eden şefin portresi olup Thornton tarafından daha ileri bir dönemde çizilmiştir.

Ya şansımızın yaver gitmesi ya da yerlilerin büyük aptallığı sayesinde bu çıkmazdan hiç umulmadık bir şekilde kurtulduk. Vahşi-

ler, dimdik yükselen falezin kıyısına kadar dörtnala geldikten sonra çığlıklar atarak çeşitli el kol hareketleri yapmaya giriştiler, belli ki hemen durup kıyıya yanaşmamızı istiyorlardı. Böyle bir talebi bekliyordum, ama aldırmayıp yola devam etmemizin daha akıllıca olacağına karar vermiştim. Durmayı reddedişim en azından iyi bir sonuç doğurdu; davranışımıza hiç mi hiç anlam veremeyen yerlilerin kafaları fena halde karışmış gibiydi; ilerleyişimize son derece gülünç bir şekilde bakakaldılar. Bundan hemen sonra aralarında hararetli konuşmalara giriştiler ve sonunda bizden bir şey elde edemeyecekleri sonucuna vararak atlarının başını güneye çevirip bizi büyük bir şaşkınlık ve sevinç içerisinde bırakarak dörtnala uzaklaştılar.

Bu arada biz de fırsattan elimizden geldiğince yararlandık, düşmanın geri dönmesi ihtimaline karşı, bir an önce falez bölgesinden çıkmak için var gücümüzle küreklere asıldık. İki saat kadar sonra güney yönünde, uzaktan onları yeniden gördük, sayıları çok artmıştı. Dörtnala at sürüp kısa sürede kıyıya vardılar, ama şimdi daha avantajlı durumdaydık, çünkü kıyı eğimliydi ve vahşileri ateşimizden koruyacak ağaçlar yoktu. Dahası, akıntı önceki kadar hızlı değildi, nehrin ortasında kalmamıza olanak veriyordu. Grup öyle görünüyor ki sadece bir çevirmen getirmek için uzaklaşmıştı; iri, kır bir ata binmiş olan tercüman atın ayağını yerden kesmeden ilerleyebileceği kadar nehir içinde ilerledi, kötü bir Fransızcayla bize seslenerek durmamızı ve kıyıya çıkmamızı istedi. Buna Kanadalılardan biri vasıtasıyla, Siu dostlarımızı memnun etmek için seve seve kısa bir süre durup sohbet etmeye hazır olduğumuz, ancak kıyıya çıkmamızın uygun olmayacağı, çünkü yolculuğa devam etmeye çok hevesli olan, sözünden çıkmaya korktuğumuz büyük büyücumuzu (burada Kanadalı topu işaret etti) rahatsız etmeden bunu yapamayacağımız yanıtını verdirdim.

Bunun üzerine heyecanla ve el kol hareketleriyle alçak sesle tartışmaya başladılar, ne yapmaları gerektiği hakkında büyük bir şaşkınlık içinde oldukları görülüyordu. Bu arada tekneleri uygun bir konumda demirlemiştik; gerekirse savaşıma hazırdım, bu haydutları öyle sıcak karşılayacaktım ki gelecekte de yüreklerini korkuyla dolduracaktı. Can düşmanımız olan, ancak cesaretimizi ka-

nıtlayarak öldürüp yağmalamaktan caydırabileceğimiz bu Siularla iyi ilişkiler kurmanın neredeyse imkânsız olduğunu düşünüyordum. Bu isteklerine boyun eğip karaya çıksaydık ve bazı ödünler ve armağanlar karşılığında geçici olarak güvenliğimizi sağlasaydık bile bu tutum sonuçta bize bir yarar getirmez, kötülüğün kökten yok edilmesinden çok geçici bir çare olurdu ancak. Yüreklere korku salmadan onları reddedecek olursak şimdilik gitmemize izin verseler bile eninde sonunda öçlerini alacakları, zayıf bir anımızda bize saldıracakları kesindi. Şimdi bulunduğumuz yerde onlara hiç unutamayacakları bir ders verebilirdik, bir daha bu kadar elverişli bir durumda bulunmayabilirdik. Kanadalılar dışında herkes benim bu fikrime katıldığından cesur davranmaya ve düşmanlıklardan kaçınmak yerine üzerine körükle gitmeye karar verdim. İzleyeceğimiz doğru politika bu olacaktı. Şeflerden birinin taşıdığı eski bir karabinadan başka vahşilerin elinde ateşli silah yoktu, oklarıysa bu kadar uzak mesafeden kullanıldığında etkili silahlar olamazdı. Sayılarına aldırdığımız yoktu. Hepsi top ateşimizin silip süpüreceği bir konumdaydı.

Jules (Kanadalı) büyük büyücümüzün rahatsız edilmemesi hakkındaki konuşmasını bitirdikten ve bunun sonucunda ortaya çıkan karışıklık bir dereceye kadar yatıştıktan sonra tercüman yeniden sözü aldı ve bize üç soru yöneltti. İlk olarak yanımızda tütün veya viski ya da ateşli silah bulunup bulunmadığını, ikinci olarak kalleşlikleriyle ünlü Ricareelerin topraklarına kadar çıkacaksak Siuların büyük tekne kürekçi olarak yardımlarını isteyip istemediğimizi, üçüncü olarak da bizim büyük büyücümüzün çok büyük ve güçlü bir yeşil çekirge olup olmadığını öğrenmek istiyordu.

Büyük bir ciddiyetle sorulan bu sorulara Jules, benim talimatımla aşağıdaki gibi yanıt verdi. Birincisi yanımızda çok bol miktarda viski, tütün ve bitmez tükenmez miktarda ateşli silahla barut vardı, ama büyük büyücümüzün bize Tetonların Ricareelerden daha kalış olduğunu, onların düşmanımız olduğunu, yolumuzu kesip bizi öldürmek için günlerden beri pusuya yatmış beklediklerini, onlara hiçbir şey vermememiz, onlarla herhangi bir ilişkiye girmememiz gerektiğini söylemişti, hiç de hafife alınmaması gereken büyük büyücümüzden korktuğumuz için istesek bile onlara herhangi bir

şey vermeye cesaret edemezdik. İkincisi, Teton Siuların biraz önce çizilen portresinden sonra kürek çekmeleri için onları teknemi-ze alamazdık. Üçüncüsü, “büyük yeşil çekirge” konusundaki üçüncü soruyu bizim büyük büyücümüzün duymaması onların (Siuların) hayrına olmuştu, çünkü bu durumda bunun onlar (Siular) için çok kötü sonuçları olurdu. Bizim büyük büyücümüz hiç de büyük bir yeşil çekirge değildi, şimdi hemen çekip kendi yollarına gitmeyecek olurlarsa, bunu çok pahalı bir şekilde *öğreneceklerdi*.

İçinde bulunduğumuz eli kulağında tehlikeye rağmen, bu yanıtları büyük bir hayranlık ve şaşkınlıkla dinleyen vahşilerin takındığı tavırlar karşısında ciddiyetimizi korumakta zorlanıyorduk; onların Ricareelerden daha kalles olduğu yolundaki o talihsiz sözleri etmeseydim, inanıyorum ki derhal dağılır, yolculuğumuza devam etmekte bizi serbest bırakırlardı. Belli ki bu onlara yapılabilecek en büyük hakaretti, öfkeden yerlerinde duramadıkları görölüyordu. Ara sıra “Ricaree! Ricaree!” sözcüklerinin büyük bir heyecanla yinelendiği işitiliyordu; anlayabildiğimiz kadarıyla bütün çete ikiye ayrılmış gibi görünüyordu; bir kısmı büyük büyücünün muazzam gücünden söz ediyordu, diğerleri Ricareelerden daha kalles olarak nitelenmenin yenilir yutulur bir hakaret olmadığından. Olaylar bu minval üzere gelişirken nehrin ortasındaki demir attığımız noktada durmaya devam ettik, bu alçakların bize karşı girişecekleri ilk harekette topu üzerlerine boşaltmaya kesin kararlıyım.

Çok geçmeden tercüman yeniden kır atını nehre sürdü ve hiç kimseden daha iyi olmadığımıza inandığını, daha önce nehir yukarı çıkan bütün soluk yüzlülerin Siuların dostu olduğunu ve onlara (Siulara) değerli armağanlar verdiğini, kıyıya çıkıp bütün ateşli silahlarımızı, viskimizi ve tütünümüzün yarısını vermedikçe onların, Tetonların, bize bir tek adım bile attırmamakta kararlı olduklarını, şu anda Siularla savaş halinde olan Ricareelerin müttefiki olduğumuzun, onlara araç gereç taşımak istediğimizin (ki bu yapmamamız gereken bir şeydi) besbelli olduğunu, son olarak da bizim büyük büyücümüzü pek ciddiye almadıklarını, çünkü Tetonların niyetleri konusunda yalan söylemiş olduklarını ve biz tersini düşünsek de onun kesinlikle büyük yeşil bir çekirgeden başka bir şey olmadığını söyledi. Büyük yeşil çekirge hakkındaki bu son söz-

ler tercümanın ağzından dökülürken, sataşmayı büyük büyücünün kendi kulaklarıyla duymasını sağlama almak için bütün vahşiler ciğerlerinin var gücüyle bağırarak bu sözleri tekrarladılar. Aynı anda da taşkınca hareketler yapmaya, atlarıyla öfke içinde dörtnele küçük çemberler çizmeye, bizi hor gördüklerini belli eden edepsizce el kol hareketleri yapmaya, mızraklarını sallamaya, oklarını yaylarına yerleştirmeye başladılar.

Bir sonraki aşamanın saldırı olacağını biliyordum, bu yüzden ok ve mızraklarını fırlatıp içimizden birini yaralamalarından önce harekete geçmeye karar verdim, gecikmek yarar sağlamazdı, her şey çabuk ve kararlı davranmaya bağlıydı. İyi bir fırsat doğar doğmaz ateş emrini verdim, bu emrim derhal yerine getirildi. Ateşin etkisi çok şiddetli ve amacımıza tamamen uygun oldu. Yerlilerden altısı ölmüştü, bunun belki üç misli ağır yaralı vardı. Geriye kalanlar büyük bir korku ve şaşkınlık içine düştüler; biz demir alıp topu yeniden doldurarak cesaretle kıyıya doğru kürek çekerken arkalarına bakmadan çayırlara doğru kaçtılar. Kıyıya vardığımızda görünürde yaralı olmayan bir tek Teton yoktu.

John Greely'yi ve üç Kanadalıyı teknelerin başına bırakıp adamların geri kalanıyla karaya çıktım ve tehlikeli olmamakla birlikte ciddi bir şekilde yaralanmış bir vahşiye yaklaşıp Jules'ün yardımıyla konuştum. Ona, beyazların Siulara ve bütün yerli kabilelere karşı çok iyi niyetler beslediğini, topraklarına gelmekteki tek amacımızın kunduz avlamak ve Büyük Ruh'un kırmızı adamlara vermiş olduğu güzel bölgeyi görmek olduğunu; istediğimiz kadar kürk elde ettikten ve görmek istediğimiz her şeyi gördükten sonra geri döneceğimizi; Siuların özellikle de Tetonların çok savaşçı olduklarını işittiğimizi, bu yüzden kendimizi korumak amacıyla büyük büyücümüzü yanımızda getirdiğimizi; Tetonların ona yeşil çekirge diyerek (ki bu doğru değil) hakaret etmeleri yüzünden büyük büyücümüzün onlara çok öfkeli olduğunu; kaçan savaşçıların peşinden gitmekten ve şimdi etrafımızda yatan yaralıları öldürmekten onu vazgeçirmekte çok zorlandığımı; vahşilerin bundan sonra iyi davranışlarından şahsen sorumlu olduğumu söyleyerek onu sakinleştirmeyi başarabildiğimi anlattım. Konuşmamın bu kısmında zavalılık epey rahatlar gibi oldu ve dostluk göstergesi olarak elini uzat-

tı. Elini sıktım ve rahatsız edilmediğimiz sürece onu ve dostlarını koruyacağıma söz verdim, bu sözün ardından ona ve geri kalan yaralılara yirmi paket yaprak tütün, çeşitli incik boncuk ve kırmızı pazen armağan ettim.

Bütün bunlar olup biterken kaçak Siular nedeniyle dikkat kesilmiştik. Armağan vermeyi daha yeni bitirmiştik ki bunlardan beş on küçük grup uzakta belirdi, yaralı vahşi de bunları görmüş olmalıydı, ama en iyisinin onları fark etmemiş gibi yapmak olduğunu düşündüm ve kısa bir süre sonra teknelere döndük. Bu olay tam üç saat bizi yolumuzdan alıkoymuştu, tekrar yola çıktığımızda öğleden sonra üç sularıydı. Olağanüstü bir hızla yol alıyorduk, çünkü gece bastırmadan bu bölgeden uzaklaşmaya can atıyordum. Arkamızdan kuvvetli bir rüzgâr esiyor ve ilerledikçe nehrin genişliyor olması nedeniyle akıntının hızı düşüyordu. Bu sayede saat dokuza kadar büyük bir mesafe katederek nehrin kuzey yakasında bir derenin ağzına yakın sık ağaçlı büyük bir adaya vardık. Burada kamp kurmaya karar verdik; adımımızı karaya daha yeni atmıştık ki Greelylerden biri, adada bol miktarda bulunduğu görülen bizonlardan birini vurup yere yıktı. Gece için nöbetçi koyduktan sonra hayvanın sırt kısmının etini akşam yemeği olarak yedik ve makul miktarda viski içtik. Bundan sonra o gün yaşadığımız olayı enine boyuna tartışmaya başladık, adamlarımızın çoğu olayı mükemmel bir şaka olarak görüyordu, ama bu konu beni hiç eğlendirmiyordu. Bugüne kadar hiç insan kanı dökmemiştik; mantığım en akıllıca yolu tuttuğumu, sonunda bunun en merhametli yol olduğunun mutlaka ortaya çıkacağını söylese de, vicdanım bunlara sağır kalıyor ve kulağıma ısrarla “Döktüğün insan kanıydı,” diye fısıldıyordu. Saatler ağır ağır aktı, gözümü kırpmam mümkün olmadı. Sonunda tan ağardı ve yeni günün taze çiyleri, taze esintileri ve gülümseyen çiçekleriyle cesaretimi yeniden topladım; böylece serinkanlı bir değerlendirmeye durumun gereklerine uygun davranmış olduğum sonucuna vardım.

7 Eylül. Sabah erkenden yola çıkıp doğudan esen kuvvetli ve soğuk bir rüzgârın yardımıyla epeyce yol aldık. Öğleye doğru Great Bend denen yerin üst boğazına vardık, burada nehir tam otuz mil

uzunluğunda bir çember çiziyordu, oysaki aynı mesafe kuş uçuşu taş çatlasın beş yüz metre gelirdi. Buranın altı mil ötesinde akış yönü güneyden kuzeye olan yirmi beş metre genişliğinde bir dere vardı. Burada arazi çok tuhaf bir görünüşe sahipti, nehrin her iki yakasında falezden yuvarlanmış yuvarlak kalın taşlarla kaplı kilometrelerce uzunlukta bir alan son derece dikkat çekici bir manzara oluştuyordu. Nehir yatağının derinliği pek fazla değildi ve kum yığınları geçişi engelliyordu. En çok rastlanan ağaç türü sedirdi; çayırılar, adamlarımızın mokasenleriyle üzerinde yürümekte zorlandığı sert bir tür frenkinciriyle kaplıydı.

Günbatımına yakın, suların hızlı aktığı bir kanaldan kaçınmaya çalışırken büyük teknenin iskele tarafını bir kum yığınının kenarına çarptık, bu çarpışma bizi öyle yan yatırdı ki onca çabamıza karşın tekne neredeyse tamamen suyla doldu. Böylece fiçilerin içinde olmayan barut ıslanıp bozuldu, yerlilerle takas amacıyla tekne de bulundurduğumuz öteberi de epeyce zarar gördü. Teknenin yan yatmaya başladığını görünce hepimiz, derinliği burada göğsümüze gelen suya atlayıp tekneye destek olduk. Lakin tam bir açmaz içindeydik, çünkü hepimizin ortak çabası tekneyi alabora olmaktan ancak alıkoyuyordu, onu ileri itebilecek bir kişi bile yoktu. Umudumuzu yitirmek üzereyken, teknenin altındaki kum yığınının beklenmedik bir şekilde çökmesiyle bu durumdan kurtulduk. Bu yörede nehir yatağı sık sık, hızla ve görünür bir sebep olmaksızın yer değiştiren kum yığınlarıyla doludur. Bu yığınlar ince, sarı ve sert bir kumdan oluşur, kurutulduğunda da cam gibi parlar ve parmak arasından akar.

8 Eylül. Hâlâ Teton topraklarının ortasındaydık, gözümüzü dört açıyor, mümkün olduğunca az mola veriyor, bunu yaptığımızda da çok çeşitli av hayvanlarıyla –bizon, geyik, keçi, siyah kuyruklu geyik, ceylan, çeşit çeşit yağmurkuşu ve yaban kazı– kaynayan adaları seçiyorduk. Keçiler olağanüstü evcildi ve hiç sakalları yoktu. Balık burada nehrin aşağısındaki kadar bol değildi. John Greely küçükçe adalardan birindeki bir dere yatağında bir beyaz kurt öldürdü. Tekneleri yüzdürmenin güçlüğü ve çekme halatı kullanmanın sık sık gerekmesinden dolayı bugün pek fazla yol alamadık.

9 Eylül. Hava hissedilir derecede soğudu, kış kampımızı onların yakınında kurmak çok tehlikeli olacağından hepimiz Siu topraklarından çıkmaya can atar olduk. Kanadalıların şarkıları ve bağırtilarıyla gayrete gelip hızla yol aldık. Ara sıra çok uzaklarda yalnız dolaşan bir Teton gördük, ama bizi rahatsız etmeye kalkışan olmadı, bu durum cesaretimizi artırdı. Gün içerisinde yirmi sekiz mil yol aldık ve geceleyin av hayvanı kaynayan, sık bir kavak ağacı örtüsüyle kaplı bir adada neşe içinde kamp kurduk.

(Mr. Rodman'ın serüvenlerini bu tarihten on Nisan tarihine kadar atlıyoruz. Ekimin sonuna kadar önemli hiçbir olay meydana gelmedi; keşif kolu Otter Creek [Su Samuru Deresi] adını verdikleri küçük bir dereye kadar ilerleyip bunun bir mil kadar yukarısında amaçlarına çok uygun bir adaya geldi ve kütüklerden bir kale inşa ederek kışlık karargâhını kurdu. Burası eski Ricara köylerinin hemen yukarısındaydı. Söz konusu yerlilerden birçok grup yolcularımızı ziyaret etti ve son derece dostça davrandılar, Tetonlarla yapılan çarpışmayı duymuş ve sonuçtan çok memnun kalmışlardı. Siular bir daha sorun çıkarmadı. Kış kayda değer bir olay olmadan gayet hoş geçti. Nisan'ın onunda keşif kolu yeniden yolculuğuna başladı.)²⁰

BEŞİNCİ BÖLÜM

10 Nisan 1792. Bugün havanın yine çok güzel olması moralimizi son derece yükseltti. Güneş artık daha fazla ısıtıyor, nehir yukarı yüz mil boyunca yerlilerin dediğine göre hiç buz yokmuş. Küçük Yılan'a [kış boyunca yolculara dostluğunu birçok defa kanıtlamış bir Ricaree şefi] ve adamlarına hiç de yapmacık olmayan bir üzüntüyle veda edip kahvaltıdan sonra yola çıktık. Perrine [Hudson Körfezi Kürk Şirketi'nin *Petite Côte*'a gitmekte olan bir temsilcisi] üç yerliyle birlikte ilk on mil boyunca bize eşlik etti, sonra iznimizi isteyip köye geri döndü ve orada (daha sonra işittiğimize göre) hakaret ettiği bir yerli kadın tarafından feci bir şekilde öldürüldü.

20 1840 Nisanı'nda *Gentleman's Magazine*'de yayımlanan metin burada sona eriyor. Bundan sonraki iki bölüm Mayıs ayında yayımlanmıştır.

Şirket temsilcisinden ayrıldıktan sonra, büyük bir gayretle kürek-
lere asıldık ve akıntının şiddetine rağmen epey yol aldık. Öğleden
sonra birkaç gündür kendini kötü hisseden Thornton ciddi bir şe-
kilde hastalandı, öyle ki bütün ekibin gerisingeri kulübeye dönüp,
o iyileşene kadar beklemesinde ısrar ettim, ama Thornton bu tek-
life öyle şiddetle karşı çıktı ki vazgeçmek zorunda kaldım. Kama-
rada ona rahat bir yatak hazırladık ve üstüne titredik, ama ateşi öy-
le yüksekti ki zaman zaman sayıklıyordu; onu kaybedeceğimizden
çok korktum. Bu arada büyük kararlılıkla ilerlemeyi sürdürüp ge-
ceye kadar yirmi mil yol aldık; iyi bir iş çıkarmıştık doğrusu.

11 Nisan. Hava bugün de güzel. Erkenden yola çıktık, elverişli
bir rüzgâr esiyordu, bize çok yardımcı oldu. Thornton'un hastalığı
olmasaydı, keyfimize diyecek olmayacaktı. Thornton'un durumu
daha da kötüleşmiş gibiydi, bense ne yapacağımı bilemiyordum.
Rahatı için yapılacak her şey yapılmıştı; Jules, Kanadalı, ona çayır-
dan topladığı otlardan bir çay hazırladı; bu Thornton'un terleme-
sine yol açtı ve ateşini hissedilir derecede düşürdü. Geceleyin du-
rup nehrin kuzey tarafından karaya çıktık; üç avcı ay ışığında av-
lanmaya çayırlara gittiler ve sabahın birinde tüfeksiz olarak, iri bir
ceylanla geri döndüler.

Anlattıklarına göre kilometrelerce yürüdükten sonra güzel bir
akarsuyun kıyısında kalabalık bir Saonie Siu savaşçı grubuyla bu-
run buruna gelerek çok korkmuşlar; yerliler bunları hemen tutsak
edip akarsuyun öbür tarafında bir mil kadar uzağa, duvarları çamur
ve sopalarla yapılmış, içinde kalabalık bir ceylan sürüsü bulunan
bir tür park ya da ağıla götürmüşler. Kapısı hayvanların kaçmasını
engelleyecek şekilde tasarımlanmış ağıla bu hayvanlar hâlâ gelmeye
devam ediyormuş. Yerlilerin her yıl tekrarladıkları bir uygulamay-
mış bu. Sonbaharda ceylanlar yiyecek ve barınak bulmak için ça-
yırları terk ederek akarsuyun güneyindeki dağlık bölgeye çekiliyor,
ilkbaharda büyük sürüler halinde yeniden akarsuyu geçiyor ve ko-
layca ayartılarak yukarıda sözü edilen sağlam ağıla sokuluyormuş.

Avcıların (John Greely, Peygamber ve bir Kanadalı) sayıları el-
liyi bulan yerlilerin elinden kurtulma umutları neredeyse hiç yok-
muş ve çarnaçar ölümü kabullenmişler. Greely'yle Peygamber'in

silahlarını alıp el ve ayaklarını bağlamışlar; Kanadalınınsa her ne hikmetse bağlanmasına gerek görmeyip, sadece tüfeğini almış, (tozluğunun yanındaki bir tür gizli kılıf içinde olduğundan muhtemelen fark edemedikleri) avcı bıçağını bırakmışlar ve diğerlerine davrandıklarından çok farklı davranmışlar ona. Bu da daha sonra hepsinin kurtulmasını sağlamış.

Tutsak edildiklerinde saat akşamın dokuzu falanmış. Ayın ortalığı pırıl pırıl aydınlatmasına karşın havanın bu mevsimde alışılmadık derecede soğuk olması nedeniyle vahşiler, hâlâ akın akın ağla gelmeye devam eden ceylanları ürkütmemek için yeterli bir uzaklıkta iki kocaman ateş yakmışlarmış. Avcılar bir ağaç kümesinin arkasından birdenbire ortaya çıktığında vahşiler av etlerini bu ateşlerde pişirmekle meşgullermiş. Greely'yle Peygamber silahları alınıp, el ve ayakları bizon derisinden yapılmış sağlam sicimlerle bağlandıktan sonra ateşten uzak bir ağacın altına atılmış, Kanadalının iki vahşinin gözetiminde ateşlerden birinin yanına oturmasına izin verilirken, yerlilerin geri kalanı büyük ateşin etrafında halka olmuş. Bu şekilde saatler ağır ağır ilerlemiş, avcılar her an öldürülmeyi bekliyorlarmış, iki avcının bağları çok sıkı olduğundan canları fena halde yanıyormuş. Kanadalı rüşvet vererek kendisini serbest bırakmalarını sağlamak umuduyla gardiyanlarıyla konuşmaya çalışmış ancak derdini anlatamamış. Gece yarısına doğru büyük ateşin çevresindeki topluluk beş-on iri ceylanın birbiri ardı sıra alevlerin içine dalmasıyla neye uğradığını şaşırmış. Bu ceylanlar kendilerini hapseden çamur duvarda bir gedik açıp öfke ve korkudan çılgına dönmüş bir vaziyette, benzer durumlarda geceleyin böceklerin yaptığı gibi ateşin ışığına doğru atılmışlardı. Saoniler genellikle ürkek olan bu hayvanların daha önce böyle davrandığını hiç görmemiş olacaklar ki bu beklenmedik karışıklıktan büyük bir korkuya kapılmışlar; bu birkaç ceylanın kaçışından yaklaşık bir dakika kadar sonra, yakalanan sürünün tamamının hoplaya zıplaya üzerlerine gelmesiyle korkuları tam bir dehşete dönüşmüş. Avcılar bu sahneyi son derece tuhaf bir sahne olarak betimlediler. Hayvanlar sanki çıldırmış gibiymiş, (hiç abartma huyu olmayan) Greely, hayvanların alevlerin ve dehşet içindeki vahşilerin arasından zıplayarak değil de adeta uçarak geçmesinin sadece etki-

leyici değil, aynı zamanda dehşet verici bir manzara oluşturduğunu söyledi. İlk atılışlarında önlerine ne gelirse silip süpürmüşler; ama büyük ateşten kaçındıktan sonra küçüğünün içine dalmış, yanan dalları ve közleri etrafa saçmış, sonra sanki şaşırmış gibi büyük ateşe geri dönmüşler ve iki ateş de tamamen sönünceye karar ikisi arasında ileri geri gidip gelmişler, sonra küçük gruplar halinde şimşek hızıyla ormanın içine doğru kaçmışlar.

Yerlilerden çoğu bu şiddetli karışıklıkta yere serilmiş, bazılarınsa çevik ceylanların toynakları altında ölümcül değilse bile ciddi bir şekilde yaralandığına hiç kuşku yokmuş. Yerlilerden bazıları yaralanmaktan kurtulmak için kendilerini yüzükoyun yere atmış. Peygamber'le Greely ateşe yakın olmadıklarından tehlikede değillermiş. Kanadalı ilk saldırıda yediği bir tekmeyle yere serilmiş ve dakikalarca kendine gelememiş. Nihayet kendine geldiğinde ortalık neredeyse karanlıkmış, çünkü ay büyük bir yağmur bulutunun arkasında kaybolmuş, ateşe neredeyse tamamen sönmüş, sadece şuraya buraya saçılmış birkaç dal yanmaya devam ediyormuş. Yakınında hiçbir yerli görmemiş ve kaçmak için derhal ayağa fırlamış, iki arkadaşının dibinde yattığı ağaca doğru atılmış. Biraz sonra arkadaşlarının bağlarını kesmiş ve üçü birden tüfekleri boş verip bir an önce canlarını kurtarmaktan başka bir şey düşünmeden son sürat nehre doğru kaçmışlar. Kilometrelerce koştuktan ve arkalarından gelen kimse olmadığını gördükten sonra yavaşlamışlar ve susuzluklarını gidermek için bir pınara yönelmişler. Tekneye getirdikleri, daha önce sözünü ettiğim ceylana burada rastlamışlar. Zavallı hayvan pınarın kıyısında, kıpırdayamadan soluk soluğa yatıyormuş. Bacaklarından biri kırıkmiş ve görünür yanık izleri varmış. Kurtulmalarını sağlayan sürüden olmalıymış. Hayvanın iyileşmesi ihtimali olsaymış, avcılar minnettarlıklarını göstermek için canını bağışlarmış, ne var ki fena halde yaralıymış, bu yüzden hayvanın acılarına hemen son verip onu tekneye getirmişler. Ertesi sabah onunla mükemmel bir kahvaltı yaptık.

12, 13, 14 ve 15 Nisan. Bu dört gün boyunca kayda değer bir olay olmaksızın yolumuza devam ettik. Hava öğlen civarı gayet güzel oluyordu, ama geceleri ve sabahları son derece soğuktu, don görü-

lüyordu. Av hayvanı boldu. Thornton hâlâ hastaydı, onun hastalığı beni şaşırtıyor ve ölçüsüz derecede üzüyordu. Arkadaşlığını çok özlemiştim, şimdi fark ediyordum ki grup içinde sıkı fıkı olduğum tek insan oydu. Bununla, yüreğimdeki en çılgın umutları ve en fantastik istekleri serbestçe açabildiğim tek insanın o olduğunu anlatmak istiyorum sadece, yoksa grubumuzdan herhangi birinin güvene layık olmadığını değil. Tam tersine hepimiz kardeşlik, aramızda en ufak bir anlaşmazlık olmadı. Sanki ortak bir çıkar bizi birleştirmişti ya da hiçbir çıkar gözetmeksizin sırf zevk için seyahate çıkmış insanlar gibiydik. Gerçi, Kanadalıların bu hususta ne düşündüklerini tam olarak bilmiyorum ya. Bu insanlar elbette girişimin kârı hakkında epeyce konuşuyorlardı, ama yine de bunu pek fazla önemsediklerini sanmıyorum, çünkü son derece basit, kendi halinde insanlardı ve hiç kuşku yok ki dünyanın en yardıma hazır insanlarıydılar. Ekibin geri kalanına gelince keşif seferinin maddi getirisinin dünyada en az önem verdikleri şey olduğunu adım gibi biliyorum. Yolculuğun geri kalanı boyunca hepimizin ruhuna az çok egemen olan bu duyguların çok benzersiz kanıtları ortaya çıktı. Yerleşim bölgelerinde çok fazla önem verilen çıkarlara burada ciddiye alınmayacak bir mesele gözüyle bakılıyor ve çok entipüften bir bahaneyle göz ardı ediliyor ya da tümünden bir kenara bırakılıyordu. Kürk toplamak için korkunç tehlikelerle dolu ıssız çöllerde, içler acısı yoksunluklara katlanarak kilometrelerce yol kateden bu adamlar, bir defa kürkü elde ettiler mi onları emniyete alma zahmetine nadiren girer, romantik görünüşlü bir nehir yukarı çıkmak ya da neye yarayacağını bilmedikleri ve ilk fırsatta lüzumsuz bir ağırlık diye kaldırıp atacakları kaya numuneleri için bin bir zahmetle tehlikeli mağaralara tırmanmak uğruna bütün bir zula²¹ dolusu iyi cins kunduz kürkünü hiç tereddüt etmeden arkalarında bırakırlardı.

Bütün bunlarda, ekibin geri kalanıyla aynı duygulara sahiptim ve şunu rahatça söyleyebilirim ki keşif seferinin asıl amacına olan ilgimin her geçen gün azaldığını, giderek hiçbir getirisi olmayan eğlencelere –bu el değmemiş toprakların harikalarını ve muhteşem güzelliklerini seyretmenin bende uyandırdığı yoğun ve derin heyecanı eğlence gibi zayıf bir sözcükle ifade etmeye hakkım

21 Bir sonraki bölümde “zula” üzerine Poe’nun kendi düştüğü not bulunmaktadır.

varsa eğer– meyllettiğimi fark ettim. Bir bölgeyi inceledikten sonra çok geçmeden, yeniden yola koyulup bir başka bölge keşfetmek arzusuyla yanıp tutuşuyordum. Bununla birlikte, doğaya ve *bilinmeyene* karşı duyduğum yakıcı hazzın tadını yeterince almamı engelleyecek kadar koloni yerleşim bölgelerine yakınmışız gibi hissediyordum. Sayıca az da olsa *bazı* uygar adımların benden önce bu toprakları çiğnemiş, *bazı* gözlerin benimkilerden önce etrafımdaki manzarayla kendinden geçmiş olduğunu ne yapsam kendimden gizleyemiyordum. Sürekli canımı sıkan bu duygu olmasaydı, yolda hiç kuşkusuz daha fazla oyalanır, nehir kıyısında uzanan bölgenin özelliklerini araştırmak için rotamızdan sapar, belki de çok içerilere, yolumuzun güneyinde ve kuzeyinde yer alan bölgelerin ta içlerine kadar giderdim zaman zaman. Ama yola *devam etmek*, mümkünse uygarlığın ulaşabildiği en uzak sınırların ötesine geçmek, yapabilirsem yerlilerin anlamı bulanık öyküleri sayesinde varlıklarından haberdar olduğumuz dev dağları seyretmek için sabırsızlanıyordum. Bu gizli düşünce ve umutlarımı grupta Thornton dışında hiç kimseye açıkça anlatmıyordum. Thornton, bu düşsel tasarılarımın çoğunu paylaşıyor, ruhuma egemen olan romantik girişkenliği kayıtsız şartsız benimsiyordu. Bu yüzden hastalığını büyük bir musibet olarak görüyordum. Thornton’un durumu günden güne kötüleşiyor, bizimse ona hiçbir yardımımız dokunmuyordu.

16 Nisan. Bugün kuzeyden esen sert rüzgârların getirdiği buz gibi bir yağmura yakalandık, bu yüzden ikindiye kadar demir atmak zorunda kaldık. Saat dörtten sonra yola çıktık ve geceye kadar beş mil yaptık. Thornton’un durumu daha da kötüleşti.

17 ve 18 Nisan. Bu iki gün boyunca aynı soğuk, berbat hava devam etti, kuzeyden esen soğuk rüzgâr dinmek bilmedi. Fazlasıyla kabarmış ve çamurlu çamurlu akan nehirde birçok büyük buz kütlesi gördük. Zaman çok sıkıntılı geçti, pek ilerleyemedik. Thornton sanki her an ölecek gibiydi, ilk uygun yerde kamp kurmaya ve hastalığının sonuna kadar beklemeye karar verdim. Bu kararım uyarınca bugün öğle vakti teknelerimizi güneyden gelen büyükçe bir dereye çekip su kıyısında kamp kurduk.

25 Nisan. Bugünün sabahına kadar derede kaldık, Thornton'un bu sabah yola devam edebilecek kadar iyileşmiş olması hepimizi sevince boğdu. Hava nefisti, çok güzel bir bölgede neşeyle yol aldık, ayın son gününe kadar bir tek yerliyle bile karşılaşmadan veya herhangi bir kayda değer olay yaşamadan yolculuğa devam ettik; ayın son günü Mandanların, daha doğrusu Mandanların, Minnetareelerin ve Ahnahawayların –çünkü bu üç kabile birbirine yakın beş köyde yaşıyordu– topraklarına ulaştık. Mandanlar beş-on yıl öncesine kadar yaklaşık olarak sekiz mil aşağıdaki dokuz köyde yaşamaktaydılar, ne olduklarını bilmeden kalıntılarının yanından geçtiğimiz bu köylerin yedi tanesi nehrin batısında, ikisi doğusundaydı. Çiçek hastalığı ve kadim düşmanları Siuların kırdığı Mandanlar bir avuç kalınca şimdiki köylerine çekilmişlerdi. [Mr. R. uzun uzadıya Minnetareeleri ve Ahnahawayları ya da diğer adıyla Wassatoonları anlatıyor, ancak, bu kabileler hakkında bildiklerimizden esas olarak çok farklı şeyler anlatmadığı için biz bunları atlıyoruz.] Mandanlar bizi çok dostça karşıladılar, yakınlarında kamp kurup üç gün kaldık ve bu süre zarfında pirogu elden geçirip yeniden kullanılır hale getirdik. Ayrıca yerlilerin kışın çadırlarının önüne kazdıkları çukurlarda sakladıkları çeşitli türlerdeki kuru mısırdan epeyce satın aldık. Mandanlarla birlikteyken Waukerassah adında bir Minnetaree şefi ziyaretimize geldi, şef bize çok nazik davrandı ve çok yardımcı oldu. Bu şefin oğlunu büyük kavşağa kadar tercüman olarak yanımıza aldık. Babasına onu çok memnun eden birçok armağanlar verdik.²² 1 Mayıs'ta Mandanlara veda edip kendi yolumuza devam ettik.

1 Mayıs. Yumuşak bir hava vardı, bitkilerin yeşermesiyle etraf son derece hoş bir görünüme bürünmüştü. Kavak ağaçlarının yaprakları mısır yaprakları kadar büyümüş, çoğu çiçek tamamen açmıştı. Sağda solda her zamankinden fazla sayıda düzlükle karşılaşmaya başladık, hepsi de ağaçlarla kaplıydı. Kavak, söğüt, kızıl söğüt ve gül ağacı çok boldu. Nehir kıyısındaki düzlüklerin ötesinde, ağaçsız bir ova göz alabildiğine uzanıyordu. Toprak çok verim-

22 Şef Waukerassah'tan ziyaretine gittiği Yüzbaşı Lewis'la Yüzbaşı Clarke da bahse-derler – Poe'nun notu.

liydi. Av hayvanı hiçbir yerde görmediğimiz kadar boldu. Birer avcı her iki kıyıda bizden önde ilerliyordu, bugün bir geyik, bir keçi, beş kunduz ve çok sayıda yağmurkuşuyla döndüler. Kunduzlar çok yumuşak huyluydular kolayca yakalanmışlardı. Bu hayvanın etinin, özellikle de tütün balığının yüzgecini andıran tutkal kıvamındaki kuyruğunun oldukça *bonne bouche* olduğu söylenebilir. Bir kunduz kuyruğu üç kişiyi rahat rahat doyurur.

2 Mayıs. Bugün rüzgârlar elverişliydi, öğlene kadar yelkenleri kullandık, rüzgar şiddetini daha da artırınca durmak zorunda kaldık. Avcılarımız ava çıktılar ve çok geçmeden kocaman bir geyikle geri döndüler; saçmayla hafifçe yaralanmış olan hayvanı Neptune uzun süre kovaladıktan sonra yere yıkmıştı. Boyu tam altı ayaktı. Karanlık çökerken bir de ceylan yakaladılar. Hayvan adamlarımızı görür görmez bütün gücüyle kaçmaya başlamış, ama birkaç dakika sonra durmuş ve belli ki meraktan geri dönmüş, sonra da yeniden kaçmaya başlamıştı. Bu davranış defalarca tekrarlanmış ve av her seferinde daha yakına gelerek sonunda atış menziline girmiş, o zaman Peygamber bir atışta hayvanı devirmiş. Zayıf bir hayvandı ve içinde bir can taşıyordu. Bu hayvanlar ayağına çabuk olmakla birlikte kötü yüzücüdürler, bu yüzden bir akarsuyu geçmeye çalışırken sık sık kurtlara yem olurlar. Bugün on iki mil yaptık.

3 Mayıs. Bu sabah çok hızlı yol alıp geceye kadar tam otuz mil yaptık. Av hayvanları hâlâ çok boldu. Çok fazla sayıda bizon leşi sahilde yatıyordu; leşleri yiyen kurt sürüleri gördük. Kurtlar her yaklaşmamızda kaçıştılar. Bizonların ölümüne neyin sebep olduğunu anlayamadık, ancak haftalar sonra bu esrar aydınlandı. Suyun derin, kıyının sarp kayalık olduğu bir geçide vardığımızda büyük bir bizon sürüsünün yüzerek nehri geçmeye çalıştığını görünce durup seyretmeye başladık. Akıntı aşağı yan yan geliyorlardı, belli ki nehre kıyının hafif eğimli olduğu yarım mil kadar yukarıdaki bir boğazdan girmişlerdi. Nehrin batı yakasına vardıklarında kıyının tırmanamayacakları kadar sarp olduğunu ve derinliğin boylarını aştığını görüyorlardı. Bir süre çıkmaya çalışıp çabaldıktan ve boş yere sarp, kaygan kilde tutunmaya çalıştıktan sonra

dönüp doğu kıyısına yüzüyorlardı, orada da aynı tırmanılmaz kayalıklarla karşılaşılıyorlardı ve yine aynı sonuçsuz tırmanma çabalarını yineleniyordu. Kıyıya her seferinde neredeyse aynı yerlerden yanaşıp ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci defa çıkmaya çabaladılar. Kendilerini akıntıya bırakıp karaya çıkacakları (çeyrek mil aşağıda bulunabilecek) uygun bir yer aramaktansa bulundukları konumu korumaya çalışıyor, bu amaçla akıntıya dik olarak yüzüyor, boğulmamak için çok büyük çaba harcıyorlardı. Nehri beşinci geçişlerinde zavallı hayvanlar öyle bitkin düşüyorlardı ki sıfırı tükettikleri görülüyordu. O zaman korkuyla kıyıyı tırmalıyorlardı, bir ikisi neredeyse kıyıya çıkmayı başaracaktı ki büyük bir üzüntüyle (zira onların bu soylu çabaları içimizde acıma duygusu uyandırıyor) gevşek toprağın üzerlerine yıkıldığını ve birçoğunu sulara gömdüğünü gördük; toprak kayması diğerlerinin kıyıya çıkışını kolaylaştırmadı. Bunun üzerine sürünün geri kalanından yürek paralayıcı bir böğürtü, bir inleyiş yükseldi; bu sesteki hüznü ve umutsuzluğu dile getirmeye kelimeler yetmez, bu sesi aklımdan çıkarmam mümkün değil. Hayvanlardan bazıları nehri geçmeyi bir daha denedi, birkaç dakikalık mücadeleden sonra suya gömüldü – can çekişirken burunlarından gelen kan suları kızıla boyadı. Ama sürünün büyük bölümü yukarıda betimlenen iniltiden sonra sanki yazgısına boyun eğmiş gibi görünüyordu: Sırtüstü kendilerini akıntıya bırakıp gözden kayboldular, bir tek bizon bile kurtulamadı. Leşlerini nehir yarım saat sonra çok uzakta olmayan düzlükte kıyıya vurdu; cahilce inatları olmasaydı buradan kolayca karaya çıkabilirlerdi.

4 Mayıs. Hava nefisti, güneyden esen elverişli bir rüzgârla gece olmadan yirmi beş mil yaptık. Thornton bugün teknedeki işlere yardımcı olacak kadar kendini toplamıştı. Öğleden sonra, erken açmış ve yerleşim bölgelerinde görülmeyen türde az rastlanır güzellikte, hoş kokulu bahar çiçeklerinin bolca bulunduğu batıdaki çayırlara gittik beraberce. Çok çeşitli av hayvanlarına da rastladık, ama hiçbirini vurmadık, nasıl olsa avcılar istediğimizden fazlasını getirirlerdi, keyif olsun diye can almaya karşıydım. Dönüş yolunda Assiniboin kabilesinden iki yerliye rastladık. Yerliler tekneye ka-

dar bizimle geldiler ve yol boyunca hiçbir tedirginlik göstermediler, tam tersine içten ve cesur davrandılar, bu yüzden kayığa bir taş atımı mesafeye geldiğimizde her ikisinin birden ansızın geri dönüp var güçleriyle çayıra doğru kaçtıklarını görünce çok şaşırdık. Yeterince uzaklaştıktan sonra durdular ve nehre bakan bir tepeciğe tırmandılar. Orada yüzükoyun yere uzanıp çenelerini avuçlarına dayayarak büyük bir şaşkınlıkla bizi izlemeye koyuldular. Bir dürbünle yüzlerini dikkatle incelediğimde bu yüzlerde hem şaşkınlık hem dehşet okudum. Uzun süre bizi seyrettiler. Sonunda, sanki akıllarına bir şey düşmüş gibi ayağa fırlayıp geldikleri yöne doğru yel gibi uzaklaştılar.

5 Mayıs. Bu sabah erken saatte tam yola çıkmak üzereyken Assiniboin Yerlisi kalabalık bir grubun saldırısına uğradık, karşı koymaya fırsat bulamadan yerliler pirogu ele geçirmeyi başardılar. O sırada pirogda Julius'tan başka kimse bulunmuyordu, o da suya atlayıp, akıntıya ittiğimiz tekneye yüzerek canını kurtardı. Bu yerlileri üstümüze dünkü gelen iki yerli getirmişti. Nöbet işini savsaklamadığımıza ve Neptune bile varlıklarını sezinleyemediğine göre düşünölemeyecek denli sessizce yaklaşmış olmalıydılar.

Düşman üzerine ateş açmaya hazırlanırken Misquash (yeni tercümanımız, Waukerassah'ın oğlu) Assiniboinlerin dost olduğunu ve şimdi de dostluk gösterisinde bulunduklarını söyledi. Her ne kadar kayığımızı çalmanın dostluk göstermenin çok tuhaf bir yolu olduğunu düşünmekten kendimizi alıkoyamasak da, bu insanların ne diyeceklerini hâlâ merak ediyorduk, Misquah'tan, davranışlarının nedenini sormasını istedik. Bin bir saygı gösterisiyle cevap verdiler, sonunda niyetlerinin gerçekten bizi rahatsız etmek değil, içlerini yakan merakı gidermek olduğunu anladık; şimdi meraklarını gidermemizi istiyorlardı. Ortaya çıktı ki tuhaf davranışlarıyla dün bizi şaşırtmış olan iki yerli zenci Toby'nin kurum gibi kapkara görüntüsüyle karşılaşınca birden çarpılmışlardı. Daha önce ne bir zenci görmüş ne de duymuşlardı, bu yüzden kabul etmek gerekir ki şaşkınlıkları pek nedensiz değildi. Üstüne üstlük Toby de çirkin mi çirkin bir ihtiyardı, ırkına has bütün özelliklere sahipti; kalın dudaklar, akı kocaman patlak gözler, düz bir burun, uzun

kulaklar, çıkık bir çene, şiş bir karın ve çarpık çurpuk bacaklar. Bizim iki vahşi serüvenlerini arkadaşlarına anlattığında bu olağanüstü öyküye inanan kimse çıkmamış, bütün inanılırlıklarını ebediyen yitirip adları yalancıya, düzenbaza çıkacakmış ki sözlerinin doğruluğunu kanıtlamak için bütün grubu tekneye getirmeyi teklif etmişler. Bize ani bir saldırı gibi gözükken şey aslında anlatılanlara hâlâ inanmamış olan Assiniboinlerin sabırsızlığının sonucundan başka bir şey değildi; zira bundan sonra en ufak bir saldırganlık göstermediler ve ihtiyar Toby'yi istedikleri gibi rahatça inceleyebileceklerini söylediğimizde de hemen kayığımızı geri verdiler. Toby bütün bunları hoş bir şaka olarak kabul etti ve meraklı vahşiler meseleyi enine boyuna ölçüp biçsinler diye *in naturalibus*²³ kıyıya çıktı. Yerliler tam bir şaşkınlığa uğradılar, memnuniyetlerine diyecek yoktu. Önce gözlerine inanamadılar, boyalı olmadığından emin olmak için parmaklarını tükürükleyip zencinin tenine sürttüler. Toby'nin yünü andıran saçları defalarca haykırışa ve alkışa yol açtı, çarpık bacaklarıysa kelimenin tam anlamıyla büyük bir takdir topladı. Çirkin dostumuzun bacaklarını iki yana savurarak hızlı bir dans tutturması heyecanı doruğa çıkardı. Herkes büyük bir hayret içerisindeydi. Daha fazla takdir toplanamazdı. Toby'de hırsın zerresi olsaydı, Kral Birinci Toby olarak Assiniboinlerin tah-tına çıkar dünyalığını kurtarırdı.

Bu olay bizi günün geç saatlerine kadar oyaladı. Karşılıklı olarak birbirimize iltifatlarda bulunup armağanlar verdikten sonra aralarından altısının beş mil boyunca bizimle birlikte kürek çekmesini kararlaştırdık, çok makbule geçen bu yardım için Toby'ye teşekkür etmekten geri kalmadık. Bugün sadece on iki mil yaptık ve geceleyin, nefis balıklarını ve av kuşlarını uzun süre aklımızdan çıkarmayacağımız güzel bir adada kamp kurduk. Bu güzel yerde iki gün kaldık ve bu süre zarfında yarınımızı düşünmeden ve etrafımızda oynayıp duran kunduzlara aldırış etmeden yiyip içerek eğlendik. Bu adadan kolaylıkla birkaç yüz deri elde edebilirdik. Ama bu ruh hali içinde sadece yirmi deri toplayabildik. Ada güneyden gelen oldukça geniş bir nehrin ağzında ve Missouri'nin tam batıya yöneldiği noktada, yaklaşık olarak 48. enlem üzerinde bulunuyordu.

23 (Lat.) Anadan doğma.

8 Mayıs. Güzel bir havada elverişli rüzgârların yardımıyla yol aldık ve yirmi beş mil sonra kuzeyden gelen büyük bir nehre vardık. Missouri'ye döküldüğü yerde genişliği pek fazla değildi –en fazla on-on iki metre kadar– ve ağzına epeyce çamur birikmiş gibi görünüyordu. Azıcık yukarı çıkıldığında bu nehrin av hayvanlarıyla dolu güzel bir vadinin içinden geçen yetmiş-seksen metre genişlikte çok derin bir nehre dönüştüğü görülür. Yeni tercümanımız bize nehrin adını söyledi, ancak aldığım notu kaybetmişim.²⁴ Robert Greely burada ağaçlara yuva kuran birkaç kaz vurdu.

9 Mayıs. Nehrin her iki kıyısından çok uzak olmayan yerlerin bugün beyaz bir maddeyle kaplanmış olduğunu gördük, bunun oldukça saf bir tuz olduğu anlaşıldı. Çeşitli ufak tefek güçlükler yüzünden bugün sadece on beş mil yaptık ve geceleyin kıyıda bazı kavak ağaçları ve böğürtlen çalıları arasında kamp kurduk.

10 Mayıs. Bugün hava soğuktu, sert olmakla birlikte elverişli bir rüzgâr esiyordu. Epeyce yol aldık. Bu yöredeki tepeler düzensiz kırılmış kaya kütleleri görünümüyle sarp ve engebeli, bazıları epeyce yükseklerle ulaşıyor ve suyun aşındırıcı etkisine maruz kalmışa benziyor. Bol miktarda fosilleşmiş ağaç ve kemik topladık, toprak her yöne saçılmış kömür doluydu. Nehir burada menderesler çiziyor.

11 Mayıs. Günün büyük bir bölümünde yağmur ve bora ilerlememizi engelledi. Akşama doğru hava açtı ve elverişli bir rüzgâr esmeye başladı, bundan yararlanarak kamp kurmadan önce on mil yaptık. Kıyıda birçok semiz kunduz yakaladık ve bir kurt vurduk. Peşimiz sıra gezinen kalabalık bir sürüden ayrı düşmüş bir kurt olmalıydı bu.

12 Mayıs. Bugün on mil yaptıktan sonra bazı malzemelerimizi gözden geçirmek üzere sarp yamaçlı küçük bir adaya çıktık. Tam adadan ayrılacağımız sırada, grubun beş-on adım önünde yürüyen bir Kanadalı ansızın bir çığlık atarak gözden yitti. Hepimiz der-

24 Muhtemelen White-Earth Nehri [Beyaz Toprak Nehri] – G.M. Editörleri.

hal ileri atıldık ve adamımızın boş bir zula çukuru içine yuvarlanmış olduğunu görünce katıla katıla güldük; onu oradan çıkarmakta gecikmedik. Ancak, yalnız başına olsaydı oradan çıkıp çıkamayacağı epeyce su götürürdü. Çukuru dikkatle inceledik, ama birkaç boş şişeden başka bir şey bulamadık; buraya Fransızların mı, İngilizlerin mi, yoksa Amerikalıların mı eşyalarını sakladığını anlamamıza yarayacak en ufak bir şey bulamadık, bu da merakımızı epey kamçıladi.

13 Mayıs. Gün boyu yirmi beş mil yol katettikten sonra Yellowstone'un Missouri'yle kavuştuğu noktaya vardık. Misquash burada bizden ayrılıp köyüne döndü.

ALTINCI BÖLÜM

Son iki-üç gündür geçtiğimiz topraklar alışık olduklarımıza kıyasla çok sevimsizdi. Genel olarak arazi daha az engebeliydi; ağaçlar nehir kıyısında bol olmakla birlikte uzaklarda ya çok azdı ya da hiç yoktu. Her nerede falezler gördüysek, oralarda kömürün izine de rastlıyorduk; nehrin yüzlerce metre boyunca kapkara akmasına neden olan bitümlü kocaman bir kömür yatağı gördük. Akıntı şimdi daha yavaş, su daha berraktı ve kayalık çıkıntılarla sığıllıklar daha seyrek, bununla birlikte ilerlemekte önceki kadar zorlanıyorduk. Aralıksız yağan yağmurlar nehrin her iki yakasını öyle kayganlaştırmıştı ki çekme halatlarını omuzlamış olan adamlar ayakta durmakta zorlanıyordu. Isırıcı bir soğuk vardı; nehre yakın bazı alçak tepelere tırmandığımızda çukur yerlerde ve sırtlarda hiç de azımsanmayacak miktarda kar bulunduğunu gördük. Sağımızda, çok uzaklarda geçici olduğu izlenimini veren ve bu yakınlarda terk edilmiş benzeyen birçok yerli kampı seçiliyordu. Bu bölgede kalıcı bir yerleşim yeri bulunduğuna dair hiçbir işaret yok, ama civardaki yerli kabilelerin gözde av sahası gibi görünüyor, hangi yöne baksak gözümüze çarpan av izlerinden bu apaçık belli. Missourili Minnetareelerin av peşinde büyük kavşağın güneyine kadar çıktıkları çok iyi bilinmektedir, öte yandan Asiniboinler

daha da yukarılara çıkarlar. Misquash şu anki kampımızla Kaya-
lık Dağlar arasında, Saskatchewan Nehri'nin güney ya da alt tara-
fında yaşayan Minnetareelerinkiler dışında hiç kulübe göremeye-
ceğimizi söylemişti.

Av hayvanı olağanüstü bol ve çeşitliydi: sonsuz sayıda kuşun ya-
nı sıra, geyik, bizon, büyük boynuzlu yaban keçisi, kara kuyruklu
geyik, ayı, tilki, kunduz, vb. Ayrıca nehir balık kaynıyordu. Neh-
rin genişliği iki yüz elli metreden, falezler arasındaki uzaklığın yüz
metreyi geçmediği, suyun hızla akıp geçtiği geçitlere kadar değiş-
iyordu. Bu falezlerin yüzeyi genellikle turba, süngertaşı ve maden
cevherleriyle karışık açık sarı bir kumtaşından oluşuyordu. Belirli
bir noktadan sonra toprakların görünüşünde çok büyük bir deği-
şiklik meydana geldi: Kavak ağaçlarıyla kaplı küçük güzel adalar-
la dolu nehrin her iki kıyısındaki tepeler artık çok uzaklarda yük-
seliyordu. Düzlükler çok verimli görünüyordu; kuzeydeki düzlük-
ler çok büyük ve alçak olup üç geniş vadi halinde uzanıyordu. Çok
uzun zamandan beri Missouri'nin kıyıları boyunca uzanan ve vah-
şilerin Kara Tepeler adını verdiği dağ silsilesinin en kuzey noktası-
na ulaşmış olmalıydık. Dağlık bölgeden çıkıp düzlüklere ulaşma-
mızla birlikte hava da değişmişti; kuru, berrak bir hava vardı şimdi
ve bu değişikliğin etkilerini teknelerimizin ek yerlerinde ve az sa-
yıdaki ölçüm aletimizde pekâlâ fark ediyorduk.

Nehirlerin birbirine kavuştuğu yöreye yaklaştığımızda sağanak
halinde yağmur yağmaya başladı, nehirdeki engellerse bizi canı-
mızdan bezdirdi. Kıyılar bazı yerlerde öyle kaygan, kil öyle ko-
yu ve yapışkandı ki adamlarımız mokasenlerini ayaklarında tuta-
madıklarından yalınayak yürümek zorunda kaldılar. Ayrıca kıyı-
da yer yer durgun su birikintileri vardı, bata çıka bunların içinden
geçerken bazen göğsümüze kadar suya gömülüydük. Sonra *en*
*masse*²⁵ yıkılmış falezlerin kalıntısına benzeyen ve büyük bir ala-
na yayılmış sivri uçlu çakmaktaşı yığınlarına tırmanmak zorunda
kalıyorduk yeniden. Zaman zaman geçmekte çok zorlandığımız,
suların büyük bir hızla aktığı bir boğaza ya da dar geçide geliyor-
duk; bunlardan birini aşmaya çalışırken teknenin halatı (eski ve
çok yıpranmış olduğundan) koptu ve tekne akıntıyla sürüklene-

25 (Fr.) Toptan.

rek akarsuyun ortasından fırlamış bir kayalığa bindirdi; burada su o kadar derindi ki onu kurtarmak için pirogu kullanmaktan başka bir yol bulamadık; bu iş tam altı saatimize mal oldu.

Sonra kapkara kayalardan oluşan bir falezin diğer falezlere tepeden baktığı bir noktaya geldik, bu yüksek falez nehrin güney kıyısı boyunca çeyrek mil kadar devam ediyordu; bundan sonra nehir kıyısı yeniden düzleşiyor, üç mil ilerideyse yine aynı kıyıda tam iki yüz ayak yüksekliğinde, açık renkli bir başka duvar yükseliyordu, sonra yeniden düzlük ya da ova başlıyor, ardından kuzey kıyısında yüksekliği belki iki yüz elli ayağı, kalınlığı on-on iki ayağı bulan ve insan elinden çıkmışa benzeyen son derece tuhaf görünümlü bir başka duvar yükseliyordu. Sudan dimdik yükselen bu falezlerin gerçekten çok olağanüstü bir görünüşleri var. Sözümlü ettiğim son falez suyun kolayca aşındırabildiği yumuşak bir kumtaşındandı. Üst bölümlerindeyse, ince yatay katmanlar halinde uzanan ve yağmur sularından etkilenmeyen, sert, beyaz kireçtaşlarından oluşmuş bir tür efriz ya da korniş bulunuyordu. Bunların üzerinde koyu renkli, verimli bir toprak hafif bir meyille bir mil kadar uzanıyor, sonra ansızın, yüksekliği en az beş yüz ayağı bulan bir başka tepeler zinciri yükseliyordu.

Bu olağanüstü kayalıkların yüzeyinde, tahmin edilebileceği gibi, yağmur sularının yumuşak malzeme üzerinde süzülmesinin bir sonucu olarak çok çeşitli çizgiler oluşmuştu, öyle ki hayal gücü geniş biri bunların üzerinde anlaşılmaz yazılar bulunan insan eliyle dikilmiş devasa anıtlar olduğunu düşünerek heyecanlanabilirdi. Bazı yerlerde kumtaşı bloklarının kopmasıyla oluşmuş (tapınaklarda heykellerin içine konulduklarına benzer) eksiksiz bir niş, birçok yerde kireçtaşı kornişin şurasındaki burasındaki yarıklardan düzenli bir şekilde aşağı süzülen yağmur sularının aşağıdaki daha yumuşak malzemeyi aşındırmasıyla oluşmuş merdivenler ve dar, uzun koridorlar görölüyordu. Bu benzersiz falezlerin önünden pırıl pırıl bir ay ışığında geçtik, hayal gücüm üzerinde yaratıkları etkiyi asla unutamam. Düşlerimde gördüğüm türden büyümlü yapılara benziyorlardı, yuvalarını duvarların yüzeyini bir kevgire çeviren deliklere yapmış binlerce kırlangıcın civıltısının da bu etkideki payı yadsınamaz. Bu büyük duvarlardan başka, yer yer

daha küçük olanları, yüksekliği yirmi ayaktan yüz ayağa, kalınlığı bir ayaktan on, hatta on beş ayağa kadar değişen düzgün biçimli ve dimdik yükselen duvarlar da vardı. Bunlar kum, kil ve kuvars karışımına benzeyen, boyutları değişik de olsa biçimleri birbirinin aynı, koyu renkli iri taşlardan oluşmuştu. Taşlar genellikle kare, bazen dikdörtgen (ama her zaman paralelyüzlü) olup, sanki bir duvar ustası tarafından düzgün bir şekilde üst üste dizilmişti; tıpkı tuğladan örülmüş bir duvardaki gibi üstteki her taş alttaki iki taşın üzerine basıyordu. Bu benzersiz yapılar, bazen üçü dördü bir arada, birbirine paralel uzanıyor, bazen nehirden ayrılıp tepeler arasında gözden yitecek kadar uzaklaşıyor, bazen de içlerindeki bitki örtüsü yanılısamayı destekleyen büyük, yapay bahçeleri çevreleyecek tarzda birbirlerini dik açıyla kesiyorlardı. Duvarların kalınlığının azaldığı yerlerde tuğlaların boyutları da küçülüyor, kalınlaştığı yerdeyse büyüyordu. Missouri'nin bu bölümünde gözlerimizin önüne serilen manzarayı bugüne kadar gördüklerimizin en güzeli değilse bile en şaşkınlık vericisi olarak görüyorduk. Doğrusu bu ya, manzara benim zihnimde hiçbir zaman silinemeyecek yeni ve benzersiz izlenimler bıraktı.

Suların kavuştuğu yere ulaşmadan kısa bir süre önce kuzey kıyısında oldukça büyük bir adaya geldik, buradan bir çeyrek mil ötede güneyde güzel ağaçlardan oluşan sık bir ormanla kaplı bir düzlük uzanıyordu. Sonra birçok küçük adaya rastladık ve her birine çok kısa bir süreliğine uğradık. Daha sonra kuzeyde yer alan kapkara bir faleze, daha ileride de hiçbir özelliği olmayan iki küçük adaya rastladık. Birkaç mil daha ilerlediğimizde sarp bir burun yakınında epeyce büyük bir adaya, bunu geçince de iki küçük adaya ulaştık. Bütün bu adalar ağaçlarla kaplıydı. 13 Mayıs gecesi Misquash bize yerleşimlerde Yellow Stone adıyla bilenen, yerlilerinse Ahmateaza²⁶ adını verdikleri büyük bir nehrin ağzını gösterdi. Güney kıyısında kavak ağaçlarıyla kaplı güzel bir ovada kampımızı kurduk.

26 Burada bir yanlışlık var gibi, bununla birlikte bunu düzeltmeyi gerekli görmedik, çünkü ne de olsa Mr. Rodman yanılıyor olmayabilirdi. Amateaza (Lewis'la Clarke'ın anlatısına göre) Minnetareeler tarafından Yellow Stone'a değil Missouri'nin bizzat kendisine verilen isimdir – Poe'nun notu.

14 Mayıs. Bu sabah hepimiz erkenden kalkıp işe koyulduk, çünkü çok önemli bir noktaya ulaşmış bulunuyorduk ve daha fazla ilerlemeden önce iki büyük akarsudan hangisinin bizi daha ileri götüreceğinden emin olmamız şarttı. Grubun genel arzusu Kayalık Dağlar'a ulaşmak amacıyla nehirlerden birinden çıkılabildiği kadar yukarı çıkmaktı, oradan kolayca büyük Aregan Nehri'nin kaynağına ulaşabilirdik; konuyla ilgili olarak konuştuğumuz bütün yerliler bu nehrin Pasifik Okyanusu'na aktığını söylemişlerdi. Hayal gücümün önünde heyecan verici bir serüven dünyası açan bu amaca ulaşmaya ben de can atıyordum, ancak aşmak zorunda olduğumuz bölge ve –sadece Kuzey Amerika Yerlilerinin en yırtıcıları olduğunu bildiğimiz– burada yaşayan vahşiler hakkında şu anda sahip olduğumuz kısıtlı bilgilerle böyle bir işe kalkışmamız halinde mutlaka birçok güçlükle karşılaşacağımızı öngörüyordum. Yanlış nehre gireceğimizden ve adamlarımızın sonunda cesaretini kırarak sonsuz bir sıkıntılar labirentine dalacağımızdan da korkuyordum. Yine de bu düşünceler bana pek fazla rahatsızlık vermedi, derhal civarı keşfe giriştim; nehirlerin debilerini birbirleriyle karşılaştırmak amacıyla ekipten bazılarını her iki nehrin kıyıları boyunca gönderdim, ben de Thornton ve Greely'yi yanıma alarak görüş açısının olabildiğince büyük olması için en yüksek tepeye tırmandım. Her yönde rüzgârda dalgalanan yemyeşil çayırları sayısız bizon ve kurt sürüleriyle, yer yer geyik ve ceylanlarla kaynaşan görkemli, engin bir manzara gördük buradan. Güneyde manzarayı, güneydoğudan kuzeybatıya doğru uzanan ve birden sona eren, dorukları karlı, yüksek bir dağ silsilesi kesiyordu. Bunların arkasında da daha yüksek sıradağlar kuzeydoğuda ufka kadar uzanıyordu. Gitgide incelerken gökyüzünün gölgeli sisleri arasında gümüşü ince bir iplik halinde kayboluncaya kadar yılan gibi menderesler çizerek uzaklaşan iki nehrin çok büyüleyici bir görünüşü vardı. Görebildiğimiz bölümlerinden nehirlerin tam olarak nereye yöneldiklerini çıkaramadık, bu yüzden ne yapacağımız konusunda tam bir şaşkınlık içinde aşağı indik.

İki nehrin dikkatle incelenmesi de çok yarar sağlamadı. Kuzeydeki nehir daha derin, buna karşılık güneydeki de daha genişti, debileri arasındaysa pek fark yoktu. Birincisi fazlasıyla Mis-

souri'ye benziyordu, ikincisinin yatağıysa dağlık bölgelerden doğan nehirlerle has yuvarlak çakıllardan oluşuyordu. Sonunda, yolculuğun daha kolay olması için kuzey kolunu takip etmeye karar verdik, ama derinliğin hızla azalması yüzünden en geç birkaç gün içinde tekneden vazgeçmek zorunda kalacağımızı anladık. Kampımızda üç gün geçirdik ve bu süre içerisinde epeyce çok miktarda deri topladık, bunları bütün deri stokumuzla birlikte kavşağın bir mil kadar aşağısındaki küçük bir adada özenle hazırladığımız bir zula²⁷ içine gizledik. Ayrıca başta geyik olmak üzere bol miktarda av hayvanı vurduk ve butların büyük bölümünü ileride kullanmak üzere tuzlayıp kuruttuk. Civarda bol miktarda frenkinciri, düzlüklerde ve dere yataklarındaysa çokça itüzümü bulunduğunu gördük. Ayrıca çok miktarda sarı ve yeşil (olgunlaşmamış) kuşüzümüyle beктаşıüzümü vardı. Olağanüstü bol miktardaki yabangülü tomurcukları açtı açacaktı. ... sabahı son derece neşeli bir ruh hali içinde yola çıktık.

18 Mayıs. Çok güzel bir gündü, ara sıra rastladığımız sığılıkların ve akıntıyı şuradan buradan delen sivri kayaların yarattığı engellere karşın neşeyle yol aldık. Adamların istisnasız hepsi yola devam konusunda kararlılıklarını koruyordu ve Kayalık Dağlar başlıca sohbet konusuydu. Kürkleri arkamızda bıraktığımızdan kayıkları epeyce hafifletmiştik, bu yüzden akıntı yukarı çıkmakta eskisine göre daha az güçlük çekiyorduk. Nehirde sürüyle ada vardı, neredeyse hepsine uğradık. Geceleyin karamsı renkte kilden bir falezin yakınındaki terk edilmiş bir yerli yerleşim yerine vardık. Çın-

27 Zulalar avcılarının ve kürk tüccarlarının kürklerini ve diğer eşyalarını geçici olarak saklamak üzere kazdıkları çukurlardır. Önce gözlerden uzak, kuru bir yer seçilir. Sonra iki ayak çapında bir çember çizilir – içindeki çimen toprağıyla birlikte dikkatle bir kenara kaldırılır. Bundan sonra toprak bir ayak derinliğe kadar dimdik kazılır ve bu noktadan itibaren çukur sekiz-on ayak derinliğe, altı-yedi ayak genişliğe ulaşınca kadar yavaş yavaş genişletilir. Kazıdan çıkan toprak çimenler üzerinde hiçbir iz bırakmayacak şekilde dikkatle bir deri üzerinde toplanır ve iş tamamlandıktan sonra ya en yakın nehre dökülür ya da uygun bir yere gizlenir. Bu zula kuru dal, ot veya deriyle döşenir; artık, bir avcının ormandan elde edebileceği her şeyi yıllarca saklamaya hazırdır. Mallar içine konulup bizon derisiyle örtüldükten sonra hepsinin üzerine toprak doldurulur ve çiğnenerek sertleştirilir. En son çimen parçaları yerine yerleştirilir ve civardaki ağaçlara ya da uygun bir yere deponun yerini tam olarak belirten özel işaret konulur – G.M. Editörleri.

gıraklı yılanlar bize oldukça rahatsızlık verdi ve sabaha karşı şiddetli bir yağmur başladı.

19 Mayıs. Çok fazla ilerlememiştik ki akarsuyun görüntüsünün önemli ölçüde değiştiğini fark ettik; kum yığınları ya da daha doğru bir deyişle küçük taşlardan oluşan sırtlar çok büyük engel oluşturmaya başlamıştı, öyle ki teknenin geçmesi için yol bulmakta bayağı zorlanıyorduk. Keşif yapmaları için iki adam gönderdim; döndüklerinde nehrin ileride genişleyip derinleştiği haberini getirdiler; bir kere daha devam etme cesaretini bulduk kendimizde. On mil kadar yukarı çıktık ve geceleyin küçük bir adada kamp kurduk. Güneyde çok uzaklarda tamamen karla kaplı, koni biçimli, tek başına, tuhaf bir dağ gördük.

20 Mayıs. Nehrin ilerlemeye daha uygun bir bölümüne girmiştik; bitki örtüsünden neredeyse yoksun, acayip görünüşlü, killi bir bölgede on altı mil pek fazla engelle karşılaşmaksızın yolumuza devam ettik. Geceleyin, çoğu bizim için yeni olan uzun ağaçlarla kaplı çok büyük bir adada kamp kurduk. Pirogda onarım yapmak için burada beş gün geçirdik.

Burada kaldığımız günler içinde önemli bir olay meydana geldi. Missouri kıyıları bu yörede dimdikti ve yağmurda son derece kayganlaşan garip bir mavi kilden oluşuyordu. Nehir yatağından itibaren neredeyse yüz metre mesafeye kadar falezler bu kilden oluşan ve birbiri ardı sıra yükselen sarp taraçalar halindeydi, bu taraçaları uzun zamandan beri suyun etkisiyle aşınarak yapay kanal görünümünü almış, çeşitli yönlerde uzanan derin ve dar yarıklar kesiyordu. Bu kanalların nehre açıldıkları yerdeki ağızlarının çok çarpıcı bir görünümü vardı; karşı yakadan bakınca ay ışığında suyun kıyısına dikilmiş devasa sütunlara benziyorlardı. En yukarıdaki terasın üzerinden nehre doğru bakan biri için bütün bu manzaranın tarifsiz kaotik ve düşsel bir havası vardı. Bitki namına hiçbir şey bulunmuyordu.

John Greely, Peygamber, tercüman Jules ve ben bir sabah kahvaltıdan sonra etrafa bir göz gezdirmek, kısacası görülecek bir şey var mı diye bakmak amacıyla güneyde yer alan en yüksek terasa

tırmanmak üzere yola çıktık. Büyük bir zahmet ve dikkatle kam-pımızın karşısındaki zirvenin düzlüğüne çıkmayı başardık. Burada kilometrelerce öteye uzanan çayırlar üzerlerini kaplayan kavak, gül, kızıl söğüt, geniş yapraklı söğüt ağaçlarıyla görmeye alışık olduğumuz çayirlardan çok farklıydı; toprak değişken, genellikle düzlüklerde görüldüğü gibi yer yer bataklıktı: Simsiyah görünüşlü, üçte bir oranında kumla karışık gevşek yapılı ve killiydi. Bu topraktan bir avuç alınıp suya atıldığında kabarcıklar çıkararak şeker gibi çözünüyordu. Birçok yerde kabuk bağlamış kalın tuz tabakaları gördük ve kullanmak üzere buralardan bir miktar tuz aldık.

Bu düzlüğe vardığımızda dinlenmek için hepimiz yere oturduk, henüz oturmuştuk ki arkamızdaki sık çalılıktan gelen boğuk bir homurtuyla yüreğimiz ağzımıza geldi. Korkuyla ayağa fırladık, çünkü faleze rahatça tırmanabilmek için tüfeklerimizi adada bırakmıştık, tabanca ve bıçaktan başka silah yoktu yanımızda. Birbirimize tek kelime söylemeye kalmadan devasa cüsseli iki boz ayı (yolculuğumuzun başından beri ilk defa karşılaşıyorduk) bir kuşburnu çalılığının arkasından çıkarak ağızları açık vaziyette üzerimize saldırdı. Yerliler haklı olarak bu hayvanlardan çok korkarlar, zira bunlar inanılmaz kuvvetleri, dizginlenemez yırtıcılıkları ve ölüme karşı dirençleriyle gerçekten çok korkunç hayvanlardır. Başının her iki yanındaki güçlü kaslarla ve kalın bir alın kemiğiyle korunan beynini dağıtmadıkça bu hayvanı kurşunla öldürmenin yolu yok gibidir. Bu hayvanların, ciğerlerinde yarım düzine mermiyle ve hatta yüreklerinde ciddi yaralarla günlerce yaşadıkları bilinmektedir. Bir boz ayıyla ilk defa karşılaşıyorduk, daha önce sadece çamurda veya kumda ayak izlerini görmüştük ve bunlar tırnaklar hariç yaklaşık olarak bir ayak uzunluğunda sekiz parmak genişliğindeydi.

Ne yapmalıydık? Mesele buydu. Elimizdeki silahlarla hayvanın karşısına dikilip dövüşmek delilik olurdu, çayırlara doğru kaçmayı düşünmekse aptallığın daniskası. Çünkü sadece ayılar o yönden üzerimize saldırmış olmakla kalmıyordu, hemen biraz ilerimizdeki çalılıklar ve bodur söğüt ağaçları, vb. öyle sıktı ki aralarından dünyada geçemezdik; çalılarla falezin zirvesi arasında nehre paralel olarak kaçacak olsak hayvanlar anında bize yetişirdi, çünkü bu-

rada toprak bataklıktı, üzerinde hızlı koşmamız mümkün değildi, oysa ayıların geniş tabanları bataklıkta koşmaya daha elverişliydi. Kelimelere dökölmesi biraz zaman alan bütün bu düşünceler herkesin aklından yıldırım hızıyla geçmiş olmalı ki herkes tehlikesini yeterince düşünmeden falezlere doğru atıldı.

İnişin ilk aşaması otuz-kırk ayak kadardı ve pek sarp değildi; balçık burada biraz killi olduğundan ilk taraçaya ulaşmakta zorlanmadık; ayılar öfkeyle peşimize düştüler. Buraya varınca bir saniye bile düşünmedik. Öfkeden kudurmuş hayvanlarla üzerinde durduğumuz dar platformda kapışmaktan veya ikinci uçuruma atılmaktan başka seçeneğimiz yoktu. Son yağmurlarla suya doymuş ve cam kadar kayganlaşmış mavi kilden oluşan bu kısım neredeyse dimdikti ve altmış-yetmiş ayak yüksekliğindeydi. Korkudan aklını yitiren Kanadalı hiç düşünmeden kendini uçurumun kenarından aşağı bıraktı ve o hızla ikinci taraçayı aşır üçüncüsüne doğru savruldu. Sonra onu gözden kaybettik ve mutlaka ölmüş olması gerektiğine hükmettik, çünkü sonunda nehre yuvarlanınca ya kadar korkunç bir hızla uçurumdan uçuruma kaymaya devam edeceğinden kuşkumuz yoktu, yüz elli ayağı geçen bir yükseklikten düşmüş olacaktı.

Jules bu şekilde paldır küldür yuvarlanmamış olsaydı büyük bir olasılıkla hepimiz son çare olarak uçurumdan aşağı inmeye kalkışırđık, ama onun başına gelenler tereddüt geçirmemize yol açtı ve bu arada da hayvanlar üzerimize çullandı. Bu kadar güçlü ve yırtıcı bir hayvanla hayatımda ilk defa yüz yüze kalıyordum ve sinirlerimin tümüyle laçka olduğunu itiraf etmekten çekinmiyorum. Bir an bayılacağımı sandım, ama öndeki ayının yakaladığı Greely'nin kopardığı çığlğın üzerimde uyarıcı bir etkisi oldu; bir kez kıztınca da bu kapışmadan vahşice, müthiş bir haz almaya başladım.

Hayvanlardan biri, üzerinde durduğumuz dar platforma ulaşır ulaşmaz Greely'nin üstüne çullanıp yere yıkmış ve üstüne çıkıp iri dişlerini paltosunun göğüs kısmına geçirmişti, hava çok soğuk olduğundan Greely kalın bir palto giymişti bereket versin. Falezin dibine inmekten çok yuvarlanarak ulaşan ikinci ayı bulunduğumuz yere gelince duramadı; durmayı başardığındaysa vücudunun yarısı uçurumdan aşağı sarkıyordu; yanlamasına konumda

sağ bacakları uçurumun kenarından aşağı sarkmıştı, diğer iki bacağıyla gülünç bir şekilde kendini yukarı çekmeye çalışıyordu. Ayı bu durumdayken ağzıyla Wormley'nin topuğunu yakaladı, bir an en kötü ihtimali düşünerek yüreğim ağzıma geldi; dehşete kapılan Wormley topuğunu hayvanın dişlerinden kurtarmaya çalışırken onun yukarı çıkmasına yardım ediyordu. Dediğim gibi ben dehşetten donakalmış vaziyette, olup bitenleri çaresizce seyrederken birdenbire W.'nin mokaseni hayvanın ağzında kalıverdi ve hayvan tepetaklak bir sonraki taraçaya yuvarlandı, ama kocaman pençeleri sayesinde daha aşağı sürüklenmekten kurtuldu. O sırada Greely imdat diye bağırdı, Peygamberle ben yardımına koştuk. İkimiz birden hayvanın kafasına ateş ettik, benim tabancamdan çıkan merminin kafatasına kısmen gömüldüğüne eminim, çünkü tam kulağının dibinden ateş etmiştim. Ancak ayı yaralanmaktan çok öfkelenmiş gibi görünüyordu, ateş etmemizin tek etkisi (hiç yara almamış olan) Greely'yi bırakıp bize saldırması oldu. Bıçaklarımızdan başka güvenecek bir şeyimiz yoktu, aşağıdaki taraçada bulunan diğer ayı oraya kaçmamızı engelliyordu. Sırtımızı faleze verip bir ölüm kalım mücadelesine hazırlandık; (ölümcül yaralar aldığını sandığımız) Greely'nin yardımımıza koşacağını aklımızın ucundan bile geçirmiyorduk, tam ayının pis kokan sıcak soluğunu yüzümüzde hissetmeye başladığımız sırada bir el ateş edildiğini işittik ve koca hayvan ayaklarımızın dibine yığıldı. Hayatı boyunca birçok ayıyla boğuşmuş olan kurtarıcımız tabancasının namlusunu soğukkanlılıkla hayvanın gözüne dayayıp tetiğe asılmış, böylece hayvanın beynini dağıtmıştı.

Bundan sonra aşağı baktığımızda alt taraçaya yuvarlanmış olan ayının yukarıya yanımıza çıkmak için boşuna debelenip durduğunu gördük, pençeleri yumuşak kilde tutunacak yer bulamıyor, her çabalamasında gerisingeri yuvarlanıyordu. Üzerine defalarca ateş ettiysek de vurmayı başaramadık ve onu bulunduğu yerde kargaların insafına terk etmeye karar verdik. Buradan nasıl kurtulabilir, hiç bilmiyorum. Üst tarafımızdaki çayıra çıkabileceğimiz bir yol buluncaya kadar üzerinde bulduğumuz dar platform boyunca neredeyse yarım mil süründük ve kampa ancak gecenin geç bir saatinde dönebildik. Jules de oradaydı, yara bere içinde ama hayat-

taydı, hem de öyle yaralanmıştı ki ne kendi başına gelenleri anlayabilmiş ne de bizim nerede olduğumuzu söyleyebilmişti. Düşüşüne üçüncü taraçadaki kanallardan biri son vermiş ve kanal boyunca ilerleyerek nehir kıyısına ulaşmıştı.

* * *

[Bu bölüm Poe'nun tamamladığı “Julius Rodman’ın Günlüğü”nün son bölümüdür. William Burton’la ilişkisini kestikten sonra, Burton Poe’ya olan borcunu ödeyinceye kadar seriye devam etmeye yanaşmadı. Birkaç ay sonra Burton, *Gentlemen’s Magazine*’i George Rex Graham’e sattı. Graham de Atkinson’un *Casket*’iyle birleştirerek *Graham’s Magazine*’i yarattı. Graham’in Poe’yu derhal editör olarak işe almasına karşın Poe, belki de yeteneğinin kısa öyküye daha uygun olduğunu sezdiğinden öyküye geri dönmeyi yeğlemiştir.]

Astoria¹

Mr. Irving'in Montreal'de çok uzun yıllardan beri North-West Kürk Şirketi'nin başlıca ortaklarıyla tanışıyor olması tuzakçıların, avcılarının ve yerlilerin çeşitli meselelerine ve kürk ticaretine ilişkin tüm ayrıntılara karşı derin bir ilgi duymasına yol açtı. Mr. Irving, arkadaşı New Yorklu Jacob Astor'ın ıssız topraklara yaptığı son geziden dönüşünden kısa bir süre sonra, 1812'de yaya olarak yapılan ve Mr. Astor'un başkanlık ettiği –amacı Kuzey Amerika'nın kuzeybatı bölgelerinde yaşayan Yerlilerle yapılan kürk ticaretine en geniş şekilde katılmak olan– bir gezi hakkında bir konuşma yaptı. Mr. Irving'in bu konuya ne kadar derin bir ilgi ve heyecanla yaklaştığını gören Mr. Astor, bu girişimin gerçek boyutuyla ulusal niteliğinin ve öneminin genel olarak hiçbir zaman anlaşılmamış olmasından duyduğu üzüntüyü dile getirdi ve ondan bu girişimin hikâyesini yazıya dökmesini istedi. Mr. Irving buna razı oldu. Konuyla ilgili tüm belgeler okuması için kendisine verildi; şimdi önümüzde duran ciltler (sekiz yapraklı formlardan oluşan iki okkalı cilt) bu çalışmanın sonucu. İş çok ustaca kotarılmıştır: Başlığın alçakgönüllülüğü, bir yığın belirsiz ve eksik veriden çıkarılmış bir dizi karmaşık ayrıntıdan oluşturulan tutarlı bütünlüğün

1 “Astoria ya da Kayalık Dağlar'ın Ötesine Yapılan Bir Yolculuktan Anekdotlar” – Yazan Washington Irving. [*Southern Literary Messenger*'dan, 18...].

mükemmelliği, kapsayıcılığı ve güzelliğine dair en ufak bir ipucu vermemektedir.

Okurlarımızın Amerika'daki kürk ticaretinin başlangıç dönemi-
nin temel özelliklerini bildiğini varsayarak, Mr. Irving'in canlı bir
dille anlattığı ilk ticarethanelerden Fransız-Kanada Ticarethane-
si'ni, neşeli kuruluşlarını ve çalışanlarını –ruhsatlı tacirleri, misyo-
nerleri, *voyageur*'leri, *coureur des bois*'ları–² İngiliz Kanada Kürk
Ticaretanesi'ni, büyük “North-West” Şirketi'nin yükselişini, ya-
pısını ve iç ticaretini, toplantı salonunu, ziyafet salonunu, sandal
eğlencelerini, av partilerini, cümbüşlerini ve insan ayağı değmemiş
bölgelerdeki diğer görkemli feodal nitelikteki işleri bir yana bıra-
kıyoruz. Asıl *faaliyet alanı* hükümetimizin dikkatini ilk çeken şir-
ket, öyle sanıyoruz ki, İngiliz Mackinaw Şirketi (“North-West”in
rakibi olarak kurulmuş bir şirket) idi. Şirketin ana fabrikası Mic-
hilimackinac'taydı ve kayıklarını Green Bay, Fox River ve Wiscon-
sin yoluyla Mississippi'ye, oradan da bu nehre dökülen akarsulara
gönderiyordu; böylece tıpkı “North-West”in kuzeydeki akarsular
boyunca yaptığı gibi, topraklarımızın güneyinde ve batısında yaşı-
yan bütün yerli kabileleriyle ticaretin tekeli ele geçirmeyi umu-
yordu. Bu bizde elbette kıskançlık duyguları uyandırdı ve yaban-
cıların bizim kendi yerlilerimiz üzerinde her geçen gün artan etki-
sine karşı koymak için çalışmaya başladık. 1796'da Birleşik Dev-
letler sınırda rakip ticarethaneler kurmak ve böylece Yerlilerin ih-
tiyaçlarını karşılayarak onların çıkarlarını bizimkilerle bağdaştır-
mak suretiyle, mümkünse ticareti ulusal kanallara yöneltmek için
görevliler gönderdi. Bu girişim başarısızlıkla sonuçlandı, sanıyo-
ruz ki bunun nedeni kötü yönetim ve yetersiz kaynaklardı. Mr.
Astor kendi kişisel imkân ve çabalarıyla ortaya çıkıncaya kadar da
kimse bir daha böyle bir şeye kalkışmadı.

John Jacob Astor, Ren Nehri kıyısında, Heidelberg yakınlarında
bir Alman köyü olan Waldorfta doğdu. Henüz genç bir adamken
büyük bir servet sahibi olmayı kafasına koymuştu; baba ocağından
ayrılarak tek başına Londra'ya gittiğinde Amerikan Bağımsızlık
Savaşı sona ermek üzereydi. Bir ağabeyi Birleşik Devletler'de bu-

2 (Fr.) Orman müdavimleri. Ormanda tuzak kurarak avlanan Kanadalılar. Deyimin
kelime anlamı orman koşucuları.

lunduğundan o da onun peşinden Amerika'ya gitti. Ocak 1784'te, Hampton Road'a vardığında elinde Amerikan pazarına uygun çok az mal bulunuyordu. Yolda bir yurttaşıyla, bir kürk taciriyle tanıştı ve ondan kürklere ve kürk ticaretine dair bir yığın bilgi edindi. Daha sonra New York'a kadar bu beyefendiye eşlik etti ve elindeki malın satışından elde ettiği kazancı onun tavsiyesiyle kürke yatırdı. Bu kürkleri bir gemiye yükleyip Londra'ya gitti ve onları gayet iyi bir kârla elden çıkardı; aynı yıl (1784) Birleşik Devletler'e yerleşmek ve bu şekilde başladığı ticareti devam ettirmek niyetiyle yeniden New York'a döndü. Mr. Astor'un başlangıçtaki sermayesi mecburen çok küçüktü, ama azmine ve dürüstlüğüne diyecek yoktu, tutumluluktaysa eşi benzeri görülmemiş değildi. "Bunlara ilaveten," diyor Mr. Irving, "her zaman ileriye bakıyordu; cesur, üretken ve içtendi; çok çabuk kavrar, her durumu kendi lehine çevirmesini bilirdi ve başaracağına olan inancı hiç sarsılmazdı." Bu düşünceler Mr. Astor'un çok sayıdaki dost ve arkadaş çevresinde, özellikle de onu çok yakından tanımak mutluluğuna erenler tarafından sık sık dile getirilirdi.

Birleşik Devletler'de kürk ticareti henüz düzenli bir işkolu oluşturacak denli örgütlenmiş değildi. Mr. A., kürk satın almak amacıyla her yıl düzenli olarak Kanada'ya gidiyordu; Kanada'nın herhangi bir ülkeyle doğrudan ticaret yapmasına İngiltere tarafından izin verilmediğinden, kürkleri satın alır almaz Londra'ya gönderiyordu. Ama bu güçlük 1795 anlaşmasıyla ortadan kalktığından, North-West Şirketi ile bir kürk anlaşması yaparak Montreal'den Birleşik Devletler'e kürk ithal etti, sonra bunların bir kısmını çeşitli Avrupa ülkelerine ve Çin'in belli başlı pazarlarına gönderdi.

Yukarıda sözü edilen anlaşmayla, Göller Bölgesi'nin bizim tarafımızda kalan kısmındaki İngiliz egemenliği son buluyor ve Birleşik Devletler'le Kanada arasında kürk ticaretinin yolu açılıyordu. Bu bölgede Mr. Astor 1807 yılında kendi hesabına büyük yatırımlar yaptı; artan sermayesi onu Amerikan tüccarlarının en büyükleri arasına sokmuştu. Ancak Mackinaw Şirketi'nin varlığından çok etkileniyordu, bu yüzden onunla etkin bir şekilde rekabete girmenin yollarını aramaya başladı. Hükümetin kürk ticaretini ülke sınırları içinde kendi yurttaşlarının elinde toplamak istediğini bili-

yordu, devlet yardımı veya koruması sağlanabilirse “bütün kürk ticaretinin Amerikalıların eline geçmesinin mümkün olacağı” fikrini ileri sürdü. Mr. Astor planlarını açıklamaya davet edildi ve çok sıcak karşılandı, ama sanırız bunun ötesine pek geçmediler. Yine de hükümetin desteği çok önemliydi; 1809’da New York resmî makamlarından “Amerikan Kürk Şirketi” adında bir milyon dolar sermayeli bir şirket kurma iznini ve sermayesini iki katına çıkartabilme ayrıcalığını kopardı. Şirketi bizzat kurdu ve sermayeyi tek başına sağladı. Yönetim kurulu göstermelikti, bütün işi kendi kaynaklarıyla, canının istediği gibi yönetiyordu.

Burada Mr. Irving’in Pasifik Okyanusu’ndaki kürk ticareti, kuzeybatı kıyılarındaki Rus ve Amerikan girişimleri ve 1792’de Kaptan Gray’in³ Columbia Nehri’nin ağzını keşfine ilişkin kısa olmakla birlikte son derece duru anlatısına geçiyoruz. Mr. Irving, İngiliz taşra ordusundan Yüzbaşı Jonathan Carver’dan⁴ söz ederek sürdürüyor anlatısını. 1763’te Kanada’nın İngilizler tarafından ele geçirilmesinden hemen sonra Yüzbaşı Carver, kıtayı Pasifik Okyanusu kıyılarına kadar 43. ve 46. kuzey enlemleri arasında boydan boya katedecek bir yolculuk tasarladı. Amacı, “en geniş olduğu yerde kıtanın genişliğini saptamak ve batı sahilinde, hükümetin kuzeybatıya doğru bir yol bulmasını kolaylaştırmak ya da Hudson Körfezi’yle Pasifik Okyanusu arasında bir bağlantı sağlamak üzere ileri karakol kuracağı bir yer seçmektir.” Tek başına giriştiği iki seferde de başarısızlığa uğradı. 1774’te Richard Withworth, bir parlamento üyesi, Yüzbaşı Carver’ın projesine katıldı. Bu iki adam yanlarına aldıkları zanaatkârlardan ve denizcilerden elli-altmış kişiyle Missouri’nin kollarından birinden yukarı çıkarak Oregon’un (Columbia) kaynağını bulmaya ve oradan nehrin denize döküldüğü yere

3 Robert Gray (1755-1806): 1787-1790 yılları arasında dünyanın çevresini dolaştı. Columbia Nehri’nde tekne kullanan ilk beyaz adam oldu ve bu durum daha sonra Pasifik’in kuzeybatısında Birleşik Devletler’in hak iddialarının temel dayanağını oluşturdu.

4 Amerikalı kâşif ve yazar (1710-1780). Başlangıçta ayakkabıcılık yaptı, 1755’te orduya katıldı ve gösterdiği başarılarla kısa sürede yükselip yüzbaşı oldu. Fransız-Yerli savaşının (1754-63) ardından kuzeybatı topraklarını keşfetmek üzere 1766’da Binbaşı Robert Rogers’ın birliğine katıldı. Mississippi Nehri’ni izleyerek Superior Gölü’ne, kıyıyı dolaşarak Grand Portage’a vardılar. Bugünkü Carver County adını ondan alır.

kadar inmeye karar verdiler. Burada bir kale inşa edecek ve düşündükleri deniz keşiflerine çıkmak için gereken gemileri yapacaklardı. İngiliz Hükümeti planı onayladı, girişim için her şeyin hazır olduğu sırada Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın başlaması bu girişimi suya düşürdü.

Sir Alexander Mackenzie'nin keşif seferi çok iyi bilinir. Mackenzie 1793'te kıtayı bir baştan diğerine katederek 52° 26' 48" enleminde Pasifik Okyanusu'na ulaştı. 52° 30' enleminde, güneye doğru akan ve yanlışı olarak Columbia olduğunu varsaydıkları bir nehirde bir miktar yukarı çıktı. Bundan üç-beş yıl sonra yolculuğun öyküsünü yayımladı ve Atlantik Okyanusu'yla Pasifik Okyanusu arasında bir bağlantı kurulmasını, "iç bölgelerde, her iki tarafta, sahillerde ve adalarda" düzenli aralıklarla yerleşimler oluşturulmasını önerdi. Böylece, 48° kuzey enleminden (Rusların elinde bulunan kısım dışında) kuzey kutbuna kadar Kuzey Amerika'nın kürk ticaretinde egemenliğin tümüyle ele geçirilebileceğini düşünüyordu. Sahil şeridindeki "Amerikalı serüvenciler"e gelince, onların pek önemli olmadığını söylüyordu. "Onlar," diyordu, "belirli bir düzeni olan ticaret karşısında, çabucak yok olurdu." Hudson-Bay Şirketi'yle North-West Şirketi arasındaki çekemezlik yüzünden Sir Alexander Mackenzie'nin tasarısı hiçbir zaman gerçekleştirilemedi.

Mösyö Lewis'la Mösyö Clarke'ın girişimleri, anımsanacağı gibi, 1804 yılında başarıyla sonuçlandı. İzledikleri yol Yüzbaşı Carver'ın 1774'te önerdiği yoldu. Missouri'nin kaynağına kadar çıktılar, Kayalık Dağlar'ı aştılar, Columbia'nın kaynağını keşfettiler ve nehir aşağı inerek nehrin denize döküldüğü yere ulaştılar. Kışı burada geçirip baharda geldikleri yoldan geri döndüler. Raporları kıtayı boydan boya kateden bir ulaşım hattının mümkün olduğunu ortaya koyuyordu ve herkesten önce Mr. Astor'a, "güçlü kuruluşlar ve hükümetler tarafından gereği yerine getirilmese de şiddetle arzulanan bu büyük girişimi bizzat gerçekleştirme" düşüncesini esinledi.

Mr. Astor'un planı yavaş yavaş olgunlaştı. Bu planın ana hatları şöyleydi: Missouri ve Columbia nehirleri boyunca, bu ikinci nehrin denize döküldüğü yere kadar bir dizi alışveriş noktası oluşturu-

rulacak, Columbia'nın denize döküldüğü yerde de asıl pazar kurulacaktı. Bu muazzam yol boyunca bu nehre dökülen bütün akarsular üzerinde doğrudan yerlilerden kürk satın alan daha küçük alışveriş noktaları bulunacaktı. Bütün bu alışveriş noktaları ihtiyaçlarını Columbia üzerindeki bu pazardan karşılayacak ve topladıklarını kürkleri de buraya gönderecekti. Burada ayrıca, amacı kuzeybatı kıyıları boyunca ticaret yapmak ve yolculuktan elde ettiği hâsılatı aynı buluşma noktasına getirmek olan kıyı tekneleri inşa edilecekti. Böylece, sahilde olsun, iç bölgelerde olsun yerlilerle yapılan ticaretin tamamı aynı noktaya yönelmiş olacaktı. Bu noktaya, planın devamı olarak, Mr. Astor her yıl gerekli malzemelerle yüklü bir gemi gönderilmesini öneriyordu. Bu gemi toplanan kürkleri götürüp Canton'da satacak, elde ettiği parayla satın alacağı mallarla New York'a dönecekti.

Bir hususun daha göz önünde bulundurulması gerekiyordu. Kuzeybatı sahili boyunca ticaret yaparken gemi, bu yörede bulunan Rus Kürk Şirketi'yle temasta bulunacaktı, bir rekabet söz konusu olacağından, bu şirketle uzlaşmak akıllıca olacaktı. Bu şirket ihtiyaçlarını esas olarak o yöreden geçen Birleşik Devletler gemilerinden karşılıyordu. Bu teknelerin sahipleri, kendi çıkarları dışında bir şey düşünmediklerinden yerlilere ateşli silahlar satmaktan çekinmiyor, böylece bir yığın sorun yaşanıyordu. Bu yüzden Rus hükümeti Birleşik Devletler'i protesto ederek silah ticaretinin önlenmesini istemişti – lakin yasalar çiğnenmediğinden hükümetimiz müdahale edemezdi. Ancak hükümet Rusya'yı darıltmak istemiyordu, bu yüzden bu durumu düzeltmenin yolları hakkında bilgi almak için söz konusu ticaretin girdisini çıktısını bildiğinden emin olduğu Mr. Astor'a başvurdu. Bu başvuru Mr. Astor'un aklına ana pazara her yıl gönderdiği kendi gemilerinin düzenli olarak Rus yerleşim bölgelerine uğraması fikrini getirdi. Böylece ihtiyaçları düzenli olarak karşılandığından yolu oralara düşen tüccarlara bağımlılıkları kalmayacak, sonuçta da bu tüccarların kuzeybatı sahillерinden ayağı kesilecekti. Mr. Astor, hükümetten destek talebiyle, bütün bu planı Başkan Jefferson'a ilette. Bakanlar Kurulu “planı çok sıcak karşıladı ve genel politika çerçevesinde her türlü korumanın sağlanacağına güvence verdi.”

Mr. Astor'un bu kadar büyük bir yatırıma kalkışmasının altında yatan sebeplerden söz ederken Mr. Irving, inanmak eğilimindeyiz ki, bu yüce gönüllü şahsın sadece adalet duygusuyla hareket etmiş olduğu fikrinde. "Mr. Astor zaten sıradan insanın düşleyemeyeceği kadar zengindi," diyor yazarımız, "şimdi, büyük ticari girişimleriyle uluslarını zenginleştiren, insan ayağı değmemiş bölgeleri yerleşime açan ve imparatorluğun sınırlarını genişleten benzer kafa yapısındaki insanların kazandığı saygıdeğer üne gözünü dikmişti. Columbia Nehri'nin ağzında kurmayı planladığı pazar yerini büyük bir ticaret merkezi, büyük bir uygarlığın tohumlarını atacak bir koloni olarak düşünüyordu; burası Amerikan halkının Kayalık Dağlar'ı aşmasına ve tıpkı Atlantik sahillerindeki gibi Pasifik sahillerine yayılmasına sebep olacaktı."

North-West Şirketi'yle ilgili de birkaç söz edelim. Bu kuruluş, Sir Alexander Mackenzie'nin önerisine kısmen uyarak Pasifik sahillerinde, Columbia Nehri'nin iki derece kuzeyinde yer alan bölgede birkaç ticaret noktası kurmuş, böylece Rus ve Amerikan toprakları arasında bir yere yerleşmişti bile. Mr. Astor'la rekabet konusunda Ruslar hiç kuşkusuz çok elverişsiz durumdaydılar. Deniz yoluyla araç gereç sağlayacak uygun merkezleri yoktu, karadan ise büyük bir riske girmeleri, zahmete ve masrafa katlanmaları gerekiyordu. Ayrıca topladıkları kürkleri de memleketlerine aynı yoldan göndermeleri gerekiyordu, çünkü East India Şirketi'nin tekeli kürkleri doğrudan Çin'e göndermelerine izin vermiyordu. Dolayısıyla, Mr. Astor, büyük ölçüde fiyat kırabilecek durumdaydı. Yine de rekabet her iki tarafın da zararına olabileceğinden, Mr. A. planlarından North-West Şirketi'ni haberdar ederek onlara girişimden elde edilecek kârın üçte birini önerdi. Ama İngiliz şirketi birçok nedenle bu öneriyi geri çevirdi, bizce kafalarının arkasındaki fikir alelacele bir ekip yola çıkararak Columbia Nehri'nin ağzında rakiplerinden önce bir yerleşim yeri kurmaktı.

Bu arada Mr. Astor boş durmadı. İlk düşündüğü şey yardımcılar edinmektir; bunları esas olarak North-West Şirketi'nde çalışan, deneme süresini tamamlamış olmalarına karşın ellerinden tutan kimse olmadığı için hızla yükselme umudu olmayan görevliler arasından seçti. Mr. A. hizmetine (genellikle yetenekli ve işlerin-

de deneyimli bu insanlardan) Mr. Alexander M'Kay, (Sir Alexander Mackenzie'nin her iki keşif seferine de katılmıştı), Mr. Donald M'Kenzie ve Mr. Duncan M'Dougal'ı aldı. New Jerseyli değerli bir insan olan Mr. Wilson Price Hunt daha sonra Mr. Astor tarafından başyardımcı ve kurulması düşünülen yerleşim bölgesindeki temsilcisi olarak seçildi. Haziran 1810'da Mr. Astor'la bu dört adam arasındaki ve daha önce "Pasifik Kürk Şirketi" ne katılmaya karar vermiş ve daha sonra katılacak olan diğer insanlar arasındaki "sözleşme hükümleri" yürürlüğe girdi. Bu anlaşma Mr. A.'nın şirketin başkanı olarak New York'ta kalıp işleri yürütmesini ve dört yüz bin doları geçmemek kaydıyla girişimin gerektirdiği ön harcamaları karşılamasını şart koşuyordu. Şirketin toplam yüz hissesinden ellisini Mr. Astor alacak geri kalan hisseler diğer ortakların ve onların ortaklık kurduğu kişilerin olacaktı. Columbia Nehri'nde her yıl bir genel toplantı yapılacak, toplantıya katılamayan ortaklar vekilleri eliyle oy kullanabilecekti. Ortaklık yirmi yıl sürecek, ancak kârlı bulunmazsa ilk beş yıl içinde sona erdirilebilecekti. Mr. A. uğranılabilecek tüm zararı karşılamayı kabul ediyordu. Bu süre için atanmış bir görevli ana yerleşimde oturacaktı ve ilk seçilen kişi Mr. Hunt idi.

Mr. Astor işe –biri denizden, diğeri karadan– iki keşif seferiyle başlamaya karar verdi. Birinci keşif kolu Columbia Nehri'nin ağzında kurulacak olan müstahkem bir yerleşim için ne gerekiyorsa yapacaktı. İkincisi, Mr. Hunt'ın komutasında Missouri yukarı çıkarak Kayalık Dağlar'ı aşp aynı noktaya ulaşacaktı. Kara yoluyla yapılan bu yolculuk sırasında en uygun ulaşım hattı keşfedilecek ve ticari buluşma noktaları kurmaya elverişli yerler saptanacaktı. Mr. Irving'in anlatısını özetlerken şimdi bu keşif seferlerinden birincisiyle ilgili bazı açıklamalarda bulunacağız.

Yirmi kişilik mürettebatı, on topu bulunan, iki yüz doksan tonluk Tonquin adlı bir gemi temin edildi. O sırada izinde olan Birleşik Devletler Deniz Kuvvetleri'nden Önyüzbaşı Jonathan Thorn geminin komutasına getirildi. Thorn cesur bir insandı ve Trablus Savaşı'nda kazandığı başarılarla dikkatleri çekmişti. Ortaklardan dördü gemiyle gittiler: daha önce sözünü ettiğimiz M'Kay ve M'Dougal'la firmanın yeni ortakları Mösyö David ve Mösyö Robert

Stuart. M'Dougal'a, Mr. Hunt'ın bulunmadığı durumlarda Mr. Astor'u temsil yetkisi verilmişti. Ekipte on iki de görevli vardı. Bunlar beş yıllığına şirkete alınmıştı, yılda kırkar dolar giyim kuşam parasıyla bu sürenin sonunda ödenmek üzere yıllık yüzer dolar alacaklardı. İleride görevde yükseltilecekleri sözü verildiğinden çıkarları Mr. Astor'unkilerle özdeşleşmişti. Gemide ayrıca Kanadalı on üç *voyageur* ile birkaç zanaatkâr bulunuyordu. 8 Eylül 1810'da Tonquin denize açıldı. Geminin Columbia'nın denize döküldüğü noktaya kadar olan yolculuğunu Mr. Irving oldukça eğlenceli bir tarzda hikâye etmiştir. Kafasında görev ve disiplin dışında pek fazla fikir bulunmayan ve çoğunluğunu bir yığın "hödük" olarak gördüğü ekibe büyük bir küçümsemeyle tepeden bakan doğru sözlü, haşın donanma subayı Thorn, gerçek bir sanatçının doğal ama esprili kalemıyla resmedilirken, Mr. Astor'un temsilcisi olmaya verdiği önemle başı bulutlarda, tez canlı, farfaracı ve kurnaz İskoç ortak M'Dougal hiç zorlanmadan son derece gülünçleştirilmişti, yine de çizilen portreler olağanüstü gerçekçi görünüyordu. Yolculuk kaptanla tayfası arasında ve zaman zaman da Mr. M'Kay'le Mr. M'Dougal arasında çıkan bir yığın çekişme ve hırgürle geçti. Aralarındaki dalaşma kısa sürse de bu iki adam, öyle anlaşılıyor ki, şiddete başvuruyorlardı. "On beş dakika içerisinde," diye yazıyordu Kaptan Thorn, Mr. Astor'a gönderdiği bir mektupta, "birbirlerini çocuklar gibi sevip okşamaya başlıyorlar." Tonquin, Noel günü Horn Burnu'nu dönüp 11 Şubat'ta Owwhyhee'ye ulaştı ve yiyecek içecek temin ettikten sonra Sandwich adalı on iki kişiyi de alarak ayın 28'inde yeniden yelken açıp 22 Mart'ta Columbia Nehri'nin denize döküldüğü yere vardı. Kum engelini aşacak bir yol ararken, içinde dokuz kişi bulunan bir kayık dev dalgalar arasında yit-ti. Owwhyhee'den gelirken yolda şiddetli bir fırtınaya yakalanmışlardı ve ortaklarla kaptan arasındaki ağız dalaşı hâlâ devam ediyordu, kaptan ortakların kendisini görevden alma niyeti taşıdıklarından ciddi olarak şüpheleniyordu.

Columbia, denize döküldüğü noktadan itibaren kırk mil içeriye kadar, kelimenin tam anlamıyla bir haliçtir, genişliği üç mille yedi mil arasında değişir ve her iki kıyısını derin koylar bir dantel gibi süsler. Sığ yerler ve daha başka engeller burada nehir ulaşımı-

nı tehlikeli kılar. Nehrin bu geniş bölümünü ardımızda bıraktığımızda yaklaşık yarım mil genişliğindeki asıl ağzını buluruz. Deniz tarafından halice girişin güneyi, okyanusa kadar uzanan ve Point Adams diye adlandırılan uzun bir kumsalla çevrilidir. Halicin kuzeyinde sarp bir burun olan Hayal Kırıklığı Burnu yer alır. Bu burunun tam doğusunda Tonquin'in demir attığı Baker Koyu vardır.

Düşünülen yerleşimin kurulacağı en uygun yer konusunda bir türlü ikna edilemeyen saygıdeğer M'Dougal'la kaptan arasındaki çekişme hâlâ sürüyordu. Nisan'ın beşinde Mr. Thorn yardımcılarının düşüncelerini daha fazla dikkate almaksızın Baker Koyu'nda karaya çıkıp çalışmalara başladı. Aceleyle getirilen bu hareket tarzı ortakların tepesini attırdı, keşif seferine büyük zarar verecek bir çatışmanın çıkması an meselesi gibiydi. Bununla birlikte bu güçlüklerin üstesinden gelindi ve nihayet 12 Nisan'da halicin güney sahilindeki Point George adı verilen toprak parçası üzerinde bir yerleşim merkezi inşa edilmeye başlandı. Burası iki yüz tonluk gemilerin kıydan elli metre öteye demir atabilecekleri iyi bir limandı. Şirketin en büyük hissedarının onuruna bu yeni yerleşime Astoria adı verildi. Epey gecikmeyle de olsa, yükün yerleşim bölgesi için olan kısmının boşaltılmasından sonra Tonquin yola devam etmekte serbest kaldı. Çeşitli limanlardan kürk satın almak üzere sahil boyunca kuzeye çıkacak ve sonbaharda geri dönerken Astoria'ya uğrayacaktı. Mr. M'Kay armatör vekili sıfatıyla, Mr. Lewis ise kâtip olarak gemide yerlerini aldılar. 5 Haziran sabahı gemi toplam yirmi üç kişiyle sessizce denize açıldı. Koylardan birinden Kaptan Thorn, daha önce iki defa sahil boyunca yolculuk yapmış olan Lamazee adlı bir yerliyi tercüman olarak işe aldı. Birkaç gün sonra gemi Vancouver Adası'na ulaştı ve Lamazee'nin yerlilerin kalleşliği konusunda Kaptan Thorn'u uyarmasına karşın Neweetee Limanı'nda demir attı. Sonuç, tercüman ve geminin kâtibi Mr. Lewis dışında bütün mürettebatın acımasızca kırılması oldu. Ölümcül bir yara alan Mr. Lewis bütün arkadaşlarının öldüğünü görünce gemiyi havaya uçurarak yüzden fazla düşmanla birlikte öldü. Astoria'ya felaket haberini getiren yerlilerin arasına karışarak canını kurtaran Lamazee oldu. Mr. Irving bu felaketin nefes kesen ayrıntılarını uzun uzadıya anlatırken Önyüzbaşı Thorn'un yürekli ve kesinlikle

çok onurlu olmakla birlikte son derece dediğim dedik biri olduğunu da belirtir. Görevlilerin, Mr. Astor'un gibi büyük keşif seferlerini özene bezene planlayanların olgunlaşmış talimatlarına uymamasının ne kadar tehlikeli ve aptalca olduğu da çok yerinde ve inandırıcı bir şekilde gösterilmiştir. Burada sözü edilen felaket Mr. A.'nın çok sık tekrarladığı –Tonquin'e her seferinde en fazla birkaç yerli alınması yolundaki– tavsiyeye uyulmamasından kaynaklanmıştır. Tonquin'in kaybı henüz kurulma aşamasındaki Astoria için çok ciddi bir darbe oldu. Şimdi buraya geri dönelim.

Haliç civarında yaşayan yerliler, en büyükleri Chinooklar olan dört kabileye ayrılmıştı. Tek gözlü bir yerli olan Comcomly, Chinookların şefiydi. Bu kabileler neredeyse her bakımdan birbirlerine benziyordu, kuşku yok ki aynı soydandılar. Temel besinleri balıktı, Columbia ve bu nehre dökülen akarsular, başta som balığı olmak üzere çok çeşitli balık kaynıyordu. Küçük ölçekte de olsa bir kürk ticareti derhal başlatıldı ve devam ettirildi. Columbia kıyılarında otuz beyaz adamın görüldüğü ve ikinci ivinti yerinde evler kurmakta oldukları yolunda yerliler arasında dolaşan bir söylenti yerleşimde epey rahatsızlık yarattı. Bu adamların nehrin yukarı kısmını ele geçirerek civar topraklarda kürk ticaretinde Mr. Astor'un önüne geçmeye çalışan North-West Şirketi'nin öncüleri olmasından korkuldu. Bu durumda geçmişte rakip şirketler arasında cereyan eden çatışmalara benzer kanlı çatışmaların çıkması beklenebilirdi. Yerlilerin getirdiği haberin doğru olduğu ortaya çıktı: "North-West", Columbia'nın kuzey koluna dökülen Spokane Nehri üzerinde bir ticaret evi kurmuştu. Sayıları çok azalmış olan Astorialılar onlara karşı bir şey yapamazlardı. Ama Spokane'a bir keşif heyeti yollanmasına karar verildi; bu amaçla Mr. David Stuart sekiz adamı ve fazla çeşitlilik göstermeyen malzemeyle yola çıkmaya hazırlandı. Temmuz'un on beşinde tam ekip yola çıkacağı sırada dokuz beyaz adam taşıyan İngiliz bayraklı bir kayık limana girdi. Bunların nehrin ağzında Mr. Astor'dan önce bir yerleşim merkezi kurmak üzere rakip şirket tarafından gönderilen gruptan olduğu anlaşıldı. Liderleri olan Mr. David Thompson "North-West" in ortaklarından olduğunu söyledi, bunun dışında kendisinin çok başarılı bir portresini çizdi. Ama daha sonra başka kaynaklardan el-

de edilen bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla, korkunç bir hızla dağları aşmış, bu yürüyüş sırasında uğradığı her yerli köyünde İngiliz bayrağı çekerek “bu topraklara North-West Şirketi ve Büyük Britanya Kralı adına resmen el koyduğunu” ilan etmiş. Öyle görünüyor ki adamlarının bir kısmının kaçıp gitmesiyle planı başarısız olmuştu; şimdi muhtemelen sadece keşif amacıyla nehir aşağı inmiş oldukları düşünülüyordu. M'Dougal onlara çok nazık davrandı ve dağları yeniden aşmaları için gereken erzakı sağladı, “ziyaretlerinin amacı göz önüne alındığında bu adamların kendilerine iyi davranılmasını hak etmediğini düşünen” Mr. David Stuart buna kesinlikle karşıydı. Mr. Astor'a iletmek üzere Thompson'a bir mektup verildi.

Temmuz'un yirmi üçünde Spokane bölgesine gidecek olan ekip yola çıktı ve çok ilginç bir yolculuktan sonra şirketin iç bölgelerdeki ilk ticaret merkezini kurmayı başardı. Burası Oakinagan ve Columbia nehirlerinin birleştiği yerde üç mil uzunluğunda, iki mil genişliğinde bir toprak parçası üzerindeydi. Bu arada Astoria civarındaki yerliler düşmanca davranışlarda bulunmaya başlamışlardı, yerlilerdeki bu tavır değişikliğinin sebebi çok geçmeden Tonquin'in yitirildiği haberinin gelmesiyle ortaya çıktı. Kara haberi yerleşimciler Ağustos başlarında aldılar. Kendilerini birden çok tehlikeli bir durumda buldular; bir avuç insan vahşi bir sahilde yırtıcı düşmanlarla çevriliydi. Bu açmazdan bir süreliğine de olsa M'Dougal'ın zekâsı sayesinde kurtuldular. Yerliler, birkaç yıl önce görülen ve bazı kabileleri silip süpüren çiçek hastalığından ölesiye korkuyorlardı. Hastalığı ya Büyük Ruh'un üzerlerine musallat ettiğine ya da beyaz adamın getirdiğine inanıyorlardı. Bu ikinci inanıştan yararlanmaya karar veren M'Dougal düşman olduğuna inandığı bazı şefleri topladı ve kuzeydeki kardeşlerinin Tonquin'e yaptıkları alçakça saldırıdan haberdar olduğunu söyledikten sonra cebinden küçük bir şişe çıkardı. “Beyaz adamların aranızda sayıca az olduğu doğru,” dedi, “ama onların güçlü ilaçları var. Bakın buraya! Bu şişenin içine çiçek hastalığını hapsettim; erkekleri, kadınları ve çocukları öte dünyaya göndermek için yapmam gereken tek şey mantarını çıkarıp öldürücü hastalığı serbest bırakmaktır!” Şefler dehşet içinde kaldılar. “Büyük Çiçek Hastalığı Şefi”ne beyaz adam-

ların en güvenilir dostları olduklarını, Tonquin'in mürettebatını öldüren alçaklarla hiçbir ilgileri bulunmadığını ve şişenin tıpasının çıkarılarak suçluların yanında masumların da öldürülmesinin hiç de adil olmayacağını ifade ettiler. M'Dougal ikna oldu. Beyazlara karşı yapılacak bir hareket kendisini mecbur bırakmadıkça tıpayı çıkarmayacağına söz verdi. Bu şekilde yerleşim yerinde huzur yeniden sağlandı. Büyük bir bina inşa edildi, bir uskunanın iskeleti çatıldı. Dolly adı verilen bu tekne batı sahilinden suya indirilen ilk Amerikan gemisi oldu. Ama yerimiz girişimin bütün ayrıntılarına girmeye izin vermemektedir. Serüvenciler zaman zaman Dolly'yle yiyecek aramak üzere sefere çıkarak morallerini yüksek tutular ve Mr. Hunt'ın yolunu dört gözle beklediler. Küçük yerleşim merkezi Astoria'da 1811 yılı böyle geçti. Şimdi gelelim keşif seferinin karadan ilerleyen koluna.

Bu kol, anımsanacaktır, New Jerseyli Mr. Wilson Price Hunt tarafından yönetiliyordu. Mr. Hunt son derece dürüst, cana yakın ve sevimli biri olarak anlatılmaktadır. Yaban hayatın içerisine hiç girmişliği yoktu, ancak uzunca bir süreden beri St. Louis'te yerli tüccarlara mal sağladığından bu ticarete ilişkin ikinci elden epeyce bilgi sahibiydi. Bir başka ortak olan Mr. Donald M'Kenzie de kendisine eşlik ediyordu. Mr. M'Kenzie on yıldan beri North-West Şirketi'nin hizmetinde iç bölgelerde çalışıyordu, yerlilerle ilgili bütün konularda çok deneyimliydi. Temmuz 1810'da bu iki adam keşif seferi için gerekli her şeyin temin edilebileceği Montreal'e gittiler. Burada –bazıları rakiplerince önlerine çıkarılan– birçok güçlkle karşılaştılar. Yine de bir miktar mühimmat, erzak ve yerlilere satılabilecek cinsten mal temin ederek büyük bir tekneye yüklediler ve bulunabileceklerin en iyisi olmakla birlikte ehliyetsiz bir tayfaıyla Montreal Adası'nın ucuna yakın St. Ann's Limanı'ndan yola çıktılar. Ottawa'dan, bir dizi küçük göl ve nehirden geçerek Temmuz'un yirmi ikisinde Huron Gölü'yle Michigan Gölü'nün birleştiği yerdeki Mackinaw Adası'nda yer alan Mackinaw'a vardılar. Yerlilere satacak malları çeşitlendirmek ve daha fazla *voyageur* almak üzere burada bir süre kalmaları gerekti. Bu amaçları gerçekleştirmek için beklerlerken, keşif seferine bir ortak olarak girmek üzere mektupla davet edilen Mr. Ramsay Crooks da onlara katıldı. İskoç-

ya'da doğup büyümüş olan Mr. Crooks North-West Şirketi'nde çalışmış ve Missouri boylarında yaşayan çeşitli yerli kabileleriyle sürüven dolu ticari ilişkilere girmişti. Mr. Crooks, yerlilerden –özellikle de Kara Ayaklar ve Siulardan– beklenecek tehlikeleri çok ikna edici bir şekilde anlattı, bunun üzerine St. Louis'e varınca ekibin sayısını altmışa çıkarmaya karar verdiler. Mackinaw'dan ayrılırken otuz kişiydiler. Ağustos'un on ikisiydi. Kürk tacirlerinin genellikle izledikleri yoldan gittiler; Green Körfezi'nden, Fox ve Wisconsin nehirlerinden geçerek Prairie du Chien'e ulaştılar ve Mississippi aşağı inerek Eylül'ün üçünde St. Louis'e vardılar. Burada Mr. Hunt, Missouri Kürk Şirketi isimli bir birliğin, özellikle de en büyük hissedarı olan Mr. Manuel Lisa adında birinin engellemesiyle karşılaştı. Bu şirketin kırk bin dolar civarında sermayesi ve iki yüz elli civarında çalışanı vardı. Amacı nehrin yukarı kısmı boyunca ticaret merkezleri kurarak ticareti tekeline almaktı. Mr. H. rekabete karşı kendini güçlendirmeye girişti. Mr. Joseph Miller'i Mr. Astor'un şirketine aldı. Mr. Miller Birleşik Devletler Ordusu'nda subaylık yapmış, ama izin talebi reddedildiğinde istifa edip yerlilerle ticaret yapmaya başlamıştı. Şirkete ortak olarak katıldı; tecrübesi ve engin bilgisi nedeniyle Mr. Hunt onu çok değerli bir yardımcı olarak görüyordu. Ayrıca birçok kayıkçı ve avcı işe aldılar, ama bu onlara haftalara mal oldu. Bu gecikmeyle daha önce Montreal ve Mackinaw'da karşılaştıkları güçlükler Mr. Hunt'ın orijinal planların çok gerisinde kalmasına yol açtı, Mr. Hunt bu yüzden Missouri yukarı yolculuğu o mevsimde gerçekleştirmesine olanak kalmadığını gördü. Ekip, kaynağına ulaşmadan önce nehrin aşılmasının olanaksız hale gelmesi olasılığı hayli yüksekti. Bununla birlikte St. Louis'te kışlamak çok pahalıya gelecekti. Mr. H. bu yüzden mümkün olduğunca nehir yukarı çıkıp, av hayvanlarının bol olduğu bir yerde kamp kurarak ilkbahara kadar orada beklemeye karar verdi. Yirmi bir Ekim'de yola çıkıldı. Ekip üç kayığa – iki büyük Schenectady⁵ mavnası ve sabit omurgalı bir tekne bölüştürülmüştü. On altı Kasım'da dört yüz elli millik bir yolculuk-

5 1661'de Felemenkler tarafından Mohawk Irmağı yakınlarında kurulan bir yerleşim. Mohawk Irmağı ile Hudson Irmağı kıyısında yer alan Albany arasındaki taşımacılığın son durağı olarak gelişmiştir.

tan sonra Nodowa Nehri'nin ağzına ulaştılar ve bu noktada kışlık kamplarını kurdular. Burada, Mr. Hunt'ın davetiyle Mr. Robert M'Lellan bir ortak olarak şirkete katıldı. Mr. M'Lellan son derece enerjik yaradılışlı, yerinde duramayan, tez canlı biriydi ve General Wayne'in⁶ komutası altında başarılarıyla öne çıkmıştı. Virginia ormanlık bölgesinden uzun boylu ve atletik yapılı bir avcı olan John Day de burada şirkete katıldı. Mr. Hunt ekibin büyük bölümünü Nodowa'da bırakarak takviye bulmak için St. Louis'e geri döndü. Yine Missouri Kürk Şirketi çevirdiği entrikalarla ona engel olmaya çalıştı, ama Mr. Hunt sonunda bir avcı, birkaç *voyageur* ve Pierre Dorion adında bir Siu tercüman bulmayı başardı. Bunları yanına alan Mr. Hunt zorluklarla dolu bir yolculuktan sonra on yedi Nisan'da kampa döndü. Bundan kısa bir süre sonra da nehir yukarı yolculuğa kaldığı yerden başlandı. Ekip şimdi yaklaşık olarak altmış kişiden oluşuyordu: beş ortak –Hunt, Crooks, M'Kenzie, Miller, ve M'Lellan–, bir kâtip –John Reed–, kırk Kanadalı *voyageur* ve beş on avcı. Dört tekneye doluşmuşlardı; büyük teknelerden birine bir döner tablayla iki havan topu monte edilmişti.

Yolcularımızın vahşi hayatın bağrında yaptıkları bu yolculukta yaşadıkları serüvenlerin bütün ayrıntılarını vermek niyetinde değiliz elbette. Bunları merak edenlere kitabın kendisini öneririz. Bildiğimiz kadarıyla hiçbir gezi kitabında bu denli heyecan verici ayrıntı bulunmaz. Avcılık mesleğinde hayat zaman zaman büyük bir zevke dönüşürken zaman zaman da aşırı yorgunluk, açlık, susuzluk, endişe, dehşet ve umutsuzlukla karşılaşılır. Mr. Hunt yolculuğu sürdürmede büyük bir sebat göstererek sonunda başarıyla tamamladı. İzlenen yolu burada ana hatlarıyla kısaca vermekle yetineceğiz.

Bizim grup nehir yukarı ilerleyerek, yirmi sekiz Nisan'da Missouri Nehri'ne dökülen nehirlerin en büyüğü olan Nebraska ya da Platte Nehri'nin, Mississippi'yle birleştiği yerin altı yüz mil kadar yukarısındaki ağzına vardı. Nehrin daha yukarı bölümlerinde bulunmayan dayanıklı dişbudak ağacından kendilerine kürek ve sırk temin etmek için burada iki gün durdular. İki Mayıs'ta avcılar-

6 Anthony Wayne (1745-1796): General ve devlet adamı. Amerikan Bağımsızlık Savaşı'ndaki askerî başarıları ve sert kişiliği kısa sürede "Çılgın Anthony" diye ad takılmasına sebep oldu.

dan ikisi keşif seferinden ayrılıp St. Louis'e dönmek için ısrar ettiler. Ayın onunda grup Omaha köyüne ulaştı ve o civarda kamp kurdu. Bu köy St. Louis'in sekiz yüz otuz mil yukarısında ve nehrin batı yakasındadır. Burada üç kişi gruptan ayrılıp gitti, ama şans eseri yerlerine üç kişi bulundu ve cömert tekliflerle işi kabul etmeye razı edildiler. Ayın on beşinde Mr. Hunt Omaha'dan ayrılıp yola devam etti. Bundan kısa bir süre sonra iki beyaz adamın kullandığı bir kayık görüldü. Bunların yıllardır Missouri'nin çıktığı bölgede avcılık yapan ve tuzak kuran iki serüvenci olduğu anlaşıldı. Adları Jones'la Carson'du. O sırada St. Louis'e dönmektedirler, ama kolaylıkla yolculuktan vazgeçirilip yüzlerini yeniden Kayalık Dağlar'a döndüler. Ayın yirmi birinde Mr. Hunt özel ulak eliyle, Missouri Kürk Şirketi'nin en büyük hissedarı olan ve St. Louis'de Mr. Hunt'a sorun çıkaran Mr. Manuel Lisa'dan bir mektup aldı. Yerli kabilelerinin en korkunçlarından olan Siuların düşmanca niyetlerini haber alan Mr. Manuel Lisa, kalabalık bir grupla Mr. Hunt'tan üç hafta sonra St. Louis'ten ayrılmıştı, nehrin tehlikeli bölümünü birlikte geçmek amacıyla onlara yetişmeye çalışıyordu. Mr. H. çok haklı olarak İspanyol'a güvenmiyordu, ilerlemeye devam etti. Poncaların, Quicourt Nehri'nin bir fersah kadar yukarısındaki köyünde sadece kurutulmuş bizon eti temin edecek kadar durdu. Yirmi beşi sabahı Jones'la Carson'ın kaçmış oldukları fark edildi. Takip edildilerse de bir sonuç elde edilemedi. Ertesi gün iki kayıkla nehir aşağı inmekte olan üç beyaz adam –Edward Robinson, John Hoback ve Jacob Rizner– görüldü. Onlar da insan ayağı değmemiş yüksek bölgelerde seneler geçirmişlerdi ve şimdi evlerine dönmüyorlardı, ama keşif seferine katılıp seve seve geri döndüler. Seferi yeni katılan bu insanların verdiği bilgiler Mr. Hunt'ın yolu değiştirmesine sebep oldu. O zamana kadar Mösyö Lewis'la Mösyö Clarke'ın izlediği yoldan gitmek niyetindeydi, Missouri yukarı çatala kadar çıkıp, oradan kara yoluyla dağları aşacaktı. Ama kendisine anlatıldı ki böyle yapacak olursa, adamlarından biri Yüzbaşı Lewis'in elinde öldüğü için beyazlara karşı öfke dolu olan vahşi Kara Ayaklar kabilesinin topraklarından geçeceklerdi. Robinson daha güneyden geçen bir yol önerdi. Bu yol onları Platte ve Yellowstone nehirlerinin çıktığı yere ulaştıracaktı; burası Lewis'la

Clarke'ın geçtikleri geçitten çok daha elverişli bir geçitti. Mr. Hunt bu öneriyi benimsedi ve birkaç gün sonra ulaşacakları Arickaraların köyünden Missiouri'den ayrılmaya karar verdi. Bir Haziran'da, nehrin dairesel bir yarımadaının etrafında otuz mil uzunluğunda bir halat çizdiği "Büyük Dönemeç"e ulaştılar, halatın boyun kısmının genişliği taş çatlasın iki bin metre kadardı. Üç Haziran sabahı, Lisa gruba yetişti; bundan kimse hoşlanmadı. Buluşma içten olmaktan elbette çok uzaktı, ancak iki gün süreyle görünüşte nezaket sınırlarının dışına çıkılmadı. Üçüncü gün az kalsın sonu kötü bitecek bir ağız kavgası çıktı. Ancak sorun kısmen çözüldü, rakip gruplar birbirlerini gözden yitirmeksizin nehrin farklı kıyıları boyunca ilerlediler. On iki Haziran'da 46. ve 47. kuzey paralelleri arasında, Arickaraların Missouri'nin ağzından yaklaşık bin dört yüz mil uzaklıktaki köyüne vardılar. Yolcuğun buraya kadar olan kısmında Mr. Hunt, değinme gereği duymadığımız bir yığın güçlkle karşılaştı. Kalabalık Siu gruplarının varlığı zaman zaman ciddi büyük tehlikeler yarattı ve bir defasında bütün grubun katledilmesini salt tesadüf önledi.

Arickara köyünde serüvencilerimiz kayıklarını bırakacak, batıya doğru vahşi yaşamın içine yürüyeceklerdi. Yerlilerden at satın alacaklardı, ancak yerlilerde yeterli sayıda at yoktu. Bu güç durumda Lisa, artık bir işe yaramayacak olan tekneleri satın almayı ve karşılığını at vererek ödemeyi önerdi; atlar nehrin yüz elli mil yukarısında yer alan Mandan köyündeki Missouri Kürk Şirketi'ne ait bir kaleden temin edilecekti. Bir anlaşmaya varıldı ve Mösyö Lisa'yla Mösyö Crooks atları getirmek için gidip iki hafta sonra atlarla döndüler. Arickara köyünde Mr. Hunt, anladığımız kadarıyla, Edward Rose adında birini işe aldı. Rose, daha önce aralarında yaşadığı Upsarokalar veya Crow Yerlilerinin topraklarına gelindiğinde tercüman olarak iş yapacaktı. Temmuz'un on sekizinde grup yola çıktı. Hâlâ yeterince ata sahip değillerdi. Kafile, çoğu yerlilere satılacak mallar, kunduz tuzakları, cephan ve yiyecek içeceklerle yüklü seksen iki attan ibaretti. Ortakların hepsi atlıydı. Arickara'dan ayrılır larken Lisa'nın şirketindeki tecrübeli insanlar da, Lisa'nın kendisi de vahşi hayatın bağrında yatan sayısız tehlikeler arasında bizim serüvencilerin tümünün yok olacağı öngörüsünde bulundular.

Daha önce söylediğimiz gibi yırtıcı ve acıma nedir bilmeyen bir kabile olan Kara Ayaklarla karşılaşmamak için ekip güneybatıya yöneldi. Bu yol onları Missouri'ye dökülen bazı akarsulardan, göz alabilmesine ufka kadar uzanan engin çayırlardan geçirdi. İlk başlarda çok yavaş yol alıyorlardı, Mr. Crooks hastalanınca iki at arasında ona bir sedye yapmak gerekti. Ayın yirmi üçünde Büyük Nehir adı verilen küçük bir akarsuyun kıyısında kamp kurup burada günlerce konakladılar ve birçok serüven yaşadılar. Daha başka şeylerin yanı sıra Şayenlerden satın aldıkları atlarla eksiklerini giderdiler. On altı Ağustos'ta yeniden yolculuğa başlayarak kısa sürede düşman Siu topraklarını artlarında bıraktılar. Bu arada tercüman Edward Rose'un bir dolap çevirmekte olduğu anlaşıldı. Bu alçak, ekiptekileri ayartmaya çalışıyor, eski tanışı Crowlarla karşılaştıklarında, çalabildikleri kadar malla kaçıp vahşilere sığınmalarını öğütlüyordu onlara. Ama mesele halledildi ve Mr. Hunt'ın yaratıcı zekâsı sayesinde Mr. Rose sessizce kovuldu. Ayın on üçünde Mr. Hunt yönünü batıya çevirdi, bu yol onları kısa sürede Little Missouri çatalına ve Kara Dağlar'ın eteklerine ulaştırdı. Bu dağlar Kayalık Dağlar'ın yüz mil kadar doğusunda, Platte Nehri'nin güney çatalından, Missouri'nin kuzeyde yaptığı büyük dönemece kadar kuzeydoğuya doğru uzanan ve Missouri sularını Mississippi ve Arkansas sularından ayıran sıradağlardır. Seyyahlar burada Arickaraların köyünden iki yüz elli mil uzakta olduklarını düşünüyorlardı. En ciddi dertleriye şimdi başlıyordu. Boz ayıların sebep olduğu daha önemsiz sorunların yanı sıra, yolları üzerindeki çetin engelleri aşmak için attıkları her adımda açlık ve susuzlukla karşılaşıyorlardı. Sonunda suları berrak bir akarsuya, Powder Nehri'nin kollarından birine rastladılar ve bizon dolu çayırları bir kez daha gördüler. Ayın on yedisinden beri görünürde olan ulu bir dağa doğru yürüyerek bu akarsu boyunca on sekiz mil yukarı çıktılar. Arickara'dan ayrıldıklarından bu yana dört yüz mil yol katederek ayın otuzunda, Kayalık Dağlar'ın kollarından biri olduğu anlaşılan bu dağın eteğine vardılar.

Bir-iki gün boş yere dağlarda bir geçit bulmaya çalıştılar. Üç Eylül'de batıya doğru kendilerine bir yol açmayı denediler, ama kısa sürede her türlü çabalarına meydan okuyan sarp kayalıkların ve uçurumların yarattığı engellerle karşılaştılar. Şimdi dehşet ve-

rici Upsarokaların topraklarındaydılar ve adım başı onlarla karşılaşıyorlardı. Bundan başka kalabalık gruplar halinde dolaşan dost tavırlı Şoşonlara ve Selişlere de rastlıyorlardı. Bin bir aksilikle karşılaştıktan sonra bir miktar yol alabildiler. Ayın dokuzunda seksen mil uzunluğunda yirmi beş mil genişliğinde birbirine paralel üç kol halinde uzanan bir dağ silsilesine adını veren bir akarsu olan Wind Nehri'ne ulaştılar. Bu dağlardan “birinin zirvesinin deniz seviyesinden yüksekliği,” diyor yazarımız, “belki de on beş bin ayak [beş bin iki yüz metre] vardı.” Mr. Hunt beş gün boyunca Wind Nehri'ni bir o yana bir bu yana geçerek yukarı doğru çıktı. Bakir topraklara vurmasını tavsiye eden üç avcı, nehir boyunca yukarı çıkıp, bir tek dağ silsilesini aşmakla Columbia'nın kaynağına ulaşacağını söylemişti. Ancak Hunt av hayvanlarının azlığı yüzünden farklı bir yol izlemeye karar verdi. Bu kararı verdikleri gün karlarla kaplı üç dağ zirvesi gördüler; avcılar bunların Columbia'nın çatallarından birinin hemen üzerinde yükselen dağlar olduğunu anladılar. Mr. Hunt bu zirvelere “Rehber Tepeler” adını verdi. Seyyahlar kırk mil kadar güneybatı yönünde ilerlediler ve sonunda batıya doğru akan bir nehir buldular. Bu akarsuyun Colorado'nun kollarından biri olduğu anlaşıldı. Bu akarsuyu nehir aşağı on beş mil izlediler. Ayın on sekizinde nehrin izlediği ana yoldan ayrılarak sekiz mil kadar kuzeybatı yönünde ilerlediler ve aynı nehrin dağların bağrından doğup bizon dolu yeşil çayırlar arasından akan küçük kollarından birine vardılar. Burada günlerce konakladılar, çünkü hem insanların hem de atların biraz dinlenmeye gereksinimi vardı. Ayın yirmi dördüne yeniden yola koyuldular. On beş mil sonra elli ayak genişliğinde bir akarsuya geldiler; bunun Columbia'yı besleyen kaynaklardan biri olduğu anlaşıldı. İki gün boyunca bu akarsuyu izlediler, bu süre içerisinde akarsu yavaş yavaş genişleyerek basbayağı bir nehre dönüştü. En sonunda bir başka nehirle birleşerek öyle coşkun, ket vurulamaz bir nehir haline geldi ki suyun akış hızı ve çalkantısının büyüklüğü nedeniyle ona “Deli Nehir” adını verdiler. Nihai hedeflerine kadar bu nehirden aşağı hiçbir engelle karşılaşmaksızın kanolarla inecekleri tahmininde bulundular, ama bu umutları gerçekleştirilebilir olmaktan çok uzaktı.

Ortaklar kendi aralarında toplanıp görüştüler. O zamana kadar onlara yol gösteren üç avcı Kayalık Dağlar'ın batısında uzanan bölge hakkında bir şey bilmiyordu. "Deli Nehir"de kayık kullanılıp kullanılamayacağı kesin olarak belli değildi, böyle belirsiz bir durumda atlarını terk edip etmemek konusunda bir karara varamıyorlardı. Yine de tercihleri nehir yoluyla devam etmekten yana oldu ve gerekli tekneleri yapmaya giriştiler. Bu arada, Columbia'nın kunduzlarıyla ünlü kaynağına varılmış olduğundan, Mr. Hunt'ın düşünceleri keşif seferinin asıl amacına yöneldi. Geride kalıp kapla kunduz avlamak üzere dört kişi –Alexander Carson, Louis St. Michel, Pierre Detayé ve Pierre Delaunay– ekipten ayrıldı. Bunlar yeterli miktarda kürk topladıktan sonra kürkleri Columbia'nın ağzındaki ana istasyona veya şirket tarafından kurulacak bir ara istasyona getireceklerdi. Bu tuzakçılar henüz ayrılmışlardı ki yolu kampa düşen iki Snake Yerlisi nehrin ulaşımına elverişli olmadığını söyledi. Mr. Hunt'ın yolladığı keşif kolu sonunda bu bilgiyi doğruladı. Bu yüzden dört Ekim'de kamp toplandı ve ekip o civarda, Columbia'nın bir başka kolunun kıyılarında olduğu söylenen Missouri Kürk Şirketi'ne ait bir istasyon bulmak için yola devam etti. Bu istasyonu çok zorlanmadan buldular. İstasyon terk edilmişti, yolcularımız büyük bir memnuniyetle bu kaba saba yapıları işgal ettiler. Nehrin genişliği burada yüz metreden fazlaydı. Son sürat kano inşa etmeye giriştiler. Bu arada civar bölgeye bir başka tuzakçı ekibi gönderildi. Bu ekip Robinson, Rezner, Hoback, Carr ve Mr. Joseph Miller'dan oluşuyordu. Mr. Miller, anımsanacağı gibi ortaklardan biriydi, ancak daha tehlikeli bir serüven uğruna keşif seferinden alacağı paydan vazgeçmişti. Ayın on sekizinde (Ekim'in) on beş kano tamamlanmıştı; yolcularımız, atlarını hâlâ beraberlerinde bulunan iki Snake Yerlisi'ne emanet bırakarak kanolara doluştular.

Ekip aynı gün, üzerinde yol aldıkları nehrin "Deli Nehir"le birleştiği yere ulaştı. Bin bir felakete sahne olan Snake Nehri buradan başlar. Kayıkların sık sık karadan taşınmak zorunda kalındığı, her türden sayısız güçlüklerle dolu dört yüz millik bir yolculuktan sonra serüvencilerimizin yolunu, iki yüz ayaktan fazla dimdik yükselen heybetli kapkara kayalık surlar arasında göz alabildiğinin-

ce art arda uzanan bir dizi köpüklü, korkunç şelale kesti. Buraya “Çağlayan Kazanı” adını verdiler. Antoine Clappine, *voyageur*’lerden biri, burada girdaba kapılarak gözden yitti, kanolardan üçü kurtarılması mümkün olmayacak şekilde kayalar arasına sıkıştı ve bir kano da kayıkçılardan dördünün bütün silah ve kişisel eşyasıyla birlikte akıntıya kapılıp gitti.

Ekip şimdi çok acınası bir durumdaydı, bilinmeyen toprakların ortasındaydılar, ne yana gideceklerini, hedeflerinden ne kadar uzakta olduklarını bilmiyorlardı ve civarda akıl danışabilecek kimseler yoktu. Sadece beş günlük erzakları vardı; açlık kapıya dayanmıştı. Bu yüzden bir arada kalmak gruplara ayrılmaktan daha tehlikeliydi. Eşyalarla erzak, herkese pay edilen küçük bir kısmı dışında *zulalara* (toprağa kazılmış çukurlara) saklandıktan sonra, ekip küçük gruplara ayrıldı ve her grup ayrı bir yoldan Columbia’nın ağzına ulaşmak üzere farklı yönlerde yola koyuldu. O sırada bilmiyor olsalar da hedeflerinden yaklaşık bin mil uzaktaydılar hâlâ.

Yirmi bir Ocak’ta Mr. Hunt’ın içinde bulunduğu grup neredeyse inanılmaz bir dizi serüvenin ardından Columbia’nın iki büyük kolu olan Lewis ve Clarke nehirlerinin birbirine kavuştuğu ve Wallah-Wallah Nehri’nden çok uzakta olmayan bir noktada Columbia Nehri’ne ulaştı. Çağlayan Kazanı’nı terk ettikten sonra karlarla kaplı çorak topraklardan, sarp dağlardan geçen iki yüz kırk mil yol katetmişlerdi ve Missouri üzerindeki Arickara köyünden ayrıldıkları günden beri altı ay geçmişti, toplam olarak, hesaplarına göre, bin yedi yüz elli bir mil yol yapmış bulunuyorlardı. Burada kullaklarına diğer gruplarla ve Columbia’nın ağzındaki yerleşimcilerle ilgili bazı bölük pörçük bilgiler çalındı. Ayın otuz birinde Mr. Hunt çağlayana ulaştı ve Wish-Ram köyünde kamp kurdu. Tonquin’de yapılan katliamla ilgili haberleri burada aldılar. Şubat’ın beşinde güçbela elde edebildikleri kanolarla serüvencilerimiz Wish-Ram’dan ayrıldılar ve ayın on beşinde görüşlerini engelleyen bir burnu döndükten sonra çoktandır varmaya can attıkları Astoria’yı gördüler. Karaya ayak bastıklarında onları ilk karşılayanlar arasında Çağlayan Kazanı’nda birbirlerinden ayrıldıkları ve bir ay kadar önce yerleşime ulaşmış bulunan bazı eski arkadaşları da vardı. Mr.

Crooks'la John Day hareket edemediklerinden bazı yerlilerle birlikte arkada bırakılmıştı, onlar daha sonra geldiler. Yine mecburiyetten beraberlerinde getiremedikleri bir *voyageur* olan Carrie-re'den ise bir daha haber alınamadı. Yine bir *voyageur* olan Jean Baptiste Prevost açlıktan çıldırarak Snake Nehri'nde boğulmuştu. Bütün gruplar yorgunluktan, yoksunluktan perişan olmuş, büyük tehlikeler atlatmıştı. St. Louis'ten yola çıkmalı üç bin beş yüz mil yol almışlardı. Şimdi gelelim Mr. Astor'a.

Mr. Astor Columbia'dan hiçbir haber alamadığından her şeyin arzuladığı gibi gittiği varsayımıyla hareket etmek zorunda kaldı. Bu varsayım doğrultusunda "Beaver" adlı dört yüz doksan tonluk zarif bir tekneyi donattı. Geminin yükü Astoria'nın gereksinimi, sahil boyunca yapılacak ticaret ve Rus kürk şirketinin eksikleri göz önünde tutularak oluşturuldu. Yerleşime gitmek üzere gemiye bir ortak, beş memur, on beş Amerikalı işçi ve altı Kanadalı *voyageur* bindi. Şirketin ortaklarından Mr. John Clarke Birleşik Devletler'de doğmuş, ama on altı yaşından beri kürk ticaretiyle uğraştığından ömrünün çoğunu North-West Şirketi'nde geçirmişti. Memurlar esas olarak çevre sahibi genç Amerikalılardı. Mr. Astor bu takviyeyi Astoria'da Amerikan nüfuzuna üstünlük sağlamak ve şirketi kesinlikle ulusal kılmak niyetiyle seçmişti. Özel birtakım sebeplerden bunu işin başında yapamamıştı.

Beaver'ın komutanı Kaptan Sowle'ye, Tonquin'in yazgısını ve mümkünse Astoria'da yerleşim kurulup kurulmadığını sorup öğrenmek üzere Sandwich Adaları'na⁷ uğraması talimatı verildi. Yerleşim kurulmuşsa adalılardan olabildiğince çok sayıda adam işe alıp yola devam edecekti. Columbia'nın ağzına yaklaşırken çok dikkatli olacaktı. Her şey yolundaysa, yerleşim için gönderilen yükü indirecek ve Ruslar için gönderilen mallarla New Archangel'e gitmek üzere yelken açacaktı. Götürdüğü mallara karşılık kürk aldıktan sonra Astoria'ya dönecek, oradaki toplanmış kürkleri de yükledikten sonra en kısa yoldan Canton'a gidecekti. Bunlar kesin

7 Buradaki Sandwich Adaları aslında ada olmadığı gibi, çok bilinen Hawai'deki Sandwich Adaları ile ya da Güney Georgia ve Güney Sandwich Adaları ile de bir ilgisi yoktur. Washington Eyaleti'nin kuzeydoğusunda Kanada sınırındaki bir bölgedir (bugün County) ve elbette çok sayıda adayı içermektedir.

talimatlardı, bunlardan en ufak sapma büyük sıkıntılara ve kayıplara yol açar ve girişimin başarısızlığına büyük ölçüde etki ederdi. Beaver on Ekim 1811'de denize açıldı ve Sandwich Adaları'ndan on iki kişi alarak dokuz Mayıs 1812'de sağ salim Columbia'nın ağzına vardı. Geminin gelmesi yerleşimi canlandırıp şevke getirdi, ayrıca yerleşimdekiler bu sayede faaliyet alanını genişleterek iç bölgelerde çok sayıda ticari istasyon kurma olanağını buldular.

Şimdi New York'taki Mr. Astor'a kara yoluyla mal göndermek zorunlu olmuştu; bir süre önce böyle bir girişimde bulunulmuşsa da Wis-Ram'deki yerlilerin düşmanca tavırları yüzünden başarıya ulaşılamamıştı. Bu görev, daha önce dağları hiç aşmamış olmakla birlikte böyle bir işin üstesinden gelebileceğini kanıtlamış olan Mr. Robert Stuart'a verildi. Beraberinde Kentuckyli Ben Jones'la John Day, Kanadalı Andri Vallar'la Francis Le Clarke ve Atlantik kıyısına dönmek isteyen iki ortak Mösyö M'Lellan'la Mösyö Crooks da gidiyordu. Bu küçük grup Haziran'ın yirmi ikisinde yola çıktı. Mr. Irving bu uzun ve tehlikeli yolculuğun tamamını ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Tahmin edilebileceği gibi, daha önce Mr. Hunt'la arkadaşlarının yaşadıklarından daha büyük güçlüklerle karşılaştılar. Yolculuğa, Mr. Crooks'un hastalanması ve Upsarokaların ekibe ait tüm atları kalleşlikle çalması damgasını vurdu. Bu sonuncusu çeken büyük sıkıntıların ve uzun süreli gecikmenin nedeniydi. Yine de neredeyse on ay süren tehlikeli bir yolculuktan sonra ekip on üç Nisan'da sağ salim ve yüksek bir moralle St. Louis'e ulaştı. Mr. Stuart'ın izlediği yol Wind River Dağları'na kadar Mr. Hunt'ın izlediği yolun hemen hemen aynısıydı. Bu noktadan itibaren Mr. Stuart bir miktar güneydoğuya kayarak Nebraska Nehri'ni Missouri'yle birleştiği noktaya kadar takip etti.

Sonunda Birleşik Devletler'le İngiltere arasında savaş başladığından, Mr. Astor, New York limanının ablukaya alınacağını ve her yılın sonbaharında erzak taşımak için yola çıkan gemilerin engelleneceğini gördü. Bu beklenmedik durum karşısında Canton'da bulunan Beaver'ın kumandanı Kaptan Sowle'a bir mektup yazdı. Mr. Astor mektupta kaptana, işletmenin gereksinim duyacağı mallarla Columbia'nın ağzına gitmesini ve Mr. Hunt'un emrine girerek orada beklemesini emrediyordu. Bu arada yerleşimden henüz

hiçbir haber alınmamıştı. Cesareti hâlâ kırılmayan Mr. A. bir gemi daha yollamaya karar verdi, ama geminin kaybedilme riski o kadar artmıştı ki sigortalatmak mümkün olmadı. Hızıyla ünlü Lark⁸ adlı gemi seçildi. Gemi altı Mart 1813'te ikinci kaptan Mr. Northrop'un kumandası altında denize açıldı, kaptan olarak atanan subay korkup sözleşmesini bozmuştu. Lark'ın hareketinden iki hafta sonra Mr. A., North-West Şirketi'nin İngiliz Hükümetine, Astoria'nın izlenen faaliyetlerinin çok artmış olduğunu bildiren, oradaki yerleşim ezilmedikçe kendi kürk ticaretlerinin iflasından duyulan korkuyu dile getiren ve koloniye karşı askerî birlik gönderilmesini tavsiye eden bir tezkere gönderdiği haberini aldı. Sonuçta, *Phoebe* firkateyninin North-West Şirketi'ne ait ve yeni bir yerleşim için gerekli insan ve cephane yüklü *Isaac Todd* adlı silahlı gemiye eşlik etmesi emredildi. Bu gemilere "birlikte Columbia Nehri'nin ağzına gitmeleri, orada bulacakları Amerikan kalesini ele geçirmeleri veya yerle bir etmeleri ve yıkıntıları üzerine İngiliz bayrağı çekmeleri" emri verildi. Bu mesele bizim hükümetimize iletildiğinde Kaptan Crane komutasındaki *Adams* firkateyni Astoria'nın korunmasıyla görevlendirildi ve Mr. A. firkateynle birlikte yelken açması için *Enterprize* adlı bir gemiyi donatmaya girişti ve gemiye ilave erzak yükledi. Ama ne var ki iki tekne tam yola çıkacağı sırada Ontario Gölü'nde denizcilerin yardımına ihtiyaç duyuldu ve *Adams*'ın mürettebatı ister istemez oraya aktarıldı. Mr. A. gemisini tek başına göndereceği sırada İngiliz kuvvetlerinin Hook açıklarında görünmesiyle New York fiilen ablukaya alınmış oldu. Bunun üzerine *Enterprize*'in yükü boşaltıldı, donanımı söküldü. Şimdi yeniden *Beaver*'a dönüyoruz.

Bu gemi, yükünün yerleşim için gönderilen bölümünü Astoria'da boşalttıktan sonra New Archangel'e gitmek üzere dört Ağustos 1812'de yelken açtı ve önemli bir olay olmaksızın ayın on dokuzunda oraya vardı. Rus kürk şirketinin ayyaş yöneticisiyle – Kont Baranoff diye biri– yapılan görüşmeler uzun sürdü, nihayet tamamlandıgındaysa artık Ekim'in başlarıydı. Bundan başka verilen erzaka karşılık Mr. Hunt ayıbalığı derisi alacaktı, gel gör ki ora-

8 Tarlakuşu. "Mellonta Taunta"daki balonun adı da yine aynı anlama gelen "Skylark"tır.

da hiç yoktu. Bu yüzden ayıbalığı yakalamak üzere Kamçatka Denizi'ndeki St. Paul Adası'nda kurulmuş bulunan Rus şirketine ait bir yerleşime gitmek gerekiyordu. Mr. Hunt New Archangel'de kırk beş gün geçirdikten sonra buraya gitmek için dört Ekim'de denize açıldı. Adaya ayın otuz birinde vardı – oysa bu tarihe kadar Astoria'ya geri dönmeyi planlamıştı. Kandırılmamak için her paket tek tek gözden geçirildiğinden derilerin gemiye yüklenmesi epeyce gecikmeye yol açtı. Bu yetmezmiş gibi Beaver bir gece fırtınayla açığa sürüklendi ve Kasım'ın on üçüne kadar adaya geri dönemedi. En sonunda yükünü alıp denize açıldığında Mr. Hunt ne yana gideceği konusunda kararsızdı. Son fırtınada gemi büyük hasar görmüştü, yılın bu fırtınalı mevsiminde Columbia'nın ağzına girmeye kalkışmanın pek akıllıca olmayacağına hükmetti. Üstelik mevsim çok ilerlemişti, ilk başta niyet ettiği gibi Astoria'ya gidecek olursa, Canton'a çok geç kalır, piyasanın düşük olduğu bir mevsimde varırdı. Bu yüzden istemeye istemeye derhal Sandwich Adaları'na gitmeye karar verdi. New York'tan senede bir gelen gemiyi orada bekleyip onunla Astoria'ya dönerdi, Beaver'sa Çin'e doğru yolculuğunu sürdürürdü. Onun bu yolu tutmasında Kaptan Sowle'un utangaç önerilerinin de bir payı olduğunu söylememek hakkaniyete sığmaz. Sağ salim Woahoo'ya vardılar, burada gemi gerekli onarımı gördükten sonra Mr. Hunt'ı adada bırakarak bir Ocak 1813'te yeniden denize açıldı.

Canton'da Kaptan Sowle, Mr. Astor'un savaşı haber veren ve bu bilgiyi Astoria'ya ulaştırmasını isteyen mektubunu buldu. Mr. Sowle ancak barış olduktan sonra yurda döneceğini söyleyerek bu emirlere uymayacağını bildiren bir yanıt gönderdi. Bu arada Mr. Hunt, New York'tan gelecek gemiyi boş yere bekleyip durdu. Sonunda, Kaptan Smith'in kumanda ettiği Çin'den gelen *Albatross* adlı gemi yirmi Haziran civarında Sandwich Adaları'na savaş haberlerini getirdi. Mr. Hunt bu gemiyi bir miktar erzakla birlikte kendini Astoria'ya götürmesi için iki bin dolara kiraladı. Astoria'ya on iki Ağustos'ta ulaştığında şirketin çok kötü durumda olduğunu gördü; ortaklar yerleşimden ayrılmayı düşünüyorlardı. Mr. Hunt bu karara sonunda rıza göstermek zorunda kaldı. Ama pazara ulaştırılması gereken çok miktarda kürk vardı ellerinde ve bu iş

için bir gemi gerekiyordu. *Albatross*, Markiz Adaları'na, oradan da Sandwich Adaları'na gidecekti; Mr. H.'nin bir gemi aramak üzere *Albatross*'la gitmesine ve mümkünse bir Ocak'a kadar gerekli öteberiyle birlikte dönmesine karar verildi. Yirmi altı Ağustos'ta Astoria'dan ayrıldı ve kazasız belasız Markiz Adaları'na vardı. Kısa bir süre sonra buraya gelen Komodor Porter, İngiliz firkateyni *Phoebe*'nin, *Columbia*'nın ağzına gitmek üzere *Cherub* ve *Racoon* adlı gambotlarla birlikte, bombardıman malzemesi yüklü bir mühimmat gemisi eşliğinde altı Temmuz'da Rio de Janeiro'dan yola çıktığı haberini getirdi. Mr. H., Komodor Porter'dan boş yere bir balina gemisi satın almaya çalıştıktan sonra yirmi üç Kasım'da yola çıkıp on iki Aralık'ta Sandwich Adaları'na vardı. Burada, Mart ortalarında bir deniz kazası geçiren Lark'ın komutanı Kaptan Northrop'u buldu. On bin dolara *Pedlar* adlı iki direkli bir yelkenli gemi satın alıp komutasına Kaptan N.'yi getirdikten sonra Mr. H., Astoria'daki malları mümkün olduğunca çabuk boşaltıp, civardaki Rus yerleşimlerine götürmek amacıyla –bunlar Mr. Astor'un Lark'la gönderdiği talimatlardı– Astoria'ya gitmek üzere yirmi iki Ocak 1814'te yelken açtı. Brik yirmi sekiz Şubat'ta *Columbia*'da demir attığında on iki Aralık'ta İngilizlerin yerleşimi ele geçirmiş olduğunu öğrendiler. Teslimden hemen önce North-West şirketiyle M'Dougal arasında yapılan görüşmeler, Kaptan Thorn'un bu muhterem şahsiyetin görüldüğü kadar iyi olmadığı yolundaki kuşku-larını tamamen haklı çıkardı. M'Dougal bir süreden beri rakip şirketin gizli ortağı olmalıydı; İngilizlerin gelişinden kısa bir süre önce yerleşimin başkanı olmayı fırsat bilerek şirketin malını mülkünü değerinin üçte birinden az bir fiyata elden çıkarmıştı.

Böylece Mr. Astor'un büyük girişimi başarısızlıkla sonuçlandı. Barış imzalanınca, Astoria'yla civarı Ghent Antlaşması'yla *status antebellum*⁹ ilkesine göre yeniden Birleşik Devletler'e verildi. 1815 kışında Meclis İngiliz tacirlerin topraklarımızda ticaret yapmasını yasaklayan bir yasa çıkardı, Mr. A. bu fırsattan yararlanarak girişimini tekrarlamak istedi. Ancak açıktır ki hükümetin doğrudan desteği olmadan bir şey yapamazdı. Hükümet bu konuda çok isteksiz davrandı, fırsatlar kaçırıldı, Meclis'in yasaklamasına

9 (Lat.): Savaş öncesi.

karşın sonunda İngilizler kuzeybatıdaki engin topraklarımızda yapılan bol kazançlı kürk ticaretini tamamen ele geçirdiler. Mr. Astor, hak ettiğini çok haklı olarak düşündüğü yardımı alabilseydi bu kârlı ticareti ulusal kanallara yöneltebilir ve New York’u, Londra’nın çok uzun zamandır olduğu gibi büyük bir kürk pazarına dönüştürebilirdi.

Mr. Irving’in kendisine verilen görevi ne kadar ustaca yerine getirdiğinden daha önce söz etmiştik. Ancak anlatısındaki birkaç küçük tutarsızlık da dikkatimizden kaçmadı. M’Lellan, M’Lennon ve M’Lennan isimleri arasında bir karışıklık var gibi görünüyor – ya da bu üç isim aynı kişiye mi aittir? Missouri yukarı çıkarken Mr. Hunt Büyük Dönemeç’e 1 Haziran’da varıyor; bundan üç gün sonrasının (Lisa’nın ekibe yetiştiği gün) *Temmuz’un* üçü olduğu söyleniyor. Jones’la Carson ekibe Omaha köyünün hemen yukarısında katılıyorlar. Birinci cildin 187. sayfasında “Maha köyünde (Omaha demek istediğini sanıyoruz) ekibe katılmış olan” iki kişinin kaçtığını, takip edildiklerini, ancak yakalanamadıklarını okuyoruz ama 199. sayfada ekiple görüşen bir yerli, Carson’u tanıyor. Bundan başka Lark, altı Mart 1813’te New York’tan yelken açıyor ve ayın onunda onu epeyce hırpalanmış vaziyette Sandwich Adaları civarında bir yerlerde görüyoruz. Bu hatalar çok önemli olmakla birlikte, bundan sonraki baskıda düzeltilmesi yerinde olur.

Büyülü Doğa Öyküleri

İç Mekân Döşeme Felsefesi

İngilizler, konutlarının dış mimarisinde değilse bile, içinin dekorasyonunda dört dörtlüktürler. İtalyanlar, mermerler ve renkler dışında pek bir şeyden anlamazlar. Fransa’da, *meliora probant, deteriora sequuntur*¹ – insanlar, hakkında ince bir zevk ya da hiç değilse sağduyu sahibi oldukları ev adabını koruyamayacak kadar avaredirler. Çinliler ve Doğulu halkların çoğunluğunun sıcak ama pek uygun kaçmayan beğenileri vardır. İskoçlar dekorasyonda zayıftır. Hollandalıların perdeyi lahanadan² ayırt edebilecekleri su götürür. İspanya’da insanlar *tepeden tırnağa perdedir* – cellatlar³ ulusu. Ruslar dekorasyon yapmazlar. Hotantolar ve Kikapoolar⁴ kendi tarzlarında gayet iyidirler. Sadece Yankeeler akla ziyan şeyler yaparlar.

Bunun neden böyle olduğunu anlamak zor olmasa gerek. Bizde doğuştan aristokrat yoktur, sonuçta –doğallıkla ve kaçınılmaz

-
- 1 Ovidius’un (M.Ö. 43 - M.S. 17) *Başkalaşım*lar’ından. “İyi şeylere yalandan bağlılık gösterir, kötünün peşinden giderler”.
 - 2 Kelime oyunu “cabbage” hem “lahana” hem de “kumaş kırpıntısı” anlamına gelir.
 - 3 Bir başka kelime oyunu, “hang” hem “asmak” hem de “perde” anlamına gelir; “hangman” cellat.
 - 4 Namibia’da yaşayan Hotantolar kendilerine “insanların insanı” anlamında Koikoiler der. Küçültücü anlamda kullanılan Hotanto adı Felemenkler tarafından verilmiştir. Kikapoolar ise Algonkin dili konuşan Kuzey Amerika yerlileridir.

olarak– kendimize bir dolar aristokrasisi yarattık; *zenginlik gösterisinin* burada monarşik ülkelerdeki hanedan gösterilerinin yerini alıp onların görevini üstlenmesi kaçınılmazdı. Anlaşılması ve öngörülmesi çok kolay bir değişimle, zevk anlayışımızı *gösterişle* sergilemeye giriştik.

Daha az soyut konuşacak olursak, İngiltere’de, örneğin, pahalı mobilyalarla gösteriş yapmak ne mobilyanın güzelliği konusunda ne de sahibinin zevki konusunda bizdeki etkiyi yaratır; bunun nedeni, her şeyden önce İngiltere’de zenginlik soyluluğun en yüce tutkusu ve amacı değildir, ikinci olarak da babadan atadan soylu kişiler kendilerini yerleşik zevk sınırları içinde tutmaya özen gösterip, *parvenu*⁵ rakiplerin her zaman başvurabileceği pahalı yapmacıklıklardan kaçınırlar.

Halk soylulara öykünür ve sonuç, doğru düzgün duyguların genele yayılması olur. Ama Amerika’da aristokrasinin biricik silahı nakit akçe olduğundan, onun sergilenmesinin genel olarak aristokratik farklılığın gösterilmesinin tek yolu olduğu söylenebilir; örnek alınacak modeli her zaman yukarılarda arayan avam, görkem ve güzellik gibi birbirinden tamamen farklı iki kavramı farkına varmadan yavaş yavaş birbirine karıştırır. Kısacası bir mobilya parçasının fiyatı bizde, dekoratif değerini belirleyen neredeyse tek ölçüt haline gelir sonunda; bu ölçüt bir defa kabul edildi mi, kolaylıkla aptallığa vardırılabilecek bir yığın benzer hataya giden yol açılmış olur.

Birleşik Devletler’de –yani Appalachia’da– iyi döşenmiş bir iç mekân diye adlandırılan şey kadar bir sanatçının gözünü rahat-sız edecek bir şey bulunmaz. Bu mekânların en sık rastlanan kusuru uyum eksikliğidir. Bir odadaki uyumdan tıpkı bir resimdeki uyumdan söz ettiğimiz gibi söz ederiz; çünkü hem resim, hem de oda sanatların her çeşidini düzenleyen aynı değişmez ilkelere tabidir ve bir resmin değeri hakkında hüküm vermemizi sağlayan yasaların neredeyse aynısı bir odanın düzenlenişi hakkındaki kararlarımızda da geçerlidir.

Uyum eksikliği bazen çeşitli mobilya parçalarının nitelikleri arasında, ama genellikle renklerinde ve kullanılış tarzlarında görülür. *Çoğunlukla* sanatsal olmaktan uzak düzenleniş tarzları gözü rahat-

5 (Fr.) Sonradan görme, görgüsüz, zıpcıktı.

sız eder. Düz hatlar göze batacak denli boldur; ya kesintisiz uzayıp giderler veya ansızın dik açılarla kesilirler. Araya kavisli hatlar girerse, bunlar kendini nahoş bir tekdüzellikle tekrarlayıp durur. Yersiz bir titizlikle güzel bir odanın görünüşü berbat edilir.

Perdeler nadiren dekorasyona uygundur. Usulünce döşenmiş bir odada perdeye yer yoktur; fazla miktarda perde, türü ne olursa olsun, her halükârda yüksek beğeniyle bağdaşmaz; uygun miktarda da uygun düzenleme yaratılmak istenen genel etkinin niteliğine bağlıdır.

Halı meselesi şu son zamanlarda eski günlerdekinden daha iyi anlaşılmış olsa da, yine de sık sık desen ve renkleri konusunda yanlışlığa düşeriz. Odanın ruhu halıdır. Üzerinde duran eşyaların sadece renklerini değil şekillerini de halı belirler. Gelenek görenek hukukunda bir yargıç herhangi biri olabilir, ama halı konusunda iyi bir yargıç bir *dâhi olmalıdır*. Oysa kendi *favorilerini* düzeltmekten aciz birtakım insanların *d'un mouton qui reve*⁶ edasıyla halılar üzerine söylev verdiğini duyarız. Büyük bir halının büyük desenlerle kaplı olabileceğini, küçük bir halınsa küçük desenlerle kaplanması gerektiğini herkes bilir, ama elbette hepsi bu kadar değil. Dokuma konusunda, sadece Saksonya halıları kabul edilebilir kalitededir. Brüksel halıları tarz olarak Nuh nebiden kalmadır, Türkiye'deyse halı zevki can çekişiyor. Desene gelince bir halı, kırmızı tebeşir ve sarı kökboyasıyla boyanıp horoz teleği takmış bir Raccaree Yerlisi⁷ gibi süslenip püslenmemelidir. Kısacası *hiçbir anlam ifade etmeyen* yuvarlak veya dairesel desenli belirgin zeminler söz konusu durumunda dokunulmazlığı olan yasalaradır. İğrenç çiçek desenleri ya da bilinen nesnelerin tasvirleri Hristiyanlık sınırlarından içeri sokulmamalıdır. Aslında halı, perde, duvar halısı olsun ya da divan örtüleri olsun bu nitelikteki bütün döşemeler kesinlikle arabesk olmalıdır. Halktan insanların konutlarında hâlâ zaman zaman rastladığımız antika halılara gelince, aralarından fon seçilemeyecek şekilde gökkuşağının tüm renklerine sahip şeritlerle birbirinden ayrılmış, bir merkez etrafında gitgide genişleyen kocaman desenlerle

6 (Fr.) Düş gören bir koyun.

7 Aslı Raccaree olmalı. Yukarı Missouri'de yaşayan ve Pavnilerin bir kolu olan küçük bir kabile.

süslü bu halılar, bütün zamanların adamı olmayı bilmiş paragöz bir ırkın; Baal'in⁸ çocukları olan ve Mammon-Bentham'a⁹ tapan, düşünmeden kaçınmak ve hayal gücünden kısmak için önce acımasızca kaleydoskopu icat eden, sonra onu buharla döndürmek için anonim ortaklıklar kuran bir ırkın aşağılık bir icadıdır.

Parıltı, Amerikan iç mekân dekorasyonu felsefesinin en başta gelen hatasıdır; biraz yukarıda sözünü ettiğimiz gibi beğenin bozulmasından doğduğu kolayca görülen bir hata. Gaza ve cama fena halde düşkünüz. Birincisinin ev içinde kullanılması kesinlikle kabul edilemez. Kaba ve düzensiz ışığı rahatsızlık verir. Beyni ve gözü olan hiç kimse onu kullanmaz. Yumuşak ya da sanatçıların dediği gibi soğuk bir ışık, oluşturduğu sıcak gölgelerle kötü döşenmiş bir odada bile harikalar yaratır. Bir astral lambadan daha hoş bir icat yapılmamıştır. Daha doğru bir deyişle, tek parça buzlu camdan abajuruyla, ay ışığını andıran yumuşak ve titreşimsiz bir ışık veren Argand lambasından¹⁰ söz ediyoruz. Kristal abajur düşmanın cılız bir icadıdır. Kısmen ısıldaması, daha çok da *daha pahalı* olması yüzünden onu hevesle bağrımıza basmış olmamız, yapmaya başladığımız önermeyi desteklemektedir. Bile isteye kristal abajur kullanan birisinin ya zevkten hiç nasibini almamış ya da modanın kaprislerine körü körüne boyun eğen biri olduğunu söylemek fazla olmasa gerek. Bu cicili bicili çirkin şeylerden çıkan ışık değişken, kesik kesik ve rahatsız edicidir. Üzerine düştüğü mobilyanın bir dünya olumlu etkisini mahvetmeye birebirdir. Kem gözü altında, özellikle kadın güzelliği sihrini yarı yarıya yitirir.

Cam konusunda genellikle yanlış ilkelerden hareket ederiz. Camın en başta gelen özelliği ısıltıdır ve bu tek sözcük bir dünya iğrenç şeyi ifade etmeye yeterlidir. Titreşen, kıpır kıpır ışıklar *ba-*

8 Eski Ortadoğu'da bu adı taşıyan çok sayıda tanrı bulunur, ancak bu sözcük genellikle "sahte tanrı" anlamında kullanılır.

9 Mammon: İhtiras, hırs ve servet tanrısı. Jeremy Bentham (1748-1832): İngiliz filozof. Bkz. "Dolandırıcılık".

10 Bilimsel yöntemlerle tasarlanıp yapılmış ilk petrol lambası. Patenti 1784'te İngiltere'de İsviçreli Aimé Argand tarafından alındı. Bu lamba binlerce yıldan sonra lambada gerçekleştirilen ilk temel değişikliği simgeliyordu. Lamba, iç içe yerleştirilmiş iki metal boru ile bu boruların arasında yer alan silindir biçiminde bir fitilden oluşur. Argand lambası aynı büyüklükteki eski lambaların on katı ışık verir.

zen hoş a gidebilir --çocuklarla aptalların her zaman hoşuna gider-- ama bir odanın dekorasyonunda bunlardan kesinlikle kaçınılmalıdır. Esasında titreşmeyen güçlü bir ışık da kabul edilemez. Modaya uygun döşenmiş salonlarımızın tavanından sarkan, anlamsız, devasa, gazla aydınlatılan, abajursuz, kristal avizelerden zevksizliğin ta kendisi ya da ahmaklığın daniskası olarak söz edilmelidir.

İşıltıya duyulan tutku --çünkü bu kavram daha önce işaret ettiğimiz gibi genel olarak ihtişamla karıştırılmıştır-- bizi aynaları da aşırı kullanmaya itmiştir. Konutlarımızın duvarlarını büyük İngiliz aynalarıyla kaplıyor ve büyük bir şey yapmış olduğumuzu sanıyoruz. Düşüncenin kırıntısı bile bakmasını bilen birini çok sayıda aynanın, özellikle de büyük olanlarının olumsuz etkisi konusunda ikna etmeye yeter. Yansıtma gücünü bir yana bırakacak olursak, ayna sürekli, düz, renksiz, tekdüze bir yüzey oluşturur ki bunun da her zaman çok nahoş bir şey olduğu apaçık ortadadır. Bir yansıtıcı olarak düşünüldüğünde, korkunç ve iğrenç bir tekdüzelik yaratmada son derece etkilidir ve kötülük burada kaynağın artışıyla orantılı olarak değil sürekli artan bir oranda büyür. Gerçekte rastgele yerleştirilmiş dört-beş aynalı bir oda, sanatsal açıdan belirli bir biçimi olmayan bir odadır. Eğer bu çirkinliğe bir de ışıltı üzerine ışıltı ekleyecek olursak ortalığı çarşamba pazarına döndürürüz. Böyle döşenmiş bir odaya bir angut bile girse, kendisini rahatsız eden şeyin ne olduğunu tam olarak çıkaramasa da bir şeylerin yanlış olduğunu anında anlar. Ama aynı kişi zevkle döşenmiş bir odaya girecek olsa duyduğu haz ve şaşkınlıkla haykırmaktan kendini alamayacaktır.

Cumhuriyetimizden doğan bir felaket, şişkin bir cüzdanı olanın genellikle içinde pek az ruh olmasıdır. Zevkin yozlaşması dolar üretiminin bir parçası veya sonucudur. Zenginleştikçe fikirlerimiz eskir. Bu yüzden bir İngiliz *boudoir*'ının tinselliğini bizim aristokratlarımızın arasında aramamalıyız, hele Appalachia'da hiç. Ama mütevazı sayılabilecek bir servete sahip Amerikalılarda, suyun öte yanındaki dostlarımızın *or-molu*¹¹ odalarıyla en azından olumsuzlukta aşık atabilecek evler gördük. Şu anda bile, gözlerimizin önünde dekorasyonuna hiçbir kusur bulamayacağımız, gösterişsiz, küçük bir oda canlanıyor. Sahibi bir divanın üzerine uzan-

11 Altın taklidi pirinç. Burada kastedilen çok lüks döşenmiş odalar.

miş uyuyor, hava soğuk, vakit neredeyse gece yarısı: O uyurken biz odasının kabataslak bir resmini çizeceğiz.

Oda, mobilya yerleştirmeye en uygun biçim olan dikdörtgen biçimindedir: Uzunluğu otuz ayak, genişliği yirmi ayak kadardır. Tek kapısı vardır, asla geniş olması düşünülemeyecek bu kapı paralel-kenarın bir kenarında, odanın iki penceresiyse diğer kenarındadır. Zemine kadar uzanan geniş kasalı pencereler büyüktür ve İtalyan *verandalara* açılırlar. Masif gülağacı çerçevelere yerleştirilmiş camları kızıla çalar. Pencerenin şekline uydurulmuş gümüş rengi kalın bir kumaştan perdeler pencerenin girintisi içine küçük pliler oluşturacak şekilde gevşekçe tutturulmuştur. Pencerelerin girintili olmaması halinde dış storların da rengi olan gümüş rengi bir kumaşla astarlanmış, altın sarısı saçaklı, son derece canlı kan kırmızısı ipek perdeler asılıdır. Korniş diye bir şey yok, kumaşın bütün plileri (öyle kocaman değil, zarif görünümlü minik pliler) duvarların tavanla birleştiği yerde çepeçevre odayı dolanan, yaldızlı, geniş bir kartonpiyerin altından çıkar. Perde, etrafını çepeçevre gevşekçe saran, ucu düğümlenmiş altın sarısı renkte kalın bir kordon yardımıyla açılıp kapatılır, duvarda bir çengel ya da başka bir mekanizma görülmez. Perdelerin ve saçakların rengi –koyu kırmızı ve altın sarısı– her tarafta bol bol görülür ve odanın *karakterini* belirler. Halı –Saksonya dokuması– neredeyse yarım parmak kalınlığında ve aynı koyu kırmızı renktedir, perdeyi çevreleyen kordona benzer altın sarısı bir kaytan halının yüzeyi üzerinde hafif bir kabartı oluşturarak ve zaman zaman birbiri üzerine binerek art arda bir dizi kısa, düzensiz kavisler halinde halının koyu rengini hafifçe açar. Duvarlar, odaya hâkim koyu kırmızı rengin biraz daha açığı küçük arabesk desenlerle bezeli gümüş gri saten bir duvar kâğıdıyla kaplıdır. Duvarın orasında burasında birçok tablo göze çarpar. Bunlar genellikle yaratıcı bir hayal gücünün ürünü –Stanfield’in “Peri Mağaraları” veya Chapman’ın “Kasvetli Bataklık”ı gibi– manzara resimleridir. Ancak üç-dört de Sully tarzı semavi güzellikte kadın portresi görülür.¹² Resimlerin atmosferi sıcak ama karanlıktır. Hiçbir “parıl-

12 William Clarkson Stanfield (1794-1867): İngiliz ressam. John Gadsby Chapman (1808-1889): Amerikalı manzara ressamı. Thomas Sully (1783-1872): Philadelphialı tanınmış portre ressamı. “Oval Portre”de de sözü edilir.

tı etkisi” görülmez. Hiçbirinin boyutu küçük değildir. Küçük tablolar bir odaya *benekli* bir görünüş verir ki özenle rötuşlanmış nice güzel sanat eserini berbat etmeye birebirdir. Resimlerin bol oynalı, geniş ve ince çerçeveleri *matlaştırılmadığı* gibi telkari işlemeli de değildir. Perdahlanmış altın parlaklığındadırlar. Kordonla asılı olmayıp duvara yapıştırılmış gibi dururlar. Kordonla asılı olduğunda resimlerin daha hoş görüldüğü doğrudur, ama odanın genel havasını da çok bozarlar. Odada çok büyük olmayan bir tek ayna olduğu görülür. Biçimi neredeyse yuvarlaktır ve odadaki oturma yerlerinde oturanların hiçbirinin aynada kendi yansımalarını göremeyecekleri şekilde asılmıştır. Gülağacından yapılmış, altın sarısı çiçeklerle süslü koyu kırmızı bir kumaşla kaplı iki adet büyükçe kanepelye yine gülağacından iki adet hafif sandalye, odadaki oturulacak yegâne yerlerdir. Odada üstü örtüsüz ve kapağı açık bir piyano (yine gülağacından) vardır. Altın kakmalı iyi kalite mermerden yapılmış sekizgen bir masa kanepelerden birinin yanına yerleştirilmiştir. Bu masanın da örtüsü yoktur, perdelerin kumaşının yeterli olduğu düşünülmüştür. İçinde hoş kokulu, göz alıcı çiçekler bulunan dört adet büyük ve gösterişli Sèvres porseleni vazo odanın hafifçe yuvarlaklaştırılmış dört köşesini işgal etmektedir. Hoş kokulu bir yağla dolu küçük bir antik lambası bulunan büyük kollu uzun bir şamdan uyumakta olan dostumun başucunda duruyor. Altın sarısı püsküllü, koyu kırmızı ipek kordonlarla bağlanmış, kenarları altın sarısı üç beş asma rafta iki-üç yüz muhteşem cilt bulunuyor. Yüksek kemerli tavandan altın sarısı zarif bir zincirle asılı olan ve etrafı dingin, büyülü bir ışığa boğan koyu kırmızı abajurlu bir Argand lambasını saymazsak odada bunların dışında başka bir eşya bulunmuyor.

Arnheim Mülkü

*Bahçe güzel bir kadın gibi budanmış,
Gökyüzüne karşı uzanmış sere serpe
Uyuyordu tadını çıkara çıkara.
Göğün bulutsuz tarlaları benziyordu
Işık çiçekleriyle süslü kocaman alanlara.
Zambakların ve lacivert yapraklarının üzerinde
Asılı duran çiy damlalarının parıltısı,
Göz kırpan yıldızlar gibiydi akşamın mavi göğünde*

– GILES FLETCHER¹

Beşikten mezara kadar dostum Ellison'un şansı hep yaver gitti. Sadece maddi bakımdan değil, mutluluktan yana da şansına diyecek yoktu. Sözünü ettiğim şahıs sanki Turgot'nun, Price'ın, Priestly'nin ve Condorcet'nin² öğretilerini çürütmek, *mükemmeliyetçilerin* kâbusu denilen şeye örnek olmak üzere gelmişti dünyaya. Onun kısa süren ömrünün, insanın mayasında mutluluğun

- 1 Genç Giles Fletcher'ın (1588-1623) "Christ's Victory in Heaven and Earth"ünden (İsa'nın Cennetteki ve Dünyadaki Zaferi, 1610).
- 2 Anne Robert Jacques Turgot (1727-1781): Fransız devlet adamı ve ekonomist; Richard Price (1723-1791): İngiliz politikacı ve filozof; Josep Priestly (1733-1804) İngiliz teolog, filozof ve kimyacı; Condorcet: Marie Jean de Caritat (1743-1794), Fransız filozof ve devrimci.

düşmanı gizemli bir ilkenin yattığı yolundaki dogmayı çürüttüğünü sanıyorum. Meslek hayatını dikkatle incelemek, bana, insanlığın sefaletinin birkaç basit insanlık yasasının çiğnenmesinden kaynaklandığını –bir tür olarak biz insanların, mutluluğun henüz seferber edilmemiş unsurlarını elimizde bulundurduğumuzu– ve insanlığın içinde bulunduğu koşullar hakkında tam anlamıyla karanlıkta olduğumuz şu anda bile, insanın birey olarak bazı alışılmadık ve hayli rastlantısal koşullarda mutluluğunun olanaksız olmadığını öğretti.

Bu konuda benimle tamamen hemfikir olan genç dostumun tüm hayatını niteleyen kesintisiz mutluluk, büyük ölçüde, önceden tasarlanmış bir sistemin sonucuydu. Zaman zaman deneyimin yerini tutan içgüdüsel felsefeye daha az başvuracak olsaydı, olağanüstü başarılı hayatıyla, Mr. Ellison'un kendini, böylesine olağanüstü yetenekleri olan kişileri bekleyen mutsuzluk anaforuna yuvarlanmış bulacağı kesindi. Ama amacım hiçbir şekilde mutluluk üzerine bir deneme yazmak değil. Dostumun fikirleri birkaç kelimeyle özetlenebilir. Sadece dört temel mutluluk ilkesi, daha doğru bir deyişle koşulu olduğunu kabul ediyordu. Bunlardan en başta geleni ona göre (söylemesi tuhaf) çok basit, salt fizikseldi ve açık havada dolaşmaktan ibaretti. “Başka bir yoldan kazanılan sağlık,” diyordu, “bu adı pek hak etmezdi.” Tilki avcılarının yaşadığı hazlara misaller veriyor, toprağı işleyenlerin bir sınıf olarak, başkalarından kesinlikle çok daha mutlu sayılacağını söylüyordu. İkinci koşulu kadın aşkıydı. Üçüncü koşulu ve gerçekleştirilmesi en zor olanı tutkudan uzak durmaktı. Dördüncü koşulu hiçbir zaman peşini bırakmayacağı bir hedefe sahip olmaktı; diğer her şey eşit olmak kaydıyla, diyordu, ulaşılabilecek mutluluğun derecesi bu amacın tinselliğiyle orantılıydı.

Ellison talihin kendisine sürekli ve bol armağan bahşetmesi bakımından bir taneydi. Zarafet ve güzellikte eşi yoktu. O kadar zeki idi ki bir bilginin elde edilmesi onun için bir çabadan çok bir sezgi, bir gereklilikti. Ailesi ülkenin en ünlü ailelerinden biriydi. Karısı bütün kadınların en güzeli, en sadığıydı. Her zaman hatırı sayılır bir mala mülke sahip olmuştu, ama erginliğe ulaştığında, halkın ağzını hayretten açık bırakan ve böyle bir ayrıcalığa sa-

hip olan herkesin huyunu suyunu kökten değiştiren türden bir talih kuşu kondu başına.

Öyle anlaşıyor ki Mr. Ellison'un erginliğe ulaşmasından yüz yıl önce Mr. Seabright Ellison adında biri uzak bir eyalette ölmüştü. Bu adam muazzam bir servet yapmıştı ve hiç yakın akrabası bulunmadığından, ölümünden sonra servetinin bir yüz yıl daha artmaya devam etmesi gibi bir fantezi tasarlamıştı. Parasının yatırılacağı çeşitli alanları bilgece inceden inceye planlayıp, birikecek miktarın yüz yıl sonra hayatta olan ve Ellison soyadını taşıyan en yakın akrabasına verilmesini vasiyet etmişti. Bu eşi benzeri görülmemiş vasiyetin iptali için çeşitli girişimlerde bulunulmuş, ancak yasaların geriye doğru işletilememesi nedeniyle başarıya ulaşamamıştı; bununla birlikte hükümetin dikkati çekilerek benzeri sermaye birikimlerini engelleyen bir yasanın çıkması sağlanmıştı. Ama bu yasa genç Ellison'un yirmi birinci yaş gününde atası Seabright'ın *dört yüz elli milyon dolarlık* servetinin sahibi olmasını engellemedi.³

Böyle büyük bir servetin miras kaldığı öğrenildiğinde, haliyle, bu paranın nasıl kullanılacağı üzerinde kafa yoranlar oldu. Miktarın büyüklüğü ve kullanıma hazır oluşu konu üzerinde düşünen herkesin aklını hayli karıştırdı. *Yüklüce* bir paraya sahip birinin binlerce tasarıdan canı hangisini isterse gerçekleştirebileceği düşünülüyordu. Bütün diğer yurttaşlarınkini aşan böyle bir servetle insan zamanın modası zirzopluklara dalabilir, politik entrikalara kalkışabilir, bakanlık gücü elde etmenin peşine düşebilir, soyluluk unvanı satın almayı amaçlayabilir, *sanat eserleri* toplayabilir, edebiyatın, bilimin, sanatların koruyucusu rolüne soyunabilir veya hayır kurumlarına bağışta bulunabilir, onlara adını

3 Bu öyküde anlatılana az çok benzer bir olay yakın bir zamanda İngiltere'de meydana geldi. Talihlinin adı Thelluson'du. Bu tür bir olayı ilk defa Prens Puckler-Muskau'nun *Seyahat*'inde okudum. Puckler-Muskau miras bırakılan servetin toplam doksan milyon pound olduğunu söylüyor ve çok haklı olarak "bu kadar büyük bir servetle ne büyük işler yapılırdı" diye düşünmekten kendini alamıyor. Bu öykünün amaçlarına uyduğundan Prens'in verdiği rakamı, çok abartılı da olsa, kullandım. Bu öykünün ilk versiyonu Sue'nun muhtemelen Musaku'nun anlatısından esinlenen takdire değer *Juif Errant*'ından yıllar önce yayımlandı – Poe'nun notu.

Eugène Sue (1804-1857): Özellikle *Le Juif Errant* (Serseri Yahudi) ve *Les Mystères de Paris* (Paris'in Esrarları) adlı romanlarıyla tanınan, döneminin en çok okunan Fransız yazarı.

verebilirdi. Ama varisin elinde bulunan bu inanılmaz büyüklükteki servetle bu ve benzeri bütün sıradan amaçların çok sınırlı kalacağı hissediliyordu. Rakama vurulunca, bu rakamlar da kafaları karıştırıyordu. Mirasın yüzde üçle bile yılda on üç milyon beş yüz bin, ayda bir milyon yüz yirmi beş bin, günde otuz altı bin dokuz yüz seksen altı, saatte bin beş yüz kırk bir ve her geçen dakika yirmi altı dolar faiz getireceği görölüyordu. Böylece varsayımlar alışıldık rotasından sapıyor, insanlar ne hayal edeceklerini bilemiyordu. Bu kadar zenginliği fazla bulduğu için Mr. Ellison'un servetinin yarısını dağıtacağını, hısım akrabasını paraya pula boğacağını düşünenler bile çıktı. Aslında buna çok benzer bir şeyi daha önce yapmış, mirasa konmadan önce muazzam bir servetten vazgeçmişti.

Arkadaşlarının bunca tartıştığı konu hakkında çoktan kararını vermiş olduğunu görmekten de, bu kararın niteliğinden de şu kadar olsun şaşkınlık duymadım. Tek tek kişilere yardımda bulunma konusunda vicdanını daha önce rahatlatmıştı. Herhangi bir ilerleme ihtimaline, daha doğru bir deyişle, insanlığın genel durumunun insan eliyle iyileştirilmesine gelince (üzülerek itiraf etmeliyim ki) buna pek inanmıyordu. Sonuçta, artık hayır mı şer mi bilinmez, ama büyük ölçüde kendine yöneldi.

Mr. Ellison en geniş ve en soylu anlamda bir şairdi. Üstelik poetik duygunun gerçek niteliğini, yüce amaçlarını, üstün değerini ve haşmetini anlamıştı. Bu duyguyu tatmin etmenin tek olmasa da en iyi yolunun yeni güzellik biçimleri yaratmakta yattığını içgüdüsel olarak hissediyordu. İlk eğitimindeki veya zekâsının niteliğindeki bazı özellikler bütün etik düşüncelerine maddeci denilebilecek bir renk veriyordu; belki de bu eğilim onu, şairin yeteneğini icra edeceği tek makul alanın değilse bile en elverişli alanın yeni *fiziksel* güzellik biçimleri yaratmak olduğuna inanmaya sevk ediyordu. Tam da bu yüzden ne müzisyen ne de şair oldu; bu sonuncu terimi gündelik, bilinen anlamıyla kullanırsak tabii. Ya da belki de dünyada mutluluğa ulaşmanın temel ilkelerinden biri olarak tutkudan uzak durmak fikrine bağlılığı nedeniyle ne biri ne de öteki olmayı umursadı. Aslında yüksek dereceden bir dâhi mutlaka tutkulu olmak zorundaydı, ondan daha yüksek derecede bir dâhinin tutku

denilen şeyin tamamen üstünde olması mümkün değil midir? Böylece isteyerek “sessiz ve ünsüz” kalmayı yeğleyen Milton’dan çok daha büyük dahiler bulunduğunu varsayamaz mıyız? İnsanoğlunun kesinlikle kapasitesi dahilinde bulunan en nitelikli sanat eserlerinin yaratıldığını dünyanın görmüş olduğuna inanmıyorum ve bir dizi rastlantı en büyük dehaları bu tatsız çabaya girişmek zorunda bırakmazsa göreceği de yoktur.

Müziğe ve şiire ondan daha düşkün hiç kimse olmasa da Mr. Ellison ne müzisyen ne de şair oldu. İçinde bulunduğu koşullardan farklı koşullarda yaşasaydı bir ressam olmaması olanaksızdı. Heykeltıraşlık kesinlikle poetik nitelikte olmakla birlikte, kapsam ve sonuçlarının sınırlı olması nedeniyle hiçbir zaman pek fazla ilgisi- ni çekmedi. Genel anlayışa göre poetik duygunun ortaya çıkabileceği sanat alanlarının hepsini sayıp döktüm. Ama Ellison, en kapsamlısı olmasa bile en zengin, en hakiki ve en doğal sanat alanının anlaşılmaz bir şekilde ihmal edilmiş olduğu görüşündeydi. Hiçbir tanımlama bahçe mimarını bir şair olarak sınıflamamakla birlikte, arkadaşşıma öyle geliyordu ki bahçe mimarisi, ilgili sanat tanrıçasına fırsatların en muhteşemini sunuyordu. Gerçekten de yeryüzünün sunabileceği en üstün, en mükemmel unsurların kombinasyonu ile sonsuz sayıda yeni güzellik formları oluşturmak için yaratıcı bir hayal gücünün arayıp da bulamayacağı bir alandı bu. Çiçeklerin ve ağaçların çok sayıda biçim ve renge sahip olmasını, Mr. Ellison doğanın fiziksel güzelliğe ulaşmak için giriştiği en dolaysız ve en enerjik çabalar olarak görüyordu. Ve bu çabanın yönlendirilmesi veya yoğunlaştırılması ya da daha doğru bir deyişle, yeryüzünde sonuçlarını seyredecek olan gözlere uygun hale getirilmesi için bütün elverişli araçları kullanarak, sadece yüce amaçların (Tanrı insandaki poetik duyguyu bunun için vermiştir) değil şair olarak kendi yazgısının da gerçekleştirilmesi için verimli bir uğraş girmesi gerektiğini seziyordu.

Mr. Ellison “yeryüzünde sonuçlarını seyredecek olan gözlere uygun hale getirmek” cümlesinin anlamına açıklık getirirken benim için hep bir sır olarak kalmış bir şeyi de anlamamı sağlamış oldu; cahiller dışında kimsenin tartışmayacağı bir gerçekten, bir resim dehasının resmettiği türden manzaraların doğada bulun-

madığı gerçeğinden söz ediyorum. Claude'un⁴ tuvali üzerinde parıldayan türden cennetlere gerçeklikte rastlanmaz. En büyüleyici doğal manzaralarda her zaman bir kusur veya fazlalık bulunur, hatta birden çok fazlalık ve kusur. Manzarayı oluşturan parçalar tek tek en yetkin sanatçının hünerini geride bırakırken bu parçaların bir araya gelmesiyle oluşan bütünün her seferinde geliştirilmeye gereksinimi olur. Kısacası şu koskoca yeryüzünün hiçbir tarafında, hiçbir nokta yoktur ki oradan bakan sanatçı gözü manzaranın “kompozisyonu”nda bir kusur bulmasın. Aslında ne kadar anlaşılmaz bir şeydir bu! Diğer bütün hususlarda çok haklı olarak doğanın mükemmel olduğunu düşünmeye eğilimliyizdir. Ayrıntılarının bolluğu yüzünden onunla aşık atmaktan çekiniriz. Kim lalenin renklerini taklit etmeye ya da inciçiçeğinin orantılarını geliştirmeye kalkışabilir ki? Heykel ve portrede doğanın taklit edilmesinden ziyade yüceltilip idealize edilmesi gerektiğini söyleyen eleştiri yanılmaktadır. Resim veya heykelde insan güzelliğini oluşturan unsurların hiçbir bileşimi yaşayan, soluk alıp veren güzelliğin eline su dökemez. Sadece manzarada bu eleştiri doğrudur ve burada doğru olduğu hissedilince de ince eleyip sık dokumayan bir genellemeyle sanatın her alanında doğru olduğu ileri sürülmüştür. Hissedilince diyorum, zira his ne bir yapmacıklık ne de bir kuruntudur. Matematik, sanatçının sanat duygusundan elde ettiğinden daha kesin tanıtılar sağlamaz. Sanatçı, inanmakla kalmayıp kesinlikle bilir ki sadece maddenin şu veya bu şekilde, görünüşte tamamen rastgele düzenlenmesi tek gerçek güzelliği oluşturur. Ancak kanıtları henüz formüle edilebilecek kadar olgunlaşmamıştır. Bunları araştırmak ve formüle etmek için dünyada bugüne kadar benzeri görülmedik derin bir analizin yapılması gerekir. Yine de sanatçının içgüdüsel düşünceleri bütün kardeşlerinin sesiyle doğrulanır. Bir “kompozisyon”un kusurlu olduğunu varsayalım; düzenlemenin salt biçiminde bir düzeltme yapılsın ve bu düzeltme dünyadaki bütün sanatçıların yargısına sunulsun; hepsi bir düzeltmenin gerekliliğini kabul edecektir. Bu kadarla da kalmayacak, kusurlu kompozisyonun düzeltilmesi konusunda

4 Claude Lorrain adıyla tanınan Claude Gellée (1600-1682): Manzara resimleriyle ünlüydü.

kardeşliğin her üyesi birbirinden bağımsız olarak eşdeğer bir düzeltme önereceklerdir.

Tekrar ediyorum, doğa sadece manzara düzenlemelerinde yüceltmeye elverişlidir, sadece bu alanın geliştirilmeye elverişli oluşuysa benim bir türlü çözemediğim bir sırdı. Benim bu konudaki düşüncelerim, doğanın başlangıçtaki niyetinin dünya yüzeyini insanın yetkinlik, güzellik, yücelik ve ilginçlik anlayışını her bakımdan karşılayacak şekilde düzenlemek olduğu yolundaydı, ama bu ilk niyeti bildik jeolojik altüst oluşlar –biçimler ve renklerdeki altüst oluşlar, sanatın özünün yattığı düzeltmeler ve karışımlardaki altüst oluşlar– boşa çıkarmıştır. Ama bu fikrin gücü, bu altüst oluşların anormal ve her türlü amaçtan yoksun olduğu düşüncesinin kaçınılmaz sonucu olarak epeyce zayıflıyordu. Bunların ölüm alametleri olduğu iddiasını ortaya atan Mr. Ellison'du. Bunu şöyle açıklıyordu: “Kabul edelim ki insanın yeryüzünde ölümsüz olması doğanın ilk niyetiydi ve başlangıçta, dünya yüzeyini insanın gerçekleşmeyen ancak tasarlanan bu mutluluğuna uygun olarak düzenlemişti. Jeolojik altüst oluşlar insanın daha sonra ölümlü kılınmasının hazırlıklarından başka bir şey değildi.”

“Oysa,” diye ilave ediyordu arkadaşım, “manzaranın yüceltilmesi olarak gördüğümüz şey, sadece *ahlâkî veya insani bakış açısından* gerçek bir yüceltme olabilir. Genel tabloya yeryüzünden uzakta, ama atmosferin sınırları dışında olmayan bir noktadan bakacak olursak doğal dekordaki her değişikliğin bir kusur oluşturduğunu görürüz. Dikkatle gözden geçirilen bir ayrıntının geliştirilmesinin aynı zamanda genel etkiyi ya da uzaktan bakılarak edinilen etkiyi bozacağı da kolayca anlaşılabilir. Belki de eskiden insan olup, şimdi insanlar tarafından görülemeyen bir varlık sınıfı vardır ki onlara uzaktan bizim düzensizliğimiz düzen, ilginçlikten uzak manzalarımız ilginç görünüyor olabilir; tek kelimeyle Tanrı yeryüzünün engin bahçelerini bizim bakışlarımızdan ziyade ölümle arınmış bir güzellik anlayışı ihsan ettiği yeryüzü meleklerinin bakışları için düzenlemiştir.”

Sohbetimiz sırasında arkadaşım, konuya son derece hâkim olduğu kabul edilen bir yazardan bahçe mimarisi hakkında bazı pasajları alıntıladi:

“Bahçe mimarisinde tam anlamıyla sadece iki tarz vardır: doğal ve yapay. Bunlardan biri araçlarını kendini çevreleyen manzara-ya uyarlayarak, komşu tepelerdeki veya ovalardaki ağaçlara benzer ağaçlar dikerek; sıradan gözlemcinin fark edemeyeceği, sadece deneyimli doğa araştırmacılarının gözünden kaçmayacak, büyüklük, orantı ve renk ilişkilerini araştırıp uygulamaya koyarak kırların orijinal güzelliğini yaratmanın peşine düşer. Doğal bahçecilik tarzının sonucu, manzaranın genel ahenginde ve düzeninde harikalar veya mucizeler yaratmaktan çok manzarada hiçbir kusur, hiçbir acayiplik bulunmayışında görülür. Yapay tarzınsa çok sayıda çeşidi vardır, çünkü doyurulması gereken zevkler çok çeşitlidir. Bu, farklı mimari tarzlarıyla genel bir ilişkiyi ifade eder. Versailles’ın muhteşem caddeleri ve köhne yapıları vardır, İtalyan teraslar vardır, sonra, Gotik veya Elizabeth dönemi İngiliz mimari- siyle benzerlikler taşıyan çeşitli karma İngiliz tarzları vardır. Ya- pay bahçe mimarisinin kötüye kullanılmasına karşı söylenebilecek onca lafa rağmen, bahçe manzarasına biraz sanat ilave edilmesinin manzaranın güzelliğine epeyce katkısı olur. Bu kısmen manevi bir güzelliştir, kısmen de düzen ve tasarımın göze hoş görünmesinin sonucudur. Eski, yosun bağlamış tırabzanlı bir teras orada eskiden var olmuş güzellikleri getirir hemen insanın aklına. En ufak bir sa- nat belirtisi insan ilgisinin ve özeninin kanıtıdır.”

“Şimdiye kadar söylediklerimden,” dedi Ellison, “yazar tarafın- dan ifade edilen orijinal kır manzarasının güzelliğinin anımsanma- sı fikrini kabul etmediğimi anlamışsınızdır. Orijinal güzellik hiçbir şekilde insan tarafından yaratılan güzellikle boy ölçüşemez. Elbet- te her şey elverişli bir yerin seçilmesine bağlıdır. Doğru *boyut, oran ve renk ilişkilerinin bulunup uygulamaya konulması* hakkında söyle- nenler, düşüncenin yetersizliğini saklamaya yarayan anlamı belir- siz bir laf kalabalığından başka bir şey değildir. Söz konusu tümce bir şey ifade edebilir de etmeyebilir de ve hiçbir şekilde yol göste- rici değildir. Doğal bahçecilik tarzının sonucunun, manzaranın ge- nel ahenginde ve düzeninde harikalar veya mucizeler yaratmaktan çok manzarada hiçbir kusur, hiçbir acayiplik bulunmayışında gö- rüldüğü önerisi deha sahibi insanların ateşli düşlerinden çok, sıra- dan insanların aşağılık anlayışlarına uygundur. Söz konusu olum-

suz değer, edebiyatta Addison'u⁵ ilah mertebesine çıkaran sakat eleştiriye ilişkindir. Gerçeği söylemek gerekirse, sadece kabahat işlemekten sakınmaktan ibaret olan erdem doğrudan zekâyâ verilebilir ve yasayla sınırlandırılabilirken, yaratıcılıkla alev alev yanan daha ileri düzeyde erdem yalnızca sonuçlarıyla kavranabilir. Kurallar yalnızca uzak durmayı salık veren negatif değerlere uygulanır. Bu kuralın ötesinde eleştirel sanat öneride bulunmaktan fazlasını yapamaz. Bir “Cato” yazmak bize öğretilir ama bir Parthenon⁶ ya da bir *Inferno*'nun⁷ nasıl yaratılacağı öğretilemez. Bununla birlikte iş başarıp, mucize gerçekleşince kavrama yeteneği evrensel hale gelir. Yaratma yeteneğinden yoksun olduğu için yaratma eylemiyle alay eden negatif ekol safsatacıları şimdi en çok alkışlayanlardır. İlke embriyon halindeyken onların ciddi gerekçelerini hor görenler, iş başarılnca güzellik içgüdülerini takdir etmekten asla geri durmazlar.”

“Yazarın yapay tarz konusunda söyledikleri,” diye sözlerine devam etti Ellison, “daha az karşı çıkılabilir şeylerdir. Sanat bir bahçenin güzelliğine büyük ölçüde katkıda bulunur. Bu akla yatkın, insan ilgisi konusunda söyledikleri de. İfade edildiği şekliyle bu ilkeye karşı çıkılamaz, ama bunun ötesinde bir şey olabilir. İlkeye uygun bir hedef olabilir, insanların normal olarak sahip olduğu araçlarla ulaşılması mümkün olmayan, ama bir kez ulaşılnca da manzaraya sadece insan ilgisinin verebileceğinin çok ötesinde çekicilik veren bir hedef. Olağanüstü maddi kaynaklara sahip bir şair, sanat ya da kültür konularındaki fikirlerini veya yazarımızın ifade ettiği gibi ilgisini korumaya devam ederken, tasarımlarına, seyredenlerde manevi duygular yaratacak yeni bir güzellik ve boyut katabilir. Şairin böyle bir sonuç elde edebilmek için, insan ilgisinin veya planlamanın bütün olanaklarından yararlanırken aynı zamanda da bayağı sanatın katılıklarından ve ayrıntı düşkünlüğünden kendini kurtarması gerektiği anlaşılabacaktır. El değmemiş,

5 Joseph Addison (1672-1719): İngiliz denemeci, şair ve oyun yazarı. “Cato” adlı oyunu zamanının politik atmosferine uygun olduğu için çok başarılı olmuştur. Oyunun hem Whiglere hem de Torrylere çekici gelen yanları vardı.

6 Atina Acropolis'i'nde ana Tanrıça Athena adına M.Ö. 400'lerde yapılmış tapınak.

7 Dante'nin *İlahi Komedyası*'nın üçüncü kitabı: *Cehennem*.

engebeli ve vahşi doğa manzaralarında bir Yaratıcı'nın *sanatı* açıkça görülür, ancak çok açıktır ki bu sanat yalnızca düşünmesini bilen birisi içindir, duygu yaratma gücü yoktur. Şimdi varsayalım ki Yüce Yaradan'ın bu tasarımı *bir kademe düşürülmüş*, ikisi arasında bir biçim oluşturmak üzere, insanın sanat duygusuyla uyumlu bir hale getirilmiş olsun, sözgelimi, büyüklüğü, güzelliği, ihtişamı ve *yabancılığı*, insana yakın olmakla birlikte ondan çok üstün varlıkların ilgisini, kültürünü ve denetimini akla getiren bir manzara düşünelim, burada ilgi duygusu korunurken bu manzarada içkin olan sanat ara veya ikincil bir niteliğe bürünür: Tanrısal değil insanla Tanrı arasında uçuşan meleklerle ilişkin bir niteliğe.”

Ellison, muazzam servetini böyle bir hayali gerçekleştirmeye adamada, planlarını bizzat denetlemesinin gereği açık havada dolaşmada, bu planların yöneldiği amacı hiç gözden yitirmemede, ruhani bir hedef gözetmede, gerçekten hissedebilmek için hırstan uzak durmada, ruhunu yakıp kavuran güzellik tutkusunu tam olarak dindirmeksizin giderdiği ebedi pınarlarda ve hepsinin ötesinde, güzelliği ve aşkı, cennetin erguvani atmosferinde varlığını sarıp sarmalayan bir kadına duyduğu sevgide, insanlığın sıradan kaygılarından sıyrılıp, Madam De Staël'i⁸ mest eden gündüz düşlerindeki gibi daha büyük bir mutluluk bulacağını düşünüyordu, düşündüğü gibi de *oldu*.

Korkarım ki arkadaşımın yarattığı harikaları okura tam olarak anlatamayacağım. Bunları tanımlayabilmeyi isterdim, ama tanımlamanın güçlüğü cesaretimi kırıyor, ayrıntılara girmekle ana hatlarıyla anlatmak arasında bocalıyorum. Belki de tutulacak en iyi yol bu ikisini aşırı uçlarında birleştirmek olacaktır.

Mr. Ellison'un elbette ilk düşünmesi gereken şey uygun bir yer seçimiydi ve bu konuda düşünmeye başlar başlamaz aklına Pasifik Adaları'nın yemyeşil tabiatı geldi. Aslında başlangıçta güney denizlerine bir yolculuk yapmaya karar vermişti, ancak bir gece düşününce bu fikrinden vazgeçti. “İnsanlardan kaçan biri olsaydım,” dedi, “böyle bir yer bana uyardı. Kuş uçmaz kervan geçmez bir yer oluşu ve girişinin çıkışının güçlüğü bu durumda benim için son

8 Madam De Staël (1776-1817) Fransız-İsviçreli edebiyatçı, düşünür ve siyaset kadını.

derece çekici olurdu, ama gel gör ki ben Timon⁹ değilim. Yalnızlığın bunaltıcılığını değil, dinginliği severim. Dinlenmenin ölçüsü ve süresi üzerinde denetimin bende olmasını tercih ederim. Şair ruhlu birinin yaptıklarını takdir etmesine ihtiyaç duyduğum saatler olur sık sık. Öyleyse kalabalık bir kentten pek uzak olmayan ve yakın çevresi planlarımı gerçekleştirmeme olanak sağlayacak bir yer seçmeliyim.”

Ellison beni de yanına alarak amacına uygun bir yer bulmak için yıllarca dolaştı. Benim aklımı başımdan alan binlerce yeri o gözünü kırpmadan reddetti; bunun için gösterdiği sebepleri her seferinde makul buldum. Sonunda genel görünümü Etna'ninkinden geri kalmayan ve hem Ellison'un hem de benim düşüncemize göre güzel bir manzarayı oluşturan tüm unsurlar bakımından onu fersah fersah aşan son derece bitek ve güzel bir yaylaya vardık.

“Biliyorum,” dedi arkadaşım, neredeyse kendinden geçercesine bir saat kadar manzarayı seyrettikten sonra içini çekerek, “benim durumumda, en güç beğenir insanların onda dokuzunun buradan hoşnut kalacağını biliyorum. Görüntü gerçekten muhteşem; ancak bu kadar olağanüstü olmasaydı bayram bile ederdim. Bugüne kadar tanıdığım bütün mimarlar ‘manzara’ uğruna binalarını teppe üstlerine inşa etmişlerdir. Bunun hata olduğu çok açık. Her türden büyüklük, özellikle boyutlardaki büyüklük insanı irkiltir, heyecanlandırır, sonra yorar ve moral bozar. Arada sırada karşılaşılan manzaralar için daha iyisi olamaz, sürekli seyredilen bir manzara içinse daha kötüsü. Ve sürekli seyredilen bir manzarada en fazla kınanacak büyüklük biçimi boyut, boyutta da mesafedir. Bu, *inziva* hissi ve ihtiyacıyla –‘kırlara çekilerek’ tatmin etmeye çalıştığımız his ve ihtiyaçla– çelişir. Bir dağın tepesinden bakarken ister istemez kendimizi dünyanın *dışında* ve dünyaya *yabancı* hissederiz. Bağrı yanık insanlar gözün çok uzakları tarayabildiği manzaralardan vebadan kaçır gibi kaçarlar.”

Ancak araştırmalarımızın dördüncü yılı sona ererken, Ellison'un da içine sinebilen bir yer bulabildik. Bu yerin nerede olduğunu söylemeye gerek yok elbette. Dostumun yakın zamanlardaki ölümünün ardından Arnheim mülkünün bazı ziyaretçilere açılma-

9 Shakespeare'in *Atinalı Timon*'u toplumdan uzaklaşıp bir mağarada tek başına yaşar.

sı, buraya Fonthill'in¹⁰ çoktandır sahip olduğu üne benzer, ama ondan çok daha büyük, gizli ve özel bir ün kazandırdı.

Arnheim'e normal olarak nehir yolundan ulaşıldı. Ziyaretçi kentten sabahın erinde ayrılır, öğleye doğru, otlamakta olan sayısız koyunun her iki yanda dere tepe uzanan çayırların parlak yeşilini beyaza boyadığı dingin, güzel manzaralı kıyılar arasından geçirdi. Toprakların ekilip biçildiği fikri, yerini giderek manzaranın pastoralliğine bırakırdı. Bu izlenim yavaş yavaş insanlardan uzaklaşmakta olduğu duygusu içinde kaybolur, bu da daha sonra tek başınalık bilincine dönüşürdü. Akşam inerken kanal iyice daralır, giderek eğimi artan kıyıları daha gür, daha canlı ve daha koyu renkli bir bitki örtüsünün kapladığı görülürdü. Suyun saydamlığı gitgide artardı. Nehir menderesler çizerek aktığından hiçbir zaman parlak yüzeyinin iki yüz metreden daha fazlasını görmek mümkün olmazdı. Tekne her an, aşılmaz, sık bir bitki örtüsünden duvarla çevrili, lacivert çatılı ve zemini olmayan büyülü bir çember içinde hapsolmuş gibi görünür, destek olmak istermiş gibi teknenin yanı sıra yüzen, kazayla altüst olmuş fantastik bir ağaç kabuğu üzerinde teknenin omurgası hayran olunacak bir simetriyle her iki yana salınırdı. Kanal daha sonra bir *boğaza* dönüşürdü; bu terim biraz yersiz de olsa, dilimizde manzaranın en ayırt edici, en çarpıcı özelliğini daha iyi ifade edebilecek başka bir sözcük bulunmamaktadır. Boğaz niteliği, sadece kıyıların yüksekliğinde ve birbirine paralel oluşundaydı, diğer özelliklerinin boğazla bir ilgisi yoktu. Nehir yatağının (arasından duru suyun hâlâ sakın sakın aktığı) duvarları, yüz, bazen de yüz elli ayak yüksekliğe kadar çıkar ve gün ışığının girmesini önlemek istermişçesine birbirine yaklaşırken üzerindeki birbirine dolaşmış çalılardan sarkan sorguç benzeri gür yosunlar bütün uçuruma kasvetli bir hava verirdi. Dönemeçler daha sıklaşır, karmakarışık bir hal alır ve sık sık geri dönüyormuş gibi görünürdü, bu yüzden yolcu çoktan yön duygusunu yitirmiş olurdu. Dahası tam bir gariplik duygusu içine yuvarlanırdı. Doğa düşüncesi hâlâ varlığını korumakla birlikte niteliğinde önemli bir değişiklik meydana gelirdi: Doğanın bu eserlerinde acayip bir simetri, ne-

10 Fonthill Abbey, İngiltere Wiltshire'da 1790'larda *Vathek*'in yazarı William Beckford için inşa edilmiş Gotik bir şatodur.

fes kesen bir değişmezlik ve büyüleyici bir yerindelik göze çarpardı. Hiçbir yerde bir tek kuru dal, bir tek kuru yaprak, bir tek rastgele taş parçası, bir avuç kara toprak görünmezdi. Yerden kaynayan billur sular kaygan granitlerin, lekesiz yosunların üzerinden adeta cetvelle çizilmiş gibi öyle düzgün hatlarla akardı ki gören hem şaşırır hem de hayran kalırdı.

Karanlık her an artarken saatlerce bu mendereslerde ilerledikten sonra, tekne beklenmedik, keskin bir dönemeci döndüğünde birden karşısına gökten düşmüş gibi görünen, geçitten çok geniş, yusuvarlak bir havza çıkardı. Havzanın  apı iki yüz metre kadardı ve teknenin tam karşısına gelen yer dışında çepeçevre –yüksekliği genel olarak uçurumun yüksekliğine eş, ama tamamen farklı nitelikte– tepelerle çevriliydi. Tepelerin yamaçları suyun kenarından itibaren kırk beş derecelik açıyla yükselirdi ve suyun kıyısından zirvesine kadar –en ufak bir boşluk kalmamacasına– görkemli bir  i ek örtüsüyle kaplıydı; bu hoş kokulu, rengârenk  i ek denizinin şurasında burasında nadiren yeşil bir yaprak göze çarpardı. Havzanın derinliği çok fazlaydı, ama su   kadar berraktı ki su mermerinden küçük, yuvarlak çakıllarla kaplı dibi zaman zaman kısa aralıklarla –yani göz, çiçeğe kesmiş tepelerin ters çevrilmiş göğün derinliklerindeki yansımasından kendini *alabildiğ nde*–  ok net görülürdü. Bu tepelerin üzerinde ne bir ağaç vardı ne de büyücek bir  alı. Bu manzaranın seyredenlerin üzerinde bıraktığı izlenim,  alışkan, zevk sahibi, hayranlık uyandıran ve kılı kırk yaran yepyeni bir peri ırkının düşlerini akla getiren zenginlik, sıcaklık, renk, dinginlik, değişmezlik, yumuşaklık, zarafet, sevimlilik, k sn ll k ve mucizevi bir kültür aşırılığı olurdu; ama göz, rengârenk yamacı, suyla birleştiği noktadan başlayarak tepelerin üzerinde asılı bulutların arasına karıştığı o belirsiz sınıra kadar izlediğ nde, insanın yakut, safir, opal ve sapsarı damarlı akikten bir şelalenin sessizce gökyüzünden aşağı boşalmakta olduğunu düşünmemesi zordu.

Nehir yatağının karanlığından birdenbire bu koya çıkan ziyaretçi, çoktan ufkun altına indiğini varsaydığı, ama şimdi karşısında duran ve tepeler arasındaki uçurum benzeri bir gedikten görülen uçsuz bucaksız manzaranın en sonundaki güneşin kocaman diskini görünce sevinip şaşırırdı.

Yolcu burada kendisini bu kadar uzağa getirmiş olan tekneden inip hem içi hem de dışı parlak kıvılcık desenlerle süslü fildeşinden hafif bir kanoya biner. Bu kanonun kızı ve pruvası sudan çok yüksek ve sivridir, bu ona düzensiz bir hilal görünümünü verir. Kano suyun yüzeyinde bir kuğunun gururlu zarafetiyle durur. Kakım kürküyle kaplı tabanında Hint ağacından tüy gibi hafif bir kürek durmaktadır, ama görünürlerde ne bir uşak ne de bir kürekçi vardır. Konuğa cesaretini yitirmemesi, yazgısının kendisini gideceği yere götüreceği söylenir. Büyük tekne gözden kaybolur, konuk gölün ortasında görünüşte hareketsiz duran kanonun içinde tek başına kalır. Nasıl bir yol tutacağını düşünürken büyüleyici kayığın yavaşça hareket etmeye başladığını fark eder. Pruvası güneşe yönelinceye kadar kano kendi etrafında yavaşça döner. Yavaş, ama giderek artan bir hızla ilerlerken yarattığı küçük dalgaların fildişi kıyılarına çarparak çıkardığı ses adeta ilahi bir melodiyi andırır; yolcunun şaşırıp boş yere kaynağını kestirmeye çalıştığı huzur verici ve melankolik müziğin tek makul açıklamasını sunar gibidir bu dalgalar.

Kano kararlı bir şekilde ilerleyerek manzaraya açılan kayalık kapıya yaklaşır, böylece manzaranın derinliklerini daha net görmek mümkün olur. Sağda balta girmemiş sık ormanlarla kaplı yüksek sıradağlar uzanmaktadır. Ama yamaçların suya daldığı yerlerde suyun hâlâ olağanüstü temiz olduğu görülür. Nehirlerde her zaman görülen türde birikintilerden eser yoktur. Solda görüntü daha yumuşaktır ve yapay olduğu açıkça bellidir. Burada, kadifeyi andıran, ancak en saf zümrütlerle kıyaslanabilecek kadar parlak yeşil yamaçlar sudan itibaren çok hafif bir eğimle yükselir. Nehir kıyısından başlayan ve genişliği on ayaktan üç yüz ayağa kadar değişen bu düzlük, gözden yitinceye kadar nehrin genel yönelişini izleyerek sonsuz sayıda kıvrılışla batıya doğru uzanan elli ayak yükseklikte bir duvarın üzerine ulaşır. Bu duvar yekpare kayadır ve akıntının eskiden güney yamacını oluşturan engebeli uçurumun diklemesine kesilmesiyle oluşmuştur, ancak bu çalışmadan geriye hiçbir iz kalmamıştır. Keskiyle yontulmuş bu kaya yüzyılların rengini taşımaktadır ve yüzeyini gölgeleyen bol miktarda sarmaşık, hanımeli, yaban gülü ve akasma bulunduğu görülür. Duvarın alt ve üst

kenarlarının tekdüzeliğini düzlükte ve duvarın gerisindeki bölgede, ama genellikle duvara çok yakın yerlerde tek tek veya gruplar halinde büyüyen ve uzun dalları (özellikle karceviz ağaçlarınınkiler) suya ulaşan, hatta içine giren devasa büyüklükteki ağaçlar büyük ölçüde bozar. Bu bölgenin arka tarafını sık ağaçların oluşturduğu bir perde gözlerden gizler.

Bütün bunlar kano, manzaranın kapısı adını verdiğim yere yaklaşırken görülür. Ancak buraya iyice yaklaşılnca uçuşurumu andıran görünüm kaybolur; solda koydan ikinci bir çıkış olduğu ve duvarın akıntıyı izleyerek bu yönde de uzandığı görülür. Bu yeni açıklıktan aşağıya pek fazla bir şey görülmez, çünkü akıntı, duvarla birlikte yapraklar arasında gözden yitinceye kadar sola doğru kıvrılmaya devam eder.

Kayık, sanki büyü marifetiyle süzülerek dolambaçlı kanala girer ve burada, duvarın karşısındaki kıyının, nehrin dümdüz aktığı bölümündeki duvarın karşısındaki kıyıya benzediği görülür. Yer yer dağ yüksekliğine ulaşan yüksek tepeler, burada da manzarayı gözden saklayan sık bitki örtüsüyle kaplıdır.

Hafifçe artan bir hızla usul usul yol almaya devam eden yolcu, birçok keskin dönemeci döndükten sonra, artık hızla batmakta olan güneşin ışınlarını büyük bir parlaklıkla yansıtarak çevredeki bütün ormanları alev alev yanıyormuş gibi gösteren, parlatılmış altından, ilginç oyma ve kabartmalarla süslü dev bir kapının yolunu kestiğini görür. Bu kapı nehirle dik açı yapan yüksek duvara açılmıştır. Birkaç dakika içinde görülür ki nehir geniş bir açıyla sola dönüp duvar boyunca yavaş yavaş akmaya devam ederken ana bölümden ayrılan büyükçe bir kolu hafif dalgalanmalarla kapının altından geçip gözden yitmektedir. Kano küçük akıntıya kapılıp kapıya yaklaşır. Kapının ağır kanatları yavaşça ve tatlı bir müzikle açılır. Kano kanatların arasından süzülerek geçer ve etrafı mor dağlarla çevrili, tabanı ıslıl ıslıl bir nehir tarafından yıkanan kocaman bir amfitiyatroya doğru inmeye başlar. Bu arada bütün Arnheim Cenneti gözler önüne serilir. Büyüleyici bir müzik sesi işitilir; her taraf yabancı, güzel bir kokuyla doludur, bir düşteymiş gibi uzun, zarif şark ağaçlarının, çalılarının, sarı ve kırmızı kuş sürülerinin, kıyıları çepeçevre nilüfer dolu göllerin, menekşe, la-

le, haşhaş, sũmbũl ve sũmbũlteber ayırklarının, iç içe geçmiş uzun, gũmũř rengi akarsuların birbirine karışmış olduğu gũrũlũr, bũtũn bunların arasından, sanki bir mucizeyle havada tutuluyormuş gibi duran, yũzlerce cumbası, minaresi ve sivri tepeli kulesiyle kıvıl gũneř ışığında parıldıyan ve hava perilerinin, perilerin, cinlerin ve peri masallarındaki cũcelerin elbirliğiyle inşa ettiği hayalĩ bir esere benzeyen yarı Gotik, yarı Arap mimarisi alacalı bulacalı bir bina yũkselmektedir.

Landor'un Kır Evi

"ARNHEIM MÜLKÜ"NE BİR İLAVE

Geçen yaz New York'un, içinden nehir geçen ilçelerinden birkaçında yaya olarak yaptığım bir gezi sırasında, gün batarken yolumu kaybettim. Arazi olağanüstü engebeliydi ve izlemekte olduğum yol son bir saattir, vadiden uzaklaşmamak için o kadar çok dönüp dolaşıyordu ki geceyi geçirmeyi düşündüğüm güzelim B... köyünün ne tarafa düştüğünü artık kestiremiyordum. Güneş –doğrusunu söylemek gerekirse– gün boyu pek *parıldamamış* olmakla birlikte hava rahatsızlık verecek denli sıcak olmuştu. Pastırma yazlarında görülen türde bir sis her şeyin üzerine çökmüş ve elbette tereddütlerimi epey artırmıştı. Ama çok fazla dert etmiyordum. Gün batıncaya ya da karanlık bastırıncaya kadar köye rastlamazsam bile, küçük bir Hollanda çiftliğinin veya buna benzer bir şeyin karşıma çıkması –yörede yerleşimlerin (manzara olağanüstü güzel olmakla birlikte toprak verimli olmadığından herhalde) oldukça seyrek olmasına rağmen– kuvvetli bir olasılıktı. Her halükârda yastık niyetine kullanabileceğim sırt çantam ve nöbete dikeceğim köpeğimle açık havada geceleme benim için keyifli bile olurdu. Bu yüzden gönül rahatlığıyla avare avare dolaşmaya devam ettim –Ponto tüfeğimin yerini almıştı–¹ sonunda, or-

1 Ponto, o devirde Fido ve Rover gibi köpekler için çok yaygın olarak kullanılan bir isimdi. Ayrıca Poe'nun 1836'da hakkında bir eleştiri yazısı kaleme aldığı R.M.

man içindeki sayısız küçük açıklığa şu ya da bu yöne giden patikalar gözüyle bakmaya başlamışken, bunlardan en umut verici olanına girdiğimde araba izi olduğundan kuşku duyulamayacak bir izle karşılaştım. Yanılmış olamazdım. Hafif tekerlek izleri apaçık seçiliyordu ve her ne kadar uzun çalılarla azman filizler insan boyundan yukarıda birbirine karışıyorsa da aşağıda bir Virginia dağ arabasının bile –onu kendi türündeki arabaların en ihtişamlısı sayıyorum– geçişini engelleyecek herhangi bir şey yoktu. Bununla birlikte bu yol, (böyle bir ağaç topluluğuna orman demek fazla iddialı olmazsa) ormandan geçmesi ve tekerlek izleri taşıması dışında daha önce gördüğüm yolların hiçbirine benzemiyordu. Sözünü ettiğim izler –sert, hafif nemli ve yeşil Ceneviz kadifesini andıran bir toprak üzerinde olduğundan– zar zor seçiliyordu. Yeşillik, çimen olmasına çimendi, ama İngiltere’den başka bir yerde pek görülmeyen cinsten kısa, kalın, muntazam ve parlak bir çimendi. Tekerlek izlerinin üzerinde en ufak bir engel –bir çöp ya da kuru dal bile– görülmüyordu. Bir zamanlar yolda engel oluşturan taşlar –atılmayıp– yolun her iki kenarına kâh özenle, kâh özensiz, ama kesinlikle çok hoş görünümlü bir sınır oluşturacak şekilde dizilmişti. Aralardaki boşluklardan öbek öbek kır çiçekleri fışkırmıştı.

Bütün bunlara ne anlam vereceğimi elbette bilemiyordum. Burada *sanat* söz konusuysa şüphesiz –bu beni şaşırtmadı– bütün yollar, gündelik anlamda, *sanat* eseridir; *fazla* sanat gösterilmiş olmasında da şaşılacak bir yan olduğunu söyleyecek değilim; *burada* yapılmış olduğu görülen her şey, çok az emek ve masrafla, (bahçe mimarisi kitaplarında dendiği gibi) doğal “kaynaklar” kullanılarak yapılmış olmalıydı. Yo, beni durduran ve çiçek açmış taşlardan birinin üstüne oturup yarım saati aşkın bir süre gözümü dikip şaşkınlık ve hayranlıkla bu olağanüstü güzel caddeyi seyretmeme yol açan şey sanatın miktarı değil *niteliği*ydi. Bakmaya devam ettiğim sürece bir şey giderek açıklık kazandı: Bütün bu düzenlemeler, biçimden çok iyi anlayan bir sanatçının gözetiminde yapılmıştı. Bir yanda sadelik ve zarafet, diğer yanda terimin gerçek anlamıyla İtalyanca *pittoresco* arasında orta bir yol tutturulmak için elden gelen

Bird’ün *Sheppard Lee* adlı romanındaki kahramanın köpeğinin ismiydi. Bu romandaki anlatıcı da tüfeğini bir yerlerde unutmuştu ve köpeğine güveniyordu.

bütün özen gösterilmişti. Çok az düz çizgi vardı, kesintisiz uzansa hiç yoktu. Göz erimi içindeki herhangi bir noktada aynı etkiyi yaratan kavis veya renk genellikle iki defadan fazla (o da çok sık olmamak üzere) görülmüyordu. Her yerde kararlı bir çeşitlilik vardı. En zor beğenir eleştirmenin bile herhangi bir düzeltme önermeyeceği bir “kompozisyon” parçasıydı bu.

Bu yola girdiğimde sağa dönmüştüm, ayağa kalktığımda da aynı yönde ilerlemeye devam ettim. Yol o kadar yilankaviydi ki ne tarafa doğru uzandığını hiçbir zaman bir-iki adımdan fazla kestiremiyordum. Yolun niteliğindeyse herhangi bir önemli değişiklik meydana gelmemişti.

Çok geçmeden hafif bir su şırıltısı çalındı kulağıma; birkaç dakika sonra da, öncekilerden daha keskin bir dönemeci döndüğümde, önümde uzanan hafif eğimli bayırın dibinde bir tür bina bulunduğunu fark ettim. Aşağıdaki küçük vadiyi tamamen kaplamış sis yüzünden hiçbir şeyi net olarak seçemiyordum. Ama güneş batarken hafif bir esinti çıktı ve ben bayırın başında dikilirken sis dalga dalga dağılıp manzaranın üzerinde uçuşmaya başladı.

Manzara parça parça, şurada bir ağaç, burada parıldayan bir su, ötede bir bacanın tepesi derken yavaş yavaş ortaya çıktığında, ister istemez bütün bunların, bazen “kaybolan resimler” adı altında sergilenen usta işi yanılsamalar olduğunu düşünmekten kendimi alamadım.

Ama zamanla sis tamamen dağıldı, alçak tepelerin ardında kaybolmuş olan güneş, sanki güneşe doğru hafif bir *chasséz*² yapmış gibi yeniden ortaya çıktı ve vadinin batısındaki bir gedikten her tarafı mor ışığa boğdu. Bu yüzden birdenbire bütün vadi, içindeki her şeyle birlikte –sanki büyüyle– aydınlanıverdi.

Güneş, belirttiğim konuma kayarken ilk *coup d'œil*,³ çocukluğumda iyi bir tiyatro oyununun veya melodramın son sahnesinin üzerimde bıraktığı etkiye benzer bir etki bıraktı üzerimde. Hiçbir şey eksik değildi, renk çeşitliliği bile, çünkü tepeler arasındaki yarıktan gelen güneş ışınları her şeyi turuncuya ve mora boyarken, vadinin canlı yeşili böyle olağanüstü güzel bir sahneyi terk etmek-

2 (Fr.) (*Chassé*) Kayar gibi yapılan bir dans adımı.

3 (Fr.) Bakış, şöyle bir göz atıverme, bakıverme.

ten nefret ediyormuşçasına hâlâ yukarıda asılı duran buhar perdesi tarafından her şeyin üzerine az veya çok yansıtılıyordu.

Bir sis örtüsünün altından seyrettiğim bu küçük vadinin boyu dört yüz metreyi aşmazken, eni elli metreden yüz elli, bilemedin iki yüz metreye kadar değişiyordu. En dar yeri kuzey ucuydu, güneye doğru indikçe düzenli bir şekilde olmasa da genişliyordu. En geniş yeri, güney ucuna seksen metre mesafedeydi. Vadiyi çevreleyen yamaçlara, kuzey kenarı dışında, tepe denemezdi. Burada doksan ayak yüksekliğinde sarp bir granit uçurum yükseliyordu ve eni dediğim gibi elli ayağı geçmiyordu, ama ziyaretçi uçurumdan güneye doğru yürüdükçe sağında ve solunda yamaçların daha az yüksek, daha az sarp ve daha az kayalık olduğunu görüyordu. Tek kelimeyle, her şey güneye doğru alçalıp yumuşuyordu, yine de bütün vadi iki noktası dışında yüksekliği az veya çok tepelerle çevriliydi. Bu noktalardan birinden zaten söz ettim. Burası batının epeyce kuzeyinde yer alıyordu ve daha önce anlattığım gibi batmak üzere olan güneşin granit setteki doğal bir gedikten amfitiyatroya yöneldiği yerd; bu yarığın genişliği görülebildiği kadarıyla en geniş yerinde on metre kadardı. Keşfedilmemiş dağların ve ormanların içlerine doğru yükselen doğal bir yola benziyordu. Diğer açıklık tam olarak vadinin güney ucundaydı. Burada yamaçlar genel olarak doğu batı yönünde uzanan yüz elli metre genişliğinde hafif eğimlerden başka bir şey değildi. Bu yamaçların birleştiği yer vadinin dibiyle aynı seviyede bir çukurdu. Bitki örtüsüne gelince, diğer her şey gibi, güneye doğru *seyrelip zayıflıyordu*. Kuzeyde, kayalık uçurumun üzerinde, kenarın birkaç adım gerisinde, kocaman kocaman gövdeleriyle sayısız ceviz, karaceviz, kestane ve aralarına serpilmiş meşeler göğe doğru yükseliyordu; ağaçların, özellikle cevizlerin kalın yan dalları uçurumun kenarından epeyce öteye uzanıyordu. Gezgin güneye doğru indikçe, başlangıçta aynı sınıf ağaçları görüyordu, bu ağaçların boyu giderek kısalıyor, Salvator'un⁴ resimlerindeki ağaçlara benzeyen bir görünüm alıyordu; sonra daha asil duruşlu kara-

4 Salvator Rosa (1615-1673): İtalyan Barok ressam, baskı sanatçısı, şair, aktör ve müzisyen. Vahşi doğa sahnelerinden oluşan kendine has bir manzara resmi üslubu geliştirdi. Bütün resimleri romantik bir şiirsellik içeriyordu.

ağaçlar, ardından Amerikan defnesi ve keçiboynuzu, daha sonra ıhlamur, erguvan, karamese ve akça ağaç, en son olarak da daha zarif ve daha az gösterişli ağaç çeşitleri görülüyordu. Güney yamacı, şurada burada görülen bazı aksöğüt ve akkavak ağaçları dışında olduğu gibi yabani çalılarla kaplıydı. Vadinin dibinde (şimdiye kadar sözü edilen bütün bitki örtüsünün sadece kayalıklarda veya yamaçlarda görülen bitkiler olduğu unutulmasın) birbirinden uzak üç ağaç bulunduğu görülüyordu. Bunlardan bir tanesi güzel görünüşlü, orta boy bir kara ağaçtı: Vadinin güney girişinde nöbet tutuyor gibiydi. Bir diğeri, kara ağaçtan çok daha büyük, kara ağaç da çok güzel olmakla birlikte ondan da güzel bir ceviz ağacıydı; kuzeybatı girişini gözetleme sorumluluğunu üstlenmişe benziyordu; dere yatağının içindeki kayaların arasından çıkıyor ve zarif gövdesini amfitiyatronun aydınlığına neredeyse kırk beş derecelik bir açıyla uzatıyordu. Bu ağacın otuz metre doğusundaysa, vadinin gururu ve belki de Itchiatuckanee⁵ servileri dışında, bugüne kadar gördüğüm en görkemli ağaç bulunuyordu. Manolya sınıfından üç gövdeli bir lale ağacıydı bu – *Liriodendron Tulipiferum*.⁶ Üç gövdesinin ana gövdeden ayrıldığı yerin topraktan yüksekliği üç ayak kadardı; bu gövdeler birbirinden yavaş yavaş uzaklaşıyordu; öyle ki en kalın gövdenin yapraklandığı noktada, yani seksen ayak yükseklikte gövdeler arasındaki mesafe dört ayaktan fazla değildi. Ağacın toplam yüksekliği yüz yirmi ayaktı. Lale ağacının canlı yeşil yapraklarının şekil veya parlaklığıyla hiçbir şey boy ölçüşemezdi. Şu anda sözü edilen ağacın yapraklarının eni rahat sekiz parmak vardı, ama yaprakların ihtişamını çok bol miktardaki çiçeğin göz kamaştırıcı parlaklığı gölgeliyordu. Çok büyük ve göz alıcı bir milyon lalenin sıkışık bir araya toplanmış olduğunu gözünüzün önüne getirin bir! Ancak o zaman okur çizmek istediğim resim hakkında bir fikir edinebilir. Buna bir de yerden yirmi ayak yükseklikteki çapı en fazla dört ayak gelen temiz, pürüzsüz ve küçük küçük tanecikli sütun biçimi gövdenin olağanüstü zarafetini ekleyin. Bu çiçekler, diğer ağaçların pek o kadar görkemli olmasa da neredeyse onlar

5 Kuzey Orta Florida'da Ichetucknee Nehri ve Pınarları bulunmaktadır.

6 "Altın Böcek"teki ağaç.

kadar güzel sayısız çiçeğiyle karışarak vadiyi Arap parfümlerinden daha nefis kokularla dolduruyordu.

Amfitiyatronun toprağı genel olarak yolda gördüğüm çimenlere benzer bir çimenle kaplıydı, ancak çok daha yumuşak, kalın, kadifemsi ve inanılmaz derecede yeşildi. Böyle bir güzelliğin nasıl olabildiğini insanın akli almıyordu.

Vadinin iki açıklığından söz etmiştim. Kuzeybatı tarafındakinden çıkan küçük bir dere tatlı mırıltılarla ve hafifçe köpürerek, tek cevizin dibindeki kayalara çarpıncaya kadar vadi aşağı akıyordu. Burada ağacın etrafında dolanıyor, hafif kuzeydoğuya yönelip lale ağacının yirmi ayak kadar güneyinden geçiyor, vadinin doğu ve batı sınırlarının tam ortasına gelinceye kadar sağa sola sapmadan akıyordu. Bu noktada bir dizi geniş kavis çizdikten sonra doksan derece güneye dönüyor, menderesler çizerek akmaya devam ederek vadinin alt ucuna yakın bir yerde parladığı görülen düzensiz biçimli (kabaca oval) küçük bir gölde kayboluyordu. Bu gölcüğün çapı en geniş yerinde herhalde yüz metre gelirdi. Hiçbir billur, sularının berraklığıyla boy ölçüşemezdi. Net bir şekilde görülebilen tabanı parlak beyaz çakıllarla kaplıydı. Daha önce sözünü ettiğim o zümrüt yeşili çimenlerle kaplı kıyıları, aşağıdaki gökyüzüne belli bir eğimle inmekten çok yuvarlanıyordu; bu gökyüzü öyle berraktı ve zaman zaman yukarısındaki tüm nesneleri öyle net bir şekilde yansıtıyordu ki gerçek kıyının nerede bittiğini, taklit olanının nerede başladığını söylemek hiç de kolay değildi. Göl, alabalık ve görünüşe göre hepsi de gerçek uçan balıklardan olan daha birçok değişik cinsten balık kaynıyordu. Balıkların havada asılı durduğuna inanmak neredeyse olanaksızdı. Suda sakın sakın yatmakta olan huş ağacından yapılmış hafif bir kanonun görüntüsü en parlak aynanın yansıtamayacağı kadar aslına sadık bir şekilde en ufak ayrıntısına varıncaya suda yansıyor. Gölün kuzey kıyısına yakın ve kıyıya inanılmaz derecede hafif, ama yine de çok ilkel görünüşlü bir köprüyle bağlı küçük bir adanın, üzerindeki kümese benzeyen çok şirin küçük bir yapı dışında her tarafının çiçeklerle dolu olduğu görülüyordu. Köprü, geniş, kalın lale ağacı bir tah-tadan ibaretti. Uzunluğu kırk ayak kadardı ve salınmasını engellemek üzere bir kıyıdan diğerine çok hafif, ama yine de fark edilebi-

lir bir kemer oluşturarak uzanıyordu. Gölün güney kıyısından çıkarak yoluna devam eden küçük dere otuz metre kadar menderesler çizerek ilerledikten sonra, güney yamacının ortasındaki daha önce sözünü ettiğim “çukur”dan geçiyor ve yüz ayak yüksekliğindeki sarp bir uçurumdan dökölüyor, kıvrıla büküle akarak Hudson Nehri’ne doğru gözden kayboluyordu.

Göl derindi; bazı noktalarında otuz ayak, ama derenin derinliği en fazla üç ayak, en geniş yeriye sekiz ayak kadardı. Derenin dibi ve kenarları havuzunkine benziyordu, güzelliğine illa kusur bulunacaksa, fazla *düzgün* olduğu söylenebilirdi.

Çayırın yeşiline şurada burada görülen ortanca, kartopu, yabani yasemin gibi gösterişli çalılar ya da enfes çiçekler açmış çok çeşitli sardunya öbekleri renk katıyordu. Bu sonuncular, doğal görünmesi için özenle toprağa gömülmüş saksılar içinde yetiştirilmişti. Bütün bunlardan başka kadife çimenleri hoş bir şekilde alaca bulaca gösteren hatırı sayılır büyüklükte bir koyun sürüsü, üç evcil geyik ve parlak tüylü kocaman bir ördek, sürüsüyle birlikte vadide dolaşıyordu. İri bir çoban köpeği görünüşe göre bütün bu hayvanların hepsine birden bekçilik ediyordu.

Amfitiyatronun üst bölümlerine doğru, doğuda ve batıda uzanan tepeler boyunca vadi oldukça sarp kayalıklarla çevriliydi, buradaki kayaları sarmaşık bürümüştü, öyle ki şurada burada birkaç çıplak kaya parçası zar zor görölüyordu. Kuzeydeki kayalık da aynı şekilde kimi, kayaların dibindeki topraktan, kimi kayalığın yüzündeki çıkıntılardan çıkan görülmemiş gürlükte asmalarla kaplıydı.

Bu küçük arazinin alt sınırını oluşturan hafif yükseltinin üzerinde geyiklerin kaçmasını engelleyecek yükseklikte düzgün bir taş duvar bulunuyordu. Başkaca bir yerde çite benzer bir şey yoktu, çünkü başka hiçbir yerde yapay bir engel gerekmiyordu. Sözgelimi sürüden ayrılacak bir koyun dere yatağını izleyerek vadiden çıkmaya kalkışacak olsa, daha birkaç adım gitmeden, derenin bir şelale şeklinde üzerinden döküldüğu ve buraya ilk yaklaştığımda dikkatimi çeken sarp kayalığın yolunu kestiğini görecektir. Kısacası buraya girmenin veya çıkmanın biricik yolu, üzerinde durup manzarayı seyrettiğim yerin birkaç adım aşağısındaki kayalık geçitte bulunan bir kapıydı.

Derenin düzensiz menderesler çizerek aktığını söylemiştim. Derenin izlediği iki *ana* yön, dediğim gibi, ilkin batıdan doğuya, sonra kuzeyden güneye doğruydı. Dere, *dirsek* yaptığı yerde geriye doğru dönüyor, handiyse tam bir *çember* çizerek neredeyse tam bir adaya benzeyen çeyrek dönümlük bir alanı kapsayan bir yarımada oluşturuyordu. Bu yarımada da bir ev bulunuyordu ve bu ev, Vathek'in gördüğü cehennem terası⁷ gibi "*était d'une architecture inconnue dans les annales de la terre*"⁸ dediğimde, sadece onun, *tout ensemble*,⁹ hem yeni hem klasik – tek kelimeyle bir şiir, (çünkü şiirin soyut bir tanımını yapmak için bu kelimelerden daha uygununu bulamam) olmasının beni çarptığını söylemek istiyorum, yoksa hiçbir bakımdan *outré* olduğunu kastetmiyorum.

Gerçekte, hiçbir şey bu kır evinden daha sade, daha gösterişsiz olamazdı. Olağanüstü *etkisi* bütünüyle *bir resim olarak* sanatsal düzenlenişinde yatıyordu. Evi seyrederken ünlü bir manzara ressamının onu fırça darbeleriyle oluşturduğunu hayal ediyordum.

Vadiyi ilk gördüğümde bulunduğum yer evi incelemeye oldukça elverişli olmakla birlikte en iyi nokta değildi. Bu yüzden onu daha sonra –amfitiyatronun güney ucundaki taş duvarı üzerinden– gördüğüm şekliyle betimleyeceğim.

Ana bina yirmi dört ayak uzunluğunda, on altı ayak genişliğindeydi – kesinlikle daha fazla değil. Toplam yüksekliği, yerden çatının tepesine kadar on sekiz ayaktan fazla olamazdı. Bu yapının batı ucuna eklenmiş, bütün boyutları üçte bir oranında daha küçük ikinci bir yapı vardı; cephesi büyük binaninkinden iki metre kadar geride, çatısı da elbette bitişik binaninkinden çok aşağıdaydı. Ana binanın arkasında –tam ortasında değil– bu binalarla dik açı yapan ve genel olarak batı kanadından üçte bir oranında daha küçük üçüncü bir yapı yer alıyordu. Daha büyük olan iki binanın çatıları çok dikti; mahya kirişinden aşağıya doğru uzun, içbükey bir kavisle iniyor ve iki verandanın çatılarını oluşturacak şekilde ön duvar-

7 "Cehennem terası" ile Beckford'un *Vathek* adlı romanının sonunda, Vathek'in (Halife Vasık) ulaştığı İblis'in sarayının siyah mermerden büyük terasına gönderme yapılıyor.

8 (Fr.) Yeryüzü tarihinde bilinmeyen bir mimariye sahiptir.

9 (Fr.) Bütün olarak.

ların en az dört ayak ötesine kadar uzanıyordu. Bu çatıların elbette desteğe ihtiyacı yoktu, ama öyle bir *havaları* olduğundan sadece köşelere son derece ince ve düzgün birer direk konmuştu. Kuzey kanadının çatısı ana çatının bir uzantısından başka bir şey değildi. Ana binayla batı kanadı arasında, sırasıyla bir siyah bir kırmızı dizilmiş sert tuğladan çok uzun ve oldukça ince, kare kesitli bir baca yükseliyor, en tepede çıkıntı yapan tuğlalardan hafif bir silme bulunuyordu. Kalkan duvarlarının üzerinde de çatılar dışarı doğru –ana binada doğuya doğru dört, batıya doğru iki ayak– çıkıntılıydı. Ana kapı asıl binanın ön yüzüne simetrik olarak yerleştirilmemişti, kapı biraz doğudaydı, batıda iki pencere vardı. Bu pencereler yere kadar inmiyordu ama alışılmış pencerelerden çok daha uzun ve dardı, kapıya benzer tek panjurları vardı, pencereler baklava dilimi şeklinde ama oldukça büyüktü. Kapının üst yarısı camlı olup, o da baklava biçimindeydi, geceleri camı koruyan hareketli bir panjuru bulunuyordu. Batı kanadının kapısı kalkan duvarındaydı ve oldukça basitti, binanın tek penceresi güneye bakıyordu. Kuzey kanadında dışa açılan hiçbir kapı yoktu ve doğuya bakan bir tek penceresi vardı.

Doğu yönündeki kalkan duvarının çıplaklığını, güney ucundan başlayıp duvar boyunca kuzeye doğru çaprazlamasına yükselen parmaklıklı bir merdiven bir ölçüde gideriyordu. Geniş saçığının koruduğu bu merdiven tavan arasına ya da çatı katına –burası kuzeyindeki bir tek pencereyle aydınlatılıyordu ve tahıl depolama amacıyla kullanıldığı anlaşılıyordu– açılan bir kapıyla son buluyordu. Ana binayla batı kanadı *verandalarının* tabanı, âdet olduğu üzere, taş ya da tahtayla döşenmemişti, ama kapıların ve her pencerenin önünde o nefis çimenlere gömülmüş, bütün hava şartlarında rahatça basılmasını sağlayan şekilleri düzensiz, kocaman, kalın granit tabakalar vardı. Aynı malzemedен yapılmış –özensizce dizilmiş tabakalar arasındaki boşluklardan kadife çimlerin görüldüğü– patikalar evden başlayarak oraya buraya, yoldan beş adım ötedeki billur bir pınara veya derenin kuzeyinde bulunan ve birkaç keçiboynuzuyla kurtyemez ağacının gözlerden tamamen gizlediği bir-iki ek binaya doğru uzanıyordu.

Kır evinin ana kapısından en fazla altı adım ötede fantastik gö-

rünüslü, kurumuş bir armut ağacı bulunuyordu, ama çiçekler içindeki muhteşem bir asma, ağacı baştan aşağı öylesine sarıp sarmalamıştı ki bu şirin ağacın türünü anlamak için insanın bayağı dikkatle incelemesi gerekiyordu. Bu ağacın dallarında çeşitli kafesler asılıydı. Üstünde halka bulunan, ince dallardan örülmüş silindirik, büyükçe bir kafeste bir alaycıkuş eğleniyordu; bir başkasında bir sarıasma kuşu, üçüncüsünde bir pirinçkuşu, daha zarif üç-dört mahpushaneyse kanaryaların ötüşüyle çınlıyordu.

Verandanın direklerini yasemin ve hoş kokulu hanımeli sarmıştı, ana binayla batı kanadının oluşturduğu köşede görülmedik ölçüde gür bir asma vardı. Bütün kısıtlamalara tepeden bakarcasına önce alçak çatıya, sonra yüksek olanına tırmanmış, bu çatının sırtı boyunca sağa sola filizler vererek ilerleyip doğu kalkan duvarına varınca oradan aşağı sarkıp merdivenlerden aşağı sürünmeye başlamıştı.

Kanatlar dahil bütün ev eski Felemenk tarzı hartamalarla –kenarları yuvarlatılmamış, geniş uzun tahtalarla– inşa edilmişti. Malzemenin bu özelliği eve Mısır mimarisi tarzında tabanı geniş, üst tarafı dar bir görüntü veriyordu, karşımda durmakta olan evdeyse bu son derece pitoresk etkiyi binaları çepeçevre kuşatan göz alıcı çiçekle dolu sayısız saksı güçlendiriyordu.

Hartamalar mat bir griye boyanmıştı; bir sanatçı bu nötr rengin kır evini kısmen gölgeleyen lale ağacı yapraklarının parlak yeşili içinde nasıl hoş bir şekilde eridiğini kolayca anlar.

Taş duvarın yakınlarındaki bir konum, dediğim gibi, binaların incelenmesine en elverişli konumdu, çünkü güneydoğu köşesi ile-ri çıkmış olduğundan, göz aynı anda her iki cepheyi, doğuya ba-kan ilginç kalkan duvarını, aynı zamanda da kuzey kanadının bir kısmını, pınar üzerindeki yapının güzel çatısını ve ana bina civa-rında derenin üzerinden geçen hafif köprünün neredeyse yarısı-nı görüyordu.

Tepenin kıyısında çok uzun bir süre değilse bile ayaklarımın dibindeki manzarayı iyice incelememe yetecek kadar kaldım. Köye giden yoldan epeyce uzaklaşmış olduğum açıktı, önümdeki kapıyı açıp yol sormak için yeterince iyi bir mazeretim vardı; bu yüzden gösterişe kaçmadan sakince yürümeye devam ettim.

Yol, kapıyı geçtikten sonra, kuzeydoğu kayalığının kıyısı boyunca tatlı bir eğimle inen doğal bir pervaz üzerinde uzanıyor gibi görünüyordu. Bu yolu izleyerek kuzey kayalığının dibine indim, sonra köprüyü geçip, doğu kalkan duvarını dolanarak ön kapıya ulaştım. Bu yolu katederken ek binaların hiç görülemediğini fark ettim.

Kalkan duvarının köşesini dönerken çoban köpeği tam bir sessizlik içinde ve gözlerinden alevler saçarak bir kaplan gibi üzerime doğru koşmaya başladı. Ama dostluk belirtisi olarak elimi uzattım, bugüne kadar bu çağrıya karşı çıkan hiçbir köpek görmedim. Köpek sadece ağzını kapatıp kuyruğunu sallamakla kalmadı, patisini de uzattı bana, sonra da aynı yakınlığı Ponto'ya gösterdi.

Görünürde bir zil olmadığından, yarı aralık duran kapıyı elimdeki sopayla tıklattım. Anında biri belirdi eşikte, yirmi sekiz yaşında görünen, zayıf, daha doğrusu dal gibi ince ve boyu ortanın biraz üzerinde bir kadın. Kadın tarif edemeyeceğim gösterişsiz ve kararlı adımlarla bana doğru yaklaşıırken, kendi kendime “bunun yapay güzelliğin antitezi, eşsiz bir doğal güzellik olduğuna şüphe yok,” dedim. Üzerimde bıraktığı ikinci, ama birincisinden de kuvvetli izlenim, *coşku* oldu. Derine gömülü gözleri, *romanesk* mi desem, yoksa dünyadışılık mı öyle bir ifadeyle parlıyordu ki daha önce hiç olmadığı kadar yüreğimin derinlerine işledi. Nasıl olduğunu bilmiyorum, ama gözlerde, bazen dudaklarda beliren bu ifade ilgimi kadına çekmenin *tek* değilse bile en kesin yoludur. “Romanesk” sözcüğüyle ne demek istediğimi okurların tam olarak anlayabilmesi için söylemeliyim ki “romanesk” ile “kadınsılık” bana kalırsa birbirine çevrilebilir terimlerdir, hem zaten erkeğin kadında gerçekten *sevdiği şey kadınlıktan* başka nedir ki? Annie'nin¹⁰ (içeriden birinin “Annie, sevgilim!” diye seslendiğini duydum) gözleri “gök grisi”ydi, saçlarıysa açık kestane. Onu ancak bu kadar gözlemleyebilecek vaktim oldu.

Nazik davetini geri çevirmeyerek içeri girdim, önce hayli büyük bir antreden geçtik. Esas olarak *gözlem yapmak* amacıyla gelmiş olduğumdan, içeri adım atarken sağda evin cephesindekilere benzer bir pencere, solda oturma odasına açılan bir kapı, tam karşıday-

10 Sıkıntılı 1848-1849 yıllarının eli açık dostu Nancy Richmond.

sa çalışma odası olarak düzenlenmiş ve kuzeye bakan *kemerli* bir penceresi bulunan, antreyle aynı büyüklükte küçük bir odanın içini görmemi sağlayan *açık* bir kapı olduğunu fark ettim.

Oturma odasına girdiğimde kendimi *Mr. Landor*'la¹¹ –adını daha sonra öğrenecektim– karşı karşıya buldum. Beni çok kibar, hat-ta candan karşıladı, ama o sırada evde oturanların görünüşlerinden çok evin planı hakkında gözlem yapmak niyetindeydim.

Evin kuzey kanadının, kapısı oturma odasına açılan bir yatak odası olduğunu o zaman gördüm. Bu kapının batısında dereye bakan bir tek pencere vardı. Oturma odasının batı ucunda bir şömine ve batı kanadına –muhtemelen mutfak– açılan bir kapı bulunuyordu.

Oturma odasının döşemesinden daha sadesi düşünülemezdi. Yerde, dokunmadan önce boyanmış, nefis desenli –beyaz bir zemin üzerinde küçük, yuvarlak, yeşil figürlerle benek benek– bir halı vardı. Pencerelerdeki jakona müslinden kar beyazı perdeler hayli dökümlüydü ve birbirine paralel ince plilerle *ta* halıya kadar iniyordu. Duvarlar, çok ince bir zevki yansıtan –gümüş rengi bir zemin üzerinde boydan boya zikzaklı açık yeşil çizgileri olan– nefis bir Fransız duvar kâğıdıyla kaplıydı. Duvarları, çerçevesiz olarak tutturulmuş Julien'in üç nefis *a trois crayons*¹² taşbaskı resmi süslüyordu sadece. Bunlardan birisi Şark'ın zenginliğini, daha doğrusu kösnüllüğünü resmediyordu, ikincisi eşsiz bir canlılıkla resmedilmiş bir karnaval sahnesi, üçüncüsü bir Yunan kadın portresiydi, böylesine ilahi güzellikte, ama kışkırtıcı derecede belirsiz bir ifade taşıyan bir yüz daha önce hiç görmemiştim.

Mobilya esas olarak yuvarlak bir masa, (büyük bir sallanır koltuk dahil) birkaç sandalye ve malzemesi yer yer yeşil çizgili, açık krem rengine boyanmış akağaç, oturma yeri hasır bir “kanep”den ibaretti. Sandalyelerle masa birbiriyle çok uyumluydu, biçimlerinin bahçeleri planlayan aynı kişi tarafından tasarmlandığı açıktı. Daha zarif bir şey düşünülemezdi.

11 Landor adının Horace Binney Wallace'ın (1817-1852) takma adı olan William Landor'dan geldiği sanılıyor.

12 Simon Julien (1736-1800): Fransız ressam. “Aux trois crayons” üç ayrı renk (kan kırmızısı, siyah ve beyaz) tebeşir kullanarak resim çizme tekniği.

Masanın üzerinde birkaç kitap, içinde yeni bir parfüm bulunan kare şeklinde büyük bir şişe, İtalyan tarzı abajurlu, buzlu camdan basit bir astral lamba (güneş lambası değil) ve göz kamaştırıcı çiçeklerle dolu büyük bir vazo. Göz alıcı renkleri ve baş döndürücü kokularıyla bu çiçekler odanın tek *dekorasyonunu* oluşturuyordu. Şömineyi, ısı ısı sardunyalara dolu kocaman bir vazo neredeyse doldurmuştu. Odanın her köşesinde bulunan üçgen raflarda da sadece içindeki çiçeklerin farklı olduğu benzer vazolar vardı. Daha küçük bir-iki *buket* şömine rafını süslüyordu ve yakın zamanlarda toplanmış menekşeler açık pencerenin pervazını salkım saçak doldurmuştu.

Mr. Landor'un evinin –*gördüğüm haliyle*– ayrıntılı bir resmi- ni vermekten başka amacım olmadığından bu yazıya burada nokta koyuyorum.

Peri Adası

Nullus enim locus sine genio est
– SERVIUS¹

“*La musique,*” der Marmontel,² öykülerin ruhuyla alay edercesine ısrarla “Ahlâk Öyküleri”³ adıyla çevirdiğimiz *Contes Moraux*’da, “*la musique est le seul des talents qui jouissent de lui-meme; tous les autres veulent des temoins.*”⁴ Marmontel burada hoş giden seslerden alınan hazzı onları yaratma gücüyle karıştırmaktadır. Müzik, icra edilmesini takdir edecek ikinci bir kişi olmasa da diğer yeteneklerden daha az haz vermez. Ve insanın tam manasıyla yalnızken keyfine varabileceği *ethiler* yaratabilme gücü müziğe özgü değildir; tüm diğer yeteneklerde ortak bir yandır bu. *Öykücünün*⁵ açıkça kavraya-

- 1 “Cini, perisi olmayan hiçbir yer yoktur.” Servius (Maurus veya Marius Honorius) M.S. 4. yüzyıl Latin dilbilgisi uzmanı, yorumcu ve öğretmen. Alıntı Vergilius’un *Aeneid*’i üzerine yorumundan.
- 2 Jean François Marmontel (1723-1799): Fransız şair, tiyatro yazarı, romancı ve eleştirmen. “*Contes Moraux* (Ahlâk Öyküleri) adlı yapıtında topladığı görece özgün öykülerini 1758-1760 arasında yönettiği *Mercur de France*’da yayımladı.
- 3 Moraux “moeurs” sözcüğünden türetilmiştir ve burada moda ya da daha doğrusu üslup, tarz demektir – Poe’nun notu.
- 4 (Fr.) Müzik insanın tek başınayken zevk aldığı tek yetenektir; tüm diğerleri tanıkları gereksinir.
- 5 Poe, Marmontel’i kastediyor.

madığı ya da ulusal *anlatım biçimine* duyduğu sevgi yüzünden ifade etmekten kaçındığı fikir hiç kuşkusuz son derece savunulabilir bir fikirdir: Müzik seviyesi yükseldikçe ondan yalnızlığımızın arttığı ölçüde zevk alırız. Öneri, bu biçimiyle, liri salt lir olduğu için ve manevi üstünlükleri için sevenler tarafından derhal kabul edilecektir.⁶ Ama günahkâr insanoğlunun tadabileceği bir zevk daha vardır ki –belki de tek zevktir bu– yalnızlığı müzikten daha fazla gerektirir. Bir doğa manzarasının seyrinden duyulan mutluluğu kastediyorum. Gerçekte Tanrı'nın yeryüzündeki haşmetini seyretmek isteyen kişi bu haşmeti tek başına seyretmelidir. En azından benim için, sadece insanoğlu değil, toprak üzerinde yetişen ve sessiz olan yeşil varlıklar dışındaki bütün diğer yaşam biçimleri manzaranın üzerindeki bir lekeden başka bir şey değildir; manzaranın dehasıyla savaş halindedir bu canlılar. Evet, kasvetli vadileri, iç karartıcı kayalıkları, sessizce gülümseyen suları, huzursuz uykularda iç çeken ormanları ve hepsine yukarıdan bakan mağrur, külyutmaz dağları seyretmeyi seviyorum –bunları kendileri olarak seyretmeyi seviyorum– canlı ve hisseden çok büyük bir bütünün devasa üyeleri olarak da; biçimi (ki küre şeklindedir) bütün biçimlerin en mükemmeli ve en kapsamlısı olan; yörüngesinde dönerken aynı güneş etrafında dönen diğer gezegenlere arkadaşlık eden; uysal kölesi ay, dolaysız efendisi güneş olan; yaşamı sonsuzluk, düşüncesi bir Tanrı'nın düşüncesi olan; hazzı bilgide bulan; yazgısı sonsuzlukta yitmiş olan; hakkımızdaki bilgisi, bizim kendi beynimizi dolduran mikroskobik canlılar hakkındaki bilgimize benzeyen bir bütün, sonuç olarak tıpkı bu mikroskobik canlıların bizi gördüğü gibi, bizim de cansız ve salt madde olarak gördüğümüz bir varlık.

Teleskoplarımız ve matematiksel araştırmalarımız –cahil papazların laf kalabalığına karşın– uzayın ve dolayısıyla bütün bu hacmin her şeye kadir Yaradan'ın gözünde önemli bir yer tuttuğu konusunda bizi her bakımdan temin eder. Yıldızların çizdiği çemberler, mümkün olan en çok sayıda gök cisminin birbirleriyle çarpışmaksızın dönmelerine en uygun yörüngelerdir. Bu gök cisimlerinin biçimleri, belirli bir yüzey alanında mümkün olan en fazla miktarda maddeyi kapsayacak şekilde seçilmiştir; yüzeylerin ken-

6 Lir, geleneksel olarak şairlerin çalgısıdır.

disi de, başka türlü düzenlenmiş olsalardı içermeyecekleri kadar büyük bir gök cismi yoğunluğunu içerecek şekilde düzenlenmiştir. Uzayın sonsuz olduğu fikrine, bu hacmin Tanrı'nın gözünde bir değeri olduğu söylenerek karşı çıkılamaz, zira bu boşluğu doldurmak için sonsuz miktarda madde var olabilir. Ve maddeye can verilmesinin esas olduğunu –aslında akıl yürütmeye devam edersek Tanrısal edimin önde gelen ilkesi olduğunu– açıkça gördüğümüze göre, bunun sadece her gün gözlemlediğimiz küçük bir alanla sınırlı olduğunu, sonsuzluğa kadar uzanmadığını düşünmek pek mantıklı olmaz. Yörüngeler sonsuza kadar iç içe geçmiş olduğuna ve hepsi de Tanrı'dan başka bir şey olmayan çok uzaktaki bir merkezin etrafında döndüğüne göre, aynı şekilde hayatların da iç içe geçmiş olduğunu, küçük olanın büyüğünün içinde ve hepsinin Kutsal Ruh içinde olduğunu düşünemez miyiz? Kısacası kendimizi beğenmişliğimiz yüzünden şimdiki ya da gelecekteki yaşamında insanoğlunun, evrende, sürdüğü, hor gördüğü ve sırf işleyişini görmediği için bir ruhu olduğunu kabul etmeye yanaşmadığı büyük “bir vadi toprağı”ndan⁷ daha önemli olduğunu düşünürsek fena halde yanılmış oluruz.⁸

Bunlar ve benzeri hayaller, dağlarda, ormanlarda, nehir ve okyanus kıyılarında daldığım derin düşüncelere sıradan insanların gerçekdışı bulacakları bir nitelik kazandırmıştır her zaman. Bu tür yerlerde gözlerimi dört açarak, çoğu kez de tek başıma başıboş dolaşmışlığım çok olmuştur, loş vadilerde gezer, bir gölün berrak sularına yansıyan gökyüzünü seyrederken duyduğum merak, yalnız başıma dolaştığım ve bu manzaraları tek başıma seyrettiğim düşünceyle daha da artmıştır. Hangi saygısız Fransızdı Zimmerman'ın⁹ o

7 “Vadi toprağı tatlı gelir ona, Herkes ardından gider, Önü sıra gidenlerse sayısızdır.” İncil, Eyüp 21: 33.

8 Ponponius Mela, *De situ orbis* adlı incelemesinde gelgitten söz ederken, “Dünya ya büyük bir hayvandır ya da ...” der – Poe'nun notu.

Alıntı Hugh Murray'in *Encyclopedia of Geography*'sinden (1834) olmalıdır. Bu ansiklopedide 1. yüzyılın Romalı coğrafyacısı gelgitin, ya “büyük bir hayvan olan dünyanın soluk alıp verişlerinin yarattığı hareketin” ya da “derin mağaralara suların dolmasının ve geri püskürtülmesinin” sonucu olduğunu ileri sürer.

9 Balzac –aslında– sözleri anımsamıyorum – Poe'nun notu.

Johann Georg Ritter von Zimmerman (1728-1795): İsviçreli felsefi yazar ve hekim. Zimmerman'ın “*Von der Einsamkeit*’i (Yalnızlık Üzerine, 1756) aslında Jean

çok bilinen yapıtını ima ederek “*la solitude est une belle chose; mais il faut quelqu’un pour vous dire que la solitude est une belle chose*”¹⁰ diyen? Nükteli söz olarak diyecek yok doğrusu, gel gelelim zorunluluk diye bir şey yok ortada.

Yine uzak dağlık bir bölgede, sıra sıra dağların, kıvrıla kıvrıla akan hüznü akarsuların, uyuklayan dağ göllerinin arasında tek başıma yaptığım gezilerden birindeydi, küçük bir dereyle bir adaya rastladım. Buraya ağaçların yapraklandığı haziran ayında gelmiştim, türünü bilmediğim hoş kokulu bir çalının dalları altında ki, manzarayı seyrederken kestirebileceğim çimenlerin üzerine attım kendimi. Manzarayı sadece bu şekilde seyretmem gerektiğini hissettim, öylesine düşsel bir görünüşü vardı ki.

Güneşin birazdan batacağı batı tarafı dışında her taraftan ormanın yemyeşil duvarları yükseliyordu. Az ötede keskin bir dönüşle gözden kaybolan küçük dere, hapishanesinden kurtuluyor gibi görünmüyor, sanki doğudaki koyu yeşillik tarafından yutuluyordu, karşı taraftaysa (boyu boyunca uzanmış, yukarı doğru baktığımdan bana öyle göründü) gökyüzünün günbatımı pınarlarından aşağı parlak altın rengi ve kıpkızıl bir şelale sessizce ve aralıksız olarak vadiye dökülmekteydi.

Görüş alanıma giren bu düşsel manzaranın ortalarında bir yerlerde yemyeşil, yuvarlak bir ada akıntının ortasında dinleniyordu.

*Kıyıyla gölge burada öyle karışmıştı
Ki her biri havada asılı gibi duruyordu*

Suyun durgun yüzeyi öyle güzel ayna görevi görüyordu ki onun o kristal egemenliğinin zümrüt yamacın hangi noktasında başladığını söylemek neredeyse olanaksızdı.

Bulunduğum yer adanın hem doğu hem batı ucunu aynı anda görmeme olanak veriyordu; her iki ucu görünüşleri arasında çok önemli bir fark bulunduğunu gözlemledim. Batı ucu tüm güzellikleriyle bir saklı bahçeydi. Işınlarnı eğik gönderen güneşin gözü

Louis Guez de Balzac'ın (1594-1654) *Les Entretiens*'deki (Söyleşiler) yorumunun kaynağı olamaz.

10 (Fr.) Yalnızlık güzel bir şeydir, ama size yalnızlığın güzel bir şey olduğunu söyleyecek birisinin olması gerekir.

altında parıldıyor, kızarıyor, çiçekleriyle kendinden geçercesine kahkahalar atıyordu. Aralarında yer yer çirişotu serpili kısa çimenler canlı görünüşlü ve hoş kokuluydu. Ağaçlar elastik, şen şakrak ve dimdikti –parlak, ince ve zarıftı– pürüzsüz, parlak ve yer yer renkli kabuklarıyla Şark’a özgü biçim ve yapraklara sahipti. Her taraftan canlılık ve neşe taşıyordu, hiçbir esinti olmamasına karşın, yanlılıkla kanatlı laleler sanılabilecek sayısız kelebeğin sağa sola uçuşması her şeyin hareket ettiği duygusunu uyandırıyordu.¹¹

Adanın diğer ya da doğu ucuyrsa karanlıkların en koyusuna gömülmüştü. Her şeyin üzerine hüznünlü, ama huzur ve güzellik dolu bir loşluk çökmüştü. Ağaçlar koyu renkliydiler ve mahzun bir havaları vardı; akla hüznü ve vakitsiz ölümü getiren acıklı, ciddi ve hayaletimsi biçimlere bürünmüşlerdi. Servilerin koyu rengini almış çimenlerin yaprak uçları aşağı doğru cansız bir şekilde sarkıyordu; şurada burada çirkin görünüşlü, çok uzun sayılmayacak dar ve alçak tümsekler göze çarpıyordu; mezara benziyorlardı, ama değillerdi; üzerlerini sedefotu ve biberiye bürümüştü. Ağaçların gölgeleri olanca ağırlıklarıyla suya düşüyor ve sanki içine gömülüp suyun derinliklerini karanlıkla döllüyordu. Güneş alçaldıkça, her gölgenin kendisini doğuran ağaçtan üzüntüyle ayrılıp akıntı tarafından soğurulduğunu, bu arada ağaçlardan çıkan başka gölgelerin suya gömülen seleflerinin yerini aldığını hayal ettim.

Bu düşünce aklıma düşünce, çok heyecanlandım ve kendimi hayallere kaptırdım. “Eğer büyümlü bir ada varsa,” dedim kendi kendime, “orası işte bu ada olmalı. Burası, soylarının kurummasından sonra hayatta kalmış birkaç sevimli perinin uğrak yeri. Şu yeşil mezarlar onların mı? Onlar da tatlı canlarını insanoğlu gibi mi verirler? Ağaçların gölgelerini birbiri ardı sıra suya teslim ettikleri gibi, varlıklarını azar azar Tanrı’ya teslim ederek hüznün içerisinde ağır ağır yok olarak ölmezler mi yoksa? Ağaç, gölgesini içine çektiği ve yakaladığı bu avla daha da kararan su için ne ise, Peri’nin hayatı da kendisini yutan ölüm için aynı şey olamaz mı?

Gözlerimi yarı kapamış bunları hayal ederken güneş hızla batı-

11 “Florem putares nare per liquidum æther”a – P. Commire – Poe’nun notu.

Père Jean Commire (1625-1702): Fransız yazar. Latince şiirler kaleme almıştır. Kelebeklerin uçuşu hakkında “sanırsınız ki bir çiçek sıvı havada yüzmektedir,” der.

yor, geniş bir hayal gücünün su üzerinde aldıkları çeşitli konumları canının istediği herhangi bir şeye dönüştüreceği kocaman, göz kamaştırıcı, beyaz frenkinciri kabuklarını taşıyan akıntı girdapları oluşturarak adanın etrafından hızla akıp geçiyordu; ben bunları hayal ederken bana öyle geldi ki hayalini kurduğum bu Perilerden biri adanın batı ucundaki aydınlıktan çıkıp yavaşça karanlığa daldı. Peri son derece narin bir kayığın içinde ayakta duruyor, gerçekte var olmayan bir kürekle ilerletiyordu kayığı. Ağır ağır kaybolan güneş ışıklarının aydınlattığı bölgedeyken tavırlarının neşeli olduğu görünüyordu, ancak gölgeye girdiğinde hüznün yüz ifadesini çirkinleştirdi. Ada boyunca kayar gibi yavaşça ilerledi, sonunda etrafını dönüp yeniden aydınlık bölgeye girdi. “Peri’nin şimdi attığı bu tur,” diye hayal kurmaya devam ettim, “kısa yaşamının bir yıllık çevrimine karşılık geliyor.” Kışını ve yazını geçirdi. Ölümüne bir yıl daha yaklaştı, çünkü çok iyi gördüm ki karanlık bölgeye girdiğinde kendisinden ayrılan gölgesi karanlık su tarafından yutuldu ve su daha da karardı.”

Kayıkla Peri tekrar görüldü, ama bu defa tavırlarında daha fazla tasa ve çekingenlik göze çarpıyordu, daha neşesizdi. Yine yavaşça aydınlıktan (her an koyulaşan) karanlığa geçti, yine gölgesi kapkara suya düştü ve suyun karanlığında kayboldu. Ve güneş hızla batarken peri tekrar tekrar adanın etrafında turlar attı; aydınlığa her çıkışında daha hüzünlü, daha zayıf, daha bitkin ve daha silik görünüyordu; karanlığa her geçişinde daha karanlık bir gölge Peri’den suya düştü ve daha koyu karanlıklar tarafından yutuldu. Ama en sonunda güneş tamamen yok olup gittiğinde eski halinin silik bir hayalinden başka bir şey olmayan Peri tarifsiz kederler içinde kayığıyla birlikte akıntının zifiri karanlık tarafına geçti, oradan bir daha çıktı mı, bilmiyorum, çünkü karanlık her şeyin üzerini bir manto gibi örttü ve onun o büyüleyici silüetini bir daha görmedim.

Wissahiccon'da Sabah

Amerika'nın doğal manzaraları genel özellikleri bakımından olduğu kadar ayrıntıları bakımından da sık sık Eski Dünya'nın –özellikle de Avrupa'nın– manzaralarıyla karşılaştırılmış ve iki taraf yandaşlarının coşkusu anlaşmazlıkları derinleştirmekten geri kalmamıştır. Bu tartışma kısa zamanda kapanacak gibi görünmemektedir, çünkü bugüne kadar çok şey söylenmiş olmakla birlikte söylenecek daha bir dünya şey vardır.

Karşılaştırma yapmaya kalkışan İngiliz turistler arasında en göze çarpanlar öyle görünüyor ki bizim kuzey ve doğu sahillerimizi bütün Amerika'nın, en azından Birleşik Devletler'in dikkate alınmaya değer yerleri olarak görmektedirler. Bazı güney ve batı yörelerimizin iç taraflarında kalan görkemli manzaraları, sözgelimi en cılgın cennet düşlerinin gerçekleşmesi olan engin Louisiana Vadisi'ni bilmediklerinden bunlardan pek söz etmezler. Bu gezginler çoğunlukla en *baba* manzaraları, Hudson, Niagara, Catskills, Harper's Ferry, New York gölleri, Ohio, çayırlar ve Mississippi'yi üstünkörü görmekle yetinirler. Bunlar, hiç şüphesiz Ren'in sarp kıyılarını henüz tırmanmış ya da

*Rhone'un azgın mavi sularının yakınlarında*¹

1 Lord Byron, *Childe Harold*, 3. Şarkı.

yeni dolaşmış olanların bile gezip görmesine degecek yerlerdir. Ama övünebileceğimiz yerlerin *hepsi* elbette bu kadar değildir; Birleşik Devletler sınırları içerisinde gerçek bir sanatçının veya Yaradan'ın eserleri arasında yüce ve güzel olanlara tutkun kültürlü insanların yukarıda saydığım çok bilinen ve takdir edilen yerlerin istisnasız hepsine tercih edecekleri sessiz, adsız sansız, pek keşfedilmemiş sayısız köşe bucak bulunur.

Aslında bu toprağın gerçek cennetleri bizim kendi en bilinçli turistlerimizin bile izlediği yollardan uzakta yer alır. Yabancılar gelince, Amerika üzerine belirli bir uzunlukta yazıyı, belirli bir süre içinde yetiştirmek üzere kendi ülkesindeki yayımcısıyla anlaşma yapmış bir yabancının anlaşmanın şartlarını yerine getirebilmek için hemen not defterini alıp en çok ziyaret edilen yerlere doğru yola çıkmaktan başka ne gelir elinden!

Biraz yukarıda Louisiana Vadisi'nden söz ettim. Doğal güzelliğe sahip engin manzaraların belki de en güzelidir burası. Hiçbir kurmaca metinde betimlenen güzellik buranın güzelliğinin yanına bile yaklaşamaz. Manzaranın her köşesinden fışkıran güzellik en zengin hayal gücüne esin verecek niteliktedir. *Güzellik* hiç şüphe yok ki en önemli özelliğidir. *Yücelikle* ilgisi çok az, daha doğrusu hiç yoktur. Yamaçları çiçeğe kesmiş billur derelerin aralarından aktığı alçak tepeler, kuş cıvıltıları ve hoş kokularla dolu ıslıl devasa ormanlar, Louisiana Vadisi'ni yeryüzünün en keyifli doğal manzarası yapan özelliklerdir.

Ama bu enfes bölgenin bile daha hoş yerlerine ancak patikalarla ulaşılır. Aslında, Amerika'da en iyi manzaraları görmek isteyen bir seyyah ne demiryoluyla ne vapurla ne posta arabasıyla ne kendi özel arabasıyla hatta ne de at sırtında seyahat etmelidir; yaya dolaşmalıdır. Yürümeli, dere yataklarından atlamalı, boynunu kırma tehlikesini göze alarak uçurumlara tırmanmalıdır, yoksa bu toprakların en hakiki, en zengin ve kelimelerle anlatılması imkânsız güzelliklerini göremez.

Oysa Avrupa'nın büyük bir bölümünde böyle bir gereksinim yoktur. Hele İngiltere'de hiç yoktur. En şıklık budalası turist ipek çoraplarını kirletmeden ziyaret edilmeye değer her köşeyi bucağı ziyaret edebilir, ilginç sayılabilecek her şey en ince noktasına ka-

dar bilinmektedir ve bunlara ulaşmanın yolu gayet iyi düzenlenmiştir. Eski Dünya ile Yeni Dünya'nın doğal güzelliklerini karşılaştırırken hiçbir zaman bu düşünceye gereken ağırlık verilmemiştir. Birincisinin bütün güzelliği, ikincisinin en ünlü, ancak kesinlikle en seçkin olmayan güzellikleriyle karşılaştırılır.

Nehir manzaraları, tartışılmaz bir şekilde, güzelliğin bütün asli unsurlarını kendi içinde taşır ve öteden beri şairlerin gözde izleği olmuştur. Ama bu ün esas olarak nehir yolculuklarının önemli bir bölümünün dağlık bölgelerde yapılmış olmasına verilebilir. Aynı şekilde, büyük nehirler, genellikle önemli dolaşım yolları olmaları nedeniyle bütün ülkelerde hak etmedikleri kadar hayranlık çeker. Bu nehirlerle ilgili daha çok gözlem yapıldığından, daha önemsiz, ama daha ilginç akarsulardan fazla konuşulur üzerlerinde.

Bu konuda ileri sürdüğüm savlara benzersiz bir örnek, Philadelphia'nın altı mil kadar batısında Schuylkill'e dökülen Wissahiccon Çayı'nda bulunabilir. Wissahiccon öyle eşsiz bir güzelliktedir ki İngiltere'de olsaydı, kıyıları fahiş fiyatla parsellenip villa yapılmak üzere zenginlere satılmazsa her ozanın izleği olur, adı dillerde dolaşırdı. Bununla birlikte, Wissahiccon'un döküldüğü daha büyük ve gemi işlemesine elverişli akarsuyun Amerikan nehir manzaralarının en iyilerinden birisi olarak çok uzun zamandan beri tanınıyor olmasına karşın, kendi adı şu son birkaç yıldan beri duyulmaya başlamıştır. Güzelliği çok fazla abartılmış ve kıyıları hiç değilse Philadelphia civarında, Delaware kıyıları gibi bataklık olan Schuylkill resmedilmeye değer özellikleri bakımından sözünü ettiğimiz daha mütevazı ve daha az ünlü dereyle boy ölçüşemez.

Fanny Kemble, Birleşik Devletler hakkındaki eğlenceli kitabında² Philadelphialılara burunlarının dibinden geçen akarsuyun az rastlanır bir güzellikte olduğunu gösterinceye kadar, bu güzellikten civarda yaya olarak dolaşan birkaç serüvenciden başka kimse haberi yoktu. Ama *Journal* herkesin gözünü açtığından, kısa sürede Wissahiccon bir ölçüde ünlendi. "Bir ölçüde" diyorum, çünkü aslında nehrin gerçek güzelliği, derenin ağzından içeri-araba yollarının sona ermesi gibi çok mükemmel bir nedenle-na-

2 Frances Anne (Kemble) Butler, *Journal*, Philadelphia, 1835. Birleşik Devletler'de yerleşmiş bir İngiliz aktrisin ünlü anıları.

diren birkaç milden fazla giden Philadelphialı ilginç manzara avcılarının *yollarının* çok ötesinde yer alır. En güzel manzarayı seyretmek isteyen serüvenciye önerim, kentten batıya doğru uzanan dağ yolunu tutması, altıncı mile vardığında karşısına çıkacak ikinci yola sapıp sonuna kadar gitmesidir. Böylece en uygun yerlerden birinde Wissahiccon'a ulaşmış olacaktır, sonra hafif bir kayıkla veya derenin kıyılarını izleyerek aşağı veya yukarı, artık canı hangisini çekiyorsa gidebilir; hangi yönü seçerse seçsin mükâfatını görecektir.

Çayın dar olduğunu daha önce söylemiştim ya da söylemeliydim. Kıyıları genellikle, boydan boya, sarp tepelerle çevrilidir ve bu tepeler suya yakın yerlerde etkileyici görünüşlü çalılarla kaplıdır, üst kısımlarını ise aralarında *liriodendron tulipiferum*'un hemen göze çarptığı Amerika'nın en görkemli orman ağaçlarından bazıları süsler. Kıyıların suya indiği yerler keskin kenarlı veya yosun kaplı granittir; sakın sakın akan saydam su, Akdeniz'in mavi dalgalarının sahildeki mermer sarayların merdivenlerine çarpması gibi bu kayalara usul usul çarpar. Falezlerin önünde yer yer, hayal gücü en zengin insanların bahçeli küçük bir ev için düşünebileceği en pitoresk yerleri oluşturan bol otlu, küçük *düzlüklerin* çıkıntı yaptığı görülür. Çok sayıda menderesler çizerek akan dere, özellikle kıyılarının sarp olduğu yerlerde keskin dönemeçler yapar, bu yüzden üzerinde yolculuk yapan kişi art arda sonsuz sayıda küçük göl ya da dağ gölü gördüğü izlenimine kapılır. Bununla birlikte, Wissahiccon, "güzel Melrose"³ gibi ay ışığında ya da bulutlu bir havada değil öğlen güneşinin parlak ışıkları altında ziyaret edilmelidir, çünkü derenin içinden aktığı boğazın darlığı, her iki tarafındaki tepelerin yüksekliği ve bitki örtüsünün sıklığı elbirliği ederek, parlak bir ışıkla aydınlatılmadıkça manzaranın güzelliğini azaltan, tam olarak iç karartıcı değilse bile sıkıntılı bir etki yaratır.

Yakın zamanlarda, tarif ettiğim yoldan dereye gidip sıcak ve boğucu bir havada günün büyük bir bölümünü hafif bir sandalla do-

3 Melrose: Massachusetts'de Boston yakınlarında Elf Pond Gölü kıyısında küçük bir kent. Poe, Sir Walter Scott'un "The Lay of the Last Minstrel"ine gönderme yapıyor: "Güzel Melrose'u doğru zamanda görmek istiyorsan / Solgun ay ışığında git oraya" Kanto II, Kıta I.

laşarak geçirdim. Yavaş yavaş sıcaklığa yenik düşüp kendimi manzaranın, havanın ve usul usul akan akarsuyun etkisine bırakarak bir yanı uykuya daldım; bu arada hayalimden Wissahiccon'un eski günleri, Makine Şeytanı'nın henüz icat edilmediği, kimsenin piknik diye bir şey düşlemediği, "su ayrıcalıkları"nın alınıp satılmadığı ve yanı başımda yükselen tepelerin üzerinde sadece geyiklerle yerlilerin dolaştığı "eski güzel günler"i gelip geçti. Bu düşünceler yavaş yavaş aklımdan geçerken tembel tembel akan dere beni santim santim bir dönemeçten geçirmişti, şimdi kırk-elli metre ötede bir başka dönemeç görünüyordu. Bu burun derenin içine doğru sokulmuş sarp kayalık bir uçurumdu ve o zamana kadar geçtiğim kıyılardan Salvator'un⁴ resimlerine en fazla benzeyen yerd. Bu uçurumun üzerinde gördüğüm şey, yeri ve mevsimi düşünüldüğünde kesinlikle çok sıra dışı nitelikte olmakla birlikte, daldığım hayallerle o kadar iyi uyuşuyordu ki başlangıçta beni ne irkiltti ne de şaşırttı. Uçurumun tam kıyısında, düşlerimdeki yerlilere eşlik eden geyiklerin soyundan, çok yaşlı ve cesur bir geyiğin derin ve melankolik bir merakla boynunu uzatıp, kulaklarını dikmiş durduğunu gördüm ya da gördüğümü hayal ettim.

Dediğim gibi, kısa bir an için bu görüntü beni ne irkiltti ne de şaşırttı. Bu süre içinde bütün ruhum derin bir sempatiyle ondan yana aktı. Geyiğin, şu son birkaç yıl içinde insanların dere ve civarına getirdiği acımasız ve çıkarıcı değişikliklere hayretle ve bir o kadar da kırgınlıkla baktığını hayal ettim. Ama hayvanın başını hafifçe hareket ettirmesiyle içine daldığım düşlerden sıyrılıp çıktım ve yaşadığım şeyin yeniliğinin açıkça bilincine vardım. Kayığın içinde bir dizimin üzerine doğruldum, olduğum yerde mi dursam, yoksa bıraksam da kayık beni şaşkınlığımın sebebine doğru mu yaklaştırsa diye bocalarken başımın üzerindeki çalıların arasından birinin çabuk çabuk, ama ihtiyatla "hişt! hişt!" diye seslendiğini işittim. Hemen ardından bir zenci çalıları dikkatle aralayaarak çıktı ve sessizce geyiğe yaklaştı. Bir elinde bir miktar tuz vardı, elini geyiğe doğru uzatarak yavaşça ve sessizce ilerledi. Soylu hayvan biraz ürkmekle birlikte kaçmaya kalkışmadı. Zenci yüreklen-dirici ya da yatıştırıcı bazı laflar ederek yaklaşıp tuzu geyiğe uzattı.

4 Salvator için bkz. "Landor'un Kır Evi", Not 4.

Çok geçmeden geyik başını eğdi, toynağıyla toprağa vurup, ardından yere uzandı ve boynuna bir yular geçirildi.

Geyik serüvenim işte böyle sona erdi. Söz konusu hayvan çok yaşlı, *evcil* bir hayvandı ve civardaki bir villada yaşayan İngiliz aileye aitti.

ÖYKÜLERE DAİR BİLGİLER

Kandırmaca

İlk defa Haziran 1837'de *New York American Monthly Magazine*'de "Von Jung, the Mystific" adıyla, sonra 1840'ta *Tales of Grotesque and Arabesque* içerisinde "Von Jung" adıyla ve daha sonra da 1845'te *Broadway Journal*'de nihai adıyla yayımlandı: "Mystification" (Yutturmaca, şaşırtmaca, anlaşılmaz kılma, esrar perdesine bürüme).

"Düello," Gizli Yazılar," "Doppelgänger" ya da "İkiz" in mizahi bir karışımı olan bu öykünün *New York Mirror*'un editörü olan ve gerçek bir cinayet davasına dayanan *Norman Leslie*'yi (1835) yazan Theodore S. Fay (1807-1898) üzerine yazılmış bir satir olduğu ileri sürülmüştür.

Dolandırıcılık

İlk defa *Saturday Courier*'de 1843'te "Raising the Wind or Diddling Considered as One of the Exact Sciences" adıyla yayımlandı. *Lloyd's Entertaining Journal*'da 1845'te ikinci defa yayımlanırken öykünün adı "Diddling Considered as One of the Exact Sciences" olarak değiştirildi. İrlanda orijinli bir ifade olan ve "para kaldırmak" anlamına gelen "raising the wind" bugün artık kullanılma-

maktadır. Başlığın geri kalan kısmı "Pozitif bilimlerden biri kabul edilen dolandırıcılık" anlamına gelmektedir.

James Kenney'in 1803'te Philadelphia'da sahnelenen fars türü komedi-si "Raising the Wind" Jeremy Diddle adlı bir karakteri tanıtıyordu. Ancak Poe oyundan karakterin kişiliği dışında pek fazla bir şey almamıştır.

Geç bir zamanda yayımlanmış olmakla birlikte öykünün Poe'nun gençlik dönemine, "Folio Club" öyküleri dönemine ait olduğu sanılmaktadır. Öykünün kaynakları arasında John Neal'in 1833'te yayımlanan ve Yankee edebiyatının kahramanı işportacı, trubadur (gezici ozan) bir tipi ele aldığı *The Down Easters* (Main Eyaleti'nde Yaşayan İnsanlar) adlı romanı sayabiliriz.

İşadamı

Öykü ilk defa "Peter Pendulum, the Business Man" (Peter Pendulum, işadamı) adıyla 1840'ta *Burton's Gentleman's Magazine*'de, sonra da "The Business Man" (İşadamı) adıyla 1854'te *Broadway Journal*'de yayımlandı.

"İşadamı" Joseph C. Neal'in (1807-1847) o zamanlar popüler olan *Charcoal Sketches* (Karakalem Çizimler, 1838) adlı eserinin parodisidir. E. A. Duyckinck'e göre Neal "'Aylaklar' olarak tabir edilen kentlilerin sıkıntılarını yorumlar, argolarını tekrarlar, ses tekrarına dayanan ve abartılı başlıklar altında onların acı gerçeklerinin öyküsünü anlatır... Komik abartmalarla gerçek sefaletle gülmemiz acı verici bir şeydir." (*Cyclopaedia of American Literature*, 1855, II; s.456)

Hem Amerikan merkantilizmi üzerine bir satir hem de popüler dergileri başarılı kılan anekdotların grotesk bir taklidi olarak tasarlanan öykü haddinden fazla kelime oyunu içermektedir.

Öyküde, kolay aldatılır ve cahil bir halkın bir dâhiye vermeyi reddettiği birkaç kuruşu alabilmek için dolandırıcılığa başvurmak zorunda kalan bir sanatçının acı veren itiraflarını buluruz.

"Peter Pendulum" adı Duyckinck'e göre, Joseph Dennie'nin *Farmer's Museum*'undan (Çiftçi Müzesi) alınmıştır.

Gözlük

İlk defa 1844'te *Dollar Newspaper*'da, ikinci defa 1845'te *Broadway Journal*'da yayımlanmıştır. "Gözlük" öyküden çok teatral bir komedidir. Aşk konusundaki romantik yanılsamalarla dalga geçer: "ilk bakışta aşk", "yıldırım aşkı", etik manyetizma", "elektriksempati". "Gözlük" kısa öykünün henüz tam olarak biçimini

bulmadığı bir dönemde yazılmıştı; kısa öyküyü icat ettiği ve kurallarını belirlediği kabul edilen Poe bizi şaşırtan nesir denemeleri yapmaktan da geri durmamıştır.

Çok parlak bulunmayan bu komedide Poe'nun iki fetiş temasını bulmak ilginçtir: Her zaman bir yanılısama kaynağı olan bakış ve tutku. Öykünün anlatıcısı, grotesk bir tarzda, Roderick Usher'a ve Ligeia'nın ve Eleonora'nın eşlerine karşılık gelir. Anlatıcı, çarpık bakışının ve amaçsız tutkusunun yabancılaştırdığı bir bilinçle algılar dünyayı.

Öykünün kaynaklarına gelince, "Gözlük" 1836'da *The New Monthly Belle Assemblée*'de yayımlanan "The Mysterious Portrait"ten (Gizemli Portre) esinlenmiş gibidir. Bu öyküde genç bir Fransız, Champs Élysées'de düşürülen minyatür bir portrede yüzünü gördüğü bir kadına âşık olur. Kadın delikanlının baabaanesi çıkar; portre kadının gençliğinde boyanmıştır elbette. İkinci bir kaynak 1837'de *Knickerbocker Magazine*'de yayımlanan "The Blunderer" (Çam Deviren) olabilir. Bu öyküde de miyop bir delikanlı, bazı tuhaf Fransız şiveleri ve birçok benzer olay görürüz. Öykünün bir başka kaynağının da Thomas Haynes Bayly'nin 1838'de yayımlanan "You Can't Marry Your Grandmother" (Babaannenizle Evlenemezsiniz) adlı farsı olduğunu düşünebiliriz. Poe'nun öyküsünün bazı öğelerini burada da buluruz. Poe zaman zaman parodi amacıyla başka metinlerden ödünç alır, ancak karikatürvari gülünç bir metin ortaya çıkarmak için modelinin sakarlıklarını iyice aşırıya vardırır.

Şehrazat'ın Bin İkinci Gece Masalı

İlk olarak Şubat 1845'te *Godey's Magazine and Lady's Book*'ta, sonra 25 Ekim 1845'te *The Broadway Journal*'da yayımlanmıştır.

Satir, gerçek, abartma, azımsama karışımı bir *humor* olan bu öykü, Poe'nun, kurmacanın gerçeklikten daha tuhaf olduğunu kanıtlamak amacıyla giriştiği en başarılı denemelerden biridir.

Bu öyküde Poe, çağdaş dünyanın bir dizi harikasını tanımlamaktadır. Sonu beklentilere ters düşse de öykü eğlencelidir. Poe çağının bilimsel ilerlemelerinden ve mekanikteki başarılarından gurur duymaktadır.

En tanınmışları "Ali Baba ve Kırk Haramiler", "Gemici Sindbat" ve "Alaaddin'in Sihirli Lambası" olan *Binbir Gece Masalları* Antoine Galland'ın İstanbul ve Kahire'de yaptığı araştırmalardan (1704-1714) sonra Fransızcaya çevrilerek tüm Avrupa'da tanındı.

Binbir Gece Masalları'na karşı büyük bir ilgi duyan Poe, Joseph M. Field'in *St. Louis Weekly Reveille*'de 18 Kasım 1844'te yayımlanan "Taşlaşmış Orman" makalesini okuduktan sonra bu öyküyü yazmaya karar verdi.

Öyküde verilen bilgilerin çoğu günlük gazete ve dergilerden ve "Bir Haftada Üç Pazar" adlı öyküsünde Poe'nun eleştirdiği Dr. Dionysius Lardner'in "Course of Lectures"ından alınmadır.

Bir Mumya ile Küçük Bir Tartışma

İlk olarak Nisan 1845'te *American (Whig) Review*'da, sonra 1 Kasım 1845'te *The Broadway Journal*'da yayımlanmıştır.

Öykünün konusu, hiyeroglifin okunmasına olanak sağlayan Reşit Taşı'nın (Rosette Stone) 1799'daki keşfinden sonra eski Mısır'a karşı duyulan çılgınca ilgidir.

Öykünün kaynakları arasında 1832'de *Evening Mirror*'da yayımlanan "Letter from a Revived Mummy" (Dirilen Bir Mumyadan Gelen Mektup), George Robins Gliddon'un Nisan 1843'te *New World*'de yayımlanan "Ancient Egypt"i (Eski Mısır), 21 Aralık 1841'de *New York Tribune*'de yayımlanan ve John Gardner Wilkonson'un "Manners and Customs at the Ancient Egyptians"ını (Eski Mısırlılarda Ahlâk ve Gelenekler) eleştiren bir makale, Ippolito Rosellini'nin benzer bir kitabı (1840), imzasız olarak yayımlanan "Egyptian history deduced from monuments still in existence" (Varlığını Sürdüren Anıtlardan Çıkarsanan Mısır Tarihi, 1841) ile *Encyclopedia Americana*'daki mumyalar ve mumyalama ile ilgili makaleleri sayabiliriz.

Bu öykünün teknolojik gelişmenin doğurduğu iyimserliğin eleştirisi olduğu söylenebilir. "Şehrazat'ın Bin İkinci Gece Masalı"yla aynı dönemde yazılan bu öykü benzer bir temayı işlemektedir. Şehrazat'ta peri masallarına alışkın kral, bilimin ve modern teknolojinin "kurmacadan daha tuhaf" örneklerine inanmayı reddeder. Teknolojik gelişme Mumya'ya ise son derece sıradan görünür, zira onun kendi uygarlığı çok daha büyük harikalar yaratmıştır.

Doktor Katran ile Profesör Tüy'ün Sistemi

İlk olarak Kasım 1845'te *Graham's Magazine*'de yayımlandı. "Blackwood Tarzı Bir Makale Nasıl Yazılır" ve "Bir Aksilik" ile birlikte Poe'nun en komik öykülerindendir. Komiklik daha çok anlatıcının hastaneyi delilerin ele geçirmiş olduğunu bir türlü anlayamamasından ileri gelmektedir.

Öykünün kaynakları arasında N. P. Willis'in iki ayrı makalesi bulunmaktadır. Willis 1832 yılında Sicilya'da Palermo'da bulunan bir akıl hastanesine yaptığı ziyareti anlatır. Delilerin büyük bir özgürlük içinde yaşadıklarını, yemek pişirip, ça-

maşır yıkadıklarını, dekorasyonla uğraştıklarını gördüğünü yazar. Akıl hastanesini yöneten Sicilyalı Baron, yönetiminin sırrını "iş ve sürekli şefkat" olarak açıklar ve "*Je suis le premier fou*" (Ben delilerin en başta geleniyim) diye ilave eder.

Charles Dickens *American Notes for General Circulation*'da (Genel Okur İçin Amerika Notları) South Boston ve Hartford'daki akıl hastanelerini anlatır. Yazara göre hastanelerin yöneticisi "delilere bile güvenmek gerektiğini" göstermek istemiştir.

Bazı eleştirmenler, kölelere çok fazla özgürlük verilmesinin tehlikelerine işaret etmek için Poe'nun bu öyküyü yazdığı görüşündedirler. Köleliğe karşı çıkanlar Güneylilerin kölelerine insanca davranmadığını söylüyorlar, Güneylilerse bunun çalışan tek sistem olduğu yanıtını veriyorlardı. Katran ve tüy, güneyde yakalanan kölelik karşıtlarına uygulanan cezaydı.

Nefesini Yitirmek

İlk defa 1832'de "Kesin Bir Kayıp" adıyla *Philadelphia Saturday Courier*'de, sonra gözden geçirilerek 1835'te "Nefesini Yitirmek" adıyla *Southern Literary Messenger*'da yayımlandı.

"Nefesini Yitirmek" Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling'in (1775-1854) aşkınsalcılığına yöneltilmiş bir satirdir.

Öykünün kaynakları arasında Adelbert von Chamisso'nun (1781-1838) gölgesini Şeytana satan bir adamın öyküsünü anlattığı *Peter Schlemihl'in Garip Öyküsü* (1814) ve Voltaire'in *Candide*'inden, asılarak idam edilen Dr. Pangloss'un bir cerrah tarafından kesilip biçilirken dirildiği anlatılan bir bölümünü sayabiliriz.

Öykünün Freudcu eleştirmenleri (başta Marie Bonaparte elbette) öykünün kastrasyon korkusu ve cinsel gücünü yitirme korkusu olarak okunması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

Ancak öykünün "nefesin" bir diğer anlamıyla "ruh" ile ilgili olabileceği de gözden uzak tutulmamalıdır. Başlangıçta "ruh" ve "can" sözcükleri "nefes" sözcüğüyle anlamdaştı, zira nefes bedeni terk ettiğinde beden ölür. Poe'nun ruha gösterdiği derin ilgi de unutulmamalıdır. "*Blackwood Tarzı Bir Makale Nasıl Yazılır*"da Psyche Zenobia "tepeden tırnağa" ruhtur ve Psyche de can veya ruh demektir.

"Nefesini Yitirmek" insanların aptallığı ve ölümün dehşeti üzerine satirik bir söylev; tiyatrodaki fars etki ve araçlarını öyküde denemesiyle de ilginç bir edebi denemedir.

Gölge

İlk defa 1835'te *Southern Literary Messenger*'da, daha sonra da 1840'ta *Tales of the Grotesque and Arabesque* içerisinde yayımlandı.

Poe'nun en iyi öykülerinden biri kabul edilen bu çok kısa öykünün üslubunun Kral James Incili'nin, Bulwer-Lytton'un, De Quincy'nin, Macpherson'un *Ossian*'ının ve Coleridge'in *Wanderings of Cain*'inin (Kabil'in Başboş Gezintileri) üsluplarının bir karışımı olduğu ileri sürülmüştür.

Burton Pollin, "Gölge"nin Thomas Moore'un *The Epicurean* adlı yapıtının bir bölümü üzerine kurulmuş olduğunu söylemektedir. Poe'nun "Sessizlik" adlı öyküdeki gibi burada da bir başkasına ait malzemeyi nasıl ustalıkla işleyebileceğini göstermek istediğini düşünenler vardır. Öykünün kaynaklarından bir başkası da Poe'nun büyük bir hayranlık duyduğu Jacop Bryant'ın *Mythology*'sidir.

"Zoilus" adı muhtemelen Bryant'ın "Coilus"undan gelmektedir. Ayrıca "Oinos"un kaynağı da Bryant gibi görünmektedir. Oinos ve Zoilus gibi adlar aklı Poe'nun "Eiros ve Charmion", "Monos ve Una" adlı öykülerini getirmekte ve öykünün bir yeniden doğuş miti olarak okunabileceğini düşündürmektedir.

"Gölge" sözcüğü Poe'nun yeğlediği sözcüklerden biridir ve onu birçok yerde farklı anlamlarda kullanır: hayalet, karanlık, korku, ölüm ve bilinmeyen gibi. Bu sözcüğü belki en ustalıkla "El Dorado" adlı şiirinde kullanmıştır.

Kral Veba

İlk defa 1835'te *Southern Literary Messenger*'da sonra gözden geçirilerek 1845'te *Broadway Journal*'da, daha sonra bir daha gözden geçirilerek *Works*'ün 1850 basımında yayımlanmıştır.

Mizah ve dehşetin ahenksiz bir karışımı olan "Kral Veba" Poe'nun en şaşırtıcı öykülerinden biridir ve ilk yayımlandığından beri okurlarını hem şaşırtmış hem de rahatsız etmiştir. Poe, öyküyü defalarca düzeltmesine karşın onu "Kızıl Ölümün Maskesi" denli başarılı bir öykü haline getirememiştir.

Bu öykünün kaynakları arasında Nisan 1811 tarihli *London Naval Chronicles*, N. P. Willis'in bir Paris gazetesinde yayımlanan bir makalesiyle Benjamin Disraeli'nin *Vivian Grey*'i (1836) sayılabilir.

Poe, alegoriyi sevmezdi ya da en azından sevmediğini söylerdi. Bu öyküdeki karakterlerin kimleri temsil ettiği bilinmektedir. Ancak bugün kimsenin tanımadığı bu kişilerle öykü karakterlerini tek tek eşlemek yerine Kral Birinci Veba'nın

yedinci Amerikan başkanı Andrew Jackson (1767-1845) olduğunu söylemekle yetinelim. Poe'nun bu öyküyle alegori biçimini alaya aldığı söylenebilir.

Hans Pfaall Diye Birinin Benzersiz Serüveni

İlk olarak Haziran 1835'te *Southern Literary Messenger*'da "Hans Pfaall - Bir Hikâye" adıyla, sonra da 1840'ta *Tales of the Grotesque and Arabesque*'te sadece "Hans Pfaall" adıyla yayımlanmıştır. Ancak Griswold'un yayımladığı baskıda bugün kullanılan "Hans Pfaal Diye Birinin Benzersiz Serüveni" adını almıştır.

"Hans Pfaall" birçoklarınca ilk gerçek bilimkurgu öyküsü kabul edilmektedir, ancak öykünün "şaka" niteliği ağır basmakta ve fantastik unsurların aleyhine çalışmaktadır.

Edebi düzeyde "Hans Pfaall" iflas eden ve alacaklılarından kurtulmak için bir aya yolculuk öyküsü uyduran körük tamircisini anlatmaktadır. Bir başka düzeyde, aynı problemlerden kaçmanın bir başka yolu olan bir düş yolculuğudur. Bir başka düzeyde metafizik spekülasyonlar türünde bir *satir*dir.

Bir başka yoruma göre de "Hans Pfaall" Poe'nun sevmediği ve değersiz bir politikacı saydığı Başkan Andrew Jakson döneminin ve o dönem yaşantısının alegorik parodisidir.

Poe öykülerindeki yıldızlarla ilgili çok sayıda göndermeden ve *Eureka* (1848) adlı karmaşık kozmolojisinden de anlaşılabilceği gibi, hayatı boyunca astronomiye karşı büyük bir ilgi duymuştur.

"Hans Pfaall"ın başlıca kaynağı Sir John Herschel'in *Treatise on Astronomy*'sidir (1834). Herschel (1792-1871), ünlü gökbilimcisi William Herschel'in (1738-1822) oğludur. Baba-oğul, çağdaş gökbilimin temellerini atmışlardır.

Bir başka olası kaynak, insanın soğuk, havasız boşluğu aşarak aya ulaşabileceğini ileri süren ilk çağdaş kitaplardan biri olan *A Voyage to the Moon* (Aya Yolculuk, 1827) adlı kitabı Joseph Atterly adıyla yazan George Tucker'dır (1775-1861).

Poe'nun kitabının yayımlanmasından üç hafta sonra *New York Sun*'da Richard Adam Lock'un "Discoveries in the Moon" (Aydaki Keşifler) adlı öyküsü yayımlandı. Öykü, Poe'nun öyküsündekilere benzer birçok noktayı içeriyordu. Poe'nun intihal konusunu kafasına takmasına karşın, Lock'un öyküsü bir aya yolculuk öyküsü olmayıp ayın yüzeyinin teleskopla gözlemlenmesine ilişkin bir öyküdür.

Sessizlik

İlk defa 1838’de “Siope - Bir Masal” adıyla *Baltimore Book*’da yayımlandı. Poe’nun en şaşırtıcı öykülerinden biridir, çünkü bir öykü anlatıyor gibi görünürken bugün hâlâ çözülememiş bir gizemle bitiverir. Bununla birlikte Poe bazı ipuçları bırakmıştır. Bunlardan birisi “Sone - Sessizlik” adlı şiiridir:

Varlıklar vardır – çifte yaşamları olan,
Cisimsiz şeyler, bu çifte varlığın
Madde ve ışıktan doğan bir tipi
Kendini maddi ve manevi şeylerde gösterir.
Çift yüzlü bir sessizlik vardır –deniz ve sahil–
Beden ve ruh. Biri, çimlerle yeni kaplanmış
İssiz yerlerde bulunur; dinsel törenlerle yapılan bağışlamalar,
Bulanık insani anılar ve gözyaşı dolu bir irfan
Onu korkusuz kılar: Onun adı “Artık yok.”
O cisimleşmiş Sessizliktir: Ondan korkma!
Kötülüğün gücüne sahip değildir;
Ama olur da aceleci bir yazgı (vakitsiz bir kismet)
Karşılaştırırsa seni onun gölgesiyle (insan ayağı basmamış
İssiz bölgelerde dolaşan adsız hava perisiyle)
Ruhunu Tanrı’ya emanet et!

(1839-1845)

Bu şiirin kendisi de Thomas Hood’un (1799-1845) iki sonesine, *Silence* (Sessizlik) ve *Sonnet: Death* (Sone: Ölüm) borçlu görünmektedir.

Poe öyküsünün 1838 tarihli ilk versiyonunu kendi şiiri *Al Aaraaf*’tan (Araf) iki dizeyle başlatmıştı: “Dünyamız bir sözcükler dünyasıdır: Sükûnete / ‘Sessizlik’ diyoruz – ki sözcüklerin en basitidir bu.”

Öykünün izleği gerçekliğe –ne kadar olanaksız ya da korkunç olursa olsun herhangi bir gerçekliğe– tutunan insan gibi görünmektedir. Çünkü alternatifi yaşamayı olanaksız kılacak denli korkunçtur.

Öykünün kaynakları Bulwer-Lytton’un “Monos and Daimonos, a Legend” (Monos ve Daimonos, Bir Efsane) adlı öyküsüyle Jacob Bryant’ın “The Mythology”si gibi görünmektedir. Poe Bulwer-Lytton’dan kayayı, yalnız insanı, şeytanı, vahşi hayvanları ve hatta bazı sözcükleri ödünç almıştır. Durum böyle olmakla birlikte Poe’nun malzemeyi kullanış tarzı, çok uzun ve daldan dala atlayan orijinal öyküden çok üstündür.

Her ne kadar kaynaklarıyla eğleniyor, popüler editör ve yazara takılıyor olsa da Poe'nun niyetinin bu kadar basit olmadığını söyleyebiliriz; öykünün tonu inkâr edilemeyecek denli ciddidir. "Sessizlik" sadece Bulwer-Lytton'un "Monos and Daimonos"unun bir parodisi değil, hiç değilse kısmen Bulwer'in kullandığı aynı malzemeden nasıl güçlü bir öykü yaratılabileceği hususunda bir derstir de.

Bryant, "Mythology"sinde bir taş veya yüksek yerlere tapınma geleneğini açıklar. Demonlara ve ölmüş kişilerin ruhlarına tapınma geleneğinden söz eder. Poe'nun su aygırları ve nilüferleri Bryant'da açıklanmıştır. "Böylece timsah ve su aygırı Eski Mısır'ın amblemi olmuştur, zira Nil taşıdığı zaman onlar da sularla birlikte yükselirler ve sele üstünlük sağlarlar. Mısır nilüfer çiçeği de (lotus) aynı nedenle saygı görür." Bryant'a göre eski Mısır ritüellerinde su içinde tutulan bir kişi bulunur. Öyküde geçen "Libya", "Dodona", "Mecusi" ve "Sibil"ler ağırlıklı olarak Bryant'ta ele alınmıştır.

Öykünün ilk başlığı olan "Siope"nin (Yunanca 'sessizlik') "Poe is" (Poe'dur) için bir anagram olması ve Poe'nun kendi şiirinden imgeler içermesi nedeniyle bu öyküde Poe'nun kendisinin anlatıldığı da ileri sürülmüştür.

Poe, kutsal kitapların üslubuna yakın bir üslup yaratmak amacıyla bu öyküde tümcelerın çoğunu "ve" ve "sonra" ile başlatmıştır.

Eiros ile Charmion'un Sohbeti

İlk olarak Aralık 1839'da *Gentleman's Magazine*'de, sonra 1840'ta *Tales of Grotesque and Arabesque*'te, daha sonra 1 Nisan 1843'te "Dünya'nın Yok Oluşu" adıyla *Saturday Museum*'da ve 1845'te *Tales*'da yayımlandı.

Çağdaş Batı toplumları sanatı açıkça bilimden, bu ikisini de dinden ayrı tutarlar. Oysa eski dönemlerin "şairi", Poe'nun ve birçok çağdaşının, özellikle de Shelley'in sanatçıyı koymak istedikleri yerdeydi: Din adamıydı, kâhindi, sanatçıydı ve bilim adamıydı. Bu yüzden, Poe'nun Incil'deki bir kehanetin gerçekliği konusunda bir öykü yazmasında ve dünyanın "ateşle" yok olmasının mekanizmasını "bilimsel" bir temelde anlatmasında şaşırtıcı bir yan yoktur. Poe'nun böyle bir konuda bir öykü yazmasında, Halley kuyruklu yıldızının 1835'te görünmesiyle o günlerde çok rağbet gören kuyruklu yıldız tartışmalarının rolü olduğu elbette görmezden gelinemez.

Öykü, Incil'in kehanetinin kelimesi kelimesine doğru olduğunu ileri sürmektedir. Ancak Poe, kehanetin sadece gerçek şairlere vergi bir yetenek olduğu inancındadır, ikinci olarak da kehanetin gerçekleşmesi ve evrenin anlaşılması sadece ve sadece "materyalist" temellerde mümkündür. Kısacası, olacak her şeyin fiziksel bir açıklaması vardır. Ayrıca dikkat edilmelidir ki, ne Eiros ne de

Charmion, İsa'ya olan inançları sayesinde kurtulmuş olduklarını ileri sürerler. Öykü kahramanlarının isimleri de Roma döneminin "okült" dinlerini akla getirir.

Öykünün akıldan çok sezgiye önem veren yanı gözden kaçırılmamalıdır. Eiros'un anlattığına göre kuyruklu yıldızın yaklaşması üzerine insanlar aklın sesine kulak vermeye başlarlar ama bu hiçbir işe yaramaz. Akıl, tek başına, problemleri çözmez. Poe'nun Dupin'li polisyelerinde, Polis Müdürü yalnızca tündengeleme ve mantığa başvururken, Dupin çalışma odasına çekilir, lületaşı piposundan iki nefes üfler ve gerçek "içine doğar". Kozmik ölçekli bu öyküde de sezginin önemi vurgulanır. Bu öykü ayrıca 19. yüzyılın pozitif bilimlerde ve teknolojideki başarılarıyla övünülen öykülerle, sözgelimi "Şehrazatın Bin İkinci Gece Masalı" ve "Mellonta Taunta" ile karşılaştırılabilir.

Bir Haftada Üç Pazar

İlk defa *Philadelphia Saturday Evening Post*'ta 27 Kasım 1841'de "Art arda pazarlar" adıyla yayımlandı, 10 Mayıs 1845'te *Broadway Journal*'da yeniden yayımlanırken üzerinde büyük ölçüde değişiklikler yapıldı.

Poe'nun bir tek *basit* aşk hikâyesi yazmış olduğu söylenebilseydi, o hiç kuşkusuz bu olurdu. Sona doğru görülen hareketlilik dışında oldukça gösterişsiz olan bu öykü üzerinde eleştirmenlerce pek durulmamış, Poe'nun melodramatik yanlarını yeğleyen okurlarca pek okunmamıştır.

Bu öyküyü yazma fikrini Poe'ya muhtemelen 29 Ekim 1841'de *Philadelphia Public Ledger*'da yayımlanan A.H. Quinn, F.N. Cherry imzalı "Three Thursday in One Week" (Bir Haftada Üç Perşembe) adlı kısa fıkra ya da bir ay önce aynı dergide yayımlanan zaman olgusuyla ilgili başlıksız bir makale vermiştir. Fransızca'da 17. yüzyılın başlarına kadar kullanılan "semaine de quatre jeudis" (dört perşembeli hafta) şeklindeki eski atasözünden hareketle de yazılmış olabilir bu öykü. Öte yandan öykünün oldukça otobiyografik olduğu da görülüyor. Kate'in yaşı az çok Virginia Clemm'in evlendiği zamanki yaşına uyuyor; Rumgudgeon Amca aynı zamanda hem John Allan'ı hem de üvey kız kardeşinin kocası Neilson Poe'yu akla getiriyor.

"Bir Haftada Üç Pazar", Poe'nun İspanyolcaya çevrilen ilk öyküsüdür. 15 Şubat 1857'de Poe'nun adından söz etmeksizin Madrid'de *El Museo Universal*'de yayımlanmıştır.

Jules Verne'in *Seksen Günde Devriâlem*'i yazarken bir gazete haberinden esinlendiği hep söylenmiştir. Ancak Poe'nun eserlerini yakından tanıyan, ondan çok etkilenen, hatta "Arthur Gordon Pym'in Öyküsü"ne bir devam romanı, *Buzlar Sfenksi*'ni yazan Verne'in bu öyküden habersiz olduğu düşünülemez.

Eleonora

İlk defa 4 Eylül 1841'de *Boston Notion*'da ve 18 Eylül 1841'de *New York Weekly Tribune*'de öykünün *The Gift*'tin 1842 yılı sayısı için yazıldığına ilişkin bir cümleyle yayımlanmış, sonra da *The Gift*'in Eylül 1841 sayısında yer almıştır. Öykü aynı yıl iki ayrı dergide daha sonra da, 1842 ve 1845 yıllarında daha başka dergilerde yayımlanmıştır.

"Eleonora" Poe'nun "Sessizlik", "Gölge", "Peri Adası" gibi düzyazı şiirleri tarzında yazılmış en romantik öykülerinden biridir. Poe öykünün sonundan tatmin olmamıştır. Güzel bir konunun aceleye getirildiği için berbat edildiğini düşünmektedir. Ancak Poe'nun kadın erkek ilişkileri üzerine diğer öykülerine kıyasla daha "kusursuz" bir aşkın varlığını sezen eleştirmenler pek de aynı fikirde değildir.

Öykü, Samuel Johnson'ın *Rasselas*'ındaki (1759) "Mutlu Vadi" örnek alınarak yazılmıştır. Ayrıca Bernardin de Saint-Pierre'in *Paul ve Virginie*'siyle de (1788) arasında paralellikler mevcuttur. Poe bu öyküyü yazarken Disrali'nin *Mejnoun and Leila*'sını da (*Romances*, 1803) gözden uzak tutmamış olsa gerektir.

Öyküdeki birçok ayrıntının otobiyografik olduğu açıkça görülmektedir.

Monos ile Una Arasında Karşılıklı Konuşma

İlk olarak Ağustos 1841'de *Graham's Magazine*'de, sonra 1845'te *Tales*'da yayımlandı.

Poetik zekâ ile ilgili pasaj, Poe'nun felsefi bakış açısını anlamak bakımından önemli bir role sahiptir. Poe'ya göre hayal gücünden yararlanan poetik zekâ evren hakkındaki bilgilerimizin gerçek kaynağıdır, "yardım almayan zekâ" güçsüzdür; "ilerleme" yanıltıcıdır. Poe, büyük bir cüretle Incil'in Cennetine "mistik bir mesel" demektedir, çünkü bir okültist ya da mistik için hakikat anlatılması ya da "açıklanması" olanaksız bir şeydir. Kişi kendi deneyleriyle hakikati kavramalıdır; hakikat, bir sisteme bağlanacak bir şey olmaktan çok, evrenin birliğinin ve kutsallığının toptan kavranmasıdır. Bu yüzden mistik kutsal yazılar, bilimsel bir nesir şeklinde değil, bir mesel şeklinde kaleme alınır.

"Sanat... bir kez tahta kurulduktan sonra," diye başlayan pasaj "Sanat"a saldırıyor gibi görünmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki, Poe burada güzel sanatları değil, "doğa"ya egemen olmamızı sağlayan becerileri kastetmektedir; sonra Poe, bizim kültürümüzün sanatçının rolünü eksik tanımladığına inanmaktadır.

Evreni kutsal bir bütünlük olarak gören kültürlerde, sanatçı aynı zamanda din adamı, kâhin ve bilim adamıydı. Bu yüzden Poe, insanın bakış açısının bütüncül olduğu, bölmelere ayrılmadığı o dönemlere altın çağ gözüyle bakmaktadır.

İnsanın ölümden sonraki duygularıyla ilgili ayrıntılı pasaj Poe'nun felsefesiyle tutarlıdır. Ölüm, Poe'nun çağdaşları için bir takıntıydı. Bu yüzden bilincin ölümün ötesinde de devam edeceğini ileri süren bir öykü potansiyel olarak rahatlatıcı ve esin vericidir.

Aslında "Monos Ile Una Arasındaki Karşılıklı Konuşma" bilginin sınırları ve ölümün olumlanması üzerine bir denemedir.

Balon Şakası

İlk olarak 13 Nisan 1844'te *The Extra Sun*'da, 14 Nisan 1844'te de *New York Sunday Times*'da yayımlanmıştır.

1836'dan sonra insanlı balon uçuşlarına karşı büyük bir ilgi doğdu. Baloncular durmadan yükseklik, hız ve mesafe rekorları deniyorlardı.

Sansasyonel bir başlıkla hakiki bir gazete makalesi olarak yazılan bir yazıdan yola çıkan bu öykü, Monck Mason'un *Account of the Late Aeeronautical Expedition from London to Weilburg, accomplished by Robert Holland, Esq., Monck Mason Esq., and Charles Green, Aeronot*'undan (Robert Holland Beyefendi, Monck Mason Beyefendi ve Balon Pilotu Charles Green tarafından Londra'dan Weilburg'a Bu Yakınlarda Yapılan Hava Seyahati Hakkında Monck Mason'un Anlatısı, 1836) büyük ölçüde yararlanmıştır. 1840 yılında *Burton's Gentleman's Magazine*, Green'in Atlantik'in balonla geçilebileceği yolundaki inancını dile getirmiştir, ancak bu 20. yüzyıldan önce başarılamaştır.

Öykünün bir başka olası kaynağı 21 Haziran 1843'te *Dollar Newspaper*'da yayımlanan John Wise'in hidrojen doldurulmuş bir balonla doğu yönünde esen bir rüzgârdan yararlanarak Atlantik'i üç günde geçme planlarını anlatan bir makale olabilir.

Alexander's Express Messenger'ın 21 Şubat 1844 tarihli sayısında Monck Mason'un Adelaide Gallery'de sergilenmekte olan en son model hava aracını anlatan "Another Aerial Machine" (Farklı Bir Hava Makinesi) başlıklı bir yazı yayımlandı. Yazı Mason tarafından imzasız olarak yayımlanmış olan *Remarks on the Ellipsoidal Balloon propelled by the Archimedian Screw, described as the New Aerial Machine*'den (Yeni Hava Makinesi'nde Tanımlandığı Gibi Arşimet Vidası ile Hareket Ettirilen Elipsoidal Balon Hakkında Açıklamalar, 1843) büyük ölçüde kopya edilmişti.

1844 Mayıs'ında *Columbia Spy*'da Poe şöyle yazıyordu: "'Balon Şakası', Locke'un 'Ay Öyküsü'nden bu yana görülmemiş derecede bir sansasyon yarattı. Haberin verildiği sabah (cumartesi) 'Sun' binasını çevreleyen meydan kelimenin tam anlamıyla abluka altına alındı, güneşin doğmasından kısa bir süre sonrasından başlayarak öğleden sonra saat ikiye kadar binaya girmenin ya da çıkmanın imkânı yoktu. Gazetenin normal nüshası, haberin henüz geldiğini, saat onda hazır olacak ikinci baskıda haberin ayrıntılarının verileceğini yazıyordu. Bir gazete nüshası elde edebilmek için insanların bu kadar heyecana kapıldıklarını ömrümde görmemiştim. Gazete sokağa çıkar çıkmaz çok yüksek fiyatlardan satılmaya başladı, kuşkusuz gazete satıcısı çocuklar tahminlerin ötesinde bir kâr sağladılar bundan; tek bir nüsha için yarım dolar ödendiğini gördüm, genellikle bir şiline satılıyordu. Bütün gün boş yere bir nüsha ele geçirmeye çalıştım. Ama ikinci baskıyı okuyanların yorumlarını dinlemek son derece eğlenceliydi."

Öte yandan Thomas Low Nichols öyküyü başka türlü anlatıyor: "Bir gün (Poe) dâhice bilimsel bir şakasını elli dolara bir dergiye sattı. Yayımcı şakayı dergisinin ikinci baskısında yayımladı. Ama bu arada içtiği şarabın etkisiyle Poe, yayımcının kapısı önünde dikilip, toplanan kalabalığa bu ikinci baskının bir 'şaka' olduğunu anlatmaya başladı. Kalabalık dağıldı ve derginin satışı düştü; başarısızlığın nedenini öğrenmek için dışarı çıkan basımcı, yazarın kalabalığa gerekli bulduğu açıklamaları yapmakta olduğunu gördü." (*Poe Studies*, 1972, cilt 5; s. 48-49)

Atlantik'i aşan ilk hava gemisi (güç ünitesi bulunan ve yönetilebilen bir balon) İngiliz yapımı R₃₄ idi; 1919 yılında Atlantik'i 75 saatte aştı.

Jules Verne *Balonla Beş Hafta*'da (1863) böylesi okyanus ötesi bir yolculuğu anlatırken Atlantik'i ilk defa, motorsuz bir balonla 17 Ağustos 1978'de üç Amerikalı geçti.

Bir Uyanık-Uyurla Sohbet

İlk olarak Ağustos 1844'te *Columbian Magazine*'de, sonra 1845'te *Tales By Edgar A. Poe*'da yayımlanmıştır.

İlk defa "Engibeli Dağların Öyküsü"nde değinilen mesmerizm ya da ipnoz, burada geliştirilerek öykünün ana eksenini olmuştur.

Friedrich Anton Mesmer (1733?-1815) aslında manyetizma ilkesini tinsel yanı olmayan, salt fiziksel bir gerçek olarak gören bir bilim adamıydı.

Birçoklarının ipnotik transta "Öte Taraf"a giden bir yol, ölümlü dünyanın ötesindeki bilinmeyen bölgeye bakan bir pencere bulmaları yüzünden Mesmer'in görüşlerini tıbbi uygulama umudu suya düştü.

Mesmerizme olan bu yoğun ilgi, bilim çevrelerinde bir kuşkunun doğması-na yol açtı ve ancak yüzyılın ikinci yarısında bir araç olarak Jean Martin Charcot (1825-1893) tarafından yeniden canlandırıldı ve öğrencisi Sigmund Freud’a aktarıldı.

Poe’nun zamanında mesmerizm, her biri bilimsel bir temele dayandığını sav-layan üç ayrı dala ayrılmış, daha doğrusu evrilmişti: Kişilerin ya da doğal kay-nakların çok uzaktan bile hassas insanları etkileyebileceğini ileri süren *Akışkan Kuramı*; birçok dinsel hizbe ayrılmış olan *Zihinsel İyileştirme* hareketi ve fizik-sel beden manyetizması kuramını ileriye görme, görünmeyeni görme gibi, bi-zim dünyamızın dışındaki bir dünyayı işaret eden daha başka yeteneklere ka-dar geliştiren *Spiritüalizm*.

Mesmerizmi Amerika’ya Fransız manyetizmacı Charles Poyen, 1838’de New England’da verdiği derslerle tanıttı. Poe da on dokuz yaşındaki Andrew Jack-son Davis’in New York’ta verdiği benzer seminerlere katıldı. Davis, trans halin-deyken dikte ettirdiği konuşmaları, daha sonra *Principles of Nature, Her Divine Revelations, and a Voice to Mankind* (Doğanın İlkeleri, İlâhi İfşaatı ve İnsanlığa Bir Söz) adıyla kitaplaştırdı (1847).

Davis, birçok vesileyle Poe hakkında olumlu laflar söylemişse de Poe onun-la ilgili aynı düşüncede değildir; Davis’i “Mellonta Tauta”da Martin Van Buren Mavis (bazen de Poughkeepsie Kâhini) diye alaya alır.

Engelibeli Dağların Öyküsü

İlk olarak Nisan 1844’te *Godey’s Magazine and Lady’s Book*’ta, sonra da 29 Kasım 1845’te *The Broadway Journal*’da yayımlanmıştır.

Öykü, Poe’nun en sevdiği konulardan biri olan metempsirosis ya da reenkar-nasyon (ruhun başka bedenlere geçişi, ruh göçü) konusu etrafında dönmek-tedir. Ayrıca öykünün yazıldığı dönemlerde çok ilgi çeken mesmerizm (ipnotiz-ma, manyetizma) de öyküye dahil edilmiştir.

Öykünün kaynakları arasında T.P. Macaulay’ın “G.R.Gleig’s Memoirs of the Life of Warren Hastings” (G.R. Gleigs’in Warren Hastings’in Hayatına Da-ir Anıları) üzerine denemesi ile Banâres Ayaklanması’nı ayrıntılarıyla anlatan “Anılar”ın kendisi bulunmaktadır.

Ayrıca Poe’nun öyküsü ile Charles Brockden Brown’un “Edgar Huntley”si, Washington Irving’in “Rip Van Winckle”ı ve Sir William Temple’in “Of Ancient and Modern Learning” (Bilgi Üzerine) adlı denemesi arasında paralellikler bu-lunmaktadır. Bu deneme ruh göçü yoluyla Hindu inancı ve Platon’un felsefe-si arasında bir bağ kurmaktadır. Denilebilir ki, “Edgar Huntley”nin birçok baş-

ka yapının parodisi olması gibi bu öykü de “Edgar Huntley”nin *burlesque*’leştirilmesi hatta parodisidir.

Bedloe’nun yaşı pek belli değildir. Anlatıcı onun genç olduğunu söyler, ama zaman zaman da çok yaşlı görünmektedir. “Oldeb” olarak daha önce bir reen-karnasyon yaşamış olduğuna okuru hazırlamak için olsa gerek.

Benares Ayaklanması’yla ilgili bazı pasajlar Macaulay’ın makalesinden kelimeleri kelimesine aktarılmıştır.

Tuhaflik Meleği

İlk defa 1844’te *Columbian Lady’s and Gentleman’s Magazine*’de yayımlandı.

Poe’nun en suya sabuna dokunmaz görünen öyküleri bile çoğu kez bir satir içerir, özellikle de dayanaksızlıklarını, temelsizliklerini ilan eden fantezi, mesel, vb. ironik bir alt başlık taşıdıklarında. Burada da esas olarak aşkınsalcılara yöneltilmiş bir edebi satirle karşı karşıyayız. Ama hepsi bu kadar değil, rüyayla sonuçlanan çılgınca tesadüflerin gerçeküstücü sıralanışı, bu öykünün aynı zamanda edebi bir oyun olduğunu düşündürüyor: Sessiz filmlerde veya Poe zamanındaki tiyatrolarda oynanan komedilerde görülen türden tuhaf olaylar art arda geliyor.

Anlaşılması güç, yapmacıklı bir Alman argosu kullanan Melek, eserleri tesadüflerle ve olmayacak olaylarla dolu Bostonlu yazarların abartılı üsluplarını aklamak isteyen aşkınsalcı bir eleştirmene benzemektedir. Poe hem eleştirmenlerin hem de konularının parodisini yapmaktadır. Öykünün ilk paragrafındaki eserlerin listesi “çarpık veya dikkatsiz anlatı tekniklerinin” örnekleridir.

Sözcüklerin Gücü

İlk olarak Haziran 1845’te *United States Magazine and Democratic Review*’da, sonra da 25 Ekim 1845’te *The Broadway Journal*’da yayımlanmıştır.

Thomas Carlyle’in (1795-1881) *Boswell’s Life of Johnson* (Boswell’in Johnson Biyografisi) adlı denemesi 1832’de yayımlanmıştı ve Poe’nun öyküsü için bir “motto” oluşturuyordu. “Hiçbir şey ölmez, hiçbir şey ölemez. Ağzından çıkan en değersiz söz bile Zamana atılmış bir tohumdur ve Sonsuzluk boyunca büyür.” Poe, Carlyle’in denemesini çok iyi biliyordu ve özellikle bu fikir, Poe’nun benimsediği felsefi tavra çok uygun düşüyordu. Carlyle’in metninin *Kitabı Mukaddes*’in dilini andıran tonu da Poe’da yankı bulmuş olmalıydı.

Poe’nun metafiziğini anlamak isteyen okur için en önemli öykü bu öyküdür.

“Çünkü bunun ötesinde...” diye başlayan pasaj öykünün merkezini oluşturur, bu pasaj bir bakıma edebiyattaki romantik akımın da merkezinde yer alır. Çağdaş eleştirmenler genel olarak Oinos’un yaptığı hatayı yapmaktadırlar. Edebi bir sembol gördüklerinde onu bir “teşbih” olarak yorumlamaktadırlar; o şey temsil ettiği şey “gibi”dir. Onu bir “mecaz” olarak yorumladıklarında bile onun yalnızca bir şeyi “temsil ettiğini” varsayıyorlar. Ama Blake, Shelley ve Whitman gibi birbirinden farklı nitelikte insanları içeren Poe türü Romantikler sanata bilim, büyü ve kehanet gibi eski özelliklerini vermeye çalışıyorlardı. Oinos, çiçeklerin “inanılmaz güzellikte bir düş” gibi; volkanların “fırtınalı bir yüreğin tutkuları” gibi olmadığını öğrenmek üzeredir. Onlar aslında “gerçekleşmemiş düşler” ve “tutkular”dır.

M. Valdemar Olayındaki Gerçekler

İlk olarak Aralık 1845’te *American (Whig) Review*’da, sonra da 20 Aralık 1845’te *The Broadway Journal*’da yayımlandı.

Öyküyü en azından bir editörün geri çevirdiği bilinmektedir. Konunun niteliği göz önüne alındığında pek de şaşırtıcı değildir bu. Poe, okurların birçoğunun öyküyü gerçek zannetmelerine şaşırmıştır, ama gerçekçi anlatımı ve dönemin inançları da dikkate alınırsa bunda şaşıracak bir şey olmasa gerek.

Öykü, “Bir Uyanık-Uyurla Sohbet”in devamı niteliğindedir. Ölümün başlamasını durduran ipnoz temasına Poe, bildiği daha başka kaynaklardan bazı yeni malzemeler ilave etmiştir. Bu kaynaklar arasında Dr. Sidney Doane’ın Şubat 1845’te *Broadway Journal*’da yayımlanan ve ipnotize edilen bir kadından bir tümörün alınmasını anlatan mektubu ile Chuncey Hare Townsend’in ipnoz yoluyla bir hastanın ömrünün iki ay uzatıldığını anlatan *Facts in Mesmerism*’i (Mesmerizm Gerçekleri, 1844) sayılabilir. Bir başka kaynak da Justinus Andreas Kerner’in *Seeress of Prevorst*’udur (Prevorst Kâhini, 1845).

Poe’nun öyküsünden etkilenen yapıtlardan biri Jules Verne’in *Mathias Sandorf* adlı yapıtıdır. Bu romanda bir doktor manyetizma yoluyla bir gencin ölümünü geciktirmeye çalışır. Poe’dan etkilenen bir başka yapıt da H.P. Lovecraft’ın “Cool Air”idir (Serin Hava, 1928). Bu yapıt, ölümden sonra kendini dondurarak canlı kalmaya çalışan bir bilim adamıyla ilgilidir. Lovecraft’ın kurgusu tamamen farklı olmakla birlikte öykünün genel havası ve konuşmalar oldukça benzerdir.

“Valdemar” bir bilimkurgu dergisi olan *Amazing Stories*’in 1926’daki ilk sayısında “scientifiction” (türün, “Science fiction” adının kullanılmaya başlamasından önceki adı) nitelemesiyle yayımlandı.

Bu öyküden hareketle yazılan birçok bilimkurgu romanı, öyküsü (örneğin C.S. Lewis'in *That Hideous Strength*'i, (Şu İğrenç Güç, 1946) ve birçok film vardır. Filmler arasında 1960'da Arjantin'de yapıp 1965'te gösterime giren "Master of Horror (Masterpieces of Horror)" (Korku, Baş Yapıtları) ile Roger Corman'ın yönettiği 1962 yapımı "Tales of Terror (Poe's Tales of Terror)" (Dehşet Öyküleri) sayılabilir.

Sfenks

İlk defa Ocak 1846'da *Arthur's Ladies' Magazine*'de yayımlanan "Sfenks" pek az okunmuş ve eleştirilmiştir. Öykü her ne kadar onun bir ölçüde "Kızıl Ölümün Maskesi" ile karşılaştırılabilir, onun dehşetinden uzak olsa da. Bir salgın hastalıktan kaçan öykü kahramanı bir şatoya değil de bohem entelijansiyanın yeğlediği bir bölgede bir villaya sığınır. Öykü bir yanıyla da "Usher Malikânesinin Çöküşü"ne benzer. Gerçek dünyanın dehşetini temsil eden bir kötülükten (koler salgınından) uzakta tek başına bir konut. Akıl sağlığı artık yerinde olmayan Roderick Usher konuğuna var olmayan bir dehşeti okumanın sanatını öğretirken bu öykü tersini yapar, konuğuna dünyayı okumanın sanatını öğretir. Öykü bir kez daha hiçbir şeyin görüldüğü gibi olmadığına işaret eder. Aslında dünya dehşet verici değildir, onu öyle algılayan insan zihnidir.

Mellonta Tauta

1848 yılı başlarında yazılmış olmakla birlikte, derginin geciktirmesi yüzünden ilk olarak Şubat 1849'da *Godey's Lady's Book*'ta yayımlanmıştır. Poe, öyküyü "Şaşırtıcı Bir Mektup" adıyla yeniden yazarak "Eureka"nın sonuna eklemiştir (1848).

Poe "Tuhaflik Meleği"nde ve "Şehrazat'ın Bin İkinci Gece Masalı"nda olduğu gibi burada da demokrasinin yozlaşmasını ve ayaktakımının iktidara geçmesini eleştirmekte, Amerikalıların ilerlemeye tapınmasını alaya almaktadır. Dr. Thomas Holley Chivers'a 1844 tarihli bir mektubunda Poe, "İnsanoğlu bugün 6.000 yıl öncekinden ne daha akıllı ne daha mutludur; sadece daha aktiftir hepsi bu," diye yazıyordu.

Poe, gelecek üzerine yazılmış bazı Fransızca kitaplardan haberdar görünüyor. Bunlar arasında Sébastien Mercier'nin 1770 yılında basılan *L'an deux mille quatre cent quarante* (2440 Yılı, İngilizceye "2500 Yılı'nın Anıları" adıyla çevrilerek 1779'da yayımlanmıştır), Restive de la Breton'un *L'an deux Mille* (2000

Yılı, 1779) ve Barthélemy Enfantin'in *Mémoires d'un industriel de l'an 2440* (Bir Sanayicinin 2440 Yılı Anıları, 1829) sayılabilir.

Von Kempelen ve Buluşu

İlk olarak 14 Nisan 1849'da *The Flag of Our Union*'da yayımlanmıştır.

Poe 1848-1849 yıllarının altına hücumu ile eğlenmekteydi; bu öykünün insanların değerli metallere karşı duyduğu düşkünlük üzerine satirik bir eleştiridir.

Poe, yayımcı E. A. Duyckinck'e yazdığı bir mektupta "Kardeşinize bıraktığım Von Kempelen adlı öyküye bakacak olursanız, amacını hemencecik anlarsınız. Başından sonuna kadar öyküde gerçek olan tek bir sözcük bile yok; ama altına karşı duyulan heyecan konusunda böyle bir üslubun etkisiz kalmayacağını sanıyorum. Samimiyetle inanıyorum ki (en iyi eğitim görmüşler de dahil) on kişiden dokuzu (yayımlanmadan önce sızdırılmazsa) şakayı yutacak ve böylece altın-hummasında geçici de olsa bir kontrol sağlanacaktır..." (Mart 1849).

Poe, öykünün *New York Literary World*'da yayımlanmasını istiyor ve öyküye on dolar istiyor ya da "ne kadar ödeyebilirsiniz" diyordu. Ama öykü geri çevrildi ve onun kadar prestijli olmayan *The Flag of Our Union*'da on beş dolar karşılığında yayımlandı, ama Poe'nun umduğu etkiyi yaratmadı.

Deniz Feneri

Poe'nın üzerinde çalıştığı son öykü. Ölümünden tam doksan iki yıl sonra Thomas Ollive Mabbott tarafından bulunarak ilk defa 1942'de *Notes & Queries*'de yayımlandı.

Arthur Gordon Pym'in Öyküsü

Romanın ilk üç bölümü 1837 Ocak-Şubat aylarında *Southern Literary Magazine*'de tefrika edilmiş, daha sonra 1838'de *Harper and Brother*'da bütün olarak yayımlanmıştır. Yapıtın bu ilk baskısı *Gentleman's Magazine*'in bir eleştirmeni tarafından otantik bir yolculuğun eleştirisi sanıldığı için bazı bölümlerin gerçekliğe uymadığı savıyla kıyasıya eleştirilmiştir.

"Arthur Gordon Pym" in kaynakları arasında "Şişede Bulunan Mektup" un kaynaklarının yanı sıra J. N. Reynolds'un *An Address on the Subject of a Surveying Exploring Expedition to the Pacific Ocean and the South Sea*'sini (Pasifik

Okyanusu'na ve Güney denizlerine Yapılan Bir Araştırma ve Keşif Gezisi Üzerine Bir Söylev, 1836), Kaptan James Cook ve Kaptan James King'in *A Voyage to the Pacific*'ini (Pasifik'e Yolculuk, 1784) ve Archibald Duncan'ın *The Mariner's Chronicle*'ini (Denizcinin Güncesi, 1806) sayabiliriz.

"Arthur Gordon Pym" in, Poe'nun psikolojisini en derinden açığa vuran ve otobiyografik öğelerle dolu olduğu birçok eleştirmence dile getirilmiştir. Marie Bonaparte, Arthur'un (Kutsal Kâse'yi aramaya çıkan efsane kral) Edgar'a, Gordon'un Allan'a, nihayet Pym'in de Poe'ya karşılık geldiğini savlar. Romanın, umutsuz ve sonuçsuzca sürdürülen bir "yitirilen anne arayışı" olduğunu ileri sürer. Üstelik Pym'in babası saygın bir denizcilik malzemeleri tüccarı değil midir, tıpkı John Allan gibi?

Bachelard, olguların hattını izleyen ve düşlerin hattını izleyen ikili bir okumaya davet eder bizi ve romanı "insan yüreğinin büyük kitabı" olarak niteler.

Patrick Quinn'e gelince, o, Poe'nun yapıtında ve yaşamında sık sık ortaya çıkan isyanlar temasını temel alarak inceler yapıtı ve Pym'i trajik kahramanlar sınıfına sokar.

Harry Levin *The Power of Darkness*'ında (Karanlığın Gücü) Gordon Pym'i bir acemilik dönemi romanı sayar. Levin'e göre "*gecenin ucuna*" yapılan bu yolculuğun süt beyazı sulara son bulması ölümden ziyade, bir yeniden doğuşu simgeler.

Romanı değerlendirirken, yazıldığı dönemde kutupların ne kadar bilindiği (Jean Charcot'nun Güney Kutbu seferi ancak 1903-1910'da yapılacaktır) ve o dönemde revaçta olan "içi boş dünya" teorilerini de (John Cleves Symmes'in *Symzonia*'sını anımsayalım) göz önünde bulundurmak gerekir. 1851'de yazılacak olan *Moby Dick*'te Pym'deki birçok pasajın yansımasını bulmakta zorlanmayız. Bununla birlikte bunları bir esinlenme ve Melville'den Poe'ya bir selam, bir minnet gösterisi olarak almanın doğru olacağı kanısındayım. Yine de romanın "yenilikçi – yol açıcı" karakteri gözden kaçırılmamalıdır.

Gordon Pym'in tamamlanmamış bir roman olduğunu düşünen çok kişi çıkmıştır. Romanın karabasanı andıran yoğunluğu bilimkurgu yazarlarının yakasını bırakmamış, birçok yazar, bu eksik bırakılmış (!) romanı *tamamlamıştır*. Bunların arasında Jules Verne: *Buzlar Sfenksi* 1897; Charles Romyn Dake: *A Strange Discovery* (Tuhaf Bir Keşif), 1899; H. P. Lovecraft: *Delilik Dağlarında*, 1936 ve Dominique Andre: *Conquête de l'Éternel* (Sonsuzluğun Fethi), 1947 sayılabilir.

Julius Rodman'ın Günlüğü

1840 yılı Ocak-Haziran ayları arasında *Burton's Gentleman's Magazine*'de "Kuzey Amerika Kayalık Dağları'nı Uygar İnsanın İlk Defa Aşışının Öyküsü" alt başlı-

ğıyla yayımlandı. Bu tamamlanmamış roman, söz konusu dergide John Ingram tarafından bulunmuştur. Belli ki Poe'nun onayıyla, ama kendi imzası olmadan yayımlanan bu roman üzerinde Poe hiçbir zaman hak iddiasında bulunmamıştır. İnsan ruhunun derinliklerine neşter vurmanın ve hayal gücünün ustası yazarımız gerçekçi bir metin yazmakta fazlasıyla zorlanmıştı. Roman, sınırların keşfi, yerlilerin ruhsal-antropolojik özelliklerinin, geleneklerinin incelenmesi gibi çağın basmakalıp temaları üzerine kurulmuştur. Hayal gücünü işletmeye izin vermeyen, yazardan çok muhabirin yeteneklerini gerektiren gerçekçilik karşısında Poe kendini çaresiz hissetmiş olmalıdır. "Günlük", ödünç alınmış bir metinler mozaiğidir. Poe serüvencilerin ve kâşiflerin anılarını uyarlar ve kopya eder. Bu durum "Julius Rodman'ın Günlüğü"nün neden Poe'nun "bütün eserleri" derlemelerine genellikle alınmadığını da açıklar.

Bu öykü Poe'nun gerçeklik duygusu yaratmadaki ustalığına çok güzel bir örnektir. Öyküden yapılan bir alıntı otantik bir belge olarak 1839-1840 döneminde Meclis'in birinci oturumunda okunmuştur.

"Günlük"ün kaynakları arasında Lewis ve Clark'ın *The History of the Expedition Under the Command of Captains Lewis and Clark*'ını (Kaptan Lewis ve Clark'ın Komutası Keşif Gezisinin Tarihçesi), John K. Townsend'in *A Narrative of a Journey across the Rocky Mountains*'ını (Kayalık Dağlar'a Seyahatin Öyküsü), Fenimore Cooper'ın *Son Mohikan*'ını ve Washington Irving'i sayabiliriz.

Astoria

İlk defa 1837'de *Southern Literary Messenger*'da yayımlandı.

1811'de bir grup Amerikalı tacir Columbia Nehri'nin ağzında, yatırımcısı John Jacob Astor'un onuruna Astoria Kalesi adını verdikleri bir kale kurdular. Kürk ticaretine ivme kazandıracağı düşünülen bu proje başarısızlıkla sonuçlandı ve kale İngilizler tarafından teslim alındı. Astoria kısa süren ömrüne karşın Büyük Kuzeybatı'nın halk tarafından anlaşılmasında sayısız yarar sağladı. Ticaret yollarının keşfi, çeşitli yerli kabilelerinin ve âdetlerinin betimlenmesi ve kuzeybatı sahillerinde Amerikalıların hak iddia etmelerine temel oluşturması bunlardan bazılarıdır.

Astor, girişiminden her zaman gurur duydu ve Batı'nın bir gün ulusal politikaların başat faktörlerinden olacağını ısrarla söyledi. Ülkenin en ünlü ve saygı duyulan yazarı olan Washington Irving'den Astoria Kalesi'nin belgelerini bir araya getirmesini ve okunabilir bir öyküye dönüştürmesini istedi. Irving öneriyi kabul etti ve "Astoria"yı 1836'da yayımladı.

İlk yayımlandığı –ve Edgar Allan Poe çapında bir kitap eleştirmeni tarafından heyecanla karşılandığı– günden bugüne kadar "Astoria" esas olarak avcı-

ların, tuzakçıların ve kâşiflerin zorluklarla dolu yaşamlarını betimlemesine karşın etkileyici, hayranlık uyandıran, büyük romanslarla karşılaştırılabilir bir öykü olarak okundu.

İç Mekân Döşeme Felsefesi

İlk defa 1840'da *Burton's Gentleman's Magazine*'de yayımlandı. Bu yazıyı bugünün moda dergilerindeki bir odanın nasıl döşenmesi gerektiğini anlatan yazılarla karıştırmamak gerekir. Poe'nun bu makalede isteyerek mizahi bir ton benimsediği gözden uzak tutulmamalıdır.

Arnheim Mülkü

İlk defa 1842'de *Snowden's Ladies Companion*'da "Kır Manzaralı Bahçe" adıyla, sonra 1845'te genişletilerek *The Broadway Journal*'da "Arnheim Mülkü" adıyla yayımlandı. Yine 1847'de *Columbian Lady's and Gentleman's Magazine*'deki adı da böyleydi. Öykünün her iki versiyonu da deneme ile öyküyü birleştirme çabasına örnektir.

Öykünün kaynakları arasında Hermann von Pückler-Muskau'nun (1785-1871) *Tour in England, Ireland and France*'ını (İngiltere, İrlanda ve Fransa Seyahati, 1833) ve Andrew J. Downing'in (1815-1852) *Treatise on the Theory and Practise of Landscape Gardening*'ini (Bahçe Mimarisinin Teorisi ve Pratiği Üzerine Bir Tez, 1841) sayabiliriz.

"Poetik İlke" adlı denemesinde Poe, "Poetik duygunun kendisi, elbette, çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir: Resimde, Heykelde, Dansta, özellikle Müzikte ve çok daha önemlisi Bahçe Düzenlemesinde," diye yazıyordu.

Arnheim, Walter Scott'un (1771-1832) *Ann of Geierstein* (1829) adlı eserindeki kadın kahramanın atalarından kalma evinin ve aşağı Ren üzerindeki bir liman şehrinin (Hollanda'da) adıdır. Poe'nun bu ismi öykünün büyülü atmosferiyle ilişkilendirmesi son derece yerindedir, zira Scott'un romanındaki Arnheim ailesi büyücülükle uğraşmaktadır.

Landor'un Kır Evi

İlk defa *Boston Flag of Our Union*'da 1849'da yayımlandı. Bir kısa öykü olmaktan çok betimleyici bir anlatıdır. Poe burada, 1848 yazında Hudson Nehri'nin

içinden geçtiği ilçelerde yaptığı bir geziden sonra, çok iyi bildiği bir bölgeyi anlatmaktadır. Bu öykü, Poe'nun "Düşsel Yerleşimler" başlığı altında yayımlamayı düşündüğü bir serinin sonuncusudur. Ancak bu proje gerçekleşmemiştir. Burada betimlenen ev Poe'nun Fordham'deki kendi evidir ve elbette fazlasıyla idealize edilmiştir.

Bu öykü Poe'nun hayattayken basılan son öyküsüdür. Ölümünden dört ay önce basılmıştır. Poe bundan sonra "Deniz Feneri"ne başlamışsa da Baltimore'daki esrarengiz ölümüyle bu öykü yarım kalmıştır.

Peri Adası

İlk defa *Graham's Magazine*'de 1841'de, ikinci olarak da *Broadway Journal*'da 1845'te yayımlandı.

Bu güzel parça, John Martin'in (1789-1854) bir resminden hareketle John Sartain (1808-1897) tarafından yapılan bir gravüre eşlik etmek üzere yazılmıştır.

Çelik levhayla basılmış bir gravüre eşlik eden bir şiir veya düz yazı, 19. yüzyıl dergiciliğinde çok yaygın bir uygulamaydı. Burton R. Pollin'in dediğine göre, Martin'in orijinal resmi dağlamayla yapılmış oldukça basit bir gravürken Sartain onu Poe'nun da yardımıyla özenle inceden inceye işlemiştir, öyle ki sonuçta ortaya çıkan gravür öyküyle birlikte okur üzerinde büyük bir etki yaratmıştır.

Öykünün kaynağı İngiliz şair William Blake'in (1757-1827) *New York Mirror*'da 1834'te yayımlanan bir öyküsü olabilir.

"Hiç peri cenaze alayı gördünüz mü, Madam?" diye sordu kadına... yanıt "Hiç görmedim," oldu. "Ben gördüm," dedi Blake, "ama dün geceye kadar benim de görmüşlüğüm yoktu. Bahçemde tek başıma dolaşıyordum, yaprak kırmılamıyordum, havaysa her zamankinden daha yumuşaktı; çok hafif ve hoş bir ses duydum; nereden geldiğini anlayamadım. Sonunda büyük bir çiçek yaprağının hareket ettiğini, altında da bir gül yaprağı üzerinde yatırılmış bir cenazeyi taşıyan çekirge renginde ve boyunda küçük yaratıkların cenaze alayının geçmekte olduğunu gördüm. Cenazeyi şarkılarla gömdükten sonra gözden yittiler. Bu bir *peri cenaze alayıydı...*"

"Peri Adası"nın izleği "Oval Portre"nin izleğiyle aynıdır: Geçiciliğe meydan okuma olarak edebi yaratı. Ada manzarasının ve aynanın betimlenmesindeki sanatsal yaratı metaforunu gözler önüne seren Patrick Quinn olmuştur: "Bir aynaya benzeyen suyun, ağaçları yansıtırken aynı zamanda da gölgelerini soğurması gibi, "Oval Portre"de de tablo, yapılışı sırasında bir yandan kadını yansıtırken, diğer taraftan onun hayatını soğurur." Yazarın zihnindeki tüm yaratı süreci bir yıkımdan kaynaklanır. Bu kötümser bakış açısı Poe'nun kozmik kuramları-

nın iyimserliğiyle bir ölçüde dengelenir. Dünya, doğumun ve ölümün benzer niteliklere sahip olduğu sürekli bir dinamiğe tabidir ve bütünü yaşamasını sağlayan kesinlikle bütünü tek tek elemanlarının ölümüdür: Böylece yaşam miktarı sabit kalır. Bu ilke Poe’nun insanı bireysel ölümüyle uzlaştırmaya çalıştığı “Eureka” adlı eserinin habercisidir.

Wissahiccon’da Sabah

İlk defa 1844’te yıllık *The Opal*’de yayımlandı. “Peri Adası” gibi bu da bir gravüre eşlik etmek üzere yazılmıştır. John G. Chapman’in gravürü (1798-1856) bir kır manzarası içinde bir geyiği resmeder. Bu anlatı kısa öyküyle gezi denemesi arasında yer alır ve “The Elk” (Kanada geyiği, mus) adıyla da bilinir.

SONSÖZ
“USHER MALİKÂNESİNİN ÇÖKÜŞÜ”NÜN
YENİDEN YORUMLANMASI
LEO SPITZER

Şairin değirmeni öğütmeye başladığında onu durdurmaya kalkışmayın, çünkü bizi anlayan bizi bağışlamasını da biliyordur.

– GOETHE

Cleanth Brooks ve Robert Penn Warren gibi usta yorumcuların *Understanding Fiction* (Kurmacayı Anlamak) adlı kitaplarında “Usher Malikâne-sinin Çöküşü”nü ele alış biçimlerine bakarak karar verecek olursak, Edgar Allan Poe çağdaş eleştirmenlerin elinde kötü bir yolculuk yapıyor. Bu küçük başyapıtı yeniden çözümlemeye, sonra da Poe’nun sanatçılığını karşılaştırmacı bir bakış açısından açıklama çabasına girmeye değer.

Önce, Mr. Brook ve Mr. Warren’ın bu “korku öyküsü”ne getirdiği eleştirileri ele alalım. “Usher Malikânesinin Çöküşü,” diyorlar, “belli bir noktaya kadar, okurda karabasan duygusu uyandırmada oldukça başarılıdır,” ama “korku hatırına korku” gerçek trajik etkisi olan korku (Macbeth, Lear) ilgimizi çekmediği sürece, estetik bakımdan savunulamaz.” Poe’nun başkarakteri Roderick Usher, bizim hayalî sempatimizi çekmeyi başaramaz; “öykü trajik nitelikten, hatta merhamet ve sempati uyandırma yeteneğinden yoksundur.” Poe başta gelen karakterinin yazgısını biz okurların (ve anlatıcının) dışarıdan izlediği “klinik bir vaka”ya indirgemıştır. “Özgür irade ve mantıklı karar” ne başkarakterde ne de öyküde vardır. Roderick –hikâye sadece onun hikâyesidir, kız kardeşi Lady Madeline’in değil–

çürümekte olan konakta cisimleşmiş olan ölüm hükmüne karşı gerektiği kadar mücadele etmez. Poe, hiç kuşkusuz “öyküye karşı duyduğu kendi hastalıklı ilgisi” sebebiyle kasvet duygusuyla haddinden fazla “oynar.”¹

Aynı kitapta Faulkner ve Kafka’yı haklı olarak öven ve sık sık Poe’ya da aynı şekilde davranan duyarlı yazarlardan çok sert sözler bunlar. Faulkner’in öyküsü “Emily İçin Bir Gül”deki ilgimize ve merhametimize layık başkarakterin mantıklı ve yöntemli davranışını takdir etmemiz beklenirken, Poe’nun delilikteki mantığı ve yöntemi resmetmesi ilgimizi Roderick’e çekmemelidir. Yine, Emily’nin cinayet işlemesi eleştirmenlerimiz tarafından Emily’nin herkesten uzak yaşıyor olmasıyla ve hakikatle hayal arasındaki sınırları önemsemeyişiyle açıklanırken, Roderick’in hareketleri onların gözünde benzer güdülerle açıklanmayacaktır – aslında bu ihtimal özellikle dışlanmıştı. Burada, Brooks ve Warren’in genel uygulamalarının aksine, hikâyemizdeki olayların gelişimini (sözde) mantıksal bağlantıları içinde analiz etmeyi başaramadıkları, ancak Roderick’in “gerçek bir seçim” olmaksızın kendini teslim ettiği “belirsiz dehşet ve batıl inanışlarla” ilgili genel bir cümle sunmakla yetindikleri gerçeğine işaret etmek çarpıcı olacaktır.

Bundan sonra, Poe’nun öykümüzde dikkatle birbirine bağladığı olayların ayrıntılarını takip etmeliyiz. Öykümüzün sadece Roderick’in öyküsü değil, adından da anlaşıldığı üzere (Poe’nun söylediği gibi “house” hem hanedanı hem de malikâneyi belirten “tuhaf, çift anlamlı bir adlandırma”dır) Usher malikânesinin de öyküsü olduğunu ileri süreceğim. Her ikisi de bekâr ve çocuksuz olan Roderick’le kız kardeşi Madeline, ailenin son çocuklarıdır. Her ne kadar Roderick öyküde baş aktör, Madeline ise “geri geri giden adımlarla” bir an için görülüp kaybolan bir gölge gibi resmedilmiş olsa da, Madeline ikinci önemli karakter olarak kardeşiyle aynı haklara sahiptir. Sahnede çok kısa bir süre yer alması ve sözünü etmeye degecek bir özelliğinin –sadece ona ölüm bahşedildiği anda “hafif bir inilti”– olmaması, öyküdeki etkisi ve gizemli bir şekilde ortaya çıkmasının yarattığı ilgi dikkate alınırsa, onun önemini azımsamamız gerekir.

1 Edebiyat eserinin kendi kendine yeterli olduğu görüşünü her zaman ileri sürmüş olan eleştirmenlere göre, garip bir “biyografik hata”ya –edebi eser dikkatle çözümlenmeden önce yazarın hayat hikâyesine vaktinden önce başvurma hatası– geri dönmüşür bu – yazarın notu.

Birbirlerine enstest aşk bağlarıyla bağlı, ayrı ayrı acı çeken, ama birlikte ölen ikizler, Roderick'le Madeline, üyeleri kendilerini yöneten kısırlık ve yok etme yasası gereği birbirini öldürmek zorunda olan, yok olmanın eşindeki bu ailede erkek ve dişi ilkeyi temsil ederler; Roderick kız kardeşini canlı canlı gömer, ama dirilen Madeline, Roderick'i devrilen gövdesinin altına gömecektir. Usher Hanedanı'nın "çöküşü" sadece fiziksel olarak malikânenin çöküşünü değil, iki başkarakterin fiziksel ve ahlâkî çöküşlerini de içerir. Usherların sonuncularının enstest ve kısır aşkı, aynı kandan olmayan bir erkekle kadın arasında olduğu gibi normal eşleşme yerine onları birbirlerine karşı döndürür. Asla terk edemedikleri malikâne de mutlak bir boşlukta yaşarlar. Roderick'in okuduğu şiirde (Tekinsiz Saray) betimlenen ve konağın eski havasını yansıtan neşeli gidiş gelişlerin aksine sadece "sinsi adımlarla yürüyen" bir uşak ve "meymenetsiz", kuşku, kurnaz ve şaşkın görünüşlü bir aile hekimini görürüz (kız kardeşinin sözde ölümünden sonra Roderick'in olabildiğince uzun süre onun cesedini herkese "açık" aile mezarlığından ve meraklı hekimin münasebetsiz sorularından uzakta olacağı malikânede tutmayı istemesi oldukça mantıklıdır).

Madeline'a gelince, fiziksel olarak çok güçsüz olmasına ve katalepsiye (irade ve his yitimine) düşmesine rağmen ailenin üzerine çöken lanete direnir. "O güne kadar hastalığına karşı azimle direnmiş, ayakta kalmayı başarmıştı"; ve ölüm anında insanüstü bir güç gösterir: "tabutunun parçalanması, hapishanesinin demir menteşelerinin gıcirtısı, bakır kaplı kemerli geçitte düşe kalka ilerleyişi" Roderick tarafından "keşişin kapısının kırılması, ejderhanın ölüm çığlığı ve kalkanın tangır tungur yuvarlanması" ile –anlatıcı tarafından Roderick'e okunan şövalye romanındaki yiğit kral Ethelred'in kahramanlıkları ile– karşılaştırılır. Ölümün görkemi yüceltilirken bize sunulduğu gibi, "azametli ve kefene sarılı Lady Madeline Usher"ın, ejderha ile yaptığı dövüşten (ölüm büyüsünü bozan bir dövüşten) kanlar içinde, bir "fatih" olarak, geri dönen bu dişi Ethelred'in, Usher Hanedanı'nın gerçek erkeği ve son kahramanı olduğuna hiç şüphe yok; oysaki erkek kardeşi sonunda gövdesi titrek bir et kitlesi haline gelen edilgen bir varlığa dönüşmüştür. Roderick hayattaki-ölümün ve ölüm arzusunun temsilcisiyse, Madeline de sonunda ölümdeki-hayatın ve yaşama arzusunun ta kendisi, aslında son bulmakta olan Usherların son ve güçlü çırpınışı olur.

Ama hangi güç Roderick'in kendi kendini yok etme sürecini harekete geçirir? "Klinik vaka", "belirsiz dehşet ve batıl inanışlar" gibi terimler psikolojik olarak daha derin bir kavrayışa ulaşmamızı engelleyebilir. Daha baştan, Poe bize öykümüzde korkunun psikolojik sonuçlarıyla ilgileneceğini haber verir. Bize öyküyü anlatan ziyaretçi, yıkılmakta olan konağı ilk gördüğünde bu uğursuz görüntüden dikkatini uzaklaştırmak için bakışlarını dağ gölüne çevirir, ama daha da artan bir iç daralmasıyla dehşet verici binanın sudaki yansımaları görür (öykünün sonunda suların evin yıkıntılarının üzerine kapanacağını önceden ima edilmesi) ve aşağıdaki anlamlı sözleri yazar: "Batıl şeylere olan inancımın hızla *kuvvetlendiğinin* farkına varmamın esasında bu kuvvetlenmeye hız kazandırmış olduğuna hiç şüphe yok. Temelinde *dehşet* olan duyguların *bu çelişkili niteliğini* çoktandır biliyordum."² Poe tarafından burada formüle edilen psikolojik yasa (korkunun farkına varılmasıyla korkunun artması) özellikle bütün öykü boyunca "deliliğinin" bilincinde olan saplantılı Roderick için geçerlidir. Başlangıçta anlatıcıya şöyle açıklar: "Öleceğim... bu işler acısı delilik sebebim olacak (...) Beni asıl korkutan tehlikenin kendisinden çok, doğuracağı sonuç: yani, dehşet (...) adına KORKU denen o acımasız hayaletle giriştiğim mücadelede hayata ve akla veda edeceğim günün er geç geleceğini biliyorum." Ve sonunda, "öngördüğü korkularının kurbanı" olarak tanımlanır. Korku gerçekten de olabilecekleri hızlandıran veya öne çeken bir tutku veya isteridir. Öykümüzün bize "öğrettiği" şey –büyük harflerle yazılan KORKU kelimesinin sezdirdiği "dersi" eleştirmenlerin neden göz ardı ettiklerini merak ediyorum: Korku, korkunç olaylar olacağı beklentisiyle, bir şekilde bu olayların vaktinden önce ortaya çıkmasına yol açar. Ve hepimiz korktuğumuza göre, Poe'nun öyküsünün nasıl olup da insani ilgiden yoksun olduğunu anlamıyorum.

- 2 İtalicler benim. Eleştirmenlerimiz anlatıcı olan ziyaretçinin rolü sorunuyla (onlara göre "klinik bir vaka" olarak davrandığı Roderick konusunda sempati, anlayış ve bilgi sahibi olmayışına hayıflanmak dışında) ilgilenmemektedirler. Ama ziyaretçinin işlevi bize Roderick'i yorumlamak, "onu gerçek bir insan olarak ciddiye almamızı" sağlamak değil, Roderick'in beslediği korkuları somutlaştırmaya hizmet etmektir. Doğaüstü olaylara yaklaşımında esas olarak mantıklı ve bilimsel olan (Roderick'in gördüğü "görüntüler"in "elektiriksel bir olaydan başka bir şey olmadığı" yorumunu hatırlayın), tanık olduğu olayları bu tavırla ve böyle ayrıntılı bir şekilde açıklayabilen biri konağın atmosferinden ve Roderick'in "belirsiz korkularından" etkilendiğinde bu korkular daha az belirsizleşir ve nesnel bir gerçeklik kazanır. Roderick'in kendisini değil ama Roderick'in korkularını gerçek kılmak için Poe anlatıcıyı öyküye dahil etmiştir – yazarın notu.

Roderick, Madeline'in öleceğinden korkar, çünkü bu "onu (umutsuz ve kırılgan olan onu) kadim Usher soyunun sonuncusu durumuna getirecekti." Soyun bu yozlaşması yaklaşan tükeniş konusunda aşırı farkındalık yaratır. Ve bu korku nedeniyledir ki, Roderick katalepsiye (irade ve his yitimine) düşen kız kardeşini ölü olarak görür ve isterik bir acelecilikle onu gömer. Kız kardeşinin mahzenden çıkıp geldiğini işittiğinde, "Aceleciliğimden dolayı beni azarlamak için koşturmuyor mu?" diye sorar; korku hem kız kardeşinin ölümünü beklemesine hem de onun ölümünü hızlandırmasına sebep olmuştur. Roderick'in korkularında hiçbir "belirsizlik" yoktur; metinde çok anlaşılır ve kesin bir şekilde çizilmiştir.

Anlatıcı, Roderick'in kararsızlıktan ataklığa ve oradan da dikkatini bir noktada toplamaya kadar değişen –yazarın bize anlattığına göre uyuşuktan bir afyonkeşin aşırı heyecanına kadar varan bir değişim– garip ve altüst olmuş sinirsel durumunu daha başlangıçta vermeye özen gösterir. Onun iradesinin bu manik depresif durumu aceleciliğinde doruğuna ulaşır. Aynı şekilde, Roderick'in bu eyleme geçmeden önceki ve sonraki davranışının nedenini bugün şizoid tabiat diye adlandırıyoruz; bu durumda sinirler ve zihin, bağlantısız olmasa da, ayrı ayrı hareket eder. Can alıcı eylem Roderick'in zihni tarafından meydana getirilir; ama Madeline'i diri diri gömmesinden sonra sinirlerinin kurbanı olacaktır sadece. Ancak başından beri zihnini etkileyen de sinirleridir. "Sinirlerinin hastalık derecesinde keskinliğinden" (eleştirmenlerimiz neden Beranger'nin önemli "Asılı bir uddur onun kalbi/Dokununca inleyen" özlü sözünü göz ardı ederler?), duygusal ayrıntıların çoğalmasını kaldırmayan bir asabiyetten mustarip olması nedeniyle ister istemez (özellikle sanatsal üretimlerinde) "soyutlamalara", "rahatsız edici ülküsellığe", "desenin yalınlığına" sürüklenir. Ve ölüm soyutlamanın en ileri derecesini, somut gerçekliğin sıfır noktasını temsil ettiğinden, Roderick'in anlatıcıya gösterdiği, bir *avant la lettre*³ soyut sanatçı tarafından yapılmış, ölüm beklentisiyle desenin yalınlığının birbirine yaklaştığı bir resmin niteliğinden şaşkınlığa düşmeyiz – resim, ölgün bir ışıkla aydınlatılmış, çıkışı olmayan son derece uzun bir yeraltı mahzenini göstermektedir. Bu belli ki daha sonra kız kardeşinin (iki erkeğin meşaleleri tarafından istila edileceği ana kadar) "hiçbir yerden ışık almayan", toprağın çok derinlerinde bulunan ve bakır kaplı, uzun bir kemerli yoldan ulaşılan zindana gömüldüğünde somutlaşacak olan entelektüel bir modeldir.

3 (Fr.) Daha terimin adı konmadan önce.

Amatör sanatçının delibozuk zihninde doğan soyut model, Roderick tarafından yoğunlaşmış enerjinin ansızın harekete geçmesiyle dışa vurulur. Ama korkunç olay olup bittikten sonra, hastalık derecesinde keskin duyular ve sinirler ölüm etrafında kutuplanmış, şizoid kişiliği ele geçirir. Konağın yıkılacağıının alameti olan fırtına koptuğunda, onu görsel duyuları harekete geçirir: "Gözlerinde çılgınca bir neşe vardı"; ölüme işaret eden bulut oluşumuna doğru bakar. Anlatıcıya "Bunu görmedin mi?" diye sorduğunda, o, "Buna bakmamalısın, seyretmemelisin bunu!" diye cevap verir, bu, "konağı bir kefen gibi saran ve hafif ışıltısı açıkça seçilen gazların doğadışı ışığı"dır – daha sonra göreceğimiz, bize Usher malikânesinin ruhunu verdiğini işaret edecek olan "kefene sarılmış" Madeline suretinin anıştırıldığı çok açık. Daha sonra Roderick'te işitme duyusu ağır basar; şimdi Madeline'in dirilmesine eşlik eden en ufak gürültüleri bile işitebilmektedir ("Duyularımın çok keskin olduğunu söylemedim mi?") – anlatıcı tam Ethelred'in serüvenlerini okurken meydana gelen bir olay; öyle ki okuma Madeline'in serüvendeki olaylarla tuhaf bir şekilde uyum içinde olan mezardan kaçış seslerine eşlik eder. Roderick sadece Ethelred'in hikâyesindeki, Madeline'in sebep olduğu gürültülere denk gelen sesleri işitirken, bu sesler Madeline'in hikâyesinde başka bir anlama gelir. Madeline'in ölüm ejderhası karşısında zafer kazandığı şeklinde okurlar bunu, öte yandan Roderick edilgen duygusallığın cisimleşmiş halidir; sanki duygularını yoğunlaştırmak yoluyla ölüm büyüsünü bozup kız kardeşini geri getirmiştir, oysa gerçek şudur; serbest kalmasını sağlayan Madeline'in kendisidir (ejderhayı öldüren, sivri kocaman dişlerini avından uzaklaştıran odur). Kuvvetli bir esinti onun azametli silüetini ortaya çıkarmak üzere kapıyı açar (bu sahnenin tarifindeki "sanki"ye dikkat edin):

Sözlerinin insanüstü enerjisinde sanki bir büyü gücü varmış gibi – Usher'in eliyle işaret ettiği antik kapının kocaman kanatları, ağır abanoz çeneler, yavaşça itilerek açıldı. Bu rüzgârın işi olmalıydı – ama kapının dışında kefene sarılı Lady Madeline Usher bütün azametiyle *dikiliyordu*.

Konağın gerçekten "yıkılmadan" önce –sanki bir insanmış gibi– ruhunu verdiğini zaten fark etmiştik. Yorumcularımız Roderick'le konağın tarifindeki sürekli benzerliklere dikkati çekerler:

Evin kendisinin belli ki gerçekliğe meydan okuma yeteneği nedeniyle tuhaf bir *atmosferi* vardır: El değmemiş durumdadır, yine de her tarafı tamamen çürümüş görünebilmektedir. Aynı şekilde Roderick de ölümcül hasta olmasından kaynaklanan çılgınca bir enerjiye sahiptir. Aslında Roderick Usher öyküde birçok defa evle karşılaştırılır ve incelikli dokundurmalarla, açıklayıcı ayrıntı imalarıyla öykü boyunca ev, *mirasçısı* ve *sahibiyle özdeşleştirilir* [Italikler bana ait.] Örneğin ev iki defa “boş boş bakan gözleri andıran pencerelere” sahip olarak tanımlanır – evin bir insan gibi olduğu izlenimi uyandırılır. Ya da Roderick Usher’ın açıkça kendine gönderme yaptığı çılgınca şarkıda bir evi bir insanın alegorisi olarak tarif eder.

Bu tür paralellikler öykünün iç dokusuna aittir. Bir taraftan Roderick’in kendisi anlatıcıya şu gerçeği açıklar:

İçinde oturduğu eve ilişkin birtakım batıl inanışlar sıkı sıkıya elini kolunu bağlamıştı, bu yüzden çok uzun yıllar asla hiçbir işe girişmemişti... kimi özellikleri aile konağının biçim ve özüne sahip bir etki, uzun yıllar ona eziyet ederek ruhunu ele geçirmiş ve gri duvarların, kulelerin ve hepsinin baktığı kasvetli dağ gölünün fiziksel yapısı en sonunda varoluşunun *ahlâkî* yanını meydana getirmişti.

Diğer taraftan, sadece bitkilerde değil, atalarından kalma konağın gri taşlarında (ve ayrıca üzerlerini bürüyen mantarlarda, çevredeki çürüyen ağaçlarda) bir “duyarlılık” olduğuna dair inancını ifade eder ve bu duyarlılığın kanıtlarını onların ailesi ve bizzat kendisi üzerindeki etkilerinde görür. Roderick Usher’ın dünyasında insan (hayvan) bitki ve mineraller arasındaki farklar yürürlükten kalkmıştır. Bitkiler ve taşlar duyarlıdır, insanların bitki veya hayvan nitelikleri vardır (bitki yaşamının ondaki etkisi ipeksi saçlarında yansıtılmış gibidir – “ipincecik telleri yüzünden aşağı sarmak yerine başının üzerinde adeta uçuşuyordu... saçların bu şaşırtıcı, arabesk görüntüsünde insansı hiçbir yan bulamadım” – ve Madeline’in genç bedeni erkek kardeşi tarafından mahzenin taşları arasına gömülür. Yaşamla mezar, ölümle çöküş bu tuhaf dünyada aynı şeydir. Açıktır ki Roderick’in neden bu *ambiente’ye* karşı mücadele etmediği veya bir başka seçim yapmadığı sorulamaz, çünkü kendisi bu *ambiente’nin* parçası veya bir kısmıdır; çünkü *kendisi* bitki veya taştır (ve sadece taş ve mezar dü-

şünülecek olursa, kız kardeşini diri diri gömmesi gerekir). “Kendi *ambiente*’si tarafından yenilip tüketilmek” (Dostoyevski’nin bir ifadesi: *sreda zaela ego*) Roderick’in –“atılım gücünden yoksunluğunu ifade eden çıkıntısız çeneli bu adamın”– kesinlikle yazgısıdır. Bir an için (fırtınalı havada pencereyi açması veya yaklaşan ölüm karşısında kapıldığı “çılgınca neşe” benzeri sembolik hareketlerde ima edildiği gibi) kurtuluşa can atar, ama hayatının konağın içine kapatılmış olduğunu bilir ve yeraltı mahzeninin çağrısı karşı konulmazdır. Aslında onun yeraltına olan eğilimi, sonunda yeraltına gömülecek olan (başlangıçta, oraya gömüleceği yazgısıymış gibi dağ gölünün sularına yansıyan) ev tarafından da paylaşıyor gibi görünmektedir.

Ambiente ile evin sakinlerinin birbirinin içine geçmesinin sonucu (“Malikânenin karakteri ile içinde yaşayan insanlara atfedilen karakterin birbiriyle bu denli mükemmel bir şekilde uyuşması”) Poe’nun “atmosfer” dediği ve atmosferik terimlerle tanımladığı şeydir. Bizim için “atmosfer” teriminin mecazî anlamı önemsizdir, ancak sözlerinden anladığımıza göre, Poe, terimi sadece mecazi olarak değil fiziksel anlamıyla da anlamamızı istemektedir:

Hayal gücüm [der anlatıcı], malikânenin ve yakın çevresinin kendine has bir *atmosferi* – gökyüzündeki havayla hiçbir benzerliği olmayan, çürüyen ağaçlardan, gri duvarlardan ve sessiz dağ gölünden *yayılan bir atmosfer* – *hastalık yayan, esrarlı, donuk, ağır, hareketsiz, zor seçilen ve kurşun rengi bir buğu* – olduğuna gerçekten inanacak denli uyarılmıştı [Italikler bana ait].

Roderick’in odasında anlatıcı “bir hüznün *havası solumakta olduğunu*” hisseder. “Koyu bir kasvet her tarafı *kaplamıştı*.” Roderick’in kendisi de, “suyun üzerinde ve duvarların yakınlarında kendine has bir atmosferin yavaş yavaş, ama yine de kuşkuyla yer bırakmayacak tarzda *yoğunlaşmış*” olmasından söz eder. Onu olduğu şey yapan da budur. Diğer taraftan “*karanlık*, sanki yaratılışının doğal bir özelliğiymiş gibi, [Roderick’in zihninden] çevresindeki maddi, manevi her şeyin üzerine *hiç durmamacasına kasvet yayar*.” Çevrelerindeki eşyaların ve insanların tamamından oluşan atmosfer, ışık ve karanlık terimleriyle algılanabilir; etrafa “kasvet yayan” bu atmosfere ben, sonunda “konağı bir kefen gibi saran ve hafif ısıltısı açıkça seçilen gazlar” şeklinde kendini teslim eden konağın “ruhu”

diyorum. Ayrıca zikzaklar çizerek binanın çatısından tabanına kadar inen çatlağın arasından parıldayan “kan kırmızı ay”ı, Roderick’in yeraltı mahzeni resmi üzerine düşen ışığı, ölü gibi solgun yüzündeki gözlerinin parıltısını, vs. hatırlamalıyız. Poe’da “atmosfer”, belirli bir çevrenin fiziksel, zihinsel ve ahlâkî özelliklerinin toplamıyla bu özelliklerin karşılıklı etkileşimin duyularla (optik olarak) algılanabilen tezahürüdür.

Onun “atmosfer” kavramını, kendi zamanında formüle edilen *milieu* (ortam) ve *ambiance* (hava) ile ilgili düşüncelerin çerçevesine yerleştirmedikçe anlayamayacağımız kanısındayım. *Essays in Historical Semantics*’te (Tarihsel Anlambilim Üzerine Makaleler) gösterdiğim gibi (*kuşatan*) *hava*, *ambient medium*, *milieu (ambient)*, *ambiance*, *ambiente*, *çevre*, vb. terimlerinin hepsi neticede havayı, uzayı veya içinde belirli bir nesne veya varlık hapsedilmiş olan Dünya Ruhu’nu temsil eden Grekçe τό περιεχον kavramının yansımalarıdır ve tam olarak 19. yüzyılın üçüncü on yılında çevrenin etkisi üzerine Geoffroy Saint-Hilaire’in biyolojik araştırmasının sonucu olarak *milieu (ambient)* terimi Comte tarafından sosyolojiye ve bir sosyolog olarak görülmek isteyen Balzac tarafından kurmacaya uygulanmıştır. Zamanın kuramı, tıpkı çevrenin organik varlığın izlerini taşıdığı gibi, organik varlığın da çevre ile açıklanmasıdır. 1842’de *İnsanlık Komedi-si*’nin önsözünde *milieu* terimini daha sonra Taine’in geliştireceği anlamda kullanan Balzac, *Goriot Baba*’da (1834’te başlamıştır) Vauquer Pansiyonu’nun sahibesini şöyle tanımlıyordu:

Kocaman tombul yüzü... tombalak elleri, bir kilise faresini andıran semiz vücudu... bu salona –her yerinden felaket sızan bu hayaller sığınağına– pek yakışır. Madam Vauquer buranın pis, sıcak havasını içi hiç bulanmadan solur... bütün kişiliği pansiyonu anlatır; pansiyon da onun kişiliğinin ifadesi gibidir. (...) Nasıl ki tifüs bir hastanenin havaya yayılan pis kokularından doğarsa bu ufak tefek kadının solgun semizliği de bu hayatın bir sonucudur. Üstünde yün örgüsü bir iç eteklik vardır. (...) Onun bu kıyafeti salonu, yemek odasını, o küçük bahçeyi anlatır, mutfağın halini haber verir, pansiyonda kalanların kimler olabileceğini bize sezdirir.

Son cümle, bizi öykünün başkarakteri olan pansiyonere, itibarsızlığı ve hayal kırıklığı potansiyel olarak Madam Vauquer’in pasaklı etekliğinde bulunduğu düşünülen ihtiyar Goriot’ya hazırlar. 19. yüzyıl gerekirciliği-

le, insanlığın gelişimi τό περιεχον fikrinde ifadesini bulan Grek uyumluluk düşüncesinden öteye geçmiştir; insan artık onu bir kabuk gibi koruyan, ama aynı zamanda da felaketini temsil eden ve olanca gerçekliğiyle üzerine çullanan bir *ortama* yerleşmiştir.

Bu çerçeveye yerleştirildiğinde, “Usher Malikânesinin Çöküşü” 1839’da, Poe’nun bu öyküyü yazdığı tarihte ortada dolaşan sosyolojik-gerekirci fikirlerin şiirsel bir ifadesi olarak görülecektir. Aslında, bir noktada Poe Roderick’e güncel ortam kuramının özetini yaptırmıştır: “... aile mirası konağın biçim ve yapısındaki bir şeyler yıllar yılı alttan alta işleyerek ruhunu ele geçirmiş – kurşuni duvarlar[dan]... gelen güç sonunda *varoluşuna* damgasını basmıştı.” Bu bilimsel kuramdan Poe –tıpkı çağdaş ipnotizma, frenoloji ve “şeylerin duyarlılığı” kuramlarından sanatsal amaçlarla yararlandığında yaptığı gibi– poetik etkiyi damıtır. Öykümüz, gerekirciliğin poetik, “atmosferik” yaptığı bir öyküdür. Karakteri gerekirciliğin cisim bulmuş haliyken Roderick’ten çevresine “direnmesini” istemek 1839’da yazılan öykünün ikliminin tarihsel kavranışına uygun değildir – öykü, doğru bir şekilde “romantiklerin gerçekçiliği” denen şeyi yansıtır.

Poe’nun öyküsündeki “atmosfer”de ısrar etmesi elbette tesadüfi değildir; o bir çevreyi Balzac gibi sanatsal olarak değil, “atmosferik” olarak tanımlamaktadır. Bize Lady Madeline’in etekliğinin tarifi ya da Vauquer Pansiyonu’nun ağır, boğucu küçük burjuva atmosferini gösterecek bu türden binlerce ayrıntı değil, sadece ana motifle sıkı sıkıya bağlı olan ayrıntılar –Roderick’in bürümcüğü andıran saç, kataleptik Madeline’in yanaklarındaki pembelik, mahzen, kemerli yol, vs.– sunulur. Roderick’ine yakın olan yazar, öyküsünü sanki “duyuların keskinliği”nin yardımcı olduğu “soyut tasarım” terimleriyle ince ince işlemiş gibidir; öyküsünün atmosferini biçimlendirirken çılgınca korku kavramından hareketle ve ancak bu delilik, duyuları uyardığında duygusal ayrıntılara girerek çıkarsamayla devam etmiştir. Poe’nun korku saplantısının tanımına kesinlikle bunun kendisine tamamen entelektüel modeller sunması, gerçek hayattan uzaklaşıp onun üzerine bir başka gerçeklik –delilik gerçekliği– ilave etmesine olanak sağlaması nedeniyle gönül indirmiş olduğunu varsayabiliriz. Gerçekdışılığın sınırlarına yakınlaştığında Poe’nun çevreciliği kabul edebilmesi onun romantik gerçekçiliğinin dikkate değer bir özelliğidir, oysaki Balzac’ın saplantılarının gerçekdışılığı dünyevi gerçekçilikten doğar. Balzac’ta romanlarının üzerinde yükseldiği piramidin sağlam zeminini,

Poe'daysa sadece piramidin akıl yürütmenin seyrelmiş atmosferine dalmış olan zirvesini görürüz. Eleştirmenlerimiz Poe'yu "kavramsal olarak" değil de sadece "duygusal" olarak okumakla hata ediyorlar.

Balzac'la Kafka'yı Poe ile kıyaslayacak olursak, her ikisinin de, tekniklerini Poe'nun atmosferik tanımından farklı kılan çevreci bir gerçekçiliğe sahip olduğunu görürüz; diğer yandan Balzac'ın deneysel (tümevarımcı) gerçekçiliği, Kafka'nın tümdengelimci gerçekçiliğinden (Poe'da da tümdengelimci unsurlar vardır) tamamen farklıdır. Böylece çevrecilik (1) Balzac tarafından deneysel (olgusal) gerçekçilik, (2) Kafka tarafından tümdengelimci ("sanki gerçekçi") gerçekçilik ve (3) Poe tarafından tümdengelimci ("sadece atmosferik") gerçekçilik olarak resmedilir. Eleştirmenlerimiz Kafka'nın öyküsünü "Ceza Sömürgesi"nde (ve muhtemelen Balzac'ın *Goriot Baba'sında*) takdir ediyor da "Usher Malikânesinin Çöküşü"nü değerlendiremiyorsa, bunun nedeni Poe'nun (atmosferi gerçek kıldığı ölçüde gerçekçi olan) atmosferik çevreciliğinde yapılan tanımların ayrıntılarının o gün var olan konakların gerçekçi gözleminden değil artık modası geçmiş olan geleneksel edebi modellerden (Mrs. Radcliffe'in perili şatosundan vs.) esinlenmiş olması olabilir. Poe'nun yaratıcılığı elbette ki böyle basma-kalıp sahne donanımı seçmiş olmasında değil, entelektüel bir tasarım modeli oluşturmak için onları nasıl düzenlediğinde yatmaktadır.

Kafka'ya gelince, her ne kadar "Ceza Sömürgesi" adlı öyküsü Poe'nunkine benzer tümdengelimci bir yöneme dayanıyor olsa da, benim "sanki gerçekçilik" diye adlandırdığım tamamen hayal ürünü, hatta alegorik bir çevre tanımını seçmiştir; çağdaş yaşama ilişkin öyle gerçekçi ayrıntılar verir ki okur en azından öykünün başlangıcında gerçekçi bir çevrede bulunduğuna inanır. Kendimizi uzak bir adada Fransız Yabancılar Lejyonu ile birlikte buluruz; hevesli bir subayın anlattığı sömürgeci yargılama usulleri veya ayrıntılı bir şekilde tasarlanmış bir makineyle yapılan idamlar başlangıçta tam bir gerçeklik izlenimi uyandırır (1919'da yazılan öykü Hitle-rizmi öngörür gibidir). Ancak öykünün daha sonraki bölümlerinde bu yargılama usullerinin ve korkunç makinenin, her ikisinin de herhangi bir uygarlığın büsbütün anlaşılmaz değilse de kaçınılmaz zulmünü simgelemek amacıyla yazar tarafından (tümdengelimle!) uydurulduğunu anlarız.

